

Catehismul Ortodox

Sfântul Filaret

Mitropolitul Moscovei

Redactor: Cristina Florescu

Coperta: Mona Velciov

Traducerea a fost făcută după originalul în
limba rusă: *Prostrannâi Hristianskii
Katihizis Pravoslavnâia Kafoliceskia
Vostocinâia Ţerkvi, Moscova, 1997.*

© Editura Sophia, pentru ediția prezentă

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
FILARET, mitropolitul MOSCOVEI**

**Catehismul ortodox / Sfântul Filaret, Mitropolitul
Moscovei ; trad. din lb. rusă de Gheorghîță Ciocioi. -
București : Editura Sophia; Alexandria: Cartea Ortodoxă,
2007**

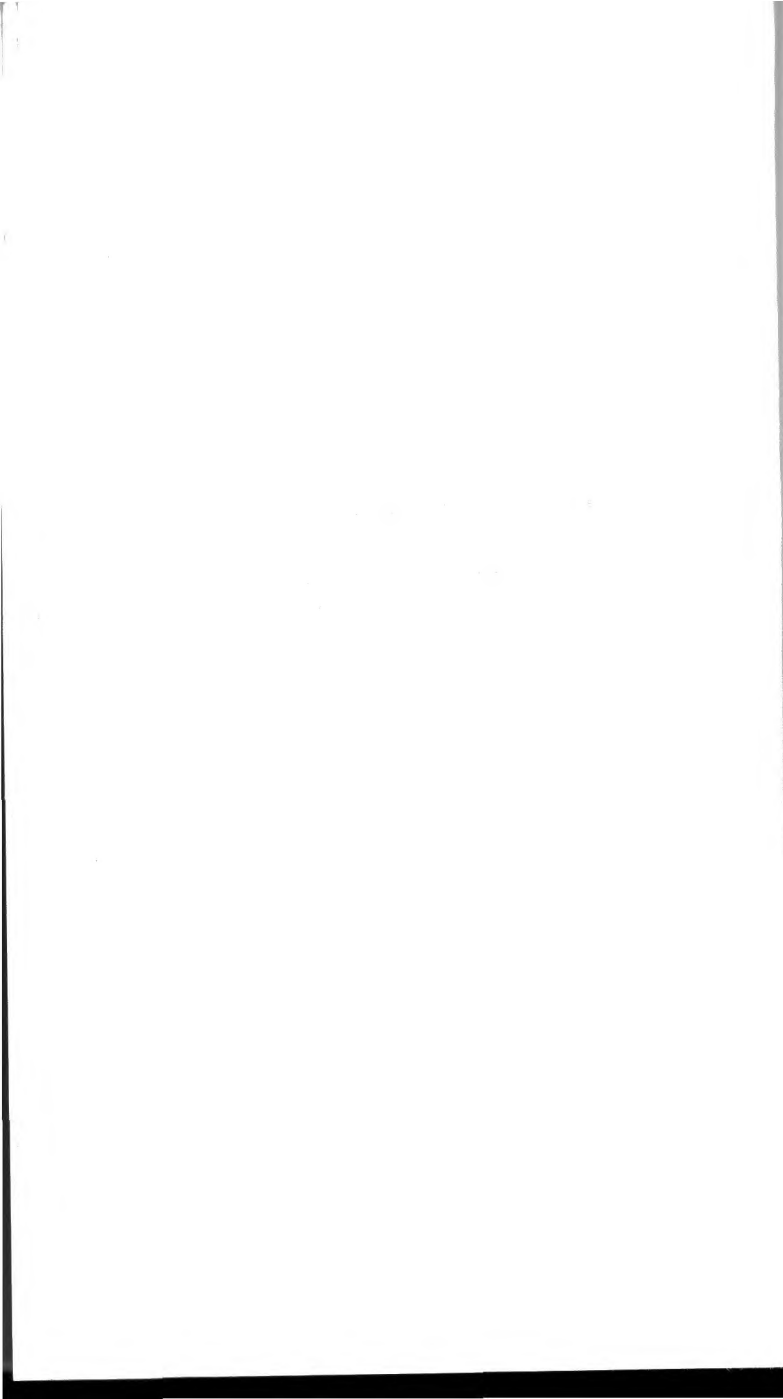
ISBN (13) 978-973-7623-42-3

ISBN (13) 978-973-7891-74-7

I. Ciocioi, Gheorghîță (trad.)

268:281.9

*Ține dreptarul cuvintelor sănătoase
pe care le-ai auzit de la mine,
cu credința și cu iubirea ce
este în Hristos Iisus.
(II Timotei 1, 13)*

NOȚIUNI INTRODUCTIVE

Întrebare: Ce este „Catehismul ortodox“ ?

Răspuns: „Catehismul ortodox“ este povățuirea în credința creștin-ortodoxă, propovăduită fiecărui creștin pentru a bineplăcea lui Dumnezeu și pentru mântuirea sufletului.

Ce înseamnă cuvântul „catehism“ ?

„Catehism”, în traducere din limba greacă, înseamnă *expunere, povățuire prin viu grai*; iar prin întrebuințare, încă din vremea apostolilor, acesta denumește prima învățătură de credință creștin-ortodoxă, *spre folosul fiecărui creștin* (Luca 1, 4; Fapte 18, 25).

Ce este de trebuință pentru a bineplăcea lui Dumnezeu și pentru mântuirea sufletului ?

În primul rând, cunoașterea adevăratului Dumnezeu și dreapta credință în El; în al doilea rând, viața în credință și faptele bune.

De ce credința este de trebuință înainte de toate ?

Pentru că, după cuvântul lui Dumnezeu, „fără credință... nu este cu putință să fim plăcuți lui Dumnezeu...” (Evrei 11, 6).

De ce viața după credință și faptele bune trebuie să fie nedespărțite ?

Deoarece, după cuvântul lui Dumnezeu, „...credința fără de fapte moartă este” (Iacov 2, 20).

Ce este credința ?

După spusele Sfântului Apostol Pavel, credința este „încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute” (Evrei 11, 1). Astfel, este încredințarea de cele nevăzute ca și cum ar fi văzute, și dorierea și nădejdea celor așteptate ca și cum ar fi de față.

Care este diferența dintre știință și credință ?

Știința se ocupă cu lucrurile văzute și supuse rațiunii, iar credința, cu lucrurile nevăzute și deci necuprinse cu mintea.

Știința se bazează pe experiență ori pe cercetarea lucrurilor, iar credința pe încrederea într-o mărturie adevărată.

Știința aparține propriu-zis minții, chiar dacă poate acționa și asupra inimii, iar credința ține cu precădere de inimă, deși își are începutul în rațiune.

De ce, în învățătura de credință, este nevoie nu numai de știință, ci și de credință ?

Deoarece ideea principală a acestei învățături este Dumnezeu Cel Nevăzut și Necuprins și înțelepciunea Lui care este ascunsă în taină. De aceea, multe părți ale acestei învățături nu pot fi înțelese prin știință, însă pot fi cuprinse prin credință. „Credința“, afirmă Sfântul Chiril al Ierusalimului, „este ochiul care luminează orice conștiință; ea împărtășește omului cunoștința, căci, spune prorocul: «Dacă nu credeți, nu veți înțelege !»” (Isaia 7, 9; Sfântul Chiril, *Cateheze*).

Cum mai poate fi explicată necesitatea credinței ?

Sfântul Chiril lămurește aceasta astfel: „Nu numai pentru noi, care purtăm numele lui Hristos, este mare vrednicia aceasta a credinței, dar și toate cele ce se săvârșesc în lume, chiar și cele pe care le săvârșesc cei depărtați de Biserică, se fac cu credință. Astfel, cultivarea pământului se întemeiază pe

credință, căci cel ce nu crede că pământul va rodi, n-ar putea să se ostenească atâta; cei care călătoresc pe mare, cu credință în limanul cel mântuitor, schimbă stihia cea tare cu valurile cele nestatornice, predându-se unor nădejdi nevăzute, întemeindu-se doar pe credință, care este pentru ei mai sigură decât orice ancoră“ (*Cateheze*).

DESPRE DESCOPERIREA DUMNEZEIASCĂ

*De unde se trage dreapta învățătură de
credință ortodoxă ?*

Din Descoperirea dumnezeiască.

*Ce se înțelege prin Descoperirea
dumnezeiască ?*

Faptul că Dumnezeu Însuși a descoperit-o oamenilor, pentru ca ei să poată crede drept și mântuitor întru El și să-L cinstească după vrednicie.

*Dumnezeu a dat tuturor oamenilor
această Descoperire ?*

El a dat-o pentru toți oamenii, căci tuturor le este de trebuință și mântuitoare; dar, pentru că nu toți pot primi nemijlocit Descoperirea lui Dumnezeu, El S-a folosit de osebiți vestitori pentru a o transmite tuturor oamenilor doritori să o primească.

De ce nu pot primi toți oamenii în mod direct Descoperirea dumnezeiască ?

Din pricina necurăției păcatului și a neputinței duhului și a trupului.

Cine au fost vestitorii Descoperirii dumnezeiești ?

Adam, Noe, Avraam, Moise și alți proroci au primit și au propovăduit, în parte, Descoperirea dumnezeiască; însă, în plinătatea ei, în desăvârșire, a fost adusă pe pământ prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos, iar răspândirea acesteia s-a făcut pretutindeni prin ucenicii și apostolii Săi.

Sfântul Apostol Pavel vorbește la începutul Epistolei sale către Evrei: „După ce Dumnezeu odinioară, în multe rânduri și în multe chipuri a vorbit părinților noștri prin proroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul, pe Care L-a pus moștenitor a toate și prin Care a făcut și veacurile“ (Evrei 1, 1-2).

Același apostol scrie către Corinteni: „... propovăduim înțelepciunea de taină a lui Dumnezeu, ascunsă, pe care Dumnezeu a rânduit-o mai înainte de veci spre slava noastră, pe care nici unul dintre stăpânitorii acestui veac n-a cunoscut-o...; iar nouă ni le-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Său,

fiindcă Duhul toate le cercetează chiar și adâncurile lui Dumnezeu“ (I Corinteni 2, 7-8, 10).

Sfântul Evanghelist Ioan scrie în Evanghelia sa: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată, Fiul Cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut“ (Ioan 1, 18).

Însuși Iisus Hristos ne spune: „...nimeni nu cunoaște pe Fiul, decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, decât numai Fiul și cel căruia va voi Fiul să-i descopere“ (Matei 11, 27).

*Oare omul nu poate ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu fără osebita
Descoperire dumnezeiască ?*

Omul poate să-L cunoască pe Dumnezeu din cercetarea lucrurilor create de Acesta, dar o astfel de cunoaștere nu poate fi desăvârșită și îndestulătoare, ci slujește numai pregătirii pentru credință, doar ca îndrumător către cunoașterea lui Dumnezeu, din Descoperirea Sa.

„Cele nevăzute ale Lui se văd de la Facerea lumii, înțelegându-se din fapte, adică veșnica Lui putere și dumnezeire...“ (Romani 1, 20).

„Și a făcut dintr-un sânge tot neamul omenesc, ca să locuiască peste toată fața

pământului, așezând vremile cele de mai înainte rânduite și hotarele locuirii lor. Ca ei să caute pe Dumnezeu, doar L-ar pipăi și L-ar găsi, deși nu e departe de fiecare dintre noi. Căci în El trăim și ne mișcăm și suntem...” (Fapte 17, 26-28).

„Mai înaintea credinței în Dumnezeu se află gândul că El există, iar la acest gând ajungem prin lucrurile zidite. Cercetând cu osârdie zidirea lumii, cunoaștem că Dumnezeu este înțelept, atotputernic, bun; cunoaștem și toate însușirile Lui cele nevăzute. Astfel, îl primim ca pe Cărmuitorul Cel mai mare. Deci, dacă Dumnezeu este Făcător a toate, iar noi suntem, la rându-ne, parte din lume, atunci nu este Dumnezeu și Făcătorul nostru ? Astfel, urmarea acestei cunoștințe este credința, și după credință urmează închinarea“ (Sfântul Vasile cel Mare, *Epistole*).

DESPRE SFÂNTA TRADIȚIE ȘI DESPRE SFÂNTA SCRIPTURĂ

*În ce fel s-a răspândit Descoperirea
dumnezeiască printre oameni și cum s-a
păstrat ea în adevărata Biserică ?*

În două moduri: prin Sfânta Tradiție și
prin Sfânta Scriptură.

Ce se înțelege prin Sfânta Tradiție ?

Prin Sfânta Tradiție înțelegem modalitatea prin care adevărații credincioși, cinstitori ai cuvintelor și faptelor lui Dumnezeu transmit unul altuia – înaintașii către urmași – învățătura de credință, Legea lui Dumnezeu, Tainele și sfintele ritualuri.

*Avem certitudinea că Tradiția s-a păstrat
întocmai ?*

Toți adevărații credincioși, uniți prin credința în Sfânta Tradiție, păstrată de Dumnezeu în totalitate din generație în generație,

alcătuiesc Biserica, care este adevărata păstrătoare a Sfintei Tradiții sau, după spusa Sfântului Apostol Pavel, „Biserica Dumnezeului Celui viu, stâlp și temelie a adevărului” (I Timotei 3, 15).

Sfântul Irineu scrie: „Nu trebuie să căutăm adevărul în altă parte, căci este ușor a-l împrumuta de la Biserică. Căci, ca într-o vistierie bogată, întru ea apostolii au depozitat din belșug tot ceea ce ține de adevăr, așa încât orice însetat să poată afla în ea băutura vieții. Ea este ușa vieții” (*Împotriva ereziilor*).

Ce numim „Sfânta Scriptură” ?

Cărțile scrise, prin insuflarea Duhului Sfânt, de către oamenii luminați de Dumnezeu, numiți proroci și apostoli. De obicei, aceste cărți poartă numele de „Biblie”.

Ce înseamnă cuvântul „Biblie” ?

Cuvântul „Biblia” provine din limba greacă și se traduce prin *cărți*. Prin acest termen, scoatem în evidență că sfintele cărți sunt mai demne de luat în seamă, cu mult înaintea tuturor celorlalte.

Care este mai veche: Sfânta Tradiție sau Sfânta Scriptură ?

Cel mai vechi și cel dintâi mod de răspândire a Descoperirii dumnezeiești este

Sfânta Tradiție. De la Adam la Moise nu au fost sfintele cărți. Apoi, Însuși Domnul nostru Iisus Hristos a transmis dumnezeiasca învățătură și rânduielile Sale către ucenici prin cuvânt și faptă, și nu în scris. Tot în același mod au răspândit și întărit Biserica lui Hristos și apostolii, la început. Necesitatea Tradiției se vede și din aceea că puțini oameni pot folosi cărțile, pe când Tradiția este la îndemâna tuturor*.

De ce s-a dat Sfânta Scriptură ?

Pentru ca Descoperirea lui Dumnezeu să se păstreze neschimbată. În Sfânta Scriptură citim cuvintele prorocilor și ale apostolilor întocmai ca și cum am trăi și am asculta împreună cu ei, neluând seama la faptul că Sfintele Cărți s-au scris cu câteva veacuri și mii de ani înainte de vremea noastră.

Oare trebuie să mai respectăm Sfânta Tradiție dacă avem Sfânta Scriptură ?

Trebuie să respectăm Tradiția care se află în conglăsuire cu Descoperirea dumnezeiască și Sfânta Scriptură, după cum ne învață chiar Sfânta Scriptură. Sfântul Apostol

* Pentru a înțelege corect această frază trebuie să avem în vedere faptul că la vremea respectivă majoritatea oamenilor erau fără știință de carte (analfabeți).
– *Nota trad.*

Pavel scrie: „Deci, dar, fraților, stați neclintiți și țineți predaniile pe care le-ați învățat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră” (II Tesaloniceni 2, 15).

*Pentru ce este de trebuință și astăzi
Tradiția ?*

Pentru a conduce la dreapta înțelegere a Sfintei Scripturi, pentru dreapta săvârșire a Tainelor și pentru respectarea sfintelor ritualuri în curăția lor, așa cum au fost statornicite dintru început.

Sfântul Vasile cel Mare spune, privitor la aceasta, următoarele: „Din dogmele și propovăduirile păstrate în Biserică, pe unele le avem din învățătura scrisă, iar pe altele le-am primit din Tradiția apostolică, printr-o tainică predare; și unele, și altele au aceeași putere deosebită pentru buna credință, lucru pe care nu-l pot tăgădui nici cei ce știu puține lucruri despre rânduielile bisericești. Deci, dacă vom îndrăzni să lepădăm datinile cele nescrise, ca și cum n-ar avea mare importanță, atunci, fără tăgadă, vătămăm Evanghelia în cele mai de seamă lucruri, ori, mai mult, vom face lucru deșert din propovăduirea apostolilor. Deci, numai ca să dăm câteva pilde: Cine i-a învățat în scris pe cei ce nădăjduiesc în numele Domnului nostru Iisus Hristos, a se însemna prin semnul Cru-

cii ? Ce carte ne învață să ne întoarcem cu fața spre răsărit atunci când ne rugăm ? Care sfinți ne-au lăsat scrise cuvintele Epiclezei, prin care se prefac pâinea euharistică și paharul binecuvântării ? Căci nu ne îndestulăm doar cu cele spuse de apostoli sau de Sfânta Evanghelie, ci și din învățătura cea nescrisă am luat a spune și alte lucruri atât înainte, cât și după această chemare a Epiclezei, care au mare putere la Taine. Din ce scriere am învățat binecuvântarea apei Botezului și a untdelemnului de ungere, ca și a aceluia ce se botează ? Nu, oare, din acea trecută sub tăcere și tainică Tradiție ? Ce cuvânt scris ne învață pentru ce se face acea ungere cu untdelemn sau pentru ce acela care se botează trebuie cufundat de trei ori ? De unde sunt luate și celelalte ale Botezului, precum lepădarea de satana și de îngerii săi ? Nu, oare, din acea învățatură nescrisă, pe care părinții noștri au păstrat-o în taină, neatinsă de vreo întrebare nelalocul ei și de iscodire, fiind cu temeinicie învățați a păstra ascunsă sfințenia Tainelor ? Căci, care ar fi fost folosul de însemnare în scris a învățaturii despre acestea pe care celor nebotezați nici a le privi nu li se cuvine ?” (*Despre Sfântul Duh; Canoanele bisericești*)

DESPRE SFÂNȚA SCRIPTURĂ

Când a fost scrisă Sfânta Scriptură ?

În diferite timpuri. Unele, înainte de nașterea lui Hristos, iar altele, după.

Aceste două părți ale Sfintei Scripturi nu au o denumire deosebită ?

Ba da. Sfintele Scripturi care s-au scris înainte de Nașterea lui Hristos poartă numele de *Cărțile Vechiului Testament*, iar acelea care s-au scris după Nașterea lui Hristos se numesc *Cărțile Noului Testament*.

Ce înseamnă Vechiul și Noul Testament ?

Altfel spus: vechiul și noul legământ al lui Dumnezeu cu oamenii.

În ce constă Vechiul Testament ?

În aceea că Dumnezeu le-a făgăduit oamenilor pe Dumnezeiescul Mântuitor și i-a pregătit ca să-L primească.

*Cum i-a pregătit Dumnezeu pe oameni
ca să-L primească pe Mântuitorul ?*

Prin descoperiri treptate, prin prorociri și
prin preînchipuiri.

În ce constă Noul Testament ?

În aceea că Dumnezeu le-a dăruit oameni-
lor, cu adevărat, pe Dumnezeiescul Mântui-
tor, pe Unul-Născut Fiul Său, Iisus Hristos.

Câte cărți sfinte are Vechiul Testament ?

Sfântul Chiril al Ierusalimului, Sfântul
Atanasie cel Mare și Sfântul Ioan Damas-
chin enumeră 22 de cărți, bazându-se pe fe-
lul în care sunt numărate în biblia evreiască
(Sfântul Atanasie, *Epistola 39* și Sfântul
Ioan Damaschin).

*De ce se cuvine să luăm aminte la
enumerarea evreiască ?*

Pentru aceea că, așa cum spune Sfântul
Apostol Pavel, evreilor „li s-au încredințat
cuvintele lui Dumnezeu” (Romani 3, 2) și
Biserica creștină a Noului Testament a pri-
mit de la biserica evreiască Sfintele Cărți ale
Vechiului Testament.

*Care sunt Sfintele Cărți ale Vechiului
Testament potrivit Sf. Chiril și Atanasie ?*

Aceștia le menționează în felul următor:

1. Facerea;
2. Ieșirea;
3. Leviticul;
4. Numerii;
5. Deuteronomul;
6. Cartea lui Iosua Navi;
7. Cartea Judecătorilor și, alături de ea, ca adăugare, Cartea Rut;
8. Cartea întâi și a doua a Regilor, ca două părți ale aceleași cărți;
9. Cartea a treia și a patra a Regilor;
10. Prima și a 2-a carte Paralipomena;
11. Cartea întâi a lui Ezdra și a doua tot a aceluiași ori, după descrierea grecească, Cartea lui Neemia;
12. Estera;
13. Cartea lui Iov;
14. Cartea Psalmilor;
15. Pildele lui Solomon;
16. Ecclesiastul, a aceluiași;
17. Cântarea Cântărilor, a aceluiași;
18. Cartea prorocului Isaia;
19. Ieremia;
20. Iezechiel;
21. Daniel;
22. Cei 12 profeți mici.

De ce în această enumerare a cărților Vechiului Testament nu se amintește de Cartea „Înțelepciunea lui Isus Sirah” și de alte câteva ?

Pentru că ele nu se regăsesc în limba ebraică.

Cum trebuie să primim aceste din urmă cărți ?

Sfântul Atanasie cel Mare ne spune că ele au fost rânduite de Părinți pentru a fi citite celor intrați de curând în Biserică .

Cum se împarte cuprinsul cărților Vechiului Testament ?

Ele pot fi împărțite în următoarele patru categorii:

1. *Cărțile de legi*, care alcătuiesc baza Vechiului Testament;
2. *Istorice*, care cuprind îndeosebi istoria mântuirii;
3. *Pedagogice*, care cuprind învățătura cea mântuitoare;
4. *Profetice*, care cuprind profețiile despre viitor și, mai ales, despre Mântuitorul Iisus Hristos.

Care sunt cărțile de legi ?

Cele cinci cărți scrise de Moise: Cartea Facerii, Ieșirea, Leviticul, Numerii și Deuteronomul.

Însuși Mântuitorul Iisus Hristos a denumit aceste cărți „Legea lui Moise” (Luca 24, 44).

Ce cuprinde Cartea Facerii îndeosebi ?

Povestirea despre facerea lumii și a omului și apoi despre istoria și rânduielile credinței din prima perioadă de după facerea neamului omenesc.

Ce cuprind următoarele patru cărți ale lui Moise ?

Istoria adevăratei slujiri în timpul proorocului Moise și Legea lui Dumnezeu, dată prin el.

Care sunt cărțile istorice ale Vechiului Testament ?

Acestea sunt: Iosua Navi, Judecătorii, Rut, Regii, Paralipomena, Ezdra, Neemia și Estera.

Care sunt cărțile pedagogice ?

Cartea lui Iov, Psalmii și Pildele lui Solomon.

Ce trebuie să luăm aminte, mai cu seamă, la Psaltire ?

Ea, împreună cu învățătura cea mântuitoare, conține și învățăminte ale acestei istorii și multe prorociri despre Hristos Mântuitorul. Aceasta este un îndrumar desăvârșit

de rugăciune și de proslăvire a lui Dumnezeu și, de aceea, se folosește neîncetat în cadrul slujbelor bisericești.

Care sunt cărțile prorocești ?

Cărțile prorocilor Isaia, Ieremia, Iezechiel, Daniel și ale celorlalți 12 profeți.

Câte cărți are Noul Testament ?

Douăzeci și șapte.

Avem printre ele cărți legiuitoare, adică unele care să constituie temelia Noului Testament ?

Acestea pot fi numite pe bună dreptate *Sfintele Evanghelii*, care conțin cele patru cărți ale Evangheliștilor: Matei, Marcu, Luca și Ioan.

Ce înseamnă cuvântul „Evanghelie“ ?

Acesta este un cuvânt grecesc și înseamnă *Bună Vestire*, adică *vestea cea bună* ori *veste de veselie*.

Despre ce binevestesc cărțile numite Evanghelii ?

Despre Dumnezeuiescul nostru Domn Iisus Hristos, despre venirea Lui pe pământ,

despre viața Lui pământească, despre faptele Sale minunate și despre mântuitoarea învătătură a Sa, iar la sfârșit despre moartea pe Cruce a Acestuia, despre slăvita Înviere și despre Înălțarea Sa la cer.

*De ce aceste cărți sunt numite
„Evanghelii” ?*

Deoarece pentru oameni nu poate fi o altă veste mai bună și mai plină de bucurie decât vestea despre Dumnezeiescul Mântuitor și despre veșnica mântuire. De aceea, și citirea Evangheliei în biserici este însoțită de fiecare dată de cântarea plină de veselie de la început: „Slavă Ție, Doamne, slavă Ție !”

*Există printre cărțile Noului Testament
și cărți istorice ?*

Da. Și anume: Cartea Faptele Apostolilor.

Despre ce ne vorbește ea ?

Despre pogorârea Sfântului Duh asupra apostolilor și despre răspândirea Bisericii creștine prin lucrarea acestora.

Cum se tâlcuiește cuvântul „Apostol” ?

Cuvântul acesta înseamnă *trimis* și îi desemnează pe ucenicii aleși ai Domnului nos-

tre Iisus Hristos, pe care El i-a trimis să povăduiască Evanghelia.

Care sunt cărțile pedagogice ori învățătoarești ale Noului Testament ?

Cele șapte Epistole sobornicești: una a Apostolului Iacov, două ale Sfântului Apostol Petru, trei ale Sfântului Ioan și una a Sfântului Apostol Iuda, precum și cele 14 Epistole ale Sfântului Apostol Pavel: către Romani, două către Corinteni, către Galateni, către Efeseni, către Filipeni, către Coloseni, două către Tesaloniceni, două către Timotei, către Tit, către Filimon și către Evrei.

Printre cărțile Noului Testament există și cărți prorocești ?

O astfel de carte este Apocalipsa.

Ce înseamnă acest cuvânt ?

Acest cuvânt provine din limba greacă și înseamnă *Descoperire*.

Ce conține această carte ?

Descrierea tainică a viitoarei Judecăți a Bisericii lui Hristos și a întregii lumi.

Ce trebuie să urmărim prin citirea Sfintei Scripturi ?

În primul rând, trebuie să o citim cu evlavie, ca fiind cuvântul lui Dumnezeu, și cu rugăciune, ca să o putem înțelege.

În al doilea rând, trebuie să o citim cu intenție curată pentru povățuirea noastră în credință și îndemnarea la fapte bune.

În al treilea rând, ea trebuie înțeleasă în concordanță cu învățătura sfintei Biserici și a Sfinților Părinți.

*Când propovăduiește învățătura
Descoperirii dumnezeiești și a Sfintei
Scripturi oamenilor care nu le cunosc,
prin ce semne ar putea Biserica să
demonstreze că acesta este adevăratul
cuvânt al lui Dumnezeu ?*

Aceste semne sunt următoarele:

1. înălțimea acestei învățături, care dă mărturie că aceasta nu poate fi o invenție a minții omenești;
2. curăția acestei învățături, care arată că ea izvorăște din mintea preacurată a lui Dumnezeu;
3. prorociile;
4. minunile;
5. puterea de pătrundere a acestei învățături în inima oamenilor, caracteristică numai puterii lui Dumnezeu.

*În ce chip semnele prorocești arată
adevărul Descoperirii dumnezeiești ?*

Aceasta poate fi înțeleasă din următoarea pildă: Isaia a prorocit Nașterea lui Hristos din Fecioară, pe care înțelegerea omenească cea firească nu ar putea nici măcar să o gândească. Prin urmare, de vreme ce, peste câteva sute de ani, Domnul nostru Iisus Hristos S-a născut din Sfânta Fecioară Maria, atunci nu se poate să contestă faptul că prorocirea a fost cuvântul lui Dumnezeu Cel Atotștiutor și că împlinirea prorocirilor este lucrul lui Dumnezeu cel Atotputernic. De aceea, și Sfântul Evanghelist Matei, vorbind despre Nașterea lui Hristos, ne trimite tot la Isaia: „Acestea toate s-au făcut ca să se împlinească ceea ce s-a zis de Domnul prin prorocul care zice: «Iată, Fecioara va avea în pântece și va naște Fiu și vor chema numele Lui Emanuel, care se tâlcuiește: Cu noi este Dumnezeu»” (Matei 1, 22-23).

Ce sunt minunile ?

Faptele care nu pot fi făcute prin putere și iscusință omenească, ci prin Atotputernicia lui Dumnezeu. De pildă, învierea din morți.

În ce fel minunile slujesc ca semne ale adevăririi cuvântului dumnezeiesc ?

Cine face o minune adevărată lucrează cu puterea lui Dumnezeu. Prin urmare, el place lui Dumnezeu și are părtășie cu Duhul Aces-

tuia. Unei astfel de persoane îi stă în fire să spună numai adevărul curat. Și apoi, când o astfel de persoană vorbește în numele lui Dumnezeu, atunci prin ea, fără îndoială, vorbește cuvântul lui Dumnezeu.

De aceea, chiar Mântuitorul nostru Iisus Hristos arată că minunile sunt o mărturie puternică a trimiterii Sale dumnezeiești: „...lucrurile pe care Mi le-a dat Tatăl ca să le săvârșesc, lucrurile acestea pe care le fac Eu, mărturisesc despre Mine că Tatăl M-a trimis” (Ioan 5, 36).

*De unde se poate vedea în mod deosebit
puterea lucrătoare a învățaturii lui
Hristos ?*

Din aceea că învățătura celor 12 apostoli, aleși dintre oameni sărmani, neînvățați, de stare joasă, a cucerit și a supus lui Hristos pe cei puternici, înțelepți, bogați, împărați și împărății.

ALCĂTUIREA CATEHISMULUI

*Cum se împarte învățătura cea
mântuitoare, catehetică, în canonul ei de
alcătuire ?*

Pentru aceasta, după exemplul cărții *Mărturisirea ortodoxă*, aprobată de către patriarhii Bisericii Ortodoxe Răsăritene, trebuie să luăm ca temelie spusele Sfântului Apostol Pavel potrivit cărora ocupația creștinului în viața lui de zi cu zi trebuie să aibă în vedere aceste trei virtuți: credința, nădejdea și dragostea.

„Și acum rămân acestea trei: credința, nădejdea, dragostea” (I Corinteni 13, 13).

Așadar, creștinul are nevoie:

În primul rând, de învățătura despre credința în Dumnezeu și de Tainele pe care El le descoperă.

În al doilea rând, de învățătura despre nădejdea în Dumnezeu și despre mijloacele întăririi în ea.

În al treilea rând, de învățătura despre dragostea pentru Dumnezeu și pentru toți aceia pe care El ne poruncește a-i iubi.

Cum ne conduce Biserica către învățătura despre credință ?

Prin Simbolul de credință.

După ce trebuie să ne conducem în învățătura despre nădejde ?

După cuvintele despre Fericire ale Domnului și după Rugăciunea Domnească.

Unde poate fi găsită temelia învățăturii despre dragoste ?

În cele 10 porunci dumnezeiești.

Catehismul creștinesc

PARTEA ÎNTÂI. DESPRE CREDINȚĂ

Despre Simbolul de credință, în general, și despre originea lui

Ce este Simbolul de credință ?

„Simbolul de credință“ este expunerea pe scurt, dar precisă a învățăturii pe care trebuie să o mărturisească creștinul.

În ce cuvinte este expusă această învățătură ?

În următoarele:

- 1. Cred într-Unul Dumnezeu, Tatăl Atotșitorul, Făcătorul cerului și al pământului, văzutelor tuturor și nevăzutelor;*
- 2. Și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut, mai înainte de toți vecii. Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat,*

- născut, nu făcut. Cel de o ființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut.
3. Care pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și S-a făcut om;
 4. Și S-a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont, a pățimit și S-a îngropat.
 5. Și a înviat a treia zi, după Scripturi;
 6. Și S-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui.
 7. Și iarăși va să vină, cu slavă, să judece viii și morții, a Cărui împărăție nu va avea sfârșit;
 8. Și întru Duhul Sfânt, Domnul de viață Făcătorul, Care de la Tatăl porcede, Cel Ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit, Care a grăit prin proroci;
 9. Într-una, sfântă, sobornicească și apostolească Biserică;
 10. Mărturisesc un botez întru iertarea păcatelor;
 11. Aștept învierea morților;
 12. Și viața veacului ce va să vie. Amin !

Cine a alcătuit această învățătură de credință ?

Părinții primului și celui de-al doilea Sinod Ecumenic.

Ce este Sinodul (Soborul) Ecumenic ?

Ayunarea păstorilor și învățătorilor **Bisericii Creștine Universale**, pe cât este cu **putință** din toată lumea, spre întărirea **adevăr**atei învățături și a credinței între creștini.

Câte Soboare Ecumenice au fost ?

Șapte:

1. Niceea;
2. Constantinopol;
3. Efes;
4. Calcedon;
5. Constantinopol (al doilea);
6. Constantinopol (al treilea);
7. Niceea (al doilea).

De unde s-a luat dreptarul acesta, de a se convoca sinoade ?

Din pilda apostolilor, care au ținut Sinodul de la Ierusalim (Fapte cap. 15). Întemeierea acestei slujiri se face, de asemenea, pe însăși spusele Mântuitorului Hristos, Care a dat hotărârilor Bisericii atâta putere încât cei ce nu ascultă să fie lipsiți de har, precum păgânii. Modul în care Biserica Universală își pronunță hotărârile este Sinodul Ecumenic. „... Spune-l Bisericii; iar de nu va asculta nici de Biserică, să-ți fie ție ca un păgân și vameș” (Matei 18, 17).

*De ce au fost convocate, îndeosebi,
primul și al doilea Sinod Ecumenic, la
care a fost alcătuit Simbolul de
credință ?*

Primul, pentru întărirea adevăratei învățături despre Fiul lui Dumnezeu, împotriva mincinoasei învățături a lui Arie, care cugeta hulitor despre Fiul lui Dumnezeu.

Al doilea, pentru întărirea învățăturii despre Sfântul Duh, împotriva lui Macedonie, care cugeta hulitor despre Sfântul Duh.

Când au avut loc aceste Sinoade ?

Primul, în anul 325 de la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, iar al doilea, în 381.

Despre articolele Simbolului de credință

*Ce trebuie să facem pentru a înțelege
mai bine Simbolul de credință
universal ?*

Trebuie să luăm aminte la împărțirea lui în cele 12 articole sau părți și să le cercetăm pe fiecare în parte.

*Despre ce este vorba în fiecare articol al
Simbolului de credință ?*

În primul articol este vorba despre *Dumnezeu* și îndeosebi despre *primul ipostas al Sfintei Treimi*, despre Dumnezeu-Tatăl și despre Dumnezeu ca Făcător al lumii.

În al doilea articol se vorbește despre al *doilea ipostas* al Sfintei Treimi, despre Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

În al treilea articol, despre *întruparea Fiului* lui Dumnezeu.

În al patrulea articol, despre *patimile și moartea* lui Iisus Hristos.

În al cincilea articol, despre *Învierea Mântuitorului* Iisus Hristos.

În al șaselea articol, despre *Înălțarea* lui Iisus Hristos la cer.

În al șaptelea articol, despre *a doua venire* a lui Iisus Hristos pe pământ.

În al optulea articol, despre *al treilea ipostas* al Sfintei Treimi, Sfântul Duh.

În al nouălea articol, *despre Biserică*.

În al zecelea articol, *despre Botez*, subînțelegându-se și restul Tainelor.

În al unsprezecelea articol, *despre viitoarea înviere a morților*.

În al doisprezecelea articol, *despre viața veșnică*.

Despre primul articol

Ce înseamnă „a crede în Dumnezeu” ?

„A crede în Dumnezeu” înseamnă a avea o încredințare vie despre existența Sa, însu-

șirile și faptele Sale și de a primi cu toată inima descoperirea cuvântului Său privitor la mântuirea neamului omenesc.

Poate fi arătat, în Sfânta Scriptură, unde este cuprinsă această credință în Dumnezeu ?

Sfântul Apostol Pavel scrie: „Fără credință, dar, nu este cu putință să fim plăcuți lui Dumnezeu, căci cine se apropie de Dumnezeu trebuie să creadă că El este și că Se face răsplătitor celor care Îl caută” (Evrei 11, 6).

Credința lucrătoare a apostolului străbate și din următoarea rugăciune pentru noi adresată lui Dumnezeu: „Să vă dăruiască, după bogăția slavei Sale, ca să fiți puternic întăriți prin Duhul Său, în omul dinăuntru, și Hristos să Se sălășluiască, prin credință, în inimile voastre...” (Efeseni 3, 16, 17).

Cum trebuie să se împlinească adevărata și neschimbata lucrare a credinței din inimă în Dumnezeu ?

Prin chiar mărturisirea acestei credințe.

Ce înseamnă „a mărturisi credința” ?

Înseamnă a recunoaște deschis că deținem credința cea dreaptă și, prin aceasta, cu mare sinceritate și tărie, că nici lipsurile,

nici îngrozirea, nici chinurile și nici chiar **moartea** nu pot să ne rupă de la credința în **adevăratul** Dumnezeu și în Domnul nostru **Iisus Hristos**.

De ce este nevoie de mărturisirea credinței ?

Apostolul Pavel spune că ea este necesară pentru mântuire: „Căci cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mântuire” (Romani 10, 10).

De ce este nevoie, pentru mântuire, nu numai a crede, ci și a mărturisi credința cea adevărată ?

Deoarece, dacă cineva și-ar păstra viața ori bunurile pământești și s-ar lepăda de mărturisirea adevăratei credințe, aceasta ar arăta că nu are adevărata credință în Dumnezeu Mântuitorul și în viața viitoare, plină de fericire.

De ce în Simbolul de credință nu se spune: „Cred în Dumnezeu”, ci mai într-adins: „într-Unul Dumnezeu“ ?

Pentru a lepăda învățătura cea mincinoasă a păgânilor, care cinstesc creaturile lui Dumnezeu, crezând că sunt mai mulți dumnezei.

*Cum ne învață Sfânta Scriptură despre
unicitatea lui Dumnezeu ?*

Chiar cu aceleași cuvinte preluate în *Simbolul de credință* din spusele Sfântului Apostol Pavel: „... că nu este alt Dumnezeu decât Unul singur. Căci deși sunt așa-zisi dumnezei, fie în cer, fie pe pământ, – precum și sunt dumnezei mulți și domni mulți, – totuși, pentru noi, este un singur Dumnezeu, Tatăl, din Care sunt toate și noi întru El; și un singur Domn, Iisus Hristos, prin Care sunt toate și noi prin El” (I Corinteni 8, 4-6).

*Putem să-L cunoaștem pe Dumnezeu în
însăși ființa Sa ?*

Nu. Aceasta este în afara oricărei cunoașteri, nu numai a oamenilor, ci și a îngerilor.

*Ce ne spune despre aceasta Sfânta
Scriptură ?*

Sfântul Apostol Pavel spune: „ Cel ce singur are nemurire... locuiește întru lumină neapropiată; ...nu L-a văzut nimeni dintre oameni, nici nu poată să-L vadă...” (I Timotei 6, 16).

*Ce înțelegere despre Ființa și însușirile
lui Dumnezeu putem căpăta din
Descoperirea dumnezeiască ?*

Dumnezeu este Duh, Veșnic, Atotbun, Atotvăzător, Preadrept, Atotputernic, Atotprezent, Neschimbat, Fără nici o lipsă, Întotfericit.

Se arată toate acestea în Sfânta Scriptură ?

Însuși Mântuitorul Iisus Hristos ne spune: „Duh este Dumnezeu” (Ioan 4, 24).

Despre veșnicia lui Dumnezeu ne vorbește David: „Mai înainte de ce s-au făcut munții și s-a zidit pământul și lumea, din veac și până în veac ești Tu” (Psalmi 89, 2).

În Apocalipsă citim următoarea slavoslovie către Dumnezeu: „Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Dumnezeu, Atotțitorul, Cel ce era, Cel ce este și Cel ce vine” (Apocalipsă 4, 8).

Sfântul Apostol Pavel spune că Evanghelia este propovăduită „după porunca veșnicului Dumnezeu” (Romani 16, 26).

Despre bunătatea lui Dumnezeu Însuși Mântuitorul Iisus Hristos afirmă: „Nimeni nu este bun decât numai Unul Dumnezeu” (Matei 19, 17).

Sfântul Apostol Ioan spune: „Dumnezeu este iubire” (I Ioan 4, 16).

David cântă: „Îndurat și milostiv este Domnul, îndelung-răbdător și mult-milostiv” (Psalmi 102, 8); „Bun este Domnul cu toți și îndurările Lui peste toate lucrurile Lui” (Psalmi 144, 8, 9).

Despre atotștiința lui Dumnezeu, Sfântul Apostol Ioan spune: „... Dumnezeu este mai mare decât inima noastră și știe toate” (I Ioan 3, 20).

Sfântul Apostol Pavel exclamă: „O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu ! Cât sunt de necercetate judecățile Lui și cât de nepătrunse căile Lui !” (Romani 11, 33)

Despre dreapta Judecată a lui Dumnezeu David cântă: „Drept este Domnul și dreapta-tea a iubit și fața Lui spre cel drept privește” (Psalmi 10, 7).

Sfântul Apostol Pavel spune că Dumnezeu „va răsplăti fiecăruia după faptele lui, ...căci nu este părtinire la Dumnezeu” (Romani 2, 6, 11).

Despre atotputernicia lui Dumnezeu, Psalmistul afirmă: „Că El a zis și s-au făcut, El a poruncit și s-au zidit” (Psalmi 32, 9).

Arhanghelul spune în Evanghelie: „...la Dumnezeu nimic nu este cu neputință” (Luca 1, 37).

Atotprezența lui Dumnezeu, David o înfățișează astfel: „Unde mă voi duce de la Duhul Tău și de la fața Ta unde voi fugi ? De mă voi sui în cer, Tu acolo ești. De mă voi coborî în iad, de față ești. De voi lua aripile mele de dimineață și de mă voi așeza la marginile mării și acolo mâna Ta mă va povățui și mă va ține dreapta Ta. Și am zis:

«Poate întunericul mă va acoperi și se va face noapte lumina dimprejurul meu». Dar întunericul nu este întuneric la Tine și noaptea ca ziua va lumina. Cum este întunericul ei, așa este și lumina ei” (Psalmi 138, 7-12).

Sfântul Apostol Iacov scrie: „la Părintele luminilor... nu este schimbare sau umbră de mutare” (Iacov 1, 17).

Sfântul Apostol Pavel spune că Dumnezeu „... nu este slujit de mâini omenești ca și cum ar avea nevoie de ceva, El dând tuturor viață și suflare și toate” (Fapte 17, 25).

Doar El Se numește „fericitul și singurul Stăpânitor, Împăratul Împăraților și Domnul domnilor” (I Timotei 6, 15).

Dacă Dumnezeu este Duh, atunci cum Sfânta Scriptură Îi atribuie totuși membre trupești, de pildă: inimă, ochi, urechi, mâini ?

Sfânta Scriptură vorbește despre acestea după obișnuita înțelegere omenească, dar ele trebuie văzute în sens duhovnicesc și mai presus de orice înțelegere. De pildă, inima lui Dumnezeu înseamnă *bunătate* sau iubirea lui Dumnezeu, ochii și urechile înseamnă *atotprezența*, mâinile, *atotputernicia*.

Dacă Dumnezeu este pretutindeni, de ce se spune atunci că Dumnezeu este în ceruri ori în Biserică ?

Dumnezeu este pretutindeni, însă în ceruri este o deosebită prezență a Sa în veșnica slavă, în prezența fericitelor duhuri, iar în Biserică este o deosebită prezență a Sa prin har și prin Sfintele Taine, cunoscută prin evlavie, percepută de credincioși și arătată uneori prin minunate semne.

Mântuitorul Iisus Hristos spune: „Că unde sunt doi sau trei, adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor” (Matei 18, 20).

*Cum trebuie înțelese cuvintele din Crez:
„Cred într-Unul Dumnezeu, Tatăl” ?*

Acestea trebuie înțelese în legătură cu Taina Sfintei Treimi, pentru că Dumnezeu este Unul după ființă, însă întreit în Persoane: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, Treimea Cea de o ființă și nedespărțită.

*Ce se spune despre Sfânta Treime în
Sfânta Scriptură ?*

Principalele lucruri spuse despre Aceasta le aflăm din Noul Testament: „... mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” (Matei 28, 19); „... Trei sunt Care mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvântul și Sfântul Duh, și Acești trei Una sunt” (I Ioan 5, 7).

Oare se vorbește despre Sfânta Treime și în Vechiul Testament ?

Desigur, însă nu așa de clar. De pildă: „Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu duhul gurii Lui toată puterea lor” (Psalmi 32, 6).

„Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de slava Lui” (Isaia 6, 3).

Cum Dumnezeu Cel Unul este întreit în Persoană ? Noi nu putem cuprinde cu mintea această adâncă Taină dumnezeiască, dar credem în ea, după nemincinoasa mărturisire a cuvântului lui Dumnezeu: „... și cele ale lui Dumnezeu, nimeni nu le-a cunoscut, decât Duhul lui Dumnezeu” (I Corinteni 2, 11).

Ce deosebire există între persoanele Sfintei Treimi ?

Dumnezeu Tatăl nu este născut și nu precede din celelalte Persoane; Fiul lui Dumnezeu este născut, mai înainte de veci, din Tatăl; Duhul Sfânt precede, mai înainte de veci, din Tatăl.

Cele trei Ipostasuri ori Persoane ale Preasfintei Treimi se află în aceeași vrednicie deopotrivă ?

În desăvârșită vrednicie și egalitate dumnezeiască. Așa cum Tatăl este Dumnezeu

adevărat, în aceeași măsură și Fiul este Dumnezeu adevărat, și la fel și Duhul Sfânt; în acest chip, pentru că în cele trei Ipostasuri este numai un singur Dumnezeu, triipostaziat.

*De ce Dumnezeu se numește
„Atotțiitorul“ ?*

Pentru că pe toate câte sunt El le ține cu puterea și cu voia Sa.

*Ce arată cuvintele Crezului: „Făcătorul
Cerului și al pământului, văzutele
tuturor și nevăzutele” ?*

Acea că totul este creat de Dumnezeu și nimic nu poate exista fără El.

*Aceste cuvinte nu sunt luate din Sfânta
Scriptură ?*

Ba da. Cartea Facerii începe cu aceste cuvinte: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul”.

Apostolul Pavel spune despre Mântuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, următoarele: „... că întru El au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute, și cele nevăzute, fie tronuri, fie domnii, fie începătorii, fie stăpânii. Toate s-au făcut prin El și pentru El” (Coloseni 1, 16).

Ce trebuie înțeles în Simbolul de credință prin „cele nevăzute” ?

Cele nevăzute ori lumea duhovnicească, care aparține îngerilor.

Ce sunt îngerii ?

Îngerii sunt duhuri netrupești, înzestrate cu rațiune, voință și tărie.

Cum se tâlcuiește cuvântul „înger” ?

Acesta se tâlcuiește prin *vestitor*.

De ce-i numim așa ?

Pentru că Dumnezeu îi trimite să vestească voia Sa. Așa, de pildă, a fost trimis și Gavriil să vestească mai dinainte Preasfintei Fecioare Maria zămislirea Mântuitorului Iisus Hristos.

Care dintre ele au fost create mai întâi: cele văzute ori cele nevăzute ?

Cele nevăzute înaintea celor văzute și îngerii înaintea oamenilor, așa cum este scris în *Mărturisirea de credință ortodoxă*.

Se poate afla despre aceasta vreo mărturie în Sfânta Scriptură ?

Despre facerea pământului Însuși Dumnezeu grăiește astfel în Cartea lui Iov: „... cine a pus piatra lui cea din capul unghiului, atunci când stelele dimineții cântau laolaltă și toți îngerii lui Dumnezeu Mă sărbătoreau ?” (Iov 38, 6, 7)

De unde vine denumirea de „îngeri păzitori” ?

Din următoarele cuvinte ale Sfintei Scripturi: „... îngerilor Săi va porunci pentru tine ca să te păzească în toate căile tale” (Psalmi 90, 11).

Fiecăruia ni s-a dat un înger păzitor ?

Fără îndoială. Despre aceasta ne încredințează următoarele cuvinte ale Mântuitorului Iisus Hristos: „Vedeți să nu disprețuiți pe vreunul din aceștia mici, că zic vouă: Că îngerii lor, în ceruri, pururea văd fața Tatălui Meu, Care este în ceruri” (Matei 18, 10).

Oare toți îngerii sunt buni și înfăptuitori ai binelui ?

Nu. Există și *îngeri răi* care, de altfel, se mai numesc *diavoli*.

Din ce pricină sunt răi ?

Ei au fost făcuți buni, însă și-au încălcat datoria împotrivindu-se lui Dumnezeu și, în acest chip, s-au îndepărtat de la El și au căzut în iubire de sine, mândrie și răutate. După spusele Sfântului Apostol Iuda, aceștia sunt îngerii „care nu și-au păzit vrednicia, ci au părăsit locașul lor” (Iuda 1, 6).

Cum se tâlcuiește cuvântul „diavol” ?

Acesta înseamnă *clevetitor* ori *ademenitor*.

*De ce îngerii răi sunt numiți „diavoli”,
adică „clevetitori” ori „ademenitori” ?*

Pentru că se străduie să-i înșele pe oameni și să-i ademenească, insuflându-le gânduri înșelătoare și dorințe rele.

Despre aceasta, Mântuitorul Iisus Hristos le spune iudeilor necredincioși: „Voi sunteți din tatăl vostru diavolul și vreți să faceți poftele tatălui vostru. El, de la început, a fost ucigător de oameni și nu a stat într-o adevăr, pentru că nu este adevăr întru el. Când grăiește minciuna, grăiește dintru ale sale, căci este mincinos și tatăl minciunii” (Ioan 8, 44).

*Ce ne descoperă Sfânta Scriptură despre
Facerea lumii ?*

Întru început, Dumnezeu a făcut cerul și pământul din nimic. Pământul era netocmit

și gol. După aceea, Dumnezeu a creat pe rând:

- în prima zi a lumii, lumina;
- în a doua zi, tăria, adică cerul văzut;
- în a treia zi, apele pământului în hotarele lor, uscatul și vegetația;
- în a patra, soarele, luna și stelele;
- în a cincea, peștii și păsările;
- în a șasea, viețuitoarele cu patru picioare care trăiesc pe uscat, iar la sfârșit, pe om. După crearea omului, în a șaptea zi Dumnezeu S-a odihnit de toate lucrările Sale. Această a șaptea zi s-a numit *sabat*, ceea ce în evreiește se tâlcuiește prin *odihnă* (Facere 2, 1-8).

Făpturile văzute, create astfel, sunt așa cum le vedem și astăzi ?

Nu. La crearea lor, toate au fost făcute bune, adică curate, minunate și nesupuse stricăciunii.

Oare nu se cunoaște ceva deosebit despre crearea omului ?

Dumnezeu în Sfânta Treime a spus: „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră”. (Facere 1, 26) Și a făcut Dumnezeu trupul primului om, Adam, din pământ; a suflat pe fața lui suflare de viață; l-a așezat pe Adam în Rai; i-a dat lui ca hrană în afară

de celelalte roduri ale Raiului și pe cele ale Pomului Vieții; la sfârșit a luat din Adam, în timp ce dormea, o coastă și din ea a creat prima femeie, pe Eva” (Facere 2, 21-23).

În ce constă chipul lui Dumnezeu ?

După tâlcuirea Sfântului Apostol Pavel, el constă „... întru dreptate și în sfințenia adevărului” (Efeseni 4, 24).

Ce este „suflarea de viață” ?

Sufletul, ființa duhovnicească și nemuritoare.

Ce este „Raiul” ?

Cuvântul „Rai” înseamnă *grădină*. Așa se cheamă minunata și fericita locuință a primilor oameni, descrisă în Cartea Facerii asemenea unei grădini.

Raiul în care au fost așezați primii oameni era de natură materială ori duhovnicească ?

Pentru trup era material, ca o locuință văzută, plină de fericire, iar pentru suflet era duhovnicesc, ca o stare de binecuvântată legătură cu Dumnezeu și duhovnicească contemplare a făpturii. (Vezi Sfântul Grigorie

Teologul, *Cuvânt către Tesaloniceni* și Sfântului Ioan Damaschin, *Dogmatica*.)

Ce este „pomul vieții” ?

Pomul vieții era acel pom ale cărui fructe, dacă le-ar fi mâncat omul, trupul său ar fi devenit nesupus bolii și nemuritor.

De ce Eva a fost creată din coasta lui Adam ?

Pentru ca întreg neamul omenesc să fie un singur trup după proveniența sa și pentru ca înclinarea firii omenești să fie spre dragostea și purtarea de grijă a unuia față de altul.

Cu ce scop l-a creat Dumnezeu pe om ?

Pentru ca omul să-L cunoască pe Dumnezeu, să-L iubească și să-L preaslăvească și, prin aceasta, să ajungă la fericirea veșnică.

Planul lui Dumnezeu cu privire la scopul omului, de a dobândi veșnica fericire, nu poartă o denumire mai deosebită în învățătura de credință ?

Acest plan se numește *mai înainte rânduiala lui Dumnezeu*.

Oare prehotărârea lui Dumnezeu în privința fericirii omului a rămas

*neschimbată, atâta timp cât vedem
astăzi că omul nu este fericit ?*

A rămas neschimbată, pentru că Dumnezeu, în preștiința și în milosârdia Sa cea fără de margini, și din pricina abaterii omului de la calea fericirii hărăzite lui i-a deschis o nouă cale spre fericire prin Unul-Născut Fiul Său Iisus Hristos: „Precum întru El ne-a și ales înainte de întemeierea lumii...“, spune Sfântul Apostol Pavel (Efeseni 1, 4).

Cum trebuie înțeleasă mai înainte-rânduirea lui Dumnezeu în legătură cu omul, în general, și cu fiecare, în particular ?

Dumnezeu a rânduit mai dinainte să le dăruiască tuturor oamenilor și le-a dăruit, într-adevăr, după aceea, harul premergător și mijloace de nădejde pentru a atinge fericirea cerească; iar aceia cărora le-a dăruit El harul, și l-au primit de bunăvoie, și au întrebunțat mijloacele lui mântuitoare primite în dar, și au mers pe drumul fericirii arătat de El, unora ca aceștia le-a pregătit fericirea.

Cum vorbește despre aceasta cuvântul lui Dumnezeu ?

„Căci pe cei pe care i-a cunoscut mai înainte, mai înainte i-a și hotărât...” (Romani 8, 29).

*Ce ne lămurește în această privință
Biserica Ortodoxă ?*

În *Mărturisirea de credință* a Patriarhilor răsăriteni este spus: „Fiindcă Dumnezeu a știut mai dinainte cum că unii se vor folosi în scop bun de libertatea lor, iar alții într-un scop rău, atunci de aceea pe unii i-a hotărât spre slavă, iar pe alții spre osândă” (Articolul 3).

*După facerea lumii și a omului, cum a
continuat Dumnezeu să acționeze în mod
direct asupra lumii și în special asupra
oamenilor ?*

Prin Pronia Sa.

Ce este Pronia lui Dumnezeu ?

Pronia dumnezeiască este neîncetata lucrare a atotputerniciei, a atotînțelepciunii și a bunătății lui Dumnezeu, prin care El susține creația și puterile ființelor, îndreptându-le către scopuri bune, susținând orice bine, iar răul născut prin abaterea de la bine îl curmă ori îl îndreaptă către scopuri bune.

*Ce spune Sfânta Scriptură despre Pronia
lui Dumnezeu ?*

Mântuitorul Iisus Hristos Însuși vorbește despre aceasta: „Priviți la păsările cerului,

că nu seamănă, nici nu seceră nici nu adună în jitnițe, și Tatăl vostru Cel ceresc le hrănește” (Matei 6, 26). Din aceste cuvinte reiese modul în care se manifestă Pronia lui Dumnezeu asupra făpturilor și, îndeosebi, asupra omului.

Întregul Psalm 90 zugrăvește îndeosebi și în multe chipuri Pronia lui Dumnezeu îndreptată asupra oamenilor.

Al doilea articol

Ce se poate înțelege prin cuvintele „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu“ ?

Fiul lui Dumnezeu este numele celei de-a doua persoane a Sfintei Treimi, după dumnezeirea Sa. Acest Fiu al lui Dumnezeu S-a numit Iisus când S-a născut pe pământ, ca om. Hristos L-au numit prorocii, când încă îi așteptau venirea pe pământ.

Cum se tâlcuiește numele „Iisus“ ?

Mântuitor.

Cine L-a numit pe El Iisus ?

Arhanghelul Gavriil.

De ce a primit acest nume Fiul lui Dumnezeu la venirea Lui pe pământ ?

Pentru că El S-a născut ca să-i *mântuiască* pe oameni.

Ce înseamnă numele „Hristos“ ?

Uns.

Care este proveniența numelui „Uns“ ?

De la ungerea cu sfântul mir, prin care se primea în dar Duhul Sfânt.

Numai Iisus, Fiul lui Dumnezeu, Se numește Uns ?

Nu. Unși, odinioară, se numeau *împărații, arhieriei și prorocii*.

De ce Iisus, Fiul lui Dumnezeu, Se numește Uns ?

Pentru că El, ca om a primit nemăsurat toate darurile Duhului Sfânt și, în acest chip, a ajuns la cele mai înalte trepte ale *vredniciei* de proroc, ale *sfînțeniei* de arhieru și ale *puterniciei* de împărat.

În ce sens Iisus Hristos este numit „Domn“ ?

În sensul că El este adevăratul Dumnezeu. Căci numele „Domn” este același cu numele de „Dumnezeu”.

Ce ne spune Sfânta Scriptură despre dumnezeirea lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu ?

„La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul” (Ioan 1, 1).

De ce Iisus Hristos Se numește „Unul-Născut“ ?

Aceasta înseamnă că numai El singur este Fiul lui Dumnezeu, născut din ființa lui Dumnezeu-Tatăl și, pentru aceasta, este *de o ființă* cu Dumnezeu-Tatăl; și, prin urmare, fără de asemănare, întrecând toți sfinții îngeri și oamenii sfinți, care se numesc fiii lui Dumnezeu după *har* (Ioan 1, 12).

Sfânta Scriptură Îl numește pe Iisus Hristos „Unul-Născut” ?

Îl numește. De pildă, în următoarele cuvinte ale Evanghelistului Ioan: „Și Cuvântul S-a făcut Trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr” (Ioan 1, 14); „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut” (Ioan 1, 18).

De ce, în Simbolul de credință, se mai spune despre Fiul lui Dumnezeu și că este născut din Tatăl ?

Aceasta este o trăsătură a Persoanei Sale, prin care El Se diferențiază de celelalte Fețe ale Sfintei Treimi.

De ce se spune că El este născut mai înainte de toți vecii ?

Pentru a nu se crede că a existat un timp când El nu a fost. Altfel spus, prin aceasta se arată că Iisus Hristos este veșnicul Fiu al lui Dumnezeu, la fel cum și Dumnezeu-Tatăl este veșnic.

Ce înseamnă, în Simbolul de credință, cuvintele „Lumină din Lumină“ ?

Prin asemănarea cu lumina văzută, acestea lămuresc nașterea cea neînțeleasă a Fiului lui Dumnezeu din Tatăl. Privind către soare, vedem lumina. Din această lumină se naște lumina văzută care se arată în toată lumea de sub soare; dar și una și alta sunt o singură lumină, nedespărțită și de aceeași natură. Asemenea acestora Dumnezeu-Tatăl este *veșnica* „Lumină“ (I Ioan 1, 5); din El Se naște Fiul lui Dumnezeu Care, de asemenea, este *veșnică* „Lumină“; deci Dumnezeu-Tatăl și Fiul lui Dumnezeu sunt aceeași

veșnică „Lumină“, nedespărțită și de aceeași fire dumnezeiască.

Ce putere se află în cuvintele Simbolului de credință „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat” ?

Aceea că Fiul lui Dumnezeu Se numește Dumnezeu, în același înțeles adevărat precum Dumnezeu-Tatăl.

Aceste cuvinte nu sunt luate din Sfânta Scriptură ?

Ba da. Aceste cuvinte sunt luate din spusese Sfântului Ioan Teologul: „Știm iarăși că Fiul lui Dumnezeu a venit și ne-a dat nouă pricepere, ca să cunoaștem pe Dumnezeul Cel adevărat; și noi suntem în Dumnezeul Cel adevărat, adică întru Fiul Său Iisus Hristos. Acesta este adevăratul Dumnezeu și viața de veci” (I Ioan 5, 20).

De ce în Simbolul de credință se mai adaugă despre Fiul lui Dumnezeu și că este „Născut, iar nu făcut” ?

Acestea sunt adăugate împotriva învățurii lui Arie, care spunea cu necinste că Fiul lui Dumnezeu este făcut (creat).

Ce înseamnă au cuvintele „Cel de o ființă cu Tatăl” ?

Prin ele se spune că Fiul lui Dumnezeu este Unic și că este de o ființă cu Dumnezeu-Tatăl.

Cum ne vorbește despre aceasta Sfânta Scriptură ?

Însuși Mântuitorul Iisus Hristos vorbește despre Sine și despre Dumnezeu-Tatăl, astfel: „... Eu și Tatăl una suntem” (Ioan 10, 30).

Ce arată cuvintele Simbolului de credință „prin Care toate s-au făcut” ?

Acea că Dumnezeu-Tatăl a făcut totul prin Fiul Său, prin veșnica Sa înțelepciune și prin veșnicul cuvânt al Său: „Toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut” (Ioan 1, 3).

Despre al treilea articol

Despre cine se spune în Simbolul de credință că S-a pogorât din cer ?

Despre Fiul lui Dumnezeu.

Cum S-a pogorât din cer, când El, ca Dumnezeu, este prezent pretutindeni ?

Într-adevăr, El este omniprezent și deci este întotdeauna în cer și întotdeauna pe pământ.

mânt; însă pe pământ El era doar în mod nevăzut mai înainte, iar mai apoi S-a arătat în trup; deci, în acest sens se spune că S-a pogorât din cer.

Ce ne spune despre aceasta Sfânta Scriptură ?

Iată cuvintele Mântuitorului Iisus Hristos: „... nimeni nu s-a suit în cer, decât Cel ce S-a coborât din cer, Fiul Omului, Care este în cer” (Ioan 3, 13).

De ce S-a pogorât din cer Fiul lui Dumnezeu ?

„Pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire“, așa cum este spus în *Simbolul de Credință*.

În ce sens se spune că Fiul lui Dumnezeu S-a pogorât din cer pentru noi, oamenii ?

În sensul că El a venit pe pământ nu numai pentru un oarecare popor și nici pentru anumiți oameni, ci pentru fiecare dintre noi, oamenii, în general.

De care lucruri anume a venit să mântuiască pe oameni, pe pământ, Fiul lui Dumnezeu ?

A venit să ne mântuiască de păcat, de blestem și de moarte.

Ce este păcatul ?

Călcarea legii. „Păcatul este nelegiuirea” (I Ioan 3, 4).

De unde este păcatul în oameni, când ei au fost făcuți după chipul lui Dumnezeu, iar Dumnezeu nu poate greși ?

De la diavol. „Cine săvârșește păcatul este de la diavolul, pentru că de la început diavolul păcătuiește” (I Ioan 3, 8).

Cum a venit păcatul de la diavol la oameni ?

Diavolul i-a înșelat pe Eva și pe Adam și i-a ispitit să încalce porunca lui Dumnezeu.

Care poruncă ?

Dumnezeu i-a poruncit lui Adam, în Rai, să nu mănânce din rodul pomului cunoștinței Binelui și Răului, adăugând și faptul „că în-dată ce va gusta din el cu moarte va muri”.

De ce a devenit omul muritor prin gustarea din rodul pomului cunoștinței Binelui și Răului ?

Pentru că aceasta era unită cu neascultarea de voia lui Dumnezeu și, în acest fel, omul s-a îndepărtat de Dumnezeu și de harul Său și s-a înstrăinat de viața lui Dumnezeu.

*În ce fel se potrivește obiectului său
denumirea de „pom al cunoștinței
Binelui și Răului” ?*

În acela că, prin acest pom, omul a cunoscut prin experiență proprie cât bine era cuprins în ascultarea de voia lui Dumnezeu și cât rău în neascultarea acesteia.

*Cum au putut Adam și Eva să asculte de
diavol, încălcând voia lui Dumnezeu ?*

După bunătatea Sa, când l-a făcut pe om, Dumnezeu i-a dat *voință*, fireasca dispoziție de a-L iubi pe Dumnezeu și *libertate*; însă omul a *întrebuințat întru rău* această libertate.

*Cum i-a înșelat diavolul pe Adam și pe
Eva ?*

Eva l-a văzut, în Rai, pe șarpele care a încredințat-o că, dacă oamenii vor gusta din rodul pomului cunoștinței Binelui și Răului vor ajunge să cunoască Binele și Răul și vor fi asemenea lui Dumnezeu. Eva a fost înșelată cu aceste făgăduințe, dar și de frumu-

sețea rodului, și a gustat; Adam a gustat și el după aceea, la Îndemnul Evei.

Ce a urmat după păcatul lui Adam ?

Blestemul și moartea.

Ce este blestemul ?

Condamnarea păcatului de către dreapta judecată a lui Dumnezeu, căci prin păcat a venit pe pământ răul și pedeapsa oamenilor.

Dumnezeu i-a spus lui Adam: „Blestemat va fi pământul pentru tine” (Facere 3, 17).

Ce fel de moarte s-a născut din păcatul adamic ?

Îndoită moarte: *trupească*, atunci când trupul rămâne lipsit de sufletul care via în el, și *duhovnicească*, atunci când sufletul se lipsește de harul lui Dumnezeu care îl însuflețește și aprindea viața duhovnicească.

Este posibil ca și sufletul să moară, asemenea trupului ?

Poate să moară, dar nu asemenea trupului. Când moare, trupul își pierde simțirea și se descompune, în timp ce sufletul, când moare prin păcat, este lipsit de lumina duhovnicească, de bucurie și de fericire, însă nu se

descompune și nu este distrus, ci rămâne într-o stare de întuneric, necaz și suferință.

*De ce nu au murit doar primii oameni,
ci mor cu toții ?*

Pentru că toți s-au născut din Adam molipsiți de păcat și pentru că și ei păcătuiesc la rândul lor. Așa cum dintr-un izvor necurat se murdărește tot râul, în mod firesc, tot astfel, din plămada dintru început, păcatul molipsitor și apoi dătător de moarte, în mod firesc, răspândește păcat molipsitor și apoi moartea în urmași.

*Ce ne spune despre aceasta Sfânta
Scriptură ?*

„De aceea, precum printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea, așa și moartea a trecut la toți oamenii, pentru că toți au păcătuit în el” (Romani 5, 12).

*Rodul Pomului Vieții a mai fost la
îndemâna oamenilor după ce au
păcătuit ?*

După ce au păcătuit ei, nu au mai putut gusta din aceasta, pentru că au fost izgoniți din Rai.

*Le-a mai rămas atunci oamenilor vreo
nădejde de mântuire ?*

Când primii oameni și-au mărturisit păcatul înaintea lui Dumnezeu, atunci Dumnezeu, din îndurarea Sa, le-a dat nădejde de mântuire.

În ce a constat această nădejde ?

Dumnezeu le-a făgăduit că sămânța femeii va strivi capul șarpelui (Facere 3, 15).

Ce înseamnă aceasta ?

Înseamnă că Iisus Hristos îl va înfrânge pe diavol, înșelătorul oamenilor, și-i va izbăvi pe ei de păcat, blestem și moarte.

De ce Iisus Hristos Se numește sămânța femeii ?

Pentru că El S-a născut pe pământ fără de bărbat, din Sfânta Fecioară Maria.

Care a fost folosul acestei făgăduințe ?

Acela că oamenii au putut să creadă în Mântuitorul Care avea să vină încă din timpul acestor făgăduințe, tot așa cum credem și noi în Cel Ce a venit.

Au crezut cu adevărat oamenii din vremurile de demult în venirea Mântuitorului ?

Puțini; iar cea mai mare parte a uitat făgăduința lui Dumnezeu despre Mântuitorul.

Nu a reluat Dumnezeu această făgăduință ?

În mod repetat. De pildă, lui Avraam i-a dat făgăduința unui Mântuitor, prin următoarele cuvinte: „Și se vor binecuvânta prin neamul tău toate popoarele pământului...” (Facere 22, 18).

Aceeași făgăduință i-a repetat-o El lui David, în următoarele cuvinte: „... voi ridica după tine pe urmașul tău, care va răsări din coapsele tale... și voi întări scaunul domniei lui în veci” (II Regi 7, 12, 13).

Ce înțeles are cuvântul întrupare ?

Acela că Fiul lui Dumnezeu a luat trup omenesc fără de păcat și S-a făcut Om, fără a înceta să fie Dumnezeu.

De unde a fost luat cuvântul „întrupare“ ?

Din cuvântul Sfântului Ioan Evanghelistul: „Cuvântul S-a făcut Trup” (Ioan 1, 14).

De ce în Simbolul de credință se mai adaugă și faptul că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om, după ce s-a vorbit despre Întruparea Lui ?

Ca să nu creadă cineva că Fiul lui Dumnezeu a primit numai *trup*, ci să se recunoască în El *om desăvârșit*, alcătuit din trup și suflet.

Există mărturie despre aceasta în Sfânta Scriptură ?

Sfântul Apostol Pavel scrie: „Căci unul este Dumnezeu, unul este și mijlocitorul între Dumnezeu și oameni: omul Hristos Iisus” (I Timotei 2, 5).

Și atunci există numai o fire în Iisus Hristos ?

Nu. În El se află, nedespărțite și neamestecate, *două firi*: dumnezeiască și omenească și, în acord cu aceste două firi, și două voințe.

Nu sunt atunci și două Persoane ?

Nu. *O singură Persoană*, Dumnezeu și om laolaltă, într-un cuvânt: Dumnezeu-Om.

Cum vorbește Sfânta Scriptură despre Întruparea Fiului lui Dumnezeu de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara ?

Sfântul Evanghelist Luca afirmă că Fecioara Maria l-a întrebat pe îngerul mai îna-

inte-vestitor al zămislirii lui Iisus: „«Cum va fi aceasta, de vreme ce eu nu știu de bărbat?»» Și, răspunzând, îngerul i-a zis: «Dubul Sfânt Se va pogorî peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea și Sfântul care Se va naște din tine, Fiul lui Dumnezeu Se va chema»” (Luca 1, 34-35).

Cine a fost Fecioara Maria ?

O Sfântă Fecioară din sămânța lui Avram și David, din sămânța din care trebuia să Se nască Mântuitorul, după făgăduința lui Dumnezeu. Ea a fost logodită cu Iosif, din același neam, care i-a fost păzitor, căci ea fusese afierosită lui Dumnezeu cu făgăduința de a rămâne pururea Fecioară.

A rămas, într-adevăr, pururea Fecioară, Preasfânta Maria ?

A fost și a rămas Fecioară înainte, în timpul și după Nașterea Mântuitorului și, de aceea, se numește *pururea Fecioară*.

Cu ce altă numire înaltă este cinstită Preasfânta Fecioară Maria de către Biserica Ortodoxă ?

Sub denumirea de *Născătoare de Dumnezeu*.

*Poate fi arătat începutul acestei
denumiri în Sfânta Scriptură ?*

Aceasta s-a luat din următoarele cuvinte ale prorocului Isaia: „Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel” (Isaia 7, 14), *ceea ce se tâlcuiește: Dumnezeu este cu noi.*

Tot astfel, dreapta Elisabeta o numește pe Preasfânta Fecioară *Maica lui Dumnezeu.* Iar această denumire este de aceeași putere cu denumirea de *Născătoare de Dumnezeu.*

„Și de unde mie aceasta, ca să vină la mine Maica Domnului meu ?” (Luca 1, 43)

*În ce sens Preasfânta Fecioară se
numește Născătoare de Dumnezeu ?*

Deși Iisus Hristos S-a născut din ea nu după dumnezeirea Sa, care este veșnică, ci după firea Sa omenească, totuși ea este vrednică să fie numită Născătoare de Dumnezeu, pentru că Cel ce S-a născut din ea era chiar la zămislirea și *nașterea* din ea, cum și este întotdeauna, *Dumnezeu adevărat.*

*Cum trebuie să judecăm despre înalta
vrednicie a Preasfintei Fecioare Maria ?*

Ca Maică a lui Dumnezeu, ea întrece în har și apropiere de Dumnezeu, deci întrece și prin vrednicie orice făptură creată. Și de

aceea Biserica Ortodoxă o cinstește pe ea mai presus decât heruvimii și serafimii.

*Ce trebuie să mai înțelegem despre
Nașterea lui Iisus Hristos din Preasfânta
Născătoare de Dumnezeu ?*

Întrucât nașterea Sa a fost desăvârșit sfântă și străină de păcat, ea a fost și fără durere; pentru că, printre pedepsele pentru păcat, Dumnezeu i-a hotărât Evei că întru dureri își va naște fiii. (Vezi *Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin.*)

*Prin ce semne pregătitoare ale Proniei
lui Dumnezeu au putut afla oamenii
despre nașterea Mântuitorului ?*

Prin multe prorociri foarte precise despre multe întâmplări legate de nașterea și viața Lui pământească.

De pildă: Isaia a profețit că *Mântuitorul se va naște din Fecioară* (Isaia 7, 14).

Miheia a profețit că *Mântuitorul Se va naște în Betleem*, iar prorocia aceasta iudeii au înțeles-o încă de demult, înainte de a cunoaște aceste evenimente (Matei 2, 4-6).

După zidirea celui de-al doilea templu din Ierusalim, Maleahi a profețit că venirea Mântuitorului era aproape, că El va intra în acest templu și că, înaintea Lui, va fi trimis Înainte-Mergătorul, asemenea prorocului

Ilie, care îl prevestea pe Ioan Botezătorul (Maleahi 3, 1; 4, 5).

Zaharia a profețit intrarea solemnă a Mântuitorului în Ierusalim (Zaharia 9, 9).

Cu o uimitoare exactitate, Isaia profețește despre patimile Mântuitorului (Isaia 53).

În Psalmul 21, David zugrăvește suferințele de pe cruce ale Mântuitorului cu atâta precizie, de parcă le-ar fi scris chiar lângă Cruce.

Daniel a profețit cu 490 de ani înainte despre venirea Mântuitorului, despre moartea Lui pe Cruce și despre cele ce au urmat – dărâmarea Templului și a Ierusalimului, precum și despre încetarea jertfelor vechi-testamentare (Daniel, cap. 9).

L-au recunoscut, într-adevăr, oamenii pe Iisus Hristos ca Mântuitor în tot acel timp în care El S-a născut și a trăit pe pământ ?

L-au cunoscut mulți în felurite chipuri. Magii de la Răsărit au aflat despre El prin mijlocirea stelei care, înainte de nașterea Lui, s-a arătat la Răsărit. Păstorii din Betleem au aflat despre El de la îngerii care le-au spus că Mântuitorul S-a născut în cetatea lui David. Simeon și Ana, prin osebită descoperire de la Duhul Sfânt, L-au cunoscut pe El atunci când, la împlinirea a 40 de zile de la nașterea Sa, a fost adus la Templu.

La râul Iordan, în timpul botezului, Ioan Botezătorul L-a cunoscut pe Mântuitorul prin descoperire la Pogorârea Sfântului Duh în chip de porumbel asupra Lui și după glasul din cer, al lui Dumnezeu-Tatăl: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Care am binevoit” (Matei 3, 17). Același glas l-au auzit și apostolii Petru, Iacob și Ioan la Schimbarea lui la Față a Mântuitorului pe Muntele Taborului: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit, pe Acesta să-L ascultați” (Marcu 9, 7). În afară de aceasta, destul de mulți L-au cunoscut pe Hristos după desăvârșirea învățaturii Sale și, mai ales, după minunile pe care le făcea.

Ce minuni a făcut Iisus Hristos ?

Pe oamenii cuprinși de boli incurabile și pe îndrăciți El îi vindeca într-o clipă, fie numai cu cuvântul, fie prin atingerea mâinii și chiar prin atingerea lor de haina Lui. Odată, cu cinci, iar altădată, cu șapte pâini, El a hrănit câteva mii de oameni în pustie. A mers pe apă și a oprit furtuna mării doar prin cuvântul său. A înviat morți, și anume pe fiul văduvei din Nain, pe fiica lui Iair și pe Lazăr – la patru zile de la moartea sa.

Dacă Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat pentru a noastră mântuire, în ce chip a săvârșit-o El ?

Prin învățătura, viața, moartea și învierea Sa.

Care a fost învățătura lui Hristos ?

Evangelhia Împărăției lui Dumnezeu ori, altfel spus, învățătura despre mântuire și fericirea veșnică, propovăduită și astăzi de Biserica Ortodoxă. (Marcu 1, 14-15).

În ce chip devine mântuitoare pentru noi învățătura lui Hristos ?

Atunci când o primim din toată inima și îi urmăm ei. Căci așa cum cuvântul mincinos al diavolului a fost primit de către primii oameni și s-a născut în ei sămânța păcatului și a morții, tot astfel, adevăratul cuvânt al lui Hristos, primit cu osârdie de creștini, se face întru noi sămânța vieții sfinte și fără de moarte.

Acestea sunt luate după cuvintele Sfântului Apostol Petru: „Fiind născuți din nou nu din sămânță stricăcioasă, ci din nestricăcioasă, prin cuvântul lui Dumnezeu Cel viu și Care rămâne în veac” (I Petru 1, 23).

În ce chip devine mântuitoare pentru noi viața Mântuitorului Iisus Hristos ?

Când îi urmăm ei. Căci Însuși Hristos spune: „Dacă-Mi slujește cineva, Să-Mi urmeze, și unde sunt Eu, acolo va fi și slujitorul Meu” (Ioan 12, 26).

Despre al patrulea articol

*De ce a fost nevoie ca Iisus Hristos să
Se răstignească, când învățătura și fap-
tele Lui ar fi trebuit să fie însuflețitoare
pentru toți în evlavie către El ?*

Bătrânii iudeilor și cărturarii îl urau pen-
tru că le demasca învățătura mincinoasă și
viața nelegiuită. Și-L zavistuiău pentru că,
datorită învățăturii și minunilor, poporul Îl
slăvea pe Iisus mai mult decât pe ei; și, de
aceia, ei Îl clevețeau întruna și L-au osândit
la moarte.

*De ce se spune că Iisus Hristos S-a
răstignit în timpul lui Ponțiu Pilat ?*

Ca să se cunoască vremea când a fost
răstignit.

Cine a fost Ponțiu Pilat ?

Guvernatorul roman al Iudeii, provincie
care fusese supusă de către romani.

*De ce este vrednic de remarcat acest
eveniment ?*

Pentru că în el se împlinește în mod vădit
prorocia lui Iacov: „Nu va lipsi sceptru din
Iuda, nici toiag de cârmuitor din coapsele sa-

le, până ce va veni Împăciuitorul, Căruia se vor supune toate popoarele” (Facere 49, 10).

De ce ni se spune în Simbolul de credință nu numai că Iisus Hristos S-a răstignit, ci și că a pățimit ?

Ca să se arate că răstignirea Lui nu a fost doar suferință și moarte închipuite, așa cum au spus unii învățători mincinoși, ci suferință și moarte adevărate.

De ce se amintește și faptul că El a fost îngropat ?

Ca să ne încredințeze de faptul că El a murit și a înviat cu adevărat; deși vrăjmașii Lui așezaseră chiar strajă la mormânt și îl și pecetluseră.

Cum a putut Iisus Hristos să sufere moartea, Dumnezeu fiind ?

El a suferit și a murit nu ca Dumnezeu, ci în chip omenesc și nu pentru că nu ar fi putut să fugă de suferință, ci pentru că a vrut să pătimească.

Hristos Însuși a spus: „... Eu Îmi pun sufletul, ca iarăși să-l iau. Nimeni nu-l ia de la Mine, ci Eu de la Mine Însumi îl pun. Putere am Eu ca să-l pun și putere am iarăși să-l iau” (Ioan 10, 17-18).

În ce sens se spune că Iisus Hristos S-a răstignit pentru noi ?

În acela că, prin moartea pe Cruce, El ne-a izbăvit pe noi de păcat, blestem și moarte.

Cum se vorbește despre această izbăvire în Sfânta Scriptură ?

Despre izbăvirea de păcat: „Întru El avem răscumpărarea prin sângele Lui și iertarea păcatelor, după bogăția harului Lui...” (Efeseni 1, 7).

Despre izbăvirea de blestem: „Hristos ne-a răscumpărat din blestemul Legii, făcându-Se pentru noi blestem...” (Galateni 3, 13).

Despre izbăvirea de moarte: „Deci, de vreme ce pruncii s-au făcut părtași sângelui și trupului, în același fel și El S-a împărtășit din acestea, ca să surpe prin moartea Sa pe cel ce are stăpânirea morții, adică pe diavolul. Și să izbăvească pe acei pe care frica morții îi ținea în robie toată viața” (Evrei 2, 14-15).

În ce chip moartea pe Cruce a Mântuitorului Iisus Hristos ne izbăvește pe noi de păcat, blestem și moarte ?

Ca să putem crede mai ușor în această taină, cuvântul lui Dumnezeu ne povățuiește pe noi cu privire la ea, atât cât putem cuprinde, comparându-L pe Iisus Hristos cu

Adam. Adam este, după fire, cap al întregii omeniri, care s-a făcut una cu el prin obârșia firească din el. Iisus Hristos, în Care dumnezeirea s-a unit cu umanitatea, S-a făcut în chip haric nou Cap Atotputernic al oamenilor, pe care îi unește cu Sine prin credință. După cum în Adam noi am căzut în păcat, blestem și moarte, tot așa ne izbăvim de păcat, blestem și moarte în Iisus Hristos. Patima Lui de bunăvoie și moartea pe Cruce pentru noi, având preț și vrednicie fără sfârșit, ca o moarte a Celui fără de păcat și Dumnezeu-Omului, precum și desăvârșită satisfacere a dreptei judecăți dumnezeiești care ne condamnase pe noi, din pricina păcatului, la moarte, și merit nemărginit, care fără să jignească dreapta judecată, I-a dat dreptul de a ne da nouă, păcătoșilor, iertarea păcatelor și har pentru a înfrânge păcatul și moartea. „... Sfinților Săi, cărora a voit Dumnezeu să le arate care este bogăția slavei acestei tainei între neamuri, adică Hristos Cel dintru voi, nădejdea slavei” (Coloseni 1, 26, 27); „Căci, dacă prin greșala unuia moartea a împărățit printr-unul, cu mult mai mult cei ce primesc prisosința harului și a darului dreptății vor împărăți în viață prin Unul Iisus Hristos” (Romani 5, 17); „... Nici o osândă nu este acum asupra celor ce sunt în Hristos Iisus. Căci legea duhului vieții în Hristos Iisus m-a liberat de

legea păcatului și a morții. Pentru că ceea ce era cu neputință Legii – fiind slabă prin trup – a săvârșit Dumnezeu, trimițând pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului și pentru păcat a osândit păcatul în trup. Pentru ca îndreptarea din Lege să se împlinească în noi, care nu umblăm după trup, ci după duh” (Romani 8, 1-4).

Mântuitorul Iisus Hristos a suferit pentru toți oamenii ?

Din partea Sa, El S-a adus pe Sine jertfă pentru toți, și pentru toți a dobândit harul și mântuirea, dar se folosesc de ele aceia dintre noi care, din partea lor, de bunăvoie iau parte la suferințele Lui, *făcându-se asemenea cu El în moartea Lui* (Filipeni 3, 10).

Cum putem fi părtași la suferințele și moartea lui Iisus Hristos ?

Gustăm din suferințele și moartea lui Iisus Hristos prin credința vie din sufletul nostru, prin Sfintele Taine în care este ascunsă și pecetluită puterea mântuitoarelor patimi și a morții lui Iisus Hristos și, în cele din urmă, prin răstignirea trupului nostru împreună cu patimile și poftele lui.

„Căci, eu”, spune apostolul, „prin Lege, am murit față de Lege, ca să trăiesc lui Dumnezeu. M-am răstignit împreună cu

Hristos; și nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine. Și viața mea de acum, în trup, o trăiesc în credința în Fiul lui Dumnezeu, Care m-a iubit și S-a dat pe Sine însuși pentru mine” (Galateni 2, 19-20); „Au nu știți că toți câți în Hristos Iisus ne-am botezat, întru moartea Lui ne-am botezat ?” (Romani 6, 3); „Căci de câte ori veți mânca această pâine și veți bea acest pahar, moartea Domnului vestiți până când va veni” (I Corinteni 11, 26); „Iar cei ce sunt ai lui Hristos Iisus și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftelile” (Galateni 5, 24).

Cum ne putem răstigni trupul cu patimile și poftelile lui ?

Înfrânându-ne de la patimi și poftelile și lupțându-ne împotriva lor. De pildă: când mânia ne îndeamnă să îl grăim de rău pe vrăjmaș și să-i facem rău, atunci să ne împotrivim acestei dorințe, amintindu-ne cum Mântuitorul Iisus, pe Cruce, S-a rugat pentru vrăjmașii Lui. Să ne rugăm și noi pentru ei, și în acest chip vom răstigni patima mâniei.

Al cincilea articol

Care este mărturia cea mai apropiată pe care ne-a dat-o Iisus Hristos, cum că

*suferința și moartea Lui sunt
mântuitoare pentru noi, oamenii ?*

Acea că El a înviat, și astfel a așezat temeliala fericitei noastre învieri. „Dar acum Hristos a înviat din morți, fiind începătură (a învierii) celor adormiți” (I Corinteni 15, 20).

*Ce trebuie crezut despre acea stare în
care a fost Iisus Hristos între moartea și
Învierea Sa ?*

Această stare este zugrăvită în următoarea cântare bisericească: „În mormânt cu trupul, în Iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în Rai cu tâlharul și pe scaun împreună cu Tatăl și cu Duhul ai fost, Hristoase, toate umplându-le, Că Ce ești de necuprins cu mintea !”

Ce este „iadul” ?

După etimologia termenului, în limba greacă „iadul” înseamnă loc *lipsit de lumină*. În învățătura creștină, prin acest nume se înțelege temnița duhovnicească, adică starea sufletelor care s-au înstrăinat prin păcat de vederea Feței lui Dumnezeu, și deci și de lumină și fericire (Iuda 1-6; Octoih, glas V, stihirea 2, 4).

*De ce S-a pogorât la iad Mântuitorul
Iisus Hristos ?*

Pentru a propovădui și acolo biruința asupra morții și pentru a izbăvi sufletele care așteptau cu credință venirea Sa.

Sfânta Scriptură vorbește despre aceasta ?

În legătură cu acestea aflăm în Sfânta Scriptură: „Pentru că și Hristos a suferit o dată moartea pentru păcatele noastre, El cel drept pentru cei nedreți, ca să ne aducă pe noi la Dumnezeu, omorât fiind cu trupul, dar viu făcut cu duhul, cu care S-a coborât și a propovăduit și duhurilor ținute în închi-soare...” (I Petru 3, 18, 19).

Ce trebuie înțeles din Simbolul de credință prin cuvintele „și a înviat a treia zi după Scripturi“ ?

Aceste cuvinte sunt împrumutate în *Simbolul de Credință* din cea dintâi Epistolă către Corinteni: „Căci v-am dat, întâi de toate, ceea ce și eu am primit, că Hristos a murit pentru păcatele noastre după Scripturi; și că a fost îngropat și că a înviat a treia zi, după Scripturi” (I Corinteni 15, 3, 4).

Care este înțelesul acestei expresii: „după Scripturi“ ?

Aceasta înseamnă că Iisus Hristos a murit și a înviat, întocmai așa cum au scris pro-roci în cărțile Vechiului Testament.

De pildă, unde este scris despre aceasta ?

În capitolul 53 al cărții prorocului Isaia, unde sunt zugrăvite cu multe amănunte suferința și moartea Mântuitorului Iisus Hristos: „Dar El fusese străpuns pentru păcatele noastre și zdrobit pentru fărădelegile noastre. El a fost pedepsit pentru mântuirea noastră și prin rănilor Lui noi toți ne-am vindecat” (Isaia 53, 5).

Tâlcuind cuvântul Psalmului 15 despre Învierea lui Hristos, Sfântul Apostol Pavel zice: „Căci nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici nu vei da pe cel sfânt al Tău să vadă stricăciune” (Fapte 2, 27).

Există în Scriptura Vechiului Testament și indiciul că Iisus Hristos trebuia să învie anume în a treia zi ?

Aceasta este închipuită în chip prorocesc de către Iona: „Și a stat Iona în pântecul peștelui [chitului] trei zile și trei nopți” (Iona 2, 1; Matei 12, 40).

Cum s-a aflat că Iisus Hristos a înviat ?

Ostașii care străjuiau mormântul Lui, cu frică au cunoscut aceasta, pentru că îngerul Domnului a răsturnat piatra care acoperea mormântul Lui și, mai mult, a avut loc și un mare cutremur. De asemenea, și îngerii au

vestit Învierea lui Hristos Mariei Magdalena și altor câțiva. Mai mult, în aceeași zi a Învierii Sale, Însuși Mântuitorul Iisus Hristos S-a arătat multora: mironosițelor, lui Petru, celor doi ucenici ce mergeau spre Emaus, iar la sfârșit, tuturor apostolilor în casa ale cărei uși erau zăvorâte. Apoi, în mod repetat, li S-a tot arătat timp de 40 de zile, iar în unele zile S-a arătat la mai mult de cinci credincioși adunați laolaltă (I Corinteni 15, 6).

De ce Iisus Hristos S-a arătat apostolilor timp de 40 de zile după Învierea Sa ?

În acel timp, El a continuat să-i învețe tainele Împărăției lui Dumnezeu (Fapte 1, 3).

Al șaselea articol

Oare din Sfânta Scriptură s-a luat zugrăvirea Înălțării Domnului la Cer, din cel de-al șaselea articol al Simbolului de credință ?

Ea este împrumutată din următoarele cuvinte ale Sfintei Scripturi: „Cel ce S-a pogorât, Acela este Care S-a suit mai presus de toate cerurile, ca pe toate să le umple” (Efezeni 4, 10); „... avem astfel de Arhiereu Care a șezut de-a dreapta tronului slavei în ceruri...” (Evrei 8, 1).

*Iisus Hristos S-a înălțat la cer ca
Dumnezeu ori ca om ?*

Ca om, căci ca Dumnezeu El a fost din-
totdeauna și va fi pentru totdeauna în cer.

*În ce chip stă Mântuitorul Iisus Hristos
de-a dreapta Tatălui, când Dumnezeu
este omniprezent ?*

Acest lucru trebuie înțeles duhovnicește,
adică Iisus Hristos are aceeași putere și sla-
vă, ca și Dumnezeu-Tatăl.

Despre al șaptelea articol

*Ce ne spune Sfânta Scriptură despre
viitoarea venire a lui Hristos ?*

„... Acest Iisus Care S-a înălțat de la voi
la cer, astfel va și veni, precum L-ați văzut
mergând la cer” (Fapte 1, 11). Acestea le-au
spus îngerii apostolilor chiar în timpul înăl-
țării Domnului.

*Ce spune Scriptura despre viitoarea Lui
Judecată ?*

„... Că vine ceasul în care toți cei din
morminte vor auzi glasul Lui, și vor ieși cei
ce au făcut cele bune, spre învierea vieții, iar

cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii” (Ioan 5, 28, 29). Acestea sunt înseși cuvintele Mântuitorului Iisus Hristos.

Ce se spune despre Împărăția Lui cea fără de sfârșit ?

„Acesta va fi mare și Fiul Celui Preaînalt Se va chema și Domnul Dumnezeu Îi va da Lui tronul lui David, părintele Său. Și va împărăți peste casa lui Iacov în veci și împărăția Lui nu va avea sfârșit” (Luca 1, 32, 33). Acestea sunt cuvintele îngerului către Maica Domnului.

Viitoarea venire a lui Hristos va fi tot așa ca mai înainte ?

Va fi în întregime diferită de cea anterioară.

Atunci a venit să sufere pentru noi în smerenie, iar la judecata noastră va veni cu slava Sa și toți sfinții Săi îngeri (Matei 25, 31).

Toți oamenii vor fi judecați de El ?

Toți, fără excepție.

Cum se va face judecata ?

Conștiința fiecărui om se va deschide în fața tuturor și se vor descoperi nu numai

toate faptele pe care le-a făcut cineva în întreaga viață pe pământ, ci și orice cuvânt grăit, dorință ascunsă și gând: „... până ce nu va veni Domnul, Care va lumina cele ascunse ale întunericului și va vădi sfaturile inimilor. Și atunci fiecare va avea de la Dumnezeu lauda” (I Corinteni 4, 5).

El ne va judeca și pentru cuvintele și gândurile noastre rele ?

Fără îndoială, vom fi judecați, dacă nu ne vom întoarce de la ele prin pocăință, credință și prin îndreptarea vieții: „Vă spun că pentru orice cuvânt deșert, pe care-l vor rosti, oamenii vor da socoteală în ziua judecării” (Matei 12, 36).

Va veni degrabă Iisus Hristos la judecată ?

Aceasta va fi fără de veste, și pentru aceasta este de trebuință să trăim în așa fel încât să fim mereu gata pentru ea: „Domnul nu întârzie cu făgăduința Sa, după cum socotesc unii că e întârziere, ci îndelung rabdă pentru voi, nevrând să piară cineva, ci toți să vină la pocăință. Iar ziua Domnului va veni ca un fur...” (II Petru 3, 9-10); „Drept aceea, privegheați, că nu știți ziua, nici ceasul când vine Fiul Omului” (Matei 25, 13).

*Nu ni s-au descoperit însă anumite
semne ale apropiatei veniri a lui
Hristos ?*

În cuvântul lui Dumnezeu ni se descoperă oarecare semne, și anume: împutinarea credinței și a dragostei între oameni, înmulțirea păcatelor și a calamităților, propovăduirea Evangheliei la toate popoarele, venirea lui Antihrist (Matei, cap. 24).

Cum se tâlcuiește „Antihrist“ ?

Potrivnicul lui Hristos, cel care se va strădui să distrugă creștinătatea, dar, în loc de aceasta, el singur va pieri într-un chip groaznic (II Tesaloniceni 2, 8).

Ce este Împărăția lui Hristos ?

Împărăția lui Hristos este, în primul rând, întreaga lume, iar, în al doilea rând, toți credincioșii de pe pământ și, în al treilea rând, toți fericiții din cer.

Prima desemnează împărăția naturală, a doua, împărăția harică, iar a treia, împărăția slavei.

La care dintre acestea se referă Simbolul de credință când spune că Împărăția lui Hristos nu va avea sfârșit ?

La împărăția slavei.

Despre al optulea articol

În ce sens Duhul Sfânt este numit „Domn“ ?

În același sens în care este numit și Fiul lui Dumnezeu – de Dumnezeu adevărat.

Mărturisește despre aceasta Sfânta Scriptură ?

Aceasta se vede din cuvintele pe care Sfântul Apostol Petru le-a spus la demascarea lui Anania: „... de ce a umplut satana inima ta ca să minți tu Duhului Sfânt... ? N-ai mințit oamenilor, ci lui Dumnezeu” (Fapte 5, 3, 4).

Ce înțelegem prin numirea Duhului Sfânt „de-viață-Făcător“ ?

Aceasta trebuie înțeleasă cum că El, împreună cu Dumnezeu-Tatăl și cu Fiul, dădeau viață făpturilor, îndeosebi oamenilor duhovnicești: „De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu” (Ioan 3, 5).

De unde știm că Duhul Sfânt purcede de la Tatăl ?

Noi știm aceasta din următoarele cuvinte ale Însuși Mântuitorului Iisus Hristos: „Iar

când va veni Mângâietorul, pe Care Eu Îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine” (Ioan 15, 26).

*Învățătura despre purcederea Duhului
Sfânt de la Tatăl poate fi supusă
schimbării ori este deplină ?*

Nu poate. În primul rând, pentru că Biserica Ortodoxă, în învățătura ei, repetă întocmai cuvintele Mântuitorului Iisus Hristos. Iar cuvintele Lui, fără îndoială, sunt îndestulătoare și au desăvârșită pronunțare a adevărului. În al doilea rând, pentru că al doilea Sinod Ecumenic, al cărui principal obiectiv a fost întărirea adevăratei învățături despre Duhul Sfânt, fără îndoială a expus îndestulător această învățătură în *Simbolul de credință*. Iar Biserica Universală a recunoscut aceasta în mod hotărâtor, astfel încât al treilea Sinod Ecumenic, în al șaptelea canon al său, a interzis orice fel de schimbare în *Simbolul de credință*.

De aceea, Sfântul Ioan Damaschin scrie: „Despre Duhul Sfânt spunem că purcede de la Tatăl, și Îl numim Duh al Tatălui, iar despre Duhul Sfânt purcezând de la Fiul nu spunem una ca aceasta, ci duh al Fiului Îl numim” (*Dogmatica*).

*De unde se vede că Duhului Sfânt I Se
cuvine închinarea și slava, asemenea
Tatălui și Fiului ?*

Aceasta se vede din aceea că Iisus Hristos
a poruncit *să se boteze în numele Tatălui, al
Fiului și al Sfântului Duh* (Matei 28, 19).

*De ce se spune, în Simbolul de credință,
că Duhul Sfânt a grăit prin proroci ?*

Aceasta se spune împotriva unor învăță-
tori mincinoși, care spuneau despre cărțile
Vechiului Testament că nu sunt scrise sub
inspirația Duhului Sfânt.

*Mărturisește Sfânta Scri7ptură că prin
proroci a vorbit Duhul Sfânt ?*

Sfântul Apostol Petru scrie: „Pentru că
niciodată prorocia nu s-a făcut din voia
omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumne-
zeu au grăit, purtați fiind de Duhul Sfânt”
(II Petru 1, 21).

*Dar Duhul Sfânt nu a grăit și prin
apostoli ?*

Ba da. „Lor le-a fost descoperit că nu pen-
tru ei înșiși, ci pentru voi slujeau ei aceste lu-
cruri, care acum vi s-au vestit prin aceia, întru
Duhul Sfânt trimis din cer” (I Petru 1, 12).

De ce nu se amintește atunci și despre apostoli în Simbol ?

Pentru că, în vremea alcătuirii lui, nu se îndoia nimeni că apostolii au fost inspirați de Duhul Sfânt.

Duhul Sfânt nu Se descoperă oamenilor în oarecare chipuri deosebite ?

El S-a pogorât peste apostoli în chip de limbi de foc, la 50 de zile după Învierea lui Hristos.

Se transmite Duhul Sfânt oamenilor și astăzi ?

Se transmite tuturor creștinilor adevărați: „Nu știți, oare, că voi sunteți templu al lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi ?” (I Corinteni 3, 16)

Cum putem să ne facem părtași Duhului Sfânt ?

Prin rugăciune osârduitoare și prin Sfințele Taine: „Deci dacă voi, răi fiind, știți să dați fiilor voștri daruri bune, cu cât mai mult Tatăl vostru Cel din ceruri va da Duh Sfânt celor care Îl cer de la El !” (Luca 11, 13); „Iar când bunătatea și iubirea de oameni a Mântuitorului nostru Dumnezeu s-au arătat,

El ne-a mântuit nu din faptele cele întru dreptate, săvârșite de noi, ci după a Lui îndurare, prin baia nașterii celei de-a doua și prin înnoirea Duhului Sfânt, pe Care L-a vărsat peste noi, din belșug, prin Iisus Hristos, Mântuitorul nostru” (Tit 3, 4-6).

Care sunt principalele daruri ale Duhului Sfânt ?

Principalele și cele mai generale sunt, după socotința prorocului Isaia, următoarele șapte: duhul fricii de Dumnezeu, duhul cunoașterii, duhul tăriei, duhul sfatului, duhul înțelegerii, duhul înțelepciunii, duhul lui Dumnezeu sau darul evlaviei și însuflării de sus în cele mai înalte trepte (Isaia 11, 1-3).

Despre al nouălea articol

Ce este Biserica ?

Biserica este așezământul de la Dumnezeu al comunității oamenilor, uniți în credința ortodoxă, Legea lui Dumnezeu, în jurul episcopilor și al Sfintelor Taine.

Ce înseamnă a crede în Biserică ?

Aceasta înseamnă a cinsti cu evlavie adevărata Biserică a lui Hristos și a ne supune

învățăturii și poruncilor ei, cu încredințarea că în ea se află, lucrează mântuitor, învață și îndreaptă, harul, izvorând de la unicul și veșnicul ei cap, Domnul Iisus Hristos.

Cum poate face Biserica, care este văzută, obiectul credinței când credința, după apostoli, este, dimpotrivă, nevăzută ?

În primul rând, deși Biserica este văzută, dar harul lui Dumnezeu care locuiește în ea și în mădularele ei sfințite este nevăzut și astfel rezultă că prin har ea devine obiect al credinței.

În al doilea rând, Biserica fiind văzută, deoarece ea este pe pământ și ei îi aparțin toți creștinii drept-măritori trăitori pe pământ, este în același timp și nevăzută, deoarece ea este și în cer, fiind alcătuită din toți cei care și-au încheiat viața lor în adevărata credință și în sfințenie.

Cum se poate înțelege existența în același timp a Bisericii și pe pământ, și în cer ?

Următoarele cuvinte ale Sfântului Apostol Pavel către creștini ne lămuresc: „... v-ați apropiat de muntele Sion și de cetatea Dumnezeului Celui viu, de Ierusalimul cel ceresc și de zeci de mii de îngeri, în adunare sărbă-

torească, și de biserica celor întâi născuți, care sunt scriși în ceruri și de Dumnezeu Judecătorul tuturor, și de duhurile dreptilor celor desăvârșiți, și de Iisus, Mijlocitorul Noului Testament...” (Evrei 12, 22-24).

*Ce ne adeverește nouă că harul lui
Dumnezeu se află în adevărata
Biserică ?*

În primul rând: Capul Bisericii este Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos, *Cel plin de har și de adevăr*, Care umple trupul Său, adică Biserica, de har și de adevăr (Ioan 1, 14-17).

În al doilea rând, aceea că El le-a făgăduit ucenicilor Săi Duhul Sfânt, Care va fi cu ei veșnic, și că, după această făgăduință, Duhul Sfânt așază păstori în Biserică (Ioan 14, 16).

Sfântul Apostol Pavel ne spune că Dumnezeu-Tatăl L-a dat pe Mântuitorul Iisus Hristos Cap Bisericii mai presus de toate și că Biserica este trupul Său (Efeseni 1, 22, 23).

Același apostol vorbește către păstoriile bisericii: „... luați aminte de voi înșivă și de toată turma, întru care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstrați Biserica lui Dumnezeu, pe care a câștigat-o cu însuși sângele Său“ (Fapte 20, 28).

*Ce anume ne mai încredințează că harul
lui Dumnezeu a rămas în Biserică până*

*astăzi și va rămâne până la sfârșitul
veacurilor ?*

De aceasta ne încredințează pe noi următoarele cuvinte ale lui Iisus Hristos Însuși și ale apostolului Său: „... voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui” (Matei 16, 18); „Iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului” (Matei 28, 20); „Lui (Dumnezeu-Tatăl) fie slava în Biserică și întru Hristos Iisus în toate neamurile veacului veacurilor. Amin !” (Efeseni 3, 21)

Pentru ce Biserica este Una ?

Pentru că ea este un singur trup duhovnicesc, având un singur cap, pe Hristos, și este însuflețită de un singur Duh Sfânt. „Este un trup și un Duh, precum și chemați ați fost la o singură nădejde a chemării voastre; este un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu și Tatăl tuturor...” (Efeseni 4, 4-6).

Ce ne încredințează totuși că Iisus Hristos este unicul cap al unicei Biserici ?

Sfântul Apostol Pavel scrie că, deoarece Biserica este locaș al lui Dumnezeu, nimeni nu poate pune o altă temelie decât cea pusă, care este Iisus Hristos (I Corinteni 3, 11). De aceea, pentru Biserică ca trup al lui Hristos nu poate exista alt cap decât Iisus Hristos.

Biserica trebuie să dăinuiască de-a lungul tuturor generațiilor din veac și are trebuință de cap care să dăinuiască întotdeauna, și singurul care împlinește această condiție este Iisus Hristos.

De aceea, și apostolii nu s-au numit mai mult *decât slujitori ai Bisericii* (Coloseni 1, 22, 24, 25).

Ce ne cere explicit unitatea Bisericii ?

A păzi „... unitatea Duhului, întru legătura păcii” (Efeseni 4, 3).

Cum se împacă unitatea Bisericii cu faptul că există multe Biserici despărțite și autonome, ca de pildă: cea din Ierusalim, din Antiohia, din Alexandria, din Constantinopol, din Rusia ?

Acestea sunt părți ale Bisericii ori, mai bine zis, părți ale Bisericii Universale, celei Una. Alcătuirea lor despărțitoare, văzută, nu le împiedică să fie mădulare ale unicului trup al Bisericii sobornicești, având ca singur cap pe Hristos și un unic duh de credință și har. Această unitate văzută se exprimă prin unitatea credinței mărturisite și legătura în rugăciune și Sfintele Taine.

Există și unitate între Biserica de pe pământ și Biserica din cer ?

Fără îndoială, atât după legătura lor cu unicul cap, Domnul nostru Iisus Hristos, cât și după legătura dintre una și cealaltă.

*Ce mijloace de legătură există între
Biserica de pe pământ și cea din cer ?*

Rugăciunea întru credință și dragostea. Credincioșii aparținând Bisericii luptătoare de pe pământ se roagă la Dumnezeu, chemându-i în același timp în ajutor pe sfinți, care aparțin Bisericii din cer, iar aceștia, locuind pe treptele cele mai înalte din apropierea lui Dumnezeu, prin rugăciunile lor mijlocitoare, curățesc, întăresc și aduc înaintea lui Dumnezeu rugăciunile credincioșilor trăitori pe pământ și, cu voia lui Dumnezeu, îi ajută cu binefaceri asupra lor, fie prin putere nevăzută, fie prin arătarea lor, ori prin alte mijloace.

*După ce dreptar își întemeiază Biserica
de pe pământ chemarea în rugăciune a
sfinților Bisericii din cer ?*

După Sfânta Tradiție, al cărei început se vede și în Sfânta Scriptură. De pildă, când prorocul David cheamă în rugăciune: „Doamne Dumnezeul lui Avraam și al lui Isaac și al lui Iacov, părinții noștri...” (I Paralipomena 29, 18), atunci el îi pomenește pe sfinți ca întărire a rugăciunii sale, exact

așa cum astăzi Biserica Ortodoxă Îl cheamă pe Hristos, adevăratul Dumnezeu al nostru, pentru rugăciunile Preacuratei Maicii Sale și ale tuturor sfinților.

Sfântul Chiril al Ierusalimului spune în explicarea Dumnezeieștii Liturghii: „Să pomenim și pe cei mai înainte adormiți, mai întâi pe patriarhi, proroci, apostoli, mucenici, pentru ca pentru rugăciunile și mijlocirea lor să primescă Dumnezeu rugăciunea noastră” (*Cateheze*).

În *Cuvântul la sărbătoarea celor 40 de mucenici*, Sfântul Vasile cel Mare spune: „Cel întristat să vină cu nădejde la acești 40 de mucenici. Cel ce se veselește să alerge la dâșii. Primul ca să ia ușurare, iar cel de-al doilea să-și păstreze starea sa. Femeia evlavioasă să îndrepte rugăciuni către ei pentru fii săi. Să ceară întoarcerea bărbatului ei înstrăinat ori izbăvirea lui din boală. Cu toții să facem rugăciuni împreună cu mucenicii !”

Există mărturie în Sfânta Scriptură despre rugăciunea mijlocitoare a sfinților în ceruri ?

Sfântul Evanghelist Ioan a văzut în Descoperire un înger din cer, căruia „... i s-a dat lui tămâie multă, ca s-o aducă împreună cu rugăciunile tuturor sfinților, pe altarul de aur dinaintea tronului. Și fumul tămâiei s-a suit,

din mâna îngerului, înaintea lui Dumnezeu, împreună cu rugăciunile sfinților” (Apocalipsă 8, 3, 4).

Există mărturie în Sfânta Scriptură despre arătarea sfinților binefăcători din cer ?

Sfântul Evanghelist Matei relatează că, după moartea prin răstignire a Domnului Iisus Hristos, „... multe trupuri ale sfinților adormiți s-au sculat. Și ieșind din morminte, după învierea Lui, au intrat în cetatea sfântă și s-au arătat multora” (Matei 27, 52, 53). Deoarece minunea a fost așa de mare, nu ar fi putut să rămână fără urmări. Aceasta trebuia să arate că sfinții înviați s-au arătat ca să vestească pogorârea Mântuitorului Iisus Hristos la iad și biruitoarea Sa înviere, și pe aceasta s-o propovăduiască în grabă celor născuți în Biserica vechi-testamentară, ca aceștia să se îndemne a intra în Biserica nou-testamentară.

Ce mărturii ne întăresc în credința că sfinții, după trecerea lor din această viață, fac minuni prin mijlocirea unor lucruri pământești ?

A patra Carte a Regilor mărturisește că prin atingerea cu moaște, prorocul Elisei a înviat un mort (Galateni 13, 21).

Sfântul Apostol Pavel a săvârșit vindecări și minuni nu numai în mod nemijlocit, ci le-a făcut și prin ștergare și șorțuri pe care le purtase (Fapte 19, 12). Din acest exemplu se poate înțelege că sfinții pot să acționeze ca binefăcători și după trecerea lor din această viață prin mijloace pământești care au primit de la ei sfințenia.

În primul *Cuvânt împotriva lui Iulian Apostatul*, Sfântul Grigorie Teologul spune: „Nu te-ai rușinat, oare, de cei ce s-au jertfit pentru Hristos, nu te-ai temut de acei mari nevoitori: de Ioan, de Petru, de Pavel, de Iacov, de Ștefan, de Luca, de Andrei, de Tecla și de alți mărturisitori ai adevărului, care au fost mai înaintea acestora și după aceștia ? De cei ce s-au împotrivit focului, fierului, fiarelor sălbatice și tiranilor care-i munceau ori îi amenințau cu muncile, iar ei pătimeau ca și când nu ar fi fost trupurile lor, ori ca și cum ar fi fost fără de trupuri. Și pentru ce aceasta ? Ca să nu înjosească credința și nici Evanghelia; pentru aceea, pe bună dreptate li s-au așezat cinstiri mari și sărbători. Demonii prin ei se alungă, sunt vindecate boli, prin ei se fac descoperiri și prorociri. Trupurile lor au aceeași putere ca și sufletele lor sfinte, atunci când cineva le atinge sau le cinstește, chiar și picăturile de sânge, cele mai mici semne ale pătimirii lor, lucrează asemenea trupurilor”.

Sfântul Ioan Damaschin scrie: „Domnul Iisus Hristos ne-a dăruit moaștele sfinților ca niște izvoare mântuitoare, ce izvorăsc mulțime de binefaceri”. Ca o lămurire la acestea el adaugă: „sfinții s-au făcut visterii și lăcașuri curate ale lui Dumnezeu” (*Dogmatica*).

De ce Biserica este sfântă ?

Pentru că ea a fost sfințită de Mântuitorul Iisus Hristos prin patimile Sale, prin învățătura Sa, prin rugăciunea Sa și prin Sfintele Taine. „... Hristos a iubit Biserica, și S-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfințească, curățind-o cu baia apei prin cuvânt, și ca s-o înfățișeze Sineși, Biserică slăvită, neavând pată sau zbârcitură, ori altceva de acest fel, ci ca... să fie sfântă și fără de prihană” (Efeseni 5, 25-27). În rugăciunea pentru credincioși către Dumnezeu-Tatăl, Iisus Hristos a spus printre altele: „Sfințește-i pe ei întru adevărul Tău; cuvântul Tău este adevărul. Pentru ei Eu Mă sfințesc pe Mine Însuși, ca și ei să fie sfințiți întru adevăr” (Ioan 17, 17-19).

Cum de este sfântă Biserica, atâta timp cât în ea se află și păcătoși ?

Există păcătoși, dar ei, căindu-se cu adevărată pocăință, nu împiedică Biserica să fie sfântă. Cât îi privește pe păcătoșii care nu se căiesc, aceștia, fie prin lucrarea puterii Bi-

sericii văzute, fie prin puterea lui Dumnezeu cea nevăzută, ca mădulare moarte se taie de la trupul Bisericii și, în acest chip, ea se păstrează sfântă și sub acest aspect. „Scoateți afară dintre voi pe cel rău” (I Corinteni 5, 13); „Dar temelia cea tare a lui Dumnezeu stă neclintită, având pecetea aceasta: «Cunoscut-a Domnul pe cei ce sunt ai Săi»; și «să se depărteze de la nedreptate oricine cheamă numele Domnului»” (II Timotei 2, 19).

*De ce Biserica se numește
Sobornicească, adică Universală ori a
toată lumea ?*

Pentru că ea nu este mărginită nici de loc, nici de timp, nici de popor, ci îi cuprinde în sine pe toți credincioșii adevărați din toate locurile, timpurile și popoarele.

Sfântul Apostol Pavel spune : „... *cuvântul adevărului Evangheliei... (este) în toată lumea, aduce roadă și sporește întocmai*” (Coloseni 1, 5-6); și că în Biserica lui Hristos „nu mai este elin și iudeu, tăiere împrejur și netăiere împrejur, barbar, scit, rob ori liber, ci toate și întru toți Hristos” (Coloseni 3, 11); „... cei ce sunt din credință se binecuvintează împreună cu credinciosul Avraam” (Galateni 3, 9).

*Care este principala caracteristică a
Bisericii Universale ?*

Numai ea are cea mai înaltă făgăduință, că porțile iadului nu o vor birui pe ea, că Domnul va fi cu ea până la sfârșitul veacurilor, că în ea va fi slava lui Dumnezeu prin Hristos Iisus în toate neamurile, până în veac. Prin urmare, ea niciodată nu poate să cadă din credință, nici să greșească în adevărul de credință ori să ne ducă în rătăcire. „Mărturisim ca un adevăr fără tăgadă că Biserica Sobornicească nu poate greși și nici a predica minciuna în locul adevărului, deoarece Sfântul Duh Care lucrează mereu pentru cei credincioși și în învățătorii Bisericii, o păzește mai presus de orice rătăcire” (*Epistolele patriarhilor răsăriteni, Despre dreapta credință*).

Dacă Biserica Sobornicească îi cuprinde în sine pe toți drept-credincioșii din lume, apoi negreșit, nu ar urma ca toți credincioșii să-i aparțină pentru a se mântui ?

Cu adevărat așa este. Deoarece Iisus Hristos, după cuvintele Sfântului Apostol Pavel, este capul Bisericii și Mântuitorul trupului (Efeseni 5, 23). Deci, ca să avem parte de mântuirea Lui, este de neapărată trebuință ca să fim membre ale trupului Său, adică al Bisericii sobornicești.

Sfântul Apostol Petru scrie că *botezul ne mântuie pe noi după chipul corabiei lui Noe.*

Nu s-au mântuit de potopul universal decât cei care erau în arca lui Noe. La fel și noi ne găsim veșnica mântuire, numai dacă ne aflăm în unica Biserică Sobornicească.

Ce gânduri și ce ar mai fi de amintit referitor la denumirea Bisericii de Răsărit ?

La Răsărit a fost așezat Raiul în care s-a zidit prima Biserică, a protopărinților necăzuți în păcat. Și tot acolo, după căderea în păcat, s-a pus temelia noii Biserici mântuitoare, prin făgăduința Mântuitorului. La Răsărit, în pământul Iudeii, Domnul nostru Iisus Hristos a săvârșit mântuirea noastră, punând începutul Bisericii Creștine. De acolo s-a răspândit ea în întreaga lume. Credința Bisericii Sobornicești Universale, întărită de cele șapte Sinoade Ecumenice, se păstrează până în zilele noastre, în curăția sa dintru începuturi, neschimbată, în vechile Biserici ale Răsăritului și în cele de un cuget cu dânsle.

De ce Biserica se numește apostolească ?

Pentru că ea păstrează neîntrerupt și neschimbat de la apostoli, și învățătura, și continuitatea darului Sfântului Duh, prin sfințita Hirotonie. În acest înțeles, Biserica se mai numește și *Ortodoxă* sau *drept-măritoare*.

„Deci, dar, nu mai sunteți străini și locuitori vremelnici, ci sunteți împreună cetățeni cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu, zidiți fiind pe temelia apostolilor și a prorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind însuși Iisus Hristos” (Efeseni 2, 19).

*Ce ne învață Simbolul de credință,
atunci când numește Biserica
apostolească ?*

Ne învață să ținem cu tărie *învățătura și predaniile apostolilor* și să ne îndepărtăm de acea învățătură și de acei învățători care nu ne întăresc în învățătura apostolilor

Sfântul Apostol Pavel spune: „Deci, dar, fraților, stați neclintiți și țineți predaniile pe care le-ați învățat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră” (II Tesaloniceni 2, 15). „De omul eretic, după întâia și a doua mustrare, depărtează-te...” (Tit 3, 10); „Pentru că mulți sunt răzvrățiți, grăitori în deșert și înșelători, mai ales cei din tăierea împrejur, cărora trebuie să li se închidă gura ca unora care răzvrătesc case întregi, învățând, pentru câștig urât, cele ce nu se cuvin” (Tit 1, 10, 11). „... Iar de nu va asculta nici de Biserică, să-ți fie ție ca un păgân și vameș” (Matei 18, 17).

*Pe ce se întemeiază instituția Bisericii în
păstrarea continuității slujirii apostolice ?*

Pe ierarhia bisericească.

*De unde își trage începutul ierarhia
Bisericii Ortodoxe ?*

De la Însuși Mântuitorul Iisus Hristos și de la pogorârea Sfântului Duh peste apostoli și care, până acum, continuă neîntrerupt prin punerea mâinilor prin taina Hirotoniei (sfințirii). „Și El a dat pe unii apostoli, pe alții proroci, pe alții evangheliști, pe alții păstori și învățători, spre desăvârșirea sfinților, la lucrul slujirii, la zidirea trupului lui Hristos...” (Efeseni 4, 11, 12).

*Cum poate sfințita ierarhie să-și
desfășoare lucrarea sa, în toată Biserica
sobornicească ?*

Prin Sinodul Ecumenic.

*Căror ierarhii se supun principalele
părți ale Bisericii sobornicești ?*

Patriarhilor ortodocși.

*Cărei ierarhii se supun regiunile mai
mici și orașele ?*

Mitropoliților, arhiepiscopilor și episcopilor.

Ca să-și împlinească sarcina ascultării de Biserică, de unde trebuie să cunoască fiii săi ceea ce au de făcut ?

Aceasta trebuie s-o cunoască din Sfânta Scriptură, din canoanele sfinților apostoli, din sinoadele ecumenice și locale, de la Sfinții Părinți și din legiuirile bisericești.

Despre al zecelea articol

De ce se pomenește despre Botez în Simbolul de credință ?

Deoarece credința se pecetluiește prin Botez și prin celelalte Taine.

Ce este Taina ?

Taina este lucrarea sfințitoare prin care *harul* acționează în chip tainic asupra omului ori, altfel spus, puterea mântuitoare a lui Dumnezeu.

Câte Taine sunt ?

Șapte:

1. Botezul
2. Mirungerea
3. Împărtășania (Euharistia)
4. Pocăința (Mărturisirea)
5. Hirotonia

6. Cununia

7. Maslul

Ce putere se află în fiecare dintre aceste Taine ?

1. Prin Taina Botezului, omul se naște în chip tainic în viața duhovnicească.
2. Prin Taina Mirungerii, primește harul creșterii și întăririi duhovnicești.
3. Prin Împărtășanie, se hrănește duhovnicește.
4. Prin Pocăință, se tămăduiește de bolile duhovnicești, adică de păcate.
5. Prin Hirotonie, primește darul de a renaște și de a crește pe alții prin învățatură și prin Sfintele Taine.
6. Prin Cununie, primește darul sfințirii căsătoriei, a nașterii de prunci și a creșterii lor.
7. Prin Maslu, este tămăduit de bolile trupești, prin vindecarea mai întâi a celor sufletești.

De ce, în Simbolul de credință, nu se amintește de toate aceste Taine, ci numai de Botez ?

Pentru că în privința Botezului a existat o nelămurire: dacă nu cumva se cuvenea ca unii oameni, cum ar fi ereticii, să se boteze a doua oară. Pentru aceasta a fost nevoie de o hotărâre, care a fost introdusă apoi și în *Simbol*.

Despre Botez

Ce este Botezul ?

Botezul este Taina prin care credinciosul, prin întreita cufundare a trupului în apă și chemarea lui Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, moare pentru această viață trupească păcătoasă și renaște de la Duhul Sfânt într-o viață duhovnicească și sfântă. „De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu” (Ioan 3, 5).

Când și cum își are începutul Botezul ?

Mai întâi: „Ioan a botezat cu botezul pocăinței, spunând poporului să creadă în Cel ce avea să vină după el, adică în Iisus Hristos“ (Fapte 19, 4). Apoi, Iisus Hristos a sfințit prin pilda Sa botezul primit de la Ioan. În cele din urmă, după Înviere, El le-a dat apostolilor Săi poruncă solemnă: „... mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh...” (Matei 28, 19).

Care este principalul act în lucrarea sfințitoare a Botezului ?

Întreita cufundare în apă în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

*Ce le este de trebuință acelor care
doresc să se boteze ?*

Pocăința și credința. De aceea se și rostește, înaintea Botezului, *Simbolul de credință*. „Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre, și veți primi darul Duhului Sfânt” (Fapte 2, 38). „Cel ce va crede și se va boteza se va mântui...” (Marcu 16, 16).

Atunci cum de se botează pruncii ?

Pentru credința părinților și a nașilor care, prin aceasta, se obligă să-i învețe și pe ei credința atunci când vor fi mai mari.

*Cum se poate dovedi din Sfânta
Scriptură că pruncii trebuie botezați ?*

În perioada Vechiului Testament, tăierea împrejur era săvârșită la prunci după opt zile, iar în Noul Testament, Botezul a luat locul tăierii împrejur; prin urmare, trebuie să fie botezați și pruncii.

*De unde știm că Botezul a luat locul
tăierii împrejur ?*

Din următoarele cuvinte ale apostolului către credincioși: „... ați și fost tăiați împrejur, cu tăiere împrejur nefăcută de mână, prin

dezbrăcarea de trupul cărnii, întru tăierea împrejur a lui Hristos... îngropați fiind împreună cu El prin botez..." (Coloseni 2, 11, 12).

De ce este nevoie de nași la Botez ?

Pentru a da chezășie în fața Bisericii despre credința celui botezat. Prin Botez, nașii îl primesc pe prunc în grija lor până la întărirea lui în credință (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească*).

De ce îi este de trebuință celui ce se botează să facă lepădările ?

Pentru izgonirea diavolului de la el care, încă de la păcatul adamic, a primit asupra oamenilor trecere și oarecare înrâurire asupra lor, ca asupra unor slujitori și robi ai săi.

Sfântul Apostol Pavel spune că toți oamenii care sunt în afara harului, umblă „... potrivit veacului lumii acesteia, potrivit stăpânitorului puterii văzduhului, a duhului care lucrează acum în fiii neascultării...” (Efeseni 2, 2).

În ce constă puterea lepădării ?

În numele lui Iisus Hristos, chemat prin rugăciune și credință. Iisus Hristos a dat credincioșilor această făgăduință: „... în numele Meu demoni vor izgoni” (Marcu 16, 17).

Ce putere are întrebuințarea acum și cu alte prilejuri a semnului Crucii ?

Așa cum este numele lui Iisus Hristos Cel răstignit rostit cu credință, tot astfel este și semnul Crucii făcut cu credință prin mișcarea mâinilor sau în alt fel.

Sfântul Chiril al Ierusalimului scrie: „Să nu ne rușinăm a-L mărturisi pe Cel răstignit, pecetluindu-ne cu îndrăzneală cu mâna pe frunte. Să facem semnul Crucii în toate împrejurările: peste pâine când o mâncăm, peste pahar când bem, atunci când intrăm și ieșim; cei ce se culcă și cei ce se scoală, cei ce sunt în călătorii și cei ce se odihnesc. Căci mare pază este semnul Crucii, primită în dar și neostenitoare pentru cei credincioși, și spaimă pentru duhurile rele se arată aceasta” (Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*).

Când a început să se folosească semnul Crucii ?

Chiar din timpurile apostolice (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească*; Tertulian, *Despre Înviere*).

Ce semnifică hainele albe în care sunt îmbrăcați cei care s-au botezat ?

Curăția sufletească și viața creștinească.

De ce se folosește crucea la Botez ?

Ca semn învederat ce ne aduce aminte mereu de porunca Domnului, care spune: „Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie” (Matei 16, 24).

Ce simbolizează mersul celui botezat în jurul cristelniței cu lumânarea aprinsă ?

Bucuria duhovnicească, unită cu lumina-rea duhovnicească.

Ce se înțelege prin porunca mărturisirii unui singur Botez din Simbolul de credință ?

Trebuie să înțelegem că Botezul nu se repetă.

De ce nu se repetă Botezul ?

Botezul este naștere duhovnicească și, după cum omul se naște o singură dată, așa și Botezul nu se face decât o dată.

Ce trebuie să credem despre aceia care păcătuiesc după Botez ?

Ei sunt vinovați pentru păcatele lor mai mult decât necreștinii, pentru că au avut de la Dumnezeu ajutor deosebit spre bine și l-au lepădat. „Căci dacă, după ce au scăpat

de întinăciunile lumii, prin cunoașterea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, iarăși se încurcă în acestea, ei sunt învinși; li s-au făcut cele de pe urmă mai rele decât cele dintâi” (II Petru 2, 20).

Dar, după Botez, nu mai există mijloace de iertare pentru păcătoși ?

Ba da, pocăința.

Despre Mirungere

Ce este Mirungerea ?

Mirungerea este Taina prin care credinciosul prin ungerea cu Mir sfințit a mădurelor trupului său, primește darurile Sfântului Duh, ale renașterii și întăririi în viața duhovnicească.

Se vorbește despre această Taină în Sfânta Scriptură ?

Despre lucrarea lăuntrică a acestei taine, Sfântul Apostol Ioan vorbește astfel: „Iar voi, ungere aveți de la Cel Sfânt și știți toate” (I Ioan 2, 20) și „...ungerea pe care ați luat-o de la El rămâne întru voi și n-aveți trebuință ca să vă învețe cineva, ci precum ungerea Lui vă învață despre toate, și adevă-

rat este și nu este minciună, rămâneți întru El, așa cum v-a învățat” (I Ioan 2, 27).

În chip asemănător vorbește și Sfântul Apostol Pavel: „Iar Cel ce ne întărește pe noi împreună cu voi, în Hristos, și ne-a uns pe noi, este Dumnezeu, Care ne-a și pecetluit pe noi și a dat arvuna Duhului, în inimile noastre” (II Corinteni 1, 21, 22).

De aici a fost luată și formula Tainei Mirungerii: *pecetea Darului Duhului Sfânt*.

În Sfânta Scriptură se amintește despre lucrarea văzută a Mirungerii ?

Se poate considera că înseși cuvintele Apostolului Ioan sunt în legătură cu ungerea văzută cu Sfânt Mir, dar este bine cunoscut faptul că, la botez, apostolii întrebuițau, în general, *punerea mâinilor pentru dăruirea Sfântului Duh* (Fapte 8, 14-17). Tot apostolii au folosit mai apoi ungerea cu Sfântul Mir, după pilda mirungerii din vremea Vechiului Testament (Ieșire 30, 25; III Regi 1, 39; Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească*).

Ce trebuie să știm despre Sfântul Mir ?

Acea că sfințirea lui se face numai de către înalta ierarhie ca și continuatoare a apostolilor, care numai ea era săvârșitoare a punerii mâinilor, ca o împărțășire a darurilor Duhului Sfânt.

Ce importanță are mirungerea frunții ?

Sfințirea minții ori a gândurilor.

Dar mirungerea pieptului ?

Sfințirea inimii ori a dorințelor.

Iar mirungerea ochilor, urechilor și a gurii ?

Sfințirea simțurilor.

Și mirungerea mâinilor și a picioarelor ?

Sfințirea faptelor și a întregii purtări a creștinului.

Despre Sfânta Împărtășanie

Ce este Sfânta Împărtășanie ?

Împărtășania este Taina prin care credincioșii, în chip de pâine și vin, se împărtășesc cu însuși Trupul și Sângele lui Hristos, spre viața veșnică.

Cine a instituit această Taină ?

Mântuitorul Iisus Hristos, chiar înaintea patimilor Sale, a săvârșit pentru prima oară aceasta, ca o prezentare anticipată a mântui-

toarelor Sale patimi. Și, împărtășindu-i pe apostoli, tot atunci le-a dat și porunca de a săvârși această Taină până la sfârșitul veacurilor.

Ce trebuie știut despre Taina Sfintei Împărtășanii, în relația cu dumnezeiasca slujbă a lui Hristos ?

Acea că această Taină alcătuiește partea principală a dumnezeieștii slujbe creștine.

Cum se numește dumnezeiasca slujbă în cadrul căreia se săvârșește Taina Sfintei Împărtășanii ?

Aceasta se numește *Liturghie*.

Ce înseamnă cuvântul „Liturghie” ?

Slujire de obște. Însă numim Liturghie mai ales acea dumnezeiască slujbă în cadrul căreia se săvârșește Taina Sfintei Împărtășanii (Euharistii).

Ce trebuie știut despre locul unde se săvârșește Liturghia ?

Ea trebuie săvârșită neapărat în *Biserică*, a cărei *Sfântă Masă* sau măcar *Antimisul* (în condiții speciale) pe care se săvârșește Sfânta Taină, trebuie sfințite de Arhiereu.

De ce clădirea unde se slujește Sfânta Liturghie se numește Biserică ?

Pentru că, la rugăciune și la săvârșirea Sfintelor Taine, se adună credincioșii care alcătuiesc Biserica.

De ce masa pe care se săvârșește Taina Sfintei Împărtășanii se numește pristol ?

Pentru că pe ea, Mântuitorul Iisus Hristos este prezent în chip tainic, ca Împărat.

Ce trebuie reținut în ordinea principală a Liturghiei ?

În primul rând, că se pregătește materia pentru Taină; în al doilea, credincioșii se pregătesc pentru Taină, iar în cele din urmă, se săvârșește Taina însăși.

Cum se numește acea parte din Liturghie în care se pregătește materia Tainei ?

Proskomidie.

Ce înseamnă cuvântul „proskomidie” ?

Aducere.

De ce se numește așa prima parte a Liturghiei ?

Ea se numește astfel, datorită obișnuinței creștinilor din vechime de a aduce pâine și vin la Biserică, pentru săvârșirea Tainei. De aceea și pâinea aceasta se numește *prosfora* (prescură), ceea ce înseamnă *prinos* (aduce-re mai înainte).

În ce constă Proskomidia, ca parte a Liturghiei ?

Cu pomenirea unor prorociri și preînchipuiri legate de Nașterea și Patimile lui Iisus Hristos, din prescură se scoate o parte care se folosește la săvârșirea Tainei și, de asemenea, se ia o parte din vin, peste care se adaugă apă, și se pun apoi în Sfântul Potir. Prin acest act de sfințire, se pomenește întreaga Biserică, se slăvesc sfinții proslăviți, se fac rugăciunile pentru vii și pentru morți, dar și pentru conducătorii țării și pentru aceia care, cu credință și osârdie, au adus profora ori prinoasele.

Cum trebuie să fie pâinea pentru această Taină ?

Acea care folosește numele pâinii, respectând sfințenia Tainei și pilda Mântuitorului Iisus Hristos și a apostolilor. Ea trebuie să fie pâine din grâu, dospită și curată.

De ce se spune că pâinea întrebuințată la Sfânta Împărtășanie trebuie să fie una ?

Aceasta se tâlcuiește după lămurirea apostolului: „Că o pâine, un trup suntem cei mulți, căci toți ne împărtășim dintr-o pâine” (I Corinteni 10, 17).

*De ce pâinea din care se pregătește
Sfânta Împărtășanie se numește Agneț ?*

Pentru că Îl reprezintă pe Mântuitorul Iisus Hristos pătimitor, tot așa cum, în Vechiul Testament, Acesta era preînchipuit de *Mielul Pascal*.

Ce este Mielul Pascal ?

Mielul pe care israelitenii, după porunca lui Dumnezeu, îl înjunghiau și îl mâncau în amintirea izbăvirii lor de robirea egipteană.

*De ce vinul este amestecat cu apa pentru
Taina Împărtășaniei ?*

Pentru că toată Liturghia este întemeiată pe Patimile lui Hristos, iar în timpul pătimirii, din coasta Lui împunsă a curs *sânge și apă*.

*Cum se numește acea parte a Liturghiei
în care credincioșii se pregătesc pentru
primirea Tainei ?*

Cei de demult au numit-o *Liturghia celor chemați*, pentru că la ea participau, în afara

celor botezați care se și împărtășeau, și cei chemați, adică cei care se pregăteau pentru botez (catehumenii), dar și cei care se pocăiau și nu aveau voie să se împărtășească o perioadă.

Cum începe această parte din Liturghie ?

Prin binecuvântarea ori proslăvirea Împărăției Preasfintei Treimi.

Ce cuprinde această parte a Liturghiei ?

Aceasta constă în rugăciuni, cântări, citirea Apostolului și Evanghelia.

Cu ce se încheie aceasta ?

Cu porunca ca cei chemați să iasă din Biserică.

Cum se numește acea parte a Liturghiei în care se săvârșește însăși Taina Sfintei Împărtășanii ?

Liturghia credincioșilor, pentru că numai credincioșii, cei ce au primit Botezul, au dreptul să participe la această slujbă dumnezeiască.

Care este principalul act în această parte a Liturghiei ?

Rostirea cuvintelor pe care le-a spus Mântuitorul Iisus Hristos la instituirea Tainei: „... *Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu... Beți dintru acesta toți, că acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi...*” (Matei 26, 26-28); iar apoi invocarea Duhului Sfânt și binecuvântarea Darurilor, adică a prinoaselor de pâine și vin.

De ce acestea sunt așa de importante ?

Pentru că pâinea și vinul se prefac ori se transformă atunci în adevăratul Trup și în adevăratul Sânge al lui Hristos.

Cum trebuie să înțelegem cuvântul „prefacere” ?

În *Mărturisirea de credință* a Patriarhilor răsăriteni se spune că prin acest cuvânt – „prefacere” – nu se explică chipul prin care pâinea și vinul devin Trupul și Sângele Domnului, căci aceasta nu o poate înțelege nimeni, în afară de Dumnezeu. Dar se arată că în mod real și substanțial, pâinea devine adevăratul Trup al Domnului, iar vinul chiar Sângele Domnului.

Asemeni acestora, Sfântul Ioan Damaschin scrie despre Sfintele și Preacinstitele Taine ale Domnului: „Trupul acesta este luat din chiar Sfânta Fecioară și unit cu adevărat cu dumnezeirea; dar nu este Trupul Domnului

care s-a înălțat la cer, ce se pogoară, ci însăși pâinea și vinul se prefac în Trupul și Sângele Domnului. Însă dacă vei întreba cum se petrece aceasta, este îndeajuns să afli că aceasta o săvârșește Duhul Sfânt, tot așa cum Domnul Și-a luat trup din Sfânta Fecioară, prin Duhul Sfânt, mai mult decât aceasta, nu știm. Știm doar că adevărat este Cuvântul lui Dumnezeu lucrător și atotputernic, însă chipul prefacerii este de neexplicat” (*Dogmatica*).

Cum se cuvine să fie atitudinea fiecăruia dintre cei care doresc să participe la Taina Sfintei Împărtășanii ?

Trebuie ca fiecare să-și cerceteze conștiința și să o curățească de păcate prin pocăință, cu ajutorul postului și al rugăciunii. „Să se cerceteze însă omul pe sine și așa să mănânce din pâine și să bea din pahar. Căci cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, osândă își mănâncă și bea, nesocotind trupul Domnului” (I Corinteni 11, 28, 29).

Ce folos are acela care se împărtășește cu Trupul și cu Sângele Lui Hristos ?

Acesta se unește în chip tainic cu Însuși Mântuitorul Iisus Hristos și, prin El, se împărtășește cu viața veșnică: „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el” (Ioan 6, 56); „Cel

ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică...” (Ioan 6, 54).

Trebuie să ne împărtășim des cu Sfintele Taine ?

Creștinii de odinioară se împărtășeau în fiecare zi de duminică, însă în prezent puțini mai au o viață așa de curată încât să fie întotdeauna pregătiți să participe la masa acestei mari Taine. Glasul Bisericii-mame ne cheamă să ne spovedim în fața părinților duhovnicești și să ne împărtășim cu Trupul și cu Sângele lui Hristos, pe toți cei râvnitori și cu viață evlavioasă, de patru ori pe an sau mai des, în fiecare lună, însă neapărat măcar o dată pe an (vezi *Mărturisirea de credință*).

Ce folos pot avea din dumnezeiasca Liturghie aceia care o ascultă numai, dar care nu se împărtășesc cu Sfintele Taine ?

Ei pot și trebuie să participe la rugăciunile Sfintei Liturghii cu credință, și, mai ales, să-și aducă aminte de Domnul nostru Iisus Hristos, Care a poruncit : „... aceasta să faceți spre pomenirea Mea” (Luca 22, 19).

Ce se cuvine să avem în minte atunci când, în timpul Liturghiei, se iese cu Sfânta Evanghelie ?

Să ne aducem aminte de Mântuitorul Iisus Hristos, când a început propovăduirea Evangheliei. De aceea, în timpul citirii Sfintei Evanghelii, trebuie să fim cu luare-amințe și evlavie, ca și când L-am vedea și asculta pe Însuși Domnul nostru Iisus Hristos.

Ce trebuie să avem în minte în timpul Liturghiei, atunci când are loc ieșirea cu Darurile mai înainte pregătite în Altar ?

Trebuie să avem în minte pătimirea de bunăvoie a Mântuitorului Iisus Hristos, ca jertfă de răscumpărare, când mai mult de 12 legiuni de îngerii erau gata să-L apere, ca pe Împăratul lor.

„Împăratul Împăraților și Domnul Domnilor vine spre jertfă, de bunăvoie” (*Cântare din Sâmbăta Mare*).

Ce trebuie să avem în minte în timpul săvârșirii Tainei și în vremea împărtășirii sfințiților slujitori în Altar ?

Cina cea de Taină, pe care Mântuitorul Iisus Hristos a luat-o împreună cu apostolii, patimile, moartea și îngroparea Lui.

Ce trebuie să gândim după ce se trage dvera, se deschid sfintele uși și se arată Sfintele Daruri ?

Aceasta închipuie arătările Domnului nostru Iisus Hristos de după Înviere.

Ce înseamnă ultima arătare a Sfințelor Daruri către popor, moment după care ele sunt ascunse ?

Înălțarea Domnului Iisus Hristos la cer.

Taina Sfintei Liturghii în adevărata Biserică a lui Hristos va fi oficiată mereu ?

Fără tăgadă, va fi săvârșită neîncetat, până la însăși venirea Mântuitorului Iisus Hristos, după cuvântul Sfântului Apostol Pavel: „Căci de câte ori veți mânca această pâine și veți bea acest pahar, moartea Domnului vestiți până când va veni” (I Corinteni 11, 26).

Despre Pocăință

Ce este Pocăința ?

Pocăința este Taina prin care cel ce-și mărturisește păcatele este iertat în chip văzut de preot, iar în chip nevăzut, primește dezlegarea păcatelor de la Însuși Mântuitorul Iisus Hristos.

Unde își are începutul această Taină ?

Ioan Botezătorul i-a botezat pe cei ce au venit la el cu *botezul pocăinței întru iertarea păcatelor* (Marcu 1, 4, 5). Mântuitorul Iisus Hristos le-a făgăduit apostolilor puterea iertării păcatelor, atunci când a zis: „Oricâte veți lega pe pământ, vor fi legate și în cer, și oricâte veți dezlega pe pământ, vor fi dezlegate și în cer” (Matei 18, 18). Chiar după Înviere, El le-a dat cu adevărat această putere, spunându-le: „Luați Duh Sfânt; cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, vor fi ținute” (Ioan 20, 22, 23).

Ce îi este de trebuință celui care se pocăiește ?

Frângerea inimii pentru păcatele sale, hotărârea de a-și îndrepta viața, credința în Hristos și nădejdea în îndurarea Lui. „Căci întristarea cea după Dumnezeu aduce pocăință spre mântuire, fără părere de rău...” (II Corinteni 7, 10). „... Dacă nelegiuitul s-a întors de la nelegiuirea sa și a început să facă judecată și dreptate, pentru aceasta el va trăi” (Iezechiel 33, 19). „Despre Acesta mărturisesc toți prorocii, că tot cel ce crede în El va primi iertarea păcatelor, prin numele Lui” (Fapte 10, 43).

Nu mai există și alte mijloace ajutătoare de pocăință ?

Aceste mijloace sunt: postul și rugăciunea.

Nu întrebuițează Sfânta Biserică și un mijloc deosebit pentru curățirea și împăcarea conștiinței păcătosului care se căiește ?

Un astfel de mijloc este *epitimia* (canonul).

Ce este aceea „epitimie” ?

Acest cuvânt înseamnă *oprire, certare* (II Corinteni 2, 6). Sub această denumire se prescriu, după nevoie, celui care se pocăiește anumite canoane binecuvântate și oarecare privațiuni cu scopul de a îndrepta pornirile păcătoase și de a înfrânge obișnuințele spre păcat, ca de pildă: post mai mult decât alții și, pentru anumite păcate, îndepărtarea de Sfânta Împărtășanie pentru o perioadă de timp.

Despre Preoție

Ce este Preoția ?

Preoția este Taina prin care Duhul Sfânt, prin alegere canonică și prin punerea mâinilor episcopului, așază pe săvârșitorii Tainelor și păstorii turmei lui Hristos. „Așa să ne socotească pe noi fiecare om: ca slujitori ai lui Hristos și ca iconomi ai tainelor lui

Dumnezeu” (I Corinteni 4, 1). „Drept aceea, luați aminte de voi înșivă și de toată turma, întru care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstrați (păstoriți) Biserica lui Dumnezeu, pe care a câștigat-o cu însuși sângele Său” (Fapte 20, 28).

Ce înseamnă a păstori Biserica ?

A-i povățui pe oameni în credință, evlavie și fapte bune.

Care sunt treptele preoției ?

Acestea sunt trei: *episcopul, preotul și diaconul.*

Care este diferența dintre ele ?

Diaconul este slujitor la Taine; preotul săvârșește Tainele, atârând de episcop; episcopul nu numai că săvârșește Tainele, dar are și puterea de a transmite, prin punerea mâinilor, dumnezeiescul har și altora spre a le săvârși pe acestea.

Despre puterea episcopului, Sfântul Apostol Pavel scrie în Epistola sa către Tit: „Pentru aceasta te-am lăsat în Creta, ca să îndreptezi cele ce mai lipsesc și să așezi preoți prin cetăți...” (Tit 1, 5).

Iar lui Timotei îi scrie: „Nu-ți pune mâinile degrabă pe nimeni...” (I Timotei 5, 22).

Despre Cununie

Ce este Cununia ?

Cununia este Taina prin care, în fața preotului și a Bisericii, mirele și mireasa făgăduiesc de bunăvoie să se ia unul pe altul în căsătorie curată, binecuvântându-se legătura lor de nuntă după chipul duhovnicesc al unirii lui Hristos cu Biserica și în care se cere pentru ei dar de la Dumnezeu, al unirii într-un singur suflet, curat, spre binecuvântarea nașterii și a creșterii de prunci.

De unde se știe că Nunta este Taină ?

Din următoarele cuvinte ale Sfântului Apostol Pavel: „De aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va alipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup. Taina aceasta mare este; iar eu zic în Hristos și în Biserică” (Efeseni 5, 31, 32).

Toți trebuie să se căsătorească ?

Nu. Fecioria este mai presus decât însoțirea nunții, în cazul în care cineva poate să se păstreze în curăție.

Despre aceasta Mântuitorul Iisus Hristos a spus: „Nu toți pricep cuvântul acesta, ci aceia cărora le este dat... Cine poate înțelege să înțeleagă” (Matei 19, 11, 12).

Iar apostolul spune și el: „Celor ce sunt necăsătoriți și văduvelor le spun: Bine este pentru ei să rămână ca și mine, dacă însă nu pot să se înfrâneze, să se căsătorească; ...Cel necăsătorit se îngrijește de cele ale Domnului, cum să placă Domnului. Cel ce s-a căsătorit se îngrijește de cele ale lumii, cum să placă femeii; ...Cel ce-și mărită fecioara bine face; dar cel ce n-o mărită și mai bine face” (I Corinteni 7, 8, 9, 32, 33, 38).

Despre Maslu

Ce este Maslul ?

Maslul este Taina în cadrul căreia, prin ungerea trupului cu untdelemn, se cheamă asupra bolnavului harul lui Dumnezeu pentru vindecarea neputințelor duhovnicești și trupești.

Unde își are începutul această Taină ?

La Sfinții Apostoli, care au primit puterea de la Mântuitorul Iisus Hristos: „... ungeau cu untdelemn pe mulți bolnavi și-i vindecau” (Marcu 6, 13).

Apostolii au transmis această Taină sfinților slujitori ai Bisericii, iar aceasta se vădește din următoarele cuvinte ale Sfântului Apostol Iacov: „Este cineva bolnav între

voi ? Să cheme preoții Bisericii și să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn, în numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mântui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica, și de va fi făcut păcate se vor ierta lui” (Iacov 5, 14, 15).

Despre al unsprezecelea articol

Ce este învierea morților pe care, așa cum se spune în Simbolul de credință, o așteptăm ?

Aceasta este lucrarea Atotputerniciei lui Dumnezeu, prin care toate trupurile oamenilor adormiți se vor uni din nou cu sufletele lor, vor învia și vor deveni duhovnicești și nemuritoare. „Se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc” (I Corinteni 15, 44). „Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și acest (trup) muritor să se îmbrace în nemurire” (I Corinteni 15, 53).

Cum înviază trupul celui care a putrezit în pământ și s-a risipit ?

Așa cum Dumnezeu a făcut la început trupul omului din pământ, tot astfel poate să-i reînnoiască și trupul celui risipit în pământ.

Apostolul Pavel lămurește aceasta prin asemănarea cu sămânța semănată care pu-

trezește în pământ, dar din care răsare iarbă ori un pom: „Tu ce semeni nu dă viață, dacă nu va fi murit” (I Corinteni 15, 36).

Vor învia toți oamenii ?

Cu adevărat, toți cei ce au murit. Iar trupurile pământești ale acelor care, în timpul învierii celei de obște, vor fi vii, se vor schimba într-o clipită în trupuri duhovnicești și nemuritoare. „...Nu toți vom muri, dar toți ne vom schimba, deodată, într-o clipeală de ochi la trâmbița cea de apoi. Căci trâmbița va suna și morții vor învia nestrucăcioși, iar noi ne vom schimba” (I Corinteni 15, 51, 52).

Când va avea loc învierea morților ?

La sfârșitul acestei lumi văzute.

Dar lumea are și ea un sfârșit ?

Această lume pieritoare se va termina și se va schimba într-una veșnică. „Pentru că și făptura însăși se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să fie părtașă la libertatea mării fiilor lui Dumnezeu” (Romani 8, 21). Căci „... noi așteptăm, potrivit făgăduinței Lui, ceruri noi și pământ nou, în care locuiește dreptatea” (II Petru 3, 13).

În ce chip se va schimba lumea ?

Prin foc. „Iar cerurile de acum și pământul sunt ținute prin același cuvânt și păstrate pentru focul din ziua judecății și a pieirii oamenilor necredincioși” (II Petru 3, 7).

În ce stare se află sufletele celor ce mor, până la învierea cea de obște ?

Sufletele dreptilor se află în lumină, pace, pregustând fericirea veșnică; iar sufletele păcătoșilor, într-o stare potrivnică acesteia.

De ce sufletele dreptilor nu primesc imediat după moarte fericirea deplină ?

Pentru că această răsplată deplină se dă după fapte și s-a hotărât să se primească de către omul deplin, după învierea trupurilor și după ultima judecată a lui Dumnezeu.

Apostolul Pavel spune: „De acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea, El, Dreptul Judecător, și nu numai mie, ci și tuturor celor ce au iubit arătarea Lui” (II Timotei 4, 8).

Și mai adaugă: „Pentru că noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea scaunului de judecată al lui Hristos, ca să ia fiecare după cele ce a făcut prin trup, ori bine, ori rău” (II Corinteni 5, 10).

De unde se știe că ei pregustă fericirea înainte de judecata finală ?

De la Însuși Mântuitorul Iisus Hristos, Care a spus în pilda despre dreptul Lazăr că îndată după moartea lui a fost așezat în sânul lui Avraam (Luca 16, 22).

*Această pregustare a fericirii este unită
cu vederea a însuși chipului
Mântuitorului Iisus Hristos ?*

Mai ales în cazul sfinților, după cum ne dă de înțeles Sfântul Apostol Pavel: „... doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos...” (Filipeni 1, 23).

*Ce trebuie să știm despre sufletele care
au murit în credință, dar care nu au
reușit să aducă roadă vrednică de
pocăință ?*

Acea că ele vor putea fi ajutate până la fericita înviere prin rugăciunile făcute pentru cei adormiți, unite îndeosebi cu jertfa nesângeroasă a Trupului și Sângelui Domnului nostru Iisus Hristos, și prin binefacerile săvârșite cu credință întru pomenirea lor.

Pe ce se întemeiază această învățătură ?

Pe Tradiția Bisericii sobornicești, al cărei chip văzut își are început încă din Biserica Vechiului Testament. Iuda Macabeul aduce jertfă pentru ostașii uciși (II Macabei 12,

43). Rugăciunea pentru răposați a fost dintotdeauna și este o parte neschimbată a dumnezeieștii Liturghii, care își are începutul în Liturghia Sfântului Apostol Iacov. Sfântul Chiril al Ierusalimului spune: „Sufletul va avea mare folos dacă pentru el se face rugăciune în vremea când sfânta și înfricoșătoarea jertfă se pune înaintea” (*Despre Taine*).

În rugăciunile de la Cincizecime, Sfântul Vasile cel Mare spune că Domnul primește de la noi, în chip deosebit, rugăciunile de milostivire și jertfă pentru *cei ce se află în iad* întru nădejdea păcii, a *mângâierii și a eliberării lor*.

Despre al doisprezecelea articol

Ce este viața veacului ce va să vie ?

Viața de după învierea morților și de după judecata de obște a lui Hristos.

Cum va fi acea viață ?

Pentru cei credincioși, iubitori de Dumnezeu și făcători de bine, va fi fericită, cum nici măcar nu ne putem închipui acum această fericire: „... ce vom fi nu s-a arătat până acum” (I Ioan 3, 2). „Cunosc un om în Hristos”, spune Sfântul Apostol Pavel,

„care... a fost răpit în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască” (II Corinteni 12, 2, 4).

De unde izvorăște această fericire ?

Din contemplarea lui Dumnezeu în lumină și slavă și din unirea cu El: „Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci, față către față; acum cunoșc în parte, dar atunci voi cunoaște pe deplin, precum am fost cunoscut și eu” (I Corinteni 13, 12). „Atunci cei dreپți vor străluci ca soarele în împărăția Tatălui lor” (Matei 13, 43), „... ca Dumnezeu să fie toate în toți” (I Corinteni 15, 28).

Vor lua și trupurile parte la fericirea sufletelor ?

Vor fi proslăvite și ele în lumina lui Dumnezeu, asemenea trupului Mântuitorului Iisus Hristos din timpul Schimbării Lui la Față de pe Tabor: „Se seamănă întru necinste, înviază întru slavă...” (I Corinteni 15, 43). „Și după cum am purtat chipul celui pământesc (adică al lui Adam), să purtăm și chipul celui ceresc (adică al Domnului nostru Iisus Hristos)” (I Corinteni 15, 49).

Vor fi toți pe aceeași treaptă de fericire ?

Nu. Vor fi trepte diferite de fericire, după măsura cu care cineva se străduiește astăzi în credință, dragoste și fapte bune. „Alta este strălucirea soarelui și alta strălucirea lunii și alta strălucirea stelelor. Căci stea de stea se deosebește în strălucire. Așa este și învierea morților...” (I Corinteni 15, 41, 42).

Ce se va întâmpla cu necredincioșii și nelegiuiții ?

Aceștia vor fi predați morții veșnice ori, altfel spus, focului veșnic, veșnicelor munci, împreună cu diavolii: „Iar cine n-a fost aflat scris în cartea vieții, a fost aruncat în iezerul de foc” (Apocalipsă 20, 15). „Aceasta e moartea cea de a doua” (Apocalipsă 20, 14). „Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui” (Matei 25, 41). „Și vor merge aceștia la osândă veșnică, iar dreptii la viață veșnică” (Matei 25, 46). „...Mai bine îți este ție cu un singur ochi să intri în împărăția lui Dumnezeu, decât, având amândoi ochii, să fii aruncat în gheena focului. Unde viermele lor nu moare și focul nu se stinge” (Marcu 9, 47, 48).

De ce se va proceda așa de aspru cu păcătoșii ?

Nu pentru că Dumnezeu ar fi dorit ca ei să piară, ci pentru că ei singuri se pierd. „... ”

Fiindcă n-au primit iubirea adevărului, ca ei să se mântuiască” (II Tesaloniceni 2, 10).

Ce folos poți avea din cugetarea la moarte, la înviere, la Judecata de apoi, la fericirea veșnică și la veșnicele munci ?

Această cugetare ne ajută să fugim de păcat și să ne îndepărtăm de împătımirea pentru lucrurile pământești, mângâindu-ne cu lipsa bunătăților pământești; ne îndeamnă să respectăm curăția sufletească și trupească, să trăim pentru Dumnezeu și pentru veșnicie și, în acest chip, să ajungem la mântuire.

PARTEA A DOUA.
DESPRE NĂDEJDE

*Explicarea nădejdiei creștine,
temelia și mijloacele ei*

Ce este nădejdea creștină ?

Odihna inimii în Dumnezeu, cu încredințarea că El Se îngrijește neîncetat de mântuirea noastră și ne dăruiește fericirea cea făgăduită.

Pe ce se întemeiază nădejdea creștină ?

Domnul Iisus Hristos este nădejdea noastră (I Timotei 1, 1) ori temelia nădejdiei noastre: „Nădăjduiți desăvârșit în harul care se va da vouă, la arătarea lui Iisus Hristos” (Petru 1, 13).

Care sunt mijloacele necesare obținerii nădejdiei celei mântuitoare ?

Aceste mijloace sunt:
În primul rând, rugăciunea.

În al doilea rând, adevărata învățătură despre fericire și urmarea acestei învățături.

Despre rugăciune

Există mărturie în cuvântul lui Dumnezeu despre rugăciunea ca mijloc de obținere a nădejzii celei mântuitoare ?

Însuși Mântuitorul Iisus Hristos adaugă la rugăciune nădejdea primirii celor cerute: „Și orice veți cere întru numele Meu, aceea voi face, ca să fie slăvit Tatăl întru Fiul” (Ioan 14, 13).

Ce este „rugăciunea” ?

Rugăciunea este înălțarea minții și a inimii la Dumnezeu, arătarea evlaviei omului prin cuvânt, către Dumnezeu.

Ce trebuie să facă creștinul când își ridică mintea și inima la Dumnezeu ?

În primul rând, să-L preaslăvească, pentru desăvârșita Lui dumnezeire. În al doilea rând, să-I mulțumească pentru binefacerile sale. În al treilea rând, să ceară de la El după nevoile Sale. Așadar, există trei feluri principale de rugăciune: rugăciune de preaslăvire, de mulțumire și de cerere.

Ne putem ruga fără cuvinte ?

Ne putem ruga cu mintea și cu inima. Pildă întru aceasta putem vedea la Moise, înainte de a trece Marea Roșie (Ieșire 14, 15).

O astfel de rugăciune poartă un nume deosebit ?

Ea se numește *duhovnicească* ori *rugăciune cu mintea și cu inima*, într-un cuvânt, *rugăciune lăuntrică*. Cealaltă rugăciune, prin rostirea unor cuvinte și însoțită și de alte semne de evlavie, se numește *rugăciune rostită* ori *rugăciune exterioară*.

Rugăciunea rostită poate exista fără rugăciunea lăuntrică ?

Poate. Atunci când pronunțăm cuvintele rugăciunii fără luare-aminte și fără râvnă.

Este suficientă numai rugăciunea rostită pentru a primi harul ?

Nu numai că nu este de ajuns pentru primirea harului, ci, dimpotrivă, această rugăciune exterioară nu este plăcută lui Dumnezeu fără rugăciunea lăuntrică.

Însuși Dumnezeu Își arată nemulțumirea față de o astfel de rugăciune: „*Poporul acesta Mă cinstește cu buzele, dar inima lor este departe de Mine*” (Matei 15, 8, 9).

Atunci nu e de ajuns numai rugăciunea lăuntrică, fără rugăciunea din afară ?

Această întrebare seamănă cu o alta: îi este de ajuns omului numai sufletul, fără trup ? Este nefolositor să discutăm despre aceasta, din moment ce Dumnezeu a binevoit să-l alcătuiască pe om din suflet și trup. La fel de nefolositor este a întreba dacă nu e de ajuns numai rugăciunea lăuntrică, fără cea din afară. Având și suflet, și trup, trebuie să-L preaslăvim pe Dumnezeu în trupurile noastre și în sufletele noastre așa cum este și firesc, căci *din prisosul inimii vorbește gura*. Domnul nostru Iisus Hristos a fost duhovnicesc în cele mai înalte trepte, dar în rugăciunea Lui duhovnicească a folosit și cuvinte evlavioase și gesturi ale trupului, ca de pildă: ridicarea ochilor la cer, iar alteori, plecările genunchilor și feței la pământ (I Corinteni 6, 20; Matei 12, 34; Ioan 17, 1; Luca 22, 41; Matei 26, 39).

Despre Rugăciunea Domnească

Nu există o rugăciune care ar putea fi rugăciune creștină generală și model pentru toate celelalte rugăciuni ?

Aceasta este Rugăciunea Domnească.

Ce este Rugăciunea Domnească ?

Rugăciunea pe care Domnul nostru Iisus Hristos le-a dat-o apostolilor și pe care ei au transmis-o mai apoi tuturor credincioșilor.

Care este aceasta ?

Tatăl nostru, Care ești în ceruri,

1. Sfințească-se numele Tău,

2. Vie împărăția Ta,

3. Facă-se voia Ta, precum în cer și pe pământ.

4. Pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi;

5. Și ne iartă nouă datoriile noastre, precum și noi iertăm datornicilor noștri*

6. Și nu ne duce pe noi în ispită,

7. Ci ne izbăvește de cel viclean.

Că a Ta este Împărăția și puterea și slava în veci. Amin. (Matei 6, 9-13)

Ca să înțelegem mai bine Rugăciunea Domnească, cum trebuie să o împărțim ?

În: rugăciune de chemare, șapte cereri și de slavoslovie.

* Conform textului Bibliei în limba rusă. Vezi în continuare tâlcuirea celei de-a cincea cereri. – *Nota trad.*

Despre chemare

*Cum vom îndrăzni a-L numi pe
Dumnezeu Tată ?*

După credința în Iisus Hristos și după renașterea harică. „Și celor câți L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu, care nu din sânge, nici din poftă trupească, nici din pof-tă bărbătească, ci de la Dumnezeu s-au născut” (Ioan 1, 12, 13).

*Trebuie să spunem Tatăl nostru și atunci
când ne rugăm singuri ?*

Neapărat.

De ce ?

După creștineasca iubire de frați trebuie să-L chemăm pe Dumnezeu și să cerem de la El bunuri nu numai pentru noi, ci pentru toți oamenii.

*De ce, în această chemare, trebuie să
spunem: „Care ești în ceruri” ?*

Pentru că, începând rugăciunea, se lasă toate cele pământești și trupești și se ridică mintea și inima către cele cerești, veșnice și dumnezeiești.

Despre prima cerere

Este numele lui Dumnezeu Sfânt ?

Fără îndoială, este Sfânt întru totul: „...sfânt este numele Lui“ (Luca 1, 49).

Atunci cum poate El să Se mai sfințească ?

El poate să Se sfințească în oameni, adică sfințenia Sa cea veșnică se poate vădi întru ei.

În ce chip ?

În primul rând, când, având în gând și în inimă numele lui Dumnezeu, viețuim așa cum cere sfințenia Lui și, printr-o astfel de viață, Îl preaslăvim pe Dumnezeu. În al doilea rând, prin buna noastră viețuire, ca și alții să-L preaslăvească pe El: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, așa încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri” (Matei 5, 16).

Despre a doua cerere

Despre ce Împărăție a lui Dumnezeu se vorbește în cea de-a doua cerere a Rugăciunii Domnești ?

Despre Împărăția *harului* care, după apostol, este „... dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt” (Romani 14, 17).

*De ce nu a venit încă această
Împărăție ?*

Pentru unii nu a venit încă întru toată puterea, iar pentru alții nu a venit aproape deloc, dacă în trupul lor cel muritor mai împărătește păcatul, căci se supun poftelor lui (Romani 6, 12).

Cum vine această Împărăție ?

În chip tainic și lăuntric. „... Împărăția lui Dumnezeu nu va veni în chip văzut... împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru” (Luca 17, 20, 21).

*Creștinul nu poate cere și altceva sub
denumirea de „Împărăția lui
Dumnezeu” ?*

Poate cere Împărăția *slavei*, adică fericirea desăvârșită a credincioșilor: „... doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos...” (Filipeni 1, 23).

Despre a treia cerere

Ce înțelegem prin cererea „facă-se voia Ta” ?

Prin aceasta trebuie cerut lui Dumnezeu ca tot ceea ce facem și ceea ce se întâmplă cu noi să vină nu așa cum vrem noi, ci cum Îi place Lui.

De ce este nevoie să cerem aceasta ?

Pentru că noi greșim adesea în dorințele noastre, iar Dumnezeu, în chip negreșit și incomparabil mai mult decât noi, ne dorește binele și este gata întotdeauna să ne dăruiască ceea ce ne este de folos, dacă pe aceasta nu o împiedică voia noastră liberă și îndărătnicia: „Iar Celui ce poate să facă, prin puterea cea lucrătoare în noi, cu mult mai presus decât toate câte cerem sau pricepem noi, Lui fie slava în Biserică și întru Hristos Iisus...” (Efeseni 3, 20, 21).

De ce cerem să se împlinească voia lui Dumnezeu pe pământ, ca și în cer ?

Pentru că, în cer, sfinții îngeri și oamenii fericiți, toți, fără excepție, împlinesc voia lui Dumnezeu întotdeauna și întru toate.

Despre a patra cerere

Ce este „pâinea cea spre ființă” ?

Acea pâine neapărat necesară pentru ca noi să ființăm ori să trăim.

Cu ce gânduri trebuie să cerem de la Dumnezeu pâinea cea spre ființă ?

În acord cu învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, nu trebuie să cerem mai mult decât *pâinea cea spre ființă*, adică cea neapărat necesară hranei, și, de asemenea, pentru a trăi, cele neapărat necesare, precum: îmbrăcămintea și locuința. Și nu mai mult decât acestea, care nu privesc numai nevoile, cât desfătările. Să ne predăm voii lui Dumnezeu. Iar dacă le vom primi, să mulțumim lui Dumnezeu, iar dacă nu le primim, să nu ne îngrijorăm.

De ce ni s-a poruncit să ne rugăm pentru pâinea cea spre ființă numai pentru astăzi, adică pentru ziua prezentă ?

Pentru aceea ca noi să nu ne îngrijorăm peste măsură în privința viitorului și să nădăjduim pentru aceasta în Dumnezeu: „Nu vă îngrijiți de ziua de mâine, căci ziua de mâine se va îngriji de ale sale. Ajunge

zilei răutatea ei” (Matei 6, 34); căci „...știe doar Tatăl vostru Cel ceresc că aveți nevoie de ele” (Matei 6, 32).

Nu se poate să mai cerem încă ceva sub denumirea de „pâinea cea spre ființă” ?

Deoarece omul este alcătuit din ființă trupească și din ființă duhovnicească, iar ființa sufletească este cu mult mai importantă decât trupul, el poate și trebuie să ceară și pentru partea duhovnicească pâinea fără de care omul lăuntric moare de foame (Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Despre Taine; Mărturisirea ortodoxă*).

Care poate fi pâinea cea spre ființă pentru suflet ?

Cuvântul lui Dumnezeu, Trupul și Sângele lui Hristos: „Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu” (Matei 4, 4). „Trupul Meu este adevărata mâncare și sângele Meu, adevărată băutură” (Ioan 6, 55).

Despre a cincea cerere

Ce trebuie înțeles în Rugăciunea Domnească sub numele de datoriile noastre ?

Greșalele noastre.

De ce greșalele noastre se numesc „datorii” ?

Pentru că noi, așa cum toate le-am primit de la Dumnezeu, tot astfel pe toate trebuie să le dăm lui Dumnezeu, adică întru toate să ne supunem voii și Legii Lui. Iar dacă nu împlinim aceasta, atunci rămânem datornici înaintea dreptei Lui judecăți.

Și cine sunt datornicii noștri ?

Oamenii care nu ne-au dat nouă acelea cu care ne erau datori după Legea lui Dumnezeu ca, de pildă, nu ne-au arătat dragoste, ci vrajbă.

În ce chip putem să nădăjduim iertarea datoriilor noastre la dreapta judecată a lui Dumnezeu ?

Prin mijlocirea Domnului nostru Iisus Hristos: „Căci unul este Dumnezeu, unul este și Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni: omul Hristos Iisus, Care S-a dat pe Sine preț de răscumpărare pentru toți...” (I Timotei 2, 5, 6).

Ce va fi dacă cerem iertarea greșalelor noastre, iar pe ceilalți nu-i iertăm ?

Nu primim nici noi iertare: „Că de veți ierta oamenilor greșalele lor, ierta-va și vouă Tatăl vostru Cel ceresc” (Matei 6, 14, 15).

De ce Dumnezeu nu ne iartă atunci când noi nu iertăm pe alții ?

Pentru că noi, prin aceasta, ne arătăm răi și astfel ne și îndepărtăm de bunătatea și îndurarea lui Dumnezeu.

De ce și cu ce trebuință s-au așezat în rugăciune cuvintele acestea din

Rugăciunea Domnească: „precum și noi iertăm greșităilor noștri” ?

Ele cer neapărat ca cel ce se roagă să nu aibă vrajbă și mânie, ci să aibă multă pace și dragoste față de toți. „Deci, dacă îți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului, și mergi întâi și împacă-te cu fratele tău și apoi, venind, adu darul tău” (Matei 5, 23, 24).

Dar ce să facem dacă acela care are ceva cu noi nu se poate afla îndată ori dacă el se opune împăcării ?

În acest caz, este de ajuns să ne împăcăm cu el în inimă, în fața Atotvăzătorului Dumnezeu: „Dacă se poate, pe cât stă în puterea

voastră, trăiți în bună pace cu toți oamenii”
(Romani 12, 18).

Despre a șasea cerere

*Ce trebuie să înțelegem, în Rugăciunea
Domnească, prin cuvântul „ispită” ?*

Acele împrejurări în care există pericolul
de a ne pierde credința ori a cădea în păcate
grele.

De unde vine o astfel de ispită ?

De la *trupul nostru*, de la *lume* sau de la
ceilalți oameni ori de la *diavol*.

*Ce cerem prin aceste cuvinte ale rugă-
ciunii: „și nu ne duce pe noi în ispită” ?*

În primul rând, ca Dumnezeu să nu ne
lase pe noi în ispită. În al doilea rând, ca El,
chiar dacă este nevoie să fim ispitiți și cură-
țiți prin ispită, să nu ne dea pe noi până la
capăt să fim ispitiți și să nu ne lase pe noi
până la cădere.

Despre a șaptea cerere

Ce anume cerem prin aceste cuvinte ale rugăciunii: „și ne izbăvește de cel viclean” ?

Cerem izbăvirea de orice rău care ne poate lovi în lumea care, încă din timpul primului păcat, „întreagă zace sub puterea celui rău” (I Ioan 5, 19) și, îndeosebi, izbăvire de răul păcatului și de îndemnurile cele viclene și de duhul hulei celui rău – diavolul.

Despre slavoslovie

De ce, în Rugăciunea Domnească, este adăugată slavoslovie ?

În primul rând, pentru aceea ca noi, rugându-ne la Tatăl milostivirii cerești, să dăm în același timp Lui dreaptă cinstire. În al doilea rând, pentru ca, gândindu-ne la veșnica Lui împărăție, putere și slavă, și mai mult să ne întărim în nădejdea că El ne va dărui cele cerute, pentru că aceasta e în puterea Lui și se raportează la slava Sa.

Ce înseamnă cuvântul „amin” ?

Înseamnă: *adevărat, ori așa să fie.*

*De ce aceste cuvinte s-au așezat la
slavoslovie ?*

Acestea arată că rugăciunea este adusă cu credință și fără nici o îndoială, după cum învață Apostolul Iacov (Iacov 1, 6).

Despre învățătura Fericirilor

*Ce trebuie să aducem pe lângă
rugăciune ca să ne întărim în nădejdea
mântuirii și fericirii ?*

Propria osteneală pentru câștigarea fericirii. Despre aceasta vorbește chiar Domnul: „Și pentru ce Mă chemați: Doamne, Doamne, și nu faceți ce vă spun ?” (Luca 6, 46); „Nu oricine Îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Celui din ceruri” (Matei 7, 21).

*Ce învățatură poate să ne conducă către
această nevoință ?*

Învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, expusă pe scurt în cuvintele *Fericirilor*.

Câte sunt acestea ?

Nouă, după cum urmează:

1. *Fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor.*
2. *Fericiți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia.*
3. *Fericiți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul.*
4. *Fericiți cei ce flămânzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura.*
5. *Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui.*
6. *Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu.*
7. *Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema.*
8. *Fericiți cei prigoniți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor.*
9. *Fericiți veți fi voi când vă vor ocări și vă vor prigoni și vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră, mințind din pricina Mea. Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri... (Matei 5, 3-12).*

Ce trebuie observat în toate aceste Fericiți pentru a le putea înțelege mai bine ?

Domnul a expus prin aceste cuvinte învățătura despre ajungerea la fericire, după cum ne spune Evanghelia: *deschizându-Și gura Sa, învăța*. Fiind însă bun și smerit cu inima, El a expus această învățătură a Sa nu

poruncind, ci fericind pe aceia care, de bunăvoie, o primesc și o vor împlini. De aceea, în fiecare sentință a *Fericirilor* trebuie observat, în primul rând, învățătura ori porunca și, în al doilea rând, fericirea ori făgăduința plății.

Despre prima poruncă a Fericirilor

Care este prima poruncă a Domnului pentru a atinge fericirea ?

Cel ce dorește fericirea trebuie să fie sărac cu duhul.

Ce înseamnă a fi sărac cu duhul ?

Înseamnă a avea convingerea duhovnicească că noi, niciodată, nu avem nimic de la sine, ci avem numai ceea ce ne dăruiește Dumnezeu și că nu putem face nimic bun fără ajutorul și harul Lui. În acest chip ne considerăm că nu suntem buni de nimic și întru toate alergăm către îndurarea lui Dumnezeu. Pe scurt, după tâlcuirea Sfântului Ioan Gură de Aur, „sărăcia duhovnicească este cugetul smerit” (*Comentariu la Matei*).

Pot fi săraci cu duhul și bogații ?

Fără îndoială, dacă se gândesc că această bogăție văzută este stricăcioasă și repede

trecătoare și că ea nu suplinește lipsa bună-
tăților duhovnicești: „...ce-i va folosi omu-
lui, dacă va câștiga lumea întreagă, iar sufle-
tul său îl va pierde ? Sau ce va da omul în
schimb pentru sufletul său” ? (Matei 16, 26)

*Sărăcia materială nu poate, oare, să
slujească la desăvârșirea sărăciei
duhovnicești ?*

Poate. Numai dacă creștinul o alege pe ea
de bunăvoie, pentru Dumnezeu. Despre
aceasta i-a spus Însuși Mântuitorul Iisus
Hristos bogatului: „Dacă voiești să fi desă-
vârșit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor
și vei avea comoară în cer; după aceea, vino
și urmează-Mi” (Matei 19, 21).

*Ce făgăduiește Domnul celor săraci cu
duhul ?*

Împărăția cerurilor.

În ce chip obțin ei Împărăția cerurilor ?

În viața aceasta, în chip lăuntric și pre-
gustat, prin credință și nădejde, iar în viața
viitoare, în chip desăvârșit, prin participarea
la fericirea veșnică.

Despre a doua poruncă a Fericirilor

Care este a doua poruncă a Domnului pentru a ajunge fericit ?

Cei ce doresc fericirea trebuie să plângă.

Ce trebuie înțeles din această învățătură prin plâns ?

Întristarea și frângerea inimii și lacrimi adevărate, pentru că noi, nedesăvârșit și cu nevrednicie slujim Domnului ori că Îl mâniem prin păcatele noastre: „Căci întristarea cea după Dumnezeu aduce pocăință spre mântuire, fără părere de rău, iar întristarea lumii aduce moarte” (II Corinteni 7, 10).

Ce făgăduiește Domnul, îndeosebi, celor ce plâng ?

Că vor fi mângâiați.

Ce se înțelege aici prin mângâiere ?

Harul care vine prin iertarea păcatelor și pacea conștiinței.

Pentru ce această făgăduință este unită cu porunca despre plâns ?

Pentru ca, întristându-ne de păcatele noastre, să nu ajungem la deznădejde.

Despre a treia poruncă a Fericirilor

Care este a treia poruncă a Domnului despre fericire ?

Cei ce doresc fericirea trebuie să fie blânzi.

Ce este blândețea ?

Așezarea liniștită a duhului, unită cu prudența, pentru ca să nu supărăm pe nimeni și să nu ne supere nimic.

Ce lucrare deosebită trebuie să aibă blândețea creștină ?

A nu cărți, nu numai în fața lui Dumnezeu, dar nici față de oameni, iar când apare ceva potrivit dorinței noastre, să nu cădem pradă mâniei și să nu ne mândrim.

Ce a făgăduit Domnul celor blânzi ?

El le-a făgăduit că vor moșteni pământul.

Cum se înțelege această făgăduință ?

În legătură cu cei ce-L urmează pe Hristos, în general, aceasta este o prorocie care s-a împlinit după literă; deoarece creștinii blânzi, în loc să fie pierduți de către neamu-

rile păgâne, au moștenit pământul, care mai înainte fusese stăpânit de acele neamuri.

O altă urmare importantă a acestei făgăduințe în legătură cu creștinii în general, dar și în particular este aceea că ei primesc moștenirea, după cum ne spune psalmistul *în pământul celor vii*, acolo unde trăiesc și nu mor, adică vor primi fericirea veșnică (Psalmi 26, 13).

Despre a patra poruncă a Fericirilor

Care este a patra poruncă a Domnului din Fericiri ?

Cei ce doresc fericirea trebuie să fie *flă-mânzi și însetați după dreptate*.

Ce se înțelege aici sub denumirea de „dreptate” ?

Deși se poate ca prin această denumire să înțelegem fiecare virtute pe care trebuie să o dorească creștinul, întocmai cum dorește hrana și băutura, însă trebuie să înțelegem aici mai ales acea dreptate despre care, în prorocirea lui Daniel, se spune: „până ce dreptatea cea veșnică va veni” (Daniel 9, 9, 24), adică omul vinovat în fața lui Dumnezeu să se îndrepte, prin harul și credința în Iisus Hristos.

Despre această dreptate vorbește și Apostolul Pavel: „Dar dreptatea lui Dumnezeu vine prin credința în Iisus Hristos, pentru toți și peste toți cei ce cred, căci nu este deosebire. Fiindcă toți au păcătuit și sunt lipsiți de slava lui Dumnezeu; îndreptându-se în dar cu harul Lui, prin răscumpărarea cea în Hristos Iisus, pe Care Dumnezeu L-a rânduit (jertfă de) ispășire, prin credința în sângele Lui, ca să-și arate dreptatea Sa, pentru iertarea păcatelor celor mai înainte făcute...” (Romani 3, 22, 25).

Cine sunt cei flămânzi și însetați de dreptate ?

Aceia care, iubind să facă binele, nu se socotesc pe ei drepti, nu-și trâmbițează faptele bune, ci se recunosc pe sine păcătoși și vinovați înaintea lui Dumnezeu, și care, cu dorință și rugăciune plină de credință, flămânzesc și însetează după dreptatea harului prin Iisus Hristos ca după o hrană și băutură duhovnicească.

Ce făgăduiește Domnul celor flămânzi și însetați de dreptate ?

Că ei se vor sătura.

Ce înseamnă aici „a se sătura” ?

După modul în care cei săturați trupește primesc, *în primul rând*, încetarea foamei și a setei, *în al doilea rând*, întărirea corpului prin hrană, tot astfel săturarea duhovnicească înseamnă, pe de o parte, miluirea păcătosului cu liniștea lăuntrică, pe de altă parte, căpătarea puterilor către înfăptuirea binelui, date celui care însetează după dreptate prin har. De altfel, desăvârșita săturare sufletească, făcută prin moștenirea nesfârșitelor bunătăți, urmează în viața veșnică, după spusele psalmistului: „...sătura-mă-voi când se va arăta slava Ta” (Psalmi 16, 15).

Despre a cincea poruncă a Fericirilor

Care este a cincea poruncă a Domnului pentru fericire ?

Cei ce doresc fericirea trebuie să fie milostivi.

Cum trebuie împlinită această poruncă ?

Prin fapta milosteniei trupești și duhovnicești. Deoarece, așa cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, „sunt multe chipuri ale milosteniei, și largă este porunca aceasta” (*Comentariu la Matei*).

Care sunt faptele milosteniei trupești ?

1. A sătura pe cel flămând;
2. A da de băut celui însetat;
3. A îmbrăca pe cel sărac, cu cele neapărat necesare și haine cuviincioase;
4. A cerceta pe cel din temniță;
5. A cerceta pe cel bolnav, a-i sluji acestuia și a-l ajuta la însănătoșire ori a-l pregăti creștinește de moarte;
6. A primi în casă pe cel străin și a-l odihni;
7. A îngropa pe cei ce au murit neajutorți.

Care sunt faptele milosteniei duhovnicești ?

1. „A întoarce pe păcătos de la calea rățcirii lui” (Iacov 5, 20);
2. A-l învăța pe cel neștiutor adevărul și binele;
3. A da aproapelui sfat bun și la timp în greutățile lui sau atunci când se află în primejdie;
4. A ne ruga lui Dumnezeu pentru aproapele;
5. A mângâia pe cel întristat;
6. A nu face rău celor care ne-au făcut nouă aceasta;
7. A ierta din inimă pe cei ce ne-au greșit.

Poruncii despre milostenie nu-i stă împotriva pedeapsa cea dreaptă asupra celui ce greșește ?

Niciodată. Dacă aceasta se face ca o datorie și cu dreaptă măsură, adică dacă îl îndreaptă pe el ori dacă îl păzește nevinovat de faptele rele.

Ce le făgăduiește Domnul celor milostivi ?

Aceea că vor fi miluiți.

Ce se înțelege aici prin miluire ?

Milostivirea ori izbăvirea de condamnarea veșnică pentru păcate la judecata lui Dumnezeu.

Despre a șasea poruncă a Fericirilor

Care este a șasea poruncă a Domnului pentru această fericire ?

Râvnitorii acestei fericiri trebuie să fie curați cu inima.

Curăția inimii nu este aceeași cu sinceritatea ?

Sinceritatea care face ca oamenii să nu arate în chip fățarnic dispoziții bune pe care nu le au în inimă, ci să arate aceste așezări ale inimii prin faptele cele bune, este doar

cea mai joasă treaptă a curăției inimii. Aceasta de pe urmă o atinge omul prin constanta și neslăbita nevointă a vegherii asupra sa însuși, îndepărtând de la inima sa orice nelegiuită poftă și gândire și orice patimă pentru lucrurile pământești și prin neîncetata ținere în inimă, cu credință și dragoste, a pomenirii lui Dumnezeu și a Domnului Iisus Hristos.

Ce le făgăduiește Domnul celor curați cu inima ?

Că-L vor vedea pe Dumnezeu.

Cum trebuie înțeleasă această făgăduință ?

Cuvântul lui Dumnezeu asemuiește inima cu ochiul omenesc și accentuează faptul că celor desăvârșiți li se adaugă *ochii inimii luminători* (Efeseni 1, 18). După cum ochiul curat vede într-un fel lumina, tot astfel inima curată Îl contemplă pe Dumnezeu. Deoarece contemplarea feței lui Dumnezeu este izvorul veșnicei fericiri, această făgăduință de a-L vedea pe Dumnezeu este făgăduința celei mai înalte trepte a fericirii veșnice.

Despre a șaptea poruncă a Fericirilor

Care este a șaptea poruncă a Domnului pentru a fi fericit ?

Râvnitorii acestei fericiri trebuie să fie *făcători de pace*.

Cum trebuie împlinită această fericire ?

Noi trebuie să lucrăm cu dragoste și să nu dăm pricină de neînțelegere, iar dacă se întâmplă vreo neînțelegere, suntem datori în orice fel să o înlăturăm, chiar dacă ne sunt încălcate drepturile. Aceasta trebuie făcută cu luare-aminte, ca să nu încălcăm vreo datorie sau să aducem vătămare cuiva. Să ne străduim, după putință, și a-i împăca pe alții, iar când nu reușim aceasta, să ne rugăm ca Dumnezeu să-i împăce.

Ce le făgăduiește Dumnezeu făcătorilor de pace ?

Că ei se vor chema *fiii lui Dumnezeu*.

Ce însemnătate are această fericire ?

Ea arată înălțimea și fapta făcătorilor de pace, precum și răsplata lor pregătită. Deoarece ei urmează prin fapta lor pe Unicul

Fiu născut al lui Dumnezeu, Care a venit pe pământ să împace pe omul păcătos cu dreptatea lui Dumnezeu. Astfel, lor li s-a făgăduit numele de „fii ai lui Dumnezeu” prin har și, fără îndoială, vrednica fericire de a avea acest nume.

Despre a opta poruncă a Fericirilor

Care este a opta poruncă a Domnului pentru a fi fericit ?

Râvnitorii acestei fericiri trebuie să fie gata să primească *prigonirea pentru dreptate*, netrădând-o.

Ce calități cere această poruncă ?

Iubirea de dreptate, consecvența și înțărirea în fapte bune, bărbăția și răbdarea, atunci când cineva este cuprins de vreo nenorocire sau primejdie, pentru că nu dorește să trădeze adevărul și fapta bună.

Ce le făgăduiește Domnul celor prigoniți pentru dreptate ?

Împărăția cerurilor, ca o îndeplinire a acelor lucruri de care ei s-au lipsit prin prigonire, asemenea făgăduinței celor săraci cu duhul în împlinirea sărăciei și a lipsei lor.

Despre a noua poruncă a Fericirilor

Care este a noua poruncă a Domnului pentru a fi fericit ?

Râvnitorii acestei fericiri trebuie să fie gata a primi cu bucurie ponegrirea, izgonirea, împotrivirea și chiar și moartea pentru numele lui Hristos și pentru adevărata credință ortodoxă.

Cum se numește nevoița trebuitoare acestei porunci ?

Nevoița muceniei.

Ce făgăduiește Domnul pentru această faptă ?

Plată multă în ceruri, adică cea mai covârșitoare și mai înaltă treaptă a fericirii.

PARTEA A TREIA.
DESPRE DRAGOSTE

Despre unirea dintre credință și dragoste

*Care trebuie să fie lucrarea și rodul
adevăratei credințe în Hristos ?*

*Dragostea și, în legătură cu ea, faptele
bune.*

„Căci în Hristos Iisus”, spune Sfântul Apostol Pavel, „nici tăierea împrejur nu poate ceva, nici netăierea împrejur, ci credința care este lucrătoare prin iubire” (Galateni 5, 6).

*Nu-i de ajuns pentru creștini numai
credința, fără dragoste și fapte bune ?*

Nu este e de ajuns. Deoarece credința fără dragoste și fapte bune este nelucrătoare și moartă și, de aceea, nu ne poate conduce la viața veșnică: „...cine nu iubește pe fratele său rămâne în moarte” (I Ioan 3, 14). „Ce folos, frații mei, dacă zice cineva că are credință, iar fapte nu are ? Oare credința poate

să-l mântuiască ? ...Căci precum trupul fără de suflet mort este, astfel și credința fără de fapte, moartă este” (Iacov 2, 14, 26).

Nu se poate, pe de altă parte, să ne mântuie dragostea și faptele bune, fără credință ?

Nu se poate ca omul, neavând credință în Dumnezeu, să-L iubească pe El cu adevărat. De aceea, omul vătămat de păcat nu poate să facă cu adevărat fapte bune, dacă nu primește prin credința în Iisus Hristos, puterea cea duhovnicească sau harul lui Dumnezeu: „Fără credință, dar, nu este cu putință să fim plăcuți lui Dumnezeu, căci cine se apropie de Dumnezeu trebuie să creadă că El este și că se face răsplătitor celor care Îl caută” (Evrei 11, 6). „Căci toți câți sunt din faptele Legii sub blestem sunt, căci scris este: «blestemat este oricine nu stăruie întru toate cele scrise în cartea Legii, ca să le facă» (Galateni 3, 10). „Căci noi așteptăm în Duh nădejdea dreptății din credință” (Galateni 5, 5). „Căci în har sunteți mântuiți, prin credință, și aceasta nu e de la voi: este darul lui Dumnezeu; nu din fapte, ca să nu se laude nimeni” (Efeseni 2, 8, 9).

Ce trebuie crezut despre acea dragoste care nu este însoțită de fapte bune ?

Acea dragoste nu este adevărată. Deoarece adevărata dragoste arată, firește, faptele sale bune.

Mântuitorul Iisus Hristos spune: „Cel ce are poruncile Mele și le păzește, acela este care Mă iubește; dacă Mă iubește cineva, va păzi cuvântul Meu” (Ioan 14, 21, 23).

Sfântul Apostol Ioan scrie: „Căci dragostea de Dumnezeu aceasta este: să păzim poruncile Lui” . (I Ioan 5, 3) „Să nu iubim cu vorba, numai din gură, ci cu fapta și cu adevărul” (I Ioan 3, 18).

Despre Legea lui Dumnezeu și despre porunci

*Care este modul de a recunoaște și
deosebi faptele bune de cele rele ?*

Legea lăuntrică a lui Dumnezeu ori conștiința mărturisitoare și legea exterioară a lui Dumnezeu ori poruncile lui Dumnezeu.

*Sfânta Scriptură vorbește despre legea
lăuntrică ?*

Sfântul Apostol Pavel vorbește despre neamuri: „Ceea ce arată fapta legii scrisă în inimile lor, prin mărturia conștiinței lor și prin judecățile lor, care îi învinovătesc sau îi și apără” (Romani 2, 15).

Dacă oamenii au legea lăuntrică, atunci de ce li s-a mai dat și legea exterioară ?

Li s-a dat lor pentru că oamenii, neascultând de legea lăuntrică și ducând o viață trupească și păcătoasă, au înăbușit în ei înșiși glasul legii duhovnicești. De aceea a și fost nevoie să le-o aducă lor aminte printr-un mijloc din afară, cu ajutorul poruncilor: „Deci ce este Legea ? Ea a fost adăugată pentru călcările de lege...” (Galateni 3, 19).

Când și în ce chip le-a dat Dumnezeu oamenilor legea din afară ?

Când a avut loc minunata ieșire din robia Egiptului a poporului evreu, ce se trăgea din Avraam. Atunci, pe drumul către pământul făgăduinței, în pustie, pe muntele Sinai, Dumnezeu Și-a arătat prezența Sa în foc și în nor și a dat legea prin Moise, căpetenia israelitenilor.

Care sunt cele mai principale și mai generale porunci ale acestei legi ?

Următoarele zece, care au fost scrise pe două table ori table de piatră:

- 1. Eu sunt Domnul Dumnezeuul tău... Să nu ai alți dumnezei afară de Mine !*
- 2. Să nu-ți faci chip cioplit și nici un fel de asemănare a nici unui lucru din*

câte sunt în cer, sus, și din câte sunt pe pământ, jos și din câte sunt în apele de sub pământ ! Să nu te închini lor, nici să le slujești...

3. *Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deșert...*
4. *Adu-ți aminte de ziua odihnei, ca să o sfințești. Lucrează șase zile și-ți fă în acelea toate treburile tale, iar în ziua a șaptea este odihna Domnului Dumnezeului tău...*
5. *Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pământ...*
6. *Să nu ucizi !*
7. *Să nu fii desfrânat !*
8. *Să nu furi !*
9. *Să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău !*
10. *Să nu dorești casa aproapelui tău; să nu dorești femeia aproapelui tău, nici ogorul lui, nici sluga lui, nici slujnica lui, nici boul lui, nici asinul lui și nici unul din dobitoacele lui și nimic din câte are aproapele tău ! (Ieșire 20, 2-17).*

Dacă aceste porunci au fost date poporului evreu, atunci trebuie să ne conducem și noi după ele ?

Trebuie. Pentru că, în fond, ele sunt aceleași lege care, după cuvintele Sfântului

Apostol Pavel, *este scrisă în inimile* tuturor oamenilor; de aceea toți trebuie să se conducă după ea.

Iisus Hristos ne-a învățat să păzim aceste zece porunci ?

El a poruncit să ținem poruncile pentru a moșteni viața veșnică și ne-a învățat să le cunoaștem și să le împlinim în chip desăvârșit, mai bine decât erau înțelese până la venirea Lui (Matei 19, 17 și cap. 5).

Despre împărțirea poruncilor în două table

Ce semnifică faptul că cele zece porunci au fost împărțite în două table ?

Aceasta înseamnă că ele cuprind *două chipuri ale dragostei*, adică *dragostea către Dumnezeu și dragostea către aproapele*, și de aceea sunt ordonate în două feluri de datorii.

Nu a vorbit despre aceasta și Mântuitorul Iisus Hristos ?

La întrebarea: „Care poruncă este mai mare în Lege ?”, El a răspuns: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Aceasta este marea și întâia poruncă. Iar a

doua, la fel ca aceasta: să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. În aceste două porunci se cuprind toată Legea și prorocii” (Matei 22, 36-40).

Toți oamenii sunt aproapele nostru ?

Toți, pentru că toți sunt zidirea Dumnezeului Celui Unul și născuți dintr-un singur Om. Dar cei ce sunt înrudiți prin credință cu noi, sunt cu atât mai mult aproapele nostru, ca fii ai Tatălui Ceresc, după credința cea în Iisus Hristos.

Și pentru ce nu s-a dat și poruncă să ne iubim pe noi înșine ?

Pentru că și fără poruncă, în mod firesc, „...nimeni vreodată nu și-a urât trupul său, ci fiecare îl hrănește și-l încălzește...” (Efeseni 5, 29).

Care trebuie să fie rânduiala în dragostea către Dumnezeu, către aproapele și către sine însuși ?

A se iubi pe sine însuși trebuie numai pentru Dumnezeu și, în parte, pentru aproapele; a iubi pe aproapele trebuie pentru Dumnezeu; a iubi pe Dumnezeu trebuie pentru El Însuși și mai mult decât orice altceva. Dragostea către sine trebuie să fie

adusă ca jertfă de dragoste către aproapele; iar dragostea către sine și către aproapele trebuie aduse ca jertfa pentru dragostea către Dumnezeu: „Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi” (Ioan 15, 13). „Cel ce iubește pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine; cel ce iubește pe fiu ori pe fiică mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine” (Matei 10, 37).

Dacă toată legea este cuprinsă în două porunci, pentru ce anume a fost împărțită în zece părți ?

Ca să se arate limpede datoriile noastre către Dumnezeu și către aproapele.

În care porunci sunt ordonate datoriile către Dumnezeu ?

În primele patru.

Care sunt aceste datorii ?

În prima, ni se poruncește să cunoaștem și să cinstim pe adevăratul Dumnezeu.

În a doua, să fugim de cinstirea dumnezeilor mincinoși.

În a treia, să nu călcăm nici cu cel mai mic cuvânt cinstea lui Dumnezeu.

În a patra, să ținem rânduiala timpurilor și faptelor de cinstire către Dumnezeu.

În care porunci sunt cuprinse datoriile către aproapele ?

În următoarele șase.

Care sunt aceste datorii ?

În a cincea poruncă ni se cere dragostea și cinstirea aproapelui, îndeosebi a celor mai apropiați, începând cu părinții.

În a șasea poruncă, să nu vătămăm viața aproapelui.

În a șaptea poruncă, să nu vătămăm cinstea aproapelui.

În a opta, să nu vătămăm averea lui.

În a noua poruncă, să nu-l vătămăm cu cuvântul.

În a zecea poruncă, să nu dorim să-l vătămăm.

Nu sunt cuprinse în aceste zece porunci și datoriile către sine însuși ?

Acestea se cuprind în poruncile despre datoriile către aproapele, căci a iubi pe aproapele înseamnă a-l iubi ca pe noi înșine.

Despre prima poruncă

Ce înseamnă cuvintele „Eu sunt Domnul Dumnezeuul tău” ?

Prin aceste cuvinte, Dumnezeu, ca și când S-ar prezenta pe Sine omului, îi poruncește, prin urmare, să-L cunoască pe El.

Din porunca de a cunoaște pe Dumnezeu, ce datorii mai importante rezultă ?

1. Trebuie să considerăm *cunoașterea de Dumnezeu* ca fiind cea mai înaltă dintre toate științele.
2. Trebuie să ascultăm adesea *învățătura* despre Dumnezeu și despre faptele Lui în biserică și să *vorbim cu evlavie* despre aceasta acasă.
3. Trebuie să citim și să ascultăm cărți* care ne învață cunoașterea lui Dumnezeu și, în primul rând, *Sfânta Scriptură*, iar în al doilea rând, *scrierile Sfinților Părinți*.

Ce ni se poruncește prin cuvintele: „să nu ai alți dumnezei în afară de Mine” ?

* În trecut, în familiile rusești, lectura cu voce tare a cărților duhovnicești făcea parte din programul de activități comune. – *Nota trad.*

Ni se poruncește să ne întoarcem și să ne închinăm Unicului și adevăratului Dumnezeu și astfel, *să-L cinstim* cu evlavie.

Ce datorii reies din cinstirea lăuntrică a lui Dumnezeu ?

1. *A crede în Dumnezeu.*
2. *A umbla înaintea lui Dumnezeu, adică a ne aminti de Dumnezeu și a fi întru toate cu luare-aminte, pentru că El vede nu numai faptele, ci și gândurile noastre cele mai ascunse.*
3. *Să ne temem de Dumnezeu ori să umblăm cu evlavie înaintea Lui, adică să socotim marea mânie a Tatălui Ceresc pentru necinstirea Sa și să ne străduim să nu-L mâniem pe El.*
4. *Să nădăjduim în Dumnezeu.*
5. *Să-L iubim pe Dumnezeu.*
6. *Să ne supunem lui Dumnezeu, adică să fim neîncetat gata să facem ceea ce ne poruncește El și să nu cârtim când El nu face cu noi ceea ce am dori.*
7. *Să ne închinăm lui Dumnezeu ca Ființei Celei supreme.*
8. *Să-L preaslăvim pe Dumnezeu ca pe Săvârșitorul a toate.*
9. *Să-I mulțumim lui Dumnezeu ca unui Făcător, Proniator și Mântuitor.*

10. *Să-L chemăm* pe Dumnezeu ca Atotbun și Atotputernic, ajutător în orice început bun.

Care sunt datoriile ce reies din cinstirea cea din afară a lui Dumnezeu ?

1. *Să mărturisim* pe Dumnezeu, adică să recunoaștem că El este Dumnezeul nostru și să nu ne lepădăm de El, chiar dacă prin recunoașterea Lui vom avea de suferit; ba chiar trebuie să murim.
2. Să luăm parte la *dumnezeieștile slujbe* așezate de către Dumnezeu și rânduite de către Biserica Ortodoxă.

Ca să înțelegem exact și să ținem prima poruncă este nevoie să cunoaștem care sunt păcatele împotriva ei:

1. *Ateismul* – Când oamenii, pe care psalmistul pe bună dreptate îi numește nebuni, dorind să se izbăvească de frica judecării lui Dumnezeu, zic în inima lor: „nu este Dumnezeu !” (Psalmi 13, 1)
2. *Credința în mai mulți dumnezei* – Când, în locul Unuia, adevăratului Dumnezeu, se recunosc mai mulți dumnezei falși.
3. *Necredința* – Când, cunoscând că El este Dumnezeu, cineva nu crede în providența și în descoperirea Lui.

4. *Eresul* – Când oamenii amestecă în învățătura de credință păreri potrivnice lui Dumnezeu.
5. *Schisma*, adică îndepărtarea de bună-voie de la unitatea dumnezeieștii cinstiri și de la dreapta credință sobornicească a Bisericii lui Dumnezeu.
6. *Apostazia* – Când cineva se leapădă de credința cea adevărată, de frica oamenilor ori pentru foloase lumești.
7. *Deznădejdea* – Când cineva nu mai nădăjduiește deloc să primească har și mântuire de la Dumnezeu.
8. *Vrăjitoria* – Când, părăsind credința în puterea lui Dumnezeu, cineva crede mai mult în puterea ascunsă a unor făpturi rele, îndeosebi a duhurilor rele și se străduiește să conlucreze cu ele.
9. *Superstiția* – Când cineva crede în orice lucru obișnuit ca și cum ar avea putere dumnezeiască și astfel în locul lui Dumnezeu nădăjduiește ori se teme de acel lucru; ca de exemplu: a crede în vechile cărți și a gândi că numai întru ele poate fi mântuirea și nu în cele noi, deși acestea cuprind tot aceeași învățătură și aceeași slujbă.
10. *Lenea*, față de învățătura evlaviei, de rugăciune și de dumnezeieștile slujbe.
11. *Iubirea făpturilor*, mai mult decât iubirea de Dumnezeu.

12. *A plăcea oamenilor* – Când plăcem oamenilor, atunci nu mai putem plăcea lui Dumnezeu.
13. *Nădejdea în oameni* – Când nădăjduim în calitățile și puterile noastre ori ale altor oameni, și nu în mila și ajutorul lui Dumnezeu.

De ce trebuie să credem că a plăcea oamenilor și a nădăjdui în ei sunt potrivnice primei porunci ?

Deoarece omul căruia noi îi plăcem, ori în care nădăjduim până la uitarea de Dumnezeu, într-un anume fel, devine pentru noi un alt dumnezeu în locul Dumnezeului Celui adevărat.

Ce spune Sfânta Scriptură despre faptul de a plăcea oamenilor ?

Sfântul Apostol Pavel spune: „Dacă aș plăcea încă oamenilor, n-aș fi rob al lui Hristos” (Galateni 1, 10).

Ce spune Sfânta Scriptură despre cei care își pun nădejdea în oameni ?

„Așa zice Domnul: «Blestemat fie omul care se încrede în om și își face sprijin din trup omenesc și a cărui inimă se depărtează de Domnul...»” (Ieremia 17, 5).

*Ce este mai bine de făcut pentru a
împlini datoriile noastre către
Dumnezeu, și cum trebuie să procedeze
omul cu sine însuși ?*

Trebuie să se lepede de sine însuși: „Oricine voiește să vină după Mine”, spune Mântuitorul Iisus Hristos, „să se lepede de sine” (Marcu 8, 34).

*Ce înseamnă „a se lepăda de sine
însuși” ?*

Sfântul Vasile cel Mare lămurește aceasta în felul următor: „Cel ce se dezbracă de omul cel vechi și de faptele lui, ca unul ce este întinat de poftele înșelării, acela se leapădă de sine; cel ce se leapădă de toate desfătărilor lumești ce împiedică evlavia. Desăvârșita lepădare de sine înseamnă a dobândi nepătimirea, prin omorârea patimilor, și a vieții după aceasta” (*Canoanele*)

*Ce mângâiere poate să aibă omul când
se leapădă de sine, lipsindu-se de multe
plăceri firești ?*

Mângâierea harică, dumnezeiască, pe care, prin strădaniile proprii, nu poate să o capete. „Că precum prisosesc pătimirile lui Hristos întru noi, așa prisosește prin Hristos și mângâierea noastră” (II Corinteni 1, 5).

Dacă prima poruncă ne poruncește să cinstim cu evlavie un singur Dumnezeu, atunci este în acord cu ea acea poruncă a cinstirii îngerilor și a sfinților ?

Această dreaptă cinstire a lor este în desăvârșită conglăsuire cu această poruncă, pentru că noi cinstim harul lui Dumnezeu care locuiește și lucrează întru ei și prin ei cerem ajutor de la Dumnezeu.

Despre a doua poruncă

Ce este acela „chip cioplit”, despre care se vorbește în a doua poruncă ?

Tot în aceeași poruncă se lămurește că chipul cioplit ori idolul este reprezentarea oricărei făpturi cerești, ori pământești, ori trăitoare în ape, căreia cineva i se închină și îi slujește, în locul lui Dumnezeu.

Atunci ce anume interzice cea de-a doua poruncă ?

Interzice închinarea la idoli ca fiind dumnezei mincinoși ori ca fiind reprezentări ale falșilor dumnezei.

Nu se interzice, prin aceasta, să avem vreo înfățișare sfântă ?

Cu desăvârșire, nu. Aceasta se vede clar din aceea că însuși Moise, prin care Dumnezeu a dat porunca ce oprește închinarea la idoli, a primit în același timp de la Dumnezeu poruncă să așeze în cort ori în Biserica evreilor, sfinte reprezentări din aur ale heruvimilor, așezate în partea dinlăuntru a templului, către care poporul se pleca când venea să aducă închinăciune lui Dumnezeu.

De ce acest exemplu este vrednic de însemnat în Biserica Ortodoxă ?

Pentru că el explică întrebuintărea canonică, în Biserica Ortodoxă, a icoanelor sfinților.

Ce este „icoana” ?

Acest cuvânt este grecesc și înseamnă *față* ori *reprezentare*. În Biserica Ortodoxă, acest nume desemnează sfintele înfățișări ale lui Dumnezeu, Care S-a arătat în trup, ale Domnului nostru Iisus Hristos, ale Preacinstitei Maicii Sale și ale sfinților săi.

Este în acord cu a doua poruncă întrebuintărea icoanelor sfinților ?

Ea nu ar fi fost în acord cu această poruncă dacă cineva ar cinsti icoanele ca pe Dumnezeu. Dar această poruncă nu este împotriva cinstirii icoanelor ca reprezentări sfinte. Se

folosesc pentru pomenirea evlavioasă a faptelor lui Dumnezeu și a sfinților Lui, fiindcă, în acest caz icoanele sunt ca niște cărți, zugrăvind, în locul literelor, persoane și lucruri (Sfântul Grigorie cel Mare, *Către episcopi*).

În ce fel de stare trebuie să fim înaintea sfințelor icoane ?

Privindu-le, trebuie să privim cu mintea către Dumnezeu și către sfinții care sunt zugrăviți în ele.

Cum se numesc, în general, păcatele împotriva celei de-a doua porunci ?

Închinare la idoli.

Nu mai sunt și alte păcate împotriva celei de-a doua porunci ?

În afară de închinarea la idoli, care este o închinare grosolană, mai este încă o închinare subtilă, care constă în:

1. *Iubire de avuție;*
2. *Lăcomia pântecelui* ori lăcomia de a mânca și de a bea;
3. *Mândria*, care cuprinde, de asemenea, și slava deșartă.

De ce iubirea de avuție este comparată cu închinarea la idoli ?

Sfântul Apostol Pavel spune că: „...lăcomia este închinare la idoli” (Coloseni 3, 5). Iar aceasta pentru că iubitorul de avuție slujește mai mult bogăției pământești decât lui Dumnezeu.

Dacă a doua poruncă interzice setea de avuție, atunci ce ne învață ea mai mult decât aceasta ?

Neiubirea de lucruri scumpe și dărnicia.

De ce lăcomia pântecelui se aseamănă cu idolatria ?

Pentru că cel ce are lăcomia pântecelui cinstește mai mult pe aceasta (mulțumirea simțurilor) și, de aceea, spune apostolul, ei au ca dumnezeu pântecelul. Ori, altfel spus, pântecelul este idolul lor (Filipeni 3, 19).

Dacă a doua poruncă oprește lăcomia pântecelui, atunci la ce anume ne îndeamnă ea ?

La înfrânare și la post.

De ce mândria și slava deșartă sunt socotite închinare la idoli ?

Pentru că omul mândru, mai mult decât orice, prețuiește însușirile sale deasupra tu-

turor și în acest fel ele i se fac idoli. Iar, prin slava deșartă, dorește ca și alții să-l cinstească pe el ca pe un idol. Această așezare a mândriei și a slavei deșarte, căreia îi simțim felul, a arătat-o în Babilon împăratul Nabucodonosor, care și-a făcut sieși un idol de aur și a chemat poporul să se închine lui (Daniel, cap. 3).

Nu este și un alt păcat mai aproape de închinarea la idoli ?

Un astfel de păcat este *fățărnicia*. Atunci când cineva, prin fapte de evlavie exterioară, ca de pildă postul și ținerea strictă a rânduielilor, le întrebuițează pentru a obține stima celorlalți, negândindu-se la îndreptarea lăuntrică a inimii sale (Matei 6, 5-7).

Dacă a doua poruncă oprește mândria, slava deșartă și fățărnicia, în locul acestora ce ne învață ea ?

Smerenia și faptele bune făcute în ascuns.

Despre a treia poruncă

Ce înseamnă a lua numele lui Dumnezeu în deșert ?

A lua în deșert ori a vorbi în deșert numele lui Dumnezeu este atunci când e fo-

losit în convorbiri nefolositoare și deșarte, și cu atât mai în deșert când este rostit în chip mincinos ori fără cuvenită evlavie.

Care păcate sunt oprite de cea de-a treia poruncă ?

1. *Hula împotriva lui Dumnezeu* ori cuvintele urâte împotriva lui Dumnezeu.
2. *Cârtirea împotriva lui Dumnezeu* ori atunci când ne plângem de Pronia Lui (purtarea Lui de grijă).
3. *Sacrilegiul* – Când sfintele lucruri le luăm în râs, ori le profanăm.
4. *Neluarea-aminte la rugăciune.*
5. *Jurământul mincinos* – Când susținem prin jurământ ceva neadevărat.
6. *Călcarea jurământului* – Când nu împlinim cu dreptate și legiuire jurământul.
7. *Călcarea făgăduințelor* date lui Dumnezeu.
8. *Legământul* ori întrebuițarea cu ușurință a numelui lui Dumnezeu în convorbirile obișnuite.

Nu există în Sfânta Scriptură o interdicere categorică a jurământului în convorbirile obișnuite ?

Mântuitorul spune: „Eu însă vă spun vouă: Să nu vă jurați nicidecum... Ci cuvântul vostru să fie: Ceea ce este da, da; și ceea

ce este nu, nu; iar ce e mai mult decât acestea, de la cel rău este” (Matei 5, 34-37).

Nu se interzice prin aceasta și orice jurământ în treburile obștești ?

Sfântul Apostol Pavel spune: „Pentru că oamenii se jură pe cel ce e mai mare și jurământul e la ei o chezășie și sfârșitul oricărei neînțelegeri. În aceasta, Dumnezeu voinde să arate și mai mult, moștenitorilor făgăduinței, nestrămutarea hotărârii Sale, a pus la mijloc jurământul” (Evrei 6, 16, 17). Din aceasta trebuie să înțelegem că, dacă Însăși Dumnezeu, pentru a da nestrămutată încredințare, întrebuiința jurământul, cu atât mai mult trebuie ca noi, în lucruri principale și de primă importanță, la cererea autorităților legiuite, să întrebuiințăm jurământul și legământul, cu evlavie și cu hotărârea neclintită de a nu-l călca.

Despre a patra poruncă

De ce a poruncit Dumnezeu să se sfîntească a șaptea zi și nu alta ?

Pentru că Dumnezeu în șase zile a făcut lumea, iar în a șaptea S-a odihnit de lucrurile create.

Se prăznuiește Sabatul în Biserica creștină ?

Nu se prăznuiește ca sărbătoare desăvârșită, ci numai în amintirea facerii lumii și în continuarea reînnoirii praznicului, deosebindu-se de celelalte zile de post.

Cum se împlinește, în Biserică, cea de-a patra poruncă ?

Se prăznuiește tot la fiecare șase zile a șaptea, numai că nu ultima din aceste zile ori sâmbăta, ci prima zi a fiecărei săptămâni, adică *duminica*.

Din ce timp se prăznuiește ziua duminicii ?

Din timpul Învierii lui Hristos.

Se amintește în Sfânta Scriptură despre prăznuirea duminicii ?

În Faptele Apostolilor se pomenește despre adunarea ucenicilor, adică a creștinilor, în prima zi a săptămânii ori duminica, pentru *a frânge pâinea*, adică pentru săvârșirea Tainei Sfintei Euharistii (Fapte 20, 7). La Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, în Apocalipsă, se pomenește de asemenea despre *ziua duminicii* ori a Învierii (Apocalipsă 1, 10).

Sub denumirea de „a șaptea zi” ori „Sabat”, nu trebuie înțeles ceva mai mult ?

Ca și în Biserica Vechiului Testament, sub numele de Sabat se înțelegeau și alte sărbători rânduite pentru praznic ori pentru post, ca de pildă *sărbătoarea Paștelui*, ziua curățirii. Tot astfel, în Biserica creștină trebuie să se țină, în afară de ziua duminicii, și altele, întru slava Lui Dumnezeu și în cinstea Născătoarei de Dumnezeu și a altor sfinți, rânduite ca praznice și post. (Vezi *Mărturisirea de credință*.)

Care sunt principalele sărbători ?

Sărbătorile rânduite în amintirea principalelor evenimente se referă la mântuirea Întrupare a Fiului lui Dumnezeu pentru noi și la arătarea dumnezeirii. Iar după ele, s-au rânduit în cinstea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, ca și cos-slujitoare la taina întrupării. Acestea sunt, în ordinea evenimentelor, următoarele:

1. Sărbătoarea Nașterii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu;
2. Sărbătoarea aducerii ei la templu pentru a fi afierosită lui Dumnezeu;
3. Buna Vestire, adică îngereasca vestire dată Preasfintei Născătoare de Dum-

- nezeu a întrupării Fiului lui Dumnezeu din ea;
4. Nașterea Domnului Iisus Hristos;
 5. Boboteaza – Botezul Domnului și arătarea Preasfintei Treimi;
 6. Întâmpinarea Domnului la Templu de către Simeon;
 7. Ziua Schimbării la Față a Domnului;
 8. Intrarea Domnului în Ierusalim;
 9. Paștele – Praznicul Învierii lui Hristos, sărbătoarea sărbătorilor, arvună a veșnicei sărbători și a veșnicei fericiri;
 10. Ziua Înălțării Domnului la cer;
 11. Sărbătoarea Cincizecimii, în amintirea Pogorârii Sfântului Duh și a arătării în slavă a Sfintei Treimi;
 12. Ziua Înălțării Sfintei Cruci a Domnului de către împărăteasa Elena;
 13. Ziua Adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.

Care este cel mai însemnat post ?

Postul cel Mare ori Sfânta Patruzecime.

De ce se numește el Patruzecime ?

Pentru că se întinde pe o perioadă de 40 de zile, în afara săptămânii Patimilor lui Hristos.

De ce Postul cel Mare se întinde pe o perioadă de 40 de zile ?

După pilda Mântuitorului Iisus Hristos, Care a postit 40 de zile (Matei 4, 2).

De ce s-a așezat postul de miercuri și vineri ?

Miercurea, în amintirea prinderii Domnului nostru Iisus Hristos spre pătimire, iar vinerea în amintirea a însăși patimii și morții Lui.

De ce s-au rânduit posturile Nașterii Domnului, al Adormirii Maicii Domnului și al Sfinților Apostoli ?

Primele două, pentru a cinsti, prin înfrânare și asceză, mai înainte, cele ce urmează acestor posturi – Praznicele Nașterii lui Hristos și al Adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, iar ultimul pentru pomenirea Sfinților Apostoli, care au postit, pregătindu-se pe sine pentru lucrarea propovăduirii Evangheliei (Fapte 13, 3)

Cum trebuie să petrecem zilele de praznic, după poruncă ?

În primul rând, nu trebuie să lucrăm în aceste zile ori să facem vreun lucru lumesc ori altul asemenea. În al doilea rând, trebuie să le ținem cu sfințenie, adică să le petrecem

în fapte sfinte și duhovnicești, spre slava lui Dumnezeu.

De ce s-a oprit munca în zilele de sărbătoare ?

Pentru a nu împiedica întrebuințarea acestor zile către fapte sfinte și plăcute lui Dumnezeu.

Ce anume trebuie să facem în zilele de sărbătoare ?

1. Să mergem *la biserică*, la dumnezeiasca Liturghie și învățătură a cuvântului lui Dumnezeu;
2. De asemenea, să ne ocupăm și acasă cu rugăciunea și cu citirile și cu convorbirile mântuitoare de suflet;
3. Să afierosim lui Dumnezeu o parte din averea noastră și s-o întrebuințăm pe aceasta la nevoile Bisericii și ale slujitorilor ei și *ca milostenie* celor săraci; să cercetăm pe cei bolnavi și pe cei închiși în temniță și să facem și alte fapte ale dragostei creștine.

Dar nu trebuie să facem aceste fapte și în zilele lucrătoare ?

Fericiți sunt cei ce pot face aceasta ! Însă cine este împiedicat de munca sa, după

sfârșitul lucrului, în zilele de sărbătoare, prin astfel de fapte poate să le sfințească. Dar a ne ruga, neapărat este de trebuință în fiecare zi, dimineța și seara, înainte de prânz și de cină și după aceasta și, dacă este cu putință, la începutul și la sfârșitul fiecărui lucru.

Ce trebuie să credem despre aceia care, în zilele de sărbătoare, se dedau pe sine la jocuri și priveliști nerușinate, cântece lumești, neînfrânându-se de la mâncare și de la băutură ?

Acești oameni pângăresc în întregime sfințirea sărbătorii. Dar dacă e de neiertat a se face chiar lucruri nevinovate ale vieții vremelnice în zilele de sărbătoare, cu atât mai mult nu se cuvine a se săvârși lucruri trupești și fapte desfrânate.

Când a patra poruncă vorbește despre cele șase zile lucrătoare, nu condamnă și pe aceia care nu lucrează nimic ?

Fără îndoială, îi condamnă pe cei care, în zilele obișnuite, nu lucrează nimic acolo unde sunt chemați, ci își petrec vremea în nelucrare și destrăbălări.

Despre a cincea poruncă

Ce datorii deosebite prescrie a cincea poruncă față de părinți și față de respectarea lor, în general ?

1. *Să-i cinstim în mod cuviincios;*
2. *Să ne supunem lor;*
3. *Să-i îngrijim și să-i odihnim la vreme de bătrânețe și de boală;*
4. *După moartea lor, ca și atunci când trăiau, să ne rugăm pentru mântuirea sufletelor lor și cu credință să le împlinim lor testamentul, neîmpotrividu-ne Legii lui Dumnezeu și celei cetățenești (II Macabei 12, 43, 44; Ieremia 35, 18, 19; Sfântul Ioan Damaschin, Cuvânt pentru cei adormiți)*

Ce trebuie să judecăm despre păcatul cel greu al necinstirii părinților ?

Călcarea cu ușurință a iubirii firești a cinstirii părinților care ne-au adus pe noi la viață este un mare păcat. De aceea, în Legea lui Moise, cel care vorbea împotriva tatălui și a mamei, trebuia să fie osândit la moarte (Ieșire 21, 16).

De ce această poruncă despre cinstirea părinților este unită în special cu

*făgăduința primirii bunătăților pe
pământ și a unei vieți îndelungate ?*

Pentru ca să se vădească plata și pentru ca să fie un îndemn puternic pentru împlinirea acestei porunci, pe a cărei rânduială se întemeiază mai întâi familia, iar apoi întreaga societate.

*În ce chip se împlinește această
făgăduință ?*

Pilda vechilor patriarhi ori a protopărinților ne arată că Dumnezeu dă o putere de binecuvântare deosebită părinților (Facere, cap. 27). *Binecuvântările părinților întăresc casele copiilor* (Iisus Sirah 3, 9). Dumnezeu, în înțelepciunea și dreptatea Sa proniatoare ține viața în chip deosebit și dăruiește binecuvântări celor ce-și cinstesc părinții pe pământ. Ca pe o desăvârșită plată, săvârșitorilor binelui le dăruiește viața cea fără de moarte și fericirea în patria cerească.

*De ce în această poruncă, în care se
prescrie dragostea către aproapele, mai
înaintea tuturor se aduce aminte de
părinți ?*

Pentru că părinții, în chip firesc, sunt mai aproape de noi decât toți ceilalți oameni.

Nu trebuie ca, în a cincea poruncă, prin părinți să mai înțelegem și pe altcineva ?

Trebuie să înțelegem pe toți cei care în diferite împrejurări țin locul părinților noștri.

Cine sunt cei ce ne țin nouă loc de părinți ?

1. *Păstorii și învățătorii duhovnicești, pentru că ei ne cresc prin învățătură și Sfintele Taine către viața duhovnicească și se îngrijesc de noi;*
2. *Cei înaintați în vârstă;*
3. *Binefăcătorii;*
4. *Conducătorii țării, indiferent de treapta lor.*

Ce ne spune Sfânta Scriptură despre cinstirea păstorilor și învățătorilor duhovnicești ?

„Ascultați pe mai-marii voștri și vă supuneți lor, fiindcă ei priveghează pentru sufletele voastre, având să dea de ele seamă, ca să facă aceasta cu bucurie și nu suspinând, căci aceasta nu v-ar fi de folos” (Evrei 13, 17).

În Sfânta Scriptură există o poruncă deosebită care ne îndeamnă să cinstim

*pe cei mai în vârstă ca și pe părinții
noștri ?*

Sfântul Apostol Pavel scrie către Timotei:
„Pe cel bătrân să nu-l înfrunți, ci să-l îndemni
ca pe un părinte; pe cei tineri, ca pe frați. Pe
femeile bătrâne îndeamnă-le ca pe niște
mame...” (I Timotei 5, 1, 2). „Înaintea celui
cărunt să te scoli, să cinstești fața bătrânului
și să te temi de Domnul Dumnezeuul tău”
(Levitic 19, 32).

*Ce anume ne încredințează că pe
binefăcători trebuie să-i cinstim ca și pe
părinți ?*

Pilda Mântuitorului Iisus Hristos, Care
s-a supus lui Iosif, neuitându-Se la aceea că
Iosif nu era părintele Său, ci numai ocroti-
torul Său (Luca 2, 51).

*Ce ne spune Sfânta Scriptură despre
cinstirea celor care conduc ?*

„Tot sufletul să se supună înaltelor stă-
pâniri, căci nu este stăpânire decât de la
Dumnezeu; iar cele ce sunt, de Dumnezeu
sunt rânduite. Pentru aceea, cel ce se împo-
trivește stăpânirii se împotrivește rânduielii
lui Dumnezeu” (Romani 13, 1, 2). „De
aceea este nevoie să vă supuneți nu numai
pentru mânie, ci și pentru conștiință” (Ro-

mani 13, 5). „Dați deci Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu” (Matei 22, 21).

Care sunt conducătorii țării care trebuie cinstiți ca și părinții, după cuviință ?

Aceia care, în locul părinților, poartă grijă de ocrotirea noastră, adică *întâistătătorii din școli și învățătorii*; aceia care ne feresc pe noi de neorânduială și dezordine în societate, adică *conducătorii Statului (cetățenești)*; aceia care ne apără pe noi de insultele grele aduse legii, adică *judecătorii*; aceia cărora li s-a încredințat păzirea și apărarea obștească de dușmani, adică *conducătorii armatei*; *conducătorii* de orice fel, care poartă grija slujitorilor peste care stăpânesc.

Ce prescrie Sfânta Scriptură ca explicație în legătură cu conducătorii de diverse feluri ?

„Dați deci tuturor cele ce sunteți datori: celui cu dare, dare; celui cu vama, vamă; celui cu teama, teamă; celui cu cinstea, cinste” (Romani 13, 7).

Cât de departe trebuie să se întindă dragostea față de țară ?

Până la a fi gata să ne dăm viața pentru ea (Ioan 15, 13).

Ce ne spune Sfânta Scriptură despre slujitorii și robii supuși lor ?

„Slugilor, ascultați de stăpânii voștri cei după trup, cu frică și cu cutremur, întru curăția inimii voastre, ca și de Hristos, nu slujind numai când sunt cu ochii pe voi, ca cei ce caută să placă oamenilor, ci ca slugile lui Hristos, făcând din suflet voia lui Dumnezeu” (Efeseni 6, 5, 6). „Slugilor, supuneți-vă stăpânilor voștri cu toată frica, nu numai celor buni și blânzi, ci și celor urâcioși” (I Petru 2, 18).

Dacă Sfânta Scriptură prescrie datorii față de părinți, atunci ea nu prescrie și datorii față de copii ?

Ea prescrie și datorii ale părinților față de copii, conforme cu statutul de părinți. „Și voi, părinților, nu întărați la mânie pe copiii voștri, ci creșteți-i întru învățătura și certarea Domnului” (Efeseni 6, 4).

Ce ne spune Sfânta Scriptură despre datoriile păstorilor către păstoriții lor duhovnicești ?

„Păstoriți turma lui Dumnezeu, dată în paza voastră, cercetând-o, nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu pentru câștig urât, ci din dragoste; nu ca și cum ați

fi stăpâni peste Biserici, ci pilde făcându-vă turmei” (I Petru 5, 2-3).

Ce ne spune Sfânta Scriptură despre datoriile conducătorilor și cele ale stăpânitorilor ?

„Stăpânilor, dați slugilor voastre ce este drept și potrivit, știind că și voi aveți Stăpân în ceruri” (Coloseni 4, 1).

Cum ar trebui să procedăm dacă s-ar întâmpla ca părinții ori cei ce conduc să ceară ceva împotriva credinței ori a Legii lui Dumnezeu ?

Atunci trebuie să le spunem lor ceea ce le-a spus apostolul întâi-stătătorilor iudeilor: „Judecați dacă este drept înaintea lui Dumnezeu să ascultăm de voi mai mult decât de Dumnezeu” (Fapte 4, 19). Și trebuie să răbdăm, pentru credință și pentru legea lui Dumnezeu tot ceea ce ni s-ar întâmpla.

Ce nume poartă, în general, calitatea ori virtutea trebuincioasă celei de-a cincea porunci ?

Ascultarea.

Despre a șasea poruncă

Ce anume oprește cea de-a șasea poruncă ?

Uciderea. Adică a lua viața aproapelui nostru, în orice chip.

Orice luare a vieții este încadrată de lege ca fiind ucidere ?

Nu este considerată nelegiuită uciderea atunci când se ia viața după datorie, astfel:

1. Când călcătorul de lege este pedepsit cu moartea, după o dreaptă judecată.
2. Când se ucide dușmanul în războiul pentru apărarea țării.

Ce trebuie să credem despre uciderea fără voie atunci când se ucide fără a băga de seamă și fără intenție ?

Cel ce ucide fără voie nu poate fi socotit nevinovat dacă n-a luat măsuri împotriva unor întâmplări neașteptate. Și, la orice întâmplare, avem nevoie de curățirea conștiinței, după rânduiala Bisericii.

Ce fapte sunt socotite a fi ucidere nelegiuită ?

În afară de uciderea nemijlocită, care ar putea fi cu orice armă, pot fi considerate și următoarele întâmplări asemenea acestora:

1. Când judecătorul *condamnă* pe inculpatul a cărui nevinovăție îi este cunoscută;
2. Când cineva *ascunde* ori *eliberează* un ucigaș și, astfel, i se dă lui cale liberă către noi ucideri;
3. Când cineva ar putea să izbăvească pe aproapele său de moarte, însă *nu-l izbăvește*, ca de pildă, dacă cel bogat lasă pe cel sărac să moară de foame;
4. Când cineva pedepsește, mai presus de puteri, cu greutate și cu asprime, *istovind* pe cei supuși lui și grăbindu-le, astfel, moartea;
5. Când cineva, cu neînfrânare ori cu alte păcate, *iși scurtează propria viață*.

Cum trebuie să judecăm despre sinucidere ?

Ea este pedepsită de lege ca și uciderea. Dar, dacă este împotriva naturii faptul de a ucide pe altul, oameni asemănători nouă, cu atât mai mult este potrivit naturii a ne lua singuri viața. Viața nu ne aparține nouă, ci lui Dumnezeu, Care a dat-o.

Cum trebuie să judecăm despre dueluri,
ca o rezolvare a părților învrăjbite ?*

Deoarece rezolvarea părților învrăjbite este lucrul stăpânirilor, atunci cei ce se duelează hotărăsc de bunăvoie să facă o faptă în cadrul căreia își găsesc mai dinainte moartea unul ori celălalt concurrent. Astfel, în dueluri se cuprind trei crime importante: revolta împotriva stăpânirii, uciderea și sinuciderea.

*În afară de uciderea trupească, nu există
și ucidere duhovnicească ?*

Felul uciderii duhovnicești este smintea-
la, atunci când cineva conduce pe aproapele
său în necredință ori în nelegiuire și, astfel,
îi aruncă sufletul în moarte duhovnicească.
Mântuitorul spune: „Iar cine va sminti pe
unul dintr-ceștia mici, care cred în Mine,
mai bine i-ar fi lui să i se atârne de gât o pia-
tră de moară și să fie afundat în adâncul mă-
rii” (Matei 18, 6).

*Nu mai sunt și alte feluri subtile de
ucidere ?*

În acest păcat, pe o oarecare treaptă se
află toate faptele și cuvintele potrivnice dra-
gostei și călcării dreptății, a liniștii și sigu-

* În secolele XVIII-XIX, duelurile erau în mare
voga în Rusia. – *Nota trad.*

ranței aproapelui, și, în cele din urmă, ura lăuntrică împotriva lui, chiar dacă ea nu ar fi descoperită: „Oricine urăște pe fratele său este ucigaș de oameni...” (I Ioan 3, 15).

*Atunci când se interzice vătămarea vieții
aproapelui, ce altceva ni se mai
poruncește ?*

Ni se poruncește să cruțăm pe cât se
poate viața și bunăstarea aproapelui.

Ce datorii rezultă de aici ?

1. A-i ajuta pe cei săraci;
2. A sluji celor bolnavi;
3. A-i mângâia pe cei întristați;
4. A ușura starea celor nefericiți;
5. A ne purta blând, iubitor și cu cuvânt
ziditor cu toți ;
6. A ne arăta pașnici cu cei mânioși;
7. A ierta obida și a face bine vrăjmașilor.

Despre a șaptea poruncă

Ce oprește cea de-a șaptea poruncă ?

Desfrânarea.

*Sub numele de „desfrânare”, ce fel de
păcate sunt oprite ?*

Sfântul Apostol Pavel îi sfătuiește pe creștini nici să nu vorbească despre aceste ticăloșii (Efeseni 5, 3). Numai pentru că este necesar să ne ferim de aceste păcate, trebuie să numim câteva dintre ele. Acestea sunt:

1. *Desfrânarea* ori iubirea trupească făcută cu neorânduială între oamenii care nu sunt căsătoriți.
2. *Preadesfrânarea* – atunci când cineva este căsătorit și, cu nelegiuire, se întoarce de la dragostea familiară către cineva străin;
3. *Amestecarea de sânge* – când se unesc, asemenea dragostei dintre soț și soție rudele apropiate.

Cum învață Mântuitorul să judecăm despre desfrânare ?

El a spus „că oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui” (Matei 5, 28).

Cum trebuie să ne ferim, ca să nu cădem în acea subtilă preadesfrânare lăuntrică ?

Trebuie să fugim de orice lucru ce poate trezi în inimă necurate simțiri, precum cântecele care îndulcesc patimile, priveliștile necurate, citirea cărților în care se descrie dragostea necurată. Trebuie să stăruim după

Evangelhie și să nu privim la cele ce ne smintesc: „Iar dacă ochiul tău cel drept te smintește pe tine, scoate-l și aruncă-l de la tine, căci mai de folos îți este să piară unul din mădularele tale, decât tot trupul tău să fie aruncat în gheenă” (Matei 5, 29).

Oare este de adevărată trebuință să ne scoatem ochiul care ne smintește ?

Este de trebuință să nu-l scoatem pe el cu mâna, ci cu voia. Cine se hotărește cu tărie a nu mai privi la ceea ce îl smintește, acela și-a scos de la sine deja sminteala privirii.

Când se oprește păcatul desfrânării, atunci ce se prescrie împotriva acestuia ?

Împotriva acestuia se prescrie *dragostea și credincioșia între soți*, iar pentru aceia care pot înțelege, în locul acesteia – curăția cea desăvârșită și întreaga înțelepciune.

Ce spune Sfânta Scriptură despre datoriile bărbatului și despre cele ale femeii ?

„Bărbaților, iubiți pe femeile voastre, după cum și Hristos a iubit Biserica, și S-a dat pe Sine pentru ea...” (Efeseni 5, 25). „Femeile să se supună bărbaților lor ca

Domnului, pentru că bărbatul este cap femeii, precum și Hristos este cap Bisericii, trupul Său, al cărui Mântuitor și este” (Efeseni 5, 22, 23).

Ce îndemnuri așază Sfânta Scriptură pentru a putea fugi de desfrâu și a trăi în deplină înțelepciune ?

Ea poruncește să ne păzim trupurile în curăție, pentru că ele sunt *mădulare ale lui Hristos și temple ale Sfântului Duh. Prin păcatul desfrânării se păcătuiește împotriva propriului trup* (I Corinteni 6, 15, 18, 19), căci acesta îl strică, îl îmbolnăvește și poate vătăma chiar puterile sufletești, precum imaginația și memoria.

Despre a opta poruncă

Ce interzice, în general, cea de-a opta poruncă ?

Hoția, adică însușirea în orice chip a ceea ce aparține altuia.

Ce păcate deosebite oprește această poruncă ?

Cele principale sunt:

1. *Jaful, adică a lua lucruri străine pe față, cu de-a sila;*

2. *Furtul*, adică sustragerea lucrurilor străine pe ascuns;
3. *Înșelăciunea* ori însușirea a ceva străin prin viclenie, atunci când, de exemplu, se dă o monedă falsă în locul uneia adevărate, marfă de proastă calitate în locul celei bune, când folosind o falsă greutate ori măsură, nu se dau cele ce ar trebui corect vândute, când cineva își ascunde numele ca să nu-și plătească datoriile, când nu se împlinește după tocmeală, ori după testament un lucru, când se ascunde vinovatul furtului și, prin aceasta, se lipsește de îndestulare cel obișnuit;
4. *Furtul de cele sfinte* – atunci când se însușește ceea ce a fost afierosit lui Dumnezeu și ceea ce aparține Bisericii;
5. *Furtul de cele duhovnicești* – atunci când unii dau, iar alții primesc cu încântare vredniciile sfinte, nefiind vrednici, ci pentru profit;
6. *Mită* – când se ia plată de la supuși ori de la cei aflați în procese și, în chip înșelător, se înalță cei nevrednici, îndreptățindu-i pe cei vinovați și asuprindu-i pe cei nevinovați;
7. *Înșelătoria* – când se primește salariu pentru o sarcină ori plată pentru un lucru, însă datoria și fapta nu se împlinesc și, în acest chip, se fură și sala-

riul ori plata, și folosul pe care, muncind, l-ar fi putut aduce societății ori aceluia care-i era dator cu munca. De asemenea, când cei care pot să muncească ca să-și agonisească hrana prin osteneală, în locul acesteia, trăiesc din milostenie;

8. *Lăcomia* – atunci când, în chipul unor drepturi, dar de fapt prin călcarea dreptății și a iubirii de oameni, cineva întoarce în folosul său ceea ce-i aparține altcuiva, ori munca străină, ori chiar însăși nenorocirea aproape-lui; de pildă, atunci când împovărează pe cei pe care îi împrumută prin sporirea datoriilor, când stăpânii îi asupresc pe cei supuși mărindu-le sarcina ori munca, când în timpul foametei vând pâinea la un preț foarte scump.

Când sunt interzise aceste păcate, ce virtuți sunt prescrise ?

1. *Neagonisirea;*
2. *Credincioșia;*
3. *Dreapta judecată;*
4. *Îndurarea de cei săraci.*

Oare neîndurarea de cei săraci este păcat împotriva celei de-a opta porunci ?

Întocmai, dacă cineva are cu ce să-i ajute pe ei. Mai mult decât atât, tot ceea ce avem noi, îi aparține lui Dumnezeu. Și, din prisos, ni s-a dat nouă din purtarea de grijă a lui Dumnezeu, ca să-i ajutăm pe cei săraci. Iar dacă nu facem aceasta din prisosul nostru, prin aceasta noi înșelăm ori tănuim de ei averea primită în dar de la Dumnezeu.

Nu există o virtute încă mai înaltă, care să se opună păcatelor contrare celei de-a opta porunci ?

Acea virtute arătată de Evanghelie nu ca o datorie pentru toți, ci ca un sfat către cei râvnitori către nevoințele cele cuviincioase este *desăvârșita neagonisire* ori lepădarea de orice avere: „Dacă voiești să fii desăvârșit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor și vei avea comoară în cer” (Matei 19, 21).

Despre a noua poruncă

Ce interzice cea de-a noua poruncă ?

Mărturia mincinoasă împotriva aproape-lui și, de asemenea, orice minciună.

Ce se interzice sub numele de „mărturie mincinoasă” ?

1. *Mărturia mincinoasă la judecată* – atunci când împotriva cuiva la judecată se aduce mărturie, ori plângere mincinoasă;
2. *Mărturia mincinoasă în afara judecării* – *când se clevețește* în lipsa cuiva, în ascuns sau când, pe față, *se aduc demonstrații* nedrepte.

Dar este iertat să-i judecăm pe alții atunci când în ei se află, într-adevăr, păcate ?

Evanghelia nu îngăduie să judecăm nici păcatele vădite și nici neajunsurile aproape-lui, mai ales dacă nu avem chemarea aceasta ca să-i judecăm pe ei: „Nu judecați, ca să nu fiți judecați” (Matei 7, 1).

Nu este îngăduită acea minciună prin care nu avem intenția să vătămăm pe aproapele ?

Nu este permisă, deoarece aceasta nu este în conformitate cu dragostea și respectul pentru aproapele și este nevrednică de om și, mai ales de creștin, ca neavând temelia pe adevăr și dragoste. „Pentru aceea, lepădând minciuna, grațiți adevărul fiecare cu aproapele său, căci unul altuia suntem mădulare” (Efeseni 4, 25).

Pentru a scăpa de păcatele împotriva celei de-a noua porunci, ce anume ar trebui să păzim ?

Trebuie să ne înfrânăm limba. „Cel ce voiește să iubească viața și să vadă zile bune să-și oprească limba de la rău și buzele sale să nu grăiască vicleșug...” (I Petru 3, 10). „Dacă cineva socotește că e cucernic, dar nu își ține limba în frâu, ci își amăgește inima, cucernicia acestuia este zadarnică” (Iacov 1, 26).

Despre a zecea poruncă

Ce oprește cea de-a zecea poruncă ?

Dorințele potrivnice dragostei către aproapele și toate gândurile nedespărțite de dorințele împotriva acestuia.

Pentru ce sunt interzise nu numai faptele rele, dar și poftetele și gândurile ?

În primul rând, pentru că atunci când în suflet există dorințe și gânduri rele, atunci el nu este curat înaintea lui Dumnezeu și nu este vrednic de El, după cum ne spune Solomon: „Gândurile cele rele sunt urâciune înaintea Domnului” (Pilde 15, 26). Și de aceea este nevoie să ne curățim pe noi de aceste necurății interioare, după cum ne învață

apostolul: „...să ne curățim pe noi de toată întinarea trupului și a duhului, desăvârșind sfințenia în frica lui Dumnezeu” (II Corințeni 7, 1).

În al doilea rând, împotriva păcatelor săvârșite mai înainte trebuie să covârșim dorințele și gândurile păcătoase din care, ca dintr-o sămânță, se nasc faptele păcătoase, după cum este spus: „Căci din inimă ies: gânduri rele, ucideri, adultere, desfrânări, furtișaguri, mărturii mincinoase, hule” (Matei 15, 19). „Ci fiecare este ispitit când este tras și momit de însăși pofta sa. Apoi pofta, zămislind, naște păcat, iar păcatul, odată săvârșit, aduce moarte” (Iacov 1, 14, 15).

Când este interzisă dorința de a avea orice lucru care aparține aproapelui, care patimă se oprește prin aceasta ?

Zavistia.

Ce interzic cuvintele: „Să nu râvnești la femeia aproapelui tău” ?

Sunt oprite gândurile și poftele de îndulcire cu păcatul ori preacurvia lăuntrică.

Ce anume opresc cuvintele: „Să nu poftești casa aproapelui tău, nici țarina lui, nici robul lui, nici roaba lui, nici boul

*lui, nici asinul lui ori alt dobitoc al lui,
ori altceva ce aparține aproapelui tău” ?*

Opresc gândurile și poftele de avuție și
de stăpânire.

*Potrivit cu aceste opreliști, care datorii
sunt prescrise de către cea de-a zecea
poruncă ?*

1. Trebuie să ne păstrăm *curăția inimii*;
2. Trebuie să ne mulțumim cu ceea ce
ne-a fost dăruit.

*De care lucru este nevoie mai mult
pentru curăția inimii ?*

De curata și osârdnica *chemare a Dom-
nului nostru Iisus Hristos.*

Înceiere

ÎNTREBUIŢAREA ÎNVĂŢĂTURII DESPRE CREDINŢĂ ŞI EVLAVIE

*Cum trebuie să folosim învăţătura
despre credinţă şi evlavie ?*

Trebuie să împlinim cu fapta însăşi ceea ce cunoaştem, cu teamă pentru a nu primi o grea condamnare pentru neîmplinire: „Când ştiţi acestea, fericiţi sunteţi dacă le veţi face” (Ioan 13, 17). „Iar sluga aceea care a ştiut voia stăpânului şi nu s-a pregătit, nici n-a făcut după voia lui, va fi bătută mult” (Luca 12, 47).

*Ce trebuie să facem când observăm în
noi înşine păcatul ?*

Nu numai că trebuie să aducem îndată pocăinţă, ci şi să ne hotărâm cu tărie să fugim de el de aici înainte, dar şi să ne străduim, după puteri, să călcăm sminteala făcută de el ori vătămarea, aşezând împotriva faptele bune.

Astfel a procedat Zaheu vameșul când I-a spus Domnului: „Iată, jumătate din averea mea, Doamne, o dau săracilor și, dacă am năpăstuit pe cineva cu ceva, întorc împătrit” (Luca 19, 8).

*De ce pază este nevoie în cazul în care,
ne mândrim cu faptul că am împlinit
vreo poruncă ?*

Este de trebuință să așezăm în inima noastră cuvintele Mântuitorului Iisus Hristos: „...când veți face toate cele poruncite vouă, să ziceți: Suntem slugi netrebnice, pentru că am făcut ceea ce eram datori să facem” (Luca 17, 10).

Cuprins

Noțiuni introductive	7
Despre Descoperirea dumnezeiască	11
Despre Sfânta Tradiție și despre Sfânta Scriptură	15
Despre Sfânta Scriptură	20
Alcătuirea <i>Catehismului</i>	31

Catehismul creștinesc

Partea întâi. Despre credință	33
Partea a doua. Despre nădejde	141
Partea a treia. Despre dragoste	171
Încheiere. Întrebuintarea învățaturii despre credință și evlavie	220

Catehismul ortodox al Sfântului Mitropolit Filaret al Moscovei (1782-1867) este considerat cea mai clară expunere a credinței ortodoxe din ultimii 200 de ani. Mărturie în acest sens sunt cele peste 120 de ediții pe care le-a cunoscut în limba rusă din 1823 încoace, la care se adaugă numeroase alte ediții în diverse limbi.

Sfântul Ierarh Filaret (Drozdov) a fost cea mai impunătoare personalitate a teologiei ruse din secolul al XIX-lea. Într-o scrisoare adresată Sinodului rus de către Patriarhul de Constantinopol, în 1867, Mitropolitul Filaret este numit „un stâlp, o lumină și un dascăl al întregii ortodoxii”. Rector al Academiei Teologice din Sankt-Petersburg, profesor de greacă și ebraică, el a fost implicat în traducerea și răspândirea Bibliei în limba rusă – până la acea dată aceasta circulând numai în limba slavonă.

Strălucită încununare a acestor eforturi misionare, *Catehismul* Sfântului Filaret a reprezentat și reprezintă în continuare pentru milioane de ortodocși din toată lumea o temelie sigură pentru cunoașterea adevărilor mântuitoare ale credinței.

ISBN 978-973-7623-42-3

9

789737 623423

editura
Σοφία

Capitolul I

CĂILE DE TRANSMITERE A REVELAȚIE SUPRANATURALE

SFÂNTA SCRIPTURĂ ȘI SFÂNTA TRADIȚIE

Revelația s-a păstrat și s-a transmis de-a lungul vremii, în întreaga perioadă a Vechiului Testament, a Noului Testament și până în zilele noastre și se va păstra până la sfârșitul veacurilor, păstrătoarea și transmițătoarea ei fiind Biserica.

Revelația s-a încheiat odată cu ultima scriere a Noului Testament (**în jurul anului 100 după Hristos**) dar de atunci ea s-a păstrat și s-a transmis până azi și se va păstra până la sfârșitul veacurilor.

Cele două căi de transmitere sunt:

1. Sfânta Scriptură;
2. Sfânta Tradiție.

Sfânta Scriptură sau **Biblia**, este o colecție de cărți sfinte scrise de prooroci, apostoli și alți oameni aleși, sub inspirația Duhului Sfânt. Cuprinde adevăruri de credință, norme de purtare, precum și unele relatări istorice, pe care Dumnezeu le-a descoperit spre a fi păstrate și transmise credincioșilor în scopul mântuirii.

Sfânta Scriptură se compune din două părți:

1. Vechiul Testament;
2. Noul Testament.

Vechiul Testament ne înfățișează istoria revelației de la Adam până la Hristos, și cuprinde 39 de cărți canonice (**inspirate**) și 13 cărți neinspirate, dar bune de citit, fiind ziditoare de suflet.

Noul Testament cuprinde 27 de cărți, toate canonice și inspirate.

Ambele Testamente sunt normative pentru credință și purtare, dar cea mai mare valoare o are Noul Testament, deoarece el cuprinde descoperirea dumnezeiască făcută de însuși Fiul lui Dumnezeu și transmisă de Sfinții Apostoli.

Valoarea Vechiului Testament a fost recunoscută chiar de Mântuitor, referindu-se adeseori la profețiile despre Sine „**Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii**” (Matei 5. 17).

Inspirația Sfintei Scripturi

Sfânta Scriptură, în întregimea ei, e o operă inspirată de Duhul Sfânt, adică a fost scrisă după porunca lui Dumnezeu: „**Fost-a cuvântul Domnului către mine și a zis...**” (Ieremia 2. 1), iar Isaia zice „**Și a zis Domnul către mine: Ia o carte mare și scrie deasupra ei cu slove omenești...**” (Isaia 8. 1); sau, în Noul Testament „**Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățatură, spre mustrare și spre îndreptare, spre povățuire întru dreptate**” (II Timotei 3. 16).

Sfânta Biserică a stabilit canonul cărților inspirate din primele decenii de existență.

Ce se înțelege prin inspirație ? Inspirația este acțiunea dumnezeiască asupra unui autor sfânt, prin care Dumnezeu îi luminează mintea acestuia spre a cunoaște și înțelege cele descoperite, îl îndeamnă să scrie și îl ferește de greșeli în decursul scrisului.

Deci nu e vorba de o inspirație verbală, în sensul unei dictări cuvânt cu cuvânt, ci numai conținutul de idei al Revelației. Dovadă : modul deosebit și stilul specific fiecărui autor.

Inspirația e deci rezultatul conlucrării dintre factorul divin și cel uman.

Lectura și tâlcuirea Sfintei Scripturi

Biserica Ortodoxă recomandă credincioșilor săi citirea Sfintei Scripturi, dar nu îngăduie fiecăruia să o tâlcuiască după mintea și priceperea sa. Chiar în cuprinsul ei găsim mențiuni clare în această privință.

Astfel, Sf. Apostol Petru spune despre unele scrieri ale Sf. Pavel că: „**În ele sunt unele lucruri cu anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc**” (II Petru 3. 16) ca și pe celelalte Scripturi spre a lor pierzanie.

De asemenea, Filip la întrebat pe famenul etiopian, care citea din Isaia „**Oare înțelegi cele ce citești ?**”. Iar acela i-a răspuns: „**Cum voi înțelege de nu mă va povățui cineva ?**” (Fapte 8. 27-31).

Așadar, credincioșii care citesc Sfânta Scriptură trebuie să se mențină pe linia tâlcuirii pe care le-o dă Biserica.

Sfânta Tradiție - este al doilea izvor al Revelației. Cuvântul „**tradiție**” înseamnă predare, transmitere sau predanie. În sens teologic, prin Tradiție se înțelege totalitatea adevărilor care nu se cuprind în Sfânta Scriptură, ci au fost predate prin viu grai de către Mântuitorul și Sf. Apostoli, fiind ulterior consemnate și păstrate de Sf. Biserică până în zilele noastre.

Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție

Pentru a înțelege importanța Sfintei Tradiții, e necesar a se face unele precizări:

- Modul de propovăduire al Mântuitorului și al Sf. Apostoli a fost predica orală, deci transmitere a învățaturii prin viu grai. Mântuitorul Iisus Hristos n-a scris nimic și de asemenea și cei mai mulți dintre Sf. Apostoli;

- În ceea ce privește scrierile ce formează Noul Testament, ele au fost scrise mai mult ocazional, spre a răspunde nevoilor celor cărora le-au fost adresate;

- Scrierile Noului Testament nu sunt tratate de teologie și nici n-au fost scrise pentru a cuprinde totalitatea învățaturii propovăduite de Mântuitorul și Sf. Apostoli. În acest sens Sf. Evanghelist Ioan afirmă: **„Sunt încă și alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus, care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, ni se pare că nici în lumea aceasta n-ar fi încăput cărțile ce s-ar fi scris”** (Ioan 21. 25);

- Sf. Apostoli au fost trimiși de Mântuitorul să propovăduiască prin viu grai: **„Mergând, învățați toate neamurile... învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă”** (Matei 28. 19-20);

- Învățăturile transmise prin Sfânta Tradiție au aceeași valoare cu cele din Sf. Scriptură. Însăși Sfânta Scriptura a fost scrisă pe temeiul Sf. Tradiții, care a fost la început;

- Sf. Părinți, în unanimitate, au învățat că Sf. Tradiție e păstrătoarea revelației divine (**Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur, Ignatie al Antiohiei, etc**).

Aspectul statornic și dinamic al tradiției

Sfânta Tradiție are două aspecte:

- **statornic** - în care Biserica recunoaște fondul Tradiției dumnezeiești și apostolice preluate de ea;
- **dinamic** - în care Biserica, preluând Tradiția apostolică și rămânând statornică în ea, o dezvoltă continuu, după nevoile ei launtrice și exterioare, ca răspuns la problemele fiecărei epoci.

Aspectul statornic poate fi delimitat în timp, el începând la Cincizecime (**Rusalii**) și ținând până la moartea ultimului apostol, și care a fost apoi fixată în scris de Biserică, până în epoca sinoadelor ecumenice.

Aspectul dinamic este în continuarea celui statornic și nu se va termina până la sfârșitul veacurilor, întrucât Biserica răspunde mereu problemelor din fiecare epocă, stând ferm în Tradiția apostolică.

În Tradiția cu aspect dinamic deosebim și latura care corespunde unor nevoi temporare ale Bisericii și care e numită „**tradiția bisericească**”, adică a fost dezvoltată de Biserică în Mărturisiri de credință, Catehisme, Canoane, etc.

Multe din elaborările tradiției bisericești nu au valoare egală cu Tradiția apostolică statornică, ci au o valoare mai mult istorică, ca o mărturie a continuității credinței apostolice de-a lungul veacurilor.

Monumente sau documente ale Sfintei Tradiții

Sfânta Tradiție s-a păstrat în epoca apostolică prin viu grai și în practica Bisericii, dar începând din secolul al II-lea, numeroase învățături și practici ale ei au fost fixate de Biserică într-o serie de monumente sau documente:

- Hotărârile Sinoadelor ecumenice și particulare, definițiile lor dogmatice; vechile simboluri și mărturisiri de credință; canoanele apostolice; canoanele Sfinților Părinți;
- Viața bisericească oglindită în datinile, obiceiurile și practicile sale;
- Cultul divin oglindit în cărțile de cult și îndeosebi în cele trei Sfinte Liturghii;
- Scrieri ale Sfinților Părinți;
- Monumentele de artă bisericească;
- Mărturisirile de credință mai noi ale Bisericii, catehisme și alte lucrări în care se oglindește tradiția dinamică bisericească.

Desigur, nu toate documentele au aceeași valoare, dar ținând seama de cele două criterii după care putem cunoaște adevărata Tradiție, vom putea descoperi în fiecare dintre acestea învățăturile revelate (**autentice**).

Raportul dintre Scriptură, Tradiție Și Biserică

Nici Scriptura și nici Tradiția nu pot exista fără Biserică, pentru că ambele se află în cea mai strânsă legătură cu Biserica.

Luând ființă în ziua Pogorârii Duhului Sfânt, Biserica era necesară, ca Apostolii să aibă cui preda Revelația. Fără Biserică, Tradiția n-ar fi putut exista, dar nici Biserica n-ar fi putut exista fără Tradiție.

Biserica explică Scriptura în conținutul ei autentic, prin Tradiția apostolică, păstrată de ea neschimbată.

La rândul ei Tradiția a format și menținut Biserica, iar Biserica are menirea să păzească conținutul Scripturii în sensul ei autentic pe care i l-a

transmis Tradiția Apostolică. Pe de altă parte, Scriptura există, e aplicată și interpretată de Biserică.

Însăși Scriptura n-ar fi existat fără Biserică, căci canonul Scripturii a fost stabilit în Biserică. Scriptura nu s-a scris în afara Bisericii, ci în Biserică.

Nu Biserica a luat ființă prin mijlocirea Scripturii, ci Scriptura a luat naștere în sânul Bisericii, ca fixare în scris a unei părți din Tradiția apostolică.

Tradiția apostolică apare odată cu Biserica și Biserica odată cu Tradiția apostolică, dar Scriptura ia ființă după întemeierea Bisericii, în sânul Bisericii.

Concluzie: Biserica se mișcă în interiorul Revelației, deci al Scripturii și Tradiției, iar Tradiția e vie în Biserică. Această împletire între Scriptură, Tradiție și Biserică e rezultatul lucrării Sfântului Duh, Duhul lui Hristos.

Capitolul II

CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU

CUNOAȘTEREA NATURALĂ, SUPRANATURALĂ, APOFATICĂ ȘI CATAFATICĂ. CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU DIN ÎMPREJURĂRILE VIEȚII.

Cunoașterea lui Dumnezeu se întemeiază, pe de o parte, pe bunăvoința Sa de a ni se descoperi El Însuși ca ființă spirituală personală, iar pe de altă parte, pe posibilitatea omului ca ființă rațională de a intra în dialog, de a vorbi cu Dumnezeu.

Deși această cunoaștere are în conținutul ei adevăruri tainice și necuprinse, ea este obiectivă și sigură pentru că vine de la Dumnezeu, putându-se ajunge la înțelegerea ei prin credință, adăugându-se trăirea ei prin asceză și iubire.

Cunoașterea lui Dumnezeu și a lucrărilor Lui are o mare importanță, deoarece prin el se pune în lumină demnitatea noastră de făpturi raționale, purtătoare ale chipului lui Dumnezeu, iar prin dreapta aplicare a acestei cunoașteri se pune temei puternic fericirii din această viață și se asigură mântuirea.

În acest sens, Mântuitorul zice: „**Viața veșnică aceasta este: ca să Te cunoască pe Tine, unul, adevăratul Dumnezeu, și pe Iisus Hristos, pe care Tu L-ai trimis**” (Ioan 17. 3).

Pentru cunoașterea lui Dumnezeu și a energiilor și lucrărilor Lui ne sunt deschise două căi:

- **calea naturală**, numită Revelație naturală;
- **calea supranaturală**, numită Revelație supranaturală.

Calea naturală, se numește așa fiindcă pleacă de la noi spre Dumnezeu, adică de la observarea naturii și a desfășurării fenomenelor naturale, toate considerându-se ca având ultima cauză în lucrarea creatoare a lui Dumnezeu.

Întrucât cunoașterea dobândită pe această cale este rezultat al strădaniilor rațiunii omenești, ea se numește **cunoaștere rațională** sau cale rațională, înțelegându-se prin aceasta că și rațiunea sau mintea e tot de la Dumnezeu, Care a înzestrat-o cu putere proprie de cunoaștere. E firesc ca

omul, creat după chipul lui Dumnezeu, să tindă natural spre Făcătorul lui, în primul rând să-L cunoască pe Acesta: „**Cerurile spun mărirea lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria**” (Psalmul 18. 1).

Avem o dispoziție sau înclinație înnăscută spre Dumnezeu, care cultivată, duce la cunoașterea lui Dumnezeu; dacă însă ea rămâne acoperită, sau nemanifestată orice argumentare din exterior este inutilă.

Calea supranaturală de cunoaștere pleacă de la Dumnezeu spre oameni; ea este cunoaștere prin Descoperire sau Revelație divină, începând cu Revelația din paradisul pământesc, făcută primilor oameni, continuând cu Vechiul Testament, prin patriarhi și prooroci, și desăvârșindu-se prin Însuși Fiul Lui Dumnezeu întrupat.

Text biblic: „**După ce Dumnezeu odinioară, în multe rânduri și în multe chipuri, a vorbit părinților noștri prin prooroci, către sfârșitul acestor vremuri ne-a vorbit nouă prin Fiul**” (Evrei 1. 1).

Cele două căi - naturală și supranaturală - de cunoaștere a lui Dumnezeu, există, firește, după voința dumnezeiască și stau în strânsă legătură, sprijinindu-se și completându-se reciproc, cea supranaturală fiind superioară celei naturale, atât după întindere, cât și după conținut.

Cu toate acestea, cunoașterea noastră despre Dumnezeu este:

- 1) - **Nedeplină**, pentru că puterea noastră de cunoaștere este limitată, mărginită, iar Dumnezeu este nemărginit.

Text biblic: „**Cunoștința noastră e în parte și proorocia noastră tot în parte... Acum vedem ca prin oglindă, în ghicitură**” (I Corinteni 13. 9);

- 2) - **Indirectă**, pentru că numai plecând de la observarea lumii și a lucrurilor din ea putem ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu, în lume toate fiind mărginite, iar la Dumnezeu toate nemărginite;

- 3) - **Analogică**, sau prin comparație, pentru că numai prin comparație cu lucrurile din lume putem să-L cugetăm pe Dumnezeu, negând orice mărginire la Dumnezeu;

- 4) - **Simbolică**, pentru că numai prin imagini sau simboluri putem să expunem pentru noi și pentru alții, ideile și cunoștințele despre ființa lui Dumnezeu, care rămâne nepătrunsă în Sine.

Concluzie: **Aici, în această viață, cunoașterea noastră religioasă, deși obiectivă și sigură, este și rămâne nedeplină, indirectă, analogică și simbolică, cu toate că „Cerurile spun slava lui Dumnezeu...”** (Psalmi 18, 1), pentru că „**nimeni nu-L cunoaște pe Fiul, fără numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, fără numai Fiul, și acela căruia Fiul va voi să-i descopere**” (Matei 11. 27).

II. CUNOAȘTEREA CATAFATICĂ ȘI APOFATICĂ

După forma de exprimare în general, **afirmativă sau negativă**, a cunoașterii noastre, despre Dumnezeu, această cunoaștere poate fi **catafatică** (de la grecescul *catafaticos* = afirmativ) și **apofatică** (*apofaticos* = negativ).

Teologia utilizează aceste două numiri în înțelesul de căi de cunoaștere religioasă și forme de exprimare a acestei cunoașteri, cale afirmativă și cale negativă, ca și teologie catafatică și teologie apofatică. Astfel, despre Dumnezeu afirmăm că este Cel viu și personal, că este spirit absolut, că are toate perfecțiunile în sens absolut, că este atotbun, că este iubire, atotștiutor, atotînțelept, atotputernic, etc.

Acest chip de afirmare a adevărilor despre Dumnezeu se numește **catafatism**.

Cunoașterea apofatică se caracterizează prin negarea oricăror imperfecțiuni în Dumnezeu, ceea ce în fond, înseamnă afirmarea tuturor perfecțiunilor în El.

În transcendența Ființei Sale personale, Dumnezeu rămâne necunoscut și necuprins. Afirmându-se ceea ce nu este Dumnezeu, se spune mai mult despre El, despre misterul divin inefabil, decât s-ar spune în termeni afirmativi.

Teologia apofatică susține că negațiile (**adică propozițiile negative despre perfecțiunile lui Dumnezeu**) sunt mai potrivite, mai corespunzătoare pentru misterul divin.

Cu toate acestea, apofatismul nu înseamnă agnosticism - adică lipsă de cunoaștere obiectivă - nici ignoranță, ci depășire a mijloacelor obișnuite de cunoaștere. În fond, teologia apofatică se întemeiază pe premiza că existența lui Dumnezeu Cel viu, incognoscibil și nemărginit, este mai evidentă spiritului uman decât toate celelalte existențe. Este vorba nu despre o existență demonstrată logic, ci supralogic, prin evidența trăită a existenței lui Dumnezeu și prin orientarea firească a omului spre Părintele său ceresc.

Din toate acestea nu rezultă că, în general, am cunoaște prea puține din cele ale lui Dumnezeu, ci dimpotrivă, cunoaștem mult dacă ne străduim să înaintăm pe calea cunoașterii oferită prin Revelația naturală și supranaturală și dacă ne străduim s-o transpunem în viață.

III. CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU ÎN ÎMPREJURĂRILE CONCRETE ALE VIEȚII.

Dacă cele două căi - afirmativă și negativă - sunt mai mult căi de cunoaștere intelectuală, există posibilitatea ca toți credincioșii să-l cunoască pe Dumnezeu în împrejurările concrete ale vieții. Acest mod concret de cunoaștere îl numește Sf. Maxim Mărturisitorul **pronie și judecată**.

Îl cunoaștem pe Dumnezeu prin apelul pe care El ni-l face în diferite împrejurări, în necazurile sau încercările care vin asupra noastră cu voia sau fără voia noastră, în insuccesele, în bolile proprii, în muștrările conștiinței, etc.

E o cunoaștere a lui Dumnezeu care ne sensibilizează mai direct față de Dumnezeu și care ne ajută la găsirea unui drum propriu de manifestare a credinței. Îndeosebi împrejurările grele produc în noi o sensibilizare mai acută și o subțiere a ființei noastre pentru viața religioasă. Ele fac sufletul mai sensibil pentru prezența lui Dumnezeu: „**Întru necazul meu către Domnul am strigat și m-a auzit**” (Psalmul 119. 1).

Dumnezeu ni se face cunoscut în toate suferințele noastre, dacă căutăm să vedem și greșelile noastre. Sf. Nicodim Aghioritul afirmă că „**Dumnezeu folosește mijloace de constângere și smerire când omul începe a se încrede în sine**”.

În concluzie, putem spune că cunoașterea lui Dumnezeu în împrejurările vieții este o cunoaștere existențială a lui Dumnezeu, în raporturile Lui directe cu noi, în care experimentăm caracterul Lui personal și marea Sa iubire față de noi, ca pe Creatorul, Proniatorul și Mântuitorul nostru.

Capitolul III

ATRIBUTELE DIVINE

ATRIBUTELE NATURALE, INTELECTUALE ȘI MORALE

I. OBÂRȘIA DIVINO-UMANĂ A ATRIBUTELOR LUI DUMNEZEU

Atributele lui Dumnezeu sunt proprietăți reale ale Ființei dumnezeiești, prin care Dumnezeu Se manifestă potrivit posibilităților omenești de cunoaștere, în lucrările divine: creație, providență, mântuire, etc.

Teologia poate deci, să întrebuițeze numiri de funcții și de atribute omenești, pentru a explica atributele proprii ale lui Dumnezeu, fără ca prin aceasta să atribuie lui Dumnezeu ceea ce este propriu ființelor create.

Așadar, toate atributele divine pe care le poate percepe omul sunt de obârșie divino-umană. Prin aceasta nu înseamnă că noi am putea cunoaște toate atributele lui Dumnezeu, ci numai pe cele care ne-au fost descoperite și pe care le înțelegem în parte numai.

II. ÎMPĂRȚIREA ATRIBUTELOR DUMNEZEIEȘTI

În teologia Bisericii noastre se folosesc mai ales două împărțiri: **Prima** pleacă de la ideea de spirit absolut și împarte atributele divine în principale: spiritualitatea și infinitatea și speciale care derivă din cele principale și anume din spiritualitate: atributele rațiunii, deci intelectuale: atotștiința, înțelepciunea, cele ale sentimentului și voinței divine, deci morale: libertatea absolută, sfințenia, bunătatea, dreptatea; iar din infinitate: aseitatea, neschimbabilitatea, eternitatea, etc.

Potrivit **celeia de a doua** împărțiri pe care o adoptăm, atributele sunt:

A.- Atributele naturale

Sunt cele care apar ca specifice naturii dumnezeiești în contrast cu ceea ce observăm în natura înconjurătoare.

Acestea sunt următoarele:

- **Aseitatea** - existența de Sine sau independența absolută a lui Dumnezeu, El avându-Și în Sine cauza existenței, cu tot ce implică

absolutul. El condiționează totul și toate, având totul în Sine, dimpreună cu cauza propriei Sale Ființe.

Revelația afirmă clar aseitatea lui Dumnezeu: „**Eu sunt cel ce sunt**” (Ieșire 3. 14-15); sau „**Eu sunt Alfa și Omega, Cel ce este, Cel ce era și Cel ce vine**” (Apocalipsă 1. 8).

– **Spiritualitatea** - însușirea lui Dumnezeu de a fi duh, spirit, deci nematerial, simplu, nevăzut, perfect, rațional, liber în analogie cu sufletul omenesc. „**Duh este Dumnezeu și cel ce se închină Lui se cade să I se închine în duh și în adevăr**” (Ioan 4. 24) sau „**Duh este Domnul și acolo unde este Duhul Domnului este și libertatea**” (II Corinteni 3, 17).

– **Atotprezența** sau omniprezența lui Dumnezeu - este însușirea prin care se exprimă, **negativ**, independența Sa în raport cu spațiul; **iar pozitiv**, prezența Sa peste tot în cele mărginite. Atotprezența este înțeleasă în absolutitatea și infinitatea lui Dumnezeu. „**Dumnezeu, care a făcut lumea, nu locuiește în temple făcute de mâini omenești**” (Fapte 17. 24), sau „**Cerul și cerul cerurilor nu te cuprind, Doamne**” (III Regi, 8, 27).

În înțeles pozitiv, **atotprezența** lui Dumnezeu înseamnă pretutindinitate, adică Dumnezeu umple tot spațiul: „**Au nu umplu Eu cerul și pământul, zice Domnul ?**” (Ieremia 23. 24), sau Tu Doamne „**Toate le umpli, tuturor le ești de față, nu cu vreo parte ci deodată, întreg, tuturor**” (Sf. Ioan Hrisostomul).

– **Veșnicia** - este însușirea prin care se afirmă independența absolută a lui Dumnezeu față de orice limită sau succesiune temporală. Dumnezeu este prezent în fiecare moment al timpului. Dumnezeu nu este supus timpului, ci timpul fiind creat, este supus lui Dumnezeu: „**Că o mie de ani înaintea ochilor Tăi sunt ca ziua de ieri, care a trecut și ca straja nopții**”. (Ps. 89. 4); „**O singură zi înaintea Domnului, e ca o mie de ani și o mie de ani ca o zi**” (II Petru 3. 8); sau „**Veșnicia e un prezent continuu**” (Fericitul Augustin).

– **Neschimbabilitatea** - însușire care exprimă permanența neîntreruptă, neschimbabilă și veșnică a Ființei și a hotărârilor lui Dumnezeu. Este o corelație deosebită între veșnicie și neschimbabilitate, deoarece cugetând la Dumnezeu ca veșnic, ca prezent continuu, Îl cugetăm și ca neschimbat și invers. La Dumnezeu „**nu este schimbare sau umbră de mutare**” (Iacov 1. 17). „**Cele ce ai creat vor trece, iar Tu vei rămâne. Tu același ești și anii Tăi nu se vor sfârși**” (Ps. 101. 26-28).

La Dumnezeu nu se poate vorbi despre vreo schimbare, dezvoltare sau progres în ființă sau hotărâri. Dacă apar schimbări în hotărârile dumnezeiești în lume, deci în cele exterioare, ele nu se referă la Ființa lui Dumnezeu, ci la creaturi.

- **Atotputernicia** - este atributul prin care, în general, se exprimă nemărginirea puterii lui Dumnezeu, iar în comparație cu lumea, care e dependentă și limitată, în atotputernicie se arată absoluta independență a lui Dumnezeu în toate lucrurile Lui. „**La Dumnezeu nimic nu este cu neputință**” (Luca 1. 37); „**La Dumnezeu toate sunt cu putință**” (Matei 19. 26). Din aceste texte rezultă că atotputernicia lucrează conform voinței lui Dumnezeu, voința și atotputernicia stând în perfectă armonie în Ființa lui Dumnezeu.

- **Unitatea** - este atributul prin care se înțelege existența unică a Ființei divine. Unitatea ființei divine este **unicitatea** ei, căci în raport cu atributul infinității, existența mai multor ființe divine este de neconceput.

Texte biblice: „**Eu sunt Domnul Dumnezeuul tău, Să nu alți dumnezei afară de Mine**” (Ieșire 20. 2-3); sau „**Și aceasta este viața veșnică: Să Te cununoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat...**” (Ioan 17. 3).

- Atributele intelectuale

La baza acestor atribute stă caracterul personal al lui Dumnezeu, căci numai o ființă personală are conștiință, cugetare și libertate de hotărâre ca să poată avea însușiri raționale și morale.

- **Atotștiința** - este cunoașterea totală și desăvârșită a lui Dumnezeu. Totală, după cuprins, întrucât cunoaște tot despre Sine și despre cele din lume, peste limita de spațiu și timp și totodată după formă, întrucât este cunoașterea veșnică în neîntrerupt prezent și nemijlocită.

Texte biblice: **Dumnezeu „știe toate”** (I Ioan 3. 20); „**El vede până la marginile pământului și știe tot ce se află sub cer**” (Iov 28. 24).

- **Atotînțelepciunea** - este însușirea prin care Dumnezeu cunoaște cele mai bune mijloace în vederea atingerii celor mai bune scopuri. Între atotînțelepciune și cunoașterea divină există o continuă interacțiune. Atotînțelepciunea apare ca premisă logică a atotputerniciei, iar atotputernicia ca factor realizator al planului înțelepciunii. „**Dumnezeu a întărit lumea cu înțelepciunea Sa...**” (Ieremia 10. 12); „**Întru înțelepciunea lui Dumnezeu, bine a voit Domnul să mântuiască pe cei**

credincioși” (I Corinteni 1. 20); „**Cât de minunate sunt lucrurile Tale, Doamne, toate cu înțelepciune le-ai făcut**” (Psalmi 103. 24; 27; 28-29; 31).

B. - Atributele morale

Pun în lumină deosebită și în deosebite chipuri desăvârșirea absolută a lui Dumnezeu prin:

- **Libertatea absolută** - este subînțeleasă în aseitatea lui Dumnezeu, ca o formă de manifestare a aseității, este însușirea prin care se afirmă absoluta neatârnamare a lui Dumnezeu față de orice motiv exterior Lui, în tot ce cugetă voiește sau lucrează, Dumnezeu determinându-Se exclusiv de la Sine și prin Sine. Dumnezeu „**toate le lucrează potrivit voii Sale**” (Efeseni 1. 11); „**În cer și pe pământ, rânduiește toate câte voiește**” (Ps. 113. 11).

- **Sfințenia** - este acordul desăvârșit al voinței lui Dumnezeu cu Ființa Lui, care este binele, sfințenia lui Dumnezeu fiind ființială și nu dobândită. Raportul sfințeniei lui Dumnezeu cu omul constă în aceea că sfințenia dumnezeiască este originea și ținta supremă a legii morale = desăvârșirea = „**Scris este: Fiți sfinți, pentru că sfânt sunt Eu**” (I Petru 1. 16); sau „**Fiți desăvârșiți precum Tatăl vostru desăvârșit este**” (Matei 5. 48).

- **Iubirea** - este atributul prin care Dumnezeu Își revarsă sub diferite forme bunătatea asupra creaturilor, împărtășindu-le lucruri de cea mai înaltă valoare, făcându-le părtașe la propria fericire „**Dumnezeu este iubire**” (I Ioan 4. 8; 16); sau „**Dacă păziți poruncile Mele veți rămâne în iubirea Mea**” (Ioan 15. 10).

- **Dreptatea** - înseamnă, pe de o parte, perfecta conformitate în toate lucrările Lui, cu voința Lui cea sfântă, iar pe de altă parte este voința permanentă de a da fiecăruia ceea ce i se cuvine. Dreptatea și sfințenia lui Dumnezeu stau în strânsă legătură, fără a se confunda și fără a se despărți. „**Dumnezeu este judecător drept și tare**” (Ps. 7. 12); „**Dumnezeu nu este părtinitor**” (Fapte 10. 34); „**Știm că judecata lui Dumnezeu este după adevăr**” (Romani 2. 2).

- **Veracitatea (veridicitatea)** - este însușirea prin care Dumnezeu se arată ca descoperitor și împărtășitor al adevărului către creaturile Sale, El fiind Însuși Adevărul. Ca temei al veracității sunt atotștința și sfințenia.

- **Fidelitatea** - exprimă statornicia sau consecvența voinței dumnezeiești de a-și îndeplini nestrămutat hotărârile și făgăduințele. „**Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece**” (Marcu 13. 31).

Capitolul IV

SFÂNTA TREIME

DESCOPERIREA SFINTEI TREIMI ÎN SFÂNTA SCRIPTURĂ, FORMULAREA DOGMEI TRINITARE, PERSOANELE SFINTEI TREIMI ȘI RELAȚIA DINTRE ELE

DESCOPERIREA SFINTEI TREIMI ÎN SFÂNTA SCRIPTURĂ

Dogma Sfintei Treimi este adevărul de temelie al învățaturii creștine, proprie și caracteristică creștinismului, ea stând la baza tuturor mărturisirilor de credință ale Bisericii. Cuprinsul dogmei Sfintei Treimi constă în afirmarea credinței că Dumnezeu este unul în Ființă și întreit în Persoane: **Tatăl, Fiul și Sfântul Duh**.

Fiecare dintre cele trei Persoane sau ipostase este Dumnezeu adevărat: **Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul și Dumnezeu-Sfântul Duh**, având fiecare întreaga Ființă și toate atributele dumnezeiești, fără însă a fi trei Dumnezei, adică fără împărțire sau despărțire a Ființei.

Credința într-un singur Dumnezeu o mai au și mozaicii și mahomedanismul, dar credința în Sfânta Treime, este proprie creștinismului.

Vechiul Testament pregătește și indică adevărul Sfintei Treimi. În primele cuvinte ale Sfintei Scripturi găsim pluralitatea de persoane ale Sfintei Treimi: „**Să facem om după chipul și asemănarea noastră**” (Facere 3. 22); sau: „**Veniți să ne pogorâm să amestecăm limbile lor**” (Facere 11. 7).

În teofania de la stejarul Mamvri, Avraam vede trei bărbați (Facere 18. 1-3). Treimea persoanelor dumnezeiești este afirmată de Isaia 6. 11: „**Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot**” (Isaia 6. 3).

Sfinții Părinți explică pentru ce în Vechiul Testament, nu se descoperă Sfânta Treime în mod clar și deplin: pentru că evreii, fiind înclinați spre politeism și având în jur numai păgâni, s-ar fi abătut de la monoteism cu ușurință.

În Noul Testament s-a făcut clar și deplin descoperirea Sfintei Treimi. Botezul se va face: „**În numele Sfintei Treimi, adică: În numele Tatălui, și al Fiului și al Sfântului Duh**” (Matei 28. 19).

Binecuvântarea apostolică: „**Darul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi**” (II Corinteni 13. 13).

Dogma Sfintei Treimi cuprinde adevărul cel mai plin de mister și de aceea, ea nu poate fi cuprinsă sau pătrunsă de cugetarea omenească, ci se întemeiază numai pe Revelația dumnezeiască și se însușește prin credință. În decursul vremii, în scopul înțelegerii omenești a misterului treimic, s-au făcut diverse încercări de apropiere și analogie.

Exemple:

- Analogiile psihologice - un suflet și trei facultăți spirituale: intelect, simțire, voință; legătura ce pune în linie **cauza, mijlocul, scopul**.
- Iubirea de familie, care îi cuprinde pe **tată, mamă și fiu**.
- Alte analogii: cărămida din **pământ, apă și foc**; pomul cu **rădăcină: trunchi și coroană**; trandafirul cu **floare, culoare și miros**; timpul cu: **prezent, trecut și viitor**.

FORMULAREA DOGMEI SFINTEI TREIMI ȘI PRECIZAREA TERMINOLOGIEI TRINITARE

Apariția ereziilor trinitare ca și nevoia de întărire a unității de credință, au determinat Biserica să precizeze terminologia dogmei Sfintei Treimi la Sinoadele I și II ecumenice.

Deși, ea a fost permanent vie în tradiția veche creștină și înainte de cele două Sinoade amintite. Astfel, Biserica a alcătuit încă din timpul apostolilor scurte mărturisiri de credință, care se rosteau la Botez și care cuprindeau adevărul despre Sfânta Treime. Cu timpul, aceste mărturisiri au devenit simboluri de credință, ca cel ierusalimic, sau alexandrin din Cipru și altele.

Sfânta Treime era recunoscută în cult și prin doxologia mică: „**Mărire Tatălui și Fiului și Sfântului Duh**”, sau prin cântarea de la vecernie : „**Lumină lină**”.

Părinții apostolici, apologeții, Sfinții Părinți, anteriori Sinodului I ecumenic, apără învățătura Sfintei Treimi împotriva ereziei sabelienilor și subordinaționiștilor.

Așa cum am văzut, formularea oficială și definitivă a învățaturii despre Sfânta Treime s-a făcut la Sinoadele I și II ecumenice, prin condamnarea lui Arie și Macedonie.

Sinodul I (325), condamnând pe Arie, care învață că Fiul este Dumnezeu adevărat, născut din veci din Tatăl, ca lumină din lumină și prin aceasta egal și de o ființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut, având deci aceleași însușiri și lucrări ca și Tatăl.

Sinodul II ecumenic (381), combătând pe Macedonie, care afirmă că Duhul Sfânt este creatură a Fiului, învață deoființimea și egalitatea Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul și prin aceasta, Dumnezeirea Duhului Sfânt.

Prin expresia „**purcede de la Tatăl**” înțelegem că Duhul Sfânt își are Ființa comună cu Tatăl și cu Fiul, iar prin expresia „**care a grăit prin prooroci**” înțelegem că Duhul Sfânt are aceleași însușiri și lucrări ca și Tatăl și Fiul.

Prin cuprinsul său doctrinar atotcuprinzător, Simbolul de credință aprobat la Sinoadele I și II a înlocuit toate celelalte simboluri și mărturisiri de până atunci.

Sfinții Părinți au adus o contribuție importantă la formularea dogmei Sfintei Treimi, ca **de exemplu**: Sfântul Atanasie cel Mare, prin introducerea termenului „**deoființă**” sau Sfântul Grigorie de Nazianz, Ambrozie, etc.

Pentru a exprima dogma despre „**Dumnezeu unul în ființă și întreit în persoane**”, în cele două aspecte ale sale, Sfinții Părinți s-au folosit de o serie de termeni luați din filozofia greacă sau latină ca: unitate, treime, ființă, esență, natură, fire, substanță, ipostas, persoană, al căror sens s-au analizat până ce s-a stabilit definitiv ce anume trebuie să se înțeleagă prin fiecare dintre ei.

Astfel, termenii „**natură și fire**” sunt considerați ca sinonimi cu ființa, esența, arătând materia din care e constituită o ființă.

Ipostasul este modul de subsistență concretă a unei ființe, care există prin sine și pentru sine. Ipostasul nu e identic cu ființa sau natura, dar nici separat de ea.

Termenul prosopon însemna în antichitate = față, mască sau rolul jucat la teatru, și cum față nu are decât omul, prin **prosopon** s-a înțeles față umană concretă, în timp ce ipostasul se folosea pentru toate existențele individuale concrete raționale sau neraționale, termenul persoană s-a folosit pentru naturile spirituale.

Față de ipostas, persoana implică unicitate, spiritualitate sau rațiune și libertate. Atât ipostasul cât și persoana se deosebesc de fire sau natură prin aceea că o individualizează și o personalizează.

Termenii ființă, ipostas, persoană se aplică însă la Dumnezeu numai prin analogie cu noi, fiindcă nu ne putem exprima despre Dumnezeu decât prin comparație cu noi.

PERSOANELE SFINTEI TREIMI. ÎNSUȘIRI SPECIALE, DISTINCȚII ȘI ANTINOMII

Tatăl, Fiul și Sfântul Duh sunt Persoane reale și, ca atare, deosebite una de alta, având fiecare însușiri personale proprii, deși fiecare din ele au întreaga Ființă divină. Ele se disting după chipul în care posedă Ființa divină întreagă.

Astfel Tatăl este nenăscut și nepurces, Fiul este născut, Sfântul Duh este purces.

Concluzie: Cele trei Persoane nu sunt doar trei manifestări ale unicei Ființe divine, nici trei centre sau forme existențiale independente între ele, ci ele sunt existente personale veșnice ale unicei Ființe dumnezeiești, deci nu Se confundă între Ele, nu Se amestecă și nu Se contopesc; de aici excluderea oricărei subordonări.

Texte biblice: „Toate ale Mele sunt și ale Tale și ale Tale sunt ale Mele” (Ioan 17. 10): „Ca toți să preamărească pe Fiul precum preamăresc pe Tatăl” (Ioan 5. 23).

Pe lângă însușirile personale interne, numite proprietăți Tatăl este: nenăscut, nepurces; Fiul născut și Duhul purces, Persoanele Sfintei Treimi se mai disting și prin ceea ce Li se atribuie personal în activitatea dumnezeiască: creație, mântuire, sfințire.

Acestea sunt lucrări în extern ale Persoanelor divine numite predicate, spre a nu se confunda cu proprietățile.

Concluzie: Tatăl e Creatorul, Fiul-Mântuitorul și Duhul-Sfințitorul. Lucrarea proprie fiecărei persoane divine nu trebuie gândită ca petrecându-se separat, ci ca împreună-lucrare, întrucât toate sunt lucrări ale aceleiași voințe a lui Dumnezeu.

În ceea ce privește antinomiile existente în dogma Sfintei Treimi, ele sunt mai ales în ceea ce privește raportul dintre Ființă și Persoane, adică:

- În fiecare Persoană divină, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh Se află întreaga Ființă a lui Dumnezeu, fără ca prin aceasta să Se împartă Ființa după Persoane;
- Cele trei Persoane sunt veșnice, existând deodată, cu toate că Tatăl naște pe Fiul și purcede pe Sfântul Duh, ca și cum s-ar presupune o prioritate;
- Persoanele fiind veșnice, deci în afară de timp, nu se poate cugeta nici început, nici sfârșit, de unde rezultă că Fiul Se naște mereu și că Sfântul Duh purcede mereu.

Aceste antinomii depășesc puterea omenească de înțelegere. Trebuie reținut însă că ele se datorează bogăției și complexității necuprinse a adevărului de credință, adevăr pe care mintea omenească, mărginită în cunoaștere, nu-l poate pătrunde și cuprinde deodată și în întregime.

Dogmele în sine, și deci și dogma Sfintei Treimi, nu au la temelie nici o contradicție reală, contradicția apărând numai din punct de vedere omenesc.

Text biblic: Noi „**acum vedem ca prin oglindă nedeslușit**”, abia în viața cealaltă vom vedea față către față (I Cor. 3. 12).

RAPORTUL DINTRE PERSOANELE SFINTEI TREIMI

Acest raport poate fi înfățișat după mai multe aspecte:

- - al dumnezeirii Persoanelor;
- - al distincțiilor dintre ele;
- - al comuniunii intratreimice;
- - al întrepătrunderii Persoanelor;
- - al lucrărilor dumnezeiești atribuite uneori întregii Sfintei Treimi, alteori uneia dintre Persoane.

Dumnezeirea Tatălui, necontestată de nimeni dintre cei ce cred, El fiind: „**atotțiitorul, făcătorul cerului și al pământului; văzutelor tuturor și nevăzutelor**”.

Dumnezeirea Fiului e afirmată în multe locuri în Sfânta Scriptură. „**Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi Te-am născut**” (Psalmul 2. 6), sau „**Din pântec mai înainte de luceafăr, Te-am născut**” (Psalmul 109. 3); sau **Hristos este: „Fiul lui Dumnezeu Celui viu**” (Matei 16. 16).

Sfânta Tradiție mărturisește și ea dumnezeirea Fiului, condamnând ereziile antitrinitare.

Dumnezeirea Sfântului Duh este și ea afirmată cu claritate **Duhul Sfânt este „Mângâietorul... Duhul adevărului, Care de la Tatăl purcede”** (Ioan 15. 26).

Sfânta Tradiție, de asemenea, dă mărturii în acest sens.

În ceea ce privește comuniunea **intra-treimică**, potrivit căreia Tatăl este și rămâne în Fiul și în Sfântul Duh, Fiul este în Tatăl și în Duhul Sfânt, Duhul Sfânt este în Tatăl și în Fiul. Această **împreună-existență**, teologia o numește **perihoreză**, care înseamnă înconjurare reciprocă, sau întrepătrundere reciprocă.

PERIHOREZĂ ȘI APROPRIERE

Perihoreza exprimă atât unitatea, cât și trinitatea lui Dumnezeu.

Modul de existență perihoretic își are temeiul în faptul că una din Persoane, Tatăl; **împărtășește veșnic celorlalte două întreaga Sa Ființă, Fiului prin naștere și Duhului Sfânt prin purcedere, fără ca El să rămână fără integritatea Ființei.**

Un alt aspect al raportului dintre Persoanele Sfintei Treimi este cel al **aproprierii**, numire care se referă la faptul că, uneori, se atribuie unei persoane divine o însușire externă care aparține real și celorlalte două, dar este afirmată ca și cum i-ar fi proprie celei Căreia i se atribuie.

Dacă, de exemplu, **se atribuie Tatălui puterea, Fiului adevărul, Sfântului Duh harul**, nu înseamnă că numai Tatăl este puterea, numai Fiul adevărul și numai Duhul Sfânt harul, ci toate acestea sunt comune Persoanelor dumnezeiești.

În ce privește numirile date Persoanelor divine: **Tatălui I se atribuie numele de Dumnezeu, Fiului numele de Domn și Duhului Sfânt de Duh**, fără ca prin acestea să fie despărțiți și nici amestecați.

Capitolul V

CREAREA LUMII NEVĂZUTE

ORIGINEA ÎNGERILOR, NATURA, FUNCȚIA ȘI IERARHIA ÎNGERILOR. ÎNGERII RĂI.

Prin lumea nevăzută sau spirituală se înțelege lumea îngerilor. Cuvântul înger (**anghelos**), înseamnă: **sol, crainic, trimis, vestitor**.

În înțelesul propriu, îngerii sunt ființe spirituale, personale, mărginite, dar superioare oamenilor, create de Dumnezeu, spre a-I fi „**duhuri slujitoare**”, adică trimiși către oameni spre a le vesti voia Sa.

Despre existența lor se vorbește în Vechiul Testament și în Noul Testament, ca și în Sfânta Tradiție.

În Sfânta Scriptură, ca și în scrierile Sfinților Părinți se vorbește atât despre îngeri în general, cât și despre unele cete îngerești, ori despre anumiți îngeri pe care Dumnezeu i-a trimis ca mesageri ai Săi către oameni.

Existența lor a fost tăgăduită încă din vechime de saducheii (Fapte 23. 8), iar în timpurile mai noi de raționaliști, materialști, etc.

Afirmația unora că iudeii au împrumutat credința în îngeri de la perși, în timpul robiei babilonice, este eronată, deoarece în cărțile lui Moise se vorbește despre îngeri ca ființe reale, înaintea căderii în această robie.

ORIGINEA ÎNGERILOR

Împotriva concepțiilor unor gnostici care susțineau că îngerii sunt emanații din Dumnezeu, sau a altora care afirmă că sunt creați de Dumnezeu din materie, Biserica a învățat totdeauna că îngerii, asemenea întregii creaturi, au fost creați de Dumnezeu din nimic.

Plecând de la cuvintele „**La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul**” (Facere 1. 1), unii dintre Sfinții Părinți spun, că prin cer -în opoziție cu pământul- trebuie să înțelegem universal în totalitatea lui, deci întreaga creatură în afară de pământ; alții însă afirmă că prin „**cer**”, se înțelege lumea îngerilor, adică locuitorii cerului, spre deosebire de oameni, locuitorii pământului.

În ceea ce privește timpul creării lor, bazați pe Sfânta Scriptură, Sfinții Părinți, în majoritatea lor au convingerea că ei au fost creați de Dumnezeu

înaintea lumii văzute: „**Când s-au făcut stelele lăudatu-M-au cu glas mare toți îngerii Mei**” (Iov 38. 7).

Spre a argumenta că lumea spirituală a fost creată înaintea celei materiale, Sfântul Ioan Damaschin, afirma că: „**Se și cădea să fie făcută mai întâi firea rațională, după aceea cea simțuală și la urmă cea mixtă, adică omul**”.

NATURA ȘI FUNCȚIA ÎNGERILOR

Îngerii sunt ființe de natură spirituală. Acest fapt îl arată Sfânta Scriptură atât în mod direct cât și indirect: „**Cel ce faci pe îngerii Tăi dhuri**” (Psalmul 103. 4), iar Sf. Apostol Pavel, vorbind despre îngeri, zice: „**Au nu toți sunt dhuri slujitoare, trimise spre slujire, pentru cei ce au să moștenească mântuirea ?**” (Evrei 1. 14).

În privința însușirilor, ei au rațiune, simțire și voință, despre ei spunându-se că:

- văd fața lui Dumnezeu: „**Căci zic vouă că îngerii din ceruri văd pururea fața Tatălui Meu**” (Matei 18. 10);
- împlinesc voia Tatălui ceresc;
- dau preamărire lui Dumnezeu;
- primesc descoperiri cu privire la iconomia tainei celei din veac ascunse în Dumnezeu;
- grăiesc către oameni și îi învață;
- se bucură pentru întoarcerea păcătoșilor.

În comparație cu oamenii, îngerii sunt ființe superioare, atât ca putere cât și ca virtute.

Fiind ființe spirituale, ei sunt nemuritori, n-au trebuință de hrană, n-au gen și nu sunt supuși ispitelor și slăbiciunilor omenești.

Cu toate acestea ei sunt ființe mărginite, deoarece sunt creaturi. Ei nu au însușirea atotprezenței sau atotștinței.

NUMĂRUL ȘI IERARHIA ÎNGERILOR

Referindu-se la numărul îngerilor, Sfânta Scriptură folosește diferite denumiri spre a arăta mulțimea lor: **legiuni, tabere, zeci de mii, oștirea lui Dumnezeu**, toate acestea arătând că numărul lor e foarte mare.

Nu toți îngerii sunt egali între ei. În funcție de însușirile cu care au fost înzestrați de Dumnezeu, ei sunt de mai multe categorii.

După Sfânta Scriptură și după cele cuprinse în opera Sfântului Dionisie Aeropagitul, îngerii se împart în nouă cete, grupați în trei triade sau clase, în ordinea lor ierarhică:

- 1) **Scaunele, Heruvimii, Serafimii;**
- 2) **Domniile, Stăpâniile, Puterile;**
- 3) **Începătoriile, Arhanghelii, Îngerii.**

În această ordine, cetele îngeresti stau în jurul tronului ceresc, cei din prima triadă fiind pe cel mai înalt plan.

ÎNGERII RĂI

Răzvrătindu-se împotriva lui Dumnezeu, o parte din îngeri au fost izgoniți din cer, ajungând îngeri răi sau diavoli.

Numele de îngeri răi li s-a dat deoarece, ei nu voiesc și nu fac niciodată binele, ci numai răul.

Ei sunt ființe personale și reale, ca și îngerii buni.

Diavolul nu este deci o iluzie, cum afirmă unii, ci are o existență reală.

Sfânta Scriptură vorbește foarte des de acțiunea răufăcătoare a diavolului.

Nu se știe când au căzut îngerii răi din starea lor originală, dar este de presupus că nu îndată după crearea lor.

Numărul diavolilor este și el foarte mare, deoarece Sfânta Scriptură vorbește despre o împărăție a diavolului (Matei 12. 26).

Ca și la îngerii buni, și între ei există deosebiri de trepte.

Cu toate că diavolul poate ispiti pe orice om, fiind tot creatură, puterea lui e mărginită, și de aceea el nu poate sili sau constrânge pe om la păcat, dacă acesta se înarmează împotriva uneltirilor lui (Efeseni 6. 11-17).

Dumnezeu îngăduie ispitele diavolului cu scopul de a ne fortifica în lupta împotriva răului și de a ne întări în stăruința în bine: **„Fericit bărbatul care rabdă ispita, căci lămurit făcându-se, va lua cununa vieții, pe care Domnul a făgăduit-o celor ce-L iubesc pe Dânsul”** (Iacov 1. 12).

Capitolul VI

CREAREA OMULUI

NEMURIREA SUFLETULUI, FUNCȚIILE ȘI SPIRITUALITATEA LUI. TEORII CU PRIVIRE LA ORIGINEA ȘI TRANSMITEREA SUFLETULUI

Omul este ultima și cea mai de seamă dintre creaturile pământești, el este încheierea și coroana creației.

După natura lui dublă, trup material și suflet spiritual, el aparține și lumii materiale și celei spirituale, aflându-se la întretăierea dintre ele și constituind o împreunare a acestora, o „**lume mică**” (**microcosmos**), „**chip al lumii celei mari**” (**macrocosm**).

ORIGINEA OMULUI

Ca și toate făpturile, omul își are originea la Dumnezeu, dar în timp ce celelalte făpturi apar prin simpla exprimare a voinței divine „**să fie**”, omul este creat după sfat dumnezeiesc și prin lucrare directă, nemijlocită a lui Dumnezeu Însuși „**Și a zis Dumnezeu: Să-l facem pe om după chipul și după asemănarea noastră...**” (Facere 1. 26).

Iar lucrarea creatoare directă și grija deosebită a Creatorului este exprimată astfel: „**Atunci luând Domnul Dumnezeu țărână din pământ, l-a făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie... Și a zis Domnul Dumnezeu: Nu e bine să fie omul singur: să-i facem ajutor potrivit pentru el... Atunci a adus Domnul Dumnezeu asupra lui Adam somn greu; și dacă a adormit, a luat una din coastele lui și a plinit locul cu carne; iar coasta luată din Adam a făcut-o Domnul Dumnezeu femeie și a adus-o la Adam**” (Facere 2. 7; 18; 21-22).

Faptul că omul a fost creat în urma celorlalte făpturi, se explică prin înțelepciunea planului dumnezeiesc; omul reprezentând încununarea creaturilor și punctul de întâlnire a celor două lumi: spirituală și materială.

NATURA OMULUI

Omul e constituit din două elemente deosebite: unul material și altul spiritual, trup și suflet. Trupul este luat din pământ, deci este materie și

este muritor. Sufletul este creat de Dumnezeu și este nemuritor. Prin trup stă în legătură cu tot ce este pământesc, prin suflet stă în legătură cu Dumnezeu și cu lumea spirituală.

Concepția sau învățătura Bisericii despre cele două elemente componente ale naturii omului se numește **dihotomism sau dualism antropologic** și se întemeiază pe Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție.

Cu toate acestea, unii eretici, precum **apolinariștii**, interpretând greșit unele texte ale Sf. Apostol Pavel, susțin că omul este alcătuit din trei elemente și anume: trup, suflet și duh, creând astfel concepția trihotomistă, concepție străină și inacceptabilă a Bisericii noastre.

OMUL CA PROTOPĂRINTE

Pe temeiul Revelației, Biserica învață că întreg neamul omenesc descinde din unica pereche a primilor oameni, Adam și Eva, protopărinții neamului omenesc, singurii creați nemijlocit de Dumnezeu.

Astfel, descinzând din aceeași strămoși, ca urmare a binecuvântării date de Dumnezeu primilor oameni: „**Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul**” (Facere 1. 28), întreaga omenire formează o unitate de origine și ființială.

Adam este „**părintele neamului omenesc**” (Solomon 10. 1), iar Eva, „**Mama tuturor celor vii**” (Facere 3. 20), „**Și din ei a răsărit neamul omenesc**” (Tobie 8. 6).

Învățătura creștină e astfel **monogenistă**, afirmând că Dumnezeu „**A făcut dintr-un sânge tot neamul omenesc, ca să locuiască peste toată fața pământului**” (Fapte 17. 26).

FUNCȚIILE ȘI SPIRITUALITATEA SUFLETULUI

După învățătura creștină, sufletul este o substanță reală, vie, imaterială și nemuritoare. Sufletul străbate trupul material și este legat de el, dar transcede și depășește materialitatea trupului. Prin suflet, omul capătă o valoare inestimabilă.

El este „**cineva**”, nu numai „**ceva**”. Prin suflet el se manifestă ca „**cineva**” conștient și unic. Și această unicitate îl arată pe om ca durând o veșnicie.

De aceea, substratul spiritual, adică sufletul omului, nu-l putem defini în esența lui, ci îl putem doar descrie în manifestările lui, ca fapt esențial, care face pe om unic și de neînlocuit.

Existența și realitatea sufletului

Sfânta Scriptură ne vorbește despre toate notele esențiale ale sufletului și anume: „**Sufletul este real și superior trupului, El nu poate fi ucis odată cu trupul**” (Matei 10. 28).

Sufletul este imaterial și de aceea este nemuritor, având notele fundamentale ale spiritului: **mintea, simțirea, voința liberă.**

Că sufletul este **înzestrat cu rațiune** se vede din aceea că, după creare, omul a fost așezat de Dumnezeu ca stăpân al pământului și al făpturilor de pe el. Mintea îl ajută să distingă binele de rău.

Simțirea e o altă facultate a sufletului. Omul simte că trăiește el însuși, singur sau împreună cu alții, se simte legat de ce e frumos, adevărat și bun. Simțirea e facultatea de a percepe și cunoaște lucrurile materiale.

Sunt cinci simțuri: **al văzului, al auzului, al mirosului, al gustului și al pipăitului.**

Prin simțire omul ia cunoștință de prezența obiectivă a lucrurilor, a viețuitoarelor și a semenilor săi formulând cu ajutorul minții o anumită atitudine față de tot ce-l înconjoară.

Voința - este cea de-a treia facultate a sufletului, pe care omul o are încă de la crearea sa și o folosește spre a se îndrepta spre ceea ce mintea și simțirea sa îi arată demne de a fi de urmat. Omul este ființă spirituală în trup.

Omul se ridică deasupra făpturilor nu numai prin sufletul său, ci și prin trupul său, căci și acesta a fost creat printr-un act special și direct al lui Dumnezeu (Facere 2. 7) ca să fie purtătorul și organul vieții spirituale.

În raport cu sufletul, dar inferior lui, trupul nu este un reflex sau o umbră a sufletului, ci e elementul esențial al naturii omenești.

Trupul - este adaptat continuu sufletului, participă prin aceasta la viața spiritului, depășind planul biologic și fizico-chimic.

Fiecare om își are sufletul și trupul său și fiecare dintre noi este o existență personală și unică, nerepetată și nerepetabilă.

Nemurirea - sufletului și spiritualitatea lui constituie unul din elementele esențiale ale vieții creștine.

Aceasta înseamnă că sufletul nu se descompune, nu moare, că după despărțirea de trup continuă să-și trăiască viața proprie dincolo, într-o altă lume și pe un alt plan de existență, păstrându-și identitatea.

Concluzie: Moartea nimicește numai trupul material, sufletul fiind imaterial, e nemuritor ca și existența lui Dumnezeu, existența sufletului e mărturisită clar în Revelație, dar ea se întemeiază și pe o serie de argumente raționale:

1) **Argumentul ontologic** pornește de la natura sau ființa sufletului. Sufletul, în **argumentarea ontologică**, nu poate fi preexistent sau veșnic cum consideră Platon. Sufletul nu poate fi considerat ca un principiu absolut. Nemurirea lui nu e egală cu cea a lui Dumnezeu. Sufletul e creat de Dumnezeu cu capacitatea de a fi nemuritor, nu este deci preexistent și nici absolut ca Dumnezeu;

2) **Argumentul teleologic** pornește de la aspirațiile infinite ale sufletului omenesc, care atestă natura nemuritoare a sufletului. Aceste aspirații, care rămân aici mereu neîmplinite, vor fi împlinite și satisfăcute deplin dincolo, în viața de comuniune cu Dumnezeu și a sfinților laolaltă;

3) **Argumentul moral** pornește de la existența și necesitatea respectării ordinii morale, care există real și se manifestă universal în conștiința umană. Acest lucru postulează nemurirea sufletului și existența unei alte vieți, în care faptele omului vor fi răsplătite după dreptate;

4) **Argumentul istoric** se bazează pe credința universală în nemurirea sufletului. După cum întâlnim credința în Dumnezeu la toate popoarele, tot așa și credința în nemurirea sufletului în care credeau chiar strămoșii noștrii geții și dacii numiți „nemuritori”;

5) **Argumentul teologic** arată că învățătura despre nemurirea sufletului este o învățătură de credință și nu una filozofică. Nemurirea sufletului nu se întemeiază pe o indestructibilitate pe care ar avea-o sufletul în sine, fără voia lui Dumnezeu, ci pe credința că Dumnezeu ține ca sufletul să fie nemuritor.

TEORII CU PRIVIRE LA ORIGINEA ȘI TRANSMITEREA SUFLETULUI

Referitor la originea trupului nu s-a ivit nici o controversă, întrucât e evidentă proveniența din părinți.

Referitor la sufletul urmașilor lui Adam, au apărut trei teorii: **preexistențialismul, traducianismul, creaționismul.**

După **teoria preexistențialistă**, emisă de Origen, sufletele au fost create toate deodată, la începutul creației lumii și păcătuiind ele în acea stare, au fost puse în trupuri, ca pedeapsă în vederea curățirii prin suferință în trup.

Această teorie a fost condamnată la Sinodul V ecumenic, întrucât contrazice atât Revelația, cât și experiența omenească. Căci sufletul primilor oameni a fost creat odată cu trupul (Facere 2. 7), păcatul s-a săvârșit după crearea trupului, iar oamenii înainte de nașterea lor, nu făc nici bine, nici rău.

Traducianismul susținut de Tertulian, încearcă să explice originea sufletelor prin asemănare cu originea trupurilor, anume că sufletele urmașilor provin din sufletele părinților, ca și trupurile sau ca răsadurile din sămânța plantelor.

Traducianismul susține că se întemeiază pe **texte biblice**, ca binecuvântarea paradisiacă: „**Creșteți și vă înmulțiți**” (Facere 1. 28), lui Adam „**I s-a născut un fiu după asemănarea sa și chipul său**” (Facere 5. 3). Traducianismul ar mai avea și avantajul de a explica transmiterea păcatului strămoșesc prin proveniența sufletului urmașilor din cel al înaintașilor.

Cu toate acestea, **traducianismul** rămâne fără temeii, pentru că:

- **În primul rând**, contrazice ființa sufletului, care datorită spiritualității și simplității sale nu se poate împărți și desface din alt suflet;
- **În al doilea rând**, întrucât spiritele (**îngerii**) nu se înmulțesc, sufletul nu se poate forma din sufletul părinților;
- **În al treilea rând**, dacă păcatul strămoșesc ar trece de la părinți la copii prin naștere, atunci copii ar moșteni și păcatele personale ale părinților.

Dar, cu toate aceste slăbiciuni, traducianismul are și o parte pozitivă, prin susținerea că la nașterea fiecărei noi ființe omenești, în întregimea ei participă și înaintașii, în măsura orânduirii dumnezești care nu ne este revelată întru totul.

Creacionismul susținut de majoritatea Sfinților Părinți și dominant în Biserică, învață că sufletul este de la Dumnezeu prin creație nemijlocită, dat atunci când se formează trupul și este în stare să-l primească.

Temeiul scripturistic al **creacionismului** este puternic: Sufletul se va întoarce „**La Dumnezeu Care l-a dat**” (Ecleziastic 12. 7); El este „**Părintele sufletelor**” (Evrei 12. 9) și El dă „**Și duh și viață tuturor**” (II Marcu 7. 23).

Dar și creacionismul întâmpină dificultăți, mai mare fiind cea referitoare la transmiterea păcatului strămoșesc.

Căci, dacă sediul păcatului este în trup, cum afirmă teoria și din trup trece în sufletul creat, orice posibilitate de înțelegere dispare.

De aceea, și teoria creacionismului numai în parte este mulțumitoare.

Și întrucât creația sufletelor depășește experiența și înțelegerea omenească, ea rămâne o taină cunoscută numai de Dumnezeu cunoscută.

Dumnezeu creează sufletele mijlocit, din sufletul părinților, nu nemijlocit, din nimic.

Cu privire la timpul creării sufletelor, declarația Mărturisirii Ortodoxe (1. 28), că „**Sufletul se dă atunci când se formează trupul și este în stare de a-l primi**”, adică: **la concepție, la procreație sau zămislire**, este în acord cu ansamblul învățaturii creștine.

Capitolul VII

STAREA ORIGINARĂ A OMULUI. CĂDEREA OMULUI ÎN PĂCAT

ORIGINEA ȘI FIINȚA PĂCATULUI STRĂMOȘESC. TEORII. URMĂRILE PĂCATULUI STRĂMOȘESC

Starea originară, primordială a omului, a fost una de perfecțiune și fericire. Demnitatea deosebită a omului constă în aceea că a fost creat după „**Chipul și mărirea lui Dumnezeu**” (I Corinteni 11. 7).

În ce privește exprimarea „**După chipul și asemănarea lui Dumnezeu**”, Sfinții Părinți au dat explicarea cuvenită.

Chipul lui Dumnezeu nu se referă la trup, pentru că Dumnezeu nu are trup, totuși chipul nu-i cu totul străin de trup, întrucât trupul participă la puterea sufletului prin formă, poziție și posibilitate de exprimare a stărilor sufletești.

Duh fiind Dumnezeu, chipul Lui se referă la natura spirituală a omului: **rațiune, voință, sentiment**, întrucât toate tind spre Dumnezeu.

Concluzie: **Chipul lui Dumnezeu în om este înclinația acestuia spre Dumnezeu, cuprinzându-se aici și consecința înclinării, anume: stăpânirea asupra lumii materiale** (Facere 1. 28).

Asemănarea lui Dumnezeu se referă la scopul către care tinde omul în dezvoltarea și perfecționarea lui morală.

Punctul de plecare spre asemănare este chipul; acesta conținând înclinarea spre Dumnezeu.

Asemănarea este astfel, starea de sfințenie și dreptate, câștigată prin practica virtuții și ajutorul haric. Teologic vorbind, chipul e asemănarea în potență, iar asemănarea chipul în realitate.

Deosebirea între chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om se bazează chiar pe Sfânta Scriptură. Înainte de a-l crea pe om, Dumnezeu zice: „**Să facem om după chipul și asemănarea noastră**”, iar după creare, Sfânta Scriptură spune: „**Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său**” (Facere 1. 26-27), fără să adauge „**și după asemănare**”. Explicația este că, la creație asemănarea e numai în potență.

În starea primordială, așadar cea dinaintea de păcat, chipul lui Dumnezeu în om era perfect. Cunoașterea omului, rațiunea, era luminată, sănătoasă, fără rătăcire.

Trupul omului era perfect sănătos, lipsit de suferințe și boli, acestea fiind urmări ale păcatului.

Mai mult, omul era nemuritor și după trup: „**Căci Dumnezeu n-a făcut moartea...**” (Înțelepciunea lui Solomon 1. 13). În starea primordială, nimic nu-i lipsea omului.

Omul se găsea în plină armonie și cu sine și cu Dumnezeu, și cu natura externă. Era, desigur, vorba de o perfecțiune relativă.

Curăția protopărinților încă nu era sfințenia și dreptatea desăvârșită, fiindcă acestea se desăvârșesc prin exercițiu și încercare. Ei erau doar pe calea desăvârșirii.

Tot așa cu privire la trup, nestrăicătoria și nemurirea nu înseamnă nemurire din fire, ci doar posibilitatea de nemurire condiționată de atingerea perfecțiunii virtuții și de primirea harului vieții, reprezentat atunci prin pomul vieții, de care, după cădere, omul a fost îndepărtat.

CĂDEREA OMULUI ÎN PĂCAT

Se numește păcat strămoșesc starea de reală păcătoșenie a naturii omenești căzute, cu care se naște fiecare om ca urmaș natural al lui Adam.

A) Originea păcatului strămoșesc

Se află în neascultarea protopărinților noștri, Adam și Eva, care, ispitiți de diavol, nesocotesc voința divină, călcând porunca lui Dumnezeu de a nu mânca dintr-un anumit pom.

Istoria biblică a căderii protopărinților cuprinsă în capitolul III al Facerii arată cum șarpele, chipul diavolului, reușește să o înșele pe Eva și s-o convingă să mănânce din pomul oprit.

Adam, la îndemnul Evei, cade și el în păcat. Apare imediat conștiința vinovăției.

Omul, nedând însă semn de căință și de dorința de reîntoarcere, rămâne pe calea păcatului, cu toate consecințele acestuia.

Urmează: blestemul șarpelui, pedepsirea omului, prima vestire a mântuirii și dictarea pedepsei.

Referatul biblic despre cădere ca și cel despre creație, are caracter istoric.

Orice explicație alegorică se exclude „**Cei doi pomi din Eden sunt adevărați, reali, iar șarpele amăgitor este diavolul**”.

„**Acela, dintru început a fost ucigător de oameni**” (Ioan 8. 44).

Mai întâi a păcătuit Eva, dar gravitatea păcatului apare prin căderea lui Adam, el fiind capul omenirii; păcatul însă nu este împărțit, el rămânând unul și același.

B) Ființa păcatului strămoșesc

Constă în nesupunere și neascultare, neîncredere și nerecunoștință, toate acestea având la bază mândria, principiul propriu al păcatului: „**Începutul păcatului este trufia, și cel care stăruiește în ea este ca și când i-ar ploua urâciune**” (Înțelepciunea lui Isus Sirah 10. 13). Ființa păcatului strămoșesc ni se lămurește dacă avem în vedere următoarele aspecte:

- **material;**
- **formal;**
- **pedeapsă.**

1) Aspectul material – după conținut, păcatul constă în pierderea nevinovăției primordiale, ieșirea din comuniunea cu Dumnezeu, retragerea harului divin, alterarea chipului lui Dumnezeu în om;

2) Aspectul formal – potrivit căruia vina așează fapta păcătoasă în fața dreptății dumnezeiești, făcându-l răspunzător pe călcătorul de lege. Imputarea pentru păcat, la Adam este directă, iar la urmașii lui este indirectă.

Teorii privind transmiterea păcatului strămoșesc

Data fiind importanța acestei dogme, s-au formulat diverse teorii, cu scopul de a găsi explicație cu privire la transmiterea păcatului strămoșesc.

- 1) **Teoria imputațiunii externe**, după care urmașii sunt vinovați prin simplul fapt că descind din Adam, ei având o vinovăție externă. Această teorie n-are nici un temei în Sfânta Scriptură, nici în Sfânta Tradiție, căci în urmași păcatul nu-i numai imputat, ci e real, după cum și mântuirea e reală.
- 2) **Teoria omului universal (naturalistă)** consideră pe Adam ca om universal, care concentrază în sine întreaga natură umană. Are ca temei textul de la Romani 5, 12. Neajunsurile acestei teorii sunt: Textul de la Romani 5, 12 spune că „**Printr-un singur om a intrat păcatul în lume**”, fără a spune ceva de modul transmiterii lui.

- 3) **Teoria păcatului naturii** susține că vina păcatului strămoșesc se moștenește, deoarece acesta este cuprinsă în natura moștenită. Desigur, lipsa de temeii ar consta în aceea că, nimeni nu poate înțelege cum descendența după natură ar cuprinde și libertatea morală personală.
- 4) **Teoria aligațiunii**, inventează o hotărâre a lui Dumnezeu, conform căreia s-ar fi stabilit o legătură morală între voința lui Adam și voința urmașilor lui și astfel, dacă Adam a călcat porunca, au călcat-o toți urmașii lui.
- 5) În legătură cu **aspectul de pedeapsă** trebuie subliniat și reținut că e firesc ca pedeapsa să urmeze păcatului.

Astfel, pedepsele se manifestă în mai multe feluri:

- **în suflet**, prin sentimentul vinovăției și muștrării de conștiință;
- **în viața externă**, prin greutăți și suferințe atât sub aspect material, cât și social.

Pedeapsa cea mare este însă moartea: „**Plata păcatului este moartea**” (Romani 6. 23), care este de trei feluri:

- **trupească** - se actualizează în om ca pedeapsă pentru păcat - moartea fizică;
- **sufletească** - este ruperea legăturii harice între om și Dumnezeu și intrarea în robia păcatului;
- **veșnică** - este despărțirea veșnică de Dumnezeu, neputința de a mai intra în împărăția lui Dumnezeu.

C) **Urmările păcatului strămoșesc cuprinde:**

- a) stricarea armoniei omului cu Dumnezeu;
- b) cu sine însuși;
- c) cu natura înconjurătoare.

Ele sunt deci **cu privire la: suflet, trup, condițiile de viață.**

1). **Urmările cu privire la suflet:**

- pierderea nevinovăției și sfințeniei originare, pierderea harului divin și intrarea în **moartea sufletească**, care înseamnă ruperea de izvorul vieții duhovnicești și neputința de a mai face fapte vrednice de mântuire;
- stricăciunea interioară și întunecarea rațiunii, pervertirea inimii și slăbirea voinței, alterarea chipului lui Dumnezeu în om. Prin aceasta, se pierde armonia originală dintre trup și suflet.

De reținut: Că alterarea chipului lui Dumnezeu nu înseamnă distrugerea lui sau desființarea, ci doar umbrirea lui.

2). Cu privire la trup, păcatul a adus: slăbiciuni și neputințe, lipsuri și suferințe, inclusiv moartea fizică. Moartea i-a devenit naturală omului, prin păcat.

Însăși nașterea de fii, va fi „Întru dureri”, indiciu că „**Păcatul a venit prin femeie**” (I Timotei 2. 14).

3). Cu privire la condițiile externe, păcatul le-a îngreunat, pentru om urmând: izgonirea din Rai, blestemarea pământului și restrângerea stăpânirii omului asupra naturii.

Capitolul VIII

DUMNEZEU MÂNTUITORUL PREGĂTIREA OMENIRII PENTRU VENIREA MÂNTUITORULUI ȘI PROROCIRI DIN VECHIUL TESTAMENT

I. PERSOANA MÂNTUITORULUI ÎN RAPORT CU SFÂNTA TREIME

Dumnezeu, fiind unul în Ființă, dar întreit în Persoane: **Tatăl, Fiul și Sfântul Duh**. Fiul lui Dumnezeu, Logosul divin este Dumnezeu adevărat, asemenea Tatălui și Duhului Sfânt. El și-a primit natura sau Ființa prin naștere, mai înainte de toți vecii, din Tatăl, precum Duhul Sfânt și-a primit-o prin purcedere.

În Sfânta Scriptură găsim numeroase dovezi despre dumnezeirea Fiului după Întrupare, când El poartă îndeosebi numele de Iisus Hristos.

Una din dovezi o dă Însuși Tatăl la Botezul Domnului: „**Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Care bine am voit**” (Matei 3. 17), sau mărturia Sa în fața lui Caiafa: „**Tu ai zis**” (Matei 26. 64); sau mărturia lui Petru, în numele Apostolilor: „**Tu ești Hristos Fiul lui Dumnezeu Celui viu**” (Matei 16. 16).

Mântuitorul este deci recunoscut ca Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu adevărat.

Sunt multe alte texte în care I se atribuie natură și însușiri dumnezeiești; altele care afirmă că este consubstanțial cu Tatăl; că în El locuiește trupește „**deplinătatea dumnezeirii**” (Coloseni 2. 9), că I se cuvine adorarea dumnezeiască.

Sunt și alte texte din care s-ar putea deduce că Fiul nu e egal cu Tatăl. Acestea se referă însă la Firea umană a lui Iisus, care e inferioară firii Tatălui.

Dumnezeirea Fiului e mărturisită constant și de Sfânta Tradiție chiar și înainte de sinodul I ecumenic, în simbolurile de credință mai vechi, precum „**simbolul apostolic**”, cel al lui Grigorie Taumaturgul, precum și de practica generală a Bisericii.

În concluzie, se poate deci constata că: În raportul cu Sfânta Treime, Persoana Mântuitorului e înfățișată în Revelație ca posedând toate

atributele și însușirile care Îl fac egal și consubstanțial cu Tatăl și cu Duhul, El fiind mărturisit ca Fiul lui Dumnezeu, sau Logosul divin, născut din veci din Tatăl, iar ca Mântuitor fiind Fiul lui Dumnezeu Care S-a pogorât din cer „pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire”.

II. PREGĂTIREA OMENIRII PENTRU VENIREA MÂNTUITORULUI

Potrivit planului divin de mântuire, omenirea trebuie pregătită un timp mai îndelungat pentru venirea Mântuitorului, pentru ca ea, ajungând la conștiința păcătoșeniei și a decăderii, să deosebească sosirea Acestuia.

Această pregătire s-a făcut pe două căi: **una pozitivă și alta negativă.**

Cea pozitivă, s-a făcut prin Revelația supranaturală, prin care li s-a descoperit oamenilor din timp că le va veni un Izbăvitor.

Cea negativă, datorită greutăților, necazurilor îndurate, oamenii au dorit un mântuitor. Pregătirea a durat mii de ani, ea începând încă de la căderea în păcat a protopărinților noștrii, aceasta fiind cea dintâi veste bună (**Protoevanghelia**) pe care Dumnezeu o dă cu privire la „**Cel Care va zdrobi capul șarpelui**” (Facere 3. 15).

A continuat cu urmașii lui Adam până la potop, menținându-se ideea că Mântuitorul nu va întârzia să vină.

Odată cu hotărârea divină de alegere a unui popor din Avraam, ca urmare a înmulțirii fărădelegilor între oameni și a căderii în idolatrie, pregătirea omenirii se va face pe două căi: pe cea a poporului evreu și pe cea a popoarelor păgâne.

Pregătirea poporului ales, adică a iudeilor s-a făcut într-un mod cu totul special, atât **sub aspect pozitiv, cât și negativ.**

Sub aspect pozitiv, ea s-a făcut prin întărirea făgăduințelor lui Dumnezeu despre trimiterea unui răscumpărător lui Avraam, Isaac și Iacov, prin promisiunile făcute fiecăruia: „**Întru sămânța ta se vor binecuvânta toate neamurile pământului**” (Facere 22. 18).

Iacob pe patul de moarte, a putut prezice chiar timpul venirii Răscumpărătorului, precum și seminția din care se va naște (**a lui Iuda**). Însuși Moise a profetizat că El va fi prooroc. Dar conștiința venirii Mântuitorului se menține mai vie la poporul evreu îndeosebi prin profetiile mesianice, care va constitui un alt subcapitol.

În sens negativ, poporul iudeu a fost pregătit prin întărirea conștiinței păcătoșeniei și dorința după un izbăvitor care să-i scape din robia

păcatului. Această pregătire s-a făcut îndeosebi prin legea ceremonială a lui Moise, ale cărei jertfe, spălări și curățiri prefigurau jertfa izbăvitoare a Mântuitorului și curățirea păcatelor prin pocăință.

Pregătirea popoarelor păgâne s-a făcut mai întâi prin legea morală naturală, manifestată în conștiință, pe care nici păgânii n-o pierduseră, precum și prin înclinația lor spre adevăr și bine.

Totodată și lor, prin experiența religioasă și morală, li s-a întărit sentimentul vinovăției, al părăsirii lor de către Dumnezeu, din toate rezultând nevoia și dorința după un ajutor dumnezeiesc. Apoi universalitatea jertfelor la popoarele păgâne dovedește conștiința ispășirii. Cercetând miturile și legendele păgâne, desprindem credința lor într-un păcat săvârșit de strămoși, datorită căruia întreaga omenire se află în suferință, ca și nădejdea venirii unui izbăvitor.

Pe de altă parte, unii dintre păgâni au putut cunoaște profețiile mesianice de la iudei din traducea în limba greacă a Vechiului Testament (**Septuaginta**).

Dar, majoritatea popoarelor păgâne au păstrat unele elemente din Revelația primordială, concretizate în legende și mituri prin care s-a menținut nădejdea venirii unui Izbăvitor.

Astfel, **la vechii perși** era credința că la sfârșitul fiecărei perioade de 3000 de ani, va veni pe lume un trimis al zeului bun pentru a scăpa lumea de rău Angromainius.

La hinduși, există credința că înțeleptul Krișna, a venit în lume ca să zdrobească capul șarpelui Calua, dușmanul oamenilor.

La mexicani se găsește de asemenea credința în venirea unui reformator religios, care să înlocuiască jertfele umane.

Într-un mit egiptean, zeul bun, Horus, biruiește zeul rău, Tifon, care are chip de șarpe.

La greci, eroul Prometeu, primește din partea zeului Hermes, următoarele cuvinte de mângâiere „**Nu mai aștepta sfârșitul chinurilor, până nu se va arăta unul din zei care să ia asupra-și chinurile tale**”. **La popoarele păgâne** culte (**greci și romani**) s-a păstrat și ideea Logosului divin (**Socrate, Platon și stoicii**).

Pe de altă parte, însăși venirea magilor de la Răsărit, la Betleem, la nașterea lui Iisus, dovedește că și popoarele Orientului așteptau venirea unui mântuitor.

Sfânta Scriptură cuprinde indicii din care se poate deduce că toate popoarele au fost pregătite pentru venirea Mântuitorului: „**Adevărat grăiesc vouă: la nimeni, în Israel, n-am găsit atâta credință. Și zic**

vouă că mulți de la răsărit și de la apus vor veni și vor sta la masă cu Avraam, cu Isaac și cu Iacov în împărăția cerurilor” (Matei 8. 10-11).

CIRI DESPRE VENIREA MÂNTUITORULUI

- Odată cu pedeapsa pronunțată de Dumnezeu asupra protopărinților noștrii, li s-a dat acestora și făgăduința unui Mântuitor (Facere 3. 15). Astfel, începând cu Avraam, părintele poporului ales, Dumnezeu îi spune: **„Întru tine se vor binecuvânta toate neamurile”** (Facere 12. 3).
- Patriarhului Isaac, Dumnezeu îi repetă aceeași profeție cu specificarea că **„sămânța lui se va lăți spre toate punctele cardinale”** (Facere 28. 14).
- Vrăjitorul păgân Valaam, profețește și el, că din poporul ales se va naște Mântuitorul (Numeri 24. 17).
- Însuși Moise afirmă: **„Prooroc din mijlocul tău îți va ridica Domnul”** (Deuteronom 18. 15).
- Numeroase profeții mesianice se află în cartea Psalmilor, în unele din ele făcându-se precizări în amănunt despre viața și Patimile Mântuitorului.

De asemenea, cărțile profetice cuprind numeroase precizări cu privire la Persoana, viața și lucrarea Mântuitorului.

Aceste profeții mesianice cuprind descoperiri cu privire la timpul și locul venirii Domnului (Daniel 9. 24-27); cu privire la nașterea din Fecioară (Isaia 7. 13); cu privire la închinarea magilor (Ps. 71. 10-11); cu privire la întreita slujire (Ps. 109. 4-5); cu privire la Patimile, Moartea și învierea Lui (Ps. 21. 1); cu privire la jertfa euharistică (Maleahi 1. 11); cu privire la a doua venire (Ps. 49. 2); cu privire la intrarea triumfală în Ierusalim (Zaharia 9. 9); la nașterea în Betleemul Iudeii (Miheia 5. 1), etc. Alături de profețiile mesianice, întreaga lege mozaică a poporului iudeu pentru venirea Mântuitorului, ea fiind **„călăuză spre Hristos” (Galateni 3. 24).**

Capitolul IX

ÎNTRUPAREA MÂNTUITORULUI

UNIREA IPOSTATICĂ ȘI URMĂRILE EI. CHENOZA CA STARE DE SMERENIE A MÂNTUITORULUI. EREZII HRISTOLOGICE

Este cu totul sigur că Mântuitorul S-a întrupat „**pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire**” (art. III din Simbolul Credenței). În această privință Sfânta Scriptură ne dă depline lămuriri „**Fiul omului a venit să caute, pe cel pierdut**” (Luca 19. 10); sau „**Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca să se mântuiască, prin El, lumea**” (Ioan 3. 17).

Nicăieri în izvoarele Revelației nu se arată vreo altă cauză a Întrupării, decât căderea omului. Sfânta Tradiție de asemenea ne dă lămuriri că Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat pentru mântuirea oamenilor din robia păcatului și a morții.

După rânduiala divină, Întruparea s-a petrecut la „**plinirea vremii**” (Galateni 4. 4), adică atunci când erau îndeplinite în omenire toate condițiile corespunzătoare și anume:

- Trebuia să treacă o vreme îndelungată pentru ca oamenii ca să se convingă de gravitatea păcatului și să dorească un ajutor de sus;
- Trebuia ca decăderea religioasă și morală să se apropie de limită unde „**secură stă la rădăcină**” (Matei 3. 10);
- Trebuia ca venirea Mântuitorului să fie vestită cât mai larg, vestire de care să ia cunoștință întreaga lume, iar mântuirea să fie așteptată;
- Trebuia ca omenirea să aibă timp să-și însușească comorile de învățătură și de har pentru a-L primi pe Mântuitorul;
- Trebuia să se ajungă la apariția unei persoane fără de păcat, anume la Fecioara Maria, din a cărei persoană Fiul lui Dumnezeu întrupându-Se, să-și însușească în propria Sa persoană adevărata natură omenească.

Pe temeiul izvoarelor Revelației, Biserica învață că Iisus Hristos este Dumnezeu-Om, Dumnezeu adevărat și om adevărat, fără de păcat.

I. FIREA MÂNTUITORULUI

În persoana lui Hristos se cuprind două firi: **dumnezeiască și omenească**, adevăr afirmat de Sf. Scriptură și Sfinta Tradiție:

➤ Astfel, în profețiile mesianice din Vechiul Testament, firea dumnezeiască este menționată în locurile în care se spune despre Mesia că e născut din Dumnezeu, iar firea omenească în locurile în care e numit sămânță a femeii, a lui Avraam, Isaac, Iacov și Iesei, odraslă a lui David născut din Fecioară, om (Facere 3. 15).

➤ Mântuitorul Însuși Își atribuie Sieși atât firea dumnezeiască, cât și omenească, numindu-Se Fiu al lui Dumnezeu și Fiul Omului, omniprezent și atotputernic în cer și pe pământ (Ioan 3. 13).

➤ Apostolii și Evangheliștii învață la fel despre cele două firi ale lui Iisus Hristos. Despre firea dumnezeiască se relatează că Tatăl Îl declară pe Hristos, la Botez și la Schimbarea la Față, „**Fiul Său cel iubit**” (Marcu 1. 11).

➤ Biserica a învățat întotdeauna, pe temeiul Revelației, adevărul despre cele două firi ale Mântuitorului, atât în Simbolul Credinței, cât și în definițiile dogmatice ale Sinoadelor.

➤ Sfinții Părinți au stăruit și ei asupra învățaturii despre cele două firi subliniind următoarele:

✓ **Ca mijlocitor** între Dumnezeu și oameni Mântuitorul trebuie să fie și Dumnezeu, și om. Fără o întrupare adevărată nu s-ar fi putut reface legătura harică ruptă, dintre oameni și Părintele ceresc.

✓ **Ca învățător desăvârșit**, Mântuitorul trebuia să fie Dumnezeu și om. Numai Cuvântul ipostatic putea să ne învețe și să ne facă cunoscut pe Tatăl.

✓ **Ca răscumpărător**, Mântuitorul trebuia să aparțină și dumnezeirii, și omenității. În cultul ei, Biserica are numeroase cântări care cuprind o adevărată teologie a Întrupării.

Mântuitorul Hristos, deși om adevărat, ca ceilalți oameni, posedă totuși două prerogative față de restul oamenilor:

- **Nașterea Sa supranaturală;**
- **Lipsa de păcat (impecabilitatea).**

1) Întruparea și nașterea din Fecioară nu s-a petrecut după rânduiala firii omenești, ci suprafiresc, fără a se strica pecetea fecioriei Maicii Domnului.

2) Lipsa de păcat înseamnă libertatea desăvârșită față de orice păcat, atât original, cât și personal. Astfel, nu e numai o lipsă de păcat, ci imposibilitatea de a păcătui „**Cine dintre voi poate să mă vadăscă de păcat ?**” (Ioan 8. 46).

REA IPOSTATICĂ ȘI URMĂRILE EI DOGMATICE

- **Mântuitorul Iisus Hristos** este Dumnezeu adevărat și om adevărat, Dumnezeu-Om, cu două firi: **dumnezeiască și omenească**, unite într-o singură **persoană sau ipostas**. Această unire dintre firea dumnezeiască și cea omenească în Iisus Hristos se numește **unire ipostatică**.
- **Însemnătatea dogmatică** a unirii ipostatice este considerabilă, deoarece prin ea, Iisus Hristos este adevăratul Mântuitor.
- **În primul rând**, prin ea, Dumnezeu fiind, mântuirea înfăptuită are valoare absolută, iar om fiind, poate înfățișa mântuirea și ca operă a omenerii.
- **În al doilea rând**, unirea ipostatică e modelul unirii spirituale a omului cu Dumnezeu. Dogma unirii ipostatice s-a formulat la Sinoadele ecumenice, după împrejurări și trebuințe (**la sinoadele III; IV; V și VI**) combătându-se ereziile hristologice. Unirea celor două firi se face prin întrepătrundere reciprocă, numită „**perihoreză**”, denumire care exprimă și unitatea Persoanei și dualitatea firilor în Hristos. Firea omenească luată de Hristos nu constituie în sine o persoană, ci ea e însoțită și împrăștiată de Persoana Fiului lui Dumnezeu.

Deci firea omenească a lui Hristos n-a avut și nu are persoană proprie, nici înainte de Întrupare și nici după.

- Așadar, în Iisus Hristos sunt două firi sau două naturi, dumnezeiască și omenească, cu două voințe și două lucrări, unite într-o singură Persoană sau ipostas. Modul unirii celor două firi este **fără împărțire, fără despărțire, fără amestecare și fără schimbare**, așa cum a definit dogma Sinodului IV ecumenic, ceea ce constituie însă o mare taină.

Izvoarele Revelației vorbesc în multe locuri, despre unirea ipostatică: „**Și Cuvântul trup S-a făcut și S-a sălăjluit în noi**” (Ioan 1. 14). „**Eu și Tatăl una suntem**” (Ioan 10. 30), etc.

Învățătura Sfinților Părinți se dezvoltă și ea și pune în lumină adevărurile despre unirea ipostatică.

Din conținutul dogmei unirii ipostatice, în raport cu dogma Sfintei Treimi, subliniem două elemente:

1). În Iisus Hristos, întreaga fire dumnezeiască s-a unit cu firea omenească, și totuși nu s-a întrupat întreaga Sfântă Treime, ci numai persoana a doua a Sfintei Treimi. Nu dumnezeirea s-a făcut om, ci Dumnezeu-Cuvântul S-a făcut om. Celelalte două Persoane au participat prin coînțelegere, bunăvoință și acțiuni supranaturale.

2). Prin Întrupare nu s-a produs nici o schimbare în Sfânta Treime, Treimea rămânând Treime și după Întrupare. Numai firea omenească a lui Iisus Hristos se ridică, se perfecționează prin Întrupare.

Unirea ipostatică începe în momentul zămislirii Fiului ca om și rămâne pentru veșnicie fără întrerupere sau schimbare.

III. URMĂRILE UNIRII IPOSTATICĂ

➤ **Comunicarea însușirilor**, adică firii dumnezeiești i se atribuie însușiri omenești și invers, fără ca prin aceasta să se schimbe firile. Comunicarea se face prin mijlocirea persoanei, unică purtătoare a celor două firi.

Exemplu: Omniprezența: Iisus Hristos are sânge, a pățimit, a murit, iartă păcatele, va judeca vii și morții... Sfânta Tradiție învață și ea comunicarea însușirilor, subliniind că modul comunicării în fiecare fire se folosește de însușirile celeilalte, datorită perihorezei. În baza comunicării însușirilor, lucrările lui Iisus Hristos sunt în același timp și dumnezeiești și omenești.

Prin aceasta se pune în lumină prețuirea de către Dumnezeu a naturii umane.

➤ **Îndumnezeirea firii omenești și lipsa de păcat** înseamnă ridicarea firii omenești la cel mai înalt grad de perfecțiune, fără a-și pierde calitățile proprii.

Firea omenească primește daruri și puteri care duc la asemănarea cu Dumnezeu. Prin aceasta, firea omenească dobândește: **atotprezență, atotștiință și**

atotînțelepciune. Voința devine și ea perfectă, neputând voii răul și de aici lipsa absolută de păcat, **sfînțenia.**

➤ **Lui Hristos I se cuvine o singură închinare**, adică adorare, atât după natura dumnezeiască cât și după cea omenească: „**Toți să-L cinstească pe Fiul, precum Îl cinstesc pe Tatăl**” (Ioan 5. 23). Biserica a mărturisit și ea mereu adorarea Fiului lui Dumnezeu întrupat.

➤ **Fecioara Maria este cu adevărat Născătoare de Dumnezeu** căci ea L-a născut pe Hristos după omenitatea ei, dar aceasta nu înseamnă

că e născătoare de om, ci de Dumnezeu, întrucât omenitatea e unită ipostatic cu Dumnezeu-Cuvântul. Nașterea și zămisirea aparțin Persoanei și nu Firii. Biserica a consacrat această învățătură la Sinoadele ecumenice (III, V, VII), respingând învățăturile rătăcite.

➤ **În Iisus Hristos există două voințe și două lucrări**, corespunzătoare celor două firi. Sunt lucrări **divino-umane sau teandrice**. Datorită perihorezei firilor, firea dumnezeiască este cea care împărtășește, iar cea umană este cea care primește. Firea și voința umană se supun celor dumnezeiești.

Exemplu: În rugăciunea din grădina Ghetsimani: „**Părintele Meu, de voiești, să treacă de la Mine paharul acesta, însă nu voia Mea, ci voia Ta să fie**” (Luca 22. 42).

IV. CHENOZA, CA STARE DE SMERENIE A MÂNTUITORULUI

Pogorârea și Întruparea Fiului lui Dumnezeu pentru mântuirea neamului omenesc constituie marea taină a credinței creștine. „**Cu adevărat mare este taina drepte credințe: Dumnezeu S-a arătat în trup**” (I Timotei 3. 16).

Această coborâre și smerire a Fiului lui Dumnezeu, rămânând în același timp și Dumnezeu și devenind și om, constituie marea taină a „**chenozei**” (Filipeni 2, 7), a deșertării, a golirii sau micșorării slavei Sale dumnezeiești.

Întruparea sau chenoza Mântuitorului privește două aspecte mai importante:

- Acela al smereniei sau potrivirii Fiului lui Dumnezeu pentru această coborâre inexprimabilă până la noi;
- Acela al modului cum Și-a împrumutat firea noastră omenească în ipostasul Său dumnezeiesc, pentru ca, prin această împrumutare, să ne restaureze ontologic.

Paradoxul misterului chenozei, este că ea reprezintă o smerenie, umilire și deșertare, totuși ea, chenoza, este o dovadă a puterii și libertății Sale depline.

În chenoza Mântuitorului distingem două etape:

- Una anterioară Întrupării, prin care Mântuitorul acceptă să Se facă om;
- Alta care începe la Întrupare și ține până la Moartea pe cruce, prin care Își asumă ontologic firea noastră.

Sfânta Scriptură descrie viața lui Hristos „în trup” (Evrei 5. 7) de la naștere până la moarte, ca o viață de umilință și de smerenie (II Corinteni 8. 9), dar locul clasic privind chenoza este la Filipeni 2. 6-11: „**Că Dumnezeu S-a golit pe Sine, chip de rob luând**”.

De aici rezultă următoarele:

❶ Că subiectul chenozei este Persoana divino-umană a Fiului lui Dumnezeu, Care întrupându-Se, a schimbat chipul Său dumnezeiesc, cu chipul nostru de rob smerit;

❷ „**Chipul dumnezeiesc**” nu are înțelesul de firea Sa dumnezeiască, ci numai o micșorare sau restrângere a modului ei de manifestare;

În acord cu Sfântul Pavel, toți Sfinții Părinți au explicat chenoza, golirea de Sine în sensul păzirii nestrictate a unirii ipostatice.

Ei afirmă că:

- Numai prin pogorâre, chenoză și Întrupare era posibilă mântuirea;
- Prin chenoză, Fiul lui Dumnezeu devine ipostas al firii umane;
- Chenoza nu înseamnă renunțarea Fiului la vreuna din calitățile Sale de Dumnezeu, ci micșorarea Sa de Slavă;
- În chenoză cele două firi își păstrează fiecare proprietățile;
- Chenoza Fiului lui Dumnezeu și îndumnezeirea firii Sale omenești sunt corelative;
- Asumarea de către Fiul lui Dumnezeu prin chenoză și a patimilor firii omenești;
- Chenoza se explică numai prin marea iubire a lui Dumnezeu față de noi;
- Rostul pogorârii și chenozei Fiului lui Dumnezeu, este „**să Se facă ascultător Tatălui, vindecând neascultarea noastră...**” (Sf. Ioan Damaschin).

De reținut că: teoriile chenotice protestante, vorbesc de o chenoză radicală a Fiului lui Dumnezeu, alterând sau pierzând sensul definiției de la Calcedon.

Astfel, teologii lutherani mai vechi vorbesc de o „**golire de întrebuințare**”, în sensul că firea umană a lui Hristos posedă însușiri dumnezeiești, dar nu le întrebuințează complet și continuu.

Alții vorbesc de o „**ascundere de întrebuințare**”, în sensul că Hristos pe pământ se folosește numai pe ascuns de însușirile dumnezeiești.

Protestanții mai noi, extinzând chenoza și firea dumnezeiască, susțin că Întruparea nu înseamnă asumarea firii omenești de către Fiul lui Dumnezeu, ci limitarea reală a Lui. După ei, Hristos în stare de chenoză

nu este decât un Dumnezeu virtual, care nu are conștiința că este Dumnezeu.

Desigur, aceste teorii alterează dogma unirii ipostatice, ca și misterul iconomiei mântuirii în Hristos.

Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți arată clar că, în starea de cheneză și umilire, Iisus Hristos nu Se manifestă ca un Dumnezeu ascuns, ci ca un Dumnezeu adevărat, care e mărturisit de cei din jur ca Fiul al lui Dumnezeu.

V. EREZII HRISTOLOGICE

În decursul timpului s-au ivit multele învățături greșite cu privire la Iisus Hristos, condamnate de Biserică, fiind erezii. Acestea pot fi împărțite în trei categorii:

- A. Erezii privitoare la divinitate;
- B. Erezii privitoare la omenitate;
- C. Erezii privitoare la unirea ipostatică.

A. Ereziile privitoare la divinitate, se împart în trei categorii:

- Erezii care neagă cu totul dumnezeirea lui Iisus Hristos, considerându-L un „**simplu om**”. **Exemplu**: în secolul I: **Cerint și eboniții**; în secolul II: **Carpocrat, Teodot și Artemon**, în secolul III: **Pavel de Samosata**.
- **Arianismul și semiarianismul**, care neagă divinitatea, egalitatea și deoființimea Fiului cu Tatăl, învățând că Iisus Hristos e creat și nu născut din veci. Au fost combătuți la Sinoadele I și II ecumenice.
- Erezii **patripasiene și antitrinitare**, după care Dumnezeu e o singură Ființă și o singură Persoană, Care Se manifestă sub numele de Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, și că în Iisus Hristos s-a Întrupat și a Pătimit Dumnezeu Însuși, adică Tatăl și Sfântul Duh nu și Fiul. Aceste erezii au fost combătute în secolele II și III de Sf. Irineu, Epifanie și Sf. Vasile cel Mare.

B. Erezii referitoare la omenitatea lui Iisus Hristos, se împart și ele în trei categorii:

- Erezii privitoare la trupul lui Iisus Hristos. **Docheții**, care spun că Iisus a avut trup aparent. **Alți gnostici și manihei** recunoșteau doar un trup spiritual, cu care a trecut prin Maria, fără să-L fi luat din Fecioară.

- Erezii privitoare la sufletul omenesc al lui Iisus Hristos. **Apolinarie și adeptii lui** susțin că Hristos are numai un suflet senzitiv și nu unul rațional, întrucât spiritul uman a fost înlocuit în El cu Logosul divin. Această erezie a fost condamnată la sinoadele din Alexandria (362) și Roma (372) și la Sinodul II ecumenic.
- Erezii în legătură cu nașterea lui Iisus ca om. **Cerint, Ebion, Carpocrat, gnosticii și iudaizantii** care învățau că Iisus Hristos nu s-a născut pe cale supranaturală din Fecioara Maria de la Duhul Sfânt, ci pe cale naturală din Iosif și Maria, ca un simplu om.

C. Erezii referitoare la unirea ipostatică a celor două firi se împart în patru:

- **Nestorianismul** desparte firile, susținând că Mântuitorul Hristos a avut două firi: **dumnezeiască și omenească**, fiecare subzistând în două persoane deosebite (**dioprosopism**).

Fiul lui Dumnezeu nu s-a unit ipostatic cu firea umană. Erezia a fost combătută la Sinoadele III și IV ecumenice.

- **Monofizitismul: Eutihie și adeptii lui**, combătând pe Nestorie care separa firile, le amestecă și le contopesc.

Natura omenească a fost după ei absorbită de cea dumnezeiască, existând deci în Iisus Hristos o singură fire: **cea dumnezeiască**. A fost condamnat la Sinodul IV ecumenic de la Calcedon.

- **Monotelismul și monoenergismul** este de fapt de o dezvoltare a monofizitismului.

Se susține că în Iisus Hristos existau două naturi, dar numai o voință și o singură lucrare: **cea dumnezeiască**.

A fost condamnat la Sinodul VI ecumenic care a stabilit că în Iisus Hristos sunt două voințe și două lucrări, potrivit celor două firi ale Sale.

- **Adopțianismul**, este o formă târzie a nestorianismului, care a apărut în Spania, la sfârșitul secolului al VII-lea în Spania.

Despărțind în mod nestorian firile în două persoane, ei susțin că Iisus Hristos, după omenitatea Lui, nu este Fiul propriu al lui Dumnezeu, ci numai un fiu adoptiv, după har, asemenea nouă.

Această erezie a fost condamnată în mai multe Sinoade locale din Franța, Germania și Italia.

Concluzie: Față de toate aceste învățături greșite, Biserica Ortodoxă, pe baza Revelației, a învățat totdeauna că Iisus Hristos e Dumnezeu

**desăvârșit și om desăvârșit, o singură Persoană în două firi unite
neamestecat și neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit.**

Capitolul X

OPERA DE MÂNTUIRE A LUI IISUS HRISTOS

RAPORTUL DINTRE MÂNTUIREA OBIECTIVĂ ȘI SUBIECTIVĂ; ÎNTREITA SLUJIRE A MÂNTUITORULUI

În general, termenul de mântuire este folosit într-un dublu înțeles:

- **În primul rând**, prin mântuire se înțelege activitatea răscumpărătoare a lui Iisus Hristos, realizată pentru toată firea omenească de la Adam și până la sfârșitul veacurilor;
- **În al doilea rând**, starea celor ce și-au împroriat roadele Jertfei de pe cruce.

În primul caz e vorba de mântuirea **obiectivă sau generală**, iar **în al doilea** de mântuirea **subiectivă sau personală**.

Privită astfel, opera de mântuire a lui Iisus Hristos constă **pe de o parte**, în eliberarea omului de consecințele căderii în păcat, **iar pe de altă parte**, în refacerea comuniunii omului cu Dumnezeu.

RAPORTUL DINTRE MÂNTUIREA OBIECTIVĂ ȘI SUBIECTIVĂ

➤ **Mântuirea obiectivă** realizată de Mântuitorul este o lucrare dumnezeiască de care beneficiază toată omenirea. Dar mântuirea obiectivă nu-l mântuiește pe fiecare fără ca acesta să și-o însușească personal.

➤ **Mântuirea subiectivă** este lucrarea noastră personală, pentru însușirea și împrorierea mântuirii obiective.

Sfântul Apostol Pavel zice: „**Lucrați cu frică și cu cutremur la mântuirea voastră**” (Filipeni 2. 19).

1) Raportul dintre persoana și opera Mântuitorului Hristos

Opera de mântuire e nedespărțită de Persoana Mântuitorului. Numai prin legătura permanentă cu Iisus Hristos ne putem mântui. De aceea, Persoana și opera lui Iisus Hristos, deși distincte, nu sunt despărțite, ci constituie una și aceeași realitate teandrică mântuitoare.

2) Întreita slujire a Mântuitorului

Mântuitorul Iisus Hristos își îndeplinește opera Sa mântuitoare sub trei aspecte:

A) **Ca profet sau învățător;**

B) **Ca arhiereu;**

C) **Ca împărat**, continuându-și această operă în Biserică, prin Duhul Sfânt, până la sfârșitul veacurilor.

De obicei, cele trei aspecte sunt numite: **trei chemări, trei slujiri**, în centrul lor stând slujirea arhierească a lui Iisus Hristos, prin care se reface legătura harică cu Dumnezeu.

A) **Chemarea profetică** este activitatea Mântuitorului de învățător și descoperitor al adevărului religios absolut despre Dumnezeu, al normelor morale, confirmând toate și prin viața Lui, ca pildă supremă de viață desăvârșită. „**Eu sunt calea adevărul și viața... Eu sunt lumina lumii**” (Ioan 8. 12). În comparație cu ceilalți profeți, Hristos vestește pe ale Sale, care sunt și cele ale Tatălui, și face totul cu proprie putere dumnezeiască.

El este prezentat ca „**singurul învățător și profet mare, puternic în faptă și în cuvânt**” (Luca 24. 19). Adevărul pe care îl propovăduiește este învățătura Sa despre Sine, despre lucrarea și împărăția Sa. Chemarea profetică o îndeplinește Iisus Hristos direct, predicând El Însuși și indirect în Biserică, prin Apostoli și urmașii lor.

B) **Slujirea arhierească** se situează pe centrul întregii slujiri a lui Iisus Hristos, fiind lucrarea prin care a împăcat pe om cu Dumnezeu. Ea cuprinde toate suferințele îndurate de El, de la Întrupare până la Moarte, pentru a noastră mântuire.

Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție adevărate că moartea pe cruce a Mântuitorului este jertfă adevărată pentru păcatele omului: „**Acesta păcatele noastre le poartă și pentru noi rabdă durere**” (Isaia 53. 4-8); „**Iată mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii**” (Ioan 1. 29).

Jertfa Mântuitorului de pe cruce se actualizează permanent, până la sfârșitul veacurilor, prin Jertfa Euharistică, după porunca Mântuitorului: „**Aceasta s-o faceți întru pomenirea Mea**” (Luca 22. 19).

Pe lângă scopul principal, opera mântuitoare a Domnului, mai are și unele consecințe secundare:

- **Adeverirea misiunii Sale dumnezeiești și a adevărului propovăduit de El;**
- **Pecetluirea și sfințirea prin jertfa divino-umană a legii celei noi;**
- **Dovedirea prin faptă a nemărginitei iubiri a lui Dumnezeu față de lume;**
- **Înlăturarea părerii greșite a iudeilor despre un Mesia lumesc;**
- **Arătarea unui exemplu desăvârșit de umilință.**

c) **Demnitatea împărătească** se evidențiază în măreția și purtarea Dumnezeului-Om, Împărat duhovnicesc, Împărat al păcii și dreptății. Demnitatea de împărat este afirmată în numeroase profeții mesianice: „**Împărat peste Sion**” (Ps. 2. 5); „**Împăratul Mesia și împărăția Lui va străluci peste toate împărățiile pământului**” (Ps. 71. 10-11), „**Împărat veșnic**” (Luca 1. 33).

Această demnitate împărătească și-a arătat-o Mântuitorul Hristos prin diferite minuni: **prin învierea ficei lui Iair; a tânărului din Nain; a prietenului, Său, Lazăr și mai ales prin propria Sa Înviere;** apoi prin stabilirea principiilor de conducere în Biserică și în viață. După moarte, El și-a manifestat mărirea și puterea Sa prin coborârea la iad; iar prin Învierea Sa din morți, El a zdrobit puterea morții.

Capitolul XI

RĂSCUMPĂRAREA ȘI ASPECTELE EI

DIFERENȚE INTERCONFESIONALE CU PRIVIRE LA RĂSCUMPĂRARE. ADEVERIREA MORTII ȘI ÎNVIERII DOMNULUI

Răscumpărarea este actul culminant al întregii lucrări mântuitoare a lui Iisus Hristos în lume. De aceea, s-au formulat mai multe teorii cu privire la sensurile răscumpărării: **teoria penală, teoria prețului de răscumpărare, teoria ontologică, etc.**

Teologia ortodoxă, rezumând aceste teorii, ia în considerare trei aspecte ale Răscumpărării: **de jertfă, ontologic și recapitulativ.**

A. Aspectul de jertfă al răscumpărării

Sub acest aspect, Răscumpărarea se manifestă pe de o parte fiind îndreptată către Dumnezeu, jertfa fără prihană, fiind preț de răscumpărare, iar pe de altă parte, în direcția către om, ca ridicare a pedepsei pentru păcat. **În prima direcție, „sângele lui Hristos, Care S-a adus pe Sine jertfă fără prihană lui Dumnezeu” (Evrei 9. 14); sau „Căci așa a iubit Dumnezeu lumea, încât a dat pe Fiul Său Cel Unul născut, ca oricine crede în El să nu piară...” (Ioan 3. 16).**

Astfel, jefa Mântuitorului e în aceeași timp omagiere a lui Dumnezeu, dar și pedeapsă pentru păcat. Omagiere, fiindcă ascultarea deplină este cea mai importantă ofrandă, dar și pedeapsă, care arată mărirea lui Dumnezeu, mărire absolută, care nu se poate lăsa acoperită de păcat.

Prin Mântuitorul s-a ispășit pedeapsa și în același timp s-a arătat și mărirea lui Dumnezeu.

B. Aspectul ontologic al răscumpărării

Acest aspect pune un accent mai puternic pe ridicarea, îmbunătățirea și perfecționarea firii omenești, prin opera de mântuire înfăptuită de Hristos.

Ascultarea până la moarte și moartea de bună voie este o armonizare cu voința lui Dumnezeu, dar acestea reprezintă mai mult forma activității omului care o îndeplinește, însă conținutul ei, adică ființa ei sau substanța ei ființială, constă prin îmbunătățirea firii omenești.

Așadar, aspectul ontologic al răscumpărării se referă la această perfecționare internă, ființială a firii omenești, prin jertfa Mântuitorului.

Dacă aspectul de jertfă pune accentul mai mult pe direcția către Dumnezeu, cel ontologic vizează natura umană, ridicarea și îmbunătățirea ei ființială.

În teologia ortodoxă se acordă o atenție deosebită aspectului ontologic.

C. Aspectul recapitulativ al răscumpărării

Termenul de aspect recapitulativ înseamnă rezumarea sau concentrarea noastră tainică în Hristos și în opera Lui mântuitoare.

Iisus Hristos, întrupându-Se, Și-a însușit firea omenească, dar în această fire suntem cuprinși duhovnicește toți oamenii, iar prin jertfa și îndumnezeirea firii umane în Hristos, toți am fost aduși jertfă și îndumnezeiți virtual. În acest fel, mântuirea noastră personală sau subiectivă, este însușirea de către fiecare a ceea ce avem deja virtual în Hristos.

Modul cuprinderii noastre în Hristos, depășește orice înțelegere rațională, rămânând o mare taină.

D. Diferențele interconfesionale cu privire la răscumpărare

1) Teologia Romano-catolică pleacă de la ideea că ființa păcatului strămoșesc constă doar în pierderea grației supranaturale (**sau a harului**), fără ca păcatul să fi știrbit însăși natura umană.

Și atunci prin mântuire nu se urmărește refacerea naturii umane, ci recâștigarea grației pierdute și împăcarea cu Dumnezeu.

Această învățătură e concepută în așa-zisa teorie a satisfacției substitutive, adică fondul păcatului constă în neascultarea în Dumnezeu.

Dumnezeu nu putea rămâne dezonorat, trebuind să-i dea sau satisfacție sau pedeapsă. Satisfacția e restituire a onoarei răpite de păcătos lui Dumnezeu.

Dar omul nu-I putea restitui lui Dumnezeu onoarea răpită și atunci, intervine necesitatea ca Dumnezeu să se facă om. Moartea lui Iisus devine singurul mijloc de a-i da lui Dumnezeu satisfacția necesară, perfectă.

Din teoria satisfacției se recunoaște, că ortodocșii juxtapun ideii centrale, că răscumpărarea s-a realizat prin jertfa Fiului lui Dumnezeu, această idee având temeinică fundamentare scripturistică.

Dar prin modul de speculație strict juridică, referitor la satisfacția datorată onoarei jignite, această teorie e nesatisfăcătoare.

Mai întâi, pentru că e greu de admis că jertfa Mântuitorului putea fi cerută pentru satisfacția onoarei lui Dumnezeu, apoi, noi răspundem că Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat nu numai pentru îndeplinirea unei formalități juridice, ci pentru a ne ridica pe noi din păcat.

2) Teologia protestantă pune accent îndeosebi pe suportarea mâniei dumnezeiești, Iisus Hristos așezându-Se voluntar sub mânia și pedeapsa lui Dumnezeu, care lovesc omenitatea Sa, suportându-Le până la moarte.

Aceasta e teologia crucii. Luther leagă strâns mântuirea obiectivă cu însușirea ei subiectivă, prin credință.

Nu obiectiv, ci numai în credința personală în Hristos se înving pentru fiecare om puterile nimicitoare. Rezultatul operei mântuitoare a lui Hristos se însușește prin credință justificatoare, îndreptătoare.

Alte opinii protestante arată că: Hristos, prin credința în El, produce doar o înnoire moral-religioasă în om. Alții zic că ispășirea nu-i necesară, căci Dumnezeul Evangheliei e superior Dumnezeului Legii.

Privită în general și concepția protestantă apare unilaterală, deoarece nu are în vedere întreaga complexitate interioară a operei mântuitoare a lui Iisus Hristos. De exemplu, este justă ideea de jertfă substitutivă, dar teologia protestantă, plecând de la deteriorarea ireparabilă a naturii umane, prin păcatul strămoșesc, nu vede în mântuire refacerea naturii umane în Iisus Hristos, ca și catolicii, interpretează strict juridic jertfa ispășitoare. Și pentru catolici și pentru protestanți Iisus Hristos apare ca împlinitor sau satisfăcător al legii, pentru întreaga omenitate.

ADEVERIREA MORȚII ȘI ÎNVIERII DOMNULUI

Dintre toate minunile Mântuitorului, cea mai mare și mai uimitoare e propria Sa înviere, minune care este și cea mai puternică dovadă despre dumnezeirea Sa și în același timp despre divinitatea creștinismului.

Importanța acestui adevăr pentru credința creștină a subliniat-o Sfântul Apostol Pavel „**Iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră...**” (I Corinteni 15. 14).

Pentru Apostoli și pentru cei apropiați lor, Învierea Domnului a fost mai presus de orice îndoială. În decursul veacurilor, până la Reformă, Învierea Domnului a fost contestată mai mult sporadic de către unii eretici.

În secolele XVI și XVII, teologii protestanți din direcția raționalist-critică au contestat din ce în ce mai mult Învierea Domnului și o contestă și urmașii lor de astăzi. Astfel au apărut diferite interpretări eronate care au încercat să explice în mod rațional așa-zisa Înviere a Domnului, care după ei n-a existat.

A) Ipoteza morții aparente

Potrivit căreia Iisus Hristos n-ar fi murit în realitate, ci ar fi căzut într-o stare cataleptică, din care S-a trezit apoi datorită împingerii cu sulita. Revenindu-și din leșin, a prăvălit piatra de pe ușa mormântului, a ieșit din mormânt și S-a arătat femeilor mironosițe și Apostolilor și astfel s-ar fi creat mitul învierii.

Combatere: Această teorie e eronată datorită următorilor factori:

- Grija autorităților iudaice și a stăpânirii romane ca cei răstigniți să fie morți. Împungerea în coastă din care ieșit sânge și apă, dovedesc moartea reală a lui Iisus Hristos.
- Șederea în mormânt trei zile, pregătirea și îmbălsămarea sunt incompatibile cu o moarte aparentă.
- Mormântul a fost pecetluit și păzit strașnic, ceea ce exclude ieșirea din mormânt.

B) Ipoteza înșelăciunii

Alți detractori au afirmat că „învierea” n-a fost decât un truc, o înșelăciune la care au recurs Apostolii. Aceștia au furat trupul lui Iisus din mormânt, în timp ce străjerii dormeau, l-au ascuns și apoi au răspândit zvonul că Hristos a înviat. Această ipoteză e puerilă. Starea psihologică în care se aflau Apostolii nu le permitea să se gândească la așa ceva.

În realitate, convinși de minunea învierii, chiar unii dintre soldații de pază au alergat în cetate și au vestit mai marilor preoților minunea ce se făcuse.

C) Ipoteza viziunii

Unii au considerat arătările Mântuitorului după Înviere, ca simple viziuni subiective ori colective, datorită stărilor psihopatice pe care le-au avut unii dintre Apostoli sau femeile din cercul lor. Aceștia au răspândit aceste zvonuri și în felul acesta „învierea” s-a transformat dintr-o stare patologică într-un fapt istoric. **Desigur** și această teorie e profund eronată:

- † **Nu există nici un indiciu** în Sfânta Scriptură, că Apostolii și femeile au avut simptomele unei astfel de stări psihice;

- † **Arătările Mântuitorului după înviere** s-au petrecut în locuri diferite și deci nu e vorba de o viziune subiectivă;
- † **Soldații romani** care au păzit mormântul au fost și ei martori și au vestit în cetate;
- † **Toți martorii arătarilor Domnului** au fost atât de convingși că Acela pe Care L-au văzut e cu adevărat Hristos cel înviat;
- † **Purtarea mai marilor preoților și a căpăteniilor iudeilor** dovedește că ei n-au negat Învierea, dar au încercat să ascundă adevărul;
- † **Apostolii au fost pe deplin convingși** că Cel ce li s-a arătat a fost Iisus Hristos cel înviat, și nu o nălucă. Un fapt de netăgăduit este că Învierea Domnului a avut o influență extraordinară asupra Apostolilor.

Înainte de Înviere ei erau cuprinși de spaimă și se ascundeau. Efectul Învierii a fost copleșitor: **din fricoși, neîncrezători, îndoielnici și nehotărâți**, ei devin: **plini de curaj, îndrăzneți, hotărâți și deplin de convingși de realitatea învierii.**

Capitolul XII

DUMNEZEU SFINȚITORUL

PERSOANA ȘI LUCRAREA SFÂNTULUI DUH. RELAȚIA DINTRE HRISTOS ȘI DUHUL SFÂNT ÎN ICONOMIA MÂNTUIRII.

HARUL, HARISMELE ȘI DARURILE SFÂNTULUI DUH. RAPORTUL DINTRE HAR ȘI LIBERTATEA OMULUI DIN PUNCT DE VEDERE INTERCONFESIONAL

I. PERSOANA ȘI LUCRAREA SFÂNTULUI DUH

Învățătura ortodoxă mărturisește că Dumnezeu cel Unul în Ființă este întreit în Persoane: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Cele trei Persoane sunt egale și consubstanțiale, deosebindu-Se numai prin însușirile Lor personale.

Dumnezeirea Sfântului Duh a fost negată în secolul IV de către pnevmatomahi, care au fost condamnați la Sinodul II ecumenic (381). La acest sinod s-a formulat învățătura „**Și întru Duhul Sfânt, Domnul de viață-făcătorul, Care de la Tatăl purcede**” (Art. 8 din Crez). În timpurile de după Reformă, unitarienii au contestat divinitatea Sfântului Duh alături de raționaliști, susținând că nu este Persoană Treimică, ci o însușire și o putere a lui Dumnezeu.

Împotriva unor astfel de învățături greșite, Biserica a mărturisit totdeauna dumnezeirea Sfântului Duh, care Își ia Ființa din veșnicie din Tatăl, prin purcedere. Rugăciunea „**Împărate ceresc**” cuprinde o adevărată teologie despre Persoana și lucrarea Sfântului Duh în Biserică și în lume.

El e numit: „**Împărate ceresc**”, deoarece și Fiul este numit „**Împăratul cerurilor**”, în baza însușirilor Lor comune.

Este numit „**Mângâietorul**”, pentru că așa l-a numit Însuși Mântuitorul, pe care îl va trimite să-I continue lucrarea.

Este numit „**Duhul adevărului**”, deoarece El va mărturisi despre dumnezeirea Fiului.

Dar Duhul Sfânt este puterea sfințitoare, de viață făcătoare și unificatoare în Biserică. El S-a pogorât la Rusalii sub forma limbilor de

foc, atunci întemeindu-se în chip văzut Biserica, El rămânând permanent prezent și activ în Biserică.

II. RELAȚIA DINTRE HRISTOS ȘI DUHUL SFÂNT ÎN ICONOMIA MÂNTUIRII

Așa cum știm, prin Întruparea, Moartea pe cruce, Învierea și Înălțarea Sa la cer, Iisus Hristos a realizat întreaga iconomie a mântuirii noastre obiective. Prin Pogorârea Duhului Sfânt la Cincizecime s-au săvârșit atunci simultan două lucruri:

- **S-a întemeiat Biserica**, trupul eclezial al lui Hristos, prin extinderea trupului Lui înviat în noi;
- **S-a petrecut atunci actul de trecere** de la lucrarea mântuitoare a lui Hristos în trupul Său, la extinderea lucrării prin Apostoli și urmașii acestora.

De aici legătura strânsă între lucrarea Fiului lui Dumnezeu și lucrarea Duhului Sfânt, lucrarea unuia pregătind și continuând lucrarea celuilalt.

Astfel, în Vechiul Testament, Duhul Sfânt e Cel Care pregătește trimiterea și venirea „în trup” a Fiului, ia parte la Întruparea și la Botezul Domnului. În Noul Testament, Fiul lui Dumnezeu întrupat pregătește coborârea Sfântului Duh la Cincizecime, spre a continua și actualiza, lucrarea mântuitoare a lui Hristos în noi.

După Cincizecime, relația oamenilor cu Hristos se face numai prin Duhul Sfânt „**Duhul Fiului**” (Galateni 4. 6), de aceea, înainte de despărțire, Iisus le spune Apostolilor că „**Nu vă voi lăsa orfani: voi veni la voi**” (Ioan 14. 18) și că le va trimite lor pe „**Mângâietorul care îi va călăuzi**” (Ioan 16. 7).

După Sfinții Părinți, trimiterea Fiului în lume de către Duhul Sfânt (Isaia 61. 1 și Luca 4. 18), ca și trimiterea Duhului Sfânt de către Fiul la Cincizecime (Ioan 16. 17), sunt lucrări în afară comune Persoanelor Treimice și s-au făcut pentru a se arăta că Tatăl și Duhul Sfânt nu sunt străini de lucrarea mântuitoare a Fiului.

Sfinții Părinți vorbesc și despre „**iconomia**” proprie Fiului în realizarea mântuirii obiective și despre „**iconomia**” Duhului Sfânt în mântuirea și sfințirea noastră subiectivă. Prin aceasta, nu înseamnă că Duhul Sfânt înlocuiește pe Hristos, ci dimpotrivă, El este Cel Care Îl aduce pe Hristos în noi. Este deci o strânsă legătură între „**iconomia**” Fiului și „**iconomia**” Duhului. Datorită perihorezei și Persoanele și lucrările lor nu sunt

despărțite. Ele săvârșesc opera de mântuire solidar. Cincizecimea, afirmă un teolog „**restituie lumii prezența interiorizată a lui Hristos, și-L revelează nu înaintea, ci înlăuntrul ucenicilor**”.

HARUL DIVIN. ÎNSUȘIRILE LUI

Harul divin este energia sau puterea dumnezeiască, care izvorăște din Ființa divină a Sfintei Treimi și care se revarsă prin Duhul Sfânt asupra oamenilor, în scopul mântuirii lor.

Ca energie a Duhului Sfânt și ca har al lui Hristos, modul de manifestare și lucrare constantă a harului este:

- **Necesitatea harului** se poate vedea din cuvintele Mântuitorului adresate lui Nicodim „**De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va intra în împărăția cerurilor**” (Ioan 3. 5). Deci, acest har este primul care pune în mișcare voința omului. Necesitatea harului a fost negată în vechime de pelagieni și semipelagieni, care au fost condamnați la Sinodul VI ecumenic (481).
- **Gratuitatea harului.** Harul nu se dă omului pentru vreun merit, ci numai din dragostea și bunătatea lui Dumnezeu. El se acordă deci gratuit și nu ca o răsplată pentru faptele sau meritele lui anterioare.
- **Universalitatea harului.** Harul se dă tuturor oamenilor și dacă nu toți se mântuiesc, aceasta nu datorită lipșirii de har, ci datorită necolaborării sau pasivității față de har; Dumnezeu „**voiește ca toți oamenii să se mântuiască și să ajungă la cunoștința adevărului**” (I Timotei 2. 4). Iar dacă „**mulți sunt chemați, dar puțini sunt aleși**” (Matei 20. 16), înseamnă că harul se oferă tuturor, puțini colaborează cu el.

HARUL, HARISMELE ȘI DARURILE SFÂNTULUI DUH

- **Ca energie dumnezeiască, harul divin** este unul după natura sa, dar se deosebește după lucrările și efectele sale asupra celor care îl primesc. În acest sens Sfântul Apostol Pavel dă corintenilor următoarele lămuriri: „**Darurile sunt felurite, dar Duhul este Același... Și lucrările sunt felurite, dar e Același Dumnezeu,... căci unuia i se dă cuvânt de înțelepciune și altuia cuvântul cunoștinței după același Duh. Și unuia i se dă credința în același Duh, iar altuia darul tămăduirilor întru același Duh. Unuia darul facerii de**

minuni, iar altuia proorocie, altuia feluri de limbi, iar altuia tălmăcirea limbilor. Și toate acestea le lucrează unul și același Duh, împărțind îndeosebi fiecăruia precum vorbește” (I Corinteni 12. 4-11).

Aceste daruri nu sunt numai lucrări ale Duhului Sfânt, ci și efectul acestor lucrări, prin colaborarea cu harul. De aceea, Sfântul Apostol Pavel le numește pe acestea din urmă daruri. La baza tuturor darurilor stă harul Sfințelor Taine, care sunt lucrări fundamentale săvârșite de Duhul Sfânt în toți oamenii.

Rodirea darului în Biserică se manifestă prin diferitele daruri ale Duhului Sfânt.

Unii dintre Sfinții Părinți afirmă că darurile acestea diferite se mai numesc și **harisme**. Credincioșii, care se străduiesc să dobândească virtuți cât mai alese, ajung astfel să fie posesorii unor daruri deosebite, care se numesc harisme.

Alții consideră însă că harismele sunt daruri extraordinare ale Duhului Sfânt (**cea a proorociei, facerii de minuni, vindecări**, etc) care aduc celor ce le posedă ca și Bisericii, servicii cu totul deosebite.

În concluzie, indiferent cum sunt socotite, harismele sunt daruri care zidesc Biserica într-o măsură mai mare decât darurile obișnuite, posesorii lor, fiind aleși după necunoscuta înțelepciune a lui Dumnezeu.

- **Cele șapte daruri ale Sfântului Duh.** Sunt o categorie de daruri de care vorbește și Vechiul Testament. Ele se împărtășesc noului botezat spre a-i da puterea să folosească harul îndreptării, primit prin botez, prin ele putând dobândi cât mai înalte virtuți. Numărul șapte simbolizează semnul unei plenitudini harismatice, deoarece proorocul Isaia vorbește despre ele că se vor pogorî asupra mlădiței din rădăcina lui Iesei. Aceste daruri sunt: **al înțelepciunii, al înțelegerii, al sfatului, al puterii, al cunoștinței, al bunei credințe și al temeri de Dumnezeu** (Isaia 11. 2-3). Teologia ortodoxă afirmă că aceste șapte daruri se revarsă asupra creștinului nou botezat prin Taina Mirungerii, în timp ce romano-catolicii cred că ele se primesc chiar la Botez.

IV. RAPORTUL DINTRE HAR ȘI LIBERTATEA OMULUI

Una dintre problemele cele mai spinoase ale teologiei este cea a raportului dintre har și libertatea omului.

teoria ortodoxă despre raportul dintre natură și har

După teologia ortodoxă nu există o separație între Dumnezeu și creatură, între natură și har. Omul care purta în sine chipul lui Dumnezeu tindea în mod liber spre Creatorul său. Elementul spiritual era imprimat în natura umană la crearea omului, între natural și supranatural era o adevărată compenetrare sau osmoză. După căderea în păcat, cea dintâi lucrare a harului constă în restabilirea chipului original al lui dinainte de păcat, deci în redobândirea libertății sale. Numai după ce natura a fost restabilită, omul poate face primii pași spre desăvârșire. Deci sunt două acțiuni ale harului: **restabilirea chipului său original și înfierea divină**. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune: „**Omul are două aripi: harul și libertatea**”. Actele sau faptele omului renăscut prin har nu sunt nici predeterminate de Dumnezeu, dar nici efectul unei libertăți lipsite de orice determinare. Sfinții Părinți atrag atenția asupra acestui fapt. Sfântul Ioan Damaschin zice: „**Dumnezeu prevede, dar nu predetermină**”.

Așadar, după concepția ortodoxă, între har și natură, între har și libertate, nu e un raport de alternativă, de contradicție sau de luptă, ori de tendință de dominare a uneia sau a alteia din cele două părți și nici de desfășurare paralelă, ci harul este ambiția care face posibilă desfășurarea deplină a libertății. Harul nu anulează și nu forțează libertatea, ci o eliberează de tot ce o poate mărgini sau stăpâni pentru ca ea să-și poată desfășura toate puterile spre a le pune în slujba unirii cât mai depline a omului cu Dumnezeu. Astfel, harul ne restaurează adevărata libertate care înseamnă ancorarea noastră în bine, în slujba aproapelui, în împlinirea voinței lui Dumnezeu „**Trăiți ca niște oameni liberi, dar nu ca și când ați avea libertatea drept acoperământ al vicleniei, ci ca niște robi ai lui Dumnezeu**” (II Petru 13. 16), „**Căci voi ați fost chemați la libertate, fraților numai să nu folosiți libertatea voastră ca prilej de a sluji trupul, ci slujiți unul altuia prin dragoste**” (Galateni 5. 13).

Teorii romano-catolice cu privire la raportul dintre natură și har

În teologia catolică s-au produs numeroase dispute pe această temă, care au dat naștere la diverse teorii, dintre care cele mai importante sunt: **tomismul, molinismul, congruismul**.

– **Tomismul**. Teorie conform căreia, noi oamenii suntem simple instrumente pe care Dumnezeu le dirijează, deoarece El mișcă libertatea noastră, iar omul nu se opune, ci se lasă condus de Dumnezeu ca un

instrument docil - așa cum învățătorul conduce cu mâna sa elevul ca să poată scrie. În această teorie accentul cade pe acțiunea lui Dumnezeu sau a grației în defavoarea libertății omului.

- **Molinismul** (Molina, autorul teoriei) voiește să apere libertatea omului de orice determinare a grației. După el, grația nu se impune, ci numai se propune.

- **Congruismul**. Încearcă o sinteză între tomism și molinism, în sensul că voința omului consimte cu grația, fiind ajutată de așa-numita grație excitantă.

Biserica romano-catolică a lăsat libertate tuturor acestor teorii, deși adepții tomismului au fost acuzați de calvinism și jansenism, iar moliniștii de pelagianism.

Ei însă se înclină spre congruism, voind să împace tomismul cu molinismul.

C) Doctrina protestantă despre raportul dintre natură și har. Predestinația

Dacă romano-catolicii separă cu totul natura de har, considerând că e posibilă o funcțiune a naturii fără har, la protestanți această separație este radicală. Omul căzut în păcat e ca și mort. Mântuirea în Hristos e numai opera harului, omul necolaborând deloc. În felul acesta ei au abordat **doctrina predestinației**.

Predestinația este voința veșnică și absolută a lui Dumnezeu, **pe de o parte**, de a alege pe unii oameni spre mântuire, **iar pe de altă parte**, de a reprobă sau respinge pe alții. Luther, cel mai inconsecvent dintre protestanți, la început a susținut predestinația, pentru ca mai târziu să revină. Melancton a părăsit total această învățătură. La ora actuală, lutheranii acceptă doar predestinația celor puțini „**din prevederea credinței**”. În forma ei extremă (**predestinația absolută**) o găsim formulată de Calvin care o definește astfel: „**Numim predestinația acel decret etern al lui Dumnezeu, prin care a hotărât ce trebuie să facă orice om, căci nu spre aceiași destinație au fost creați toți, ci unora li s-a hotărât viața veșnică, altora osânda veșnică**”.

Calvin aduce o serie de argumente ca justificare. El spune că Dumnezeu nu procedează arbitrar, ci o face în baza dreptății Sale, căci de la sine și prin ei înșiși toți oamenii sunt vrednici de osândă. În ce ne privește, afirmăm că, pe lângă faptul ca predestinația nu are nici un temei scripturistic, nu este nici logică, și este eronată și din punct de vedere teologic. Calvin separă nejustificat mila de dreptate, Dumnezeu devenind

astfel nu un judecător drept, ci unul părtinitor, deoarece pe unii îi favorizează, pe alții nu. Teologii calvini mai noi (**Karl Barth**) nu mai vorbesc despre o predestinație la osândă, ci doar de una la mântuire.

Textul invocat de protestanți este (Romani 8. 29) „**Căci pe cei care I-a cunoscut mai înainte, mai înainte I-a și hotărât să fie asemenea chipului Fiului Său,... Iar pe cei pe care i-a hotărât mai înainte, pe aceștia i-a și chemat,... pe aceștia i-a și îndreptat**”. Acest text, în realitate nu e în favoarea unei predestinații absolute, ci în favoarea unei predestinații condiționată de faptele omului, deoarece Dumnezeu a hotărât spre fericire (**sau spre osândă**) pe unii sau pe alții datorită preștiinței Sale, căci El cunoaște mai înainte ce fapte va face fiecare.

Biserica ortodoxă a combătut predestinația absolută, condamnând mărturisirea de credință al lui Kiril Lucaris, iar Biserica Romano-Catolică la conciliului de la Trident a anatemizat pe toți cei ce o susțin.

Capitolul XIII

CINSTIREA SFINȚILOR

TEMEIURI PENTRU CINSTIREA SFINȚILOR, A MOAȘTELOR, A ICOANELOR ȘI A SFINTEI CRUCI. PEA CINSTIREA MAICII DOMNULUI.

Învățătura Bisericii noastre afirmă că acelor creștini care în timpul vieții pământești s-au arătat plini de desăvârșire în viața religioasă și morală și care după trecerea la cele veșnice duc o viață fericită în cer, li se cuvine o cinstire și o închinare relativă, manifestată în sărbători consacrate lor, în biserici ridicate în cinstea lor, în venerarea icoanelor sau moaștelor lor, etc. Aceștia, împreună cu îngerii, alcătuiesc **ceata sfinților**, dintre care cea mai vrednică de cinstire este Maica Domnului.

CINSTIREA LUI DUMNEZEU ȘI CINSTIREA SFINȚILOR

Desigur, nu se confundă cinstirea sfinților cu cinstirea lui Dumnezeu. Cea acordată lui Dumnezeu se numește **adorare**, pe când cea acordată sfinților se numește **venerare**, iar cea acordată Maicii Domnului se numește **supravenerare sau preacinstire**.

Adorarea este o cinstire absolută, care I se cuvine numai lui Dumnezeu, izvorul întregii existențe.

Venerarea e o cinstire relativă. Cinstindu-i pe sfinți, cinstim indirect pe Dumnezeu, care le-a dat acestora harul Său: „**Lăuda-ți pe Dumnezeu întru sfinții Săi**” (Psalmul 150. 1). Făcând parte din aceeași comuniune a Bisericii, relația noastră cu sfinții e o relație de dragoste frățească.

TEMEIURILE CINSTIRII SFINȚILOR

1. În Vechiul Testament, proorocul Ilie era venerat pentru minunile pe care le făcea (III Regi 18. 7), de asemenea și proorocul Elisei (IV Regi 9. 17).

În Noul Testament, pentru viața lor curată, sfinții erau numiți „**casnici**” ai lui Dumnezeu sau „**judecători ai lumii**” (Matei 19. 28).

Exemplu: Când Petru a intrat în casa sutașului Corneliu, acesta a căzut la picioarele lui și i s-a închinat (Fapte 10. 25); temnicerul din Filipi s-a prosternat în fața lui Pavel (Fapte 16. 29), etc.

2. Atât în această viață cât și după moarte, sfinții se roagă pentru oameni „**Vă îndemn deci, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri pentru toți oameni...**” (I Timotei 2. 1-3), sau „...**că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului**” (Iacov 5. 16).

3. Sfinții, ca urmași ai lui Hristos, au devenit pentru noi exemple sau modele vrednice de urmat. Sfântul Apostol Pavel zice: „**Fiți împreună următori mie, fraților, și uitați-vă la aceia care umblă astfel, cum ne aveți pilde pe noi**” (Filipeni 3. 17), sau „**Fiți următori mie, precum și eu Îi sunt lui Hristos**” (I Corinteni 11. 1). Pentru toate aceste motive, sfinții merită cinstire din partea noastră. Sinodul VII ecumenic a stabilit cinstirea sfinților.

Protestanții și unele secte resping cu desăvârșire cultul sfinților, negând posibilitatea acestora de a mijloci pentru noi. Pe baza textului din I Timotei 2. 5 „**Pentru că Unul este Dumnezeu, unul și Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni; omul Iisus Hristos**”, ei susțin că nimeni altcineva, deci nici sfinții nu pot mijloci la Dumnezeu pentru mântuirea noastră.

Dar, în acest text, este vorba despre Mijlocitorul împăcării între om și Dumnezeu, omul-Dumnezeu Iisus Hristos, și nu de sfinți, care pot mijloci cu rugăciunile lor către Dumnezeu pentru milostivire și iertare de păcate.

CINSTIREA SFINTELOR MOAȘTE

Sfintele Moaște sunt rămășițe pământești din trupurile sfinților, pe care Dumnezeu le-a învrednicit de nestrăciune, ca și îmbrăcămintea sau orice alte obiecte rămase de la ei. Biserica a practicat întotdeauna cinstirea sfințelor moaște, iar Sfinții Părinți dau mărturie în acest sens. De pildă, Sfântul Policarp zice „**Noi am strâns osemintele lui ca un odor... și le-am așezat unde se cuvine; aici ne vom aduna... să sărbătorim ziua nașterii sale, celei martirice...**”. Sinodul VII ecumenic a hotărât cinstirea lor.

Protestanții și sectele aduc numeroase obiecțiuni împotriva cinstirii sfințelor moaște susținând că cinstirea lor este idolatrie.

CINSTIREA SFINTELOR ICOANE

Biserica noastră ne învață că sfintele icoane sunt reprezentări sensibile, fie ale lui Dumnezeu în Treime, fie ale Mântuitorului Iisus Hristos, fie ale îngerilor sau ale sfinților.

Având în vedere strânsa legătură între icoană și persoana pe care o reprezintă, legătura ce se realizează prin sfințirea icoanei, Biserica noastră arată că cinstirea icoanelor nu contravine poruncii a II-a a Decalogului: „**Să nu-ți faci chip cioplit, nici altă asemănare... și să te închini lor**” (Ieșire 20. 4), deoarece icoana nu e chip cioplit, nu e idol, ci e reprezentarea unei persoane sfinte, care există în realitate, iar noi nu ne închinăm materiei din care e făcută icoana, ci persoanei reprezentate.

Ele ne ajută să menținem mai vie legătura dintre credincioși și Dumnezeu. De aceea, s-a spus că icoanele sunt Biblia celor neștiutori de carte.

Sinodul VII ecumenic a hotărât venerarea lor. Biserica Ortodoxă n-a admis însă în cultul său icoane sculptate sau statuile, ci numai pe cele pictate.

Protestanții consideră icoanele „**chipuri cioplite**”, golind bisericile de icoane și transformându-le mai mult în școli de propovăduit a cuvântului dumnezeiesc.

CINSTIREA SFINTEI CRUCI

Alături de sfintele moaște și sfintele icoane, Biserica noastră cinstește și Sfânta Cruce. În înțeles material, crucea e un obiect pe care a fost răstignit Mântuitorul Hristos. În sens spiritual, prin cruce se înțeleg greutățile și suferințele pe care fiecare om trebuie să le suporte în viață.

În legătură cu crucea este și semnul Sfintei Cruci, pe care creștinii îl fac cu mâna dreaptă, la serviciile divine și cu orice prilej de închinare.

Temeiurile cinstirii Sfintei Cruci:

a) Crucea a fost preînchipuită în Vechiul Testament ca mijloc de mântuire prin lovirea Mării Roșii de către Moise cu toiagul (Ieșire 14 16); de mâinile lui Moise întinse orizontal și sprijinite de Aron și Hur în lupta cu amaleciții (Ieșire 17. 1-12); de șarpele de aramă înălțat de Moise în pustietate pentru vindecarea celor mușcați de șerpi veninoși (Numerii 21. 9).

b) În Noul Testament, crucea a devenit altarul de jertfă al Mântuitorului. Ea este mijlocitoarea preamăririi lui Hristos (Filipeni 2. 8-9); este mijlocul prin care s-a înlăturat vrășmășia dintre oameni și împăcarea lor cu Dumnezeu (Efeseni 2. 16); este semnul biruinței lui Hristos asupra morții (Matei 24. 30).

Vrednicia de cinstire a crucii rezultă și din cele afirmate de Sfântul Pavel „Mie însă să nu-mi fie a mă lăuda fără numai în crucea Domnului...” (Galateni 6. 14).

Sfânta Tradiție dă mărturii despre cinstirea crucii începând cu epoca apostolică.

Obiecțiile protestanților și ale sectanților sunt neîntemeiate. Cinstirea cruci nu înseamnă idolatrie, căci crucea e legată de Hristos. Sinodul VII ecumenic a stabilit cinstirea ei.

PREACINSTIREA MAICII DOMNULUI

Dintre toți sfinții, cea mai înaltă cinstire se cuvine Sfintei Fecioare Maria. Cinstirea pe care Biserica o dă Sfintei Fecioare se numește supravenerare sau preacinstire, pentru că ea s-a învrednicit să fie aleasă de Dumnezeu spre a fi Maica Fiului Său.

Temeiurile cinstirii ei:

A) După căderea în păcat a protopărinților noștri Dumnezeu i-a încunoștințat că mântuirea va veni prin femeie: „**Dușmănie voi pune între tine și femeie...**” (Facere 3. 15). Precum păcatul a venit prin Eva, mântuirea avea să răsară prin Fecioara Maria. Isaia profețește: „**Iată Fecioara va lua în pânțece și va naște fiu...**” (Isaia 7. 14).

B) Sfintei Fecioare i s-a acordat cinstire și prețuire deosebită de diferite persoane:

- Dumnezeu a prețuit-o, alegându-o să nască pe Fiul Său;
- Îngerul Gavriil, i s-a închinat cu cuvintele „**Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu tine...**” (Luca 1. 28-29);
- Elisabeta, mama Sfântului Ioan Botezătorul, a numit-o cu cuvintele „**Binecuvântată ești tu între femei și binecuvântat este rodul pântecelui tău**” (Luca 1. 40-43).
- Oamenii din mulțimile care ascultau cuvintele lui Iisus o fericiau zicând: „**Fericit este pânțelele care Te-a purtat și fericiți sunt sânii pe care i-ai supt!**” (Luca 11. 27-28).
- Ea însăși i-a mărturisit Elisabetei „**Că, iată, de acum mă vor ferici toate neamurile. Că mi-a făcut mie mărire Cel Puternic și sfânt este numele Lui**” (Luca 1. 48-49).

- Mântuitorul Hristos, ca Fiu al ei, tot timpul i-a fost supus și a cinstit-o (Luca 2. 51; Ioan 2. 3-10), iar când era pe cruce a încredințat-o Sfântului Ioan (Ioan 19. 26-27).
- Chiar numele ei de „**Maria**”, înseamnă doamnă, stăpână, cea aleasă. La aceasta se referă psalmistul când o numește „**aleasa Domnului**”.
- Maica Domnului rămânând fecioară și după naștere (Ezechiel 44. 1-3).
- Sfânta Tradiție dă mărturie că Biserica tot timpul a preamărit-o pe Sfânta Fecioară, stabilindu-i patru mari sărbători în timpul anului.

Capitolul XIV

DESPRE BISERICĂ

ÎNTEMEIEREA, FIINȚA, ÎNSUȘIRILE ȘI MEMBRII BISERICII

Biserica este extensiunea comunitară a Mântuitorului Iisus Hristos. Numirea de Biserică se dă comunității celor ce formează poporul lui Dumnezeu, dintre care unii viețuiesc aici pe pământ, iar alții triumfă în cer.

Sfinții Părinți vorbesc despre o **Biserică luptătoare**, care se războiesc împotriva păcatului aici pe pământ și despre o **Biserică triumfătoare**, a îngerilor, dreptilor și sfinților, care a triumfat împotriva răului. **Biserica luptătoare** și cea **triumfătoare** formează o singură unitate, ele fiind în strânsă legătură.

Cuvântul de Biserică se mai folosește și pentru denumirea unor comunități creștine locale.

În Revelație nu găsim vreo definiție a Bisericii, ci numai unele descrieri ale ei. Astfel, în Sfânta Scriptură, ea este înfățișată fie ca totalitatea credincioșilor, condusă în mod nevăzut de Hristos, ca mijloc de transmitere a lucrării sfințitoare prin Sfintele Taine.

ÎNTEMEIEREA BISERICII

Biserica a fost întemeiată de Mântuitorul Iisus Hristos prin jertfa Sa pe cruce „...pe acest piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui” (Matei 16. 18).

Ea a fost inaugurată în chip văzut la Cincizecime, ziua ei de naștere, când Duhul Sfânt S-a pogorât peste Apostoli și în urma predicii lui Petru au primit credința botezându-se „ca la trei mii de suflete” (Fapte 2. 41).

După porunca Domnului: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh...” (Matei 28. 19). Apostolii au întemeiat în diferite regiuni Biserici locale, ei considerându-se colaboratori ai Domnului.

Întemeind Biserica, Mântuitorul i-a dat acesteia încredințarea și puterea de a continua întreita Sa slujire: **învățătoarească, arhierescă, împărătească.**

FIINȚA BISERICII

Ființa Bisericii se constituie din: **trăirea comunitară cu Sfânta Treime, participarea omenească la viața lui Dumnezeu**, și trebuie precizate următoarele:

- **Esența tainică, dumnezeiască și omenească a Bisericii** își are temeiul în Sfânta Treime. Biserica este un organism teandric în care viața umană se unește cu cea divină, după modelul arătat de Fiul lui Dumnezeu. Organismul acesta este întreținut de prezența Duhului Sfânt, care are misiunea de a întreține iubirea între mădularele Bisericii.
- **Există și un temei natural-omenesc al comuniunii bisericești**, temei care se reflectă din cel dumnezeiesc, omul devenind purtător al chipului lui Dumnezeu. Omul are chiar din creație (Facere 2. 18), teamă de singurătate, năzuind din firea sa, spre comuniune. De altfel, Dumnezeu a creat pe Adam dual „**bărbat și femeie**”.
- **Teandria ființială bisericească** se constituie din întâlnirea și unirea tainică a naturalului cu supranaturalul, mai întâi în Întrupare și apoi în Înviere.
- **Existența păcătoșilor în biserică** nu poate afecta sfințenia ființială a Bisericii, care rămâne fără pată (Efeseni 5. 27).
- **Biserica este și instituție**, dar nu numai în sens de așezământ juridic, ci de instituție vie, mereu neschimbată, avându-L temei instituțional pe însuși Iisus Hristos „**Calea, Adevărul și Viața**” (Ioan 14. 6).
- **Biserica are un aspect văzut și altul nevăzut**. Fiind comunitate a credincioșilor și instituție pentru ei, Biserica este văzută. Nevăzut este Capul ei, Hristos, precum și harul sfințitor și mântuitor din ea. Prin actele văzute ale Bisericii (**mai ales prin cult**), se păstrează statornicia unor forme bine stabilite pentru toți credincioșii, iar prin cele nevăzute, se transmite tuturor harul lui Dumnezeu.
- **De ființa Bisericii ține și infailibilitatea ei** care înseamnă independența ei față de greșală, adică neputința de a greși, întemeiată pe calitatea ei de Trup tainic al Domnului.
- **Biserica, odată întemeiată rămâne pentru totdeauna**. Ca și întruparea Fiului lui Dumnezeu, viața Bisericii intră în veșnicie împreună cu Capul ei, Hristos.
- **Privită astfel**, ființa Bisericii în cele două aspecte ale ei: „**exterior și interior**” se constituie într-o realitate teandrică, cu o parte vizibilă și una invizibilă.

ÎNSUȘIRILE BISERICII

Simbolul credinței mărturisește patru însușiri ale Bisericii:

1. Unitatea - Biserica este una și unică, anume Biserica lui Hristos „**Pe acest piatră voi zidi Biserica Mea**” (Matei 16. 18).

Biserica este unică, pentru că unul este Dumnezeu, unul este Iisus Hristos și unul Duhul Sfânt care sălășluiește în ea: „...**este un Domn, o credință, un botez un Dumnezeu și Tatăl tuturor...**” (I Cor 1. 13).

Unitatea Bisericii se exprimă în unitatea în credință și în conducerea ei. Adică, unitatea pretinde mărturisirea aceleiași învățături de către toți credincioșii și de toate Bisericile. În interiorul ei, Biserica se manifestă unitară, îmbinând unitar viața creștină în general și activitățile mădularelor ei, ierarhia și credincioșia.

1. Sfințenia - Biserica este sfântă deoarece ea este Trupul tainic al lui Hristos.

Este sfântă și prin calitatea ei de lăcaș al Duhului Sfânt care sfințește pe credincioși. Este sfântă, deoarece sfânt este întemeietorul și Capul ei. Prezența păcătoșilor în Biserică nu afectează sfințenia Bisericii, deoarece sfințenia în sine nu rezultă din sfințenia membrilor ei, ci sfințenia acestora se alimentează din sfințenia Bisericii.

Text biblic: „**Hristos a iubit Biserica și S-a dat pe Sine pentru ea, ca să o sfințească,...** și ca s-o înfățișeze Sineși Biserică sfințită” (Efeseni 5. 25-27).

3. Sobornicitatea - Este însușirea Bisericii de a fi un întreg unitar peste tot pământul unde s-a răspândit creștinismul.

Această însușire are două aspecte:

- **Extensiv**, care exprimă prezența spațială a Bisericii;
- **Intensiv**, arată conținutul ortodox de valoare universală a vieții Bisericii, puterea interioară a Bisericii de a păzi neatinsă unitatea de învățatură.

Deci „**sobornicitatea**” este comuniunea frățească a tuturor în Hristos. Prin această expresie se exprimă modul de conducere al Bisericii, aceasta arătând că Biserica stă pe temelia soboarelor sau a Sinoadelor ecumenice, autoritatea ei supremă fiind soborul sau sinodul.

4. Apostolicitatea - Reprezintă însușirea prin care Biserica se afirmă ca fiind întemeiată de Iisus Hristos și așezată „**pe temelia Apostolilor și a proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind Iisus Hristos**” (Efeseni 2. 20).

Apostolicitatea este nota specifică și esențială a adevăratei Biserici, manifestându-se în **succesiunea apostolică neîntreruptă** a ierarhiei bisericești, potrivit căreia harul episcopatului se transmite neîntrerupt (Matei 28. 20).

MEMBRII BISERICII: CLERUL ȘI CREDINCIOȘII. IERARHIA BISERICESCĂ

În Biserică, dintru început au existat două categorii de membrii: **cler și popor, ierarhia bisericească și laicii sau mirenii**.

Ierarhia bisericească aparține în mod ființial Bisericii. Ca instituție, Biserica nici nu poate fi concepută fără ierarhie sacramentală, prin care să se exercite întreita slujire a Mântuitorului.

Primii ierarhi ai Bisericii (**chemați direct de Mântuitorul**) au fost Apostolii, urmând cei șaptezeci de ucenici și urmați de diaconii.

Apostolatul, posedând plenitudinea harului preoției și a darurilor duhovnicești, nu s-a transmis mai departe la urmașii Apostolilor.

Dar apostoli, ca trimiși ai Domnului, au acordat urmașilor lor putere preoțească, hirotonind episcopi, preoți și diaconi pentru continuarea slujbei apostolești. De aici provine împărțirea membrilor Bisericii în **ierarhie și credincioși, cler și popor**.

Harul transmis de Apostoli urmașilor lor este cel al episcopatului – **prima treaptă**, apoi cel al preoției - în sens strict cu **treapta a doua** și cel al diaconatului – **treapta a treia**. Acestea sunt treptele hirotoniei după har, existente încă din timpul Apostolilor.

Existența ierarhiei bisericești o adevăresc Părinții apostolici.

Astfel, Clement Romanul face deosebire între clasa laicilor și clerul sfințit; Ignatie al Antiohiei face deosebire între ierarhie și popor, afirmând că fără episcopi, preoți și diaconi, Biserica nu există. Policarp al Smirnei îndeamnă pe credincioși să se supună preoților și diaconilor.

În cursul vremii au apărut gradații în cuprinsul fiecăreia dintre cele trei trepte conferite prin hirotonie. Astfel, la treapta episcopatului au apărut gradele de: **arhiepiscop, mitropolit, patriarh**; la cea de preot: **protopresbiter sau arhipresbiter**; la cea de diacon: **arhidiacon sau protodiacon**.

Dar nici un grad dintre acestea nu-i se conferă mai mare putere sacramentală, deosebirea constând doar în funcția administrativă de drept bisericesc.

În primele veacuri creștine, numirile de presbiter și episcop se întrebunțau în mod egal, pentru că atât preotul cât și episcopul erau „**bătrâni**” și totodată „**supraveghetori**” ai credincioșilor.

Episcopul stă pe cea mai înaltă treaptă ierarhică, instituită de Hristos și de Apostoli, ca prim-păstor într-o anumită regiune, sub conducerea lui aflându-se tot clerul și poporul teritoriului respectiv.

Preoții primesc de la episcop, prin hirotonie harul și puterea săvârșirii Sfintelor Taine, de a propovădui dreapta învățătură și de a conduce pe credincioși spre mântuire.

De reținut: Întrucât eparhiile în fruntea cărora se află câte un episcop constituie împreună o Biserică autocefală, sinodul episcopilor acelei Biserici este acolo autoritatea cea mai înaltă, prin extindere, autoritatea cea mai înaltă a întregii Biserici este cea a Sinodului ecumenic.

Ca semn de manifestare a acordului general bisericesc este și faptul că hirotonia de episcop se face de cel puțin doi sau trei episcopi, reprezentând unitatea întregului corp bisericesc. Totalitatea episcopilor întruniți în sinod direct sau prin reprezentanți recunoscuți se numește Sinod ecumenic.

Sinodul ecumenic constituie autoritatea supremă infailibilă a Bisericii. Ierarhii întruniți în sinod au conștiința că sunt purtători ai Duhului Sfânt și că hotărârile lor stau sub asistența ocrotitoare a acestuia „**părut-s-a Duhului Sfânt și nouă**” (Fapte 15. 28). Aceasta a fost formula uzitată la Sinodul Apostolic din Ierusalim.

Din această formulă rezultă două lucruri foarte importante:

a) Principiul hotărârilor sinodale este Duhul Sfânt;

b) Autoritatea sinodului este întemeiată pe demnitatea episcopală.

În Sinod, ierarhii se adună canonic și discută liber, după model apostolicesc pentru multă cercetare (Facere 15. 7), nu ca delegați ai credincioșilor, ci după drept divin, constituind temeiul intern al infailibilității hotărârilor sinodale.

Prezența și lucrarea Duhului Sfânt în Sinoadele ecumenice nu înseamnă inspirarea și descoperirea de dogme noi, ci ajutor și supraveghere.

Din corpul Bisericii, alături și împreună cu ierarhii fac parte și mireni sau laicii. Ei pot participa la activități bisericești administrative, contribuind efectiv la activitate învățătoarească a Bisericii, confirmată de însăși istoria Bisericii.

Această activitate a mirenilor se poate desfășura numai din încredințarea și sub supravegherea autorității episcopale. Ierarhia bisericească, deși este

în Biserică și nu deasupra ei, are ființial în ea rolul de supraveghere a corectitudinii, învățaturii, pe temeiul darului Duhului Sfânt.

Capitolul XV

SFINTELE TAINЕ

FIINȚA, NECESITATEA ȘI NUMĂRUL TAINELOR. CELE ȘAPTE TAINЕ ȘI IERURGIILE. SFINTELE TAINЕ ÎN VIAȚA CREDINCIOȘILOR.

1) Sfintele Taine - sunt lucrări văzute, instituite de Mântuitorul Hristos și încredințate Sfintei Sale Biserici, prin care se împărtășește celor ce le primesc harul nevăzut al Sfântului Duh, scopul lor fiind mântuirea și sfințirea credincioșilor.

Spre deosebire de Biserica noastră, protestanții și unele secte creștine neagă caracterul supranatural, haric și sfințitor al Tainelor, văzând în ele simple simboluri.

Toate Tainele au câteva trăsături esențiale și anume:

a) Tainele au fost instituite de Mântuitorul Hristos. Texte biblice:

„...iar harul și adevărul prin Iisus Hristos au venit” (Ioan 1. 17), precum și din calitatea Apostolilor de „**Iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu**” (I Corinteni 4. 1).

b) Partea văzută sau externă. Este rânduiala sau slujba stabilită de Biserică pentru săvârșirea ei, cuprinzând materia, actele făcute, cuvintele rostite de săvârșitor.

c) Partea nevăzută sau internă. Este împărtășirea harului divin celor care le primesc, harul numindu-se har sfințitor și deosebindu-se de la Taină la Taină, reținând că fiecare Taină în afară de harul sfințitor conferă și haruri speciale caracteristice fiecăruia dintre ele.

d) La fiecare Taină există un săvârșitor și un primitor. Desigur, adevăratul săvârșitor al Tainelor este Mântuitorul Iisus Hristos, care își continuă prin ele activitatea Sa. Episcopii și preoții cărora li s-a transmis puterea harică de a săvârși Sfintele Taine, o fac în numele lui Hristos. Protestanții cred că orice creștin poate săvârși Tainele.

Validitatea Tainei nu depinde de vrednicia morală a săvârșitorului, deoarece adevăratul săvârșitor este Iisus Hristos, preotul fiind doar un instrument prin care lucrează Duhul Sfânt. Dar, se impune totuși din partea săvârșitorului voința de a săvârși Tainele în mod serios, după rânduiala Bisericii.

2) Necesitatea Tainelor - este legată de necesitatea harului divin, Tainele fiind singurele mijloace de împărtășire a harului. Ele sunt necesare oricărui creștin pentru mântuire. Atât Biserica noastră, cât și cea Romano-Catolică învață că Tainele sunt absolut necesare pentru mântuirea și sfințirea credincioșilor.

3) Numărul Tainelor - Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică mărturisesc șapte Taine, în următoarea ordine: **Botezul, Mirungerea, Euharistia, Pocăința, Preoția, Nunta și Maslul**. Protestanții și alte secte creștine, admit în general două taine: **Botezul și Cina Domnului**, iar uneori, urmând pe Luther, admit și **pocăința**.

Sunt șapte Taine, deoarece atâtea a instituit Mântuitorul după nevoile oamenilor, iar Biserica a învățat și a administrat acest număr de Taine în toată istoria ei.

E drept că Sfânta Scriptură nu precizează nicăieri numărul Tainelor, dar conține dovezi despre fiecare Taină în parte. Nici Sfânta Tradiție nu precizează acest număr de la început, dar nici nu l-a contestat vreodată. Iar când au apărut ereziile, care au contestat fie ființa, fie numărul Tainelor, Biserica a definit cu precizie noțiunea de Taină și a precizat că sunt șapte Taine.

Speculația teologică a încercat să explice acest număr prin analogia cu cele șapte daruri ale Duhului Sfânt (Isaia 11. 2-3), ca și prin caracterul simbolic al cifrei 7.

Împărțirea Tainelor:

- **Taine care se repetă:** Mirungerea, Euharistia, Pocăința, Maslul și Nunta;
- **Taine care nu se repetă:** Botezul și Hirotonia.

O altă împărțire:

- ✓ **Tainele vieții spirituale:** Botezul, Mirungerea, Euharistia;
- ✓ **Tainele restabilirii sănătății sufletești și trupesti:** Pocăința și Maslul;
- ✓ **Taine speciale:** Preoția și Nunta.

Altă împărțire:

- **Taine de normalizare a vieții:** Botezul, Pocăința, Maslul;
- **Taine de perfecționare a vieții:** Mirungerea, Euharistia;
- **Taine speciale:** Preoția, Nunta.

CELE ȘAPTE TAINE

I. Botezul - Botezul este Taina prin care omul, prin întreita cufundare în apă și prin rostirea formulei botezului de către săvârșitor, intră în starea harică, curățindu-se de păcatul strămoșesc și devenind membru al Bisericii.

Taina Botezului a fost instituită de Mântuitorul Hristos înainte de Înălțarea Sa la cer prin cuvintele: „**Mergând învăța-ți toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh...**” (Matei 28. 19).

Părerea unor teologi apuseni că această Taină ar fi fost instituită la Botezul Domnului sau la convorbirea Mântuitorului cu Nicodim sunt eronate.

- **Materia Botezului** - apa naturală, curată, iar din Tradiție s-a moștenit ca ea să fie sfințită, Botezul făcându-se prin întreita cufundare și nu prin stropire ca la catolici.
- **Formula Botezului** - este „**Botează-se robul lui Dumnezeu (N) în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin**”. Botezul se face prin întreita cufundare în numele Sfintei Treimi, cele trei cufundări simbolizând cele trei zile cât a stat Mântuitorul în mormânt. Biserica Romano-Catolică a modificat formula de botez „**eu te botez...**” în loc de „**Se botează...**”. Ei pun în gura celui ce se botează sare sfințită, ca simbol al dezvoltării gustului de a păstra harul primit la botez.
- **Săvârșitorul** - este preotul sau episcopul hirotonit canonic. În caz de nevoie poate fi și diaconul sau chiar un credincios care n-a decăzut de la dreapta credință. În acest caz, Botezul trebuie completat de preot.
- **Primitorii** - sunt toți cei nebotezați, care doresc să se curățească de păcatul strămoșesc și să devină membrii ai Bisericii.

Botezul este absolut necesar pentru mântuire „**De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va intra în împărăția lui Dumnezeu**” (Ioan 3. 15).

Alături de Botezul „**din apă și din Duh**”, Biserica noastră recunoaște așa-numitul **Botez al sângelui**, adică moartea martirică pentru credința în Hristos, suferită de o persoană nebotezată. Recunoaște de asemenea **Botezul dorinței**, adică dorința fierbinte a unui om nebotezat de a se boteza și deveni membru al Bisericii, dintr-o anumită cauză n-o poate face (**nu există nimeni în acel loc care să-l poată boteza**).

II. Mirungerea - este acea Taină prin care noul botezat, îndată după botez, primește harul Duhului Sfânt, spre a se întări și spori în noua viață dobândită prin Botez. „**Iar cel ce ne întărește pe noi... și ne-a uns pe noi este Dumnezeu, Care ne-a și pecetluit pe noi**” (II Corinteni 1. 21-22).

Raportul dintre efectele acestei Taine și cele ale Botezului este asemănător celui dintre creșterea trupească și naștere. Botezul este nașterea, Mirungerea este creșterea.

Deși nu se cunoaște momentul instituirii, caracterul ei de Taină rezultă din numirea pe care o poartă, care se referă atât la partea văzută și nevăzută, cât și la efectele asupra primitorului.

– În ce privește modul administrării, la început se săvârșea în două feluri:

- Punerea mâinilor de către Apostoli;
- Ungerea cu Mir Sfințit.

Este absolut sigur că ambele practici se refereau la una și aceeași Taină, după părerea Sfinților Părinți.

- **Materia** Tainei este mirul sfințit, care se sfințește de Sinodul Bisericii Autocefale în Joia Patimilor.
- **Formula** Tainei „**Pecetea Darului Duhului Sfânt**”. Biserica noastră administrează această Taină după Botez. **Text** „**Nu-L întristați pe Duhul Sfânt al lui Dumnezeu, întru care ați fost pecetluiți în ziua răscumpărării**” (Efes 4. 30). „**Ziua Răscumpărării**” înseamnă ziua Botezului.

Biserica Romano-Catolică, începând din secolul al XIII-lea, amână această Taină până la doisprezece ani sau cel puțin șapte ani, numindu-o „**confirmare**”.

Protestanții, cultele creștine și sectele nu recunosc această Taină nici ca simbol, afirmând că Sfânta Scriptură nu vorbește nicăieri de această Taină.

III. Sfânta Euharistie (Împărtășania) - este Taina prin care, sub forma pâinii și a vinului, creștinul se împărtășește cu însuși Trupul și Sângele Domnului, prezente în mod real prin prefacerea elementelor la jertfa euharistică de la Sfânta Liturghie.

Denumirea vine de la cuvântul grecesc „**euharistia**” mulțumire, deoarece Mântuitorul Hristos înainte de a o institui a mulțumit lui Dumnezeu prin rugăciune.

Ea este cea mai însemnată dintre toate Tainele, pentru că prin ea se realizează comuniunea cu Hristos. A fost instituită de Mântuitorul la Cina

cea de Taină, atunci când luând pâinea a zis: „**Luăți, mâncați, acesta este trupul Meu...**, apoi luând paharul și mulțumind a zis: **Beți dintru acesta toți, acesta este Sângele Meu, al legii celei noi...**” (Matei 26. 26-28).

Numirile acestei Taine: Cina Domnului, Frângerea pâinii, Paharul mântuirii, Ospățul iubirii, împărtășanie, etc.

- **Materia Tainei:** pâinea și vinul, ca produse specifice ale priceperii omenești în materie de hrană. Pâinea să fie de grâu curat, dospită, cum a fost la Cina cea de Taină, iar vinul să fie curat, din struguri, amestecat cu puțină apă.

Momentul prefacerii în Trupul și Sângele Domnului este acela în care preotul rostește epicleza sau rugăciunea de invocare a Duhului Sfânt și le binecuvântează.

Biserica Romano-Catolică întrebuițează pâinea nedospită, azima (**ostia**), începând din secolul VI și s-a generalizat acest obicei în secolul XI. Se bizuie pe considerația că la Cina cea de Taină s-ar fi folosit azima, după obiceiul iudeilor și nu pâine. **De reținut** însă că, din textul Evangheliilor sinoptice, rezultă că s-a folosit pâine (**artos**) și nu azimă (**azimon**).

Catolicii susțin, apoi că momentul prefacerii darurilor nu e în timpul epiclezei, ci atunci când se rostesc cuvintele de instituire „**Luăți, mâncați... Beți dintru acesta toți...**”.

O altă inovație romano-catolică nu împărtășește pe credincioși decât cu Trupul Domnului, nu și cu Sângele Domnului, deoarece afirmă ei, acolo unde este Trupul este și Sângele (**teoria concomitenței**), preoții însă se împărtășesc cu ambele.

După învățătura ortodoxă, Sfânta Euharistie are un întreit aspect:

- **Taină** - ea este împărtășirea cu însuși Trupul și Sângele Domnului, prezente în mod real sub forma pâinii și a vinului;
 - **Jertfă** - ea este actualizarea pe Sfintele altare a Jertfei de pe Cruce, a Mântuitorului Hristos, până la sfârșitul veacurilor;
 - **Ospăț comemorativ** fiind o aducere aminte a întregii opere mântuitoare a lui Iisus Hristos, după porunca „**Aceasta s-o faceți întru pomenirea Mea**” (Luca 22. 19).
- **Săvârșitorul** Sfintei Euharistii este episcopul sau preotul, ca urmași ai Sfinților Apostoli. Diaconii, cu încredințare, pot duce împărtășania celor bolnavi.
 - **Primitorii Tainei** sunt toți creștinii care s-au pregătit pentru primirea ei prin Taina Pocăinței.

- **Efectele Sfintei Euharistii sunt:**

- a) - Unirea celui ce se împărtășește cu Hristos;
- b) - Curățirea de păcate și progres în viața duhovnicească;
- c) - Garanția învierii și a nemuririi.

Învățătura protestantă este total deosebită de cea a Bisericii noastre și romano-catolică. Ea refuză Euharistiei atât caracterul de Taină, cât și cel de Jertfă, reducându-o la un simplu ospăț comemorativ, zicându-i cina, masa sau ospățul Domnului. Singurul Luther susține prezența reală a Domnului în Euharistie, prin așa-numita impanație = adică Domnul se află: **în pâine, cu pâine, sub pâine și în vin, cu vin și sub vin**, Trupul Domnului venind și unindu-se cu pâinea, iar Sângele cu vinul, printr-o unire sacramentală, dar elementele (**pâinea și vinul**) rămân neschimbate.

Zwingli afirmă că în Euharistie Domnul nu e prezent sub nici o formă, deci nici material, nici spiritual, aceasta fiind doar un act comemorativ în amintirea ultimului Paște serbat de Iisus cu ucenicii Săi.

Calvin ține calea de mijloc, admitând o împărtășire spirituală cu Trupul și Sângele Domnului.

Din dogma prezenței reale a Mântuitorului în Sfânta Euharistie decurg următoarele consecințe:

- a). După prefacerea darurilor în Trupul și Sângele Domnului, Sfintei Euharistii i se cuvine aceeași adorare sau închinare care o dăm Mântuitorului Hristos;
- b). Împărtășindu-ne cu Trupul și Sângele Domnului ne împărtășim cu Dumnezeu Sa;
- c). În fiecare părticică din pâinea și vinul euharistic, după prefacere, se află Hristos întreg sub ambele naturi;
- d). Indiferent în câte locuri se săvârșește Sfânta Euharistie, în toate aceste locuri se află Hristos întreg;
- e). Pâinea și vinul prefăcute, rămân trup și sânge atât cât durează aceste elemente și nu numai în momentul când creștinii se împărtășesc cu ele.

Concluzie: De aceea, ele trebuie păstrate cu mare grijă.

IV. Pocăința sau Mărturisirea - este Taina prin care:

- Creștinul căindu-se de păcatele săvârșite și mărturisindu-le înaintea duhovnicului, primește de la Dumnezeu, prin dezlegarea preotului, iertarea păcatelor.
- Momentele esențiale ale acestei Taine sunt:

- a) Luând hotărârea de a se îndrepta, penitentul se apropie de scaunul mărturisirii cu umilință și cu inima înfrântă;
- b) Manifestând căință și părere de rău, făgăduiește ca pe viitor să nu le mai repete;
- c) Duhovnicul dă dezlegare pentru cele mărturisite;
- d) Duhovnicul dă canonul sau epitimia cuvenită.

Instituirea Tainei - Această Taină a fost mai întâi făgăduită de Mântuitorul Apostolilor Săi „**Oricâte veți lega pe pământ...**” (Matei 18. 18), iar după învierea Sa a fost instituită ca Taină când a zis „**Luăți Duh Sfânt, căroră le veți ierta păcatele se vor ierta lor; și căroră le veți tine, vor fi ținute**”. (Ioan 20. 22-23).

În privința modului cum se săvârșește, istoria Bisericii ne arată că încă din epoca apostolică ea se făcea în fața episcopului sau preotului ca martor al lui Dumnezeu, fiind singurul în măsură și în drept să exercite puterea de a lega și de a dezlega păcatele oamenilor.

Formula - Validitatea Tainei nu depinde de vrednicia morală a săvârșitorului, căci Dumnezeu este cel ce iartă păcatele.

Efectele pocăinței:

- Iertarea păcatelor și reșezarea în starea harică;
- Ușurarea sufletească și reșezarea pe calea virtuții.

Dar ca să aibă aceste efecte penitentul trebuie să întrunească următoarele condiții:

- a) - Să facă o mărturisire sinceră și completă a păcatelor;
- b) - Să pună în practică hotărârea de a nu mai păcătui;
- c) - Să aibă convingerea că Dumnezeu iartă orice păcat, dacă căința e sinceră și îi urmează îndreptarea;
- d) - Să-și îndeplinească canonul sau epitimia deplin.

Biserica romano-catolică a introdus o serie de inovații și cu privire la această Taină:

- ✓ Socotește epitimiile ca o pedeapsă ispășitoare și ca o satisfacere adusă dreptății dumnezeiești;
- ✓ A creat teoria faptelor prisositoare din tezaurul sfinților, pe care Biserica le poate distribui prin indulgențe celor ce au nevoie de ele;
- ✓ Utilizează mărturisirea auriculară, făcută în confesional, preotul fiind izolat de penitent, pe care nu-l vede, ci numai îi ascultă mărturisirea;

- ✓ Protestanții refuză să recunoască Pocăinței caracterul de Taină. Luther o consideră uneori ca Taină, dar alții n-o recunoaște.

Alți protestanți și secte consideră pocăința numai ca o căință și convertire pe care o face credinciosul prin propriile sale puteri.

V. Taina Preoției - este Taina prin care o persoană este consacrată în scopul de a săvârși toate celelalte Taine, ca reprezentant văzut al lui Hristos, adevăratul săvârșitor al tuturor Tainelor. Așadar, Preoția este Taina în care, prin punerea mâinilor episcopului și prin rugăciune, harul divin se pogoară asupra unui candidat, sfințindu-l și așezându-l într-o treaptă a ierarhiei bisericești.

Efectele Tainei

- Împărtășește celui hirotonit harul sfințitor;
- Cel hirotonit devine membru al ierarhiei preoțești;

Instituirea Tainei - s-a făcut de Mântuitorul după învierea Sa din morți: „**Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, și Eu vă trimit pe voi**” (Ioan 20. 21-23); și încă înainte de a se înălța la cer, i-a trimis pe Apostoli în misiune.

La rândul lor, Apostolii au hotărât și așezat: **episcopi, preoți și diaconi**, transmițându-le același har.

Săvârșitorul Tainei este numai episcopul.

Taina Hirotoniei se săvârșește numai în cadrul Sfintei Liturghii, prin punerea mâinilor episcopului.

Primitorul Tainei - o persoană de parte bărbătească, care îndeplinește condițiile fizice, morale și intelectuale necesare, având o pregătire specială în acest sens.

Protestanții susțin că nu există o Taină a Preoției, deoarece toți creștinii sunt preoți - se bazează pe textul din (I Petru 2. 5; 2. 9) „**Și voi înșivă... faceți-vă pe voi casă duhovnicească, preoție sfântă...**”.

VI. Taina Nunții - Taina prin care un bărbat și o femeie, care s-au hotărât liber să trăiască împreună, primesc prin rugăciunile preotului harul divin care sfințește legătura lor.

Familia legată prin căsătorie a fost cea mai veche instituție socială, fiind întemeiată de Dumnezeu în Rai „**Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el**” (Facere 2. 18).

- **Efectele Tainei:** Transformarea legăturii dintre cei doi soți în una asemănătoare celei dintre Hristos și Biserică;
- **Săvârșitorul Tainei** este episcopul sau preotul, care reprezintă pe Hristos Cel ce pecetluiește și sfințește legătura dintre cei doi. Romano-

catolicii micșorează caracterul de Taină a nunții, afirmând că săvârșitorii sunt cei ce se căsătoresc, iar preotul e numai un martor;

➤ **Primatorii** sunt cei doi tineri de sex diferit, care vor să se căsătorească;

➤ **Formula.** Înșușirile esențiale ale căsătoriei sunt: **unitatea și indisolubilitatea**. Unitatea arată că ea este o legătură între un singur bărbat și o singură femeie (**monogamia**), iar indisolubilitatea arată că această legătură nu se poate desface. Biserica Ortodoxă admite divorțul numai pentru pricină de desfrânare.

Biserica catolică nu admite pentru nici un motiv, dar admite separația de masă și așternut, în speranța reîmpăcării.

Protestanții nu recunosc caracterul de Taină al nunții, zicând că nu găsim aici nici materie, nici transmitere de har, nici făgăduință de iertare de păcate.

VII. Taina Sfântului Maslu - este acea Taină în care prin rugăciunile preoților și prin ungerea cu untdelemn sfințit se împărtășește creștinilor bolnavi harul vindecării de bolile sufletești și trupești, precum și iertarea de păcate.

Cu toate că în Sfânta Scriptură nu se arată când a fost instituită această Taină, există multe dovezi de practicare a ei de către Sfinții Apostoli.

Exemplu: Sfântul Marcu zice „**Și ieșind ei (Apostolii) au propovăduit tuturor... Și scoteau afară demoni mulți și ungeau cu untdelemn mulți bolnavi și-i făceau sănătoși**” (Marcu 6. 12-13). Mai sunt și alte texte (Marcu 16. 18; Luca 9. 6) din care rezultă că ungerea cu untdelemn era o lucrare externă văzută, prin care se împărtășea bolnavilor harul vindecător al Duhului Sfânt, având caracterul de Taină.

Practicarea obișnuită a acestei Taine este arătată la (Iacob 5. 14-15) „**De este cineva bolnav între voi, să cheme preoții Bisericii și să se roage pentru dânsul, ungându-l cu untdelemn întru numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mântui pe cel bolnav... și se vor ierta lui**”.

Din cele afirmate de Sfântul Iacob rezultă:

† Ungerea cu untdelemn se administrează bolnavilor de către preoții Bisericii în scopul vindecării de boli și al iertării de păcate;

† Această ungere este o Taină, ea fiind împreunată cu rugăciunea și fiind făcută în numele Domnului.

Biserica catolică limitează conferirea acestei taine numai la bolnavii pe moarte (**extrema unctio**).

- **Materia Tainei** este untdelemnul sfințit, printr-o ierurgie premergătoare;
- **Săvârșitorii** sunt „**preoții Bisericii**”, nu unul singur. În practică, Biserica noastră a stabilit 7 preoți și în caz de lipsă, doi sau trei preoți;
- **Primitorii** sunt credincioșii bolnavi, indiferent de felul și gravitatea bolii. În Biserica noastră se practică și Maslul de obște.
- **Efectele Sfântului Maslu:**
 - a) Vindecarea de boli;
 - b) Iertarea de păcate.

Protestanții nu recunosc acesta Taină, afirmând că ar fi vorba de o ungere simbolică pe care o practicau Apostolii.

IERURGIILE

Biserica, încă din epoca apostolică, a rânduit alături de Sfintele Taine, unele lucrări sfințitoare sau slujbe folositoare creștinilor, legate de diferite împrejurări din viața acestora. Aceste slujbe se numesc ierurgii - de la „**ierurgia**” = lucrare sfântă.

Unele din aceste ierurgii se împărtășesc oamenilor vii ca și Sfintele Taine, altele se fac pentru morți, iar altele se săvârșesc asupra naturii neînsuflețite.

Dintre cele asupra oamenilor vii, unele sunt împreunate cu Sfintele Taine, ca: „**Exorcismele la Botez, logodna la Cununie, sfințirea untdelemnului premergătoare Tainei Sfântului Maslu**”.

Împărtășirea ierurgiilor:

- **Exorcisme:** slujbe pentru slobozirea oamenilor, a ființelor și a lucrurilor de sub puterea diavolului;
- **Binecuvântări:** slujbe pentru dobândirea ajutorului divin în ne cazuri și nevoi;
- **Sfințiri sau consacrări:** servicii solemne prin care persoane sau locuri sunt destinate unor scopuri sfinte (**târnosirea bisericilor, sfințirea obiectelor liturgice**, etc).

Ierurgiile au fost instituite de Biserică și sunt săvârșite de Biserică în scopul ajutorării creștinilor spre a-și câștiga mai ușor mântuirea.

Se deosebesc de Sfintele Taine prin următoarele:

- 1) În timp ce Tainele sunt instituite de Mântuitorul, ierurgiile sunt instituite de Biserică;
- 2) Prin ierurgii se binecuvântează și se sfințește întreaga creatură, pe când prin Taine se împărtășește harul divin numai oamenilor vii;
- 3) Ierurgiile nu împărtășesc har sfințitor, ci numai ajutor dumnezeiesc, însă Tainele împărtășesc cu necesitate harul sfințitor sau mântuitor, după natura fiecărei Taine.
- 4) Ajutorul dumnezeiesc dobândit prin ierurgie înlesnește numai sau ușurează câștigarea mântuirii, în timp ce harul dobândit prin Sfintele Taine este absolut necesar pentru mântuire.
- 5) Efectul ierurgiilor depinde de starea morală și pregătirea sufletească a primitorilor, pe când harul Sfintei Taine lucrează independent de acesta.

Cu toate aceste deosebiri, ierurgiile sunt mijloace reale de dobândire a harului dumnezeiesc pentru cei ce le primesc, aducând foloase reale în viața creștinilor.

SFINTELE TAINE ÎN VIAȚA CREDINCIOȘILOR

Așa cum am văzut, învățătura Bisericii noastre despre Sfintele Taine este strâns legată de aceea a prezentei Mântuitorului și a lucrării Duhului Sfânt în Biserica Sa. Biserica este domeniul de manifestare a energiei și lucrării Duhului Sfânt care se împărtășește credincioșilor prin Sfintele Taine până la sfârșitul veacurilor. Prin Sfintele Taine, Mântuitorul este prezent și activ, prin Duhul Sfânt în Biserică. De aceea, Biserica nu poate fi concepută fără Taine și nici Tainele fără sau în afara Bisericii. Biserica și Tainele se condiționează reciproc. Totodată, prin ierurgii, Biserica împărtășește credincioșilor și ajutor dumnezeiesc pentru progresul lor duhovnicesc. **În concluzie, Tainele sunt lucrări ale Bisericii, sau lucrări ale lui Hristos prin Duhul Sfânt în Biserică.**

Ele se săvârșesc în mod nevăzut de Hristos, iar în mod văzut de preoți, care posedă har special în acest scop. Așadar, Biserică-ierarhie-Taine, este sfânta triadă, prin care se realizează mântuirea și sfințirea credincioșilor.

Capitolul XVI

ESHATOLOGIA CREȘTINĂ

JUDECATA PARTICULARĂ ȘI JUDECATA UNIVERSALĂ. RAI ȘI IAD.

ÎNVĂȚĂTURA CREȘTINĂ DESPRE MOARTE ȘI JUDECATA PARTICULARĂ

Ca fenomen biologic, moartea înseamnă despărțirea sufletului de trup. Sufletul se întoarce la Dumnezeu, Cel care l-a dat, iar trupul se întoarce în pământul din care a fost făcut.

Concepția creștină dă morții un sens aparte, ea fiind considerată ușa de trecere spre o nouă viață, fiind privită ca un eveniment firesc, universal și necesar, prin care trecem la comuniunea omului cu Dumnezeu.

Învățătura Bisericii noastre cu privire la moarte este următoarea:

- 1) Moartea este urmarea păcatului strămoșesc. Dacă primul om, Adam, n-ar fi păcătuit, el ar fi putut ajunge la nemurire;
- 2) Moartea înseamnă sfârșitul vieții pământești, vremelnice, dar, în același timp și începutul vieții veșnice. Este un păcat a-ți dori moartea numai spre a scăpa de greutățile vieții acesteia;
- 3) Deoarece nimeni nu-și cunoaște sfârșitul vieții pământești, creștinii sunt datori să trăiască așa încât, în orice clipă ar veni moartea, să nu-i găsească nepregătiți. După moarte, nimeni nu mai poate lucra nimic pentru mântuirea lui. Vezi parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr;
- 4) Fiind spirit de origine divină, sufletul este nemuritor. El își păstrează funcțiile sale: **conștiința de sine, memoria, gândirea, dar nu poate lucra pentru mântuirea sa.** Așadar, atât sufletele celor dreپți, cât și ale celor păcătoși, după moarte duc o viață pe deplin conștientă, deosebindu-se, desigur, sufletele celor dreپți de ale celor nedreپți.

Judecata particulară și starea sufletelor după moarte

Îndată după moartea trupească, fiecare suflet se supune judecării particulare. Învățătura despre această judecată se întemeiază pe Revelație, ea rezultând clar din unele **texte** din Noul Testament, ca și din numeroase mărturisiri ale Tradiției.

Astfel, Sfântul Apostol Pavel zice: „**Și precum este rânduit oamenilor să moară, iar după aceea, urmează judecata...**” (Evrei 9. 27) sau „**Căci noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea judecății...**” (II Corinteni 5. 10). Realitatea acestei judecăți rezultă și din parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr.

Autorul judecății particulare este Mântuitorul Hristos „**Căci Tatăl nu judecă pe nimeni, toată judecata a dat-o Fiului**” (Ioan 5. 22).

După judecata particulară, fericirea dreptilor constă în bucuria comuniunii cu Hristos, iar nefericirea celor păcătoși constă în lipsirea lor de orice bucurie, din cauza îndepărtării de Dumnezeu în viață.

Cu toate că nu e o judecată solemnă, ca cea universală, la judecata particulară sufletul are martori, acuzatori și apărători.

Cel dintâi martor e conștiința celui judecat. Unii părinți bisericești ca Efrem Sirul, Chiril al Alexandriei și alții, au încercat să arate în mod amănunțit felul în care se face judecata particulară, ceea ce a dat naștere la învățătura despre **vămile văzduhului**.

Preluând această învățătură în rugăciunile de la slujba înmormântării, Biserica noastră ne dă puțința să ne închipuim modul în care se face judecata particulară.

Astfel, după despărțirea de trup, sufletul este dus la judecată însoțit de îngeri și de demoni. El trece prin anumite vămi, unde e cercetat pentru faptele sale. Dacă rezultatul cercetării este bun și el trece prin toate vămile, îngerii îl duc în rai, unde va fi părtaș fericirii veșnice. Dacă însă, la vreuna dintre vămi, se va descoperi că a făcut păcate grele, duhurile rele îl duc în iad. În această cercetare, prin vămi, îngerii și demonii nu sunt numai însoțitori, ci și apărători sau acuzatori.

Deși această învățătură nu are caracter de dogmă, ea nu este contrară Sfintei Scripturi deoarece în parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr se spune „**Și a murit săracul și a fost dus de îngeri în sânul lui Avraam**” (Luca 12. 20). Ceea ce trebuie reținut este ideea fundamentală că, îndată după moarte, sufletul trebuie să se supună unei cercetări pentru modul viețuirii sale pe pământ.

RAI ȘI IAD

Atât Sfânta Scriptură cât și Sfânta Tradiție ne dau numeroase mărturii despre viața viitoare, fără însă a se preciza totdeauna dacă starea de fericire sau nefericire urmează imediat după moarte, sau numai după judecata universală.

Se reține, în general, că fericirea sau nefericirea de după judecata universală, vor fi cu mult mai mari decât cele primite după judecata particulară.

Astfel, Sfântul Ioan Gură de Aur descrie fericirea dreptilor îndată după moarte, deci judecata particulară, ca fiind viață netulburată, unde nu sunt boli și patimi, nici pricini de păcate, unde nu mai este nici întristare, nici durere. Până la judecata universală, multe suflete vor fi scoase din iad prin rugăciunile celor vii, ale îngerilor și ale sfinților, în frunte cu Maica Domnului.

În Biserica Romano-Catolică, dimpotrivă, s-a dezvoltat o altă concepție cu privire la starea sufletelor după judecata particulară. Desăvârșită și deplină va rămâne și după judecata universală; la fel, starea de chin va rămâne aceeași neschimbată.

Însă pentru cei ce în viață au făcut pocăință pentru păcatele grele și n-au dat satisfacție pentru păcatele mai ușoare, veniale (**iertabile**), pentru care n-au primit iertare, există după învățătura Catolică purgatoriul, un loc curățitor, din care sufletele, după ce s-au curățit, trec și ele la locul de fericire al dreptilor, înainte de judecata universală.

În legătură cu noțiunile de rai și de iad, pe temeiul celor cuprinse în Revelație, teologia mai veche a numit locul de fericire rai, iar cel de suferință și osândă iad.

Astfel, raiul și iadul au fost înțelese ca două locuri și stări total deosebite, între care există o mare prăpastie.

Teologia mai nouă, însă, a văzut raiul și iadul mai mult ca o stare sau o realitate existențială, legată indisolubil și de factorul subiectiv, de ceea ce dorește, simte, trăiește sau suferă omul. Starea de fericire a dreptilor în rai, ca și cea de nefericire a păcătoșilor în iad, în Revelație sunt înfățișate mai mult sub formă de imagini. De aceea, din cele cuprinse în Revelație și din descrierile unor Părinți duhovnicești și teologi se pot deduce următoarele:

1. Dreptii din rai sunt liberi de orice necazuri, ei trăiesc într-o stare de bucurie deplină, petrecând într-o continuă sărbătoare;
2. În rai, dreptii ajung în posesia unor bunuri spirituale, fără analogie în lumea aceasta;
3. Dreptii trăiesc în comuniune cu Mântuitorul, cu îngerii și cu sfinții;
4. Iadul, fiind locul osândirii, numirile ce i se dau: focul gheenei (**gheena focului**), întunericul cel mai din afară, locul de chin sunt imagini prin care se arată feluritele suferințe care constau în următoarele:

- Îndepărtarea de Dumnezeu și lipsa de comuniune cu El;
- Lipsa de comuniune cu îngerii, sfinții și dreptii;
- Traiul în societatea Duhurilor rele și a sufletelor oamenilor răi;
- Muștrările de conștiință;
- Lipsa totală a oricărei lumini;
- Dureri și suferințe insuportabile;
- Focul material care arde și chinuiește.

Capitolul XVII

SEMNELE PARUSIEI

ÎNVIEREA MORȚILOR ȘI JUDECATA UNIVERSALĂ. MILENARISMUL ȘI COMBATEREA LUI. CER NOU ȘI PĂMÂNT NOU

Eshatologia cuprinde învățătura despre sfârșitul lumii, care se referă nu numai la sfârșitul individual, ci și la sfârșitul lumi acesteia și anume: sfârșitul chipului lumii acesteia și noua ei formă desăvârșită, când se va petrece a doua venire a Domnului, învierea obștească a morților și judecata universală.

Desigur, nu se poate ști cu certitudine care va fi ordinea în care se vor petrece aceste evenimente și nici timpul venirii a doua oară a Mântuitorului.

Totuși, după Scriptură, venirea Domnului va fi precedată de anumite semne din îndeplinirea cărora se va deduce că ea nu este departe.

Aceste semne sunt:

1. Propovăduirea Evangheliei la toate neamurile

Mântuitorul a zis „Și se va propovădui această Evanghelie a împărăției în toată lumea și atunci va veni sfârșitul” (Matei 24. 14). De aici nu rezultă că Evanghelia va fi primită de toate popoarele. Esențialul este ca la toate popoarele să se fi vestit Evanghelia.

2. Ivirea de proroci mincinoși, căderea multora de la credință și înmulțirea fărădelegilor între oameni. Mântuitorul spune „și mulți prooroci se vor scula și vor amăgi pe mulți” (Matei 24. 11-12).

3. Venirea lui Antihrist

Antihrist înseamnă adversar al lui Hristos sau împotriva lui Hristos. Se referă fie la dușmanii lui Hristos sau o unealtă a sa. Puterea lui însă va înceta la venirea Domnului.

Sfântul Apostol Ioan zice: „Copii este ceasul de pe urmă, și precum ați auzit că vine antihrist, iar acum mulți antihriști s-au arătat - deci cunoaștem că este ceasul de pe urmă” (I Ioan 2. 18).

4. Venirea pe pământ a lui Enoh și Ilie

Aceștia sunt cei doi martori ai Domnului care au fost ridicați cu trupul lor la cer și care vor fi trimiși de Domnul pe pământ pentru a predica oamenilor pe Hristos (Fapte 11. 3-11).

5. Multe și mari catastrofe în natură și între oameni

Acestea vor fi: foamete, secetă, cutremure, războaie, etc (Matei 24. 4; Marcu 13. 7-13).

6. Convertirea poporului evreu la creștinism

7. Arătarea pe cer a semnelui Fiului Omului.

Semnul acesta este crucea, fiindcă prin ea Mântuitorul a câștigat biruința asupra morții. „**Atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului... și prin ea vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului...**” (Matei 24. 30).

Ținând seama de cele cuprinse în Sfânta Scriptură, ne putem face o imagine despre modul în care se va petrece venirea Domnului.

La apariția pe cer a semnelui Crucii (Matei 24. 30) și la sunetul arhanghelului din trâmbița lui Dumnezeu (I Tesaloniceni 3. 16), precum și la glasul Fiului lui Dumnezeu (Ioan 5. 28), Domnul se va pogori din cer, îmbrăcat în slavă și putere multă, înconjurat de îngeri.

El va veni în același trup cu care a înviat și în aceeași clipă se va produce prefacerea lumii, sau schimbarea chipului lumii acesteia și învierea morților.

Revenit pe noul pământ, Domnul se va așeza pe scaunul de judecată.

ÎNVIEREA MORȚILOR ȘI JUDECATA UNIVERSALĂ

Învierea morților este unul din adevărurile fundamentale ale învățături creștine. Prin înviere se înțelege revenirea la viață a trupului unui om, după ce acesta a murit cu adevărat.

Sufletul, fiind nemuritor, nu are nevoie de înviere, ci numai trupul și aceasta pentru ca la judecata obștească să se prezinte împreună cu sufletul.

Așadar, învierea morților este revenirea la viață a tuturor oamenilor care au trăit pe pământ de la Adam până la Parusia Domnului. Această învățătură se cuprinde succint în articolul 11 din Crez: „**Aștept învierea morților**”. Ea se întemeiază pe Revelație, credința în înviere având-o și cei din Vechiul Testament.

Când Mântuitorul spune Martei că fratele ei va învia, ea îi răspunde: „**Știu că va învia la înviere, în ziua de Apoi**” (Ioan 11. 24).

Într-o formă mai clară este cuprinsă în Noul Testament, când Mântuitorul zice: „...**vine ceasul când morții vor auzi glasul Fiului lui**

Dumnezeu și care vor auzi, vor învia...” (Ioan 5, 25-28-29). Apostolii propovăduiesc și ei învierea morților.

Sfântul Apostol Pavel zice: „**Dacă nu este învierea morților, nici Hristos n-a înviat**”(I Corinteni 15. 13).

După învățătura Bisericii noastre învierea morților va fi universală. Trupurile celor înviați vor fi nestricăcioase, nemuritoare, pline de putere, duhovnicești, îmbrăcate în slavă, înfricoșătoare.

În esența lor, trupurile înviate vor fi identice cu cele dinainte de moarte, deci nu-și vor pierde ființa, ci numai și-o vor schimba, asemenea Trupului Mântuitorului înviat.

Așa cum am menționat, ele vor avea următoarele însușiri:

- a) Vor fi nestricăcioase, adică nu vor mai fi supuse schimbării, nici bolilor și nici morții;
- b) Vor fi nemuritoare, prin însăși natura lor, deoarece Mântuitorul a învins moartea pentru totdeauna;
- c) Vor fi pline de putere, adică nu vor fi supuse nici unui fel de slăbiciuni, putând viețui în armonie cu sufletul;
- d) Vor fi duhovnicești, adică nu vor avea nevoie de hrană, îmbrăcăminte, materia lor fiind plină de duh.

Trupurile păcătoșilor vor avea numai însușirea nestricăciunii și nemuririi. Ei vor fi lipsiți de comuniune nu numai cu cei drepti, ci și între ei înșiși. Păcătoșii nu înviază spre a-și primi pedeapsa pentru faptele lor, ci în baza identității de natură între toți oamenii, ei vor învia împreună cu dreptii și asemenea acestora, își vor primi și ei plata pentru faptele lor.

În privința celor vii, trupurile lor se vor schimba într-o clipeală la sunetul trâmbiței de apoi (I Corinteni 15. 51) devenind asemănătoare trupurilor celor înviați, urmând ca împreună cu aceștia să se supună Judecății universale.

JUDECATA UNIVERSALĂ

Va avea următoarele caracteristici: va fi universală, solemnă, dreaptă, definitivă, supremă și înfricoșătoare.

- ✓ **Universală**, deoarece ei i se vor supune toți oamenii din toate locurile și timpurile;
- ✓ **Solemnă**, Mântuitorul stând pe scaunul slavei Sale înconjurat de îngeri, apostoli și sfinți;
- ✓ **Publică**, adică se va face în fața tuturor;

- ✓ **Dreaptă**, deoarece Mântuitorul este drept, El cunoscând nu numai faptele noastre, ci și gândurile cele mai ascunse;
- ✓ **Definitivă și veșnică**, adică împotriva ei nu se va face vreun apel;
- ✓ **Supremă**, deoarece și Judecătorul este suprem;
- ✓ **Înfrișătoare, pentru toți cei ce participă la ea.**

În ce privește procedura, aceasta va fi cu totul deosebită de cea a judecății omenești, nu se vor lua interogatorii, nu va fi nevoie de martori, deoarece El știe totul. Cei judecați își vor privi întreg trecutul ca într-o oglindă.

Mântuitorul, ca judecător, va despărți pe cei buni de cei răi „**precum desparte păstorul oile de capre**” (Matei 25. 32), iar după sentință, dreptii vor merge la fericirea veșnică, iar păcătoșii la osânda veșnică (Matei 25. 46).

Locul judecății va fi pământul transfigurat, unde au trăit oamenii până a-și schimba chipul și unde Fiul lui Dumnezeu a fost batjocorit.

Odată cu judecata universală încetează împărăția harului și începe împărăția măririi Fiului lui Dumnezeu (Fapte 11. 15).

MILENARISMUL

Încă din antichitate unii eretici au învățat că între cea de a doua venire a Domnului și judecata obștească ar exista un interval de timp de 1000 de ani.

Adică, Mântuitorul va veni, va nimici pe Diavol, va învia pe cei drepti și va întemeia cu ei o împărăție care va dura 1000 de ani.

La sfârșitul acestor 1000 de ani vor învia și ceilalți morți, după care va urma judecata universală. Această învățătură se numește „**milenarism**” de la cuvântul grecesc „**hilion**” - o mie.

Sub aspect spiritual, această învățătură a fost acceptată chiar de unii Sfinți Părinți și scriitori bisericești: ca Iustin Martirul, Irineu, Ipolit, Tertulian, Lactanțiu și alții.

Prin secolul IV, el a dispărut, dar a reapărut la unele secte, iar în zilele noastre este predicat cu vigoare de adventiști, martorii lui Iehova, etc.

Drept temei scripturistic, mileniștii folosesc capitolul 20 din Apocalipsă, unde se vorbește de împărăția de 1000 de ani (**versetele 4 și 6**); ei interpretează acest text literal.

Această învățătură este greșită din următoarele motive:

➤ Afirmația că vor fi două învieri ale morților la distanță de 1000 de ani una de alta, n-are nici un temei în Sfânta Scriptură, peste tot vorbindu-se de o singură înviere, afirmându-se că toți morții vor învia deodată: cei ce au făcut cele bune spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii (Matei 22. 30; Luca 20. 35).

➤ A doua venire a Domnului va fi urmată îndată de judecata universală, deci între Parusie și judecată nu va trece 1000 de ani, conform textului de la (Matei 25. 30).

➤ Luând în considerare textul din Apocalipsă (20, 5-6), unde se vorbește de „**învierea întâia**” și de „**moartea a doua**”, în mod logic trebuie să admitem că există și învierea a doua și moartea întâia, învierea întâia este renașterea sau învierea omului prin Botez, iar învierea a doua este cea de obște. De asemenea, moartea întâia este moartea trupească, iar moartea a doua este osânda veșnică.

➤ Împărăția de 1000 de ani de care se vorbește în Apocalipsă este identică cu Împărăția Cerurilor (Matei 3. 2; Efeseni 5. 5), căreia Mântuitorul i-a pus temelia și în care se intră prin Taina Botezului. Așadar, „**Învierea cea dintâi**” de care vorbește Apocalipsa, înseamnă recunoașterea prin Botez a celor ce erau morți sufletește, cu ei Mântuitorul va domni până la sfârșitul veacurilor.

➤ Durata de care vorbește Apocalipsa - de 1000 de ani - nu trebuie înțeleasă literar, ci simbolic, însemnând o perioadă de timp mai lungă. Unii exegeți traduc termenul cu „**mii de ani**”.

Dar milenariștii susțin în continuare acest lucru, hazardându-se a stabili chiar și data începutului mileniului, prin aceasta stabilind în mod direct și data venirii a doua a Domnului, care nicidecum nu poate fi cunoscută.

Desigur, toate datele stabilite de ei s-au dovedit a fi iluzorii.

SFÂRȘITUL LUMII; CER NOU ȘI PĂMÂNT NOU

După cum sfârșitul omului nu înseamnă nimicirea lui, ci începutul unei vieți noi, așa și lumea nu va fi nimicită, ci transformată într-o lume nouă, pe măsura ființei omenești renăscute prin înviere, în ea urmând să domnească o deplină desăvârșire fizică și moral-spirituală.

Astfel, Sfântul Ioan în Apocalipsă (21. 1) spune: „**Și am văzut un cer nou și un pământ nou. Căci cerul dintâi și pământul dintâi au trecut...**”. Iar Sfântul Apostol Pavel spune: „**Căci chipul acestei lumi va trece**” (I Corinteni 7. 31).

Schimbarea acestei lumi este strâns legată de însușirile pe care le vor avea trupurile oamenilor după înviere. Astfel, când trupurile vor deveni duhovnicești și chipul acestei lumi se va preface = pământul se va spiritualiza, se va stabili o nouă ordine de viață. Lumea astfel reînnoită va fi o lume desăvârșită și incoruptibilă, unde vor domni dreptatea și adevărul. Între oameni va domni pacea și armonia.

Viața de veci cum e numită în art. 12 din Crez, este viața pe care o vor trăi atât dreptii cât și păcătoșii, după judecata universală. Deși în anumite privințe ea se va asemăna cu viața sufletelor de după judecata particulară, totuși între acestea va fi o deosebire. După judecata universală, atât fericirea dreptilor, cât și nefericirea păcătoșilor vor crește atât extensiv, cât și intensiv.

Extensiv, deoarece după judecata universală atât fericirea cât și nefericirea vor fi trăite de ființa întreagă, sufletul împreună cu trupul, iar intensiv, vor fi simțite într-o măsură mai mare atât fericirea, cât și nefericirea.

Sfinții Părinți mai precizează că nici fericirea, nu va avea aceeași măsură, ci vor fi pe potriva vredniciei dovedite de fiecare „**În Casa Tatălui Meu multe lăcașuri sunt**” (Ioan 14. 2) sau Sfântul Apostol Pavel zice: „**Fiecare va primi plata după lucrul său**” (II Corinteni 5. 10).

În ce privește chinurile veșnice ale păcătoșilor, învățătura Bisericii este că, deși pedepsele iadului nu sunt aceleași pentru toți, ele sunt totuși veșnice. Au existat însă și în antichitatea creștină, și în vremurile noastre, unii care au contestat veșnicia lor, învățând că se va ajunge la o restabilire a tuturor.

Cei ce neagă veșnicia pedepselor iadului invocă următoarele motive:

- a) Dumnezeu fiind bun, bunătatea Lui este incompatibilă cu veșnicia pedepselor. Pornind de la textul Sfântului Pavel „**Dumnezeu a închis pe toți oamenii în răzvrătire, ca pe toți să-i miluiască**” (Romani 11. 32), ei afirmă că mila și bunătatea lui Dumnezeu depășește orice răzvrătire. Și apoi, cum ar putea cei dreți accepta raiul, cum ar putea fi ei fericiți acolo, știindu-i pe frații, pe copiii, pe părinții lor în iad ? De aceea, spun ei: Dumnezeu trebuie să aducă un sfârșit pedepselor iadului.
- b) Omul nu poate fi pedepsit pe vecie, deoarece el a făcut păcate în timp și ar fi o disproporție între faptă și răsplată. Oricât de păcătos ar fi omul, ar fi nedrept ca pentru o viață de câteva zeci de ani să îndure pedepse veșnice.

c) Înțelepciunea lui Dumnezeu nu poate îngădui ca El însuși să-și zădărnicească planul după care a creat lumea. El l-a creat pe om ca acesta să fie fericit, iar pedepsindu-l veșnic, înseamnă că se alterează scopul creației.

RĂSPUNSUL LA ACESTE OBIECȚII

1. Datorită bunătății Sale, „**Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mântuiască**” (I Timotei 2. 4). Dar sunt oameni care disprețuiesc ajutorul divin și trec în lumea cealaltă în stare de nepăsare sau de răzvrătire. Ei sunt deci, în mod voit, propria cauză a nefericirii lor.

Este inacceptabilă afirmația că suferințele celor din iad ar produce suferința celor din rai, de vreme ce aceștia știu bine că cei din iad au refuzat până în ultima clipă ajutorul divin. Dacă în lumea viitoare „**domnește dreptatea**” (II Petru 3. 13), păcătoșii din iad nu pot inspira nici milă, nici compătimire.

2. În privința raportului dintre dreptatea dumnezeiască și veșnicia pedepselor, trebuie precizat că răsplata nu se măsoară după durata sau timpul în care s-au săvârșit faptele, ci după bunătatea sau răutatea acestora.

3. Refuzând până la sfârșitul vieții chemarea la mântuire, omul se face vrednic de pedepsele veșnice nu numai pentru nelegiuirile pe care le-a făcut, ci și pentru încăpățânarea și refuzul continuu de a asculta chemarea și de a urma calea întoarsă a fiului rătăcit.

Subliniem, de asemenea, că iadul nu este compus din sufletele pe care le refuză Dumnezeu, ci dimpotrivă, din cei care refuză iubirea lui Dumnezeu.

ΠΙ ΑΥΤΟΦΟ ΒΗΛΩ. ΠΡΑ ΠΟΥ ΤΟΚΕΛ ΤΟΡ. ΚΑΙ ΦΟ ΕΥ ΑΝΥ
 ΙΝ ΧΥ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΧΥ. ΤΟΝ ΜΟΝΟ ΒΗΛΩΝΗ ΘΕΤΑ ΛΙ ΕΧ ΤΟΥ ΠΡΟ
 ΧΕΥΩΣ ΚΑΙ ΑΙ ΔΙΩΣ. ΚΑΙ ΦΟ ΤΟ ΠΥΑ ΤΟ ΑΤΙ ΤΟ ΧΥ ΕΙΔ. ΤΟ ΕΙΩΣΠ.
 ΤΟ ΕΧ ΤΟΥ ΠΡΟ. ΔΙΟΥ ΕΙ ΠΟ ΕΛΘΕΙ. ΚΑΙ ΑΥ ΤΟ ΥΝΟΥ ΕΙ ΚΑΙ Ρ
 ΕΙΔΕΜΕ. ΤΕΙ ΑΔΩ ΟΥΧ ΕΧΤΙ ΟΥ ΤΕ ΚΑΙ ΟΜΟΤΙ ΜΟΝ. ΚΑΙ ΟΜΟΘΡΟΝΗ
 ΑΙ ΔΙΟΥ. ΑΚΤΙ ΣΟΙ. ΟΥ ΠΑΝΤΙ ΚΤΙ ΤΩΝ. ΑΛΛΕ ΟΥ ΤΟΙ. ΜΕ ΔΕΧΕΙ.
 ΜΕΓΑΛΟΤΑΤΑ ΚΑΙ ΗΥ ΕΙ ΟΤΑΤΑ. ΜΕ ΒΑΣΙΛΕΥΑ ΚΑΙ ΔΙΩΑΜΕ Η.
 ΚΑΙ ΟΥ ΤΙ ΑΥ ΒΙ ΤΕΙ ΔΥΝΑΤΟΤΑΤΟΝ. ΑΔΙ ΤΡΕΙΣ ΟΙ ΔΙΩΑ ΕΥ
 ΜΗ ΚΑΙ ΟΥ ΜΕΛΛΑ ΜΑΡ ΒΗΩ. ΜΑΘΕ ΖΗΤΕ ΧΩΙ ΤΕΙΩΝ ΒΙ ΤΕ ΛΦΟΙ.
 ΒΗ ΤΟΠΟ ΤΑΛΟ ΚΑΙ ΤΕ ΤΕ ΛΦΟΝ. ΦΟ ΟΙ ΜΕΛΛΑ ΕΦΑ ΔΙΟΥ ΟΥ ΤΙ ΣΟ.
 Ο Ο ΤΑ ΧΥ ΑΙ ΤΩ ΜΕΙ ΟΤΑΤΑ ΦΟ ΠΕΡΩ ΠΩΝ. ΤΕΙ ΤΑ ΠΕΡ ΟΜΕ
 ΜΕ. ΙΠΠΙ ΔΕ ΤΟ ΜΕ ΤΟ ΦΥΣΙ ΣΟ. ΦΟ ΟΥ ΤΑΤΑ ΑΙ ΜΑ
 ΤΟ ΠΙ ΠΥΑ ΤΟ ΑΤΙ. ΟΥ ΤΑ ΦΥΣΙ ΜΠΟΥ ΟΥ ΑΥ ΤΟΠΟ ΧΥ ΤΟΥ ΘΥ
 ΚΑΙ ΤΟΡΟ. ΟΥ ΠΟ ΤΟ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΧΥΟΥ ΟΥ ΔΙΟΥ. Ο Ο ΘΑ ΤΟΥ
 ΠΡΟ ΧΥ ΤΟ ΔΙΟΥ ΜΙΟΥ ΟΥ ΜΗ ΘΕΤΑ ΤΕ. ΑΦ ΕΛΘΕΝ ΕΧΠΟ
 ΕΙΔΕΜΕΝΟΝ.

Sfântul Anastasie Sinaitul alături de Sfântul Chiril.
 Imagine din *ms. Cutlumuș 178*, fol. 127^v

SFÂNTUL
ANASTASIE SINAITUL

CĂLĂUZA

Îndrumar hristologic

Traducere din limba greacă veche de
protopresbiter dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă

Studiu introductiv și note de
protopresbiter dr. Gabriel Mândrilă

SOPHIA / METAFRAZE

THEOSIS

3

Redactor: Florin Caragiu

Corector: Diana-Cristina Vlad

Coperta: Mihaela Voicu

© Editura Metafrază, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ANASTASIE SINAITUL, sfânt

Călăuza / Sfântul Anastasie Sinaitul, Patriarhul Antiohiei; trad. din limba greacă veche de pr. dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă; studiu introductiv și note: pr. dr. Gabriel Mândrilă. – București:

Editura Sophia: Metafrază, 2014

ISBN 978-973-136-395-0

ISBN 978-606-92844-7-6

I. Mândrilă, Gabriel (trad., pref.)

II. Mândrilă, Laura (trad.)

Călăuza: Manual antieretic sau Pagini de jurnal apologetic?

Muntele Sinai¹, probabil cel mai vechi centru de spiritualitate creștină monahală² cu o viață neîntreruptă până astăzi, rămâne în conștiința creștină

¹Primele informații referitoare la istoria creștină a Muntelui Sinai ne sunt prezentate de Egeria, care a vizitat Locurile Sfinte în 386 (*Itinerarium Egeriae*, II, 3, III, 1, 3, IV, 7, IV, 6 [Égérie, *Jurnal de voyage*, introd., text critic, trad., note, index de Pierre MARAVAL, SC 296, Ed. du Cerf, Paris, 1982, pp. 125-143]); deși inițial numele Sinai se referea la întreaga peninsulă arabică, în mod inexplicabil denumirea s-a restrâns doar în jurul zonei care cuprinde orașul Rait – actualul El Tor (OHE, Atena, 1967, vol. 11, col. 168); pentru detalii privitoare la evoluția istorico-geografică a zonei în primele secole creștine, vezi D.F. CANER, S. BROCK, R.M. PRICE, K. VAN BLADEL, *History and Hagiography from the Late Antique Sinai. Including Translations of Pseudo-Nilus' Narrations, Ammonius' Report on the Slaughter of the Monks of Sinai and Rhaithou, and Anastasius of Sinai's Tales of the Sinai Fathers* (Translated Texts for Historians 53), Liverpool University Press, Liverpool, 2010, pp. 4-39.

²Cu rădăcini care ajung până în secolul al IV-lea (Sozomen, *Hist. Eccl.*, VI, 8, 32); pentru detalii, vezi: BITTON-ASHKELONY, B. and A. KOFISKY, „Gazan Monasticism in the Fourth-Sixth Centuries: From Anchoritic to Cenobitic”, *POC* 50 (2000), pp. 14-62; U. DAHARI, R. CALDERON, Y. GORIN-ROSEN, W.D. COOKE & O. SHAMIR, *Monastic Settlements in South Sinai in the Byzantine Period: the Archaeological Remains*, Israel Antiquities Authority, Jerusalem, 2000; Rudolf SOLZBACHER, *Mönche, Pilger und Sarazenen: Studien zum Frühchristentum auf der südlichen Sinaihalbinsel; von den Anfängen bis zum Beginn islamischer Her-*

nu doar ca topos sacrosant¹ și suveran al pecetluirii legământului veterotestamentar cu poporul ales prin Moise, cel ce a primit aici² „cele două table ale legii, table de piatră, scrise cu degetul lui Dumnezeu”³, ci și pentru rolul pe care viețuirea monastică și părinții trăitori aici l-au jucat în viața spirituală a Creștinismului, preluând și ducând mai departe idealurile ascetice ale părinților din pustia egipteană⁴ pe linia tradiției isihaste⁵.

Tradiția consemnează o pleiadă de sfinți „sinaiți”⁶, care, sub autoritatea Sfântului Ioan Sirschaf, Münsteraner theologische Abhandlungen 3, Ed. Telos, Altenberge, 1989.

¹ Sfântul Ioan Damaschin avea să așeze muntele „sfânt” al Sinaiului pe primul loc în lista locurilor sacre „în care și prin care Dumnezeu a lucrat mântuirea noastră, fie înainte de venirea [în lume a] Domnului, fie după iconomia Întrupării”, alături de Nazaret, Betleem, Golgota sau biserica din Ghet-simani, „întrucât”, după cum subliniază, acestea „sunt vase ale lucrării dumnezeiești (ὅτι θείας ἐνεργείας εἰσὶ δοχεῖα)” (*Imag.* III, 34, 1-18, Kotter III, p. 139).

² F.A. 7, 30.

³ Fac. 31, 18.

⁴ Dervas James CHITTY, *The Desert a City: An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism Under the Christian Empire*, St. Vladimir's Seminary Press, New York, 1966, pp. 71-77.

⁵ Nu putem fi siguri că Sinaiul este locul original al acestei mișcări, dar contribuția sa la transmiterea acestei tradiții este neîndoieabilă (Kallistos WARE, „The Origins of the Jesus Prayer: Diadochus, Gaza, Sinai”, în: Cheslyn JONES, Geoffrey WAINWRIGHT, Edward YARNOLD (ed.), *The Study of Spirituality*, OUP, Oxford, 1986, p. 180).

⁶ Amintim (dintre cei 170 de Sfinți sinaiți, al căror sobor este prăznuit în miercurea Săptămânii Luminată) câteva nume cu rezonanțe deosebite, precum Ignatie Sinaitul (29 ianuarie), Artemie Sinaitul (6 februarie), Gheorghe Sinaitul (11 martie), Grigorie Sinaitul (6 aprilie), Anatolie Sinaitul (26 aprilie și 7 iunie), Filotei Sinaitul, Simeon Sinaitul Pentaglotul (*scil.* cel ce știa cinci

naitul, autorul *Scării*, şi a lui Grigorie Sinaitul, dascălul Sfântului Grigorie Palama, a reuşit într-un mod admirabil să prezeve, să asimileze, să dezvolte şi să expună sistematic nu doar învăţătura dogmatică revelată, ci însăşi viaţa şi experienţa duhovnicească a Bisericii, exprimată simbolic de teofania rugului aprins¹, în contextul căreia teologhisirea înseamnă şi presupune *theoptia* şi *theoria* – vederea şi contemplaţia lui Dumnezeu. De altfel, prezenţa monahilor sinaïți pe tronul Patriarhiei Antiohiei (la vremea respectivă majoritatea provinciilor răsăritene se aflau în jurisdicţia Patriarhiei Antiohiei, tronul Ierusalimului fiind ridicat la gradul de patriarhie odată cu Sinodul IV Ecumenic, pe temeiul semnificaţiei sale istorice şi apostolice, cu drepturi jurisdicţionale asupra eparhiilor Palestinei²), pare a fi dobândit statutul de tradiţie.³

limbi şi care a făcut cunoscută în apus cinstirea Sfintei Ecaterina în secolul al XI-lea, pomenit la 1 mai).

¹ Cea mai reprezentativă exegeză a semnificaţiilor teologice ale persoanei lui Moise ca simbol al călătoriei sufletului către Dumnezeu prin virtute rămâne scrierea Sfântului Grigorie de Nyssa, *Viaţa lui Moise* (Grigorii Nysseni, *De vita Moysis*, în *Gregorii Nysseni Operam*, vol. 7, Pars 1, Ed. Brill, Leiden, 1964).

² Referitor la primatul hypermetropolitan al Patriarhiei Antiohiei în eparhiile răsăritene Siria, Isauria, Mesopotamia, Osfroni, Eufratisia, Fenicia şi Arabia, vezi Vasileios FEIDAS, *Ὁ θεσμός τῆς πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν*. τομ. I Προϋποθέσεις διαμορφώσεως του θεσμοῦ (ἀπ' ἀρχῆς μέχρι 451) [*Instituţia pentarhiei patriarhiilor, vol. Condiţiunile constituirii acestei instituţii (de la începuturi şi până la 451)*], Atena, 1969, pp. 185-193, 204, 218-219.

³ Între patriarhii sinaïți se numără Anastasie I, Grigorie I şi Anastasie II. În prezent Arhiepiscopia Sinaiului (Mănăstirea

Între aceste personalități sinaitice, un loc aparte îl ocupă Sfântul Anastasie Sinaitul, una dintre cele mai interesante și memorabile figuri teologice din istoria îndelungă a vieții spirituale locale. Persoana și scrierile sale au rămas, din nefericire, pentru destulă vreme, aproape necunoscute, numele său fiind confundat cu cel al altor autori teologi omonimi, iar opera sa, rătăcită prin manuscrise, a fost obiectul compilării și alterării copiștilor care au denaturat, prin adnotări arbitrare, conținutul acesteia. Cercetarea recentă, odată cu elaborarea și publicarea unei ediții critice a scrierilor sale majore (până în clipa de față au fost publicate, începând cu anul 1984, patru volume¹ remarcabile prin exigența științifică și gradul de erudiție ale curatorilor), a readus în prim plan contribuția și personalitatea Sfântului sinait, dar fără a lămuri în mod deplin toate aspectele referitoare la viața și activitatea sa scriitoricească.

Viața Sfântului Anastasie Sinaitul

Ca urmare a invaziei arabe din secolul al VII-lea, urmată de distrugerea principalelor izvoare refe-

Sfânta Ecaterina) se află „într-o relație de ușoară dependență față de Patriarhia Ierusalimului” (Spyros TROIANOS & Georgios POULIS, *Drept Bisericesc* [Εκκλησιαστικό Δίκαιο], Ed. Ant. N. Sakkoula, Atena-Komotini, 2003², p. 203), pomenind la sfintele slujbe numele Patriarhului Ierusalimului (care asigură hirotonirea arhiepiscopului de Sinai) și fiind singura instituție bisericească de acest gen din spațiul ortodox care are parte de acest statut special.

¹ Vezi *infra* Opera Sfântului Anastasie Sinaitul.

ritoare la istoria creştină a Orientului Mijlociu, sursele literare bizantine se vor rezuma la referiri imprecise cu privire la persoana și opera Sfântului Anastasie, fără a dezvălui vreun detaliu biografic semnificativ, dând naștere astfel uneia dintre cele mai complicate probleme pentru studiile patrologice¹: identitatea autorului sub numele căruia au fost cumulate o serie de scrieri ce aparțineau unor persoane diferite, dar cu același nume. Acesta este motivul pentru care vom încerca să expunem succint principalele ipoteze formulate de cercetarea științifică până în prezent.

Cel puțin din secolul al XII-lea, dacă nu am lua în considerare mărturia patriarhului Nichifor Calist² al Constantinopolului, se poate observa că surse precum Filip Monotropul, Manuil Comneanul sau Mihail Glykas nu distingeau în afara lui Anastasie I al Antiohiei decât existența unui singur alt Anastasie.³

Acest lucru a continuat și în perioada Renașterii, când, odată cu tipărirea textelor Sfântului Anastasie, iezuitul Jacob Gretser, primul editor al *Călăuzei* (1606), îl identifica pe autorul aceste-

¹ P. CHRESTOU, *Patrologie greacă* (Ελληνική Πατρολογία), vol. V, Tesalonic, 1992, p. 196.

² *Istoria Bisericească*, XVII, 29-31 (PG 147, 292D-300D); XVII, 36 (313B-316A); XVIII, 26 (380AB); XVIII, 40 (409A); XVIII, 44-46 (416D-421A).

³ Pentru un catalog al surselor patristice care se referă la toți acești Anastasie, vezi Sergios N. SAKKOS, *Despre persoanele cu numele „Anastasie Sinaitul”*, teză de doctorat, Anexă la vol. al VIII-lea al Anuarului Științific al Facultății de Teologie a Universității Aristotel din Tesalonic, Tesalonic, 1964, pp. 19-23.

ia cu patriarhul Anastasie I al Antiohiei, care a viețuit ca monah în Muntele Sinai până în 561, când a ajuns patriarh, și care a murit în 599¹. G. Cave distinge trei persoane cu numele de Anastasie: Anastasie I al Antiohiei (amintit de istoricul Evagrie²), Anastasie al II-lea (599-608), succesorul celui dintâi, cel de-al treilea fiind un oarecare monah constantinopolitan, care a trăit în secolul al VII-lea, în vremea împăraților Constantin Pogonatul și Iustinian al II-lea Ritnomitul. Drept autor al *Călăuzei* îl indică pe cel dintâi³.

O a doua ipoteză, printre susținătorii căreia se află C. Oudin, distinge patru personaje cu numele de Anastasie, cu toții patriarhi ai Antiohiei. Anastasie al IV-lea, cel care ar fi trăit în secolul al XI-lea, ar fi autorul *Călăuzei*.⁴

Constantin Oikonomos este cel care face deosebirea între patriarhul Anastasie I al Antiohiei, care a păstorit între 561 și 599, și succesorul său Anastasie al II-lea (599-609), autorul, după părerea sa, al *Călăuzei*.⁵

O a patra ipoteză, susținută de Fabricius, care însumează opiniile predominante cu privire la

¹J. GREYER, PG 89, 29-33.

²*Istoria Bisericească*, IV, 39-41 (PG 86, 2781A-2785B); V, 5-6 (2801B-2804A); VI, 24 (905A-907B).

³Guilielmus CAVE, *Scriptorum Ecclesiasticorum Historia Literaria a Christo nato usque ad saeculum XIV*, tom. I, Londra, 1688, pp. 344-346.

⁴Casmir OUDIN, *Commentarium de scriptoribus Ecclesiae antiquis*, vol. II, pp. 558-561.

⁵Constantin OIKONOMOU, *Despre cei șaptezeci de comentatori ai dumnezeieștii Scripturi a Vechiului Testament*, vol. III, Atena, 1849, n. β, pp. 781 și 784.

acest subiect din secolele al XVII-lea-al XVIII-lea, și a supraviețuit până la mijlocul secolului trecut, distinge existența a trei persoane cu numele de Anastasie, confundați între ei de sursele istorice și de cercetătorii acestora: patriarhii Antiohiei Anastasie I (561-599), Anastasie al II-lea (599-608) și un ieromonah sinait Anastasie, care a trăit în cea de-a doua parte a secolului al VII-lea. Argumentele acestuia, extrase din *Călăuza*, lucrarea fundamentală a acestui ansamblu de scrieri alcătuite în secolele al VI-lea-al VII-lea, au fost următoarele: 1) menționarea unui incident petrecut pe vremea papei Alexandriei Evloghie¹, care a murit în 608, despre care autorul afirmă că s-a petrecut cu mulți ani înainte de momentul scrierii *Călăuzei* și 2) consemnarea, în aceeași scriere, a episcopului teodosian al alexandrinilor Ioan, care a fost patriarh între 677 și 686.² *Călăuza* ar fi, așadar, opera ieromonahului Anastasie. Le Quien este cel dintâi care a remarcat că, pe lângă argumentele anterioare, ar trebui să se aibă în vedere faptul că ieromonahul Anastasie cunoscuse mahomedanismul din propria sa experiență³, iar J.B. Pitra va susține ipoteza identificării autorului *Călăuzei* cu unul dintre cei trei ucenici cu numele de Anastasie ai Sfântului Maxim, adăugând, ca argument, faptul că la întrebarea cu nr.

¹ *Călăuza* X, 2, 7.

² FABRICIUS, *BG* 10, vol. al X-lea, Hamburg, 1807, pp. 571-572.

³ Le QUIEN, *Oriens Christianus*, Paris, 1740, p. 737; vezi în fra analiza noastră.

XCIV din *Interrogationes et responsiones de diversis capitibus a diversis propositae* se menționează cucerirea Ciprului¹ petrecută în 667 și susținând că autorul *Călăuzei* ar fi trăit în primele decenii ale secolului al VIII-lea². Specialist în imnografie, Pitra este cel ce aduce în discuție problema melozilor cu numele Anastasie, făcând distincție, în afara sinaiților antemenționați, între Anastasie cel Smerit și Anastasie Chestorul³.

După J. Maspero, *Călăuza* a fost scrisă în primul sfert de veac al secolului al VI-lea, *terminum ante quem* 630, întrucât:

1. autorul nu cunoștea religia islamului, nici extinderea acestuia, și nici nu pare să aibă cunoștință de invadarea Egiptului din 641; prin termenul de *arab*⁴ nu înțelege mahomedani;

2. nu menționează în *Călăuza* termenul „monotelit” nici măcar o singură dată – ceea ce ar fi fost imposibil dacă ar fi scris lucrarea după 630, când s-a impus monotelismul; de asemenea, nu menționează numele lui Serghie și al lui Teodor de Faran;

3. fiindcă se fac numai aluzii la conceptele teologice de *voință* și *lucrare*⁵ – legat de erezia monotelismului/monenergismului, generată de patri-

¹ „Τῆς ἀλώσεως τῆς Κύπρου” (PG 89, 732D-733A).

² J.B. PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. al II-lea, Roma, 1868, pp. 241-242.

³ *Ibid.*, pp. 242-243.

⁴ *Călăuza* VII, PG 89, 120C.

⁵ *Ibid.*, 44A, 48B, 252C, 257A.

arhul Serghie I al Constantinopolului –, lucrarea n-ar fi putut fi scrisă înainte de 630¹;

4. Ioan, Patriarhul teodosienilor², ar fi trebuit să păstorească în Alexandria cu cel puțin cinci ani înainte de scrierea lucrării. După părerea sa, fiindcă acesta ar fi fost hirotonit în 617, anul scrierii ar fi 622, iar perioada în care Anastasie ar fi activat este prima parte a secolului al VII-lea.³

Opiniile lui Maspero au fost contestate de A. Jülicher, care-l identifică pe patriarhul monofizit Ioan, amintit în *Călăuza*⁴, cu Ioan al III-lea, succesorul lui Agaton. Fragmentele citate în *Călăuza* provin din *Epistolele* din anii 682, 683 și 687 – termenul *ad quem* al scrierii *Călăuzei*. Prin urmare, textul a fost scris între 690 și 700⁵. În afară de aceasta, contrafacerea unor texte patristice din vremea patriarhului Evloghie († 608), la care se face referire în textul nostru, nu anulează posibilitatea ca scrierea *Călăuzei* să fi avut loc după 680, expresia „după anii fericitului papa Evloghie”⁶

¹ Cu toate acestea, nu este exclus, pe temeiul unor mărturii interne din *Călăuza* (PG 89, 44A, 48B, 248B, 252C, 256C, 257A), ca Anastasie să fi scris o lucrare specială împotriva monoteiștilor, pierdută astăzi.

² *Călăuza*, PG 89, 257B.

³ J. MASPERO, *Histoire des patriarches d'Alexandrie depuis la mort de l'empereur Anastase jusqu'à la réconciliation des Églises jacobites (518-616)*, Bibliothèque de l'École des Hautes Études, Sciences historiques et philologiques, É. Champion, Paris, 1923, pp. 336-342.

⁴ *Călăuza*, PG 89, 257B..

⁵ Adolf JÜLICHER, „Zur Geschichte der Monophysitenkirche”, în: ZNW 24 (1925), pp. 20-22.

⁶ *Călăuza* X, 2, 7.

implicând trecerea unui interval de ani sporit. De asemenea, după Jülicher, Anastasie, prin folosirea termenul de *arab*, nu se referă la mahomedanii din vremea lui Sever, ci la cei din perioada contemporană scrierii *Călăuzei*, din jurul anului 690, când creștinii se bucurau de oarecare libertate și privilegii religioase, superioare celor din vremea lui Heraclie (610-641). Ar fi fost imposibil ca „augustalul”¹ să administreze o discuție teologică pe vremea împăratului Heraclie² (arabii cuceresc Egiptul în 642 *d.Hr.*), dar nu este exclus ca acest lucru să se fi petrecut după 680³.

Faptul că autorul se referă la mai sus pomenitul papă Evloghie, numindu-l „κύρις Εὐλόγιος”, în timp ce pe ceilalți părinți dinainte de el îi

¹ Referitor la identitatea acestuia, se pare că ar fi vorba de „Praefectus augustalis Aegypti”, comandant roman (byzantin) al Egiptului, ale cărui atribuții sunt definite amănunțit de edictul 13 al împăratului Iustinian *De Dioecesi Aegyptiaca Lex ab Imp. Iustiniano anno DLIV lata* (Evanghelos Chrysos, „Cercetări de ultimă oră privitoare la sinaiții cu numele de Anastasie”, în: *Kleronomia* 1, fasc. 1 [1969], p. 133); în jurul anilor 380-381, acest guvernator deținea în Egipt funcții și atribuții civile (Roger S. BAGNALL, *Egypt in Late Antiquity*, PUP, 1993, p. 64; Chr. HAAS, *Late Antiquity. Topography and Social Conflict*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore și Londra, 1997, p. 72); în acord cu Edictul 13 din 539 al lui Iustinian, biroul acestui guvernator cuprindea în jur de 600 de oficiali, însumând funcții civile și militare, avându-i în subordine pe guvernatorii celor șase provincii care alcătuiau Egiptul (Bernhard PALME, „The Imperial Presence: Government and Army”, în: Roger S. BAGNALL [ed.], *Egypt in the Byzantine World 300-700*, CUP, Cambridge, 2007, pp. 245 și 248-249).

² PG 89, 185C-189C.

³ „Zur Geschichte der Monophysitenkirche...”, ZNW 26 (1925), pp. 23-28; opinia aceasta e acceptată de S. SAKKOS (*Despre persoanele... op. cit.*, p. 36).

numeşte fără excepţie „ἅγιος” şi „μακάριος”, ar putea fi un indiciu că acesta îi era contemporan¹ şi, prin urmare, lucrarea *Hodegos* (cel puţin partea autentică) ar fi putut să fie scrisă înainte de moartea papei Alexandriei Evloghie († 608).

Încercând să-i pună de acord pe cei doi, cercetătorul M. Richard consideră că textul *Călăuzei* presupune două prelucrări succesive, scrierea fiind, după opinia sa, concepută între 635 şi 640 şi revăzută după 686 de autorul însuşi.²

Un alt argument în favoarea acestei păreri este şi referirea la harmasiţi – una dintre cele dintr-o ramură ale monotelismului. Harmasios este amintit în actele Sinodului convocat de Sofronie al Ierusalimului (634-638) – „Harmasios care până acum luptă împotriva adevărului” –, însă textul pare o interpolare³. Referindu-se la harmasiţi, *Călăuza* foloseşte expresia „lucrare teandrică” – termen ulterior apariţiei monotelismului. După opinia lui M. Richard, monotelişti au fost numiţi harmasiţi abia după 681 (aceştia apărând ca o reacţie împotriva Sinodului VI Ecumenic⁴).

Rezumând opiniile cercetătorilor de până la el, S. Sakkos identifică nu mai puţin de şapte persoa-

¹ PG 89, 193D.

² M. RICHARD, „Anastase le Sinaïte, l' *Hodegos* et le Monothélisme”, în *REB* XVI (1958), pp. 32-41.

³ F. DIEKAMP, *Doctrina...*, pp. LXXX şi 271.

⁴ M. RICHARD, „Anastase le Sinaïte...”, *op. cit.*, pp. 32, 34-45; conform aceluiaşi, termenul de *pavlician* (amintit în cap. XIX) se referă la nestorienii (pp. 30-32), iar arabii trebuie înţeleşi ca mahomedani (p. 39).

timp ce bizantinologul A. Kazhdan își exprimă dezacordul, pe temeiul unei notițe a sinaxarului constantinopolitan (*Synax.CP* 697f) care susține sfârșitul în pace al cuviosului sinait¹.

Departate de a-și fi aflat rezolvarea, detaliile biografice ale vieții Sfântului Anastasie, care depășesc cu siguranță traseul comun al unui călugăr sinait, rămân, asemenea multor alte aspecte ale epocii respective, în mare măsură o enigmă încă neelucidată.

Opera Sfântului Anastasie Sinaitul

Opera atribuită lui Anastasie, indiferent de modul în care paternitatea acestor peste 124 de lucrări este distribuită celor șapte Anastasie, se prezintă ca o sursă foarte importantă de informații atât în ce privește viața Bisericii și tensiunile religioase ale secolului al VII-lea, cât și condiția istorico-socială a unui segment important al Imperiului căzut sub ocupație arabă.²

Teofan (PG 92, 980 A), *Cronica* lui Efrem (1329-1333), *Compendiul istoric* al lui I. ZONARA (XIV, 14, 31-32) și *Istoria Bisericească* a lui Nichifor (PG 44, 416D-417A).

¹ A. KAZHDAN (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. I, OUP, Oxford, 1981, p. 87.

² Merită amintit aici articolul remarcabil al lui John HALDON, „The Works of Anastasius of Sinai. A Key Source for the History of Seventh-Century East Mediterranean Society and Belief”, în: A. CAMERON and L.I. CONRAD (ed.), *The Byzantine and early Islamic Near East. I. Problems in the Literary Source Material*, Princeton NJ, 1992, pp. 107-147, care analizează conținutul lucrării *Quaestiones et responsiones*, precum și tentativa similară, în spațiul elen, a lui Konstantinos P. CHRIS-

1. Opere dogmatice

a) *Călăuza*¹ – cea mai importantă operă polemico-dogmatică a Sfântului Anastasie Sinaitul.

b) *Scholii mai extinse*².

c) *Capete împotriva monoteiștilor*³.

d) *Florilegiu împotriva monotelismului*⁴.

e) *Contra lui Nestorie*.⁵

f) *Tomul apologetic*.⁶

g) *Tomul dogmatic*.⁷

h) *Mărturisire de credință*.⁸

2) 10 Omilii. Dintre acestea, trei omilii *Despre creația omului după chipul lui Dumnezeu* (ultima fiind totodată numită și *Contra monoteiștilor*) au avut parte de o ediție critică⁹. S-au mai păstrat, de

rou, *Scriitori bisericești din secolul al VII-lea – martori ai epocii lor: Maxim Mărturisitorul, Anastasie Sinaitul, Pseudo-Metodie* (Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τοῦ 7ου αἰώνα ὡς μάρτυρες τῆς ἐποχῆς τους. Μάξιμος Ὁμολογητής, Ἀναστάσιος Σιναΐτης, Ψευδο-Μεθόδιος), Ed. Kyromanos, Tesalonic, 2010, care are în vedere întreaga operă a Sfântului Anastasie.

¹ PG 89, 35-309; ediția critică a textului a fost publicată de Karl-Heinz UTHEMANN (ed.), *Anastasioi Sinaitae: Viae dux*, CCSG 8, Turnhout, Brepols, 1981.

² Karl-Heinz UTHEMANN (ed.), *Anastasioi Sinaitae: Sermones duo in constitutionem hominis secundum imaginem Dei necnon opuscula adversus monotheletas*, CCSG 12, Turnhout, Brepols, 1985, pp. 49-52.

³ *Ibid.*, pp. 97-157.

⁴ *Ibid.*, pp. 85-96.

⁵ Lucrare amintită în *Călăuza* (IV, 127-130, CCSG 8, p. 87), dar pierdută.

⁶ Lucrare, de asemenea, amintită în *Călăuza* (VIII, PG 89, 124C), dar pierdută.

⁷ Lucrare, de asemenea, amintită în *Călăuza* (X, PG 89, 180C), dar pierdută.

⁸ Amintită de Grigorie Dialogul (*Epistola IX, 49, PL 77, 980A*).

⁹ CCSG 12, *op. cit.*, pp. 1-49 și 53-96.

asemenea, integral sau fragmentar, *Cuvântul despre Sfânta Sinaxă*¹, *Cuvântul la Psalmul al VI-lea*², *Cuvânt la cei adormiți*³, *Cuvânt la Duminica Tomei*⁴, *Cuvânt despre profeții mincinoși*⁵ și *Capete parenetice*⁶. La acestea s-ar putea adăuga o omilie pe tema pogorării la iad, păstrată în limba siriacă.⁷

3) Scrieri cu caracter exegetic

a) *Întrebări și răspunsuri*⁸.

b) *Comentariu la Hexaimeron*⁹. Editorii¹⁰ recente ediții critice nu împărtășesc opinia lui S. Sakkos¹¹, care, printre altele, afirmă că limba lucrării *Hexaimeron* este caracterizată de o notă foarte particulară, întru totul diferită de cea a celorlalte

¹ PG 89, 825-850.

² S-a păstrat în două versiuni, ambele editate în PG 89, 1077-1116 și 1116-1144.

³ PG 89, 1192-1201.

⁴ S-a păstrat un fragment la Sfântul Ioan Damaschin în *Imag.* 3, 133, 1-11, Kotter III, p. 197.

⁵ PG 59, 553-568; a circulat sub numele Sfântului Ioan Gură de Aur (S. SAKKOS, *Despre persoanele...*, op. cit., p. 143).

⁶ Păstrat în ms. Coislianus (fol. 274-275); asemănător ca stil *Cuvântului la Psalmul al VI-lea*.

⁷ A. BAUMSTARK, *Geschichte der syriachen Literatur*, Bonn, 1922, p. 262. Uthemann nu o menționează în ediția sa critică.

⁸ Marcel RICHARD and Joseph MUNITIZ, s.j., (ed.), *Anastasioi Sinaitae: Quaestiones et responsiones*, CCSG 59, Turnhout, 2006.

⁹ Clement KUEHN and John BAGGARLY, S.J., (ed. & traduce-re), *Anastasioi of Sinai: Hexaameron*, în: OCA 278, Roma, 2007.

¹⁰ *Ibid.*, p. XXIII.

¹¹ În *Despre persoanele...*, op. cit., pp. 205-208, Sakkos pledează în favoarea faptului că această scriere nu poate fi atribuită Sfântului Anastasie. Angelo di BERARDINO (în Angelo di BERARDINO (ed.), *Patrologia. Dal Concilio di Calcedonia (451) a Giovanni Damasceni (†750). I Padri orientali*, vol. V, Marietti & Genoa, 2000, p. 338) socotește, de asemenea, că lucrarea nu poate aparține autorului *Călăuzei*.

scriitori patristici bizantini cunoscuți, și prezintă câteva opinii teologice caracterizate ca „nepatristice” și gnostice.¹

4) A. Binggeli² susține că sub numele Sfântului Anastasie se află și *Filele de Pateric* (*Διηγήματα*), dar această opinie e exclusă de S. Sakkos.³ După stil și tematică, *Narrationes* nu poate aparține decât ultimei jumătăți a secolului al VII-lea⁴.

5) În *ms.* Γ 66 al Mănăstirii Lavra (fol. 235)⁵ s-a păstrat și o rugăciune atribuită, de asemenea, Sfântului Anastasie.

Compoziția Călăuzei

Călăuza se prezintă ca o apologie în favoarea Calcedonului. Tema centrală a acestei lucrări polemice este monofizitismul egiptean, analizat din perspectivă doctrinară sub toate formele cunoscute. Alături de învățătura dogmatică, autorul expune, sub forma unui jurnal misionar, într-un stil viu și amuzant, relația și dialogul purtat cu reprezentanții acestor facțiuni, în decursul peregrinărilor sale⁶ între Alexandria, Babilon (*scil.*

¹ *Ibid.*, pp. 206-207; pentru o analiză a metodei sale de lucru, vezi recentul articol al lui Klement KUEHN, „Anastasius of Sinai: Biblical Scholar”, în: *BZ* 103/1 (2010), pp. 55-85.

² *Anastase le Sinaïte. Récits...*, *op. cit.*, pp. 330-362.

³ Pentru analiza amănunțită a celui din urmă, vezi *Despre persoanele...*, *op. cit.*, pp. 174-185.

⁴ John HALDON, „The works of Anastasius of Sinai...”, *op. cit.*, p. 109.

⁵ S. SAKKOS, *Despre persoanele...*, *op. cit.*, p. 160.

⁶ Pe care le numește *κάθοδος* – *descindere* (X, 2, 1, 3, CCSG 8, p. 159).

Cairo) și pustie (probabil Muntele Sinai) unde, după cum ne informează el însuși, se retrăsese¹ și pe care a fost constrâns să o părăsească pentru a lua apărarea doctrinei ortodoxe.

Călăuza este neîndoielnic o compilație alcătuită din mai multe lucrări aparținând unuia sau mai multor autori.² Conține o parte centrală autentică (cap. III-XV), aparținând Sfântului Anastasie, în care se discută hristologia Sfântului Chiril al Alexandriei, numit elocvent „pecetea Părinților”³; la aceasta au fost adăugate ulterior părțile introductivă (cap. I-II) și finală (cap. XVI-XXIV).

Având ca reper stilul și problematica abordată (autorul trăiește în imediata apropiere a tensiunilor generate de opiniile eretice monofizite), partea autentică ar putea fi datată la începutul secolului al VII-lea, fiind anterioară cuceririi Egiptului de către arabi (642). Compoziția, fără a se lăsa redusă la caracteristicile unei simple antologii (așa cum arată subtitlul cap. III), este influențată totuși de maniera de alcătuire a florilegiilor patristice, specifică epocii respective. Debutează cu un prolog, urmat de o epistolă a Sfântului Anastasie către Biserica din Babilon (Cairo), care conține o succintă expunere a ereziilor, de la Simon Magul până la

¹ „Ἐν τῇ ἐρήμῳ καθήμενοι” (X, 1, 2, 198, CCSG 8, p. 158).

² Titlul actual (*Ὁδηγός*) nu aparține secțiunii originale. Probabil titlul cap. III („Antologie [cu titlul] *Despre credința ortodoxă*, alcătuită din scrierile *Sfintelor Scripturi* și ale [Sfinților] *Dascăli* de către Anastasie, cel mai neînsemnat dintre monahi”) este titlul autentic al scrierii în forma inițială (S. SAKKOS, *Despre persoanele...*, op. cit., p. 108).

³ VII, 1, 101, CCSG 8, p. 107.

Sever (IV), și de o sumară prezentare a primelor cinci Sinoade Ecumenice (cap. V); prezentarea Sinodului VI Ecumenic reprezintă o interpolare ulterioară. Cap. VI-VII conțin o expunere a istoriei monofizitismului. Cap. VIII-IX prezintă argumentele din Sfânta Scriptură și din Sfinții Părinți care susțin învățătura ortodoxă despre fire și ipostas cu referire la Sinodul I Ecumenic. Aici se încheie partea teoretică a secțiunii autentice. Cap. X prezintă patru episoade din activitatea misionară a autorului alături de observațiile și concluziile sale. Cap. XI abordează problema traducerii termenilor dogmatici în limba latină. Cap. XII aduce în discuție problema teopashiților și a funcției argumentative a reprezentărilor vizuale¹. În cap. XIII-XIV sunt înfățișate și combătute argumentele monofiziților. În ultimul capitol al părții autentice (XV) sunt expuse sub forma unui viu dialog exagerările și ideile aberante susținute de monofizitism; epilogul este foarte concis, oarecum brusc și fără vreun avertisment din partea autorului.

Partea introductivă este prefațată de un exercițiu care se adresează celui *philopon*². După o expunere despre credință (I, 2), în care autorul atacă voalat monotelismul, pentru a se ascunde faptul că textul de față a fost scris destul de târziu după apariția acestuia³, urmează un preambul

¹ Pentru detalii, *vezi infra*.

² Pentru detalii, *vezi infra*.

³ S. SAKKOS, *Despre persoanele...*, *op. cit.*, p. 112.

(I, 3) – continuare a exercițiului sus-menționat –, în care lectorul este avertizat asupra unor principii de hermeneutică și logică eclesială, ce se arată incompatibile cu modul de a gândi profan. Locul central îl ocupă definiția și etimologia¹, considerate de autor drept cele mai utile și, totodată, necesare arme dialectice de combatere a ereticilor. Definiția (*ὁ ὅρος*) este temeiul oricărei înțelepciuni (I, 3, 17²), atât a celei profane, cât și a celei teologice, astfel încât, chiar dacă taina dumnezeirii stă deasupra cunoașterii legilor naturale (I, 3, 47) și Biserica a rânduit un sistem special de legi și principii semantice care guvernează discursul despre Dumnezeu³, ea rămâne la baza limbajului dogmatic.⁴

Cap. II reprezintă un set de definiții (în jur de 50) – puse neîntemeiat sub numele lui Clement⁵

¹ În etimologie rezidă întreaga semnificație a dogmelor (II, 8, 81-94, CCSG 8, p. 71).

² CCSG 8, p. 18.

³ Definiția semnifică ființa lucrurilor (II, 1, 27, CCSG 8, p. 24), dar, referitor la Dumnezeu, definiția nu indică ființa, ci lucrarea (II, 2, 15-17, CCSG 8, p. 27).

⁴ În același spirit, Sfântul Anastasie, tâlcuind textul de la *I Cor.* 3, 19 („Căci înțelepciunea lumii acesteia este nebunie înaintea lui Dumnezeu”), nu folosește termenul *σοφία τοῦ αἰῶνος τούτου* (uzitat de Apostolul Pavel), ci pe cel de *ἐγκύκλιος φιλοσοφία* (I, 3, 52-53, CCSG 8, p. 20), termenul de *ἐγκύκλιος* desemnând nivelul de cultură generală, imediat inferior cunoașterii științifice specializate (D. DIMITRAKOU, *Marele Dicționar al Întregii Limbi Eline*, Ed. H. TEGOPOULOS & B. ASIMPOPOULOS, Atena, 1953, vol. V, p. 2226).

⁵ Cardinalul Pitra vorbește de un număr de manuscrise slave în care sunt prezente diferite definiții, a căror paternitate e pusă pe seama Sfinților alexandrini Clement, Atanasie și Chiril (*Juris...*, *op. cit.*, vol. II, n. 4, p. 243).

şi al altor Părinţi –, completat de câteva etimologii (ale mai mult de 100 de leme), oarecum lipsite de probitate ştiinţifică¹ şi hilare². În tradiţia manuscrisă această parte a circulat separat, independent de textul *Călăuzei*.³

¹ Etimologiile prezentate în această parte introductivă, interpolată de altfel, nu sunt rigurose ştiinţifice; de obicei, autorul aproximează pe temeii mai degrabă alegorico-auditiv decât prin respectarea legilor gramaticale ale etimologiei convenţionale. Ar putea avea legătură cu tendinţa remarcată în secolul al IX-lea, în acord cu care diferenţa dintre diftongi *αι, ει, υι, ου* şi vocale tinde să dispară, astfel că etimologiile, conform cu mentalitatea epocii în care ar fi trăit autorul acestora, ar avea un suport ştiinţific (S. SAKKOS, *Despre persoanele...*, op. cit., p. 115).

² Spre exemplu, *ochiul* (ὄφθαλμός), după explicaţia etimologică din cap. II, 8, 79-80, înseamnă „vedere înceţoşată foarte, adică tulbure” sau, parafrazând, partea înceţoşată [a ochilor] prin care vedem. În cazul de faţă (cf. Pierre CHANTRAINE, *Pierre Chantraine, „Dictionnaire étymologique de la langue grecque: Histoire des mots”* [vol. I, II, III & IV-1], Ed. Klincksieck, Paris, 1968-1977, p. 812), ὄφθαλμός provine de la rădăcina ὄψ sau ὄψ (privire, vedere, aspect, înfăţişare) şi θάλαμος (odaie, încăpere); cf. *Zah.* 14, 12, I. ZONARAS, *Lexicon*, ed. I.A.H. TITTMANN, Leipzig, 1808, p. 1489, H. LIDDELL & R. SCOTT, *Marele dicţionar al limbii Eline (Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης)*, traducere în limba neogreacă Xenofond P. MOSHOS, Ed. I. SIDERIS, Atena, 1906, vol. III, p. 391, I. PANTAZIDOU, *Dicţionar home-ric (Λεξικόν Ὀμηρικόν)*, Ed. I. SIDERIS, p. 492, lema ὄφθαλμός desemnează etimologic „οἱ τῶν ὀπῶν θάλαμοι (spaţiul orbitelor [oculare])”. Există, de altfel, o serie de etimologii, în acord cu care ὄφθαλμός provine fie de la θάλαμος, fie de la θάλλω (a înflori), dar ambele sunt eronate (Robert BEEKES & Lucien van BEEK, *Etymological dictionary of Greek*, Ed. Brill [Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, vol. I], Leiden & Boston, 2010, p. 1134).

³ Peter van DEUN, „Quelques témoins nouveaux de l’Hodègos d’Anastase le Sinaïte”, în: *REB* 50(1992), pp. 231-239. În afara dicţionarelor etimologice medio-bizantine – una dintre surse ar putea fi Orion de Theba, un grămătic egiptean din secolul al V-lea (pentru detalii, vezi Medard HAFFNER, *Das Flo-*

ile marginale de către autorul însuși¹. A. Binggeli împărtășește aceeași opinie, dar propune o altă cronologie: prima parte a fost alcătuită în 680, iar a doua în 691 și 692².

Conform unei a treia ipoteze, reunirea și organizarea finală a materialului sub forma cunoscută în varianta actuală a *Călăuzei* ar fi putut avea loc la mijlocul secolului al VIII-lea, în perioada imediat următoare sinodului iconoclast de la Hiera (754) și înainte de Sinodul al VII-lea Ecumenic (787).³

Totuși, în pofida acestor diferențe de stil și a argumentelor oferite de tradiția manuscrisă, se pot distinge câteva motive comune părților autentice și celei interpolate, ceea ce sugerează o prelucrare la nivelul întregului tratat.⁴

În privința autorului *Călăuzei*, singurele detalii sigure pe care le avem referitoare la persoana lui Anastasie ne sunt oferite de textul scrierii. Acestea însă se rezumă la viața sa de monah, lăsând

¹ CCSG 8, pp. CCVI-CCXVIII.

² *Anastase le Sinaites. Récits...*, op. cit., pp. 330-362.

³ Imaginea reprodușă în cap. XII, care conjură pe copist să nu omită reproducerea semnului Sfintei Cruci, trimite la perioada iconomahiei (Evangelos CHRYSOS, „Cercetări de ultimă oră...”, op. cit., p. 136).

⁴ Spre exemplu, pasajul din cap. I, 2, 24-25 (CCSG 8, p. 12) este reluat identic în cap. VIII, 5, 71-75 (CCSG 8, p. 131); referirea la *ἔκκρισις* din cap. I, 2, II, 5 este întâlnită și în cap. XIII, 7; pentru detalii privitoare la tema lui *πραγματικὴ παράστασις* (o altă temă comună), vezi *infra*; totodată, întâlnim și situații în care o temă dominantă, precum conceptul de *definiție* – elementul central al părții introductive –, e cu totul absentă din segmentul autentic al *Călăuzei*.

în umbră activitatea de patriarh¹. Astfel, în cap. III, 1 se descrie pe sine drept „cel mai neînsemnat dintre monahi”. Din titlul cap. IV aflăm că cel puţin o anumite parte din textul *Călăuzei* a fost alcătuită pe vremea când era „prezbiter la Sfântul Munte Sinai”. Aceeaşi declaraţie, care atestă treapta sa preoţească, se reia şi în cap. X, 3: „Eu, Anastasie, monah din Sfântul Munte al Sinaiului, mărturisesc...”. Aşadar, *Călăuza* ne informează că autorul ei nu numai a fost monah şi preot, ci că prefera viaţa în singurătate şi asceză. Pentru un erudit, alegerea de a-şi duce „traiful în pustie şi neavând la îndemână cărţile” (X, 1, 2) denotă gradul sporit de asceză al vieţuirii sale. Însă tihna retragerii anahoretice avea să-i fie refuzată, problemele şi tensiunile provocate de reînvierea atacurilor eretice (monofizite şi nestoriene) îl vor constrânge să revină în lume, pentru a arbitra public discuţiile despre marile teme ale credinţei în faţa căror investigaţia omenească pe temeiul ştiinţei profane se afla neputincioasă, provocând doar „babilonie” (X, 1, 2) şi dezbinare.

¹ Din omiliile păstrate (*De sacra Synaxi* [PG 89, 825-850], *In Psalmum VI* [PG 89, 1077-1116], *Sermo I-III In constitutionem hominis* [CCSG 12, pp. 1-84]) reiese că în centrul preocupărilor stă grija pastorală pentru sănătatea spirituală a celor pe care-i păstorea; Sfântul Anastasie înfierează decăderea morală, cultul formalist, aşezând în centrul discursului pocăinţa, mustrând trândăvia şi nevrednicia clericilor şi luptând împotriva ereziiilor (pentru detalii, *vezi* Joseph A. MUNITZ, „Anastasios of Sinai: Speaking and Writing to the People of God”, în: M. B. CUNNINGHAM and P. ALLEN (ed.), *From Preacher and Audience. Studies in Early Christian and Byzantine Homilectics*, Ed. Leiden, Brill, Boston & Köln, 1998, pp. 227-245).

În afara aspectelor antemenționate, stilul de expunere și conținutul textului *Călăuzei* prezintă câteva aspecte deosebite.

a) *Adresantul scrierii*

Autorul, de la început (I, 1, 1) și pe tot parcursul textului (I, 1, 2; I, 2, 138; II, 1, 40; II, 8, 84; IV, 129; V, 2; VI, 1, 3; X, 2, 7, 77; XII, 1, 11; XXIV, 93), se referă și se adresează unui destinatar imaginar, cu numele general de *φιλόπονος* (râvnitor, osârduitor, iubitor de trudă), pe care această propedeutică teologico-filosofică îl vizează. Istoria acestui termen trimite la filosofia păgână, deși este legată cu precădere de spațiul creștin. De altfel, ideea osârdiei, a râvnei este o constantă a discursului ascetic și parenetic, însă în atmosfera Alexandriei secolelor al V-lea-al VII-lea, termenul de *philoponos* a dobândit un sens particular.

Încă din secolul al II-lea, Clement Alexandrinul se referă prin acest termen la cel ce depune eforturi intelectuale deosebite în vederea învățării și formării culturale.¹ Cu același termen îl va caracteriza Sfântul Atanasie pe Origen², iar Sfântul Epifanie al Salaminei îl va ironiza, numindu-l, prin referirea la același termen, „mataiόponos (ματαιόπονος)”³. Mai târziu, la Sfântul Sofronie († 630), vom întâlni referiri atât la *φιλόπονος*, cât

¹ *Stromata* 7, 18, PG 9, 557A.

² *De decretis* 27, 1, PG 25, 465B.

³ „(...) ai scris șase mii de cărți, o, în zadar nevoitorule (ὦ, ματαιόπονε)”, *Panarion* 64, 63 (PG 41, 1177 C).

și la *φιλοπονειον*¹. Tot aici aflăm că unii dintre ei se puneau în serviciul aproapei, oferindu-i asistență medicală². Sfântul Sofronie amintește, de asemenea, de un caz deosebit de interesant, în care un anume Isidor l-a luat în grija sa pe „minunatul Mina, *filoponul*, conducătorul unei *philoponeion*”, pentru a-i trata constipația (*ἔμφοραξίς*) care evoluase într-o formă gravă³.

Din *Viața lui Sever al Antiohiei*, scrisă de Zaharia Sholasticul⁴ și păstrată în siriacă, aflăm că la vremea adolescenței și a catehumenatului Sever a fost trimis de mama sa rămasă văduvă să studieze în Alexandria la un profesor

¹ *Miracula Cyri et Joannis*, PG 87, 3432 C; se cunosc, de altfel, diferite papirusuri care fac referi la existența pe lângă anumite locașuri de cult și a unor clădiri cu numele de *philoponeion* atât în spațiul creștin, cât și în cel păgân; vezi, *d.ex.*, J.-L. FOURNET, „P. Stras. V 318 complété: la grande philoponia d'Héracléopolis et les protocoles en cursive inclinée”, în: F.A.J. HOOGENDIJK & B.P. MUHS (ed.), *Sixty-five Papyrological Texts Presented to Klaas A. Worp on the Occasion of his 65th Birthday*, Papyrologica Lugduno-Batava XXXIII, Leiden & Boston, 2008, pp. 243-244; Arietta PAPAConstantinou, „La liturgie stationale à Oxyrhynchus dans la première moitié du 6e siècle. Réédition et commentaire du POxy XI, 1357, în *REB* 54 (1996), p. 149).

² „Unii dintre aceștia [*scil.* dintre *philoponi*] erau capabili să ofere asistență medicală” (*Miracula Cyri et Joannis*, PG 87, 3544 BC).

³ *Ibid.*, PG 87, 3432 C.

⁴ Zaharia Sholasticul, *Viața lui Sever*, în *PO*, II, Paris, 1907, traducere în limba franceză M.-A. KUGENER. Zaharia s-a născut (cca 460) în Maiuma; a fost ales episcop de Mytilene (cca 530), data morții sale nefiindu-ne cunoscută; pentru detalii, vezi Geoffrey GREATREX, Robert R. PHENIX și Cornelia B. HORN (ed.), *The chronicle of Pseudo-Zachariah Rhetor. Church and war in Late Antiquity*, Liverpool University Press, Liverpool, 2011, pp. 3-31.

vestit pe nume Ioan Tahigraful sau Criptograful (*Σημειογράφος*), unde studiau atât autorul acestei biografii, cât și un anume Mina, un creștin desăvârșit prin viața în feciorie, ortodoxia credinței și virtutea sa, fiind totodată „unul dintre cei ce frecventau cu asiduitate Biserica, pe care alexandrinii, după obiceiul locului, îi numeau *φιλόπονοι*”¹. *Viața lui Sever* (cap. 15) ne dă detalii despre programul de studii al acestora. Însuși Sever a fost recrutat de aceștia și a fost convins să renunțe la studiul retoricii sub îndrumarea scrierilor lui Libaniu. *Philopon*-ii erau organizați pe clase și învățau retorică, filosofie, știință și teologie. Aveau întâlniri regulate și discutau pe diferite teme sau analizau operele anumitor teologi (Atanasie, Vasile, Grigorie). Studiul începea cu texte antipăgâne, se continua cu *Exaimeronul* Sfântului Vasile cel Mare, probabil, după un program asemănător celui urmat la Atena de Sfinții Vasile cel Mare și Grigore Teologul.²

Termenul de *philoponos* se referă, așadar, la o comunitate creștină laică, asemenea celei a parabolanilor (neatestată, totuși, în textele juridice precum cea din urmă), alcătuită, după cum sugerează *Viața lui Sever*, din membri de rang înalt, care proveneau cu precădere din rândurile celor ce studiau retorica, sofistica și avocatura și

¹ *Ibid.*, p. 11.

² *Ibid.*, pp. 13-15; vezi, de asemenea, Edward Jay WATTS, *City and School in Late Antique Athens and Alexandria*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles & Londra, 2006, p. 216.

care erau dispuşi să îmbrăţişeze „adevărata filosofie”, prin abandonarea vanelor speculaţii ale învăţământului clasic, devenind membri ai acestei frăţii-societăţi religioase de creştini intelectuali dedicaţi şi plini de abnegaţie, dar formaţi într-o paideia clasică.¹ Astfel, membrii acesteia au fost în măsură să medieze nu doar relaţia dintre episcop şi laicat, ci să se implice în administrarea relaţiilor culturale dintre diferite şcoli şi curente filosofice alexandrine.² Această clasă de *philoponi* este întâlnită până în secolul al X-lea, exercitând o influenţă importantă asupra populaţiei, comparabilă cu cea exercitată de clerici.³

Concomitent, aceştia s-au aflat în relaţii apropiate cu anumite mănăstiri, care le ofereau sprijin financiar; dintre toate acestea *Viaţa lui Sever* menţionează Mănăstirea Enaton⁴, iar textul *Călă-*

¹ Chr. HAAS, *Late Antiquity. Topography and Social Conflict*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore şi Londra, 1997, p. 230; Edward Jay WATTS, *City...*, *op. cit.*, pp. 213-214.

² Edward Jay WATTS, *City...*, *op. cit.*, pp. 214-215; autorul nu ezită să pună pe seama acestora responsabilitatea pentru o anume subcultură care a pătruns cu timpul în spaţiul academic alexandrin (*cf.* p. 216).

³ Chr. HAAS, *Late Antiquity...*, *op. cit.*, pp. 238-240.

⁴ Zaharia Sholasticul, *Viaţa...*, *op. cit.*, p. 14. Mănăstirea Enaton (numită şi *Mănăstirea de sticlă*) a fost sediul prin excelenţă al monahilor monofiziţi şi anticalcedonieni („the bastion of radical anti-chalcedonian monks”, Edward Jay WATTS, *City...*, *op. cit.*, p. 214). Iustinian, în scrisoarea contra monofiziţilor egipteni, se adresează monahilor de la Mănăstirea Enaton (PG 86, 1104A). Monahii de aici au participat în 457 la alegerea patriarhului Alexandriei Timotei Elurul. După cum era de aşteptat, aici s-a retras Sever, după ce a părăsit în 518 scaunul patriarhal al Antiohiei, şi tot aici ar fi fost şi îngropat (Pa-

uzei¹ descrie într-un stil captivant episodul dezbaterei publice la care partida monofizită l-a chemat în ajutor pe „acel vestit între ei și mare și supranumit «apărător» al danailor, Ioan monahul, cel numit Zygás, de la [Schitul] Optsprezecinicul.²”

Între acești *philoponi* alexandrini se numără și cunoscutul Ioan Filopon³, care a rămas în istorie atât pentru doctrina sa anticalcedoniană triteistă, cât și pentru opera de comentator și de critic al operei aristotelice. S-a dovedit a fi unul dintre principalii precursori și inspiratori ai lui Galileo Galilei⁴, respingând cu un mileniu înainte de acesta câteva dintre tezele lui Aristotel precum ideea eternității lumii și existența eterului (cel de-al cincilea element aristotelic). Principalii

uline ALLEN & C.T.R HAYWARD, *Severus of Antioch*, Routledge, Londra & New York, 2004, p. 30).

¹ Călăuza X, 2, 1.

² *Optsprezecinicul* sau *Oktokaidekaton* (Ὀκτοκαίδεκατον), după cum ne indică însuși numele mănăstirii, se afla la 18 km vest de Alexandria, pe malul lacului Mareotis, fiind a treia mănăstire (se prezenta ca un conglomerat de chinovii de dimensiuni reduse, funcționând sub forma *lavrei*) de la Alexandria pe drumul spre Cyrene, după *Pepmton* și *Enaton*.

³ Pentru o prezentare a opiniilor cercetătorilor referitor la apartenența acestuia la cercul alexandrin de *philoponi*, vezi Uwe Michael LANG, *John Philoponus and the Controversery over Chalcedon in the Sixth Century. A study and translation of the Arbitrator*, Ed. Peeters, Leuven, 2001, pp. 3-10.

⁴ A rămas celebră disputa sa cu Cosma Indicoplevstis, autorul *Topografiei creștine* – exemplul edificator al opiniilor astronomice vehiculate în spațiul nestorian; pentru detalii, vezi Birgitta ELWESKIÖLD, *John Philoponus against Cosmas Indicopleustes: A Christian Controversy on the Structure of the World in Sixth-Century Alexandria*, Lund University, Department of Classics and Semitics, Lund, 2005, pp. 5-7.

lideri ai acefalilor au făcut neîndoielnic parte din această grupare.

Prin urmare, autorul *Călăuzei* îşi organizează discursul având ca punct de reper pe *cel osârduitor* (I, 1, 2), pe *cel care se va preocupa de definiţii cu sârg* (II, 1, 40), pe *iubitorul de lectură ce va arăta râvnă pentru înţelegerea definiţiilor* (φιλομαθής [...] φιλοπόνως ἐγκύπτων, II, 8, 84), pe *cei plini de râvnă* (IV, 129, X, 2, 174) sau *cel plin de râvnă* (V, 2; VI, 1, 3), care se cuvine să urmeze o metodă filologică de abordare a textelor patristice (ὡς ἔξεστι μαθεῖν τῷ φιλοπόνῳ – XII, 1, 11). Referirea la aceştia (atât la plural, cât şi la singular) este prezentă fie la începutul sau sfârşitul capitolelor, fie în comentarii (II, 8, 84; X, 2, 77), ca în final autorul să-şi ceară iertare de la *cei osârduitori* (XXIV, 93) pentru carenţele de care suferă demersul său. Toate acestea demonstrează că în mentalitatea autorului ideea de simplu lector şi cea de *philopon* nu sunt sinonime.

Referirile la acest personaj trimit neîndoielnic la ideea modernă de student¹. Prin urmare, nu este exclus caracterul oral al acestor prelegeri de tip universitar, care ar fi avut loc într-o şcoală (*philoponeion*), unde se studiau cu minuţiozitate argumentele de combatere a ereziei monofizite, iar profesorul era în măsură să le ofere *studentilor* de-

¹ De altfel, unul din sensurile termenului φιλόπνοος în limba latină este cel de *studiosus* = angajat în studiu, *studios* (cf. *Oxford Latin Dictionary*, Clarendon Press, Oxford, 1968, p. 1830), dedicat studiului (cf. G. Guţu, *Dicţionar latin-român*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 1161).

talii din experiența sa dobândită în aplicarea pe teren a acestei metode de dialog, combinate cu observațiile cu caracter psihologic asupra modului de a gândi și a se comporta al adversarului¹.

b) *Comentariile marginale*

De altfel, din aceeași perspectivă trebuie analizate și *comentariile*, care interpretează semnificația formativă a textului și importanța acestui opuscul ca material propedeutic.

Acest mod de adnotare marginală a manuscriselor este specific școlii alexandrine² și, de obicei, însoțea textele mai dificile, care necesitau o oarecare îndrumare și ghidare a lectorului. De multe ori – ca și în cazul de față –, *comentariile* acestea nu se referă la cele imediat anterior afirmate și, cu toate că încearcă să aducă lămuriri suplimentare de natură istorică sau dogmatică, uneori se prezintă sub forma unor gânduri nedesăvârșite. Deși autorul prezintă în partea introductivă (II, 8, 80-82) etimologia termenului *scholio*, acesta nu poate fi socotit prin sine însuși drept un argument în favoarea faptului că Sfântul Anastasie însuși este autorul comentariilor.³

¹ La aceasta trimit, de altfel, și alte referiri, precum menționarea învățătorului (II, 5, 112-113: „Prin urmare, ori de câte ori vei auzi pe învățătorul zicând...” sau a „iubitului de învățătură (φιλομαθής)” (II, 8, 83 și VII, 2, 17).

² Rudolf PFEIFFER, *History of Classical Scholarship: From the Beginnings to the End of the Hellenistic Age*, Clarendon Press, Oxford, 1968, pp. 95-97 și 171.

³ După cum susține J.B. KUMPFMÜLLER (*De Anastasio Sinaita*, Wirceburgi, 1865, pp. 47-51).

Ar putea aparţine în aceeaşi măsură ucenicilor, cât şi autorului¹. Unele, precum notiţele în care autorul îşi cere scuze pentru greşelile sale sau îi avertizează pe copişti să fie îndeajuns de atenţi spre a nu lăsa să se strecoare greşeli în textul său (III, 1; XXIV, 122-140²), aparţin Sfântului Anastasie. Interesant este faptul că interdicţia aflată în textul comentariului a fost suficientă pentru a-l convinge pe autorul traducerii acestui text în limba georgiană, în secolul al XI-lea, să susţină că autorul comentariilor şi al textului este una şi aceeaşi persoană.³ Cu toate că în mod obişnuit ar trebui să ne surprindă ideea de comentare a propriei opere de către autorul însuşi, mai ales dacă ţinem cont de caracterul şcolăresc şi antologic al scrierii, la care s-ar adăuga ipoteza etapelor succesive presupuse de cercetarea modernă pentru finalizarea acestui text, fără a fi necesar să acceptăm şi cronologiile propuse⁴, ar pu-

¹ Cea din urmă este părerea editorului (CCSG 8, pp. CCXVI-CCXVIII).

² Acest fragment final apare în ms. M sub formă de comentariu (CCSG 8, p. 320 *infra*).

³ Arsen VACHESDZE (sec. XI) a tradus acest text aflat în ms. S-1463, 2gr pe vremea în care se afla la Constantinopol (cf. David SHENGELIA, „The Author of the Scholia to the Doctrina Patrum”, în: Tamar NUTSUBIDZE, Cornelia B. HORN, and Basil LOURIE, with the Collaboration of Alexey OSTROVSKY (ed.), *Georgian Christian Thought and Its Cultural Context*. Memorial Volume for the 125th Anniversary of Shalva Nutsbidze (1888-1969), Brill, Leiden & Boston, 2014, p. 133); aceasta ar însemna că traducătorul georgian (format la Mănăstirea constantinopolitană Mangana) ar fi putut să reproducă opinia vehiculată la Constantinopol în epoca respectivă.

⁴ M. RICHARD, „Anastase le Sinaïte...”, *op. cit.*, pp. 32-41.

tea părea foarte întemeiată interpretarea operei de către propriul ei autor. De altfel, și în manuscritele grecești ale florilegiului *Doctrina Patrum*, operă pusă pe seama lui Anastasie Sinaitul (ca și în traducerea georgiană a acestuia), se întâlnesc comentarii făcute de diferiți autori (printre care se numără și un Anastasie, pe care F. Diekamp, editorul florilegiului, le socotește că fac corp comun cu restul scrierii.¹

Cronica pascală sugerează că autorul Călăuzei ar fi fost *sholastikos*². *Sholasticul* (nu în sens medieval de *scolastic*) era un specialist cu un nivel sporit de educație, care se ocupa de gramatică, literatură, filosofie, retorică, matematică și fizică și care își putea asuma îndatoriri de avocat. Din această perspectivă, atât existența comentariilor marginale, cât și disputele pe teme dogmatice cu ereticii monofiziți din Babilon³ (IV, X, 1, 2) sau Antinopolis (XIV, 2) ne îndreptățesc să credem că Anastasie aparținea acestei categorii de intelectuali. Anastasie este un dialectician remarcabil, capabil să susțină public un dialog pe orice temă doctrinară, demonstrând abilități care presupun experiența pledării în fața unei instanțe de judecată civile.

¹ David SHENGLIA, „The Author...”, *op. cit.*, pp. 134-137.

² „Ὁ ἀπὸ σχολαστικῶν” (PG 92, 980A); echivalentul latin al termenului de *σχολαστικός* ar fi cel de *doctus* sau *litteratus* (Robert A. KASTER, *Guardians of Language: The Grammarian and Society*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles & Oxford, 1997, n. 194, p. 388).

³ *Scil.* Cairo (numele de Babilon e atestat, printre alții, de istoricul Strabon, în *Geographica* XVII, 1, 30).

Pentru a întregi portretul intelectual al lui Anastasie, nu ar trebui să ometem faptul că acesta cunoştea limba latină. Observaţia despre imposibilitatea traducerii termenilor dogmatici de *fiinţă* şi *ipostas* în latină (cap. XI) e extrem de interesantă şi preţioasă, întemeindu-se, probabil, pe experienţa sa de traducător. Pentru S. Sakkos¹ este cert faptul că lui Anastasie al II-lea, autorul *Călăuzei* şi patriarhul Antiohiei – o persoană de o erudiţie remarcabilă şi monah al Mănăstirii Sinai –, i s-ar fi încredinţat de către împăratul Mauriciu traducerea din latină a *Regulii pastorale* a lui Grigorie cel Mare, traducere care, din păcate, nu s-a păstrat, dar a cărei existenţă e atestată de însuşi Grigorie cel Mare².

c) Sensul termenului de „arab”

Un alt aspect care ne poate oferi câteva coordonate ale localizării temporale a *Călăuzei* – sau cel puţin a uneia din părţile acesteia – este utilizarea termenului de *arab*. Textul menţionează de două ori termenul de *arab* şi o dată pe cel de *sarazin*, dar fără a folosi niciodată numele de

¹ S. SAKKOS, *Despre persoanele...*, op. cit., p. 160; P. GOUBERT, „Patriarches d'Antioche et d'Alexandrie contemporains de saint Grégoire le Grand (Notes de prosopographie byzantine)”, în: *REB*, 25 (1967), p. 71, n. 3 (pp. 65-76) susţine aceeaşi opinie.

² Însuşi papa Grigorie cel Mare consemnează într-o notiţă numele autorului traducerii: „...librum *Regulae pastoralis* (...) quem sanctissimus frater et coepiscopus meus Anastasius Antiochenus in Graecam Linguam transtulit” (*Epistola XXIV, PL 77, 1234C*); pentru detalii, vezi şi GOUBERT, P., „Patriarches d'Antioche et d'Alexandrie contemporains de saint Grégoire le Grand (Notes de prosopographie byzantine)”, în: *REB*, 25 (1967), pp. 65-76.

islam. Termenul de *apostați* din cap. XXIV pare să se refere la renegarea credinței creștine în favoarea adoptării unei noi religii (care ar putea fi islamul), din motive de constrângere și mai puțin din convingere religioasă.

În cap. I, 1, 46-49¹, referindu-se la situația unei eventuale discuții cu un arab – ceea ce înseamnă că la vremea respectivă era un fapt obișnuit², însă nu neapărat în spațiul alexandrin, cât în spațiul de proveniență al vorbitorului –, autorul afirmă că înainte de a începe dialogul trebuie stabilite anumite principii care să excludă riscul ideilor preconceptuate. Enumerând diteismul, nașterea Fiului din Tatăl „în chip trupesc” și idolatria (cu referire directă, probabil, la cultul sfintelor icoane și la iconoclastism³), autorul ar avea în minte, după unii comentatori, principiile concrete din Kuran, pe temeiul cărora Creștinismul era perceput superficial, eronat și totodată acuzat, printre altele, de diteism, idolatrie ș.a.⁴

În cel de-al doilea caz, pentru a contura un portret spiritual al lui Sever, Sfântul Anastasie îl

¹ „(...) să-l anatimizăm pe cel care susține că există doi dumnezei, sau pe cel care afirmă că Dumnezeu L-a născut pe Fiul în chip trupesc, sau pe cel care se închină oricărui lucru creat, din cer și de pe pământ, ca unui dumnezeu” (CCSG 8, p. 9).

² Cf. Sidney GRIFFITH, „Anastasios of Sinai, the Hodegos, and the Muslims”, în: *GOTR* 32 (1987), p. 348.

³ K. CHRESTOU, *Scriitori bisericești...*, op. cit., n. 194, p. 193.

⁴ Cf. Kuran, XVI *al-Nahl* 51; pentru analiza acestor precepte islamice, vezi S. GRIFFITH, „The Melkites and the Muslims: The Qur’ān, Christology, and Arab Orthodoxy”, în: *Al-Qantara* XXXIII 2, iulie-septembrie (2012), pp. 413-443.

socoteşte „un bun elev al dascălilor iudei, elini şi arabi”¹, sugerând că arabii trădează o atitudine caracterizată de inconsecvenţă, „acceptând o parte a Sfintei Scripturi şi respingând-o pe cealaltă” (VII, 2, 119). Este, de altfel, un obicei destul de vechi (îl întâlnim şi la Aristofan), care recurge la tactica de a atribui partidei religioase opuse, pentru a-i caracteriza ca negative opiniile, o origine etnică străină.² Referirea la termenul de „arab” este indirectă, subliniază caracterul lui Sever şi al doctrinei sale, dar fără a se referi direct şi concret la preceptele islamice în sine.

În capitolul X, 2, 4, 9³, sub numele *sarazinilor*⁴ de această dată, este reluată prejudecata musulmană şi acuza la adresa creştinilor (exprimată în cap. I, 1, 46-49) care înţeleg naşterea în Dumnezeu la nivel trupesc. Referirea la acest fapt nu presupune neapărat prezenţa stăpânirii arabe în spaţiul alexandrin, ci funcţionează mai degrabă în termenii descrişi în pasajul anterior. În plus, numele de sarazin (*σαρακηνός*) menţionat în *cor-*

¹ VII, 2, 118 (CCSG 8, p. 9).

² K. CHRESTOU, *Scriptori bisericeşti...*, op. cit., p. 201; pentru a micşora prestigiul unor eretici, autorul *Călăuzei* recurge adeseori la acest subterfugiu, care, probabil, rezonează cu aşteptările mulţimii, menţionând locul de origine lipsit de orice semnificaţie istorică pentru a scoate în evidenţă sterilitatea doctrinei practicate de persoanele în discuţie: ereticul Montanus este din Adavav (IV, 81), Simon Magul este din Gitthon (IV, 64), Nestorie este asirian (IV, 124).

³ CCSG 8, pp. 169-170.

⁴ Sarazin face parte din denumirile pre-islamice, referindu-se la diferite triburi nomade din peninsula arabă.

pus-ul autentic al Călăuzei, nu presupune ideea de islam.¹

Legat de această temă, *apostații* amintiți în cap. XXII, 2 ar putea face parte dintre creștinii sara-zini („din Răsărit” – XXII, 22) care au trecut la islam² în urma deziluziei suferite odată cu înfrân-gerea creștinilor³; în fața unei discuții purtate cu cuceritorii, în ale căror mâini se află puterea politi-că, Sfântul recomandă precauția, în sensul limită-rii discuțiilor la răspunsuri îndeobște acceptate și predicate de Biserică, fără a atinge teme „mai pres-us de pricepere și înțelese numai prin credință”⁴.

Referirile patristice la musulmani (Sofronie al Ierusalimului, Maxim Mărturisitorul sau Ioan Da-maschin) sunt mult mai dure și reflectă șocul so-cial și presiunea religioasă exercitată de cuceritori.⁵ În aceeași manieră, cu totul absentă în cazul Că-

¹ De altfel, la Sinodul de la Calacedon au fost prezenți câțiva episcopi „ai sarazinilor (των Σαρακηνών)” (J. Spencer TRIMINGHAM, *Christianity among the Arabs in Pre-Islamic Times*, Ed. Longman, Londra, 1979, pp. 118-120).

² K. CHRESTOU, *Scriitori bisericești...*, op. cit., pp. 125-126.

³ O parte a triburilor din peninsula arabă avea statutul de cvasi-aliat al Imperiului Bizantin; la bătălia de la Yarmuk (636) aceste triburi încă îl mai susțineau pe împăratul Hera-clie, ulterior însă s-au alăturat coaliției musulmane (J. Spencer TRIMINGHAM, *Christianity...*, op. cit., p. 124).

⁴ *Τὰ ἀκατάληπτα καὶ πιστεῖ μόνῃ νοούμενα* (XXII, 2, 14, CCSG 8, p. 293).

⁵ Spre exemplu, Sfântul Maxim, în *Ep. 14*, scrisă în 638-639, îi descrie pe cuceritori astfel: „ce este (...) mai cumplit decât să vezi neamul [venit] din pustie și barbar, care străbate pământurile noastre ca și cum ar fi ale lor? [să-ți vezi] civilizația pașnică nimicită de fiare sălbatice și neînduplecate, care numai la înfățișare se arată având statură de oameni?” (PG 91, 540A).

lăuzei, se exprimă şi autorul *Cuvântului împotriva monoteiŢilor*, pus pe seama Sfântului Anastasie¹.

Abordările termenilor de *arab* şi *sarazin* ar putea fi una dintre primele menŢiuni la adresa religiei islamice, într-o perioadă în care Kuran-ul nu ajunsese să aibă forma pe care o cunoaştem astăzi. Referirile la islam sunt, prin urmare, incidentale, pledând mai degrabă în favoarea ipotezei care susŢine că scrierea *Călăuzei* (cel puŢin a cap. III-XV) a avut loc în prima parte a secolului al VII-lea.

e) *ImplicaŢiile estetice ale combaterii teopashismului*

Un alt aspect, abordat poate pentru prima oară în paginile *Călăuzei*, este reprezentat de reflecŢiile teologice, formulate din necesitatea combaterii doctrinei teopashismului, care delimitează cu acurateŢe dogmatică cadrul teoretic ce poate asigura principiile estetice indispensabile unei dezvoltări a reprezentării iconografice. Cap. XII, 1 şi 3 ar putea fi considerat ca o primă încercare de a formula o teorie estetică ce ar putea susŢine ideatic reprezentarea artistică a trupului lui Hristos în arta bisericească², un caz unic în literatura pa-

¹ „Şi degrab s-a ridicat Amalec, cel [venit] din pustie, lovindu-ne pe noi, poporul lui Hristos. Apoi a urmat cea dintâi cădere a armatei romane, cumplită şi iremediabilă – şi mă refer la vărsarea de sânge de la Gavithan şi Yarmuk şi Dæmon –, după care au venit capturarea şi incendierea Cezareilor Palestinei, apoi dezastrul Egiptului şi în continuare pustiirea definitivă şi prădarea teritoriilor şi a insulelor de la Mediterana şi a întregii Romanii [*scil.* Imperiu Bizantin] (III, 1, 85-93, CCSG 12, pp. 59-60).

² Hans BELTING & Christa BELTING-IHM au încercat în „Das Kreuzbild im *Hodegos* des Athanasios Sinaites” (RQ, Suppl. 30,

tristică a epocii respective. De altfel, cea mai veche icoană reprezentându-L pe Hristos mort pe Cruce, cu ochii închiși (prima jumătate a secolului al VIII-lea), aparține școlii iconografice de la Muntele Sinai¹.

Textul *Călăuzei* nu uzează numai cuvântul ca mijloc de persuasiune, ci face recurs la imagine, la icoană, așa cum manuscrisele păstrate ale acestui text o demonstrează². Arta, reprezentația iconografică nu este expresia subiectivă a sensibilității individuale a artistului, a capacității sale de a-și transmite și propaga în spațiul eclesial simțămintele născute din trăirea liturgică a unui eveniment soteriologic. Arta are îndatorirea de a exprima meta-logic sau într-o manieră holistică (reunind logicul și supra-logicul, grăitul și ne-grăitul, exprimabilul și inexprimabilul) doctrina Bisericii, de a conferi reprezentării vizuale statutul de simbol, de forță care asigură coeziunea corpului social al Bisericii. Semiotica reprezentării iconografice presupune o echivalență tota-

Roma, 1966, pp. 30-39) să investigheze acest mod de reprezentare a Răstignirii prin compararea imaginilor regăsite în patru manuscrise sinaite ale *Călăuzei*. Concluzia lor a fost că în varianta inițială imaginea prezentă în manuscris a fost o diagramă a unei cruci înscrise într-un cerc însoțită de inscripția din text, reprezentarea trupului lui Hristos fiind absentă. Concluzia lor a fost contestată de Anna D. KARTSONIS, *Anastasis: The Making of an Image*, PUP, Princeton, 1986, pp. 45-46.

¹ Anna D. KARTSONIS, *Anastasis...*, op. cit., p. 40.

² Textul cap. XII implică prezența reprezentării iconografice simbolice a Răstignirii; pentru o analiză a manuscriselor existente și manierei de ilustrare, vezi Anna D. KARTSONIS, *Anastasis...*, op. cit., pp. 44-51.

lă între doctrină și revelația estetică ocazionată de obiectul de artă, uneori argumentul figurativ (parțial non-verbal datorită prezenței inscripției, în cazul nostru) având șanse superioare de persuadare a interlocutorului. Abordând doctrina hristologică, Sfântul Anastasie, înainte de Sinodul VII care a restabilit cultul ortodox al icoanelor, va lega moartea pe Cruce și Îngroparea Mântuitorului de necesitatea de a le exprima vizual, prin formă și culoare.

Sfântul Anastasie nu descrie acest procedeu dialectic prin simpla referire la icoană, ci uzează de termenul *parastasis* (παράστασις), prin care înțelege întregul proces persuasiv ce implică atât imaginea, cât și hermeneutica ei. Este un proces întemeiat nu pe silogism, ci pe un anumit tip de argumentație iconică – argumentația prin excelență duhovnicească – ce se află între dogmă și logica experiențială, fundamentat pe cuvintele Sfinților și ale Scripturii în aceeași măsură.

În general, pentru textul de față *παράστασις* are sensul de dovadă, argument (ἀπόδειξις)¹.

¹ Cu acest sens întâlnim acest termen în cap. I, 1, 33 (CCSG 8, p. 8); în cap. II, 4, 137 (CCSG 8, p. 47) *γραφική παράστασις* (argumentul scripturistic) este sinonim și echivalent cu *πατρική παράστασις* (argumentul patristic); în cap. VIII, 5, 130 (CCSG 8, p. 133) *παράστασις* este raportat la dogmă, autorul vorbind de „argumente dogmatice (*διδασκαλικῶν παραστάσεων*)”, pentru ca în cap. VIII, 5, 130 (CCSG 8, p. 133) să capete sensul de „demonstrație întemeiată nu numai pe învățătura unei singure sfinte guri”. În același mod este folosit și în cap. VIII, 5, 126 (CCSG 8, p. 133), unde „argumentele din Scriptură, firești și reale (ἐκ τε γραφικῶν καὶ φυσικῶν

Particularizarea acestui sens este operată în câteva pasaje, precum cel din cap. I, 1, 28¹, unde *πραγματική παράστασις* este socotit ca fiind diferit de „citatul scripturistic”, fiind considerat „mai adevărat” și superior celui din urmă, întrucât se află mai presus de riscul falsificării și mistificării. Aceeași afirmație este reluată în cap. XII, 1, 4-8². Într-un mod asemănător, *παράστασις* este folosit cu sensul de „expresii care zugrăvesc” și în cap. VIII, 4, 37³.

În opinia lui S. Sakkos⁴, semnificația lui *πραγματικαὶ παραστάσεις* nu poate fi redusă la ideea de argument rațional sau obiectiv, așa cum în mod eronat se practică de obicei.⁵ Nu e firesc să se susțină că Sfântul Anastasie ar putea prefera rațiunea în detrimentul Sfintei Scripturi. După el, între *citatele biblice* (*βιβλικές ῥήσεις*) și *πραγματικαὶ παραστάσεις* nu există nici o diferență de esență, ci de grad. Ambele definesc un anumit mod de folosire a textului Sfintei Scripturi. Pentru Anastasie, *πραγματικαὶ παραστάσεις* reprezintă formularea unei dogme având în vedere Sfânta Scriptură ca ansamblu unitar și superior, sub aspectul viziunii inte-

καὶ πραγματικῶν παραστάσεων)”, se pot înțelege în aceeași măsură cu sensul de imagini, scene, reprezentări.

¹ CCSG 8, p. 8.

² *Ibid.*, pp. 202-202.

³ CCSG 8, p. 125.

⁴ *Despre persoanele...*, *op. cit.*, pp. 168-169.

⁵ Așa cum face, spre exemplu, și Angelo di BERARDINO, *Pa-trologia...*, *op. cit.*, vol. V, p. 332, traducându-l ca „argomento ogettivo”.

grale, și nu al unui verset înțeles și explicat în mod izolat. Tipul acesta de argumentație a fost uzitat și de Sfântul Atanasie împotriva arienilor.¹ Însă din cele prezentate se observă că Sfântul Anastasie folosește *parastasis* și în contexte care depășesc referirea scripturistică în sine.

Astfel, fără a se referi exclusiv doar la textul Sfintei Scripturi, *parastasis* reprezintă, dintr-o perspectivă semiotică aparte, materializarea sau plasticizarea sensurilor și evenimentelor cu semnificație soteriologică în limitele unui obiect material care devine prin el însuși topos teofanic. Iar, în cele din urmă, sensul pe care *Călăuza* îl conferă acestui termen este demonstrat de însuși faptul alăturării în paginile acesteia a unei icoane a Răstignirii, în contextul obiecțiilor teopashite eretice și al exegezei propuse de învățătura dogmatică ortodoxă. În cap. XII, 1, 5 și 8², icoana crucii este considerată *parastasis*, iar în cap. XIII, 8, 121-123³, unde se vorbește despre imaginile de dinainte de Botez pe care le avem [în minte] despre Hristos, autorul folosește același termen.

¹ Cf. Sfântul Atanasie cel Mare, *Împotriva arienilor I*, PG 26, 13A, 20C, 25C; *Împotriva arienilor II*, PG 26, 157A, 196A.

² CCSG 8, p. 201. Anna D. KARTSONIS (*Anastasis...*, op. cit., p. 42) traduce *παραγματικαὶ παραστάσεις* cu „material productions, representations, figurations”, iar *παραγματικαὶ ἀποδείξεις* cu „material proofs”.

³ „(...) având [în minte] imaginile (*subl.n.*) despre El mai sus pomenite, de dinainte de Botez, precum și creșterea de la vârsta prunciei până la maturizarea desăvârșită a bărbatului, foamea, setea, trudele, lacrimile și toate celelalte proprii no- uă, pe care le punem ereticilor în față” (CCSG 8, p. 247).

Întregul procedeu semiotic nu se rezumă la exploatarea dialectică a mesajului non-verbal ca un argument de natură factuală, ci la un mod de argumentație probabil practicat de Părinții sinaiți¹ înainte de secolul al VII-lea și, probabil, mai vechi decât disputa iconoclastă, în acord cu care *parastasis* definește reprezentarea iconografică ce ascunde în sine un sens auster dogmatic și mistic, prezent în textul manuscriselor nu ca simplu element de ornament, ci ca argument, suport material al definițiilor doctrinare în fața oricărui tip de polemică antihristologică.²

Așadar, dezbateră teologică legată de punerea în mormânt a Mântuitorului, care include și modalitatea de reprezentare a trupului lui Hristos, își are rădăcinile în polemica împotriva monofizitismului. Paginile consacrate de Sfântul

¹ Anna D. KARTSONIS, *Anastasis...*, op. cit., p. 44. De asemenea, și expresia „nici nu L-au zăgrăvit (οὐτε περιέγραψαν)” (XIV, 1, 13, CCSG 8, p. 256) pare a fi, în contextul respectiv, o referire la arta picturii, foarte avansată din punct de vedere tehnic în spațiul alexandrin.

² De altfel, unele *ms.* ale *Călăuzei* reproduc de asemenea în cap. XIII o altă icoană, *Punerea în mormânt*, care, spre deosebire de *Răstignire*, care este folosită ca probă împotriva teopashismului și ca demonstrație în favoarea faptului că Dumnezeu-Cuvântul nu a murit și nici nu a suferit pe Cruce, adeverește că moartea trupului Său n-a fost aparentă, ci reală (Anna D. KARTSONIS, *Anastasis...*, op. cit., pp. 56-57). În același spirit al unei rafinate teologii aplicate, Sfântul Anastasie face referință la aceste probe materiale ca mijloace de persuasiune dogmatică, între care se numără însăși Sfânta Euharistie, care prin ea însăși este Trupul și Sângele Domnului, dar ca realitate materială poate proba realitatea firilor divine și umane ale Mântuitorului (XXIII, 1, 36-79, CCSG 8, pp. 307-308).

Anastasioe în cap. XIII, 6-XIII, 10 acestei problematice sunt unice în literatura patristică prin prezentarea detaliată a condiţiei umane a trupului Domnului în perioada dinaintea şi după Botez, înainte şi după Înviere.¹

f) *Discursul dogmatic*

O problemă – actuală şi astăzi – pe care textul *Călăuzei* o dezbate cu multă îndrăzneală este relaţia dintre conceptul filosofic antic şi definiţia dogmatică, dintre expunerea de credinţă exactă şi demersul creştin filosofic, pe care autorul a fost constrâns să o abordeze din perspectiva relaţiei eclesiastice interne dintre doctrina ortodoxă şi erezie.² Astfel, erezia, după opinia Sfântului Anastasioe, a apărut de fiecare dată când s-a încercat ca adevărurile de credinţă „mai presus

¹ Pentru relaţia dintre teologia antimonofizită a Sfântului Anastasioe ilustrată de aceste capitole şi icoana Răstignirii (Sinai B.36), realizată în aceeaşi perioadă, probabil la Mănăstirea Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai, vezi Leslie BRUBAKER & John HALDON, *Byzantium in the Iconoclast Era (ca 680-850): The Sources: An annotated Survey*, University of Birmingham, Centre for Byzantine, Ottoman and Modern Greek Studies (Birmingham Byzantine and Ottoman monographs, vol. 7), Ed. Ashgate, Aldershot, Burlington, Singapore, Sydney, 2001, pp. 60-61.

² Pentru impactul negativ al teologiei lui Sever al Antiohiei în prezent, vezi Jean-Claude LARCHET, *Personne et nature. La Trinité, Le Christ, L'homme: Contributions aux dialogues interorthodoxe et interchrétien contemporain*, Ed. du Cerf, Paris, 2013, pp. 99-132 (*Persoană şi natură: Sfânta Treime – Hristos – Omul; Contribuţii la dialogurile interortodoxe şi intercreştine contemporane*, traducere în limba română de pr. prof. Dragoş BAHRIM şi Marinela BOJIN, Ed. Basilica, Bucureşti, 2013, pp. 127-174); din păcate, autorul nu a utilizat în demersul său analiza teologică şi argumentaţia expuse de Sfântul Anastasioe.

de pricepere și înțelese numai prin credință”¹ să fie lămurite sub autoritatea principiilor elaborate de filosofia profană.

Călăuza se prezintă ca o sinteză a problemelor dogmatice, examinând procesul de generare a ereziilor din perspectiva unei filiații interne: toate ereziile din secolul I până în secolul al V-lea se înrudesc, derivând una din cealaltă, iar *Călăuza* își asumă subtilul rol de a decrip-ta semantic resorturile filosofico-teologice care activează în substanța oricărei deviații de la „dreapta-credință”.

Lipsa de funcționalitate a conceptului filosofic în spațiul dogmei nu presupune, bineînțeles, anatematizarea filosofilor. Pentru atitudinea ecle-siastică autentică se descoperă ca normativ răspunsul Sfântului Anastasie la întrebarea CXI din opusculul său *Interrogationes et responsiones*: „Așadar, pentru elinii care și-au aflat sfârșitul înainte de venirea lui Hristos trebuie să ne rugăm sau trebuie să-i excomunicăm?” Răspunsul Sfântului este următorul: „Să nu excomunicii pe nici un om care și-a aflat sfârșitul înainte de venirea lui Hristos. (...) În acord cu o tradiție veche, se spune că un *sholastic* îl anatemiza pe Platon filosoful fără încetare. Așadar, Platon i s-a arătat în somn acestuia și i-a spus: «Încetează, omule, să mă anatemizezi, pentru că nu faci decât să te vatămi. Într-adevăr, sunt om păcătos, nu tăgăduiesc. Numai că, pogo-

¹ Τὰ ἀκατάληπτα καὶ πιστεῖ μόνῃ νοοῦμενα (XXII, 2, 14, CCSG 8, p. 293).

rându-Se Hristos în iad, nimeni nu a crezut în El cu adevărat înainte de mine. Şi să nu socoteşti că în iad este întotdeauna cu putinţă pocăinţa: aceasta s-a petrecut numai o singură dată, fiindcă Hristos S-a pogorât întru cele mai de jos ale pământului pentru a-i cerceta pe cei adormiţi din veac».¹

Pentru a înţelege şi a trăi cu adevărat *ὀρθοδοξία*² în plenitudinea ei, un loc central îl ocupă nu doar asimilarea doctrinei aristotelice despre ca-

¹ PG 89, 764 BD. În general, Creştinismul este acuzat de faptul de a fi persecutat filosofia păgână. Decretul Împăratului Iustinian de a interzice predarea filosofiei la Atena în 529 este punctul culminant al acestor acuze. Însă informaţia din *Cronica* lui Ioan Malalas (XVIII, 47) nu se regăseşte în nici o altă sursă, textul însuşi fiind corupt (textul afirma că se interzicea predarea „dreptului (νομικά)”; în realitate era vorba despre „astronomie (ἀστρονομικά)”. Însă prin decretul respectiv Iustinian nu făcea decât să oprească finanţarea funcţionării şcolii ateniene respective. De altfel, activitatea filosofilor păgâni în vremea lui Iustinian a fost fecundă: acum s-au scris o treime din comentariile la opera lui Aristotel (Christian WILDBERG, „Philosophy in the age of Justinian”, în: Michael MAAS (ed.), *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, CUP, Cambridge, 2005, p. 316); şcolile de la Gaza, Alexandria (unde Olibiodor [500-570] şi Ioan Filopon au lăsat o serie de comentarii importante la operele lui Aristotel şi Porfirie, introduse în filosofie păstrate până astăzi) nu au încetat să existe; operele lui Damascius, scrise probabil la Atena, ca şi ale altor filosofi păgâni, nu au fost distruse, unele s-au păstrat până astăzi, altele au fost distruse în alte circumstanţe, mult mai târziu, fiind menţionate şi citate la alţi scriitori (spre exemplu în *Biblioteca Sfântului Fotie* se face referire la *Παράδοξα* – lucrare a lui Damascius, astăzi pierdută). Aşa cum demonstrează E. WATTS în teza sa de doctorat (*City and School in Late Antique Athens and Alexandria*, University of California Press, Berkeley, 2006, pp. 111-140), interzicerea prin decret a predării filosofiei la Atena are caracter local şi se datorează faptului că Damascius limitase sensul filosofiei la mantică şi astrologie.

² „Ceea ce este sufletul pentru trup, aceasta este credinţa adevărată pentru duh” (I, 3).

tegorii, ci a întregii filosofii eline¹ și configura-
rea unui vocabular teologico-filosofic original
și inițierea unui nou tip de discurs întemeiat pe
termenii *ousia*, *hypostasis* – prelucrare care a avut
loc în atmosfera alexandrină a primelor secole
creștine –, și, mai mult, puritatea vieții și vede-
rea lui Dumnezeu sau îndumnezeirea. Înaintea
oricărei categorii se află întâlnirea cu Dumne-
zeu, vederea Sa, experiența prezenței Sale. Toa-
te categoriile și termenii dogmatici nu au apărut
dintr-o pură nevoie de a teoretiza, a înțelege și
a explicita realitatea lumii materiale și spiritua-
le, ci din nevoia de a salva și asigura demersul
practic al restabilirii intimității cu Dumnezeu,
pierdute prin cădere, în fața obiecțiilor aduse de
atacul eretic cu armele discursului profan. Pen-
tru autorul *Călăuzei* centralitatea temei vederii,
a contemplației lui Dumnezeu devine rațiunea
oricărui demers uman sacral: „Toți cei ce au
ajuns [în Vechiul și Noul Testament] la vederea
lui Dumnezeu cel nevăzut, în chip simbolic și în
umbră I-au văzut fața (...), fără a ajunge la con-

¹Klaus OEHLER, în „Continuitatea Filosofiei Eline de la finele
Antichității și până la căderea Imperiului Bizantin (Η συνέχεια
στην Ελληνική Φιλοσοφία από το τέλος της Αρχαιότητας
ως την πτώση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας”, traduce-
re în limba greacă de Polytimi-Maria PALEOLOGU, în: Lin. BE-
NAKIS [ed.], *Filosofia Medievală. Investigații și perspective con-
temporane (Μεσαιωνική Φιλοσοφία. Σύγχρονη Έρευνα και
Προβληματισμοί)*, Ed. Parousia, Atena, 2000, pp. 46-78, înțelege
întreaga expunere doctrinară a Sinoadelor Ecumenice din per-
spectiva unei asimilări și transformări a întregii moșteniri filo-
sofice eline platonice, aristotelice și neoplatonice.

templarea firii dumnezeieşti, ci într-un fel anume, pe cât le era cu putinţă şi la măsura lor, li S-a arătat într-o formă omenească Dumnezeu, Cel nevăzut şi mai presus de orice formă. (...) fericiţii Profeţi şi Patriarhi, prin lucrarea Duhului Sfânt (...), propovăduiau arătarea feţei lui Dumnezeu şi se rugau (...), zicându-I: «Arată-ne faţa Ta, şi ne vom mântui» (...) şi, de asemenea: «Arată faţa Ta peste robul Tău», adică peste omul pe care l-a creat (...), şi vesteau venirea unei Persoane (...) din Sfânta Treime.”¹

De asemenea, felul în care Sfântul Anastasie tâlcuieşte episodul veterotestamentar referitor la fiii lui Set pledează în favoarea aceluiaşi lucru. Set s-a născut „după asemănarea [lui Adam] şi după chipul său”, adică în felul în care l-a plăsmuit Dumnezeu la început „după chipul şi asemănarea Sa”, când „a pus în el harul, strălucirea şi raza Sfântului Duh prin suflarea asupra lui”; „înfăţişarea neobişnuită a chipului” este raţiunea pentru care Set a fost numit dumnezeu de către semenii săi, iar fiii săi au fost numiţi „fiii lui dumnezeu”², întrucât aveau „harul şi strălucirea Preasfântului Duh în jurul chipului”³.

Dacă puritatea vieţii şi dobândirea harului Duhului Sfânt în vederea comuniunii cu Dumnezeu sunt premergătoare oricărui efort de clari-

¹ VIII, 4.

² *Fac.* 6, 2.

³ XIII, 8.

ficare și expunere exactă a doctrinei, cu atât mai mult explicitarea ei impune aceleași condiții în vederea asimilării și propovăduirii. Apariția monofizitismului și a oricărei erezii în genere nu rezidă, așadar, într-o anume lipsă de claritate conceptuală, într-o incoerență logică sau o neputință a discursului uman de a face accesibil minții planul iconomieii dumnezeiești a Întrupării, ci toți cei care, „de la acel necurat Manes însuși și până acum, se leapădă și tăgăduiesc firea și cele proprii firii trupului lui Hristos și trăsăturile idiomatice ale acesteia (*scil. monofiziții*)” fac acest lucru „pentru că ei înșiși sunt cu totul întinați de aprinderea desfrânării, de poftă, de aplecarea spre plăcere și asmuțirea patimilor trupului și a cugetului și a sufletului lor, și pentru că noaptea și ziua sunt spurcați în faptă și gând” de „dorințele neîngăduite după bărbați și femei, după iubirea de plăceri și pângăririle trupești (...). Cugetând că firea trupului este necurată și nevrednică foarte (...) gândesc că, dacă vor mărturisi că Hristos are și o fire trupească, afirmația lor va fi ceva necurat și pângăritor și nevrednic de Dumnezeu.”¹

În pofida acestor observații care subliniază condițiile etice și dimensiunea existențialistă ale demersului, Sfântul Anastasie nu renunță la conceptele dogmatice statuate de Părinți și de Sinoadele Ecumenice, apărând hristologia calcedonia-

¹XIV, 2.

nă în fața încercărilor lui Nestorie, ale lui Sever și ale monofizitismului – „fiara cu zece coarne a rătăcirii”, alcătuită din „Eutihie și Dioscor, Timotei, Gaian, Iulian Iacob, Petru Gnafeul, Varsanufie și Teodosie –, care „au început să afirme nu din Scriptură și Evanghelii, ci sub influența categoriilor aristotelice, că firea e identică cu persoana și că «nu există fire nepersonală»”.¹

Or, însăși firea (*φύσις*) nu este definită asemenea unei categorii raționale, cu ajutorul criteriilor noetice, și abstract, printr-o raportare strictă la condiția individuală, marcată de solitudinea deistă a subiectului cugetător, ci cu ajutorul criteriilor existențiale. Firea nu poate fi definită altfel decât ca existența autentică (*ἀληθής πράγματος ὑπαρξίς*²), cuprinzând în sine „tot ceea ce există cu adevărat” (*πάν τὸ ἐν ἀληθείᾳ ὄν*)³. Cu atât mai mult, înțelegând „firea ca adevăr”⁴, se deschide perspectiva unei viziuni existențialiste în orizontul căreia „firea este lucrul însuși, care există prin sine și ființează într-un adevăr”⁵. Din acest motiv, Sfântul Anastasie prezintă și înțelege terme-

¹ VI, 2.

² II, 3, 3-4, CCSG 8, p. 31; în cap. XIII, 5, 8 (CCSG 8, p. 225), *φύσις* și *ὑπαρξίς* sunt concepute ca identice.

³ II, 3, 7, CCSG 8, p. 31.

⁴ „Firea este adevărul lucrurilor (*ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων*)” (VIII, 2, 9-10); e „adevăr al lucrului [în sine]” (VIII, 5, 22), (VIII, 5, 69, p. 131); „firea este lucrul însuși, care există prin sine și ființează într-un adevăr (*αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸ πεφυκὸς καὶ ὑπάρχον ἐν ἀληθείᾳ*)” (VIII, 5, 121-122).

⁵ *Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸ πεφυκὸς καὶ ὑπάρχον ἐν ἀληθείᾳ* (VIII, 5, 121-122).

nii *ὑπαρξίς*, *οὐσία*¹, cât și cu *ὑπόστασις*² (atunci când *ὑπόστασις* are sensul de *φύσις*³) ca identici; Dumnezeu este „existența creatoare a tuturor existențelor” (II, 2, 5), Duhul este „existență purceasă” (II, 2, 40), „ființa (*οὐσία*) dumnezeiască” este „existență mai presus de număr” (II, 2, 47); Fiul este „coexistent (*συνύπαρκτος*) Tatălui”⁴. Credința însăși nu este decât „ființare (*ὑπαρξίς*) lăuntrică” (II, 6, 4).

Utilizând cu abilitate terminologia filosofică, demersul anastasian are în centru termenii de *φύσις/οὐσία* și *ὑπόστασις/πρόσωπον*, prezentându-ne o analiză a semnificațiilor acestora și a felului în care discursul bisericesc și i-a însușit în paralel cu modul de utilizare a acestora de către eretici. Scopul său este cel de a apăra hristologia de la Calcedon și de a demonstra fundamentul patristic al formulărilor dogmatice.

Hristologia lui Anastasie se concentrează asupra permanenței specificității (trăsăturilor idiomatice) ambelor naturi. Din acest motiv, autorul insistă în mod repetat asupra numărului firilor, care nu poate să rămână nedefinit, ci e necesar să fie concret și specificat. Astfel, existența celor două firi ale lui Hristos trebuie să fie „nemicșorată și definită de număr (*ἐνάριθμον*)” (X, 2, 6, 81).

¹ II, 3, 121-122, CCSG 8, p. 38.

² XI, 15-18, CCSG 8, p. 199.

³ Cu precădere Sever și monofiziții operau această egalizare (X, 2, 3, 2-3 și 12, CCSG 8, p. 163; X, 2, 3, 135-136, CCSG 8, p. 169).

⁴ I, 3, 67, CCSG 8, p. 21.

Prin urmare, firile în Hristos sunt „numărabile” (X, 4, 33), întrucât, dacă firile „nu se numără, e clar că nici nu există” (X, 2, 2, 51-52). Raportându-se la teologia Sfântului Chiril, singura autoritate respectată de monofiziți, autorul conchide: „într-o singură persoană există, rămân, sunt cunoscute, păstrate și nu trebuie confundate, ci distinse numeric cele două firi neamestecate în Hristos” (X, 2, 7, 40-43). Sfântul Anastasie critică atât unirea firilor care duce la dizolvarea, disoluția firii omenești în cea dumnezeiască¹, cât și păstrarea diferențelor dintre ele care sfârșește prin recunoașterea a două persoane în Hristos.²

Conform lui Anastasie, se poate vorbi despre întrupare în termenii îndumnezeirii firii umane. Însă acest lucru îl făceau și ereticii, care înțelegeau

¹ Exemplul la care recurgeau ereticii e cel al unei „picături de oțet în oceanul dumnezeirii” (X, 5, XII, 4, XIII, 3, XIII, 9, XIII, 10). Imaginea amestecului oțetului în mare este prezentă la Sfântul Grigorie de Nyssa, în *Contra Eunomium* (III, 3, 68, 24) și în *Adversum Apollinarem* (PG 45, 1221D-1224A); la Teodoret de Cyr întâlnim imaginea mierii amestecate în mare (*Eranistes* II, PG 83, 153D), cu referire la Eutihie. Acest exemplu de *κρᾶσις* – termen care, în acord cu Ioan Stobeul, definește amestecul dintre lichide (*Anthologium*, I, 17, 4, 31-38) – trimite la unirea neoplatonică dintre realitățile noetice. Monofizitismul s-a prezentat ca reacție împotriva nestorianismului, ambele fiind victime ale unui mod eronat de asimilare a doctrinei filosofice neoplatonice referitoare la modul de unire al realităților noetice (în cazul nestorianismului) și a dualismului neoplatonic (în cazul monofizitismului); pentru detalii, vezi Andrei THEODOROU, *Influența gândirii eline asupra școlilor teologice din Alexandria și Antiohia* (*Η επίδρασις τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως ἐπὶ τῶν θεολογικῶν σχολῶν τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ τῆς Ἀντιοχείας*), Ed. Universității din Atena, Atena, 1988, pp. 334-335.

² VII, 2, 72, CCSG 8, p. 111.

îndumnezeirea ca absorbție a firii omenești de către cea dumnezeiască, ca un proces în care firea mai slabă (omenească) este asimilată și învinsă „prin precumpănirea (ἐκνικῆσει) a ceea ce este mai puternic”, încetând, astfel, să mai fie numită fire.¹ În sens ortodox, „îndumnezeirea (θεώσις) este înălțarea la cele superioare, fără micșorarea sau transformarea firii [îndumnezeite]”², printr-o „coexistență permanentă (ἀνεξάλειπτον διαμονήν) a firilor Domnului după unire”³ într-un ipostas sau persoană. Unitatea Persoanei Mântuitorului este înțeleasă a ființa în unicitatea ei, în mod „teandric, fără vreo separare între firile dumnezeiască și omenească (ἀδιαστάτως) aflate în Persoana unică a lui Hristos” și prin păstrarea „fără amestecare a trăsăturilor specifice ale celor două” firi (XIII, 4, 53-56) unite cu Dumnezeu-Cuvântul într-o manieră „superioară oricărei alte uniri posibile [cu de El] a celor create” și într-o relație maximală de supunere a omenescului față de divin, o relație „superioară oricărei alte relații de supunere a unei realități create” față de Hristos (XXI, 4, 35-40).

Atât *ἐνωσις*, cât și *θεώσις* asigură realitatea Întrupării, dar conceptul teologic care a garantat păstrarea identității (împotriva separației lui Nestorie), dar și a distincției (împotriva confuziei

¹ XII, 4, 23-28, CCSG 8, p. 209; XIII, 4, 3, CCSG 8, p. 222; XIII, 10, 13, CCSG 8, p. 252.

² II, 7, 8-9, CCSG 8, p. 61.

³ XIII, 2, 6, 41-42, CCSG 8, p. 177.

operate de Sever) și, totodată, a unității firilor este cel de *enipostaziere*. Anastasie folosește foarte rar termenul *enipostaziat*¹, preferând ca formulare „unirea *καθ' ὑπόστασιν*”. Printr-o raportare directă la *horosul* calcedonian, Anastasie distinge, în termenii unei definiții hristologice, „două realități adevărate unite după ipostas, adică dumnezeirea desăvârșită și umanitatea desăvârșită, în chip neamestecat, nedespărțit și neîmpărțit în Persoana unică a lui Hristos”.² Asumarea în Hristos a firii umane cuprinde omul în integralitatea sa. Sunt unite „după ipostas” sufletul³, *sarx*⁴, *soma*⁵, „plămada” alcătuită din trup și suflet⁶: în esență, „omul” e unit „după ipostas”⁷, într-o manieră ce nu aduce prejudicii „integrității Sale personale (κατὰ τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ὁλότητα)”⁸ a lui Hristos. Pentru Anastasie, Hristos, „Unul din Sfânta Treime”, are „două firi unite ipostatic, cu voință și lucrare [proprii]”⁹. Autorul aparține tradiției ortodoxe răsăritene, inaugurată de Efrem de Amid, care face recurs la teoria *enipostazierii*, punând-o în relație cu o se-

¹ În afară de locul unde îl definește (II, 3 119 și 129), îl mai folosește o singură dată în cap. XIII, 7, 152, p. 242 (*ἐνν-πόστατος σάρξ*).

² I, 2, 24-25, p. 12 (frază este reluată identic în cap. VIII, 5, 71-75, CCSG 8, p. 131.)

³ XII, 3, 18, CCSG 8, p. 205.

⁴ XII, 3, 71, CCSG 8, p. 207.

⁵ XIII, 3, 81, CCSG 8, p. 220.

⁶ XIII, 4, 49-51, CCSG 8, p. 223.

⁷ XIII, 6, 88-89, CCSG 8, p. 234.

⁸ XIII, 5, 119, CCSG 8, p. 230.

⁹ XV, 30, CCSG 8, p. 265.

rie de termeni, printre care se numără *ἐνούσιος*¹, *ἐνύπαρκτος*, și cu termenii contrari *ἀνούσιον*², *ἀνύπαρκτος* și *ἀνυπόστατος*³.

Flexibilitatea limbajului îi permite să exprime enipostazierea prin termenii unirii „după ipostas (καθ' ὑπόστασιν)”, în chip ipostatic (ὑποστατικῶς)⁴, sau în formulări mai ample precum „σὺν θεῷ ὑποστὰν, καὶ ἐνθεον καὶ σύνθεον γεγονός”⁵, ori să definească ipostasul⁶, prin utilizarea diferitor formule ingenioase precum *ὑφιστάμενον πρᾶγμα*⁷, *ὑποστῆσαι ἀνθρωπον*⁸, impuse de o epocă animată de nenumărate tensiuni.

Într-o atmosferă de conflict dominată de severienii⁹ aflați într-o continuă sciziune și de con-

¹ Cu sensul de persoană „purtătoare a ființei dumnezeiești” (VIII, 4, 101).

² II, 3, 122-124.

³ Pentru detalii, vezi Benjamin GLEED, *The Development of the Term ἐνυπόστατος from Origen to John of Damascus*, Ed. Brill, Londra & Boston, 2012, pp. 160-162.

⁴ XVI, 44, CCSG 8, p. 270.

⁵ XIII, 4, 52-53, CCSG 8, p. 224.

⁶ Origen este cel dintâi scriitor creștin care folosește acest termen în literatura creștină; pentru evoluția acestui termen în filosofia păgână (Plotin și Porfir), vezi Nikolaos Louvonikou, *Spiritualitatea închisă și sensul sinelui (Η κλειστή πνευματικότητα και τό νόημα τοῦ ἑαυτοῦ)*, Ed. Ellinika Grammata, Atena, 1999, pp. 267-272.

⁷ X, 2, 3, 126-127, CCSG 8, p. 169.

⁸ XIII, 5, 9, CCSG 8, p. 225.

⁹ Severienii s-au grupat în trei facțiuni (Timotei, *De receptione haereticorum*, PG 86, 58-60). Din aripa severienilor teodosieni s-au desprins, după depunerea lui Teodosie I și retragerea sa la Constantinopol, *αγνοίῃι* (*ἀγνοηται*) care susțineau referitor la versetul „Iar despre ziua aceea și despre ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din cer, nici Fiul, ci numai Tatăl” (Mc. 13, 32) că Fiul este, ca om, stăpânit de neștiință (Călăuza II, 7, 43-44;

flictul dintre facţiunile eretice ale teodosienilor, iulianiţilor şi gaianiţilor, Sfântul Anastasie depune eforturi pentru restabilirea Ortodoxiei, combatând în mod special astartodocetismul lui Iulian de Halicarnas¹ şi al gaianiţilor – una dintre sursele discordiei şi, în consecinţă, una dintre temele majore ale acestui tratat.

Adeptii lui Iulian de Halicarnas au devenit foarte puternici în Egipt în timpul ultimilor ani ai patriarhului Timotei al IV-lea (517-535), opiniile lui Iulian răspândindu-se în întreaga parte răsăriteană a imperiului, printre perşi, indieni,

XXI, 2, 1-36; Leonţiu de Bizanţ, *De sectis* V, IV, PG 86, 1232D). În prezent, monofizitismul moderat este numit atât miafizitism, cât şi henofizitism; şi acestea neagă diofizitismul, dar, acceptând formula Sfântului Chiril, atribuie „firii celei una a lui Dumnezeu Cuvântul întrupate” trăsături idiomatice nu exclusiv divine (asemenea monofiziţilor), ci concomitent divine şi umane. Astfel, se susţine realitatea unirii firilor, dar fără să se asimileze distincţia patristică dintre fire şi persoană; aici intră, spre exemplu, cazul gaianiţilor (cf. *Călăuza* XXIII, 1, 18).

¹ Vezi mai jos XIII, 8, XIII, 9 şi XIV, 2. Iulian de Halicarnas a fost episcop monofizit, iniţial prieten şi adept al lui Sever al Antiohiei, dar, ulterior inamic, odată cu dezvoltarea doctrinei astartodocetismului, după exilarea în Egipt (unde a murit imediat după 527) din cauza implicării sale în detronarea lui Macedonie al II-lea (Alexander KAZHDAN, *ODB*, vol. al II-lea, p. 1080) din scaunul de patriarh al Constantinopolului (511); doctrina sa despre păcatul strămoşesc prezintă similitudini cu cea a lui Augustin (G. FLOROVSKY, *The Byzantine Fathers of the 6-8 Centuries*, trad. în limba neogreacă de P. PALLIS, Ed. P. Pournaras, Tesalonic, 1993, p. 54); pentru disputa acestuia cu Sever al Antiohiei, vezi R. DRAGUET, *Julien d'Halicarnasse et sa controverse avec Sévère d'Antioche sur l'incorruptibilité du corps du Christ* (Imprimerie P. Smeesters, Louvain, 1924) şi recenzia critică a lui Jugie MARTIN, „Julien d'Halicarnasse et Sévère d'Antioche – La doctrine du péché originel chez les Pères grecs”, în: *EO*, tom 24, nr. 138 (1925), pp. 129-162.

cushiți, himaryți, armeni¹, însă la Constantinopol fiind ignorați vreme îndelungată². Nu este exclus ca majoritatea bisericilor din Egiptul de Jos să fi căzut în mâinile iulianiștilor³, aristocrația (οἱ μεγάλοι τῆς πόλεως) fiind de partea severianului Teodosie I (arhidiaconul proaspăt răposatului Timotei), iar masele (ὁ δῆμος) de partea lui Gaian (logograful acestuia)⁴ – ambii, discipoli ai aceluiași Timotei. Gaian a fost hirotonit de însuși Iulian, rămânând episcop pentru 103 zile. A pierdut tronul în favoarea lui Teodosie I (depus la puțină vreme de Iustinian), fiind exilat de către Narse, trimisul imperial al împăratului Iustinian⁵, în Cartagina și apoi în Sardinia, unde a murit.

Călăuza este textul care abordează în detaliu opiniile acestora. Gaian, alături de Eutihie, Dioscor, Timotei, Iulian, Iacob, Petru Gnafeul, Varsanufie și Teodosie, face parte din „orchestra cu zece coarne a rătăcirii”⁶, al cărei „exarh” e Sever, și care neagă „iconomia dumnezeiască a Întrupării (ἐνσαρκον οἰκονομία) lui Hristos” (XIII, 1, 4).

¹ Mihail Sirianul, *Chron.* IX, 30: Chabot II, p. 251.

² Sinodul de la Constantinopol din 536 nu-l menționează și nici împăratul Iustinian în scrisoarea sa către monahii egipteni (PG 86, 1105-1152).

³ J. MASPERO, *Histoire...*, op. cit., pp. 94-95.

⁴ Leonțiu de Bizanț, *De sectis* V, IV, PG 86, 1232A.

⁵ *Ibid.*, 1232B.

⁶ „Τὸ δεκακέρατον τῆς πλάνης” (VI, 2, 14), „δεκακέρατον ταύτης ὀρχήστρας” (VII, 1, 51), „ὅλον τὸ δεκακέρατον” (X, 5, 68); expresia este amintită și în cap. VIII, 2, VIII, 5, IX, 1, X, 2, XXIV.

Timotei presbiterul din Constantinopol ne informează că „gaianiţii lui Gaianus” sunt gruparea care a acceptat alături de Gaian, arhiepiscopul Alexandriei, învăţătura lui Iulian de Halicarnas. Adversarii lor i-au numit fantazişti, manihei, iar ei, la rândul lor, şi-au numit acuzatorii „ftartolatri” şi „ctisiolatri”.¹ Anastasie le atribuie, în afară de gaianiţi şi iulianiţi, şi numele de *agranites* sau de *nagranites* (XXIII, CCSG 8, p. 305), nume ce ar putea avea legătură cu creştinii din oraşul Najrân (Yemen).²

Se pare că era facţiunea ce profesa cea mai extremă formă a doctrinei iulianiste. Acelaşi Timotei îi împarte pe gaianiţi în trei categorii³: a) gaianiţi (sau iulieni) care susţin că trupul lui Hristos este întru toate nestricăcios după unire, b) gaianiţi (sau iulieni) care susţin că trupul lui Hristos nu este întru toate nestricăcios după unire, ci „potenţial stricăcios (*δυνάμει μὲν φθαρτόν*)”⁴, fără a putea fi atins de stricăciune prin puterea Logosului, şi c) gaianiţi (sau iulieni) „actistiţi (*ἀκτισῆται*)” care susţin că trupul lui Hristos nu este întru toate nestricăcios după unire, ci necreat, refuzând să mărturisească existenţa vreunei diferenţe în ceea ce priveşte fierea dumnezeirii şi cea a trupului.

¹ Timotei, *De receptione haereticorum*, PG 86, 58.

² J. Spencer TRIMINGHAM, *Christianity...*, op. cit., pp. 169 şi 195.

³ Timotei de Constantinopol, *De receptione haereticorum*, PG 86, 44B-C.

⁴ Referirea la aceştia este prezentă şi în *Călăuza* (II, 5, 123-126, CCSG 8, p. 57).

Anastasiu îi menționează uneori pe teodosieni și gaianiți împreună¹, alteleori pe severieni și gaianiți², iar în final, la cap. XXIII, îi abordează separat numai pe gaianiți, după ce ne prezintă motivul separației dintre severieni și gaianiți: severienii susțin că trupul lui Hristos a fost înainte de înviere coruptibil (*φθαρτός*). Gaian s-a separat imediat de teodosieni, deoarece susținerea lor ar implica afirmarea a două firi în Hristos. Pentru gaianiți (cf. XIV, 2, 67), trupul lui Hristos este într-o toată incoruptibil și dumnezeiesc și are o singură trăsătură specifică (*ιδιότης*) divină și impasibilă.

Sfântul Anastasiu, în dialogul cu aceștia (XXIII, 1), recurge la un argument original și îndrăzneț (o altă *πραγματική ἀπόδειξις*)³. Pentru a arăta că Hristos a avut cu adevărat fire umană, deci supusă stricăciunii, le cere gaianiților să ia ca probă însăși Sfânta Euharistie, lăsând-o câteva zile într-un vas. Dacă „nu se va altera sau modifica sau preschimba”, doctrina gaianită este adevărată, și, prin urmare, firea dumnezeiască a absorbit în sine firea omenească; dar dacă se va arăta supusă stricăciunii, atunci, conform doctrinei lor, fie Eu-

¹ Autorul evidențiază anumite elemente comune: gaianiții socotesc termenii de *physis* și *prosopon* ca identici în Întrupare (IX, 2, 20; X, 1, 3, 24); ambele doctrine predică o singură *physis* (X, 5, 68-69) și prezintă mărturii patristice privitoare la capacitatea dumnezeirii de a suferi (XII, 2, 2, 3); conform acestora, Chiril mărturisește existența unei singure *physis* în Hristos după Întrupare (XXII, 4, 5).

² XIII, 1, 7; 6, 12; 7, 31; ambele împreună cu teodosienii: VII, 1, 49; X, 1, 1, 14; XII, 3, 3.

³ Cf. *supra*.

haristia gaianiţilor nu poate fi decât un simbol, fie Duhul Sfânt nu S-a pogorât asupra ei şi deci nu poate fi Împărtaşanie. Acest fapt însă nu face decât să scoată în evidenţă adevărul doctrinei ortodoxe conform căreia e firesc ca Sfânta Euharistie să fie supusă stricăciunii, fiindcă Hristos a avut cu adevărat o fire umană, iar trupul Său a fost pasibil de suferinţă „ca unul ce e jertfit, omorât, înjunghiat, împărţit şi mâncat” (XXIII, 1).

Mai mult, pentru a ne face să înţelegem dificultatea de a dialoga cu aceşti eretici pe temele de credinţă, Anastasie ne mai informează că aceştia interveneau în textele patristice, modificându-le pentru a le folosi ca argumente în favoarea erorilor doctrinare profesate de ei. Spre exemplu, printr-o lectură abilă, acolo unde Proclu al Constantinopolului a scris că Hristos S-a născut „nesticăcios (ἀφθάρτος)”, gaianiţii citeau că S-a născut „în chip nesticăcios (ἄφθαρωτός)”. Iar când Proclu afirmă „a Căruia unire (οὐ τὴν συζυγίαν) a firilor”, ei transformă pronumele într-un adverb negativ: „fără unirea (οὐ τὴν συζυγίαν) firilor”.¹

În esenţă, gaianiţii nu contestau prin opiniile lor nimic altceva decât faptul că firea umană şi trupul, natura materială şi istoria s-ar putea afla în relaţie cu Dumnezeu, prezentându-se astfel ca o tentativă, conştiinţă sau nu, de revitalizare a maniheismului.

¹ Călăuza X, 2, 7, 195-203 (CCSG 8, p. 189); textul din Proclu (*Oratio I de laudibus s. Mariae* 2, ACO I 1, 1, p. 104, 4-6) este menţionat şi în cap. VII, 2 şi X, 1, 2, 104-108.

În acest proces de combatere a monofizitismului, ceea ce atrage atenția în textul *Călăuzei* nu este doar acuratețea învățăturii dogmatice, expusă dintr-o perspectivă hristologică, ci forța de expresie a discursului său.¹ Stilul lui Anastasie nu e monolit și nici preocupat auster de exigențele conceptuale ale discursului dogmatic. Amestecul de rigoare terminologică și expresivitate retorică copleșește. Deși trăiește într-o atmosferă încordată și e conștient de gravitatea dialogului purtat cu adversarii dreptei-creдинте, autorul găsește forța de a fi în permanență destins, de multe ori ironic, trădând subtil acest lucru atât în felul în care se comportă cu opozanții săi, cât și la nivelul scriiturii.² Face umor pe seama adver-

¹ La această bogăție de nuanțe filosofice și teologice contribuie ingeniozitatea stilistică cu care autorul exploatează prin derivare întreaga bogăție a fiecărui concept teologic, recurgând la o serie de prefixele precum: *a-*, *homo-*, *-homoi*, *-syn-*, *en-*, *-etero*, *-hemi* (spre exemplu, în cazul lemei *ousia* întâlnim termenii: *ἀνούσιος*, *ὁμοούσιος*, *ἐνούσιος*, *ἑτερούσιος*, *ἡμιούσιον*, *ὁμοιοούσιος*).

² În cap. VIII, 5 ne dă un exemplu foarte rafinat de ironie: „În timp ce susțin acestea pe temeiul dumnezeieștii Scripturi și a profeților, mă cuprind teama și groaza ca nu cumva Sever, necăjit de asemenea critici, ridicându-se dintre cei morți, să-și aducă ceata cu zece coarne și, punând la cale un sinod, să hotărască alungarea și respingerea lui Hristos, a lui Moise, a lui Pavel și a tuturor profeților și evangheliștilor”. Construiește tensiunea în stil ascendent, prin implicarea personală, și folosind repetitiv „mi-e teamă” – o teamă care certifică, în pofida aparențelor și a stilului precaut, gravitatea situației: prin termenul de „teamă” se referă mai întâi la contestarea severiană nu doar a Sfinților Părinți, ci și a Sfintei Scripturi, apoi include în sfera grijilor nu doar Sfânta Scriptură, ci și pe Hristos, profeți și evangheliști, pentru ca în final să ne împărțășească

sarilor¹, nu-şi ascunde ipocrit furia² şi nu ezită să definească omul ca pe „o fiinţă cuvântătoare cu mersul drept şi *unghii late* (*subl. n.*)”³. La finalul unei discuţii ne spune jovial că a pus capăt acesteia „râzând în hohote şi bătându-l pe umăr...” pe interlocutor (X, 1, 2) sau, într-o altă situaţie, conchide: „acestea i-am spus monahului Ioan, ironizându-l necruţător (*μυκτηρίζων ἐμβριθῶς*)”⁴. În faţa augustalului discută cu glas „blând şi vesel (*πραεῖα καὶ μειδειώση φωνῆ*)”⁵. Optând pentru procedeul antitezei, lucrarea lui Sever *Φιλαλήθης* (*Iubitoarea de adevăr*), scrisă între 509 şi 511, în timp ce se afla la Constantinopol⁶, este supranumită *Iubitoarea de basme* (VI, 1). Ironizează instabilitatea de care dau dovadă ereticii când afirmă despre Hristos neîncetat lucruri care se contrazic: „Şi tot așa, până la sfârşitul veacurilor învârtin-

faptul că Sever a ajuns, de fapt, să conteste însuşi conceptul de adevăr.

¹ „În ce loc e cu putinţă ca Dumnezeu să nu fie? Fără-ndoială, Dumnezeu nu e, într-adevăr, în inima lui Sever şi a voastră” (XX, 90-91). Amintindu-ne că Atanasie, unul dintre interlocutorii săi monofiziţi, era originar din Babilon, ne sugerează că acesta se afla în „babilonie”, adică într-o stare de confuzie şi buimăceală doctrinară.

² Astfel, îl numeşte pe Nestorie „porcul haldeu” şi „asiro-haldeu” (IV).

³ II, 5, 137, CCSG 8, p. 58.

⁴ „Iar frile, pe care le propovăduieşte referitor la Hristos Sinodul de la Calcedon”, îi spune persiflator Anastasie lui Ioan, ajung să fie în acord cu opinia monofiziţilor, asemenea unor „oarece suflări ale unor vânturi care bat, sau mădulele fireşti ale unor câmile sau măgari” (X, 2, 3, 130-136, CCSG 8, p. 169).

⁵ X, 3, 24-25, CCSG 8, p. 191.

⁶ A fost editată de R. HESPEL (ed.) Severus, *Le Philalèthe*, Louvain, 1952, în: CSCO, tom. 133 (text) şi 134 (traducere).

du-L și purtându-L [încoace și încolo] pe Hristos ca pe o minge cu care se joacă și pe care o lovesc copiii.¹ Din dorința de a evidenția necuviința și absurditatea opiniilor aftartodoceților, afirmă despre aceștia că pretențiile lor dau impresia că le stă în putință să înfășoare „marea dumnezeirii celei una în giulgiu”, legând-o și închizând-o într-un mormânt (XIII, 9).

Înfierarea acestor erori nu presupune lipsă de maniere și gentilețe. Deși adversarii erau eretici, pe parcursul discuției din *semiografeio* Anastasie le arată condescendență și le recunoaște calitatea de episcopi – ceea ce Maxim Mărturisitorul nu face cu monofiziții, pe care-i numește „pseudo-episcopi” (PG 91, 49C).² În acest context, merită amintită persistența cu care autorul folosește expresia „Sfinții Părinți”, într-o epocă eminentă patristică și conștientă de centralitatea rolului și funcției „paternității spirituale”.

Călăuza se prezintă ca o lucrare esențială pentru disputele dogmatice din secolele al VI-lea-al VII-lea, pentru înțelegerea dezbaterilor intense și complexe ce au dus la definitivarea doctrinei hristologice. Acoperă două secole de dezbateri teologice asidue, apelând la critica literară sau la apologetică, prin alcătuirea de florilegii și prin întreținerea de discuții publice, inaugurând astfel o nouă specie literară pe care am putea-o nu-

¹ VII, 2, 73-76, CCSG 8, p. 111.

² K. CHRESTOU, *Scriitori bisericești...*, op. cit., p. 200.

mi *jurnal apologetic*. Textul *Călăuzei* se prezintă ca un maraton logic, în care autorul, mânuind cu subtilitate atât conceptele teologice, cât și cele filosofice, face permutări logice, construiește argumentații având ca punct de reper ipotezele susținute de eretici, reușește să evidențieze în demersul său caracterul contradictoriu al concluziilor lor fals dogmatice, care nu-și afla temei în gândirea patristică.

Călăuza Sfântului Anastasie Sinaitul rămâne unul dintre cele mai îndrăgite texte filocalice din spațiul bizantin și reușește să împletească în filigran literar aurul dogmelor cu răsfrângerile cele mai subtile ale gândirii umane, spre a pune la îndemână, prin respectarea exigențelor unui ghid hristologic postcalcedonian, un *vademecum* peren care luminează calea celui iubitor de nevoință (*philopon*) spre întâlnirea cu Dumnezeu-Omul.

O lucrare de sinteză, un exemplu remarcabil pentru modul patristic de abordare și valorificare dialectică a conceptului, a argumentației prin excelență teologice, având ca reper asimilarea literaturii patristice anterioare, într-un secol obscur, modest în surse și crud încercat sub agresiunile monofizitismului și ale invaziei arabe.

Versurile în ritm iambic care prefațează, asemenea unui *motto*, notița biografică sinaxarială (21 aprilie)¹ îl supranumesc pe Sfântul Anastasie

¹ Αναστάσιος ἐν Σινᾷ Μωσῆς νέος/Καὶ ποῖν τελευτῆς τὸν Θεὸν βλέπειν ἔχει (Anastasie, noul Moise din Sinai,/a ajuns la vederea lui Dumnezeu/ înainte de a-și încheia viața).

Sinaitul, autorul acestui îndreptar, „Noul Moise”, făcând astfel referire atât la locul în care Sfântul s-a nevoit, cât și la semnificația spirituală a activității sale scriitoricești și pastorale, ca exponente ale tradiției *teoptiei* și *teoriei* sinaitice – sufletul Bisericii luptătoare.

Bibliografie

1. Izvoare

A. Colecții texte patristice

Corpus Scriptorum, series Græca, Turnhout-Leuven, 1977 sqq.

MIGNE, J.P., (ed.), *Patrologia cursus completus*, Paris, 1857-1912, series Græca.

Idem, series Latina.

R. GRAFFIN – F. NAU (ed.), *Patrologia Orientalis*, Paris-Turnhout, 1903 sqq.

KOTTER, Bonifatius (ed.), *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, vol. I, II, III, IV, Patristische Texte und Studien, Walter de Gruyter, Berlin, 7 (1969), 12 (1973), 17 (1975), 22 (1981).

B. Ediții ale Sfintei Scripturi

Septuaginta, id est Vetus Testamentum grace iuxta LXX interpretes, edidit Prof. d. dr. Alfred Rahlfs, Stuttgart, 1935, reeditare într-un singur volum de către Societatea Biblică Elenă (ș.a.).

Biblia Sinodală, EIBMBOR, București, 2001.

Novum Testamentum Graece et Latine, Eberhard Nestle – Erwin Nestle (ed.), Stuttgart, ¹²1937.

C. Ediții

Τοῦ ἐν ἁγίοις Ἀναστασίου Σιναΐτου, Ἀντιοχείας Ἐπισκόπου, Ὁδηγός, PG 89, 35-309.

UTHEMANN, Karl-Heinz (ed.), *Anastasioi Sinaitae: Viae dux*, CCSG 8, Ed. Brepols, Turnhout, 1981¹.

¹Prezenta traducere s-a realizat după această ediție.

D. Lucrări patristice și ale scriitorilor bisericești

UTHEMANN, Karl-Heinz (ed.), *Anastasio Sinaitae: Sermones duo in constitutionem hominis secundum imaginem Dei necnon opuscula adversus monotheletas*, CCSG 12, Ed. Brepols, Turnhout, 1985.

RICHARD, Marcel și MUNITIZ, Joseph, (ed. & traduce-re), *Anastasio Sinaitae: Quaestiones et responsiones*, CCSG 59, Turnhout, 2006.

Clement KUEHN și John BAGGARLY, S.J., (ed. & trad.), *Anastasio de Sinai: Hexameron*, în: OCA 278, Roma, 2007.

Atanasie, Pseudo-, *Liber de definitionibus*, PG 28, 533-553.

DIEKAMP, F. (ed.), *Doctrina patrum de incarnatione verbi*, Münster, Aschendorff, 1907.

ÉGÉRIE, *Jurnal de voyage*, introd., text critic, trad., note, index de Pierre Maraval, SC 296, Ed. du Cerf, Paris, 1982.

Epifanie al Salaminei, *Panarion*, PG 41, 9-888.

Eusebiu de Cezareea, *Historia Ecclesiastica*, PG 20, 45-906.

Grigorie cel Mare, *Epistola XXIV*, PL 77, 1233-1235.

Ioan, Damaschin, Sfântul, *Institutio elementaris*, Kotter I, pp. 20-26.

Idem, *Dialectica*, Kotter I, pp. 151-173.

Idem, *Expositio Fidei*, Kotter I, pp. 7-239.

Idem, *Contra imaginum calumniatores orationes tres*, Kotter III, pp. 65-200.

Idem, *Liber de Haeresibus*, Kotter IV, pp. 19-67.

Ipolit Romanul, *Philosophumena sive Omnium Haeresium Refutatio*, Oxonii, MDCCCXI¹.

Iustinian, *Contra monophysitas*, PG 86, 1105-1152.

Leonțiu de Bizanț, *De sectis*, PG 86, 1193-1268.

Maxim, Sfântul, *Ep. 14*, PG 91, 533-544.

Metodiu de Olimp, *Ex libro de Resurrectione*, PG 18, 265-328.

Nichifor Calist, *Historia Ecclesiastica*, PG 147, 9-448.

SOCRATE, *Historia Ecclesiastica*, PG 67, 83-841.

SOZOMEN, *Historia Ecclesiastica*, PG 67, 844-1690.

¹ Inițial a fost publicată sub numele lui Origen; pentru detalii, vezi Miroslav MARCOVICH (ed.), Hippolytus, *Refutatio omnium Haeresium*, Ed. De Gruyter, Berlin, 1986.

Sofronie al Ierusalimului, *Miracula Cyri et Joannis*, PG 87, 3380-3676.

Teodoret de Cyr, *Eranistes*, PG 83, 27-336.

Timotei, *De receptione haereticorum*, PG 86, 9-74.

Zaharia Sholasticul, *Viața lui Sever*, ed. & traducere în limba franceză de M.-A. Kugener, în: *PO 2*, pp. 7-115, Paris, 1907.

2. *Lucrări generale (manuale & dicționare)*

BYZANTIOS, Skarlat, *Dicționar Elino-românesku*, traduce-re în limba română de G. Ioannidou, Tipografia Statului, București, 1864.

BAILLY, Anatole, *Le Grand Bailly: Dictionnaire Grec Français*, vol. I-II, Hachette, Paris, 1928.

BEEKES, Robert & BEEK, Lucien van, *Etymological dictionary of Greek*, Ed. Brill (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, vol. I), Leiden & Boston, 2010.

BERARDINO, Angelo di (ed.), *Patrologia. Dal Concilio di Calcedonia (451) a Giovanni Damasceni (†750). I Padri orientali*, Institutum Patristicum Augustinianum, vol. V, Marietti & Genoa, 2000.

CHANTRAINE, Pierre, *Pierre Chantraine, „Dictionnaire étymologique de la langue grecque: Histoire des mots”* [vol. I, II, III & IV-1], Ed. Klincksieck, Paris, 1968-1977.

Chrestou P., *Patrologie greacă (Ελληνική Πατρολογία)*, vol. V, Tesalonic, 1992.

DIMITRAKOU, D., *Marele Dicționar al întregii Limbi Eline (Μέγα Λεξικόν Όλης τής Έλληνικής Γλώσσης)*, Ed. H. Tegopoulos & B. Asimopoulos, Atena, 1953.

Enciclopedia Religioasă și Etică (Θρησκευτική και Ηθική Έγκυκλοπαίδεια), 12 vol., Ed. A. Martinos, Atena, 1962-1968.

GEERARD, Maurice, *Clavis Patrum Graecorum, Ab Athanasio ad Chrysostomum*, vol. II (1974), Ed. Brepols, Turnhout.

GUȚU, G., *Dicționar latin-român*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

KAZHDAN, A. (ed.) *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. I-III, OUP, Oxford, 1991.

LAMPE G.W.H., *A Patristic Greek Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1961.

LIDDELL, Henry George & SCOTT Robert, *Marele dicționar al Limbii Eline (Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης)*, traducere în limba neogreacă Xenofond P. Moshos, Ed. I. Sideris, Atena, 1906.

Magenda, Ancient Greek-Modern Greek & Modern Greek-Ancient Greek electronic dictionary.

Oxford Latin Dictionary, Clarendon Press, Oxford, 1968.

PANTAZIDOU, I., *Dicționar homeric (Λεξικόν Ὅμηρικόν)*, Ed. I. Sideris, f.a.ed.

PSEVTONGAS, Vasileios, *Elemente de literatură patristică cu o antologie de lucrări patristice [Στοιχεία εκκλησιαστικής γραμματολογίας με ανθολόγιο πατερικών έργων]*, Ed. Kyriakidis, Tesalonic, 1990.

SOPHOCLES, E.A., *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (from B.C. 146 to A.D. 1100)*, Cambridge, 1914.

TROIANOS, Spyros & POULIS, Georgios, *Drept Bisericesc (Εκκλησιαστικό Δίκαιο)*, Ed. Ant. N. Sakkoula, Atena-Komotini, 2003.

3. Literatură secundară

ACKRILL, J.L., „Συμπλοκή Ειδών”, *Essays on Plato and Aristotle*, OUP, Oxford, 1997.

BAGNALL, Roger S., *Egypt in Late Antiquity*, PUP, Princeton, 1993.

BEDUHN, Jason David, *The Manichaean Body in Discipline and Ritual*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore & Londra, 2000.

BINGGELI, A., *Anastasele Sinaïte, Récits sur le Sinaï et Récits utiles à l'âme. Édition, traduction, commentaire*, 2 vol., teză de doctorat nepublicată, Paris IV/Sorbonne, 2001.

Idem, „Anastasius of Sinai”, în David THOMAS & Barbara ROGGEMA et.a. (ed.), *Christian Muslim Relations: a Bibliographical History*, Ed. Brill, Leiden & Boston, 2009, pp. 193-202.

BRIERE, Maurice, „La legende syriaque de Nestorius”, în ROC, seria a 2-a, 5 (1910), pp. 1-25.

CHITTY, Dervas James, *The Desert a City: An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism Under*

the Christian Empire, St. Vladimir's Seminary Press, New York, 1966.

CHRESTOS, Konstantinos P., *Scriitori bisericești din secolul al VII-lea – martori ai epocii lor: Maxim Mărturisorul, Anastasie Sinaitul, Pseudo-Metodie* (Εκκλησιαστικοί συγγραφείς τοῦ 7ου αἰώνα ὡς μάρτυρες τῆς ἐποχῆς τους. Μάξιμος Ὁμολογητής, Ἀναστάσιος Σιναΐτης, Ψευδο-Μεθόδιος), Ed. Kyromanos, Tesalonic, 2010.

CHRYSOS, Evangelos, „Cercetări de ultimă oră privitoare la sinaiții cu numele de Anastasie”, în: *Kleronomia* 1, fasc. 1 (1969), pp. 121-144.

DESLAURIERS, Marguerite, *Aristotle on Definition*, Ed. Brill, Leiden & Boston, 2007.

DEUN, Peter van, „Quelques témoins nouveaux de l'Ho-dègos d'Anastase le Sinaïte”, în: *REB* 50(1992), pp. 231-239.

DRAGAS, Georgios, introducerea la PG 89, reeditat de Kentro Paterikon Ekdoseon, Atena, 1987, pp. α'-κγ'.

DRAGUET, R., *Julien d'Halicarnasse et sa controverse avec Sévère d'Antioche sur l'incorruptibilité du corps du Christ*, Imprimerie P. Smeesters, Louvain, 1924.

ELWESKIÖLD Birgitta, *John Philoponus against Cosmas Indicopleustes: A Christian Controversy on the Structure of the World in Sixth-Century Alexandria*, Lund University, Department of Classics and Semitics, Lund, 2005.

FEIDAS, Vasileios, Ὁ θεσμός τῆς πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν. τομ. I, Προϋποθέσεις διαμορφώσεως του θεσμοῦ (ἀπ' ἀρχῆς μέχρι 451) [*Instituția pentarhiei patriarhiilor, vol. Condițiile constituirii acestei instituții (de la începuturi și până la 451)*], Atena, 1969.

FLOROVSKY, George, *The Byzantine Fathers of the 6-8 Centuries*, traducere în limba neogreacă de P. Pallis, Ed. P. Pournaras, Tesalonic, 1993.

FLUSIN, B., „Démons et sarrasins. L'auteur et le propos des *Diegemata Steriktikâ* d'Anastase le Sinaïte”, în *TM* 11(1991), pp. 381-409.

FOURNET, J.-L., „P. Stras. V 318 complété: la grande philoponia d'Héracléopolis et les protocoles en cursive inclinée”, în: F.A.J. Hoogendijk & B.P. Muhs (ed.), *Sixty-five*

Papyrological Texts Presented to Klaas A. Worp on the Occasion of his 65th Birthday, Papyrologica Lugduno-Batava XXXIII, Leiden & Boston, 2008, pp. 243-253.

GASCHÉ, Rodolphe, *The Tain of the Mirror: Derrida and the Philosophy of Reflection*, HUP, Cambridge, Massachusetts & Londra, 1986.

GLEED, Benjamin, *The Development of the Term ἐννόστατος from Origen to John of Damascus*, Ed. Brill, Londra & Boston, 2012.

GOUBERT, P., „Patriarches d'Antioche et d'Alexandrie contemporains de saint Grégoire le Grand (Notes de prosopographie byzantine)”, în: *REB*, 25 (1967), pp. 65-76.

GRIFFITH, Sidney H., „Anastasios of Sinai, the Hodegos, and the Muslims”, în: *GOTR* 32 (1987), pp. 341-358.

Idem, „The Melkites and the Muslims: The Qur'ān, Christology, and Arab Orthodoxy”, în: *Al-Qantara* XXXIII 2, iulie-septembrie (2012), pp. 413-443.

GRILLMEIER, Aloys, *Christ in Christian Tradition: The Church in Alexandria, with Nubia and Ethiopia after 451 AD*, Continuum International Publishing Group, vol. 2, Londra, 1996.

Idem, „Jesus Christ, the Kyriakos Anthropos”, în: *ThSt* 38 (1977), pp. 275-293.

HALDON, John, „The Works of Anastasius of Sinai. A Key Source for the History of Seventh-Century East Mediterranean Society and Belief”, în: A. CAMERON și L.I. CONRAD (ed.), *The Byzantine and early Islamic Near East. I. Problems in the Literary Source Material*, Princeton NJ, 1992, pp. 107-147.

HANSON, R.P.C., *The search for the spiritual doctrine of God. The Arian Controversy 318-381*, Ed. T&T Clark, Edinburg, 1988.

HAAS, Christopher, „Patriarch and People: Peter Monogus of Alexandria and Episcopal Leadership in the Late Fifth Century”, în: *Journal of Early Christian Studies*, 1 [1993], pp. 297-316.

Idem, *Late Antiquity. Topography and Social Conflict*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore & Londra, 1997.

HAFNER, Medard, *Das Florilegium des Orion: mit einer Einleitung, Herausgegeben, Übersetzt, und Kommentiert*: Ed. Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2001.

JÜLICHER Adolf, „Zur Geschichte der Monophysitenkirche“, în: ZNW, 26 (1925), pp. 17-43.

KARTSONIS, Anna D., *Anastasis: The Making of an Image*, PUP, Princeton, 1986.

KASTER, Robert A., *Guardians of Language: The Grammarian and Society*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles & Oxford, 1997.

KUEHN, Klement, „Anastasius of Sinai: Biblical Scholar“, în: BZ 103/1 (2010), pp. 55-85.

KUMPFMÜLLER, J.B., *De Anastasio Sinaita*, Wirceburgi, 1865.

LANG, Uwe Michael, *John Philoponus and the controversy over Chalcedon in the sixth century. A study and translation of the Arbitrator*, Ed. Peeters, Leuven, 2001.

LARCHET, Jean-Claude, *Personne et nature; La Trinité, Le Christ, L'homme: Contributions aux dialogues interorthodoxe et interchrétien contemporain*, Ed. du Cerf, Paris, 2011.

LOUDOVIKOU, Nikolaos, *Spiritualitatea închisă și sensul sinelui (Η κλειστή πνευματικότητα και τό νόημα του έαντου)*, Ed. Ellinika Grammata, Atena, 1999.

MARJANEN, Antti, „Montanism: Egalitarian Ecstatic „New Prophecy““ în: Antti MARJANEN & Petri LUOMANEN (ed.), *A companion to second-century Christian “heretics”*, Ed. Brill, Leiden & Boston, 2005, pp. 185-212.

MARTIN, Jugie, „Julien d'Halicarnasse et Sévère d'Antioche – La doctrine du péché originel chez les Pères grecs“, în: EOr, tom 24, nr. 138 (1925), pp. 129-162.

MASPERO, Jean, *Histoire des patriarches d'Alexandrie depuis la mort de l'empereur Anastase jusqu'à la réconciliation des Églises jacobites (518-616)*, Bibliothèque de l'École des Hautes Études, Sciences historiques et philologiques, É. Champion, Paris, 1923.

MUNITZ, Joseph A., „Anastasios of Sinai: Speaking and Writing to the People of God“, în: M.B. CUNNINGHAM and P. ALLEN (ed.), *From Preacher and Audience. Studies in Early Christian and Byzantine Homiletics*, Ed. Leiden, Brill, Boston & Köln, 1998, pp. 227-245.

OEHLER, Klaus, în „Continuitatea Filosofiei Eline de la finele Antichității și până la căderea Imperiului Bizantin (Η συνέχεια στην Ελληνική Φιλοσοφία από το τέλος της Αρχαιότητας ως την πτώση της Βυζαντινής

αυτοκρατορίας”, traducere în limba greacă de Polytimi-Maria Paleologu, în: Lin. Benakis (ed.), *Filosofia Medievală. Investigații și perspective contemporane (Μεσαιωνική Φιλοσοφία. Σύγχρονη Έρευνα και Προβληματισμοί)*, Ed. Parousia, Atena, 2000, pp. 46-78.

PALME, Bernhard, „The Imperial Presence: Government and Army”, în: Roger S. BAGNALL [ed.], *Egypt in the Byzantine World 300-700*, CUP, Cambridge, 2007, pp. 244-270.

PAPACONSTANTINOU, Arietta, „La liturgie stationale à Oxyrhynchos dans la première moitié du 6e siècle. Réédition et commentaire du POxy XI 1357, în *REB* 54 (1996), pp. 135-159.

PFEIFFER, Rudolf, *History of Classical Scholarship: From the Beginnings to the End of the Hellenistic Age*, Clarendon Press, Oxford, 1968.

RICHARD, Marcel, „Anastase le Sinaïte, l' Hodegos et le Monothélisme”, în *REB* XVI (1958), pp. 32-41.

ROMANIDES, Ioannis, *Păcatul strămoșesc (Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα)*, Ed. Domos, Atena, 2019.

ROUCHE, Mossman, „Byzantine philosophical texts of the seventh century”, în: *JÖBG* 23 (1974), pp. 61-76.

SAKKOS, Sergios N., *Despre persoanele cu numele „Anastasiu Sinaitul”*, teză de doctorat, Anexă la vol. al VIII-lea al Anuarului Științific al Facultății de Teologie a Universității Aristotel din Tesalonic, Tesalonic, 1964.

SHENGELIA, David, „The Author of the Scholia to the *Doctrina Patrum*” în: Tamar NUTSUBIDZE, Cornelia B. HORN, Basil LOURIE cu colaborarea lui Alexey OSTROVSKY (ed.), *Georgian Christian Thought and Its Cultural Context. Memorial Volume for the 125th Anniversary of Shalva Nutsbidze (1888-1969)*, Brill, Leiden & Boston, 2014, pp. 128-137.

SOLZBACHER, Rudolf, *Mönche, Pilger und Sarazenen: Studien zum Frühchristentum auf der südlichen Sinaihalbinsel; von den Anfängen bis zum Beginn islamischer Herrschaft, Münsteraner theologische Abhandlungen, 3*, Ed. Telos, Altenberge, 1989.

THEODOROU, Andrei, *Influența gândirii eline asupra școlilor teologice din Alexandria și Antiohia (Η επίδρασις τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως ἐπὶ τῶν θεολογικῶν σχολῶν τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ τῆς Ἀντιοχείας)*, Ed. Universității din Atena, Atena, 1988.

TRIMINGHAM, J. Spencer, *Christianity among the Arabs in Pre-Islamic Times*, Longman, Londra, 1979.

TURNER, Nigel, *An Index to Aquila: Greek-Hebrew, Hebrew-Greek, Latin-Hebrew; with the Syriac and Armenian Evidence*, Ed. E.J. Brill, Leiden, 1966.

YOUSEF, YOUHANNA Nessim, „Arabic Manuscripts of the *Philalethes* of Severus of Antioch”, în POC, vol. 51, nr. 3-4 (2001), pp. 261-266.

WARE, Kallistos, „The Origins of the Jesus Prayer: Diadochus, Gaza, Sinai”, în: Cheslyn JONES, Geoffrey WAINWRIGHT, Edward YARNOLD (ed.), *The Study of Spirituality*, OUP, Oxford, 1986, pp. 175-184.

WATTS, Edward Jay, *City and School in Late Antique Athens and Alexandria*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles & Londra, 2006.

WILDBERG, Christian, „Philosophy in the age of Justinian”, în: Michael MALLS (ed.), *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, CUP, Cambridge, 2005, pp. 316-340.

Lucrări colective

ALLEN, Pauline & HAYWARD, C.T.R, *Severus of Antioch*, Routledge, Londra & New York, 2004.

BELTING, Hans & BELTING-IHM, Christa, „Das Kreuzbild im *Hodegos* des Athanasios Sinaites” (*RQ*, Suppl. 30), Roma, 1966, pp. 30-39.

BITTON-ASHKELONY, B. și KOFSKY, A., „Gazan Monasticism in the Fourth-Sixth Centuries: From Anchoritic to Cenobitic”, în: POC 50 (2000), pp. 14-62.

BRUBAKER, Leslie & HALDON, John, *Byzantium in the Iconoclast Era (ca 680-850): The Sources: An annotated Survey*, University of Birmingham, Centre for Byzantine, Ottoman and Modern Greek Studies (Birmingham Byzantine and Ottoman monographs, vol. 7), Ed. Ashgate, Aldershot, Burlington, Singapore, Sydney, 2001.

CANER, D.F., BROCK, S., PRICE, R.M., BLADEL, K. van, *History and Hagiography from the Late Antique Sinai. Including Translations of Pseudo-Nilus' Narrations, Ammonius' Report on the Slaughter of the Monks of Sinai and Rhaithou, and*

Anastasius of Sinai's Tales of the Sinai Fathers, Liverpool University Press, Liverpool, 2010.

DAHARI, U., CALDERON, R., GORIN-ROSEN, Y., COOKE, W.D. & SHAMIR, O., *Monastic Settlements in South Sinai in the Byzantine Period: the Archaeological Remains*, Israel Antiquities Authority, Jerusalem, 2000.

IERODIAONOU, Katerina & ZOGRAFIDIS, George, „Early Byzantine philosophy”, în: Lloyd P. GERSON (ed.), *The Cambridge History of Philosophy in Late Antiquity*, CUP, Cambridge, 2010, vol. II, pp. 843-868.

Geoffrey GREATREX, Robert R. PHENIX și Cornelia B. HORN (ed.), *The chronicle of Pseudo-Zachariah Rhetor. Church and war in Late Antiquity*, Liverpool University Press, Liverpool, 2011.

4. Abrevieri

CCSG – Corpus Christianorum Series Graeca

EIBMBOR – Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române

ΘΗΕ – Θρησκευτική και Ηθική Έγκυκλοπαιδεία

GOTR – Greek Orthodox Theological Review

HUP – Harvard University Press

JÖBG – Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik

Kotter – Die Schriften des Johannes von Damaskos

LXX – Septuaginta

OCA – Orientalia Christiana Analecta

ODB – The Oxford Dictionary of Byzantium

PG – Patrologia Graeca

PO – Patrologia Orientalis

POC – Proche Orient Chrétien

REB – Revue des Études Byzantines

RHE – Revue d' Histoire Ecclésiastique

ROC – Revue de l'Orient chrétien

RQ – Römische Quartalschrift

SC – Sources Chrétiennes

ThSt – Theological Studies

TM – Travaux et mémoires

ZNW – Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft

CĂLĂUZA

celui între Sfinți Părintelui nostru Anastasio Sinaitul, Patriarhul Antiohiei

I, 1. Cu [ajutorul lui] Dumnezeu, un scurt exercițiu pregătitor, care-l va îndruma pe cel osârduitor¹ spre deprinderea și cunoașterea mai ales a celor de trebuință

Să aibă, înainte de toate, o viață curată și pe Duhul Sfânt sălășluit în el.

¹ *Philoponii* (râvnitorii, osârduitorii) erau membrii unei partide zelotiste, asemănătoare parabolanilor, dar fără a fi atestați în textele juridice, precum cei din urmă. Erau de obicei membri de rang înalt, educați, mijlocind relația dintre episcop și laicat; se aflau în legătură cu anumite mănăstiri, care le ofereau sprijin financiar (în textul de față e amintită mănăstirea *Oktokaidekaton* [X, 2, 1]), și mediau, de asemenea, relațiile culturale dintre diferite școli și curente filosofice din Alexandria (Edward Jay WATTS, *City...*, *op. cit.*, pp. 214-215); referirea la aceștia revine pe tot parcursul cărții (I, 1; VI, 1, X, 2, 7; XII, 1; XXIV), prezentându-se ca unul din motivele pe care se întemeiază această scriere, care se dezvăluie, așa cum ne arată însuși titlul (*Călăuza*), ca instrument sau rod al activității educative și instructive în care erau implicați membrii acestei fraternități religioase; pentru detalii, *vezi Studiul introductiv*.

Să știe pe dinafară adevărurile [de credință], cu precădere pe cele necesare.

Să cunoască îndeaproape părerile adversarilor și să le aprofundeze¹ scrierile; căci, de multe ori, [numai] pe temeiul acestora putem să-i facem de rușine.

Să nu se angajeze în dispute despre [problemele de] credință cu cei neinițiați și, în general, nepricepuți, ci să se întrețină numai cu cei care trebuie, când trebuie și cât trebuie.

Să se aplece asupra *Scripturii* cu frică de Dumnezeu, nu cu gând viclean, ci întru simplitatea inimii.

Să nu se atingă de cele aflate dincolo de înțelegerea noastră și nici de cele asupra cărora *Scriptura* păstrează tăcerea. Căci aceasta înseamnă „oasele lui să nu le zdrobim”², adică să nu scrutăm cele peste putința noastră³.

Să cerceteze sensul propriu și figurat; sensul literal și simbolic al cuvintelor (ca de pildă, [următoarele]: „tot omul este mincinos”⁴ și „nu este nimeni care să facă ceva bun; nu există nici măcar unul [care să facă binele]”⁵).

Comentariu. Este vrednic de amintit că Biserica a preluat câteva tradiții și în chip ne-

¹ Atitudinea pastorală matură a celui căruia i se atribuie responsabilitatea călăuzirii spirituale necesită cunoașterea și aprofundarea, din rațiuni pedagogice, a scrierilor nu doar ortodoxe, ci și eretice.

² *Ieș.* 12, 10 și 46; cf. *In.* 19, 36.

³ Cf. *Evr.* 6, 12.

⁴ *Ps.* 115, 2; *Rm.* 3, 4.

⁵ *Ps.* 13, 1; *Rm.* 3, 12; atât referința scripturistică anterioară, cât și cea de față se prezintă cu sensurile lor figurate.

scris; ca, de exemplu, a ne împărtăși fără să fi mâncat nimic [în ziua respectivă], a ne ruga cu fața spre Răsărit și aceea că Născătoarea de Dumnezeu a rămas fecioară și după nașterea sa și că a născut în peșteră, și multe altele.¹

Două sunt modalitățile unei controverse pe calea dialogului: cea dintâi cu ajutorul citatelor scripturistice și cealaltă care este și cea mai puternică și mai adevărată prin intermediul argumentațiilor fundamentate². Căci cuvintele *Scripturii* nu este imposibil să fie răstălmăcite. Astfel, se poate vedea că unui argument adus de tine din *Scriptură* împotriva adversarului i se răspunde, fără întârziere, în aceeași clipă, cu un alt argument adus de acela [tot din *Scriptură*] (fie că este vorba de eretic, fie că este vorba de iudeu). De aceea, cel

¹ Originalitatea acestei cărți constă, printre altele, în faptul că alături de textul propriu-zis al scrierii (care nu vizează un singur autor), *corpus*-ul anastasian include prezența unor comentarii-adnotări pe care tradiția manuscrisă le-a reprodus cu fidelitate (la cererea expresă a autorului/autorilor) nu în textul *Călăuzei*, ci marginal. Acest mod de adnotare este specific școlii alexandrine (Rudolf PREIFFER, *History of Classical Scholarship: From the Beginnings to the End of the Hellenistic Age*, Clarendon Press, Oxford, 1968, 95-97 și 171) și, de obicei, însoțea textele mai dificile care necesitau o oarecare îndrumare și ghidare a lectorului. De multe ori – ca și în cazul de față –, comentariile acestea nu se referă la cele imediat anterior afirmate și, cu toate că încearcă să aducă lămuriri suplimentare de natură istorică sau dogmatică, uneori se prezintă sub forma unor gânduri nefinisate, neduse până la capăt (pentru detalii, vezi *Studiul introductiv*).

² Sau al dovezilor materiale; pentru ampla discuție referitoare la *πραγματικὴ παράστασις*, vezi *Studiul introductiv*.

care se simte în stare să se înarmeze cât mai bine împotriva adversarilor cu argumente reale.

Cunoașterea istoriei¹ și a perioadei în care a trăit un oarecare părinte sau în care [a apărut] o anumite erezie este o necesitate.

Să avem în vedere că adversarul, când se va întâmpla să fie pus de noi în dificultate, va încerca să îndrepte discuția spre o altă problemă – cea ce nu trebuie să lăsăm să se petreacă.

Înainte de începerea disputei trebuie să cerem adversarului să promită că nu va îngădui să aducă prejudicii conștiinței sale prin cele pe care le va susține.

Înainte de orice dialog trebuie să anatemizăm toate opiniile mincinoase pe care adversarul le-ar putea pune pe seama noastră. Spre exemplu, în discuția pe care urmează s-o avem cu un arab, să-l anatemizăm pe cel care susține că există doi dumnezei, sau pe cel care afirmă că Dumnezeu L-a născut pe Fiul în chip trupesc, sau pe cel care se închină oricărui lucru creat, din cer și de pe pământ, ca unui dumnezeu. În același fel, de la început, trebuie să anatemizăm și celelalte erezii care formulează opinii false despre credința noastră. Căci atunci când vor auzi acestea, vor accepta mult mai plini de bunăvoință și altele [pe care vom avea de gând să le susținem].

Înainte de începerea oricărei discuții cu un monofizit trebuie să luăm hotărârea de a nu ne

¹ *Ad litteram*, cronografiile.

contrazice pe temeiul celor afirmate de Sinodul de la Calcedon, ci pe temeiul celor afirmate de Părinții de dinainte de Sinod, pe care atât noi, cât și aceia îi recunoaștem ca ortodocși.

Încă de la început trebuie să ne fundamentăm afirmațiile în fața monofizitului și să anatemi-zăm în mod sincer pe cel ce nu-L mărturisește pe Hristos ca fiind Dumnezeu adevărat. Astfel se poate câștiga încrederea atât a persoanei iudeului, cât și a lui Pavel din Samosata¹, care vor accepta argumentul ce arată clar că Hristos este Dumnezeu Preaînalt, așa cum a făcut Ammonius² într-o dispută, pe care o vei afla consemnată în [această] carte, cu [Iulian de] Halicarnas³.

¹ Pavel din Samosata, episcop al Antiohiei, depus în repetate rânduri (264-269), la cele trei sinoade ținute în Antiohia, care au dezbătut cazul său sub aspect moral și doctrinar (Eusebiu de Cezareea, *Istoria Bisericească*, VII, 30); „antropolatru” (cf. *Doctrina patrum de incarnatione verbi*, ed. Diekamp, F. Münster, Aschendorff, 1907, p. 174, atribuită, de asemenea, Sfântului Anastasie Sinaitul), monarhianist (dinamic) și adopțianist, nega dogma Sfintei Treimi și a Întrupării, văzând în Hristos un om superior lui Moise, un simplu sălaș al înțelepciunii.

² Din corespondența lui Sever aflăm că în perioada episcopatului său a avut schimburi epistolare cu un anume preot din Alexandria pe nume Ammonius (E.W. Brooks *Select letters of Severus*, vol. II, p. 253).

³ Vezi mai jos XIII, 8, XIII, 9 și XIV, 2; Iulian de Halicarnas a fost episcop monofizit, inițial prieten și adept al lui Sever al Antiohiei, dar ulterior inamic, odată cu dezvoltarea doctrinei *aftartodocetismului*, după exilarea în Egipt (unde a murit imediat după 527) din cauza implicării sale în detronarea lui Macedonie al II-lea (Alexander KAZHDAN, *ODB*, vol. al II-lea, p. 1080) din scaunul de patriarh al Constantinopolului (511); doctrina sa despre păcatul strămoșesc se aseamănă cu cea a lui Augustin (G. FLOROVSKY, *The Byzantine Fathers of the 6-8*

Merită amintit că din amestecul potirului pe care monofiziții îl aduc [la Dumnezeiasca Liturghie], în care nu pun decât vin curat, fără apă, se vedește în chip clar greșeala lor: nu mărturisesc nimic altceva decât că Hristos este dumnezeire pură, neamestecată, simplă și slobodă de toată unirea¹ cu trupul sau cu sufletul.

I, 2. Despre credință – o scurtă expunere

E un fapt cunoscut și deloc de nesocotit că nu putem da glas vreunei afirmații dogmatice fără cercetare și fără o cântărire dreaptă. Căci se poate spune în aceeași măsură plin de cucernicie, dar și lipsit de evlavie – ceea ce e valabil pentru oricare afirmație dogmatică –, că în Hristos există două firi și deopotrivă două voințe și două lucrări. De asemenea, și cei care susțin că în Hristos există două trăsături idiomatice firești, [trebuie] să explice cum înțeleg termenul „firesc”. Pentru că acesta poate fi spus și în chip evlavios, dar și într-un sens lipsit de evlavie. Într-adevăr, „firesc” înseamnă și ceea ce fac oamenii simpli din obișnuință, într-un mod comun, [lucru] care

Centuries, trad. în limba neogreacă de P. Pallis, Ed. P. Pournaras, Tesalonica, 1993, p. 54); pentru disputa acestuia cu Sever al Antiohiei, vezi R. DRAGUET, *Julien d'Halicarnasse et sa controverse avec Sévère d'Antioche sur l'incorruptibilité du corps du Christ* (Imprimerie P. Smeesters, Louvain, 1924) și recenzie critică a lui Martin JUGIE („Julien d'Halicarnasse et Sévère d'Antioche – La doctrine du péché originel chez les Pères grecs” în: *EchOr*, tom 24, nr. 138 [1925], pp. 129-162).

¹ *Μίξις, ad litteram*, amestecare.

nu poate fi atribuit nicidecum trăsăturilor idiomatice ale lui Hristos.

La fel și cel care intenționează să propovăduiască [existența a] două voințe și două lucrări diferite, [adică] ale dumnezeirii și ale umanității lui Hristos, să nu afirme la întâmplare ca un nepriceput slobod la gură, fără a cerceta și a cântări bine lucrurile, că Lui I se atribuie două firi și două voințe și două lucrări specifice firii¹. Căci este ușor a sminti, mai ales pe cei simpli, când vor auzi despre Hristos [că are] două [trăsături] „firești”, de bună seamă una omenească și una dumnezeiască. Ci cu frică de Dumnezeu și cu toată evlavia pentru cei care pot pricepe [taina] să răspundă întrebare fiind și să lămurească ce înțelege și cum înțelege termenul de „fire” atunci când se referă la Hristos – [pentru că] aceasta este calea cea adevărată. Și nu [cum înțelege] firea ipostatică, adică personală, nici partea firească a trupului, ci cele două realități adevărate² unite după ipostas, adică dumnezeirea desăvârșită și umanitatea desăvârșită, în chip neamestecat, nedespărțit și neîmpărțit în Persoana unică a lui Hristos. Pentru că Hristos este o persoană și un singur ipostas.

La fel, îl rog și să-l prevină dintru început pe ascultător și în ceea ce privește voințele, spunându-i: Eu nu susțin, așa cum ai tu impresia – de parte de mine acest gând –, că în Hristos sunt do-

¹ „Δύο φυσικάς ενεργείας” (I, 2, 16; PG 89, 41 D).

² „Δύο (...) ἀληθῆ πράγματα” (I, 2, 24-25, PG 89, 44 A).

uă voințe care se luptă și se opun una celeilalte. Nici [nu susțin că în Hristos] există o voință trupească sau pătimașă sau rea – acest lucru nici demonii nu îndrăznesc să-l afirme despre Hristos. Dar fiindcă [Hristos] a asumat umanitatea desăvârșită spre a o mântui – fiind astfel desăvârșit și în umanitatea Sa ⁻¹, pentru aceea numim voia dumnezeiască aflată în Hristos puterea stăpânitoare a așezămintelor și poruncilor Sale, iar prin voia omenească în Hristos nu înțelegem nimic altceva decât puterea voitoare a sufletului cugetător, care a fost dată „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu” și insuflată de Dumnezeu, cu scopul de a voi, de a se supune și de a împlini voia dumnezeiască și poruncile dumnezeiești prin însăși propria Sa putere.

Iar dacă sufletul lui Hristos este privat de puterea cugetătoare, de a voi și a discerne, de a cultiva, a lucra și a delibera, atunci nu este nici după chipul lui Dumnezeu și nici nu este de aceeași ființă cu sufletele noastre; ci [este deoființă] cu sufletele necuvântătoare, lipsite de capacitatea de a voi și a delibera, fără înțelepciune și gândire. Iar atunci nu se va mai putea spune că Hristos este desăvârșit ca om.

Prin urmare, Hristos, „fiind în chipul lui Dumnezeu”² potrivit cu dumnezeirea, are o voință atotputernică, care este comună Tatălui și

¹ Scil. în firea Sa umană.

² Fil. 2, 6.

Duhului Sfânt Însuși; tot astfel are „ca unul ce a luat chip de rob”¹ voința sufletului Său cugetător și neîntinat care este „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”, împlinind voia Stăpânului.

Iar dacă voia sufletului Său sfânt și cugetător este suprimată, se va afla, în ceea ce privește [relația cu] dumnezeirea, într-o stare de rob care împlinește voia Tatălui. Așa L-au defăimat Arie, Diodor și Teodor, afirmând că există potrivit cu dumnezeirea două voințe în ceea ce privește pe Tatăl și pe Fiul: iar [voința] Tatălui este stăpânitoare, pe când a Fiului este de rob. Și de aceea, potrivit opiniei lor, Fiul Se adresează ca [un] rob Stăpânului: „Dar nu voia Mea, ci voia Ta să se facă, Părinte”² și „pentru că nu caut la voia Mea, ci voia”³ Tatălui.

Așadar, în timp ce ereticii susțin unele ca acestea, Sfinții noștri Părinți le-au tâlcuit ca referindu-se mai degrabă la [firea Sa] omenească. Iar dacă sufletul Domnului ar fi fost lipsit de voință rațională, este evident, așadar, că fără voia Sa, ca o ființă necuvântătoare S-a supus lui Dumnezeu-Cuvântul. Dar asta nu-i cu puțință. Căci dacă este desăvârșit în dumnezeire și de asemenea desăvârșit și deoființă cu noi în ceea ce privește umanitatea, atunci trăsăturile Sale idiomatice, atât cele dumnezeiești, cât și cele omenești, sunt desăvârșite.

¹ *Fil.* 2, 7.

² *Lc.* 22, 42.

³ *In.* 5, 30.

În același fel trebuie, de asemenea, înțelese și tălmăcite și cele două lucrări ale lui Hristos – lucrarea de săvârșire a semnelor și minunilor Sale, mai ales a celor în care preasfântul Său Trup¹ nu s-a atins și nici nu s-a apropiat [de cei vindecați]; așa cum sunt [vindecarea] fiicei cananeencei², care nu s-a apropiat de Hristos, [învierea] slugii sutașului³, sfâșierea catapetesmei templului, întunecarea soarelui⁴, despizarea pietrelor⁵, deschiderea mormintelor⁶ și învierea morților; căci preasfântul Trup fiind mort și răstignit și neavând putința de a se atinge de nimic, singură lucrarea dumnezeiască aflată în Dumnezeu-Cuvântul le-a săvârșit pe acestea.

Afirmăm, de asemenea, că în Hristos lucrarea Sa omenească curată, sfântă, nepătată, dată și zidită de Dumnezeu și vitală este lucrarea de viață făcătoare a sfântului Său suflet, prin care era ținut în viață sfântul Său trup; despărțindu-se în vremea patimilor de acesta și ieșind din trup, de îndată trupul a rămas mort, deși lucrarea dumnezeiască nu s-a despărțit de el. Iar însuflețirea⁷

¹ Σάρξ.

² Mt. 15, 22 ș. urm.

³ Mt. 8, 8-13.

⁴ Mt. 27, 45.

⁵ Mt. 27, 51.

⁶ Mt. 27, 52.

⁷ Scil. vivificarea, aducerea acestuia la viață. Conform Sfântului Anastasie, sufletul este „după chipul” dumnezeirii, zugrăvind în sine unicitatea firii divine întreit ipostactice, și „după asemănarea” lui Hristos, întrucât omul prin alcătuirea sa reunește în sine două firi (trupul și sufletul), prefigurând ast-

trupului prin lucrarea vitală a sufletului cuge-
tător este mărturisită în *Scriptură* de insuflarea
dumnezeiască care a creat și a dat pentru trupul
nostru de țărână un suflet viu¹, despre care So-
lomon zice, adresându-se unor necugetați și ido-
latri: „Viața lor este mai mică în cinste decât lu-
tul, fiindcă L-au nesocotit pe Făcătorul lor și pe
Cel care le-a insuflat sufletul lucrător și a pus în
ei un duh de viață aducător.”² Iată așadar învă-
țăm lămurit că trupul este adus la viață prin lu-
crarea sufletului; după cum și Domnul, vorbind
despre trup și suflet, afirmă că „Duhul este cel ce
dă viață; trupul nu folosește la nimic”.³

fel Întruparea Logosului (*Despre facerea omului de către Dum-
nezeu după chipul și asemănarea Sa, Cuvântul I, 1, 55-57, CCSG*
12, p. 9). Adam, adus la viață prin suflarea dumnezeiască, este
chip al Tatălui, fiind fără de început și necauzat, iar Eva,
prin luarea din coastă închipuie purcederea Duhului: ea a ve-
nit la viață fără a primi această suflare dumnezeiască pen-
tru că „urma să-L primească prin mijlocirea Duhului Sfânt
pe Dumnezeu – Cel ce adevărat este suflarea și viața tuturor”
(I, 1, 80-82). Astfel nașterea cuvântului omenesc în inimă este
tip al nașterii mistice a Logosului din Tatăl mai înainte de
veci, iar rostirea cu buzele a cuvântului este tip al nașterii ce-
lei de-a doua a Fiului prin Întruparea Sa (I, 3, 32-36). Sfântul
Anastasio înțelege constituția sufletului uman dintr-o per-
spectivă triadologică: „Astfel, prin unicitatea ființei sufletului
nostru nemuritor și noetic se arată ca într-o icoană cele trei
trăsături idiomatice ipostatice [ale Sfintei Treimi]: nenașterea
sufletului” – prin faptul că sufletul lui Adam nu este creat
asemenea trupului, ci adus la viață de suflarea dumnezeiască
– „nașterea cuvântului și purcederea duhului, adică a minții”
(I, 37-40); vezi și *infra* II, 7, 56-64.

¹ *Fac.* 2, 7.

² *Înțel.* 15, 10-11 (LXX).

³ *In.* 6, 63.

Iar dacă adversarul spune că „Dumnezeu-Cuvântul era Cel care dădea viață trupului”, va admite în mod necesar că Trupul Său a murit odată cu separarea și despărțirea de Dumnezeu-Cuvântul. Iar dacă este așa, ce nevoie mai era să-Și asume sau să aibă un suflet rațional de viață dătător?

Însă unii susțin că „orice sporire, sau scurgere¹, sau scădere², sau nevoie³ a sfântului Trup al lui Hristos, care nu sunt înțelese în sens firesc și cu privire la dumnezeire, se numesc lucrare umană a lui Hristos”; iar prin lucrare teandrică înțelegem lucrarea săvârșită de Hristos la vederea⁴ și într-un mod obișnuit, precum redarea vederii orbului prin scuipare⁵, sau învierea fiicei mai-marelui sinagogii prin atingerea ei de sfânta Sa mână⁶, sau binecuvântarea pâinilor⁷, sau vindecarea celui surd⁸ cu ajutorul degetului, sau învierea lui Lazăr la strigarea Sa⁹, sau scurgerea sângelui din coasta trupului Său mort¹⁰, sau mersul pe mare¹¹, sau trimiterea Duhului prin suflarea gurii Sale dumnezeiești.¹²

¹ *Ἐκκρισίς* în sens de deșertare, secreție.

² *Ἀφαίρεσις*.

³ *Ἐνδεια* în sens de lipsă (uneori, acest termen semnifică foamea), și nu de necesitate filosofică (*ἀνάγκη*).

⁴ *Scil.* pe care o putem vedea cu ochii noștri, sau la care putem fi martori oculari.

⁵ *In.* 9, 1-6.

⁶ *Mc.* 5, 41; *Lc.* 8, 54.

⁷ *Mt.* 14, 14-21.

⁸ *Mc.* 7, 32-33.

⁹ *In.* 1, 44.

¹⁰ *In.* 19, 34.

¹¹ *Mt.* 14, 25-26; *Mc.* 6, 49.

¹² *In.* 20, 22.

Așadar, întorcându-și privirea asupra acestei lucrări teandrice, comune [dumnezeirii și omenirii], ereticii refuză să admită că în El a existat o oarecare lucrare dumnezeiască și în aceeași măsură omenească, sufletească și de viață dătătoare. Însă noi trebuie să știm negreșit și fără [urmă de] îndoială că atât vrăjmașii [noștri]¹, cât și Nestorie², fiindcă văd voia și lucrarea sufletului și a trupului lor neîncetat și fără oprire asaltată și

¹ Autorul se referă la monofiziți și la doctrina monofizită – tema centrală a întregului tratat de față –, ivită la mijlocul sec. al V-lea ca o reacție împotriva nestorianismului, inițiată de arhimandritul Eutihie, egumen al unei mănăstiri de lângă Constantinopol, și promovată la Sinodul Tâlăhăresc de la Efes (449). În pofida intențiilor de restabilire a unității doctrinare în întreg Imperiul Bizantin, eforturile repetate ale împăraților Constantinopolului, precum *Enciclica* lui Vasilisc (476), *Henoticonul* lui Zenon (482), decretele lui Iustinian de impunere a formulei teopashite: „Unul din Treime a pățimit cu trupul (τὸν ἕνα τῆς Τριάδος πεπονηθέναι σαρκί)” din 553 și a aftartodocetismului (546) și decretele de condamnare a celor trei capitole (544), au eșuat (cu precădere în zonele de frontieră: Egipt, Siria, Palestina, Armenia). Deși s-au separat în mai multe facțiuni (eutihieni, severieni, iulianiști, aftartodoceti, acefali, fantasiaști, teopashiți, aktistiți, ktistolatri, ftartolatri, tritești ș.a.), monofiziții s-au despărțit în urma Sinodului de la Calcedon (451) de Biserica primară și s-au organizat pe criterii naționale (fapt favorizat, printre altele, și de cucerirea musulmană a Orientului Mijlociu și de izolarea acestor regiuni de Biserica Ortodoxă) în structuri eclesiastice autonome locale, incluzând mai întâi Bisericile coptă, armeană și siro-iacobită, ulterior din biserica coptă desprinzându-se biserica etiopiană, iar din cea siro-iacobită, biserica Malabarului (sudul Indiei); cu trecerea timpului, o parte din aceste structuri s-au atașat Romei, devenind „unite” (cu precădere armenii și coptii).

² Nestorie, patriarh eretic al Constantinopolului (428-431), a fost condamnat la Sinodul de la Efes (431) pentru că nu a recunoscut Maicii Domnului numele de „Născătoare de Dumnezeu”; a murit exilat în Egipt după anul 451.

tăvălită în necurății de focul și lucrarea diavolului, refuză să accepte că în Hristos există o voință și o lucrare omenească. Iar monofiziții au zămislit ideea că [în Hristos] a existat o „identitate de voință”¹ și „o identitate de lucrare”², așa cum reiese și din alte [scrieri] ale noastre și cum vom arăta pe larg și în cele ce urmează.

Comentariu. Să ia aminte cei plini de râvnă la ereticii care, din cauza obiceiului nostru de a-i numi pe cei demonizați „mânați de altcineva”³, când aud de „lucrări” în Hristos, imediat socotesc că este vorba de lucrările celor suferinzi și se revoltă, respingând acest termen, ca unii ce sunt cu adevărat „mânați de altcineva”, adică demonizați.

I, 3. Cu [harul lui] Dumnezeu, un preambul la definițiile cuprinse în această carte cu titlul *Călăuza*

Alcătuirea ființei noastre, a tuturor oamenilor, din suflet rațional și cugetător, cu participarea elementelor [materiale] – care constituie trupul –, ne-a fost rânduită de către Cel ce ne-a creat în chip atot-înțelept, pe când frumusețea se întemeiază pe o viață desăvârșită în virtute, prin [respectarea] credinței adevărate și păstrarea po-

¹ Ταύτοβουλία (I, 2, 135; PG 89, 48 B-C).

² Ταύτοπραξία (CCSG 8, I, 2, 135; PG 89, 48 B-C).

³ Ενεργουμένων (CCSG 8, I, 2, 139 și 144; PG 89, 48 B-C).

runcilor dumnezeiești. Căci nici trupul, în lipsa sufletului, nu poate dobândi de la sine viață, nici ținerea poruncilor, fără credință adevărată¹, nu aduce folos omului. Ceea ce este sufletul pentru trup, aceasta este credința adevărată² pentru duh. Așadar, înainte de toate, să ne străduim să păzim neatinsă învățătura despre Dumnezeu și cele sfinte, astfel încât, prin punerea temeliei curate și de nezdruncinat, să fie slăvit întru evlavie de noi Hristos – piatra din capul unghiului – și să ne adune pe toți laolaltă nepătați într-un singur edificiu, pentru a rămâne neclintiți în fața tuturor loviturilor și atacurilor înșelăciunii eretice.

Și fiindcă dintru început cunoștința și înțelegerea definițiilor termenilor sunt prin natura lor, fără îndoială, temeiul oricărei înțelepciuni raționale, se cuvine să premeargă [lucrării noastre] [expunerea] lor, asemenea unor călăuze sigure în vederea [elaborării] prezentului tratat. Pentru că, într-adevăr, puțini sunt cei care, mai ales în generația noastră, și-au dat silința și au stăruit în cunoașterea și cercetarea atentă a definițiilor termenilor.

Însă, ca să spun așa, cei mai mulți dintre ereticii pe care i-am întâlnit se încrâncenau în abor-

¹*Ὁρθοδοξία.*

²*Ὁρθοδοξία.* Potrivit Sfântului Anastasie, credința în Dumnezeu, asemenea altor virtuți, este un act propriu sufletului, neavând nevoie de implicarea trupului: „credința nu este altceva decât manifestarea lucrării sufletești” (CCSG 12, III, 61-62, p. 67).

darea adevărurilor de credință privitoare la Hristos ca într-o bătălie nocturnă, sau mai degrabă purtată între orbi. Ne-am amuzat pe seama lor, mai ales în Alexandria. Căci ce-ar putea fi mai caraghios decât aceasta? Născoceau adevăruri de credință despre „fire”, dar nu știau de fel care este semnificația firii. Întrețineau dispute despre termenul „ipostas”, dar nu știau ce este ipostasul *ș.a.m.d.*

Așadar, noi, prin conlucrarea lui Hristos, de la o vârstă fragedă, mulțumită tradiției [noastre] părintești, inițiați în definirea termenilor și văzând cum, cu ajutorul lui Dumnezeu, au fost puși pe fugă și nimiciți toți dușmanii, vă sfătuim ca, înainte de orice, să arătați interes și preocupare față de aceste definiții, mai ales față de cele referitoare la adevărurile de credință despre Hristos, ca să nu fiți socotiți voi și cel care va dialoga cu voi în rândul barbarilor cu mintea încețoșată.

Și, înainte de toate, ar trebui știut că tradiția Bisericii sobornicești¹ nu se conformează și nici nu urmează în toate definițiilor filosofice eline, cu precădere în ceea ce privește taina lui Hristos și discursul despre [Sfânta] Treime, ci se află în acord, dintr-o bunăcuviință dumnezeiască, cu un anume canon evanghelic și apostolic. Căci deasupra legilor și definițiilor naturale² se

¹ Καθολικῆς Ἐκκλησίας (I, 3, 43; PG 89, 49 B-C).

² Scil. valabile în lumea fizică.

află taina Dumnezeirii. Iar ereticii, fără priceperea acestui lucru, au căzut în rătăcire. De aceea spunea Pavel că nu-L propovăduiește pe Hristos „cu argumente învățate din înțelepciunea veacului acestuia”¹, fiindcă filosofia lumească [nu] este pentru Dumnezeu [altceva decât] „nebuie”².

Vezi, așadar, că primul principiu al filosofiei statuează următoarele: „cele ce sunt prin fire[lor] opuse, este cu neputință să aibă parte de o unire reciprocă”, așa cum nu se poate uni focul cu iarba fără vătămarea celei din urmă. Însă primul principiu al mântuirii noastre anulează primul principiu din filosofie, prin propovăduirea comuniunii și unirii dintre feciorie și naștere, precum și dintre focul dumnezeiesc și firea trupului, opusă [acestui].

Al doilea principiu din filosofie [afirmă]: „ipostasul unic care este atot-cuprinzător este necircumscriș”; căci nu se poate spune că doimea sau treimea sunt „necircumscrișe”, pentru că doimea se află circumscrișă în unitatea monadei. Însă Sfânta Biserică mărturisește [existența] a trei Ipostasuri ale lui Dumnezeu necircumscrișe.

De asemenea, Platon spune că „paternitatea preexistă filiației”³, dar Biserica învață că Fiul es-

¹ I Cor. 2, 4.

² I Cor. 3, 19.

³ Fragment neîntâlnit în operele lui Platon; îl găsim reprodus *ad litteram* la Ioan ZONNARAS (J.A.H. Tittmann [ed.], *Iohannis Zonarae lexicon ex tribus codicibus manuscriptis*, 2 vols., Ed. Crusius, Leipzig, 1808, Repr. 1967, litera „p”, p. 1514).

te de dinainte de veci coexistent Tatălui și împreună fără de început cu El.

Cunoscând acestea și [altele] de acest fel, Dumnezeuiescul Vasile i se adresează lui Amfilohie astfel: „[Termenii] *fire* și *ființă* în [limbajul] dogmelor bisericești sunt identici¹”; prin această [asertiune] cu referire la dogmele Bisericii părintele [nostru] nu arată altceva decât că pentru filosofia elină termenii *fire* și *ființă* nu sunt identici. De aceea și Clement², cel plin de înțelepciune și cunoștință, a elaborat termeni particulari pentru învățătura bisericească, ca un adevărat ucenic și urmaș al Sfinților Petru și, mai ales, al preaințeleptului Pavel pe care-l auzise respingând cu dispreț și defăimând înțelepciunea elină.

Prima întrebare pentru ereticii care ni se adresează cu intenția de a ataca iconomia Întrupării lui Hristos: de unde sau din care [autor] al dumnezeieștii *Scripturi* a preluat mai întâi Biserica termenul de „fire”? Și cine anume a dat numirea de „lucrare” și unde a învățat [conceptul de] „gen”? Și cine, înainte de toți, a folosit termenul de „voință” și de unde [a luat termenul de] ipostas? Și unde se întâlnește, mai întâi de toate, termenul de „ființă?”³ Și fiind-

¹ *Ἐν τῇ ἐπιστολῇ* (I, 3, 71; PG 89, 49D); într-o traducere mai liberă: *sunt părtași unei identități anume*.

² Autorul se referă la Pseudo-Clement.

³ *Ὀνόμα*.

că acesta [ereticul] nu va putea să ne dea nici un răspuns, va avea parte de prima sa înfrângere.

II, 1. Cu [harul lui] Dumnezeu, diferite definiții în acord cu tradiția și credința sfintei Biserici Sobornicești, adunate de la Clement și de la alți cuvioși Părinți, pe care, înainte de orice altceva, trebuie să și le însușească pe dinafară cel ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, vrea să vină în apărarea dreptei-credințe¹

Pentru o expunere mai amănunțită [a acestor definiții] se cuvine să se știe încă un lucru: orice chestiune sau raționament se poate analiza din perspectiva a trei întrebări sau abordări, prin prezentarea în fața oponentilor a obiectului de cercetat. Spre exemplu: Ce este Dumnezeu, în raport cu ce este numit Dumnezeu și în câte moduri se poate înțelege Dumnezeu. Iar atunci când întrebăm „Ce este Dumnezeu”, nu e evident că noi căutăm definiția acestei realități? Când întrebăm: „În raport cu ce se numește Dumnezeu?”, dorim, desigur, să aflăm etimologia acestui nume. Iar atunci când căutăm să aflăm din nou „în câte moduri se poate înțelege numele de Dumnezeu?”, este limpede că se vrea să se facă cunoscute modalitățile în care se folosește [„termenul”] acesta.

¹Discursul antieretic.

[**Comentariu.** La punctul a) este arătată definiția; la punctul b) este explicată etimologia, iar la punctul c) sunt prezentate accepțiunile {în care termenul este uzitat}.]

Așadar, cel care încearcă să discute despre adevărurile de credință fără a cunoaște sensul termenilor nu se deosebește întru nimic de un orb care călătorește pe jos, rătăcind în toate părțile la întâmplare.

Se impune, prin urmare, în acord cu modul arătat anterior, cercetarea definițiilor sub [toate] cele trei aspecte: ce anume este, în raport cu ce se definește și cum poate fi înțeles [fiecare] concept. Definiția este o propoziție concisă, semnificând ființa care subzistă în realitatea sa subordonată lucrului [în sine]. Definițiile sunt numite și „vederi”, fiind [asemenea unor] ochi ai fiecărui lucru în parte și exprimând succint sensul¹ termenului. Căci formularea: „omul este o ființă trupească, alcătuită din suflet, rațiune, sânge, [diferite] elemente și multe altele” o vom rezuma printr-o definiție după cum urmează: Rezumăm acestea la nivelul discursului spunând că „omul este o ființă rațională, muritoare, capabilă de gândire și cunoaștere”.

Pentru orice lucru există multe și nenumărate definiții. Însă din multitudinea lor, din cauza inerției oamenilor din zilele noastre vom prezenta numai câteva – pe cele mai importante. Totuși,

¹ Δύναμις, scil. accepțiunea termenului.

trebuie remarcat și cunoscut faptul că cel care se va preocupa de definiții cu sârg va putea să-i reducă ușor la tăcere [până și] pe cei mai puternici și talentați retori în cuvânt. Iar dacă adversarul, întreat ce este „cuvântul”, în raport cu ce și în câte feluri este înțeles „cuvântul”, nu va ști să răspundă prin definiții, va fi vădit din cuvintele sale că nu știe nimic nici despre celelalte.

Definiția definițiilor, care poate defini totul, dar care nu poate fi definită de nimeni, este Dumnezeu – Acesta este singura definiție a [tuturor] definițiilor. Indefinibil este ceea ce nu poate fi cuprins după ființă¹ – Dumnezeu. Dificil de definit este ceea ce nu poate fi cunoscut în întregime, ci numai în parte – precum „pomul vieții”². Trei sunt pentru om necunoscute după ființă și mai presus de cuvânt: Dumnezeu, îngerul și sufletul, care sunt cunoscute după ființă numai de Dumnezeu. Prin urmare, cel care va supune corect adversarul la întrebări, va căuta să afle: ce este definiția, ce este indefinibil, ce este greu și ce este ușor de definit? Ușor de definit este ceea ce cade sub simțuri și este supus coruptibilității, precum pâinea și cele asemenea ei. Hotarul³ este stadiul maxim care nu poate fi depășit. Indefinibil nu este decât Cel care singur este necreat – Dumnezeu. Greu de definit e ceea ce

¹ *Τὸ κατ' οὐσίαν ἀσήμαντον.*

² *Fac. 2, 9.*

³ *Ὀριον, scil. limita.*

este zidit și nedefinibil, precum sunt îngerul, sufletul, demonul.

II, 2. Ce este Dumnezeu, în raport cu ce se numește Dumnezeu și în câte moduri se poate înțelege [numele de] „Dumnezeu”

Dumnezeu este ființa necauzată, cauza atotputernică, o cauză anume suprafirească a oricărei cauze. Dumnezeu este o existență care nu are nici nume și nici înțeles pentru oameni, creatoarea tuturor existențelor. Solomon a spus că Dumnezeu este „Numele care nu se poate da¹ la nimic de pe pământ”.² Nume care nu se poate da la nimic de pe pământ, care nu poate fi auzit sau priceput nici de oameni, nici de îngeri. În câte moduri se înțelege numele de „Dumnezeu” în *Scriptură*? Este evident că în două moduri: după fire și după relație. Prin fire Creatorul [este Dumnezeu], iar prin relație și har dreptii sunt numiți dumnezei.³

Întrebare: Numele de „Dumnezeu” desemnează ființa, sau persoana, sau lucrarea sau determină locul sau are înțeles metaforic?

Răspuns: Evident că se referă la lucrare; căci nu ne înfățișează [care este] însăși ființa lui Dumnezeu; [aceasta] este cu nepu-

¹ Ἀκοινώνητον.

² Înțel. 14, 21.

³ Cf. Ps. 81, 6; In. 10, 34.

tință să fie cunoscută, numele de „Dumnezeu” semnificând doar lucrarea care poate fi contemplată.

Ce înseamnă „Părinte”, în raport cu ce se spune „Părinte” și în câte moduri se referă la Dumnezeu termenul de „paternitate”?

Așadar, „Părinte” este numit în sens propriu Ipostasul necauzat, născător, nezidit. „Se spune Părinte fie pentru că El le veghează pe toate, fie pentru că El este Cel care Își are în pază copiii, asemenea unui tată.”¹ Dumnezeu este numit „Părinte” în două sensuri: după fire și după har. Prin fire este „Părinte” al lui Dumnezeu-Cuvântul, Care este al Său și deoființă cu El, iar prin har este și Părinte al nostru, precum se află scris: „Eu am zis: «Dumnezei sunteți și toți fii ai Celui Preaînalt».”²

Ce înseamnă „Fiu”, în raport cu ce se spune „Fiu” și în câte moduri se înțelege termenul de „Fiu”?

Fiul în sens propriu este cel de-al doilea Ipostas [al Sfintei Treimi], într-o identitate de fire; mai înseamnă sporire a [numărului de] persoane de același gen³ sau progres al firii în comuniunea aceluiași gen. În sens propriu, de asemenea, „Fiu” se numește cel care este de același gen⁴.

¹ Pseudo-Atanasie, *Despre definiții*, PG 28, 536.

² Cf. Ps. 81, 6; In. 10, 34.

³ Ὁμογενής.

⁴ Γένος.

Căci ceea ce este Tatăl după fire, aceea este și Fiul cel Unul-Născut: de bunăseamă [Fiul] necreat este din Cel necreat, iar muritorul din muritor, și cel pământean din pământean. De asemenea, filiația se înțelege, referitor la Dumnezeu, în două moduri: Dumnezeu-Cuvântul este Fiu prin fire și prin har, iar dreptii prin har.

Ce înseamnă „Duh”, în raport cu ce se spune „Duh” și în câte feluri se înțelege în *Scriptură* „Duhul”?

Duhul este o existență purceasă, fină, imaterială și fără formă. Se spune „Duh” cu înțelesul de „tot semnul”¹; de aceea ca „semn” se mișcă și se îndreaptă cu repeziciune spre toate. În *Scriptură* termenul „duh” se folosește în patru sensuri: pentru Duhul Sfânt, pentru înger, pentru suflet și pentru vânt. În unele cazuri și mintea² este numită „duh”.

Alte unsprezece moduri în care se folosește [termenul de *duh*]: Tatăl este *duh*: „Duh este Dumnezeu și cei ce I se închină trebuie să I se închine în duh și în adevăr” (*In.* 4, 24); Fiul este *duh*: „duh înaintea feței noastre este Hristos Domnul (*Plân.* 4, 20³); Sfântul Duh este *duhul* prin excelență: „Iar când va veni Mângâieto-

¹ Πνεῦμα = πᾶν (tot) + νεύμα (semn, poruncă, ordin, învoire, înclinare a capului în semn de acceptare).

² Νοῦς (PG 89, 56 B-C).

³ Cf. LXX; cf. versiunii sinodale a Sfintei Scripturi: „Suflarea vieții noastre, unsul Domnului”.

rul, pe Care Eu Îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede" (In. 15, 26); harisma este *duh*: „am primit duhul înfierii" (Rm. 8, 15); îngerul este *duh*: „Cel ce faci pe îngerii Tăi duhuri" (Ps. 103, 5; Evr. 1, 7); și sufletul este *duh*: „în mâinile Tale încredințez duhul Meu" (Lc. 23, 46); vântul este *duh*: „va sufla duhul Lui și vor curge apele" (Ps. 147, 7); *duhul* ca realitate care se distinge de literă: „litera ucide, iar duhul face viu" (II Cor. 3, 6); înclinația spre cunoaștere este *duh*: „cei răătăciți vor cunoaște cu duhul" (Is. 29, 24); mânia este *duh*: „oare nu ești Tu Cel ce plănuiești în duhul Tău cel aspru să-i nimicești pe ei [cu duhul mâniei]?" (Is. 27, 8); diavolul este *duh*: „duh mut și surd" (Mc. 9, 25).²

Treimea este în ordinea firească o unitate compusă din monade, potrivit cu ființa³ dumnezeiască, însă este o existență mai presus de număr.

*Veșnic*⁴ este ceea ce le străbate și le depășește pururi pe toate (*ἀεὶ διὸν*), sau ceea ce nu [are] început și nici sfârșit. Căci nu tot ce este fără sfârșit este și fără început. Atât îngerii, cât și sufletele au început, însă nu au sfârșit.

¹ *Scil.* spirit – prin comparație cu limba greacă a cărei scriere este alcătuită din litere, accente și spirite (lin și aspru).

² Cf. ms. Vaticanus gr. 1077 (II) și 1001 (T) (CCSG 8, pp. 29-30).

³ *Ὀὐσία*.

⁴ *Ἡ ἀϊδιότης* (*scil.* veșnicul sau veșnicia).

*Trăsătură idiomatică*¹ se numește ceea ce în mod propriu aparține oricărei firi și care nu se află într-o altă ființă²: cum, de exemplu, este calitatea omului de a râde. Căci râsul nu se întâlnește în nici o altă fire.

II, 3. Ce înseamnă „fire”, în câte moduri se înțelege și de unde își ia numele

Firea³ după învățătura Bisericii este adevărata existență a unui lucru; după Aristotel și alți [filosofi] elini însă termenul de „fire” admite [mai] multe definiții pe care discipolii lui Sever⁴ le-au urmat și pentru aceasta au căzut în rătăcire. După dumnezeiescul Apostol, firea este tot ce există cu adevărat, și nu ceea ce este plăsmuit de închipuire, așa cum vom arăta detaliat în continuare. Biserica numește „fire” [însuși] adevărul celor existente, adică ceea ce alcătuiește ființa⁵ acestora. Firea provine etimologic de la verbele „a fi în natura lucrurilor”⁶ și „a exista”⁷, precum și „ființa”⁸ pro-

¹ *Τὸ ἰδίωμα.*

² *Ὀνσία.*

³ *Φύσις.*

⁴ Printre discipolii săi contemporani se numără Zaharia Sholasticul (prietenul și biograful lui Sever al Antiohiei), Filoxen de Mabboug, Timotei al II-lea al Alexandriei (Elurul), Teodosie al Alexandriei ș.a.; opiniile unora dintre aceștia vor fi expuse de autor în tratatul de față.

⁵ *Τὸ ἐνούσιον.*

⁶ *Πεφυκέναι.*

⁷ *Εἶναι.*

⁸ *Ὀνσία.*

vine de la „ceea ce este” și se cugetă cu adevărat. În [limbajul] adevărilor de credință „fire”, „ființă”, „gen” și „formă” semnifică unul și același lucru, asemenea cuvintelor „artos”, „pâine” și „fărâmă de pâine”; de aceea și „înnăscut” și „ceea ce e sădit în ființa sa” sunt sinonime. Termenul „fire” se folosește în patru sensuri, așa cum am spus mai înainte: „fire”, „ființă”, „gen” și „formă”.

Comentariu. Afirmația că „Hristos este prin fire Dumnezeu și prin fire om, care are în vedere expresia „prin fire (*φύσει*)”, pe temelul Vechiului și Noului Testament, nu înseamnă nimic altceva decât că „este Dumnezeu într-adevăr și că într-adevăr S-a făcut om în chip neschimbat”. Este formulată la înțeleptul Solomon, când se referă la oamenii necredincioși: „Deșerti sunt prin firea [lor] toți oamenii care nu cunosc pe Dumnezeu.”¹ Și iarăși, s-a spus prin dumnezeiescul Apostol despre noi, neamurile, că „am fost oarecând, prin firea [noastră], fiii mâniei”.² Așadar, dacă în chip firesc, adică prin firea [lor] cei lipsiți de evlavie sunt „deșerti”, atunci sunt absolviți de vină. Căci cele ce sunt sădite în noi în chip firesc, de la natură, așa cum sunt faptul de a respira, a mânca și a dormi, nu ni se pot reproșa și nici imputa, de vreme ce au fost

¹ Înțel. 13, 1.

² Ef. 2, 3.

create de Dumnezeu în noi în chip firesc. Și astfel se va trage concluzia că Dumnezeu a creat în chip firesc în om deșertăciunea. De asemenea, dacă „prin fire” suntem „fii ai mâniei”, cauza se află în seama lui Dumnezeu. Căci „prin fire” semnifică ceea ce există în mod ființial, așa cum lumina prin firea sa a fost creată să lumineze; la fel și focul a fost creat prin firea sa să ardă; și pământul a fost plăsmuit prin firea sa să rodească. Prin urmare, ereticii nu pot afirma decât un lucru din două: fie că Dumnezeu a creat firi ale deșertăciunii și ale mâniei, fie că [termenul „fire”] nu semnifică altceva decât „ceea ce ființează în realitate”. Și astfel vom fi în afară de orice vină; vom susține că Hristos este Dumnezeu prin fire și om prin fire, ceea ce nu înseamnă decât că este Dumnezeu cu adevărat și om cu adevărat. Iar această tradiție și definiție referitoare la termenul „fire”, expuse acum pe temeiul Vechiului și Noului Testament, nici de învățător, nici de înger din ceruri nu vor putea fi schimbate sau tăgăduite în veac.

Despre ipostas, ce înseamnă „ipostas”¹, în câte moduri se folosește și de unde își ia numele

După tradiția apostolică și bisericească, ipostasul este persoană sau pecete²; în acest fel es-

¹ Ἰπόστασις.

² Χαρακτήρ.

te numit de Pavel Fiul: „strălucirea slavei Tatălui și pecetea Ipostasului¹ Lui”², adică persoană consubstanțială cu chipul ipostasului Tatălui. Folosim termenii de „persoană” și „pecete” cu privire la Dumnezeu, în sens nematerial, necircumscris și fără formă. Persoana sau ipostasul reprezintă, după Sfinții Părinți, particularul în raport cu ceea ce este comun [*scil.* generalul]. Căci ceea ce este comun alcătuiește firea fiecărui lucru, pe când cele particulare alcătuiesc ipostasurile, ca de exemplu: firea sau ființa este dumnezeirea, în timp ce Ipostasurile sunt Trei: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt – trei Persoane sau Chipuri, dar o singură ființă și un singur gen. Astfel, dacă spui: „Dumnezeirea ne va păzi”, te referi la întreaga Sfântă Treime. Iar dacă vei fi spus: „Cu noi este Fiul lui Dumnezeu” – ai menționat pe unul dintre cele Trei Ipostasuri, inclusiv toată dumnezeirea.

Dar ia aminte din nou la acestea: „Dumnezeirea” – ființa întreagă și comună. Așadar, „Paternitatea” – o Persoană sau un Ipostas. „Filiația” – un alt Ipostas, și „Duhul Sfânt” – alt Ipostas. În ceea ce privește dumnezeirea există trei trăsături ipostatice. Nenașterea – proprie Tatălui, nașterea – proprie Fiului și purcederea – proprie Sfântului Duh. Nici Tatăl nu este născut, nici Fiul purces și nici Duhul Sfânt nu este născut.

¹ „Chipul ființei”, în traduceriile ortodoxe actuale ale Sfinței Scripturi.

² *Evr.* 1, 3.

Pentru ipostas există cinci moduri de exprimare: ipostas, persoană, chip, caracter¹ și individ.

Din nou despre fire. Natura îngerilor² se numește fire, iar ipostasul primește numele propriu fiecărui înger în parte: Gavriil, Mihail, Uriil, Rafail. Și iarăși: firea este una și comună – umanitatea, pe când ipostasurile [umanității] – Petru, Pavel, Toma și celelalte persoane și chipuri. Firea, așadar, este stăpâna, cauza și obârșia ipostasurilor din ea; de aceea și se numesc ipostasuri³, fiindcă stau sub fire – izvorul lor.

Și iarăși vom aborda același subiect. Dacă spui: „Firea îngerului este bună”, ai făcut referire la întreaga natură a îngerilor. Iar dacă spui „Gavriil este mare” – te-ai raportat la un singur ipostas dintre toate. Omul este vrednic de milă – iată întreaga fire. Pe când Conon, Simon și Filon sunt ipostasuri. De asemenea, dacă spui „Pasărea este ușoară” – iată întreaga fire; dar porumbelul, turtureaua, privighetoarea, păunul, câinele – sunt ipostasuri. Dobitocul – iată întreaga fire a dobitoacelor. Însă calul, leul, câinele – sunt numite ipostasuri, chipuri și „persoane”.

Și această regulă se aplică nu numai la cele cugetătoare, raționale și însuflețite, ci și la toată firea neînsuflețită, nesimțitoare și în nemișcare. Voi lămuri prin exemple ceea ce vreau să spun:

¹ În sens de *individualitate* (ἰδιον).

² Ἀγγελιότης.

³ Ὑπό = sub + στάσις = stare; în latină *subjectum* (participiu perfect neutru singular, pasiv).

dacă zicem că „Dumnezeu a făcut lumina” – iată am arătat toată ființa luminătorilor. Această ființă se împarte în ipostasurile [sale]. Iar ipostasurile firii luminii sunt luna și astrele, Orionul, Hesperus, Steaua Polară, Luceafărul, Cancerul și cele asemănătoare. La fel și despre vânturi: dacă spui „vânt” – te-ai referit la întreaga natură a vânturilor. Dacă spui însă Vântul de Răsărit sau de Miazănoapte sau Vântul de sud-vest¹ – acestea sunt ipostasuri. Tot așa și focul este o natură², se divide însă în ipostasuri, adică în opaițe, lumânări, lămpi, vetre³ și cuptoare. În același fel de mai înainte și umanitatea este o natură, dar cuprinde o mulțime de persoane.

Așadar, nu vom numi *persoană sfântul Trup*⁴ al lui Hristos, ci natură, pentru a arăta întreaga fire pe care El a asumat-o și a mântuit-o; căci dacă îl numim ipostas, ne vom afla susținând că ne referim la un om oarecare, pe care Hristos l-a asumat [în Sine] și l-a mântuit. În afară de aceasta, nici nu poate fi numit trupul ipostas, dat fiind că el este unit cu Dumnezeu-Cuvântul în chip nedespărțit. Căci prin ipostas se înțelege o persoană separată. De fapt, pe acesta îl numim enipostaziat, însă nu ipostas. Pentru că *enipostaziatul*⁵ este ceea ce exis-

¹ Un alt nume dat Vântului de Miazănoapte.

² *Ὀυσία*.

³ *Κλίβανος* = vas de lut sau de metal în care se cocea pâinea.

⁴ *Σάρξ*.

⁵ *Τὸ ἐνυπόστατον*. Termen eminentemente creștin, creat pentru a respinge atât nestorianismul, cât și monofizitismul, ca-

tă. La fel cum *ceea ce este neipostaziat*¹ este inexistent, adică [nu are] ființă, precum este visul – fără ființă și ipostas, aflat doar în închipuire. Și așa cum am spus în definiții, *ceea ce este neipostaziat*, fără existență și lipsit de ființă e *ceea ce se poate afirma de multe ori prin cuvinte, dar care nu este cunoscut ca având ființă sau ipostas, precum iadul, moartea sau boala*.² De asemenea, numim „*ceea ce există în ființă*”³ fie ființa individuală⁴, fie trăsătura idiomatică ce aparține unei ființe; ca de exemplu, „*ceea ce există*” este capacitatea rațională și caracterul muritor al omului. La fel, în două moduri se folosește și termenul *enipostaziat*: fie referitor la *ceea ce ființează cu adevărat*, fie referitor la trăsătura idiomatică specifică unui ipostas, precum nenașterea Tatălui în Dumnezeu, nașterea proprie Fiului și purcederea pro-

re exprimă coexistența celor două firi într-un singur ipostas; pentru o istorie a acestui termen, vezi Benjamin GLEED, *The Development of the Term ἐννπόστατος from Origen to John of Damascus*, Ed. Brill, Londra & Boston, 2012.

¹ Τὸ ἀννπόστατον.

² Sfântul Ioan Damaschin va oferi în scrierile sale câteva completări: conform *Dialecticeii*, τὸ ἀννπόστατον desemnează nu numai *ceea ce nu există*, nu poate fi identificat într-o realitate anume (τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν), ci semnifică și accidental (τὸ συμβεβηκός), în sens aristotelic, care nu are, de asemenea, existență prin sine însuși, ci subzistă într-o natură (Kotter I, 10/28, 8-11, p. 93); totodată, în *Fragmentele filosofice* afirmă: „τὸ ἀννπόστατον desemnează nu neființa (τὸ μὴ ὄν), ci *ceea ce nu se petrece [scil. lipsa]*, precum întunericul. Ἀννπόστατον este tot *ceea ce [este supus devenirii, dar care] nu vine de la Dumnezeu, ci se substituie la ceea ce e superior, precum întunericul, boala, păcatul, moartea*” (12, 17-20, p. 165).

³ Τὸ ἐνοῦσιον (ad litteram: în-ființat/ensubstanțiat).

⁴ Τὸ ὄν.

prie Sfântului Duh, așa cum s-a menționat mai înainte.

*Obișnuința*¹ este o anume putere a oricărei firi, prin care aceasta se distinge și se separă de celelalte naturi, după cum afirmă Dionisie că: stricăciunea aparține firilor, pe când slăbiciunea și lipsa [aparțin] obișnuințelor, lucrărilor și puterilor ce caracterizează firea.

II, 4. Despre „voință”²: ce înseamnă, în câte moduri se folosește și în raport cu ce se spune „voință”

Voința este înclinația ființei cugetătoare și raționale spre ceea ce este plăcut și de dorit. Căci este evident că tot ce e înzestrat cu rațiune e înzestrat și cu voință. Așadar lucrarea voinței³ se află la nivel ființial în toată firea rațională nu altfel decât ca suflu vital. Prin voință se înțelege firea care aleargă foarte tare spre ceea ce dorește; sau care ia ori păstrează ceea ce dorește. Voința este înțeleasă în trei sensuri: ca voință dumnezeiască, îngerească și sufletească. Pentru că numai aceste trei firi sunt înzestrate cu voință. De asemenea în *Scriptură* „voința” se exprimă în trei moduri diferite: ca voință dumnezeiască, fi-

¹ *Scil.* habitus-ul (ἔξις).

² Θέλμα.

³ Θέλσις; la fel ca la Sfântul Ioan Damaschin, Θέλμα și Θέλσις par a fi socotite sinonime (*Institutio elementaris* 10, 1-2, Kottler I, p. 26).

rească sau obișnuită și carnală, ceea ce înseamnă [voință] diavolească. Voința firească a omului și de Dumnezeu zidită este mișcarea noetică, în acord cu firea, a părții poftitoare a sufletului, care-l împinge pe om spre ceea ce dorește. Voința dumnezeiască este pentru oameni imboldul dorinței noetice înnăscute spre ceea ce este mai presus de fire. Voința carnală împătimită este abaterea și devierea sufletului de la starea conformă cu firea.

Despre „[trăsătura] idiomatică”¹: ce înseamnă, în câte moduri se folosește termenul și în raport cu ce se spune „[trăsătură] idiomatică”

Etimologia [trăsăturii] idiomatice. „[Trăsătura] idiomatică” semnifică particularitatea proprie unei firi, neamestecată cu celelalte naturi, sau [înseamnă] ceea ce este coexistent. Căci trăsăturile firilor și ipostasurilor sunt inseparabile unele de altele. „[Trăsătura] sau caracteristica idiomatică” este ceea ce se cunoaște în mod propriu și distinct într-o fire, fără a se afla într-o altă [fire]. Așa cum, de exemplu, sunt, pentru firea dumnezeiască, veșnicul, necreatul, necircumscrișul – care nu există în nici o altă fire; nici în însuși preasfântul Trup al lui Hristos după fire. Căci nu este de mai înainte de veci, nici necreat și nici necircumscriș nu va fi vreodată. „[Trăsătura] idiomatică” a firii îngerești este impasibilitatea natu-

¹Ἰδιωμα.

rii sale și faptul de a înălța cântare de laudă fără încetare. Iar prin termenul de „impasibilitate” înțeleg nemurirea acestei firii. Propriu omului este în primul rând faptul de a fi alcătuit dintr-o fire muritoare și una nemuritoare – ceea ce nu se întâlnește la nici o altă natură.

Există „[trăsături] idiomatice” proprii firii, despre care am vorbit mai înainte, și trăsături ipostatice, precum culoarea albă a pielii, nasul cârn, pielea neagră, înălțimea, statura mică, culoarea albastră a ochilor, rapiditatea, moliciunea și altele asemenea – care nu se află la toți oamenii în același fel. Căci nu toți sunt cu nasul cârn, nu toți sunt sprinteni, nu toți sunt blonzi. De aceea unii spun că ipostasul este reunirea, proprie firii, a tuturor trăsăturilor idiomatice, despre care am amintit. Trăsăturile idiomatice proprii firii se află în aceeași măsură în fiecare specie¹; căci toți oamenii sunt deopotrivă muritori și raționali, având capacitatea de a respira și a dormi, de a merge pe jos, de a avea unghii late, de a cultiva meșteșuguri.

*Accidentul*² înseamnă ceea ce se petrece în momentul de față și ulterior dispare; precum se întâmplă, de exemplu, cu tinerețea care înflorește și apoi trece spre vârsta maturității; la fel se transformă și sănătatea, și boala, și căldura și uscăciunea; într-un cuvânt, tot ce se poate schimba se numește accident.

¹ Γένος.

² Συμβεβηκός.

Voința proprie naturii este ceea ce se observă a exista în mod comun și asemănător în [orice] fiire. Prin urmare, dacă trupul lui Hristos a avut de la sine dorința de a nu muri, așa cum învață Părinții, și dacă s-ar fi aflat această voie și la Tatăl și la Duhul Sfânt – ar urma în mod cert că voința [scil. trupului] umanității și a dumnezeirii este una [și aceeași].

Voința proprie firii omului este, după cum spun Sfinții Vasile și Chiril, dragostea de viață. Căci orice om prin firea [sa] iubește viața și se bucură de vederea luminii. Iată, aceasta este voința comună. În firea noastră există multiple voințe gnomice. Unul vrea să se retragă din viața publică, altul vrea să construiască, altul, să cultive pământul, altul, să navigheze. Și [noi], ceilalți, avem în mod similar nenumărate voințe gnomice. Însă una este voința specifică firii [omenești] – dragostea de viață. Și omul iubește viața nu fără un sens, ci face aceasta prin imboldul firii care a fost dăruită dintru început, de la origine, cu nemurirea pe care o iubește și o caută.

Voința dumnezeiască constă în poruncile lui Dumnezeu. Voința proprie firii raționale este lucrarea voii dumnezeiești. Voia trupului este încălcarea legii dumnezeiești.

Despre „lucrare”¹: ce înseamnă, în câte moduri se folosește și în raport cu ce se spune „lucrare”

¹*Ἐνέργεια.*

„Lucrarea este”, după Sfântul Grigorie de Nyssa, „puterea¹ sau mișcarea firească a oricărei naturi, de care numai neființa este privată. Căci ceea ce este părtaș unei ființe anume, este părtaș și lucrării care face cunoscută ființa”. Cuvântul adevărat „arată că definițiile naturilor sunt lucrări autentice ale acestora”: ale [ființelor] noetice – cugetarea, ale celor sensibile – simțirea, ale celor mobile – mișcarea, ale păsărilor – zborul, ale înotătoarelor – înotul, ale celor odrăslitoare – odrăslirea, ale celor târătoare – târârea, ale luminătoarelor – luminatul, ale celor cu puterea de a arde – arderea, ale celor care curg – curgerea, ale celor care contemplă – vederea, ale celor care nasc – nașterea, și, în general vorbind, lucrarea firească a acesteia este ceea ce definește și diferențiază fiecare natură; iar atunci când lucrarea este nimicită, este concomitent nimicită și distrusă firea [însăși]. Când este nimicită arderea, se stinge și focul, când este nimicită mișcarea unei vietăți, este nimicită și vietatea, când este nimicită cugetarea, este nimicită și partea noetică și cugetătoare a sufletului. Și de aceea admitem în Hristos două voințe și două lucrări, pentru a nu afirma că El a avut trup neînsuflețit și suflet irațional; căci lucrarea trupului însuflețit este de a merge și a fi activ, iar lucrarea sufletului rațional este cea facultate de a voi, rațională și delibera.

¹ Δύναμις scil. realizarea în act.

Însă lucrări proprii firii se pot afla nu numai la cele însuflețite și mobile, ci și la cele neînsuflețite și imobile; precum atestă *scammonia*¹ și purgativele, cu efecte laxative, și de argintul viu, cu efect ucigător, sau de *cianul*², care este de asemenea nimicitor. Iar neobișnuit este că diferite firi, care sunt lipsite de lucrări proprii naturii lor, generează alte lucrări, precum, de exemplu, piatra arsă³, care nu doar își pierde lucrarea rece specifică firii sale în timpul arderii, dar, transformându-se în var, dobândește acea putere de a arde toate corpurile. De asemenea și cedrul, când arde, își pierde lucrarea sa firească de creștere și odrăslire, dar produce o rășină specifică, ce are efectul de a nimici viermii [intestinali].

Așadar, negreșit, cei care știu să scruteze și să cerceteze atent numele lucrurilor pot constata că cele mai multe nume ale diverselor existențe sunt legate de lucrarea, și nu de natura lor, și sunt primite și dobândite din lucrările lor specifice. Și pentru probarea acestei afirmații trebuie să ne referim la însăși denumirea și numele

¹O specie de plantă din care în Antichitate se prepara un purgativ (*convolvulus scammonia*).

²Un gaz toxic natural, preparat din planta cu același nume (*conium*).

³În pofida variantei propusă de ediția critică (Anastasio Sinaitul, *Viae dux, op. cit.*, II, 4, 105-107, CCSG 8, p. 45), am preferat textul reprodus în Pseudo-Atanasie (*Liber de definitionibus*, PG 28, 541-543: „Οἶον ὁ λίθος καιόμενος, καὶ ἀπόλλυσι τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν, καὶ γίνεται ἄσβεστος, καὶ καυστικὴν ἐνέργειαν κέκτηται”), care pare un rezumat al prezentei scrieri anastasiene.

de „Dumnezeu”. Căci numele de „Dumnezeu” nu ne prezintă însăși natura incomprehensibilă și mai presus de înțelegere și de nume a Creatorului, ci se numește „Dumnezeu” din lucrarea Sa care constă în a vedea [totul]. La fel și numele de „înger” nu semnifică natura și existența firii sale, ci numele decurge din lucrarea și slujirea de a vesti¹. De asemenea, omul nu pentru calitatea naturii sale, ci pentru că are privirea îndreptată în sus se numește „om”; fiindcă, dintre toate viețuitoarele cu privirea îndreptată spre pământ, numai omul privește spre înalt: și astfel prin puțința de a privi în sus se numește om. Alții spun că omul a fost numit așa pentru că are mersul drept, pe când celelalte vietăți merg cu privirea aplecată la pământ.

Dacă, așadar, cele două nume ale firilor lui Hristos – și mă refer la cea de „Dumnezeu” și cea de „om” – se datorează lucrărilor proprii firii lor, cum de nu-i cuprinde rușinea pe cei care refuză să accepte în ce Îl privește [existența a] două lucrări? Iar aceștia sunt făcuți de rușine, fără vreo altă dovadă scripturistică sau patristică, numai de pe urma numelor însele de Dumnezeu și de om atribuite lui Hristos – anume de „Dumnezeu și om”. Căci, după cum am menționat puțin mai înainte, aproape orice fire își are numele de la lucrarea esențială [ce o caracterizează]; spre exemplu, fecioară (*παρθένος*) provine [etimologic] de

¹ Ἄγγελος = cel trimis.

la expresia „foc (πύρ) stins (θάνος)”, pentru că [fecioara] a omorât aprinderea trupului. Și de asemenea, când spunem „porumbel (περιστερά)” nu arătăm firea vietății, cu alte cuvinte calitatea trupului ei, ci lucrarea pe care [vietatea aceasta] o exercită, aceea de a zbura (πέτασθαι) neșouăielnic (στερρά); astfel și cele ce urmează își iau numele nu de la firea, ci de la lucrările proprii:

– *cerbul* (ἔλαφος), de la a omorî (ἐλεῖν) șerpi (ὄφεις);

– *rândunica* (χελιδών), de la a avea gura (χείλη) în continuă mișcare (δονεῖν) atunci când ciripește;

– *șarpele* (ὄφις), de la faptul că el este cel care spune sau a spus (ὁ φής), desigur, Evei oarecând;

– *căprioara* (δορκάδα), de la a avea privirea (δέρκειν) ascuțită (ὀξέως);

– *turtureaua* (τρυγών), de la aceea că-și păstrează (τηρεῖ) seminția (γένος), fără a se împerechea a doua oară;

– *privighetoarea* (ἀηδών) de la a cânta întotdeauna (ἀεὶ ᾄδειν), atât vara, cât și iarna;

– *condorul* (γύψ), de la a se roti (γυρεύει) în înalt (τὰ ὕψη);

– *calul* (ἵππος), de la a-și ridica în aer (ἵπτασθαι) copitele (ποσίν);

– *eleborul*¹ (ἐλλέβορος), de la aceea că este ucigătoare (ἐλοῦσα), adică o mâncare otrăvitoare

¹ Elebor (spânz) – plantă erbacee otrăvitoare cu tulpina erectă, bifurcată, cu frunze lungi, al cărei rizom este folosit în scopuri medicinale.

(θανατοῦσα βρωσις); pentru că βορά¹ înseamnă mâncare;

– vulturul (ἀετός), de la „ἀεί (veșnic) și ἔτος (an)”, pentru că se reînnoiește și trăiește mult;

– cocoșul (πετεινόν), de la a-și întinde aripile (πτέρυγα τεινόν);

– râul (ποταμός), de la lucrarea sa care este bună de băut (πότιμος);

– puhoiul (χειμαρρός), de la a se revărsa iarna (χειμῶνι ρεῖ);

– firea (φύσεις), de la a zămisli (φύειν) ipostasuri;

– iarba (βοτάνη), de la a tinde (βαδίζει) spre înălțime (ἄνω); la fel și floarea (ἄνθος), de la a se ridica spre înalt (ἄνω θέειν), adică a alerga.

Și sufletul (ψυχή) își are numele de la lucrarea sa, fiindcă ψύχειν înseamnă a da viață; așa dar, sufletul se numește așa pentru faptul că dă viață trupului.

Se pot afla nenumărate alte [exemple], ca să nu le înșir pe toate, care și-au luat numele de la propriile lor lucrări, pentru că lucrarea este puterea ființei².

Dar termenii *lucrare* (ἐνέργεια), *lucrător*³ (ἐνεργητικόν) și *rezultatul* (ἐνέργημα) nu sunt identici. Căci ceea ce e activ⁴ înseamnă lucrul însuși

¹ Vezi în limba română, de la aceeași rădăcină, verbul *a de-vora*.

² Φύσις.

³ Lucrător în sens de activ.

⁴ Scil. lucrător.

sau realitatea ființei; rezultatul însă este efectul produs de lucrarea a ceea ce activează; rezultatul [lucrării] lui Dumnezeu este cerul, omul, îngerul și toată zidirea. *Lucrarea* (ἐνέργεια) poartă acest nume, fiindcă se află în fapt (ἐν ἔργοις), adică se vede în act (*scil.* activând). *Lucrarea* poate primi un dublu sens, noetic și sensibil; sensibil este ceea ce se vede, se poate pipăi, auzi și este supus degradării; noeticul este neperisabilul, veșnicul; de asemenea noetică este și lucrarea de a contempla sensurile mai presus de vedere. *Lucrarea* își ia numele și de la a lucra, adică a făptui.

Voința (θέλημα), ceea ce are capacitatea de a voi (θελητικόν) și obiectul dorit (θελητόν) nu sunt același lucru. Pentru că voința (θέλημα) este dorința noetică a ființei cugetătoare, pe când ceea ce are capacitatea de a voi (θελητικόν) este ceea ce e înzestrat cu voință, iar obiectul dorit (θελητόν) este realitatea iubită.

II, 5. Despre unire: ce înseamnă, în câte moduri se înțelege și în raport cu ce se spune „unire”

Unirea este conjugare într-o împărtășire reciprocă a celor separate. Prin „unire” se înțelege imboldul spre unitate sau reunirea lucrurilor laolaltă.¹ Unirea primește cinci accepțiuni:

– eterogenă – precum [unirea] vinului cu apa;

¹ Ἐνωσις = ἔν + ὤσαι.

– diferențiativă – precum [unirea] dintre doi oameni;

– relativă – precum popoarele [unite] prin [aceeași] credință;

– pozitivă – precum unirea aurului cu aurul;

– unirea [firilor] lui Hristos se numește, dincolo de toate acestea, unire ipostatică¹. Unirea ipostatică este coexistența în armonie în pântecele sfintei Maici a Domnului a ambelor firi [dumnezeiască și omenească]; căci nici trupul, nici sufletul nu au venit la existență înainte de [venirea lui] Dumnezeu-Cuvântul; ci atunci când trupul² [a fost zămislit], tot atunci și Dumnezeu-Cuvântul [S-a pogorât]; și atunci când [a venit] Dumnezeu-Cuvântul, tot atunci [a venit la existență] și trupul însuflețit și rațional: căci tot astfel s-a întâmplat, după părerea mea, și în ceea ce privește zămisirea noastră (trupul³ și sufletul se unesc venind la existență concomitent: căci nici trupul nu se alcătuiește prin sine, nici sufletul nu vine la existență înaintea trupului) – care este modelul unirii [firilor] lui Hristos.

Ce înseamnă, în câte moduri se înțelege și de unde își ia numele [termenul] „deoființă”⁴

Deoființimea înseamnă identitatea de ființă și lucrare în chip neschimbat, așa cum este un om

¹ Καθ' ὑπόστασιν = la nivelul ipostasului, sau ipostatică.

² Σάρξ (II, 5, 14).

³ Σώμα (II, 5, 16).

⁴ Sau *consubstanțialitatea* (τό ὁμοούσιον).

în raport cu [alt] om, un înger cu un [alt] înger, o vietate cu o [altă] vietate și o flacăra cu o [altă] flacăra, care, deși sunt diferite ca ipostasuri, au aceeași ființă. Astfel, se spune că este deoființă tot ceea ce posedă aceeași ființă și putere¹. Deoființialitatea² se poate exprima în cinci moduri, [prin termenii]: *deoființă*³, *de același gen*⁴, *de gen înrudit*⁵, *homogen*⁶ și *homofil*⁷.

Ceea ce e deoființă este potențial, în hotarele ființei, mai mare și mai mic, precum piatra sfărâmicioasă și piatra colțuroasă, lemnul de palmier și cel de abanos, carnea de pește și cea de cămilă.

A fi de altă ființă (*ἑτεροούσιον*) înseamnă a fi distinct sub orice aspect de un altul, precum focul și apa; omul și Dumnezeu; îngerul și țărâna; soarele și iarba. Unii socotesc că trupul mort, lipsit de viață, ființează pe jumătate⁸. A fi de altă ființă este același lucru cu a fi de alt gen (*ἄλλογενές*) sau de un gen diferit (*ἑτερογενές*) sau de o fire diferită (*ἑτεροφνές*).

[**Comentariu.** Fiecare reprezintă și una și alta, adică pe amândouă.]

¹ Scil. lucrare.

² Sau *consubstanțialitatea*.

³ *Ὁμοούσιον*.

⁴ *Ὁμογενές*.

⁵ *Συγγενές*.

⁶ *Ὁμοφνές* – *de aceeași obârșie* (lat.).

⁷ *Ὁμόφλον*.

⁸ *Ἡμιούσιον* (II, 5, 34).

Noutatea (*καινοτομία*) semnifică diferențierea sub toate aspectele în raport cu legea firii comune și lipsa de asemănare cu obiceiurile oamenilor. Este necesar să cunoaștem [sensul] acestui cuvânt din cauza celor care înțeleg într-un mod greșit termenul de *noutate* referitor la Hristos. Căci, în pofida faptului că a înnoit firea [omenească] prin nașterea Sa fără de sămânță, după naștere pe toate celelalte (creșterea în vârstă și acele nenumărate prefaceri ale trupului [ca] ingestia, secrețiile, circumciderea, deplasarea din loc în loc, de asemenea înfățișarea, mădularele, creșterea părului, a dinților și a unghiilor, gânguritul și mersul [de-a bușilea] noilor-născuți) nu le-a avut într-o formă nouă, ci „după asemănarea noastră, afară de păcat”, așa cum propovăduiește Pavel.¹

Despre suflet: ce este, în câte moduri se înțelege și de unde își ia numele

În *Vechiul Testament* sufletul se folosește în sens dublu, ca [suflet] cuvântător, și necuvântător – precum în cazul fiarelor și al altor ființe însuflețite. Sufletul rațional este natură² noetică, mai presus de nume și de cunoaștere, cuvântătoare, care oferă viață și coeziune trupului. Sufletul este ființă fină, imaterială și fără formă, chip și tip al lui Dumnezeu. Se numește suflet fi-

¹ *Evr.* 4, 15.

² *Ψύσις*.

indcă însuflețește trupul, adică dă viață prin lucrarea proprie lui.

Sufletul necuvântător¹ este lucrarea vitală, calorică și care pune în mișcare sângele prin intermediul spiritului material². Sufletul necuvântător³ este lucrarea care vivifică, pune în mișcare și înfierbântă sângele prin intermediul duhului material.

Gândirea rațională este capacitatea senzorială și noetică a sufletului nemuritor spre contemplare. Gândirea este vedere netrupească ce se îndreaptă spre toate în chip neobosit. De câte feluri este gândirea? Noi spunem că este întreită: ca gândire a lui Dumnezeu, a îngerului și a noastră.

Comentariu. „Cine a cunoscut Duhul⁴ Domnului?”⁵

¹ ἄλογος – lipsit de cuvânt, de rațiune, alogic.

² Διὰ πνεύματος ὑλικοῦ (II, 5, 63, CCSG, p. 54). În repetate rânduri (cf. mai sus I, 2), Sfântul Anastasie pare să facă diferență între *suflet* – suflarea dumnezeiască ce aduce trupul la viață și *duh* – o parte noetică alcătuitoare a sufletului sau *minte* (νοῦς).

„Căci așa cum trupul are câteva elemente alcătuitoare și întregitoare, la fel și sufletul este cunoscut prin deprinderile și trăsăturile sale specifice, distingându-se ca rațional de sufletul ființelor necuvântătoare; fiindcă omul diferă de cele necuvântătoare prin părțile noetică (τὸ νοερόν), rațională (τὸ λογιστικόν) sau deliberativă (τὸ βουλευτικόν) și voitoare (τὸ θελητικόν)” (III, 4, 9-12 și 22, CCSG 12, p. 71).

³ Κτηνώδες – specific fiarelor, dobitoacelor; conform Sfântul Anastasie, sufletul ἄλογος (lipsit de cuvânt, de rațiune, alogic) și sufletul κτηνώδες aparțin aceleiași categorii.

⁴ În LXX se folosește termenul (νοῦς) ca echivalent al ebraicului *ruach*.

⁵ Is. 40, 13.

Noetic¹ este ceea ce poate fi cugetat cu min-tea; iar cugetător² e ceea ce are capacitatea de a cugeta noetic.

Despre trup. Prin trup³, în acord cu [știința] profană, se înțelege tot ceea ce e tridimensional, adică [ceea ce are] lungime, lățime și grosime; în acord cu Biserica însă, corp este tot ce a venit din neființă la ființă; căci atât cele cerești, cât și cele pământești sunt trupuri, dar cele cerești nu au grosime. Se cuvine să se știe că tot trupul numit carne (σάρξ), în chip evident, este σῶμα, însă nu orice trup numit σῶμα este și carne (σάρξ): [spre exemplu,] stelele sunt corpuri cerești în sens de σῶμα (trup), și nu de σάρξ (carne).⁴

Trupul [în sens de σῶμα] se folosește cu două accepțiuni: uneori în sens material, alteori în sens

¹ Νοητόν.

² Νοερόν.

³ Σῶμα.

⁴ În sens propriu, σάρξ înseamnă carne; cu timpul a ajuns să fie sinonim cu termenul de trup, corp; spre exemplu, în traducerea actuală a *Sfintei Scripturi* (Mt. 16, 17; 19, 6; 26, 41 ș.a.) termenul σάρξ este tradus în sens de trup. Alexandrinii au preluat acest cuvânt, cu sensul uzitat de Evanghelistul Ioan (In. 1, 1), de sorginte ebraică, și nu cu sensul folosit de filosofia păgână, înțelegând prin *sarx* omul în unitatea sa psihosomatică și ca ființă vie, altfel spus, firea umană, fără a-l reduce la înțelesul de sediu al dorințelor rele și al plăcerii, conferit de cei ce trăiau având ca principii etice desfătarea și *eudaimonia* (pentru detalii, vezi Ioannis ROMANIDES, *Păcatul strămoșesc* [Τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα], Ed. Domos, Atena, 21992, pp. 130-143). Din această perspectivă era foarte firesc pentru Metodiu de Olimp să afirme că sufletele sunt „corpuri noetice (σώματα νοερά)” (*Ex libro de Resurrectione*, 19, PG 18, 325 A).

subtil. Trupul ($\sigma\omega\mu\alpha$) material este ceea ce poate fi supus atingerii și stricăciunii. Trupul ($\sigma\omega\mu\alpha$) subtil nu poate fi atins sau pipăit¹. Carnea ($\sigma\acute{\alpha}\rho\xi$) este un ansamblu de elemente. Carnea este o substanță² fluidă, alcătuită din sânge, flegmă, fiere și lichid, de bunăseamă din aer, pământ, foc și apă, adică din elementele cald și rece, umed și uscat; soarele generează elementul cald și vital, aerul – pe cel rece, pământul – pe cel uscat și apele – pe cel umed. Elementul este o natură³ simplă, a patra parte a creației. Așadar, de câte ori îl vei auzi pe Pavel spunând că „nu-L mai cunoaștem pe Hristos după trup ($\sigma\acute{\alpha}\rho\xi$)”⁴, să înțelegi că se referă la carnea ($\sigma\acute{\alpha}\rho\xi$ scil. firea umană) supusă stricăciunii; căci nu a afirmat că „nu-L mai cunoaștem pe Hristos după trup ($\sigma\omega\mu\alpha$)”, ci după carne, ceea ce înseamnă că ființa lui [Hristos] nu mai este supusă schimbării.

Despre simțire. Există cinci simțuri⁵: vederea, auzul, mirosul, gustul și atingerea, adică pipăitul. Sensibilul⁶ desemnează tot ce ajunge sub unul dintre aceste cinci simțuri; senzorialul⁷ este organul de simț al trupului care ține laolaltă toate simțurile. Orice făptură cu simțul fricii și

¹ *Ἀψηλάφητον.*

² *Οὐσία.*

³ *Οὐσία.*

⁴ *Cf. II Cor. 5, 16.*

⁵ *Ἀἴσθησις.*

⁶ *Τὸ αἰσθητόν.*

⁷ *Ἀισθητήριον* – capacitatea senzitivă.

al morții poate fi definită ca simțitoare. Noeticul înseamnă tot ceea ce scapă acestor cinci simțuri proprii nouă.

Despre coruptibilitate: ce este, în câte feluri se înțelege și de unde își ia numele

În *Sfânta Scriptură* termenul de „coruptibilitate” se folosește în două moduri: trupește și sufletește, ca atunci când se zice: „Și a căutat Domnul Dumnezeu spre pământ și iată era stricat de păcat”¹; și altundeva iarăși spune despre oameni: „Stricatu-s-au și urâți s-au făcut întru fărădelegile și întru lucrările lor”². Prin urmare, ori de câte ori vei auzi pe învățătorul zicând că Trupul lui Hristos a fost nestricat înainte de [răstignirea pe] Cruce, să înțelegi că-l numește nestricat, adică nepătat, prin referire la stricăciunea păcatului și nu în relație cu o anume imaterialitate străină de trupurile noastre. Căci incoruptibil în sens propriu e ceea ce este nepătimitor, imaterial și nepipăibil; incoruptibil e ceea ce nu poate fi vătămat de altă ființă³; incoruptibil e ceea ce este întru toate fără schimbare, fără [vreo] nevoie și de neînfrânt. Însă preasfântul Trup al lui Hristos a pățimit, a fost rănit de cuie și de suliță, a curs din el sânge și apă, și din viu a ajuns lipsit de viață.

Comentariu. Unii au spus că preasfântul Trup al lui Hristos a fost stricăcios în po-

¹ *Fac.* 6, 12 (LXX).

² *Ps.* 52, 2.

³ *Ὀβσία.*

tență, adică susceptibil de coruptibilitate, dar prin lucrarea dumnezeirii Cuvântului s-a păstrat nestruciat în mormânt.

Stricăcios e tot ceea ce este susceptibil de moarte și potențial poate fi separat de viață. „Stricăciunea”, după cum zice Sfântul Dionisie [Areopagitul], „este slăbiciune, lipsă a obișnuințelor, lucrărilor și puterilor proprii firii.”¹

Stricăciunea totală² înseamnă nimicirea de-săvârșită; prin distrugere³ se înțelege nimicirea unei naturi⁴ de către o alta, precum este nimicirea trupului de către viermi.

*Forma*⁵ este împletirea și înlănțuirea părților, adică natură⁶; în timp ce părțile formei sunt ipostasurile ei, adică părțile [alcătuitoare].

Omul este o ființă⁷ cuvântătoare cu mersul drept și unghii late; sau – o făptură⁸ cuvântătoare sensibilă⁹ și care poate râde; sau – o făptură¹⁰ alcătuită dintr-o sinteză cu o durată anume de timp și inefabilă de naturi¹¹ antitetice; sau „omul este o ființă rațională, muritoare, capabilă de gândire și

¹ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre numirile dumnezeiești* 4, 25 (PG 3, 728 B 8-10).

² Καταφθορά.

³ Διαφθορά.

⁴ Οὐσία.

⁵ Μορφή.

⁶ Οὐσία.

⁷ Ζῶον.

⁸ Ζῶον.

⁹ Ὑλικόν, scil. cu o dimensiune materială.

¹⁰ Ζῶον.

¹¹ Οὐσία.

cunoaștere". Omul este „făptură¹”, prin raportarea la creația neînsuflețită; este rațional, prin raportarea la natura irațională; este muritor, prin raportarea la existența nemuritoare a îngerilor; este capabil de gândire și cunoaștere, întrucât este chip al lui Dumnezeu după har².

Comentariu. Numele de om primește patru accepțiuni în *Sfânta Scriptură*: Dumnezeu, înger [și diavol] și om lăuntric și cel dinafară.

Îngerul este o făptură³ cuvântătoare, preamăritoare de Dumnezeu⁴, [ființă] de foc și fără trebuință de somn.

II, 6. Despre credință: ce este, în câte moduri se înțelege și de unde își ia numele

Prin credință se înțelege consimțirea de bunăvoie.

Comentariu. Credința este ființarea lăuntrică⁵.

Credința se exprimă prin convingerea fermă și încrederea deplină în ceva anume. Credința adevărată se poate înțelege în două moduri. Căci

¹ Ζῶον.

² Fac. 1, 26-27.

³ Ζῶον.

⁴ Ὑμνολογικόν.

⁵ *Vezi supra*, „Ceea ce este sufletul pentru trup, aceasta este credința adevărată pentru duh” (I, 3).

este credința din auzirea¹ propovăduirii și o alta mai puternică – [este] „încredințarea” de bunurile „nădăjduite”². Iar dacă toți oamenii pot ajunge să aibă [credința] „din auzire”, pe cea de-a doua nu ajung să o dobândească decât dreptii.

Ortodoxia este judecata corectă și dreaptă despre Dumnezeu și creație; adevărata cunoștință despre toate; opinia despre lucruri așa cum sunt.

Despre cuvânt³: ce este, în câte moduri se înțelege și de unde își ia numele

Așadar, cuvântul dobândește trei particularități: cuvântul Care există prin sine⁴ – Dumnezeu-Cuvântul, cuvântul lăuntric⁵ – al îngerilor, dar și cel sădit în mintea noastră, și cuvântul rostit, propriu limbii. Termenul *logos* (cuvânt) provine etimologic de la [verbul] „a spune”.⁶ Cuvântul rostit este mesagerul⁷ unui anume sens.

Creștinul este adevărata casă a lui Hristos, cuvântătoare [și rațională], alcătuită din fapte bune și adevăruri de credință evlavioase.

Ereticul este calomniatorul și acuzatorul adevărului; *erezia*⁸ este înțelegerea eronată a ceea ce nu există.

¹ *Rm.* 10, 17.

² *Evr.* 11, 1.

³ *Λόγος* = cuvânt, rațiune, *logos*.

⁴ *Ἐνούσιος*.

⁵ *Ὁ ἐνδιάθετος λόγος* este cuvântul interior, care nu este proferat, ci doar gândit, formulat în minte.

⁶ *Λέγειν*.

⁷ *Ἄγγελος*.

⁸ *Αἵρεσις*.

II, 7.

*Prin imuabil*¹ se înțelege ceea ce pururea este în același fel. *Firesc*² înseamnă fie ceea ce ființează în fire, fie ceea ce se petrece în acord cu obișnuința comună și generală, fie ceea ce se cunoaște a fi adevărat în chip autentic. *Nefiresc*³ este ceea ce Dumnezeu nu a făcut așa sau nu a făcut deloc, precum sunt păcatul și moartea; *mai presus de fire*⁴ e ceea ce prin prefacere ajunge superior față de ceea ce a fost [înainte]; cum, de exemplu, este căsătoria în acord cu firea, desfrânarea, împotriva firii, iar nașterea lui Hristos, mai presus de fire. *Îndumnezeirea*⁵ este înălțarea la cele superioare, fără micșorarea sau transformarea firii. *Iconomia*⁶ este pogorârea de bunăvoie a măririi, săvârșită spre mântuirea celorlalți. Se numește *îndumnezeire*⁷ ceea ce a fost înălțat la o slavă mai mare, fără să-i fie schimbată propria fire. *Amestecarea*⁸ uneori înseamnă unire, alteori confuzie.

*Tristețea*⁹ este lipsa de dorință; *dorința*¹⁰ este punerea în mișcare a părții poftitoare a sufletului; [a

¹ Ἀτρεπτον.

² Φυσικόν.

³ Παρὰ φύσιν.

⁴ Ὑπὲρ φύσιν.

⁵ Θεώσις.

⁶ Οἰκονομία.

⁷ Θεοθεν.

⁸ Σύγκρασις.

⁹ Λύπη.

¹⁰ Ὀρεξις.

fi] *poftitor*¹ înseamnă a avea capacitatea de a voi; astfel că Hristos a primit de bunăvoie înăuntrul părții volitive a sufletului Său tristețea cea lăudată; pentru că prin *tristețe* se înțelege ceea ce lipsește². Așadar, Hristos Se întrista într-adevăr de pierderea lui Iuda, a iudeilor și a Ierusalimului, pentru care a și lăcrimat cu simțirea durerii adevărate, mărturisind astfel iubirea de oameni proprie firii Lui. *Neliniștea*³ semnifică dispoziția mohorâtă a sufletului [pricinuită] din cauza unei nereușite în obținerea celor dorite. *Indignarea*⁴ reprezintă activitatea părții irascibile a sufletului rațional. *Teama*⁵ este retragerea în sine a sufletului din cauza așteptării celor care nu sunt de dorit.

*Liberul-arbitru*⁶ înseamnă dreptul de a fi suveran; căci ceea ce se află sub stăpânire nu se poate autodetermina. Dacă autodeterminarea înseamnă în sens propriu puțința de a urma stăruitor și fără obstacol dorința inimii, autodeterminarea sufletului noetic coincide cu înclinarea și imboldul fără opreliști al părții deziderative spre virtute sau viciu. Acolo unde nu suntem puși la încercare de virtute sau de viciu, acolo nu se poate cunoaște existența autodeterminării sufletului. Și cum oare s-ar putea vădi altcumva posibilita-

¹ *Ἐπιθυμητικόν.*

² În maniera sa specifică, autorul susține că tristețea (*λύπη*) se înrudește etimologic cu lipsa (*τὸ λείπον*).

³ *Ἀδημονία.*

⁴ *Ἐμβρίμησις.*

⁵ *Δειλία* – *timor*, cf. traducerii în limba latină (PG 78 D).

⁶ *Ἀντεξούσιον.*

tea de alegere liberă, dacă nu prin punerea la încercare a acesteia?

Comentariu. De subliniat că definițiile prezente se referă la Hristos și la cele legate de persoana Sa.

Așadar, numai mintea lui Hristos și preasfântul Său suflet nu au fost susceptibile de nici un atac viclean; căci chipul [Său] de rob era supus și stăpânit de Dumnezeu-Cuvântul în unire ipostatică. De aceea și spunea omul asumat în persoana Mântuitorului¹: „Eu nu pot să fac de la Mine nimic”². Căci venind la existență fără sămânță, într-un chip mai presus de hotarele și legile firii noastre, spre a fi trup și suflet al lui Dumnezeu, se supunea plin de bunăvoință la orice semn din partea Stăpânului, ca unul ce era îndumnezeit.

*Calitatea*³ este puterea aflată în natura [însăși], precum sunt răceala apei, sau căldura focului, sau duritatea pietrei sau uscăciunea pământului. Calitatea, caracteristica și diferența proprie și trăsătura idiomatice înseamnă unul și același lucru.

Corpul este cvadripartit, alcătuit din patru elemente, asemenea universului; sufletul este alcătuit din trei părți, închipuind Sfânta Treime Care urma să Se arate într-un oarecare trup al lumii celei moarte ca s-o învie prin cunoștin-

¹ *Νοούμενος ἄνθρωπος.*

² *In. 5, 30.*

³ *Ποιότης (sau ceitate, quidditate).*

ța de Dumnezeu. Se afirmă că sufletul este tripartit, fiindcă își are părțile, din care este alcătuit, asemenea unor elemente noetice; și acestea sunt: facultatea rațională, cea deziderativă și cea irascibilă, astfel încât prin mijlocirea părții raționale să cugete virtutea, prin cea poftitoare să-L iubească pe Dumnezeu, iar prin cea irascibilă să se mânie pe demoni, spre a se îmbărbăta împotriva lor; așa cum nu-i cu puțință trupului să nu aibă aceste patru elemente, tot așa nu-i cu puțință sufletului să nu aibă cele trei părți din care a fost alcătuit.

Despre relație (πρός τι). Firea¹ este doamna, maica și principiul întregii existențe². Toate câte provin, așadar, din fire se înțeleg în relație cu ea; pentru că ipostasurile, filiația, caracteristica proprie, calitatea, simplitatea și toate celelalte își au cauza și originea în fire; și de aceea se definesc în relație cu ea, adică sunt în numărul celor dependente de rădăcina firii, între care se află voința și lucrarea.

*Afirmația*³ este opinia sau enunțul formulat despre un lucru anume, ca, de pildă, atunci când spunem: „Râul crește” sau „Stăpânul intră”; *negația*⁴ este respingerea afirmației, ca, de exemplu: „Râul nu crește și nici stăpânul nu intră”. *Catego-*

¹ Φύσις.

² Οντότης.

³ Κατάφασις.

⁴ Απόφασις.

*ria*¹ se concepe nu numai în sens negativ, ci și pozitiv, fiind orice enunț incontestabil despre orice lucru, ca, de exemplu, „Dumnezeu este bun prin fire, diavolul, rău, vulpea, vicleană, pisica, hoată”. *Sensul impropriu*² reprezintă tot ceea ce se susține în chip nedefinit, simplu și fără răutațe, care nu poate fi formulat ca lege sau definiție, precum ar fi spusă: „și au scuipat în obrazul (*scil. persoana*)³ Lui”⁴; căci nu putem prin intermediul acestui [termen] (*πρόσωπον*) să desemnăm prin sfântul Său Trup persoana Sa, ci firea [omenească a Lui].

II, 8. Despre etimologie

Etimologia⁵ este stabilirea corectitudinii sensului numelor, care decurge din însăși explicarea numelui; spre exemplu, *pacea* (*εἰρήνη*) provine de la *liniștirea minții* (*κατά τὸ ἡρεμεῖν τὸν νοῦν*), la fel cum tulburarea (*ταραχή*), de la *împrăștierea ușoară* (*ῥᾶον χεῖσθαι*), iar *rătăcirea* (*πλάνη*), de la *abaterea minții de la cursul firesc* (*πλαγιάζειν τὸν νοῦν*).

Cumpătarea (*σωφροσύνη*) provine de la *gândirea sănătoasă* (*σῶα φρονεῖν*) sau de la *ferirea trupului de necurății* (*σῶμα φρουρεῖν ἀπὸ ῥύπου*); *des-*

¹ *Κατηγορία* (înseamnă totodată și acuză).

² *Καταχρηστικόν*.

³ *Πρόσωπον* – în sens propriu înseamnă persoană, în sens impropriu, „obraz”.

⁴ *Mt. 26, 67*.

⁵ *Ἑτυμολογία*.

frânarea (πορνεία) își ia numele de la *πυρνεία*¹, adică de la *ciuntirea tinereții* (πυροῦν τὴν νεότητα) sau de la *amputarea minții* (πηροῦν τὸν νοῦν) sau de la *orbirea [minții]* (ἐκτυφλοῦν) sau, de asemenea, de la *a face semn [cu mâna sau cu capul] de departe* (πόρρωθεν νεύειν); *castitatea* (ἀγνεία) derivă de la *a duce o viață fără rod* (ἄγονον ἴεσθαι τὸν βίον).

Iubirea (ἀγάπη) provine de la *a aduce totul laolaltă* (ἄγειν τὸ πᾶν), adică de la *unirea și punerea [tuturor] în acord; virtutea* (ἀρετή), de la *a plăcea lui Dumnezeu ceva* (ἀρέσκον Θεῷ τι) sau de la *faptul de a fi aleasă* (αἰρετή), adică *iubită* (ἐραστή) și *dragă* (φιλητή); *botezul* (βάπτισμα) provine de la *βάπτισμα* – acolo unde este aruncată sau cade greșeala (βάλλεται ἥγουν πίπτει τὸ πταῖσμα); *binele* (ἀγαθόν), de la *a fi cu totul dumnezeiesc* (ἄγαν θεῖον) sau de la *a-L iubi pe Dumnezeu* (ἀγαπᾶν θεόν).

Moartea își ia numele de la *θένωτος*, adică [de la faptul de] *a-l pune pe cel care moare pe spate* (τίθεσθαι κατὰ νότου τὸν θνήσκοντα); *iadul* (ἄδης), de la *nelămurit/necunoscut* (ἄδηλος); *iadul înseamnă apus care nu poate fi văzut* (ἄδηλος δύσις) sau *legare nevăzută* (ἄδηλος δῆσις); *învierea* (ἀνάστασις), *poziția verticală* (ἄνω στάσις), adică *ridicare* (ἔγερσις); *stricăciunea* (φθορά), de

¹ Termen care nu este prezent în dicționare; traducerea latină folosește termenul *mutilatio* (PG 89, 82 B-C); în *Dicționarul* lui G.W. LAMPE întâlnim doar *πήρωσις* cu sensul de *mutilare* (p. 1081).

la a se strica repede (φθείσθαι ῥάον), adică a putrezi ușor (σήμεσθαι εὐχερώς), pentru că stricarea (φθίσις) înseamnă putrezire (σήμεσις); *cadaavrul* (σορός) desemnează locul unde *trupul curge* (σῶμα ρεῖ), adică *sucombă* (καταρεῖ); *trupul* (σῶμα) înseamnă „σῶ αἷμα”, adică *cel ce păstrează sângele laolaltă* (σῶον αἷμα, ἐν τῷ ἅμα), atunci când [toate] mădulele sunt împreună; *mădulele* (μέλη), ca și cum ai spune *părți* (μέρη); *comuniunea* (κοινωνία) vine de la faptul că părțile tind spre un lucru comun (εἰς κοινὸν ἔναι τὰ μέρη).

Crucea (σταυρός) – „στα-ευρος”, scil. stare (στάσις) și *lărgime* (εὖρος), adică *lungime* (μῆκος) și *lățime* (πλάτος), pentru că *lărgime* înseamnă *lățime*; *jertfelnicul* (θυσιαστήριον), ceea ce ține *jertfa* (θυσία τηροῦν); *ofrandă* (ἱερεῖον) este numită *oaia*, fiindcă aduce (ἔσθαι), adică *poartă* (φέρειν) *lâna* (τὸ ἔριον); *preotul* (ἱερεὺς) este cel care *arde jertfa* (ἱερεῖον εὖων), adică *aduce* [ca *jertfă*] (προσφέρων) *oaia*; prin urmare, de aceea a fost numit *preot*.

Toate numele care sunt formate cu [prefixul] „ἀνα” semnifică ideea de „sus; de exemplu, *înălțarea* (ἀναφορά) înseamnă *duce* la înălțime; *învierea* (ἀνάστασις), *poziție verticală* (ἄνω στάσις); *răsăritul* (ἀνατολή), *înălțarea soarelui pe cer* (ἄνω ἐπιτολή τοῦ ἡλίου); *inscripția* (ἀναγραφή), *scriere în* [partea de] *sus*; *citirea* (ἀνάγνωσμα), *știința de sus* (ἄνωθεν γνῶσις); *răsărirea* (ἀνάδοσις), și altele de acest fel: *înălțarea* (ἀνάβασις), *reînnoirea* (ἀνακαίνωσις), *înnoire de sus/din nou* (ἡ ἀνωθεν

καίνωσις), *odihnă* (ἀνάπαυσις), a face pauză din nou, *analiză* (ἀνάλυσις), *repaus* (ἀναψυχή).

Bătrânețea (γήρας) vine de la *slavă* (γέρας), adică *cinste* (τιμή) sau se numește astfel pentru că vede *pământul* (ὅτι τὴν γῆν ὀρά); *luminătorul* (λύχνος), pentru că alungă negura (λύειν τὸ νύχος), adică *întunericul* (σκοτός); *tristețea* (λύπη), de la [verbul] „a lipsi (λείπει)”, pentru că este întemeiată pe lipsă; *vânt* (ἄνεμος), pentru că suflând, se află în așteptare (ἀναμένει); *masculin* (ἀρρενικόν), pentru că are parte de biruință; *semn* (σημεῖον), pentru că e sinonim cu ceea ce se întipărește; *câine* (κύων), pentru că naște ade-seori (κύειν συχνῶς); *lumânare* (κηρός), pentru că, arzând, se topește, așa cum și *cedrul* (κέδρος), *atunci când arde, transpiră* (καιόμενος ἰδροῖ); *episcop* (ἐπίσκοπος), pentru că este cel care supra-veghează (ὁ ἐπὶ τῷ σκοπεῖν ὄν).

Inima (καρδία) vine de la a sălta, adică a pulsa neîncetat; *rinichii* (νεφροί) se numesc așa pentru că sunt purtați în [partea din] spate [a corpului] (ἐν τῷ νώτῳ φέρεσθαι); *ceafa* (μεταφρένα) indică partea din spate a capului, adică *după creier* (μετὰ τὰς φρένας); *întrucât creierul se află înăuntrul capului.*

(**Comentariu.** *Craniul* (κρανίον) înseamnă locul unde creierul se află suspendat [ἐν ᾧ κρεμάται ὁ νοῦς].)

Gâtul (τράχηλος) – *cuiul șirei spinării* (τῆς ῥάχης ἦλος); *mustața* (μύσταξ) – locul în care pi-

cură nărilor; *coapsele* (μηροί) se numesc astfel pentru că împart trupul; *umerii* (ὠμοί), pentru că reprezintă *locul* (ὀμάς) unde se întâlnește lățimea cu lungimea [corpului omenesc]; *genunchii* (γόνα), pentru că se apleacă la pământ (εἰς γῆν νεύον); *încheietura* [genunchiului] (ἀγκύλη), pentru scobitura care există deasupra ei (κοῖλον); *subsuoara* (μάλαι), de la *firele de păr* (μαλλοῦ τῶν τριχῶν); *dinții* (ὀδόντες), fiindcă sunt pentru *hrană* (ἐπί ἐδωδῆ ὄντες); *mâinile* (χεῖρες), pentru că se întind ușor și slujesc [oricărei] nevoi (τὴν χρείαν ὑπουργεῖν); *picioarele* (πόδες), pentru că *lovesc pământul* (παίειν τὸ ἔδαφος); *burta* (κοιλία), pentru că *gestează* cele moi (κύειν τὰ λειᾶ); *intestinele* (ἔντερα), pentru cele care *curg înăuntrul lor* (ἐντός ρεῖν); *plămânul* (πνεύμων), pentru că în el se află *suflarea* (πνεῦμα);

E bine de știut, de asemenea, că unor nume de origine străină nu li se poate afla etimologia, ca de exemplu *sachelar* – cuvânt sirian; *sakel* înseamnă a primi; la fel și *lat* – cuvânt latin, *latus* [sau *latitudo*¹] înseamnă lățime.

Stăpân (δεσπότης) înseamnă o *anume legătură* (δεσμός τις), pentru faptul că stăpânește și cuprinde pe toți; *domn* (κύριος) provine de la „κῦρος”, care înseamnă *stăpânire* (κράτος); *solul* (κῆρυξ) este *cel care se mișcă foarte repede* (τῆ κινήσει ῥάον ὀξύς); *preaînalt* (ὑψιστος) este cel

¹ Cf. variantei propuse de traducerea latină (PG 89, 83 D).

care se află întru înălțime (ὁ ἐν τῷ ὕψει ἐστῶς); cerul (οὐρανός sau ὀρανίς) înseamnă privire în sus/vedere de sus (ὄρασις ἄνω); luna (σελήνη), strălucire (σέλας), lumină (φῶς), licărire juvenilă (σέλας <νεάζον>); soarele (ἥλιος), „ἔ-εως”, pentru că pune în mișcare răsăritul (ἀνατολή), adică aduce lumina: căci „ἔως” înseamnă răsărit; [constelația] Pleiadelor¹ (Πλειάδες) se numește astfel pentru că este alcătuită dintr-o mulțime de stele (πλειόνων ἀστέρων οὖσα); Luceafărul (Ἐωσφόρος), pentru că vine din răsărit (ἐκ τῆς ἑώας φέρεσθαι), adică din est.

Pomarin este un cuvânt latin; căci pomaria se numesc grădinile; Egiptul (Αἴγυπτος) – „ἐγγύποτος”, pentru că este aproape de apă (ἐγγύζουσα τῷ ποτῷ) sau de râu (τῷ ποταμῷ); Nilul, pentru că înnoiește materia (νεάζειν τὴν ὕλην); Babilonul provine de la cuvântul evreiesc „babel”, care înseamnă amestecare sau tulburare.

Mirele (νύμφιος) este cel care iubește mireasa (ὁ νῦν φιλῶν τὴν νύμφην); notar (notarius – secretar) e cuvânt latin: căci „notae” desemnează literele [alfabetului] latin; pruncul (νήπιον) vine de la lapte nou (νέον πῖον), adică gras; tânărul (νεώτερος) este cel tânăr la înfățișare (ὁ νέος τῆ ὀράσει); marinarul (ναύτης), cineva de pe corabie (τῆς νηός τις); fata (κόρη), oprirea [s]curgerilor, adică a sângiuirilor înainte de naștere; irisul ochilor (κόρη τοῦ ὀφθαλμοῦ) se numește așa pen-

¹ Scil. constelația „Cloșca-cu-pui”.

tru că *lacrima curge din orbita* [lor] (ἐκ τοῦ κοίλου ῥέειν τὸ δάκρυον); de aici își ia numele și *colir* (κολλύριον), însemnând *ceea ce împiedică lacrimile să curgă* (τὸ κωλύον τὸ ῥέον); *ochiul* (ὀφθαλμός) – vedere încețoșată foarte, adică *turbure*¹; *comentariul* (σχόλιον) înseamnă *ceea ce se adaugă detaliat* (σχολήν) spre o lămurire mai bună a sensurilor sau a cuvintelor mai dificil de înțeles.

Comentariu. Să nu se ignore din partea iubitorului de lectură ușurința cu care cel ce va arăta râvnă pentru înțelegerea definițiilor de față va deprinde toate sensurile adevărarilor de credință acumulate în timp.

Trebuie știut că cele două nume ale lui Hristos – mă refer la cele de *om* și *Dumnezeu* – se afirmă activ, fiind atribuite pe temeiul propriilor lucrări. Căci numele de *Dumnezeu* nu semnifică

¹ Sau, parafrazând, partea încețoșată [a ochilor] prin care vedem. Etimologiile prezentate în această parte introductivă, interpolată de altfel, nu sunt riguros științifice; de obicei, autorul aproximează pe temei mai degrabă alegorico-auditiv, decât prin respectarea legilor gramaticale ale etimologiei convenționale; în cazul de față (cf. Pierre CHANTRAINE, *Pierre Chantraine, „Dictionnaire étymologique de la langue grecque: Histoire des mots”* [vol. I, II, III & IV-1], Ed. Klincksieck, Paris, 1968-1977, p. 812), ὀφθαλμός provine de la rădăcina ὄψ sau ὄψ (privire, vedere, aspect, înfățișare) și θάλαμος (odăie, încăpere); cf. *Zah.* 14, 12, I. ZONARAS, *Lexicon*, ed. I.A.H. Tittmann, Leipzig, 1808, p. 1489, H. LIDDELL, R. SCOTT, *Marele dicționar al Limbii Eline (Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης)*, traducere în limba neogreacă Xenofond P. Moschos, Ed. I. Sideris, Atena, 1906, vol. III, p. 391, I. PANTAZIDOU, *Dicționar homeric (Λεξικόν Ὀμηρικόν)*, Ed. I. Sideris, f.a. ed., p. 492, lema ὀφθαλμός desemnează etimologic „οἱ τῶν ὀπῶν θάλαμοι (spațiul orbitelor [oculare])”.

natura¹ dumnezeirii – fiindcă aceasta este pentru noi inefabilă și mai presus de nume –, ci se atribuie numele de *Dumnezeu* pentru capacitatea lui [absolută] de a vedea, așa cum spune Sfântul Dionisie, sau de a *alerga* (θέειν), adică a *străbate* (διατρέχειν), sau de a *aprinde* (ἐκ τοῦ αἰθεῖν) și a arde². La fel și substantivul „om” nu semnifică însăși firea, ci faptul că are privirea îndreptată spre înălțime, adică lucrarea ochilor lui caută cele de sus. Prin urmare, dacă ambele nume ale firilor lui Hristos provin din propriile lucrări, mă mir de împietrirea ereticilor care nu se rușinează să tăgăduiască lucrările Sale firești.

Despre iconomia mântuirii

Iconomia mântuirii³ în relație cu Hristos poate fi înțeleasă în trei feluri:

– ca atunci când afirmăm, „în virtutea iconomiei [*scil.* pogorământului] dumnezeiești, că Hristos a fost alăptat, a fost prunc, a crescut, a dormit și a simțit foamea” – lucruri petrecute în acord cu firea iconomiei Sale trupești [*scil.* a pogorământului datorat condiției Sale trupești].

– ca atunci când spunem, de asemenea, *din iconomie* [*scil.* din pogorământ] și despre lucruri

¹ Οὐσία.

² Sfântul Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus* 12, 2, 3 (PG 3, 969 C-972A); Sfântul Ioan Damaschin, *Expositio Fidei* 9, 14-16, Kotter II, pp. 31-32.

³ Οἰκονομικῶς.

care s-au petrecut, dar care nu era neapărat nevoie să se petreacă; [însă] se fac din pogorământ și spre mântuirea unor [oameni], ca atunci când Pavel l-a circumcis pe Timotei, cu scopul de a-i atrage pe iudei¹; de aceea și pe sine s-a curățit. Și tăierea împrejur a lui Hristos a avut loc în același fel din pogorământ, pentru a nu părea că încalcă Legea [mozaică].

– ca atunci când din iconomie [*scil. din pogorământ*], de asemenea, a venit la smochin de dimineață flămând și smochinul [blestemat fiind] s-a uscat², sau când a venit la ucenici noaptea, mergând pe apă³, în acord cu anumite rațiuni ascunse ale planului dumnezeiesc de mântuire a lumii.

Astfel ereticii, trecând cu vederea aceste moduri de înțelegere a planului dumnezeiesc, afirmă că [lucrul ce se petrece] *din iconomie [dumnezeiască]* are loc în închipuire sau aparență.

Comentariu. Nu trebuie să se ignore că firile compuse, de vreme ce sunt compuse, sunt și ușor de descompus, așa cum susține marele Grigorie [când zice] că: „începutul separării este compunerea”⁴.⁴ De aceea trupurile, atât

¹ F.A. 16, 3.

² Mt. 21, 19; pentru explicarea acestui act simbolic, *vezi omilia la Lunea Mare a Sfântului Ioan Damaschin (Sfântul Ioan Damaschin, Cuvântări la sărbători împărătești, la sărbători ale Maicii Domnului și la Sfinți, trad. din limba greacă veche pr. dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă, EIMBOR, București, 2010, pp. 153-165).*

³ Mt. 14, 25.

⁴ Grigorie Teologul, *Oratio* 40, 7, PG 36, 365 C 4 ș.urm. și 28, 7, PG 35, 33 C 5 ș.urm.

ale oamenilor, cât și ale animalelor, sunt re-
pede atinse de coruptibilitate și de moarte,
ca și cum cele patru firi și elemente, din ca-
re sunt acestea alcătuite, se împotrivesc și se
îndârjesc unele împotriva celorlalte. Pe când
lucrurile simple și necompuse au o existen-
ță fericită și rămân până la sfârșit[ul lumii]
incorruptibile, precum sufletul omului, soa-
rele, lumina, luminătorii, aerul, apa, focul,
vântul și toate cele simple și unitare, ne-
mestecate și necompuse. De aceea plantele
și copacii, ca unele ce sunt alcătuite din cele
patru elemente (din pământ, zic, apă, soare
și aer), nu rămân în afara ofilirii și stricăciu-
nii, ci se sting asemenea trupurilor. La fel se
întâmplă și cu pământul: fă un vas, din pă-
mânt și apă, și se va strica ușor.

**Respingerea și anularea celei mai cunoscute
aserțiuni a monofiziților, care susține că nu
există fire neipostaziată**

Întrebarea ortodoxului. „Afirmând existența
a două nașteri ale lui Hristos – una de mai îna-
inte de veci din Tatăl, după dumnezeire, și cea-
laltă din anii cei mai de pe urmă din Fecioară,
după umanitate –, spuneți-ne dacă poate exista
naștere neipostaziată, iar noi o să vă spunem da-
că poate exista fire neipostaziată.”

Căci, în sens propriu, nașterea este adăugarea
unui [nou] ipostas, păstrându-se identitatea firii.

Așadar, așa cum în Ipostasul unic al lui Dumnezeu-Cuvântul cele două nașteri n-au adăugat un nou ipostas, la fel nici în urma celor două firi unite ipostatic nu s-a adăugat o nouă persoană. Prin urmare, ori de câte ori ne întrebă ereticii dacă „există fire neipostaziată”, trebuie să le răspundem: „Există naștere în afara persoanei?” Căci unde există o naștere nouă, acolo se va afla și adăugarea unei [noi] persoane.

Toate acestea care s-au scris [aici] să se citească nu într-un mod simplu și la întâmplare, ci cu râvnă, cu frică și cu toată evlavia; și să nu rămână, de asemenea, ascunse, ci să fie făcute cunoscute tuturor: și preoților, și clericilor, și monahilor și credincioșilor. Și să fie copiate fără greșală de cei cu râvnă, fără a omite nimic. Și nimănui dintre creștini să nu-i rămână necunoscute, ca să nu aibă parte de pedeapsa cuvenită neștiinței în Ziua Judecării, când ne vom înfățișa înaintea tronului lui Hristos goi și descoperiți, iar, pentru faptele proprii, ori vom fi pedepsiți, ori vom moșteni Împărăția cea fără de sfârșit, de care cu toții să ne învrednicim. Iar dacă prin nașterea cea de-a doua a Dumnezeu-Cuvântului Întrupat nu I se adaugă Acestuia o a doua persoană, atunci nici pentru cea de-a doua Sa fire nu I se va adăuga niciodată un alt ipostas.¹

¹ Adaos aflat în *ms.* W (cf. CCSG 8, p. 75).

III, 1.

Comentariu. Îi rugăm pe cei care se vor apleca asupra cărții de față să citească negreșit și comentariile [consemnate] pe margine, în diferite locuri. Și dacă, așa cum e firesc, cartea conține și câteva greșeli sintactice, ne cerem iertare; căci cel care scrie fără un plan prestabilit, cu mintea concentrată doar la propriile idei și cu dorința de a le însemna, neglijează adesea canoanele limbii și semnele de punctuație.

Antologie [cu titlul] *Despre credința ortodoxă*, alcătuită din scrierile *Sfintelor Scripturi* și ale [Sfinților] *Dascăli de către Anastasie, cel mai neînsemnat dintre monahi*

Prologul scrierii

Începutul cuvintelor Tale, Hristoase, Adevărul, nu este altul decât Tu Însuși, Dumnezeu-Cuvântul, adevărul nemincinos, ca Cel ce ești cu adevărat Adevărul și Cel născut din adevărul părintesc mai presus de adevăr; Cel ce le-ai făgăduit iubitorilor de adevărul Tău că le vei trimite Duhul Adevărului și le-ai spus: „Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe Care Eu Îl voi trimite întru numele Tatălui Meu, Duhul Adevărului, Acela vă va călăuzi întru tot adevărul, astfel că nu veți fi voi cei ce veți grăi, ci Duhul Adevărului, Cel ce

grăiește întru voi adevărul.”¹ Că și cei dornici să culeagă mărgăritare strălucitoare și de mult preț din adâncuri nevăzute pentru [a le aduce] oamenilor, prin lepădarea oricărui veșmânt, prin umplerea gurii cu untdelemn și prin tragerea aerului din belșug pe nări, se aruncă în adâncul întunecat și plin de beznă, arătându-ne, după părerea mea, prin acest exemplu, că orice om dornic de a cerceta adâncurile apelor duhovnicești și de a pescui dumnezeieștile și curatele mărgăritare din ele trebuie să fie gol de tot acoperământul pătimăș, să aibă și să fie insuflat de Duhul Sfânt, potrivit cu Sfântul care zice: „duhul dumnezeiesc care-mi umple nările”², „suflarea Celui-Preaputernic care mă învață”³, „Eu gura mi-am deschis-o și duh am tras într-înșă”⁴, ceea ce este untdelemnul veseliei, ca prin acestea să se împlinească dumnezeiescul cuvânt care spune: „Omul bun, din vistieria cea bună a inimii sale scoate ce este bun, iar omul rău, din vistieria cea rea a inimii sale scoate ce este rău.”⁵ Căci primejdia nu este într-atât de mare pentru cei ce se încumetă [să se pogoare] în adâncurile apelor, cât pentru cei care, stăpâniți de patimi, vor să cerceteze adâncurile Scripturilor Sfinte. Căci numai Duhul Sfânt, ca Dumnezeu, poate „să

¹ Cf. *In.* 14, 26; 15, 26; 16, 13; *Mt.* 10, 20.

² *Iov* 27, 3.

³ *Iov* 33, 4.

⁴ *Ps.* 118, 131.

⁵ *Lc.* 6, 45.

cerceteze adâncurile lui Dumnezeu"¹. De aceea și un anume înțelept spunea: „Mai întâi trebuie să te curățești pe tine însuși și apoi va fi convenit să vorbești cu Cel curat.”² Iar dacă [până și] cel care-L avea înlăuntrul său pe Hristos vorbind, și care s-a ridicat până la al treilea cer, și a auzit în Rai cuvinte de negrăit³, și a spus: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine”⁴ le-a scris corintenilor într-o epistolă că „în parte vorbim și în parte cunoaștem”⁵, atunci cine ar putea fi acela care spune: „[știu să] vorbesc în chip desăvârșit și cunosc în chip desăvârșit, chiar și pe cele ale lui Dumnezeu care sunt de necuprins cu mintea”? De asemenea, și un alt teolog vorbind în Duhul Sfânt despre acestea spunea: „De câte ori vorbesc despre Dumnezeu îmi sunt cuprinse de frică și limba, și auzul și cugetul.”⁶ Pentru că a vorbi despre Dumnezeu nu este lipsit de primejdie.

Însă unii (care nu înțeleg cum se rânduiesc cele din pântecel lor, ci, după părerea mea, sunt tulburați de patimi de necinste și se scaldă în mocirla plăcerilor, necunoscând dacă în oameni se află Duh Sfânt, însă lucrând fără frică numai voile cărnii și ale plăcerilor), fără priceperea și cercetarea acestora, batjocoresc și iau în râs, în

¹ I Cor. 2, 10.

² Sfântul Grigorie Teologul, *Oratio* 39, 9, PG 36, 344 B.

³ II Cor. 12, 2-4.

⁴ Gal. 2, 22.

⁵ Cf. I Cor. 13, 9.

⁶ Sfântul Grigorie Teologul, *Oratio* 39, 11, PG 36, 345 C.

spelunci și case de desfrânare, prin piețe și în băi publice tainele lui Hristos, pregătindu-le spre a fi hulite de cei necredincioși – ei care de multe ori nu au fost în stare să deprindă și nici să învețe pe de rost mai mult de două cuvinte sau trei apoftegme ori spuse patristice, arătându-se cu ajutorul acestora dascăli, dar nu din cei hirotoniți de mâna lui Dumnezeu, ci mânați de patimi, de convingeri iubitoare de slavă deșartă și de plăceri, de dragul câștigului urât vânzând adeseori, asemenea lui Iuda, porcilor și celor nevrednici dumnezeieștile mărgăritare ale Cuvântului¹. Pentru că, după cum se poate vedea din scrierile istoricilor bisericești de-a lungul vremilor, cele mai multe erezii și-au avut obârșia în deșarta iubire de stăpânie și de arginți, în nevoia de a fi pe placul oamenilor și în mândrie. Dar dacă L-ar fi sălășluit înlăuntrul lor pe Duhul Sfânt prin studiu, nevoință și nepătimire nu ar fi ajuns la o asemenea orbire. Iar dacă „noi nu știm să ne rugăm cum trebuie”² de nu vom dobândi Duhul cel dumnezeiesc, în ce măsură [vom putea] cerceta tainele lui Dumnezeu?

Dar, în orice caz, [acești] teologi găunoși îmi vor spune că „noi nu vorbim de la noi, ci din Sfânta Scriptură și din cuvioșii Părinți ai Bisericii Sobornicești”; dar și eu, la rândul meu, le voi răspunde că „toți ereticii propagă același lu-

¹ Cf. Mt. 7, 6.

² Rm. 8, 26.

cru când li se pare că argumentele lor împotriva noastră sunt din Sfânta Scriptură și din [scrierile sfinților noștri] dascăli”.

De aceea, după părerea mea, nici Scriptura, nici cuvintele Părinților nu le va putea omul înțelege fără greșală și smintire dacă nu-i va fi sălaș și călăuză Duhul Sfânt, Care le-a grăit [pe acestea]; așadar e limpede că afirmația lui Hristos „Duhul Adevărului vă va călăuzi la tot adevărul”¹ se referă atât la [Sfânta] *Scriptură*, cât și la [Sfinții] Părinți.

¹In. 16, 3.

III, 2. Capetele pe care ortodoxul este dator să le respingă și anatematizeze înainte de [orice] dispută, ori de câte ori urmează să discute în contradictoriu cu teodosieni¹ sau gaianiți² despre cuvântul credinței³

¹ Sau severieni – adepții lui Teodosie I. Acesta a urcat pe tronul Alexandriei (urmându-i lui Gaian care a păstorit 103 zile) în anul 535 sau 537, iar în anul 538 a fost alungat și condamnat împreună cu toți episcopii săi pentru susținerea monofizitismului și a lui Dioscur al Alexandriei (condamnat de Sinodul de la Efes pentru susținerea ereticului Eutihie). Teodosie s-a refugiat la Constantinopol (alături de un număr important de monahi egipteni monofiziți), unde s-a bucurat de protecția împărătesei Teodora, continuând să conducă de la Derkon (localitate din apropierea Constantinopolului, unde a fost exilat de împăratul Iustinian pentru respingerea hotărârilor Sinodului de la Calcedon), până la moartea sa (22 iunie 566), facțiunea monofizită din Alexandria cunoscută, de altfel, și sub numele de „Angheliți” (întrucât adepții acesteia s-au reunit inițial la biserica *Ἀγγελίου*), sabelieni și tetradiți (Timotei de Constantinopol, *De receptione haereticorum*, PG 86, 60A). Printre ucenicii lui se numără și Iacob Baradeus, episcop de Edesa († 578), reorganizatorul bisericii siro-iacobite, hirotonit episcop de acesta.

² Susținătorii, alături de Iulian de Halicarnas, ai aftartocetismului. Au primit numele de la Gaian, arhiepiscop al Alexandriei. Gaian a fost hirotonit de însuși Iulian, rămânând episcop pentru 103 zile. A pierdut tronul în favoarea lui Teodosie I (depus la puțină vreme de Iustinian), fiind exilat de către Narse, trimisul imperial al împăratului Iustinian (Leonțiu de Bizanț, *De sectis* V, IV, PG 86, 1232B), în Cartagina și apoi în Sardinia, unde a murit. Timotei, presbiterul de Constantinopol (*De receptione haereticorum*, PG 86, 58), îi numește „gaianiții lui Gaianus”, afirmând că sunt gruparea care a acceptat alături de Gaian, arhiepiscopul Alexandriei, învățătura lui Iulian de Halicarnas. Adversarii lor i-au numit fanteziști, manihei, iar ei le-au răspuns acuzațiilor, numindu-i „ftartolatri” și „ctisioalatri” (pentru detalii, *vezi Studiul introductiv*).

³ *Scil.* învățătura de credință.

Mai înainte de toate trebuie să se lepede de Nestorie și de credința sa și apoi de următoarele: de cel ce nu mărturisește că Sfânta Pururea Fecioară Maria este născătoare de Dumnezeu atât după fire, cât și mai presus de fire; de cel ce afirmă în Hristos două persoane sau două ipostasuri sau două firi despărțite; de asemenea, de cel ce nu acceptă unirea ipostatică [a firilor] în Hristos; de cel ce tăgăduiește afirmația care spune „o singură fire întrupată a lui Dumnezeu-Cuvântul”, după cum a tălmăcit-o Sfântul Chiril [al Alexandriei]; de cel care susține sau gândește că în Hristos există două firi, masculină și feminină; de cel ce pretinde că dumnezeirea lui Hristos s-a despărțit de Sfântul Său Trup pe Cruce sau în mormânt sau în orice alt loc; de cel ce nu mărturisește că [Sfânta] Împărtășanie este Trupul lui Dumnezeu și Sângele lui Dumnezeu.

Cu mult mai mult decât toate și înainte de toate trebuie să-l anatematizeze pe cel ce predică sau are o credință sau o dogmă nouă, diferită de credința celor 318 Părinți de la [Sinodul din] Niceea, a celor 150 de Părinți de la [Sinodul din] Constantinopol și a celor 200 de Sfinți Părinți de la [cel dintâi Sinod] care a avut loc la Efes, precum, de asemenea, și pe cel care a aflat sau a primit de la Sinodul din Calcedon o nouă credință într-un cuget diferit de cel al Sfinților Părinți Dionisie, Irineu, Clement, Ambrozie, Iulie, Eustațiu,

Atanasie, Vasilie, Grigorie și Grigorie¹, Amfilohie, Ioan, Epifanie, Teofil, Proclu, Efrem, Isidor și al fericitului părinte și dascăl Chiril și al celorlalți Sfinți Părinți de același cuget cu ei. Pe cei ce nu urmează acestor Sfinți Dascăli îi socotim vrednici de judecată și înstrăinați de Hristos.

IV. În numele Tatălui și al Fiului și al Prea-sfântului și de-viață-Făcătorului Duh.

Epistola lui Anastasie, neînsemnatul presbiter de la Sfântul Munte Sinai, despre credința planului de mântuire al lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, către Sfânta Biserică Sobornicească din Babilon², redactată la cererea fraților noștri ortodocși iubitori de Hristos

La început a fost Dumnezeu și Dumnezeu a fost într-un început și mai înainte de începutul fără de început; Dumnezeu a fost dintotdeauna și este și va fi. [Zicând] Dumnezeu, mă refer la Treimea cea Sfântă, deoființă și nezidită – Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.

Acesta, Dumnezeul nostru, Care pururea este și a fost mai înainte de toate, prin voințele Sale dumnezeiești, cele mai înainte de [orice] început și cu totul ascunse, cugetă și face înainte de orice altă zidire sfintele puteri îngerești, la timpul și locul și în felul numai de El singur cunoscu-

¹ Scil. Grigorie Teologul și Grigorie de Nyssa.

² Scil. Cairo.

te; a căror natură și rânduială, număr, mod de viațuire și chip numai Însuși Dumnezeu, Creatorul acestora cunoaște.

Însă unul dintre mai-marii acestor cete netrupești și oștiri îngerești, semețindu-se împotriva Făcătorului, după cum spun Profeții Isaia și Iezechiel, a fost respins și a căzut dimpreună cu ceata sa – cel care acum se numește diavol și demonii, cei dimpreună cu el. După ce, așadar, Dumnezeu a creat lumea văzută ([prin aceasta] înțelegând, desigur, cerul, și pământul și cele din el), diavolul a crezut, după cum afirmă unul dintre Dascăli, că „el este cel pe care Dumnezeu urmează să-l numească rege și domn al zidirii văzute”¹. Și atunci când l-a văzut pe Adam făcut și numit de către Dumnezeu stăpân asupra celor de pe pământ, rănit și aprins de invidie, vicleanul l-a înșelat pe om prin mijlocirea Evei și a pomului, fie din îngăduința lui Dumnezeu, fie într-un alt chip mai tainic, cunoscut [numai] lui Dumnezeu; căci nu ni se cuvine a cerceta peste măsură cele trecute sub tăcere de Sfânta Scriptură, adică cele referitoare la Rai și la pom și la dezgolare și la veșmintele [de piele]² și la altele asemenea care nu sunt lămurite pe deplin în sfintele cărți.

Așadar, Satana s-a întrarmat, după cum am spus mai devreme, dintru început împotriva neamului omenesc. Apoi prin mâna lui Cain³ îl

¹ Trimitere neidentificată.

² Fac. 3, 21.

³ Fac. 4, 8.

ucide pe Abel; după aceea îi ademenește pe oameni asupra fiicelor lui Cain¹ și pe urmă [îi face] să se închine ca unor dumnezei în locul lui Dumnezeu, idolilor și lucrurilor făcute de mâini omenești. De aceea Dumnezeu i-a pedepsit cu potopul; apoi făcându-I-se milă de ei, reînnoiește lumea din sămânța lui Noe. Însă nici astfel oamenii nu s-au înțeleptit, ci s-au dedat cu și mai mult sânge închinării la idoli și relexor.

Atunci, Dumnezeu a arătat câțiva luminători – chipuri ale închinării la Dumnezeu (și mă refer la fericitul Avraam, și la Isaac și la Iacov), dar nici așa lumea nu s-a înțeleptit. Apoi Stăpânul a adus asupra zidirii diferite și nenumărate feluri de îndreptare; prin urmare, a dat Legea scrisă, arătându-Se lui Israel prin semne, miracole și minuni; dar nici așa oamenii nu au părăsit rătăcirea. După [darea] Legii, a trimis profeți făcători de minuni, dar și pe aceștia, după ce s-au dezis de ei, i-au junghiat.

Așadar, la capătul tuturor acestora, „când a venit plinirea vremii”² străvechii voi a lui Dumnezeu, spre săvârșirea tainei, rânduite de Dumnezeu de mai înainte de veci spre slava noastră, L-a trimis pe Fiul Său făcut om dintr-o femeie pururea-fecioară, fără sămânță, [și] „după aceasta pe pământ S-a arătat și cu oamenii împreună a locuit”³. Dar nici așa vicleanul cu nerușinare nu

¹ *Fac.* 6, 2.

² *Gal.* 4, 4.

³ *Bar.* 3, 38.

s-a oprit să nu aducă tulburare în lume, ci și mai stăruitor se grăbea să alunge prezența lui Hristos care se sălășluise desăvârșit în oamenii pe care și i-a făcut mădulare ale sale.

Și mai întâi Simon Magul¹, samarineanul, din ținutul Gitthon², a spus celor din Roma în zilele verhovnicului Petru că „Iisus, Cel ce a venit, n-a fost decât un mincinos și un înșelător, și eu sunt adevăratul Hristos”. Și după el s-au arătat Cerint³, Nicolae⁴ și Marcion⁵, susținând în răcăirea

¹F.A. 8, 9; este amintit, de asemenea, de Sfinții Iustin Martirul și Filosoful (*Apologia* I, 26, 56; *Dialog cu Trifon* 120), Irineu de Lyon (*Adversus Haereses* I, XXIII, 1-4), Clement Alexandrinul, Ioan Damaschin ș.a.

²Sat fără rezonanțe istorice din Samaria.

³După Ipolit Romanul (*Omnium Haeresium Refutatio* VII, 33, 39-46, pp. 256-257), Cerint (sau Merinth – *Μήριθος*), egiptean prin educație, nu atribuia creația lumii lui Dumnezeu, ci unei puteri superioare (înger); după opinia lui, Iisus nu s-a născut în chip mai presus de fire din fecioară, ci în chip firesc; Cerint este cel mai vechi eretic menționat în sursele istorice, excepând Noul Testament, fiind, după Epifanie al Salaminei, contemporan Apostolilor și lui Ebion, (*Panarion* XXVIII, PG 41, 377-388), care, după Tertulian, i-ar fi succedat la conducerea acestei facțiuni (*Pseudo-Tertullian, Adversus omnes haereses* 3).

⁴Unul dintre primii șapte diaconi (F.A. 6, 5), care ulterior a apostaziat, predicând desfrânarea și consumul ofrandelor aduse idolilor (Ipolit Romanul, *Omnium Haeresium Refutatio* VII, 35, 90-97, pp. 258).

⁵Eretic dualist, care a transpus și inserat în Sfintele Evanghelii ideile presocraticului Empedocle (pentru o analiză amplă, vezi Ipolit Romanul, *Omnium Haeresium Refutatio* VII, 29-31, Oxonii, 1851, pp. 246-255) susținând că Vechiul Testament este străin de cel Nou și tăgăduind, printre altele, Taina Nunții, unicitatea botezului și învierea trupurilor (Sfântul Damaschin, *Liber de Haeresibus* 42, 5-6, Kottler IV, p. 32); a fost combătut de Tertulian (pentru detalii, vezi Tertulian, *Adversus Marcionem*, text critic și traducere Ernest Evans în colecția Oxford Early Christian Texts, OUP, Oxford, 1972).

lor aceleași lucruri. Dar pe dată voia lui Dumnezeu i-a nimicit pe ei cu tot cu învățăturile lor.

Dar nici așa vicleanul balaur n-a încetat să lupte împotriva Bisericii. Căci neîntârziat a ridicat prigoane împotriva ei din partea elinilor¹ și a celor fărădelege. Dar îndată ce acestea, prin puterea lui Hristos, au încetat, șarpele cel cu multe chipuri a născocit și un al treilea fel de înșelăciune: la auzul cuvântului Domnului care zice în Sfânta Evanghelie: „Dacă Mă voi duce”² la Tatăl „voi ruga pe Tatăl și alt Mângâietor vă va da vouă”³, și-a sădit sămânța într-ascuns în diferiți magi și vrăjitori, [făcându-i] să zică: „Eu sunt Mângâietorul pe care a făgăduit Hristos să-l trimită în lume.” Între aceștia se numără și Manes, căpetenia maniheilor⁴, și

¹ Scil. „neamurile”, idolatrii, religiile politeiste.

² In. 14, 3.

³ In. 14, 16.

⁴ Ucenicii lui Manes persul (născut în Babilon, 216-274/276), care susțineau dualismul ontologic sub influența zoroastrismului, s-au răspândit în întreg Imperiul Roman până în China, manifestând ostilitate la adresa Creștinismului; în vestul Europei au suferit influențe majore din partea gnosticismului; socoteau că Hristos a existat aparent, practicau cultul soarelui și al lunii, blasfemiind Vechiul și Noul Testament (vezi Sfântul Damaschin, *Liber de Haeresibus* 66, 1-6, Kotter IV, p. 37); împotriva lor au scris, printre alții, Fericitul Augustin (o vreme membru al acestei secte), Didim cel Orb, Tit de Bostra († 378), Zaharia Sholasticul (sec. V), Sfântul Ioan Damaschin ș.a., dar și filosofii păgâni, precum neoplatonicul Alexandru de Lykopolis (cca 300), cea mai veche scriere creștină împotriva maniheismului fiind datată în ultima decadă a secolului al III-lea și aparține lui Teonas, episcop de Alexandria; pentru detalii asupra practicilor acestora pe temeiul textelor păstrate, vezi Jason David BEDUHN, *The Manichaean Body in Discipline and Ritual*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore & Londra, 2000.

Montanus¹, cel din ținutul Ardavav, precum și alții. Și pentru că au dat greș și vrăjmașul a cunoscut că pe zi ce trece propovăduirea lui Hristos va crește și va spori și idolatria nu va mai avea tăria să ducă în rătăcire neamul omenesc, a semănat în lume diferite zăzani, ca lupta și dezbinarea prezente în idolatrie să le întâmpine oamenii și în dreapta credință.

Astfel că după câțiva ani demonul – corifeul acelei cete² de scamatori arieni [alcătuită din] Manes, Montanus și Novat³ – i-a adunat laolaltă și pe mimii lor, pe Apolinarie⁴ care susținea

¹ Eretic din secolul al II-lea, originar din Frigia; adeptii săi acceptau Vechiul și Noul Testament, introducând totodată și alți profeți, precum pe Montanus însuși alături de profetesele sale Priscilla și Maximilla, pe care le așază mai presus de Hristos și de Sfintele Evanghelii (vezi Ipolit Romanul, *Omnium Heresium Refutatio* VIII, 19, Oxonii, 1851, pp. 275), centrându-și învățătura pe ideea extazului profetic (pentru reactualizarea informațiilor întemeiate pe descoperirile arheologice recente, vezi Antti Marjanen, „Montanism: Egalitarian Ecstatic “New Prophecy” în: Antti Marjanen & Petri Luomanen [ed.], *A companion to second-century Christian “heretics”*, Ed. Brill, Leiden & Boston, 2005, pp. 185-212).

² *Ορχήστρα* era locul de pe scenă unde se afla corul antic.

³ Novatus sau Novatian (cca 200–258); adeptii săi au fost supranumiți și *kathari* (*καθαροί*) sau puritani, deoarece susțineau că nu trebuie să se acorde iertarea nimănui, cu atât mai mult idolatrilor sau celor care au săvârșit păcate de moarte.

⁴ Episcop de Laodiceea (+ cca 390); a luptat, alături de Atanasie al Alexandriei, împotriva lui Arie și a lui Diodor de Tars, dar, sub aspect hristologic, a susținut că Hristos a avut trup și suflet omenești, iar mintea (*νοῦς*) Sa a fost dumnezeiască, fiind combătut de Sfântul Vasile cel Mare ca precursor al monofizitismului; personalitate cu o cultură vastă, a încercat să-l depășească și să-l înlocuiască pe Homer printr-o operă uriașă în versuri, alcătuită din 24 de cărți despre creația lumii și a istoriei poporului

că omul¹ asumat de Hristos a fost fără suflet, fără minte și voință², pe Eunomie³ și pe cei dimpreună cu el, care spuneau despre Logosul dumnezeiesc că este o creatură și învățau că dumnezeirea și umanitatea Sa au o singură fire, voință și lucrare. Și iarăși nefiindu-i de-ajuns toate acestea diavolului celui urâtor de bine, se întrarmează împotriva Preasfântului Duh prin mijlocirea pnevmatomahului Macedonie⁴. Dar puterea cea dintru înălțime le-a zdrobit pe toate acele fiare viclene și îndârjite împotriva lui Dumnezeu, pierzându-se cu totul până astăzi pomenirea arienilor, macedonienilor sau eunomienilor din lume care s-au ridicat împotriva dumnezeirii; și așa cum balaurul, rănit foarte grav, pe zi ce trece devine din ce în ce mai slab, la fel și diavolul lovit în moalele capului

evreu, și să imite în celelalte scrieri ale sale pe Pindar, Euripide și Menandru (Alexander KAZHDAN, *ODB*, vol. I, p. 136).

¹ *Scil.* firea umană.

² *Ἀψυχος, ἄνοος, ἀθελής.*

³ Eunomie (335-394), episcop de Cizic, ucenic al lui Aetios și lider, după moartea acestuia, al neoarienilor (heterousieni) radicaliști, susținea, cu precădere sub influența filosofiei platonice (folosește idei îndeosebi din *Cratylus*) și neoplatonice sau aristotelice (*Logica*) – Sfântul Vasile îl acuză că îl plagiază pe Filon de Alexandria (*Contra lui Eunomie* III [VII] 8) –, că Fiul și Sfântul Duh sunt creați, tăgăduind astfel existența și consubstanțialitatea Sfintei Treimi; fragmente din opera sa nu s-au păstrat decât în lucrările antieretice *Contra lui Eunomie* a diferitor Sfinți Părinți (Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Grigorie de Nyssa, Didim sau Epifanie); a fost condamnat la Sinodul al II-lea Ecumenic (381).

⁴ Macedonie, liderul pnevmatomahilor, a fost patriarh al Constantinopolului; tăgăduia dumnezeirea Sfântului Duh, reducând persoana Sa la statutul de putere sfințitoare; a fost condamnat la Sinodul al II-lea Ecumenic (381).

prin Hristos, Fiul lui Dumnezeu, odată cu trecerea timpului se dovedește a fi nimic.

Îată cum a voit mai întâi să nimicească fățiș venirea lui Hristos [în lume] și n-a reușit. Apoi a voit să împiedice propovăduirea [Evangheliei] prin mijlocirea persecuțiilor, și n-a fost în stare; a poftit în locul Duhului Sfânt să li se aducă închinare unor bărbați vrăjitori, dar nu și-a atins ținta; a avut de înfruntat dumnezeirea lui Hristos, și a fost rușinat. Atunci, nereușind să lupte împotriva dumnezeirii, a întors războiul împotriva Trupului lui Hristos [și] după scenele de luptă ariene a scos la iveală monstrul Charybdis¹ al scindării, adică a separat Trupul lui Hristos de dumnezeire, tăindu-L în două pe Hristos Cel Unul. Acestei dezbinări i s-au făcut capete Teodor antiohianul² și Diodor de Tars³.

¹ Monstru marin aflat în strâmtoarea Messina, personificarea furtunii maritime; este socotit de gen feminin, fiind fiica lui Poseidon și a Gaiei.

² Sau de Mopsuestia (cca. 428); ucenic al lui Libanius, asemenia Sfântului Ioan Gură de Aur, apoi al lui Diodor de Tars, fiind foarte apropiat Sfinților Grigorie Teologul și Chiril al Alexandriei, este autorul unei opere exegetice remarcabile (întemeiată pe exegeza istorică cu minime elemente alegorice), cea mai mare parte fiind păstrată în limba siriacă; la Sinodul V Ecumenic de la Constantinopol (553) a fost condamnat pentru opiniile sale nestoriene și pelagiene, fără ca acest lucru să se petreacă și la Sinoadele Ecumenice anterioare (III și IV), ceea ce pare a sugera că nu a fost decât o victimă a conflictului dintre Antiohia și Constantinopol (*ΘHE*, vol. VI, Atena, 1965, col. 221); terminologia sa, deși imprecisă, a ajutat la definirea formulării dogmatice calcedoniene (Alexander KAZHDAN, *ODB*, vol. al III-lea, p. 2044).

³ Diodor de Tars (+ 394), cel mai de seamă reprezentant al școlii antiohiene, un erudit prin excelență, socotit, în timpul

Din aceștia, ca dintr-o rădăcină de elebor, s-a ivit porcul haldeu¹, Nestorie asirianul², care până acum îi împrășcă cu necurăția sa pe cei care se încred în el. Căci, după ce a fost caterisit de către Constantinopol și s-a mutat în ținuturile Mesopotamiei, a semănat și acolo veninul și necurăția lui: și de acolo, ca printr-un canal de scurgere, a infestat întregul Răsărit. Împotriva lui am alcătuit o lucrare extinsă, în care sunt înfierate uneltirile și viclenia sa; la această [lucrare] îi trimitem pe cei plini de râvnă.

Trebuie, așadar, să se știe că nu există în ziua de astăzi o erezie mai vătămătoare decât cea a lui

vieții, stâlp al Ortodoxiei (a fost, spre exemplu, unul dintre aliații principali ai Sfântului Vasile cel Mare la Sinodul II Ecumenic, concomitent luptând împotriva idolatriei propagate de Iulian Apostatul); a dus o viață apostolică, în sărăcie absolută – aspecte evidențiate de Sfântul Ioan Gură de Aur, ucenicul său, în encomiul pe care i l-a dedicat (PG 52, 761-766); în lupta împotriva lui Apolinarie, a încercat să sublinieze umanitatea desăvârșită a lui Hristos, ajungând să învețe că Logosul a locuit în El ca într-un templu. Sfântul Chiril avea să vadă în el în mod firesc un precursor al lui Nestorie, astfel că la diferite sinoade locale unele dintre formulările sale teologice au fost condamnate, dar fără a fi condamnat el însuși ca eretic în mod direct de un Sinod Ecumenic (S. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, în *ΘHE*, vol. IV, Atena, 1964, col. 1244).

¹ O aliterație interesantă, însă cu valoare negativă: „ὁ χαλδαῖος χοῖρος” (IV, 122, CCSG 8, p. 87), în alte manuscrise: „σῦρος χοῖρος”; expresia va fi reluată mai jos ca „χαλδαίου ἄσσυριου χοίρου” (IV, 142, CCSG 8, p. 88).

² De la istoricul Socrate (*Istoria Bisericească* VII, 29, PG 67, 804) aflăm că era de neam „Γερμανικεύς”, fiind născut în orașul Germanikeia, din provincia Cilicia (*lat.* Germanicia Caesarea), lângă Eufrat; pentru originea persană a lui Nestorie, vezi M. BRIERE, „La legende syriaque de Nestorius”, în *ROC*, 2nd series, 5 (1910), pp. 1-25.

Nestorie, care să-și dea pe față veninul într-un mod atât de supărător. Pentru că nu de puține ori, [unii] dintre ei, de dragul câștigului nerușinat și al slavei, susțin [unii] în chip ipocrit că Hristos este Dumnezeu și Sfânta Fecioară e Născătoare de Dumnezeu, și îl anatematizează pe Nestorie și se leapădă de cel ce a afirmat existența în Hristos a două persoane. Cel care vrea să le descopere viclenia să le aducă în față pe Fericitul Chiril și Sinodul care, în acord cu el, l-a condamnat pe Nestorie, și, dacă vor primi în chip sincer aceștia, se vor dovedi de bună credință. Pentru moment, acestea sunt suficiente, cât îl privește pe Nestorie, porcul asiro-haldeu lipsit de credință și întru cuget cu iudeii. Căci Sfânta Biserică îl excomunică pe acesta pentru separarea în Hristos a firilor [divină și umană], precum și pe Sever¹ și pe cei dimpreună cu el pentru amestecarea lor [firilor].

¹ Sever al Antiohiei, principalul lider și teoretician (cu o operă vastă, păstrată în mare măsură în limba siriacă) al mișcării monofizite anticalcedoniene, s-a născut în anul 456 în Sozopolis, într-o familie înstărită; pentru o perioadă a fost elev al lui Libanius, pe care l-a părăsit în favoarea capadocienilor (pentru sursele privitoare la viața sa, *vezi* Pauline ALLEN & C.T.R. HAYWARD, *Severus of Antioch*, Ed. Routledge, Londra & New York, 2005, pp. 4-30), pentru a se dedica ulterior vieții ascetice; în anul 512 urcă pe tronul patriarhal al Antiohiei, după care în 518, de teama arestului iminent, reușește să fugă în Egipt, la mănăstirea Enaton (unde va fi, de altfel, și îngropat la moartea sa survenită în anul 538), reușind să zădărnicească toate eforturile împăratului Iustinian din anii 520-530 de a restabili unitatea doctrinară și canonică a Bisericii.

V. Despre Sfintele Sinoade

E necesar ca cel plin de râvnă să cunoască bine și tema aceasta, referitoare la cele patru Sfinte Sinoade Ecumenice, anume din ce motiv și împotriva căror erezii s-au întrunit și nu numai atât, ci și faptul că au existat înainte și după ele și alte diverse sinoade locale, [care s-au desfășurat] în diferite locuri și au tratat diferite chestiuni.

Așadar întâiul Sfânt Sinod Ecumenic al celor 318 Părinți s-a întrunit la Niceea în vremea Sfântului Împărat Constantin împotriva lui Arie, diacon în Alexandria, pe care l-a anatematizat mai întâi Sfântul Petru episcop și martir, spunând: „Arie este și în veacul de acum și în cel viitor despărțit de slava lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu.” Căci acesta propovăduia că Însuși Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu este creatură, și nu născut mai înainte de veci din Tatăl.

Iar Sfântul Sinod a stabilit că Fiul este *deoființă* cu Tatăl, „născut, iar nu făcut”. Acest Sinod cu cuget dumnezeiesc, statuând că [Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt] sunt trei ipostasuri de o singură ființă, l-a condamnat totodată și pe Sabelie Libianul¹, care spunea că Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt

¹ Originar din Pentapolele Libiei, Sabelie, alături de Noetos și Praxeas, este unul dintre reprezentanții monarhismului modalist care, pe temeiul filosofiei stoice, înțelegeau dumnezeirea dintr-o perspectivă relațională: același Dumnezeu unic se manifestă sub chipuri diferite, atât ca Tatăl, cât și ca Fiu sau Duh Sfânt; de aceea Tertulian îi numește *patropashiți* (*πατροπασχίτες*), întrucât în felul acesta susțineau că pe cru-

sunt un ipostas. Pe temeiul acesta pot fi făcuți de rușine mai ales teodosienii și iacoviții¹ care pretind că ființa², adică firea³, este identică cu ipostasul, după cum urmează să arătăm. Sfântul Sinod a condamnat și erezia lui Fotinos⁴ ce spune că Maria este începătoarea⁵ dumnezeirii și a Trupului⁶ lui Hristos, Care nu este mai înainte de veci după dumnezeirea Sa cea nezidită.

Cel de-al doilea Sfânt Sinod Ecumenic al celor 150 de Sfinți Părinți s-a întrunit la Constantinopol în timpul împăratului Teodosie cel Mare împotriva lui Macedonie, arhiepiscopul Constantinopolului, care afirmase că Duhul Sfânt este creatură. După excomunicarea lui Macedonie, Sfântul Sinod a proclamat faptul că Duhul Sfânt este deoființă cu Tatăl și cu Fiul, adăugând la *Simbolul* [de credință articolul] „întru

ce a pățimit de fapt Tatăl; una dintre extrem de rarele mărturii contemporane referitoare la Sabelie îi aparține lui Ipolit Romanul (*Omnium Haeresium Refutatio* IX, pp. 289-290).

¹ Printre ucenicii lui Teodosie se numără și Iacob Baradeus, episcop de Edesa († 578), reorganizatorul bisericii siro-iacobite, hirotonit episcop de Teodosie al Alexandriei.

² Sau natura (*οὐσία*).

³ Φύσις.

⁴ Fotinos († 376), diacon al lui Marcel de Ancyra (originar din Ancyra) și ulterior episcop de Sirmium, a fost condamnat la mai multe Sinoade, atât în Răsărit, cât și în Apus (Antiohia 344, Milan 345, Sirmium 351), pentru doctrina sa sabelianistă (este cel care ar fi inventat termenul *λογοπάτωρ*), care s-a perpetuat în Apus până în secolul V (pentru detalii, vezi R.P.C. HANSON, *The search for the spiritual doctrine of God. The arian controversy 318-381*, Ed. T&T Clark, Edinburg, 1988, pp. 235-238).

⁵ Scil. principiul (*ἀρχή*).

⁶ Trupul = firea umană.

Duhul Sfânt, Domnul de viață făcătorul” și cele câte urmează.

Sinodul celor 200 de Părinți s-a întrunit mai întâi la Efes la cincizeci de ani după [Sinodul de la] Constantinopol, pe vremea împăratului Teodosie cel Mic, împotriva lui Nestorie, episcopul rău-credincios al Constantinopolului, care propovăduia că Preasfânta Născătoare de Dumnezeu a fost născătoare-de-om și împărțea în chip lipsit de evlavie pe Hristos în două persoane și două ipostasuri; prin excomunicarea lui, Sfântul Sinod a hotărât că Sfânta și Preaslăvita Fecioară este în mod propriu și cu adevărat *Născătoare de Dumnezeu*, învățând cu cuvioșenie că Ipostasul lui Hristos este compus.

Așadar, după vreme de aproape 10 ani, a apărut Eutihie, un oarecare arhimandrit din Constantinopol, care spunea că „Trupul lui Hristos s-a pogorât din cer, nefiind de aceeași ființă cu noi, și că Hristos are o singură fire”. Împotriva acestuia Fericitul Flavian, pe atunci episcop al Constantinopolului, a convocat un sinod local, care l-a excomunicat și a hotărât că „Trupul lui Hristos este deoființă cu al nostru”. Însă, în urma unei cereri către împărat, Eutihie l-a convins pe acesta [să fie de partea sa] și, chemându-l pe Dioscor, papa Alexandriei, a convocat pentru a doua oară un sinod la Efes, așa-numitul „tâlhăresc”, împotriva lui Flavian, unde Fericitul Flavian a murit din cauza rănilor de pe urma loviturilor primite.

De aceea s-a întrunit Sfântul Sinod de la Calcedon, pe vremea împăratului Marcian, împotriva ereziarhilor Dioscor și Eutihie, care susțineau că în Hristos există o singură fire. Și acest Sfânt Sinod, fiindcă Hristos este „desăvârșit în dumnezeire, după cum este desăvârșit și în umanitate”, a făcut cunoscut că „Domnul are în chip neamestecat și nedespărțit două firi”, validând excomunicarea lui Nestorie, pe care o făcuse Sfântul Chiril la Efes, la Sinodul reunit pentru prima dată, și laudându-l pe însuși Fericitul Chiril, despre care s-a spus: „Fericită pomenirea lui Chiril!”

La 100 de ani după Sinodul de la Calcedon, pe vremea împăratului Iustinian, a avut loc al cincilea Sinod Ecumenic împotriva lui Origen, Didim și Evagrie, cugetătorii de cele deșarte, care afirmaseră că sufletele au căzut din cer în trupurile noastre odată cu cele ale demonilor, că iadul are sfârșit, iar diavolul va fi restabilit iarăși în străvechea sa vrednicie îngerească. Același Sfânt Sinod l-a condamnat și pe Sever și ideile sale, ca și pe toți cei ce susțin că sufletele noastre vin la existență înaintea trupurilor.

Iar cel de-al șaselea Sinod Ecumenic a avut loc la Constantinopol, în vremea împăratului Constantin, tatăl lui Iustinian, a lui Agaton, papa Romei, și a lui Gheorghe, Patriarhul Constantinopolului; au luat parte 170 de Sfinți Părinți, reuniți spre a condamna atât erezia ce-

lor ce voiau să introducă inovații în Sfânta Sobornicească și Apostolească Biserică (mă refer la Teodor, episcop de Faran, Honoriu al Romei, Cyr al Alexandriei, Serghie și Pyr, Pavel și Petru, episcopi ai Constantinopolului), cât și pe ereticii participanți la acest Sfânt Sinod care s-au numit pe ei înșiși adepți ai acestor eretici mai sus-amintiți, adică în vremea lui Macarie, cel numit întăistător al Antiohiei și a lui Ștefan, ucenicul său, și a susținătorilor lor. Pentru că acești eretici amintiți mai devreme (Teodor și Honoriu, Kyr și Serghie, Pyr, Pavel și Petru, Macarie și Ștefan) au îndrăznit să afirme necuvios, cu intenția de a rupe legătura Ortodoxiei¹, că în Hristos sunt o voință și o lucrare și după Întrupare. Pentru acest fapt acest al șaselea Sfânt Sinod Ecumenic a excomunicat pe ereticii mai sus-amintiți, ca vrăjmași ai lui Dumnezeu, ca și pe toate dogmele lor huliitoare și pe toți cei ce cugetă asemenea lor sau care vor cugeta [astfel] în viitor, fără dorința de pocăință; între ei s-a numărat și Polyhronios, un stareț la minte asemenea unui copil, care, mânat de o grea rătăcire, se lăuda că învie morții și care a avut parte de iertare pentru că hulele lui au fost mai puțin grave decât erezia în sine. Acest Sfânt Sinod, exprimând în chip mai lămurit și mai presus de îndoială dreapta învățătură ortodoxă, a adevărat că Domnul

¹ Scil. a dreptei-credințe.

nostru a avut după Întrupare două voințe sau voi și două lucrări proprii firilor [dumnezeiască și omenească], fără ca persoana Sa să fie împărțită în două – Doamne, păzește! –, ci pentru faptul că nici una dintre firile lui Hristos (care sunt două [la număr]) nu este lipsită de voință sau de lucrare. Căci cei care anulează lucrările, voințele și trăsăturile idiomatice ale firilor, anulează chiar firile înseși, cărora aceste trăsături idiomatice le aparțin.¹

[**Comentariu.** E bine de știut că au avut loc multe alte sinoade locale în diferite locuri, din cauza multiplelor probleme bisericesti.]

[**Comentariu.** Despre veac (II, 3, 18-49)]

VI, 1. De unde a odrăslit credința ciuntită² a lui Sever

Cuvenit, așadar, este pentru cel râvnitor a cunoaște, ca să fim succinți, de unde a început tulburarea învățaturii de credință predicată de monofiziți și din care erezii și balauri străvechi și-a supt veninul. Căci Eutihie, cel excomunicat de Sfântul Sinod de la Calcedon, aplecându-se asupra cărților maniheilor, valentinienilor, mar-

¹ Cf. ms. O, Θ, Σ, ed. Chr. Justellus, *Nomocanon*, 182 sq., (CCSG 8, pp. 92-93).

² *Ad litteram*, oarbă de un ochi sau cu un singur ochi (μονόφθαλμος).

cioniților și arienilor, a învățat de acolo născocirea și ideea deșartă și faptul de a propovădui o singură fire a dumnezeirii și a umanității lui Hristos. Apoi, Dioscor, la rândul său, a preluat de la Eutihie boala aceasta; astfel, după excomunicarea lui Dioscor¹ la Calcedon, Biserica din Constantinopol și cea din Alexandria s-au scindat.

Așadar, după câțiva ani, Timotei² a ajuns episcop al monofiziților în Alexandria și a alcătuit neîntârziat câteva scrieri împotriva Sinodului de la Calcedon și a *Tomului* lui Leon, papa Romei³.

¹ Succesorul lui Chiril al Alexandriei pe tronul alexandrin (446-449), Dioscor a prezidat Sinodul Tâlhăresc de la Calcedon (8 august 449), susținându-l pe monahul Eutihie împotriva Patriarhului Flavian al Constantinopolului, care, în urma violențelor suferite din partea lui Dioscor și a susținătorilor săi la sinod, a decedat la trei zile după ce a fost exilat.

² Timotei al II-lea († 477), supranumit Elurul (*αἰλουρος* = pisică sălbatică) pentru caracterul său, a fost implicat în uciderea lui Proterius, Patriarhul Alexandriei; deși monofizit, a ocupat tronul patriarhal cu ajutorul maselor, dar pentru scurtă vreme (457-460), fiind socotit fondatorul hristologiei alexandrine anticalcedoniene (Aloys GRILLMEIER, *Christ in Christian Tradition: The Church in Alexandria, with Nubia and Ethiopia after 451 AD*, Continuum International Publishing Group, Londra, 1996, vol. 2, pp. 7-35); depus de sinodul constantinopolitan din anul 458, împăratul Leon I l-a exilat la Gangra.

³ Faimoasa epistolă adresată în anul 449 de către papa Leon I al Romei Sinodului tâlhăresc de la Efes, unde însă nu a fost prezentată. Ulterior a fost acceptată cu entuziasm la Sinodul de la Calcedon (451); se distinge nu prin importanța sa ca tratat dogmatic, ci ca mărturisire de credință exprimată într-un limbaj liturgic, și nu teologic – în aceasta constă atât forța, cât și neajunsul său (G. FLOROVSKY, *The Byzantine Fathers...*, op. cit., p. 70).

Comentariu. La Sinod au fost, de altfel, și Timotei [al II-lea al Alexandriei] împreună cu Dioscor.

Apoi Ioan din Cezareea Grămăticul¹, ca și mulți alții, au dat explicații în fața Sinodului, prin alcătuirea unor dări de seamă foarte adevărate. După ce Sever a fost alungat din Antiohia² pentru învățăturile sale viclene pe care le susținea împotriva Sinodului de la Calcedon, s-a dus la Alexandria, în cuibul șerpilor dușmani ai Bisericii Sobornicești și, în urma studierii scrierilor cu mărturie, argumente și referiri patristice și scripturistice ale [lui Ioan] din Cezareea și ale altor câțiva adepți ai Sinodului, în care se aduceau ca mărturie multe versete, referiri și argumente patristice și scripturistice, mai întâi a scris pe dată împotriva lui Ioan din Cezareea; și pe urmă, ceea ce a făcut Aquila prin interpretarea eronată a Vechiului Testament, deformarea și înlăturarea nenumăratelor versete și mărturii referitoare la Hristos, pentru a lăsa iudeilor, din dispreț față de ei, o variantă rătăcitoare spre pierzania lor – aceasta a făcut și Sever. Acest „mare” Sever,

¹ Sau Scolasticul; altul decât Ioan Filopon (supranumit, de asemenea, Grămăticul), acest Ioan din Cezareea, despre care se știe foarte puține, a scris o apologie în favoarea Sinodului de la Calcedon (CPG 6855) care conținea un capitol împotriva lui Sever, la care acesta a ripostat scriind, după anul 518, *Contra impium Grammaticum* (CPG 7024); pentru detalii, vezi F. DIEKAMP (ed.), *Doctrina patrum de Incarnatione Verbi*, Munster, 1907, pp. XLVIII-LI).

² În anul 518.

văzând că, pe temeiul referirilor patristice ale cuvioșilor dascăli, cei care au dat socoteală în fața Sinodului L-au înfățișat pe Hristos cu două firi nedespărțite într-o singură Persoană, [dar] uitând că „Tatăl (...) toată judecata a dat Fiului”¹, asemenea unui antihrist, Îi răpește lui Hristos dreptul de a judeca și se așază pe sine pe scaunul de arbitru și judecător al Sfinților Părinți și Dascăli. Și prezentându-le mărturiile, ale căror interpretare le-a putut-o deforma, a pretins că aparțin cu adevărat Părinților; în timp ce cărțile cu conținutul acelor [mărturii], care erau greu de găsit, fie din cauză că erau departe de țara lor [de origine], fie că erau într-o altă limbă, le-a desființat, socotindu-le mincinoase și contrafăcute.

Cât privește, de asemenea, mărturiile și argumentele descoperite de el în scrierile și fragmentele care nu pot fi ignorate datorită largii lor răspândiri în toată lumea ale celor doi Grigorie, ale lui Ioan, Chiril, Atanasie, Ambrozie, Proclu, ca și ale celorlalți dascăli vestiți despre existența celor două firi, „legiuitorul” și „judecătorul” Sever a emis o decizie și o hotărâre, declarând uneori – după cum i-a scris așa-numitului Nefalios² – că îi iartă pe Sfinții Părinți pentru afirmația referi-

¹ In. 5, 22.

² Monah egiptean sau palestinian, autorul unei *Apologii în favoarea Sinodului de la Calcedon* (CPG 6825) – una dintre primele critici la adresa lui Sever, probabil imediat după apariția în anul 511 a lucrării *Φιλαλήθης* –, căruia Sever i-a răspuns prin lucrarea *Orationes ad Nephaliūm*, scrisă pe un ton moderat: este adresată lui Nefalios (*ad, πρός*), și nu *impotriua* aces-

toare la cele două firi, „întrucât”, zice, „prin lupta împotriva arianismului au fost constrânși să susțină existența celor două firi”, alteori, iarăși – printr-o purtare și mai sfruntată –, că nu-i iartă nicidecum pe Sfinții Părinți, ci, în măsura în care depindea de el, excomunică și exclude aceste învățături de Dumnezeu insuflăte, expunându-le cu aceleași cuvinte seci, după cum vom arăta și demonstra mai târziu în amănunt, din punctul de vedere al celui care pretindea că „afirmațiile Sfinților Părinți despre cele două firi unite în Hristos sunt de renegat, chiar de-ar aparține lui Chiril” și că „în raport cu fiecare epocă și cu apariția diferitelor erezii trebuie schimbate și modificate dogmele lui Hristos; astfel că”, din perspectiva lui, „când arienii susțineau că în Hristos subzistă o singură fire, Părinții au făcut foarte bine afirmând două firi, și le trecem cu vederea greșeala; dar atunci când Nestorie vorbește de două firi în Hristos, afirmațiile Părinților nu sunt de luat în seamă, chiar dacă ar aparține Fericitului Chiril”.

Așadar, Hristos are o singură fire, fiind lipsit de cealaltă. Probabil că, văzându-l pe Nestorie, Preasfântul Trup al lui Hristos, deși unit ipostatic cu Dumnezeu-Cuvântul, s-a separat și a plecat de la Dumnezeu-Cuvântul: [trupul] a ajuns lipsit de ființă și neipostaziat și invizibil, și, după învățătura lui Manes, a rămas gol [fără

tuia, așa cum s-a întâmplat mai târziu cu Ioan din Cezareea (cf. *Contra impium Grammaticum*).

trup, Dumnezeu-Cuvântul]. Căci acela spune că: „Dumnezeu-Cuvântul Și-a lăsat sălașul trupului Său în soare, atunci când S-a înălțat la ceruri.”

Unele ca acestea susținând Sever, asemenea lui Aquila¹, și înăuntrul aceleiași comunități alexandrine, ca și în cazul așa-numitei de către evrei „[traduceri] secundare” [făcută de cel din urmă], care conținea desființarea ediției corect traduse a celor șaptezeci de traducători² și nimicirea Legii dumnezeiești³, așternându-se [pe lucru], a scris pentru aceștia⁴ o carte numită *Iubitoarea de adevăr*⁵ – [sau] mai degrabă „iubitoarea de bas-

¹ Aquila, prozelit din Pont, este autorul uneia dintre primele traduceri ale Vechiului Testament în limba greacă (cca. 130 d.Hr.), apărută în urma reacției de nemulțumire a comunității iudaice față de calitatea textului *Septuagintei*. Origen a folosit-o în *Exapla* sa pe coloana a patra (pentru un indice al termenilor traduși de Aquila, vezi N. TURNER, *An Index to Aquila: Greek-Hebrew, Hebrew-Greek, Latin-Hebrew; with the Syriac and Armenian Evidence* – Ed. E.J. Brill, Leiden, 1966). Acestei traduceri i s-a reproșat spiritul excesiv literal; câteva observații asupra stilului de traducere al lui Aquila întâlnim la Eusebiu al Cezareii (*Demonstratio Evangelica* II, 1, 1, 12, 4; II, 3, 80, 12; II, 3, 115, 1; IV, 15, 58, 7 ș.a.).

² Scil. a *Septuagintei*.

³ Scil. Vechiul Testament.

⁴ Scil. alexandrini.

⁵ Scil. *Φιλαλήθης*; se pare că a fost concepută ca un răspuns la *Florilegium Cyrillianum* (datat înainte de anul 500; pentru detalii, vezi Robert HESPEL (ed.), *Le florilège Cyrillien réfuté par Sévère d'Antioche. Etude et édition critique*, Publications universitaires de Louvain/ Institut Orientaliste, în seria «Bibliothèque du Muséon», vol. 37, Louvain, 1955), în care Sever analiza unul câte unul citate din această lucrare pe care a cunoscut-o probabil în perioada șederii sale la Constantinopol (508-511), pledând pentru necesitatea purificării limbajului hristologic. În afara fragmentelor dintr-o *Apologie în favoarea*

me", unde, investindu-se pe sine cu calitatea de judecător al celor vii și al celor morți, a alcătuit un tablou al mărturiilor și al Părinților înșiși, în care, după bunul plac, a poruncit ca unii să fie acceptați, iar alții respinși. Și pe această carte, într-adevăr, ucenicii din Egipt și Siria ai lui Iacob, Sever, Teodosie, Timotei și Dioscor, dușmanii Bisericii, o pun mai presus de dumnezeiasca *Evangelie* după Ioan. Și, după cum am spus mai devreme pe scurt, așa cum urmașii iudeilor, lăsând toate traducerile cărților mozaice și profetice, urmează tradiției și rătăcirii lui Aquila, tot la fel și ucenicii lui Sever și ai lui Iacob preferă să desființeze și să respingă mai degrabă toate mărturiile evanghelice, scripturistice și patristice, decât principiile pe care Sever le stabilește în această scriere. Și chiar dacă le-ai pune în față pe Petru sau pe Pavel, pe Eustație, Grigorie, Vasile, Ioan, Atanasie și chiar pe vestitul Chiril, sau oricare mărturie ori scriere a altui Părinte, n-o primesc dacă mai întâi n-o verifică pe temeiul principiilor lui Sever – adică pe temeiul cărții scrise de el și numită *Iubitoarea de adevăr*. Și în funcție de judecata, decizia și hotărârea lui fie acceptă, fie resping pe dascăl sau mărturia acestuia, socotindu-l pe Sever dascăl al dascălilor, judecă-

lucrării Φιλαλήθης (Joseph Lebon, 1909, pp. 131-137), păstrate în limba siriacă, recent a fost descoperit un manuscris al *lucrării Φιλαλήθης* în limba arabă (Youhanna Nessim Yousef, „Arabic Manuscripts of the *Philaletes* of Severus of Antioch”, în *PROC*, vol. 51, nr. 3-4 [2001], pp. 261-266).

tor al făcătorilor de minuni, jude și probator al bărbaților purtători de Dumnezeu.

Noi nu scriem aceste lucruri din auzite, ci după o îndelungată experiență, după ce i-am cunoscut în Siria și în Egipt, în Alexandria și în alte locuri pe cei care, având ca dogmă existența în Hristos a unei singure firi, tâlcuiesc și cercetează orice termen scripturistic sau patristic pe temeiul principiilor lui Sever. Căci în cartea numită *Iubitoarea de adevăr* a ridicat pentru aceștia la rang de lege faptul că [învățătura de] credință de la Calcedon a deformat 230 de citate ale Sfinților Părinți în *Apologia* alcătuită de Ioan din Cezareea – lucru pe care ni l-a arătat și nouă Atanasie Notarul [pe când ne aflam] la Babilon.

Așadar, pentru că în ceea ce privește citatele din Sfinții Părinți auzul inimii lor era „asemenea unei vipere surde, care-și astupă urechile, neuzind glasul descântătoarelor [și al vrăjitorului care vrăjește cu iscusință]”¹, fără îndoială se va învenina adunarea lor, otrăvită de cel înțelept; și ridicându-ne împotriva lor cu ajutorul lui Hristos, Cel profanat de ei, într-un alt chip, pe care nu-l știu, ne vom năpusti asupra celor străini de adevăr pe o altă cale de cuvioșenie, pe care ei nici n-au pășit, nici n-au cunoscut-o. „Căci, dacă ar fi cunoscut-o, n-ar fi” hulit „pe Domnul slavei”²; mai bine zis L-au cunoscut și cu bună știință și-au arătat lipsa de evlavie.

¹Cf. Ps. 57, 4-5.

²Cf. I Cor. 2, 8.

VI, 2. Înainte de toate, e bine de știut și de loc de ignorat că toți aceia care socotesc ca dogmă faptul că firea dumnezeirii și umanității lui Hristos este una au preluat de la Aristotel și de la alți succesori elini afirmația că *firea* este totuna cu *persoana* și că *persoana* este totuna cu *firea*. Căci Aristotel spune că persoanele sunt naturi parțiale¹.

Așadar Arie, din cauză că a urmat această învățătură deșartă, a spus despre Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt că sunt trei naturi². Urmând și Sever acestui scelerat canon a arătat că firea cea una a lui Hristos este alcătuită din două naturi parțiale și două semi-ipostasuri³. La fel și Eutihie și Dioscor, Timotei, Gaian, Iulian, Iacob, Petru Gnafelul⁴, Varsanufie și Teodosie, fiara cu zece coarne⁵ a rătăcirii, au început să afirme nu din Scriptură și Evanghelii, ci sub influența categoriilor aristotelice, că firea e identică cu persoana și că „nu există fire nepersonală⁶”.

¹ Scil. cazuri particulare ale firii.

² Τρεῖς οὐσίαις.

³ Δύο ὑποστάσεις ἡμίτομοι, ad litteram s-ar putea traduce astfel: „două ipostase tăiate [fiecare] în două”.

⁴ Patriarhul Antiohiei Petru al II-lea (465-466 și 474-475).

⁵ Cf. Apoc. 12, 3.

⁶ Una dintre temele-epod ale acestui tratat: „nu există fire nepersonală (οὐκ ἔστι φύσις ἀπρόσωπος)” (VI, 6, 16-17, CCSG 8, p. 100) trebuie înțeleasă în corelație cu expresia „φύσις ἀνυπόστατος”, mai rar uzitată aici (X, I, 1, 43, CCSG 8, pp. 144). *Firea* nu e o existență abstractă premergătoare persoanei și sursă autonomă a acesteia; firea nu poate fi contemplată decât ca fiind conținută într-o persoană concretă, sau persoana concretă e cea care dă ființei șansa ontică de a fi contemplată

Comentariu. În același fel și Sabelie, susținând că firea este identică cu ipostasul, a pretins că unul este ipostasul Sfintei Treimi.

Au recurs la toate acestea fiindcă au vrut să incrimineze Sinodul de la Calcedon, care a hotărnicit că Hristos cel Unul și Singurul Dumnezeu are două firi nedespărțite, cu intenția, după cum socoteau, de a-l acuza că afirmă două persoane în Hristos, astfel încât Sfânta Treime să ajungă a avea patru persoane: două fiind ale Tatălui și Duhului Sfânt și alte două fiind ale lui Hristos. Unele ca acestea fac doar ereticii.

Dar pentru că, într-adevăr, Hristos, prin gura lui Pavel, a desființat și a alungat înțelepciunea elină, noi creștinii nu vom admite defel propovăduirea dogmelor lui Hristos în acord cu învățăturile eline și aristotelice. Desigur, în nici un chip nu propovăduim pe Hristos asemenea lui Pavel de Samosata, ci asemenea lui Pavel din Tars: „Nu cu înțelepciunea cuvântului, ca să nu rămână zădarnică crucea lui Hristos care zice:”¹ „Pierde-voi înțelepciunea înțelepților”², fiindcă „înțelepciunea

și cunoscută. În perioada imediat următoare Sfântului Anastasie, vom afla definitivată la Sfântul Ioan Damaschin, în maniera sa sintetică, această schemă dogmatică, care include atât termenii sinonimi *persoană* și *ipostas*, subliniind echivalența lor la nivelul cuplurilor semantice *fire/ipostas* și *ființă/persoană*. Astfel, firea nu poate fi contemplată ca existând decât în ipostas, așa cum nici ființa nu poate *ființa* în afara persoanei: nu există „φύσις ἀνυπόστατος”, așa cum nu există nici „οὐσία ἀπόσωπος” (*Expositio...*, 53, 1-2, Kotter II, p. 128).

¹ I Cor. 1, 17.

² I Cor. 1, 19.

lumii acesteia”¹ și-a pierdut chibzuința și „lumea n-a cunoscut prin înțelepciune pe Dumnezeu”². Și a binevoit [Hristos] prin nepriceperea Ucenicilor, [și] „nu prin cuvinte de înduplecare ale înțelepciunii [omenești]”³, să mântuiască pe cei ce cred evanghelic în El, „căci înțelepciunea lumii acesteia” și lumea însăși și cei ce locuiesc în ea sunt „nebuie înaintea lui Dumnezeu”⁴.

Prin urmare, ori de câte ori cineva din turma fiarei cu zece coarne mai înainte amintite, abordându-ne, va deschide o discuție despre Hristos, să nu-i facem nici o apologie înainte de a-l întreba ce înțelege prin [termenul] fire și cum îl tâlcuiește, și ce e firea, ce e ipostasul și ce e natura⁵, și cum definește persoana, și pe temeiul cărui principiu înțelege [conceptul de] gen [și specie]. Iar dacă-ți expune termenii și legile aristotelice și homerice, afirmând că persoana este identică cu firea, depărtează-te de el și socotește-l laolaltă cu diavolul, ba mai degrabă și mai jos decât diavolul. Căci nici diavolul însuși nu îndrăznește să pună înțelepciunea elină mai presus de tradiția mozaică și profetică, evanghelică și apostolică.

Așadar, câți suntem iubitori⁶ de Sfântul Duh să propovăduim toate dogmele lui Hristos împreu-

¹ *I Cor.* 1, 20.

² *I Cor.* 1, 21.

³ *I Cor.* 2, 4.

⁴ *I Cor.* 3, 19.

⁵ *Οὐσία.*

⁶ *Ἐρασταί.*

nă cu Sfânta Biserică Sobornicească și în acord cu tradiția Vechiului și Noului Testament. Vom interpreta potrivit cu Moise, profeții și Evanghelia [termenii] ființă¹, gen, fire, ipostas, persoană, astfel că nimeni nu ne va putea sta împotriva. Mai întâi, pentru că [Biserica] este Doamna și Stăpâna tuturor celorlalte scrieri bisericești și patristice; apoi, pentru că tot glasul apostolic și mozaic este nemincinos și mai presus de orice îndoială; de aceea este necesar să se demonstreze, pe temeiul Vechiului și Noului Testament, cele despre fire, ipostas, persoană, gen și ființă²; căci Sever îi respinge și într-o anumită măsură îi excomunică pe Sfinții Părinți, după cum vom arăta neîntârziat din [cuvintele] cele pe care le-a trimis lui Nefalios și către alții, vorbindu-le astfel:

VII, 1. Demonstrarea faptului că Sever necredinciosul s-a lepădat de Sfinții Părinți

„Iar dacă opozanții noștri (*scil.* [Părinții] de la Calcedon) vor spune că: «Noi îți vom pune în față mărturiile [din scrierile Sfinților] Părinți, în care vorbesc în chip evident despre două firi în Hristos», eu le voi răspunde blând și fără dorință de ceartă astfel: să le spuneți tuturor [adică Părinților] că ne este îngăduit să afirmăm în Hristos două firi – lucru pe care, de altfel, nimeni dintre Părinții cei de demult nu l-au respins

¹ *Ὀὐσία.*

² *Ὀὐσία.*

–, dar că trebuie să se folosească de această mărturie în chip corect și ireproșabil.” Și ce spune el, adică Sever, despre acest lucru? „Multe dintre cuvintele impecabile folosite de Părinții de odinioară au ajuns după Nestorie să nu mai fie socotite sigure.” Și nu după mult spune din nou: „Și să nu-mi spui iarăși că unii dintre Părinți au folosit expresia *două firi*; căci au folosit-o în același sens ca și noi, și de aceea le putem da iertare. Însă în vremea Fericitului Chiril, când starea delirului lui Nestorie diviza bisericile din ce în ce mai grav, expresia a fost sancționată. Pentru că «medicamentele se prescriu în funcție de boală». Nu e cu puțință ca mărturii din alți Părinți, în caz că s-ar afla [asemenea mărturii] – ipotetic vorbind –, să fie aduse împotriva Sfântului Chiril, cel care a aflat vindecarea pentru boala care lovisc; ba mai mult, așa spune, chiar dacă aceste argumente folosite de Chiril i-ar aparține lui însuși.” Acestea au fost afirmate de către Sever.

Dar mie cine mi-ar îngădui să-l aplaud pe acest retor, fiindcă prin acestea, fără voia sa, a făcut bine Bisericii și Sinodului de la Calcedon – asemenea celor care L-au răstignit pe Hristos pe cruce? În pofida faptului că mărturisește a-i fi aflat pe Sfinții Părinți folosind impecabil [expresia] „două firi în Hristos”, nu l-am răsplăti cu o mulțime nenumărată de talanți, chiar dacă s-ar întâmpla să pledeze împotriva celor care mărturisesc existența unei singure firi în Hristos.

În al doilea rând, ne-ar aduce încă un câștig, întrucât mărturisește că Sfântul Chiril însuși a susținut dogmatic învățătura despre cele două firi în Hristos. Căci dacă n-ar fi știut aceasta, nu ar fi spus: „chiar dacă aceste argumente folosite de Chiril i-ar aparține lui însuși”.

Acest mare retor ne aduce și un al treilea câștig spunând că medicamentele și dogmele trebuie pregătite și adaptate în funcție de bolile și de ereziile ce ne lovesc. „Căci fericirii Părinți”, zice el, „luptând împotriva ereziei lui Arie, care susținea existența unei singure firi în Hristos, spre a o combate, au mărturisit în mod clar existența în El a celor două firi.” „Într-adevăr, cât sunt de dulci limbii mele cuvintele Tale, mai mult decât mierea, în gura mea!”¹ Căci îmi dau seama că păcătosul este dat pe față de înseși cuvintele gurii sale. Și dacă, din cauza bolii lui Arie, care propovăduia o singură fire în Hristos, Dumnezeuul nostru, Sfinții Părinți, respingând dogma aceasta ca pe una lipsită de evlavie și cucernicie, au propovăduit existența celor două firi, cu atât mai mult acum, din pricina lui Eutihie, Dioscor, Petru, Timotei, Teodosie, Iulian, Gaian, Varsanufie, Iacov și Sever, mândrul cap al acestei orchestre cu zece coarne și al celorlalți ereziarhi care susțin dogmatic, asemenea lui Arie, o singură fire în Hristos, este binecuvântat și potrivit și cuvenit a propovădui existența celor două firi în

¹ Ps. 118, 103.

persoana cea una a lui Hristos unite ipostatic în chip nedespărțit.

E într-adevăr foarte caraghios cum, din nebăgare de seamă, prin toate cele afirmate, retorul a ajuns să absolve de orice vină Sinodul de la Calcedon; căci spune că medicamentele trebuie prescrise în raport cu bolile care ne lovesc. Și cum poți, preaînțelepte, să nu le rezervi acest drept și celor care s-au întrunit la Calcedon, ci să-i acuzi în chip necruțător? Căci, odată ce a răsărit maldia lui Eutihie, care susținea că Întruparea lui Hristos este închipuire și că Trupul Lui s-a pogorât din cer și că s-a arătat pe pământ ca o umbră și în aparență și că nu era de aceeași ființă cu noi¹, ci mai degrabă era fără de ființă², ce alt medicament ar fi putut nimici o asemenea boală decât afirmația că preasfântul Său suflet și Trup este o natură³ unită ipostatic cu Dumnezeu-Cuvântul și mărturisirea că El este desăvârșit în dumnezeire și desăvârșit în omenitate, în fiecare dintre aceste firi în parte?

Sunt cuprins de uimire la gândul că acest Sever cu o față nerușinată și cu o limbă necuviincioasă nu s-a cutremurat, condamnând mulțimea Sfinților Părinți, ci, nefiindu-i teamă nici măcar de Sfântul Chiril, a spus: „După vremea lui Nestorie, mărturiile Sfinților Părinți de odinioa-

¹Ἐτεροούσιον.

²Ἀνούσιον.

³Ὀυσία.

ră, care susțin existența a două firi în Hristos, au ajuns să nu mai fie socotite sigure, ci eronate." Acest om cu adevărat lipsit de evlavie, care afirmă că învățăturile acestora sunt deșarte și greșite, „chiar dacă aceste mărturii ar aparține lui Chiril însuși”, nu face decât să emită o hotărâre și o judecată [asemenea unui tribunal] împotriva Părinților de altădată.

Așadar, Hristos, prin intermediul lui Pavel, spune că El Însuși „i-a pus pe unii în Biserică: întâi apostoli, al doilea proroci, al treilea învățători”¹. Dar antihristul acesta, retorul Sever, asemenea unui dascăl al dascălilor, spunând că „mărturiile Sfinților Părinți nu sunt de netăgăduit”, desființează și alungă pe cei pe care Dumnezeu i-a așezat în Biserică părinți și păstori.

Prin urmare, să tacă Dionisie cel întocmai cu Apostolii; să înceteze Irineu, securea ereziilor; să nu mai grăiască Clement, vița lui Hristos. Nettlebuincios e „Bunul Iustin”², cel ce cu sângele său a dat mărturie scrisă despre cele două firi ale lui Hristos. Căci pe nimeni n-a iertat acest preaînțelept dușman al dascălilor; nu s-a rușinat de mucenicia lui Eustațiu; nu l-a prețuit pe Grigorie de minuni făcătorul; nu l-au înfricoșat luptele lui Atanasie; nici modul de viață al lui Vasile, de care până și demonii s-au înspăimântat; nici pe cei doi Grigorie, de care elinii s-au

¹ Scil.

² Unele manuscrise (W Ξ Ψ) reproduc numele Augustin (CCSG 8, p. 107).

rușinat, nu i-a cinstit. Nu i-a arătat respect lui Epifanie, de care duhurile s-au spăimântat; n-a arătat bunăcuviință nici față de Ioan, înaintea căruia împărații au tremurat; nu i-a cinstit nici pe Amfilohie, nici pe Ambrozie, nici pe Efrem cel atotvirtuos, nici pe Proclu, nici pe însuși Chiril, pecetea Părinților, și nici pe vreun alt Părinte dintre cei amintiți sau dintre cei despre care n-am făcut pomenire până acum. Ci i-a alungat pe toți, spunând că: „Potrivit mărturiilor Sfinților Părinți, până în vremea lui Nestorie, Hristos era cunoscut cu două firi, dar după Nestorie, Hristos a ajuns cu o fire; iar mărturiile Părinților de demult, care afirmau cele două firi ale lui Hristos, sunt, așadar, zadarnice, fără sens și hulitoare”; lunaticul Sever, supunându-L pe Hristos unei rânduiri și hotărâri de lunatici, uneori și-L închipuie lipsit de lumină, alteori, asemenea lunii pline, uneori cu două firi, alteori cu o fire, fie transformându-Se și schimbându-Se după rânduiala iepurilor, fie, ca să nu spun ceva hulitor, asemenea femeilor însărcinate, care acum au două suflete, iar după naștere se află având un singur suflet.

VII, 2. Socotesc că e o binecuvântare a-i vădi viclenia și minciuna lui Sever, întâi-stătătorul orchestrei [fiarei celei] cu zece coarne, și a arăta că înainte de Nestorie și-au făcut apariția capetele și ereziarhii împărțirii lui Hristos, care L-au tăiat pe El în două și L-au numit „om sim-

plu"; rădăcina și capul acestora fiind Artemon, după cum se poate afla din *Istoria Bisericească* a lui Eusebie al Pamfiliei, care a fost scrisă înainte de Sfântul Sinod de la Niceea. După Artemon, au urmat, în vremea arienilor, Pavel de Samosata, Diodor și Teodor Antiohianul, contemporani cu fericiții Grigorie, Atanasie și Vasilie, care L-au tăiat în chip rău pe Hristos în două; de la care și-a însușit Nestorie dogmele cele murdare ale împărțirii, după cum mărturisesc Sfântul Proclu și Fericitul Chiril.

Comentariu. La primul Sinod de la Efes iubitorul de învățătură va afla că învățăturile dogmatice ale lui Nestorie și ale lui Pavel de Samosata, care a trăit cu 160 de ani mai înainte și care L-a despărțit pe Hristos în chip rău [în două], au fost prezentate ca similare.

Să-mi spună mie filosoful Sever în ce chip fericiții Părinți, contemporani ereziarhilor Teodor și Diodor, au afirmat două firi în Hristos Dumnezeu? Pentru că și [Pavel] Samosateul și cei dimpreună cu Teodor și Diodor L-au hulit înainte de Nestorie pe Hristos, socotindu-L două persoane și [două] ipostasuri și om simplu. Astfel că Părinții n-au formulat învățătura de credință în acord cu vremurile, după obiceiul lunaticilor¹; ca să nu se spună că după închipuire Hristos a schimbat diferite înfățișări, forme și

¹ *Ἐελινιακῶς* (CCSG 8, VII, 2, 27, p. 109); am optat pentru varianta propusă de traducerea în limba latină (*lunaticorum more* - PG 89, 115 D).

chipuri, asemenea unui cameleon. Căci L-au auzit spunând: „vedeți, vedeți că Eu Însumi sunt și nu M-am schimbat”¹.

Dar Sever, acest îngâmfat decarh², n-a priceput acestea. De aceea spune că „în vremea lui Nestorie mărturiile Sfinților Părinți de demult au fost dezaprobat și respinse”. Spune-mi, preaînțelepte, cine e cel care cu mintea rătăcită le-a dezaprobat? Căci nici dumnezeiescul Chiril n-a amintit de o asemenea situație, ci îi numește [pe Părinții de demult] „părinți ai săi” și mărturisește că urmează învățătura lor; și la acest Sfânt Sinod [întrunit] împotriva lui Nestorie a adus dovezi din [Sfinții] Părinți care-L propovăduiesc pe Hristos având două firi într-o persoană, printre aceste [dovezi] numărându-se și cea a Sfântului Ambrozie, care zice: „Fiecare dintre firi se află în Hristos.”³ Și nu numai atât, ci îl laudă cu glas mare pe Proclu, contemporanul său, întrucât spune în *Tâlcuirea Simbolului* [de credință]: „Acestea cugetă alături de noi și ceata cea iubitoare de Hristos a Sfinților Părinți, precum și cel ce acum împodobește tronul Sfintei Biserici constantinopolitane, precuviosul și de Dumnezeu cinstitorul și dimpreună-episcop cu noi, fratele Proclu.”⁴ Acestea le-a spus dumnezeiescul Chiril.

¹ Condacul Duminicii Sfinților Părinți de la Sinodul I Ecu-
menic; cf. *Mal.* 3, 6 și *Lc.* 24, 39.

² Stăpân peste zece subalterni.

³ *De fide ad Gratianum Augustum* II, 9, 77.

⁴ *Ep.* 55, PG 77, 316 C.

Dar eu cu glas puternic voi spune celui care e de partea lui Sever: Ce faci, Fericite Chiril, de-l lauzi pe Proclu care, după ce a trecut perioada lui Nestorie, afirma despre Hristos că „Acesta care a intrat fără opreliște prin ușile încuiate, S-a născut nesticăcios; iar văzând Toma unirea firilor Sale [dumnezeiască și omenească], a strigat: «Domnul meu și Dumnezeuul meu!»¹? Și iarăși, același, în [omilia] la [versetul evanghelic] *Prunci ni s-a născut nouă*², spune așa: „Despărțiți firile prin cuvânt³, dar învățați, totodată, unirea tainei⁴”. Același Proclu [a afirmat]: „Există un Singur Fiu, ale Cărui firi nu sunt despărțite în ipostasuri diferite, ci, dintr-o iconomie [dumnezeiască] înfricoșătoare, s-au unit într-un singur ipostas.”⁵ Acestea învăța Proclu pe vremea lui Nestorie, iar dumnezeiescul Chiril mărturisește despre el că e preasfânt, cuvios și de același cuget cu el, lăudându-l pentru că afirmă limpede în Hristos două firi [dumnezeiască și omenească].

Așadar, „legiuitorul” Sever este rugat să ne arate cine este cel care a tăgăduit afirmațiile Sfinților Părinți cât privește cele două firi și cine dintre părinți l-a învățat pe el să spună că, în raport cu apariția bolilor și a ereziilor, trebuie să modificăm

¹ *In.* 20, 28.

² *Is.* 9, 5.

³ *Scil.* cu mintea (*λόγω*).

⁴ *Scil.* unirea petrecută tainic.

⁵ *Sermo de dogmate incarnationis dictu in sabbato ante quadragesima II*, PG 65, 841.

dogmele lui Hristos, [socotindu-L] când având două firi, când una; iar dacă apare altă erezie, că trebuie să-L socotim pe Hristos stricăcios, după aceea iarăși nesticăcios; apoi fiind o Persoană, iar după aceea două; apoi fiind Unul-Născut și mai apoi fiind Îndoit-Născut, și tot așa, până la sfârșitul veacurilor învârtindu-L și purtându-L [încoace și încolo] pe Hristos ca pe o minge cu care se joacă și pe care o lovesc copiii.

Și acest sofist nu se rușinează să legiuiască asemenea lucruri, ci prezintă gânduri și exemple în cuvântul său pe mai departe, afirmând: „Căci nici un medic dintre cei mai buni”, zice, „dacă ar interzice consumul de apă, în situația când o boală contagioasă ar lovi orașul, n-ar putea fi tras la răspundere de cineva care ar obiecta, spunându-i că: «Doctorii părinților noștri îngăduiau să se bea apă».”

Iar afirmația lui Sever se poate interpreta astfel: „Dat fiind că maladia lui Nestorie s-a răspândit, eu, singurul înțelept și cel mai bun doctor, nu vă voi îngădui să beți apa vieții – învățătura Sfinților Părinți, care învață cele două firi în Hristos –, chiar dacă doctorii Sfinților Părinți vă îngăduie să vă împărtășiți de această apă dătătoare de viață.”

Acestuia, ca și cum ar fi de față, îi voi răspunde în felul următor: „O, omule, acest Fericit Chiril i-a acceptat pe Sfinții Părinți, care afirmă cele două firi în Hristos, după cum am arătat mai de vreme, și mai ales pe Pavel de Emesa: după ce a

venit în Alexandria, în numele tuturor bisericilor și episcopilor răsăriteni, a urcat în amvon în biserica alexandrinilor și a propovăduit cele două firi ale lui Hristos unite într-un singur ipostas, Fericitul Chiril a fost cuprins de bucurie și a spus: «Să se veselească cerurile și să se bucure pământul!»¹; iată, am scos apa vieții din sfântul izvor² al cuviosului părinte Pavel, care ne-a lămurit marea taină a credinței.” Iată că dumnezeiescul Chiril numește „apă a vieții” unirea celor două firi, din care doctorul sofist Sever ne oprește să bem.

La auzul acestora, Sever a intervenit, zicând: „Dar de aceea, pe lângă mărturiile Sfinților Părinți, le-am respins și pe cele ale lui Chiril, ca de neacceptat pentru vremea de după Nestorie, chiar dacă sunt rostite de însuși Chiril cu propria lui gură.” „Și în ce chip sau cu ce îndrăzneală socotești că te poți folosi împotriva noastră de argumentele Sfântului Chiril, repetându-ne neîncetat expresia «o fire întrupată a lui Dumnezeu-Cuvântul» pe care a formulat-o el?” „Nu [expresia] aceasta am respins-o, spune Sever, ci pe celelalte care afirmă în Hristos două firi.”

Sever a fost un bun elev al dascălilor iudei, elini și arabi³, acceptând o parte din Sfinte-

¹ Ps. 98, 11.

² Cf. Is. 12, 3.

³ Afirmăția de mai sus, precum și menționarea aceluiași termen în cap. I, 1 au fost luate ca puncte de reper pentru determinarea datei scrierii tratatului de față; pentru detalii, *vezi Studiul introductiv*.

le Scripturi și respingând-o pe cealaltă, precum procedează și vlăstarele maniheilor. Totuși dacă, în acord cu maladiile ereziilor apărute, trebuie să modificăm dogmele lui Hristos și ale adevărului și dacă, din cauza lui Nestorie, afirmația celor două firi este de lepădat, atunci, fără îndoială, inutilă va fi și afirmația „o singură fire a lui Dumnezeu întrupată”, din cauza celor zece erezii mai înainte amintite ale [fiarei] celei cu zece coarne, care propovăduiește confuzia și închipuirea și tăgăduirea Întrupării lui Hristos. Prin urmare, nu știu, vai mie, ce voi face sau cum voi acționa. „Din cauza maladiiei lui Nestorie”, zice, „sunt îndepărtate și respinse cele două firi ale lui Hristos”; de asemenea, din cauza lui Eutihie, Dioscor și Teodosie va fi înfierată neîndoielnic și afirmația care admite „o singură fire a dumnezeirii și umanității Sale”. Și va fi goală propovăduirea și zadarnică credința; iar evlavia și dreapta credință se vor nimici, devenind atotpierzătoare.

Așadar, pentru că Sever s-a arătat asemenea unui nou antihrist care spune: „Datu-Mi-s-a toată puterea, în cer și pe pământ”¹ și i-a excomunicat pe Sfinții Părinți, haideți să nimicim, pe temelul Scripturilor profetice și evanghelice, [fiara] cea cu zece coarne, arătând că altceva este *firea* și altceva *persoana* și că nu sunt identici [termenii] de *fire* și *persoană*.

¹Mt. 18, 18.

VIII, 1. Argument pe temeiul Vechiului și Noului Testament că firea și persoana nu sunt identice

După ce a fost așezat Atot-Împăratul Hristos Dumnezeu Întâistătătorul „pe un scaun înalt și măreț”¹ în Sfânta noastră Biserică Ortodoxă, Sobornicească și Apostolică, de față cu toate preainaltele puteri îngerești, dimpreună cu sfinții patriarhi, profeți, evangheliști și apostoli din veac, cu sfințele și dumnezeieștile table ale [Legii] Vechiului și Noului Testament, mai întâi Moise, ca cel dintâi, pășește în față, ținând în mâini prima carte a Legii și învățând Sfânta Biserică în chip teologic, și nu aristotelic cele referitoare la *gen*², adică la *fire*³ și zicând: „Apoi a zis Dumnezeu: «Să dea pământul din sine verdeață: iarbă, cu sămânță într-înșea, după felul și asemănarea ei (...).» Pământul a dat din sine verdeață: iarbă, care face sămânță, după felul și după asemănarea ei.”⁴ Și puțin mai jos: „«Să mișune apele de vietăți, ființe cu viață în ele și păsări să zboare pe pământ, pe întinsul tăriei cerului!» A făcut Dumnezeu animalele cele mari din ape și toate ființele vii, care mișună în ape, unde ele se prădesc după felul lor, și toate păsările înaripate după felul lor.” Și deîn-

¹ Is. 6, 1.

² *Γένος, scil.* fel, în acord cu traducerea propusă de varianta actuală a Sfintei Scripturi.

³ Φύσις.

⁴ Fac. 1, 11-12.

dată: „Apoi a zis Dumnezeu: «Să scoată pământul ființe vii, după felul lor: animale, târâtoare și fiare sălbatice după felul lor!» Și a fost așa. A făcut Dumnezeu fiarele sălbatice după felul lor, și animalele domestice după felul lor, și toate târâtoarele pământului după felul lor.”¹

Iată cuvintele împărătești și dumnezeiești. Diversele moduri de existență ale lucrurilor (ale celor însuflețite și neînsuflețite, ale păsărilor, peștilor și târâtoarelor) le-a numit teologic feluri diferite, adică firi, și nu persoane diferite în chip aristotelic și homeric, ca și cum Creatorul tuturor nu ne-ar învăța altceva decât că altul este felul, adică firea verdeții, altul al târâtoarelor, altul al fiarelor sălbatice, altul al oamenilor și altul al demonilor, potrivit cu cele spuse de Hristos despre acestea: „Acest neam de demoni nu iese decât numai cu rugăciune și cu post.”² De aceea și Pavel, când îi învață pe filosofii atenieni deoființimea noastră și a lui Hristos sub aspect trupesc³, afirmă: „Căci ai Lui neam și suntem.”⁴ Dar poate Sever, respingându-i pe Moise și pe Pavel, nu acceptă că *neam*⁵ înseamnă *fire*⁶.

Cu toate acestea, Iacov, fratele Domnului⁷, îl face de rușine cu ajutorul nostru, în *Epistola* sa

¹ *Fac.* 1, 20 ș. urm.

² Γένος (*Mt.* 17, 21).

³ Κατὰ σάρκα.

⁴ *F.A.* 17, 28.

⁵ Γένος (pentru detalii, vezi *Studiul introductiv*).

⁶ Φύσις.

⁷ *Ad litteram*, al lui Dumnezeu (τοῦ Θεοῦ ἀδελφός).

sobornicească, ca frate ce este al lui Dumnezeu, cuvântând în chip frăţesc şi după Dumnezeu: cele pe care Dumnezeu le-a numit prin Moise *fel*, Iacov le-a numit *firi*, când a spus: „Pentru că orice *fel*¹ de fiare şi de păsări, de târâtoare şi de vieţări din mare se domoleşte şi s-a domolit de firea² omenească.”³ Iată lămurit pentru tine cum fratele lui Hristos *feluri* diferite le-a numit *firi* diferite.

Astfel că întreaga ceată a Sfinţilor Părinţi a ales să le numească *de alt gen*⁴ pe cele *de o altă fiinţă*.⁵ Aşadar, cei ce afirmă că după unire [ipostatică] Hristos are o singură fire, adică un gen, în orice chip, fie susţin că dumnezeirea se înrudeşte cu trupul, prefăcându-se într-o realitate creată, fie că trupul ajunge înrudit şi de aceeaşi fiinţă cu Sfânta Treime – fapt cu neputinţă şi de neacceptat. „Iar dacă trupul nu este deofiinţă cu Logosul, atunci în Hristos, fără îndoială, există încă o fire diferită de cealaltă” – după cum a subliniat preaişteptul Chiril în apologia în favoarea răsăritenilor, adresată lui Evloghie, pe când se afla în Constantinopol.

Comentariu. Chiril, în lucrarea [sa] *Tezaur*, afirmă cu privire la cele *de o altă fiinţă*⁶ că sunt *de alt gen*⁷; şi Grigorie, în *Cuvântul* său

¹ Φύσις.

² Φύσις.

³ Iac. 3, 7.

⁴ Ἐτερογενῆ.

⁵ Ἐτεροφυῆ.

⁶ Ἐτεροφυῆ.

⁷ Ἐτερογενῆ.

la Bobotează, care începe cu *Iarăși Iisus al meu*, mărturisește înrudirea dintre Dumnezeu-Cuvântul și Duhul Sfânt¹; la fel cum și Gavriil îi spune Născătoarei de Dumnezeu: „Și iată Elisabeta, rudenia ta.”²

VIII, 2. Dar să punem punct acestora aici și să mergem mai departe. După Moise, venind în mijlocul atotdumnezeieștii și atotstăpânitoarei audiențe a cetei Sfinților Profeți și Apostoli, mai întâi preînțeleptul Solomon ne zugrăvește în chip strălucit, în Vechiul Testament, cuvântul despre fire în *Cartea înțelepciunii* scrisă de el, zicând: „Deșerți sunt din fire³ toți oamenii care nu cunosc pe Dumnezeu.”⁴ Ce înseamnă [acest] „din fire”? Înseamnă „întru adevăr”; căci *firea*, după cum ne fac cunoscut Scripturile cele de Dumnezeu insuflăte, este adevărul lucrurilor. [Acum], pentru cei nesăbuiți, modific și reformulez astfel cuvântul lui Solomon: „Deșerți sunt *din persoană*”⁵ toți oamenii care nu cunosc pe Dumnezeu.” Dar nu se potrivește defel formularea „deșerți sunt din persoană”, ci „deșerți sunt din fire”. Astfel că nu e același lucru *firea* cu *persoana*.

Despre aceasta ni se spune și în *Tomul apologetic* către popor, de care n-am uitat. Dar fiindcă

¹ *Oratio* 39, 16.

² *Lc.* 1, 36.

³ Φύσει.

⁴ *Întel.* 13, 1.

⁵ Προσώπω.

se vorbește despre puroi și putrefacție cronică și de canalul de scurgere care se descompune și miroase urât (mai ales în galeriile subterane și gropile de necurății din ținuturile egiptene), nu vom ezita să aducem din nou vorba despre același, prin folosirea antistrofei¹ pentru *cuvintele Sfintei Scripturi*, mai ales pentru a-i convinge pe cei necugetați că *fire* și *persoană* nu sunt identice.

Prin urmare, să reluăm glasul fericitului Apostol Iacov, reformulându-l.² „Pentru că orice fel³ de fiare și de păsări, de târâtoare și de viețâți din mare se domolește și s-a domolit de firea omenească.”⁴ Nu a spus „de persoana omenească”; căci întreaga umanitate nu e alcătuită dintr-o singură persoană, ci din nenumărate persoane, pe când *firea* este unică. Și de aceea zice „de firea omenească”.

După aceste spuse ale mele, Pavel, dumnezeiescul retor al întregii lumi, pășind în față cu *Epistola către Romani*, ne învață, zicând: „Păgânii care nu au lege, din fire fac ale legii.”⁵ Ce este *din fire* dacă nu *întru adevăr*? Să modificăm afirmația și să zicem: „Păgânii care nu au lege, *din persoana*

¹ Ca procedeu literar, *antistrofa* (ἀντιστροφή) constă în înlocuirea unui cuvânt cu altul sau a transformării, într-o expresie verbală, a unei categorii sintactice în alta (*d.ex.*, în loc de „πυθανόμενος ἀκούειν” se spune „πυθάνομαι ἀκούσας”).

² Prin folosirea antistrofei.

³ Φύσις.

⁴ Iac. 3, 7.

⁵ Rm. 2, 14.

*nă*¹ fac ale legii.” Dar în nici un chip nu are sens ceea ce am afirmat: prin urmare, *firea și persoana* nu sunt totuna.

Comentariu. Nimeni nu împlinește Legea lui Dumnezeu *din fire*, ci din libera alegere; căci dacă împlinirea poruncilor lui Dumnezeu ar fi *din fire*, atunci toți am avea dreptatea de partea noastră. Astfel că și aici termenul *din fire* are sensul de *întru adevăr*.

De asemenea, afirmația: „Te va judeca netăierea împrejur *din fire*, care împlinește legea”² înseamnă că netăierea împrejur a neamurilor împlinind Legea *întru adevăr* te va judeca pe tine care, „prin tăierea împrejur, ești călcător de lege”.

Și iarăși: „Căci dacă Dumnezeu n-a cruțat ramurile *firești*”³, adică [ramurile] *întru adevăr* îngemănate cu rădăcina, „nici pe tine” care tăgăduiești adevărul „nu te va cruța”⁴. Să schimbăm din nou cuvintele între ele din cauza celor care deformează adevărul și să spunem: „Căci dacă Dumnezeu n-a cruțat ramurile *personale*”⁵, nici pe tine nu te va cruța.” Spune-mi, la care persoană se referă sau care este sensul și coerența [acestei] aserțiuni? Prin urmare, *firea* nu înseamnă *persoană*.

¹ Προσώπω.

² Rm. 2, 27; am retradus versetul în acord cu topica textului original pentru a pune în evidență sensul contextual sugerat de autor.

³ Κατά φύσιν.

⁴ Rm. 11, 21.

⁵ Κατά πρόσωπον.

„Căci dacă tu ai fost tăiat din măslinul cel *din fire*¹ sălbatic”, adică din necredința cea cu adevărat², „și împotriva firii ai fost altoit în măslin bun, cu atât mai vârtos aceștia, care sunt după fire, vor fi altoiți în însuși măslinul lor.”³

Comentariu. A numit necredința *măslin sălbatic*; dar nimeni nu este necredincios *din fire*, ci din alegere. Astfel că și aici termenul *din fire* este folosit cu sensul de *întru adevăr*.

După ce am spus eu acestea și mă sileam să trec la alt argument pentru a demonstra pe temei scripturistică că *firea* și *persoana* nu sunt identice, Sfântul Apostol, luându-mă iarăși de mână, mi-a încredințat întâia sa *Epistolă către Corinteni*, în care ne învață clar că *firea* nu înseamnă nimic altceva decât însuși adevărul lucrurilor. Căci acolo muștrând niște femei pentru că se rugau cu capul descoperit, zice: „Judecați în voi înșivă: Este, oare, cuviincios ca o femeie să se roage lui Dumnezeu cu capul descoperit? Nu vă învață oare însăși *firea*”⁴, adică realitatea însăși? Astfel, dacă iarăși, prin înlocuirea termenului de *fire*, vom spune că: „Nu vă învață oare însăși *ipostasul*?”, afirmația [aceasta] va avea vreo coerență? Nicidecum! Astfel că *firea*, *persoana* și *ipostasul* nu sunt identice.

¹ Κατὰ φύσιν.

² Κατὰ ἀλήθειαν.

³ Rm. 11, 24.

⁴ I Cor. 11, 13-14.

Dar capetele sofiste ale lui Sever cel cu zece coarne n-au priceput defel acestea: n-au pomenit nici de Moise, nici de Solomon, nici de Hristos, nici de Iacob, nici de Pavel în cuvintele lor despre *fire*, *ipostas* și *persoană*. Dacă ar fi citit acestea și ar fi ajuns să le cunoască, nu ar fi hulit slava lui Hristos, zicând că: „Nu există fire nepersonală; ci *firea* și *persoana* sunt identice.”

Așadar, în opinia lui Nestorie, Sinodul de la Calcedon sau mai degrabă Sfinții Părinți, din moment ce au afirmat două firi nedespărțite în Hristos, de asemenea au statuat două persoane în El; și de aceea, Sever, „dreptul judecător”, i-a excomunicat pe toți aceștia.

Mărturiile Vechiului și Noului Testament au arătat cu prisosință faptul că *firea* nu este totuna cu *persoana*. Prin urmare, să schimbăm poziția [cuvintelor] și din aceeași sfântă și dumnezeiască Scriptură să demonstrăm că termenul de *persoană* nu poate primi numele de *fire*. Așadar, toți câți pretindeți în mod necugetat că *firea* și *persoana* sunt identice, ascultați cu băgare de seamă cele ce vă vor fi spuse.

VIII, 3. Se cuvine să fie citite și următoarele, prezentate sub formă de întrebare și răspuns.

Întrebare. Blestemându-l Dumnezeu pe Cain¹, a blestemat întreaga fire omenească sau

¹Fac. 4, 11.

numai o singură persoană, adică un singur ipostas?

Răspuns. Evident că numai persoana lui Cain, cel ce a păcătuit: prin urmare, *firea și persoana* nu sunt identice.

Întrebare. Spunând Noe fiului său, care a făcut cunoscută [celorlalți] goliciunea tatălui său, că „Blestemat și rob să fie Canaan”¹, a blestemat *firea comună* a celor trei fii [ai săi] sau pe una dintre cele trei persoane [ale acelorora]?

Răspuns. Neîndoielnic că doar persoana lui Ham; astfel că *firea și persoana* nu sunt identice.

Întrebare. Odată cu mutarea lui Enoh² de către Dumnezeu, a fost mutată întreaga *fire* a oamenilor sau o persoană și numai una?

Răspuns. Firește că numai persoana lui Enoh: deci *firea și persoana* nu sunt identice.

La fel și Hristos, când l-a blestemat pe Iuda³, n-a blestemat *firea* tuturor Apostolilor, ci o singură persoană: așadar, *firea și persoana* nu sunt identice.

Și ca să nu părem că înșirăm povești în fața dușmanilor, haideți să cercetăm îndeosebi însuși termenul de *persoană* care în dumnezeiasca *Scriptură* se referă la Dumnezeu. Se află scris că după acea luptă minunată dumnezeiescul Iacov a numit locul acela „Fața”⁴ lui Dumnezeu; [căci și-a

¹ Fac. 9, 25.

² Fac. 5, 24.

³ Cf. Mt. 27, 3-10.

⁴ Εἶδος (în limba ebraică *penuel*); εἶδος înseamnă *specie*, dar în aceeași măsură și *chip, înfățișare*.

zis]: «Am văzut pe Dumnezeu față către față și mântuit a fost sufletul meu!»¹ Să-mi răspundă acum Sever „filosoful” cel ce socotește identice *firea și persoana*: ar fi fost, deci, cu puțință ca Iacov în loc de „L-am văzut pe Dumnezeu față către față” să fi spus „L-am văzut pe Dumnezeu *fire* către *fire* și mântuit a fost sufletul meu”? Cu nici un preț! Prin urmare, *firea și persoana* nu sunt identice.

Primește, iacobitule², ca praștia lui Iacov să te lovească cu încă o piatră. Căci Iacov a spus către Isav, fratele său: „Când am văzut *fața* ta, parcă aș fi văzut *fața* lui Dumnezeu.”³ Iată că a folosit din nou cuvântul *față*, căci i-ar fi fost cu neputință să spună: „Când am văzut *fața* ta, parcă aș fi văzut *firea* lui Dumnezeu”; astfel că *firea și persoana* nu sunt identice.

Se menționează, de asemenea, în cartea *Exodului* că „Văzând fiii lui Israel că fața lui Moise strălucea, i-au pus⁴ vâlul peste fața sa”⁵. Prin acoperirea chipului lui Moise, au acoperit întreaga sa fire (adică pe întreg *neamul*⁶ lui Israel)? În nici un caz! Prin urmare, *firea și persoana* nu sunt identice.

¹ Fac. 5, 24 (LXX).

² Adepții lui Iacob Baradeus; numiți și siro-iacoviți, s-au constituit ca mișcare monofizită la peste un secol după Sinodul de la Calcedon (în jurul anului 542).

³ Fac. 33, 10.

⁴ În *Septuaginta* verbul se află la pers. a III-a plural (diateza activă), și nu la pers. I singular (diaza reflexivă) precum în varianta sinodală a Sfintei Scripturi.

⁵ Ieș. 34, 35.

⁶ Γένος.

Și iarăși, atunci când vorbește despre rugul aprins că „Și-a acoperit Moise *fața*¹ sa, căci se te-mea”, ar fi fost cu neputință să spună: „și-a acoperit Moise *firea*² sa”; așadar *firea* și *persoana* nu sunt identice.

Și, atunci când I se adresează profetul lui Dumnezeu: „Arată-ne *fața*³ Ta, și ne vom mântui!”⁴, n-ar putea spune: „Arată-ne *firea*⁵ Ta, și ne vom mântui!”; astfel că *firea* și *persoana* nu sunt identice.

Și, de asemenea, când [profetul] se roagă și spune Domnului: „Te-a căutat *fața*⁶ mea”⁷, n-ar fi putut spune: „Te-a căutat *firea*⁸ mea”, căci nu *firea* oamenilor L-a căutat pe Dumnezeu, ci David; astfel că *firea* și *persoana* nu sunt identice.

Și iarăși, zicând către Dumnezeu: „Iar eu întru dreptate mă voi arăta *feței*⁹ Tale”¹⁰, ar fi fost imposibil să schimbe cuvintele și să spună: „Iar eu întru dreptate mă voi arăta *firii*¹¹ Tale”¹² – lucru cu neputință de altfel. Prin urmare, *firea* și *persoana* nu sunt identice.

¹ Πρόσωπον.

² Φύσις.

³ Πρόσωπον.

⁴ Ps. 79, 4.

⁵ Φύσις.

⁶ Πρόσωπον.

⁷ Ps. 26, 13.

⁸ Φύσις.

⁹ Πρόσωπον.

¹⁰ Ps. 16, 15.

¹¹ Φύσις.

¹² Ps. 16, 15.

Și Isaia, când spune: „Fața¹ Mea nu am ferit-o de rușinea scuipărilor”², n-ar fi putut zice: „Firea³ Mea nu am ferit-o de rușinea scuipărilor”; astfel că *firea* și *persoana* nu sunt identice.

Și nici atunci când zice: „Am întărit fața Mea ca o cremene”⁴, n-ar fi fost cu putință să spună „firea⁵ Mea”; astfel că *firea* și *persoana* nu sunt identice, după cum delirează Sever.

VIII, 4.

Când spun acestea nu afirm că firea lui Dumnezeu este invizibilă, iar persoana Sa vizibilă (de parte de mine așa o aberație!), ci vreau numai să le arăt ereticilor diferența dintre termeni și faptul că nu fără excepție acolo unde se folosește termenul *fire* se poate folosi și termenul de *persoană*, și nici, de asemenea, acolo unde se folosește termenul *persoană* nu se poate folosi cu orice preț termenul *fire*. Și voi îndrăzni să demonstrez acest lucru pe temeiul tradiției evanghelice și apostolice, și nu a celei eline.

Căci Fiul lui Dumnezeu spune către unii: „Vedeți să nu disprețuiți pe vreunul din aceștia mici, că zic vouă: Că îngerii lor, în ceruri, pururea văd fața Tatălui Meu, Care este în ceruri.”⁶ Dacă ter-

¹ Πρόσωπον.

² Is. 50, 6.

³ Φύσις.

⁴ Is. 50, 7.

⁵ Φύσις.

⁶ Mt. 18, 10.

menii *fire* și *persoană* sunt identici, pot reformula astfel: „Îngerii lor, în ceruri, pururea văd *firea* Tatălui Meu, Care este în ceruri.” Dar aceasta este într-un tot neadevărat și nepotrivit, după cum ne învață Însuși Dumnezeu-Cuvântul zicând: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut.”¹ Prin cuvintele: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată”, nu s-a referit numai la oameni, ci și la îngeri. Să spună așadar *acefalul*² cum e cu putință să vadă îngerii fața Tatălui, dar să nu-I vadă *firea*, dacă, după cum pretindeți, *firea* și *persoana* sunt totuna?

Ascultă-l și pe Pavel care învață prea limpede acestea și depărtează-te de delirul arhicunoscut care socotește că *firea* și *persoana* sunt identice. Le spune, așadar, corintenilor, referitor la cei curați cu inima, că acum Îl văd pe Dumnezeu „ca prin

¹ In. 1, 18.

² Partidă monofizită, separată de Biserica Alexandriei în timpul lui Petru Mongul, după editarea edictului de unire din 482 al împăratului Zenon (*Henotikon*), semnat de Acachie al Constantinopolului, Petrul Mongul al Alexandriei, Petru Gnafeul al Antiohiei și Martyrios al Ierusalimului; rămânând fără episcop, adepții acestei partide monofizite au ajuns să fie cunoscuți în istorie cu numele de acefali (*scil. fără cap – κεφαλή*, fără conducător), denumire care a ajuns să-i desemneze ulterior pe toți cei ce nu au acceptat prevederile *Henotikon*-ului (pentru detalii, vezi Christopher HAAS, „Patriarch and People: Peter Mongus of Alexandria and Episcopal Leadership in the Late Fifth Century”, în: *Journal of Early Christian Studies*, 1 [1993], pp. 297-316); un alt val de monofiziți s-a refugiat în Egipt după 518 împreună cu Sever, fostul patriarh al Antiohiei; această partidă a rămas acefală până în 543.

oglinadă, în ghicitură"¹, dar în veacul viitor „față către față”. Spune-mi acum tu, cel care pretinzi că *firea* și *persoana* sunt același lucru, e cu putință să reformulăm enunțul și să spunem: „Atunci dreptii vor vedea pe Dumnezeu fire către fire”? Vai de mine! Căci același dumnezeiesc Pavel mărturisește despre Dumnezeu, zicând: „Pe Care nu L-a văzut nimeni dintre oameni, nici nu poate să-L vadă.”² Prin urmare, *firea* și *persoana* nu sunt identice.

În dumnezeiasca *Scriptură* se află alte nenumărate asemenea expresii care zugrăvesc ca într-o icoană și într-o imagine simbolică pe Dumnezeu, dar fără a-I descoperi firea sau natura; pentru că nu vei afla în tot Vechiul și Noul Testament firea sau natura lui Dumnezeu numită sau semnificată; ci toți cei ce au ajuns la vederea lui Dumnezeu cel nevăzut, în chip simbolic și în umbră I-au văzut fața³, și nu firea sau natura: așa cum L-a văzut și Daniil totodată și ca față „Celui Vechi de zile”⁴, și, sub un alt chip, „ca Fiul al Omului care venea pe norii cerului”⁵; așa L-a „văzut” și Isaia, într-un fel și chip simbolic, într-o vedere omenească „pe Domnul stând pe un scaun înalt și măreț”⁶, fără a ajunge la contem-

¹ I Cor. 13, 12.

² I Tim. 6, 16.

³ Πρόσωπον.

⁴ Dan. 7, 9.

⁵ Dan. 7, 13.

⁶ Is. 6, 1.

plarea firii dumnezeiești, ci într-un fel anume, pe cât le era cu putință și la măsura lor, li S-a arătat într-o formă omenească¹ Dumnezeu, Cel nevăzut și mai presus de orice formă².

Iar dacă termenii *fire* și *persoană* sunt identici, de ce n-ar fi spus profetul către Dumnezeu: „Să nu întorci *firea* Ta de la mine”, ci a spus: „Să nu întorci *fața* Ta de la mine”³? Și de asemenea: „Arată *fața* Ta peste robul Tău”⁴; și iarăși: „Nu mă lepăda de la *fața* Ta”⁵; și iarăși: „S-a însemnat peste noi lumina feței Tale, Doamne”⁶. Și, în general, în mii de locuri referindu-se dumnezeiasca *Scriptură* la *fața* lui Dumnezeu, nu a folosit niciodată termenul de *fire*. Prin urmare este limpede că *firea* și *persoana* nu sunt identice.

Obiecția din partea ereticului: „Dar”, zice, „în chip impropriu și la măsura noastră, dumnezeiasca *Scriptură* a folosit cu referire la Dumnezeu termenul de *persoană*, așa cum folosește și cuvintele: mâini, picioare, urechi, aripi, ochi, gură, precum și celelalte membre, fiindcă Dumnezeu este netrupesc, fără chip⁷ și fără formă.”

Dacă ereticul va aduce o astfel de obiecție, voi fi de acord cu el, dar îl voi întreba din nou: „Cum e cu putință în Sfânta *Scriptură*, deși s-a atribuit

¹ Σχήμα.

² Ἀσχημάτιστος.

³ Ps. 101, 3.

⁴ Ps. 30, 16.

⁵ Ps. 50, 12.

⁶ Ps. 4, 6.

⁷ Ἀπόσωπος.

lui Dumnezeu în sens impropriu și alegoric, în ne-numărate locuri, expresia de chip/persoană/față¹, să nu I se fi atribuit niciodată, nici în sens impropriu, nici alegoric, nici simbolic termenii de *fire* și *natură*, dacă, precum spuneți, firea și persoana sunt identice? Prin urmare, e evident pentru oricine că termenii de *fire* și *persoană* nu sunt identici, după cum am arătat îndeaproape pe temeiul *Scripturii* Vechiului și Noului Testament.

Iar dacă întrebi: „De dragul cărui lucru fericiții profeți, de-a lungul întregii dumnezeiești *Scripturi*, au căutat, au așteptat și s-au rugat pentru a li se arăta și descoperi fața² lui Dumnezeu, și nu firea?”, ascultă [ca răspuns] cuvântul patristic și totodată vrednic de credință care nu suferă împotrivire; căci cuvântul e cu-adevărat minunat și „vrednic de toată primirea”³.

Cunoscând, așadar, fericiții Profeți și Patriarhi, prin lucrarea Duhului Sfânt, că nu ceea ce este comun firii Sfintei Treimi, întreaga pleromă a Celor Trei Persoane – Tatăl, Fiul și Sfântul Duh –, urmează a se arăta pe pământ și a se întrupa în anii cei mai de pe urmă, ci o singură Persoană – adică cea a Dumnezeu-Cuvântului; de aceea spuneau că nu va veni [la noi] ființa⁴ treimică a lui Dumnezeu și propovăduiau arătarea feței lui

¹ *Πρόσωπον*; am preferat ca în anumite contexte să păstrăm toate echivalentele în limba română ale termenului.

² *Πρόσωπον*.

³ *I Tim.* 1, 15 și 4, 9.

⁴ *Οὐσία*.

Dumnezeu și se rugau pentru aceasta, ca unii ce căutau în mod clar și mai presus de îndoială fața lui Dumnezeu-Cuvântul și descoperirea Acestuia pe pământ, zicându-I: „Arată-ne fața Ta, și ne vom mântui!”¹, și: „Te-a căutat fața mea; fața Ta, Doamne, voi căuta”², și: „Arată-Ți fața Ta spre noi și ne miluiește”³ și, de asemenea: „Arată fața Ta peste robul Tău”⁴, adică peste omul pe care l-a creat. Profeții vestesc venirea unei Persoane a lui Dumnezeu, adică a Uneia din Sfânta Treime – care este Dumnezeu-Cuvântul –, și nu a firii comune [tuturor Persoanelor Sfintei Treimi]; și, dacă ar trebui să mă exprim mai clar, anunță venirea unei Singure Persoane purtătoare a ființei dumnezeiești, și nu întruparea generală a celor Trei Persoane ale Sfintei Treimi întreit-ipostatice. Prin urmare, după cum am spus de nenumărate ori, *firea și persoana* nu desemnează același lucru.

VIII, 5. În timp ce susțin acestea pe temeiul dumnezeieștii Scripturi și al profetilor, mă cuprind teama și groaza ca nu cumva Sever, necăjit de asemenea critici, ridicându-se dintre cei morți să-și aducă ceata cu zece coarne și, punând la cale un sinod, să hotărască alungarea și respingerea lui Hristos, a lui Moise, a lui Pavel și a tutu-

¹ Ps. 79, 4.

² Ps. 26, 8.

³ Ps. 66, 1 (LXX).

⁴ Ps. 30, 16.

ror profeților și evangheliștilor, așa cum a făcut cu marii dascăli [ai Bisericii], și să emită o părere categorică, zicând că: „Până în vremea lui Nestorie învățătura lui Hristos, a profeților și apostolilor a fost neîndoielnică și vrednică de crezare; dar după Nestorie, Vechiul și Noul Testament, care nu susțin că *firea* și *persoana* sunt identice, au fost respinse și puse la îndoială. Căci, din cauza ereziilor existente, se impun modificarea și schimbarea dumnezeieștilor Scripturi – cât și ale opiniilor Sfinților Părinți – uneori acceptându-le, alteori respingându-le.”

Însă Sever procedează astfel fiindcă se simte la strâmtoare și nu știe în ce fel să nimicească învățătura Părinților despre cele două firi ale lui Hristos și fiindcă nu înțelege termenul de *fire* în chip apostolic, ci elin. Dacă, asemenea Sfintei Biserici, l-ar urma pe Pavel, n-ar defini altcumva *firea* decât ca „adevăr al lucrului [în sine]”. Altminteri, cum vom putea pricepe spusa Apostolului: „Din fire, eram fiii mâniei ca și ceilalți”¹? Ce înseamnă „din fire fii ai mâniei”, dacă nu „cu adevărat ai mâniei”? Și așa putea să argumentez și pe temeiul Sfinților Părinți că nimic altceva nu înseamnă termenul *fire* decât *adevăr*. Dar mi-e teamă ca nu cumva să-mi răspundă Sever că pe vremea lui Nestorie s-a contestat și conceptul de adevăr.

Dar, în afară de aceasta, haide să prezentăm, cu referire la aceeași perioadă de timp și la tul-

¹ Ef. 2, 3.

burarea provocată de necredinciosul și neevlaviosul Nestorie, pe fericitul, pururea pomenitul Chiril, luminătorul cetei Sfinților Părinți, care, pe temei apostolic, învață că *firea* înseamnă *adevăr*. De altfel, se și arată în diferite locuri vorbind despre nașterea firească, dar și de unirea firească¹ în Hristos; iar la acuzele lui Teodoret referitoare la mărturiile acestora, Chiril, cel cu dumnezeiesc cuget, explicându-se, arată în *Apologia celor doisprezece anatematisme* că, pe temei apostolic, firesc pentru el înseamnă în acord cu adevărul².

Și le stă în obicei tuturor egiptenilor și alexandrinilor să numească, desigur, *firești*³ lucrurile care sunt adevărate; astfel că, atunci când vor să se încredințeze în discuțiile dintre ei de adevărul celor rostite, spun: „îți vorbesc firesc”, ceea ce înseamnă „îți spun adevărul”. Așadar, am putea reformula acest enunț, zicând: „îți vorbesc personal”? Nicidecum! Pentru că nu are nici coerență expresia. Astfel că *firea* și *persoana* nu sunt același lucru.

Și să nu râzi de cele ce s-au spus. Pe temeiul tradiției apostolice ni s-a transmis că termenul *fire* semnifică adevărul și că *firea* și *persoana* nu sunt identice. Apoi, iată, Fericitul Petru martirul din Alexandria l-a blestemat pe spurcatul

¹ Φυσική ἔνωσις, scil. unirea firilor divină și umană în Hristos.

² Sfântul Chiril al Alexandriei, *Apologeticus contra Theodoretum pro XII capitibus* (PG 76, 405 C, 408 B).

³ Φυσικά, scil. cele ce sunt în acord cu firea sau aparțin firii.

Arie cu aceste vorbe: „Arie este și în veacul de acum și în cel viitor despărțit de slava Fiului lui Dumnezeu.”¹ Prin urmare, răspunde-mi, acest blestem stă deasupra unei singure persoane sau asupra firii comune? Evident că numai asupra persoanei lui Arie. Iar voi, cei care susțineți că *firea și persoana* sunt identice, vă faceți cu adevărat părtași unui asemenea blestem, dar și oricărui blestem aruncat asupra unei persoane eline sau eretice; dar nu așa stau lucrurile cu cuvântul adevărului. Și nici dacă persoana unui om este cuprinsă de lepră nu poți afirma că firea umană a fost cuprinsă de lepră, și nici, când omenirea – firea comună a tuturor oamenilor – a fost lovită de potop, nu se poate spune că a fost lovită numai persoana unui oarecare om; nici, de asemenea, dacă averea celui care o posedă a fost risipită, nu poți spune că a fost risipită însăși persoana lui. Căci *persoana*, după cum am spus adesea, desemnează particularul, iar *firea* generalul și adevărul lucrului, precum am înfățișat pe temeiul tradiției învățaturii și predaniei Legii [mozaice], profetice, domnești², evanghelice și apostolice. Iar Biserica Sobornicească, urmând acestui canon, afirmă că în Hristos Dumnezeu există două firi unite ipostatic, adică două lucruri adevărate – mă refer la dumnezeire și umanitate –, [unite] în chip neîmpărțit și nedespărțit.

¹ Vezi mai sus cap. V.

² Lăsată de Domnul Iisus Hristos.

Așadar, dacă, după cum cuvântul ne-a arătat în multe feluri și din diferite perspective, *fire* înseamnă *adevăr*, rămâne ca toți cei care neagă că umanitatea lui Hristos, precum și dumnezeirea Sa, nu sunt [fiecare în parte] fire, socotesc că trupul și sufletul lui Hristos nu ființează cu adevărat. Însă dacă ființează cu adevărat, atunci în mod lămurit ființează ca *fire*; iar dacă nu ființează ca *fire*, nu sunt cu adevărat. Și dacă S-a făcut om cu adevărat, atunci, după unirea [firilor], Hristos este om prin fire și Dumnezeu prin fire, El Însuși fiind necreat prin fire și creat prin fire, adică e cu adevărat și una și alta.¹ Să nu tăgăduiești, ereticele, firea Trupului, pentru că vei tăgădui adevărul! Căci adevărul este firea. Dacă Hristos deține firea într-un singur mod, într-un singur mod este adevărat, și în alt mod e neadevărat. Iar dacă după dumnezeire și umanitate este adevărat, e limpede că amândouă firile pe care le are sunt adevărate, pentru că firea este adevăr.

Și ceea ce au pățit necurații, mă refer la Arie și la Sabelie, cât privește cuvântul despre Sfânta Treime, aceasta au pățit și Nestorie și Sever privitor la discursul despre iconomia dumnezeiască². Căci Sabelie, închipuindu-și o dumnezeire stăpânită de confuzie, stabilea existența unui singur ipostas al Tatălui, Fiului și Sfântului Duh; iar Arie, spurcatul, de asemenea, părăndu-i-se

¹ În original *ἀληθεία καὶ ἀληθεία* (*scil.* după adevăr și după adevăr).

² *Scil.* planul dumnezeiesc al Întrupării lui Hristos.

că-l combate pe Sabelie, susținea trei naturi diferite ca gen¹ în privința Treimii celei deoființă. Însă Sfânta Biserică, alegând calea împărătească a lui Dumnezeu, a condamnat atât confuzia lui Sabelie, cât și împărțirea lui Arie, arătând în chip evlavios că Sfânta Treime este trei Persoane, și nu Una, și că ființa Acestora este una, și nu trei. Astfel, în timp ce nelegiuitul Nestorie institua în Hristos două persoane și nefericitul Sever declara că Hristos are o singură fire, Sfânta Biserică a lepădat și sciziunea susținută de Nestorie, propovăduind o singură Persoană în Hristos, precum și confuzia răspândită de Sever, învățând că există un singur Hristos, Fiul și Domnul Iisus, Care are două firi unite în chip ipostatic neîmpărțit și nedespărțit, respingând deopotrivă confuzia [dintre firi a] lui Sever, cât și separația [dintre persoane a] nerușinatului Nestorie.

Așadar, Biserica lui Dumnezeu universală nu-și exprimă învățătura dogmatică despre Hristos sub o formă aristotelică și elină, ci după cum am spus adeseori, în chip evanghelic și apostolic, „nu în cuvinte de înduplecare ale înțelepciunii”² pitagoreice, „ca să nu rămână zadarnică crucea lui Hristos”³. Căci Aristotel consideră că firea este principiul mișcării și al încetării⁴ ei⁵, pe când

¹ *Ἐτερογενεῖς*.

² *I Cor. 2, 4.*

³ *I Cor. 1, 17.*

⁴ *Ἡρεμία*.

⁵ *Physika II, 1, IX, 3.*

tradiția preacucernică a Apostolilor nu afirmă cu privire la firea dumnezeiască nici începutul mișcării, nici încetarea, adică sfârșitul ei. De aceea credința evanghelică socotește că *firea* este lucrul însuși care există prin sine și ființează întru adevăr. Pentru că ceea ce nu există întru adevăr și după natură¹ e evident că nu e decât aparență și închipuire: se poate afirma, dar nu există. Iar noi, după puterile noastre, despre acest [subiect] am arătat deja cu argumente² din Scriptură, firești și reale, că altceva este *firea* și altceva *ipostasul*, adică *persoana*.

Însă cu siguranță, adversarul va riposta la opiniile și exemplele noastre socotind că ne folosim cât privește acest [subiect] de propriile noastre raționamente, din cauza lipsei de cunoaștere a argumentelor³ dogmatice. Așadar, ca să nu mergem și noi pe urmele lui Sever, respingând și contestând adunarea Sfinților și învățătura lor, haide să demonstrăm în chip patristic și totodată pe temeiul sinoadelor că altceva este firea comună pentru fiecare dintre cele câte există în cer și pe pământ și, de asemenea, altceva este particularul [ce caracterizează] ipostasul personal. Și voi face această demonstrație întemeiată nu numai pe învățătura unei singure sfinte guri, și nici a o sută, ci a trei sute optsprezece Părinți, dintre

¹ *Ev οὐσία.*

² *Scil.* imagini, reprezentări; pentru detalii vezi *Studiul introductiv.*

³ *Παράστασις.*

care cei mai mulți au mărturisit pentru Hristos, iar mulți alții au fost făcători de minuni. Poate că Sever și cei dimpreună cu el, arătându-și respectul față de o asemenea mulțime, vor înceta să ne mai defăimeze.

IX, 1. Despre fire și ipostas – pe temeiul Sinodului [I Ecumenic] de la Niceea

Ivitu-s-a oarecând o diadă vicleană de ereziarhi, răspânditoare de zâzanii (asemenea lui Ana și Caiafa sau lui Pilat și Irod), cu hulă împotriva lui Dumnezeu – și mă refer la Arie și Sabelie, dascălii lui Sever –, care afirmau că firea și persoana sunt același lucru: Sabelie susținea că în Sfânta Treime există o singură persoană și o singură fire, iar Arie trei persoane și trei firi, dar amândoi învățau că firea și persoana sunt identice. Necredința și cugetarea lor stricată respingându-le Sfântul și Fericitul Întâi-născut de către Sfântul Duh Sinod Ecumenic din Niceea al celor 318 vrednici de pomenire Părinți, care ne învață limpede că altceva reprezintă *natura* și *firea* și altceva ipostasul, strigă cu glas înalt astfel: „Sfânta Sobornicească și Apostolească Biserică îi anatematizează pe cei ce afirmă despre Fiul lui Dumnezeu că «a fost o vreme când Fiul lui Dumnezeu nu exista», și că «Înainte de a Se naște [ca om] nu a existat», și că «S-a născut din neființă¹»,

¹Εξ οὐκ ὄντων.

și că [Fiul lui Dumnezeu] este de un alt ipostas sau natură, supus prefacerii și schimbării.”¹

Să se arate, așadar, în fața acestui sfânt și fericit Sinod cei vrednici de judecată, asemenea unor condamnați, și să fie judecați pentru hulele lor severienii și Dioscoriții și întregul sinedriu al deșertăciunii lor cu zece coarne, care susțin că firea și persoana, adică ipostasul, sunt același lucru. Iată că îngereasca adunare a Sfinților Părinți învață că altceva este natura și altceva ipostasul; căci n-au spus [condamnăm] „pe cei ce afirmă [că Hristos este] de un alt ipostas, adică natură”, ci „pe cei ce afirmă [că Hristos este] de un alt ipostas sau natură”, arătându-ne lămurit că altceva este *ipostasul* și altceva *natura*. Și nu au pus cuvântului capăt aici, ci repetă îndoită această afirmație, întărind-o și adevărind-o, pentru a zice din nou: „Fiindcă L-am cunoscut pe Tatăl ca Tată și pe Fiul ca Fiu și pe Duhul Sfânt ca Duh Sfânt, o ființă², dar trei ipostasuri. Și n-au spus „trei ființe³, adică trei ipostasuri”, nici „trei firi⁴ și trei persoane”, după cum spun cei fără de minte, ci „o ființă⁵ și trei ipostasuri”, afirmând că altceva este *ființa*⁶ și altceva *ipostasul*.

¹ *Anathematismus symbolo Nicaeno adiectus*, apud Eusebiu de Cezareea, *Epistula ad diocesanos*, PG 20, 1540.

² Οὐσία.

³ Οὐσίαι.

⁴ Φύσεις.

⁵ Οὐσία.

⁶ Οὐσία.

Iată temelia credinței Părinților. Iată rădăcina, începutul și temeiul evlaviei și dreptei credințe. Iată-i pe luminătorii și propovăduitorii adevărului. Iată turnurile de apărare neclintite și pe păzitorii nebiruiți. Iată-i pe bărbații purtători de Duh Sfânt, profeți și asemenea îngerilor, care spun că altceva este *firea* și altceva *ipostasul*. Și cine este cel ce-ar putea respinge un astfel de canon, hotăr și lege? Eu sunt convins și așa cred: la acel Sfânt Sinod s-au aflat bărbați purtători de Dumnezeu, având de la Dumnezeu o măsură și o viețuire profetică și apostolică; cărora le este îngăduit să spună cu toată îndrăzneala: „Dar chiar dacă un înger din cer ar vesti Bisericii altceva decât ceea ce noi i-am vestit – să fie anatema”¹ și el și propovăduirea sa!

Să îndrăznească, așadar, Biserica Sobornicească având ca apărători într-un singur cuget 318 Sfinți Părinți care învață că altceva este *firea* și altceva *ipostasul*; căci „porțile iadului nu o vor birui”² și nici nu vor putea nimici legea și hotărnicirea aceasta. Astfel că afirm, ca și cum m-aș afla în fața lui Dumnezeu, fără părtinire și fără patimă, că Sfântul Sinod de la Niceea s-a întrunit pentru cei ce gândesc drept împotriva lui Sever și a lui Dioscor și a tuturor celor ce socotesc că *firea* este identică cu *ipostasul* și *persoana*; și nu numai [împotriva acestora], ci și a lui Nestorie cel

¹ Gal. 1, 8.

² Mt. 16, 18.

rău-credincios, căci și acesta, asemenea lui Sever, socotește că *persoana* este totuna cu *firea*.

Iar dacă *firea* este totuna cu *persoana*, atunci Sfântul Sinod de la Niceea I-a condamnat fără rost pe Sabelie, care susținea că, în ceea ce privește *firea* cea una a Sfintei Treimi, există o singură persoană.

Și dacă *firea* este *persoană* și *persoana fire*, de ce a fost anatematizat Arie care învăța că, referitor la cele trei Persoane ale dumnezeirii, avem trei firi?

Iar dacă *firea* semnifică *persoana*, „binevestesc” lui Sever și Teodosie blestem „mare, care va fi pentru tot poporul”¹ lor ce afirmă că Hristos e din două firi; dar se vor afla neîndoielnic și alții spunând că în Hristos există două persoane, dacă termenii de *fire* și *persoană* sunt identici. Prin urmare, cum vor putea să-l condamne pe Nestorie, când ei cugetă același lucru cu Nestorie? Iar dacă Hristos subzistă în două persoane, e evident că a preexistat în pântecele [Fecioarei] *persoana omenească*² și așa s-a unit după aceea cu aceasta *persoana dumnezeiască*³ a Cuvântului lui Dumnezeu.

Dacă Hristos este din două firi personale, iată că una dintre persoane se numește Dumnezeu-Cuvântul; să ne spună, așadar, cei ce susțin

¹ Parafrazând versetul biblic de la Lc. 2, 10, autorul face un joc de cuvinte între termenii *ἀπά* (blestem) și *χαρά* (bucurie).

² *Scil.* persoana purtătoare a firii omenești.

³ *Scil.* persoana purtătoare a firii dumnezeiești.

că *firea* și *persoana* sunt identice, care este denumirea și numele celeilalte persoane a lui Hristos, căci niciodată n-a existat o persoană fără nume.

Dacă susțineți sincer și fără părtinire că *firea* este identică cu *persoana*, să afirmați în *ființa*¹ cea una a dumnezeirii o singură persoană – și [astfel] vom pune capăt luptei. Iar dacă și persoanele sunt în raport cu numărul firilor, recunoașteți că există trei firi în cazul celor Trei Persoane ale Sfintei Treimi – și nu vă vom mai tulbura. Afirmând că Hristos este deoființă cu Tatăl, după dumnezeire, și deoființă cu noi, după omenitate, dacă *ființa*² și *persoana* sunt identice, recunoașteți că El este *deopersoană*³ cu Tatăl, după dumnezeire, și *deopersoană* cu noi, după omenitate – și vom pune capăt vrăjmășiei [dintre noi]. Dacă *firea* este identică cu *persoana*, și persoanele umane sunt multe și nenumărate, atunci să afirmați că multe sunt și firile noastre – și vom înceta lupta împotriva voastră.

Așteaptă un pic, ereticule, și primește asemenea lui Goliat loviturile de praștie davidiene! Când Sever mărturisește că Hristos are două ipostasuri, adică persoane, e evident că susții că El e compus din dumnezeire și umanitate: acestea sunt realitățile pe care le numești ipostasuri, adică dumnezeirea și umanitatea. Prin urmare, când declari că El, adică Hristos, este desăvârșit

¹ Οὐσία.

² Οὐσία.

³ Ὁμοπρόσωπος – termen creat de autor ad-hoc, după modelul lui ὁμοούσιος; l-am tradus în aceeași manieră.

după unirea [firilor], atât în dumnezeirea, cât și în umanitatea Sa, te faci vinovat de acuza că Îl mărturisești în două ipostasuri, adică persoane, dacă, desigur, firea, ipostasul și persoana sunt același lucru, precum legiuiești tu.

Comentariu. Apoftegma unui ortodox către un teodosian: pentru cei cu un cuget sănătos e îndeajuns a spune că Hristos este desăvârșit în dumnezeire și omenitate; căci cuvântul desemnează cele două firi.

Comentariu. Iar când ereticul a spus că „Acesta fiind [alcătuit] din două firi probează mai degrabă că e din dumnezeire și din umanitate”, ortodoxul, zâmbind, i-a răspuns: „Așadar, prietene, faptul că e desăvârșit în dumnezeire și [desăvârșit în] umanitate arată limpede că are două firi”.

IX, 2. Mărturii din Sfinții Părinți care susțin că altceva e firea și altceva ipostasul

Și ca să nu le dăm vrăjmașilor impresia că afirmăm după judecata noastră acestea, îi vom invoca pe Sfinții Părinți, care învață că altceva este firea și altceva persoana. Nu știi dacă, temându-se de excomunicarea lui Sever, nu vor mai îndrăzni să rostească afirmația cu privire la cele două firi.

Îl voi aduce mai întâi în față pe dumnezeiescul Chiril, întrucât, după cum cred ei, în opiniile lui caută sprijin spre a ne combate. Căci a spus

în [epistola] *Către răsăriteni* astfel: „Cunoaştem că bărbaţii cuvântători de Dumnezeu consideră că unele dintre afirmaţiile evanghelice şi apostolice despre Domnul sunt comune persoanei Sale care este una, altele însă privesc pe fiecare dintre cele două firi în mod distinct.” Iată cum devine limpede că Părintele nu socoteşte identice *firea* şi *persoana*.

„Dar”, zice, „Chiril [a trebuit] să dea lămuriri lui Evloghie referitor la această afirmaţie.”

Comentariu. Trebuie să se ştie că în epistola *Către Evloghie* Sfântul Chiril a afirmat că alta este *firea dumnezeirii* lui Hristos şi alta este *firea Trupului Său*.

Ia spune-mi, eretice, care e cuvântul tău de apărare? Demonstrează-ne că minunatul Chiril a întrerupt comuniunea cu răsăritenii după ce a făcut această afirmaţie! Dar n-o vei putea face. Aşadar, prin păstrarea comuniunii cu cei care mărturisesc unirea celor două firi în Hristos, fără îndoială că şi el e de aceeaşi părere. Dar să spunem că a dat lămuriri referitoare la afirmaţia răsăritenilor. Oare nu cumva prin acelea l-a contestat şi pe Proclu, care propovăduia pe faţă cele două firi? Nu cumva l-a respins şi pe Ambrozie care preda învăţătura despre cele două firi, ale cărui mărturii le-a expus la [Sinodul de la] Efes? Oare nu cumva l-a respins şi pe Isidor Pelusiotul, cu care a corespondat despre cele două firi ale lui Hristos şi pe care Sfântul Chiril îl numeşte

„Părinte al său”? Și nu doar în *Epistola către rășariteni*, ci și în cele către Hermes, care l-a întrebat dacă altceva este *firea* și altceva *ipostasul*, Părintele răspunde lămurit: „Da, altceva este acest lucru, iar diferența care le separă definitiv e cu adevărat foarte mare.”

La fel și dumnezeiescul Vasile spune [în epistola sa] *Către Amfilohie*¹ că „Diferența dintre *fînță*² și *ipostas* e aceeași ca cea dintre *particular* și *general*³”. De aceea, preluând Sfântul Amfilohie această [judecată], afirmă despre Hristos: „Îndoit în fire, dar nu și după ipostas.” Așadar, cuvântătorul de Dumnezeu Chiril la [Sinodul de la] Efes împotriva nelegiuitului Nestorie a prezentat și această mărturie a lui Amfilohie. Amfilohie s-a folosit de același argument și în [epistola] *Către Seleuc*, fiul lui Traian, zicând: „Firile îndoite se reunesc într-o singură Persoană.”

Constați și tu acordul dintre Părinți și Fericitul Chiril care afirmă că altceva este *firea* și altceva *persoana*. Și cum de nu încetați cu lamentările și protestele și spuneți: „Nu există fire nepersonală, ci firea și persoana sunt același lucru”? Arată-mi de la care Părinte ai învățat așa ceva. Dar nu-mi vei putea pomeni decât pe Arie, pe Sabelie și pe Nestorie care susțin că *firea* și *persoana* sunt identice. De aceea, toți fericiții Părinți, respingând o asemenea învățătură (și mai ales cei din preajma

¹ Ep. 236, 6.

² Οὐσία.

³ Τὸ κοινόν.

lui Ambrozie, Grigorie și Atanasie), propovăduiesc o fire dumnezeiască în Trei Persoane, adică Ipostasuri, și nu trei ființe¹; ci una singură, așa cum a învățat fericitul Sinod de la Niceea al celor 318 de Dumnezeu purtători Părinți. Dar acești „înțelepți” și noi² sofiști au preferat să se avânte în nenumărate prăpăstii și hule ca să ocărăscă, după cum socotesc, Sfântul Sinod de la Calcedon și Biserica universală a lui Hristos.

Iar dacă vrei, îți voi relata și mai succint [toate acestea]. Câți în acord cu definiția [oferită] de filosofia elină socotesc dintr-o perspectivă aristotelică că firile sunt ipostasuri și persoane, nu pot vorbi în cazul Sfintei Treimi de trei ipostasuri ca nu cumva să se afle afirmând, asemenea lui Arie, trei firi; nici nu le e, de asemenea, cu puțință să mărturisească două firi în Hristos Dumnezeu, ca nu cumva să fie siliți să admită în Hristos, asemenea lui Nestorie, două persoane și ipostasuri; căci și Nestorie a preluat de la același Aristotel afirmația că firile sunt ipostasuri. Dar Sfânta Biserică, evitând deșertăciunile aristotelice și eline și crezând în chip evanghelic și apostolic, așa cum puțin mai devreme am spus, cele cu privire la Hristos, nu afirmă că firea și ipostasul sunt identice.

Dar ce vor replica oare la acestea adepții lui Sever? Poate vor spune că „În ceea ce privește discursul despre Sfânta Treime, firea și iposta-

¹ *Ὁμοίαι.*

² *Scil.* contemporani.

sul nu sunt identice, dar referitor la Întruparea lui Hristos, Care este Unul din Sfânta Treime, firea și persoana, adică ipostasul, sunt identice; pentru că nu există fire nepersonală". Voi prelua binevoitor cuvântul acestora și nu voi respinge, ci voi primi cu brațele larg-deschise o asemenea definiție: nu-l resping, ci sunt de acord cu el. Așadar, ce necuviință li se va naște de aici? Și în ce hăuri de pierzanie și hulă cad? Ascultă, tu, cel credincios, istorisirea unei întâmplări în care am fost implicați și noi și care are legătură cu acestea, petrecută în Alexandria cu teodosienii și gaianiții ce susțineau acolo în fața noastră că firea și persoana sunt identice, în ceea ce privește Întruparea lui Hristos.

Voi adăuga așadar și această [istorisire], alături de cele de până acum, spre înștiințarea mai-marilor dreptei-credințe a Sfinței Biserici Sobornicești.

X,1,1. Scopul pentru care am expus învățătura de credință pentru eterodocșii din Alexandria

În diferite cărți puse sub numele Sfântului Chiril se vehiculează citate care numesc firile ipostasuri. Dacă aparțin într-adevăr acestuia sau altcuiva, vom cerceta aceasta mai târziu; căci, analizând și alte câteva învățături dogmatice ale aceluiași Chiril în cărțile din Alexandria, le-am aflat a fi neautentice și denaturate – martor îmi e

Domnul Dumnezeu. Însă, așa cum am spus, deși toți dascălii [credinței] socotesc că altceva este firea și altceva ipostasul, sunt puse în circulație diferite cărți sub numele Sfântului Chiril care numesc firile ipostasuri.

Așadar, adepții lui Sever și Teodosie, ai lui Gaian și Dioscor și ai tuturor celor care mărturisesc că Hristos are o fire, trecând cu vederea întreaga adunare și cuprindere a Sfinților Părinți, se sprijină [numai] pe aceste citate pretinse a-l avea ca autor pe Sfântul Chiril, care susțin că firile sunt ipostasuri, ca, prin intermediul lor, așa cum socotesc ei, să ne acuze pe noi, care statuăm două firi în Hristos unite, că admitem existența în El a două ipostasuri, adică persoane.

Așadar, când am ajuns în Alexandria, precum v-am spus, și am văzut scopul zadarnic care-i anima pe aceștia de a nu se face nimic după Dumnezeu, ci în detrimentul Bisericii, auzind de la un oarece profet că „cu cel îndărătnic te vei îndărătnici”¹ și arătându-mă cuprins de o vicleanie plină de evlavie, le-am spus în față ereticilor că: „După cum mărturisește adevărul, nu poate fi posibil a fi și a se numi fire în lipsa persoanei² nici în cer, nici pe pământ. Dar ce putem face, din moment ce în Biserică s-a impus obiceiul de a susține în Hristos două firi și numai o singură Persoană? Așadar, dacă nu mă constrângeți

¹ Ps. 17, 28.

² Scil. a unei firi nepersonale.

să excomunic vreun episcop sau Sinod, să semnăm dimpreună, rânduind ca necesar împreună sub forma unui înscris de mână că «acolo unde se face referire la fire, se subînțelege ca imperioasă și existența persoanei; căci nu există fire nepersonală». Și după ce vom semna hotărârea aceasta păstrați și voi un exemplar din această [înțelegere]; poate că va avea loc un act de economie și Sfintele Biserici se vor uni [din nou]."¹

Nepricepând viclenia lucrului, sau mai degrabă orbiți de Dumnezeu, au semnat că „Acolo unde, referitor la Hristos, se menționează *fire*, neîndoielnic [termenul] are înțelesul și de *persoană*; căci nu există fire nepersonală sau neipostaziată”².

Așadar, înaintea petrecerii acestui fapt și a semnării [documentului], am zăbovit făcând o selecție din cărțile diferiților autori – cele mai multe aparținând chiar teodosienilor –, extrăgând citatele din Sfinții Părinți, care numesc Trupul lui Hristos *fire*, și scriindu-le într-un tom aparte pe curat. Și chiar în ziua următoare, în mod public, în fața căpeteniilor și a celor ce guvernează orașul ne-am adunat mult popor, clericii Bisericii Sobornicești și de alte confesiuni și adepții teodosienilor, gaianiților și semidaliților.³

¹ *Scil.* Biserica Ortodoxă și cea monofizită.

² *Scil.* care nu a fost asumată într-un ipostas.

³ Termenul este prezent în manuscrise sub două forme: *σεμιδαλιτών, σεμεδαλιτών*; în perioada bizantină *σεμιδαλιτης* desemna un tip de pâine de calitate inferioară, preparat

Apoi s-a citit documentul care spunea că „Toată firea¹ atribuită lui Hristos are semnificația de persoană”; și, prezentând cărțile lor, am citit în fața tuturor fragmentele de mai jos și mai ales cele aparținând Sfântului Chiril, pe care ei îl socotesc în mod special a fi de partea lor.

X, 1, 2.

[Citat] al Sfântului Chiril, papa Alexandriei, din *Epistola către răsăriteni*: „Cunoaștem că bărbații cuvântători de Dumnezeu socotesc că unele dintre afirmațiile evanghelice și apostolice despre Domnul sunt comune persoanei Sale care este una, altele însă privesc pe fiecare dintre cele două firi în mod distinctiv.”

[Și] le spun acestora numaidecât: „Cât privește cele două firi – acestea semnifică «două persoane»; căci, așa cum am stabilit în scris de comun acord, nu există fire care să nu însemne persoană.”

Al aceluiași Chiril cel plin de înțelepciune dumnezeiască, din *Epistola către Succens*²: „Așadar, pe cât este cu puțință puterii noastre de înțelegere și celei de a vedea cu ochii minții, în ceea ce privește modul în care Emanuil S-a întrupat, mărturisim [existența a] două firi.”

„Adică două Persoane ale lui Hristos; pentru că nu există fire nepersonală, ci de fiecare dată

din făină necernută; nu se cunosc alte detalii referitoare la par-tita monofizită menționată cu acest nume.

¹ *Scil.* oricare dintre cele două firi.

² *Ep.* 45.

acolo unde se folosește [termenul] fire, semnifică persoană, după cum ați stabilit în scris.”

Comentariu. Acest citat se află, în toate cărțile din Alexandria, denaturat.

Al aceluiași Chiril de Dumnezeu cugetătorul, din *Epistola către Succens*¹: „Foarte pe drept și cu totul înțelept desăvârșirea voastră expune cuvântul despre mântuitoarea patimă, adevărind că Însuși Cuvântul Unul-Născut, așa cum se cugetă și este Dumnezeu, nu a suferit în firea Sa [dumnezeiască] cele ale trupului, ci le-a suferit în firea Sa omenească²” – ceea ce înseamnă în persoana Sa pământească: căci nu există fire care să nu semnifice persoană.

Al aceluiași cuvios părinte Chiril: „Eu nu admit amestecarea [firilor] în Hristos, întrucât amestecarea duce la nimicirea firilor, adică a persoanelor lui Hristos: fiindcă nu există fire nepersonală.”³

Al aceluiași cuvios părinte Chiril: „Căci, neîndoelnic, nu afirmăm că firile s-ar ivi asemenea unei purcederi.”⁴

„Iată din nou că părintele menționează termenul *firile* – adică persoane în Hristos, după hotărârea pe care ați semnat-o.”

Al aceluiași vrednic de pomenire Chiril din *Comentarii*: „Neschimbate au rămas firile, adică

¹ Ep. 45.

² Scil. omenească, terestră.

³ *Allocutio ad Alexandrinos de fide* 1, PG 77, 1112 C, 4-7.

⁴ *In Hebreos*, frag. 2, PG 74, 1004 C 6-1005A.

ipostasurile"¹ – ceea ce vrea să însemne persoanele lui Hristos.

Prezentând acest citat lui Atanasie în Babilon², l-am întrebat, zicându-i: „Ale cărui *firi*, adică *ipostasuri*, au rămas neamestecate?” Îmi răspunde: „Ipostasurile lui Hristos, desigur!” Atunci, râzând în hohote și bătându-l pe umăr, i-am spus: „Și de ce, așadar, acuzați Sinodul de la Calcedon care învață unirea celor două firi în Hristos, de vreme ce și voi statuați două ipostasuri în El, asemenea lui Nestorie?”

Al aceluiași preaînțelept Chiril: „Diferite sunt, într-adevăr, firile care s-au adunat laolaltă în vederea adevăratei uniri, însă unul este Hristos din amândouă.”³ „De asemenea, cu toate că dascălul a menționat *firi diferite*, este evident că s-a referit la persoanele diferite existente în Hristos, după cum vi se pare vouă.”

Al aceluiași, din [scrierea] *Către împărătese*: „Nu trebuie, așadar, să împărțim pe Unul Domn Iisus Hristos într-o ființă individuală ca om și într-o ființă individuală⁴ ca Dumnezeu, ci afirmăm că Iisus Hristos este Unul și Același Hristos, [re]cunoscând diferența dintre firi pe care învățăm să le păstrăm neamestecate.”⁵

¹ *Scholia de incarnatione unigeniti* 11, PG 75, 1381 A.

² *Scil.* în mod ironic, autorul sugerează că acest Atanasie s-ar afla în mijlocul babiloniei, adică în haos doctrinar, în confuzie (S. SAKKOS, *Despre persoanele...*, *op. cit.*, p. 95).

³ *Ep.* 4, PG 77, 54-55.

⁴ *Εἰδικῶς*, *scil.* ființă individuală.

⁵ *Scholia de incarnatione unigeniti* 13.

Al aceluiași, din [lucrarea] *Împotriva lui Nestorie*: „Să nu [socotiți] că diferența dintre firi ar putea fi anihilată în urma unirii [dintre ele].”

Iată din nou cum părintele mărturisește pe larg firile în Hristos, adică persoanele, precum considerați voi; pentru că nu există fire nepersonală. Și nu doar cel întru Sfinți Chiril, ci și toți ceilalți Părinți care admit existența firilor diferite în Hristos Dumnezeu nostru sunt acuzați de nestorianism, după noua lege impusă de voi, care susține că „Acolo unde, referitor la Hristos, se menționează *fire*, neîndoielnic [termenul] are înțelesul și de *persoană*; căci nu există fire nepersonală.”

Al Sfântului Ambrozie, episcopul Milanului: „Să păstrăm diferența dintre dumnezeire și trup. Căci în fiecare dintre acestea vorbește Hristos cel Unul, pentru că fiecare dintre firi ființează în El”, adică fiecare persoană diferită; fiindcă acolo unde se menționează *fire*, [termenul] are semnificația de persoană. Și spune-mi, așadar, pentru care motiv Sfântul Chiril a prezentat această mărturie la Sinodul [întrunit] împotriva rău-credinciosului Nestorie, dacă firile diferite semnifică persoane diferite?

Și după puțin, în același fragment, Ambrozie afirmă: „Hristos vorbește cele dumnezeiești ca un Dumnezeu, pentru că El este Logosul; ca om vorbește cele omenești, pentru că vorbește în hotarele ființei¹ mele”², adică în hotarele persoanei trupului meu, dacă firea înseamnă persoană.

¹ *Ὀψία*.

² *De fide ad Gratianum Augustum* II, 9, 77, CCSL 78, pp. 36-38.

Al preadulcelui luminător Grigorie, episcopul Nyssei, din [scrierea] *Împotriva lui Eunomie*: „Care fire a lui Hristos este pălmuită în vremea Patimilor și care este slăvită din veșnicie?”¹

Al aceluiași, din același cuvânt²: „Cum, așadar, cele două firi sunt una”, adică cele două persoane?, căci nu există fire nepersonală.

Al aceluiași minunat Grigorie, episcop de Nyssa: „Hristos, așadar, Cel care ființează în două firi și este cunoscut ca desăvârșit în acestea.”³ Iată că prin intermediul celor două firi numește un număr îndoit de persoane.

Al aceluiași, din [scrierea] *Cuvânt la „Fericii cei ce flămânzesc și însetează pentru dreptate”*: „Căci Hristos, după ce a postit vreme de patruzeci de zile, a flămânzit⁴; pentru că îi lăsa firii răgazul de a face, ori de câte ori voia, cele care îi erau specifice.”⁵ Numește trupul fire, care în cazul de față înseamnă persoană.

Așa cum, de asemenea, și Grigorie Teologul pare a afirma, în acord cu definiția voastră, două persoane în Hristos atunci când spune: „Căci firile sunt două, Dumnezeu și om.”⁶

La fel și Ioan care cu gura atât cea trupească, cât și cea sufletească de aur, în *Cuvântul său la Înălțare*

¹ *Contra Eunomium*, III, III, 66, PG 45, 705 C.

² Din lucrarea *Antirrheticus adversus Apollonii* 40, PG 45, 1216 A.

³ *Epistula ad Philipium monachum*, 195, 51-53, PG 46, 1112.

⁴ Cf. Mt. 4, 3.

⁵ *Oratio IV de Beatitudinibus*, PG 44, 1237A, 5-7.

⁶ *Ep.* 101, 4.

spune: „Referitor la care fire a spus Dumnezeu: «Șezi de-a dreapta Mea»¹? Către cea care a auzit: «Pământ ești și în pământ te vei întoarce»²? Și din nou, în prima carte [a *Comentariului*] la *Mattei* numește pe Hristos „Dumnezeu ascuns în fire omenească”³. Numind, așadar, Sfântul Părinte Trupul lui Hristos *fire* în ambele pasaje, în mod necesar a folosit termenul cu sensul și de *persoană*, dacă, bineînțeles, nu există fire nepersonală.

La fel și Proclu al Constantinopolului în *Cuvântul la Fecioara Maria* spune despre Hristos: „Acesta care a intrat fără opreliște prin ușile încuiate, S-a născut nesticăcios; iar Toma, văzând unirea firilor Sale [dumnezeiască și omenească], a strigat: «Domnul meu și Dumnezeul meu!»⁴. Iată unirea firilor, adică a persoanelor, pentru că nu există fire nepersonală.

Și purtătorul de Dumnezeu Efrem în *Cuvântul său la mărgăritar* spune: „Mărgăritarul cel de mult preț⁵”, adică Hristos, „Se face părtaș amânduror firilor.”⁶ Și, de asemenea, mai afirmă: „Are o fire îndoită, ca nu cumva să le nimicească pe amândouă: căci nici nu S-a pogorât pe pământ asemenea unui semizeu, nici nu S-a urcat la cer asemenea unui semi-om.”⁷

¹ Ps. 109, 1.

² *In ascensione domini nostri Iesu Christi*, PG 50, 446, 38 ș.urm.

³ *In Mattheum*, omilia II, 25 ș.urm.

⁴ *Oratio* 2, PG 65, 684 A, 5-8.

⁵ Mt. 14, 36.

⁶ *In margaritam*, 263 E 6. F, 1-4, I.S. ASSEMANI (ed.), *Sancti Patris nostri Ephraem Syri opera omnia*, II, Roma, 1743.

⁷ *In margaritam*, fragm. 1, PG 86, 2108 CD.

Iată că și dreptul Efrem a vorbit despre două firi, adică două persoane, în acord cu documentul pe care l-ați semnat.

La fel și Fericitul Amfilohie spune despre Hristos în *Epistola sa către Seleuc*, nepotul lui Traian: „Căci într-o singură persoană se reunesc cele două firi.”¹

Și Isidor, podoaba bisericii din Pelusio², într-o scrisoare a sa, învață pe preaînțeleptul Chiril, precum un tată pe fiu, spunând: „Ocrotește-ți inima cu toată paza, ca nu cumva să accepte în Hristos o singură fire după Întruparea [Sa], întrucât acceptarea [numai a] uneia implică tăgăduirea celeilalte”³, mai ales că avem „privitor la acest [subiect] nenumărate argumente ale Sfântului nostru Părinte Atanasie, care a aprofundat cele dumnezeiești într-un chip mai presus de fire.”⁴

„Iată că amândoi, și Amfilohie și Isidor, vorbind despre două firi, adevăresc, după cum vi se pare vouă, că în Hristos sunt două persoane. Și pentru a prezenta mai detaliat citatul lui Amfilohie din *Epistola sa către Seleuc*, iată ce spune despre Hristos:

„Firea asumată e pătimitoare, pe când firea care asumă rămâne nepătimitoare. Dumnezeu-Cuvântul Își însușește în chip nepătimitor cele speci-

¹ *Epistula ad Seleucum nepotem Traiani*, fragm. XV c, PG 39, 113 A.

² Localitate din Nordul Egiptului; astăzi Port-Said.

³ *Ep.* 1, 102, PG 78, 252 C 10-D 1.

⁴ *Ep.* 1, 323, PG 78, 369 B 9-11.

face locașului Său, mă refer la cruce și la moarte și la celelalte, pe care planul mântuirii le cuprinde și care se află în relație cu El; așadar, Dumnezeu-Cuvântul Își asumă [firea umană] nimic pătimind, asumă patimile trupului întrucât firile îndoite [ca număr] se reunesc într-o persoană unică."¹

Iată că în chip evanghelic Părintele a numit cele două firi o singură persoană: astfel că firea și persoana nu sunt, conform filosofiei eline, același lucru.

Comentariu. Pentru Biserica Universală cei 318 Părinți [ai Sinodului de la Niceea] și cei 200 de la Efes sunt o mărturie suficientă în favoarea faptului că [termenii] *fire* și *ipostas* nu sunt identici.

Al aceluiași Amfilohie, din *Cuvântul* său la „*Tatăl este mai mare decât Mine*”: „Pentru distincția, așadar, dintre firi, dintre cea dumnezeiască și cea omenească: căci nu S-a făcut om prin micșorarea dumnezeirii, nici nu a ajuns Dumnezeu prin spori- rirea condiției Sale umane.”²

„Iată-l din nou pe dascăl mărturisind *firi*, și nu *persoane* în Hristos. Dacă *fire* și *persoană* sunt *identice*, cum a fost cu putință ca Fericitul Chiril, prin prezentarea acestui citat la Sinodul din Efes, care afirmă două firi, dar numai o singură persoană în Hristos, să tragă următoarea conclu-

¹ *Epistula ad Seleucum nepotem Traiani*, fragm. XV bc, PG 39, 115 A.

² *Oratio in In.* 14, 28, frag. II, 14-16, PG 39, 109AB.

zie: «Vedeți, așadar, cum dumnezeieștii Părinți au rânduit că Hristos este deoființă cu Tatăl după dumnezeire și deoființă cu noi după umanitate, îndoit în natură, adică în fire, dar fără a fi îndoit și ca ipostas, adică persoană?»¹? Iată că și sabia Duhului – limba grăitorului de Dumnezeu Chiril – a afirmat la Sinodul celor 200 de Părinți că firea este diferită de persoană, adică de ipostas.”

Comentariu. De aceea refuz să cred că Chiril, care a spus în fața Sinodului că altceva este firea și altceva ipostasul, a numit firile ipostasuri, ca să nu ajungă să se contrazică pe sine.

Al aceluiași, *Cuvânt la „Dărâmați templul acesta”*²: „Și, prin voia Sa, dărâmatu-s-a templul Trupului în vremea Patimilor, odată cu îngroparea cea de trei zile; și l-a înviat iarăși [pe trup] și S-a unit cu Cuvântul Însuși, Cel negrăit și mai presus de cuvânt, nu prin amestecare sau renunțare la trup, ci prin păstrarea în Sine Însuși a însușirii neamestecate a celor două firi de naturi diferite.”³

Al aceluiași, din *Epistola către Evloghie*, unde se dau explicații răsăritenilor care susțin cele două firi în Hristos: „Iar dacă trupul nu este deoființă cu Cuvântul, atunci neîndoielnic sunt

¹ *De Santa Trinitate Dialogi*, I, PG 75, 680 B, 5-9.

² *In. 2*, 19.

³ *Allocutio ad Alexandrinos de fide*, 1, PG 77, 1, 1112 D 8-1113 A 3.

de firi diferite"¹, adică sunt persoane diferite, precum susțineți.

„Dar vă va închide gura dumnezeiescul Proclu, care scrie așa: «Și există un singur Fiu, ale Căruui firi nu sunt separate în două ipostasuri, căci înfricoșătorul plan [dumnezeiesc] al mântuirii a unit într-un singur ipostas cele două firi».”²

Și din nou același, în *Cuvânt la „Prunc S-a născut nouă”*, zice: „Desparte firile cu mintea și totodată teologhisește unirea tainei”.³ „⁴ Reformulați voi, așadar, afirmația dascălului și spuneți despre Hristos: „Desparte persoanele cu mintea și totodată teologhisește unirea tainei.”

Al Sfântului Irineu din *Cuvântul împotriva lui Valentin*: „Precum chivotul [Așezământului] era ferecat «cu aur curat și pe dinăuntru și pe dinafară»⁵, tot așa și trupul lui Hristos era curat și străluminat, pe dinăuntru împodobit de Logosul, pe dinafară păzit de Duhul, ca prin amândouă firile să se arate slava Sa.”⁶

Al lui Antioh, episcopul Ptolemaidei, *La Nașterea lui Hristos*: „Să nu amesteci firile: astfel nu vei rămâne înmărmurit în fața planului mântuirii.”⁷

¹ Ep. 44, PG 77, 225 C.

² *Sermo de dogmate incarnationis dictu in sabbato ante quadragesima*, II, PG 65, 842 C 7 – 843 A 1.

³ Scil. unirea lucrată de taină.

⁴ In *Isaiam* 9, 5, ex E. SCHWARTZ (ed.), *Fluorilegium Concilii Chalcedonensis* ACO II, p. 133, 23-25.

⁵ Cf. *Ieș.* 25, 11, *Evr.* 9, 4.

⁶ *Fragm.* VIII, PG 7, 1233 A.

⁷ In *Nativitatem*, *fragm.* VI, 3.

„Iată că, în acord cu principiile¹ voastre, atât dumnezeiescul Irineu, cât și Antioh au statuat dogmatic existența în Hristos a diferitelor persoane, adică a firilor diferite, din moment ce nu există fire nepersonală.”

Comentariu. Întrucât ereticilor le place să caute nod în papură, e bine de știut că, ducându-ne traiul în pustie și neavând la îndemână cărțile, am reprodus citatele [de față] pe de rost. Și rugăm pe cei care pot face rost de cărțile nefalsificate ale Sfinților Părinți să le corecteze, dacă vor afla ceva în plus în citatele de față; căci Dumnezeu mi-e martor că nu am adăugat și nici nu am omis ceva cu bună-știință.

X, 1, 3.

Așadar, după ce am prezentat acestea, dar și multe alte citate din Sfinții Părinți, sub forma în care au fost scrise, și am lămurit că, dacă firea înseamnă persoană, în acord cu leguirea lor, toți acești fericiți Părinți care afirmă două persoane în Hristos sunt acuzați că gândesc asemenea lui Nestorie – toți adversarii au rămas fără glas, au amuțit, gura li s-a închis, au fost cuprinși de uimire și stupeoare, arătându-se neputincioși; căci n-au scos o vorbă, s-au schimbat la față pentru că li s-a făcut rușine, ca și cum tot poporul din biserică ar fi bătut din palme și le-ar fi spus: „Dacă

¹ *Ad litteram, ὁρον καὶ νόμον, scil. hotarul și legea.*

firea este persoană, ia-i și arde-i pe Sfinții Părinți care afirmă două firi în Hristos. Iar dacă *firea* nu este *persoană*, atunci Sinodul de la Calcedon care a afirmat două firi unite în Ipostasul cel Unul al lui Hristos este fără de reproș.”

Și mulțimea iarăși repetând aceleași cuvinte, în dialectul propriu alexandrinilor, striga: „Dacă termenul *fire* semnifică *persoană*, haide, arde-l înaintea de toți pe Sfântul Chiril, care spune: «Firile lui Hristos au rămas neamestecate.»¹ Iar dacă *firea* nu înseamnă *persoană*, zadarnic flecăriți împotriva Bisericii, numind *firea persoană*.”

Strigând acestea pentru mult timp, au formulat și o lozincă vrednică de auzit, prin care spuneau: „Dă-le lui Teodosian și lui Gaian ceea ce cer și pe dată se vor nimici”, ceea ce înseamnă „dă mărturie în favoarea acestui fapt”, anume că *firea* înseamnă *persoană*, și pentru această mărturie se vor rușina, fiind constrânși fie să demonstreze că Sfinții Părinți sunt nestorienii, fie să mărturisească că Sinodul de la Calcedon, care a propovăduit două firi în Hristos unite într-un singur ipostas, este fără de reproș.

X, 2, 1.

O altă discuție

Până aici despre cele referitoare la [prezenta] discuție. Însă, fiindcă aceștia au voit să-și susțină

¹ *Scholia de incarnatione unigenti*, 11, PG 75, 1381 A.

propria lor opinie, s-au reunit public în același fel, cu ocazia unei altei descinderi a noastră. La această adunare a luat parte acel vestit între ei și mare și supranumit „apărător” al danailor¹, Ioan monahul, cel numit Zygás, de la [Schitul] Optsprezecinicul.² De față, alături de acesta, era și Grigorie Nystázon, cel cu minte de siro-egiptean, apoi membrii poporului și clerul, întrucât întrunirea lor era dinainte pregătită și anunțată public. Apoi și-au exprimat față de noi aporiile specifice, [cerându-mi] să nu mă refer la chestiuni nedelicate și insensibile, precum: „Nu există fire neasumată ipostatic sau nepersonală; căci, iată, Fericitul Chiril afirmă în diferite locuri că firile sunt ipostasuri; de aceea este acuzat Sinodul de la Calcedon care, prin afirmarea celor două ipostasuri și persoane în Hristos, a rânduit să susținem în El două firi.”

¹ Δαυαός este strămoșul legendar din vremurile eroice și părintele locuitorilor Argosului, care i-a învățat pe oameni irigația, cultivarea pământului și literele; ulterior epitetul *danaoi* avea să-i caracterizeze pe elini în genere.

² Optsprezecinicul sau *Oktokaidekaton* (Οκτοκαιδέκατον), după cum ne indică însuși numele mănăstirii, se afla la 18 km vest de Alexandria, pe malul lacului Mareotis, fiind a treia mănăstire (se prezenta ca un conglomerat de chinovii de dimensiuni reduse și funcționa probabil sub forma *lavrei*), de la Alexandria pe drumul spre Cyrene, după *Pepmton* și *Enaton* – sediul prin excelență al monahilor monofiziți și anticalcedonieni („the bastion of radical anti-chalcedonian monks”, Edward Jay Warrs, *City and School in Late Antique Athens and Alexandria*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles & Londra, 2006, p. 214). Monahii de aici au participat în 457 la alegerea patriarhului Alexandriei Timotei Elurul. Aici ar fi fost îngropat și Sever al Antiohiei. Optsprezecinicul menționat în viața Sfinților Andronic și Atanasia (*Sinaxarul* din 9 octombrie).

La acestea noi le-am răspuns din nou într-un fel abil, zicându-le: „Nouă ne este cumplit [de greu] să credem că întreit-fericitul Chiril și cu adevărat purtător de Dumnezeu a propovăduit că în Hristos Dumnezeu firile sunt ipostasuri.”

X, 2, 2.

În primul rând [ne este greu să credem acestea], fiindcă o asemenea afirmație este împotriva Sfântului Sinod de la Niceea, care susține că altceva este *firea* și altceva *ipostasul*.

În al doilea rând, fiindcă Chiril, în vremea lui Nestorie, care l-a excomunicat pe cel din urmă pentru că afirma două ipostasuri în Hristos, nici măcar în vis nu ar fi avut [intenția] să propovăduiască [mai multe] ipostasuri în Hristos!

În al treilea rând, pentru că citatele din diferiți Sfinți Părinți, pe care însuși Sfântul Chiril le-a prezentat la Sinodul de la Efes, nu le-a prezentat decât pentru a susține că în Hristos este un singur ipostas.

În al patrulea rând, pentru că Teodoret¹, predicând un singur ipostas în Hristos, ar fi putut aborda termenul de *ipostasuri* în [lucrarea] *Acuze*, scrisă împotriva celor 12 *Anatematisme* ale Sfântului Chiril. De asemenea, dascălul [Sfântului Chiril] ar fi putut explica și în [lucrarea] *Apo-*

¹ Teodoret de Cyr (393-466) a luat apărarea lui Nestorie împotriva Sfântului Chiril, neacceptând condamnarea acestuia la Sinodul de la Efes (431).

logii acest termen ca să arate scopul pentru care afirmă [termenul] *ipostasuri*; dar nu există nici indiciu, nici referire la termen¹.

În al cincilea rând, dacă Sfântul Chiril ar fi născut în vremea lui Nestorie firile *ipostasuri*, nu l-ar fi îndepărtat pe Nestorie.

În al șaselea rând, fiindcă „Pe cât sunt de departe răsăriturile de la apusuri”², pe atât este străin conceptul de *două ipostasuri* de cel al „unei singure firi întrupate a lui Dumnezeu-Cuvântul” [aparținând Sfântului Chiril].

În al șaptelea rând, pentru că termenul de *ipostasuri* răstoarnă unirea ipostatică. Cum e, așadar, cu puțință ca întâlnirea dintre două *ipostasuri* să devină unirea ipostatică de naturi³?

În al optulea rând, pentru că niciodată Sfinții Părinți nu au afirmat că Hristos este alcătuit din două *ipostasuri*, adică persoane.

În al nouălea rând, dacă Hristos e alcătuit din două *ipostasuri*, Sfânta Treime nu este din Trei *Ipostasuri*, ci din patru persoane, având două *Ipostasuri* ale lui Hristos, precum și două ale Tatălui și Sfântului Duh.

În al zecelea rând (care este și cel mai important dintre toate, dar și o capcană), pentru că

¹ Autorul se referă probabil la lucrarea Sfântului Chiril al Alexandriei, *Apologeticus contra Theodoretum pro XII capitibus* (PG 76, 386-452), în care sunt cuprinse și obiecțiile lui Teodoret de Cyr.

² Ps. 102, 12.

³ Οὐσιῶν.

însuși de Dumnezeu cuvântătorul Chiril spune că ipostasurile lui Hristos sunt persoane; căci afirmă în cel de-al patrulea Anatematism (din seria celor douăsprezece): „Dacă cineva desparte pe Hristos în două persoane, adică ipostasuri, anatema să fie [asupra sa]!” De asemenea, și la Sinodul de la Efes același spune că Hristos este îndoit după ființă¹, dar nu îndoit ca ipostas, adică persoană; iată că înțelege *ipostasul* ca *persoană*.

Și cum, o, bărbaților, socotind că *ipostasurile* sunt *persoane*, ar fi putut să afirme că *firile* sunt *ipostasuri* și că „Firile, adică ipostasurile lui Hristos, au rămas neamestecate?” Dar n-a spus aici că „Ipostasurile din care e alcătuit Hristos sunt neamestecate”, ci „Firile, adică ipostasurile, au rămas neamestecate”. Așadar, dacă ipostasurile au rămas și după unire neamestecate, e mai presus de îndoială că există; și dacă există, e evident că sunt cunoscute; iar dacă se cunosc, atunci neîndoielnic se și numără; iar dacă nu se numără, e clar că nu există; și dacă nu există, atunci firile, adică ipostasurile, nici nu puteau să rămână neamestecate; iar dacă rămân, în veci rămân.

X, 2, 3.

Iar dacă îmi spuneți voi, [adeptii] lui Sever, că de Dumnezeu înțelepțitul Chiril nu s-a referit

¹ *Ὀὐσία*.

la ipostasuri personale, ci socotește ipostasurile drept existențe, adică realități subzistente și adevărate (mă refer la dumnezeirea și la umanitatea lui Hristos), aș putea să vă contrazic în privința aceasta și să spun că, prin numirea ipostasurilor persoane de către dascăl în capitolul al IV-lea al celor 12 *Anatematisme*, așa cum s-a spus puțin mai devreme, a fost firesc, ba mai degrabă necesar să urmăim definiției și mărturiei dascălului mai degrabă decât alegoriilor voastre. Dar, ca să nu părem a ne face acuzatori ai stâlpului și luminătorului credinței, vom accepta, conform definiției voastre, că atot-înțeleptul părinte a numit ipostasurile lui Hristos existențe [individuale]¹. Prin urmare, întrucât voi nu acceptați să mărturisiți trupul² lui Hristos nici *fire*, nici *ipostas*, e lesne de priceput că afirmați că acesta este inexistent și lipsit de ipostas³ și de natură⁴.

Și, întorcându-mă spre Ioan monahul, i-am zis: „Ce spui despre aceasta, o, filosofule? Chiril, cel cu cuget dumnezeiesc, strigă, așa cum mărturisești: «Ipostasurile lui Hristos au rămas neamestecate»; iar tu nu admiti nici faptul că firile au rămas neamestecate în Hristos? Accepți ipostasurile și tăgăduiești firile? Într-adevăr, cele pe care le susțineți sunt caraghioase și cu totul basme. Vă întrebăm: ale cui ipostasuri au ră-

¹ Ὑπάρξεις.

² Σάρξ.

³ Ἀνυπόστατος.

⁴ Ἀνοόσιος.

mas neamestecate? Și ne răspundeți fără frică: „Ipostasurile lui Hristos.” Și dacă apoi ne auziți spunând că „Firile lui Hristos au rămas neamestecate”, vă revoltați, huliți, strigați, săriți în sus și faceți o mie de alte rele. Într-adevăr, vă repet, cele pe care le afirmați sunt mai ridicole decât orice [spectacol pe] scenă și cu orchestră și decât hetairele din teatre. Mărturișiți ipostasurile lui Hristos, dar Îi tăgăduiți firile; Îi propovăduiți pe față ipostasurile, dar ascundeți firile din cauza noastră; mărturia ireproșabilă o respingeți, pe cea reproșabilă o acceptați.

Căci dacă este cu totul posibil să afirmăm despre Hristos în chip ireproșabil două Ipostasuri, cu mult mai ușor și mai lipsit de orice reproș este să spunem două firi.

Iar dacă, așa cum spuneți, nu există fire ne-personală, cu atât mai mult nu există ipostas ne-personal, după cum și Chiril consideră.

Și dacă sunteți lipsiți de orice vină când afirmați ipostasurile în Hristos, cu atât mai fără de pată suntem noi cei care admitem [existența] firilor; căci voi aveți un singur apărător al ipostasurilor, pe când noi îi avem pe cei 318 Sfinți Părinți și pe toți ceilalți dascăli care afirmă două firi în Hristos, și nu două ipostasuri.

Iar dacă noi care susținem cele două firi unite în Hristos cugetăm cele ale lui Nestorie, cu atât mai mult voi care afirmați două ipostasuri [cugetați cele ale lui Nestorie].

Iar dacă e cu putință să înțelegem și să lămurim în chip evlavios și bine-credincios ipostasurile, cu atât mai mult e cu putință să se lămurească evlavios și bine-credincios cele două firi; căci din două firi se poate alcătui un ipostas, așa cum este omul alcătuit¹, dar din două ipostasuri deosebite nu poate avea loc o unire ipostatică.

Astfel că prin aceasta este pecetluită gura celor care își bat joc de noi și de Sinodul de la Calcedon, fiindcă, așa cum spuneți voi, deși purtătorii de Dumnezeu Atanasie și Chiril numesc firile ipostasuri, Sinodul, precum și noi, ne-am ferit să afirmăm două ipostasuri. Căci dacă sloboziți atâtea rele împotriva noastră, fiindcă susținem că în Hristos există firi unite ipostatic, ca și cum am fi atașați de ideile lui Nestorie, ce fel și câte rele nu veți face dacă ați auzi Sinodul de la Calcedon sau pe Leon sau pe cineva dintre noi cei care aparținem de Biserica Sobornicească să afirme că în Hristos există ipostasuri diferite și că „Firile, adică” cele două „ipostasuri ale Sale, au rămas neamestecate”?

După ce am spus acestea și multe altele în adunarea lor, Ioan al lui Zygás monahul răspunzându-mi, mi-a zis: „Nu afirmăm că cele două ipostasuri au rămas neamestecate, nici nu menționăm numărul doimii, ci spunem nedefinit că firile, adică ipostasurile, au rămas neamestecate.”

¹ Scil. din trup și suflet.

La auzul acestora, cu zâmbetul întipărit pe chip îi spun: „Sper că susțineți [având în minte] două ipostasuri, și nu nenumărate. Căci afirmația în mod indefinit că «Firile, adică ipostasurile au rămas neamestecate», fără să facă referire la nici un număr, se poate raporta nu doar la două, ci la mult mai multe firi și ipostasuri.”

La acestea Ioan [a răspuns]: „Această afirmație aparține Sfinților Părinți Atanasie și Chiril, și nimeni nu o poate respinge.”

În răspunsul meu i-am spus că Dumnezeu a rânduit și a înfăptuit pentru noi, cei ce facem parte din Biserica Sobornicească, „ceva mai bun”¹, pentru ca preasfinții întâi-stătători ai alexandrinilor să exprime această învățătură pentru balaurii tulburării de tot felul ce s-au cuibărit acum în ea; astfel încât aceștia să fie nimiciți cu armele cu care ei cred că luptă împotriva noastră, precum a fost Goliat [nimicit de] David. Căci, voind să-i acuze de nestorianism pe cei care admit două firi în Hristos, din cauza afirmației care susține că *firile* sunt *ipostasuri*, n-au priceput că ridică sabia împotriva Sfinților Părinți, dar și asupra lor înșile. „Când spuneți că *firile* sunt *ipostasuri* și cuvântătorul de Dumnezeu Chiril arată că persoanele sunt ipostasuri, este evident că, întrucât spuneți: «Ipostasurile lui Hristos au rămas neamestecate», nu sunteți acuzați că ați afirma nimic altceva decât că «Persoanele lui Hris-

¹ Cf. *Evr.* 11, 40.

tos au rămas neamestecate»". Și nu doar atât, ci îl insultați foarte urât chiar pe însuși vrednicul de pomenire Chiril atunci când susțineți că *firea* înseamnă *persoană*. Căci dacă *firea* înseamnă *persoană*, nu vom înțelege afirmația sa către Succens care zice: Nu putem „mărturisi că firile sunt două” decât dacă mărturisim că persoanele lui Hristos sunt două, pentru că *firea* este identică cu *persoana*.

Apoi Ioan a răspuns din nou: „Fericitul Chiril în chip evlavios și drept-credincios mărturisește că Hristos Cel Unul și Singur este în două firi, adică ipostasuri.”

La acestea am spus iarăși: „Dacă asemenea afirmații aparțin Sfântului Chiril, după cum am zis și mai devreme, numai lui Dumnezeu Îi este cunoscut; căci într-un singur loc spune că «Hristos este alcătuit din două ipostasuri», iar în alte 30 de locuri sunt trecute sub numele său citate în care nu este prezentă expresia «din două», ci uneori se spune: «Chivotul [Legii] poate fi înțeles ca prefigurare a ipostasurilor lui Hristos»¹; altele: «dacă va îndrăzni cineva să despartă ipostasurile lui Hristos după [ce a avut loc] unirea inefabilă»²; după cum se spune și în *Scholiile* sale astfel: «Că firile, adică ipostasurile, au rămas neamestecate, vom afla și de aici. Căci aurul încrustat în lemn rămâne ceea ce era; și se îmbogățește lemnul cu

¹ *De adoratione in spiritu et veritate*, IX, PG 68, 597 B 14 ș. urm.

² *Ep. 17*, PG 77, 120 C.

slava aurului, dar nu încetează să fie lemn».¹ Ascultând eu unele ca acestea, mă îngrozesc la gândul că cel ce a afirmat că *ipostasurile* sunt *persoane* a putut admite cumva, fie și în vis, că în Hristos Dumnezeu există ipostasuri diferite. Dar Chiril nu spune, zice [el], *ipostasuri personale*; și nici eu, nici Sinodul de la Calcedon nu spunem că *firile* sunt *personale*, ci, așa cum dumnezeiescul Chiril cugetă ipostasurile ca existențe, adică realități care subzistă, la fel și eu numesc firile drept ființe și lucruri existente. Căci așa cum tu gândești ipostasul ca subzistență², la fel și eu [socotesc] firea ca ceea ce există prin sine³. Dar probabil vreți să ne spuneți că firile și ipostasurile, așa cum le-a înțeles Sfântul Chiril, semnifică existențe, și [astfel Sfântul] se află în afara [oricărei] acuze; iar firile, pe care le propovăduiește referitor la Hristos Sinodul de la Calcedon, sunt oarece suflări ale unor vânturi care bat, sau mădularele firești⁴ ale unor cămile sau măgari.

Acestea i-am spus monahului Ioan, ironizându-l necruțător.

X, 2, 4.

Și, întorcându-mă către poporul Bisericii, am spus: „Dar, pe dragostea voastră, când aud

¹ *Scholia de incarnatione unigenti* 11, PG 75, 1381 A.

² Ὑφεστός.

³ Πεφυκός.

⁴ *Scil.* trupești.

adeptii lui Sever de *ipostasuri* în Hristos, fiindcă socotesc că e vorba de ipostaze ale lucrurilor sau bunurilor, le propovăduiesc și le mărturisesc fără frică și fără a le cântări. Și de îndată ce aud de *firi*, socotesc că acestea ar fi lucruri de rușine și nelalocul lor, adică mădularele spre împerechere ale trupurilor masculine sau feminine; și de aceea evită un astfel de cuvânt, ca unii care au ucenicit la sarazini. Căci și aceia, de îndată ce aud de zămislirea și nașterea lui Dumnezeu, neîntârziat hulesc, gândindu-se la nuntiri și sămânță și apropieri trupești. Fiindcă, dacă n-ar gândi așa și adeptii lui Sever, cum, dând Trupului Domnului nenumărate nume și de tot felul, sărace într-adevăr și nevrednice și străine atât de Dumnezeu, cât și de îngerii, numai numele de *fire* evită să-i atribuie Acestuia?

Fii atent, așadar! Numesc Trupul Domnului muritor, îl numesc stricăcios¹, îl numesc pătimitor, schimbător, material, pământesc, de țărână, suferind de foame², de sete³, supus trudei, nume care, așa cum am mai spus, nu pot fi atribuite nici îngerilor, nici duhurilor; și numai numele de *fire*, adică de adevăr evită, de altfel, să i-l atribuie. Și de ce amintesc doar adjectivele de mai sus și nu mai degrabă chiar pe cele mai puțin delicate? Mărturisesc că, prin trupul Său, Hris-

¹ Scil. supus stricăciunii (*φθαπτόν*).

² *Ἐμπεινον*.

³ *Ἐνδειψον*.

tos S-a făcut pentru noi *blestem*¹ și *păcat*², după cum spune Scriptura. Mărturisesc că El a fost ispitit patruzeci de zile de către diavolul³; dar nu acceptă să-L numească *fire*, adică *adevăr*. Să-i întrebăm deci: Care fire a lui Hristos „a sporit”⁴? Care a fost omorâtă? Care a fost pălmuită⁵? Care a obosit? Care a lăcrimat⁶? Și, în general, dacă sunt întrebați: „În acord cu care fire au fost făcute sau rostite toate cuvintele și lucrurile simple referitoare la Hristos?”, ei ne răspund că în acord cu Carnea⁷, cu elementul pământesc, vizibil, în acord cu ceea ce a fost asumat, cu ceea ce este omenesc, în acord cu Trupul⁸ lui Hristos. Atribuind umanității lui Hristos acestea și alte nenumărate nume, evită s-o mărturisească ca fire, deși, așa cum am spus, o numesc *ipostas*. Văzut-ai împlinirea inimii oamenilor?

X, 2, 5.

Iar adversarii ne-au răspuns că „Dacă vom numi Trupul lui Hristos fire, în chip necesar ne vom afla, asemenea Sinodului de la Calcedon, mărturisind două firi în El, adică două persoane; căci nu există fire nepersonală”.

¹ Gal. 3, 13.

² II Cor. 5, 21.

³ Cf. Mt. 4, 1 ș. urm.

⁴ Cf. Lc. 2, 52.

⁵ Cf. Lc. 22, 64.

⁶ In. 11, 35.

⁷ Κατὰ σάρκα.

⁸ Κατὰ τὸ σῶμα.

Dimpotrivă, o, bărbaților, am spus, „nu există ipostas nepersonal¹. Fiindcă toți Părinții numesc atât în ce privește discursul triadologic, cât și cel referitor la [dumnezeiasca] iconomie² *ipostasul persoană*”. Dacă, potrivit cu legiuirea voastră și a lui Sever, cel ce numește Trupul³ Domnului *fire* cugetă nestorian, ca și cum ar afirma despre Hristos două firi și [două] persoane, Sfinții Părinți vor fi socotiți vrednici de lepădat, ca unii ce cugetă asemenea lui Nestorie; căci întreaga lor ceată a numit negreșit *umanitatea* lui Hristos *fire*.

Și cel dintâi este însuși Pavel, Fericitul Apostol și luminător al lumii: căci socotește omul asumat de Mântuitorul ca având „Chip de rob”⁴. Iar *chip*⁵ înseamnă *fire*, așa cum susține ceata Sfinților Dascăli. De asemenea și Dionisie, elevul lui Pavel, în *Epistola către Gaius*⁶, numește *umanitatea* lui Hristos cu termenul de *natură*⁷; la fel și Irineu, părintele [care] a trăit imediat după perioada apostolică, așa cum am arătat în citatele de mai sus. Dacă faptul de a numi *umanitatea* lui Hristos cu termenul de *fire* este rău-credincios și nestorian și de respins, întreaga mulțime a Sfinților Părinți a fost excomuni-

¹ Ὑπόστασις ἀπρόσωπος, scil. în afara persoanei.

² Scil. planul mântuirii omului prin Întruparea lui Hristos.

³ Σάρξ.

⁴ Filip. 2, 7.

⁵ Μορφή.

⁶ Ep. 4, PG 3, 1072 AB.

⁷ Οὐσία.

cată, repet, și lepădată de către voi; și, în ceea ce vă privește, învățăturile lor sunt inutile și fără valoare.

Prin urmare, Ioan al Constantinopolului este un mincinos atunci când afirmă că „Dumnezeu este ascuns în fire omenească” și că „firea cea care a ascultat pe pământ: «Pământ ești și în pământ te vei întoarce»¹, ea însăși a auzit în ceruri: «Șezi de-a dreapta Mea»².”³

Comentariu. Din cuvântul *La Înălțare*.

Și, iarăși, același spune: „Firea, pentru care Heruvimii păzeau Raiul, s-a urcat astăzi mai sus de Heruvimi.”⁴

Dacă este lipsit de evlavie să numim după unire umanitatea lui Hristos *fire*, sunteți neîndoielnic acuzați de faptul că v-ați lepădat de Sfinții Părinți, de Ambrozie, care spune că „Hristos vorbește în propria mea⁵ natură”, de Grigorie, care întreabă: „Care fire este pălmuită în vremea Patimilor?”⁷ și că „Hristos dădea răgaz firii trupului de a lucra cele proprii ei”⁸.

Comentariu. Din scrierile *Contra lui Eunomiu* și *Comentariu la Fericiri*.

¹ *Fac.* 3, 19.

² *Ps.* 109, 1.

³ Ioan Gură de Aur, *In Mattheum*, Hom. II, 25, 4 ș.urm.

⁴ *In ascensione domini nostri Iesu Christi*, PG 50, 446, 38 ș.urm.

⁵ *De fide ad Gratianum Augustum* II, 9, 77.

⁶ *Ὅμοια*.

⁷ *Contra Eunomium*, III, III, 66, PG 45, 705 C.

⁸ *Oratio IV de Beatitudinibus*, PG 44, 1237A.

Vă lepădați de Atanasie, întrucât a spus în scrierea *Împotriva arienilor* că „Trupul¹ Domnului a suferit în însăși firea lui Patimile”. La ce pedeapsă l-ați condamnat, așadar, pe Vasile care spune despre Hristos în *Cuvântul despre post* că „Revenind în ceruri S-a atins de mâncare, adevărindu-ne firea Trupului² Său înviat”³? Opiniile lui sunt împărtășite, de asemenea, și de Atanasie în lucrarea *Despre Întrupare*, unde afirmă despre Hristos: „Așadar, Trupul [Său] are firea comună cu toți [oamenii], fiindcă trupul era omenesc.”⁴ Precum și Grigorie Teologul în *Cuvântul său la Bobotează* spune despre Trupul domnesc:⁵ „Și prin legea firii și a flămânzit, și a însetat, și a lăcrimat.”⁶ De acord cu acestea este și Ambrozie, care vorbește despre Patima lui Hristos către împăratul Grațian astfel: „Căci [Hristos] Se face părtaș fiecărei firii, și celei omenești și celei dumnezeiești; pentru că a suferit Patima în firea [Sa] umană.”⁷ Și iarăși, același spune în *Cuvântul despre Întrupare*: „Trupul⁸ a pățimit în acord

¹ Σάρξ.

² Σώμα.

³ De Ieiunio 9, 177, 19 ș.urm.

⁴ Sfântul Ambrozie de Milan, *De incarnatione dominicae sacramento* 20, 4.

⁵ Scil. Trupul Domnului; pentru detalii asupra evoluției și valorificării teologice a acestei expresii în sec. IV-V, vezi Alois GRILLMEIER, „Jesus Christ, the Kyriakos Anthropos”, în: *ThSt* 38 (1977), pp. 275-293.

⁶ *Oratio* 38, 15, PG 36, 328 C.

⁷ *De fide ad Gratianum Augustum* II, 20, CCSL 78, 1580 C.

⁸ Σάρξ.

cu firea proprie."¹ După cum se arată a consimți și [Grigorie] de Nyssa când întreabă: „Care fire a lui Hristos este pălmuită în vremea Patimilor?”²

Voi pecetlui cele mai înainte-amintite ca și cu un sigiliu și o pecete imperiale: cu vrednicul de pomenire Chiril; dar am înțeles că, la porunca lui Sever, îl respingeți și pe el care numește *fire Trupul*³ Stăpânului Hristos. Căci scrie în *Epistola către Succens*: „a suferit patimile și a fost răstignit în firea Sa pământească”⁴; și iarăși mai spune către același că „Firea Trupului”⁶ nu s-a transformat în firea Logosului”⁷. Și din nou, în alt loc, afirmă: „Este lipsit de orice învinuire faptul de a cunoaște că trupul este diferit în propria sa fire de Dumnezeu-Cuvântul.”⁸ La fel spune și în *Epistola către Evloghie*: „Iar dacă trupul nu este deoființă cu Dumnezeu-Cuvântul, atunci neîndoielnic unul este de o fire și celălalt de altă fire”⁹ – așa cum s-au menționat toate acestea mai înainte. Dar, spunând părintele „de o fire și de o altă” în Hristos, este evident că numește cu termenul de *fire* atât dumnezeirea, cât și umanitatea lui

¹ Sfântul Ambrozie de Milan, *De fide ad Gratianum Augustum* II, 7, 58.

² *Id.*, *De incarnatione* 5, 45.

³ Σῶμα.

⁴ Scil. omenească, terestră.

⁵ *Ep.* 46, 3.

⁶ Σάρξ.

⁷ *Ep.* 46, 2.

⁸ *Apologia XII capitulorum contra Orientales*, 3, PG 77, 329 D 4-7.

⁹ *Ep.* 44, PG 77, 225 C.

Hristos; la fel ca și atunci când zice: „Afirmăm că firile sunt două [la număr]”¹, e neîndoielnic că socotește trupul una dintre acestea, după cum și dumnezeiescul Efrem, și Isidor, și Proclu, și Attic și toți ceilalți Părinți, prin mărturisirea în Hristos a firilor diferite, socotesc că trupul este una dintre aceste [firi]. Și cum vă opuneți în felul acesta nestăpânit și nesupus, declarând că este cu neputință să numim umanitatea Domnului [cu termenul de] *fire*?

X, 2, 6.

Despre acestea Ioan și Grigorie Nystáxas au spus: „Înainte de unire mărturisim cele două firi, după unire Hristos este o fire întrupată.”

Și eu le-am răspus: „Socotesc că după unirea [ipostatică] negrăită a lui Hristos petrecută în Nazaret în pântecele Sfintei Născătoare de Dumnezeu și după Naștere, și după Înălțarea Sa la tronul heruvimic, Sever împreună cu voi și cu [fiara] sa cu zece coarne a plăsmuit o a doua unire [a firilor] în Hristos. Și de aceea v-a dat [voie] să spuneți că după unirea pe care el însuși a făcut-o în Hristos, nicidecum nu poate fi numit Trupul Său *fire*, nici nu se poate mărturisi [existența a] două firi unite în El. Căci dacă a făcut aceasta, de ce toți fericiții Părinți, așa cum s-a arătat mai înainte, au vorbit de două firi în El după unirea

¹ Ep. 45, PG 77, 233 A 1.

lui Hristos în Nazaret¹: unii odată cu Nașterea în Vitileem, alții odată cu Întâmpinarea Domnului, alții la Bobotează, alții, precum Chiril, au afirmat că a suferit și a pățimit în firea Sa pământească? Proclu propovăduiește unirea firilor lui Hristos făcând referire la atingerea coastei [Sale] de către Toma². Vasile, referindu-se la gustarea hranei petrecută după Înviere, numește Trupul Stăpânului cu termenul de *fire*. Ioan a numit firea noastră firea lui Hristos după Sfânta Înălțare la ceruri și urcare pe tronul heruvimic, când a auzit din partea Tatălui: «Șezi de-a dreapta Mea.»³ În orice loc unde Preasfântul Trup este numit *fire*, acolo e evident că se recunoaște existența în Hristos a celor două firi. Așadar, așa cum am spus, Sever, legiuitorul vostru, a făcut după Sfânta Înălțare o a doua unire [a firilor] în Hristos; și din cauza aceasta a hotărât pentru voi să nu mărturisiți, după unire, două firi în Hristos.”

„Dar învățătura asta, spun ei, care zice că «După unire Hristos este o singură fire întrupată», îi aparține lui Chiril – de aceea nu mărturisim, referitor la El, două firi.”

Când Ioan și eterodocșii dimpreună cu el au declarat acestea, strigând cu glas voios și cu voce veselă, am spus: „Veșnică să fie pomenirea lui Chiril!”, precum a spus și Sinodul de la Calce-

¹ Odată cu zămislirea Sa în pântecul Fecioarei (Lc. 1, 26-38).

² Cf. In. 20, 28.

³ Ps. 109, 1.

don. Căci nimeni dintre Sfinții Părinți n-a spus asemenea grăitorului de Dumnezeu Chiril despre caracterul preasfânt, nemicșorat, veșnic și de neschimbat al firilor lui Hristos. Fiindcă fericiții Părinți au afirmat numărul, dar întreit Fericitul Chiril, alături de număr, a afirmat și coexistența neschimbabilă și permanentă a firilor Domnului după unire. Căci în *Cuvântul la „Dărâmați templul acesta”*¹ a spus că: „Hristos a păstrat în Sine Însuși însușirea neamestecată a celor două firi de naturi diferite.”² Și în *Epistola către Succens* zice de asemenea: „Mărturisim [existența a] două firi.”³ Și în *Comentariu la Epistola către Evrei* vorbește așa despre firile lui Hristos: „Căci, neîndoielnic, nu afirmăm că s-ar petrece o oarecare amestecare cu firile, astfel încât să se transforme firea Logosului în cea a unui om, și nici cea omenească în firea Sa [dumnezeiască], însă afirmăm că unirea s-a petrecut, fiecare dintre firi existând și rămânând în hotarul ei specific.”⁴ La fel și în volumul al VI-lea al aceluiași *Comentariu*, folosind aceleași cuvinte în sens propriu⁵, afirmă: „Căci nu susținem nici o amestecare între ele a firilor, ci mai degrabă fiecare a rămas ceea ce este.”⁶ La fel și în *Scholiile* pe care le-a prezentat,

¹ In. 2, 19.

² *Allocutio ad Alexandrinos de fide*, 1.5, PG 77, 1113 A-C.

³ Ep. 45.

⁴ *In epistula ad Hebreos commentarium*, frag. 2, PG 74, 1004 C 6-1005A.

⁵ Ἐπραῖς φωναῖς – „cuvinte seci”.

⁶ *In epistula ad Hebreos commentarium*, frag. 2, 1004 A 6-8.

zice: „Căci firile au rămas neamestecate.”¹ Chiril, să ai parte de bine, luminătorule și tortă și coloană a adevărului! Cu adevărat, iarăși [vă] spun: „Veșnică și fericită să fie pomenirea lui Chiril”, fiindcă nu ne îngăduie să cădem din adevăr; ci ne învață caracterul nemișorât și veșnic al *naturilor* lui Hristos, scriind iarăși către Împărătese și poruncindu-le „să vadă deosebirea dintre firi și să le păzească neamestecate”.

Așadar, voi, o, bărbaților, interpretând un citat oarecare din Sfântul Chiril, pretindeți că el afirmă o singură fire în Hristos după uni-re. Dar iată că asemenea unui propovăduitor al dreptei-credințe mărturisește că în cer și pe pământ se păzesc și se păstrează și se cunosc și se socotesc ca număr două firi în Hristos după uni-re. Fiți atenți, vă rog, în amănunt la argumentele [Sfântului] Părinte care spune că: „Hristos a păstrat în Sine Însuși însușirea neamestecată a celor două firi de naturi diferite”²; a spus, de asemenea: „Mărturisim [existența a] două firi”³; a spus că fiecare dintre ele se înțelege și există în hotarele proprii sale firi; a mai spus că în Hristos „fiecare dintre firi a rămas ceea ce este”⁴; că „firile, adică ipostasurile lui Hristos, au rămas neamestecate”. Pe lângă toate acestea, poruncește, zicând: „Să se cunoască diferența dintre firi și să

¹ *Scholia de incarnatione unigenti* 11, PG 75, 1381 A.

² *Allocutio ad Alexandrinos de fide*, 1, 5, PG 77, 1113 A-C.

³ Ep. 45.

⁴ *In Hebr.*, frag. 2, 1004 A 6-8.

fie păstrate neamestecate una în raport cu cealaltă." Așadar, dumnezeiescul Chiril, precum s-a arătat, ne învață aici, în șase chipuri, cum să păstrăm nemicșorată și definită de număr existența celor două firi ale lui Hristos, afirmând că ele sunt salvate în Hristos, că există¹, că ființează², că rămân în El; apoi a declarat că se păstrează în El neamestecate și iarăși poruncește să cunoaștem deosebirea dintre firi și să le ținem neamestecate. Și într-adevăr acestea sunt cele susținute de Dascăl.

X, 2, 7.

Așadar, rămâne la iubirea de oameni a voastră și a dreptului judecător și legiuitor Sever să hotărâți asupra hotarului timpului și răgazului lui Hristos și să ne spuneți până la ce vârstă cele două firi au rămas în El neamestecate și până la câte luni afirmăm că în El sunt două firi și până la care vreme suntem obligați să cunoaștem deosebirea dintre firi și până în care zi se păstrează în El calitatea de a fi neamestecate a celor două firi de natură diferită și până la ce parusie trebuie să știm diferența dintre firile lui Hristos și să le păstrăm neamestecate între ele.

Pe când ne întrebam noi acestea, deja de multă vreme judecătorul Sever își expusese răspun-

¹ *Εἶναι.*

² *Υπάρχειν.*

sul și hotărârea împotriva lui Hristos, afirmând în scrierile sale că până în vremea lui Nestorie firile lui Hristos erau neamestecate, dar de la Nestorie s-a petrecut o amestecare și o micșorare a firilor. Din vremea¹ Sinodului de la Calcedon mincinos este Chiril care a spus: „Afirmăm că două sunt firile lui Hristos.” După alcătuirea Tomului lui Leon, Hristos nu-și mai păstrează neamestecarea dintre cele două firi de natură diferită; de atunci de când Dioscor a fost caterisit, nu mai trebuie să cunoaștem în Hristos deosebirea dintre firi și nici să le păstrăm neamestecate; căci, din cauza ereziilor care apar, este necesar să modificăm credința² și să anulăm învățăturile scripturistice și patristice.

Necăjindu-ne și înflăcăându-ne foarte tare din cauza celor susținute de Ioan și de ceilalți ortodocși, le-am spus din nou: „Așa este – și martor mi-e Domnul –, că încrezându-vă în sfatul și îndrumarea lui Sever care vă îngăduie să anulați începând cu vremea lui Nestorie argumentele din Sfinții Părinți – chiar de-ar fi ale Sfântului Chiril – care se întâmplă să afirme două firi în Hristos, două firi; din cauza aceasta nu acceptați mărturiile [Sfinților] Părinți, ci preferați să puneți la îndoială aproape chiar și Sfintele Evanghelii, atât Vechiul și Noul [Testament], cât și toate scrierile Părinților și să-i urmați lui Sever ca unui nou

¹ *Ad litteram*, zilele.

² *Scil.* învățătura de credință.

Acvila¹. Și apoi care dintre voi nu cunoaște în amănunt că Părinții au spus că în Hristos au rămas două firi nemicșorate? Cine dintre voi nu mărturisește că ale lui Chiril sunt argumentele mai înainte menționate care susțin că într-o singură persoană există, rămân, sunt cunoscute, păstrate și nu trebuie confundate, ci distinse numeric cele două firi neamestecate în Hristos? Cine dintre voi nu știe că *fire* și *persoană* nu sunt același lucru? Iată că ne aflăm aici mii și mii de persoane, dar cu toții aparținem aceleiași firi.”

Așadar, după ce au fost spuse la [acea] adunare acestea și multe altele, datorită experienței mele îndelungate legate de faptul că adepții lui Sever sunt preocupați numai de Fericitul Chiril și aduc în discuție și judecă mărturiile acestuia, fără să-i cerceteze aproape deloc pe ceilalți Părinți, auzind cu câteva zile înaintea discuției noastre că teodosienii îi chemaseră și trimisese-ră pe înainte-stătătorii și capetele lor – mă refer la Ioan și Grigorie –, spre a discuta cu noi, luându-mi răgaz, am întocmit un tom dogmatic sub numele lui Flavian, episcopul Constantinopolului, ucis de Dioscor fiindcă a mărturisit în Hristos două firi unite în chip nedespărțit într-un singur ipostas compus². În acest tom am păstrat

¹ Cf. F.A. 18, 2.

² Patriarhul Flavian al Constantinopolului a decedat la 3 zile după ce a fost exilat, în urma violențelor suferite din partea lui Dioscor și a susținătorilor săi la Sinodul Tâlhăresc de la Calcedon (8 august 449).

scopul și felul de a cugeta al Sfinților Părinți cu multă acribie, înlocuind în citatele preluate de la ei câteva cuvinte prin altele cu aceeași valoare semantică: spre exemplu am spus în loc de *chip* (μορφή) – *ființă* (οὐσία), în loc de *din țărână* (χοϊκός) – *din pământ* (γηγενές), și în loc de *patimă* (πάθος) – *cruce* (σταυρός), spre a arăta tuturor că din vrăjmășie și ură, iar nu din iubire de adevăr se împotrivesc Sinodului de la Calcedon, și Fericitului Flavian și *Tomos*-ului Sfântului Leon. Știam că, fără nici o rațiune, numai la auzul numelui de Flavian sau de Leon în tom, îl vor anatematiza fără a judeca dacă învățătura [de credință] aflată în acel tom este corectă sau deformată.

Le-am spus din nou acelora: „Dacă vă place, spre a nu spune și asculta multe, iată credința noastră și a Sinodului de la Calcedon. Luați și citiți și apoi fie sunteți de acord, fie anatematizați [conținutul].”

Iar tomul se prezenta astfel.

Comentariu. Expunem aceste lucruri ca în felul acesta cei râvnitori să-i combată pe vrăjmași. Pentru că și Apostolul Pavel a știut să se folosească de acest mijloc; de aceea le-a și spus unora: „V-am prins cu înșelăciune.”¹

¹ II Cor. 12, 16.

Al lui Flavian, episcopul Constantinopolului, din *Tomos-ul dogmatic*, redactat și adresat lui Leon, papa Romei, despre iconomia [dumnezeiască] a Întrupării lui Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu

„«Cuvântul», zice, «S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi.»¹ Altceva este cortul și altceva ceea ce se sălășluiește în el; nu mă refer la «altul» și «altul», ca și cum ar fi vorba de două persoane, ci la «altul» și «altul» ca și cum ar fi vorba de două firi.”

Comentariu. Citatul este din cuvântul de întâmpinare rostit de Pavel, episcopul Emesei, în Alexandria, pe vremea Sfântului Chiril.

„Căci toate sfaturile și mărturiile evanghelice și apostolice despre Emanuil se prezintă sub două moduri: un mod semnifică persoana unică a Acestuia și un altul mărturisește în chip clar cele două firi ale Lui [Emanuil]. Căci a fost și este îndoit Singurul și Unicul Fiu și Hristos, și îndoit este Cuvântul în Sine (nu înainte de unire, ci după negrăita unire), El Însuși desăvârșit atât în dumnezeire, cât și în umanitate.”

Comentariu. [Din *Cuvântul*] lui Grigorie Teologul *La Botezul Domnului*, [din] Chiril al Ierusalimului și, de asemenea, [din] *Cuvântul despre Sfânta Treime* al lui Chiril al Alexandriei.

¹In. 1, 14.

„Căci dacă ar fi fost simplu, cum ar fi fost posibil să pătimească și să moară? Cum [ar fi putut] să fie lovit, pălmuit și răstignit, dacă nu prin firea pătimitoare și pământească a trupului?”

Comentariu. [Din scrierea] lui Grigorie de Nyssa *Contra lui Eunomiu* și [din *Epistola*] lui Chiril al Alexandriei *Către Succens*.

„Căci, așa cum, fiind deoființă cu Dumnezeu și Tatăl, este Dumnezeu desăvârșit din Dumnezeu desăvârșit, tot așa și pentru faptul că e deoființă cu noi, este om desăvârșit.

Căci «în chipul lui Dumnezeu» fiind, a luat pentru noi «chip de rob»¹; iar *chipul* lui Dumnezeu înseamnă *natura* lui Dumnezeu, la fel cum *chip de om* semnifică *firea de om*.”

Comentariu. Ioan [Gură de Aur, Arhiepiscop] al Constantinopolului, din *Comentariu la [Epistola] către Filipeni*.

„Așadar, rănile și crucea și moartea sunt ale omului, în care se află Stăpânul, Dumnezeu-Cuvântul; iar slava și puterea sunt ale Stăpânului, în jurul Căruia se află omul, adică robul.”² „Dacă, așadar, nepătimirea privește dumnezeirea, iar pătimirea³ privește umanitatea, cum ar putea cineva cu mintea întregă să susțină că cele două firi ar fi unul și același lucru?”⁴ „Iar dacă sunt

¹ Filip. 2, 6-7.

² *Contra Eunomium*, III, III, 66, PG 45, 705 C.

³ *Τὰ πάθη* (scil. patimile).

⁴ *Contra Eunomium*, III, IV, 14, PG 45, 716 B.

una, ar însemna că Dumnezeu S-a întrupat pe jumătate¹ și S-a înălțat [la ceruri] având jumătate din firea omului².”³

„Dar nu așa ne învață legea dreptei-credințe și a evlaviei pe care Eutihie arhimandritul a respins-o, predicând o singură fire [cuprinzătoare] a dumnezeirii celei nezidite și a umanității celei asemenea nouă a lui Hristos.”⁴

„Însă întreaga ceată a Sfinților Părinți mărturisește pe Hristos având o *natură*⁵, adică *fire* îndoită, dar fără a fi îndoit și ca *ipostas*, adică *persoană*.”⁶

„Fiindcă într-o singură persoană, după cum și sfinția voastră învață, s-au unit cele două firi, pe care le mărturisim că există și se păstrează în chip neschimbat și nedespărțit în Hristos.”⁷

„Căci există numai un Singur Fiu, Unul-Născut și Cuvântul lui Dumnezeu, ale Căruia firi nu sunt despărțite într-un număr îndoit de ipostasuri [diferite], ci Cuvântul Cel Negrăit le-a unit pe amândouă într-un singur ipostas”⁸, așa încât

¹ *Scil.* ca semizeu.

² *Scil.* ca semi-om.

³ Sfântul Efrem, *Cuvânt la mărgăritarul cel de mult preț* (Mt. 14, 36).

⁴ Cf. *Călăuza* V, 46-49.

⁵ *Ὀὐσία*.

⁶ Sfântul Chiril la Sinodul de la Efes *ex Florilegium anonimum* (ms. bibl. V.I. Lenin 131 din Moscova *apud* CCSG 8, p. 186).

⁷ Amfilohie de Iconiu, *Epistula ad Seleucum nepotem Traiani*, frag. XV c, PG 39, 113 A; Chiril al Alexandriei, *Ep.* 45 și 46, 4.

⁸ Proclu, *Sermo de dogmate incarnationis dictu in sabbato ante quadragesima*, II, PG 65, 842 C 7-843 A 1.

„Preasfântul Trup să fie pe dinăuntru împodobit de Logosul, pe dinafară păzit de Duhul, ca prin amândouă să se arate slava firilor”¹. „Astfel că susținem că El Însuși a mâncat nu numai înainte de Patimă, ci și după Înviere, adevărind firea Trupului Său.”² „Iar dacă Trupul, de care ereticii se îndoiesc, este numit *fire* și *natură*, este evident că în Hristos trebuie păstrată fiecare dintre firi în parte, adică [firile] dumnezeiască și omenească; iar prin cea dumnezeiască Îi atribuim cele pe măsura dumnezeirii, în timp ce prin [firea] noastră Îi atribuim de asemenea cele omenești și umile, nelăsându-se loc nici unei amestecări, confuzii sau separări între firi, ci existând un Singur Fiu și Hristos și Domn și Mântuitor pentru cei ce vor să creadă în El în chip evlavios și drept-credincios.”³

Și după ce a fost citit tomul care cuprindea acestea, Ioan și Grigorie s-au arătat dezgustați, l-au respins și au anatematizat cele aflate în el. Și după ce au fost aruncate blestemele și anatele, am adus în mijlocul nostru cărțile Sfinților Părinți din care luasem toate citatele prezente în acest tom; căci le aveam chiar acolo, așezate în ordine cu mâna noastră, fiecare loc fiind indicat spre verificare. Și atunci când le-am demonstrat din propriile cărți ale acelora că nu pe Fla-

¹ Sfântul Irineu, *Cuvântul împotriva lui Valentin*, *Fragm.* VII, PG 7, 1233 A.

² Sfântul Vasile cel Mare, *De Ieiunio*, 9, PG 31, 177 D 4-180 A.

³ Sfântul Ambrozie, *De fide ad Gratianum Augustum* II, 9, 77.

nul *templul* lui Hristos înțeleg ceata Apostolilor, care a fost împrăștiată și apoi din nou reunită.

X, 2, 8.

Referitor la acestea nu s-au rușinat să spună cu gură necuviincioasă că le convenea celor care au luat parte la Sinodul de la Calcedon să afirme în Hristos două ipostasuri, și să nu propovăduiască două firi. „Căci firea”, zice, „semnifică nenumărate ipostasuri.”

În timp ce flecăreau ei unele ca acestea, le spun: „Oare nu-i așa că voi nu mărturișiți în Hristos nici măcar o fire?”

Ereticii îmi răspund: „Ba da, mărturisim o fire în El, așa cum învață Părinții.”

La auzul acestora, m-am adresat lor cu glas înalt: „Prin urmare, și voi sunteți sub vina faptului că mărturișiți mai multe ipostasuri în însăși firea unică a lui Hristos dacă, în sensul pe care l-ați menționat, «firea semnifică nenumărate ipostasuri».”

X, 3. Un alt chip în care am discutat cu teodosienii în prezența augustalului în decursul unei audiențe publice în fața întregului oraș

Așadar, ereticii fiind rușinați îndeajuns și neîndoielnic din cauza felului în care i-am tratat și nemaivând deloc curaj să dea față și să vorbească cu trimișii Bisericii Sobornicești, au hotă-

rât să cheme din Egipt câțiva episcopi, pe care-i socoteau pricepuți în Sfânta Scriptură, printre care se număra și Kynopolitis. Aceștia, ducându-se la augustal, l-au rugat cerându-i să aibă o discuție cu noi despre Hristos. Și trimițând după noi, ne-au chemat oficial la pretoriu. Și ajungând acolo, ne-au anunțat că au sosit niște episcopi teodosieni, care căutau să discute cu noi despre credință în fața augustalului. După ce am venit și ne-am așezat, augustalul a spus: „Episcopii aceștia, auzind cele petrecute între Biserică și teodosieni, au venit dorind să discute cu cuvioșiile voastre.” După ce împuternicitul a spus acestea, au început să vorbească episcopii și să mă acuze că, vezi bine, am tulburat orașul și poporul și biserica lor.

Dându-mi seama, așadar, că nu fuseseră bine informați și că se purtau necugetat, le-am spus cu o voce blândă și veselă: „Părinți călugări, m-ați văzut vreodată sau s-a întâmplat să ne întâlnim sau ați auzit care e credința mea sau cugetul meu din gura mea?” Și răspunzându-mi, mi-au spus: „Nu.”

„Așadar, ascultați care este credința mea. Și nădăjduiesc în Dumnezeu că o să vă placă foarte tare și că n-o să aflați în mine nici un motiv de învinuire.”

Le-am spus astea, întrucât voiam să vădesc și să înfierez în fața tuturor veninul ascuns în inima lor și a întregii lor biserici. Și luând hârtie și

cerneală de la secretarii aflați în slujba augustului, am scris așa:

„Eu, Anastasie, monah din Sfântul Munte al Sinaiului, mărturisesc că Însuși Dumnezeu-Cuvântul născut din Dumnezeu-Tatăl mai înainte de toți vecii a fost răstignit, îngropat, a pățimit și a înviat.”

Aceasta am scris, fără a menționa termenii *trup*¹, *venire*², *înomenire*³, ci numai *dumnezeirea în ea însăși*⁴ a lui Dumnezeu-Cuvântul. Apoi ridicându-mă, le-am dat [însemnarea mea]: au citit-o, au lăudat-o și au fost de acord. Așadar, de îndată ce i-am văzut că o laudă, le-am spus: „Dacă așa credeți, semnați; și fără întârziere voi intra în comuniune cu voi.” Pentru că era duminică, în jurul ceasului al treilea.⁵ Au acceptat și au semnat. Și, luând actul cu semnăturile, m-am apropiat de cel care părea cel mai înțelept dintre ei și, atingându-i ușor bărbia cu mâna⁶, am spus: „Hristos a pățimit cu trupul⁷, o, *theopashitule*⁸, și nu cu dumnezeirea, după teologia Apostolului Petru a pățimit cu trupul, și nu cu dumnezeirea, după cum hulește Sever, așa cum [de fapt] ați și

¹ Σάρξ.

² Επιδημία.

³ Ενανθρώπις.

⁴ *Ad litteram*, dumnezeirea simplă, goală, descoperită (γυμνή θεότης).

⁵ *Scil.* cu puțin înainte de săvârșirea Sfintei Euharistii.

⁶ Cu mâna în care ținea probabil actul semnat de ei.

⁷ *I Pt.* 4, 1.

⁸ Θεοπασχίτης (theopashiții sunt adepții monofizitului Petru Gnafeul; *vezi* mai jos cap. XII).

semnat acum. Întrucât am voit să descopăr în fața tuturor hula din sufletele voastre, am scris *dumnezeirea în ea însăși*¹ a Dumnezeu-Cuvântului pe hârtie, fără a aminti nici de *trup*², nici de *înomenire*³, nici de nașterea din Sfânta Fecioară." Așadar, de îndată ce au auzit acestea, ca și cum s-ar fi trezit dintr-o beție, mult s-au zbătut să-mi ia actul acesta. Dar eu, în auzul tuturor, am strigat: „Nu vi-l dau până ce nu-l voi înmâna lui Hristos împotriva voastră, la Ziua Judecății.”

X, 4. O altă discuție avută în Alexandria cu aceiași eterodocși, mă refer la Gheorghe prezbiterul și retorul bisericii lor, pe nume Kleidopoiós

În timp ce stăteam noi în încăperea stenografilor funcționarului cezarian⁴, ne vorbeau despre problemele lor, precum ar fi: „Nu există fire ne-personală”; susținând, așadar, Sinodul de la Calcedon două firi în Hristos, în mod cu totul necesar se va ajunge la concluzia că în El există și două ipostasuri, adică două persoane. Și atunci vă veți afla declarând că în Sfânta Treime există nu trei Persoane, adică trei ipostasuri, ci patru.

¹ *Ad litteram*, dumnezeirea simplă, goală, descoperită (*γυμνή θεότης*).

² Σάρξ.

³ *Ἐνανθρώπησις*.

⁴ *Σημειογραφείον τοῦ Καισαρίου*; *semiograful* (*σημειογράφος*) era un gen de secretar care scria cu ajutorul simbolurilor sau al prescurtărilor, numindu-se și tahigraf sau criptograf.

Referitor la acestea, le-am spus: „Cu ce se va-tămă adevărul dacă spunem două ipostasuri în Hristos? Căci persoana nu e ipostas.”

Neînțelegând nici de data asta intenția noastră și [crezând] că spuneam aceasta nu în acord cu adevărul, ci „cu înșelăciune”¹, ca și [cum ne-am adresa] unor răufăcători, ne-au atacat indignați și au adus o mulțime de argumente și mărturii din toți Sfinții Părinți, dar și din Sfântul Chiril, cum că ipostasurile sunt persoane atât în ce privește discursul despre Sfânta Treime, cât și cel despre iconomia [dumnezeiască] a Întrupării Cuvântului. Așadar, atunci când cu multă efortare au decis definitiv asupra faptului că ipostasurile sunt în orice situație persoane, le-am spus: „Într-adevăr, dacă ipostasurile semnifică persoane, atunci îl atacați pe Sfântului Chiril, arătându-l atât pe el, cât și pe voi nestorienii, pentru că afirmă: «Ipostasurile lui Hristos au rămas neamestecate», adică persoanele lui Hristos ființează fără a se amesteca. Pentru că [verbul] *au rămas*² semnifică faptul că au rămas în chip veșnic, neamestecat și ființând; căci paradoxal e faptul că n-a spus: «Ipostasurile lui Hristos au rămas nedespărțite», ci «neamestecate», ceea ce înseamnă că sunt evidente, distincte, cognoscibile, numărabile și statornice. Așadar, în acord cu acest hotăr³ și lege, ori de câte ori afirmați că Hristos este compus din două

¹ II Cor. 12, 16.

² Μεμνήκασιν.

³ Όρος.

ipostasuri, afirmați că este din două persoane; iar dacă este din două persoane, atunci e evident că trupul¹ a fost plăsmuit anterior și numai după aceea Dumnezeu-Cuvântul S-a sălășluit în el. Și dacă lucrurile stau așa, de ce luptați împotriva lui Nestorie, de vreme ce gândiți asemenea Lui? Într-adevăr, «Cerul și pământul vor trece», în timp ce termenii aceștia «nu vor trece»², pentru că, dacă *ipostas* înseamnă *persoană*, este cu neputință să spunem că «Ipostasurile lui Hristos au rămas neamestecate» și, de asemenea, «Dacă cineva după neîntinată unire separă Ipostasurile»³ și «Chivotul ne va fi tip⁴ al unirii firilor, adică al ipostasurilor».⁵ Căci, așa cum afirmați, sunt citate din Sfântul Chiril, alături de nenumărate altele care susțin existența în Hristos a ipostasurilor.”

Până aici sunt cele privitoare la [această] discuție. În felul acesta ereticii sunt făcuți mult mai repede de rușine.

X, 5. Despre citatul care afirmă „o singură fire a lui Dumnezeu-Cuvântul întrupată”, pe care ereticii o scot în evidență mereu

De vreme ce el însuși, și mă refer la preaînțeleptul Chiril, a explicat citatul său aici de

¹ Σάρξ.

² Mt. 24, 35.

³ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Ep.* 14.

⁴ Scil. simbol.

⁵ Sfântul Chiril al Alexandriei, *De adoratione in spiritu et veritate*, IX, PG 68, 597 B.

față, socotesc că este de prisos să ne îndoim de el. Totuși, după cum Fericitul Chiril însuși ne învață în [*Epistola*] către *Succens*, termenul „întrupată (*σεσαρκωμένη*)” nu semnifică nimic altceva decât firea noastră omenească. Învățând acest lucru, ori de câte ori vrăjmașul ne spune „o singură fire întrupată a lui Dumnezeu-Cuvântul”, răspundeți-i: „Cine oare dintre cei bine-cugetători poate să spună vreodată „două firi întrupate ale lui Dumnezeu-Cuvântul?” Pentru că se vor afla, atunci, în Hristos patru firi. Dar nu e așa! Doamne, ferește! Așadar, afirmația „o singură fire întrupată” o lămurește în alt loc însuși preaințeleptul [nostru] părinte, zicând: „o singură fire a lui Hristos întrupată”, în loc de a spune „o singură persoană a Sfintei Treimi întrupată”. Căci, după cum spune evanghelistul, „Cuvântul S-a făcut trup”¹.

Dacă așa stau lucrurile și dacă părintele spune „o singură fire întrupată”, de ce nu vă e suficientă această formulare, ci prefăceți spusele învățătorului, zicând: „Hristos este o fire; căci firea lui Hristos e dumnezeirea singură, cu toate că [aceasta] s-a întrupat”? Pe care dintre Părinți l-ați auzit spunând unele ca acestea? Pe care dintre Dascăli [l-ați auzit spunând că] dumnezeirea și Trupul² lui Hristos sunt de o singură fire, adică de un singur gen după unire? Cum ar

¹ *In.* 1, 14.

² *Σάρξ*, scil. umanitatea.

fi, în genere, cu putință să fie de aceeași ființă¹ și de același gen² necreatul și creatul? Căci acolo unde se afirmă o fire, acolo neîndoielnic se statuează un gen, care fie e cu totul creat, fie cu totul necreat. Dacă, prin urmare, Hristos este de o singură fire, atunci neîndoielnic și Dumnezeu este *semigen*³ și omul este *semigen*, așa cum învață miturile maniheilor. „Iar dacă trupul⁴ nu este deoființă cu Dumnezeu-Cuvântul”, atunci va fi neîndoielnic de naturi diferite, pentru că „fiecare fire e diferită”⁵, după cum afirmă dumnezeiescul Chiril în [*Epistola*] către Evloghie; căci Hristos, în acord cu tradițiile evlavioase și drept-credincioase ale Sfinților Părinți, este desăvârșit în dumnezeire și desăvârșit în umanitate.

Aceste arme, o, apărători ai Sfintei Biserici și ai Adevărului, păziți-le pentru vreme de război; și dacă se va întâmpla ca hoarda aceea de lupi să se apropie de voi și să vă pună în față acele povești nemiloase despre Hristos, transformând cuvântul iconomiei [dumnezeiești] în închipuire și aparență, și va pretinde că „prin concepte subtile sau cugetări ale minții Îl înțelegem pe Hristos, Care are două firi, ca pe o singură fire întrupată”; căci „după unire” nu mai sunt două firi;

¹Ὁμοφύεσ.

²Ὁμογενέσ.

³Scil. cuprinzând o jumătate de gen (ἡμιγενής θεός).

⁴Σῶμα.

⁵Sfântul Chiril al Alexandriei, *Ep.* 44.

pentru că „trupul¹ a fost îndumnezeit și amestecat, asemenea unor picături de oțet în mare, și a devenit ca aceasta, adică asemenea a ceea ce le-a îndumnezeit” și „«Logosul S-a făcut trup»²” pentru ca trupul să se facă Logos; căci voința dumnezeirii este una, precum una este și *natura*³ Logosului; și „nu există două firi în Hristos, una la care ne închinăm și una la care nu ne închinăm”; și altele de acest fel, care sunt bine spuse de către Părinți, dar rău interpretate de eretici; iar dacă, într-adevăr, [ereticii] îți vor pune în față atât cuvintele de mai sus, cât și altele asemănătoare, [născute] din închipuire și amăgire, gândește-te la ceea ce ne spune Solomon: „Răspunde nebunului după nebunia lui”⁴, și spune-i și tu: „Ipostasurile lui Hristos au rămas după unire neamestecate.” Iar „dacă cineva va separa după unire ipostasurile lui Hristos, anatema [să cadă] asupra lui”, după cum zice înțelepțitul de Dumnezeu Chiril. „Căci chivotul [Legii] este simbol al ipostasurilor lui Hristos.”⁵ Și ce sunt ipostasurile? Evident că sunt persoane, după cum din nou ne învață dumnezeiescul Chiril și întreaga ceată a Sfinților Părinți. Așa tu, cel credincios, să îți piept dușmanilor, prin cele care le sunt opuse; așa să lupți împotriva lor. Cu aceste arme jun-

¹ Σάρξ.

² Cf. *In.* 1, 14.

³ Ὀὐσία.

⁴ *Pild.* 26, 5.

⁵ *De adoratione in spiritu et veritate*, IX, PG 68, 597 B 14 ș. urm.

ghie-mi-l pe necuratul Sever, cu acestea pune stăpânire pe Dioscor, cu acestea lovește-i pe Teodosie și Gaian și Iulian și întreaga [fiară] cu zece coarne care învață o singură fire în Hristos.

XI. Capitolul în care exegetul consemnează pe ce temei dascălul a numit firile ipostasuri

Însă, pentru ca nimănui dintre noi sau după noi să nu i se pară că am înnebunit, cuge-tând asemenea lui Nestorie, lipsiți de evlavie și dreaptă-credință, și mărturisind două persoane și ipostasuri în Hristos, este necesar să menționăm motivul pentru care s-a recurs la această formulare.

Limba africanilor, a romanilor și a apusenilor în vremurile străvechi ale propovăduirii, neavând cunoștința termenilor dogmatici și a profunzimii [sensurilor], ca o [limbă] a neamurilor barbare, nu putea distinge *ființa* și *firea* de *ipostas*, ci socotea *ființa* și *ipostasul* același lucru, numind ambele cuvinte *existență*¹, și, neputând deloc exprima [conceptul de] ipostas, numea cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi *trei existențe*². Iar termenul *existență*³ poate să fie într-un sens anume folosit în loc de *ființă* și *ipostas*; *existență* în sens de ceea ce există, *ființă* în

¹ Ὑπαρξις.

² Τρεῖς ὑπάρξεις.

³ Ὑπαρξις.

sens de ceea ce ființează și *ipostas* în sens de ceea ce subzistă.

Neavând, așadar, apusenii cum să spună trei ipostasuri referitor la Sfânta Treime, au spus trei *ființe*. De aceea, câteva alte neamuri [popoare], care cunoșteau foarte bine limba elină și erau în stare să facă distincția între termenii dogmatici, au avut o dispută cu apusenii pe vremea Fericitului Atanasie susținând în fața lor că nu trebuie să se spună, referitor la Sfânta Treime, trei *ființe*. Apusenii, întrucât nu știau să folosească termenul „*ipostas*”, pretindeau [că trebuie] să spună trei *ființe*, „ca să nu ne aflăm afirmând”, ziceau ei, „că Tatăl sau Fiul sau Duhul Sfânt sunt neființe¹, adică sunt inexistenți”. Fericitul Atanasie, întâmpinând o mare opoziție și dezbinare, ca fiu al păcii și-a măsurat cuvintele cu cumpătare și discernământ prin insuflare dumnezeiască. Și după ce a chemat ambele părți, le-a întrebat și a cunoscut că ei cugetau același lucru, dar că apusenii se certau din cauza neputinței limbii, a împăcat Biserica; și scriindu-le africanilor, prin îngăduința arătată neputinței lor, a numit *ființa* și *ipostas*.

Iar dacă mărturiile care socotesc *firile* și *ipostasuri* aparțin Sfântului Chiril, el le-a luat din acest fapt.

În favoarea acestui lucru dă mărturie și Sfântul Grigorie Teologul în cuvântul funebru la

¹ *Ἀνούσιος*, scil. nu au ființă.

moartea Sfântului Atanasie¹, la fel și chir² Evloghie, papa Alexandriei, în *Tomos*-ul lui Leon. În-să eu le spun din nou ereticilor că cele care se afirmă rareori și din constrângere nu pot deveni lege³ și nici nu pot fi validate *ante factum*⁴ de către Biserică. Totuși și prin aceasta se arată evlavia [Sinodului de la] Calcedon, că putând, pe temei patristic, să folosească [referitor la Hristos] termenul *ipostasuri*, n-a folosit nicidecum acest cuvânt și nici nu a afirmat despre El că este [compus] din două ipostasuri.

XII, 1. Despre patima mântuitoare a lui Hristos și despre faptul că *theopashiții* sunt cei ce spun *Sfinte fără de moarte, Cel ce Te-ai răstignit și ai pățimit*

Este foarte bună definiția formulată de bărbați preaînțelepți care spune că imaginile/reprezentările [teologice] și observațiile adevărate^{5,6} sunt

¹ *Oratio* 21, 35, PG 35, 1125 B 1-6.

² *Kύρις* sau *κῦρις* – formă care provine de la *κύριος*, ca titlu de respect. Faptul că autorul se referă la această persoană, numind-o „κύρις Εὐλόγιος”, în timp ce pe ceilalți părinți dinainte de el fără excepție îi numește „ἅγιος” și „μακάριος”, ar putea fi un indiciu că acesta îi era contemporan, deci lucrarea *Hodegos* (cel puțin a părții autentice) ar fi putut să fie scrisă înainte de moartea papei Alexandriei Evloghie (608).

³ *Ibid.*, *Oratio* 39, 14, PG 35, 352 B 1 ș.urm.; Leonțiu de Byzanț, *Contra Nestorianos et Eutychianos*, PG 86, 1333 D 15-1336 A 1.

⁴ *Scil.* luând o hotărâre în spirit preventiv.

⁵ „Πραγματικά ἀντιρρήσεις καὶ παραστάσεις” (XII, 1, 5, CCSG 8, p. 201).

⁶ *Scil.* imaginile și argumentațiile întemeiate pe lucrurile și evenimentele prezente în Sfânta Scriptură.

mai puternice și mai fidele¹ și în cel mai înalt grad valide în raport cu aserțiunile logice și citatele biblice [scoase din context]². Pentru că imaginile concrete nu pot fi nicidecum respinse sau manipulate; pe când reproducerile *ad litteram* pe tăblițe de scris, săvârșite de cei cu gând viclean, suferă adeseori adăugiri și omisiuni: ceea ce poate să cunoască și cel râvnitor – așa cum am spus și altădată – din nenumăratele copii contrafăcute ale lucrărilor nu numai dogmatice, ci și mozaice, profetice sau evanghelice. Și, într-adevăr, anul acesta căzându-mi în mâini diferite codexuri din cartea Profetului Ieremia, nu am aflat în nici unul dintre ele referirea la cei 30 de arginți – prețul lui Hristos –, nici vânzarea țarinii olarului³. Dacă celor rău-credincioși nu le-a fost rușine nici măcar de Sfânta Scriptură, cu atât mai mult nu le va fi de cărțile de învățătură, după cum am arătat pe larg mai sus.

Așadar, ereticii și necredincioșii se rușinează mai mult de lucruri⁴. Căci din discuția cu ei despre Patima mântuitoare și despre Crucea lui Hristos, când i-am văzut, prin prisma citatelor folosite, cum se luptau să arate că Dumnezeu Cuvântul este pătimitor și muritor dimpre-

¹ Scil. convingătoare

² Am preferat formula „citate biblice” pentru a traduce expresia „ὀρηματικῶν λέξεων τε καὶ βιβλικῶν ῥήσεων” (XII, 1, 6, CCSG 8, p. 201).

³ Ier. 19, 1-15 și 32, 6-9; cf. Mt. 27, 9-10.

⁴ Πράγματα; aici în sens de icoane, reprezentări materiale și vizuale.

ună cu Trupul Său, n-am mai folosit cuvinte, ci exemple și figuri concrete, întipărint pe o tăbliță de lemn răstignirea Stăpânului și o inscripție, pe care o vom descrie împreună cu citatele [reproduse de ei].

XII, 2. Câteva din multele citate reproduse de teodosieni și gaianiți care se luptă să arate că Dumnezeu-Cuvântul dimpreună cu Trupul în care Se află este pătimitor

Din *Epistola întâi către Corinteni*: „Ci propovăduim înțelepciunea de taină a lui Dumnezeu, ascunsă, pe care nici unul dintre stăpânitorii acestui veac n-a cunoscut-o, căci, dacă ar fi cunoscut-o, n-ar fi răstignit pe Domnul slavei.”¹

Al Sfântului Ignatie, episcopul Antiohiei: „Lăsați-mă să devin următor al patimii Dumnezeului meu.”²

Al lui Iuliu, papa Romei: „Iudeii, răstignind Trupul, au răstignit Cuvântul.” La acest citat [adus de ei] le-am răspuns pe dată: „Dacă Iudeii, răstignind Trupul, au omorât Cuvântul, n-a mai fost Treimea în cer treime, ci doime, până ce Dumnezeu-Cuvântul a înviat a treia zi din morți.”³

¹ *I Cor.* 2, 7-8.

² *Ad Rom.*, VI, 3.

³ *Ex. Apolinarie de Laodiceea, De fide* 6, ed. H. LIETZMANN, Tubingem, 1904, p. 198.

Al lui Grigorie Teologul: „Să nu se îndoiască cugetul tău atunci când aude de Sângele lui Dumnezeu.”¹

Al lui Meliton, episcopul Sardelor, din *Cuvântul la Patimi*: „Dumnezeu a pățimit sub dreapta israeliților.”²

Al lui Grigorie Teologul: „Întreaga lume au sfințit³ câteva picături de Sânge al lui Dumnezeu.”

Al Sfântului Chiril, *Împotriva lui Nestorie*: „A lui Dumnezeu – Patima, a lui Dumnezeu – Crucea, a lui Dumnezeu – moartea, a lui Dumnezeu – Învierea.”⁴

Afirmă că în favoarea ideii lor theopashite pledează și citatul următor din Grigorie [Teologul]: „Cel ce tăgăduiește dumnezeirea lui Hristos să fie socotit în rândul Iudeilor ucigașori de Dumnezeu.”⁵

De aceea și întregul scop al cântării „Sfinte Dumnezeule” care spune: Sfinte fără de moarte, Cel ce Te-ai răstignit pentru noi nu înseamnă nimic altceva decât: „Sfânt fără de moarte e Dumnezeu-Cuvântul Care a pățimit și a murit pentru noi”; căci spun că Dumnezeu-Cuvântul e fără de moarte, după cum [de altfel] și este. În același fel trebuie să înțelegem cu toată evlavie și expresia „patima lui Dumnezeu”, întrucât cineva rău-vo-

¹ *Oratio* 45, 19, PG 36, 649C.

² *Hom.* 96, 735-737, *SChr* 126, pp. 116-118.

³ *Oratio* 45, 29, PG 36, 664A.

⁴ *De incarnatione Verbi Dei*, PG 75, 1416 B.

⁵ *Ep.* 101, 5, PG 37, 180B.

itor poate s-o atribuie lui Dumnezeu-Tatăl și, de asemenea, Duhului Sfânt; căci Duhul Sfânt este Dumnezeu, așa cum sunt și Tatăl și Fiul.

XII, 3.

Așadar, de vreme ce adepții lui Sever și Gaiian și Teodosie ne-au pus în față și alte nenumărate citate [patristice și scripturistice] în încercarea lor de a arăta, așa cum am mai spus, că dumnezeirea lui Hristos este pătimitoare, voind noi să înfierăm vicleșugul și veninul ascuns în sufletul lor, nu i-am combătut pe temeiul cuvintelor scripturistice și patristice, ci în mod practic, prin exemple și argumente concrete; în felul acesta, fiind făcuți cu totul de rușine, au dat înapoi. Căci, așa cum am spus, am reprezentat pe o tăbliță de lemn cinstita Cruce¹ și o inscripție și, punând degetul pe ea, le-am cerut să răspundă la întrebările mele.

¹ În unele manuscrise „Răstignire”; pentru o critică a metodei folosite de Uthemann la stabilirea textului critic, vezi Anna D. KARTSONIS, *Anastasis...*, op. cit., pp. 45-46.

Imagine din ms. Lavra 131 (B II), fol. 91^v, unul dintre cele mai vechi manuscrite ale Căluzei (sec. X), care nu a fost folosit în ediția critică a lui K.-H. Uthemann, CCSG 8 (Turnhout, 1981).

Iar inscripția era [următoarea]: „Dumnezeu-Cuvântul¹, și suflet rațional și trup”.

Comentariu. Și conjur în numele Fiului lui Dumnezeu pe cel care va copia cartea să reproducă [și] această imagine a Cinstitei Cruci.

Punându-le în față această imagine, i-am întrebat: „Iată-L pe «Hristos, Fiul lui Dumnezeu Celui viu»², neîncetat și nedespărțit pe Cruce, adică Dumnezeu-Cuvântul și sufletul rațional unit ipostatic cu El și Trupul. Care dintre acestea trei a murit și a fost omorât și a ajuns lipsit de viață și nemișcat? Fii atent la toate detaliile! Nu te-am întrebat cine a fost răstignit, ci care dintre acestea trei aflate în Hristos a fost omorât și a rămas mort trei zile?”

La întrebările noastre, ereticii, rușinându-se cu toții deodată și în cel mai înalt grad, ne-au răspuns: „Trupul lui Hristos a murit.”

Le zic din nou: „Nu cumva a murit, sau a fost omorât, sau a pățimit sufletul Său?” Mi-au răspuns: „Doamne, ferește!”

Atunci ne-am amuzat pe seama lor, ironizându-i: „Și apoi nu vă e rușine să spuneți că sufle-

¹ Cf. *ms.* Parisinus Gr. 1115, fol. 156^v (Evanghelos CHRYSOS, „Cercetări de ultimă oră...”, *op. cit.*, p. 136): „sufletul rațional și trupul lui Dumnezeu-Cuvântul”; în PG 89, 197C: „sufletul rațional și trupul lui Dumnezeu-Cuvântul pe Cruce”; comentariul imediat următor pare a fi o interpolare ulterioară, din perioada iconoclastă.

² Mt. 16, 16.

tul Său creat de El Însuși este nepătimitor și nemuritor, iar despre Dumnezeu-Cuvântul, Care a creat sufletul, să spuneți: «Sfinte fără de moarte, Cel ce ai pățimit și ai murit pentru noi», hulind pe Ziditorul mai mult decât [ar putea fi hulite] creaturile? Spuneți că îngerii sunt nemuritori și nepătimitori; spuneți că sufletele noastre sunt nemuritoare; și despre demoni spuneți că sunt nemuritori și nepătimitori. Și nu vă rușinați”, le spun iarăși, „să-L numiți pătimitor și muritor pe Creatorul acestora, pe Cel ce Singur este prin firea Sa nepătimitor, necinstindu-L mai degrabă pe Creator decât pe creatura Sa? Și fii atent la ceea ce-ți spun. Cinci [sunt cele care] au fost [de față] la răstignirea pe Cruce a lui Hristos. Era soarele – care cel dintâi a primit cuiele și sulița și a rămas nedespărțit de Cruce și nepătimitor în fața cuielor. Era și preasfântul Trup al lui Hristos; era și sfântul Lui suflet; era și Dumnezeu-Cuvântul; era și lemnul Crucii. Patru dintre acestea sunt create, în timp ce Dumnezeu-Cuvântul e necreat și Creatorul acestora. Două dintre cele create au fost păzite nepătimitoare, mă refer, așadar, la soare și la preasfântul suflet al lui Hristos. Și cum ar fi fost cu putință să moară dumnezeirea Sa? Prin urmare, Hristos este nemuritor sub două aspecte, iar sub un aspect, adică al trupului, este muritor. Așadar, sunt judecați de tine, o, acefalule, credincioșii Petru și Pavel, stâlpii și capii și luminătorii lumii și propovăduitorii aleși

ai credinței? Să nu mai cânti niciodată potrivit lui Petru al tău Gnafeul: «Sfinte fără de moarte, Dumnezeu-Cuvântul Cel ce a pățimit», ci în acord cu Petru pescarul să spui: «Hristos a pățimit cu trupul pentru noi»¹. Propovăduiește pe Hristos nu după Pavel de Samosata, ci după Pavel din Tars: «omorât fiind cu trupul, dar viu făcut cu duhul»². Hristos a murit cu trupul Său cel muritor, și nu cu duhul Său cel nemuritor. Iar cei ce cântă «Sfinte fără de moarte, Cel ce Te-ai răstignit și ai pățimit pentru noi», fie afirmă că a fost omorât Dumnezeu-Cuvântul Cel fără de moarte, fie sufletul Său cel nemuritor; dar pe aceștia îi condamnă mormântul lui Hristos, care are [în sine] nu pe Dumnezeu-Cuvântul omorât, nici sufletul cugetător dat morții, ci Trupul mort îndumnezeit. Așa stând lucrurile, când se va întâmpla să auzi: «Au răstignit pe Domnul slavei»³ sau «Dumnezeu a pățimit sub dreapta israeliților»⁴ sau «Lăsați-mă să devin următor al patimii Dumnezeului meu»⁵ sau «Câteva picături de Sânge al lui Dumnezeu»⁶ sau «moartea și îngroparea și Crucea lui Dumnezeu», să nu te gândești că patimile și moartea s-au petrecut cu firea lui Dumnezeu-Cuvântul, ci cu trupul unit ipostatic cu El. Căci așa cum folo-

¹ *I Pt.* 4, 1; 2, 21.

² *I Pt.* 3, 18.

³ *I Cor.* 2, 8.

⁴ Meliton al Sardelor, *Hom.* 96, 735-737, *SChr* 126, pp. 116-118.

⁵ Sfântul Ignatie al Antiohiei, *Epistula ad Romanos*, VI, 3.

⁶ Sfântul Grigorie Teologul, *Oratio* 45, 29, *PG* 36, 664A.

sim despre Dumnezeu cuvântul trup pe temeiul unirii negrăite și nedespărțite cu Dumnezeu-Cuvântul, tot așa, adeseori, folosim cuvântul om și patimă și moarte despre Dumnezeu-Cuvântul, Care Și-a însușit patimile [ireproșabile] proprii Trupului Său, din perspectiva iconomiei și pogorârii [dumnezeiești], El Însuși rămânând nepătimitor și nemuritor după firea Sa și în chip adevărat ca un Dumnezeu.”

Comentariu. Și așa cum, dacă ai lua o sabie și ai intra în cuptorul tinerilor [cel de foc] ca să-l omori pe Azaria, n-ai vătăma în nici un fel firea focului, nici nu l-ai despărți de trupul [lui Azaria], tot așa și atunci când Trupul lui Hristos a suferit, Dumnezeu-Cuvântul fiind în el¹, a rămas nedespărțit [de acesta] și nepătimitor.

XII, 4.

Și nu numai în ce privește cuvântul [teologic] despre Patima lui Hristos ne sunt de ajutor icoana² și exemplul Crucii, pe care le avem în față, precum și inscripția celor trei nume (mă refer la Dumnezeu-Cuvântul, sufletul rațional și preasfântul Trup), ci și în toate celelalte chestiuni și denaturări ale vrăjmașilor noștri. De asemenea, ori de câte ori ne puneau în față apof-

¹ Scil. în trup.

² *Εκτύπωμα*.

tegme și cuvintele [de înțelepciune] și extrase [din texte] și gânduri subtile despre Hristos, adică speculații ale minții și păreri neîntemeiate, combinații¹, confuzii² și conexiuni³, și contestări ale Sfinților Părinți (lăsate moștenire de Sever), și exemplele cu picăturile de oțet și cu marea (și, în general, toate acele sentințe prin care refuză să recunoască, referitor la Hristos, cele două firi unite în chip nedespărțit)⁴, noi ne apărăm, făcându-i de răs, cu ajutorul Cinstitei Cruci, arma de neînving, menționată mai sus, și cu inscripția întreită aflată pe ea; și arătând cu degetul fiecare dintre cele trei nume, îi luam la întrebări astfel:

„De ce, dragilor, veniți cu pretexte spre a vă «dezvinovați păcatele»⁵ și cu o mulțime de cuvinte întortocheate și extrase [din diferite tex-

¹ Κράσις.

² Σύγχυσις.

³ Συμπλοκή, termen prezent în *Categoriile* lui Aristotel (L. MINIO-PALUELLO [ed.], *Aristotelis Categoriae et Libris de interpretatione*, 2a6, OUP, Oxford, 1974, p. 5), desemnând un anume gen de analogie, fie la nivel mental, fie la nivel sintactic. C. NOICA (Aristotel, *Categorii*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 8) îl traduce prin termenul „împletire”; pentru detalii, vezi Marguerite DESLAURIERS, *Aristotle on Definition*, Ed. Brill, Leiden & Boston, 2007; J.L. ACKRILL, „Συμπλοκή Ειδών”, în *Essays on Plato and Aristotle*, OUP, Oxford, 1997, pp. 72-89; Rodolphe GASCHÉ, *The Tain of the Mirror: Derrida and the Philosophy of Reflection*, HUP, Cambridge, Massachusetts & Londra, 1986, pp. 93-96.

⁴ Toți acești termeni (ἐκτύπωμα, κράσις, συμπλοκή) au fost folosiți atât de eretici, cât și de ortodocși pentru a descrie unirea ipostatică; cu alte cuvinte, sensul lor ar trebui perceput, probabil, în context hristologic, și nu simplu aristotelic, logico-categorial.

⁵ Cf. Ps. 140, 4.

te] și fragmente de apoftegme, spunând că «După unirea negrăită Trupul¹ a fost îndumnezeit și nu mai este numit *fire*; pentru că acesta a devenit asemenea Celui care l-a îndumnezeit pe trup – Dumnezeu-Cuvântul? Și, prin urmare, nu mai are trăsăturile sale idiomatice, ci prin precumpănirea a ceea ce este mai puternic, Hristos a devenit în totalitatea Sa o singură fire; căci Trupul² s-a amestecat în oceanul dumnezeirii și de aceea, prin îndumnezeire, s-a făcut Dumnezeu?» De ce ne tot prezentați întruna asemenea cuvinte bine spuse de către Părinți, dar greșit înțelese de voi? Priviți semnul Crucii mai sus înfățișat și inscripția lui Hristos de pe el cu cele trei nume și spuneți-ne: oare Dumnezeu-Cuvântul a devenit deoființă cu trupul după unirea [ipostatică]? Oare sufletul Său noetic a încetat să mai fie suflet? Oare trupul a devenit deoființă cu Logosul? Oare vreunul din acestea trei și-a pierdut trăsătura proprie? Oare trupul lui Hristos a devenit necircumscriș? Oare sufletul Său noetic a devenit muritor? Oare Dumnezeu-Cuvântul a devenit pătimitor și perisabil? Nicidecum! Așadar, dacă după unire toate cele din Hristos au rămas neschimbate și neamestecate, cum cele două, care sunt nemuritoare, și trupul Său cel muritor e cu putință să fie socotite de o singură fire?"

¹ Σάρξ.

² Σῶμα.

XII, 5. Întrebare către aceiași, în care sunt acuzați de teopashism

Ortodoxul. Pe Cel pe Care Îl numiți răstignit, Îl numiți și mort sau nu?

Ereticul. Da, pentru că Hristos este Unul, și nu doi.

Ortodoxul. Bine; când spuneți, așadar, „Sfinte fără de moarte, Cel ce Te-ai răstignit și ai pățimit pentru noi și ai murit”, despre care dintre cei fără de moarte spuneți că „a murit”? Căci, dacă vă referiți la Dumnezeu-Cuvântul, rău faceți; pentru că El este fără de moarte. Și dacă ați spune că sufletul Său cel nemuritor a murit, ar fi o afirmație greșită. Iar dacă ați spune că expresia „Sfinte fără de moarte” se referă la trupul Său care a murit pe Cruce, rău ați spune; căci trupul¹ Său nu era fără de moarte pe Cruce. Și iarăși, dacă spunând „Sfinte fără de moarte, Cel ce ai pățimit și ai murit” v-ați referi la Hristos în integralitatea Sa, și așa tot ar fi greșit; fiindcă „fără de moarte”, așa cum am spus deja, nu se potrivește trupului. Or, moartea este străină de Cuvântul cel fără de moarte și de sufletul Său la fel fără de moarte, astfel că imnul acesta al vostru, împreună cu voi și cu cel ce l-a compus, este întru toate hulitor.

XIII, 1. Cercetare, adică dezbatere și exercițiu al unui ortodox cu un acefal despre diferite cita-te presupuse a fi ale Sfinților Părinți, făcute cu-

¹ Σάρξ.

noscute de toate ereziile care vor să atace iconomia [dumnezeiască a] Întrupării lui Hristos, adică [ereziile] lui Valentinian, Manes și Marcion și așa mai departe, până la Eutihie, și Dioscor, și Sever, și Teodosie, și Gaian care susțin că firea trupului și a dumnezeirii lui Emanuil este una

Înainte de această dezbateri vom spune ceea ce numai lui Dumnezeu Îi este cunoscut dacă aceste cuvinte sunt adaosuri ale unor eretici (căci aflăm că Sfinții Părinți susțin în alte circumstanțe că sunt în dezacord și împotriva acestor mărturii); iar dacă, așa cum și este firesc, unele dintre aceste cuvinte sunt patristice, vom afirma faptul că fie au fost spuse fără răutate de către Sfinții Părinți în mod alegoric și lipsit de viclenie, fie au fost gândite cu scopul de a cinsti sfântul suflet și [sfântul] trup ale lui Hristos, pe care cei ce neagă rațiunea Întrupării nu le tâlcuiesc în acord cu scopul avut de Sfinții Părinți, ci le înțeleg spre tăgăduirea firii noastre, susținând că firea trupului și a dumnezeirii a devenit una după negrăita unire, fiindcă [firea] trupului s-a transformat prin amestecare¹ în firea dumnezeirii, punându-ne în față citatul din Fericitul Grigorie care spune despre trupul Stăpânului că „Și acesta este Dumnezeu prin îndumnezeire”, și pe cel al Fericitului Chiril: „A lui Dumnezeu e Patima, a lui Dumnezeu e Crucea, a lui Dumnezeu e moartea, a lui Dumnezeu

¹ Σύγκρασις.

e învierea"¹, precum și alte [citate] asemenea. Nu știu nefericiții și ignoranții că aceste citate ale Sfinților Părinți nu se referă la fire, ci la dumnezeire și unirea [ipostatică]; căci dumnezeiescul Grigorie n-a spus că trupul este dumnezeu prin fire, ci „că și acesta este Dumnezeu prin îndumnezeire”, ca și cum ar spune cineva că fierul prin strălucirea de pe urma unirii cu focul și a aprinderii, și nu prin firea sa, se numește foc; căci n-a încetat să fie fier. La fel și preaînțeleptul Chiril, de asemenea, nu a spus că moartea este a dumnezeirii și nici că patima este a dumnezeirii (pentru că așa ar face pătimitoare și muritoare pleroma dumnezeirii treimice), ci a spus că patima este a lui Dumnezeu. Căci se poate, așa cum s-a mai afirmat, mânați de un scop cucernic, să spună [că omul domnesc este] „Dumnezeu” în virtutea unirii depline, de vreme ce și oamenii simpli au fost numiți „dumnezei”, fără să fie uniți cu dumnezeirea; nu poate fi numit „dumnezeire” preasfântul Trup care este creat, ca să nu pară că dumnezeirea Sfintei Treimi este deoființă cu creatura. Astfel, de multe ori, numim „Dumnezeu” și pe Hristos în întregul Său pentru unirea deplină, dar nu-L numim dumnezeire în întregul Său, ci „dumnezeire și omenire” pentru diferența dintre firi.

Și privitor la patima lui Hristos și la cântarea *Sfinte Dumnezeule*, în varianta lor, trebuie să-i în-

¹ *De incarn.*, 1416 B.

treb și să le cer să ne lămurească [următoarele]: „Atunci când cântați și roștiți *Sfinte fără de moarte, Cel ce Te-ai răstignit și ai pățimit pentru noi*, de unde reiese că vă referiți la Hristos? Căci dacă ați fi spus: *Sfinte fără de moarte, Cel ce Te-ai răstignit cu trupul pentru noi*, ar fi fost limpede că puneți cântarea în relație cu Hristos cel Întrupat. Dar deoarece nu amintiți deloc de carne¹ sau de trup² sau de Înomenire în acest imn, ci spuneți în cuvinte simple: *Sfinte fără de moarte, Cel ce Te-ai răstignit*, oricine ar putea în chip justificat să vă acuze și să susțină că afirmați că nu Hristos S-a răstignit, ci Tatăl Cel fără de moarte și Dumnezeu și Duhul Sfânt Cel fără de moarte. Căci, de vreme ce pe cruce trupul este mort, și nu fără de moarte, este evident în orice fel că afirmați că S-a răstignit și a pățimit și a murit fie Tatăl Cel fără de moarte, fie Dumnezeu-Cuvântul Cel fără de moarte, fie Duhul Cel fără de moarte.”

XIII, 2.

Acefalul: Și atunci cum îl aflăm pe Fericitul Atanasie care scrie către Împăratul Jovia: „Cuvântul S-a făcut trup³, pentru ca trupul să se facă Cuvânt”? Dacă, așadar, trupul⁴ s-a făcut Cuvânt, cum e cu putință să afirmăm în continuare două firi [în Hristos]?

¹ Σάρξ.

² ὄμα.

³ Σάρξ.

⁴ Σάρξ.

Ortodoxul. După cum am mai spus, repet din nou: eu mă îndoiesc de faptul că toate aceste mărturii aparțin Părinților. Și îndrăznesc să spun că, chiar dacă un înger¹ din cer ar fi rostit cuvântul la care ne referim, ar fi susținut ceva cu neputință, care n-a avut loc niciodată. Și acest lucru îl afirmă însuși Fericitul Atanasie și Sfântul Chiril când spun că e cu neputință ca trupul să-și schimbe firea, ajungând deoființă cu Logosul. Căci cum ar fi posibil ca aceasta, care a fost creată de Dumnezeu-Cuvântul Cel mai înainte de veci, să ajungă după mii de generații și după nesfârșite secole deoființă și de același gen cu Dumnezeu-Cuvântul Cel necreat? Iar dacă „Cuvântul S-a făcut trup ca și trupul să se facă Cuvânt”, e limpede că între trăsăturile idiomatiche ale Cuvântului trebuie mărturisit și trupul ca necircumscris, necreat, fără de început, fără formă și dimpreună-veșnic cu Tatăl. Iar dacă nu putem afirma nimic dintre acestea despre Sfântul Trup al lui Hristos, e învederat că trupul nu s-a făcut Cuvânt. Și dacă [trupul] nu s-a făcut Cuvânt (așa cum de altfel nici nu s-a făcut), atunci cel ce a spus: „Cuvântul S-a făcut trup ca și trupul să se facă Cuvânt” a mințit. Și să nu-mi spună mie acefalul că dascălul a afirmat că trupul s-a făcut Cuvânt nu prin fire, ci prin slavă². Privitor la aceasta până și eu îți pot spune că prin

¹ Cf. Gal. 1, 8.

² Scil. prin har.

slavă toți oamenii au puțința de a se face dumnezei, în acord cu: „Eu am zis: «Dumnezei sunteți și toți fiii ai Celui Preaînalt»”¹; numai că citatul din cartea dascălului nu se referă la slavă, ci cu siguranță la faptul că „Logosul S-a făcut trup pentru ca și trupul să se facă Cuvânt”.

Și nu aduc ca argument doar această mărturie a Sfântului Atanasie, ci și pe o alta, care afirmă că „Hristos S-a născut fără de păcat și fără poftă trupești; căci voința”, zice, „este numai a dumnezeirii, așa cum și firea este numai a Cuvântului.”²

Referitor la cine a afirmat acestea, nu am [nimic] de spus; însă ceea ce știu și propovăduiesc este că tot omul care va mărturisi că în Hristos nu este decât ființa lui Dumnezeu-Cuvântul nu va avea parte de Hristos, nici nu va moșteni nimic de la El, ca unul ce a tăgăduit plămăda noastră și firea proprie nouă, pe care El a asumat-o din Sfânta Fecioară și Născătoare de Dumnezeu Maria. Căci dacă în Hristos nu este decât dumnezeirea, de ce îi acuzăm pe maniheii care afirmă că „În umbră și aparență și închipuire era trupul lui Hristos și, după ce S-a înălțat la soare³, Și-a lepădat chiar și acest trup de umbră, care Îl acoperea în aparență”? Acestora (mă refer la maniheii) ca ucenic neîndoios li se alătură pe aceeași ca-

¹ Ps. 81, 6.

² Pseudo-Atanasie, *De incarnatione contra Apollinarium*, II, 10, PG 26, 1148 C 6-9.

³ Cf. Ps. 18, 5.

le a pierzării și îngâmflatul de Timotei când spune că „Firea lui Hristos, chiar dacă S-a întrupat, este numai dumnezeirea”. Dacă cineva i-ar re-lua acest citat, i-ar putea răspunde pe măsură în acest fel:

„Dacă «firea lui Hristos este numai cea a dumnezeirii», urmarea ar fi, așadar, că nașterea este numai a dumnezeirii, creșterea lui Hristos – numai a dumnezeirii, pruncia lui Hristos – numai a dumnezeirii, înfășarea lui Hristos – numai a dumnezeirii, atingerea lui Hristos [de către Toma] – numai a dumnezeirii, botezul lui Hristos – numai al dumnezeirii, foamea, setea, oboseala, agonia, scuipările, sângele, lacrima lui Hristos – numai ale dumnezeirii, răstignirea lui Hristos – numai a dumnezeirii. Și, spune-mi, care om sau demon ar îndrăzni să spună ceva de acest fel?”

Așadar, Timotei e lipsit de credință atunci când zice: „Firea lui Hristos, chiar dacă S-a și întrupat, este numai cea a dumnezeirii.” Căci dacă în Hristos este numai dumnezeirea, iar dumnezeirea este nevăzută și nepipăibilă și cu neputință de jertfit și de împărțit și de gustat, e evident că Timotei tăgăduiește asemenea iudeilor jertfa și împărțirea de Sfintele Taine ale Trupului și Sângelelui lui Hristos și nu crede, nici nu mărturisește întru adevăr că este al lui Hristos Trupul și Sângele cel văzut și creat și pământesc, care aducându-se se dă poporului când se spune: „Trupul și Sângele Domnului și Dumne-

zeului și Mântuitorului Iisus Hristos." Căci dacă zice că firea lui Hristos este numai cea a dumnezeirii și dacă este străin, deci, de firea dumnezeiască faptul de a fi ținută, frântă, împărțită, fărâmițată, vărsată, golită, transformată, mestecată de dinți și băută, Timotei cade într-una din aceste două capcane: fie susține că dumnezeirea este pătimitoare și supusă schimbării, fie tăgăduiește Trupul și Sângele Domnului, pe care îl aduce [ca ofrandă] și îl mănâncă la jertfa cea de taină și-l dă poporului, spunând: „Trupul și Sângele Domnului nostru Iisus Hristos." Căci s-ar cuveni mai degrabă să spună către cel ce se împărtășește: „[Aceasta este] dumnezeirea singură a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos."

Prin urmare, cuvântul lui Timotei despre Întrupare nu este decât un mit. Dar suntem departe de a gândi astfel! Căci trupul nu este dumnezeirea, așa cum întreit Fericitul Atanasie spune undeva: „Nu trupul era Cuvântul, ci Trupul era al Cuvântului." Și iarăși, același, predicând diferența dintre firile¹ lui Hristos, îi acuză pe unii cu aceste cuvinte: „Care iad a scos acest cuvânt care spune că trupul este deoființă cu Dumnezeu-Cuvântul? Căci dacă nu sunt deoființă, atunci neîndoielnic o fire e diferită de cealaltă", după cum atotînțeleptul Chiril i-a spus lui Evloghie, pe când se afla locșitor la Constantinopol.

¹ *ὁσία*.

Iar dacă în Hristos se disting două firi diferite, ființa Lui nu este numai cea a Cuvântului; iar dacă firea lui Hristos nu este numai cea a Cuvântului, mincinos e Timotei care zice că „Firea lui Hristos, chiar dacă S-a întrupat, este numai dumnezeirea.”

XIII, 3.

Eterodoxul spune: Timotei și Sever afirmă o singură fire în Hristos nu tăgăduind întruparea Lui, ci urmând Sfinților Părinți. Căci Fericitul Grigorie Teologul spune: „Trupul s-a făcut asemenea lui Dumnezeu¹, și așa și-a atins desăvârșirea asemenea Celui ce l-a îndumnezeit. Iar înțeleptul în cele dumnezeiești [Grigorie] de Nyssa se folosește de un exemplu referitor la îndumnezeirea și prefacerea [firii] sfântului Trup al lui Hristos, afirmând că „După cum o picătură de oțet aruncată în largul mării nu-și mai păstrează trăsăturile specifice oțetului, ci se transformă și se amestecă cu trăsăturile apelor mării, la fel, într-adevăr, și acel preasfânt trup, amestecat cu dumnezeirea, nu-și mai păstrează trăsăturile proprii trupului”.

Comentariu. Dacă oceanul dumnezeirii este nevăzut și impalpabil (pentru că „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată”²), s-a

¹Ὁμόθεος.

²In. 1, 18.

amestecat trupul lui Hristos [cu acesta] și a devenit ocean, astfel încât cuvântul despre iconomia [Întrupării] a fost o închipuire, Hristos nearătând pe pământ nimic adevărat sau în chip adevărat.

Ortodoxul. Fiindcă sușii în fața noastră din nou această opinie (și mă refer la desființarea iconomiei Întrupării), este necesar, așadar, ca și noi să facem uz de cuvintele mai înainte afirmate. Căci dacă sfântul trup a ajuns unul asemenea Dumnezeu-Cuvântului care l-a îndumnezeit, și nu mai păstrează trăsăturile idiomatice specifice firii umane, este evident că nu mai e circumscris, nici mișcător, nici purcezător, nici pipăibil, nici vizibil; și nici formă umană nu mai are Hristos, nici membre, nici mâini, nici picioare, nici gură, nici coaste. Și cum atunci zice: „Își vor aținti privirile înspre Cel pe Care ei L-au străpuns”¹? Iar dacă trupul lui Hristos nu mai are nici una din trăsăturile omenești, ci s-a transformat în trăsăturile oceanului dumnezeirii, în ce fel le spune ucenicilor, după ridicarea Sa [din morți] cea de a treia zi și după schimbarea întru nesticăciune a trupului: „Pipăiți-Mă și vedeți, că duhul nu are carne și oase, precum Mă vedeți pe Mine că am”²? Cum și-a pus Toma degetul în semnele cuielor? Despre aceasta și [Grigorie] de Nyssa însuși spune: „Privește cu atenție cât de mult a

¹ Zah. 12, 10 (LXX).

² Lc. 24, 39.

pătruns sulița în coastă, astfel încât să încapă [în rană] toată mâna ucenicului spre a o pipăi.”¹ Cu aceasta este de acord și dumnezeiescul Epifanie când afirmă: „Spune-mi, Marcioane, cum a avut loc frângerea pâinii? În închipuire sau prin lucrarea trupului care avea grosime?”²

Iar dacă adversarul obiectează referitor la acestea, spunând: „Dar cum [se face că] unii dintre Părinți afirmă, asemenea [episcopului] Nyssei, că trupul Domnului nu mai avea trăsăturile sale omenești”? să învețe nepriceputul că Sfinții Părinți au afirmat aceste cuvinte nu după priceperea lui, ci în felul următor: Odată la început omul a fost făcut de către Dumnezeu nestricat și nemuritor, însă a ajuns prin păcat supus stricăciunii, muritor, material, schimbător, pământesc și mult-pătimitor, supus tristeții, trudei, lacrimilor și somnului. Când S-a întrupat, așadar, Dumnezeu-Cuvântul și a asumat plămada noastră, a curățit-o și a eliberat-o de toate trăsăturile și pătimirile aduse asupra ei prin păcat. Atunci când vei auzi pe vreun dascăl spunând despre trupul lui Hristos că nu mai are trăsăturile specifice trupului, în felul acesta să înțelegi [afirmația]: omul [*scil.* firea umană] asumat de Hristos nu mai este supus lucrurilor, care au venit asupra trupului nostru prin păcat, ci a fost transformat prin unirea cu dumnezei-

¹ *De homini officio*, 25, PG 44, 221 D.

² Pseudo-Epifanie, *Anacephalaeosis*, 42, 11, 15.

rea și prin Învierea cea de a treia zi a preasfântului Său trup spre cele superioare, și nu mai este stăpânit de trăsăturile de mai înainte; nu mai este muritor, nici stricăcios, nici perisabil, nici supus trudei și privațiunilor, ci s-a preschimbat din muritor în nemuritor, din stricăcios în nestricăcios, și a ajuns ceea ce este material imaterial, trupescul – netrupesc, pătimitorul – nepătimitor, perisabilul – neperisabil, ceea ce este supus foamei – mai presus de foame, ceea ce e supus setei – mai presus de sete, ceea ce e supus nevoii – mai presus de nevoie, ceea ce este supus grosimii – subțire, trecătorul – veșnic; dar nu și necircumscriș, nici fără formă, nici imutabil, nici nepipăibil, nici nevăzut, nici necreat, nici fără de început; pentru că acestea sunt trăsături idiomatice proprii dumnezeirii. Prin urmare, cuvântul cucernic și ortodox al Părinților a cunoscut acum preasfântul trup al lui Hristos nu în trăsăturile noastre idiomatice firești care au pătruns din afară prin neascultare, ci în lucrurile create de Dumnezeu de dinainte de păcatul lui Adam¹, care sunt după chipul și asemănarea Lui.

Așa trebuie înțelese și tâlcuite mărturiile din Sfinții Părinți. Pe cât era cu putință sfântului trup și la măsura sa acesta s-a făcut părtaș dumnezeirii Cuvântului în urma unirii ipostatice cu El, spre înțelegerea unicității persoanei lui

¹ Fac. 1, 26.

Hristos; altor lucruri n-a acceptat să fie părtaș ca să putem învăța diferența dintre firi. Și de aceea, deși trupul¹ s-a unit cu Dumnezeu-Cuvântul cel necircumscriș, n-a devenit necircumscriș, nici veșnic, deși s-a unit cu Cel veșnic, nu s-a făcut nevăzut, deși poartă înlăuntrul său pe Cel nevăzut, nici fără formă, cu toate că și-a luat existența de la Cel fără de formă, nici necreat, deși a fost creat de către Cel necreat și-L poartă în sine pe Acesta fără a mijloci în chip nedespărțit².

Iar dacă îți îndrepti atenția spre mărturiile scoase din context și lipsite de cercetare ale Scripturilor și dascălilor, vei cădea în multe primejdii și lucruri necuvenite. Și-ți voi arăta această neîntârziat pe temeiul exemplului adus de atotînțeleptul Grigorie. Iată că el a afirmat că firea noastră s-a amestecat în oceanul dumnezeirii asemenea unei picături de oțet; și e limpede că orice picătură amestecată în adâncurile mării ajunge invizibilă, inexistentă și impalpabilă. Iar dacă trupul Domnului prin unirea cu oceanul dumnezeirii s-a făcut nevăzut (nevăzut și impalpabil este prin fire și oceanul dumnezeirii), atunci oare nu va fi întreaga viață pământească a lui Hristos de la nașterea din Fecioară și așa mai departe, până la Înălțarea la ceruri nimic altceva decât închipuire și aparență? Așadar, dumnezeiescul Grigorie s-a folosit de pilda oțetului și

¹ Σάρξ.

² Ἀδιάστατος – fără a mijloci între ei nici o distanță.

a mării nu ca să creeze confuzie, ci ca prin prezentarea unor exemple să pună în evidență nevrednicia firii noastre în comparație cu mărimea nesfârșită a oceanului mai presus de pricepere al dumnezeirii; că nu avea de gând să propovăduiască amestecarea și nimicirea firilor lui Hristos când îi spune lui Eunomie: „Care fire a lui Hristos este pălmuită în vremea Patimilor și care este slăvită din veșnicie? Căci acestea sunt lămurite”, spune Părintele, „chiar dacă nu le-ar cerceta nimeni în cuvânt: ocările sunt ale robului, întru care se află și Stăpânul, pe când cinstea este a Stăpânului, împrejurul Căruia se află robul.”¹ De vreme ce dascălul afirmă acestea, numind trupul rob, adică chip de rob, cum ar putea pretinde că acesta² ar fi nimicuit sau amestecat asemenea unei picături de oțet în ocean? Prin urmare, [trebuie] să vezi aici un exemplu în favoarea unirii desăvârșite [dintre firi], și nu în favoarea amestecului [confuz] dintre ele.

XIII, 4.

Ereticul, referitor la acestea, [răspunde]: Părinții au folosit astfel de cuvinte nu spre tăgăduirea trupului Domnului, ci spre sublinierea preeminenței a ceea ce este superior și a îndumnezeirii; de aceea și părintele apostolic Dioni-

¹ *Contra Eunomium*, III, III, 66 (PG 45, 705 C) – scil. „cu care se află unit robul”.

² Scil. trupul.

sie Areopagitul afirmă că toate patimile noastre omenești în acord cu firea și ireproșabile se află în Hristos în chip mai presus de fire, și nu împotriva firii. Căci în scrierile sale despre învățăturile de credință fundamentale, ca și cum ar vorbi prin gura lui Ieroteu, scrie așa despre Hristos: „Căci cel mai minunat dintre toate lucrurile minunate constă în faptul că în ceea ce este specific firii noastre a fost suprafiresc și în cele caracteristice ființei noastre a fost mai presus de ființă, însușindu-și de la noi toate cele ale noastre într-un chip superior nouă.”¹ Astfel că și în scrisoarea către Gaian, același părinte declară: „Hristos a lucrat cele omenești și proprii firii noastre nu asemenea unui om, ci într-un chip suprauman.”²

Ortodoxul. Omul are nevoie de evlavie și frică de Dumnezeu în cercetarea sfintelor și dumnezeieștilor Scripturi; prin urmare, cu atât mai mult are nevoie [de acestea] când este vorba de propovăduirile și cuvintele despre Dumnezeu. Dar ucenicii ereticilor se aseamănă unor oameni cu un singur ochi, pe unele dintre [afirmațiile] Părinților luându-le în seamă, pe altele trecându-le cu vederea. Căci acest părinte care a spus: „Hristos a avut toate cele ale noastre într-un chip superior nouă” același a spus, de asemenea, în capitolul *Despre unire și distincția [dintre firi]*, că

¹ *De divinis nominibus*, 2, 10, PG 3, 649 A.

² *Ep.* 4, PG 3, 1072 BC.

[Hristos] „S-a întrupat din sânghiuri fecioarești”¹ – lucru care, pentru cei nepregătiți, pare a fi unul nedelicat și grosolan, ca și cum nu ar fi fost rostit de nimeni altcineva dintre dascăli. Prin urmare, trebuie să înțelegem în mod evlavios toate cuvintele Părintelui. Iar dacă Hristos nu a avut nimic din cele proprii firii noastre în chip asemănător nouă, ci pe toate le-a avut într-un fel mai presus de noi, atunci Pavel minte când spune că „Acela S-a făcut om din sămânța lui David, după trup”², în chip fără de sămânță, și „asemenea copiilor S-a făcut părtaș trupului și sângelui”³, și [a fost] „ispitit întru toate după asemănarea noastră, afară de păcat”.

Comentariu. „Deci, de vreme ce pruncii s-au făcut părtași sângelui și trupului”⁴ – mie mi se pare că Dionisie a luat afirmația [sa] de la Pavel, al cărui ucenic a fost.

Așadar, chiar dacă Iisus, fiind „asemenea oamenilor”⁵, S-a făcut om ca noi, nu toate cele din El care ne sunt proprii nouă le-a avut într-un chip superior nouă, dacă, așa cum legiuiește Pavel, „a fost ispitit întru toate după asemănarea noastră afară de păcat”. Iar dacă în toate cele omenești nu era în acord cu omul, ci mai presus de acesta, cum este cu putință să se spună despre

¹ *De divinitibus nominibus*, 2, 9, PG 3 648 A.

² *Cf. Rm.* 1, 3.

³ *Cf. Ebr.* 2, 14.

⁴ *Ebr.* 2, 14.

⁵ *Fil.* 2, 7.

El că este deoființă cu noi în privința umanității? Căci a fi deoființă nu înseamnă nimic altceva decât identitatea neschimbată a trăsăturilor firești în ce privește cele ce sunt deoființă. Prin urmare, Dionisie a spus: „Hristos a avut toate cele ale noastre într-un chip superior nouă”, „nelucrând cele omenești în chip omenesc”, fără să tăgăduiască faptul că trupul Lui este deoființă cu noi, așa cum socotiți voi, ereticii, fiindcă nu din sămânță [bărbătească], ci de la Dumnezeu-Cuvântul și dimpreună cu Dumnezeu-Cuvântul, în chip ipostatic și în pântecul Fecioarei, a venit la existență plămada noastră umană desăvârșită a sufletului și a trupului.

Și prin urmare, [trupul] fiind asumat în ipostasul lui Dumnezeu [Fiul], avându-L în Sine pe Dumnezeu și fiind dimpreună cu El, nu avea cele omenești în chip simplu-omenesc, ci în chip divino-uman, teandric, fără vreo separare între firele dumnezeiască și omenească aflate în Persoana unică a lui Hristos; însă a păstrat fără amestecare trăsăturile specifice ale celor două și a vădit lămurit că pe cele proprii realităților firești și ireproșabile ale noastre Hristos le-a lucrat în realitatea Întrupării Sale mai presus de om; pe unele le-a împlinit la nivel omenesc și în acord cu legea comună a firii noastre, iar pe altele dintre lucrurile noastre, de asemenea, le-a făcut chiar mai smerite în trupul Său, ca să astupe gurile ereticilor. Căci faptul de a fi văzut chipul lui Hristos

pe Cruce „disprețuit și ca cel din urmă dintre fiii oamenilor”, precum spune Isaia¹, și de asemenea, faptul de a se fi arătat un înger care-L întărea², și faptul de a-și fi aflat sfârșitul de bunăvoie înaintea tâlharilor³, de pe urma durerii cuielor, și de a avea în trupul Său nesticăcios vânătăi și urme de răni⁴, și de a face să fie văzută firea trupului celui nemuritor și duhovnicesc în chipul prea-umil de grădinar⁵ și faptul de a fi vrut firea aceea preacurată și purtătoare de Dumnezeu, căreia nu-i lipsea nimic, imaterială și nemuritoare a trupului Domnului după Înviere, vreme de patruzeci de zile să Se întâlnească și să mănânce și să bea și să petreacă⁶ alături de pământenii și oameni stricăcioși este într-adevăr un exemplu al unei foarte mari sărăcii și pogorâri și simplități și smerenii care nu erau pe măsura firii nemuritoare a aceluia preasfânt trup al lui Hristos. Toate acestea nu sunt mai presus de om, ci mai degrabă mai sărace decât firea noastră; căci nimeni dintre oameni ridicându-se din morți la Înviere nu mai bea și nici nu mai mănâncă după aceea pește fript și faguri de miere⁷; nici un drept și nici un păcătos nu se ridică [din morți] având în trup vânătăi și răni închise și semne ale vătămă-

¹ Is. 53, 2.

² Lc. 22, 43.

³ Lc. 23, 39-40.

⁴ In. 20, 24 ș. urm.

⁵ In. 20, 25.

⁶ F.A. 1, 3-4.

⁷ Lc. 24, 42.

rilor; nici un drept nu se va ridica din morți în acest prea-modest chip de grădinar, de vreme ce „atunci cei dreپți vor străluci ca soarele”¹.

Iar dacă tu, ereticul, îmi spui că Hristos a făcut acestea, din iconomie, spre încredințarea ucenicilor, și nu se referă la lege, atunci și eu îți voi răspunde deîndată că din iconomie S-a pogorât și S-a întrupat; așadar, va trebui să nu se socotească iconomia înomenirii ca adevărată. Căci aceasta a fost mai întâi născocirea lui Manes; pentru că Manes a inventat termenul *din închipuire* pentru a înlocui termenul *din iconomie* [dumnezeiască].

XIII, 5.

Arătând noi, așadar, că Hristos a săvârșit unele lucruri din cele care ne sunt proprii de bunăvoie în chip smerit, deși era Dumnezeu adevărat, este necesar să le amintim și pe cele pe care le-a făcut întru asemănarea cu noi după legea firii [omenești], dar și, de asemenea, pe cele pe care le-a lucrat mai presus de om și mai presus de fire, în limitele celor proprii nouă, ca un Dumnezeu și Creator al firii, înnoind hotarele și legile și rânduiala firii și existenței noastre.

Faptul de a deveni ipostas uman, dincolo de materie și fără sămânță în pântecul Preasfințitei Fecioare – aceasta este mai presus de noi și o lucrare dumnezeiască a Celui ce este Dumne-

¹Mt. 13, 43.

zeu cu adevărat. Iar creșterea și mărirea treptată vreme de nouă luni a pruncului și a pântecelui Născătoarei de Dumnezeu Maria – aceasta este în acord cu noi și cu firea noastră, fiind o lucrare firească de sporire trupească și proprie pântecelui care urmează să nască. Și iarăși, faptul de a păstra întregi pecetele fecioriei după naștere – aceasta este o lucrare a dumnezeirii și mai presus de om. Iar faptul de a ieși din pânțece și a se despărți de el a fost săvârșit de Hristos întru asemănarea cu noi, de vreme ce S-a făcut cu adevărat prunc și S-a născut și S-a arătat ca Dumnezeu întrupat. De aceea ca Dumnezeu a făcut ca pieptul feciorelnic să alăpteze mai presus de fire și S-a apropiat de sâni, după cum se cade unui prunc, plângând, în acord cu legea firii noastre la vârsta prunciei; după asemănarea cu noi și în chip neschimbat S-a supus tăierii împrejur, lepădând partea tăiată din trup.

Iar dacă admiteți că Pavel când spune despre Hristos că „a încercat toate cele ce ne sunt proprii, afară de păcat”¹, n-a mințit, atunci a trecut prin toate cele ale noastre, ca pe toate ca un Dumnezeu să le îndumnezeiască și să le sfințească prin unirea [cu firea umană]. Așadar Hristos, Dumnezeu Întrupat fiind, prin această unire desăvârșită S-a smerit pe Sine de bunăvoie și prin toate trăsăturile umile și smerite specifice chipului meu de rob S-a arătat în lume, fără să

¹Cf. *Evr.* 4, 15.

renunțe a fi Dumnezeu. De bunăvoie, după asemănarea cu noi, a rămas nouă luni în pânțele, după asemănarea cu oamenii S-a născut ca un prunc obișnuit, asemănându-Se nouă a avut pof-ta de lapte și a căutat sânul de bunăvoie, întru asemuirea cu oamenii ca un prunc după o vreme de la naștere a început să gângurească, după ase-mănarea cu noi la scurt timp după mersul de-a bușilea la pământ, ținut de mână, a fost învățat de către mamă să meargă și să vorbească, ase-menea nouă, puțin câte puțin, I-au crescut părul și unghiile puțin câte puțin, asemenea nouă s-au manifestat creșterea și forma și grosimea corpu-lui. Nu a crescut în înălțime mai repede decât noi și nici celelalte ale trupului [n-au sporit mai repede], ca nu cumva Întruparea Sa să fie soco-tită închipuire și aparență. Nici constituția tru-pului nu I-a fost străină sau supraumană și nici forma membrelor Sale n-a fost supraomenească. Căci Stăpânul a luat chip de rob; prin urmare, și trupul era de rob, și grosimea – de rob, și aspectul – de rob, și alcătuirea părților Sale – de rob și trupul Său supus stricăciunii – de rob, și era su-pus morții, asemenea unui rob, și scurgerile din ochi și gură și nări și transpirația – de rob, pre-cum și părțile specifice nouă, prin care lepădăm mâncarea și lichidele, erau de rob. Căci nu a îm-brăcat trupul sănătos și nesticăcios de dinain-te de căderea omului, întrucât ceea ce este sănă-tos și nesticăcios și nemuritor nu avea nevoie de

vindecare. Și totuși Dumnezeu-Cuvântul a asumat trupul meu bolnăvicios și pervertit, stricăcios, schimbător, greoi, supus lipsurilor, muritor, pătimitor, învins de foame, de sete, de trudă ca de toate acestea să-l izbăvească.

Prin urmare, nu tâlcuiți greșit citatele din Sfinții Părinți și ale lui Dionisie. Căci dacă tu, ereticule, socotești că Hristos nu a avut sau n-a făcut nimic din lucrurile noastre firești (cele specifice nouă), e evident că nu era întru nimic deoființă cu noi în ceea ce privește trupul; nici trupul Său nu avea forma obișnuită cu a noastră, nici mădularele la măsura omenească, nici pruncia, nici sporirea Sa, nici creșterea pânțecelui Maicii, nici timpul; nici nu a mâncat cu adevărat, nici nu a crescut așa cum le e firesc pruncilor, nici nu a avut, nici nu a lucrat sau a făcut după fire vreuna din patimile noastre create de Dumnezeu și ireproșabile. Așadar, nici somnul Său nu era somn adevărat, nici moartea Sa – moarte adevărată, nici împungerea cu sulița – împungere adevărată, nici despărțirea sufletului Său de preacuratul trup – despărțire adevărată, nici zdrobirea membrelor și străpungerea coastei – rană și străpungere adevărate. Iar dacă pe toate cele proprii nouă le-a făcut și le-a suferit într-un chip superior nouă, atunci vei afirma că nimic în întregime nu este la El după legea firii, nici trupul, nici forma, nici vreun mădular, nici somnul, nici chipul, nici numărul de ani, nici

viața, nici mișcarea, nici conturul trupului, nici moartea.

Dar nici dumnezeieștile Scripturi și nici Pavel nu legiuiesc în felul acesta; ascultă-l [pe Apostol] în toate epistolele sale dumnezeiești și vei afla că numește moartea noastră adormire, în timp ce moartea lui Hristos nu o numește adormire, ci moarte în adevăratul sens. Căci referitor la noi zice: „Despre cei ce au adormit, nu voim să fiți în neștiință”¹ și: „Nu toți vom muri”² și: „Nu vom lua înaintea celor adormiți”³ și multe altele de acest fel; iar despre Hristos [zice]: „A murit după Scripturi”⁴ și: „Moartea lui vestim”⁵ și: „Omorât a fost cu trupul”⁶ și, în general, în diferite locuri numește moartea noastră *somn*⁷, ca să arate învierea noastră ca din somn; iar moartea lui Hristos o numește moarte, ca să-i rușineze pe ereticii care spun că Întruparea și cele care aparțin umanității lui Hristos au avut loc în închipuire. Acest [lucru] însă nu l-a spus Pavel, ci Hristos, Cel ce locuia în el; El însuși și-a numit propria moarte *moarte*, Cel care după moartea și Învierea Sa nesticăcioasă ne-a adeverit rațiunea Întrupării prin gustarea mâncării și prin arătarea rănilor făcute de cuie, așa cum s-a spus mai îna-

¹ I Tes. 4, 13.

² I Cor. 15, 51.

³ I Tes. 4, 15.

⁴ I Cor. 15, 3.

⁵ I Cor. 11, 26.

⁶ I Pt. 3, 18.

⁷ Rm. 13, 11.

inte. Așadar, dacă nu numai cele ale noastre [din Hristos] se arată a fi în acord cu cele ale noastre, ci uneori Hristos Însuși Se arată, de bunăvoie și din iconomia [dumnezeiască], a fi în Sine mai umil decât cele ale noastre, cum este cu putință să se spună că absolut nimic din cele omenești n-a săvârșit pe pământ după fire¹?

Iar dacă va trebui să vorbim despre acestea mai amănunțit, o vom face, urmându-i înțeleptului în cele dumnezeiești Chiril. Căci acela afirmă: „Unele dintre cuvintele Mântuitorului sunt la înălțimea lui Dumnezeu, altele la cea a omului, iar altele, iarăși, au o rânduială de mijloc.”² Prin urmare, dacă Hristos vorbește în chip dumnezeiesc, vorbește și în chip omenesc și vorbește, de asemenea, și în numele amândorura, adică teandric, și negreșit pe toate cele care se referă la El, realitățile și lucrările Sale, pe unele le face în acord cu dumnezeirea, pe altele în acord cu umanitatea, iar pe altele le face într-un chip sintetic, în acord cu personalitatea Sa care însumează [și dumnezeirea și umanitatea]; și socotesc că dumnezeirea este nedespărțită de trup³, iar umanitatea [Lui] nedespărțită de dumnezeire.

¹ *Scil.* în acord cu legile firii omenești.

² *Ep.* 40, PG 77, 196 A.

³ Σάρξ.

XIII, 6.

Și de vreme ce lucrurile stau așa, cum poate Timotei, apărătorul vostru [fervent], acuzând Tomul lui Leon, să spună despre scrierea sa că: „Firea lui Hristos, chiar dacă S-a întrupat, e numai dumnezeirea”¹? La fel și Sever și voi toți ceilalți susțineți dogmatic că în Hristos există o singură fire și că aceasta e cea dumnezeiască. Spuneți-ne, dar, o, înțelepților, această unică și cinstită și sfântă și închinată fire, pe care o mărturisiți a fi dumnezeiască în Hristos, Fiul lui Dumnezeu, este desăvârșită și întreagă și neștirbită după unire, în toată vremea și locul și în toate câte Hristos a săvârșit sau nu?

La acestea severienii și gaianiții au răspuns într-un glas: „Da, este desăvârșită și neștirbită și neîmpărțită după unire firea lui Hristos în toată vremea și în tot locul și în tot lucrul, fără a suferi împărțire sau tăiere sau micșorare sau despărțire; căci Hristos este Unul și firea Sa e una.”

Comentariu. În același fel să-i întrebați pe aceștia în acord cu scopul propus: pe iacobiți, despre fire, iar pe harmasiți², despre lucrarea teandrică.

¹ Cf. Timotei Elurul, *Adu. dic.*, syriace în Cod. Londin. Ad-dit. 12156, f. 19^v (apud J. LEBON, *Le Monophysisme Sévérien*, Louvain, 1909, pp. 265-269).

² Harmasiții (*ἀρμασίται*) alcătuiesc una dintre cele dintâi ramuri ale monotelismului, Harmasios fiind amintit în actele Sinodului convocat de Sofronie al Ierusalimului (634-638): „Harmasios care până acum luptă împotriva adevărului”;

Răspunsul nostru către ei. Căci este îndeobște acceptat faptul că, dacă Hristos are o singură fire, aceasta nu va fi alta decât a dumnezeirii, ca una ce nu poate suferi micșorare, sau lipsă, sau privare, sau despărțire, sau împruținare, sau adăugare; căci firea dumnezeiască pururi și în veac este asemenea și ea însăși ființează în chip neîncetat, neputându-i-se adăuga, nici lua ceva, ci în toată vremea și locul și lucrul arătându-se asemenea [cu ea însăși], întreagă și fără vreo lipsă; prin urmare, dacă firea și lucrarea lui Hristos sunt una și aceeași, adică dumnezeiască, este necesar ca Hristos să se afle fără excepție, ca un Dumnezeu ce este, în tot locul asemenea și fără nici o lipsă. Haide cu mine, așadar, ereticule, și cu pași hotărâți urmează-mă în acele patru locuri ale pătimirii lui Hristos, adică în mormântul lui Iosif¹, în care zăcea mort, apoi din mormânt coboară cu mine în iad, și din iad să mergem în Rai, și din Rai vino în afara mormântului, în grădină, acolo unde Maria Magdalena L-a văzut sub chipul grădinarului². Dacă Hristos este numai dumnezeire, așa cum pretindeți, se va afla

pasajul însă pare o interpolare (F. DIEKAMP, *Doctrina...*, op. cit., pp. LXXX și 271). Referindu-se la harmasiți, autorul *Căluzei* folosește expresia „lucrare teandrică” – expresie ulterioară apariției monotelismului. În acord cu M. RICHARD, monoteiștii au fost numiți harmasiți după 681, aceștia apărând ca o reacție împotriva Sinodului VI Ecumenic („Anastase le Sinaïte...”, op. cit., pp. 32, 34-45).

¹ Mt. 27, 60.

² In. 20, 15.

asemenea și fără nici o lipsă ca un Dumnezeu în tot locul; căci ceea ce e dumnezeiesc e fără nici o lipsă. Dar cum așadar Hristos nu este întreg în mormânt, de vreme ce sufletul Său s-a despărțit de El când a spus: „Părinte, în mâinile Tale încredințez duhul Meu”¹? Să ne pogorâm în iad și să-L vedem acolo pe Hristos cum pradă temnița. Să-l întrebăm pe Adam, să întrebăm trupurile și gurile sfinților care au înviat², ca să ne spună cum L-au văzut în iad pe Hristos, cu ce trup, cu ce fire, în ce chip a venit și S-a pogorât la cele de sub pământ, cum a pășit în adâncurile abisului³, în fața cărei firi s-au deschis de frică porțile morții; și ce chip au văzut paznicii iadului și s-au înfricoșat? Oare au văzut numai firea dumnezeiască? Cu neputință! „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată.”⁴ Atunci, ce? Oare trupul Stăpânului au văzut? Nicidecum! Căci acesta, îndumnezeit fiind, se afla mort și nemișcat în mormânt. Așadar pe cruce, pe de o parte, după cum spune profetul, „L-am văzut pe Hristos și nu avea înfățișare trupească, nici frumusețe; ci înfățișarea trupului Său era fără cinste și cu lipsuri față de cea a fiilor oamenilor”⁵; pe de altă parte, în mormânt L-am văzut și nu avea suflet, nici duh de om. Iar în iad L-am văzut, și nu avea trup, nici

¹ Lc. 23, 46.

² Cf. Mt. 27, 52.

³ Iov 38, 16 (LXX).

⁴ In. 1, 18.

⁵ Cf. Is. 53, 2-3 (LXX).

sânge, nici oase, nici grăsime, nici chip material, ci numai suflet cugetător, îndumnezeit, despărțit de trup. Iar în Rai L-am văzut dimpreună cu tâlharul¹, și nu avea nici suflet, nici trup, ci se afla numai cu dumnezeirea cea pretutindeni prezentă alături de tâlhar, așa cum mai demult Dumnezeu se aflase gol și fără trup alături de Adam², într-un fel numai de El știut, fiind văzut de acesta [de tâlhar], dar rămânând nevăzut. Și din nou, după îngroparea cea de trei zile L-am văzut pe Hristos înviat și „venindu-și în Sine”, așa cum spune Grigorie³, și din nou având trup și suflet și minte, și Dumnezeu totodată fiind și arătându-Se pentru prima dată Mariei în grădină⁴.

După ce acestea au fost făcute și săvârșite astfel de Hristos, au venit ereticii care pretind că firea lui Hristos este una și aceasta este întregă dumnezeirea; dar să-l asculte pe Apostolul Iacov care învață și spune referitor la firea dumnezeiască că „nu există schimbare”⁵. Dacă, așadar, nu există schimbare în firea dumnezeiască, ci identitate și egalitate și desăvârșire statornică și fără lipsă, spune-mi, în raport cu care fire a lui Hristos vom cugeta – în mod neschimbat – atâtea schimbări, lipsuri, adăugiri, separații, restabiliri, despărțirea sufletului de trup, îndelunga

¹ Lc. 23, 43.

² Fac. 3, 8.

³ *De oratione dominica*, V, PG 44, 1184 D.

⁴ In. 20, 11-17.

⁵ Iac. 1, 17.

retragere în iad, întoarcerea Sa ca Dumnezeu la propriul trup îndumnezeit? „Tu ești Însuși Împăratul meu și Dumnezeuul meu”¹, strigă profetul despre Dumnezeu-Cuvântul; la fel și Însuși Dumnezeu-Cuvântul glăsuiește: „Vedeți, vedeți, dar, că Eu sunt”² și „Nu M-am schimbat”³. Iar dacă în trăsăturile [idiomatice] ale lui Dumnezeu-Cuvântul s-a schimbat și omul unit ipostatic cu El, cum atunci pe Cruce n-a avut chip, nici frumusețe⁴, iar în mormânt era nedesăvârșit și lipsit de sufletul Său cugetător, și în iad sufletul era lipsit de Însuși trupul Său, iar în Rai chiar în ziua Patimilor, când era dimpreună cu tâlharul, nici trup nu avea acolo și nici sufletul nu era în iad? Și ca să fiu succint, dacă ereticii ni-L arată pe Hristos într-un tot că este fără nici o lipsă și că în vremea Patimilor a fost cu sufletul și trupul în mormânt, în iad și în Rai, e evident că o singură natură⁵ și lucrare există, și nu două, după cum au și dat mărturie mai devreme, afirmând că: „În toată vremea și locul și lucrul arătăm firea lui Hristos fără nici o lipsă.”

Acestora le voi spune din nou următoarele: „Dacă Hristos este o singură fire și aceasta este dumnezeiască, cât din ea a lipsit când se afla în mormânt moartă? Și dacă există vreo posibilitate

¹ Ps. 43, 6.

² Deut. 32, 39; Lc. 23, 39.

³ Mal. 3, 6.

⁴ Is. 53, 2.

⁵ Οὐσία.

ca firea dumnezeiască să poată suferi vreo lipsă, cât din ea reprezintă trupul și cât sufletul? Căci dacă Hristos este o singură natură, neîndoielnic Cuvântul reprezintă a treia parte din ea, trupul – o altă parte egală și sufletul – o altă parte asemenea. Dar ca să nu cădem în aceste înșelăciuni și necugetări ale voastre, văzând noi în omul îndumnezeit [din persoana] Domnului atâtea – în mod neschimbat – schimbări și asumări și scăderi și mutări și progrese și formări și transformări și sporiri și strămutări, și voind să arătăm firea dumnezeiască și nesupusă schimbării și prefacerilor a Dumnezeu-Cuvântului liberă de orice alterare și transformare și schimbare și lipsă și adăugire și moarte, de aceea numim umanitatea lui Hristos fire, adică adevăr și niciodată nu vom accepta afirmația hulitoare a lui Sever și a lui Timotei care susține că „Singura fire a lui Hristos este dumnezeirea”.

XIII, 7.

Dar, din nou, ce ne pun în față acești infatuați retori ai ereticilor? Căci afirmă: „Dacă Hristos nu este într-un tot dumnezeire, cum a vindecat cu scuipatul Său pe orb¹? Cum l-a înviat lacrima Sa pe Lazăr²? De ce nu a băut atunci când se afla cu samariteanca, deși Îi era sete³? Cum după pos-

¹ Mc. 8, 23; In. 9, 6.

² In. 11, 35.

³ In. 4, 7-11.

tul de patruzeci de zile, deși Îi era foame, nu a mâncat¹? Dar nici n-am auzit că a dormit decât o singură dată în corabie² și nici Evanghelia nu-L arată că s-a întâmpilat vreodată să bea. Toate acestea sunt argumente în favoarea faptului că și trupul Său a fost îndumnezeit și că nu avea trăsături idiomatice umane. Și de aceea Hristos este cu totul de o singură fire.”

Răspunsul ortodoxului. Acum e momentul potrivit pentru noi să vă spunem: „O, nepricepuților și zăbavnici cu inima ca să credeți toate câte au spus profeții”³ și Apostolii despre Hristos! Căci, voind, așa cum socotiți, să arătați că Hristos întreg nu este nimic altceva decât dumnezeirea, subminați însăși dumnezeirea Lui, asemenea maniheilor și arienilor, arătând că este pătimitoare și schimbătoare aidoma celor create. Căci fără îndoială dumnezeiescul și preaințeleptul între dascăli Meliton, în cel de-al treilea *Cuvânt* al său *Despre Întruparea lui Hristos* muștră aspru pe tot interpretul care vrea, pe temeiul celor făcute de Hristos după Botezul Său, să prezinte sau să demonstreze adevărul sufletului sau al trupului Său sau al lucrurilor firești și ireproșabile (mă refer la foame, sete, somn, oboseală, lacrimi, scuipat, transpirație, secrețiile din nas, precum și eliminarea mâncării digerate și descompuse și

¹ Mt. 4, 1-4; Lc. 4, 2.

² Mt. 8, 24; Mc. 4, 38.

³ Lc. 24, 25.

a băuturii) în chip firesc, și nu numai al acestora, dar și al celor ce, de obicei, se află în natura sufletului nostru, adică al tristeții, zbuциumului și descurajării. Căci înțelepțitul de Dumnezeu Meliton, scriind împotriva lui Marcion, ne arată că și Marcion, asemenea lui Sever și Gaian, tăgăduia iconomia Întrupării lui Hristos, folosind împotriva lui Meliton aceleași sentințe și citate evanghelice pe care și aceștia, ucenicii lui Marcion Ponticul, ni le pun în față nouă acum; căruia Meliton i-a răspuns foarte chibzuit, zicându-i: „Pentru cei care au cu adevărat minte nu există nici o necesitate de a demonstra pe temeiul celor săvârșite de Hristos după Botez adevărul și realitatea mai presus de închipuire a sufletului și trupului Său ca fiind asemenea firii noastre omenești. Căci cele făcute de Hristos după Botez”, zice, „mai ales minunile, vădesc și atestă în fața lumii dumnezeirea ascunsă în trupul Său. Căci fiind în aceeași măsură Dumnezeu și om desăvârșit, El Însuși ne-a adevărit ambele Sale naturi¹: dumnezeirea Sa, prin mijlocirea minunilor săvârșite în perioada de trei ani de după Botez și umanitatea Sa, în cei treizeci de ani de dinainte de Botez, în care din cauza nedesăvârșirii proprii trupului se ascundeau semnele doveditoare ale dumnezeirii Sale, deși era Dumnezeu adevărat mai înainte de veci.” Și n-a făcut nici un semn în chip fățiș în timpul șederii printre

¹ *Ὁμσία.*

oameni pe pământ, așa cum spune Evanghelia, înainte de minunea [prefacerii] vinului la nunta din Cana Galileii, după Botezul Său¹, ci în toată perioada celor treizeci de ani² a viețuit întru toate asemenea nouă, afară de păcat³, după cum mărturisește Pavel, cu toate că a fost Dumnezeu adevărat atât înainte [de asumarea] trupului, cât și după Întrupare.

Comentariu. De menționat că așa-zisele minuni ale lui Hristos din vremea copilăriei sunt mincinoase și de respins.⁴

Așadar, dacă Hristos a trecut prin toate cele proprii nouă în decursul celor treizeci de ani, după cum afirmă Pavel, să cunoască ereticii că născându-Se ca Dumnezeu din Sfânta Fecioară de bunăvoie, a plâns ca un prunc și a lăcrimat ca un om. Și nu numai atunci, ci în tot anul și în cel de-al doilea și al treilea an al prunciei Sale Iisus, adevărind întru toate asemănarea cu noi, a plâns de mii de ori cu plânsul firesc al copiilor, de mii de ori a flămânzit și a însetat, și a mâncat și a băut, mâncând și bând de bunăvoie în acord cu foamea și setea proprii firii pruncilor; de mii de ori a dormit sub imperiul somnului firesc și lipsit de păcat; de mii de ori a scuipat, dând la iveală pe cale nazală și bucală secrețiile trupului; de mii de ori

¹ *In.* 2, 11.

² *Lc.* 3, 23.

³ *Evr.* 4, 15.

⁴ Autorul se referă la minunile prezentate de textele evangheliilor apocrife.

a obosit supunându-Se de bunăvoie și trudind în chip de rob pentru părinții Săi, așa cum spune Luca¹; de mii de ori S-a neliniștit și S-a întristat ca un prunc, fără împătımire și păcat: „Căci Hristos a avut un trup liber de păcat, nu însă liber în fața nevoilor trupești”, după cum învață Sfântul Ioan Gură de Aur în *Comentariul la Evanghelia după Matei*². Căci dacă ar fi tăgăduit neputințele și nevoile firești și ireproșabile ale firii noastre, ar fi fost ca și cum ar fi tăgăduit însăși firea, așa cum ne arată iarăși același Ioan Gură de Aur.

Căci înțelepțitul de Dumnezeu Părinte nu de la sine a grăit acestea, ci urmând învățaturii lui Pavel pe care îl auzise în *Epistola către Evrei* spunând despre Hristos: „Deci, de vreme ce pruncii s-au făcut părtași sângelui și trupului, în același fel și El (adică Hristos) S-a împărțășit de acestea.”³ Să-mi spună mie ereticul, așadar, care sunt patimile trupului pruncilor, firești și ireproșabile, la care Hristos S-a făcut părtaş, dacă nu foamea, setea, somnul, oboseala și toate câte au fost enumerate mai înainte de noi? Căci deîndată Apostolul, în cuvântul despre Hristos, a adăugat: „Căci, într-adevăr, nu a luat firea îngerilor, ci sămânța lui Avraam a luat. Pentru aceea, dator era întru toate să Se asemene fraților, ca să fie milostiv.”⁴ Și după puțin adaugă:

¹ Lc. 2, 51.

² 67, 2, PG 59, 371, 58-60.

³ Evr. 2, 14.

⁴ Evr. 2, 16-17.

„Că nu avem Arhiereu care să nu poată suferi cu noi în slăbiciunile noastre, ci ispitit întru toate după asemănarea noastră, afară de păcat.”¹ Ispitit de ce anume? Neîndoielnic că de slăbiciunile ireproșabile proprii firii pentru care S-a întrupat de bunăvoie. Prin urmare, când auzi pe Pavel mărturisind că „Hristos a fost încercat de slăbiciunile firii noastre întru toate, afară de păcat”, să nu fii cuprins de furie împotriva noastră când spunem că Hristos, odată cu nașterea Sa, a încercat toate trăsăturile specifice prunciei și patimile ireproșabile ale firii noastre. De aceea am adus mărturiile de față ca să nu cauți să întrebi: „De unde e evident că Hristos a încercat toate lucrurile noastre firești și curate și ireproșabile, de vreme ce S-a născut om fără sămânță și în afara păcatului?”

Nu uita că, de asemenea, însăși Maica Domnului și Născătoarea de Dumnezeu Maria, cea care a luat în pântec de la Duhul Sfânt² și L-a născut fără de sămânță pe Însuși Hristos Dumnezeu, L-a numit întotdeauna fiu și copil al ei, până în clipa Înălțării de pe pământ³ [la cer], deși Îl vedea cum săvârșește minuni dumnezeiești și învie morții. Dar pentru că în pruncia Lui și în toți cei treizeci de ani de dinainte de Botez L-a văzut cum era încercat întru toate, după asemă-

¹ *Evr.* 4, 15.

² *Mt.* 1, 18.

³ *F.A.* 1, 9.

narea noastră, de aceea Îl numește „fiu”, deși El este Dumnezeu adevărat.

Iar dacă cele relatate ți se par greu [de înțeles] și de necrezut, spune-mi, de ce oare femeile au dus miruri¹ la mormântul lui Hristos? Căci nu dumnezeirea cea bine-mirositoare și fără pată, ci trupul material cel supus stricăciunii și pieirii are nevoie de miruri; pentru aceea Nicodim, gândind că trupul îndumnezeit al lui Hristos este ceva omenesc, l-a uns cu smirnă și aloie².

Prin urmare, cu precădere celor care, în calitate de apărători și martori nemincinoși ai noștri, „le-au văzut cu ochii lor pe acestea și au fost slujitori”³ și contemporani ai lui Hristos după trup, vom da ascultare, și nu altora. Căci ei ne vestesc nașterea lui Iisus ca prunc, alăptarea, punerea în iesle⁴ a trupului mare de o palmă al măritului Dumnezeu, lacrima de prunc, somnul, lipsa graiului „înainte ca pruncul să știe a zice «tată și mamă»”⁵, după cuvântul lui Isaia, creșterea treptată a părului și unghiilor și membrilor, împlinirea văzând cu ochii în fiecare zi a formei trupului, întărirea treptată a nervilor, și oaselor, și mâinilor, și picioarelor odată cu creșterea copilului, apariția după o anume vreme, în acord cu firea, a dinților, hrănirea după

¹ Mc. 16, 1; Lc. 23, 56 - 24, 1.

² In. 19, 39.

³ Lc. 1, 2.

⁴ Lc. 2, 7.

⁵ Is. 8, 4.

abandonarea laptelui cu hrană tare, învățarea de a merge în picioare, ținut de mână.

Comentariu. Mărturisim că acestea toate sunt în acord cu lucrarea trupului în Hristos.

Dacă tu, ereticule, te simți indignat și te cutremuri la cele [deja] afirmate, ce vei face, așadar, când vei auzi de tăierea împrejur, petrecută la opt zile după nașterea Sa¹, care înseamnă pierderea unei părți din trup și din sânge, sau, de asemenea, de tăierea diferită a unghiilor și a părului și de lepădarea lor? Căci Legea lui Dumnezeu le poruncește iudeilor să se tundă și să nu-și lase coadă. De bunăvoie voi trece sub tăcere scurgerea picăturilor de sânge din coasta lui Iisus pe pământ și îndepărtarea lor din trupul enipostatic al lui Dumnezeu. Poate că nu dai crezare nici Evangheliilor care mărturisesc că „Iisus sporea cu înțelepciunea și cu vârsta”², lăsând în urmă vârsta prunciei și îndreptându-Se spre stadiile copilăriei, preadolescenței, adolescenței, tinereții și maturizării după Lege și desăvârșite.

XIII, 8.

Iar dacă n-a primit de bunăvoie, potrivit cu legea firii, cele ireproșabile specifice firii trupului (mai ales înainte de Botez), de ce, fiind Dumne-

¹Lc. 2, 21.

²Lc. 2, 52.

zeu atotputernic, n-a vorbit deîndată, chiar din iesle? Și de ce n-a mers în picioare deîndată ce S-a născut? Din ce cauză nu Și-a chemat cu glas tare tatăl și mama? De ce n-a avut imediat după naștere dinți și păr și toate celelalte părți ale corpului desăvârșite? De ce n-a îmbrăcat o formă superioară și mai strălucită a chipului de om? Căci dacă ar fi făcut acestea fără întârziere atât părinții, cât și lumea ar fi cunoscut că este Dumnezeu și nu om. Și dacă ar fi cunoscut aceasta, nu L-ar fi numit *fiu*, n-ar fi primit să li Se supună și să le slujească. „Ci mai degrabă”, după cum spune Vata-neotis¹ cel tânăr, „dacă Iisus ar fi vrut să fie văzut om deasupra omului, de ce nu i-a adunat dintre toate neamurile în Sion pe evrei și elini, așa cum a făcut la Cincizecime², și, în văzul tuturor, să Se fi coborât din cer ca om, așa cum va să vină la a doua Sa parusie, așa cum s-au arătat iarăși tuturor limbile de foc și așa cum a făcut pe Muntele Sinai când, sub ochii întregului [neam al lui] Israel, S-a pogorât în limbi de foc pe Muntele Sinai³, iar la vederea Sa poporul să fi crezut [în El]?”⁴

De asemenea și Amonius Alexandrinul⁵, în epistola către [Iulian de] Halicarnas⁶, afirmă:

¹ Ștefan Bizantinul menționează în *Ἐθνικῶν* (*Lipsiae*, MDCCCXXXIX, p. 72): *Βατανεώτης* este locuitor al comunității din Siria („συνουκίας τῆς Συρίας”), numită „Βατανέαι”.

² F.A. 2, 1.

³ *Ieș.* 19, 18,

⁴ Trimitere neidentificată.

⁵ Autor și trimitere neidentificate.

⁶ Autor neidentificat.

„Dacă Hristos ar fi vrut să fie cunoscut și propovăduit ca superior omului în toate privințele, de ce ar fi avut nevoie de femeie și de pânțele Mariei? Care ar fi fost rațiunea șederii vreme de nouă luni în pânțele ei? Căci Cel ce l-a adus pe Adam din neființă la existență ar fi putut să Se zidească și pe Sine ca om și să locuiască în el și să vină pe lume fără ajutorul femeii, al pântecelui și nașterii. Și iarăși, dacă n-ar fi voit să fie asemenea nouă după trup în toate, afară de păcat, de ce nu S-a îmbrăcat într-un trup astral sau heliomorf sau asemenea soarelui sau cristalului, sau asemenea celui al lui Adam, în vremea plămuirii lui și al lui Moise pe Muntele Sinai¹? Căci, ca Dumnezeu al lor, este dator să le arate și să aibă un chip mai strălucitor decât al lor, pentru ca lumea să se încredințeze că este Dumnezeu adevărat. Și de ce nu ni S-a arătat și nouă și n-a petrecut cu noi, așa cum a fost văzut și cum S-a apropiat de Adam², fără a mânca, fără a bea, fără a Se odihni, fără a fi tuns, fără a trudi, a scuipa, a lăcrima, a suferi? Fiindcă Cel ce nu l-a înfricoșat pe Adam și nu l-a luat prin surprindere, petrecând alături de el, putea să ni Se arate în același fel și nouă, așa cum a făcut-o odinioară și cu Avraam³ și Iacov⁴, față către față, fără a le aduce lor tulburare. În chip asemănător și prorociei, și Na-

¹ *Ieș.* 34, 29-35.

² *Fac.* 3, 8.

³ *Fac.* 17, 1; 18, 1; 22, 14.

⁴ *Fac.* 32, 30.

bucodonor¹ și Moise² și mii de alte persoane L-au văzut pe Dumnezeu fără trup; și nu numai aceștia, ci întreaga fire a oamenilor Îl va vedea pe Hristos venind întru slava Tatălui Său³; și cu Apostolii, aflându-Se în nestricăciune și nemurire, după Înviere a petrecut vreme de patruzeci de zile⁴. Prin urmare, de ce nu S-a arătat lumii cu o fire îngerească, ci cu una stricăcioasă și muritoare și cu trup perisabil?”

Ortodoxul. Dacă Hristos S-ar fi arătat cu un chip superior și neobișnuit, ar fi fost socotit pe dată Dumnezeu. Voi încerca să argumentez cele spuse pe temeiul istoriei Sfintei Scripturi. Plăsmuind Dumnezeu la început pe Adam după chipul și asemănarea Sa⁵, a pus în el harul, strălucirea și raza Sfântului Duh prin suflarea asupra lui⁶. Apoi, când s-a stins acest har de pe fața lui prin neascultare și păcat, [Adam] l-a născut pe Cain, l-a născut pe Abel⁷. Iar după aceasta, ascultă ce spune Scriptura: „Adam a trăit două sute treizeci de ani și atunci i s-a născut un fiu după asemănarea⁸ sa și după chipul⁹ său”¹⁰, adică asemenea celui de la început, când a fost făcut de Dumne-

¹ *Dan.* 4, 10.

² *Fac.* 33, 19-23.

³ *Mt.* 16, 27.

⁴ *F.A.* 1, 3.

⁵ *Fac.* 1, 26 și 5, 1.

⁶ *Fac.* 2, 7.

⁷ *Fac.* 4, 1 ș.urm.

⁸ *Ἰδέαν.*

⁹ *Εἰκόνα.*

¹⁰ *Fac.* 5, 3.

zeu, după chipul Său și cu fața strălucitoare. „Și i-a pus numele Set”¹, adică *înviere*, pentru că a văzut în el în mod înnoit acea străveche și minunată formă, harul și strălucirea Preasfântului Duh în jurul chipului; și fiindcă toți oamenii din acea vreme au văzut acestea pe fața lui Set, l-au numit neîntârziat *dumnezeu*. Și de aceea a spus Scriptura despre fiii săi: „Fiii lui Dumnezeu” (adică fiii lui Set), „văzând fiicele oamenilor” (cele din neamul lui Cain), „și-au ales dintre ele soții”². Căci și aceia au fost părtași harului Sfântului Duh, până ce Dumnezeu a spus: „Nu va rămâne Duhul Meu pururea în oamenii aceștia, pentru că sunt numai trup.”³ Și totuși Set a trăit în mijlocul oamenilor vreme de nouă sute cinci ani⁴ cu această înfățișare neobișnuită a chipului, fiind numit de toți *dumnezeu*. Și Nabucodonosor a numit chipul neobișnuit al celui de-al patrulea [bărbat] „fiu al lui Dumnezeu”⁵. La fel și Manoe a numit deosebita înfățișare a îngerului *dumnezeu*.⁶ La fel și Iacov⁷ a numit acea neobișnuită înfățișare a celui cu care s-a luptat *dumnezeu*. Și prezicătoarea care a văzut înfățișările minunate le-a numit *dumnezei*.⁸

¹ Fac. 5, 3.

² Fac. 6, 2.

³ Fac. 6, 3.

⁴ Cf. Fac. 5, 8 „zilele lui Set au fost nouă sute doisprezece ani”.

⁵ Dan. 3, 25.

⁶ Jud. 13, 22.

⁷ Fac. 32, 28-30.

⁸ I Reg. 28, 13.

Și Moise vreme de patruzeci de ani a rămas într-o aceea înfățișare dumnezeiască a chipului său.¹

Și de dragul cui Hristos, Cel ce le-a slăvit astfel fețele tuturor acestora, nu le-a arătat oamenilor un asemenea chip și în Persoana Sa, pentru a se adevăra că este Dumnezeu cu adevărat – căci de aceea are un chip mai presus de cel material, pământean și stricăcios –, ci S-a smerit și S-a deșertat pe Sine, luând de bunăvoie chip de rob² –, încât până și în această smerenie S-a smerit mai mult decât toți. Căci nu S-a născut pe pământ ca fiu de împărat, nici ca fiu de arhieru, nici ca fiu de stăpânitor, nici dintr-o mamă împărăteasă, ci din părinți săraci, în bietul sătuc al Nazaretului, nu într-o metropolă, nu în Ierusalim, ci într-un loc umil. Iosif – sărac, meșteșugul său – neînsemnat, viața lor – sărăcăcioasă. Astfel încât nici în Vitleem „nu mai era loc de găzduire pentru ei”³, și nici nu S-a aflat având mulțime de robi și animale și catâri. De aceea și toată viața lui Hristos pe pământ a fost în sărăcie și mergând pe jos; Domnul cerului și al pământului S-a preumblat din casă în casă, fără a avea nici o slugă; Cel ce dă tuturor viață și hrană a fost primit în case străine și hrănit de femeile care-L urmau⁴.

Dar Hristos n-a făcut aceste lucruri convenite omului sărac fără un scop, ci fiindcă omul a că-

¹ *Ieș.* 34, 29-35.

² *Fil.* 2, 6-7.

³ *Lc.* 2, 7.

⁴ *Lc.* 8, 3.

zut din cauza cugetului său trufaș, socotind că a ajuns dumnezeu; de aceea, printr-o smerenie nemăsurată și negrăită Hristos a împlinit toate cele ale economiei Sale mântuitoare, smerindu-Se într-afât, încât nici veșmintele de îngropăciune nu le-a primit de la părinții Săi, ci de bunăvoie I s-au adus din partea lui Iosif¹.

De aceea, cunoscând scopul smereniei celei de bunăvoie a lui Hristos, anume că S-a smerit și S-a golit pe Sine ca să nimicească mândria vrăjmașului, să nu ne lăsăm biruiți de frică, ci să spunem alături de Pavel că Iisus a fost „ispițit întru toate după asemănarea noastră, afară de păcat”². Și mai mult, având [în minte] imaginile despre El mai sus pomenite, de dinainte de Botez, precum și creșterea de la vârsta prunciei până la maturizarea desăvârșită a bărbatului, foamea, setea, trudele, lacrimile și toate celelalte proprii nouă, pe care le punem ereticilor în față (mă refer, desigur, la cele pe care vreme de treizeci de ani le-a făcut de bunăvoie asemenea nouă), să nu mai avem neînțelegeri nici cât privește cele omenești, pe care Hristos le-a arătat după Botez, nici referitor la somn, mâncare, băutură sau oboseală, lacrimi, tristețe, neliniște sau altceva de natură materială. Chiar dacă n-ar fi săvârșit întru totul nimic omenesc după Botez în cei trei ani, și n-ar fi mâncat, n-ar fi băut, n-ar fi dormit,

¹ Mc. 15, 46.

² Evr. 4, 15.

n-ar fi obosit, n-ar fi scuipat, n-ar fi plâns, ne-ar fi îndeajuns spre a adevăra realitatea firii omenești cele câte le-a săvârșit în cei treizeci de ani de dinainte de Botez. Căci există o lege întemeiată pe canoanele Apostolilor care îngăduie ca ultimul cuvânt în orice chestiune și dogmă privitoare la Hristos să-l aibă mărturiile sau opiniile celor superiori ca număr.

XIII, 9.

Numai că pentru cel care se apleacă cu luare-aminte asupra Sfintelor Evanghelii, cele pe care Hristos le-a pățimit și săvârșit de bunăvoie după Botezul Său sunt mai sărace și mai neînsemnate și mai de necinste decât toate cele omenești specifice nouă pe care le-a făcut înainte de Botez și înainte și după Întrupare, deși era Dumnezeu adevărat. Spune-mi, așadar, ce este mai sărac sau mai umil sau mai de necinste, în ce-L privește pe Dumnezeu, decât ca Făcătorul cerului și al pământului, „strălucirea slavei” Tatălui și „chipul ființei Lui și Care ține toate cu cuvântul puterii Sale”¹, Cel ce este Dumnezeu peste toate, Cuvântul deoființă și de o slavă cu Tatăl, Cel dimpreună veșnic cu Duhul Sfânt, Cel nezidit, Cel neschimbat, Fiul Cel Unul-Născut și dimpreună-veșnic al Luminii Înseși, cu voia Sa să fie dat cu trupul unei morți fără de cinste de către cei nelegiuți

¹ *Evr.* 1, 3.

ca un nelegiuit și alături de cei nelegiuiți¹; să fie prins noaptea asemenea unui răufăcător, legat, palmuit, dezbrăcat, lovit, chinuit, biciuit, ținut gol pe cruce, străpuns asemenea unui vinovat în mâini, picioare și coastă; și nu S-a răzbunat, deși este Dumnezeu Atotputernic, ci ca o oaie² a primit în liniște moartea cea pentru noi. Atunci cu adevărat a fost încercat după asemănarea noastră când a murit cu adevărat; atunci I-am văzut înfățișarea întru asemănarea noastră și „nu avea nici chip, nici frumusețe (...), și era disprețuit și nebagat în seamă de fiii oamenilor”³.

Comentariu. „Era disprețuit”, zice, „și nebagat în seamă de fiii oamenilor”, adică mai mult decât toți ceilalți oameni supuși osândei.

Atunci cu adevărat Dumnezeu a ajuns, asemenea oamenilor morți, mort cu trupul, a fost pus în mormânt asemenea omului, și L-am văzut cum zăcea mort, cu trupul îndumnezeit, despărțit de suflet, trup mort cu adevărat, neînsuflețit, fără grai, fără suflare, mut, nemișcat – care nu vedea, nu se mișca, nu învăța, nu simțea, ci cu adevărat un trup al lui Dumnezeu mort, asemenea tuturor morților. Și aflându-ne în fața acestei mari priveliști și vederi a morții trupului lui Dumnezeu, am fost cuprinși de uimire; și luând din nou

¹ Is. 53, 12; Lc. 22, 37.

² Is. 53, 7; F.A. 8, 32.

³ Is. 53, 2-3.

mărturiile [patristice] mai sus amintite, pe care ereticii le aduc împotriva noastră, cu privirea ațintită către preasfântul trup al lui Hristos i-am întrebat:

„Dacă Cuvântul S-a făcut trup pentru ca și trupul Său să se facă cuvânt”, cum trupul lui Hristos care cu puțin înainte pe cruce vorbea, acum în mormânt nu rostește nici un cuvânt, deși are în sine pe Dumnezeu-Cuvântul Care niciodată nu încetează să vorbească? Căci dacă Hristos n-a săvârșit nimic potrivit cu cele omenești, cum a putut suferi moartea întru asemănarea cu oamenii?¹ Și dacă în toate cele firești ale noastre a fost mai presus de fire, cum a primit despărțirea de suflet asemenea firii noastre?² Și dacă „trupul a ajuns asemenea Celui care l-a îndumnezeit – asemenea lui Dumnezeu-Cuvântul” – e evident că n-a murit, ci se afla în mormânt fără a fi mort, asemenea lui Dumnezeu-Cuvântul, și se arăta mort în aparență și închipuire. Și dacă „trupul a fost amestecat precum o picătură de oțet cu marea dumnezeirii și nu mai păstra după unire nici una din trăsăturile idiomatice specifice oamenilor”, atunci Nicodim și Iosif fie au înfășurat în giulgiuri o fantasmă sau o umbră și au pus-o în mormânt³, fie, de asemenea, au înfășurat marea dumnezeirii celei una în giulgiu și, după ce au

¹ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Ep.* 4, PG 3, 1072 B-C.

² *Idem*, *De divinis nominibus*, 2, 10, PG 3, 649 A.

³ *Mt.* 27, 59; *Mc.* 15, 46; *Lc.* 23, 53; *In.* 19, 40.

legat-o, au închis-o [în mormânt]; iar dacă firea dumnezeirii este circumscrisă de mormânt, prin transformarea și preschimbarea trupului în firea sa proprie dumnezeirii, cum Cel ce dă cerului mut glas de tunet nu i-a dat trupului Său mort și neînsuflețit glas în mormânt? Cum Cel ce mișcă pământul neînsuflețit din temelii¹ nu Și-a zguduit trupul Său neînsuflețit în mormânt? Cum Cel ce a deschis gurile mormintelor² neînsuflețite nu Și-a deschis gura în mormânt? Dacă trupul lui Hristos a ajuns dumnezeire prin îndumnezeire, de ce nu contemplă și vede – precum Dumnezeirea care le contemplă pe toate –, ci își are pleoapa sa închisă, deși are în sine lumina „ce luminează pe tot omul”³? De ce nu trăiește cel ce are în lăuntrul său „viața lumii”⁴? De ce nu respiră, de vreme ce nu este despărțit de suflarea a toate și de viața lui Dumnezeu? Căci puterea și lucrarea lui Dumnezeu-Cuvântul aflată în el [*scil.* în trup] este nesfârșit mai mare decât puterea și lucrarea sufletului despărțit de el, când [Hristos] a spus pe Cruce: „Părinte, în mâinile Tale încredințez duhul Meu.”⁵ Dacă, așadar, înnoind firea, le-a înnoit pe toate cele firești, proprii firii, și nu a lucrat ca om nimic din cele omenești, se cuvenea ca nici moartea trupului să n-o înfrunte asemenea

¹ Cf. *Iov* 9, 6.

² Cf. *Iez.* 37, 12-14.

³ *În.* 1, 9.

⁴ Cf. *În.* 6, 51.

⁵ *Lc.* 23, 46.

nouă. Iar dacă într-adevăr propovăduiți ca adevărate moartea lui Hristos și despărțirea sufletului de trup și ca nemincinoase starea de moarte din groapă pe durata celor trei zile și neputința, dincolo de închipuire, a trupului mort de a vorbi, a vedea și a se mișca, [atunci] cunoașteți, neîndoielnic, o, adepți ai ereziilor, că Hristos chiar și după unirea de bunăvoie nu le-a făcut pe toate ale noastre într-un fel mai presus de noi și nici trupul Său n-a ajuns asemenea Cuvântului Care l-a îndumnezeit: necircumscris, nevăzut, necreat și fără de început; și nici asemenea unei picături de oțet nu S-a amestecat și S-a schimbat și S-a transformat în oceanul deoființă și necircumscris al dumnezeirii, ci amândouă [firile] și-au păstrat și după unire trăsăturile idiomatice potrivit cu firea [proprie]: dumnezeirea fiind nevăzută, iar trupul, văzut și circumscris și creat.

Comentariu. Acestea trebuie supuse cercetării și în ceea ce-i privește pe harmasiți.

Pe acestea să le păzești ca unul ce ești credincios în vremea războiului cu cei de alt neam, ținând [în mână] asemenea unei săbii cu două tăișuri Crucea lui Hristos și mormântul. Și ori de câte ori își etalează încâlcita lor vorbărie teopashită, urcă-i pe crucea ce-ți stă în față și acolo înjunghie-i, străpungându-i. Și ori de câte ori susțin dogmele închipuirii și tăgăduirii firii noastre în Hristos, du-i la mormântul Domnului și acolo omorându-i, trimite-i în iad.

XIII, 10.

Căci și Amoniu Alexandrinul, unul dintre cei mai pricepuți exegeți în toate privințele, l-a nimicit pe [Iulian de] Halicarnas, tratându-l în felul următor. Asumându-și persoana lui Pavel de Samosata și prefăcându-se a fi el, întrucât a înțeles că Iulian era aplecat spre docetism¹ și susținea neîncetat că sfântul trup al lui Hristos a fost îndumnezeit și divinizat și, asemenea unei picături de oțet, sfântul trup i-a fost schimbat, transformat și făcut asemenea oceanului dumnezeirii, ca și cum ar fi fost cuprins de mânia și gata să-l ia la ceartă din cauza încălcării adevărului, Sfântul Amoniu îi spune lui Iulian:

„Că Hristos, Fiul lui Dumnezeu, este Dumnezeu cu adevărat și că sfânt trupul Său este cu adevărat dumnezeiesc prin îndumnezeire și că în «El locuiește toată plinătatea Dumnezeirii»² nu este absolut nici o îndoială. Căci cel ce nu cugetă așa este străin și înstrăinat de sfânta Sa dumnezeire. Însă pentru multa și înverșunata predispoziție spre ceartă a voastră, a celor ce tăgăduiți firea omenească a lui Hristos, iată îmi însușesc și îmi asum persoana lui Pavel de Samosata sau mai degrabă a necredinciosului iudeu Filon Filosoful. Pentru că acesta, în disputa avută cu Mna-

¹ *Ad litteram*, „spre [considerarea/socotirea lui Hristos ca] aparență și închipuire”.

² *Col.* 2, 9.

son¹, ucenicul apostolic, despre dumnezeirea lui Hristos, l-a întrebat următoarele:

«Care și cum și de unde e argumentul că Hristos este Dumnezeu? Căci, dacă afirmi că nașterea Sa din fecioară este fără de sămânță», spune el, «mai de cinste și mai minunată este nașterea lui Adam, lucrată fiind chiar de mâna lui Dumnezeu Însuși și însufletită de suflarea dumnezeiască și săvârșită într-un chip mai curat decât însăși sălășluirea lui Iisus timp de nouă luni în pânțele femeiesc, în excremente, murdărie și necurăție. Și dacă vei aduce drept mărturie minunile înfăptuite după Botezul Său, îți voi răspunde că nimeni pe pământ nu a făcut atâtea semne și minuni câte a făcut Moise de-a lungul celor patruzeci de ani². Și, iarăși, dacă îmi vei aduce drept argument faptul că Iisus a înviat un om mort³, [îți voi răspunde că] și Profetul Iezechiel a înviat o grămadă nesfârșită de oase uscate de oameni morți amestecate între ele, și Însuși Iisus a spus că unii dintre oameni fac minuni mai mari decât cele ale Sale⁴. Iar dacă ne veți spune că Iisus S-a înălțat la cer ca Dumnezeu, Profetul Ilie s-a înălțat într-un chip mai slăvit în carul de foc purtat de cai de foc⁵; așa că mai mare decât orice blasfemie este faptul de a-L numi pe Iisus *Dumnezeu ceresc*. Că și Dumne-

¹ Mnason este amintit în *F.A.* 21, 16.

² Cf. *Fac.* 16, 35; *Num.* 14, 33; *Deut.* 29, 5.

³ *Lc.* 7, 11-15.

⁴ Cf. *In.* 4, 12.

⁵ *IV Reg.* 2, 11.

zeu Însuși a spus către Moise: *Nu poate vedea omul fața Mea și să trăiască*¹. Chiar și Scriptura voastră mărturisește că pe *Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată*², pe *Dumnezeu nu L-a văzut nimeni dintre oameni, nici nu poate să-L vadă*³.

Și cum nu le este rușine propovăduitorilor creștinilor să-L numească pe Iisus Dumnezeu? Căci s-a spus că *Dumnezeu este foc mistuitor*⁴. Spune-mi, Îi poate fi foame unui Dumnezeu *de foc*? Îi poate fi sete unui Dumnezeu *de foc*? Poate să scuipe un Dumnezeu *de foc*? Poate lăcrima un Dumnezeu *de foc*? Se poate ca Dumnezeu *de foc* să fie tăiat împrejur și să sângereze, să lepede la pământ partea de trup circumcisă și sângele și necurățiile pântecelui? Toate acestea lepădate de Iisus la pământ au fost mâncate sau băute uneori de câini sau de jivine sau de păsări și au fost călcate în picioare de animale sălbatice, toate cele tăiate din trupul Său și câte au fost date afară, secretate și lepădate, fie salivă, fie unghii, fie păr, fie sânge, fie transpirație, fie lacrimi, toate acestea sunt anumite părți unite cu ființa trupului și, odată cu apariția și creșterea lor, sunt tăiate și îndepărtate. Căci spuneți că Iisus S-a asemănat în toate cu oamenii în ceea ce privește trupul Său, afară de păcat; de aceea, pe Acesta Care a fost mort trei zile, Îl propovăduiți Dum-

¹ *Ieș.* 33, 20.

² *In.* 1, 18.

³ *I Tim.* 6, 16.

⁴ *Deut.* 4, 24; *Evr.* 12, 29.

nezeu. Și care Dumnezeu – *care este foc mistuitor* – poate să moară, atunci când nici robii Săi îngerii, ba chiar nici duhurile necurate ale demonilor și nici sufletele oamenilor nu pot muri? Și repet, care Dumnezeu, având putere asupra vieții și asupra morții, fuge, așa cum a fugit Iisus de Irod, la vârsta prunciei, spre a nu fi ucis¹? Care Dumnezeu este ispitit de diavolul vreme de patruzeci de zile²? Care Dumnezeu Se face *blestem*³, după cum mărturisește Pavel despre Iisus? Care Dumnezeu fără de păcat săvârșește păcatul? Pentru că, așa cum se spune, Iisus S-a făcut *păcat* pentru voi⁴. Iar dacă este Dumnezeu, de ce S-a rugat să treacă de la El paharul morții și n-a fost auzit? Dacă este Dumnezeu, de ce, când a fost părăsit de Dumnezeu, spunea: *Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?*⁵ Dumnezeu este abandonat de Dumnezeu? Dumnezeu Se roagă lui Dumnezeu spunând: *Nu lăsa sufletul Meu în iad*⁶? Dumnezeu poate fi legat, chinuit, scuipat, junghiat? Dacă, așadar, era Dumnezeu, trebuia să-i lovească pe cei ce încercau să-L prindă, precum i-a lovit îngerul în vremea lui Lot pe sodomiți⁷; dar voi numiți slăbiciunea lui Iisus în delungă răbdare.»

¹ Cf. Mt. 2, 13.

² Cf. Mt. 4, 1; Mc. 1, 13; Lc. 4, 2.

³ Gal. 3, 13.

⁴ Cf. II Cor. 5, 21.

⁵ Cf. Mt. 27, 46.

⁶ Cf. Ps. 15, 10.

⁷ Fac. 19, 11 ș. urm.

Comentariu. Anatema și blestem ție, că până și demonii înșiși L-au mărturisit pe Hristos Fiu al lui Dumnezeu!¹

Să asculte acestea ceata prefăcută² a ereticilor, care în aparență Îl cinstește pe Hristos și care refuză să mărturisească că preasfântul Său trup este *fire*. Iată că și necuratul Filon n-a adus nici un reproș referitor la [termenul de] *fire*, însă, smintit de patimile lui Hristos și de ocările Lui, s-a poticnit, asemenea tuturor păgânilor și necredincioșilor. Așadar, dacă vrei să-L cinstiți cu o cinste de rușine, spunând că trupul a fost îndumnezeit prin covârșirea a ceea ce este mai presus și că s-a asemănat cu oceanul dumnezeirii și s-a făcut asemenea Cuvântului Care l-a îndumnezeit, să nu dați crezare nici uneia dintre patimile mai înainte amintite și mărturiilor smințitoare, pe care nelegiuitul Filon le-a înșirat despre Hristos. Căci sunt mai de necinste patimile menționate decât a afirma că în Hristos Însuși există *fire*, voință și lucrare omenească.

Pe aceeași cale a pierzării pășind, alături de Filon, și sceleratul Maron Edesianul, ca un vlăstar al lui Nestorie ce este, și așezându-se de partea celor potrivnici față de cei care Îl mărturisesc pe Hristos Dumnezeu, spune în scrierea sa infamă așa: „Cei care s-au lăsat convinși de Chiril

¹ Mt. 8, 29; Mc. 3, 11; Lc. 4, 41.

² Θυμελικαὶ ὀρχήστραι (XIII, 10, 82-83, CCSG 8, p. 255); ὀρχήστρα – locul de pe scenă (rezervat corului antic) aflat în fața altarului (θυμέλη) închinat zeului Dionysios.

Egipteanul susțin asemenea sofștilor că «Dumnezeirea trupului lui Iisus, cea care mută trupul din stricăciune în nesticăciune, era nedespărțită în mormânt de acesta [de trup]». Acestora, ca și cum te-ai adresa unor copii pe scenă, le-ai putea spune: «Există vreun loc, o, necugetaților, în care să nu se afle dumnezeirea cea necircumscisă?» Căci Cel ce umple cerul și pământul și e pretutindenea prezent se afla neîndoielnic și în mormântul lui Iisus, așa cum se afla în toată zidirea. Iar dacă trupul lui Hristos a fost înviat dintru stricăciune la nesticăciune, nu e nimic vrednic de admirat: pentru că și păgânii vor învia din morți, având trupuri nesticăcioase.”

Comentariu. Anatema ție în veci!

XIV, 1. Din cuvântul al XV-lea al prezbyterului alexandrin Amoniu *Despre ereziile lui Eutihie și Dioscor*

Fără îndoială, lucru cu adevărat de mirare e că acuzatorii Sinodului de la Calcedon care tăgăduiesc firea lui trupului lui Hristos spun că trupul, care se vede, se ține [în brațe], crește, este învelit în scutece, tăiat împrejur, pipăit, legat, palmuit, junghiat, străpuns [cu sulița], purtat [pe umeri], îngropat, jertfit, frânt, împărțit, mâncat și fărâmițat și împărțășit nu este fire, adică adevăr, în timp ce mărturisesc că Logosul invizibil, pe care nu L-au văzut și nici nu-L vor vedea, nici

nu L-au ținut [în brațe] și nici nu-L vor ține, nici nu L-au înțeles, și nici nu-L vor înțelege, nici nu L-au zugrăvit¹, nici nu L-au dat morții, nici nu L-au împărțit, nici nu L-au mâncat (nici nu pot pricepe defel ceva din cele ale Sale, nici firea, nici chipul, nici genul, nici culoarea, nici forma, nici mărimea, nici mișcarea, nici mutarea, nici pogo-rârea, nici venirea, nici plecarea, nici altceva din cele ce sunt în Dumnezeu-Cuvântul), este ființă². Și desigur (ca să nu le spun ceva necugetat), ceea ce se vede și e ținut [în brațe] prin însăși natura lucrurilor este de crezut și numit natură de către toți mai mult decât ceea ce nu este văzut și nici ținut [în brațe], ci doar crezut prin cuvânt și din auzire³. Căci pe cele referitoare la dumnezeirea lui Hristos le-am primit prin auz din credință, pe când pe cele privitoare la trupul Său, prin însăși experiența acestor realități le-am văzut și le-am pipăit. Dacă cineva dintre cei necredincioși ar socoti că noi ar trebui să dăm dovadă de mai multă rigoare științifică și să aducem argumente concrete referitoare la dumnezeirea lui Hristos și la identitatea firii Sale și care să arate de unde reiese faptul că în trupul Său s-a aflat Dumnezeu, Făcătorul a toate, nu-i vom putea spune celui ce se lasă mânat de atâta curiozitate decât

¹ *Ὅτε περιέγραψαν* (XIV, 1, 13, CCSG 8, p. 256); o referire la arta picturii, foarte avansată din punct de vedere tehnic în spațiul egiptean; pentru detalii, vezi *Studiul introductiv*.

² *Ὀυσία*.

³ *Rm.* 10, 17.

că: „Toate cele despre dumnezeire ne sunt transmise doar prin credință, printr-o credință neprefăcută, și nu printr-o investigație amănunțită, nici prin puterea rațiunii; cu toate că noi ne-am încredințat de adevărul dumnezeirii lui Hristos prin mijlocirea minunilor sale dumnezeiești.”

Dar ai auzit puțin mai devreme cum adversarul [nostru] a pus în fața minunilor lui Hristos semnele nemaiîntâlnite făcute de Moise.

Și într-adevăr, când am purtat o dispută în Antinopolis¹ cu Kolouthon sofistul (care și acesta s-a întâmplat să fie iudeu) și care opunea și el minunilor lui Hristos semnele minunate ale lui Moise, imediat ce i-am spus eu că „Moise în calitate de profet a făcut prin rugăciune semnele minunate², în timp ce Hristos ca Dumnezeu cu de la Sine putere înfăptuia minunile, fără rugăciune”, iudeul mi-a replicat că „Și Hristos l-a înviat pe Lazăr³ prin rugăciune și tot prin rugăciune a înmulțit cele cinci pâini⁴ și S-a rugat să treacă de la El paharul [Patimilor] și pe munte în aceeași zi Se rugase lui Dumnezeu ca om⁵ și S-a rugat lui Dumnezeu și pentru cei ce L-au răstignit, zicând: «Iartă-le lor, că nu știu ce fac!»”⁶.

¹ Oraș întemeiat pe malul râului Nil de către împăratul Adrian, în cinstea lui Antinous (Ἀντινόου πόλις); ulterior a ajuns capitala provinciei Tebaida.

² Ieș. 7, 10.

³ In. 11, 41 ș. urm.

⁴ Mt. 14, 19; Mc. 6, 41; Lc. 9, 16.

⁵ Mt. 26, 39; Mc. 14, 36; Lc. 22, 42.

⁶ Lc. 23, 34.

Iar dacă a săvârșit unele semne și fără rugăciune, nu este de mirare: căci și Moise pe unele minuni le-a făcut prin rugăciune, iar pe altele fără rugăciune, la fel cum și Ilie a înmulțit untdelemnul și făina fără rugăciune¹, a despărțit Iordana fără rugăciune²; și Elisei tot fără rugăciune a binecuvântat untdelemnul³ și a nimicit moartea⁴ din vasul [cu mâncare]⁵, fără rugăciune l-a vindecat pe leprosul Neeman⁶ și Elisei l-a înviat pe cel ce murise⁷. Iar dacă îmi zici că Moise și profeții au fost trimiși de Dumnezeu asemenea unor robi, și eu îți voi spune cum Hristos Însuși spunea că Dumnezeu L-a trimis⁸ și că fără Dumnezeu nu poate face nimic⁹ și că pentru toate câte le grăiește a luat poruncă ce să spună și să vorbească¹⁰ și să nu facă voia Sa, ci pe a Aceluia Ce L-a trimis¹¹. Iar dacă, așa cum spuneți, a avut loc cutremur și s-a făcut noapte când Iisus a fost răstignit¹², și la alți sfinți, uciși pe nedrept adeseori de către nelegiuți, au avut loc semne și cutremure și minuni.

¹ III Reg. 17, 14-16.

² IV Reg. 2, 8.

³ IV Reg. 4, 1-7.

⁴ Scil. otrava.

⁵ IV Reg. 4, 38-41.

⁶ IV Reg. 5, 8-14.

⁷ IV Reg. 13, 20 ș. urm.

⁸ In. 5, 36; 6, 29; 7, 29; 8, 42.

⁹ In. 5, 19; 8, 28.

¹⁰ In. 12, 49.

¹¹ In. 6, 38.

¹² Mt. 27, 45 și 51.

Comentariu. Nu fără scop arătăm aici cele ale rău-credincioșilor Filon, Maron și Kolo-uthos; pentru că e cu puțință ca uneori să ne nimicim vrăjmașii cu propriile lor arme. [Acestea] sunt pe potriva oricărei erezii la care noi nu ne facem părtași.

XIV, 2.

Acestea și de un asemenea fel fiind părerile necredincioșilor și ateilor flecari și hulitori despre dumnezeirea lui Hristos, să ne spună nouă ei, care pretind că trupul Domnului s-a amestecat și a devenit asemenea cu oceanul invizibil al dumnezeirii, cum îl pot convinge pe cel potrivit că Hristos este Dumnezeu, dacă nu exclusiv prin credință? Pe când noi putem înțelege firea trupului Său nu numai prin credință, ci prin însăși probarea lucrurilor pe care le-am văzut și le-am pipăit, împărtășindu-ne din ele prin fire și adevăr. Dar eu socotesc că toți câți se leapădă și tăgăduiesc firea și cele proprii firii trupului lui Hristos și trăsăturile idiomatice ale acesteia, de la acel necurat Manes însuși și până acum nu-și întorc fața și nu se îndepărtează, nu dintr-o altă pricină decât pentru că ei înșiși sunt cu totul întinați de aprinderea desfrânării, poftă, aplecarea spre plăcere și asmuțirea patimilor trupului și a cugetului și a sufletului lor, și pentru că noaptea și ziua sunt spurcați în faptă și gând

în ceea ce privește obsesia sexuală¹ și patimile necurăției, și dorințele neîngăduite după bărbați și femei², după iubirea de plăceri și pângăririle trupești, și văd cum neîncetat se aprind în sine, ca într-un foc al unui cuptor cumplit, flăcările și scânteile poftii neînfrânate din trupul lor. Cuge-tând că firea trupului este necurată și nevrednică foarte, chiar dacă s-ar afirma în cuvinte simple că Hristos a asumat un trup³ întru asemănarea cu noi, sau un trup⁴ omenesc, sau o lucrare, sau voință, sau trăsătură idiomatice deoființă cu noi, cred, întinații și spurcații porci, că, în acord cu aplecarea spre plăcere și necurăția iubitoare de desfătare ale trupului lor, tot așa și toată carnea și tot trupul omenesc se ațâță, sunt luate cu asalt, se întinează, se dezlanțuie și se aprind de dorințele potrivnice firii, de plăcerile aprige și de atracția față de trup.

Valentin, cel dintâi după perioada apostolică, cuprins de această aplecare spurcată și aprinde-re trupească, a propovăduit că Hristos nu a asumat un trup ca și noi⁵. La fel și Manes, pângărit de necurăția trupească, susținea că trupul vă-

¹ Erotomania (ἐρωτομανία σωμάτων, XIV, 2, 20, CCSG 8, p. 259).

² Ανδρομανίας και θηλυμανίας (XIV, 2, 21, CCSG 8, p. 259).

³ Σῶμα.

⁴ Σάρξ.

⁵ Eresiarh gnostic (sec. II), a cărui învățătură avea în centru ideea de *eon*, însumând sincretic elemente politeiste (pitagoreice și platonice) și creștine; tăgăduia întruparea lui Hristos, susținând că Acesta a venit cu Trupul din cer, trecând prin Fecioara Maria „ca printr-un canal sau tub (ὡς διὰ

zut al lui Hristos este în aparență și umbră, și nu prin fire [trup]. De aceea a susținut că trupul nostru nu este creația lui Dumnezeu, ci a diavolului. „Și din acest motiv”, zice, „[trupul] este aprins și vrăjmășit de diavolul, ziditorul său; pentru că în carnea noastră nu sălășluiește nimic bun: «Căci trupul pofteste împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului»¹ și «Cugetul cărnii este vrăjmășie împotriva lui Dumnezeu»² și «Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?»³, «Carnea și sângele nu pot să moștenească împărăția lui Dumnezeu»,⁴ «Iar cei ce sunt în carne nu pot să placă lui Dumnezeu».”⁵

Pe acestea și altele de acest fel rău-credinciosul Manes le-a adunat laolaltă, tâlcuindu-le greșit, iar după mai mulți ani arhimandritul Eutihie și Dioscor, Timotei și Sever și cu precădere Iulian Halicarnas, după ce au cercetat cărțile lui Manes și ale lui Valentin și ale altora și s-au simțit atrași și desfățați de ele, totodată fiind cuprinși de ațâțarea pătimașă și necurată a trupului și având cugetul invadat și întunecat de porniri nerușinate, au tăgăduit până în ceasul de acum, în mod maniheic, firea și cele proprii firii preasfântului trup al lui Hristos; și de aceea

σωληνος)”(Sfântul Ioan Damaschin, *Liber de Haeresibus* 31, 7, Kotter IV, p. 29).

¹ Gal. 5, 17.

² Rm. 8, 7.

³ Rm. 7, 24.

⁴ I Cor. 15, 50.

⁵ Rm. 8, 8.

sustin că El nu este decât Dumnezeire, gândind că, dacă vor mărturisi că are și o fire trupească, afirmația lor va fi ceva necurat și pângăritor și nevrednic de Dumnezeu.

Pe acestea nu le-am supus cercetării în mod abstract, ci pe temeiul experienței înseși avute în Alexandria și în alte locuri, auzindu-le din gura ereticilor, cu precădere a gaianiților care, defăimând și înfierând firea trupului nostru ca și cum ar fi ceva necurat și pângărit, nu acceptau să mărturisească asumarea în Hristos a trupului deoființă cu noi și asemenea nouă¹, înfățișând slăbiciunile trupești dobândite în urma rătăcirii și a neascultării (și mă refer la necurățiile urât mirositoare și murdare ale pântecelui, de pe urma mâncării și a băuturii, la duhoarea transpirației, la mirosul neplăcut al gurii, precum și la viermii, putrefacția, mirosul urât, infecțiile și cheagurile de sânge ale rănilor) și susținând că nu se cuvine defel să-I alipim lui Dumnezeu firea unui asemenea trup, neștiind necugetații că nu în alt fel S-a întrupat Dumnezeu-Cuvântul, cerescul foc mistuitor, decât ca patimile de acest fel să le unească cu însăși firea focului noetic al dumnezeirii și ca într-un cuptor de foc să-I curățească pe om și să-l restaureze într-o cinstea nestrăciunii, nepătimirii, neschimbării², nemuririi, miresmei și a

¹Ὁμοπαθές (XIV, 2, CCSG 8, 70, p. 261).

²Ἀρρήενσία = absența excrețiilor din trupul omenesc înainte de căderea în păcat.

mirosului plăcut dintru început¹. Astfel că pentru aceste slăbiciuni și murdării ale cărnii noastre pământești a spus Hristos: „Foc am venit să arunc pe pământ”², ceea ce înseamnă a uni dumnezeirea cu firea noastră omenească. Așa că sunt dați pe față lămurit aceia care se rușinează de firea noastră după chipul și asemănarea cu Dumnezeu³, și denigrează și ocărăsc trupul nostru făcut și plăsmuit de mâinile lui Dumnezeu și însuflețit prin suflare dumnezeiască⁴, și socotesc ca dușman al Creatorului creatura și zidirea care este după asemănarea Lui, disprețuind omul și considerându-l, în acord cu ideile maniheilor, necurat.

Dacă icoana lui Dumnezeu cel nevăzut este necurată, cum se poate ca toate câte le-a făcut Dumnezeu să fie „bune foarte”⁵? Dar asta pățesc ereticii, așa cum am spus și mai sus, din cauza necurăției celei împotriva firii și a lucrării diavolului care se află în ei și le stăpânește sufletul și trupul. Căci nici unul dintre ei, ca unul ajuns curat cu inima, n-a văzut pe Dumnezeu să locuiască înlăuntrul său, după cuvântul lui Hristos⁶. Nici unul dintre ei n-a cunoscut sau n-a ajuns la vederea Împărăției cerurilor înlăuntrul său. Nici unul dintre aceia nu are comoara Duhului în va-

¹ Scil. de dinainte de căderea protopărinților.

² Lc. 12, 49.

³ Fac. 1, 26.

⁴ Fac. 2, 7.

⁵ Fac. 1, 31.

⁶ Mt. 5, 8.

sul de lut al trupului său de țărână¹. Nici unul dintre ei nu a îmbrăcat chipul Dumnezeului cerească² în inima sa. Nici unul dintre ei n-a ajuns să fie „asemenea chipului Fiului lui Dumnezeu”³. Căci dacă ar fi cunoscut că „cel ce se alipește de Domnul este un duh cu El”⁴, după spusa Apostolului, dacă ar fi cunoscut că cei vrednici se fac dumnezei și fii ai Celui Preaînalt⁵, dacă ar fi știut că Hristos și Tatăl vor veni și Își vor face locaș în om⁶, dacă ar fi învățat în ce chip se face omul templu al lui Dumnezeu și în ce chip Duhul lui Dumnezeu locuiește în el⁷ și, ca să fiu concis, dacă s-ar îmbrăca în Hristos, după cum s-a spus: „Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat”⁸, însuși Hristos Care ar locui în ei i-ar învăța cum Se sălășluiește și va umbla⁹ în trupul nostru ca Dumnezeu și cum trupul acesta de lut prin focul Duhului se face de aici asemenea slavei chipului¹⁰ lui Hristos și cum se curățește de toată necurăția și ajunge după chipul și asemănarea lui Dumnezeu¹¹, așa cum a fost dintru început prin unirea și comuniunea cu dumnezei-

¹ *II Cor.* 4, 7.

² *I Cor.* 15, 49.

³ *Rm.* 8, 29.

⁴ *II Cor.* 6, 17.

⁵ *Ps.* 81, 6.

⁶ *In.* 14, 23.

⁷ *Rm.* 8, 9.

⁸ *Gal.* 3, 27.

⁹ *II Cor.* 6, 16.

¹⁰ *Rm.* 8, 29; *Filip.* 3, 21.

¹¹ *Fac.* 1, 26.

rea. Căci acolo unde Se sălășluiește Dumnezei-rea, mai ales după ființă, toate sunt curate, toate – sfinte, toate – pure, toate – vrednice de Dumnezeu; nimic nu e de lepădat, nimic necurat, nimic potrivit lui Dumnezeu, nici trupul, nici sufletul, nici mintea, nici firea, nici voința, nici lucrarea. Ci, după cum s-a spus, pentru că ereticii n-au ajuns la dobândirea nepătimirii cărnii și a curăției firii, și pentru că socotesc că tot trupul asemenea lor este purtat de necurăția plăcerilor, au renunțat să mai mărturisească în Hristos firea omenească și pe cele proprii ei.

„Așadar Nestorie și cei dimpreună cu el” care mărturisesc firea și toate cele ale firii noastre ca existând în Hristos, „unii ca aceștia s-au făcut părtași Duhului Sfânt?” Departe de noi una ca asta! Și nu numai atât, ci aceștia, din cauză că dumnezeirea nu locuiește în ei, au refuzat să mărturisească că Hristos este cu adevărat Dumnezeu și că Sfânta Născătoare de Dumnezeu Maria este în mod propriu Născătoare de Dumnezeu.

XV. Despre epistola a VI-a, care nu-i de sărbătoare¹, ci mai degrabă de jale, a actualului episcop al teodosienilor din Alexandria, trimisă în Babilon

Dar ce ne mai învață cei ce susțin în Hristos o singură fire? Pentru că spun: „Dacă mărturi-

¹ Scil. pascală.

sim în Hristos două firi, e necesar să mărturisim două firi și în privința Sfintei Treimi. Căci câte se pun pe seama lui Hristos Cel Unul din Sfânta Treime, trebuie puse pe seama întregii Sfintei Treimi." Bravo, într-adevăr, mulței înțelepciuni a celor neînțelepți! Mai mult decât bravo legiuirii noilor ucenici ai lui Manes! „De aceea”, zic ei, „nu afirmăm în Hristos două firi unite, nici două voințe, nici două lucrări, fiindcă toate câte aparțin lui Hristos, Cel Unul din Treime, le vom atribui în mod necesar întregii Sfintei Treimi.”

Comentariu. Ioan, episcopul teodosienilor, în urmă cu cinci ani în două dintre scrisorile sale pascale a folosit citatul [următor]: „Toate câte se afirmă despre Hristos, se afirmă și despre Tatăl și Duhul Sfânt.” Deși ne-am manifestat dezacordul față de prima [scrisoare], în anul următor a susținut din nou aceleași lucruri.

Neîndoielnic nefericiții retori se ridică împotriva [Sfântului] Grigorie Teologul; căci acela în cuvântul său *Despre Fiul* afirmă: „Toate cele spuse despre Sfânta Treime la singular nu sunt compatibile cu Întruparea lui Hristos; și, de asemenea, câte se spun la plural despre Sfânta Treime, se spun despre iconomia [Întrupării lui Hristos] în mod unic¹”; spre exemplu: am fost învățați să mărturisim despre Sfânta și Deoființă Treime o

¹ *Μοναδικῶς*, scil. specific fiecărei firi în parte.

singură ființă, o singură voie, o singură lucrare, dar despre Întruparea Aceluia ce este Unul din Sfânta Treime [mărturisim] două firi unite ipostatic, cu voință și lucrare [proprie]. Astfel, făcându-ne următori dumnezeiescului Grigorie și bine-cugetând, afirmăm că în Hristos există lucrări și voințe diferite: căci „câte se spun despre Sfânta Treime la singular, nu sunt compatibile cu Întruparea lui Hristos”. Așadar în Treime există persoane diferite, dar în Hristos nu există persoane diferite¹, ci realități diferite², pe când în Sfânta Treime nu există lucruri diferite.³ Dar cei în cuget asemenea egiptenilor n-au cunoscut și nici n-au priceput acestea, umblând în întuneric și susținând că „Toate câte se adaugă și se afirmă despre Hristos, acestea se atribuie și întregii Sfinte Treimi”.

Așadar, haideți, în acord cu miturile voastre⁴, după alcătuirea celor două cete prefăcute ca de hetaire, să cântați alternativ, ca pe scenă la teatru, unii făcând afirmații referitoare la Hristos, iar ceilalți răspunzând, să le aplice la Sfânta Treime. Iar dacă e nevoie să intru și eu în jocul vos-

¹ Οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος.

² Ἀλλὰ ἄλλο καὶ ἄλλο.

³ Grigorie Teologul, Ep. 101, 4, PG 37, 180 AB.

⁴ Ὑμῶν τῆς τραγωδίας τῶν μύθων, scil. basmele pe care le interpretați ca și cum v-ați afla pe o scenă de teatru antic; teatrul antic avea în centru dialogul dintre cor (condus de corifeu) și eroul principal (πρωταγωνιστής); ulterior, Eschil a introdus alături de cor pe cel de-al doilea actor, iar Sofocle, pe cel de-al treilea.

tru, îmi voi începe chiar de acum cântarea. Afirm așadar: „Cuvântul S-a făcut trup”¹, iar severienii [răspund]: „Treimea S-a făcut trup. Pentru că toate cele proprii lui Hristos sunt potrivite și pentru Sfânta Treime.” Eu spun: „Maria e Maica lui Hristos.” Ceata lui Sever răspunde: „Maria e Maica Treimii.” Noi spunem: „Nașterea lui Hristos [a avut loc] în ieslea din Vitleem.” Trupa lor de teatru spune: „Treimea [ca] prunc a stat în iesle.” Vă cânt iarăși din fluiet, iar voi dănțuiți; vă cânt de jale, iar voi vă tânguți.² Eu spun: „Hristos a fost ispitit³ cu trupul.” Voi, dănțuind, spuneți: „Treimea a fost ispitită cu trupul.” Eu vorbesc despre tăierea împrejur după trup a lui Hristos, severienii cântă din fluiet despre tăierea împrejur a Treimii. Eu spun: „Hristos a fost pălmit”, trupa lor: „Treimea a fost pălmită.”⁴ Eu zic: „Hristos S-a făcut blestem”⁵. Severienii răspund: „Treimea S-a făcut blestem.” Biserica spune: „Hristos a fost trădat.”⁶ Severienii spun: „Treimea a fost trădată.” Noi spunem: „Iisus a lăcrimat și a ostenit cu trupul.”⁷ Severienii spun: „Treimea a lăcrimat și a ostenit cu trupul.” Eu spun: „Hristos a pătimit cu trupul.”⁸ Severienii spun: „Treimea

¹ *In.* 1, 14.

² *Cf. Mt.* 11, 17.

³ *Cf. Evr.* 4, 15; *Înțel.* 11, 9; *Evr.* 11, 37.

⁴ *Mt.* 26, 67; *Mc.* 14, 65; *In.* 18, 22.

⁵ *Gal.* 3, 13.

⁶ *Cf. Mt.* 18, 20.

⁷ *Cf. In.* 11, 35.

⁸ *Cf. I Pt.* 4, 1; *Evr.* 2, 18.

a pătit cu trupul." Biserica spune: „Hristos a murit." Severienii spun: „Treimea a murit, pentru că toate câte se afirmă despre Hristos sunt valabile și pentru Aceasta."

Eu m-am înspăimântat de acestea numai la gândul scrierii lor, de teamă ca nu cumva să mă înghită pământul din cauza mărimii blasfemi-ei. Dar poate că acefalul, dând dezaprobator din cap la acestea, va spune: „Numai câte le afirmăm despre Hristos în chip ființial le atribuim în chip asemănător și întregii Treimi." La rândul meu, îi voi răspunde următoarele: „Învățătura voastră este necredincioasă și infamă. Cum puteți afirma o fire a Treimii întrupată, cum poate fi Treimea un ipostas [alcătuit] din două firi, cum puteți vorbi de două nașteri cu referire la Treime, cum poate avea Treimea două firi și trăsături idiomatiche, cum poate fi văzută și nevăzută asemenea lui Hristos? Iar dacă toate câte se văd în Hristos [există] și în Tatăl și în Duhul, e evident că și toate cele aparținând Lor se cugetă și în Hristos. Și, prin urmare, Hristos va fi o fire în trei ipostasuri și persoane, El Însuși fiind de asemenea și născut și nenăscut și purces, născător și vlăstar potrivit cu învățătura necredincioasă a necuratului Sabelie, în care alunecă inevitabil cei ce socotesc că firea și ipostasul sunt același lucru; dacă firea și ipostasul sunt același lucru, asemenea acestora e și faptul de a susține că atât ipostasul lui Dumnezeu s-a întrupat, cât și firea Treimii s-a întrupat.

Dar, așa cum se pare, ereticii au ales, după socotința lor, să se afunde în mii de prăpăstii ca să aibă de spus împotriva credinței noastre ortodoxe cel puțin un singur lucru de blam; aceasta însă stă nemișcată și netulburată pe temelia pietrei ortodoxe, asupra căreia porțile iadului, adică limbile ereziilor, se aruncă, dar nu o pot birui¹ datorită harului Celui care a întemeiat-o, Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Căruia I se cuvine slava în veci. Amin.²

XVI. Al episcopului Gavalei, Severian, la cuvântul apostolic care afirmă despre Hristos că „întru El locuiește, trupește, toată plinătatea Dumnezeirii”³

„Și, într-adevăr, dacă dumnezeirea este nemărginită și dincolo de orice mărime, nu i se poate atribui nici «plinătate», nici «totalitate» – căci ceea ce este plinit are o plenitudine și ceea ce are cantitate este caracterizat de grosime și stare – ca atunci când se afirmă că Hristos este «împlinirea legii»⁴, adică «sfârșitul Legii»⁵. Și, de asemenea, «plinirea vremii»⁶ și «împlinirea

¹ Mt. 16, 16.

² După unii comentatori, aici se încheie textul autentic al *Călăuzei*. Partea care urmează n-ar reprezenta decât un adaos (pentru detalii, vezi *Studiul introductiv*).

³ Col. 2, 9.

⁴ Rm. 13, 10.

⁵ Rm. 10, 4.

⁶ Gal. 4, 4.

neamurilor pământului»¹ nu poate fi deasupra întregului, pentru că «întregul» semnifică cantitatea, așa cum este totalitatea timpului și a lumii și tot cerul și toată apa, dar dumnezeirea se afirmă și este deasupra totalității, neavând parte de împlinire, ci fiind dincolo de plinire. Așadar, cum vom înțelege «plinătatea dumnezeirii»² în Hristos? Căci chiar El Însuși a spus: «Nu sunt singur, pentru că Tatăl este cu Mine»³ și «Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns».⁴

Și, prin urmare, ce vom spune? Oare plinătatea celor Trei Ipostasuri s-a făcut trup și s-a sălășluit între noi⁵ în chip personal? Nicidecum! Cuvântul făcându-Se trup, S-a arătat pe pământ. Dar pentru că prin bunăvoirea⁶ și trimiterea Tatălui și conlucrarea și adumbrirea Preasfântului Duh⁷ s-a petrecut taina Întrupării Fiului, pentru aceea se spune că întru El se află „toată plinătatea dumnezeirii”⁸, prin toate trăsăturile firești ale dumnezeirii treimice, și nu prin cele ipostatice; căci nu S-a întrupat Persoana cea nenăscută a Tatălui și, desigur, nici Ipostasul cel purces al Duhului, ci taina de nedespărțit a Treimii.

¹ *Rm.* 11, 25.

² *Col.* 2, 9.

³ *In.* 16, 32.

⁴ *Is.* 61, 1; *Lc.* 4, 18.

⁵ *Cf. In.* 1, 14.

⁶ *Mt.* 3, 17.

⁷ *Lc.* 1, 35.

⁸ *Col.* 2, 9.

Comentariu. La fel și Sfântul Dionisie a spus că Tatăl și Sfântul Duh există în Hristos prin voința de obște, adică prin bună-voire și consimțire.¹

Căci nu asemenea lui Avraam și Isaac și Iacov Tatăl și Fiul și Duhul sunt circumscriși, despărțiți și separați spațial, având trei sălașe [diferite], ci taina Treimii este rânduită pe temeiul unei firi comune, neseperate și nedespărțite². Dar pentru că odată cu venirea și arătarea Cuvântului Hristos S-a făcut Însuși Fiul și Cuvântul, iar Acela Care L-a uns a fost Tatăl, și ungera Sa este Duhul Sfânt, pentru aceea se spune că „întru El locuiește, trupește, toată plinătatea Dumnezeirii”³. Căci în fiecare dintre cei unși are loc reunirea și conlucrarea celor trei, adică a celui ce unge, a celui ce este uns și a ungerii, care, cu toate că nu se unesc ipostatic, sunt cunoscute colaborând laolaltă. De aceea și spune unul dintre Sfinții Părinți: „Din acest motiv nu Tatăl sau Duhul Sfânt S-au întrupat, ci Fiul, pentru a nu se confunda trăsăturile ipostatice ale [fiecărei Persoane a] Sfintei Treimi. Căci dacă S-ar fi născut pe pământ Tatăl, ar fi ajuns și fiu și părinte⁴.” Pentru aceea, întru cuviință dumnezeiască, Cel care este [în cer] Fiu, tot Același este născut Fiu [pe pământ], ca și du-

¹ *De divinitibus nominibus*, 2, 6, PG 3, 644 C.

² Ἀλληλοφυῶς καὶ συμφυῶς καὶ φεραλλήλως = deținute laolaltă și într-o legătură reciprocă.

³ Col. 2, 9.

⁴ Scil. tată și fiu concomitent (ὡσιόπατρως).

pă naștere să se păstreze nenașterea Tatălui, faptul de a fi născut al Fiului și purcederea Duhului Sfânt.

XVII. Nelămurirea sau mai degrabă întrebarea unui severian adresată Bisericii Sobornicești

Dacă una este firea Sfintei Treimi, iar această fire desăvârșită și fără nici o lipsă se poate vedea în Ipostasul Fiului contemplată într-un chip individual, când Fiul S-a întrupat am aflat că întreaga plinătate a dumnezeirii s-a întrupat, în acord cu spusa: „Întru El locuiește, trupește, toată plinătatea Dumnezeirii.”¹

Răspunsul ortodoxului. Nu se poate distinge întreaga deplinătate a ființei² treimice în Ipostasul propriu Cuvântului, așa cum legiuiește confuzia adusă de Sabelie. Pentru că Fiul nu deține nenașterea Tatălui, nici capacitatea de a naște, nici faptul de a fi necauzat, nici pe cel de a fi și de-a dreapta³ și de-a stânga tronului [Tatălui], nici pe cel de a zămisli sânuri fără de sân⁴, și, desigur, nici purcederea Duhului și nici o altă trăsătură ipostatică proprie Tatălui și Duhului; căci Fiul nu este nenăscut, după cum este Tatăl; și, de asemenea, Fiul nu este născător, așa cum este Tatăl; și, iarăși, Fiul nu este nici necauzat,

¹ Col. 2, 9.

² Οντότης.

³ Cf. Ps. 109, 1.

⁴ Τὸ ἔγκολπον τῶν ἀκόλπων κόλπων; cf. In. 1, 18.

nici purces, nici nu-L trimite pe Tatăl, după cum a fost El Însuși trimis de Tatăl¹. De aceea Ipostasul Fiului Care S-a întrupat nu a întrupat cu Sine nenașterea Tatălui, nici Ipostasul purcător al Duhului Sfânt. Dar fiindcă toate trăsăturile firești ale Treimii, adică faptul de a fi fără de început, necreat, necuprins, neschimbat, perpetuu², bun, de-viață-făcător și toate cele asemănătoare există în Fiul în chip neschimbat, egal prin fire și întocmai ca și în Tatăl și în Duhul Sfânt, pentru aceea s-a spus că „întru El locuiește, trupește, toată plinătatea Dumnezeirii”³ și potrivit cu aceasta se spune că Hristos este desăvârșit în dumnezeire.

Așadar, deși s-a spus că este desăvârșit în umanitate, nu a asumat prin Întruparea Sa toate trăsăturile ipostatice ale oamenilor; căci n-a avut nenașterea lui Adam, nici faptul de a fi născut din coastă al Evei⁴, nici mărimea gigantilor, nici înfățișarea etiopienilor, întrucât acestea sunt trăsături ipostatice. Ci pentru că a primit de bunăvoie toate câte sunt comune și firești pentru om, adică faptul de a fi creat, văzut, perisabil, muritor și altele câte sunt ireproșabile în noi, după cum strigă Pavel⁵, de aceea Îl mărturisim desăvârșit în umanitatea [Sa].

¹ Cf. Mt. 10, 40; Lc. 4, 43; In. 3, 17.

² *Ἀδιάρχοτος*.

³ Col. 2, 9.

⁴ Grigorie Teologul, *Oratio* 31, II, PG 36, 144 D-145 B; *Oratio* 39, 12, PG 36, 348 C.

⁵ *Evr.* 4, 15.

Prin trăsăturile proprii firii „toată plinătatea Dumnezeirii”¹ și a umanității există în Hristos. Căci dacă cineva și-ar vopsi în roșu unghia, nu [înseamnă că] și-ar vopsi împreună și osul și carnea degetului, deși acestea trei sunt nedespărțite. Prin urmare, nici Tatăl și nici Duhul nu *S-au vopsit* și nu au sângerat ipostatic dimpreună cu Fiul. Numai că bine-vestesc, ca [și cum m-aș afla] în fața lui Dumnezeu, mare anatemă² tot celui ce afirmă că firea este ipostas, întrucât alunecă în nelegiuirile lui Sabelie și Arie și Nestorie. Căci dacă o stea luminoasă va fi învăluită de un nor nu se va putea spune că toate stelele s-au îmbrăcat laolaltă cu aceasta după ipostasurile proprii, ci numai după trăsătura firii luminii, comună lor.

Comentariu. În ultimul capitol se află cele ce urmează.

Comentariu. Ereticii alunecă în astfel de nelegiuiri din cauza înțelegerii în mod aristotelic a firii și a ipostasului; pentru că acela [*scil.* Aristotel] a afirmat că ipostasurile sunt firi individuale.

¹ Col. 2, 9.

² Parafrază a expresiei imnografice din irmosul cântării a IX-a a Canonului Bunevestiri „Binevestește, pământule, bucurie mare”, inspirată din Lc. 2, 10.

XVIII. Capitol despre exemplul facerii și alcătuirii omului și despre cei care, asemenea lui Sever, gândesc necugetat, învățând că firea cea una a lui Hristos este alcătuită din două firi parțiale și nedepline, din dumnezeire și umanitate, după exemplul omului

Așadar, fericiții Părinți au socotit omul drept o imagine-tip pentru Hristos, întrucât voiau să arate ca într-un tablou faptul că El este văzut și nevăzut, muritor și nemuritor, palpabil și impalpabil. Adepții rău-cugetători ai monofiziților, luând drept pretext spusele Sfinților Părinți, se folosesc de exemplul omului nu ca de o imagine-tip, ci pentru a argumenta egalitatea dintre firi din [ipostasul lui] Hristos. Căci l-au ascultat pe Sever spunând: „Așa cum, în ce privește firea unică a omului, o parte este sufletul, iar cealaltă trupul, tot așa și în privința lui Hristos și a firii Lui unice, trupul [umanitatea] și dumnezeirea alcătuiesc cele două părți.” Aceasta nu înseamnă nimic altceva decât a mărturisi că Hristos este [alcătuit] din două realități imperfecte, dintr-o dumnezeire nedeplină și dintr-o umanitate nedeplină și că El nu este desăvârșit în dumnezeirea și umanitatea Sa, ci este pe jumătate Dumnezeu și pe jumătate om.

Dar noi, respingând această absurditate, le vom răspunde următoarele. Mai întâi le vom spune că lucrurile [în sine] nu sunt asemănătoare cu exemplele [oferite]: pentru că în Scriptură

și viermele¹ este tip al lui Hristos, precum sunt și leul², și oaia³, și mielul, și finicul⁴, și crinul⁵, și mă-rul⁶; dar [Hristos] nu Se aseamănă cu nici unul dintre acestea după natura proprie firii⁷ Sale.

În al doilea rând, le vom spune iarăși: Dacă altceva este exemplul adus de voi despre Hristos, și altceva este ceea ce, în urma venirii Sale, a asumat, oare ați avea [de spus] ceva logic despre asta? Întrucât acest exemplu (și mă refer la om) [semnifică faptul că] a unit cu Sine, după ipostas, cele două naturi parțiale ale noastre⁸, după cum afirmați, în acest fel vă acuzați și mai grav atunci când mărturisiți despre El două firi, una desăvârșită – a lui Dumnezeu-Cuvântul, și altele două jumătăți [de fire] – cea a sufletului și cea a trupului nostru.

Și vei afla și în alte nenumărate moduri exemplul omului ca nefiind asemănător lui Hristos. Căci omul este alcătuit din două realități create, adică din suflet și din trup, pe când Hristos este din dumnezeirea necreată și din umanitatea creată; omul este din două [realități] circumscrise, pe când Hristos din trupul circumscris și din dumnezeirea necircumscrisă; omul este alcātu-

¹ Ps. 21, 6.

² Fac. 49, 9; Apoc. 5, 5.

³ Is. 53, 7; F.A. 8, 32.

⁴ Ps. 91, 13; Ier. 41, 11.

⁵ Cânt. 2, 2.

⁶ Cânt. 2, 3; Pild. 25, 11.

⁷ Ad litteram, κατ' οὐσίαν φυσικὴν (după natura firească).

⁸ Τὰς μερικὰς οὐσίας.

it dintr-o realitate materială și din una noetică, pe când Hristos din Dumnezeu-Cuvântul și din omul rațional în existența sa noetică; căci nici trupul n-a fost întemeiat înainte de suflet, și nici sufletul înainte de trup, pe când Dumnezeu-Cuvântul există dinainte de toți vecii și înaintea sufletelor și trupurilor.

Și altele mii de acest fel vei afla despre dumnezeire care nu sunt pe potriva nici a sufletului, nici a trupului.

Comentariu. Hristos este alcătuit din două realități nemuritoare (Cuvântul și sufletul) și din trupul muritor. Și cum ar fi cu puțință existența unei singure firi în cazul unei asemenea diferențe de natură și a deosebirii mai presus de amestecare [a firilor]?

Iar dacă Sever încă mai insistă să demonstreze egalitatea dintre alcătuirea omului și unirea inefabilă a [firilor] lui Hristos, să învețe nepricepatul că acela care vrea să cerceteze mai îndeaproape alcătuirea omului Îl va afla alcătuit nu numai din două firi, ci din mai multe. Căci din patru naturi simple, adică elemente¹, este alcătuit trupul, și, în afară de acestea, de altă natură este sufletul și de altă natură e [firea] lui Dumnezeu-Cuvântul. Astfel că omul trebuie înțeles în raport cu Hristos ca exemplu, și nu din perspectiva egalității.

¹Εκ οὐσιῶν ἀπλῶν ἤτοι τῶν στοιχείων.

XIX. Contradicția dintre un pavlician pervertit și un severian care afirmă că alcătuirea omului este similară celei a lui Hristos

Pavlicianul¹. „Străduindu-se să arate că Hristos este în parte Dumnezeu, în parte om, cu o fire alcătuită din două firi imperfecte, Sever aduce persistent în fața noastră exemplul omului, cu toate că nici textele mozaice, nici cele profetice, nici Evangheliile nu mărturisesc faptul că sufletul și trupul omului sunt tip al alcătuirii [ipostasului] lui Hristos. Dar a fost orbit, lepădând prefigurările aflate în dumnezeieștile *Scripturi* cu privire la Hristos și născocind propriile lui mituri. Căci în Sfânta *Scriptură* tip al lui Hristos și prototip zugrăvit de Dumnezeu sunt dumnezeiescul Isaac și berbecul junghiat în locul său², care prefigurează lămurit cele două persoane ale sale de naturi diferite³. Iar ceata prealăudaților Părinți a știut să atribuie lui Hristos nu numai

¹ Pavlicienii au fost identificați cu adepții lui Pavel din Samosata. În acord cu Marcel RICHARD („Anastase le Sinaïte, l'Hodegos et le monothélisme”, în: *REB* 16[1958], pp. 29-42. p. 30), capitolul XIX nu face nici o aluzie la monotelism. De altfel, nu este exclus, pe temeiul unor mărturii interne din *Călăuza* (PG 89, 44A, 48B, 248B, 252C, 256C, 257A), ca Anastasie să fi scris o lucrare specială împotriva monoteiștilor, pierdută astăzi; s-ar putea, de altfel, ca pavlicianul din *Călăuza* să aparțină facțiunii pavlicienilor din colonia monofizită alexandrină rămasă fidelă Patriarhului iacobit al Antiohiei Pavel al II-lea cel Negru (550-575), pe care Patriarhul Serghie al Constantinopolului a încercat s-o câștige prin politica sa.

² *Fac.* 22, 12-13.

³ *Ἐτερογενῶν.*

acest tip, ci și multe altele, mă refer la dumnezeiescul Moise și la coșul în care a fost închis și care a fost aruncat de însăși mama sa în apele râului¹; de asemenea, dumnezeiasca *Scriptură*, propovăduind pentru noi cele două ipostasuri ale lui Hristos prin mijlocirea lui Moise și a chivotului, precum și prin celălalt chivot alcătuit din lemn ce nu putrezește și aur², ne aduce în față un tip deslușit al firilor de naturi diferite, adică al ipostasurilor lui Hristos. Oare ce i se pare lui Sever că ar sugera năstrapa de aur³, în care se afla mana cerească, dacă nu ipostasurile de alt gen și de naturi diferite ale lui Hristos? La fel și cele două turturele (cea junghiată și cea nejunghiată)⁴ semnifică neîndoielnic cele două persoane ale lui Hristos, adică persoana dumnezeirii Sale nepătimitoare și persoana trupului Său pătimitor. După cum, de asemenea, și cei doi țapi (cel junghiat și cel căruia i se va da drumul în pustie)⁵ ne adevăresc în chip evident deosebirea dintre ipostasurile proprii lui Emanuil, Cel ce a ființat atât în chipul lui Dumnezeu, cât și în chipul omului⁶."

Și dacă Sever și cei dimpreună cu el, care tăgăduiesc Întruparea Mântuitorului, la auzul aces-

¹ *Ieș.* 2, 3.

² *Ieș.* 25, 10 (LXX).

³ *Ieș.* 16, 33; *Evr.* 9, 4.

⁴ *Scil.* cea junghiată și cea adusă ardere de tot (*cf. Lev.* 5, 7; *Num.* 6, 10-11).

⁵ *Lev.* 16, 8-10.

⁶ *Cf. Fil.* 2, 6.

tora, se vor zgăria¹ și își vor sfâșia carnea, vor [fi nevoiți] să recunoască neîndoielnic că exemplele nu se aseamănă cu lucrurile [pe care le simbolizează]. Deci, necugetatule, recunoaște că nici exemplul omului nu poate fi predicat a fi întru totul egal unirii [dintre firi] și Întrupării lui Hristos, cu scopul defăimării ambelor firi.

Comentariu. Nu este vătămător să cunoaștem aceste lucruri rostite de eretici unii împotriva altora și să zdrobim cuiul celor cu rea purtare prin cui².

XX. Nelămuriri silogistice adresate acefaliilor, sub formă de întrebare și răspuns, despre unirea negrăită a [firilor] lui Hristos, pe temeiul faptului că aceștia susțin că după unire nu se mai poate vorbi de două firi

Întrebarea ortodoxului. Mărturisești că Dumnezeu-Cuvântul în Întrupare S-a unit [cu firea umană] ipostatic și negrăit în pânțele și pieptul preacuratei și pururea Fecioarei Maria sau că a fost o simplă sălășluire, aidoma cu a celorlalți oameni, ca într-o casă sau cort, după cum susține Nestorie?

Acefalul. Evident că mărturisim pe Dumnezeu-Cuvântul unit ipostatic, negrăit și nedespărțit cu firea, în pânțele și măruntaiele ei, așa cum au propovăduit Sfinții Părinți.

¹ Scil. mușca.

² Cf. proverbului antic „Cui pe cui scoate”, menționat de Aristotel (*Politikon* 1314a5).

Ortodoxul. Acesta este adevărul, și așa credem și așa propovăduim. Spune-mi deci, rogu-te, prietene, odată ce Dumnezeu-Cuvântul S-a unit ipostatic cu cele dinlăuntru, cu carnea și măruntaiele prealăudatei Născătoare de Dumnezeu și a luat trup și nedespărțit și neseplat S-a unit cu preacurata existență a acesteia, când L-a purtat în pântece pe Cel unit ipostatic cu ea vreme de nouă luni, Fecioara și Dumnezeu-Cuvântul Care este unit ipostatic cu carnea ei erau o fire sau două? Și dacă vei susține că firea femeii și a lui Dumnezeu-Cuvântul era una, spune-mi, cât din această singură fire a luat Hristos prin nașterea Sa, când S-a despărțit de ea și cât a rămas în Fecioară? Dacă nu există doar o fire, ci două, după ce Dumnezeu-Cuvântul S-a unit ipostatic [cu firea umană] în pântecul Fecioarei, de ce căutați zadarnic pretexte pentru a susține că e cu neputință să existe două firi după unirea ipostatică?

Altă [întrebare]. Mutarea purcezătoare dintr-un loc în altul nu este a firii necircumscrise; căci Cuvântul și Dumnezeu plinesc cerul și pământul. Întrupându-Se, deci, și născându-Se din Sfânta Fecioară, cum a ieșit și S-a separat de ea Hristos? După trup, în mod simplu, sau și după trup și după dumnezeire? Dacă vei spune că S-a separat de Maica Sa prin naștere numai după trup, atunci vei gândi asemenea lui Nestorie. Iar dacă despărțirea de Maica [Fecioara] s-a făcut și după trup și după dumnezeire, în ce fel dumnezeirea

unită ipostatic cu măruntaiele și sânghiurile Sfintei Fecioare s-a separat prin nașterea din ea?

O altă reformulare a aceleiași probleme. Întrebare. Cum socotești că Preasfântul Duh S-a pogorât la Iordan asupra lui Hristos și a rămas peste El? În chip ipostatic, după ființă și într-adevăr, sau după un anume har și o anume sfințire, precum în cazul profeților și al oamenilor simpli, după cum pretind ereticii?¹

Acefalul. E evident că Duhul Sfânt a venit și rămas asupra lui Hristos după ființă, și nu precum în cazul vreunuia dintre profeți.

Ortodoxul. Spune-mi, așadar, rogu-te, dat fiind că Duhul Sfânt a rămas asupra lui Hristos în chip ipostatic, după cum afirmi, Cuvântul și Trupul [Său] și Duhul Sfânt sunt o singură fire sau două?

Altă întrebare către aceiași. Dumnezeuiescul Apostol spune că în Hristos „locuiește, trupește, toată plinătatea Dumnezeirii”². E limpede că în unirea petrecută atunci în Sfânta Fecioară s-a sălășluit negrăit în aceasta „toată plinătatea Dumnezeirii”. Deci, aflându-se în aceasta „toată plinătatea Dumnezeirii” nedespărțită, firea Fecioarei și a „întregii plinătăți a Dumnezeirii” a fost una sau îndoită, în urma unirii?

Altă [întrebare]. Dacă pentru faptul că Dumnezeu-Cuvântul și trupul Său însuflețit sunt nedespărțite și neîmpărțite, Dumnezeu-Cuvân-

¹In. 1, 32 ș.urm.

²Col. 2, 9.

tul și Trupul [Său] alcătuiesc o singură ființă, atunci neîndoielnic, fiindcă Acesta este nedespărțit de tronul heruvimic¹, tronul și Dumnezeu-Cuvântul aflat pe el sunt o singură fire.

Altă [întrebare]. Netrupescul cu netrupescul și ceea ce este imaterial cu ceea ce este imaterial negreșit se află într-o relație mai apropiată și mai lesnicioasă și mai greu de despartit (de vreme ce sunt de aceeași fire, spirituale și de aceeași natură) în comparație cu relația dintre netrupesc și material, dintre neperisabil și perisabil, dintre nepătimitor și pătimitor, dintre necircumscriș și circumscriș. Prin urmare, dacă pe temeiul unirii nedespărțite trupul circumscriș și muritor și Dumnezeu-Cuvântul Cel necircumscriș Care se află în el alcătuiesc o singură fire, cu atât mai mult un singur Ipostas vor fi Dumnezeu-Tatăl și Fiul Său Cel nedespărțit de Sânurile Sale, dacă slăvești pe Fiul ca fiind nedespărțit de sânurile părintești². Pentru că oricâte uniri ai enumera ale creatului cu necreatul, socotesc că acestea n-ar putea fi mai intime legate decât existența perihoretică³ a Ipostasurilor dumnezeiești⁴, care sunt de aceeași fire⁵, părtășe aceleiași firi⁶ și imateriale, chiar dacă noi credem, desigur, că Treimea cea deoființă e alcătuită din trei Ipostasuri neamestecate.

¹ *Cânt. celor trei tineri* 1, 31; *Ps.* 79, 2; 98, 2; *Is.* 37, 16; *lez.* 10, 18.

² *In.* 1, 18.

³ *Συναλλήλος.*

⁴ Grigorie Teologul, *Oratio* 34, 8, PG 36, 249A.

⁵ *Ὁμοφύης.*

⁶ *Συμφυής.*

Altă [întrebare]. În timp ce Sever și Timotei și voi spuneți că „Firea lui Hristos este numai dumnezeirea”, când Hristos spune către ucenicii Săi despre Lazăr că „a murit și Mă bucur pentru că n-am fost acolo”¹, cum, Dumnezeu fiind, nu s-a aflat acolo? În ce loc e cu putință să nu se afle Dumnezeu? Fără îndoială, Dumnezeu nu se află nici în inima lui Sever și nici în inima voastră. De aceea, despre inimile voastre spune sfântul înger: „A înviat, nu este aici”², adică în sufletele voastre.

Comentariu. Util prin conciziunea [sa].

XXI, 1. De vreme ce monofiziții repetă și promovează [neîncetat] aceleași despre aceleași, e necesar ca și noi să le repetăm cuvintele Sfinților Părinți. Așadar, le vom aminti pe scurt, ca în cea de-a doua discuție a noastră cu ei (care se află mai sus, în caietul³ al treisprezecelea).

Întrebându-i dacă e pe potrivă firii omenеști a lui Hristos orice neînsemnată mărturie evanghelică, apostolică, profetică și mozaică, precum: „Domnul Dumnezeu va ridica vouă profet”⁴, și „ajuns-am ca un om neajutorat”⁵, și „Iată că Sluga Mea va ajunge la pricepere”⁶ și „Om este, ci-

¹ *In.* 11, 14-15.

² *Mc.* 16, 6.

³ Autorul se referă probabil la una dintre discuțiile menționate în cap. X.

⁴ *Deut.* 18, 15; *F.A.* 3, 22; 7, 37.

⁵ *Ps.* 87, 4.

⁶ *Is.* 52, 13 (LXX).

ne-L va cunoaște pe El?"¹; și, iarăși, din mărturiile evanghelice: „Tatăl Meu este mai mare decât Mine”², și „Eu nu pot să fac de la Mine nimic”³, și „pe Mine nu Mă aveți totdeauna”⁴, și „De ce căutați să Mă ucideți pe Mine, Omul care v-am spus adevărul?”⁵, și „Lazăr a murit și Mă bucur pentru că n-am fost acolo”⁶, și ceea ce s-a spus de către înger: „A înviat, nu este aici”⁷, și „Iisus sporeea cu înțelepciunea și cu vârsta”⁸, și „le era supus [părinților] Săi”⁹, și „Dumnezeu (...) a înviat pe Domnul”¹⁰, și „A slăvit pe Fiul Său Iisus”¹¹, adică pe sluga Sa; și, după cum voi arăta pe scurt, despre orice cuvânt din Sfânta Scriptură referitor la condiția modestă a lui Hristos, îi vom întreba: după care dintre firile lui Hristos sunt rostite aceste lucruri smerite? Evitând ei să numească trupul¹² lui Hristos *fire*, vor răspunde că acestea se afirmă cu referire la umanitatea lui Hristos, după ceea ce a fost asumat, ceea ce e vizibil, după trup și după carne; și vor numi cu alte nenumărate nume umanitatea lui Hristos, dar *fire* nu-și vor îngă-

¹ Jer. 17, 9 (LXX).

² In. 14, 28.

³ In. 5, 30.

⁴ Mt. 26, 11; In. 12, 8.

⁵ In. 8, 40.

⁶ In. 11, 14-15.

⁷ Mc. 16, 6.

⁸ Lc. 2, 40 și 52.

⁹ Lc. 2, 51.

¹⁰ I Cor. 6, 14.

¹¹ F.A. 3, 13.

¹² Σάρξ.

dui s-o numească cu nici un preț. Apoi îi vom întreba: „Din care cauză refuzați să numiți umanitatea lui Hristos *fire*?” Și vor răspunde: „Dacă o vom numi *fire*, vom fi cu totul constrânși s-o numim și persoană și vom ajunge să mărturisim două persoane, asemenea lui Nestorie. Pentru că nu există *fire* nepersonală.”

Întrebarea ortodoxului cu privire la acestea: „De ce, așadar, bărbaților, tot cel ce numește trupul Domnului *fire*, precum a afirmat și Sinodul de la Calcedon, va fi nestorian?” La aceasta [adeptii] lui Sever răspund: „Da, căci nu există *fire* nepersonală.” Așadar, când declară acestea, le replicăm cu spusele Sfinților Părinți de mai înainte, care numesc trupul lui Hristos *fire* și după unire, și-i învinovățim că nu calcă pe urmele Sfinților Părinți, ci, ascultând de legiuirea lui Sever, resping mărturiile Părinților și-i socotesc pe aceștia nestorienii, întrucât numesc trupul¹ lui Hristos *fire*.

Se comportă astfel din dușmănie față de Sinodul de la Calcedon; pentru aceea tăgăduiesc pe Sfinții Părinți și urmează mai degrabă lui Sever, dascălul lor, care a legiuit în chip rău pentru ei și a spus că: „Să nu primiți mărturia care afirmă două firi în Hristos, chiar dacă ar aparține lui Chiril!” Căci Sever, după cum am spus și altădată, cunoscând că mărturia în favoarea celor două firi nedespărțite ale lui Hristos este patristică și ireproșabilă și neputând să o combată, „își abate

¹ Σάρξ.

inima spre cuvinte de vicleșug”¹, spunând lui Nestorios și Simpliciu că „Până la vremea lui Nestorios mărturia în favoarea celor două firi era acceptată; dar după Nestorios această mărturie a fost respinsă”, Hristos ajungând să nu mai aibă două firi, ci una; „și trebuie”, zice, „în funcție de ani și de ereziile care apar, să schimbăm și să modificăm dogmele lui Hristos”; și, în chip necesar, de asemenea, m-am îngrijit ca, pe temeiul Sinodului de la Efes, care a avut loc în vremea dumnezeiescului Chiril, să fie respinse reaua-voință și viclenia acestuia, arătând că înaintea lui Nestorios, acum două sute de ani, s-au ivit erezii ce susțineau în chip rău separația [firilor] în Hristos, iar fericiții Părinți, care au trăit chiar pe vremea ereziarhilor, n-au încetat nici o clipă să afirme două firi nedespărțite în Hristos. Și astfel Artemon, care a trăit cu două sute de ani înaintea Sinodului de la Niceea, este primul ereziarh care a împărțit în două pe Hristos. După acesta și Origen a învățat că Hristos a fost un om simplu; după care Pavel din Samosata, cu optzeci de ani înaintea aceluiași Sinod, a reluat erezia lui Artemon. Și din nou, după Pavel și sfântul Sinod, Teodor al Antiohiei, dascălul lui Nestorios, și Diodor au învățat că Hristos este [împărțit] în două; și așa după ei a apărut nelegiuitul Nestorios. Cum se face că toți marii Părinți consacrați care au trăit de la Artemon până la Nestorios nu au încetat să susțină două firi în Hristos?

¹Ps. 140, 1.

XXI, 2.

Și, ca argument că așa stau lucrurile, ascultă începutul și chestiunea dezbătute la Sinodul de la Efes, care conțin următoarele.

Protestul exprimat în mod public de către clericii din Constantinopol și făcut cunoscut în biserică referitor la faptul că Nestorie este asemenea-cugetător lui Pavel din Samosata

Conjur în numele Sfintei Treimi pe cel ce primește acest înscris să îl aducă la cunoștința episcopilor, preoților, diaconilor, anagnoștilor și laicilor, locuitori ai Constantinopolului, și vinovăția acestui eretic Nestorie să fie dată spre cercetare, întrucât este asemenea-cugetător lui Pavel din Samosata, care a fost anatematizat în urmă cu o sută șaiszeci de ani de către Părinții și episcopii ortodocși. Cele afirmate de fiecare dintre ei sunt următoarele:

Pavel a spus: „Maria n-a născut pe Cuvântul.”

Nestorie a spus, consimțind: „Maria, prietene, n-a născut dumnezeirea.”

Pavel a adăugat: „Nici nu a existat mai înainte de veci.”

Nestorie a zis: „I-au rânduit dumnezeirii, Creatorul veacurilor, o mamă supusă timpului.”

Pavel a spus, la rândul său: „Maria L-a primit pe Cuvântul, dar nu este mai veche de zile decât Cuvântul.”

Nestorie a afirmat: „Cum L-a născut Maria pe Cel care este mai străvechi decât ea?”

Pavel a declarat: „Maria a născut un om asemănător nouă.”

Nestorie a spus: „Cel Născut din Fecioară este om.”

Pavel a spus: „Este superior întru toate, pentru că harul aflat peste El este de la Duhul Sfânt și din profeții și din Scripturi.”

Nestorie a spus: „«Am văzut Duhul coborându-Se, din cer, ca un porumbel și a rămas peste El»¹: Acela ce I-a hărăzit Lui înălțarea («poruncind», zice, «Apostolilor pe care i-a ales»², S-a înălțat prin Duhul Sfânt), Acela care I-a dăruit o asemenea slavă lui Hristos.”

Pavel a zis: „Ca nu cumva Cel uns din[tre urmașii lui] David să fie străin de înțelepciune, și nici înțelepciunea să locuiască în felul acesta în altcineva. Căci [înțelepciunea] a fost în profeți și cu atât mai mult în Moise și în mulți alți oameni³, dar mai mult în Hristos, ca într-un templu.” Iar în altă parte învață că altcineva este Iisus Hristos și altcineva Cuvântul.

Nestorie a spus: „Nu este îngăduit ca Acela ce S-a născut mai înainte de veci să Se nască încă o dată, și aceasta [să se petreacă] după dumnezeire.”

Iată că din mărturia Sfântului Sinod este incriminat mincinosul Sever, care spune că

¹ *In.* 1, 32.

² *F.A.* 1, 2.

³ *Ad litteram*, domni.

necuratul Nestorie este începătorul acestei despărțiri [a lui Hristos în două].

Așadar, Sfinții Părinți de pe vremea lui Artemon, și a lui Pavel, și a lui Diodor, și a lui Teodor au învățat (ca și noi) în chip drept-credincios că firile cele două ale lui Hristos sunt unite, pe când Artemon, și Pavel, și Teodor, și Diodor, și Nestorie [au învățat că sunt] despărțite; astfel că rău nu e a le socoti două, ci a le separa pe acestea una de alta și a nu predica unirea ipostatică.

XXI, 3.

Respingerea expunerii și a legiurilor de prisos și nedemne ale lui Sever, alcătuite pentru Ne-falios și alți câțiva, în care se spun următoarele:

„Potrivit cu bolile, adică ereziile ivite, trebuie pregătite și medicamentele dogmelor; căci dacă un oarecare medic”, zice, „ar interzice consumul dintr-o apă infectată, nimeni nu i-ar putea replica că: «Medicii de dinainte n-au interzis defel consumul de apă». Căci se va auzi neîntârziat din partea medicului: «Vezi cum se răspândește boala și tu vrei să iei ca măsură pentru [tratarea] ei viața sănătoasă?»”

Unele ca acestea a rânduit inimosul Sever, pe care în chip profetic cugetătorul de cele dumnezeiești Vasile îl nimicește și-i închide gura în *Epistola către Olimpie Scolasticul*, care era arian

și urzea aceleași „argumentații”¹ precum Sever. Către acesta Vasile, Sfântul lui Dumnezeu, spune următoarele: „Dar și-au născocit o oarecare dogmă iscusită ca să-și justifice inovațiile: se folosesc de cuvintele credinței² după obiceiul medicilor care se poartă de fiecare dată diferit în raport cu boala de tratat. Nu e nevoie să judec eu falsitatea acestui silogism, ci e necesar ca voi să-l înțelegeți. Căci vă va da Domnul pricepere³ spre a înțelege care cuvânt este drept și care viclean și pervertit. Căci dacă trebuie să alcătuim alte învățături de credință și după o vreme trebuie să le schimbăm, mincinoasă e hotărârea celui ce a spus: «Un Domn, o credință»⁴.”⁵ Părințele [nostru] a scris acestea în chip profetic, spre rușinarea și nimicirea legiurii lui Sever, cu toate că a trăit cu mulți ani înaintea lui Sever.

XXI, 4. Recapitulare succintă care vădește scopul exegetului [și] cum înțelege iconomia lui Hristos

Pentru ca nu cumva vreunul dintre cei necugetați să creadă că noi pe temeiul celor mai înainte afirmate am căzut în nebunia lui Nestorie cel rău-credincios, voi spune pe scurt ce gândesc de-

¹ *Ἀφορολογία* (*hapax legomenon*), argumentație în sens peiorativ.

² *Scil.* termenii dogmatici.

³ *II Tim.* 2, 7.

⁴ *Ef.* 4, 5.

⁵ *Ep.* 226, 3, PG 32 848 C.

spre sufletul și trupul și duhul lui Hristos. Mărturisesc nepătata umanitate a sufletului și a trupului Său ca fiind unită în felul acesta ipostatic cu preacurata Sa dumnezeire, așa cum sufletul nostru se află unit cu trupul nostru. Și așa cum acela, care s-a arătat lui Nabucodonosor în cuptorul de foc ca prefigurare a lui Hristos într-o asemănarea Fiului lui Dumnezeu, avea în întregime chip de om, stătea în mijlocul focului și ardea dimpreună cu focul și era cu totul de foc, la fel a fost și umanitatea lui Hristos, toată în întregime Dumnezeu și în Dumnezeu și dimpreună cu Dumnezeu. Și așa cum cineva, dacă ar fi intrat în cuptorul acela de foc și ar fi tăiat sau pălmuit sau legat sau tuns sau străpuns pe cel ce era la înfățișare asemenea Fiului lui Dumnezeu, nicidecum nu s-ar fi îndepărtat focul de foc, nici nu l-ar fi stins, pentru faptul că era pe deplin amestecat cu focul, la fel și privitor la Hristos, Fiul lui Dumnezeu, focul dumnezeirii nu s-a despărțit și nu se va despărți în nici o clipă, în nici un loc sau lucru în veacul veacului de umanitatea Sa [luată] din aceea către care îngerul a spus: „Bucură-te, ceea ce ești plină de har, Domnul este cu tine!”¹. Ci mărturisim că între preasfântul trup și suflet ale lui Hristos și trupurile și sufletele noastre a existat o așa de mare diferență de slavă și strălucire câtă a existat între înfățișarea Aceluia din cuptor și celelalte trupuri care nu se aflau în cuptor și în foc. Prin

¹Lc. 1, 28.

urmare spunem că preasfântul Său trup este îndumnezeit și toate cele ale trupului sunt îndumnezeite și preacuratul Său suflet este dimpreună cu Dumnezeu și toate trăsăturile acestuia sunt în aceeași măsură îndumnezeite și asemenea lui Dumnezeu, fiecare dintre firi păstrând în chip neamestecat, neschimbat și nedespărțit calitatea proprie în hotarele unei persoane compuse, așa cum fericirii Părinți ne-au transmis [prin tradiție] în chip dreptcredincios. Și mărturisim că sufletul și trupul și toate trăsăturile lor idiomatice unite cu Dumnezeu-Cuvântul în chip ipostatic au fost supuse Acestuia și conduse de El într-o relație de supunere superioară oricărei alte relații de supunere [față de El] a unei realități create, întrucât se aflau într-o unire cu Dumnezeu-Cuvântul superioară oricărei alte uniri posibile [cu de El] a celor create.

XXII, 1. Explicație preliminară a scopului capitolelor următoare

Vasile, cu numele Împărăției cerești¹ și părtaș acesteia, spune că simplu e cuvântul adevărului, adică lipsit de viclenie, ușor și nemeșteșugit. Pentru că toate cuvintele dumnezeiești sunt pe față și fără ocoliș pentru cei înțelepți și lipsiți de răutate și care Îl caută pe Domnul cu inimă dreaptă; iar în inimile necugetate înțelepciunea

¹O figură de stil bazată pe etimologia cuvintelor *Βασιλεία* (Împărăție) și *Βασιλειος* (Vasile).

lui Dumnezeu nu intră; și din această cauză orice ar auzi sau ar citi nu pregetă să combată și să înfiereze, mânați de un cuget mândru și dornic să placă oamenilor. Spune-mi, așadar, ce poate fi mai sigur, mai dumnezeiesc și mai adevărat decât cuvântul Teologului care spune: „La început era Cuvântul”¹? Și totuși Arie, pe care diavolul l-a înghițit, s-a năpustit asupra acestei teologii spunând: „Bine a spus Ioan: «La început era Cuvântul» – adică Logosul dumnezeiesc; căci n-a spus: «La început era Fiul», ci cuvântul rostit al lui Dumnezeu.” Prin urmare, iubiți frați, cel îmboldit de duhul diavolului e gata să pervertească orice cuvânt scripturistic și de învățătură. Și voi încerca a arăta neîntârziat acest lucru în chip lămurit pentru cei ce în viitor vor avea de gând să atace din rea voință expunerea noastră, a căror „osândă va fi dreaptă”² și pedeapsa mai presus de îndoială.

XXII, 2. Scopul abil al discuției cu cei care pervertesc și tâlcuiesc greșit cuvintele Scripturii și ale Părinților despre Hristos, Dumnezeuul nostru

Cuvântul înțeleptului legiuiește pentru cei care vor în chip înțelept să grăiască cuvintele înțelepte ale lui Dumnezeu, zicând: „Nu răspunde nebunului la nebunia lui. Răspunde nebunului după nebunia lui, ca să nu se creadă înțelept în ochii

¹In. 1, 1.

²Rm. 5, 8.

lui.”¹ Ceea ce spune înțeleptul Solomon înseamnă următoarele. Dacă un necugetat, cu dorința de a răstălmăci dumnezeieștile Scripturi te întrebă despre cele de negrăit și mai presus de înțelegere: „De unde e evident că Fiul lui Dumnezeu este născut, iar Duhul Sfânt purces?” sau: „Cum se poate să fie Cel Născut dimpreună-veșnic cu Cel ce L-a născut?” și, într-un cuvânt, ori de câte ori caută a cerceta dintr-o rea deprindere cele mai presus de pricepere și înțelese numai prin credință, ba mai degrabă mărturisite, dar cu neputință de înțeles [omenește], să nu răspunzi necredinței sale iscoditoare, lăsându-te îmboldit și tu împreună cu el de dorința de a cerceta cele ce sunt mai adânci decât orice căutare și cercetare și necunoscute întregii zidiri, ci răspunde-i „după nebunia lui”, făcând cunoscute cele ce sunt în chip obișnuit mărturisite de toți creștinii, grăite, gândite și cugetate printr-o credință fără vicleșug în Biserică. Despre acestea am fost și noi întrebați în Răsărit de către creștinii apostafați de acum, cu o experiență sporită în privința cuvintelor evanghelice și ale Legii [mozaice], între care se numără și următoarele.

Nelămuriri ale celor care s-au lepădat de Biserică adresate creștinilor

a. De unde reiese că sufletul nostru este creat sau că e nemuritor, de vreme ce în Legea [mozaică] nu se află nici o mărturie despre acest lucru?

¹ Pild. 26, 4-5.

b. Cine-mi poate spune dacă *Facerea* este o scriere a lui Moise? Căci nu are menționat, precum celelalte cărți ale Profetilor, numele autorului. În afară de aceasta, și pentru faptul că în multe locuri pare a nu spune adevărul; între acestea se numără hotărârea lui Dumnezeu în privința mâncării [din pom]¹ și cea referitoare la prigonirea lui Israel, vreme de patru sute de ani, în Egipt; căci au avut de suferit o sută patruzeci de ani după moartea lui Iosif². De asemenea, nici hotarul rânduit de Dumnezeu vieții oamenilor nu s-a stabilit pe vremea lui Noe, fiindcă a spus că oamenii aceia vor trăi o sută douăzeci de ani până la potop³.

c. De asemenea, deși *Leviticul* conține multe prevederi cu privire la jertfele de carne, ulterior Dumnezeu spune, prin Isaia⁴ și Ieremia⁵, că n-a dat nici o poruncă referitoare la jertfe și arderile de tot.

d. Și iarăși, făgăduind că Legea va fi Lege veșnică, de ce n-a rânduit ca prevederile ei să fie veșnice?

e. Și făgăduind să dea urmașilor lui Israel posesiunea dintre Egipt și Eufrat, nu le-a dat nici a zecea parte din făgăduință⁶.

¹ *Fac.* 3, 3.

² *Cf. Fac.* 15, 13, *F.A.* 7, 6 și *Gal.* 3, 17.

³ *Fac.* 6, 3.

⁴ *Is.* 58, 1 ș.urm.

⁵ *Ier.* 44, 1 ș.urm.

⁶ *Deut.* 11, 24.

Aceste [obiecții] privesc Vechiul [Testament]; nelămuriri din partea acelorași necredincioși referitoare la Noul Testament.

a. De vreme ce Evanghelia nu afirmă că mormântul era pecetluit¹ când Hristos a înviat, pe ce temei dovediți acest lucru?

b. Deși Evanghelia numește pretutindeni pe Iosif bărbatul Mariei², voi de ce nu recunoașteți aceasta?

c. Dacă Evanghelia a numit zămisirea lui Hristos din Fecioară fără de sămânță, de ce n-a numit și nașterea din Fecioară nesticăcioasă, precum faceți voi?

d. Dacă Ioan o numește pe Maria soră a Maicii lui Iisus, voi de ce n-o numiți așa?³

e. De ce Hristos, cu toate că a spus că va sta în iad trei zile întregi și trei nopți, asemenea întru totul lui Iona⁴, nu a făcut întocmai ca Iona, precum a spus?

f. Cum, iarăși, într-o Evanghelie poruncește să se ia încălțăminte și toiag⁵, iar în alta interzice atât toiagul, cât și încălțăminte⁶?

g. De vreme ce evangheliștii nu menționează nicăieri, de unde știți că Hristos S-a născut în peșteră? Căci nu se spune asemenea lucru în Evanghelii.

¹ Mt. 27, 66.

² Mt. 1, 16; Lc. 1, 27.

³ In. 19, 25.

⁴ Mt. 12, 40.

⁵ Mc. 6, 8.

⁶ Mt. 10, 10.

h. Dacă Iisus pe acelea pe care a început să le înfăptuiască le-a și propovăduit, de ce când a fost palmuit pe un obraz nu și l-a întors și pe ce-lălalt¹, ci i-a cerut socoteală celui ce L-a lovit?²

i. De vreme ce Evanghelia numește creat, adică născut³, pe Hristos, cum numiți voi o parte a Sa creată, iar pe cealaltă necreată? Căci Matei spune: „Cartea nașterii⁴”, adică a facerii „lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam”⁵.

j. Dacă afirmați că Dumnezeu este necuprins, plinind asemenea și cerul și pământul, cum S-a pogorât Cuvântul din cer și iarăși S-a înălțat acolo?

k. Dacă Dumnezeu-Cuvântul se afla în lume cu Dumnezeirea și înainte de Întrupare, după cum spune Ioan Evanghelistul⁶, cum susțineți că S-a pogorât din cer în pântecul Mariei? Căci dacă ar fi fost aici și înainte de Întrupare, e limpede că nu S-a pogorât. Iar dacă S-a pogorât prin întruparea Sa, e lămurit că era hotărnicit în cer, asemenea îngerilor.

l. Dacă atât Fiul, cât și Duhul Sfânt sunt din Tatăl, e evident că este Tată al Amândurora, și Duhul Sfânt este și El vlăstar al Acestuia. Iar dacă nu sunteți de acord, să ne spuneți Cine a ieșit mai întâi din Tatăl și cine al doilea, Fiul sau

¹ Mt. 5, 39.

² In. 18, 23.

³ Lc. 1, 31; In. 14.

⁴ Scil. a neamului, a arborelui genealogic.

⁵ Mt. 1, 1.

⁶ In. 1, 10.

Duhul Sfânt? Iar dacă au ieșit concomitent¹, e clar că Tatăl a născut gemeni, iar Fiul și Duhul Sfânt sunt frați dumnezeiești. Care, așadar, ar fi diferența dintre naștere și purcedere privitor la dumnezeirea necircumscrișă, nesupusă mișcării și nedespărțită?

m. De unde se poate demonstra că Logosul lui Dumnezeu este Dumnezeu enipostaziat, de asemenea că Duhul lui Dumnezeu este Dumnezeu și Ipostas al lui Dumnezeu, că mintea² lui Dumnezeu nu este un alt Dumnezeu și un alt Ipostas, nici inima lui Dumnezeu, nici dreapta lui Dumnezeu, nici brațul lui Dumnezeu și nici celelalte pe care Scriptura le afirmă despre Dumnezeu?

n. Cum, deși Ucenicii erau unsprezece înainte de Înălțarea lui Hristos, Pavel spune că, după ce a înviat „S-a arătat celor doisprezece”³ Ucenici? Căci nici Matia și nici Pavel nu se numărau încă printre ucenici⁴?

o. Cum, deși Hristos a făgăduit celor care vor lăsa pentru El țarine, soții, copii, averi, că le va da însutit în veacul acesta⁵, nu și-a ținut făgăduința?

Comentariu. Aceste arme să fie folosite de către voi, cei înțelepți, împotriva celor necugetați, ori de câte ori îi veți vedea că

¹ Grigorie Teologul, *Oratio* 31, 7, PG 36, 140 C.

² *Νοῦς*.

³ *I Cor.* 15, 5.

⁴ *F.A.* 1, 26-27.

⁵ *Mc.* 10, 29-30.

discută cu voi în mod răutăcios și se arată gata să atace din rea voință Scriptura.

XXII, 3. Așadar, Creștinismul este credință neiscoditoare, obișnuită să asculte și să primească în simplitate și fără vicleșug toată dumnezeiasca Scriptură și mai ales didascaliile Părinților. Căci știm că [scrierile] evanghelice și apostolice¹ sunt nealterate, după cum am arătat cu diferite ocazii, spunând că, de vreme ce Evanghelia a fost răspândită² și scrisă cu alfabetul celor șaptezeci și două de limbi și neamuri, nu este îngăduit să fie deformată prin adăugiri sau eliminări. Chiar dacă s-ar încerca vreo corupere [sau denaturare] a textelor în una sau alta dintre limbi, denaturarea aceasta ar fi dată pe față fără întârziere de celelalte șaptezeci de limbi. Vezi așadar că unii au încercat să îndepărteze picăturile de sânge asemenea sudorii³ [de pe fața] lui Hristos din *Evanghelia după Luca* și n-au reușit. Căci Evangheliile care nu au acest capitol sunt cercetate pe temeiul multor altor Evanghelii care au acest capitol; pentru că se află în toate [versiunile] evangheliilor din alte limbi, ca și în cele mai multe [versiuni] din limba greacă.

Or, cuvintele Sfinților Părinți, mai ales cele dogmatice, nu s-au răspândit în toate limbile

¹ *Scil.* celelalte cărți ale Noului Testament, în afară de Evangheliile.

² *Scil.* tradusă.

³ *Lc.* 22, 43.

neamurilor, nici în toate locurile. Și s-a întâmplat ca uneori unii dintre eretici să reușească să facă adaosuri sau eliminări în acestea, lucru pe care l-am constatat din propria experiență. Spre probarea celor afirmate, vom da câteva exemple din fărâdelegile săvârșite asupra textelor dascălilor¹.

Nefăcută, adică necreată este numai dumnezeirea. Și iată că aflăm la Sfântul Dionisie, într-un capitol cu titlul *Despre [conceptele de] mare și mic*, spunându-se despre Dumnezeu că e „Nemicșorat, nefăcut, nu ca și când nu ar fi încă făcut sau ar fi imperfect sau nu ar fi fost făcut de cineva sau ceva anume; și nici ca și când nu este nicăieri în nici un chip, ci ca și când ar fi dincolo de tot ceea ce este nefăcut”². Afirmția „dincolo de tot ceea ce este nefăcut” se referă la mai multe realități nefăcute, adică necreate. Dar oare acest lucru e cu putință? Căci nimeni nu e nefăcut în afară numai de Dumnezeu. Acest citat mi l-a pus în față un maniheu, care voia să-mi demonstreze că și îngerii, și sufletele, și apele sunt necreate, adică nefăcute.

Iarăși, de vreme ce Biserica învață că toți îngerii sunt de aceeași natură, același dumnezeiesc părinte [apostolic] Dionisie susține că îngerii sunt de nenumărate naturi³.

¹ *Scil. Sfinților Părinți.*

² Sfântul Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus* 9, 4, PG 3, 912 C.

³ Sfântul Dionisie Areopagitul, *De coelesti hierarchia* 5, PG 3, 196 B.

Și marele Dionisie, episcopul Alexandriei, cel din rândul retorilor, în comentariile sale la [scrierile] fericitului său omonim Dionisie spune următoarele: „Filosofia dinafară numește, de obicei, «nefăcută» toată firea nevăzută, dar, de asemenea, și ipostasurile [le numește] «ființe¹»; prin urmare”, zice, „acești termeni se folosesc de Sfântul Dionisie în sens impropriu, în acord cu [sensul întâlnit la filosofii] cei dinafara Bisericii.” Astfel că nu se cuvine, după cum obișnuiesc unii în zilele noastre, a tâlcui necugetat și arbitrar afirmațiile Sfinților Părinți.

Căci se spune iarăși în *Cuvântul Fericitului Vasile la Hexaimeron* că „Tot ce are început are în chip necesar și sfârșit; atunci când îmi vei vorbi de început, să nu ai nici o îndoială în privința sfârșitului”². Același lucru ni-l aduc ca argument origeniștii, cugetători de cele deșarte, cu dorința de a arăta preexistența sufletelor în ceruri înaintea trupurilor, ca și apocatastaza iadului, prezentându-ne nu puține citate, precum cele din [opera] cugetătorului de Dumnezeu Grigorie de Nyssa și [Grigorie] Teologul, tâlcuindu-le pe acestea după bunul plac.

Comentariu. Origeniștii prezintă citate din *Cuvântul* lui [Grigorie] Teologul *la Boboteaza* și, de asemenea, din cel al lui [Grigorie] de Nyssa *Despre virtute, La naștere, la Feri-*

¹ *Ὀνοία*.

² Sfântul Vasile cel Mare, *Hexaimeron*, I, 3, PG 29, 9C.

*ciri, din Comentariu la Cântarea [Cântărilor]
și din alte scrieri.*

Iar acestea au fost spuse de mine nu în zadar, ci cu scopul de a atrage atenția celor lipsiți de lumina cunoașterii și aflați în beznă, care se poticnesc de cuvintele și maximele [Sfinților] Părinți și șchioapătă, ajungând să alcătuiască tratate de vorbe goale în detrimentul Bisericii Sobornicești, care tăgăduiesc și resping Întruparea lui Dumnezeu-Cuvântul din Fecioară.

XXII, 4. Despre Andrei Nestorianul

La cele spuse voi adăuga, spre o adevărare mai deplină, că pentru a asculta și cerceta cuvintele Sfinților Părinți este nevoie de frica lui Dumnezeu și de simplitatea sufletului. De vreme ce gaianiții, dimpreună cu teodosienii și eutihienii îl citează neconținut pe Sfântul Chiril, ca și cum ar susține o singură fire în Hristos și ar fi dușmanul celor ce susțin două firi, un răufăcător plin de violență, pe nume Andrei, care cugetă cele ale necredinciosului Nestorie, s-a apucat și a scris împotriva lor, adică împotriva celor ce susțin o fire în Hristos, afirmând în cartea sa că Chiril este mai degrabă de partea lui Nestorie, „chiar dacă, bineînțeles,” zice, „o face din ignoranță, căzând el însuși în capcana întinsă”. La acestea a adăugat chiar din prolog capitoul al IV-lea al celor *Douăsprezece capitole* ale aceluiași Fericit Chiril, în care se spune:

„Dacă cineva împarte pe Hristos în două persoane, adică ipostasuri, să fie dat anatemei!”

Iar referitor la acestea Andrei zice: „Într-adevăr, bravo dreptei judecăți și mai mult decât bravo expunerii drept-credincioase a dogmelor alcătuite de Chiril! Iată că în acord cu Părinții și cu Sinoadele definește ipostasurile persoane, urmând Sfinților Părinți de la Niceea, care afirmă în Sfânta și deoființă Treime trei Ipostasuri sau Persoane. Dacă așadar afirmația că ipostasurile sunt persoane e întemeiată, cum se poate ca în aproape toate învățăturile sale a numit firile ipostasuri? Numind firile ipostasuri, iar ipostasurile persoane, ce altceva se va afla mărturisind dacă nu [existența] diferitelor persoane în Hristos? La fel ca atunci când spune: «Firile, adică ipostasurile, au rămas neamestecate.»¹ Ale cui ipostasuri, brave Chiril? Evident că ale lui Hristos. Și dacă afirmi în Hristos diferite ipostasuri, de ce oare ai definit ipostasurile ca fiind persoane? Căci dacă n-ai fi dat tu însuși această definiție, anume că persoanele sunt ipostasuri, oare ar fi putut cineva în apărarea ta să spună: «Chiril prin ipostasuri nu înțelege persoane, ci existențe concrete ale realităților purtătoare de natură²»? Însă dacă tu împotriva ta ai propus acest termen, și se retrage orice drept de scuză referitor la acest lucru. Așadar, când afirmi că:

¹ *Scholia de incarnatione unigeniti* 11, PG 75, 1381 A.

² *Ἐνοσίωων πραγμάτων.*

«Firile, adică ipostasurile lui Hristos, au rămas neamestecate», nu spui nimic altceva decât că: «Ipostasurile, adică persoanele lui Hristos, au rămas neamestecate.» Astfel că, în acord cu acest termen și cu legea ta, acela ce va afirma că firea este ipostas, adică persoană, se va afla afirmând în chip arian trei firi în Persoanele Sfintei Treimi, două persoane în cele două firi, mărturisite de tine, ale lui Hristos; la fel ca atunci când arăți în *Despre închinarea în Duh și Adevăr* că: «Chivotul [Legii] este o prefigurare a firilor, adică a ipostasurilor lui Hristos»¹; iar în alt loc susții într-un mod sec că: «Hristos ființează [alcătuit fiind] din două firi, adică din două ipostasuri». Dacă, prin urmare, propovăduiești că Hristos este alcătuit din două ipostasuri, sau persoane, e limpede că susții pre existența ca ipostas și formarea dinainte în pântecul Fecioarei a trupului lui Hristos și unirea ulterioară în acesta cu Persoana lui Dumnezeu-Cuvântul, după cum afirmi iarăși în capitolul al III-lea al celor *Douăsprezece [capitole]*: «Dacă cineva, după unirea negrăită, împarte pe Hristos în două persoane, adică ipostasuri...»². Și numind și în alte nenumărate locuri firile ipostasuri, te dezici de tine și te contrazici în *Epistola către Ermeias*, pretinzând că altceva este firea și altceva ipostasul, sau persoana. Cum chiar și atunci când Teodoret [de Cyr] a atacat cele Do-

¹ *De adoratione in spiritu et veritate*, IX, PG 68, 597 B.

² Sfântul Chiril, *Ep. 17*, PG 77, 120 C.

uăsprezece capitole, în scrierile tale apologetice nu te-ai apărat deloc referitor la aceste ipostasuri pe care le-ai afirmat în Hristos în cel de-al treilea capitol? Așadar, din cauza nestatorniciei tale, te contrazici, vorbind uneori despre o fire în Hristos, altelei despre două persoane. Până și în comentariile, în care tâlcuiești statirul¹ din Evanghelie, pe care l-a aflat Petru în gura peștelui, așa grăiești: «Așadar, adevăratul statir e Hristos; căci El este chipul îndoit²»³. Deci suntem îndatorați scriitorului Chiril care mărturisește în Hristos, în orice mod cu putință, chipuri și ipostasuri diferite.”

Comentariu. Datorită aprofundării învățăturii noastre dogmatice în Alexandria, ereticii n-au reușit să se apere câtuși de puțin, ci au fost rușinați.

Ați ascultat, fraților, toate vorbele de ocară ale vicleanului balaur Andrei, slobozite din cauza veninului din inima lui Nestorie, împotriva atotînțeleptului dascăl Chiril, pe temeiul afirmației acestuia despre faptul că firile sunt ipostasuri. Prin urmare, nu știu să spun dacă asemenea mărturii aparțin [acestui] Cuvios Părinte sau altora. Pentru că întreaga adunare a Părinților, inclusiv marele Chiril însuși, afirmă în diferite locuri că altceva este firea și altceva ipostasul; iar Biserica Sobornicească, urmând acest

¹ Mt. 17, 27.

² Ο διπλούς χαρακτήρ.

³ In *Mattheum* III, PG 57, 429 B.

canon, învață că în Hristos sunt două firi unite, dar nu îngăduie să se susțină, în El, două ipostasuri, sau persoane, și nici nu propovăduiește că El ar fi compus din două ipostasuri sau persoane. Căci ipostasul este persoana însăși, în individualitatea sa. Iar noi n-am cunoscut nicăieri sfântul trup în afara lui Dumnezeu-Cuvântul, fiindcă n-a preexistat în pântecul [Fecioarei], ci dumnezeirea și trupul Său purtător de suflet rațional s-au unit concomitent. Aceasta este așa-numita unire ipostatică. Deci, după cum am spus, necuratul Andrei este cel ce a pus pe seama de-Dumnezeu-înțeleptului Părinte Chiril acuzele mai sus amintite.

XXII, 5.

De asemenea, Maron din Edessa, și el adept al lui Nestorie, scriind împotriva lui Sever, spune următoarele: „Noi, cei ce păstrăm lumina răsăriteană a dreptei-credințe, nu respingem atât pe Dioscor și pe Sever și pe Teodosie, cât înfierăm, [și asta] pe drept, Sinodul hulitor de la Calcedon. Căci acesta nu a afirmat în nici un fel ipostasuri în Hristos; în timp ce Sever, și Chiril, părintele acestuia, și Dioscor, și Teodosie vorbesc pe larg în fața noastră despre ipostasuri în Hristos, mărturisindu-L [alcătuit] din două ipostasuri, sau persoane, și [în plus] susțin că ipostasurile lui Hristos sunt neamestecate. Căci așa a legiuit pentru

ei egipteanul Chiril, spunând că «Ipostasurile lui Hristos au rămas neamestecate». Iar dacă ipostasurile, adică persoanele lui Hristos, au rămas neamestecate, e limpede că și se cunosc [ca distincte] și se păstrează în veac. Dar cum au rămas neamestecate? Iar ceea ce surprinde e faptul că nu s-a adăugat și «nedespărțite», ci «neamestecate», adică distincte, și se cunosc ca fiind două la număr; și n-a adăugat nicidecum câte sunt [firile], astfel încât, într-un fel anume, ajunge să ne introducă în Hristos o mulțime de ipostasuri. Astfel că a hulit cu nerușinare și nașterea din Fecioară, deși dădea impresia că o cinstește, uneori numind-o firească, alteori spunând în cele *Douăsprezece capitole* că «A născut cu trupul pe Cuvântul Care S-a făcut trup¹»². Căruia noi îi răspundem astfel: «Fecioara n-a născut trupește, îndârjitule împotriva lui Dumnezeu, ci după cuviință dumnezeiască»."

Comentariu. Am găsit acest citat în Alexandria, la presviterul teodosian Gheorghe, supranumit Lăcătușul, logograful bisericii lor.

Acestea afirmă necugetații eretici împotriva de-Dumnezeu-înțelepțitului Părinte, pe care noi îl propovăduim a fi luminător și stâlp al Bisericii.

¹ Cf. *In.* 1, 14.

² Sfântul Chiril, *Scholia de incarnatione unigeniti* 11, PG 75, 1381 A.

XXIII, 1. Despre credința gaianiților

Comentariu. Sever și Gaian, la început în cuget asemenea, au trăit împreună la [Schitul] Optsprezecinic din Alexandria. Așadar, într-una din zile Gaian l-a întrebat pe Sever: „Cum se cuvine să mărturisim trupul lui Hristos, supus stricăciunii sau nu?” Iar când Sever i-a răspuns că trupul era stricăcios înainte de Învierea din morți cea de a treia zi, Gaian s-a despărțit neîntârziat de el, spunând: „Dacă socotești trupul supus stricăciunii, atunci ești întru totul constrâns să afirmi două firi în Hristos.” Aceasta a fost cauza despărțirii lor.

Gaianiții, iulianiții și agraniții¹ au una și aceeași credință, la fel ca și severienii, iacobiții, teodosienii și dioscoriții. Dar aceștia (și mă refer la discipolii lui Sever și Iacob), deși afirmă cu precădere o fire în Hristos, mărturisesc două trăsături în El: dumnezeiască și omenească; învață, de asemenea, și că trupul Lui a fost supus stricăciunii înainte de patimă. Pe când gaianiții, pe temelul unirii [ipostactice] depline, socotesc că tru-

¹ *Agranites* sau *nagranites* (XXIII, CCSG 8, 13, p. 305) este un alt nume atribuit de izvoarele istorice (Timotei, *De receptione haereticorum*, PG 86, 42 D) gaianiților și iulianiților (în diferite manuscrise ale *Călăuzei* e întâlnit sub diferite forme: Ἀγρανισαί, Εὐαγρανισαί, Ναγρανισαί, Νατρανισαί, Ναγρανίται). Se pare că era facțiunea ce profesa doctrina iulianistă sub o formă extremă. Acest termen ar putea avea legătură cu creștinii din orașul Najrān (Arabia de Sud).

pul lui Hristos este în toate privințele nesticăcios, dumnezeiesc și că are o singură trăsătură – dumnezeiască și nepătimitoare.

Trebuie să se știe că nu sunt în stare să arate un părinte care să fi învățat [cel dintâi] că Hristos este în orice fel într-o nesticăciune desăvârșită pe temeiul acestei uniri [ipostatice] depline, ci își închipuie acest lucru pe temeiul propriilor lor gânduri și învățături, însușindu-și pe nedrept, după cum am spus de multe ori, citate și fragmente din [diferite] scrieri. De aceea, le vom prezenta diferite argumente întemeiate, prin expunerea de mai jos.

Discuția care a avut loc în Alexandria dintre un gaianit și un ortodox

Ortodoxul. Lucrurile sunt mai demne de încredere decât cuvintele sau cuvintele sunt mai sigure decât lucrurile?

Gaianitul. Evident că lucrurile sunt mai demne de încredere decât cuvintele.

Ortodoxul. Răspunsul e corect, în acord cu legea adevărului și a evlaviei. Așadar, spune-mi, te rog, [dacă] se spune că pe temeiul acestei uniri depline se află în nesticăciune în toate privințele și dumnezeirea și trupul lui Hristos, [atunci] această împărtășire și jertfă a preasfântului trup și sânge ale lui Hristos, pe care le aduci și din care te împărtășești, sunt trupul și sângele adevărate ale lui Hristos Fiul lui Dumnezeu sau simplă

pâine, asemenea celei cumpărate și mâncate acasă, și simbol al trupului lui Hristos, precum jertfa țapului¹ pe care o aduc [ca ofrandă] iudeii?

Gaianitul. Departe de noi a susține că Sfânta Împărtășanie este simbol al trupului lui Hristos sau simplă pâine; ci ne împărtășim cu adevărat cu însuși trupul și sângele lui Hristos Fiul lui Dumnezeu, Care S-a întrupat și S-a născut din Sfânta Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioara Maria!

Ortodoxul. Așa credem și mărturisim și noi în acord cu mărturia lui Hristos Însuși către ucenici la Cina cea de Taină, când le-a dat pâinea cea de viață-făcătoare și le-a zis: „Luați, mâncați, acesta este trupul Meu”²; și, de-asemenea, când le-a dat paharul și le-a spus: „Acesta este Sângele Meu”³. N-a spus: „Acesta este simbolul trupului și sângelui Meu.” Și în alte nenumărate locuri Hristos spune: „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică.”⁴ Așadar, deoarece Însuși Hristos mărturisește despre cele pe care le aducem și de care ne împărtășim noi credincioșii că sunt cu adevărat trupul și sângele Său, adu-ne [o părticică] din împărtășania de la biserica voastră, de vreme ce, așa cum spui, e ortodoxă mai mult decât oricare alta; și vom așeza cu toată cinstea și în chip slăvit acest sfânt

¹ Lev. 16, 8-10.

² Mt. 26, 26; I Cor. 11, 24.

³ Mt. 26, 28.

⁴ In. 6, 54.

trup și sânge ale lui Hristos într-un vas; și dacă în câteva zile nu se va altera sau modifica sau preschimba, va fi neîndoielnic că în chip drept propovăduiți că Hristos este în orice fel în nestricăciune ca urmare a acestei uniri desăvârșite; dar dacă se va altera sau modifica, va fi necesar cu orice preț să admiteți următoarele: fie că ceea ce primiți ca împărtășanie nu este trup adevărat al lui Hristos, ci simbol și [trup] simplu, fie că din cauza relei voastre credințe Duhul Sfânt nu S-a pogorât asupra acestuia, fie că trupul lui Hristos era supus stricăciunii înainte de Înviere ca unul ce e jertfit, omorât, înjunghiat, împărțit și mâncat. Căci firea nestricăcioasă nu se taie, nici nu se străpunge în coastă și în mâini, nici nu este împărțită, nici omorâtă, nici mâncată, nici ținută [în palme], nici atinsă, așa cum este și firea nestricată a îngerilor și a sufletelor noastre.

XXIII, 2.

Gaianitul. Și cum se întâmplă că mulți dintre Sfinții Părinți spun că trupul lui Hristos este nestricăcios?

Ortodoxul. Ceea ce e stricăcios și nestricăcios, după cum am spus și în definiții, se folosește în dumnezeieștile Scripturi cu două sensuri, uneori trupesc, alteori sufletesc. De aceea în *Face-rea* se spune: „Și a văzut Dumnezeu, și iată tot pământul era stricat”¹, adică toți oamenii erau

¹Fac. 6, 12 (LXX).

nelegiuți; despre aceștia și David spune: „Stricatu-s-au și urâți s-au făcut întru fărădelegile”¹ și „îndeletnicirile lor.”² În legătură cu această stricăciune a păcatului afirmăm că preasfântul și preacuratul trup al lui Hristos este nestricat, adică fără de păcat; pentru că din veac nici un Părinte n-a vorbit despre nestricăciunea absolută la care vă referiți voi. Astfel că și Atanasie cel întreit fericit spune despre trupul Domnului întocmai astfel: „Trupul a fost supus stricăciunii pentru că și Maria a fost creată.”³ Cum este cu puțință a spune că trupul lui Hristos este deoființă cu noi, sau că „s-a făcut părtaș sângelui și trupului asemenea pruncilor”⁴, sau că „a luat sămânța lui Avraam”⁵, sau că „a fost ispitit în tot chipul, după asemănarea cu noi”⁶, dacă era nestricăcios prin această unire absolută pe care o propovăduiți voi?

Și din acestea învățăm că înainte de patimă preasfântul trup al lui Hristos era stricăcios, dar după învierea⁷ cea de a treia zi – nestricăcios; ceea ce vreau să spun e că înainte de patimă, pentru că era perisabil⁸, avea diferite scurgeri, precum cele de sânge, sudoare, salivă și lacrimi, dar

¹ Ps. 52, 2.

² Ps. 13, 1.

³ *Contra Arianos* III, 46, PG 26, 440 B.

⁴ Cf. *Evr.* 2, 14.

⁵ *Evr.* 2, 16.

⁶ Cf. *Evr.* 4, 15.

⁷ *Ad litteram*, ridicare (ἐγερσις).

⁸ *Ad litteram*, fluid, în sens de instabil, supus schimbării (ῥευστός).

trup și sânge ale lui Hristos într-un vas; și dacă în câteva zile nu se va altera sau modifica sau preschimba, va fi neîndoielnic că în chip drept propovăduiți că Hristos este în orice fel în nestrucăciune ca urmare a acestei uniri desăvârșite; dar dacă se va altera sau modifica, va fi necesar cu orice preț să admiteți următoarele: fie că ceea ce primiți ca împărțășanie nu este trup adevărat al lui Hristos, ci simbol și [trup] simplu, fie că din cauza relei voastre credințe Duhul Sfânt nu S-a pogorât asupra acestuia, fie că trupul lui Hristos era supus stricăciunii înainte de Înviere ca unul ce e jertfit, omorât, înjunghiat, împărțit și mâncat. Căci firea nestrucăcioasă nu se taie, nici nu se străpunge în coastă și în mâini, nici nu este împărțită, nici omorâtă, nici mâncată, nici ținută [în palme], nici atinsă, așa cum este și firea nestrucată a îngerilor și a sufletelor noastre.

XXIII, 2.

Gaianitul. Și cum se întâmplă că mulți dintre Sfinții Părinți spun că trupul lui Hristos este nestrucăcios?

Ortodoxul. Ceea ce e strucăcios și nestrucăcios, după cum am spus și în definiții, se folosește în dumnezeieștile Scripturi cu două sensuri, uneori trupesc, alteori sufletesc. De aceea în *Face-rea* se spune: „Și a văzut Dumnezeu, și iată tot pământul era stricat”¹, adică toți oamenii erau

¹Fac. 6, 12 (LXX).

nelegiuți; despre aceștia și David spune: „Stricatu-s-au și urâți s-au făcut întru fărădelegile”¹ și „îndeletnicirile lor.”² În legătură cu această stricăciune a păcatului afirmăm că preasfântul și preacuratul trup al lui Hristos este nestricat, adică fără de păcat; pentru că din veac nici un Părinte n-a vorbit despre nestricăciunea absolută la care vă referiți voi. Astfel că și Atanasie cel întreit fericit spune despre trupul Domnului întocmai astfel: „Trupul a fost supus stricăciunii pentru că și Maria a fost creată.”³ Cum este cu puțință a spune că trupul lui Hristos este deoființă cu noi, sau că „s-a făcut părtaș sângelui și trupului asemenea pruncilor”⁴, sau că „a luat sămânța lui Avraam”⁵, sau că „a fost ispitit în tot chipul, după asemănarea cu noi”⁶, dacă era nestricăcios prin această unire absolută pe care o propovăduiți voi?

Și din acestea învățăm că înainte de patimă preasfântul trup al lui Hristos era stricăcios, dar după învierea⁷ cea de a treia zi – nestricăcios; ceea ce vreau să spun e că înainte de patimă, pentru că era perisabil⁸, avea diferite scurgeri, precum cele de sânge, sudoare, salivă și lacrimi, dar

¹ Ps. 52, 2.

² Ps. 13, 1.

³ *Contra Arianos III*, 46, PG 26, 440 B.

⁴ Cf. *Evr.* 2, 14.

⁵ *Evr.* 2, 16.

⁶ Cf. *Evr.* 4, 15.

⁷ *Ad litteram*, ridicare (ἐγερσις).

⁸ *Ad litteram*, fluid, în sens de instabil, supus schimbării (ῥευστός).

după Învierea Sa din morți, chiar dacă a mâncat din pogorământ¹, spre încredințarea ucenicilor, nu-L aflăm cu nici o scurgere sau deșertare: nici scuipând, nici lăcrimând, nici asudând, nici sângerând, dar nici șezând împreună cu cei păcătoși, nici dormind, nici fiindu-i sete, nici foame, ci mâncând după Înviere; așa cum consumă focul ceara și precum au mâncat îngerii primiți de Avraam.² Astfel că înainte de patimă Hristos nu S-a arătat în diferite chipuri și înfățișări preschimbate ale persoanei [Sale], așa cum S-a arătat cu alt chip după Înviere Mariei Magdalena³ și în alt chip celor aflați cu Cleopa⁴ și, iarăși, în chip diferit [ucenicilor] la Marea Tiberiadei⁵. De asemenea, înainte de patimă, cu toate că-I stătea în puțință, nu S-a arătat în aceeași clipă în diferite locuri, ca să nu se creadă că este o închipuire, ci S-a mutat din loc în loc în acord cu firea comună a trupurilor; dar după învierea Sa din morți, fiindcă preasfântul Său trup a înviat și a ajuns ușor și duhovnicesc și foarte subțire și nesticăcios, a ieșit fără nici o opreliște din mormântul pecetluit⁶ și a intrat prin ușile încuiate⁷ și în același ceas,

¹ Lc. 24, 42.

² Fac. 18, 1-8.

³ In. 20, 14.

⁴ Lc. 24, 13 ș. urm.

⁵ In. 21, 1 ș. urm.

⁶ Mt. 27, 66.

⁷ In. 19, 20 și 26.

în seara zilei în care a înviat, S-a arătat ucenicilor atât la Ierusalim, cât și în Emaus¹.

Iar dacă era în același fel întru toate nesticăcios ca urmare a acestei uniri perfecte, de ce oare nu S-a arătat Hristos și înainte de patimă cu tot trupul în diverse locuri și chipuri și înfățișări ale persoanei [Sale]? De ce oare după Învierea Sa n-a scuipat și n-a lăcrimat? Astfel că pe temeiul tuturor acestora este lămurit că sfântul trup al lui Hristos a fost stricăcios înainte de Patimă, dar nesticăcios după Înviere.

Gaianitul. Cu toate că Hristos a lăcrimat pentru Lazăr, nu uita totuși că lacrima Sa, fiind nesticăcioasă și dumnezeiască, l-a înviat pe cel mort². Deși a scuipat, scuipatul l-a făcut pe cel orb să vadă³. Deși din coasta Lui a ieșit sânge⁴, prin sânge lumea s-a mântuit. Deși a fost răstignit, totuși ca un Dumnezeu a făcut soarele să se întunece⁵.

Ortodoxul. Nu trebuie să ne îndoim de faptul că preacuratul Său trup a ajuns prin unirea cu Dumnezeu-Cuvântul sfânt și divin, atotputernic și creator. Să-l ascultăm pe marele Grigorie de Nyssa care spune împotriva lui Eunomie că „nici firea omenească nu-l învie pe Lazăr, nici puterea cea nepătimitoare nu-l jelește pe cel mort, ci la-

¹ Lc. 24, 13 ș. urm.

² In. 11, 35.

³ Mc. 8, 23; In. 9, 6-7.

⁴ In. 19, 34.

⁵ Mt. 27, 45.

crima însăși a omului, pe când viața e de la Viața adevărată"¹. Iar dacă, așa cum învățați voi, face-re de minuni aparține trupului lui Hristos, și nu dumnezeirii, ar fi trebuit ca El să facă minuni încă din scutece. Căci a plâns adeseori ca un prunc, de nenumărate ori, ca om ce era, a scui-pat; pentru că a fost ispitit și a încercat toate cele ale noastre, după cum spune Pavel, afară de pă-cat². Și iată că acceptând tăierea împrejur n-a voit să facă nici o minune prin acea curgere de sânge din dumnezeiescul trup³.

Iar cât privește citatul pe care ni-l puneți în față: „Nu vei da pe cel cuvios al Tău să vadă stricăciunea”⁴, prin „stricăciune” se înțelege nimicirea absolută a ființei, ceea ce nu s-a petrecut în mormânt cu trupul Domnului, care a fost pă-zit, și prefăcut întru nestricăciune și restabilit în condiția în care s-a aflat trupul lui Adam înainte de călcarea [poruncii].

**Din cuvântul lui Ipolit, episcopul Romei,
Despre învierea și nestricăciunea Cuvântului⁵**

„Oamenii vor fi”, zice, „la înviere asemenea îngerilor lui Dumnezeu întru nestricăciune⁶, adi-

¹ *Contra Eunomium* III, III, 65.

² *Evr.* 4, 15.

³ *Lc.* 2, 21.

⁴ *Ps.* 15, 10; *F.A.* 2, 27.

⁵ Sfântul Ipolit Romanul, *De resurrectione et incorruptibilitate*, fragment aflat în P. NAUTIN (ed.), *Le dossier d'Hippolyte et de Meliton*, Paris, 1953, p. 84.

⁶ *Mt.* 22, 30; *Mc.* 12, 25.

că în nemurire și dincolo de orice schimbare¹. Căci ființa nestricăcioasă nu naște, nu este născută, nu crește, nu doarme, nu-i este nici foame, nici sete, nu obosește, nu suferă, nu moare, nu e rănită de cuie și suliță, nu transpiră, nu sângerează. De același fel sunt naturile² îngerilor și ale sufletelor slobozite din legăturile trupurilor, întrucât amândouă [aceste naturi] sunt de alt gen și străine de zidirea acestei lumi văzute și supuse stricăciunii.

XXIII, 3.

Dar adversarul se va opune, afirmând: „De bunăvoie și din libera Sa alegere a primit Hristos patimile; iar cele ce sunt de bunăvoie și din liberă alegere nu privesc legea firii.”

Răspunsul ortodoxului: „Așadar, întrucât Dumnezeu-Cuvântul S-a pogorât de bunăvoie din cer, pogorârea Sa nu va fi socotită ca adevărată. Întrucât S-a întrupat de bunăvoie, trupul Său nu va fi socotit *fire*, nici nașterea Sa, naștere, nici timpul Său, timp, nici neamul Său, neam, nici patima Sa, patimă, nici moartea Sa, moarte, nici Învierea Sa, Înviere, nici Înălțarea Sa, Înălțare. Căci toate acestea le-a suferit și le-a primit de bunăvoie și prin liberă alegere, și nu din

¹ Ἀφροενσία.

² Οὐσία.

constrângere, odată cu Întruparea Sa pe pământ. Această născocire aparține maniheilor.”

Comentariu. Un alt răspuns în favoarea mărturiei, care spune: „O singură fire a lui Dumnezeu-Cuvântul Întrupată”, adresat celor ce cugetă cele ale lui Sever.

Așa cum, dacă pe tăria cerului se află trei corpuri cerești deoființă și necircumscrise, nimeni dintre cei bine-cugetători nu le-ar numi pe acestea o lumină în trei firi, ci trei ipostasuri deoființă ale luminii, care au o lumină de aceeași fire și de același gen și înrudită în chip nedespărțit, tot așa și în privința discursului despre Sfânta Treime, Dumnezeu-Cuvântul este socotit ipostas, și nu fire, precum și Tatăl și Duhul Sfânt. După cum, iarăși, dacă unul dintre acești luminători s-ar părea că se unește cu un nor, care îl învăluie într-un mod imposibil de descris, luminătorul din el s-ar numi și ipostas, ca unul dintre cele trei ipostasuri ale luminii; dar s-ar numi și fire, prin comparație cu norul de altă natură și gen cu care s-a unit. Prin urmare, așa să înțelegi citatul din de-Dumnezeu-înțelepțitul Chiril, când spune referitor la unirea trupului „o fire a lui Dumnezeu-Cuvântul întrupată”. Iar dacă îți însușești citatul în mod necugetat, încercând să numești ipostasul Cuvântului *fire*, ești cu totul constrâns să numești de asemenea fire individuală și pe Tatăl Cuvântului și o altă fire individuală pe Sfântul Duh; îngâmfatul Sever, întrucât a

învățat și a cugetat așa, a alunecat în groapa ariană a triteismului.

Numim om gol un ipostas dintre nenumărate altele; dar dacă se va îmbrăca într-o haină, poate fi numit și fire datorită îmbrăcămintei de alt gen și de altă fire cu care s-a înveșmântat. Și Gavriil, spre exemplu, fiind unul dintre ipostasurile îngerești, dacă s-ar înveșmânta cu trup, ar putea fi numit fire pe temeiul unirii cu trupul care este de alt gen. Și sufletul rațional, precum cel al lui Pavel, privit în sine, fără trup, este socotit ipostas al naturii comune a sufletelor omenești, și nu fire; iar dacă acum s-ar uni cu trupul propriu înainte de înviere, ar putea fi numit într-un fel cuvios și fire, din cauza naturii diferite și pământești a trupului. De aceea fericiții Părinți au spus că omul este alcătuit oarecum „din două firi”.

Dar acefalul ne atacă și în acest punct, spunând: „Dacă omul este alcătuit din două firi, și Dumnezeu-Cuvântul și l-a asumat pe acesta, vă veți afla mărturisind trei firi în Hristos.” Acestora trebuie să le răspundem următoarele: „De aici se vede că tăgăduiți rațiunea Întrupării și mărturisiți că Dumnezeu-Cuvântul nu a asumat cu adevărat nici trup, nici suflet. Iar dacă susțineți că, în general, El a fost desăvârșit ca om, așa cum este ca Dumnezeu, vă veți afla și voi afirmând că Hristos este alcătuit din trei firi. Dar totuși, așa cum copacul, prin însumarea nenumăratelor calități diferite (și mă refer la rădă-

cină, ramuri, frunze, floare, rod), este numit *fire*, la fel și omul în întregul său [este fire], după cum spune Iacov, ruda Domnului: «Orice fel¹ de fiare și de păsări, de târâtoare și de vietăți din mare se domolește și s-a domolit de firea omenească».²

XXIV. Lămurirea, adică respingerea cuvântului monofiziților care susține că „Dacă Ipostasul întrupat al lui Dumnezeu-Cuvântul este dumnezeire desăvârșită și în El se vede întreaga plinătate a Treimii, toate câte se vor atribui Fiului în acord cu planul iconomiei [dumnezeiești] se vor atribui întregii Treimi, fie cele două firi, fie cele două voințe, fie cele două lucrări. Iar cei ce nu vor cugeta așa, zice, vor pune pe seama Sfintei Treimi trei firi individuale și una comună”

Despre acestea vi s-a relatat puțin mai devreme câte ceva; dar ca nu cumva și noi, născocind asemenea ereticilor mituri proprii, să cădem sub dumnezeiescul blestem care spune: „Vai de profeții care profetesc din cele ale inimilor și nu de la Dumnezeu!”³, haideți, asemenea lui David care cu o singură piatră a lovit pe Goliat și a nimicint întreaga tabără a vrăjmașilor, să lovim și noi cu un singur cuvânt și cu o singură dovadă a bărbatului apostolic Dionisie, luminătorul între-

¹ Φύσις.

² Iac. 3, 7.

³ Iez. 13, 3 (LXX).

gii lumi, toată tabăra ereticilor de alt neam, închi-zându-le gura care spune că „Tot ceea ce se atribue lui Hristos, Unul din Treime, se socotește a se atribui întregii Treimi”.

[Extras] din capitolul despre teologia unitară [scil. generală] și a distincțiilor [scil. particulară] al sfântului dascăl apostolic Dionisie Areopagitul: „E așa cum luminile felinarelor (spre a ne folosi de exemple concrete și obișnuite) dintr-o casă se întrepătrund reciproc, dar păstrează auster distincția individuală existentă, rămânând unite în pofida distincției dintre [ele] și distincte în pofida unirii; și negreșit observăm, deși în casă se află multe felinare, că toate luminile se unesc într-o singură lumină și răspândesc o singură strălucire nediferențiată, și, după părerea mea, nimeni n-ar putea distinge, în atmosfera încăperii, lumina unui felinar de lumina celorlalte și nici n-ar putea vedea o [lumină] fără alta¹, de vreme ce toate sunt amestecate în toate într-un chip perfect.”²

Comentariu. [Sfântul Dionisie] raportează [teologia] unitară [scil. generală] și a distincțiilor [scil. particulară] la Sfânta Treime, pe temeiul ființei comune și al deosebirii Ipostasurilor.

Acestea aparțin [Sfântului] Dionisie; dar să avansăm spre a da o soluție la cele mai înainte

¹ Scil. lumina unuia fără lumina celuilalt.

² Sfântul Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, 2, 4, PG 3, 641 AB.

amintite. Intenția Părintelui este următoarea. A folosit ca exemplu pentru Sfânta Treime trei felinare sau lumânări, aprinse într-o biserică sau casă, care sunt distincte și separate ca ipostasuri (căci fiecare felinar este diferit în parte de celelalte), dar care au unită și nedespărțită prin lumină părtășia firii și a lucrării; și nimeni nu poate în atmosfera încăperii să distingă sau să spună care lumină este a unui felinar și care a altuia. Cu acestea dascălul trece de la discursul treimic la cel al iconomiei [dumnezeiești] și la ieșirea lui Dumnezeu-Cuvântul din Tatăl, în acord cu spusele Acestuia: „Ieșit-am de la Tatăl și (...) la Tatăl Mă duc.”¹

Al lui Dionisie: „Iar dacă cineva va scoate unul dintre felinare din încăpere, va scoate totodată și toată lumina proprie acestuia, fără a lua însă cu sine nici o parte din lumina celorlalte felinare și fără a lăsa celorlalte ceva din a sa.”²

Ieșind, zice, Fiul din Tatăl și venind în lume, nu a luat cu Sine nici pe Tatăl, nici pe Duhul, și nici, odată cu plecarea, nu Le-a lăsat Acelora ceva dintr-ale Sale; ci a ieșit într-un chip foarte propriu numai Ipostasul Său.

Apoi, în cele ce urmează, lămurește cele afirmate: „Și se distinge lucrarea binefacerii dumnezeiești asupra noastră de Întruparea³ Cuvân-

¹ Cf. *In.* 16, 28; 13, 3.

² Sfântul Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, 2, 4, PG 3, 641 BC.

³ *Ὁνσιωθηται.*

tului mai presus de ființă întru asemănarea cu noi, prin asumarea a ceea ce ne este specific, în chip integral și adevărat.”¹

Tâlcuire: „Se distinge”, adică se separă cuvântul teologic despre [Sfânta] Treime de Întruparea „Cuvântului Care asumă ceea ce ne este specific în chip integral și adevărat”, adică de discursul despre întruparea și înomenirea lui Hristos, și de „faptul de a lucra și a răbda cele distinse și superioare care aparțin lucrării Sale divino-umane”². Numește „distinse și superioare”, sau curate și ireproșabile pe cele ce aparțin firii Sale: nașterea, pruncia, creșterea, foamea, setea, oboseala, tristețea, lacrima, saliva, sudoarea, sângele, străpungerea, stricăciunea, scurgerea, moartea, omorârea, neputința de a vorbi și a Se mișca. Apoi adaugă: „Căci la acestea Tatăl și Duhul nu au fost părtași în nici un fel.”³

Să se rușineze Sever; să se rușineze Dioscor și Timotei și Eutihie; să se rușineze Teodosie și Iacov; să se rușineze fiara cu zece coarne, înainte-mergătoarea antihristului care spune că „Toate cele afirmate despre Hristos se pot atribui întregii Treimi”. Iată cum luminătorul apostolic al în-

¹ Sfântul Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, 2, 6, PG 3, 644 C.

² Sfântul Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, 2, 6, PG 3, 644 C; Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scholia*, PG 4, 224 AB.

³ Sfântul Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, 2, 6, PG 3, 644 C.

tregii lumi spune lămurit că acelora lucrate sau asumate cu trupul sau în trup de Hristos, Dumnezeu și Tatăl sau Duhul Sfânt nu sunt părtași în nici un fel, „decât dacă cineva ar afirma”, zice, „[că Se fac părtași] prin voia cea bună și iubitoare de oameni”¹.

Numai prin voie și bunăvoire și acord comun Tatăl și Sfântul Duh, zice, S-au făcut părtași rațiunii și modului Întrupării lui Hristos, deși după Ipostasurile Lor au rămas străini și fără părtășie la toate câte Dumnezeu-Cuvântul le-a asumat din Fecioară, când S-a întrupat. Acestuia I se cuvine slava și puterea în vecii vecilor. Amin².

Ne cerem iertare de la cei osârduitori; „Pentru că, după cuvântul lui Pavel, în parte cunoaștem și în parte prorocim”³; în parte înțelegem și în parte grăim și în parte putem expune învățătura de credință. Căci cu cât cercetăm divinul, cu atât mai mult ajungem să nu-L cunoaștem; fiindcă nici sfinții îngeri înșiși nu cunosc desăvârșit cele privitoare la Dumnezeu.

Voi adăuga în această carte ca pe o cunună de biruință și asemenea celei de nuntă următoarele. Legea dumnezeiască, atât cea veche, cât și cea nouă, poruncește „ca din gura a doi sau trei martori să se statornicească tot cuvântul”⁴. Așadar,

¹ Sfântul Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, 2, 6, PG 3, 644 C.

² Primul epilog.

³ I Cor. 13, 9.

⁴ Mt. 18, 16; cf. Deut. 19, 15.

la Sfântul Sinod al celor 318 Părinți de la Niceea s-a afirmat că firea și ipostasul nu sunt același lucru, după cum am arătat mai sus. De asemenea, și Sfântul Sinod cel dintâi de la Efes al celor 200 de Sfinți Părinți a rânduit public, prin mijlocirea atotînțeleptului Chiril, că ființa și firea sunt diferite de ipostas sau persoană. Prin urmare, sunt îndeajuns pentru Sfânta noastră Biserică Sobornicească și Apostolică cei 518 Părinți ca protectori și apărători împotriva acefalilor; căci nici un om, nici toate puterile cerești nu vor putea vreodată anula sau răsturna ceea ce au rânduit Părinții acestor Sfinte Sinoade. Așadar, ori de câte ori acefalii ne prezintă un citat sau altul care numește firea persoană, să le punem în față și noi ceata celor 518 Sfinți Părinți. Căci în privința oricărui lucru e valabil votul majorității, după cum au rânduit canoanele Sfinților Apostoli ai lui Hristos. Acestuia I se cuvine slava și puterea în vecii vecilor. Amin¹.

Îi rugăm pe cei care se vor apleca asupra acestei cărți să arate îndurare față de nenumăratele greșeli și repetiții strecurate aici; pentru că starea neîntreruptă de boală nu ne-a îngăduit să ne desăvârșim gândul după dorința noastră. Căci aceste învățături ale lui Hristos au nevoie mai întâi de un plan de elaborare, apoi de corectitudinea formulărilor, de o prezentare sistematică și, în cele din urmă, de o redactare; însă gându-

¹ Al doilea epilog.

rile noastre, fiindcă n-au fost stăpânite de preocuparea față de scrierea [aceasta], ci de indolență și nepăsare, nu vor avea parte de o descriere amănunțită, ci doar de una sumară. Iar dacă am afirmat ceva nelalocul lui sau ne-a scăpat vreun sens, ne cerem iertare. Căci fără de greșeală numai Dumnezeu este.

Cu toate acestea îl rog pe cel care urmează să transcrie această [carte] să nu treacă cu vederea comentariile; și să țină seama de accente, și de puncte și de virgule și de greșelile de exprimare. Pentru că și altădată [în trecut] câțiva [copiști] nepricepuți, transcriind o lucrare de-a noastră dogmatică, au umplut-o, din neștiință, de blasfemii [și sminteli]¹.

¹ Al treilea epilog. Multitudinea epilogurilor atestă caracterul de florilegiu al acestui tratat; cu precădere în acest ultim epilog autorul nu pierde ocazia de a-și cere iertare pentru scăderile referitoare la structurarea materialului, invocând, printre alte motive, starea neîncetată de boală.

Indice tematic, onomastic și toponimic

- abatere: 34, 57
Abel: 77, 252
accident: 32, 35
acefal: 13, 125, 208, 213, 216,
217, 280, 292, 294, 331, 337
Adam: 11, 76, 224, 239, 240,
251, 252, 262, 285, 328
adevăr/adevărat: 3, 5, 7, 11,
14, 15, 18, 24-28, 32, 37, 51-54,
68, 69, 72, 78, 87, 92, 93, 95-97,
105, 112, 116-119, 130-133, 135,
138, 143, 146, 150, 161, 164,
170, 171, 179, 183, 184, 194,
197, 201, 210, 219, 222, 231,
232, 234, 235, 237, 242-245,
248, 251, 254, 256, 257, 260,
261, 266, 268, 270, 276, 293,
294, 297, 305, 306, 308, 317,
318, 322-324, 327, 329, 331,
334, 335; *a. de credință*: 2, 16,
20, 27, 52, 63
adoptianist: 5
adormire: 235
Adrian: 268
adversar: 2-4, 12, 21, 73, 135,
158, 171, 223, 268, 329
aer: 40
Aetios: 81
a afirma/afirmație: 5, 6, 27,
28, 32, 37, 38, 48, 56, 72, 74,
84, 86, 88, 93, 94, 98, 104, 106,
107, 109-112, 117-120, 132,
135-137, 140-142, 144, 152, 156,
157, 159, 161, 162, 164, 165,
167-169, 172, 177, 178, 189,
194-196, 201, 213-218, 223, 225,
227, 228, 234, 242, 265, 271,
273, 278, 280, 286, 288, 298,
301, 310, 313, 314, 316-319,
335-338, *a. dogmatice*: 6;
a. evanghelice și apostolice:
148
aftartodocetism/aftartodoceți:
13, 73
Agaton: 88
aktistit: 13
alcătuire: 92, 181, 278, 290; *a.*
ființei: 14; *a. omului*: 10, 233,
287, 289, 290
alegere: 55, 118, 119, 160, 329
Alexandria/alexandrin: 1, 3, 5,
16, 47, 73, 79, 81, 85, 91, 92, 95,
97, 111, 125, 131, 145, 146, 149,
156, 159, 160, 167, 178, 179,
184, 189, 193, 266, 273, 276,
290, 318, 320-322
Alexandru de Lykopolis: 79
Ambrozie: 74, 93, 106, 108,
142, 144, 151, 173-175, 187, 189
amestecare (*vezi* unire): 53, 62,
84, 149, 156, 178, 181, 214, 226,
229, 289
Amfilohie de Iconiu: 18, 75,
106, 143, 154, 155, 186
Ammonius: 5
amputare: 58
Ana: 136
analogie: 211
Anastasia: 1, 5, 10, 11, 15, 38,
46, 68, 75, 99, 188, 192, 290

- anatema/anatemiza: 4, 5, 73,
 74, 84, 85, 131, 136, 138, 139,
 163, 183, 187, 188, 198, 265,
 266, 286, 300, 316
 Andronic: 160
 Antinopolis: 268
 Antiohia: 5, 82, 86, 92
 antitetic: 50
 antropolatriu: 5
 aparență: 65, 104, 135, 197,
 218, 225, 233, 258, 261, 265, 272
 apă: 6, 48, 49, 62, 65, 66, 110,
 302; *a.* dătătoare de viață: 110
 Apolinarie: 80, 83, 203
 Aquila: 92, 95, 96
 Ardavav: 80
 Argos: 160
 argument: 3-5, 17, 72, 92, 93,
 102, 103, 111, 113, 119, 135,
 143, 154, 179, 181, 182, 194,
 205, 218, 243, 262, 267, 300,
 314, 322
 Arie/arieni: 9, 80, 81, 85, 91,
 94, 98, 103, 107, 132-134, 136,
 139, 143, 144, 174, 243, 286, 306
 Aristotel: 26, 98, 134, 144, 211,
 286, 292
 Armenia: 13
 Artemon: 107, 299, 302
 asemănare: 8-11, 45, 113, 224,
 228, 231-233, 245, 247, 248,
 252, 255, 257, 258, 274, 275,
 325, 334; *a.* cu Dumnezeu: 252,
 274; *a.* Fiului lui Dumnezeu:
 263, 271, 304
 aserțiune: 18, 66, 118, 202
 a asuma: 8, 31, 218, 223, 234,
 271, 285, 288, 331, 336
 asumare: 245, 273, 334
 asumat/-ă (*vezi* și neasumat):
 55, 81, 147, 154, 171, 172, 223,
 229, 297, 335
 Atanasia: 160
 Atanasie: 23, 38, 74, 80, 93, 96,
 97, 105, 107, 144, 150, 154, 166,
 167, 174, 200, 201, 216-218,
 220, 325
 atingere: 12, 48; *a.* coastei: 177;
a. lui Hristos: 219
 atotputernic: 8, 22, 250, 257, 327
 Augustin: 5, 79, 105
 autodeterminare (*vezi* și li-
 ber-arbitru): 54
 Avraam: 77, 246, 251, 283, 310,
 325, 326
 Babilon: 62, 75, 79, 97, 150, 276
 bătrânețe: 60
 bine: 2, 4, 7, 58, 61, 81, 85, 90,
 94, 97, 98, 102, 158, 179, 188,
 191, 198, 200, 212, 213, 306
 binecuvântare: 12, 106
 Biserică (*vezi* și eclesiastic): 2,
 13, 16-19, 26, 47, 71, 75, 79, 84,
 86, 89, 91, 92, 96, 101, 102, 105,
 108, 111, 113, 125, 130, 132,
 134, 136, 138, 144-147, 154,
 155, 158, 159, 166, 167, 169,
 188, 190, 191, 193, 197, 200,
 201, 279, 280, 284, 300, 307,
 313-315, 318, 320, 323, 333, 337
 boală: 32, 35, 91, 102, 104, 110,
 302, 303, 337, 338
 bun: 2, 110, 111; *b.* prin fire: 57
 bunăcuviință: 16
 cadavru: 59
 Caiafa: 136
 Cain: 76, 77, 120, 121, 252, 253
 Calcedon: 5, 13, 73, 74, 88,
 90-93, 97, 99, 101, 102, 104,
 120, 122, 144, 150, 159, 160,
 166, 169, 171, 177, 181-183,
 190, 193, 201, 266, 298, 319

INDICE

- cale: *c.* cea adevărată: 7; *c.* de cuvioșenie: 97; *c.* dialogului: 3; *c.* împărătească: 134; *c.* pierzării: 219, 265
calitate: 26, 39, 40, 55, 56, 95, 96, 147, 180, 248, 268, 305, 331
canon: 16, 84, 98, 132, 138, 286, 319
capacitate: *c.* de a cugeta noetic: 47; *c.* de a naște: 284; *c.* de a respira și a dormi, de a merge pe jos, de a avea unghii late, de a cultiva meșteșuguri: 35; *c.* de a vedea: 64; *c.* de a voi: 8, 42, 54; *c.* rațională a omului: 32; *c.* senzitivă: 48; *c.* senzorială și noetică a sufletului nemuritor: 46
caracter: 30, 91, 338; *c.* muritor al omului: 32; *c.* nemișorât și veșnic al naturilor lui Hristos: 179; *c.* preasfânt, nemișorât, veșnic și de neschimbat al firilor lui Hristos: 178
caracteristică: 34, 55, 56, 227
carne/carnal: 34, 44, 47, 48, 171, 216, 222, 271, 272, 286, 292, 293, 297, 308
Cartagina: 73
castitate: 58
categorie: 46, 56, 98, 117, 211
cauză (*vezi* și obârșie, izvor): 22, 28, 30, 56, 321
călăuzire: 2
căldură: 35, 55
cântare: 35, 204, 215, 216, 279, 286
ceată (*vezi* fiara cea cu zece coarne): 76, 108, 115, 129, 172, 176, 190, 198, 265, 279, 290, 337
cer: 4, 28, 42, 59, 62, 70, 76, 87, 88, 95, 104, 111-113, 124-126, 135, 138, 146, 153, 159, 173, 174, 177, 179, 186, 203, 217, 225, 247, 250, 254, 256, 259, 262, 266, 271, 282, 283, 293, 301, 310, 314, 329, 330
Cerint: 78
Charybdis: 82
chip: 10, 29, 30, 76, 79, 108, 121, 122, 127, 128, 167, 172, 183, 238-241, 250, 252-254, 257, 267, 291, 304; *c.* de rob: 9, 172, 185, 226, 232, 233, 246, 254, 275; *c.* Fiului lui Dumnezeu: 55, 229, 234, 275, 318; *c.* ipostasului Tatălui: 29; *c.* închinării: 77; *c.* lui Dumnezeu: 8, 9, 11, 45, 51, 185, 224, 251, 274, 275, 291; *c.* Tatălui: 11
Chiril al Alexandriei: 36, 74, 75, 78, 82-84, 88, 91, 93, 94, 96, 102-111, 115, 131, 141-143, 145, 146, 148-151, 154-156, 159-169, 175, 177-182, 184-186, 188, 194-198, 200, 204, 214, 215, 217, 220, 236, 265, 298, 299, 315-320, 330, 337
chivot: 157, 168, 195, 198, 291, 317
Cilicia: 83
cinste: 11, 60, 226, 239, 256, 262, 265, 268, 273, 323
circumcidere: 45
Clement: 18, 19, 74, 78, 105
coastă: 11, 12, 177, 222, 223, 234, 249, 257, 285, 324, 327
coexistență: 43
coeziune: 45
comentariu: 2, 3, 14, 20, 27, 44, 46, 49, 51, 55, 60, 63, 65, 68, 90, 92, 99, 107, 115, 118, 119, 141, 142, 149, 153, 155, 156, 158, 173, 178, 183-185, 207, 210,

- 221, 228, 237, 245, 246, 249,
257, 260, 265, 266, 270, 277,
283, 286, 289, 292, 296, 311,
314, 315, 318, 320, 321, 329,
333, 338
comuniune: 17, 23, 59, 142,
192, 275
confuzie: 53, 112, 133, 134,
150, 187, 211, 226, 284
conjugare: 42
conlucrare: 16, 282, 283
Conon: 30
consimțire: 51
Constantin: 85
Constantinopol: 5, 13, 73, 74,
81-83, 86-89, 91, 95, 115, 125,
153, 173, 182, 184, 185, 220,
290, 300
consubstanțial/
consubstanțialitate: 43, 44
conștiință: 4
a contempla: 42
contemplare: 46, 126
a contrazice: 5, 156, 164, 317,
318
controversă: 3
copiii: 23, 110, 228, 245, 266,
311
coptii: 13
corp: 38, 47, 55, 60, 61, 233, 250
c. cerești: 47, 330; c. noetice: 47
coruptibilitate: 21, 49, 50, 66
a crea/creație/creat: 4, 11, 14,
28, 31, 48, 51, 52, 76, 78, 80, 81,
115, 129, 133, 140, 197, 208,
215, 217, 219, 224, 225, 234,
243, 260, 272, 285, 288, 295,
305, 307, 310, 325
Creator: 22, 39, 76, 114, 208,
231, 274, 300
credință: 2, 4, 6, 15, 16, 20, 27,
43, 51, 52, 63, 73, 74, 84, 90, 91,
97, 107, 111, 112, 138, 145, 146,
164, 181, 183, 191, 209, 219,
227, 267, 268, 270, 303, 307,
312, 321, 324, 336; c. adevărată:
14, 15, 51; c. evanghelică:
135; c. gaianiților: 321; c. în
Dumnezeu: 15; c. ortodoxă:
68, 281; c. sfintei Biserici: 19,
145; dreapta credință: 19, 80,
89, 112, 138, 145, 179, 186, 199,
319; *Simbolul* de credință: 86,
108
creștere: 38, 45
cruce: 49, 59, 74, 85, 99, 102,
134, 155, 183, 185, 202, 204,
205, 207-214, 216, 230, 239,
241, 257-260
cucernicie: 6, 103
a cugeta: 27, 47, 56, 75, 89, 108,
139, 149, 165, 169, 172, 183,
199, 200, 240, 261, 271, 278,
280, 315, 330, 332
cugetare: 37, 74, 136, 197
cugetător: 8, 9, 11, 14, 47, 88,
149, 240, 241, 300, 302, 314
a cultiva: 8, 35, 36, 160
cumpătare: 57, 200
cunoaștere: 15, 45, 51
cunoștință: 15, 18, 52, 55
curat: 1, 6, 10, 15, 69, 70, 147,
157, 247, 262, 274, 276, 335
cuvânt/cuvântător: 12, 21, 35,
37, 45-47, 50-52, 61, 62, 69, 79,
99, 109, 110, 115-117, 122, 128,
133, 137, 141-143, 145, 148,
149, 152, 153, 155-157, 163,
167, 170, 173, 174, 178, 184,
186, 187, 189, 197, 200, 201,
204, 210, 217, 220, 222, 224,
226, 243, 246, 248, 256, 258,
266, 267, 274, 277, 281, 297,
303, 305-307, 314, 328, 332,

INDICE

- 335, 336; *c. adevărului*: 132; *c. credinței*: 73; *c. lăuntric*: 52
 Cyr al Alexandriei: 89
- dascăl: 68, 71, 72, 75, 76, 93, 96, 105, 111, 130, 136, 146, 150, 155, 157, 161, 164, 165, 172, 180, 196, 199, 217, 218, 223, 225, 226, 228, 243, 298, 299, 313, 318, 333, 334
 David: 123, 167, 228, 301, 310, 325, 332
 a defăima: 9, 18, 136, 273, 292
 definiție: 14-16, 19-21, 23, 26, 28, 32, 37, 55, 63, 144, 145, 152, 164, 201, 316, 324
 a deforma: 93, 118
 a delibera: 8, 37
 demon: 8, 22, 56, 76, 80, 88, 105, 114, 208, 219, 264, 265
 demonizați: 14
 deofință/deofințimea: 8, 9, 23, 43, 44, 75, 85-87, 114, 115, 134, 140, 156, 175, 185, 197, 212, 215, 217, 220, 229, 234, 256, 260, 271, 273, 277, 295, 316, 325, 330
 deopersoană: 140
 a depăși: 21
 deprindere: 1, 46, 307
 Derkon: 73
 desăvârșire: 149, 221, 240
 desăvârșit: 7, 9, 14, 50
 desfrânare: 53, 58, 71, 78, 270
 a despărți/despărțire: 10, 12, 13, 74, 85, 107, 109, 132, 186, 210, 232, 234, 237-240, 257-260, 269, 283, 293, 295, 302, 304, 321
 deșertăciune: 28
 devenire: 32
 deviere: 34
 deziderativ: 54, 56
 dialog: 3, 4, 78, 278
 diavol: 14, 25, 51, 57, 76, 81, 88, 100, 171, 264, 272, 274, 306
 diavolesc: 34
 Didim cel Orb: 79, 81, 88
 diferențiativ: 43
 Diodor: 9, 107, 299, 302
 Diodor din Tars: 80, 82
 Dionisie Areopagitul: 33, 50, 64, 74, 105, 172, 226, 228, 229, 234, 258, 283, 313, 314, 332-336
 Dioscor: 87, 88, 91, 92, 96, 98, 103, 112, 138, 146, 181, 182, 199, 214, 266, 272, 319, 335
 a discerne: 8
 discipol: 26, 321
 dispută/a disputa: 2, 4-6, 16, 73, 200, 261, 268
 distrugere: 50
 docetism: 261
 doctrinar: 5, 13, 84, 150
 doctrină: *d. aftartodocetismului*: 5; *d. iulianistă*: 321; *d. monofizită*: 13; *d. sabelianistă*: 86
 dogmă/dogmatic: 3, 5, 6, 18, 74, 82, 89, 91, 94, 97-100, 103, 107, 110, 112, 134, 135, 145, 158, 182, 184, 188, 199, 200, 202, 237, 256, 260, 299, 302, 303, 312, 316, 318, 338
 doime: 17, 166, 203
 domn: 61, 76, 189, 301
 Domnul: 9, 11, 13, 24, 43, 46, 49, 65, 79, 87, 88, 90, 97, 109, 114, 123, 126, 132, 142, 146, 148, 153, 170, 172, 174, 176-178, 181, 184, 203, 209, 220, 223, 225, 226, 230, 242, 247, 254, 260, 270, 275, 282, 296-298, 303-305, 325, 328, 331
 dorință: 47, 53, 54, 68, 101, 191, 271, 307, 314, 337; *d. de a nu muri*: 36; *d. de pocăință*: 89;

- d.* noetică a ființei cugetătoare: 34, 42
drept: 19, 39, 50, 54, 89, 93, 104, 138, 145, 149, 154, 168, 179, 180, 186, 187, 197, 230, 302, 303, 305, 316, 319, 324
dreptii: 22, 24, 52, 126, 231
duh (vezi și suflet, suflare): 11, 15, 24, 25, 46, 51, 69, 106, 170, 209, 222, 239, 259, 272, 275, 304; *D. Adevărului:* 25, 68; *d.* Cel fără de moarte: 209, 216; *d.* de viață aducător: 11; *d.* diavolului: 306; *d.* dumnezeiesc: 71; *d.* înfierii: 25; *d.* material: 46; *d.* necurate: 264
duhovnicesc: 69, 230, 326
Duhul Sfânt: 1, 9, 11, 12, 24, 25, 29, 33, 36, 68-72, 75, 81, 82, 85-87, 98-100, 116, 128, 133, 136-138, 156, 157, 162, 187, 200, 205, 216, 247, 252, 253, 256, 274-277, 280, 282-286, 294, 301, 307, 310, 311, 324, 330, 334-336
dumnezei: 4, 22, 23, 77, 218, 275
dumnezeiesc: 6-8, 10, 11, 13, 16, 17, 18, 25-27, 33, 34, 36, 43, 46, 58, 65, 69, 71, 80, 81, 85, 90, 96, 108, 109, 111, 117, 120, 121, 126, 127, 131, 133, 135, 139, 141, 143, 144, 148, 149, 153, 155, 157, 158, 164, 169, 172, 176, 178, 180, 184, 187, 189, 194, 197, 198, 200, 214, 215, 220, 223, 225, 229, 231, 232, 236-243, 254, 261, 262, 274, 278, 283, 290, 291, 294, 299, 306, 312, 313, 320, 322, 327, 328, 332, 336
dumnezeire: 7-10, 12, 13, 17, 29, 36, 50, 64, 66, 74, 81, 82, 85, 86, 88, 91, 98, 104, 112, 115, 132, 133, 139-142, 151, 155, 156, 164, 175, 184-187, 189, 192, 193, 196-198, 204, 205, 208, 212, 214, 215, 218-226, 232, 236-238, 240, 242-244, 248, 258-262, 265-268, 270, 273-276, 281-289, 291, 293, 294, 296, 300, 301, 304, 310, 313, 319, 322, 328; *d.* cea necircumscrisă, nesupusă mișcării și nedespărțită: 266, 288, 311; *d.* desăvârșită: 7, 332; *d.* nemărginită: 281; *d.* nevăzută și nepipăibilă: 219; *d.* pură: 6; *d.* simplă: 192, 193
Dumnezeu: 1-5, 7-17, 19, 21-24, 27-29, 31, 32, 34, 36, 39, 42-46, 49, 51-53, 55-58, 63, 64, 67-71, 74-79, 81, 82, 84, 85, 87, 89, 94, 95, 97, 99, 100, 103-105, 107-109, 111-116, 118-129, 132-134, 136-139, 142-144, 146-155, 158, 161-163, 166-170, 173, 175, 176, 178, 184-186, 191-193, 195-198, 202-205, 207-210, 212-218, 220-225, 227, 229-234, 236-242, 244-259, 261-265, 267-270, 272-276, 280, 281, 286-297, 303-308, 310, 311, 313-315, 317, 319, 320, 322-324, 327-332, 334-336, 338
dușman: 16

Ebion: 78
eclesiastic: 13
Edesa: 73, 86, 319
Efes: 13, 73, 74, 87, 88, 91, 107, 142, 143, 155, 161, 163, 186, 299, 300, 336
Efrem: 75, 106, 153, 154, 176, 186

INDICE

- Egipt: 5, 13, 62, 84, 96, 97, 125, 154, 188, 191, 308
 egumen: 13
 element: 20, 46, 48, 55, 56, 66, 82, 271, 289; *e. materiale*: 14; *e. noetice*: 56; *e. pământesc*: 171
 Elisabeta: 116
 Empedocle: 78
 Enaton: 84, 160
 enipostaziat: 31, 32, 311
 ensubstanțiat: 32
 Epifanie: 75, 81, 106, 223
 Epifanie al Salaminei: 78
 episcop: 1, 5, 60, 73, 79-81, 85-87, 89, 91, 108, 111, 125, 147, 151, 152, 157, 182, 184, 185, 191, 203, 204, 223, 276, 277, 281, 300, 314, 328
 erezie/eretic: 2-4, 9, 13-15, 17-19, 28, 52, 64, 65, 67, 71, 73, 78, 80, 81, 83, 85, 86, 88-90, 94, 99, 103, 105-107, 109, 110, 112, 124, 127, 130, 132, 133, 140-142, 146, 158, 181, 187, 190, 195, 198, 201, 202, 207, 211, 213, 214, 226, 227, 229, 231, 234, 235, 238, 240-242, 245, 246, 249, 255, 258, 260, 265, 266, 270, 273, 274, 276, 281, 286, 292, 294, 299, 300, 302, 313, 318, 320, 321, 332
 eterodocși: 145, 177, 193, 221
 eterogen: 42
 etimologie: 19, 20, 26, 34, 39, 52, 57, 61, 63, 305
 Eufrat: 83, 308
 euharistie: 192
 Eunomie: 81, 152, 173, 185, 226, 327
 Euripide: 81
 Eusebie al Pamfiliei: 107
 Eusebiu de Cezareea: 5, 95, 137
 Eustațiu: 74, 96, 105
 Eutihie/eutihieni: 13, 73, 87, 88, 90, 91, 98, 103, 104, 112, 186, 214, 266, 272, 315, 335
 Eva: 11
 Evagrie: 88
 evlavie: 6, 7, 15, 27, 52, 67, 87, 97, 103, 105, 112, 134, 138, 146, 166, 168, 173, 186, 187, 197, 199, 201, 204, 227, 228, 322
 Evloghie: 115, 142, 156, 175, 188, 197, 201, 220
 a excomunica: 84, 86-91, 94, 101, 112, 120, 141, 147, 161, 172
 exercițiu: 1, 213
 existență: 7, 17, 22, 24-26, 32, 38, 39, 43, 51, 54-56, 66, 81, 84, 88, 93, 94, 97, 98, 102, 103, 105, 114, 130, 133, 146-148, 150, 151, 158, 164, 165, 169, 176-180, 195, 199, 225, 229, 231, 251, 289, 293, 295, 316, 333
 expunere: 6, 15, 19, 302, 306, 316, 322

 facțiune: 13, 73, 78, 290, 321
 facultate: *f. de a voi*: 37; *f. rațională, deziderativă și irascibilă*: 56
 fantasiast: 13
 față: 3, 122-124, 126, 127, 129, 263
 făptură: 48, 50, 51
 Fecioară: 3, 39, 40, 66, 74, 77, 78, 84, 87, 139, 153, 177, 193, 218, 225, 229, 231, 245, 262, 271, 292-294, 301, 309, 315, 317, 319, 320, 323, 336
 feciorie: 17, 232
 fel (*vezi și gen*): 4, 10, 18, 21, 24, 28, 31, 35, 46, 49, 53, 59, 64, 65, 75, 77, 79, 85, 99, 110,

- 113-115, 117, 126, 127, 130, 133, 160, 161, 166, 167, 170, 176, 182, 183, 190, 195, 198, 204, 205, 210, 216, 219, 222, 223, 228, 235, 237, 240, 246, 251, 260, 261, 270, 272, 273, 288, 289, 293, 301, 304, 319, 320, 322, 324, 327, 329, 331, 335
- fiară: 45, 46, 81, 114, 115, 117, 331; *f.* cu zece coarne: 98, 100, 106, 112, 176, 199, 335
- fiică: 10, 12, 77, 82, 253
- a ființa: 28, 32, 44, 53, 99, 133, 135, 151, 152, 180, 194, 200, 238, 291, 317
- ființare: 51
- ființă: 8, 11, 18, 20-22, 25-27, 29, 32, 37, 41-45, 47, 49, 85-87, 94, 98, 99, 101, 104, 113-115, 129, 134, 137, 140, 143, 144, 151, 163, 169, 183, 197, 199, 200, 227, 267, 276, 278, 294, 295, 328, 333, 334, 337; *f.* cuvântătoare: 50; *f.* de foc: 51; *f.* fină, imaterială și fără formă: 45; *f.* individuală: 32, 150; *f.* lui Dumnezeu: 22, 256; *f.* lui Dumnezeu-Cuvântul: 218, 221; *f.* lui Hristos: 48; *f.* luminătorilor: 31; *f.* necauzată: 22; *f.* necuvântătoare: 9, 46; *f.* ne-strictăcioasă: 328; *f.* rațională: 33, 50; *f.* rațională, muritoare, capabilă de gândire și cunoaștere: 20; *f.* treimică a lui Dumnezeu: 128, 284; *f.* tru-pească: 20, 263
- filiație: 17, 24, 29, 56
- Filon din Alexandria: 30, 81, 261, 265, 270
- filosofie: 1, 12, 16-18, 26, 32, 47, 79, 81, 85, 114, 144, 155, 314
- Filoxen de Mabboug: 26
- Fiu: 4, 9, 11, 17, 23, 24, 29, 32, 75, 77, 81, 82, 85, 86, 93, 98, 109, 124-126, 128, 132-134, 136, 137, 157, 184, 186, 187, 200, 205, 207, 229, 237, 256, 261, 265, 275, 277, 281-286, 295, 297, 304, 306, 307, 310, 311, 322, 323, 332, 334
- fire: 6, 7, 10, 16-18, 22-24, 26-41, 44, 50, 53-57, 64-67, 74, 78, 81, 86-88, 90, 93, 94, 97-182, 184-190, 193, 195-200, 208, 210-212, 214-218, 220, 221, 225-232, 234, 236-249, 252, 258-260, 265-267, 270-274, 276-278, 280, 284-295, 297-299, 302, 305, 314-319, 321, 329-332, 334-337; *f.* comună: 30, 45, 121, 129, 132, 135, 174, 283, 326, 332; *f.* dumnezeiască: 34, 43, 84, 90, 135, 139, 144, 149, 178, 220, 229, 238-240, 242; *f.* dumnezeirii și umanității lui Hristos: 91, 98, 112, 142, 186, 214; *f.* Fecioarei: 294; *f.* focului noetic: 273; *f.* iconomiei Sale trupești: 64; *f.* individuală: 286, 330, 332; *f.* ipostatică: 7, 10; *f.* îngerului: 246, 252; *f.* întrupată: 74, 112, 176, 177, 195-197; *f.* Logosului: 175, 178; *f.* lui Dumnezeu: 122, 124; *f.* lui Dumnezeu-Cuvântul: 74, 111, 162, 175, 195, 196, 209, 330; *f.* muritoare și nemuritoare: 35; *f.* neipostaziată: 66, 67; *f.* neînsuflită, nesimțitoare și în nemîșcare: 30; *f.* nepersonală: 98, 120, 193, 298; *f.* ne-strictăcioasă: 324; *f.* omenească/umană: 8, 36, 43, 45, 47, 48, 57, 81, 84, 86, 90, 115, 117, 120,

- 132, 139, 149, 153, 173, 174,
185, 186, 196, 222, 223, 229,
231, 232, 236, 256, 261, 274,
292, 293, 296, 327, 332; *f.* păti-
mitoare și pământescă a tru-
pului: 185; *f.* rațională: 33, 36;
f. Sfintei Treimi: 128, 139, 280,
284; *f.* Tatălui: 125; *f.* trupului:
17, 133, 142, 173, 174, 187, 214,
249, 270-273, 276; *f.* trupului
nemuritor: 230
firesc/-ască: 6, 7, 12, 25, 27, 28,
34, 37, 38, 47, 53, 57, 64, 68, 78,
83, 118, 131, 164, 214, 232, 234,
244, 245, 288, 320
fizic: 16
Flavian: 87, 91, 182-184, 187,
188
foc: 14, 17, 28, 31, 37, 40, 44,
48, 51, 55, 66, 210, 215, 250,
262-264, 271, 273, 274, 304,
305, 326; *f.* Duhului: 275; *f.*
dumnezeiesc: 17; *f.* noetic: 273
formă: 24, 27, 29, 45, 50, 107,
127, 147, 158, 160, 201, 217, 224,
225, 233, 234, 248, 250, 253, 267,
321; *f.* aristotelică și elină: 134;
f. omenească: 127, 222
Fotinos: 86
fraternitate: 1
frică: 48, 67, 70, 165, 170, 239,
255; *f.* de Dumnezeu: 2, 7, 227,
315
Frigia: 80
frumusețe: 14, 239, 241, 257
ftartolatru: 13, 73
- Gaian: 73, 98, 103, 146, 159,
199, 205, 214, 227, 244, 321
Gavriil: 30, 116, 331
gând: 3, 7, 104, 110, 169, 270,
280, 322, 337; *g.* subtile: 211; *g.*
viclean: 2, 202;
- a gândi: 170, 195, 220, 248,
273, 293
gândire: 8, 20, 46, 50, 51, 57; *g.*
rațională: 46; *g.* lui Dumnezeu,
îngerului și a noastră: 46
gândit: 52, 214, 307
gen (*vezi și fel*): 23, 29, 44, 82,
100, 101, 113, 115, 134, 193,
196, 197, 211, 217, 267, 291,
329-331
genera: 38, 48
Germanikeia: 83
Gheorghe, patriarhul Con-
stantinopolului: 88
Gitthon: 78
Grigorie de Nyssa: 37, 75, 81,
93, 105, 152, 175, 185, 221, 222,
314, 327
Grigorie Nystazon: 160
Grigorie Teologul: 65, 70, 75,
81, 82, 93, 96, 105, 107, 115,
144, 152, 173, 174, 182, 184,
187, 200, 204, 209, 214, 215,
221, 225, 240, 277, 278, 285,
295, 311, 314
grosime: 47, 223, 224, 233, 281
gură: 7, 12, 40, 69, 99, 103, 111,
127, 135, 152, 157, 158, 166,
190, 191, 222, 227, 229, 233,
239, 259, 273, 302, 318, 332, 336
- habitudine: 45
har: 22-24, 51, 217, 252, 253,
281, 294, 301, 304
harismă: 25
Harmasios/harmasiți: 237,
238, 260
a hărăzi: 301
heterousian: 81
Homer: 80
homofil: 44
homogen: 44

- Honoriu al Romei: 89
 hotar: 21, 138, 158, 194, 308; *h.*
 ființei: 44, 151; *h.* firii: 55, 178,
 179, 231; *h.* persoanei: 151,
 305; *h.* timpului: 180
 hotărâre: 4, 73, 93, 96, 105, 106,
 147, 149, 181, 201, 303, 308
 a hotărânci: 99, 138, 310
 Hristos: 5-8, 10, 12, 14-18, 24,
 27, 28, 31, 34, 36, 37, 39, 43,
 45, 48, 49, 52-55, 63-67, 70-72,
 74, 75, 78-94, 97-115, 120, 121,
 129-134, 136, 137, 139-182, 184,
 186, 187, 189-199, 201, 202,
 204, 205, 207-232, 234-249, 251,
 252, 254-256, 258-262, 265-283,
 285-294, 296-299, 301-304, 306,
 309-312, 315-329, 331, 332,
 335-337
- Iacob Baradeus: 73, 86, 122
 Iacov: 77, 121, 122, 251, 253,
 283
 iad: 32, 58, 88, 138, 220, 238,
 239, 241, 260, 264, 281, 309, 314
 icoană: 11, 126, 202, 210; *i.* lui
 Dumnezeu: 274
 economie: 53, 64, 65, 147, 231,
 255, 303; *i.* dumnezeiască: 64,
 65, 109, 133, 172, 184, 197, 210,
 231, 236, 332, 334; *i.* Întrupării:
 18, 194, 214, 222, 244, 277
 identic: 18, 41, 86, 98-100, 112,
 113, 117, 119-128, 130-132, 136,
 138-140, 142-145, 155, 168
 identitate: 18, 240; *i.* de ființă:
 43; *i.* de fire: 23, 66, 229, 267; *i.*
 de lucrare: 14; *i.* de voință: 14
 idolatru: 11, 79, 80, 83
 Iezechil: 76, 262
 imagine: 135, 201, 202, 206,
 207, 255; *i.* Cinstitei Cruci: 207;
i. simbolică: 126; *imagine*-tip:
 287
 imaterial/imaterialitate: 24, 45,
 49, 224, 230, 295
 imbold: 54; *i.* dorinței noetice:
 34; *i.* firii: 36; *i.* spre unitate: 42
 imobil: 38
 impasibilitate: 35; *i.* naturii: 34
 imuabil: 53
 incomprehensibil: 39
 incoruptibil: 49, 66
 indefinit: 21
 indignare: 54, 249
 individ: 30
 individual (*vezi* existențe indi-
 viduale, firi individuale): 32,
 150, 164, 284, 286, 330, 332, 333
 individualitate: 30, 319
 inimă: 2, 11, 54, 60, 69, 97, 125,
 154, 171, 191, 143, 274, 275,
 296, 299, 305, 311, 318, 332
 inseparabil: 34
 a insufla: 11
 insuflare: 200; *i.* dumnezeias-
 că: 11
 insuflat/-ă: 8, 69, 94, 116
 invizibil: 94, 124, 225, 266, 270
 Ioan al lui Zygás: 160
 Ioan Damaschin: 32, 33, 64, 65,
 78, 79, 99, 272
 Ioan din Cezareea Grămăticul:
 92, 94, 97
 Ioan Evanghelistul: 47, 96,
 306, 309, 310
 Ioan Filopon: 92
 Ioan Gură de Aur: 75, 82, 83,
 93, 96, 106, 152, 173, 176, 177,
 181, 182, 185, 187, 188, 246
 Ioan Zonnaras: 17
 Ipolit Romanul: 78, 80, 86, 328
 ipostas: 7, 16, 18, 28-32, 34, 35,
 41, 43, 44, 50, 56, 66, 67, 74,

- 85-87, 99-101, 107, 109, 111,
119-121, 135-138, 140, 141,
143-147, 150, 155-157, 159-171,
186, 190, 193-195, 198-201, 280,
282, 284-286, 288, 295, 311,
314, 316-319, 330, 333, 336,
337; *i.* ca existențe: 169; *i.* ca
subzistență: 169; *I.* cel Unul
al lui Hristos: 159; *i.* compus:
182; *i.* firii luminii: 31, 330; *i.*
îngerești: 331; *i.* întrupat: 332;
I. lui Hristos: 87, 150, 162-168,
179, 194, 195, 198, 287, 290,
291, 317, 319, 320, 330, 334; *i.*
naturii comune a sufletelor
omenești: 331; *i.* neamesteca-
te: 163, 167, 168, 295; *i.* necau-
zat, născător, nezidit: 23; *i.* ne-
circumscrise: 17; *i.* nepersonal:
165, 172; *i.* personale: 135, 163,
169; *i.* proprii: 286; *I.* purces
al Duhului: 282, 285; *i.* Sfintei
Treimi: 23, 99, 311; *i.* Tatălui:
29; *i.* Tatălui, al Fiului și Sfân-
tului Duh: 133, 336; *i.* uman:
231; *i.* umanității: 30; *i.* unic al
lui Dumnezeu-Cuvântul: 67,
229, 284; semi-*ipostase*: 98
irascibil: 54, 56
Irineu: 74, 78, 105, 157, 158
172, 187
Irod: 136, 264
Isaac: 77, 283, 290
Isaia: 76, 124, 126, 230, 248, 308
Isidor: 75, 142, 154, 176, 189
iubire: 58, 71; *i.* de adevăr: 183;
i. de oameni: 54, 180; *i.* de plă-
ceri: 271
iudeu: 3, 5, 54, 65, 84, 92, 96,
111, 203, 204, 219, 249, 261,
268, 323
Iulian Apostatul: 83
Iulian de Halicarnas: 5, 73,
250, 261, 272
iulianiști: 13, 321
Iulie: 74
Iustin Martirul și Filosoful:
78, 105
Iustinian: 13, 73, 84, 88, 188
izvor: 30, 111, 321
Împărăție: 67, 272, 274, 305
împărtășire: 42
a împărți: 87, 90, 106, 107, 134,
150, 219, 220, 237, 266, 267,
294, 299, 324
a împlini: 8, 9, 69, 118, 229, 255
împlinire (*vezi* plinire): 118; *î.*
legii: 281; *î.* neamurilor: 282
împrăștiere: 57
înălțare: 53, 59, 152, 173, 176,
177, 225, 247, 301, 311, 329
început: 4, 5, 7, 11, 15, 18, 25,
36, 65, 68, 75, 76, 90, 98, 135,
138, 191, 217, 223, 224, 233,
252, 260, 274, 275, 285, 300,
306, 310, 314, 321
închipuire: 11, 26, 32, 65, 104,
106, 107, 112, 135, 197, 198,
218, 222, 223, 225, 231, 233,
235, 244, 258, 260, 261, 322, 326
înclinație: 33; *î.* spre
cunoaștere: 25
îndrăzneală: 111, 138
a îndrăzni: 8, 89, 100, 124, 138,
141, 168, 217, 219
îndumnezeire/îndumnezeit:
53, 55, 198, 209, 212, 214, 215,
221, 222, 226, 232, 239-243,
248, 257-261, 265, 305
înfățișare: 45, 62, 63, 107, 121,
219, 239, 253, 254, 257, 285,
304, 326, 327
înfier: 25

- în-ființat: 32
 îngropare: 156, 209, 240
 înnăscut: 27, 34
 înomenire: 192, 193, 216, 231, 335
 însuflețire: *î.* trupului: 10, 11
 însuflețit: 30, 37, 43, 45
 însușire: 156, 178, 179
 înșelăciune: 15, 183, 194
 a se întrupa: 128, 148, 186, 219, 221, 223, 228, 231, 237, 247, 273, 280, 282-285, 293, 323, 329, 336
 Întrupare: 5, 89, 90, 129, 174, 220, 222, 245, 256, 282, 285, 310, 331; *Î.* Cuvântului: 11, 67, 162, 194, 292, 315, 329, 334, 335; *Î.* lui Hristos: 18, 104, 112, 133, 145, 154, 172, 184, 214, 221, 229, 233, 235, 243, 244, 271, 277, 278, 292, 335, 336; *Î.* Mântuitorului: 291
 întrupat: 74, 111, 112, 176, 177, 195-197, 216, 232, 280, 330, 332
 întuneric/întunecare: 10, 32, 60, 69, 272, 278
 a înțelege: 6, 7, 12, 19, 22, 23, 26, 45, 48, 49, 51, 52
 înțelegere: 15, 39, 52, 65
 înțelepciune: 8, 15, 18, 100, 134, 249, 297; *î.* cuvântului: 99; *î.* de taină: 203; *î.* elină: 18; *î.* înțelepților: 99; *î.* lumii: 100; *î.* veacurilor: 17
 a învăța: 11, 18, 81, 87, 91, 109, 113, 114, 134, 136, 139, 143, 144, 150, 160, 196, 225, 233, 257, 275, 287, 299, 302, 322, 325, 327, 330
 Învățătorul: 49
 învățătură: 15, 73, 79, 80, 92, 94, 98, 99, 103, 105, 107, 132, 134, 135, 142, 143, 145, 167, 177, 181, 246, 271, 280, 316, 318; *î.* bisericească: 18, 26; *î.* de credință: 73, 90, 97, 107, 145, 181, 183, 227, 303, 336; *î.* lui Hristos: 130, 337; *î.* ortodoxă: 89; *î.* Sfinților Părinți: 108, 110, 130, 135, 173, 188
 înviere: 10, 12, 58, 59, 77, 187, 204, 215, 230, 235, 252, 253, 324, 326-328, 331; *î.* cea de a treia zi: 224, 325; *î.* Cuvântului: 328, 329; *î.* din morți: 321, 325; *î.* lui Lazăr: 12; *î.* morților: 10; *î.* nestricăcioasă: 235; *î.* trupurilor: 78
 jertfelnic: 59
 judecată: *j.* corectă și dreaptă despre Dumnezeu: 52, 67, 75, 93, 96, 105, 137, 141, 143, 193, 316
 kathari: 80
 Kleidopoiós: 193
 ktistolatru: 13
 Laodiceea: 80, 203
 laudă: 35, 108, 192
 Lazăr: 12, 242, 268, 296, 297, 327
 lățime: 47, 59, 61
 lege/a legiui/legiuire: 16, 36, 45, 55, 57, 63, 65, 77, 95, 97, 100, 110, 113, 117, 118, 132, 138, 141, 151, 158, 172, 174, 186, 194, 201, 228, 229, 231, 232, 234-236, 249, 256, 277, 281, 284, 298, 302, 303, 306-308, 317, 319, 322, 329, 336
 Leon, papa Romei: 91, 166, 181, 183, 184, 201, 237

- Libanius: 82, 84
 liber-arbitru (*vezi* și autodeterminare): 54
 limbaj: 18, 27, 91, 95
 limită: 21, 231
 liniștire: 57
 lipsă: 12, 15, 32, 33, 45, 50, 53, 60, 135, 146, 238-242, 248, 284;
l. de evlavie: 97
literă: 25, 62, 160
loc: 22, 45, 59-61, 68, 74, 75, 80, 85, 90, 97, 121, 127, 128, 131, 160, 168, 175, 177, 187, 196, 235, 237-239, 241, 254, 265, 266, 273, 293, 296, 304, 308, 313, 317, 318, 323, 326, 327
 Logos: 11, 81, 83, 115, 151, 157, 175, 178, 187, 198, 212, 217, 218, 266, 306, 311
a lucra: 8, 42, 70, 157, 173, 227, 229, 231, 234, 259, 262, 335
lucrare: 6, 7, 10-12, 14, 15, 18, 22, 23, 33, 36-44, 46, 49, 50, 56, 63, 64, 81, 83, 89, 90, 93, 95, 96, 115, 128, 151, 152, 161, 162, 174, 201, 202, 223, 232, 236, 238, 241, 249, 259, 265, 271, 276-278, 290, 332, 334, 335, 338; *l. de a vesti*: 39; *l. de săvârșire a semnelor și minunilor*: 10; *l. de viață făcătoare a sfântului Său suflet*: 10; *l. diavolului*: 14, 274; *l. dumnezeiască*: 10, 13, 231; *l. dumnezeirii Cuvântului*: 50; *l. omenească, curată, sfântă, nepătată, dată și zidită de Dumnezeu și vitală*: 10; *l. sufletului cugetător*: 11, 37; *l. sufletului și a trupului*: 13; *l. teandrică*: 12, 13, 237, 238; *l. umană a lui Hristos*: 12; *l. vitală, calorică*: 46
lucrător: 11, 41
lucru: 4, 7, 8, 17, 19, 20, 26-29, 38, 41, 42, 44, 52, 55-57, 59, 64-66, 71, 77, 79, 82, 95, 97, 101, 102, 110, 114, 116, 119, 123, 124, 126, 128-132, 135-137, 139, 141, 143, 147, 155, 169-171, 182, 183, 185, 188, 195, 196, 199-202, 209, 217, 223-225, 227-229, 231, 234, 235, 237, 238, 241, 243, 247, 254, 266, 267, 270, 277, 278, 280, 281, 287, 292, 297, 300, 304, 306, 307, 309, 313, 314, 316, 322, 336, 337
lume/lumesc: 16, 17, 55, 65, 66, 76-82, 93, 100, 172, 204, 208, 232, 244, 250-252, 259, 282, 310, 327, 334
a lumina: 28, 259
lumină: 28, 31, 36, 62, 66, 106, 256, 259, 286, 330, 333, 334; *l. cunoașterii*: 315; *l. feței*: 127; *l. răsăriteană*: 319
luminător: 31, 37, 60, 66, 77, 131, 138, 152, 164, 179, 320, 330;
l. al lumii: 172, 208, 332, 335
lungime: 47, 59, 61
a lupta: 8, 79, 80, 82, 83, 103, 167, 195, 202, 203, 237, 253
luptă: 80, 82, 83, 94, 105, 121, 140
lut: 11, 31, 275
 Macarie al Antiohiei: 89
 Macedonia al II-lea: 5, 81, 86
 Malabar: 13
 Manes: 79, 80, 94, 214, 231, 270-272, 277
manifestare: 15
manihei: 73, 79, 90, 112, 197, 218, 243, 274, 329

- Marcel de Ancyra: 86
 Marcion: 78, 214, 244
 marcioniți: 90
 mare (*vezi* și ocean): 12, 117, 198, 211, 221, 225, 226, 326, 332
 Maria: 74, 86, 153, 218, 232, 247, 271, 276, 279, 292, 300, 301, 323, 325
 Maron: 265, 270, 319
 materie: 62, 231
 maturitate: 35
 Maximilla: 80
 mănăstire (*vezi Oktokaiidekaton*): 1, 13, 160
 Mângâietorul: 24, 68, 79
 mânia: 25, 27, 28, 56, 130, 261
 a mântui: 8, 31, 100, 123, 129, 327
 mântuire: 17, 53, 64, 65, 155, 157, 172; *m. lui Hristos*: 75; *m. lumii*: 65
 medicamente: 102-104; *m. dogmelor*: 302
 Meliton: 204, 209, 243, 244
 Menandru: 81
 mesager: 52
 Mesopotamia: 83
 Messina: 82
 micșorare: *m. dumnezeirii*: 155; *m. firii*: 53
 Mihail: 30
 Milan: 86, 151, 174, 175
 minte: 11, 16, 24, 46, 47, 52, 57, 58, 68, 70, 80, 81, 89, 108, 109, 137, 148, 157, 160, 167, 185, 197, 211, 240, 244, 255, 276; *m. lui Dumnezeu*: 311; *m. lui Hristos*: 55
 minune: 10, 77, 97, 105, 136, 244, 245, 247, 262, 268, 269, 328
 mistic: 11
 mișcare: 37, 53, 62; *m. noetică*: 34
 moarte (*vezi* și îngropare, adormire, omorâre): 32, 49, 50, 53, 55, 58, 66, 73, 80, 81, 84, 155, 185, 201, 204, 208-210, 213-216, 233-235, 239, 242, 256-258, 260, 264, 267, 269, 272, 308, 329, 335; *m. adevărată*: 234; *m. lui Hristos*: 235, 260; *m. trupului*: 259
 mod/modalitate: 3, 5, 7, 12, 19, 20, 22-24, 26, 28, 30, 32-34, 36, 42-45, 49, 51, 52, 65, 67, 76, 83, 84, 87, 103, 105, 114, 120, 129, 133, 142, 147, 148, 153, 167, 184, 189, 193, 205, 214, 228, 240, 242, 253, 272, 273, 276, 277, 286, 288, 293, 300, 312, 317, 318, 330, 336
 model: 140; *m. unirii firilor lui Hristos*: 43
 moliciune: 35
 monadă: 17, 25
 monarhianist: 5
 monofizitism/monofizit: 4, 5, 13, 14, 31, 66, 73, 80, 84, 90, 91, 122, 125, 147, 148, 160, 192, 287, 290, 296, 332
 Montanus: 80
 mormânt: 50, 74, 209, 238, 239, 241, 248, 257-260, 266, 309, 326, 328
 mort: 10, 12, 44, 89, 96, 129, 203, 207, 209, 213, 216, 222, 230, 231, 238, 239, 247, 257-260, 262, 263, 266, 321, 325-327
 a muri: 5, 12, 13, 36, 73, 87, 204, 207-209, 213, 216, 235, 257, 258, 264, 269, 280, 296, 297
 mutare: 121, 242, 267, 293

- naștere (vezi și a zămisli/zămis-
lire): 3, 11, 17, 29, 32, 37, 45, 53,
62, 66, 67, 106, 131, 157, 170,
176, 177, 193, 219, 225, 232, 233,
247-251, 262, 280, 284, 293, 294,
309-311, 314, 320, 329, 335
natural: 16, 38
natură: 3, 15, 26, 27, 31-39, 48,
50, 55, 76, 86, 98, 100, 104, 126,
128, 134-137, 156, 162, 164,
172, 173, 178-181, 185-187, 197,
241, 242, 244, 267, 288-291,
295, 316, 330, 331; *n. dumnezeirii*: 64; *n. irațională*: 51; *n. îngerilor*: 30, 34, 313, 329; *n. Logosului*: 198; *n. lucrurilor*: 26, 267; *n. materială*: 255; *n. noetică*: 45; *n. sufletului*: 244, 329, 331
Născătoarea de Dumnezeu: 3, 13, 84, 87, 116, 176, 218, 232, 247, 276, 293, 323
născător: 23, 74, 87, 280, 284
neamestecat: 6, 7, 34, 66, 88, 150, 156, 159, 163-168, 178-182, 194, 195, 198, 212, 295, 305, 316, 317, 319, 320
neasumat: 160
neatins: 15
nebuie: 17, 100, 198, 303, 306, 307
necauzat: 11, 22, 23, 284
necesitate: 4, 244; *n. filosofică*: 12; *n. purificării*: 95
necircumscris: 17, 29, 34, 212, 217, 224, 225, 260, 266, 288, 293, 295, 311, 330
neclintit: 15, 138
necompus: 66
necredință: 119, 136, 307
necurăție: 14, 57, 83, 117, 262, 263, 271, 273-276
necuvântător: 8, 9, 45, 46
nedefinibil: 21, 22
nedefinit: 57, 166
nedespărțit: 7, 31, 88, 93, 99, 104, 120, 132, 134, 182, 186, 194, 207, 208, 210, 211, 225, 236, 266, 282, 283, 286, 292-295, 298, 299, 305, 311, 320, 330, 334
Nefalios: 93, 101, 299, 302
neființă: 32, 37, 47, 136, 200, 251
nefiresc: 53
neipostaziat: 32, 66, 67, 94, 147
neîmpărțit: 7, 132, 134, 237, 294
neînsuflețit: 30, 37, 38, 51, 114, 257, 259
neîntinat: 9, 195
neliniște: 54, 255
nemîșcare: 30
nemurire: 35, 36, 252, 273, 328
nemuritor: 11, 35, 46, 51, 208-210, 212, 213, 223, 224, 230, 233, 287, 289, 307
nenaștere: 11, 29, 32, 284, 285
nepătat: 10, 15, 49, 304
nepătimitor: 49, 154, 208, 210, 224, 291, 295, 322, 327
neperisabil: 42, 224, 295
nepersonal: 98, 120, 143, 145-149, 151-153, 158, 160, 165, 171, 172, 193, 298
neschimbător: 27, 43, 149, 178, 186, 212, 229, 232, 240, 242, 256, 285, 305
nesimțitor: 30
nestăpânit: 176
nestorianism: 13, 31, 151, 167
Nestorie: 13, 74, 83, 84, 87, 88, 94, 102, 104, 106-112, 120, 130, 131, 133, 134, 138, 139, 143,

- 144, 150, 151, 158, 159, 161,
162, 165, 166, 172, 181, 195,
199, 204, 265, 276, 286, 292,
293, 298-303, 315, 318, 319
nesticat: 49, 50, 223, 324, 325
netrupesc: 46, 76, 127, 224, 295
nevoie: 49, 61, 224, 246; *n.*
Sfântului Trup: 12
nevoință: 71
nezidit: 23, 75, 86, 186, 256
Niceea: 74, 85, 107, 136, 138,
139, 144, 155, 161, 299, 316, 336
Nicolae: 78
nimicire (*vezi* și *distrugere*):
50, 95, 149, 226, 303, 328
noetic: 11, 34, 37, 42, 45-47, 49,
54, 56, 212, 273, 289
Noetos: 85
noutate: 45
Novat: 80
număr: 25, 56, 73, 76, 90,
140, 152, 155, 166, 167, 176,
178-180, 186, 234, 256, 320
nume: 5, 13, 22, 28, 30, 31,
38-43, 45, 49, 51, 52, 57-59, 61,
63, 64, 73, 75, 105, 111, 125,
140, 145, 146, 148, 160, 168,
170, 171, 182, 183, 188, 207,
210-212, 236, 253, 297, 300,
305, 308, 315, 321; *n. de Dum-*
nezeu: 19, 22, 23, 38, 39, 63, 64;
n. de fire: 26, 39, 64, 120, 170;
n. de om: 39, 51; *n. Tatălui*: 68
- obârșie: 30, 44, 71
obișnuință: 6, 33, 50, 53
odihnă: 60
odrăslire: 37, 38
ofrandă: 59, 78, 220, 323
om: 2, 5, 6, 8, 10, 11, 14, 15,
20-22, 26-28, 30-32, 34-36, 39,
42-44, 46, 47, 49, 51, 52, 54, 63,
65, 66, 69, 70-72, 76, 77-81, 105,
107, 110, 114, 116, 121, 123,
125, 126, 129, 132, 133, 136,
150-152, 155, 160, 166, 171,
172, 174, 178, 180, 185, 186,
197, 210, 215, 218, 219, 223,
227-233, 236, 239, 241, 242,
244, 245, 247, 250, 251-254,
257-259, 262-264, 268, 273, 274,
275, 285, 287-292, 294, 296,
297, 299, 301, 304, 306, 308,
324, 327, 328, 330, 331, 336,
337; *o. dinafară*: 51; *o. lăun-*
tric: 51
omorâre (*vezi* și *moarte, nimi-*
cire): 335
opinie: 4, 9, 26, 52, 56, 78, 82,
120, 130, 135, 141, 160, 174,
222, 256
oponent: 19
Optsprezecinicul (*vezi* și *Ok-*
tokaidekaton): 160, 321
a se opune: 8, 176, 268, 329
opus: 17, 198
orbire: 58, 71
Origen: 88, 95, 299
origine: 36, 56, 61, 83, 93
ortodox: 2, 5, 13, 29, 66, 68, 73,
75, 89, 113, 141, 147, 181, 211,
213, 224, 243, 281, 284, 292,
298, 300, 322, 323, 329
osârduitor (*vezi philopon, râv-*
nitor): 1, 336
oșet: 198, 211, 221, 225, 226,
258, 260, 261
- pace: 57
Palestina: 13
parabolan: 1
parte: 20, 21, 30, 50, 55, 56,
59, 60, 63, 70, 87, 104, 111,
118, 133, 187, 242, 277, 287,

- 290, 310, 334, 336; *p.* celor potrivnici: 265; *p.* creației: 48; *p.* de împlinire: 282; *p.* de trup circumcisă: 232, 263; *p.* din făgăduință: 308; *p.* firească a trupului: 7; *p.* noetică și cugetătoare a sufletului: 37, 46; *p.* poftitoare a sufletului: 34, 53, 54
 particular/particularitate: 18, 29, 34, 52, 98, 132, 135, 143, 319, 333
 paternitate: 17, 23, 29
 patimă: 10, 69-71, 138, 155, 183, 185, 210, 215, 227, 234, 246, 247, 265, 270, 271, 273, 321, 325-327, 329; *p.* ireproșabile: 210, 227, 234, 246, 247; *p.* lui Dumnezeu: 203, 204, 209; *P.* lui Hristos: 152, 156, 173-175, 187, 201, 202, 210, 214, 215, 226, 241, 265, 268, 327, 329; *p.* mântuitoare: 149
 patriarh /patriarhal: 5, 13, 81, 84, 88, 91, 98, 113, 125, 128, 160, 182, 189, 290
 Pavel: 17, 18, 29, 30, 45, 48, 65, 89, 96, 99, 105, 114, 117, 120, 125, 126, 129, 130, 172, 183, 208, 228, 232, 235, 245-247, 255, 264, 285, 311, 328, 331, 336
 Pavel al II-lea cel Negru al Antiohiei: 290
 Pavel de Emesa: 110, 111, 184
 Pavel din Samosata: 5, 99, 107, 209, 261, 290, 299-302
 Pavel din Tars: 99, 209
 pavlician: 290
 păcat/a păcătui/păcătoș: 5, 32, 45, 49, 53, 80, 103, 121, 171, 211, 218, 223, 224, 228, 230, 232, 245-247, 251, 252, 255 263, 264, 273, 325, 326, 328
 pământ/pământean/pământesc: 4, 22, 24, 28, 36, 39, 47-49, 55, 60, 61, 66, 76, 77, 104, 111-114, 128, 129, 135, 146, 149, 153, 160, 170, 171, 173, 175, 177, 179, 183, 185, 195, 219, 222, 223, 225, 230, 233, 236, 239, 245, 247, 249, 254, 256, 259, 262, 263, 266, 274, 280, 282-284, 286, 293, 310, 324, 329, 331
 părere: 2, 43, 69, 70, 72, 130, 142, 211, 270, 333
 părintesc: 16, 68, 295
 părtaș/părtașie: 18, 132, 153, 174, 224, 225, 228, 246, 253, 270, 276, 295, 305, 335, 336
 părinte: 4, 5, 9, 18, 19, 29, 36, 71, 72, 74, 75, 81, 85-88, 93, 94, 96, 97, 101-112, 115, 120, 130, 131, 135-138, 141-144, 146, 147, 149, 151, 153-156, 158-162, 164, 165, 167, 172, 173, 175, 176, 178, 179, 181-183, 186-188, 190, 191, 194, 196-198, 201, 211-215, 217, 221, 223, 224, 226-228, 234, 239, 246, 250, 254, 255, 259, 283, 287, 290, 292, 296-300, 302, 303, 305, 306, 312-316, 318-320, 322, 324, 325, 331, 333, 336, 337
 a pătimi/pătimaș/pătimir: 8, 13, 49, 69, 86, 154, 155, 170, 174, 177, 185, 192, 201-205, 207-210, 212, 213, 215, 216, 220, 223, 224, 234, 238, 243, 256, 272, 279, 280, 291, 295
 pâine: 12, 21, 27, 31, 147, 223, 268, 323
 pecete: 28, 29, 175, 232; *p.*
 Îpostasului: 29; *p.* Părinților: 106

- Pelusio: 154
 perisabil: 212, 224, 252, 285, 295, 325
 persoană (vezi și deopersoană): 5, 22, 23, 28, 29-31, 57, 67, 74, 81, 84, 87, 98-101, 107, 108, 112-114, 116-132, 134-160, 162-164, 167-169, 171, 172, 182, 184, 186, 193-195, 198, 199, 201, 252, 278, 280, 290, 291, 298, 305, 316-320, 337; *P.* cea nenăscută a Tatălui: 282; *p.* consubstanțială: 29; *p.* Domnului: 142, 148, 242; *p.* dumnezeiască: 139; *p.* dumnezeirii: 139, 291; *p.* lui Arie: 132; *p.* lui Cain: 121; *p.* lui Dumnezeu-Cuvântul: 128, 129, 317; *p.* lui Enoh: 121; *p.* lui Ham: 121; *p.* lui Pavel de Samosata: 261; *p.* Mântuitorului: 55; *p.* omenască: 117, 139; *p.* purtătoare a firii dumnezeiești: 139, 144; *p.* purtătoare a firii omenești: 139; *p.* Sfintei Treimi întrupată: 128, 129, 134, 140, 196, 199, 283, 316, 317; *p.* trupului pătimitor: 291; *p.* unică a lui Hristos: 7, 55, 57, 90, 93, 104, 110, 134, 184, 224, 229, 254, 326, 327; *p.* vizibilă: 124
 personal: 7, 118, 131, 135, 139, 164, 169, 282
 Petru: 18, 30, 78, 85, 89, 96, 103, 192, 208, 209, 318
 Petru Gnafeul: 98, 125, 192, 209
 Petru martirul din Alexandria: 131
 Petru Mongul: 125
philopon (vezi râvnitor, osârduitor): 1
 a pierde/pierdere: 38, 54, 99, 249, 338
 Pilat: 136
 Pindar: 81
 Platon: 17
 a plăsmui: 26, 28, 176, 195, 251, 252, 274
 plinătate (vezi și plinire): *p.* celor Trei Ipostasuri: 282; *p.* dumnezeirii: 261, 281-286, 294; *p.* Treimii: 332
 pnevmatomah: 81
 a se pogori/pogorâre: 43, 53, 87, 104, 153, 210, 230, 231, 239, 250, 267, 294, 310, 324, 329
 Polyhronios: 89
 porc: 71, 271; *p.* haldeu sau asiro-haldeu: 83, 84
 poruncă/a porunci: 8, 15, 24, 36, 96, 118, 175, 179, 180, 249, 269, 301, 308, 309, 328, 336
 Poseidon: 82
 pozitiv: 43, 57
 Praxeas: 85
 preexista: 17, 139, 314, 317, 319
 prefacere: 45, 53, 137, 221, 242, 245
 prefigurare: 168, 290, 304, 317
 preot: 5, 59, 67, 300
 principiu: 17, 47, 56, 86, 96, 97, 100, 134, 158
 Priscilla: 80
 privire: 12, 13, 29, 39, 40, 62-64, 115, 135, 141, 144, 188, 222, 258, 290, 298, 308
 Proclu: 75, 93, 106-109, 142, 153, 157, 176, 177, 186, 189
 profet/ profetic (vezi și pro-roc): 76, 77, 80, 96, 100, 101, 112, 113, 116, 123, 127-130, 132, 138, 146, 202, 239, 241, 243, 262, 268, 269, 290, 294, 296, 301-303, 308, 332

- progres: 23, 242
 a propovădui: 7, 17, 45, 85, 87, 91, 99, 100, 103, 108, 111, 112, 128, 134, 138, 142, 144, 159, 161, 165, 169, 170, 177, 179, 190, 203, 208, 209, 218, 226, 251, 260, 263, 271, 291-293, 310, 317, 319, 320, 324, 325
 propovăduire: 52, 112, 138, 199, 227; *p.* comuniunii și uniunii dintre feciorie și naștere: 17; *p.* dogmelor: 99; *p.* Evangheliei: 82; *p.* lui Hristos: 80
 Proterius: 91
 prototip: 290
 Pseudo-Clement: 18, 19, 74, 105
 pur: 6, 276
 purcedere/purces: 11, 24, 25, 29, 32, 149, 222, 280, 282, 284, 285, 293, 307, 311
 putere: 8, 33, 37, 38, 44, 50, 55, 75, 78, 81, 112, 113, 135, 148, 212, 259, 264, 268, 336, 337; *p.* cea nepătimitoare: 327; *p.* cugetătoare: 8; *p.* ființei: 41; *p.* lui Dumnezeu-Cuvântul: 256, 259; *p.* lui Hristos: 8, 79; *p.* rațiunii: 268; *p.* sfințitoare: 81; *p.* Stăpânului: 185; *p.* voitoare a sufletului cugetător: 8
 puternic: 3, 21, 52, 109, 202
 a putrezi/putrezire: 59

 Rafail: 30
 raționament: 19, 135
 rădăcină: 41, 63, 83, 107, 118, 138, 331; *r.* firii: 56
 răsărit/răsăriteni: 3, 31, 59, 62, 83, 86, 111, 115, 142, 143, 148, 156, 162, 307, 319
 a răstigni/răstignire: 10, 49, 102, 175, 185, 192, 201, 203-205, 207-209, 213, 216, 219, 268, 269, 327
 rătăcire/rătăciți: 17, 20, 25, 57, 77, 78, 80, 89, 92, 96, 98, 108, 273
 rău: 57, 69, 107, 213, 298, 299, 302; *v.* rău-credincios: 87, 139, 151, 172, 202, 270, 272, 303;
 rău-cugetător: 287; rău-voitor: 204
 răufăcător: 194, 257, 315
 răutate: 57, 214, 305
 răutăcios: 312
 râvnă: 14, 63, 67, 83, 85, 188
 râvnitor (*vezi philopon*, osârduitor): 1, 90, 183, 202
 realitate: 19, 20, 25, 28, 32, 42, 119, 140, 164, 169, 229, 236, 267, 278, 287-289, 313, 316; *r.* a Întrupării: 229; *r.* adevărate: 7; *r.* creată: 115, 288, 305; *r.* ființei: 42; *r.* firii omenesti: 256; *r.* mai presus de închipuire a sufletului și a trupului: 244; *r.* materială și noetică: 289
 reciproc: 17, 42, 283, 333
 a refuza: 13, 14, 39, 156, 211, 265, 276, 298
 a reinnoi/reînnoire: 41, 59, 77
 relativ: 43
 relație: 1, 295; *r.* cu Hristos: 64, 155, 216; *r.* de supunere: 305
 retor: 21, 102-105, 117, 193, 242, 277, 314
 a reuni/reunire: 35, 42, 73, 88, 160, 190, 283
 rob: 9, 55, 121, 127, 129, 172, 185, 226, 232, 233, 246, 254, 264, 269
 Roma: 13, 78, 88, 89, 91, 184, 203, 328

- sabelian: 73
 Sabelie Libianul: 85, 86, 99, 133, 134, 136, 139, 143, 280, 284, 286
 Sardinia: 73
 Satana: 76
 sălaş/a sălășlui/sălășluire: 5, 71, 72, 78, 184, 195, 262, 272, 275, 276, 282, 283, 292, 294; s. trupului: 95
 sânge: 12, 20, 46, 48, 49, 59, 74, 105, 204, 209, 219, 220, 228, 240, 246, 249, 263, 272, 273, 286, 312, 322-328, 335
 scădere: 12, 242, 338
 a schimba/schimbare/schimbător: 28, 35, 48, 49, 53, 94, 106-108, 118, 120, 123, 130, 137, 158, 170, 217, 220, 222, 223, 234, 240-243, 260, 261, 299, 303, 325, 328
 Scriptură/scripturistic: 2, 3, 11, 18, 22, 24, 29, 33, 39, 47, 49, 51, 68, 69, 71, 72, 76, 92, 96-98, 112, 113, 116, 117, 119-122, 126-130, 135, 171, 181, 191, 201, 202, 205, 225, 227, 235, 252, 253, 263, 287, 290, 291, 297, 301, 306, 307, 311, 312, 324
 scurgere (vezi și secreție): 12, 117, 233, 249, 325, 326, 335
 secreție (vezi și scurgere): 12, 243, 245
 semidaliți: 147
 semigen: 197
 semn: 10, 24, 55, 58, 60, 77, 212, 222, 230, 244, 262, 268, 269
 semnificație: 148, 151
 sens: 6, 12, 20, 23, 24, 27, 29, 30, 32, 33, 36, 41, 42, 45, 47, 49, 52, 57, 58, 63, 102, 106, 118, 119, 153, 190, 199, 200, 202, 211, 235, 314, 324, 325, 338; s. figurat: 2; s. impropriu: 57, 128, 314; s. literal: 2; s. propriu: 2, 23, 47, 54, 57, 66, 178; s. simbolic: 2
 sensibil: 37, 42, 48, 50, 188
 senzorial: 46, 48
 separare/separat: 12, 13, 31, 42, 50, 82, 84, 94, 125, 134, 157, 198, 229, 240, 283, 293, 294, 299, 302, 333
 Serghie, Patriarhul Constantinopolului: 290
 Serghie și Pyr: 89
 Sever: 5, 6, 26, 84, 88, 90, 92, 93, 95-98, 101-112, 114, 120, 122, 124, 125, 129, 130, 133-136, 138-141, 144, 146, 160, 163, 170, 172, 175-177, 180-182, 188, 192, 199, 205, 211, 214, 221, 237, 242, 242, 272, 279, 281, 287, 289-291, 296, 298, 301-303, 319, 321, 330, 335
 severieni: 13, 73, 137, 237, 279, 280, 284, 290, 321
 sfârșit: 67, 88, 110, 135, 230, 281, 314
 simbol: 193, 195, 198, 323, 324; v. Simbolul de credință: 86, 108
 Simon: 30
 Simon Magul: 78
 simplitate: 56, 230, 312; s. inimii: 2; s. sufletului: 315
 simplu: 5-7, 48, 57, 66, 67, 106, 107, 171, 185, 192, 193, 211, 215, 216, 229, 271, 289, 292-294, 299, 305, 322-324
 simț: 48; s. trupului: 48
 a simți/simțire/simțitor: 49, 249, 257, 272
 Sinai: 75, 192, 250, 251

INDICE

- sinod: 5, 13, 73, 74, 81-93, 99,
 102, 104, 107, 108, 120, 122,
 129, 136-139, 142-144, 147, 150,
 151, 155, 156, 159-161, 163,
 166, 169, 171, 177, 181-183,
 186, 190, 193, 201, 237, 238,
 266, 298-301, 319, 336
 sinteză: 50
 Siria: 13, 96, 97, 250
 Sirmium: 86
 slavă: 53, 60, 77, 84, 169, 185,
 187, 217, 218, 281, 304, 336,
 337; s. deșartă: 71; s. Fiului: 85,
 97, 120, 132, 157, 203, 209, 256,
 275, 301; s. Tatălui: 29, 252, 256
 slăbiciune: 33, 50, 247, 264,
 273, 274
 a sminti/smintire: 7, 72, 265
 soare: 10, 44, 48, 59, 62, 66, 79,
 95, 208, 218, 231, 251, 327
 sobornicesc: 16, 19, 71, 75, 89,
 92, 101, 113, 115, 132, 136, 138,
 145, 147, 166, 167, 188, 190,
 284, 315, 318, 337
 Socrate: 83
 sofist: 110, 111, 120, 144, 266,
 268
 Solomon: 11, 22, 27, 116, 120,
 198, 307
 somn: 51, 223, 234, 235, 243,
 245, 246, 248, 255
 Sopolis: 84
 specie: 35, 38, 100, 121
 spirit: 25, 95, 201; s. materi-
 al: 46
 sporire: 12, 23, 155, 232, 234,
 242
 stare: 4, 30, 59, 71, 82, 102, 200,
 281, 322, 337, 338; s. conformă
 cu firea: 34; s. de moarte: 260;
 s. de rob: 9
 Stăpân: 9, 55, 56, 77, 175, 177,
 185, 203, 214, 226, 233, 239
 a stăpâni/stăpân/stăpânire/
 stăpânie: 8, 9, 30, 54-56, 61, 69,
 71, 76, 108, 116, 133, 199, 203,
 224, 254, 274, 337; v. Stăpân:
 9, 55, 56, 77, 101, 175, 177, 185,
 203, 214, 226, 233, 239
 stăpânitor: 8, 9, 203, 254
 strălucire: 62, 69, 215, 231, 251,
 253, 304, 333; s. Preasfântului
 Duh: 252, 253; s. slavei Tatălui:
 29, 256
 stricăcios/stricăciune: 33,
 48-50, 58, 66, 110, 170, 223,
 224, 230, 233, 234, 248, 252,
 254, 266, 321, 324, 325,
 327-329, 335
 subordonat: 20
 substanță fluidă: 48
 subtil: 48, 197, 211
 a subzista/subzistent/
 subzistență: 20, 32, 94, 132,
 164, 169, 200
 suflare: 61, 169, 252, 257, 259;
 s. dumnezeiască: 11, 12, 46, 69,
 262, 274; s. vieții: 24
 suflet (*vezi* și suflare): 6, 8, 10,
 11, 13, 15, 20-22, 24, 25, 34, 37,
 41, 43, 45-47, 51, 53-56, 66, 80,
 81, 88, 106, 122, 166, 193, 205,
 208, 212, 229, 239-244, 257-260,
 264, 270, 274, 276, 287-290,
 296, 304, 305, 307, 313-315,
 324, 329, 331; s. cugetător: 8,
 11, 240; s. cuvântător și necu-
 vântător: 45; s. Domnului: 9,
 289; s. irațional: 37; s. îndum-
 nezeit: 240; s. lucrător: 11; s.
 lui Adam: 11; s. lui Hristos: 8,
 9, 10, 54, 55, 104, 133, 207-209,
 212-214, 234, 241, 244, 264,
 289, 304, 305; s. necuvântător:
 8, 46; s. nemuritor: 46, 208; s.

noetic: 54, 209, 212; s. rațional
 și de viață dătător: 12, 14, 37,
 45, 54, 207, 210, 319, 331; s.
 viu: 11
 superior: 5, 32, 53, 226-229,
 234, 251, 252, 256, 301
 suprafiresc: 22, 227
 suprauman: 227, 233
 a se supune: 8, 55, 246, 250

Ștefan: 89

Ștefan Bizantinul: 250

tablou: 96, 287

taină: 7, 77, 109, 157, 220; *t.*

crediței: 111; *t.* de nedes-

părțit a Treimii: 282, 283; *t.*

Dumnezeirii: 17, 71, 203; *t.* În-

trupării Fiului: 282; *t.* lui Hris-

tos: 16, 71; *t.* nunții: 78; Sfinte-

le Taine: 219

Tatăl: 8, 9, 11, 18, 24, 25, 29, 32,

36, 66, 68, 75, 79, 85, 86, 93, 98,

99, 124, 125, 128, 133, 137, 140,

155, 156, 162, 177, 185, 192,

200, 205, 216, 217, 252, 256,

275, 277, 280, 282-286, 295,

297, 310, 311, 330, 334-336

tăcere: 2, 21, 76, 249

a tâlcui/tâlcuire: 9, 97, 100,

214, 224, 234, 272, 306, 314,

318, 335

teamă: 54, 84, 104, 129, 130,

280

teandric: 12, 13, 229, 236-238

Tebaida: 268

temă: 13, 85, 98

templu: 10, 83, 156, 178, 189,

301; *t.* lui Dumnezeu: 275; *t.*

lui Hristos: 190; *t.* Trupului:

156

Teodor de Mopsuestia (antio-

hianul): 9, 82, 107, 299, 302

Teodor, episcop de Faran: 89

Teodora: 73

Teodosie: 96, 98, 103, 112, 139,

146, 199, 205, 214, 319, 335

Teodosie al Alexandriei: 26,

73, 86

Teodosie cel Mare: 86

Teodosie cel Mic: 87

Teofil: 75

Teonas: 79

teopashit: 13, 260

termen: 6, 7, 12, 14-16, 18-20,

23, 24, 26-29, 31, 32, 34, 35, 41,

43-47, 49, 52, 57, 58, 86, 95, 97,

99-101, 111, 112, 118-121, 124,

125, 127, 128, 130, 131, 139,

140, 147, 149, 151, 153, 155,

159, 161, 162, 172, 175-177,

190, 192, 195, 196, 199-201,

211, 231, 265, 303, 314, 316,

317, 321

Tertulian: 78, 85

tetradifi: 73

Timotei: 65, 96, 98, 103,

219-221, 237, 242, 272, 296,

321, 335

Timotei al II-lea al Alexandriei

(Elurul): 26, 91, 92, 160, 237

Timotei de Constantinopol: 73

tip: 147, 290, 291; *t.* al lui

Dumnezeu: 45; *t.* al lui Hris-

tos: 288, 290; *t.* al nașterii

mistice: 11; *t.* al unirii firilor:

195

Tit de Bostra: 79

Toma: 30, 109, 153, 177, 189,

219, 222

tradiție: 96, 100, 101, 124, 131,

132, 135, 197, 305; *t.* manu-

scrisă: 3

- transformare/transformat: 53, 175, 214, 220, 222, 223, 242, 259-261
- tratat: 13, 15, 26, 85, 91, 98, 111, 190, 303, 315, 338
- trăsătură: 34, 46, 212, 221-225, 232, 247, 282, 285, 286, 305, 321, 322; *t.* idiomatică: 6, 7, 9, 11, 26, 29, 32, 34, 35, 55, 90, 212, 217, 222, 224, 241, 243, 258, 260, 270, 271, 280, 305; *t.* ipostatică: 35, 283, 284, 285
- Treime: 5, 11, 13, 16, 23, 29, 55, 75, 81, 99, 115, 128, 129, 133, 134, 136, 139, 140, 144, 145, 162, 184, 193, 194, 196, 199, 200, 203, 215, 277-280, 282-285, 295, 300, 316, 317, 330, 332, 333, 335
- triadologic: 11, 172
- tridimensional: 47
- tristețe: 223, 244, 255, 335
- triteism/triteiști: 13, 330
- trup (*vezi* și corp, carne): 6, 7, 10-15, 17, 31, 36, 37, 40, 41, 43, 45-51, 55-57, 59, 61, 65, 66, 78, 80, 86, 88, 94, 95, 115, 149-152, 155, 156, 166, 170, 173-176, 184, 185, 187, 189, 192, 193, 195-198, 207-210, 213-218, 220-223, 225, 226, 228-230, 232-236, 239-246, 248, 249-253, 256-260, 266, 267, 271-274, 276, 279, 280, 282, 287-290, 293, 297, 304, 305, 314, 319-321, 324-331, 335; *T.* al lui Hristos: 12, 31, 36, 49, 67, 82, 86, 87, 104, 133, 142, 147, 153, 157, 164, 171, 174, 176, 196, 207, 208, 210, 212, 214, 217-219, 221-223, 230, 258, 259, 261, 263, 265, 266, 270, 272, 297, 298, 304, 317, 321-325, 327, 328; *t.* al lumii celei moarte: 55; *t.* astral sau heliomorf: 251; *t.* bolnăvicios și pervertit, stricăcios, schimbător, greoi, supus lipsurilor, muritor, pătimitor, învins de foame, de sete, de trudă: 234; *t.* circumscris: 288, 295; *t.* de lut: 275; *t.* de țărână: 11, 275; *t.* de umbră: 218; *T.* Domnului: 170, 172, 174, 220, 223, 225, 226, 230, 270, 298, 325, 328; *t.* dumnezeiesc: 261; *t.* enipostatic: 249; *t.* fără grai, fără suflare, mut, nemișcat: 257; *t.* îndumnezeit și amestecat: 198; *t.* însuflețit: 37, 43; *t.* înviat: 174; *t.* liber de păcat: 246; *t.* lui Adam: 251, 328; *T.* lui Dumnezeu: 74, 203, 207, 257, 294; *t.* material: 48; *t.* material cel supus stricăciunii și pieirii: 248; *t.* mort: 12, 44, 209, 216, 257, 259, 260; *T.* mort îndumnezeit: 209; *t.* muritor: 209, 212, 289, 295; *t.* necircumscris, necreat, fără de început, fără formă și dimpreună-veșnic cu Tatăl: 217; *t.* neînsuflețit: 259; *t.* nemuritor și duhovnicesc: 230; *t.* nesticăcios: 230, 266; *t.* pătimitor: 291; *t.* perisabil: 252; *t.* purtător de suflet rațional: 319; *t.* rațional: 43; *t.* sănătos și nesticăcios: 233; *T.* Stăpânului Hristos: 175, 177, 214, 239; *t.* subtil: 48; *t.* supus stricăciunii: 233; *t.* văzut și circumscris și creat: 260; preasfântul Trup: 10, 34, 49, 94, 104, 177, 187, 210, 212, 215, 216, 221, 224, 258, 272, 304, 305, 326

- trupesc (*vezi* și netrupesc): 4, 8, 20, 114, 152, 169, 170, 218, 224, 232, 239, 246, 271, 273, 281, 283-285, 294, 320, 324
 a tulbura/tulburare/tulburat: 57, 62, 70, 78, 90, 130, 131, 140, 191, 251
- țărână (*vezi* lut): 11, 170, 183, 275
- ucenic: 18, 65, 73, 79, 81-83, 86, 89, 96, 100, 170, 218, 222, 223, 227, 228, 231, 244, 262, 277, 296, 311, 323, 326
 uman: 8, 11, 12, 47, 48, 81, 84, 86, 131, 132, 140, 155, 174, 222, 223, 229, 231, 232, 243, 292, 293
 umanitate: 30, 31, 36, 66, 117, 132, 133, 140, 141, 156, 185, 196, 197, 229, 286, 287; *u. creată*: 288; *u. lui Hristos*: 7, 8, 9, 81, 83, 88, 91, 98, 112, 133, 141, 164, 171-173, 175, 176, 184, 186, 235, 236, 242, 244, 285, 287, 297, 298, 304; *u. nedeplină*: 287; *u. sufletului și a trupului*: 304
 a uni: 17, 109, 139, 147, 156, 186, 189, 207, 209, 211, 225, 226, 274, 288, 292, 293, 330, 331
 unicitate: 10, 11, 78, 224
 unire: 6, 17, 42, 43, 53, 58, 109, 125, 131, 150, 151, 163, 173, 176-179, 184, 195-198, 212, 215, 223, 225-227, 232, 237, 258, 260, 275, 292, 295, 298, 305, 317, 322, 324, 327, 330, 331, 333; *u. absolută*: 325; *u. firilor*: 43, 109, 111, 131, 133, 141, 142, 150, 153, 176, 177, 195, 294; *u. inefabilă*: 168, 289; *u. ipostatică*: 43, 55, 74, 104, 115, 162, 166, 211, 212, 215, 224, 293, 302, 319-322; *u. negrăită*: 176, 184, 210, 212, 214, 292, 317; *u. reciprocă*: 17; *u. tainei*: 109, 157
 unit: 7, 31, 67, 94, 104, 109, 111, 132, 134, 146, 157, 159, 165, 166, 176, 182, 215, 241, 263, 277, 278, 292-294, 302, 304, 305, 319, 333, 334
 unitate: 13, 25, 42, 47, 84; *u. monadei*: 17
 univers: 55
 Uriil: 30
- valentinieni: 90
 Varsanufie: 98, 103
 Vasile cel Mare: 18, 36, 80, 81, 83, 96, 105, 143, 174, 177, 187, 302, 303, 305, 314
 Vasilisc: 13
 Vataneotis: 250
 vătămare/vătămat: 17, 49, 210
 vârstă: 16, 45, 180, 249, 297;
v. maturității: 35; *v. prunciei*: 232, 249, 255, 264
 veac: 17, 28, 85, 90, 110, 113, 126, 132, 203, 238, 300, 304, 311, 320, 325
 vedere (*vezi* și contemplant): 4, 12, 15, 27, 37, 42, 48, 62, 63, 65, 94, 146, 150, 227, 267, 338;
v. Împărăției cerurilor: 274; *v. lui Dumnezeu*: 126, 250; *v. luminii*: 36; *v. netrupească*: 46; *v. omenească*: 126
 veșnic/veșnicie: 25, 34, 152, 177-179, 194, 217, 224-226, 256, 307, 308

INDICE

- viață: 10, 11, 46, 49, 75, 84, 87,
 105, 110, 160, 207, 225, 235,
 254, 259, 285, 302, 323, 327
 viciu: 54
 viclenie/viclean/vicleșug: 2, 55,
 57, 76, 77, 79, 81, 83, 84, 92, 106,
 136, 146, 147, 202, 205, 214, 299,
 303, 305, 307, 312, 318
 vieșuitoare: 39
 vin: 6, 42, 245
 vindecare/vindecați: 10, 12,
 102, 233, 234, 242, 269
 virtute: 14, 15, 54, 56, 58, 314;
v. economiei dumnezeiești: 64;
v. unirii: 215
 vis: 32, 161, 169
 vital: 10, 11, 33, 46, 48
 viu: 11, 25, 38, 49, 207, 209
 vivificare: 10
 vizibil: 124, 171, 222, 297
 a voi: 8, 37, 42, 54, 82, 89, 159,
 167, 188, 191, 193, 205, 235,
 242, 243, 251, 287, 313, 328
 voie: 8
 voință: 6-9, 14, 33, 34, 36, 37,
 42, 56, 81, 89, 90, 198, 218, 271,
 276-278, 332; *v. carnală îm-*
pătimită: 34; *v. de obște*: 283;
v. diavolească: 34; *v. dum-*
nezeiască: 6-8, 33, 34; *v. gno-*
mică: 36; *v. omenească*: 14,
 265; *v. proprie firii omului*:
 7, 36; *v. proprie naturii*: 36; *v.*
rațională: 9; *v. sufletului*: 9;
v. Tatălui: 9; *v. trupească sau*
pătimașă: 8
 volitiv: 54
 vrăjmaș: 80, 89, 141, 183, 196,
 210, 255, 270, 332
 Zaharia Sholasticul: 26, 79
 a zămisli/zămislire: 14, 41, 43,
 170, 177, 284, 309
 zelotist (*p. zelotistă*): 1
 Zenon: 13, 125
 zidire: 42, 75-77, 266, 274, 307,
 329

Indice de termenii grecești

- ἀδιάδοχος: 285
ἀδιάστατος: 225
ἀθελής: 81
αἰδιότης: 25
ἀκοινωνήτων: 22
ἀλήθεια: 119
ἀνδρομανία: 271
ἄνθρωπος: 55
ἄνους: 81
ἀνούσιον: 104
ἀνυπόστατος: 98, 99, 164
ἀπρόσωπος: 98, 99, 127, 172
ἀρξέυσις: 273, 328
ἀρχή: 86
ἀσχημάτιστος: 127
αὐτεξούσιον: 54
ἀφαίρεισις: 12
ἄψυχος: 81
- γένος: 23, 35, 40, 113, 114, 122
- δύναμις: 20, 37
- εἶδος: 121
ἐκκρισις: 12
Ἐκκλησία: 16
ἐνανθρώπησις: 192, 193
ἐνδεια: 12
ἐνωσις: 42, 131
ἐνούσιον: 26, 32
ἐνυπόστατον: 31
ἐτερογενής: 44, 115, 134, 290
ἐτεροούσιον: 44, 104
ἐτεροφυής: 44, 115
ἐτυμολογία: 57
- ζῶον: 50, 51
- θέλημα: 33, 42
θεοπασχίτης: 192
θηλυμανίας: 271
- ἡμιγενής: 197
- ιδίωμα: 26, 34
- κοινόν: 143
κρᾶσις: 211
- μορφή: 50, 172, 183
- ὁμόθεος: 221
ὁμοπαθές: 273
ὁμοπρόσωπος: 140
ὁμοούσιον: 43, 44
ὄντοτης: 56
ὀρθοδοξία: 15
ὀρχήστρα: 80, 265
οὐσία: 18, 21, 25, 26, 31, 48-50, 64, 86, 98-101, 104, 128, 137, 140, 143, 144, 151, 163, 172, 173, 183, 186, 198, 220, 241, 244, 267, 288, 314, 329
- παράστασις: 3, 135
πράγμα: 7, 202
πρόσωπον: 57, 98, 99, 118, 123, 124, 126-128, 140, 172
Πνεῦμα: 24, 61
ποιότης: 55
- ῥευστός: 325
- σάξ: 10, 31, 43, 47, 48, 164, 172, 174, 175, 189, 192, 193,

INDICE

195, 196, 198, 212, 213, 216,
225, 236, 271, 297, 298
σύγκρασις: 53, 214
σύγχυσις: 211
συμβεβηκός: 32, 35
συμπλοκή: 211
σχῆμα: 127
σῶμα: 43, 47, 48, 57, 59, 171,
174, 175, 197, 212, 216, 271

ταύτοβουλία: 14
ταύτοπραξία: 14

ὑπαρξίς: 164, 199
ὑπόστασις: 172

χαρακτήρ: 28, 318

φθαρτόν: 170

Φιλαλήθης: 95, 96

φύσις: 26, 28, 41, 45, 56, 86, 98,
99, 113-115, 117, 123, 124, 331

ψυχή: 41

Cuprins

Călăuza: *Manual antieretic sau Pagini de jurnal apologetic?*...V
Bibliografie LXXI

Călăuza celui între Sfinți Părintelui nostru Anastase Sinaitul, Patriarhul Antiohiei

I, 1. Cu [ajutorul lui] Dumnezeu, un scurt exercițiu pregător, care-l va îndruma pe cel osârduitor spre deprinderea și cunoașterea mai ales a celor de trebuință	1
I, 2. Despre credință – o scurtă expunere	6
I, 3. Cu [harul lui] Dumnezeu, un preambul la definițiile cuprinse în această carte cu titlul <i>Călăuza</i>	14
II, 1. Cu [harul lui] Dumnezeu, diferite definiții în acord cu tradiția și credința sfintei Biserici Sobornicești, adunate de la Clement și de la alți cuvioși Părinți, pe care, înainte de orice altceva, trebuie să și le însușească pe dinafară cel ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, vrea să vină în apărarea dreptei-credințe	19
II, 2. Ce este Dumnezeu, în raport cu ce se numește Dumnezeu și în câte moduri se poate înțelege [numele de] „Dumnezeu”	22
II, 3. Ce înseamnă „fire”, în câte moduri se înțelege și de unde își ia numele	26
II, 4. Despre „voință”: ce înseamnă, în câte moduri se folosește și în raport cu ce se spune „voință”	33
II, 5. Despre unire: ce înseamnă, în câte moduri se înțelege și în raport cu ce se spune „unire”	42

II, 6. Despre credință: ce este, în câte moduri se înțelege și de unde își ia numele	51
II, 7.	53
II, 8. Despre etimologie	57
III, 1. Antologie [cu titlul] <i>Despre credința ortodoxă, alcătuită din scrierile Sfințelor Scripturi și ale [Sfinților] Dascăli de către Anastasie, cel mai neînsemnat dintre monahi.</i>	68
III, 2. Capetele pe care ortodoxul este dator să le respingă și anatematizeze înainte de [orice] dispută, ori de câte ori urmează să discute în contradictoriu cu teodosieni sau ganiți despre cuvântul credinței.	73
IV. Epistola lui Anastasie, neînsemnatul prezbiter de la Sfântul Munte Sinai, despre credința planului de mântuire al lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, către Sfânta Biserică Sobornicească din Babilon, redactată la cererea fraților noștri ortodocși iubitori de Hristos	75
V. Despre Sfintele Sinoade	85
VI, 1. De unde a odrăslit credința ciuntită a lui Sever	90
VI, 2.	98
VII, 1. Demonstrarea faptului că Sever necredinciosul s-a lepădat de Sfinții Părinți	101
VII, 2.	106
VIII, 1. Argument pe temeiul Vechiului și Noului Testament că firea și persoana nu sunt identice	113
VIII, 2.	116
VIII, 3.	120
VIII, 4.	124
VIII, 5.	129
IX, 1. Despre fire și ipostas – pe temeiul Sinodului [I Ecumenic] de la Niceea	136
IX, 2. Mărturii din Sfinții Părinți care susțin că altceva e firea și altceva ipostasul	141

CUPRINS

X, 1, 1. Scopul pentru care am expus învățătura de credință pentru eterodocșii din Alexandria	145
X, 1, 2.	148
X, 1, 3.	158
X, 2, 1. O altă discuție	159
X, 2, 2.	161
X, 2, 3.	163
X, 2, 4.	169
X, 2, 5.	171
X, 2, 6.	176
X, 2, 7.	180
X, 2, 8.	190
X, 3. Un alt chip în care am discutat cu teodosienii în prezența augustalului în decursul unei audiențe publice în fața întregului oraș	190
X, 4. O altă [încercare] de discuție avută în Alexandria cu aceiași eterodocși, mă refer la Gheorghe prezviterul și retorul bisericii lor, pe nume Kleidopoiós	193
X, 5. Despre citatul care afirmă „o singură fire a lui Dumnezeu-Cuvântul întrupată”, pe care ereticii o scot în evidență mereu	195
XI. Capitolul în care exegetul consemnează pe ce temei dascălul a numit firile ipostasuri	199
XII, 1. Despre patima mântuitoare a lui Hristos și despre faptul că <i>theopashiții</i> sunt cei ce spun <i>Sfinte fără de moarte, Cel ce Te-ai răstignit și ai pățimit</i>	201
XII, 2. Câteva din multele citate reproduse de teodosieni și gaianiți care se luptă să arate că Dumnezeu-Cuvântul dimpreună cu Trupul în care se află este pătimitor . . .	203
XII, 3.	205
XII, 4.	210
XII, 5. Întrebare către aceiași, în care sunt acuzați de teopashism	213

XIII, 1. Cercetare, adică dezbateri și exercițiu al unui ortodox cu un acefal despre diferite citate ale Sfinților Părinți, făcute cunoscute de toate ereziile care vor să atace iconomia [dumnezeiască a] Întrupării lui Hristos, adică [erezii] lui Valentinian, Manes și Marcion și așa mai departe, până la Eutihie, și Dioscor, și Sever, și Teodosie, și Gaian care susțin că firea trupului și a dumnezeirii lui Emanuil este una	213
XIII, 2.	216
XIII, 3.	221
XIII, 4.	226
XIII, 5.	231
XIII, 6.	237
XIII, 7.	242
XIII, 8.	249
XIII, 9.	256
XIII, 10.	261
XIV, 1. Din cuvântul al XV-lea al prezbyterului alexandrin Amoniu <i>Despre ereziile lui Eutihie și Dioscor</i>	266
XIV, 2.	270
XV. Despre epistola a VI-a, care nu-i de sărbătoare, ci mai degrabă de jale, a actualului episcop al teodosienilor din Alexandria, trimisă în Babilon.	276
XVI. Al episcopului Gavalei, Severian, la cuvântul apostolic care afirmă despre Hristos că „întru El locuiește, trupește, toată plinătatea Dumnezeirii”	281
XVII. Nelămurirea sau mai degrabă întrebarea unui severian adresată Bisericii Sobornicești	284
XVIII. Capitol despre exemplul facerii și alcătuirii omului și despre cei care, asemenea lui Sever, gândesc necugetat, învățând că firea cea una a lui Hristos este alcătuită din două firi pațiale și nedepline, din dumnezeire și umanitate, după exemplul omului	287

XIX. Contradicția dintre un pavlician pervertit și un severian care afirmă că alcătuirea omului este similară celei a lui Hristos.	290
XX. Nelămuriri silogistice adresate acefalilor, sub formă de întrebare și răspuns, despre unirea negrăită a [firilor] lui Hristos, pe temeiul faptului că aceștia suțin că după unire nu se mai poate vorbi de două fir	292
XXI, 1.	296
XXI, 2.	300
Protestul exprimat în mod public de către clericii din Constantinopol și făcut cunoscut în biserică referitor la faptul că Nestorie este asemenea-cugetător lui Pavel din Samosata.	300
XXI, 3.	302
Respingerea expunerii și a legiuirilor de prisos și nedemne ale lui Sever, alcătuite pentru Nefalios și alți câțiva, în care se spun următoarele:	302
XXI, 4. Recapitulare succintă care vădește scopul exegetului [și] cum înțelege iconomia lui Hristos.	303
XXII, 1. Explicație preliminară a scopului capitolelor următoare	305
XXII, 2. Scopul abil al discuției cu cei care pervertesc și tâlcuiesc greșit cuvintele Scripturii și ale Părinților despre Hristos, Dumnezeuul nostru	306
XXII, 3.	312
XXII, 4. Despre Andrei Nestorianul	315
XXII, 5.	319
XXIII, 1. Despre credința gaianiților	321
XXIII, 2.	324
XXIII, 3.	329
XXIV. Lămurirea, adică respingerea cuvântului monofizților care susține că „Dacă Ipostasul întrupat al lui Dumnezeu-Cuvântul este dumnezeire desăvârșită	

CUPRINS

și în El se vede întreaga plinătate a Treimii, toate câte se vor atribui Fiului în acord cu planul iconomiei [dumnezeiești] se vor atribui întregii Treimi, fie cele două firi, fie cele două voințe, fie cele două lucrări. Iar cei ce nu vor cugeta așa, zice, vor pune pe seama Sfintei Treimi trei firi individuale și una comună” . . . 332

Indice tematic, onomastic și toponimic 339

Indice de termeni grecești 364

Cuprins 367

DIFUZARE:

S.C. Supergraph S.R.L.
Str. Ion Minulescu nr. 36, sector 3,
031216, București
tel. 021-320.61.19, fax 021-319.10.84
e mail: editura@sophia.ro
www.sophia.ro

Vă așteptăm la
LIBRĂRIA SOPHIA
str. Bibescu Vodă nr. 24,
040152, București, sector 4
(lângă Facultatea de Teologie)
tel. 0722.266.618
www.librariasophia.ro

*Sacrifică puțină vreme
pentru a răsfoi cărțile noastre:
este cu neputință să nu găsești ceva
pe gustul și spre folosul tău!*

SF. IOAN DAMASCHIN

DOGMATICA

Traducere
de Pr. D. FECIORU

APOLOGETICUM
2004

Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin a fost tradusă după ediția din Migne, *Patrologiae Cursus Completus. Series graeca*, Parisii, 1864, volumul XCIV, prin colacionarea textului cu ediția de la Verona, 1531.

Ediția de față reproduce textul ediției a II-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1943, cu modificările cerute de regulile ortografice actuale.

Ediția a III-a a apărut la EDITURA SCRIPTA, 1993, București,

ISBN 973-95696-9-2

INTRODUCERE

VIAȚA ȘI OPERA SFANTULUI IOAN DAMASCHIN

Sf. Ioan Damaschin¹ ultimul părinte bisericesc, s-a născut în Damasc² - de aici și numele de Damaschin - la începutul celei de a doua jumătăți a secolului VII³ dintr-o familie nobilă și bogată, care se găsea în fruntea administrației fiscale a Siriei încă de la începutul secolului VII⁴. Cu toate că Siria a avut nefericirea să treacă sub diferite stăpâniri, totuși membrii familiei lui Damaschin, care ocupau succesiv această înaltă dregătorie, n-au fost înlăturați din funcția lor⁵.

Cel care face celebră familia lui Damaschin, dar de o celebritate cu nume rău printre ortodocși, a fost bunicul teologului nostru, numit Mansur⁶; acesta a avut nefericitul rol de a trata capitularea Damascului la 4 septembrie 635 în mâinile arabilor⁷. Eutihie (876-940), patriarhul Alexandriei, îl acuză formal de trădare⁸; Teofan (sec. VIII- IX)⁹ însă și Elmakinus¹⁰ (+ 1247), apără suficient memoria străbunului lui Damaschin.

Lui Mansur a succedat fiul său Sergie sau, cu numele arab, Sargun ben-Man-sur¹¹, tatăl Sfântului Ioan Damaschin. După mărturisirea cronografilor arabi și creștini, Sergie a fost consilierul intim al califilor Mo

¹ Bibliografie despre viața și opera Sfântului Ioan Damaschin să se vadă în: D. Fecioru, *Viața Sfântului Ioan Damaschin. Studiu de istorie literară creștină*, București, 1935, p. 193-203. În românește: Pr. Cicerone Iordăchescu, *Sfântul Ioan Damaschin. Studiu patristic*, Iași, 1912; C. Sandovici, *Sf. Ioan Damaschin, Biografia, scrierile și doctrina sa*, București, 1902; Despre opera antiiconoclastă: D. Fecioru în: Sf. Ioan Damaschin, *Cutul sfintelor icoane*. București, 1935. p. XV-XXVIII.

² Teofan, *Cronografia*, MG, CVIII, col. 824C; Nichifor al Constantinoplei, *Istorie pe scurt*, MG, C, col. 976A; H. Delehay, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxelles 1902, col. 278; *Viața Sfântului Ioan Damaschin*, atribuită patriarhului Ioan al Ierusalimului, MG, XCIV, col. 432 B-436 A; M. Gordillo, *Vita Marciana*, Roma, 1926, p. 63. nr. 1.

³ D. Fecioru, *Viața Sfântului Ioan Damaschin. Studiu de istorie literară creștină*, București, 1935. p. 128-129.

⁴ Eutihie, *Analele*, MG. CXI, col. 1089 A.

⁵ H. Lammens, *Etudes sur le regne du colife omayyade Mo âwiya I-er, XIX Jean Damascene et Akhtal, commençaux de Yazîd. La dynastie financiere des Sargounides. Sargoun au siege de Damas. La situation des Maulas. Jeunesse de Jean Damascene. Akhtal et les Taglibites sous les Sofîânides*, în *Melanges de la Faculte orientale de l'Universite Saint Joseph de Beyrouth (Syrie)*, T., III., fasc., I, 1908, p. 251.

⁶ Teofan, *op. cit.*, col. 841 AB.

⁷ Louis Halphen, *Les barbares des grandes invasions aux conquetes turques du XI-e siecle. (Peuples et civilisations. Hist. Generale, V)* Paris, 1926, p. 135; Gaudefroy-Demombynes et Platonov, *Le monde musulman et byzantin jusqu'aux croisades (Histoire du monde, VII, 1)*, Paris, 1931, p. 163.

⁸ Eutihie, *op. cit.*, col 1096B -1098D.

⁹ *Op. cit.*, col 692 BC.

¹⁰ După M. Lequien, MG. XCIV, col. 436 C. În sensul lui Teofan și al lui Elmakinus sunt concluziile lui H. Lammens (*art. cit.*, p. 251-256) cu privire la rolul pe care Mansur l-a jucat la căderea Damascului.

¹¹ L. Caetani, *Cronografia islamică. Periodo primo*, Roma-Paris, 1912, fasc. II. p. 465.

âwiya (660-680) și Abd-el Metîk (685-705)¹², nu numai în afacerile de stat, dar chiar și la petrecerile lor, care depășeau după mărturisirea lui Abulfaraj (+ 1286), limitele prescrise și de morala islamică și de cea creștină¹³. Totuși a știut să folosească influența pe care o avea la curtea califilor în favoarea creștinilor. Un caz ni-l dă însuși Teofan, care ne povestește că Sergie a împiedicat pe Abd-el Melîk să distrugă în folosul mahomedanismului frumoasele coloane ale bisericii din Ghetsimani¹⁴.

Sergie, cu situația socială pe care o avea, a dat fiului său, Ioan, o educație aleasă¹⁵, angajând ca preceptor al lui și al fiului său adoptiv Cosma¹⁶, pe un călugăr cu numele Cosma, originar din Italia, răscumpărat din robie¹⁷.

După moartea tatălui său, adică cam după 690¹⁸, Ioan ocupă aceeași dregălorie¹⁹ pînă în anul 718, când califul Omar II (717-720) pornește o politică sângeroasă contra creștinilor. Acest calif înțelege ca în statul său să nu rămână decât mahomedani; pentru aceea interzice consumația vinului în orașe, silește pe creștini să se facă mahomedani, omorând pe cei care se opuneau²⁰ și decretează că un creștin nu poate ocupa o funcție înaltă în stat²¹. Probabil că Omar II a cerut lui Ioan să-și mențină postul în schimbul credinței. Ioan, însă, refuză, sacrificând rangul și situația socială pentru Mântuitorul Hristos²².

După ce și-a împărțit, după porunca Domnului, averea la săraci și la biserici și a dat libertate robilor săi²³, s-a retras împreună cu fratele său adoptiv, Cosma, în celebra mînăstire palestiniană a Sfântului Sava²⁴. Aici n-a venit ca un necunoscut: a adus în primul rând poziția sa socială și numele familiei pe care, prin activitatea sa, l-a immortalizat. Patriarhul Ioan V al Ierusalimului (706-735 sau 745) pentru a-l avea mai aproape îl hirotonisește preot²⁵ și-l însărcinează să predice în Biserica Învierii din

¹² Teofan, *op. cit.*, col. 741 C; Cl. Huart, *Histoire des Arabes*, Paris, 1912, t. 1, p. 261.

¹³ Agani, XVI, 70 jos, cf. H. Lammens, *art. cit.*, p. 258.

¹⁴ *Op. cit.*, col. 741 BC.

¹⁵ H. Delehaie, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxelles, 1902, col. 278, r. 34-36; *Viața Sf. Ioan Damaschin*, MG, XCIV, col. 445 B - 448 A.

¹⁶ M. Jugie (*La vie de saint Jean Damascene*, în *Echos d'Orient*, XXIII, 1924, p. 141) tăgăduiește orice legătură premonastică între Ioan și Cosma. Contra afirmației lui Jugie să se vadă D. Fecioru, *op. cit.* p. 132-134.

¹⁷ *Viața Sfântului Ioan Damaschin*, MG, XCIV, col. 441 A - 448 B. M. Jugie (*art. cit.*, p. 140) tăgăduiește și istoricitatea acestui preceptor al lui Ioan și Cosma. Contra argumentelor lui Jugie să se vadă D. Fecioru, *op. cit.*, p. 135 -139.

¹⁸ Teofan, *op. cit.*, col. 741 C.

¹⁹ Caetani, *op. cit.*, p. 465.

²⁰ Teofan, *op. cit.*, col. 805 C - 808 A.

²¹ M. Jugie, *art. cit.*, p. 149.

²² Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Paris-Leipzig, 1902, XIII, col. 375 B.

²³ *Viața Sfântului Ioan Damaschin*, MG, XCIV, col. 461 AB.

²⁴ *Ibidem*, col. 461 BC.

²⁵ Că Damaschin a fost preot o mărturisesc unanim toți cronografii: Teofan, *op. cit.*, col. 824 C; Ștefan Diaconul Sfintei Sofii din Constantinople, *Viața Sfântului Ștefan noul mucenic*, MG, C, col. 1120 A: G

Ierusalim²⁶.

Faima lui de adânc cunoscător al problemelor teologice se răspîndește, iar când Leon Isaurul (717-740) publică edictul contra icoanelor (726) patriarhul Ioan V al Ierusalimului se adresează lui Ioan. Acesta ia condeiul și scrie, după cum însuși ne spune, pentru a nu ascunde în pământ, ca sluga cea nevrednică, talantul care i s-a dat de Dumnezeu²⁷. De la apariția iconoclasmului este neobosit: imediat ce află de edictul împăratului Leon Isaurul, scrie primul tratat contra ereziei; scrie apoi al doilea tratat pentru credincioșii care nu înțeleseseră primul tratat²⁸, iar puțin mai târziu scrie al treilea tratat, sistematizând ideile despre cultul icoanelor cuprinse în primul și al doilea tratat. Nu se mulțumește numai cu scrisul, ci luptă fără preget. Ia parte activă la sinodul antiiconoclast al episcopilor orientali. Rolul său în dezbaterile acestui sinod este atât de mare, încât posteritatea a atribuit lui Damaschin anatemizarea împăratului Leon²⁹. Lupta sa contra iconoclasmului se poate asemăna cu lupta lui Atanasie contra arianismului. Ca și acesta, Damaschin nu-și găsește rost existenței sale decât invingând noua nălucire diavolească. El este crainicul adevărului, apărătorul neînduplecat al tradiției, strigând continuu: „să nu depășim hotarele veșnice pe care le-au pus părinții noștri, ci să ținem predaniile așa cum le-am primit”³⁰, el este vrășmașul înverșunat al iconoclasmului. Ce a însemnat Damaschin pentru erezia iconomahă poate cunoaște cineva din ploaia de anateme cu care sinodul iconoclast de la 754 acoperă memoria teologului nostru: „Voi (împăraților) ați distrus ideile eretice ale lui Gherman, ale lui Gheorghe și ale lui Mansur. Anatema lui Gherman, cel nehotărât, adorator al lemnului. Anatema lui Gheorghe, cel de același gând cu el, care a falsificat învățăturile părinților. Anatema lui Mansur, cel cu nume rău și cu gând saracinesc. Anatema lui Mansur, închinătorul icoanelor și scriitorul de lucruri false. Anatema lui Mansur, insultătorul lui Hristos și dușmanul imperiului. Anatema lui Mansur, didascalul nelegiuirii și falsul tălmăcitor al Sfintelor Scripturi³¹. Anatemele acestui sinod sunt apologia cea mai strălucită a luptei pe care Sf. Ioan Damaschin a dus-o contra iconoclasmului. Gherman al Constantinoplei (715-730) și Gheorghe din Cipru³² abia sunt pomeniți. Lui Ioan Damaschin

Chedrinus, *Sinopsa istorică de la zidirea lumii până la domnia lui Isaac Comninos*, MG, CXXI. col. 877 A. Titlurile manuscriselor operelor sale și notițele din sinaxare ne mărturisesc de asemeni că Damaschin a fost preot.

²⁶ Pe unele manuscrise se găsește următoarea notiță: „Preot al Sfintei învieri a lui Hristos, Dumnezeuul nostru”; cf. MG, XCIV, col. 482 C.

²⁷ *Tratatul al doilea contra celor care atacă sfintele icoane*, MG, XCIV, col. 1284 BC.

²⁸ *Ibidem*, col. 1284 C.

²⁹ Teofan, *op. cit.*, col. 824 C.

³⁰ MG, XCIV, 1256 A; 1927 B. 1301 A.

³¹ Mansi, *op. cit.* col. 356CD; Hefele-Leclercq, *Histoire des conciles*, Paris, t. III, partea II, p. 703-704.

³² Despre Gheorghe din Cipru să se vadă D. Fecioru, *op. cit.*, nota I, p. 162; despre Gherman, patriarhul

însă i se rezervă o împătrită anatemă, onorându-l și cu titlul de didascal al nelegiurii. Monahul de la sf. Sava și consilierul intim al patriarhului Ioan V al Ierusalimului nu era deci pentru episcopii adunați de Constantin Copronim (740-775) la Ieria un simplu combatant al ereziei ca Gherman sau Gheorghe, ci un teolog, un sistematizator al teologiei venerării icoanelor, pentru aceea și anatemele sunt mai multe, pentru că era mai de temut.

Ioan Damaschin, însă, nu-i numai îndreptarul credinței pentru cei de departe, ci și oracolul teologic al celor de aproape din cuprinsul patriarhatului Ierusalimului sau Antiohiei³³. Lui se adresează Petru³⁴, episcopul Damascului, pentru a combate pe episcopul iacobit al Dareii³⁵, și tot lui își exprimă nedumeririle sale asupra duratei postului mare călugărului Comitas³⁶. Mai mult, alții îl roagă să le scrie mărturisirile de credință, cum face Ilie, episcopul monotelit maronii al Iabrudului³⁷, mărturisire pe care trebuia să o citească în fața mitropolitului Petru al Damascului.

Unele expresii ale lucrărilor sale³⁸ și unele titluri ale manuscriselor³⁹ ne permit să presupunem că a fost și profesor în adevăratul înțeles al cuvântului. Ioan posedă calitățile unui profesor: „claritatea, preciziunea termenilor, dragostea de distincții și argumentare, obiceiul de a recurge la comparațiile cele mai simple pentru a face să se înțeleagă doctrinele cele mai înalte”⁴⁰.

Dar lucru curios, în timp ce scriitorii bizantini din secolele VIII-IX cunosc pe Damaschin numai în ipostaza de luptător contra iconoclaștilor, sau de „διδασκαλος αριστος” cum ni-l prezintă Teofan, cei din secolul XI cunosc pe Damaschin mai mult ca melod și innograful decât ca teolog. Imnele și cântările sale se răspândiseră în toată lumea creștină și cuceriseră toate inimile în dauna teologului. Atât de mult plăceau cântările sale, încât

Constantinoplei, să se vadă D. Fecioru, în *Sf. Ioan Damaschin, Cultul Sfintelor icoane*. București. 1937, nota 4 și 5, p. XIX.

³³ M. Jugie, *art. cit.*, p. 153.

³⁴ Pe acest Petru la cunoscut Damaschin probabil de pe când era în Damasc; de aici legăturile strânse pe care le are cu monarhul de la Sf. Sava. Asupra sfârșitului lui suntem informați de Teofan (*op. cit.*, col. 840 B- 841 A) că a murit de moarte martirică și că Ioan Damaschin a ținut să onoreze mucenicia sa prin cuvântări de laudă; acestea nu ni s-au păstrat. Asupra lui Petru vezi și MG, XCIV. col. 1421-1422; Atanasie Dabbas, *Istoria Patriarhilor de Antionia*, traducere de Pr. V. Radu și C. Caralevskij, în „*Biserica Ortodoxă Română*”, XLVIII, 1930, p. 1150.

³⁵ *Tom, ca din panta lui Petru preasfințitul episcop al Damascului către așa-zisul episcop iacobit al Dareii*, MG, XCIV, col. 1435-1501.

³⁶ *Despre sfintele posturi*, MG, XCV, col. 64-72.

³⁷ *Libel despre dreapta credință*, MG, XCIV, col. 1421-1432. M. Jugie (S. Jean Damascene, în *Dictionnaire de theologie catholique*. VIII, p. 1, col. 698) spune că acest Ilie, potrivit unei însemnări de pe un manuscris din Biblioteca Vaticanului, a fost episcop al Iabrudului, unul din scaunele sufragane ale mitropoliei Damascului.

³⁸ MG, XCV, col. 100 A.

³⁹ MG, XCIV. col. 1596; XCV, col. 100.

⁴⁰ M. Jugie, *La vie de saint Jean Damascene*, în *Echos d'Orient*, XXIII, 1924, p. 152-153.

Suidas (secolul XI) spune că imnele sale n-au fost egalate și nici nu vor fi egalate, cât va fi lumea și pământul⁴¹.

Sfântul Ioan Damaschin a activat în mănăstirea Sf. Sava și în Ierusalim, de unde și numele său de Aghiopolit. De la 734, însă, pînă la sfârșitul vieții sale stă “în mănăstirea sf. Sava împreună cu nepotul său Ștefan⁴².

Spre sfârșitul vieții, Sf. Ioan Damaschin, după cum ne relatează viața atribuită patriarhului Ioan al Ierusalimului, a făcut o revizuire a operelor sale în ce privește fondul și forma⁴³. Știrea nu pare eronată, căci se observă considerabile deosebiri pentru aceeași lucrare în diferite manuscrise⁴⁴.

Ceea ce n-a lipsit adâncului teolog și filosof, nici grăitorului de cuvinte de aur și nici vestitului și neîntrecutului innograf, a fost creștineasca lui smerenie. Pe cât de mult se suise pe treptele înțelepciunii omenești, pe atât de mult se coborâse pe treptele umilinței creștine. Și mărturie stă întreaga sa operă, care convinge și de înălțimea de gândire a teologului, dar și de smerenia creștinului.

Această smerenie eminent creștină trebuie să fi impresionat pe contemporanii săi și negreșit, după moartea sa, faima smereniei lui a întovărășit faima înțelepciunii sale. Cu tot caracterul legendar al vinderii coșurilor la Damasc⁴⁵ și al curățirii murdărilor ignobile ale lavrei Sf. Sava⁴⁶, aceste date ale vieții sale aghiografe păstrază în ele valoare de simbol.

Sf. Ioan Damaschin moare în mănăstirea Sfântului Sava în anul 749⁴⁷. Despre mormântul și chilia lui vorbesc toți pelerinii care au vizitat vestita mănăstire palestiniană⁴⁸.

Opera Sfântului Ioan Damaschin este foarte variată și bogată. Ea îmbrățișează: dogma, polemica, exegeza, morala, ascetica, omiletica și innologia.

În această introducere mă voi mărgini să dau numai titlurile

⁴¹ *Lexicon graece et latine ad fidem optimorum exactum post Thomam Gaisfordum recensuit et annotatione critica instruxit Godofredus Bernhardy*, Halle-Braunschweig, 1853, t. I, p. II. col. 1029. r. 4-5.

⁴² *Acta Sanctorum*, Iulie, III, p. 580 C.

⁴³ MG, XCIV, col. 484 B.

⁴⁴ M. Jugie, *art. cit.*, p. 158.

⁴⁵ MG, XCIV, col. 465-468 B.

⁴⁶ *Ibidem*, col. 469 A - 472 A.

⁴⁷ Această dată a fost stabilită de S. Vailhe, *Date de la morte de saint Jean Damascene*, în *Echos d'Orient*, IX, 1906. p. 28-30. Să se vadă și D. Fecioru, *Viața Sfântului Ioan Damaschin*, București, 1935, p. 166-169.

⁴⁸ Ioan Foca, *Descriere pe scurt a castrelor de la Antiohia pînă la Ierusalim, a țărilor Siriei și Feniciei și a locurilor sfinte din Palestina*, MG, CXXXIII, col. 948 C. Povestire foarte folositoare și frumoasă despre Sfântul Mormânt, editată de A. Papadopoulos-Keramevs în *Opt descrieri în grecește ale locurilor sfinte din secolele 14, 15 și 16*, Petrograd, 1903, p. 34; să se vadă și p. 85 din aceeași ediție unde sunt date aceleași indicații într-un prochinatar anonim.

lucrărilor sale⁴⁹, deoarece, pe de o parte, nu intră în cadrul introducerii să vorbesc pe larg de fiecare din lucrările teologului icoanelor și al hristologiei, iar pe de altă parte, pregătesc un studiu de mari proporții asupra operei și doctrinei Sfântului Ioan Damaschin.

I. Opere dogmatice:

1. *Izvorul cunoștinței*, compus din trei părți:
 - a) *Capitole filosofice (Logica)*, MG, XCIV, col. 525-676.
 - b) *Despre erezii*, MG, XCIV, col. 677-680.
 - c) *Expunerea exactă a credinței ortodoxe (Dogmatica)*, MG, XCIV, col. 789-1228.
2. *Libel despre dreapta credință*, MG, XCIV, col. 1421-1432.
3. *Despre Sfânta Treime*, MG, XCV, col. 9-18.
4. *Epistolă către arhimandritul Iordan, despre imnul Trisaghion*, MG, XCV, col. 21-62.
5. *Introducere elementară în dogme*, MG, XCV, col. 99-112.
6. *Despre cei în credință adormiți*, MG, XCV, col. 247-278.
7. *Expunerea credinței*, MG, XCV, col. 417-438.

II. Opere polemice:

1. *Trei tratate contra celor care atacă sfintele icoane*, MG, XCIV, col. 1232-1420⁵⁰.
2. *Tom ca din partea prea sfințitului Petru episcopul Damascului către așazisul episcop iacobit al Dareii*, MG, XCIV, col. 1435-1502.
3. *Despre firea compusă contra acefalilor*, MG, XCV, col. 111-126.
4. *Despre cele două voințe și activități și despre celelalte însușiri naturale ale lui Hristos și pe scurt și despre cele două firi și o singură ipostasă*, MG, XCV, col. 127-186⁵¹.
5. *Contra ereziei nestoriene*, MG, XCV, col. 187-224.
6. *Dialog contra maniheilor*, MG, XCIV, col. 1505-1584.
7. *Discuția dintre un saracin și un creștin, în două recenzii*, MG, XCIV, col. 1585-1598 și MG, XCVI, col. 1335-1348.
8. *Discuția lui Ioan ortodoxul cu un maniheu*, MG, XCVI, col. 1319-1336.
9. *Despre balauri*, MG, XCIV, col. 1599-1604.

III. Opere exegetice:

1. *Comentariu la epistolele sfântului apostol Pavel, după Sf. Ioan*

⁴⁹ Voi trece numai lucrările autentice.

⁵⁰ Traduse în românește de D. Fecioru, București, 1935.

⁵¹ Tradusă în românește, precedată de un bogat și documentat studiu asupra psihologiei și hristologiei Sfântului Ioan Damaschin. de Pr. Dr. Olimp N. Căciulă, București, 1938.

Hrisostom, MG, XCV, col. 441-1034.

IV. Opere morale și ascetice:

1. *Sfintele paralele*, MG, XCV, col. 1041-1588; XCVI, col. 9-442.
2. *Despre sfintele posturi*, MG, XCV, col. 63-78.
3. *Despre cele opt duhuri ale răutății*, MG, XCV, col. 79-84.
4. *Despre virtuțile și viciile sufletești și trupești*, MG, XCV, col. 85-98.

V. Opere omiletice:

1. *Cuvânt la Schimbarea la față a Domnului nostru Iisus Hristos*, MG, XCVI, col. 545-576.
2. *Cuvânt la smochinul uscat și la parabola viei*, MG, XCVI, col. 575-588.
3. *Cuvânt la Marea Sâmbătă*, MG, XCVI, col. 601-644.
4. *Cuvânt la Nașterea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria*, MG, XCVI, col. 661-680.
- 5-6. *Trei cuvântări la Adormirea Maicii Domnului*, MG, XCVI, col. 699-762.

VI. Opere poetice:

În MG avem publicate foarte puține din producțiile poetice ale Sfântului Ioan Damaschin (XCVI, col. 817-856; 1364-1369). Tradiția atribuie Sfântului Ioan Damaschin și compunerea Octoihului.

În volumul de față prezentăm în traducere românească *Dogmatica* Sfântului Ioan Damaschin. Ea face parte din trilogia amintită mai sus: *Izvorul cunoștinței*.

Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin a mai fost tradusă în românește de cei de veșnică pomenire Grigorie și Gherontie⁵² în limba germană a fost tradusă de Dr. Dionys Stiefenhofer⁵³, iar fragmentar în limba franceză de V. Ermoni⁵⁴.

⁵² A celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Damaschin Descoperire cu amănuntul a pravoslavnicii credințe, tălmăcită din limba elinească acum întru a doao domnie aicea a prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn Alexandru Constantin Moruzi Voevod, din porunca preaosfințitului arhiepiscop și mitropolii a toată Moldavia Chiriu Chir Veniamin, cu a căruia blagoslovenie și cheltuială s-au dat și în tipariu spre folosul de obște, adăogându-se la sfârșit și oarecare însemnări, în tipografia sfintei Mitropolii, în Iași, la anul 1806, luna lui iunie.

⁵³ Des heiligen Johannes von Damaskus. Genaue Derlegung des orthodoxen Glaubens, aus dem griechischen übersetzt und mit Einleitung und Erläuterungen versehen, Munchen, 1923 (Bibliothek der Kirchenvater. Bd. 44).

⁵⁴ Saint Jean Damascene, Paris, 1904.

DOGMATICA

CARTEA INTAI

CAPITOLUL I

Dumnezeirea este necuprinsă de minte.

Nu trebuie să căutăm și să ne interesăm de cele ce nu ni s-au predat de sfinții profeți, apostoli și evanghelisti

„Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul, Unul-Născut, care este în sânurile Tatălui, acela L-a făcut cunoscut”⁵⁵. Prin urmare, Dumnezeirea este inefabilă și incomprehensibilă, „căci nimeni nu cunoaște pe Tatăl afară de Fiul și nici pe Fiul afară de Tatăl”⁵⁶. Sfântul Duh, însă, cunoaște cele ale lui Dumnezeu, în chipul în care duhul omului cunoaște cele ce sunt în el⁵⁷. În afară de prima și fericita fire⁵⁸, nimeni n-a cunoscut vreodată pe Dumnezeu, decât numai acela căruia ea i s-a descoperit. Nimeni, nu numai dintre oameni, dar nici dintre puterile suprapământeste, adică chiar dintre Heruvimi și Serafimi.

Dumnezeu, însă, nu ne-a lăsat în completă neștiință, deoarece cunoștința existenței lui Dumnezeu este însământată de El în chip firesc în toți oamenii. Pe lângă aceasta, însăși creația, conservarea și guvernarea acesteia vestesc măreția firii dumnezeiești⁵⁹.

Dumnezeu s-a făcut apoi cunoscut, atât cât ne este cu putință să-l înțelegem, mai întâi prin lege și prin profeți, iar în urmă prin Fiul Lui, Unul-Născut, Domnul și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Pentru aceea primim, cunoștem și cinstim toate cele predate nouă prin lege, prin profeți, prin apostoli și prin evangheliști și nu cercetăm nimic mai mult decât acestea. Dumnezeu, fiind bun, este cauza atot binele și nu este supus nici invidiei, nici patimii. Invidia este departe de firea dumnezeiască,

⁵⁵ Ioan I, 18.

⁵⁶ Matei XI, 27.

⁵⁷ I Corinteni II, 11.

⁵⁸ Adică: firea dumnezeiască.

⁵⁹ Romani I, 20.

singura bună și în afară de orice patimă.

Prin urmare, Dumnezeu, cunoscând toate și îngrijindu-se dinainte de folosul fiecăruia, ne-a descoperit să cunoaștem numai ceea ce este de folos și a trecut sub tăcere ceea ce n-am putut să purtăm. Pe acestea deci să le iubim și în acestea să rămânem, nemutând hotarele veșnice⁶⁰ și nedepășind dumnezeiasca predanie.

CAPITOLUL II

Despre cele exprimabile și cele inexprimabile. Despre cele cognoscibile și cele incognoscibile

Cel care vrea să vorbească sau să audă despre Dumnezeu trebuie să știe în chip clar că atât cele cu privire la doctrina despre Dumnezeu, cât și cele cu privire la doctrina întrupării, nu sunt toate inexprimabile și nici toate exprimabile, nici toate incognoscibile și nici toate cognoscibile. Altceva este cognoscibilul și altceva exprimabilul, după cum altceva este vorbirea și altceva cunoașterea. Pentru aceasta nu pot fi exprimate cu claritate multe din acelea care se înțeleg în chip obscur despre Dumnezeu, ci suntem siliți să exprimăm lucrurile, care sunt mai presus de noi, în felul nostru omenesc de a vorbi, după cum spunem că Dumnezeu doarme, că se mânie, că nu ne poartă de grijă, că are mâini, picioare și cele asemenea.

Noi cunoaștem și mărturisim că Dumnezeu este fără de început, fără de sfârșit, veșnic, pururea dăinuitor, nezidit, neschimbat, neprefăcut, simplu, ne-compus, necorporal, nevăzut, impalpabil, necircumscriș, infinit, incomprehensibil, indefinit, insesizabil, bun, drept, creatorul tuturor fapturilor, atotputernic, atotstăpînitor, atoatevăzător, atoatepurtător de grijă, stăpînitor și judecător. Cunoaștem și mărturisim că este un singur Dumnezeu, adică o singură ființă; că este cunoscut și este în trei ipostase, adică Tatăl și Fiul și Sfântul Duh; că Tatăl și Fiul și Sfântul Duh sunt unul în toate, afară de ne-naștere, naștere și purcedere; că Fiul, Unul-Născut și Cuvântul lui Dumnezeu și Dumnezeu, din pricina îndurării milei Sale pentru mântuirea noastră, a fost zămislit, fără de sământă, prin bunăvoința Tatălui și prin conlucrarea prea Sfântului Duh, și s-a născut prin Sfântul Duh, fără stricăciune, din Sfânta Fecioară și Născătoarea de Dumnezeu Maria și s-a făcut din ea om desăvârșit; că același este, în același timp, și Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, din două firi, din Dumnezeire și omenire, și în două firi, care au facultatea de a înțelege, de a voi, de a lucra și de a acționa liber, și ca să spunem într-un cuvânt, fiind desăvârșite,

⁶⁰ Pilde XXII, 28.

potrivit definiției și rațiunii fiecăreia din firi, adică a Dumnezeirii și a omenirii, dar într-o singură ipostasă compusă; că a flămânzit, a însetat, a obosit, a fost răstignit, a primit încercarea morții și a îngropării de trei zile, s-a înălțat la ceruri, de unde a și venit la noi, și iarăși va veni în vremea de apoi. Și martoră a acestora este dumnezeiasca Scriptură și toată ceata sfinților.

Ce este însă ființa lui Dumnezeu, sau cum este întru toate, sau cum Fiul, Unul-Născut și Dumnezeu, golindu-se pe El însuși, s-a făcut om din sânziuri feciorelnice, fiind plăsmuit după o altă lege decât cea firească, sau cum a umblat pe ape, fără să-și ude picioarele, nu cunoaștem și nici nu putem spune.

Așadar, nu este cu putință să spunem ceva despre Dumnezeu și, în general, să înțelegem altceva decât cele care, în chip dumnezeiesc, ni s-au vestit sau ni s-au spus și revelat prin cuvintele dumnezeiești ale Vechiului și Noului Testament.

CAPITOLUL III

Dovedirea existenței lui Dumnezeu

Existența lui Dumnezeu nu este pusă la îndoială de cei care primesc Sfintele Scripturi, adică Vechiul și Noul Testament și nici de mulțimea păgânilor, deoarece, după cum am spus⁶¹, cunoștința existenței lui Dumnezeu este sădită în chip natural în noi. Dar răutatea celui viclean contra firii omenești a avut atâta putere încât a tras pe unii în cea mai absurdă și cea mai rea decât toate răutățile, prăpastie a pierzării, anume de a spune că nu există Dumnezeu. Nebunia acestora, arătând-o tâlcuitorul lucrurilor dumnezeiești, David, a spus: „Zis-a cel nebun întru inima sa: Nu este Dumnezeu”⁶². Pentru acest motiv, ucenicii și apostolii Domnului, înțelepți fiind de Prea Sfântul Duh, făcând semnele dumnezeiești prin puterea și harul Lui, au fost înălțați din abisul necunoștinței către lumina cunoștinței de Dumnezeu, prinși de vie fiind cu mreaja minunilor. Tot astfel și urmașii harului și dregătoriei acestora, păstorii și învățătorii, primind harul luminător al Duhului, luminau, prin puterea minunilor și prin cuvântul harului, pe cei întunecau și întorceau pe cei rătăciți. Noi, însă, care n-am primit nici darul minunilor, nici al învățaturii, deoarece nevrednici ne-am făcut prin înclinarea către plăceri, ei bine, noi vom vorbi puțin despre acestea din cele ce ni s-au predat de tâlcuitorii harului, invocând pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfântul Duh.

Toate cele care există sunt sau create sau necreate; iar dacă sunt

⁶¹ În capitolul I.

⁶² Psalmi XIII, 1.

create, sunt negreșit și schimbătoare, căci existența acelor care a început prin schimbare va fi supusă cu siguranță schimbării, fie distrugându-se, fie schimbându-se în chip liber. Dar dacă sunt necreate, urmează că sunt negreșit și neschimbătoare. Lucrurile, care au o existență contrară, acelea au contrar și felul de a exista, adică însușirile. Și cine nu va cădea de acord cu noi că toate existențele, toate cele care cad sub simțirea noastră, chiar și îngerii, se schimbă, se prefac și se mișcă în multe feluri! Cele spirituale, adică îngerii, sufletele și demonii, se schimbă potrivit voinței libere, care crește sau se micșorează, fie în progresul în bine, fie în îndepărtarea de bine. Celelalte se schimbă prin naștere și distrugere, prin creștere și micșorare, prin schimbarea însușirilor și mișcarea de la un loc la altul. Prin urmare, fiind schimbătoare, negreșit sunt create; și fiind create, negreșit au fost create de cineva. Creatorul, însă, trebuie să fie necreat. Dar dacă și acela a fost creat, negreșit a fost creat de cineva, și așa mai departe, pînă ce vom ajunge la cineva necreat. Așadar, creatorul fiind necreat, negreșit este și neschimbător. Și cine altul va fi acesta dacă nu Dumnezeu?

Dar și coeziunea însăși și conservarea și guvernarea creației ne învață că există Dumnezeu, care a urzit acest univers, îl ține, îl păstrează și are totdeauna grijă de el. Căci cum ar fi putut ca naturile contrare, adică focul și apa, aerul și pământul, să se unească unele cu altele pentru formarea unei singure lumi, și cum ar putea să rămână nedescompuse, dacă nu le-ar uni o forță atotputernică și nu le-ar păstra totdeauna nedescompuse?

Cine este acela care a orânduit cele cerești și cele pământești, toate cele din aer și toate cele din apă, dar mai vârtos, cele dinaintea acestora, cerul, pământul, aerul, natura focului și a apei? Cine le-a amestecat și le-a împărțit pe acestea? Cine este acela care le-a pus în mișcare și conduce mersul lor neîncetat și neîmpiedicat? Nu este oare făuritorul lor acela care a pus în toate o lege, potrivit căreia totul se conduce și se guvernează? Și cine este făuritorul lor? Nu este oare acela care le-a făcut și le-a adus la existență? Căci nu vom da întâmplării asemenea putere! Dar să admitem că s-au făcut prin întâmplare. A cui este orânduirea acestora? Să o admitem, dacă vrei, și pe aceasta. A cui este atunci conservarea și păstrarea lor, potrivit legilor după care, la început, au fost aduse la existență? Evident, a altcuiva decât a întâmplării. Iar acesta cine este altul dacă nu Dumnezeu?

CAPITOLUL IV

Despre ființa lui Dumnezeu.

Ființa lui este necuprinsă cu mintea

Prin urmare, este evident că există Dumnezeu. Ființa și natura Lui, însă, este cu totul incomprehensibilă și incognoscibilă. Este evident că Dumnezeu este necorporal. Căci, cum ar avea corp ceea ce este infinit, nemărginit, fără de formă, impalpabil, nevăzut, simplu și necompus? Cum ar fi neschimbător, dacă ar fi mărginit și pasibil? Cum ar fi imposibil ceea ce este compus din elemente și ceea ce se descompune iarăși în aceleași elemente? Căci compunerea este principiul luptei; lupta, principiul dezbinării; dezbinarea, principiul descompunerii; iar descompunerea este cu totul străină lui Dumnezeu.

Dacă Dumnezeu ar fi corporal, cum se va putea respecta dictonul că Dumnezeu străbate prin toate și umple toate, după cum spune Scriptura: „Nu umplu Eu, oare, cerul și pământul, zice Domnul?”⁶³. Căci este cu neputință ca un corp să treacă prin corpuri, fără să taie și să fie tăiat, fără să se împletească și să întâmpine împotrivire, după cum se amestecă și se combină toate corpurile lichide.

Dar dacă unii zic că Dumnezeu este un corp imaterial, ca așa-numitul, de înțelepții greci, al cincilea corp, vom spune că este cu neputință, deoarece, negreșit, el se va mișca ca și cerul. Căci acesta spun ei că este al cincilea corp. Cine este, însă, acela care îl mișcă pe acesta? Căci tot ce se mișcă este mișcat de altcineva. Și pe acela, cine? Și aceasta la infinit, până vom ajunge la ceva nemișcat. Iar cel care mișcă pentru prima dată este nemișcat și acesta este Dumnezeu. Oare nu va fi circumscris în spațiu ceea ce este mișcat? Pentru aceea, numai Dumnezeirea este nemișcată, mișcând toate prin mișcarea sa. Deci trebuie să conchidem că Dumnezeirea este necorporală.

Dar nici aceasta nu este ceva care explică ființa Lui, după cum nu o explică nici faptul că este nenăscut, fără de început, neschimbător, incoruptibil și toate câte se spun despre Dumnezeu sau sunt în legătură cu Dumnezeu.

Căci acestea nu indică ce este ființa lui Dumnezeu, ci ceea ce nu este. Cel care voiește să definească ființa cuiva trebuie să spună ce este ființa aceluia, nu ceea ce nu este. Cu privire la Dumnezeu, însă, este cu neputință să spunem ce este ființa Sa.

⁶³ Ieremia XXIII, 24.

Dar este mult mai potrivit să vorbim despre ființa lui Dumnezeu făcând abstracție de toate existențele, căci Dumnezeu nu face parte din existențe. Asta nu înseamnă că Dumnezeu nu există, ci că el este mai presus de toate existențele și mai presus de însăși existența. Și dacă cunoștințele sunt în legătură cu existențele, urmează că ceea ce este mai presus de cunoștință va fi negreșit și mai presus de existență, și din contră, ceea ce este mai presus de existență, va fi și mai presus de cunoștință. Prin urmare, Dumnezeirea este infinită și incomprehensibilă. Și numai aceasta putem înțelege cu privire la ființa sa, anume nemărginirea și incomprehensibilitatea Sa. Toate câte le spunem în chip afirmativ cu privire la Dumnezeu nu indică natura Lui, ci cele în legătură cu natura Sa. Chiar dacă vom spune că Dumnezeu este bun, că este drept, că este înțelept, sau orice altceva, nu indicăm natura lui Dumnezeu, ci pe acelea în legătură cu natura Lui. Sunt unele, însă, care se spun în chip afirmativ cu privire la Dumnezeu, care au o putere de negație covârșitoare; de pildă când spunem că Dumnezeu este întuneric, nu înțelegem că Dumnezeu este întuneric, ci înțelegem că nu este lumină, ci ceva mai presus de lumină; și când zicem că este lumină, înțelegem că nu este întuneric.

CAPITOLUL V

Demonstrare că există un singur Dumnezeu și nu mulți Dumnezei

A fost dovedit îndeajuns că există Dumnezeu și că ființa Lui este incomprehensibilă. Că există un singur Dumnezeu și nu mulți Dumnezei este neîndoielnic celor care cred în dumnezeiasca Scriptură. Căci spune Domnul la începutul legii: „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, cel care te-a scos din pământul Egiptului. Să nu ai alți Dumnezei afară de mine”⁶⁴. Și iarăși: „Ascultă, Israile: Domnul Dumnezeul tău este un singur Domn”⁶⁵. Iar prin profetul Isaia spune: „Eu sunt Dumnezeu dintru început și Eu după acestea și afară de Mine nu este Dumnezeu, înaintea Mea n-a fost alt Dumnezeu și după Mine nu va fi și în afară de Mine nu este”⁶⁶. Și Domnul în sfintele Evanghelii spune astfel către Tatăl: „Aceasta este viața veșnică ca să te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu adevărat”⁶⁷.

Celor care nu cred în dumnezeiasca Scriptură le vom vorbi în chipul următor.

Dumnezeirea este desăvârșită și nu-i lipsește nimic în ce privește

⁶⁴ Ieșirea XX, 2-3.

⁶⁵ Deuteronomul VI, 4.

⁶⁶ Isaia XLIII, 10-11.

⁶⁷ Ioan XVII, 3.

bunătatea, înțelepciunea și puterea; este fără de început, fără de sfârșit, pururea dăinuitoare, necircumscrișă și, ca să spunem într-un cuvânt, desăvârșită în toate. Dar dacă vom spune că sunt mulți Dumnezeu, este necesar să se observe deosebire între cei mulți, căci dacă nu este deosebire între ei, este mai degrabă unul și nu mulți. Dar dacă este deosebire între ei, unde este desăvârșirea? Căci n-ar fi Dumnezeu dacă ar fi lipsit de desăvârșire, fie în ce privește bunătatea, fie în ce privește puterea, fie în ce privește înțelepciunea, fie în ce privește timpul, fie în ce privește spațiul. Dar identitatea în toate indică mai degrabă un singur Dumnezeu și nu mulți.

Dar cum va putea fi păstrată necircumscrierea, dacă sunt mulți Dumnezeu? Căci acolo unde ar fi unul nu va putea fi celălalt.

Cum va putea fi condusă lumea de mulți? Oare nu se va descompune și nu se va nimici, deoarece se observă luptă între conducători? Căci deosebirea introduce împotrivire. Dar dacă ar spune cineva că fiecare conduce câte o parte, atunci voi întreba: Cine a orânduit acest lucru, și cine le-a făcut împărțeala? Acela ar fi mai degrabă Dumnezeu.

Prin urmare, există un singur Dumnezeu, desăvârșit, necircumscriș, făcător al universului, ținător și conducător, mai presus de desăvârșire și înaintea oricărei desăvârșiri.

Pe lângă acestea, însă, este o necesitate naturală ca unitatea să fie principiul dualității.

CAPITOLUL VI

Despre Cuvântul și Fiul lui Dumnezeu.

Demonstrare silogistică

Așadar acest unic și singur Dumnezeu nu este fără de Cuvânt. Având Cuvânt, nu-L va avea pe cel neipostatic, căci nu a avut început al existenței și nici nu va înceta de a exista. N-a fost un timp când n-a fost Dumnezeu Cuvântul. Dumnezeu are pururea Cuvântul Său născut din El; nu este neipostatic cum este cuvântul nostru, care se răspândește în aer, ci este enipostatic, viu, desăvârșit. Nu se depărtează în afară de El, ci este pururea cu El. Căci unde va fi, dacă este în afară de El? Pentru că firea noastră este supusă morții și lesne stricăcioasă, pentru aceea și cuvântul nostru este neipostatic. Dumnezeu, însă, pentru că există pururea și pentru că este desăvârșit, va avea și Cuvântul Lui desăvârșit, enipostatic, pururea existent, viu, și are toate câte are cel care l-a născut. Cuvântul nostru, care iese din minte, nu este în totul același cu mintea, dar nici cu totul deosebit de ea; dar pentru că este din minte, este altul decât ea, și pentru că aduce însăși mintea la expresie, nu este cu totul deosebit de ea, ci este una cu ea în ce privește natura, dar deosebit de ea în ce privește subiectul. Tot astfel și Cuvântul lui

Dumnezeu, prin faptul că există prin el însuși, se deosebește de acela de la care are existența; dar prin faptul că arată în El însuși pe acelea care se văd la Dumnezeu, este identic cu El în ce privește natura. Căci după cum se vede desăvârșire în toate la Tatăl, tot astfel se vede și la Cuvântul născut din El.

CAPITOLUL VII

Despre Sfântul Duh. Demonstrare silogistică

Cuvântul trebuie să aibă și Duh, căci și cuvântul nostru nu este lipsit de duh. La noi, însă, duhul este străin ființei noastre. El este tragerea și darea afară a aerului, care intră și iese pentru menținerea corpului, în timpul vorbirii, duhul ajunge glasul cuvântului, dând la iveală în el însuși puterea cuvântului. Dar cu privire la firea dumnezeiască cea simplă și necompusă, trebuie să mărturisim cu cucernicie existența Duhului lui Dumnezeu, pentru ca să nu fie Cuvântul lui Dumnezeu inferior cuvântului nostru. Dar nu este lucru cucernic să gândim că Duhul lui Dumnezeu este ceva străin, introdus din afară în Dumnezeu, după cum este la noi, care suntem firi compuse. Ci, după cum atunci când am auzit de Cuvântul lui Dumnezeu nu am socotit că este neipostatic, nici că rezultă prin învățătură, nici că se exteriorizează prin voce, nici că se răpândește în aer și se pierde, ci că are o existență proprie, că are voință liberă și că este activ și atotputernic, tot astfel și când am fost învățați despre Duhul lui Dumnezeu, care însoțește Cuvântul și face cunoscută activitatea Lui, noi nu gândim că este o suflare neipostatică. Căci dacă s-ar înțelege Duhul, care este în Dumnezeu, după asemănarea duhului nostru, s-ar înjosi măreția firii dumnezeiești. Din contră, noi gândim că Duhul lui Dumnezeu este o putere substanțială, care există într-o ipostasă proprie ei însăși, care porcede din Tatăl și se odihnește în Fiul și îl face cunoscut. Nu poate să se despartă de Dumnezeu, în care există, și de Cuvântul, pe care îl însoțește, și nici nu se pierde în neexistență, ci există în chip substanțial după asemănarea Cuvântului. Duhul Sfânt este viu, liber, de sine mișcător, activ, voiește totdeauna binele, și în orice intenție a Lui puterea coincide cu voința, este fără de început și fără de sfârșit. Niciodată Cuvântul nu a lipsit Tatălui, nici Duhul Cuvântului.

În chipul acesta, prin unitatea naturii dumnezeiești, se nimicește rătăcirea politeistă a elinilor; iar prin acceptarea Cuvântului și a Duhului se distruge învățătura iudeilor; iar din amândouă ereziile rămâne ceea ce este folositor; din concepția iudaică, unitatea firii, iar din concepția elenismului numai deosebirea persoanelor.

Iar dacă iudeul se opune acceptării Cuvântului și Duhului, să fie combătut și să i se închidă gura de dumnezeiasca Scriptură. Căci despre

Cuvânt a spus dumnezeiescul David: „În veci, Doamne, Cuvântul Tău rămâne în cer”⁶⁸. Și iarăși: „A trimis Cuvântul Lui și i-a vindecat”⁶⁹. Dar cuvântul, care se rostește cu gura, nu este trimis și nici nu rămâne în veci. Iar despre Duhul același David zice: „Trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi”⁷⁰. Și iarăși: „Prin Cuvântul Domnului s-au întărit cerurile și prin Duhul gurii Lui toată puterea lor”⁷¹. Și Iov: „Duhul cel Dumnezeiesc m-a făcut; iar suflarea celui atotputernic este aceea care mă ține”⁷². Iar Duhul care se trimite, care zidește, care întărește, care ține, nu este o suflare ce dispăre, după cum nici gura lui Dumnezeu nu este un mădular trupesc. Pe amândouă trebuie să le înțelegem într-un chip vrednic de Dumnezeu.

CAPITOLUL VIII Despre Sfânta Treime

Prin urmare, noi credem într-un singur Dumnezeu, într-un singur principiu, fără de început, necreat, nenăscut, nepieritor și nemuritor, veșnic, infinit, necircumscris, nemărginit, infinit de puternic, simplu, necompus, necorporal, nesticăcios, impasibil, imuabil, neprefăcut, nevăzut, izvorul bunătății și al dreptății, lumină spirituală, inaccesibil; putere, care nu se poate cunoaște cu nici o măsură, ci se măsoară numai cu propria ei voință. Căci poate pe toate câte le voiește. Creează toate făpturile, văzute și nevăzute, le ține și le conservă pe toate, poartă grijă de toate, le stăpânește pe toate le conduce și împărătește peste ele în o împărăție fără de sfârșit și nemuritoare fără să aibă potrivnic, pe toate le umple și nu este cuprins de nimic, ba mai mult, ea cuprinde universul, îl ține și îl domină. Străbate toate ființele fără să se întineze, este mai presus de toate, este în afară de orice ființă, pentru că este supraființială, mai presus de cele ce sunt, mai presus de Dumnezeire, mai presus de bine, mai presus de desăvârșire. Ea delimitează toate începătoriile și toate cetele și stă mai presus de orice începătorie și ceată, este mai presus de ființă, de viață, de cuvânt, de idee. Este însăși lumina, însăși bunătatea, însăși viața, însăși ființa, pentru că nu are existența sau ceva din cele ce sunt de la altcineva. El este izvorul existenței pentru cele care există, al vieții pentru cei vii, al rațiunii pentru cei care participă la rațiune și pentru toți cauza bunătăților. Cunoaște toate înainte de facerea lor.

Credem într-o singură ființă, într-o singură Dumnezeire, într-o

⁶⁸ Psalmi CXVIII, 89.

⁶⁹ Psalmi XVI, 20.

⁷⁰ Psalmi CIII, 31.

⁷¹ Psalmi XXXII, 6.

⁷² Iov XXXIII, 4.

singură putere, într-o singură voință, într-o singură activitate, într-un singur principiu, într-o singură stăpânire, într-o singură domnie, într-o singură împărăție, cunoscută în trei ipostase desăvârșite, dar adorată într-o singură închinăciune, mărturisită și adorată de toată făptura rațională. Ipостasele sunt unite fără să se amestece și despărțite fără să se despartă, lucru care pare și absurd. Credem în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh, în care ne-am și botezat. Căci astfel a poruncit Domnul apostolilor să boteze, zicând: „Botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”⁷³.

Credem într-unul Tatăl, principiul și cauza tuturor; nu s-a născut din cineva; singurul care există necauzat și nenăscut; este făcătorul tuturor.

Este prin fire Tatăl singurului Unuia-Născut, Fiul Său, Domnul și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos și purcedătorul prea Sfântului Duh. Credem și într-unul Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, care s-a născut din Tatăl înainte de toți vecii, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut nu făcut, deoființă cu Tatăl, prin care toate s-au făcut. Când spunem că Fiul este mai înainte de toți vecii, arătăm că nașterea Lui este în afară de timp și fără de început. Căci Fiul lui Dumnezeu, „strălucirea slavei, chipul ipostasei Tatălui”⁷⁴, înțelepciunea și puterea cea vie⁷⁵, Cuvântul lui cel enipostatic, icoana substanțială, desăvârșită și vie a nevăzutului Dumnezeu⁷⁶, nu a fost adus din neexistență la existență, ci a fost totdeauna împreună cu Tatăl și în Tatăl, născut din el din veșnicie și fără de început. Căci n-a fost cândva Tatăl, când n-a fost Fiul, ci o dată cu Tatăl și Fiul, care s-a născut din El. Căci Dumnezeu nu s-ar putea numi Tată, fără de Fiu. Iar dacă ar fi fără să aibă Fiu, n-ar fi Tată. Și dacă ar avea mai pe urmă Fiu, ar deveni mai pe urmă Tată, nefiind înainte de aceasta Tată, și astfel s-a schimbat din a nu fi Tată în a deveni Tată, lucru mai rău decât orice blasfemie. Căci este cu neputință să spunem că Dumnezeu este lipsit de facultatea firească de a naște. Iar facultatea de a naște constă în a naște din El, adică din propria Sa ființă ceva asemenea cu El după fire.

Este însă necucernic să spunem cu privire la nașterea Fiului că a mijlocit oarecare vreme și că existența Fiului este posterioară existenței Tatălui. Deoarece spunem că nașterea Fiului este din El, adică din natura Tatălui. Iar dacă admitem că Fiul nu coexistă dintru început cu Tatăl, din care este născut, atunci introducem o schimbare în ipostasa Tatălui, anume că nefiind dintru început Tată a devenit pe urmă Tată. În adevăr, chiar dacă lumea s-a făcut pe urmă, totuși nu s-a făcut din ființa lui Dumnezeu. Ea a fost adusă, prin voința și prin puterea Lui, de la neexistentă la existență; dar

⁷³ Matei XXVIII, 19.

⁷⁴ Evrei I, 3.

⁷⁵ I Corinteni I, 24.

⁷⁶ Coloseni I, 15.

prin aceasta nu urmează o schimbare a firii lui Dumnezeu. Nașterea este actul prin care se scoate din ființa celui care naște cel ce se naște asemenea cu el după ființă. Zidirea și crearea, însă, este un act extern, în care ceea ce se zidește și se creează nu provine din ființa celui care zidește și creează, ci este cu totul deosebit de el.

La Dumnezeu, singurul impasibil, neschimbat, imuabil și totdeauna la fel, atât nașterea cât și crearea este impasibilă. Căci fiind prin natură impasibil și nesticăcios, deoarece este simplu și necompus, nu este supus patimii și nici stricăciunii, atât în naștere cât și în creare, și nici nu are nevoie de ajutorul cuiva. Pentru ca cel care naște să nu sufere schimbare și să nu fie Dumnezeu întâi și Dumnezeu pe urmă și să primească adăugire, nașterea la El este fără de început și veșnică, deoarece este opera firii Sale și provine din ființa Lui. Crearea la Dumnezeu este opera voinței și nu este coeternă cu Dumnezeu, căci ceea ce se aduce de la neexistență la existență nu poate să fie coetern cu cel fără de început și cu cel care există pururea. Omul și Dumnezeu nu lucrează la fel. Omul nu aduce nimic de la neexistență la existentă, ci ceea ce face o execută din materia pe care o are mai dinainte; el nu voiește numai, ci și cugetă mai întâi și-și imaginează în minte ceea ce are să facă și apoi lucrează cu mâinile, suferă trudă și osteneală, ba de multe ori nu reușește, prin faptul că lucrul nu se face cum voiește. Dumnezeu, însă, voind numai, a adus toate de la neexistență la existență. Tot astfel nici nu naște Dumnezeu la fel cu omul. Căci Dumnezeu, fiind în afară de timp, fără de început, impasibil, incoruptibil, necorporal, unic, fără de sfârșit, naște în afară de timp, fără de început, impasibil, incoruptibil și fără de împreunare. Nașterea lui incompreensibilă nu are nici început, nici sfârșit. La Dumnezeu nașterea este în afară de timp, pentru că este imuabil; este nesticăcioasă, pentru că este impasibil și necorporal; este fără de împreunare, tot din pricină că este incorporal și din pricină că numai unul Dumnezeu n-are nevoie de altcineva; este fără de sfârșit și fără de încetare, din cauză că este fără de început și în afară de timp, fără de sfârșit și există totdeauna în același mod. Căci ceea ce este fără de început este și fără de sfârșit. Dar ceea ce este fără de sfârșit prin har, negreșit, nu este și fără de început, după cum sunt îngerii.

Prin urmare Dumnezeu, care există totdeauna, naște pe Cuvântul Său, care este desăvârșit, fără de început și fără de sfârșit, pentru ca Dumnezeu să nu nască în timp, El, care are firea și existența mai presus de timp. Omul, însă, evident, naște într-un chip contrar, deoarece el se află sub legea nașterii, a distrugerii, a stricăciunii, a înmulțirii, este îmbrăcat cu trup și posedă în firea sa partea bărbătească și femeiască. Și aceasta din urmă pentru motivul că partea bărbătească are nevoie de ajutorul părții femeiești. Dar milostiv să fie cel care este mai presus de toate și care depășește orice

gândire și înțelegere.

Sfânta sobornică și apostolică Biserică învață că Tatăl există deodată cu Fiul lui Unul-Născut, care din El s-a născut, în afară de timp, fără de stricăciune, impasibil și incomprehensibil. Cum, numai Dumnezeu tuturor lucrurilor știe. După cum focul există deodată cu lumina din el și nu este mai întâi focul și pe urmă lumina, ci deodată; și după cum lumina se naște totdeauna din foc și este totdeauna în el fără să se despartă deloc de el, tot astfel și Fiul se naște din Tatăl, fără să se despartă deloc de El, ci este pururea cu El. Dar cu toate că lumina se naște în chip nedespărțit din foc și rămâne totdeauna cu el, totuși nu are o ipostasă proprie deosebită de ipostasa focului, deoarece lumina este o calitate naturală a focului. Fiul, Unul-Născut al lui Dumnezeu, însă, deși este născut din Tatăl în chip nedespărțit și neîndepărtat și rămâne pururea cu El, totuși are o ipostasă proprie deosebită de ipostasa Tatălui.

Cuvântul se numește și „strălucire”⁷⁷, din cauză că s-a născut din Tatăl fără împreunare și în chip impasibil, în afară de timp, nesticăcios și nedespărțit. Se numește Fiu și „chip al ipostasei părintești”⁷⁸, din pricină că este desăvârșit, enipostatic și întru totul asemenea Tatălui, afară de nenaștere. Se numește „Unul-Născut”⁷⁹, pentru că singur El s-a născut într-un chip unic din unicul Tată. Căci nici o altă naștere nu se aseamănă cu nașterea Fiului lui Dumnezeu și nici nu este alt Fiu al lui Dumnezeu. Chiar dacă Sfântul Duh purcede din Tatăl, nu însă în chip de naștere, ci în chip de purcedere. Acesta este alt mod de existență necuprins de minte și necunoscut ca și nașterea Fiului. Pentru aceasta, toate câte are Tatăl, ale lui sunt, afară de nenaștere, care nu indică deosebire de ființă, nici de dregătorie, ci mod de existență. Spre exemplu: Adam este nenăscut, căci este plăsmuit de Dumnezeu; Set este născut, căci este fiul lui Adam; Eva, însă, este purcesă din coasta lui Adam, căci ea nu a fost născută. Toți aceștia nu se deosebesc unii de alții prin fire, căci sunt oameni, ci numai prin modul existenței.

Trebuie să se știe că vorba $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\nu$ scris cu un singur ν înseamnă ceea ce este nezidit, sau ceea ce nu s-a făcut; iar cuvântul $\alpha\gamma\epsilon\nu\nu\eta\tau\omicron\nu$, scris cu doi ν , indică ceea ce nu s-a născut. Potrivit primei însemnări ființa se deosebește de ființă, pentru că alta este ființa nezidită, adică $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\sigma$, scrisă cu un singur ν și alta cea făcută sau zidită. Potrivit celei de a doua însemnări, nu se deosebește ființa de ființă, căci prima ipostasă a oricărui fel de vietate este $\alpha\gamma\epsilon\nu\nu\eta\tau\omicron\sigma$ (nenăscută), dar nu $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\sigma$ (nezidită), căci ele au fost zidite de creator și aduse la existență prin cuvântul Lui. Nu s-au născut, pentru că nu era înaintea lor o altă vietate de același fel din

⁷⁷ Evrei I, 3.

⁷⁸ Evrei I, 3.

⁷⁹ Ioan I, 14, 18; III, 16, 18; I Ioan IV, 9.

care să se nască.

Cele trei ipostase supradumnezeiești ale Sfintei Dumnezeiri participă primei însemnări, *αγενητος*, căci sunt de aceeași ființă și nezidite. Celei de a doua însemnări nu participă deloc, deoarece numai Tatăl este nenăscut *αγενιτος*, căci nu are existența de la o altă ipostasă. Numai Fiul este născut, căci s-a născut fără de început și în afară de timp din ființa Tatălui. Numai Duhul Sfânt purcede din ființa Tatălui, nu prin naștere ci prin purcedere. Astfel ne învață Sfânta Scriptură. Dar modul nașterii și al purcederii este nepătruns de minte.

Trebuie să se știe și aceasta că fericitei Dumnezeiri nu i-a fost dat de noi numele de paternitate, de fiime și de purcedere, ci din contră, ni s-au împărtășit noua de acolo, după cum spune dumnezeiescul apostol: „Pentru aceasta îmi plec genunchii în fața Tatălui, de la care orice paternitate în cer și pe pământ”⁸⁰.

Dacă spunem că Tatăl este principiul Fiului și mai mare decât Fiul, nu susținem că El precede pe Fiul în timp sau în fire, căci prin El a făcut veacurile. Și întru nimic altceva nu se deosebește decât numai în ceea ce privește cauza, adică Fiul a fost născut din Tatăl și nu Tatăl din Fiul, și că Tatăl, în chip natural, este cauza Fiului după cum spunem că nu provine focul din lumină, ci mai degrabă lumina din foc. Prin urmare, când auzim că Tatăl este principiul Fiului și mai mare decât Fiul să înțelegem aceasta cu privire la cauză. Și după cum nu spunem că focul are o altă ființă și lumina alta, tot astfel nu este cu puțință să spunem că Tatăl are altă ființă și Fiul alta, ci una și aceeași. Și după cum spunem că focul luminează prin lumina care iese din el, și nu susținem că lumina din el este un organ slujitor al focului, ci mai degrabă o putere naturală, tot astfel spunem că toate câte le face Tatăl le face prin Fiul Său Unul-Născut, nu ca printr-un organ slujitor, ci prin o putere naturală și enipostatică. Și după cum spunem că focul luminează și iarăși spunem că lumina focului luminează, tot astfel „toate câte face Tatăl, de asemenea face și Fiul”⁸¹. Dar lumina nu are o ipostasă proprie deosebită de ipostasa focului. Fiul, însă, este o ipostasă desăvârșită, nedespărțită de ipostasa Tatălui, după cum am arătat mai sus. Este cu neputință să se găsească în lume o imagine care să exemplifice în ea însăși în chip exact modul de existență al Sfintei Treimi. Căci cum este cu puțință ca ceea ce este făcut, compus, stricăcios, schimbător, circumscris, care are formă și este coruptibil, să arate în chip clar ființa dumnezeiască cea mai presus de ființă și liberă de toate acestea? Este evident, însă, că toată făptura poartă în ea pe cele mai multe din acestea și că toată, potrivit firii ei, este supusă stricăciunii.

De asemenea, credem și în unul Sfântul Duh, Domnul și făcătorul de

⁸⁰ Efeseni III, 14-15.

⁸¹ Ioan V, 19.

viață, care purcede din Tatăl și se odihnește în Fiul, împreună închinat și slăvit cu Tatăl și cu Fiul, ca fiind de aceeași ființă și coetern. Credem în Duhul cel din Dumnezeu, cel drept, cel conducător, izvorul înțelepciunii, al vieții și al sfințeniei. El este și se numește Dumnezeu împreună cu Tatăl și cu Fiul; nezidit, desăvârșit, creator, atotstăpânitor, atoatelucrător, atotputernic, nemărginit în purtare; El stăpânește întreaga zidire, dar nu este stăpânit; îndumnezeiește, dar nu se îndumnezeiește; desăvârșește, dar nu se desăvârșește; împărtășește dar nu se împărtășește; sfințește, dar nu se sfințește; mângâietor, deoarece primește rugăciunile tuturor; în toate asemenea Tatălui și Fiului; purces din Tatăl și dat prin Fiul, este primit de toată zidirea. Zidește prin El însuși, dă ființă universului, sfințește și ține. Enipostatic, există în propria lui ipostasă, nedespărțit și neseplat de Tatăl și Fiul, având toate câte are Tatăl și Fiul afară de nenaștere și naștere. Tatăl este necauzat și nenăscut, căci nu este din cineva: El își are existența de la El însuși și nici nu are de la altul ceva din ceea ce are, ba, mai mult, El este în chip firesc principiul și cauza modului de existență a tuturor. Fiul este din Tatăl prin naștere. Duhul Sfânt și El este din Tatăl, dar nu prin naștere, ci prin purcedere. Noi cunoaștem că există deosebire între naștere și purcedere, dar care este felul deosebirii nu știm deloc. Nașterea Fiului din Tatăl și purcederea Sfântului Duh sunt simultane.

Așadar, toate câte le are Fiul și Duhul, le are de la Tatăl, și însăși existența. Dacă nu este Tatăl nu este nici Fiul și nici Duhul. Și dacă Tatăl nu are ceva, nu are nici Fiul, nici Duhul. Și din cauza Tatălui, adică din cauză că există Tatăl, există și Fiul și Duhul. Și din cauza Tatălui, și Fiul și Duhul au pe toate câte le au, adică din pricină că Tatăl le are pe acestea, afară de nenaștere, de naștere și de purcedere. Căci cele trei sfinte ipostase se deosebesc unele de altele numai în aceste însușiri ipostatice. Ele nu se deosebesc prin ființă, ci se deosebesc fără despărțire prin caracteristica propriei ipostase.

Spunem că fiecare din cele trei ipostase are o ipostasă desăvârșită, ca să nu admitem o fire compusă desăvârșită din trei ipostase nedesăvârșite, ci o singură ființă, în trei ipostase desăvârșite, simplă, mai presus de desăvârșire și mai înainte de desăvârșire. Căci tot ceea ce este format din lucruri nedesăvârșite este negreșit compus. Dar din ipostase desăvârșite este cu neputință să avem ceva compus. Pentru aceea nici nu spunem că specia este din ipostase, ci în ipostase. Spunem că sunt nedesăvârșite acelea care nu păstrează specia lucrului săvârșit din ele. Piatra, lemnul și fierul fiecare în sine, potrivit naturii lor proprii, sunt desăvârșite; dar raportate la clădirea făcută din ele, fiecare este nedesăvârșită, căci nu este fiecare din ele în sine clădire.

Prin urmare, spunem că ipostasele sunt desăvârșite, pentru ca să nu gândim că firea dumnezeiască este compusă. Căci tot ceea ce este compus

are ca principiu dezbinarea. Și iarăși spunem că cele trei ipostase sunt unele în altele, ca să nu introducem mulțime și gloată de Dumnezeu. Prin cele trei ipostase, cunoaștem că Dumnezeirea este necompusă și neamestecată; iar prin faptul că ipostasele sunt de aceeași ființă, sunt unele în altele și sunt identice în ceea ce privește voința, activitatea, puterea, stăpânirea și mișcarea, cunoaștem, ca să spun așa, că Dumnezeirea este neîmpărțită și că este un singur Dumnezeu. Căci cu adevărat există numai un singur Dumnezeu: Dumnezeu și Cuvântul și Duhul Lui.

Trebuie să se știe⁸² că altceva este examinarea reală și altceva examinarea logică și altceva examinarea abstractă. La toate făpturile deosebirea ipostaselor se examinează real. Căci se examinează real Petru deosebit de Pavel. Dar se examinează logic și abstract ceea ce este comun între ei, ceea ce îi unește, ceea ce îi face unul. Căci gândim cu mintea că Petru și Pavel sunt de aceeași natură și au o natură comună, deoarece fiecare din ei este animal (ființă) rațional și muritor și fiecare este trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător. Această natură comună, deci, este examinată logic. Căci ipostasele nu sunt unele în altele. Fiecare are ceva special și particular, adică este despărțită în sine și are multe lucruri care o deosebesc de cealaltă ipostasă. Sunt depărtate în spațiu, se despart în timp, se deosebesc în felul de a gândi, în putere, în figură, adică înfățișare, în capacitate, în temperament, în vrednicie, în ocupație și în toate însușirile caracteristice, dar mai presus de toate în aceea că ipostasele nu sunt unele în altele, ci despărțite. Pentru aceea se zice: doi, trei și mai mulți oameni. Acest lucru se poate vedea la orice făptură. Cu totul dimpotrivă la Sfânta Treime cea mai presus de ființă, deasupra tuturor și incomprehen-sibilă. Căci cu privire la Sfânta Treime ceea ce o unește și o face una este examinat real din pricina coeternității și din pricina identității ființei, activității și voinței, din pricina acordului felului de a gândi și din pricina identității stăpânirii, puterii și bunătății. Nu am spus asemănare, ci identitate și unitate de mișcare, căci este vorba de o singură ființă, o singură bunătate, o singură putere, o singură voință, o singură activitate, o singură stăpânire, una și aceeași, nu trei asemenea unele cu altele, ci una și aceeași mișcare a celor trei ipostase. Căci fiecare dintre ele nu are mai puțină unitate față de altă ipostasă ca față de sine însăși, în sensul că în toate privințele Tatăl, Fiul și Sfântul Duh sunt unul, afară de nenastere, naștere și purcedere. Iar deosebirea aceasta se înțelege numai pe cale abstractă. Căci cunoaștem un singur Dumnezeu; iar deosebirea o înțelegem numai în însușirile paternității, fiimii și purcederii, potrivit cauzei, cauzatului și

⁸² Aliniatul acesta are în unele ediții următorul titlu: *Despre deosebirile celor trei ipostase și despre examinarea reală, logică și abstractă*. Acest titlu a fost o notă de pe marginea manuscrisului pe care editatorul a introdus-o în text. Din pricina caracterului titlului, am găsit potrivit să-l trec în notă, și nu în text. Același lucru îl voi face și cu alte note marginale.

desăvârșirii ipostasei, adică modului de existență. Cu privire la Dumnezeuirea cea infinită nu putem vorbi ca despre noi de o depărtare spațială, deoarece ipostasele sunt unele în altele, nu în sensul că ele se amestecă, ci în sensul că sunt unite, potrivit cuvântului Domnului, care zice: „Eu sunt în Tatăl și Tatăl în Mine”⁸³, între ipostasele Dumnezeuirii nu există deosebire de voință sau de gândire sau de activitate sau de putere sau de altceva din acelea care dau naștere în noi la deosebire complet reală. Pentru aceea nu spunem că Tatăl și Fiul și Sfântul Duh sunt trei Dumnezei, ci, din contră, că Sfânta Treime este un singur Dumnezeu, Fiul și Duhul se raportează la o singură cauză; nu sunt nici alcătuiți, nici contractați în sensul contopirii lui Sabelie⁸⁴. Căci, după cum am spus, ipostasele Sfintei Treimi se unesc, nu în sensul că ele se amestecă, ci în sensul că ele există unele în altele; iar întrepătrunderea reciprocă a ipostaselor este fără contractare și fără amestecare. Ele nu sunt depărtate unele de altele, și nici împărțite în ce privește ființa, în sensul împărțirii lui Arie⁸⁵. Căci dacă trebuie să spunem pe scurt, Dumnezeuirea este neîmpărțită în cele ce se împart, după cum în trei corpuri solare, care există unul în altul și sunt nedespărțite, avem o singură unire și apropiere a luminii. Așadar, când privim la Dumnezeuire, la prima cauză, la singura stăpânire și la una și la aceeași, ca să spun așa, mișcare și voință a Dumnezeuirii, la identitatea ființei, a puterii, a activității, a domniei, atunci avem în mintea noastră o unitate. Dar când privim la acelea, în care este Dumnezeuirea, sau ca să spun mai precis, care sunt acelea din care este Dumnezeuirea și care sunt de acolo din prima cauză în afară de timp, de aceeași slavă și nedespărțite, adică ipostasele Fiului și Duhului, atunci trei sunt acelea la care trebuie să ne închinăm. Un Tată, Tatăl, care este fără de început, în sensul că este necauzat. Căci nu este din cineva. Un Fiu, Fiul, care nu este fără de început, în sensul că nu este necauzat. Căci este din Tatăl. Dar dacă ai raporta termenul de „început” la timp, atunci și Fiul este fără de început, căci el este făcătorul timpurilor și prin urmare nu cade sub timp. Un Duh, Sfântul Duh, care este din Tatăl, nu în chip firesc, ci purces. Tatăl nu este lipsit de nenaștere, pentru că a născut, nici Fiul de naștere, pentru că a fost născut din cel nenăscut — dar cum? — și nici Duhul nu se schimbă în Tatăl sau în Fiul, pentru că purcede și este Dumnezeu, însușirea este ceva netransmisibil; cum ar putea să rămână însușire ceea ce se transmite sau se preface? Căci dacă Tatăl este Fiul, atunci nu este cu adevărat Tată, căci unul este cu adevărat Tatăl. Și dacă Fiul este Tatăl, atunci nu este cu

⁸³ Ioan XIV, 11.

⁸⁴ Sabelie, un eretic monarhian patripasian, a trăit la sfârșitul secolului II și începutul secolului III.

⁸⁵ Arie, eretic creștin, a trăit în secolul III și IV. A murit probabil în anul 318. Doctrina sa, în origini, aparține monarhienilor dinamici. Arie tăgăduiește deofințimea Fiului cu Tatăl, învățătura lui se poate rezuma în aceste cuvinte ale lui însuși: „Era un timp când Fiul nu exista”. Arie a fost condamnat la sinodul I ecumenic de la Niceea din 325.

adevărat Fiu, căci unul este cu adevărat Fiu și unul Duhul Sfânt.

Trebuie să se știe că nu spunem că Tatăl este din cineva, ci spunem că El este Tatăl Fiului. Pe Fiul nu-L numim nici cauză, nici Tată, ci spunem că El este din Tatăl și este Fiu al Tatălui. Iar Duhul cel Sfânt spunem că este din Tatăl, și-L numim Duh al Tatălui. Nu spunem că Duhul este din Fiul, dar îl numim Duhul Fiului. „Dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, spune dumnezeiescul apostol, acela nu este al lui”⁸⁶. Mărturisim că s-a făcut cunoscut și se dă nouă prin Fiul. „A suflat, spune Sf. Scriptură, și a zis ucenicilor săi: Luați Duh Sfânt”⁸⁷. Fiul și Sfântul Duh sunt din Tatăl, după cum raza și lumina sunt din soare. Soarele este izvorul razei și al luminii. Prin rază ni se dă lumina și ea este aceea care ne luminează și cu care ne împărtășim. Dar nu spunem că Fiul este Fiu al Duhului și nici din Duhul.

CAPITOLUL IX Despre însușirile lui Dumnezeu

Dumnezeirea este simplă și necompusă. Tot ceea ce este alcătuit din multe și diferite este compus. Dacă am spune că însușirile de a fi nezidit, fără de început, necorporal, nemuritor, veșnic, bun, creator și altele ca acestea sunt deosebiri esențiale ale lui Dumnezeu și că Dumnezeu este compus din acestea, atunci Dumnezeu nu va fi simplu, ci compus. Dar a gândi astfel este cea mai mare impietate. Prin urmare, trebuie să ne gândim că fiecare din atributele lui Dumnezeu nu arată ceea ce este El în ființa Sa, ci indică ceea ce nu este în ființa Lui sau un raport cu ceva din acestea care se deosebesc de El, sau ceva din acelea care însoțesc natura sa sau activitatea lui.

Dintre toate numele care se dau lui Dumnezeu se pare că cel mai propriu este „Cel ce este”, după cum El însuși s-a numit pe munte, lui Moise, când zice: „Spune fiilor lui Israil: M-a trimis Cel ce este”⁸⁸. Căci are adunată în El însuși toată existența, ca o mare infinită și nemărginită a ființei. Dar după cum spune Sfântul Dionisie⁸⁹, numele cel mai potrivit al lui Dumnezeu este „Cel bun”⁹⁰, căci nu este cu puțință să spui despre Dumnezeu că întâi există și apoi este bun.

Al doilea nume este „Dumnezeu” (ὁ θεός), care derivă de la θεεῖν, ce înseamnă a alerga și a înconjura toate sau de la αἰθεῖν, care înseamnă a

⁸⁶ Romani VIII, 9.

⁸⁷ Ioan XX, 22.

⁸⁸ Ieșirea III, 14.

⁸⁹ Despre Dionisie Aeropagitul și opera sa, să se vadă D. Fecioru: *Sf. Ioan Damaschin. Cultul sfințelor icoane*, București, 1937, nota 3, p. 9-13.

⁹⁰ *Despre numele dumnezeiești*, MG. III, col. 636 C -637 C.

arde, căci Dumnezeu este foc mistuitor a toată răutatea⁹¹, sau de la θεασται, care înseamnă a vedea totul, deoarece lui nu i se poate ascunde nimic și observă toate, în adevăr, a văzut pe toate înainte de facerea lor, avându-le în minte din veșnicie; și fiecare se face la vremea hotărâtă de mai nainte, potrivit veșniciei lui gândiri executive, care se numește predestinare, icoană și exemplu.

Prin urmare primul nume al lui Dumnezeu indică existența Lui, dar nu ce este Dumnezeu⁹². Al doilea nume indică activitatea; iar însușirile că este fără de început, incoruptibil, nefăcut, adică nezidit, necorporal, nevăzut și altele ca acestea ne arată ce nu este Dumnezeu, adică: existența Lui nu are început, nu este supus stricăciunii, nu este zidit, nu este corp, nu este văzut. Însușirile de bun, drept, sfânt și altele ca acestea, care însoțesc firea lui, nu indică însăși ființa Lui. Iar însușirile de domn, împărat și altele ca acestea arată raportul cu acelea care se deosebesc de El. Se numește domn față de acei care sunt domni, împărat, față de acei care sunt împărați, creator față de cele create, păstor față de cei păstoriți.

CAPITOLUL X

Despre unirea și deosebirea dumnezeiască

Toate aceste însușiri trebuiesc atribuite întregii Dumnezeiri în chip comun, identic, fără deosebire, neîmpărțit și unitar. În chip deosebit însă fiecărei ipostase a Dumnezeirii expresiile: Tată, Fiu, Duh, necauzat, cauzat, nenăscut, născut și purces, care nu indică ființa, ci raportul unei ipostase față de celelalte și modul lor de existență.

Așadar, cu toate că știm acestea și suntem conduși prin ele către ființa dumnezeiască, totuși nu înțelegem însăși ființa, ci pe acelea care sunt în legătură cu ființa, după cum, chiar dacă știm că sufletul este necorporal, fără de greutate și fără de formă, totuși nu am înțeles și ființa lui; tot astfel nu cunoaștem nici ființa corpului, chiar dacă știm că este alb sau negru, ci pe acelea care sunt în legătură cu ființa lui. Învățătura cea adevărată, însă, ne învață că Dumnezeirea este simplă și are o singură activitate simplă, bună, care lucrează toate în toți, întocmai ca raza soarelui, care încălzește toate și lucrează în fiecare potrivit capacității sale naturale și puterii sale de receptivitate, deoarece a luat asemenea energie de la Dumnezeu creatorul.

Dar toate acelea care aparțin întrupării dumnezeiești și iubitoare de oameni a Cuvântului Lui dumnezeiesc sunt proprii numai Fiului. Căci la acestea n-a participat nici Tatăl, nici Duhul altfel decât prin bunăvoință și prin facerea de minuni cea negrăită, pe care Dumnezeu Cuvântul, care s-a

⁹¹ Deuteronom IV, 24; Evrei XII, 29.

⁹² Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 15v.

făcut om asemenea nouă, a săvârșit-o ca Dumnezeu neschimbat și Fiu al lui Dumnezeu.

CAPITOLUL XI

Despre expresiile antropomorfe date lui Dumnezeu

În dumnezeiasca Scriptură găsim foarte multe expresii simbolice antropomorfe cu privire la Dumnezeu. Trebuie să se știe că noi, fiind oameni, îmbrăcați în trupul acesta gros, nu putem să înțelegem sau să exprimăm activitățile dumnezeiești, sublime și imateriale ale Dumnezeirii decât numai dacă întrebuițăm imagini, tipuri și simboluri adecvate felului nostru de a gândi. Așadar, toate câte s-au spus antropomorfic despre Dumnezeu sunt spuse în chip simbolic și au un sens mai înalt, căci Dumnezeirea este simplă și fără de formă. Prin ochii lui Dumnezeu, prin pleoape și prin vedere, înțelegem puterea lui atotvăzătoare și cunoștința Lui căreia nu i se poate acunde nimic, de acolo că și noi prin acest simț dobândim o cunoștință și o încredințare mai desăvârșită. Prin urechi și prin auz înțelegem capacitatea lui de a fi milostiv și de a primi rugăciunea noastră, căci și noi prin acest simț ne îmbunăm față de acei care ne roagă, aplecându-ne cu mai multă dragoste urechea spre ei. Prin gură și prin grai înțelegem facultatea prin care își exprimă voința lui; de acolo că și noi facem cunoscute gândurile noastre intime prin gură și prin grai. Prin mâncare și băutură înțelegem conlucrarea noastră cu voința lui, căci noi, prin simțul gustului, împlinim o dorință necesară a firii. Prin miros înțelegem facultatea Lui de a primi gândurile și sentimentele noastre bune față de El⁹³, de acolo că și noi prin acest simț primim mireasma cea bună. Prin față înțelegem arătarea și apariția Sa prin fapte, de acolo că apariția noastră se face prin fața noastră. Prin mâini înțelegem facultatea prin care realizează activitatea Lui, pentru că și noi săvârșim cu ajutorul mâinilor lucrurile necesare și pe cele mai de cinste. Prin mâna dreaptă înțelegem ajutorul lui în lucrurile cele bune, de acolo că și noi ne folosim de mâna dreaptă mai cu seamă în lucrurile mai nobile, mai de cinste și care au nevoie de cea mai multă putere. Prin pipăit înțelegem cunoașterea și perceperea Lui mai exactă a lucrurilor foarte fine și ascunse, de acolo că și cei pe care noi îi pipăim nu pot să ascundă în ei înșiși nimic. Prin picioare și mers înțelegem venirea și prezența Lui ca să ajute pe cei care sunt în nevoi sau ca să pedepsească pe dușmani sau pentru orice altă faptă, de acolo că și noi venim făcând uz de picioare. Prin jurământ înțelegem imutabilitatea hotărârii Sale, de acolo că și noi întărim prin jurământ

⁹³ Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 16v.

legămintele unora față de alții. Prin urgie și mânie înțelegem ura și aversiunea față de rău, căci și noi ne mâniem atunci când urâm cele potrivnice opiniei noastre. Prin uitare, somn și somnolență înțelegem întârzierea Lui pentru pedepsirea dușmanilor și amânarea ajutorului obișnuit față de cei ai Lui. Și ca să spun într-un cuvânt, toate expresiile antropomorfe cu privire la Dumnezeu, afară de cele care s-au spus despre venirea în trup a Cuvântului lui Dumnezeu, au un sens ascuns și ne învață din lucrurile proprii firii noastre cele ce sunt mai presus de noi. Cuvântul lui Dumnezeu, însă, a primit pentru mântuirea noastră pe om în întregime, suflet rațional, trup, însușirile firii omenești și afectele naturale și neprihănite.

CAPITOLUL XII Despre aceleași lucruri

În aceste învățături am fost instruiți din cuvintele sfinte, după cum a zis dumnezeiescul Dionisie Areopagitul: Dumnezeu este cauza și principiul tuturor, este ființa existențelor, viața viețuitoarelor, rațiunea existențelor raționale, spiritualitatea existențelor spirituale, rechemarea și învierea celor care au căzut de la El, reînnoire și prefacere pentru cei care au corupt starea naturală, zidire sfințită pentru cei mișcați de vreo tulburare necurată, siguranță pentru cei care stau, cale și călăuză, care înalță, pentru cei care se urcă la dânsul⁹⁴. Voi adăuga, însă, că El este Tatăl celor făcuți de El, — Dumnezeu, care ne-a adus de la neexistență la existență, este mai degrabă Tatăl nostru decât cei care ne-au născut și care au luat de la El și existența și capacitatea de a naște — El este păstorul celor care-L urmează și al celor păstoriți de El; luminarea celor luminați; principiul desăvârșirii celor desăvârșiți; principiul îndumnezeirii celor îndumnezeiți; pacea celor învrăjbiți; simplitatea celor simpli; unirea celor uniți; ființă superioară oricărui început, pentru că este un început mai presus de orice început⁹⁵; bună părtășenie a ceea ce este ascuns, adică a cunoștinței Lui, atât cât este îngăduit și cât este accesibil fiecăruia.

Mai exact încă despre numele dumnezeiești

Pentru că Dumnezeirea este incomprehensibilă, va fi negreșit și fără nume. Așadar, prin faptul că nu cunoaștem ființa ei, să nu căutăm numele ființei ei, căci numele indică lucrurile. Dumnezeu este bun, și pentru a ne împărtăși cu bunătatea Lui, ne-a adus de la neexistență la existență și ne-a

⁹⁴ *Despre numele dumnezeiești*, MG, III, col. 589 BC.

⁹⁵ Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 17v.

înzestrat cu facultatea cunoașterii; cu toate acestea nu ne-a împărțit cu ființa Lui și nici cu cunoștința ființei Lui. Căci este cu neputință ca firea să cunoască în chip desăvârșit o fire superioară ei. Dacă cunoștințele sunt în legătură cu existențele, cum se va putea cunoaște ceea ce este mai presus de existență? Dar pentru ca să participăm cât de puțin cunoștinței lui Dumnezeu și să avem chiar o idee cât de slabă de El, Dumnezeu, din pricina bunătății Lui nespuse, a binevoit să fie numit prin acelea care sunt proprii naturii noastre. Prin urmare, întrucât Dumnezeu este incomprehensibil, este și fără nume. Dar prin faptul că este cauza tuturor și că are mai înainte în El rațiunile și cauzele tuturor existențelor este numit după toate existențele și după cele contrarii, spre exemplu: lumină și întuneric, apă și foc, ca să cunoaștem că ființa lui Dumnezeu nu este acestea, ci este mai presus de ființă și fără nume. Și prin faptul că este cauza tuturor existențelor, este numit după toate cele cauzate.

Pentru aceea unele din numirile dumnezeiești sunt spuse în chip negativ și arată că Dumnezeu este mai presus de ființă, spre exemplu: neființial, netemporal, neînceput, nevăzut, nu în sensul că este mai mic decât cineva sau că îi lipsește ceva — căci toate sunt ale Lui și din El și prin El s-au făcut și în El se țin⁹⁶ — ci pentru că el depășește într-un grad cu totul superior toate existențele: el nu este nimic din existențe, ci este mai presus de toate. Alte numiri sunt date lui Dumnezeu în mod afirmativ, din aceea că el este cauza tuturor. Prin faptul că el este cauza tuturor existențelor și a întregii ființe, se numește „Cel ce este“ și „Ființă“. Iar prin faptul că este cauza oricărei rațiuni și înțelepciuni, a ceea ce este rațional și înțelept se numește „rațiune“ și „rațional“, „înțelepciune“ și „înțelept“; de asemenea se numește „gândire“ și „gânditor“, viață“ și „viu“, „putere“ și „puternic“ și în același fel și cu toate celelalte. Dar mult mai propriu este ca să fie numit din cele mai cinstite și cele mai adecvate Lui. Sunt mai cinstite și mult mai adecvate Lui cele imateriale decât cele materiale, cele curate decât cele întinate, cele sfinte decât cele blestemate, deoarece acestea și participă mai mult la El. Așadar, mult mai propriu va fi numit „soare“ și „loc“ decât întuneric, „zi“ decât noapte, „viață“ decât moarte, „foc“, „duh“ și „apă“, ca elemente vitale, decât pământ; dar înainte de toate și mai mult, „bunătate“ decât răutate, ceea ce este identic cu a spune „existență“ decât inexistență. Și aceasta pentru motivul că binele este existență și cauza existenței, iar răul lipsa binelui sau a existenței. Acestea sunt însușirile negative și afirmative ale lui Dumnezeu. Dar numele cel mai plăcut este acela care rezultă din unirea acestor două, spre exemplu: „Ființă mai presus de ființă“, „Dumnezeire mai presus de Dumnezeire“, „Principiu mai presus de principiu“ și altele ca acestea. Sunt apoi și unele numiri afirmative ale

⁹⁶ Coloseni I, 16.

lui Dumnezeu, care au o putere de negație covârșitoare, spre exemplu: „întuneric“, nu în sensul că Dumnezeu este întuneric, ci că nu este lumină, ci ceva mai presus de lumină.

Prin urmare Dumnezeu se numește „minte“, „rațiune“, „duh“, „înțelepciune“, „putere“, pentru că este cauza acestora, pentru că este imaterial și pentru că este atoatelucrător și atotputernic. Numirile acestea, atât cele negative cât și cele pozitive, se aplică întregii Dumnezeiri. Și la fel, în același chip și fără de deosebire și fiecăreia din ipostasele Sfintei Treimi. Când mă gândesc, însă, la una din ipostase, știu că ea este Dumnezeu desăvârșit și ființă desăvârșită; iar când unesc și număr împreună pe cele trei ipostase știu că sunt un singur Dumnezeu desăvârșit, căci Dumnezeirea nu este compusă, ci este o unitate desăvârșită, neîmpărțită și necompusă, în trei ipostase desăvârșite. Dar când mă gândesc la raportul reciproc al ipostaselor știu că Tatăl este soare mai presus de ființă, izvor al bunătății, abis al ființei, al rațiunii, al înțelepciunii, al puterii, al luminii, al Dumnezeirii; izvor născător și producător al binelui ascuns în El. El este mintea, abisul rațiunii, născătorul Cuvântului, iar prin Cuvânt purcedătorul Duhului revelator. Și ca să nu spun multe, nu este în Tatăl, Cuvânt, înțelepciune, putere, voință decât Fiul, care este singura putere a Tatălui, cauza primară a creării tuturor. Astfel El este născut, cum numai El știe, ca ipostasă desăvârșită din o ipostasă desăvârșită; El este și se numește Fiu. Iar Duhul Sfânt este puterea Tatălui, care revelează cele ascunse ale Dumnezeirii, purces, cum numai El știe, nu născut, din Tatăl prin Fiul. Pentru aceea Duhul cel Sfânt este împlinitorul creării tuturor.

Prin urmare toate câte convin Tatălui care cauzează, izvorului, născătorului, trebuie atribuite numai Tatălui. Toate câte se potrivesc celui cauzat, Fiului născut, Cuvântului, puterii care este cauza primară a creației, voinței, înțelepciunii, trebuie atribuite Fiului. Și toate câte convin puterii cauzate, purcese, revelatoare și desăvârșitoare trebuie atribuite Duhului Sfânt. Tatăl este izvorul și cauza Fiului și a Sfântului Duh, Tată numai al Fiului și purcedător al Duhului Sfânt. Fiul este Fiu, Cuvânt, înțelepciune, putere, icoană, strălucire, chip al Tatălui⁹⁷ și din Tatăl. Sfântul Duh nu este Fiu al Tatălui, ci Duh al Tatălui, pentru că purcede din Tatăl — căci nu este mișcare fără duh — și Duh al Fiului, nu în sensul că este din El, ci în sensul că este purces din Tatăl prin El. Căci numai Tatăl este cauza.

⁹⁷ Evrei I, 3; I Corinteni I, 24; Coloseni I, 15.

CAPITOLUL XIII

Despre locul lui Dumnezeu și că numai Dumnezeirea este necircumscrișă

Locul trupesc este limita conținutului, prin care conținutul este conținut. Spre exemplu: aerul conține, iar corpul este conținut. Nu tot aerul care conține este locul corpului conținut, ci numai limita aerului care conține, care vine în atingere cu corpul conținut, în mod absolut, însă, ceea ce conține nu este în ceea ce este conținut.

Dar există și un loc spiritual unde se gândește și este firea spirituală și necorporală, unde este prezentă, lucrează și este conținută în chip spiritual și nu corporal, căci ea nu are trup ca să fie conținută în mod trupesc. Așadar Dumnezeu, fiind imaterial și necircumscriș, nu este în vreun loc. El este însuși locul Lui, căci umple toate, este mai presus de toate și ține toate. Se spune, însă, că se află într-un loc și se vorbește de loc al lui Dumnezeu, acolo unde se face cunoscută energia Lui. El străbate prin toate fără să se amestece și împărtășește tuturor energia Lui, potrivit capacității fiecăruia și puterii de receptivitate, adică potrivit curățeniei naturale și voliționale. Căci sunt mai curate cele imateriale decât cele materiale și cele virtuose decât cele întovărășite de viciu. Se numește așadar loc al lui Dumnezeu acela care participă mai mult la energia și la harul Lui. Pentru aceasta cerul este tronul Lui⁹⁸, în cer sunt îngerii, care fac voia Lui și care îl slăvesc pururea, în cer este locul Lui de odihnă, iar pământul este așternut picioarelor Lui⁹⁹, căci pe pământ a petrecut, în trup, cu oamenii¹⁰⁰. Sfântul Lui trup este numit picior al lui Dumnezeu. Și biserica se numește loc al lui Dumnezeu, căci am afierosit acest loc spre slăvirea Lui ca pe un loc sfințit, în care ne facem rugăciunile noastre către El. De asemenea, se numesc locuri ale lui Dumnezeu și locurile în care ni s-a făcut cunoscută energia Lui fie prin corp, fie fără corp.

Trebuie să se știe că Dumnezeirea este neîmpărțită, deoarece este în întregime pretutindeni și nu este împărțită parte cu parte în chipul celor corporale, ci este în întregime în toate și în întregime mai presus de toate. Îngerul¹⁰¹ nu este conținut într-un loc în chip corporal¹⁰² încât să primească chip și să ia formă. Se spune însă¹⁰³ că este într-un loc, prin faptul că este

⁹⁸ Isaia LVI, 1; Fapte VII, 49.

⁹⁹ Isaia LVI, 1; Fapte VII, 49.

¹⁰⁰ Baruh III, 38.

¹⁰¹ În fruntea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală a manuscrisului: „*Despre locul îngerului și al sufletului și despre noțiunea de necircumscriș*“.

¹⁰² Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 20r.

¹⁰³ Ibidem.

prezent în chip spiritual și lucrează potrivit firii lui și nu este în altă parte, ci este circumscris în chip spiritual acolo unde lucrează. Nu poate să lucreze în același timp în diferite locuri. Numai Dumnezeu poate să lucreze în același timp pretutindeni, îngerul, prin iuțea firii și prin faptul că este gata, adică grabnic de a se muta, lucrează în diferite locuri. Dumnezeirea, însă, pentru că este pretutindeni și mai presus de toate, lucrează simultan în diferite moduri printr-o energie unică și simplă.

Sufletul este unit în întregime cu tot corpul și nu parte cu parte. Nu este conținut de el, ci îl conține, după cum focul conține fierul; și fiind în el, lucrează propriile sale lucrări.

Ceea ce este circumscris este limitat în spațiu sau în timp sau în gândire; iar ceea ce este necircumscris nu este limitat de nici una din acestea. Necircumscrisă este numai Dumnezeirea, pentru că este fără de început și fără de sfârșit, cuprinde totul și nu este sesizată de rațiune. Numai Dumnezeu este incomprehensibil, indefinit, necunoscut de nimeni, dar numai el se cunoaște pe sine însuși, îngerul, însă, este circumscris în timp, căci existența lui are început; este circumscris în spațiu, deși în chip spiritual, în sensul în care am spus mai sus; este circumscris și în gândire. Îngerii cunosc reciproc de ce mărime este firea lor¹⁰⁴. Ei sunt mărginiți în chip desăvârșit de Creator. Corpurile, însă, sunt circumscrise în timp, pentru că au început și sfârșit, sunt circumscrise în spațiu și în gândire.

Dumnezeirea¹⁰⁵ este cu totul imuabilă și neschimbată. Ea a hotărât mai dinainte, prin preștiința Sa, pe toate cele care nu sunt în puterea noastră și a determinat pe fiecare la timpul și locul propriu și potrivit. Potrivit acestui principiu, „Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului”¹⁰⁶. Este evident că a judecat Tatăl și Fiul — ca Dumnezeu — și Sfântul Duh. Dar însuși Fiul — ca om — se va pogorî în chip trupesc și va sta pe tronul slavei¹⁰⁷ — pogorârea și tronul sunt acțiuni ale unui corp circumscris — și va judeca pe toată lumea cu dreptate¹⁰⁸.

Toate sunt distanțate de Dumnezeu, nu prin loc, ci prin fire. La noi prudența, înțelepciunea și sfatul vin și se duc, pentru că sunt niște stări ale sufletului. La Dumnezeu, însă, nu este așa. La El nimic nu se produce și dispăre, căci El este neschimbat, imuabil și nu trebuie să admitem accidente la El. La Dumnezeu binele coincide cu ființa¹⁰⁹. Cel care dorește neconținut pe Dumnezeu îl vede, căci Dumnezeu este în toate. Existențele depind de cel care există și nu este vreo existență, care să nu aibă existența sa în cel

¹⁰⁴ Ibidem, f. 20v.

¹⁰⁵ Înaintea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală: „*Rezumatul celor spuse despre Dumnezeu, despre Tatăl, despre Fiul și despre Sfântul Duh; și despre Cuvânt și Duh*“.

¹⁰⁶ Ioan V, 22.

¹⁰⁷ Matei XIX, 28; XXV, 31.

¹⁰⁸ Fapte XVII, 31.

¹⁰⁹ Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 21r.

care există. Dumnezeu este amestecat în toate, pentru că ține firea. Iar Dumnezeu Cuvântul s-a unit după ipostasă cu Sfântul lui trup și s-a amestecat fără amestecare cu firea noastră.

Nimeni nu vede pe Tatăl afară de Fiul și Duhul¹¹⁰.

Fiul este voința, înțelepciunea și puterea Tatălui. Nu trebuie să vorbim cu privire la Dumnezeu despre calitate, ca să nu spunem că El este compus din ființă și calitate.

Fiul este din Tatăl și toate câte le are, de la El le are, pentru aceea nici nu poate să facă nimic de la El însuși¹¹¹, căci nu are o energie deosebită de a Tatălui.

Dar pentru că Dumnezeu este prin fire nevăzut, se face văzut prin activitățile Sale și-l cunoaștem din structura și conducerea lumii.

Fiul este icoana Tatălui, iar Duhul icoana Fiului, prin care Hristos, locuind în om, dă acestuia asemănarea cu Dumnezeu.

Duhul cel Sfânt este Dumnezeu; El stă la mijloc între cel nenăscut și cel născut, și este unit de Tatăl prin Fiul. Se numește Duh al lui Dumnezeu, Duh al lui Hristos, minte a lui Hristos, Duh al Domnului, însuși Domn, Duh al adopției, al adevărului, al libertății, al înțelepciunii — căci este făcătorul tuturor acestora. Prin ființa lui umple toate, ține toate, umple lumea cu ființa Lui și este necuprins de lume din pricina puterii Lui.

Dumnezeu este o ființă veșnică și neschimbătoare, creatoarea existențelor și este adorată cu gând cucernic.

Dumnezeu este și Tatăl, cel care există veșnic, nenăscut, pentru că nu s-a născut din cineva, dar a născut pe Fiul cel de o veșnicie cu El. Dumnezeu este și Fiul, care este totdeauna cu Tatăl și este născut din El în afară de timp, veșnic, nestricăcios, impasibil, nedespărțit. Dumnezeu este și Duhul cel Sfânt, putere sfințitoare, enipostatică, purcede în chip nedespărțit din Tatăl și se odihnește în Fiul, deoființă cu Tatăl și cu Fiul.

Cuvântul este acela care este totdeauna prezent în chip ființial împreună cu Tatăl. Cuvântul este iarăși mișcarea naturală a minții, potrivit căreia se mișcă, gândește și judecă, fiind ca o lumină și strălucire a ei. Cuvânt este iarăși cuvântul mintal, care vorbește în minte. Și iarăși există cuvântul rostit, cârtește vestitorul gândirii. Așadar Dumnezeu-Cuvântul este substanțial și enipostatic. Celelalte trei feluri de cuvânt sunt puteri ale sufletului, care nu există într-o ipostasă proprie. Dintre acestea, primul este o odraslă naturală a minții, deoarece izvorăște totdeauna din ea în chip natural; al doilea se numește cuvântul mintal, iar al treilea, cuvânt rostit cu gura.

Duhul are mai multe sensuri, înseamnă, în primul loc, Sfântul Duh. Și puterile Sfântului Duh se numesc duhuri. Duh se numește și îngerul cel

¹¹⁰ Ioan VI, 46.

¹¹¹ Ioan V, 30.

bun; duh și demonul; duh și sufletul. Sunt cazuri când și mintea se numește duh. Duh este și vântul; duh și aerul.

CAPITOLUL XIV Însușirile firii dumnezeiești

Însușirea de a fi nezidit, fără de început, nemuritor, infinit, veșnic, imaterial, bun, creator, drept, luminător, neschimbător, impasibil, necircumscris, necuprins, indefinit, nemărginit, nevăzut, incomprehensibil, perfect, stăpân absolut, liber, atotconducător, dătător de viață, atotputernic, infinit de puternic, sfinților, împărtășitor, cuprinzător și conservator al universului, proniatorul tuturor, toate aceste însușiri și altele ca acestea le are Dumnezeu prin fire, nu le-a luat din altă parte, ci ea împărtășește tot binele făpturilor Sale, potrivit puterii de receptivitate a fiecăreia.

Ipostasele locuiesc și stau unele în altele, căci, ele sunt nedepărtate și nedespărțite unele de altele și au neamestecată întrepătrunderea uneia în alta, nu în sensul că ele se contractă sau se amestecă, ci în sensul că ele sunt unite între ele: Fiul este în Tatăl și Duhul, Duhul în Tatăl și Fiul, iar Tatăl în Fiul și Duhul, fără ca să se contragă, să se confunde sau să se amestece. Există la ele unitate și identitate de mișcare, căci cele trei ipostase au un singur impuls și o singură mișcare, lucru cu neputință de văzut la firea creat.

Luminarea și energia divină este una, simplă și neîmpărțită, și cu toate că lucrează în chip mântuitor asupra fiecăreia din cele care există în exemplare singulare și împarte tuturor părțile constitutive ale firii sale proprii, totuși rămâne simplă; se multiplică, fără să se împartă, în fiecare din cele care există în exemplare singulare și le adună, le întoarce pe acestea spre simplitatea ei. Toate o doresc și în ea își au existența. Iar ea împărtășește tuturor existența după cum au firea. Ea este existența existențelor, viața viețuitoarelor, rațiunea existențelor raționale, spiritualitatea existențelor spirituale. Ea este mai presus de spiritualitate, mai presus de rațiune, mai presus de viață și mai presus de ființă.

În afară de acestea ea străbate prin toate fără să se amestece, dar prin ea nu trece nimic. Mai mult, ea cunoaște totul printr-o cunoștință simplă. Vede totul în chip simplu cu ochiul său dumnezeiesc atotvăzător și imaterial, atât pe cele prezente cât și pe cele trecute și pe cele ce au să fie, înainte de facerea lor. Este fără de păcat, iartă păcatele și mântuiește. Poate să facă pe toate câte le voiește; dar nu voiește să facă pe toate câte le poate, căci poate să piardă lumea, dar nu vrea.

CARTEA A DOUA

CAPITOLUL I

Despre veac

Acela a făcut veacurile care există înainte de veacuri, către care zice dumnezeiescul David: „Din veac și până în veac Tu ești”¹¹², iar dumnezeiescul apostol: „Prin care a făcut și veacurile”¹¹³.

Trebuie să se știe că numele de veac are multe sensuri, căci înseamnă multe lucruri. Veac se numește și viața fiecărui om. Veac se numește iarăși și timpul de o mie de ani. Iarăși se numește veac toată viața prezentă. Veac se numește și veacul ce va să fie, cel fără de sfârșit după înviere. Se numește iarăși veac, nu timpul, nici o parte din timp, care se măsoară cu mișcarea și drumul soarelui, adică cel format din zile și nopți, ci un fel de mișcare și un interval de timp care merg împreună cu cele veșnice.

Lumea aceasta are șapte veacuri, anume de la facerea cerului și pământului și până la sfârșitul și învierea obștească a oamenilor. Există un sfârșit particular, moartea fiecăruia; este însă și un sfârșit obștesc și general, când va fi învierea obștească a oamenilor. Al optulea veac este veacul ce va să fie.

Înainte de întemeierea lumii, când nu era soare care să despartă ziua de noapte, nu era un veac care să se poată măsura, ci un fel de mișcare și interval de timp care mergea împreună cu cele veșnice. Și potrivit acestei concepții este un singur veac. Pentru aceea Dumnezeu se numește și veșnic (αἰωνίος), dar și mai înainte de veșnicie, căci El a făcut însuși veacul. Numai Dumnezeu, fiind fără început, este făcătorul tuturor, al veacurilor și al tuturor existențelor. Iar când vorbesc de Dumnezeu, este clar că eu vorbesc de Tatăl, de Fiul lui Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos și de Duhul Lui cel prea Sfânt, singurul Dumnezeuul nostru.

Se vorbește și de veacurile veacurilor, pentru că cele șapte veacuri ale lumii prezente cuprind multe veacuri, adică viețile oamenilor. Se vorbește și de un singur veac, pentru că cuprinde în el toate veacurile. Veacul de acum și cel ce va să fie se numește veacul veacului. Prin cuvintele: viață veșnică și pedeapsă veșnică se indică nesfârșirea veacului ce va să fie. Căci după înviere timpul nu se va mai număra cu zile și cu

¹¹² Psalmi LXXXIX, 2.

¹¹³ Evrei I, 2.

noapți. Va fi mai degrabă o singură zi neînserată, când soarele dreptății va străluci luminos peste cei dreapți. Pentru cei păcătoși va fi o noapte adâncă, fără de sfârșit.

Dacă astfel stau lucrurile, cum va fi cu puțință să se numere timpul celor o mie de ani ai apocatastasei origeniste?¹¹⁴ Prin urmare Dumnezeu este singurul făcător al veacurilor, cel care a creat universul, cel care există mai înainte de veacuri.

CAPITOLUL II

Despre creație

Așadar, pentru că bunul și prea bunul Dumnezeu nu s-a mulțumit cu contemplarea Lui proprie, ci prin mulțimea bunătății Sale a binevoit să se facă ceva care să primească binefacerile Sale și să se împărtășească din bunătatea Lui, aduce de la neexistență la existență și creează universul, atât pe cele nevăzute, cât și pe cele văzute, și pe om, care este alcătuit din elemente văzute și nevăzute, în timp ce gândește, creează; iar gândul se face lucru, realizându-se prin Cuvânt și desăvârșindu-se prin Duh.

CAPITOLUL III

Despre îngeri

El este făcătorul și creatorul îngerilor; El i-a adus de la neexistență la existență și i-a zidit după propriul Lui chip, o natură necorporală, un fel de duh și de foc imaterial, după cum spune dumnezeiescul David: „Cel care face pe îngerii Lui duhuri și pe slugile Lui pară de foc”¹¹⁵. Prin aceste cuvinte arată că ei sunt ușori, arzători, calzi, străbătători, grabnici spre dorul de Dumnezeu și slujirea Lui, îndreptați spre cele de sus și liberi de orice gând material.

Așadar, îngerul este o ființă spirituală, veșnic mișcătoare, liberă, necorporală; slujește lui Dumnezeu și a primit în firea lui nemurirea în har. Care este, însă, natura și definiția ființei lui, numai ziditorul o știe. Se spune că este necorporal și imaterial în raport cu noi, deoarece tot ceea ce se pune în comparație cu Dumnezeu, singurul incomparabil, este grosolan și material. Numai Dumnezeirea este în realitate imaterială și necorporală.

Așadar, îngerul are o fire rațională, spirituală, liberă și schimbătoare în felul de a gândi sau de a voi, căci tot ceea ce este creat este schimbător.

¹¹⁴ Prin apocatastasă se înțelege reînțoarcerea tuturor existențelor raționale în Dumnezeu, de unde își au originea, prin nimicirea morții, spiritualizarea corpurilor și transformarea lumii materiale.

¹¹⁵ Psalmi CIII, 5; Evrei I, 7.

Numai ceea ce este necreat este neschimbător. Tot ceea ce este rațional este și liber. Așadar, pentru că îngerul are o fire rațională și spirituală, este liber; iar pentru că este creat și schimbător, are facultatea de a rămâne și a progresa în bine sau de a se îndrepta spre rău (cazul îngerilor căzuți n.n.).

Îngerul este incapabil de pocăință, pentru că este necorporal. Omul, însă, din pricina slăbiciunii corpului are parte de pocăință.

Îngerul nu este nemuritor prin fire, ci prin har, căci tot ceea ce are început are și sfârșit potrivit naturii lui. Numai Dumnezeu este veșnic, dar mai degrabă este mai presus de veșnicie. Căci cel care a făcut timpurile nu este sub timp, ci deasupra timpului.

Îngerii sunt lumini spirituale secundare, care își au lumina din lumina primară fără de început. Nu au nevoie de limbă și de auz, ci transmit unii altora propriile lor gânduri și hotărâri fără să rostească cuvânt.

Toți îngerii au fost zidiți prin Cuvânt și au fost desăvârșiți de Sfântul Duh prin sfințire, participând la luminare și la har în măsura vredniciei și rangului lor.

Îngerii sunt circumscriși, căci atunci când sunt în cer nu sunt pe pământ și când sunt trimiși de Dumnezeu pe pământ nu rămân și în cer. Nu sunt limitați de pereți, de uși, de încuietori și de peceți, căci sunt nelimitați. Eu spun nelimitați. Cu toate acestea ei nu apar așa cum sunt celor vrednici, căroră Dumnezeu va voi ca ei să se arate, ci sub o formă oarecare, în așa fel încât să-i poată vedea aceia căroră li se arată. Nelimitat însă, prin fire și în sensul propriu al cuvântului, este numai cel nezidit, căci toată zidirea este limitată de Dumnezeu, care a zidit-o.

Ei au din afară sfințenia ființei lor, de la Duhul. Au, prin harul dumnezeiesc, darul profeției. Nu au trebuință de căsătorie, căci nu sunt muritori.

Fiind spirite, ei sunt în locuri spirituale. Nu sunt circumscriși și în felul celor corporale, natura lor nu are o formă trupească și nici nu au cele trei dimensiuni, ci sunt prezenți în chip spiritual și activează acolo unde li s-ar porunci; cu toate acestea ei nu pot să fie și să activeze simultan în două locuri deosebite.

Nu știm dacă ființa lor este aceeași sau se deosebește a unora de a altora. Numai Dumnezeu, care i-a făcut, știe, El care știe toate. Se deosebesc însă unii de alții prin luminare și prin rang, fie că au rangul potrivit gradului de luminare, fie că participă luminării potrivit rangului în care sunt; ei se luminează reciproc potrivit superiorității rangului sau firii. Este, însă, evident, că cei care sunt mai sus împărtășesc celor mai de jos lumina și cunoștința.

Îngerii sunt puternici și gata spre a îndeplini voința divină. Prin iuțea firii lor se găsesc îndată pretutindeni unde ar porunci învoirea dumnezeiască. Ei păzesc părțile pământului. Sunt înainte stătătorii

neamurilor și ai locurilor, după cum au fost orânduți de creator. Ne conduc și ne ajută în lucrurile noastre. Negreșit, potrivit voinței și poruncii dumnezeiești, ei sunt superiori nouă și stau totdeauna împrejurul lui Dumnezeu¹¹⁶.

Ei se înclină greu spre rău, dar nu sunt neînclinați. Acum, însă, au ajuns neînclinați, nu din pricina firii lor, ci prin har și prin stăruința în unicul bine.

Văd pe Dumnezeu atât cât le este cu putință și aceasta este hrana¹¹⁷ lor.

Sunt mai presus de noi, pentru că sunt necorporali și liberi de orice pasiune trupească; cu toate acestea nu sunt impasibili, căci numai Dumnezeirea este impasibilă.

Iau forma pe care le-ar porunci-o Stăpânul Dumnezeu și astfel se arată oamenilor și le revelează tainele dumnezeiești.

Locuiesc în cer și au un singur lucru de făcut: să laude pe Dumnezeu și să slujească voinței lui dumnezeiești.

Prea Sfântul și prea sfințitul și marele teolog Dionisie Areopagitul spune că toată teologia, adică Sfânta Scriptură ne indică 9 ființe cerești. Dumnezeiescul învățător le împarte pe acestea în trei cete de câte trei. El spune că cea dintâi ceată este aceea care se află totdeauna lângă Dumnezeu și, potrivit predaniei, este unită de aproape și nemijlocit cu Dumnezeu. Aceasta este ceata Serafimilor cu șase aripi, a Heruvimilor cu mulți ochi și a Tronurilor celor prea sfinte. A doua ceată este ceata Domniilor, a Puterilor și a Stăpînirilor. A treia ceată și cea din urmă, a începătoriilor, a Arhanghelilor și a îngerilor¹¹⁸.

Unii spun că îngerii s-au făcut înaintea oricărei făpturi, după cum spune Grigore Teologul¹¹⁹: „La început Dumnezeu gândește puterile îngerești și cerești și gândul Lui s-a făcut faptă”¹²⁰. Alții spun că s-au făcut după ce s-a creat primul cer. Toți, însă, mărturisesc că s-au făcut înainte de plăsmuirea omului. Dar eu sunt de părerea lui Grigore Teologul. Căci trebuia să fie zidită mai întâi ființa spirituală și apoi cea sensibilă și în urmă, din cele două, însuși omul.

Dar toți care spun că îngerii sunt creatorii vreunei ființe, aceștia sunt gura tatălui lor, diavolul. Căci îngerii, fiind creaturi, nu sunt creatori. Făcătorul, proneitorul și țiitorul tuturor este Dumnezeu, singurul nezidit,

¹¹⁶ Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 25r.

¹¹⁷ În ediția de la Verona, f. 25r în loc de “hrana” are: “desfătarea”.

¹¹⁸ *Despre ierarhia cerească*, Migne PG, III, col. 200 D – 201 A. Lucrarea a fost tradusă în românește de Pr. Cicerone Iordăchescu și tipărită în anul 1932 și a fost reeditată în anul 1994, la Institutul European, Iași.

¹¹⁹ Sf. Grigore Teologul, numit și Grigore din Nazianz, a trăit între 329(330) - 389(390). Despre Sf. Grigore din Nazianz să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 6-7.

¹²⁰ *Cuvântul XXXVIII, la Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, Migne PG, XXXVI, col. 320 C: *Cuvântul XLV, la Sfintele Paști*, MG, XXXVI, col. 629 A.

cel lăudat și slăvit în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh.

CAPITOLUL IV Despre diavol și demoni

Dintre aceste puteri îngerești, înainte stătătorul cetei terestre, căruia Dumnezeu i-a încredințat păzirea pământului, nu a fost făcut rău prin natură, ci a fost bun, a fost făcut pentru bine și nu avea în el de la creator nici cea mai mică urmă de răutate; cu toate acestea n-a suferit lumina și cinstea pe care creatorul i-a dăruit-o, ci, prin voința lui liberă, s-a îndreptat de la starea sa naturală la o stare contra naturii sale și s-a ridicat împotriva lui Dumnezeu care l-a făcut¹²¹, voind să se împotrivescă Lui. El este cel dintâi care s-a depărtat de bine și a căzut în rău. Răul nu este nimic altceva decât lipsa binelui, după cum și întunericul este lipsa luminii. Căci binele este lumina spirituală; în chip asemănător și răul este întuneric spiritual. Lumina deci, fiind creată de creator, a fost bună căci „Dumnezeu a văzut toate câte a făcut și iată foarte bune”¹²², dar a ajuns întuneric prin voința sa liberă. Mulțimea nenumărată de îngeri așezați sub el s-a dezlipit, i-a urmat lui și a căzut împreună cu el. Așadar cu toate că erau de aceeași natură cu îngerii, totuși au devenit răi, înclinându-și de bunăvoie voința lor de la bine spre rău.

Demonii nu au nici stăpânire, nici putere contra cuiva, decât numai dacă li se îngăduie de Dumnezeu în scopul mântuirii, cum este cazul cu Iov¹²³ și după cum este scris în Evangheliile despre porci¹²⁴. Dar o dată ce Dumnezeu le îngăduie, au putere, se schimbă și iau forma pe care o vor după fantezia lor.

Nici îngerii lui Dumnezeu, nici demonii nu cunosc cele viitoare; cu toate acestea proorocesc, îngerii proorocesc pentru că Dumnezeu le revelează și le poruncește să proorocească. Pentru aceea se realizează toate câte spun ei. Dar și demonii proorocesc: uneori pentru că văd cele ce se întâmplă departe, alteori prin conjectură. Pentru aceea de multe ori mint și nu trebuiesc crezuți, chiar dacă uneori spun adevărul, în chipul în care am arătat. Ei cunosc și Scripturile.

Toată răutatea și patimile necurate au fost născocite de ci. Li s-a îngăduit să ispitească pe om, dar nu au putere să forțeze pe cineva. Căci noi avem facultatea de a primi ispita sau de a nu o primi. Pentru acest motiv s-a pregătit diavolului și demonilor lui și celor care îl urmează, focul nestins și

¹²¹ Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 26r.

¹²² Facerea I, 31.

¹²³ Iov I, 12.

¹²⁴ Matei VIII, 30-32; Marcu V, 12-13; Luca VIII, 32-33.

pedeapsa veșnică¹²⁵.

Dar trebuie să se știe că ceea ce este moartea pentru oameni, aceea este căderea pentru îngerii. După cădere ei nu mai au posibilitatea pocăinței, după cum nu o au nici oamenii după moarte.

CAPITOLUL V Despre zidirea văzută

Însuși Dumnezeu nostru, proslăvit în Treime și Unime „a făcut cerul și pământul și toate câte sunt în ele”¹²⁶, aducând pe toate de la neexistență la existență. Pe unele, cum este cerul, pământul, aerul, focul și apa, nu le-a făcut din o materie preexistentă; pe altele, cum sunt viețuitoarele, plantele, semințele, le-a făcut din cele care au fost create de el. Acestea s-au făcut la porunca creatorului din pământ, apă, aer și foc.

CAPITOLUL VI Despre cer

Cerul este totalitatea zidirilor văzute și nevăzute, înăuntrul lui sunt puterile spirituale ale îngerilor și în el sunt închise și înconjurare toate cele sensibile. Numai Dumnezeirea este necircumscrișă; ea le umple pe toate, le conține pe toate, le înconjoară pe toate, pentru că este mai presus de toate și le-a creat pe toate.

Dar pentru că Sfânta Scriptură vorbește de cer și de „cerul cerului”¹²⁷ și de „cerurile cerurilor”¹²⁸, și pentru că spune că fericitul Pavel a fost răpit până la al treilea cer¹²⁹, spunem că la facerea universului am primit și facerea cerului, despre care filosofii păgâni, însușindu-și învățăturile lui Moise, spun că este o sferă fără de stele. Mai mult, Dumnezeu a numit tăria cer¹³⁰ și a poruncit ca acesta să fie în mijlocul apei, orânduind ca el să separe apa care este deasupra tăriei și apa care este dedesubtul tăriei¹³¹. Dumnezeiescul Vasile¹³², inițiat fiind din dumnezeiasca Scriptură, spune că natura acestuia este fină ca fumul¹³³. Alții spun că este lichidă, pentru că s-a

¹²⁵ Matei XV, 41.

¹²⁶ Psalmi CXLV, 6.

¹²⁷ Psalmi LXVII, 34, CXIII, 24.

¹²⁸ Psalmi CXLVIII, 4.

¹²⁹ II Corinteni XII, 2.

¹³⁰ Facerea I, 8.

¹³¹ Facerea I, 6.

¹³² Sf. Vasile cel Mare, părinte bisericesc, a trăit între 330-379. Despre Sf. Vasile să se vadă: D Fecioru, *op. cit.*, nota 8. p. 23-24.

¹³³ *Omilia I la Hexaimeron: „I.a început a făcut Dumnezeu cerul și pământul”*; Migne PG, XXIX, col. 20

făcut în mijlocul apelor. Alții, că este formată din cele patru elemente. Alții numesc cerul al cincilea element, altul decât cele patru.

Unii au socotit că cerul înconjură universul în formă de cerc, că este în formă de sferă și ori din ce parte l-ai privi el este partea cea mai înaltă, iar partea de la mijloc a locului cuprins de el este partea cea mai de jos. Corpurile ușoare și fine au primit de la creator partea de deasupra; iar cele grele și care trag în jos, locul cel mai de jos, care este mijlocul. Elementul cel mai ușor și care tinde cel mai mult în sus este focul; acesta, spun ei, este așezat îndată după cer, și îl numesc eter. După el, mai jos, este aerul. Pământul și apa, însă, pentru că sunt mai grele și tind mai mult în jos, atârnă în partea cea mai de la mijloc. Toată această orânduire este pentru motivul că ele sunt contrarii: jos pământul și apa — apa, însă, este mai ușoară decât pământul, pentru aceea este și mai mobilă decât el — mai sus de pământ și de apă, peste tot, de jur împrejur, ca o îmbrăcăminte, aerul; și peste tot împrejurul aerului, eterul. Iar în afară de toate, în formă de cerc, cerul.

Ei spun că cerul se mișcă în formă de ciclu și că strânge împreună pe cele dinăuntru în așa fel că ele rămân fixe și nu cad.

Ei spun că cerul are șapte zone, una mai înaltă decât alta. Ei susțin că cerul are o natură foarte fină, ca fumul și că fiecare zonă are câte o planetă. Au spus că sunt șapte planete: Soarele, Luna, Jupiter, Mercur, Marte, Venus și Saturn. Ei spun că Venus este când luceafărul de dimineață, când luceafărul de seară. Au numit pe acestea planete, pentru că se mișcă contrar mișcării cerului: cerul și celelalte stele se mișcă de la răsărit la apus, dar numai acestea se mișcă de la apus la răsărit. Și acest lucru îl vom observa la mersul lunii, care în fiecare seară dă puțin îndărăt.

Toți care au spus că cerul este sferic susțin că el se depărtează în chip egal de la pământ și în sus și în lături și în jos. În jos și în lături adică, potrivit felului nostru de a simți, pentru că, potrivit celor spuse mai sus, cerul ocupă în toate părțile locul de sus și pământul pe cel de jos. Ei spun că cerul înconjură pământul în formă de sferă și trage împreună cu el, prin mișcarea lui foarte iute, soarele, luna și stelele. Și când soarele este deasupra pământului, avem aici zi; iar când este sub pământ, avem noapte. când soarele se pogoară sub pământ, aici este noapte, iar acolo zi.

Alții și-au închipuit că cerul este semisferic, pornind de la cuvintele lui David, grăitorul celor dumnezeiești: „Cel ce întinzi cerul ca o piele”¹³⁴, cuvinte care arată cortul, și de la cuvintele fericitului Isaia: „Cel ce ai pus cerul ca o boltă”¹³⁵. Aceștia spun că atunci când soarele apune, luna și stelele înconjoară pământul de la apus spre miază-noapte și sosesc astfel iarăși la răsărit. Dar, fie că este așa, fie că este în chipul celălalt, toate s-au făcut

C – 21 A.

¹³⁴ Psalmi CIII, 3.

¹³⁵ Isaia XL, 22.

și s-au statornicit prin porunca lui Dumnezeu și au dobândit ca temelie neclintită voința și sfatul dumnezeiesc: „El a spus și s-au făcut; El a poruncit și s-au zidit; le-a întemeiat în veac și în veacul veacului. Poruncă a pus și nu va trece“¹³⁶.

Cerul cerului este așadar primul cer, care este deasupra țării. Iată două ceruri, căci Dumnezeu a numit și țaria cer. În mod obișnuit, însă, în Sfânta Scriptură se numește cer și aerul, pentru că se vede sus. „Binecuvântați, spune Scriptura, pe toate păsările cerului”¹³⁷, adică ale aerului. Căci aerul și nu cerul este locul prin care merg păsările. Iată trei ceruri, despre care a vorbit dumnezeiescul apostol¹³⁸. Dar dacă ai vrea să iei pe cele șapte zone ca șapte ceruri, nu se vătăma cu nimic cuvântul adevărului. De obicei în limba ebraică cerul este numit la plural ceruri. Așadar când voia să zică cerul cerului, a zis „cerurile cerurilor”¹³⁹, ceea ce indică cerul cerului, adică cerul de deasupra țării; iar când spune „apele de deasupra cerurilor”¹⁴⁰, potrivit uzului limbii ebraice este numit cu pluralul ceruri sau aerul și țaria sau cele șapte zone ale țării sau țaria.

Toate cele create, potrivit firii lor, sunt supuse stricăciunii și prin urmare și cerurile. Se țin, însă, și se conservă prin harul lui Dumnezeu. Numai Dumnezeu este prin fire fără de început și fără de sfârșit; pentru aceea s-a și spus: „Acestea pier, iar tu rămâi”¹⁴¹. Totuși cerurile nu vor pieri complet: „Căci se vor învechi și ca o haină se vor strânge și se vor schimba”¹⁴², și va fi cer nou și pământ nou”¹⁴³.

Cerul este cu mult mai mare decât pământul. Ființa cerului, însă, nu trebuie să o cercetăm, căci ne este necunoscută.

Nimeni să nu socotească că cerurile sau luminătorii lui sunt însuflețiți, căci sunt neînsuflețiți și nesimțitori. Pentru aceea când dumnezeiasca Scriptură spune: „Să se veselească cerurile și să se bucure pământul”¹⁴⁴, atunci cheamă la veselie pe îngerii din cer și pe oamenii de pe pământ. Scriptura obișnuiește să personifice și să vorbească de cele neînsuflețite ca de cele însuflețite, cum sunt următoarele texte: „Marea a văzut și a fugit; Iordanul s-a tras îndărăt”¹⁴⁵; și „Ce-ți este ție mare că fugi și ție Iordane că te tragi îndărăt?”¹⁴⁶. Și munții și dealurile se întrebă care sunt motivele săltării

¹³⁶ Psalmi CXLVIII, 5-6.

¹³⁷ Daniil III, 80.

¹³⁸ II Corinteni XII, 2.

¹³⁹ Psalmi CXLVIII, 4.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Psalmi CI, 27; Evrei I, 11.

¹⁴² Psalmi CI, 27; Evrei I, 11-12.

¹⁴³ Apocalipsa XXI, 1; II Petru III, 13.

¹⁴⁴ Psalmi XCV, 11.

¹⁴⁵ Psalmi CXIII, 3.

¹⁴⁶ Psalmi CXIII, 5.

lor¹⁴⁷. Tot astfel obișnuim și noi să spunem: S-a adunat orașul. Prin aceste cuvinte nu voim să indicăm clădirile, ci pe locuitorii orașului. „Și cerurile vor povesti slava lui Dumnezeu”¹⁴⁸; prin aceste cuvinte nu vrea să arate că cerurile slobozesc glas, care să se audă de urechi sensibile, ci că ele, prin măreția lor, ne prezintă puterea creatorului, iar noi, observând frumusețea lor, lăudăm pe creator ca pe artistul cel mai desăvârșit.

CAPITOLUL VII

Despre lumină, foc, luminători, soare, lună și stele

Focul este unul din cele patru elemente. Este ușor și se ridică mai sus decât toate celelalte; este caustic și luminător în același timp. A fost creat de creator în prima zi. Căci dumnezeiasca Scriptură zice: „Și a zis Dumnezeu să se facă lumină și s-a făcut lumină”¹⁴⁹. Unii susțin că focul nu este altceva decât lumină. Alții spun că lumina este focul cosmic, care se află deasupra aerului, pe care îl numesc eter.

Așadar Dumnezeu a făcut lumina la început, adică în prima zi; ea este frumusețea și podoaba întregii creațiuni văzute. Căci ia lumina și toate rămân necunoscute în întuneric, fără să poată să-și arate frumusețea lor. „Dumnezeu a numit lumina zi, iar întunericul l-a numit noapte”¹⁵⁰, întunericul nu este o existență, ci un accident, deoarece este lipsa luminii. Aerul nu are în ființa lui lumina. Așadar aerul lipsit de lumină, l-a numit Dumnezeu întuneric. De asemenea întunericul nu este ființa aerului, ci întunericul este lipsa luminii, întunericul este mai mult un accident decât o existență. N-a fost numită întâi noaptea, ci ziua, pentru aceea întâi este ziua și pe urmă noaptea și noaptea urmează zilei. Iar de la începutul zilei până la ziua cealaltă este o zi și o noapte. Scriptura a spus: „Și s-a făcut seară și s-a făcut dimineață: ziua întâia”¹⁵¹.

Așadar în cele trei zile, la porunca dumnezeiască, răspândindu-se și adunându-se lumina, s-a făcut ziua și noaptea, în a patra zi a făcut Dumnezeu luminătorul cel mare, adică soarele ca să conducă și să stăpânească ziua¹⁵² — prin el se constituie ziua, căci ziua este timpul când soarele este deasupra pământului, iar durata unei zile este drumul soarelui pe deasupra pământului de la răsărit la apus — luminătorul cel mic, adică luna și stelele, ca să conducă și să stăpânească noaptea și să o lumineze¹⁵³.

¹⁴⁷ Psalmi CXIII, 6.

¹⁴⁸ Psalmi XVIII, 1.

¹⁴⁹ Facerea I, 3.

¹⁵⁰ Facerea I, 5.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Facerea I, 16.

¹⁵³ Ibidem.

Noaptea este timpul în care soarele este dedesubtul pământului, iar durata nopții este drumul soarelui pe sub pământ de la apus la răsărit. Prin urmare luna și stelele au fost orânduite ca să lumineze noaptea; asta nu înseamnă că ele sunt în timpul zilei mereu sub pământ, căci sunt stele pe cer deasupra pământului și în timpul zilei, ci că soarele, prin strălucirea lui mai puternică, ascunde atât stelele cât și luna și nu le îngăduie să se vadă.

Creatorul a pus în acești luminători lumina cea dintâi creată, nu pentru că nu avea altă lumină, dar pentru ca să nu rămână inactivă acea lumină. Căci luminătorul nu este însăși lumina, ci cel care conține lumina.

Învățații spun că printre acești luminători sunt șapte planete; ei spun de asemenea că ele au o mișcare contrară cerului. Din pricina aceasta le-au numit planete. Ei spun¹⁵⁴ că cerul se mișcă de la răsărit la apus și planetele de la apus la răsărit; iar cerul trage împreună cu el pe cele șapte planete prin mișcarea lui, pentru că este mai iute. Numele celor șapte planete sunt acestea: Luna, Mercur, Venus, Soarele, Marte, Jupiter, Saturn, în fiecare zonă a cerului se află câte una din cele șapte planete:

În prima, adică în cea de mai sus, Saturn

În a doua, Jupiter

În a treia, Marte

În a patra, Soarele

În a cincea, Venus

În a șasea, Mercur

În a șaptea și cea mai de jos, Luna

Ele își urmează fără încetare calea pe care creatorul le-a orânduit-o lor și așa cum le-a întemeiat, după cum spune dumnezeiescul David: „Luna și stelele pe care tu le-ai întemeiat”¹⁵⁵. Prin cuvintele „le-ai întemeiat” a arătat fixitatea și imutabilitatea orânduirii și așezării date lor de Dumnezeu. Căci le-a rânduit „la timpuri, la semne, la zile și la ani”¹⁵⁶. Pentru aceea prin soare se constituie cele patru anotimpuri: primul, primăvara, căci în el a făcut Dumnezeu universul. Acest lucru îl arată și faptul că și până acum în acest anotimp odrăslesc florile. Primăvara este de asemenea anotimpul când ziua este egală cu noaptea. Primăvara ziua este de douăsprezece ore și noaptea de douăsprezece ore. Ea constă prin răsărirea soarelui din jumătatea locului de unde răsare soarele. Este temperată, crescătoare de sânge, caldă și umedă. Ține mijlocul între iarnă și vară: este mai caldă și mai uscată decât iarna, dar mai rece și mai umedă decât vara. Acest timp se întinde de la 21¹⁵⁷ martie până la 24 iunie. În urmă, când răsăritul soarelui

¹⁵⁴ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 30v.

¹⁵⁵ Psalmi VIII, 4.

¹⁵⁶ Facerea I, 14.

¹⁵⁷ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 30v.

se urcă spre părțile mai de nord ale locului de unde răsare soarele, urmează anotimpul de vară, care ține mijlocul între primăvară și toamnă, căci are căldura primăverii și uscăciunea toamnei. Este caldă, uscată și crește fierea galbenă. Acest anotimp are ziua cea mai mare, de cincisprezece ore, iar noaptea foarte mică, având o durată de nouă ore. Se întinde de la 24 iunie până la 25 ale lunii septembrie. Apoi, după ce soarele se întoarce iarăși la jumătatea locului de unde răsare soarele, vine anotimpul de toamnă în locul celui de vară. El este cam la mijloc între frig și căldură, între uscăciune și umiditate și ține mijlocul între anotimpul de vară și anotimpul de iarnă, căci are de la cel de vară uscăciunea, iar de la cel de iarnă frigul. Toamna este friguroasă și uscată și crește în veninul cel negru. Acest anotimp are iarăși ziua egală cu noaptea: ziua este de douăsprezece ore și noaptea de douăsprezece ore. Se întinde de la 25 septembrie până la 25 decembrie. Dar când soarele se pogoară spre partea cea mai mică și cea mai de jos, adică spre partea de miazăzi a locului de unde răsare soarele, vine anotimpul iernii. El este friguros și umed și ține mijlocul între toamnă și primăvară, căci are frigul de la anotimpul de toamnă, iar umezeala de la anotimpul de primăvară. Acest anotimp are cea mai mică zi, fiindcă este de nouă ore, și cea mai mare noapte, pentru că este de cincisprezece ore; ea crește în flegmă; se întinde de la 25 decembrie până la 21 martie. Căci creatorul, în chip înțelept, a avut grijă mai dinainte să nu cădem în boli grele, prin trecerea de la cea mai mare răceală sau căldură sau umezeală sau uscăciune la temperaturile contrare acestora. Căci rațiunea știe că sunt vătămătoare schimbărilor bruște.

În chipul acesta soarele produce anotimpurile și prin ele anul, și zilele și nopțile; pe unele când răsare soarele și este deasupra pământului, pe altele când apune și este sub pământ. Soarele dă lumină și celorlalți luminători, adică lunii și stelelor.

Învățații spun că dintre stele, sunt pe cer douăsprezece zodii, care au o mișcare contrară soarelui, lunii și celorlalte cinci planete și că prin cele douăsprezece zodii trec cele șapte planete. Soarele face o lună în fiecare zodie și timp de douăsprezece luni străbate cele douăsprezece zodii: Numele celor douăsprezece zodii și lunile lor sunt acestea¹⁵⁸:

Berbecul primește soarele în luna lui martie 21.

Taurul în luna lui aprilie 23.

Gemenii în luna lui mai 24.

Racul în luna lui iunie 24.

Leul în luna lui iulie 25.

Fecioara în luna lui august 25.

Cumpăna în luna lui septembrie 25.

¹⁵⁸ Sub aceste nume erau cunoscute constelațiile – n.n.

Scorpia în luna lui octombrie 25.

Săgetătorul în luna lui noiembrie 25.

Cornul Caprei în luna lui decembrie 25.

Vărsătorul de apă în luna lui ianuarie 25.

Peștii în luna lui februarie 24.

Iar luna străbate cele douăsprezece zodii în fiecare lună, deoarece este mai joasă și trece prin ele mai repede. Căci după cum dacă vei face un cerc înăuntru altui cerc, cercul dinăuntru va fi mai mic, tot astfel și drumul lunii, care este mai joasă, este și mai mic și se termină mai iute.

Elinii spun că prin răsăritul, apusul și prin conjuncția acestor stele, a soarelui și a lunii, se conduc destinele noastre. Cu aceasta se ocupă astrologia. Dar noi susținem că ele sunt semne de ploaie, de secetă, de frig, de căldură, de umezeală, de uscăciune, de vânturi și de alte asemenea, dar nici într-un caz semne ale faptelor noastre, căci noi am fost făcuți liberi de creator și suntem stăpânii faptelor noastre. Dacă facem toate din cauza mișcării stelelor, facem cu necesitate ceea ce facem: iar ceea ce se face cu necesitate nu este nici virtute, nici viciu. Iar dacă nu am dobândit nici virtute, nici viciu, atunci nu suntem vrednici nici de laude, nici de pedepse. Dumnezeu va fi nedrept dacă dă unora bunătăți, iar altora necazuri. Apoi Dumnezeu nu va cârmui și nici nu va purta grijă de faptele sale, dacă toate se conduc și se produc din necesitate. De prisos va fi rațiunea noastră, căci nu suntem stăpânii nici unei fapte și în deșert deliberăm. Dar negreșit rațiunea ni s-a dat în scopul deliberării; pentru aceea tot ceea ce este rațional este și liber.

Noi spunem că stelele nu sunt cauza celor care se întâmplă, nici a producerii celor care se fac¹⁵⁹, nici a distrugerii celor care pier, ci mai degrabă semne ale ploilor și ale schimbării aerului. Poate că ar spune cineva că stelele, dacă nu sunt cauzele războaielor, sunt totuși semnele lor. Calitatea aerului, însă, care rezultă din pricina soarelui, lunii și a stelelor, dă naștere într-un fel sau altul la diferite temperamente, stări sufletești și dispoziții. Dar stările sufletești fac parte din actele care sunt în puterea noastră; căci atunci când se schimbă¹⁶⁰ sunt stăpânite și sunt conduse de rațiune.

De multe ori se produc și comete, care sunt niște semne ce vestesc moartea regilor. Ele nu fac parte dintre stelele care s-au făcut la început, ci se produc la porunca dumnezeiască în timpul hotărât și dispar iarăși. În timpul nașterii trupești, iubitoare de oameni și mântuitoare a Domnului, care pentru noi s-a făcut, s-a arătat magilor o stea¹⁶¹, care nu era dintre

¹⁵⁹ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 32v.

¹⁶⁰ Ibidem.

¹⁶¹ Matei II, 2.

stelele care au fost făcute la început. Și lucrul acesta este evident din aceea că steaua mergea când de la răsărit la apus, când de la miazănoapte la miazăzi, când se ascundea, când apărea. Iar aceasta nu este rînduiala și natura stelelor.

Trebuie să se cunoască că lumea, este luminată de soare, nu pentru că Dumnezeu nu a avut de unde să-i dea lumină proprie, ci ca să pună în natură ritm și ordine, pentru ca unul să conducă, iar altul să fie condus, ca și noi să ne învățăm de a comunica unii cu alții, de a da și de a ne supune; în primul loc însă, lui Dumnezeu, făcătorul și ziditorul și stăpânul; apoi celor puși de el să conducă. Și să nu cercetăm pentru ce conduce acesta și nu eu, ci să primim pe toate cele de la Dumnezeu cu mulțumire și cu recunoștință.

Soarele și luna eclipsează. Faptul acesta vădește nebunia acelor care adoră zidirea în locul ziditorului¹⁶², și ne învață că sunt schimbătoare și trecătoare. Și tot ce este schimbător nu este Dumnezeu, căci tot ceea ce este schimbător, potrivit firii sale proprii, este supus stricăciunii.

Soarele eclipsează atunci când corpul lunii, devenind ca un zid despărțitor, îl umbrește și nu-i dă voie să ne transmită lumina. Așadar, cât de mult corpul lunii va acoperi soarele, atât de mare este și eclipsa. Să nu te miri dacă corpul lunii este mai mic, căci unii spun că și soarele este cu mult mai mare decît pămîntul; sfinții părinți spun, însă, că este egal cu pămîntul și cu toate acestea de multe ori îl acoperă un nor mic sau chiar o colină sau un zid.

Eclipsa lunii se întâmplă atunci când o acoperă umbra pămîntului, când luna este în a cincisprezecea zi, și când se găsește în partea contrară în centrul cel mai înalt, adică soarele este sub pămînt, iar luna deasupra pămîntului. Luna eclipsează prin faptul că pămîntul umbrește luna și nu ajunge lumina solară să o lumineze.

Trebuie să se știe că luna a fost făcută de creator lună plină, adică așa cum este în a cincisprezecea zi, căci trebuia să fie desăvârșită. După cum am spus, soarele a fost creat în a patra zi, deci luna a luat-o înaintea soarelui cu unsprezece zile. Căci din ziua a patra până în ziua a cincisprezecea sunt unsprezece zile. Pentru aceea, într-un an cele douăsprezece luni ale lunii au mai puțin cu unsprezece zile decît cele douăsprezece luni ale soarelui. Lunile soarelui au 365 de zile și o pătrime. Pentru aceea, adunând această pătrime timp de patru ani, avem o zi; iar anul acela se numește bisect și are 366 de zile. Anii lunii au 354 de zile. Căci luna, după ce s-a născut, adică după ce s-a înnoit, crește până ce ajunge la 14 zile și trei sferturi; apoi începe să scadă până în ziua a douăzeci și noua și jumătate, când ajunge complet neluminată. Și iarăși unindu-se cu soarele renaște și se reînnoiește, aducându-ne aminte de

¹⁶² Romani I, 25.

învierea noastră. Așadar în fiecare an dă soarelui pe cele 11 zile. Pentru aceea la evrei în al treilea an se întâmplă o adăugire de zile, și anul acela are 13 luni, din adaosul celor 11 zile.

Este clar că soarele, luna și stelele sunt corpuri compuse și, potrivit firii lor, sunt supuse stricăciunii. Natura lor, însă, nu o cunoaștem. Unii susțin că focul, dacă nu este unit cu materia, este invizibil; pentru aceea atunci când se stinge dispare. Alții susțin că atunci când se stinge se preface în aer.

Ciclul zodiacal se mișcă oblic. El este împărțit în 12 părți, care se numesc zodii. Zodia are 30 de grade, iar gradul 60 de minute. Așadar, cerul are 360 de grade, emisfera de deasupra pământului are 180 de grade și cea de sub pământ 180 de grade.

Casele planetelor

Berbecul și Scorpia sunt casele lui Marte; Taurul și Cumpăna ale lui Venus; Gemenii și Fecioara ale lui Mercur; Racul a Lunii; Leul a Soarelui; Săgetătorul și Peștii ale lui Jupiter; Cornul Caprei și Vărsătorul de Apă ale lui Saturn.

Înălțimile

Berbecul are înălțimea Soarelui; Taurul a Lunii; Racul a lui Jupiter; Fecioara a lui Marte; Cumpăna a lui Saturn; Cornul Caprei a lui Mercur; Peștii a lui Venus.

Fazele lunii

Conjuncție, când luna se află în același grad în care este soarele; naștere¹⁶³, când se depărtează de soare 15 grade; răsărit, când apare¹⁶⁴, în formă de seceră, de două ori, când se depărtează 60 de grade; pe jumătate, de două ori, când se depărtează 90 de grade; la primul pătrar, de două ori, când se depărtează 120 de grade; aproape plină și aproape complet strălucitoare, de două ori, când se depărtează 150 de grade; lună plină, când se depărtează 180 de grade. Am spus „de două ori“, odată la creșterea lunii, altă dată la descreșterea lunii, în două zile și jumătate, luna străbate fiecare zodie.

¹⁶³ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 34v.

¹⁶⁴ Ibidem.

CAPITOLUL VIII Despre aer și vânturi

Aerul este un element foarte fin. Este umed și cald, mai greu decât focul și mai ușor decât pământul și apa. Este cauza respirației și a vorbirii, fără de culoare, adică nu are prin natură culoare, este limpede și transparent. Are capacitatea de a primi lumina. Servește celor trei simțuri ale noastre, căci prin el vedem, auzim, mirosim. Are capacitatea de a primi căldura și frigul, uscăciunea și umiditatea. Toate mișcările lui spațiale sunt în sus, în jos, în afară, înăuntru, la dreapta, la stânga și mișcarea circulară.

Aerul nu are în sine lumină, ci este luminat de soare, lună, stele și foc. Aceasta este ceea ce a spus Scriptura că „întuneric era deasupra abisului”¹⁶⁵, voind să arate că aerul nu are în sine lumină, ci că alta este ființa luminii.

Vântul este o mișcare a aerului. Sau: vântul este un curent de aer, care-și schimbă numele după deosebirea locurilor de unde suflă.

Aerul are locul lui. Căci locul fiecărui corp este conținutul lui. Și ce altceva conțin corpurile dacă nu aerul? Sunt diferite locuri de unde se face mișcarea aerului și de la care vânturile își capătă numele. Toate vânturile sunt în număr de douăsprezece. Se zice că aerul este stingerea focului sau abur de apă fierbinte. Prin natura sa, aerul este cald. Dar se răcește în vecinătatea apei și a pământului, pentru că părțile de jos ale lui sunt reci, iar cele de sus calde.

Vânturile¹⁶⁶ suflă în chipul următor: din regiunea cerului de unde soarele răsare la solstițiul de vară suflă vântul numit Chechias (vântul de la sud-est) și vântul Mesis (vântul de la nord-est). Din regiunea cerului de unde soarele răsare la echinocțiu, suflă numai vântul Apiliotis (vântul de est). Din regiunea cerului de unde soarele răsare la solstițiul de iarnă, suflă vântul numit Evros (vântul de la est-sud-est). Din regiunea cerului unde soarele apune iarna, suflă vântul numit Lips (vântul de la sud-vest). Din regiunea cerului unde soarele apune la echinocțiu, suflă vântul numit Zefir (vântul de vest). Din regiunea cerului unde soarele apune vara, suflă vântul numit Argestis sau Olimpias sau chiar Iapix (vântul de la vest-nord-vest). Este apoi vântul numit Notos (vântul de la sud) și vântul numit Aparctias (vântul de la nord), care suflă unul împotriva altuia. Este și un vânt intermediar între Aparctias și Chechias, vântul numit Boreas (crivățul). Vântul intermediar între Evros și Notos se numește Foenix, numit și

¹⁶⁵ Facerea I, 2.

¹⁶⁶ Aliniatul atesta este așezat în ediția de la Verona într-un capitol separat, după capitolul IX al traducerii de față.

Evronotos (vântul de la sud-sud-est). Vântul intermediar între Notos și Lips se numește Livonotos, numit și Levconotos (vântul de la sud-sud-vest). Vântul intermediar între Aparctias și Arghestis se numește Thraschias, numit de băștinași Cherchios (vântul de la nord-nord-vest).

Popoarele care locuiesc marginile lumii sunt acestea: în partea de unde suflă vântul Apiliotis, locuiesc bactriani¹⁶⁷. În partea de unde suflă vântul Evros, locuiesc indienii, în partea de unde suflă vântul Foenix se află Marea Roșie și Etiopia, în partea de unde suflă vântul Livonotos, locuiesc locuitorii de dincolo de Siria¹⁶⁸, numiți garamanți¹⁶⁹. În partea de unde suflă vântul Lips, locuiesc etiopienii și maurii occidentali. În partea de unde suflă Zefirul se află coloanele lui Hercule, începuturile Libiei și ale Europei, în partea de unde suflă vântul Arghestis se află Iberia, Spania de azi. În partea de unde suflă vântul Thraschias, locuiesc celții și popoarele megieșe. În partea de unde suflă vântul Aparctias locuiesc sciții cei de dincolo de Tracia. În partea de unde suflă vântul Boreas se află Pontul¹⁷⁰, Meotis¹⁷¹ și locuiesc sarmații¹⁷². În partea de unde suflă vântul Chechias se află Marea Caspică și locuiesc sachii¹⁷³.

CAPITOLUL IX

Despre ape

Apa este unul din cele patru elemente, cea mai bună creație a lui Dumnezeu. Apa este un element umed, rece, greu, care tinde în jos și ușor de vărsat. Despre aceasta face mențiune dumnezeiasca Scriptură când zice: „Și era întuneric deasupra abisului și Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apei”¹⁷⁴. Căci abis nu este nimic altceva decât apă multă al cărei sfârșit este incomprehensibil oamenilor. La început apa acoperea tot pământul. Mai întâi a făcut Dumnezeu tăria, care a despărțit apa cea de deasupra tăriei și apa cea de dedesuptul tăriei¹⁷⁵. Căci la porunca dumnezeiască tăria a fost întărită în mijlocul abisului apelor. Pentru aceea a spus Dumnezeu să se facă tărie și s-a făcut¹⁷⁶. Dar pentru care motiv a pus Dumnezeu apa deasupra tăriei? Din pricina arșiței cea fierbinte a soarelui și

¹⁶⁷ Bactnani sunt locuitorii unui ținut din Asia centrală, a cărui capitală era Bactra.

¹⁶⁸ Sirta este numele dat de cei vechi, păstrat și azi, la două golfuri ale coastei de nord a Africii.

¹⁶⁹ Garamanții sunt un vechi popor al Africii în Libia interioară la sud-estul Numidiei.

¹⁷⁰ Pontul = Marea Neagră.

¹⁷¹ Meotis = Marea de Azov.

¹⁷² Sarmații, locuitorii Sarmației, care se întindea la răsărit de fluviul Don. Sarmația se întindea de la Marea Baltică până la Marea Caspică și Marea Neagră.

¹⁷³ Sachii, un popor al Asiei vechi în Sciția asiatică.

¹⁷⁴ Facerea I, 2.

¹⁷⁵ Facerea I, 6-7.

¹⁷⁶ Facerea I, 6.

a eterului. Căci îndată după tărie se întinde eterul. Iar soarele împreună cu luna și stelele sunt în tărie. Dacă n-ar fi fost apa acolo, s-ar fi aprins tăria din pricina căldurii.

Apoi a poruncit Dumnezeu să se adune apele într-o singură adunare¹⁷⁷. Iar prin faptul că spune „o singură adunare“ nu arată că ele s-au adunat într-un singur loc — căci iată zice mai jos: „Și adunările apelor le-a numit mări”¹⁷⁸ — ci cuvântul citat mai sus a arătat că apele s-au făcut simultan, aparte, despărțite de pământ. Așadar, s-au adunat apele în locurile lor de adunare și s-a zărit uscatul¹⁷⁹. De aici cele două mări¹⁸⁰, care înconjoară Egiptul, căci el se află la mijlocul celor două mări. S-au format¹⁸¹ cele două mări care au diferite mări¹⁸², munți, insule, capuri și limanuri și conțin diferite golfuri, țarmuri și coaste. Țărm se numește locul nisipos, iar coastă locul pietros și povârnit, care are adâncime chiar de la început. La fel s-a format și marea răsăriteană, care se numește Indiană și cea boreală care se numește Caspică. De aici s-au format și lacurile.

Oceanul este un fel de fluviu, care înconjoară tot pământul. Despre el mi se pare că a spus Sfânta Scriptură: „râu iese din paradis”¹⁸³ care are apă bună de băut și dulce. El procură apa mărilor. Aceasta zăbovind în mări și stând nemișcată se amărăște; pe lângă aceasta, soarele și trombele de apă trag totdeauna în sus partea cea mai fină. De aici se formează norii și se fac ploile. Prin filtrare apa se îndulcește.

Oceanul se împarte în patru începuturi, adică în patru fluvii. Numele unuia este Fison, adică Gangele indic; numele celui de-al doilea este Geon; acesta este Nilul, care se coboară din Etiopia în Egipt; numele celui de-al treilea este Tigru, iar numele celui de-al patrulea este Eufratul¹⁸⁴. Sunt și alte foarte multe fluvii și foarte mari, dintre care unele se varsă în mare, iar altele dispar în pământ. Pentru aceea tot pământul este sfredelit și găurit, ca și cum ar avea niște vine, prin care primind apa din mare, dă la iveală izvoarele. Cum este felul pământului așa este și apa izvoarelor, căci apa mării se filtrează, se curăță prin pământ și în chipul acesta se îndulcește. Iar dacă locul de unde iese izvorul se întâmplă să fie amar sau sărat, atunci și apa izvorăște după felul pământului. De multe ori, însă, când apa este strâmtorată și curge cu forța, se încălzește. Din această pricină izvorăsc în

¹⁷⁷ Facerea I, 9.

¹⁷⁸ Facerea I, 10.

¹⁷⁹ Facerea I, 9.

¹⁸⁰ Adică Marea Roșie și Marea Mediterană.

¹⁸¹ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 35v.

¹⁸² Am tradus cuvântul *πελαγος* tot prin mare, căci limba română n-are un cuvânt corespunzător, care să redea sensul lui *πελαγος*. Raportul dintre *πελαγος* și *θαλασσα* este același ca între parte și întreg și pentru aceea „pelagurile“ iau numele de la țările lângă care se găsesc, cf. A. Constandinidis, *Marele dicționar al limbii grecești*, vol. III, Atena, 1904, p. 513.

¹⁸³ Facerea II, 10.

¹⁸⁴ Facerea II, 10-14.

chip natural ape calde.

Prin porunca dumnezeiască s-au făcut în pământ scobituri și astfel s-au strâns apele în locurile lor de adunare. Prin aceasta s-au făcut munții. Din apa, pe care Dumnezeu a făcut-o la început, a poruncit Dumnezeu să scoală suflet viu¹⁸⁵, deoarece Dumnezeu avea să reînnoiască pe om prin apă și prin Sfântul Duh, care se purta la început deasupra apelor¹⁸⁶. Cuvintele acestea le-a spus dumnezeiescul Vasile. Și a scos viețuitoare, atât pe cele mici cât și pe cele mari, chiți, balauri, pești care înoată în apă și păsări zburătoare. Prin păsări se unește apa, pământul și aerul, căci ele s-au făcut din apă, locuiesc pe pământ și zboară în aer. Apa este elementul cel mai bun, este absolut trebuincios și curățător al murdăriei, nu numai a celei trupești, dar și a celei sufletești dacă primește harul Duhului.

Despre mări

Helespontul primește marea Egee. Helespontul se termină la localitățile Abidos și Sistos. După Helespont vine Propontis, care se termină la localitățile Halchidon și Bizanț; aici sunt strâmtoarele de unde începe Pontul. După Pont vine lacul Meotis. Iarăși, de la începutul Europei și al Libiei se află Marea Iberică, care se întinde de la coloanele lui Hercule până la Munții Pirinei. Marea Ligurică se întinde până la marginile Tiriniei. Marea Sardinică, care este dincolo de Sardinia și se întinde în jos spre Libia. Marea Tiriniacă, care se termină în Sicilia și se începe de la marginea extremă a Mării Ligurice. Apoi Marea Libică. Apoi Marea Cretană, Marea Sicilică, Marea Ionică și Marea Adriatică, care se revarsă din Marea Sicilică, pe care o numesc Golful Corintic sau Marea Alchionidă. Marea cuprinsă între capurile Sunion și Scila se numește Marea Saronică. Apoi Marea Mitroică și Marea Icarică în care sunt insulele Ciclade. Apoi Marea Carpatică, Pamfilică și Egipteană. Iar dincolo de Marea Icarică se revarsă Marea Egee.

Iar călătoria pe mare în Europa, de la gura râului Tanais¹⁸⁷ până la coloanele lui Hercule sunt 609.709 stadii; în Libia, de la Tinghis¹⁸⁸ până la portul Canopic 209.252 stadii. În Asia, de la Canope până la râul Tanais, împreună cu golfurile, călătoria pe mare este de 4.111 stadii. La un loc țărâmul lumii locuite de noi împreună cu golfurile este de 1.309.072 stadii.

¹⁸⁵ Facerea I, 20.

¹⁸⁶ *Omilia II la Hexaemeron: „Pământul era nevăzut și netocmit“*, Migne PG, XXIX, col. 41 C - 44 C.

¹⁸⁷ Tanais = fluviul Don.

¹⁸⁸ Tinghis = Tangerul.

CAPITOLUL X

Despre pământ și produsele lui

Pământul este unul din cele patru elemente. El este uscat, rece, greu, imobil. A fost adus de la neexistență la existență de Dumnezeu, în prima zi. „La început, spune Scriptura, a făcut Dumnezeu cerul și pământul”¹⁸⁹. Nici un om n-a putut să spună locul pe care stă pământul și temelia lui. Unii susțin că este așezat și fixat pe ape, după cum spune dumnezeiescul David: „Celui ce a întărit pământul pe apă”¹⁹⁰. Alții spun ca este fixat pe aer. Altul spune: „Cel ce ai întemeiat pământul pe nimic”¹⁹¹. Și iarăși David, grăitorul celor dumnezeiești, ca din partea creatorului, spune: „Eu l-am întărit pe stâlpii lui”¹⁹², numind puterea de susținere a lui stâlpi. Iar cuvintele: „pe mări l-a întemeiat”¹⁹³, arată că natura apei este de a se vărsa pretutindeni în jurul pământului. Așadar chiar dacă admitem că este așezat pe el însuși sau pe aer sau pe ape sau pe nimic, trebuie să nu ne depărtăm de gândul cel curat, ci să mărturisim că toate sunt guvernate și ținute prin puterea ziditorului.

După cum spune dumnezeiasca Scriptură, la început pământul era acoperit cu apă și netocmit, adică fără podoabă¹⁹⁴. Când a poruncit Dumnezeu, însă, s-au făcut locurile în care s-au strâns apele și atunci au luat naștere munții, iar la porunca dumnezeiască pământul a primit propria sa podoabă fiind înfrumusețat cu tot felul de ierburi și de plante¹⁹⁵. Porunca dumnezeiască a pus în ele puterea de creștere, de nutriție și de rodire, care este asemănătoare puterii de naștere. La porunca creatorului, pământul a produs tot felul de neamuri de animale, de târătoare, de fiare și de vite¹⁹⁶. Toate sunt pentru întrebuințarea potrivită a omului. Din acestea unele pentru hrană, spre exemplu: cerbii, oile, căprioarele și cele asemenea; altele pentru lucru, spre exemplu: cămilele, boii, caii, măgarii și cele asemenea; altele pentru plăcere, cum sunt maimuțele, iar dintre păsări, mierlele și papagalii și cele asemenea. Dintre plante și ierburi, pământul produce unele cu rod, altele pentru mâncare, altele mirositoare; florile sunt dăruite spre desfătarea noastră, spre exemplu: trandafirul și cele asemenea; altele pentru vindecarea bolilor. Căci nu este vreo viețuitoare, nici vreo plantă în care creatorul să nu fi pus o oarecare energie, care să nu fie folositoare spre

¹⁸⁹ Facerea I, 1.

¹⁹⁰ Psalmi CXXXV, 6.

¹⁹¹ Iov XXVI, 7.

¹⁹² Psalmi LXXIV, 3.

¹⁹³ Psalmi XXIII, 2.

¹⁹⁴ Facerea I, 2.

¹⁹⁵ Facerea I, 12.

¹⁹⁶ Facerea I, 20, 24-25

trebuința oamenilor. Căci Dumnezeu, pentru că cunoaște pe toate înainte de facerea lor, a știut că omul, prin voia sa liberă, are să calce porunca și are să fie supus stricăciunii; pentru acest motiv a creat toate spre trebuința lui potrivită, pe unele în tărâie, pe altele pe pământ și pe altele în apă.

Într-adevăr, înainte de călcarea poruncii toate erau supuse omului, căci Dumnezeu l-a pus stăpân peste toate cele de pe pământ și din ape¹⁹⁷. Șarpele era prietenul omului; se apropia de el mai mult decât toate celelalte viețuitoare și vorbea cu el prin mișcări plăcute. Pentru aceea, prin el, diavolul, autorul răului, a sfătuit pe strămoși¹⁹⁸. Pământul producea roade în chip automat spre trebuința viețuitoarelor supuse omului. Pe pământ nu era nici ploaie, nici iarnă. Dar, după călcarea poruncii, „când s-a alăturat de animalele cele neînțelegătoare și s-a asemănat lor”¹⁹⁹, și când pofta irațională a condus în el rațiunea, când a nesocotit porunca Stăpânului, atunci și zidirea supusă lui s-a revoltat contra stăpânului pus de creator, iar lui i s-a poruncit să lucreze în sudoare pământul din care a fost luat²⁰⁰.

Dar nici acum nu este fără de folos trebuința fiarelor sălbatice, căci omul, temându-se de ele, îl fac să-și aducă aminte și să cheme în ajutor pe Dumnezeu care le-a făcut. După călcarea poruncii, potrivit hotărârii Domnului, a răsărit din pământ și spinul. Potrivit acestei porunci, spinul s-a unit cu desfătarea trandafirului spre a ne aduce nouă aminte de călcarea poruncii, din pricina căreia pământul a fost condamnat să producă spini și ciulini²⁰¹.

Trebuie să credem că acestea așa sunt prin faptul că până acum Cuvântul Domnului lucrează la dăinuirea acestora, când zice: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul”²⁰².

Unii spun că pământul este sferic, iar alții că este conic. El este cu mult mai mic decât cerul, ca un punct spânzurat în mijlocul acestuia. El va trece și se va schimba²⁰³. Fericit cel care moștenește pământul celor blînzi²⁰⁴. Căci pământul care are să primească pe sfinți este nemuritor. Cine ar putea să admire după vrednicie înțelepciunea infinită și necuprinsă de minte a creatorului? Sau cine ar putea să mulțumească cum se cuvine celui care a dat atâtea bunătăți? Provinciile²⁰⁵ sau satrapiile cunoscute ale pământului sunt următoarele: în Europa 35, în marele continent al Asiei 48 de provincii, 12 canoane.

¹⁹⁷ Facerea I, 29-30.

¹⁹⁸ Facerea III, 1-5.

¹⁹⁹ Psalmi XLVIII, 13.

²⁰⁰ Facerea III, 19.

²⁰¹ Facerea III, 18.

²⁰² Facerea I, 22, 28.

²⁰³ Psalmi CI, 27; Evrei I, 11.

²⁰⁴ Matei V, 5.

²⁰⁵ Aliniatul aceste lipsește în ediția de la Verona.

CAPITOLUL XI Despre paradis

Dar pentru că Dumnezeu a voit să facă pe om din o fire văzută și nevăzută, după chipul și asemănarea Sa²⁰⁶, ca pe un împărat și stăpân al întregului pământ și al celor ce sunt în el, i-a zidit înainte un fel de palat împărătesc, în care trăind va avea o viață fericită și norocită. Și acesta este paradisul dumnezeiesc, plantat în Eden cu mâinile lui Dumnezeu, camera întregii bucurii și veselii. Căci Eden înseamnă desfătare. Este situat în partea de răsărit, mai sus decât tot pământul. Are o climă temperată și este luminat de un aer foarte fin și foarte curat, acoperit cu plante veșnic înflorite, plin de miros cu bună mireasmă, umplut de lumină, depășind noțiunea oricărei frumuseți și podoabe sensibile: un ținut cu adevărat dumnezeiesc și o locuință vrednică de cel făcut după chipul lui Dumnezeu, în el nu locuia nici o ființă irațională, ci numai omul, plâsmuirea mâinilor dumnezeiești.

În mijlocul lui a sădit Dumnezeu pomul vieții și pomul cunoștinței²⁰⁷. Pomul cunoștinței a fost o încercare, o ispitire și un exercițiu al ascultării și neascultării omului. Pentru aceea pomul cunoștinței a fost numit pomul cunoștinței binelui și răului²⁰⁸ și a fost numit astfel pentru că a dat celor care se împărtășesc din el puterea de a cunoaște propria lor fire. Acesta era un lucru bun pentru cei desăvârșiți; dar pentru cei mai puțin desăvârșiți și pentru cei care sunt mai lacomi în poftă era un lucru rău, după cum este rea hrana tare pentru cei fragezi și care au nevoie încă de lapte²⁰⁹. Căci Dumnezeu, care ne-a creat, nu voia ca noi să ne îngrijim, să ne tulburăm cu privire la multe lucruri, nici să ne neliniștim și să ne îngrijim mai dinainte de viața noastră.

Tocmai lucrul acesta l-a experimentat Adam. Căci, după ce a gustat, a cunoscut că era gol și și-a făcut un acoperământ; și luând frunze de smochin, s-a acoperit²¹⁰. Dar înainte de a gusta „erau goi amândoi“ atât Adam cât și Eva „și nu se rușinau“²¹¹. Atât de impasibili a voit Dumnezeu să ne facă! Căci acesta este punctul culminant al impasibilității. Dumnezeu a voit încă să ne facă și fără de grijă, în așa fel ca noi să avem un singur lucru de făcut, acela al îngerilor, de a lauda fără încetare și neîntrerupt pe ziditorul, de a ne bucura de contemplarea Lui și de a lăsa pe seama Lui

²⁰⁶ Facerea I, 26.

²⁰⁷ Facerea II, 9.

²⁰⁸ Ibidem.

²⁰⁹ Evrei V, 11-14.

²¹⁰ Facerea III, 7.

²¹¹ Facerea II, 25.

grija noastră. Acest lucru ni l-a grăit și prin profetul David, zicând: „Aruncă Domnului grija ta, și El te va hrăni”²¹². Iar în Evanghelii, învățând pe ucenicii Lui, spune: „Nu vă îngrijiți cu sufletul vostru ce veți mânca, nici cu trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca”²¹³. Și iarăși: „Căutați împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea vi se vor adăuga vouă”²¹⁴. Iar către Marta: „Marto, Marto, te grijești și spre multe te silești, dar un lucru trebuiește, căci Maria partea cea bună și-a ales, care nu se va lua de la dânsa”²¹⁵, adică de a șede lângă picioarele lui și de a asculta cuvintele Lui. Pomul vieții era un pom care avea o energie dătătoare de viață, sau din care puteau să mănânce numai cei care erau vrednici de viață și nesupuși morții. Unii și-au închipuit că paradisul este sensibil, iar alții că este spiritual. Dar mie mi se pare că după cum omul a fost creat în același timp corporal și spiritual, tot astfel și locașul preasfânt al acestuia a fost creat în același timp și corporal și spiritual și avea o înfățișare dublă. Căci, după cum am istorisit, omul locuia cu trupul într-un loc cu totul dumnezeiesc și foarte frumos, iar cu sufletul locuia într-un loc foarte înalt și incomparabil de frumos. Dumnezeu, care locuia în el, era casa lui; Dumnezeu era îmbrăcămintea lui strălucitoare; harul lui Dumnezeu îl înveșmânta; se desfăta ca un alt înger cu singurul fruct prea dulce al contemplației lui Dumnezeu; cu această contemplare se și nutrea; aceasta pe bună dreptate a fost numită pomul vieții. Dulceața împărtășirii dumnezeiești dă celor care se împărtășesc cu ea viață neîntreruptă de moarte. Și aceasta este ceea ce Dumnezeu a numit „tot pomul“, zicând: „Din tot pomul care este în paradis, veți mânca”²¹⁶. Dumnezeu este lotul, în El și prin El se ține totul.

Pomul cunoștinței binelui și răului este discernământul unei contemplații multiple, adică cunoașterea propriei sale naturi. Ea este bună pentru cei desăvârșiți și pentru cei care s-au fixat în contemplația dumnezeiască, pentru că ea vestește prin ea însăși măreția creatorului. Ea este bună de asemenea și pentru cei care nu se tem de cădere, prin aceea că au ajuns cu timpul la o oarecare deprindere a unei asemenea contemplații. Nu este, însă, bună pentru cei care sunt tineri și care sunt mai lacomi cu pofta, pentru că neavând sigură rămânerea în mai bine și pentru că nu sunt fixați solid în contemplarea singurului bine, grija de propriul lor corp îi atrage și îi smulge spre ea.

Astfel, socotesc eu că paradisul dumnezeiesc a fost dublu și, în adevăr, părinții purtători de Dumnezeu au predat aceasta; unii învățând că este sensibil, alții că este spiritual. Este cu puțință ca prin cuvintele „tot

²¹² Psalmi LIV, 25.

²¹³ Matei VI, 25.

²¹⁴ Matei VI, 33.

²¹⁵ Luca X, 41-42.

²¹⁶ Facerea II, 16.

„pomul“ să se înțeleagă cunoștința puterii dumnezeiești care se capătă din creaturi, după cum zice dumnezeiescul apostol: „Cele nevăzute ale lui de la zidirea lumii, se văd fiind cunoscute prin fapte”²¹⁷. Dar cea mai înaltă decât toate cunoștințele și decât aceste contemplații este cunoștința noastră, adică a naturii noastre, după cum spune dumnezeiescul David: „Minunată a fost cunoștința Ta din mine”²¹⁸, adică din structura mea. Această cunoștință era primejdioasă pentru Adam, deoarece era de curând făcut, pentru motivele pe care le-am spus.

Sau se poate ca prin „pomul vieții” să se înțeleagă cunoștința dumnezeiască²¹⁹, care se capătă din toate cele sensibile, și înălțarea prin ele la făcătorul, creatorul și ²²⁰ cauza tuturor. Pentru aceasta l-a numit și „tot pomul”, indicând prin aceste cuvinte desăvârșirea, nedespărțirea²²¹, care poartă în sine singura participare la bine. Prin „pomul cunoștinței binelui și răului” indică mâncarea sensibilă și plăcută care în aparență este dulce, dar în realitate pune pe cel care se împărtășește cu ea în comunitate cu relele. Căci spune Dumnezeu: „Din tot pomul din rai să mănânci”²²². Prin aceste cuvinte socotesc că a vrut să zică: „Suie-te, prin toate făpturile, la Mine, făcătorul, și culege din toate un singur fruct, pe Mine, viața cea adevărată. Toate să-ți rodească viața, iar împărtășirea cu Mine fă-o întărirea existenței tale. În chipul acesta vei fi nemuritor”. „Dar din pomul cunoștinței binelui și răului nu mâncați din el; căci în ziua în care veți mânca din el cu moarte veți muri”²²³, în chip natural mâncarea sensibilă este o completare a ceea ce se pierde, ea se dă afară și se distruge. Este deci cu neputință ca să rămână nesticăcios cel care se împărtășește cu mâncarea sensibilă.

CAPITOLUL XII

Despre om

Dumnezeu a creat astfel lumea spirituală, adică pe îngeri și pe toate cetele cerești. Căci este clar că aceștia au o natură spirituală și incorporeală. Iar când zic incorporeală o pun în comparație cu grosolănia materiei, căci numai Dumnezeirea este cu adevărat imaterială și necorporeală. A creat încă și lumea materială, adică cerul, pământul și cele care sunt așezate în ele. Lumea spirituală este înrudită cu el — căci înrudită cu Dumnezeu este firea rațională care se poate sesiza numai cu mintea — iar lumea materială este

²¹⁷ Romani I, 20.

²¹⁸ Psalmi CXXXIII, 5.

²¹⁹ În text: mai dumnezeiască.

²²⁰ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 41v.

²²¹ Ibidem.

²²² Facerea II, 16.

²²³ Facerea II, 17.

cu totul depărtată de el, pentru că ea cade sub simțuri. Dar după cum spune grăitorul celor dumnezeiești, Grigore, „trebuia să se facă o împreunare din cele două lumi, ca o dovadă a unei înțelepciuni mai mari și a bogăției față de firi, ca să fie un fel de unire între natura văzută și cea nevăzută”²²⁴. Eu spun că expresia „trebuia“ indică voința creatorului, căci ea este orânduirea și legea cea mai potrivită. Nimeni nu va întreba pe plămuitor: De ce m-ai făcut așa? Căci olarul are puterea să construiască din lucrul său diferite vase spre a arăta înțelepciunea sa²²⁵.

Așa stând lucrurile, Dumnezeu creează pe om cu mâinile Sale proprii din natura văzută și nevăzută, după chipul și asemănarea Sa²²⁶. A făcut corpul din pământ, iar suflet rațional și gânditor îi dădu prin insuflarea Sa proprie²²⁷. Aceasta numim „chip dumnezeiesc“, căci cuvintele „după chipul“ indică rațiunea și liberul arbitru, iar cuvintele „după asemănare“ arată asemănarea cu Dumnezeu în virtute, atât cât este posibil.

Trupul și sufletul au fost făcute simultan și nu numai întâi unul și apoi celălalt, după cum în chip prostesc afirmă Origen²²⁸.

Dumnezeu a făcut pe om inocent, drept, virtuos, lipsit de supărare, fără de grijă, luminat cu toată virtutea, încărcat cu toate bunătățile, ca o a doua lume, un microcosm în macrocosm, un alt înger închinător, compus, observatorul lumii văzute, inițiat în lumea spirituală, împăratul celor de pe pământ, condus de sus, pământesc și ceresc, vremelnic și nemuritor, văzut și spiritual, la mijloc între măreție și smerenie, același și duh și trup; duh, din pricina harului, iar trup din pricina mândriei; duh, ca să rămână și să laude pe binefăcător, trup ca să sufere și prin suferință să-și amintească și să se instruiască când se mândrește cu măreția. Animal condus aici, adică în viața prezentă, dar mutat în altă parte, adică în veacul ce va să fie; iar termenul final al tainei este îndumnezeirea sa prin înclinația către Dumnezeu. Se îndumnezeiește prin participarea la iluminarea dumnezeiască și nu prin transformarea sa în ființa dumnezeiască.

Dumnezeu l-a făcut pe om prin fire fără de păcat, iar prin voință liber. Spun fără de păcat, nu pentru că ar fi incapabil de a păcătui — căci numai Dumnezeirea este incapabilă de păcat — ci pentru că nu are în firea sa facultatea de a păcătui, ci mai mult în libertatea voinței. Avea adică puterea să rămână și să progreseze în bine ajutat fiind de darul dumnezeiesc, după cum avea și putere să se întoarcă de la bine și să ajungă la rău, lucru pe care Dumnezeu îl îngăduia, pentru motivul că omul era

²²⁴ Cuvântul XXXVIII. La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului, Migne PG, 36, col. 321 C.

²²⁵ Romani IX, 21; Isaia, XXIX, 16, XLV, 9; Ieremia, XVIII, 6.

²²⁶ Facerea I, 26.

²²⁷ Facerea II, 7.

²²⁸ Origen, cel mai mare scriitor bisericesc al primei perioade patristice, a trăit între 185 și 254. Despre Origen să se vadă: T.M. Popescu, *Denaturarea istoriei lui Origen*, în „Biserica Ortodoxă Română“, 1926, XLIV, p. 246-254, 378-383, 580-586, 631-635, 710-718, și D. Fecioru, *op. cit.*, nota I, p. 181.

înzestrat cu liberul arbitru. Nu este virtute ceea ce se face prin forță. Sufletul este o substanță vie, simplă, necorporală, prin natura sa, invizibilă ochilor trupești, nemuritoare, rațională, spirituală, fără de formă; se servește de un corp organic și îi dă acestuia puterea de viață, de creștere, de simțire și de naștere. Nu are un spirit deosebit de el, ci spiritul său este partea cea mai curată a lui. Căci ceea ce este ochiul în trup, aceea este spiritul în suflet. Sufletul este liber, volițional, activ, schimbător, adică schimbător prin voință pentru că este zidit. Pe toate acestea le-a primit în chip natural, prin harul celui care l-a creat, prin care a primit și existența precum și de a exista prin fire în acest chip.

Pe cele necorporale²²⁹ și nevăzute și fără de formă le înțelegem în două feluri. Pe unele le înțelegem că au aceste însușiri în virtutea ființei lor, iar pe altele în virtutea harului. Unele există cu aceste însușiri prin natura lor, iar altele în comparație cu grosolănia materiei. Dumnezeu are aceste însușiri prin fire; îngerii, însă, demonii și sufletele se spune că sunt necorporali prin har și în comparație cu grosolănia materiei.

Corp este ceea ce are trei dimensiuni, adică lungime, lățime și înălțime sau grosime. Orice corp constă din patru elemente; iar corpurile viețuitoarelor din cele patru humori.

Trebuie să se știe că sunt patru elemente: pământul, care este uscat și rece; apa, care este rece și umedă; aerul, care este umed și cald; focul, care este cald și uscat. De asemenea sunt și patru humori, în analogie cu cele patru elemente: fierea neagră, corespunzătoare pământului, este uscată și rece; flegma, corespunzătoare apei, căci este rece și umedă; sângele, corespunzător aerului, căci este umed și cald; fierea galbenă, corespunzătoare focului, căci este caldă și uscată. Fructele constau din elemente, iar humorile din fructe. Corpurile viețuitoarelor sunt compuse din humori și se descompun în acestea. Căci tot ceea ce este compus se descompune în acelea din care este compus.

Trebuie să se știe²³⁰ că omul comunică cu existențele neînsuflețite, participă la viața celor neraționale și se împărtășește cu spiritualitatea celor spirituale. Comunică cu existențele neînsuflețite prin corpul și prin amestecul celor patru elemente; cu plantele și prin acestea, dar și prin puterea de nutriție, de creștere și de însămânțare, adică de naștere; cu cele neraționale prin acestea și încă prin dorință, adică mânie și poftă și prin simțire și prin mișcarea impulsivă.

Sunt cinci simțuri: văzul, auzul, mirosul, gustul, tactul (pipăitul n.n.). Mișcării impulsive îi aparține facultatea de a trece de la un loc la altul, de a

²²⁹ Înaintea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală: „*Câte sensuri are cuvântul: necorporal?*“.

²³⁰ Înaintea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală: „*Omul comunică cu cele neînsuflețite, cu cele iraționale și cu cele raționale*“.

mișca tot corpul, de a vorbi și de a respira. Acestea sunt în puterea noastră de a le face și de a nu le face.

Omul se alătură prin rațiune de naturile necorporate și spirituale, deoarece el raționează, cugetă, judecă fiecare lucru, năzuiește după virtute și iubește punctul culminant al virtuților, cucernicia. Pentru aceea omul este un microcosm.

Trebuie să se știe că proprii corpului sunt numai tăierea, scurgerea și schimbarea. Schimbarea, în ce privește calitatea, adică încălzirea, răcirea și cele asemenea. Curgerea, în ceea ce privește deșertarea, căci sunt date afară cele uscate, cele umede și răsuflarea, de a căror completare are nevoie. Pentru aceea atât foamea cât și setea sunt afecte naturale. Tăierea este despărțirea humorilor unele de altele, desfacerea lor după formă și materie.

Proprii sufletului sunt pietatea și cugetarea. Iar comune și sufletului și corpului sunt virtuțile. Ele se referă la suflet, dar sufletul pentru îndeplinirea lor se servește de corp.

Trebuie să se știe că raționalul prin fire conduce iraționalul. Puterile sufletului se împart în: putere rațională și putere irațională. Puterea irațională are două părți: una care nu ascultă de rațiune, adică nu se supune rațiunii, alta care ascultă și se supune rațiunii. Partea neascultătoare și nesupusă rațiunii se împarte în facultatea vitală, care se numește și puls, facultatea seminală, adică de naștere și facultatea vegetativă, care se numește și nutritivă. Acesteia din urmă îi aparține și facultatea de creștere, care dă formă corpurilor. Aceste facultăți nu se conduc de rațiune, ci de natură. Partea care ascultă și se supune rațiunii se împarte în mânie și poftă, îndeobște, partea irațională a sufletului se numește pasională și apetitivă. Trebuie să se știe că mișcarea impulsivă aparține părții sufletului supusă rațiunii.

Facultatea de nutriție, de naștere și pulsul aparțin părții nesupuse rațiunii. Puterea de creștere, de nutriție și de naștere se numește vegetativă, iar pulsul se numește putere vitală.

Puterile părții nutritive sunt patru: atrăgătoare, care atrage hrana; păstrătoare, care ține hrana și nu permite să fie eliminată îndată; transformatoare, care transformă mâncarea în humori; eliminatorie, care elimină și evacuează prin anus ceea ce este de prisos.

Trebuie să se știe că facultățile oricărei viețuitoare se împart în facultăți sufletești, facultăți vegetative și facultăți vitale. Facultățile sufletești sunt acelea care se îndeplinesc în chip voluntar, adică mișcarea impulsivă și simțirea. Mișcarea impulsivă este facultatea de a schimba locul, de a mișca tot corpul, de a vorbi și de a respira. Acestea sunt în puterea noastră de a le face și de a nu le face. Facultățile vegetative și vitale sunt acelea care se îndeplinesc în chip involuntar. Facultăți vegetative sunt: puterea de nutriție, puterea de creștere și puterea seminală. Facultatea vitală

este pulsul. Acestea se îndeplinesc fie că vrem, fie că nu vrem.

Trebuie să se știe că lucrurile se împart în lucruri bune și în lucruri rele. Când se așteaptă un lucru bun se naște pofta; când este prezent, plăcerea. De asemenea, iarăși, când se așteaptă un lucru rău se naște frica; când este prezent, tristețea. Trebuie să se știe că atunci când spunem aici bine, vorbim fie de binele real, fie de binele aparent. Tot asemenea și despre rău.

CAPITOLUL XIII

Despre plăceri

Dintre plăceri, unele sunt sufletești, altele trupești. Sufletești sunt acelea care aparțin sufletului în sine, cum este plăcerea spre studiu și spre contemplație. Trupești sunt acelea la care participă și sufletul și trupul. Pentru aceasta se numesc trupești toate cele care se raportează la hrană, la legături sexuale și cele asemenea. Dar nimeni nu va găsi plăceri proprii numai corpului.

Iarăși, dintre plăceri, unele sunt adevărate, altele false. Plăcerile curat sufletești sunt plăcerile științei și ale contemplației; iar plăcerile la care participă și corpul sunt plăcerile senzitive. Dintre plăcerile la care participă și corpul, unele sunt în același timp și naturale și necesare; fără de ele nu este cu putință de trăit, cum sunt mâncărurile, care satisfac trebuința naturii, și hainele cele necesare. Alte plăceri sunt naturale, dar nu și necesare, cum sunt raporturile sexuale firești și legitime. Ele contribuie la conservarea întregului neam. Este însă cu putință să trăiești în feciorie fără ele. Alte plăceri nu sunt nici necesare, nici naturale, cum este beția, desfrînarea, îmbuibările care depășesc trebuința, căci acestea nu contribuie nici la menținerea vieții noastre și nici la continuarea neamului. Din contră, ele mai degrabă vătăma. Pentru aceea cel care trăiește după Dumnezeu trebuie să le urmeze pe acelea care sunt în același timp și necesare și firești și să pună în al doilea rând pe cele firești dar necesare, săvârșindu-le la timpul, modul și măsura potrivită. Celelalte trebuie îndepărtate cu totul.

Trebuie să se socotească plăceri bune acelea care nu sunt însoțite de durere, care nu pricinuiesc căință, care nu nasc altă vătămare, care nu trec dincolo de măsură, care nu ne sustrag mult timp de la lucrările noastre importante și care nu ne robesc.

CAPITOLUL XIV

Despre mâhnire

Felurile mâhnirii sunt patru: întristarea, necazul, invidia și mila. Întristarea este mâhnirea care te face fără glas. Necazul este mâhnirea care îngreunează. Invidia este mâhnirea provocată de bunurile altora. Mila este mâhnirea provocată de relele altora.

CAPITOLUL XV

Despre frică

Frica se împarte în șase feluri: în ezitare, în sfială, în rușine, în încremenire, în groază și în neliniște. Ezitarea este frica în vederea unei acțiuni ce are să se îndeplinească. Sfiala este frica care rezultă din așteptarea dojenii. Aceasta este cea mai hună stare sufletească. Rușinea este teama care provine din o faptă dezonorantă. Nici această stare sufletească nu este fără nădejde pentru mântuire. Încremenirea este frica care rezultă din o mare închipuire. Groaza este frica ce se naște din o închipuire neobișnuită. Neliniștea este frica că nu vom izbuti, adică frica de nereușită. Căci ne neliniștim atunci când ne temem că faptele noastre nu vor reuși.

CAPITOLUL XVI

Despre mânie

Mînia este fierberea sângelui din jurul inimii, care se produce prin exhalarea sau amestecarea fierii. Pentru aceea mânia se numește în limba greacă și $\chi\omicron\lambda\eta$ și $\chi\omicron\lambda\omicron\sigma$, adică fiere. Mânia este uneori o dorință de răzbunare, căci fiind nedreptățiți sau socotind că am fi nedreptățiți, ne mâhnim. Atunci rezultă o stare sufletească care este amestecată din poftă și mânie.

Felurile mâniei sunt trei: iritarea, care se numește în limba greacă $\chi\omicron\lambda\eta$ și $\chi\omicron\lambda\omicron\sigma$, adică fiere, resentimentul și ura. Când mânia începe și se pornește, se numește iritare, $\chi\omicron\lambda\eta$ și $\chi\omicron\lambda\omicron\sigma$. Resentimentul este atunci când iritarea stăruie; resentimentul se numește și ranchiună ($\mu\nu\eta\sigma\iota\kappa\alpha\kappa\iota\alpha$), care derivă de la a rămâne ($\mu\epsilon\nu\epsilon\iota\nu$) și de la a fi predat memoriei ($\tau\eta\ \mu\eta\mu\eta\ \pi\alpha\rho\alpha\delta\iota\delta\omicron\sigma\theta\alpha\iota$).

Ura ($\kappa\omicron\tau\omicron\sigma$) este mânia care pândește timp de răzbunare. Numele său derivă de la $\kappa\epsilon\iota\sigma\theta\alpha\iota$, care înseamnă a șede.

Mânia este sutașul rațiunii, răzbunătorul poftei. Când dorim un lucru și suntem împiedicați de cineva ne mâniem contra lui, ca unii ce suntem nedreptățiți, prin aceea că rațiunea judecă că faptul întâmplat merită indignarea la cei care păzesc orânduiala lor firească.

CAPITOLUL XVII

Despre facultatea de imaginație

Facultatea de imaginație este o putere a sufletului irațional. Ea lucrează prin organele simțurilor și se numește și percepție. Imaginabil și perceptibil este ceea ce cade sub imaginație și sub percepție, după cum vederea este însăși puterea optică, iar vizibil ceea ce cade sub vedere, spre exemplu: o piatră sau altceva din acestea. Imaginația este un afect al sufletului irațional, produs de un lucru ce cade sub imaginație. Halucinația este un afect zadarnic al sufletului irațional, care nu are ca pricină nici un lucru ce cade sub imaginație. Organul puterii de imaginație este cavitatea anterioară a creierului.

CAPITOLUL XVI 11

Despre simțire

Simțirea este o facultate a sufletului care percepe sau cunoaște lucrurile materiale. Simțurile sunt organele adică membrele prin care simțim. Sensibile sunt obiectele care cad sub simțire. Sunt cinci simțiri și de asemenea cinci simțuri.

Prima simțire este *văzul*. Simțurile și organele vederii sunt nervii din creier și ochii, în primul loc vederea percepe culoarea. Dar odată cu culoarea percepe corpul colorat, mărimea lui, forma, locul unde este, distanța de cele din jur, numărul, mișcarea și starea, dacă este aspru, moale, neted și neneted, ascuțit, slab, constituția sa, dacă este de apă sau de pământ, adică lichid sau uscat.

Al doilea simț este *auzul*, care percepe glasurile și sunetele. Distinge subțirimea, grosimea, dulceața și tăria lor. Organele sunt nervii cei moi ai creierului și construcția urechilor. Numai omul și maimuța nu mișcă urechile.

Al treilea simț este *mirosul*. Acesta se face prin nări, care trimit mirosurile în creier și merg până la marginile cavității anterioare ale creierului. Facultatea mirosului percepe mirosurile. Cea mai generală deosebire a mirosurilor este mirosul plăcut și neplăcut și o medie a acestora când nu sunt nici plăcute nici neplăcute. Avem miros plăcut când cele

umede din corpuri se coc bine. Când se coc pe jumătate avem o dispoziție mijlocie. Și avem miros neplăcut când se coc mai puțin sau deloc.

Al patrulea simț este *gustul*. El percepe sau simte sucurile. Organele lui sunt limba și mai mult vârful ei și partea de deasupra a gurii, pe care unii o numesc cerul gurii, în acestea sunt răspândiți nervii care vin din creier. Ei anunță părții conducătoare a sufletului percepția care s-a făcut, adică simțirea. Iar așa-numitele calități gustative ale sucurilor sunt acestea: dulceața, iuțimea, acrima, oțetirea, aciditatea, amărăciunea, sărătura, grăsimi, vâscozitatea. Căci gustul este facultatea care le distinge pe acestea. Apa, însă, este fără de gust în raport cu aceste calități, căci ea nu are nici una din ele. Iar oțetirea este creșterea și înmulțirea acidității.

Al cincilea simț este *pipăitul*. Acesta este comun tuturor viețuitoarelor. El rezultă prin nervii care sunt trimiși de creier în tot corpul. Pentru aceea tot corpul, dar și celelalte organe ale simțurilor au simțul tactil. Cad sub simțul tactil căldura și frigul, moalele, tarele, vâscozul, uscatul²³¹, fărâmiciosul, greul și ușorul. Căci acestea se cunosc numai prin pipăit. Sunt comune tactului și văzului: asprul, netedul, uscatul, lichidul, grosul, subțirele, susul, josul, locul și mărimea, când va fi de așa fel încât să se poată percepe cu atingerea simțului tactil, desul și rarul sau răritul, rotundul, dacă este mic, și alte forme. De asemenea, simțul tactil percepe cu ajutorul memoriei și al gândirii corpul care este aproape. Tot astfel simțul tactil percepe numărul până la doi sau trei și pe cele mici ale acestora, care sunt ușoare de perceput. Pe acestea le percepe mai degrabă vederea decât tactul.

Trebuie să se știe că ziditorul a construit duble pe fiecare din organele simțurilor, pentru ca atunci când se vătăma unul să îndeplinească celălalt funcția sa. Căci a făcut doi ochi, două urechi, două nări ale nasului și două limbi, care sunt despărțite la unele viețuitoare, ca la șerpi, iar la altele unite, ca la oameni. Cu simțul tactului a înzestrat tot corpul afară de oase, nervi, unghii, coarne, păr, încheieturi și alte câteva asemenea.

Trebuie să se știe că văzul vede în linie dreaptă; mirosul și auzul nu numai în linie dreaptă, ci în orice direcție; iar tactul și gustul nu percep nici în linie dreaptă, nici în altă direcție, ci numai atunci când se apropie de obiectele sensibile lor.

CAPITOLUL XIX

Despre puterea de cugetare

Puterii de cugetare îi aparțin judecățile, sentimentele, impulsurile

²³¹ Uscatul, adăugat după ediția de la Verona, 1531, f. 47r.

spre acțiune, aversiunile și evităările acțiunii, în chip special îi aparțin înțelegerea celor spirituale, virtuțile, științele, principiile artelor, puterea de deliberare și puterea de alegere. Puterea de cugetare este de asemenea aceea care ne prevestește viitorul cu ajutorul visurilor. Pitagorienii, imitând pe evrei, spun că aceasta este singura prezicere adevărată. Organul puterii de cugetare este cavitatea medie a creierului și sufletul animal care este în el.

CAPITOLUL XX

Despre puterea de memorie

Puterea de memorie este cauza și sediul memoriei și al aducerii aminte. Memoria este o reprezentare rămasă în urma unei percepții și a unei gândiri care a avut loc în mod activ, sau, cu alte cuvinte, memoria este păstrarea percepției și a gândirii. Sufletul sesizează sau percepe cele sensibile prin organele simțurilor, în chipul acesta avem opinia. Pe cele spirituale le percepe cu mintea și avem gândirea. Dar când păstrează icoanele aceloră despre care și-a format o opinie sau despre care a gândit, capătă numele de memorie.

Trebuie să se știe că înțelegerea celor spirituale nu o avem decât prin învățare sau prin gândire naturală și nu prin percepție. Pe cele sensibile ni le amintim de la sine. Pe cele spirituale, însă, ni le amintim dacă le-am învățat; dar despre ființa lor nu avem nici o amintire.

Reamintirea se numește redobândirea cunoștințelor adunate în memorie, cunoștințe care s-au pierdut prin uitare. Uitarea este pierderea cunoștințelor adunate în memorie. Puterea de imaginație percepe prin simțuri pe cele materiale și le transmite puterii cugetătoare sau celei raționale, căci amândouă sunt identice. Aceasta, după ce le primește și le judecă, le transmite memoriei. Organul memoriei este cavitatea posterioară a creierului, numit și creierul mic și sufletul animal din el.

CAPITOLUL XXI

Despre cuvântul mintal și cuvântul rostit

Partea rațională a sufletului se împarte iarăși în cuvântul mintal și cuvântul rostit.

Cuvântul mintal este o mișcare a sufletului, care are loc în gândire fără de nici o exprimare. Pentru aceea de multe ori, chiar când tăcem, desfășurăm în noi înșine o întreagă vorbire și discutăm când visăm. Potrivit acestei calități mai ales, noi toți suntem raționali. Căci și cei care sunt muți din naștere sau au pierdut vocea din cauza unei boli sau a unei patimi, nu

sunt mai puțin raționali.

Cuvântul rostit activează în voce și în discuții, este adică cuvântul care se rostește cu limba și cu gura; pentru aceea se și numește cuvânt rostit. El este vestitorul gândirii. Potrivit acestei calități ne numim cuvântători.

CAPITOLUL XXII

Despre patimă și activitate

Cuvântul patimă este omonim. Se numește patimă, patima trupească, spre exemplu: bolile și rănille. Se numește iarăși patimă, patima sufletească, spre exemplu: pofta și mânia. Îndeobște și în general, patima animală este aceea căreia îi urmează plăcere sau²³² durere. Durerea urmează patimii, dar nu însăși patima este durere, căci cele nesimțitoare deși pățimesc, totuși nu simt durere. Prin urmare patima nu este identică cu durerea, ci durerea este simțirea patimii. De aceea patima, ca să cadă sub simțuri, trebuie să fie considerabilă, adică mare.

Definiția patimilor sufletești este aceasta: patima sufletească este o mișcare sensibilă a puterii apetitive, provocată de reprezentarea unui bine sau rău. Sau altfel: patima sufletească este o mișcare irațională a sufletului, provocată de ideea de bine sau de rău. Ideea de bine provoacă pofta; ideea de rău provoacă mânia. Dar patima generală adică comună se definește astfel: patima este o mișcare care se petrece în cineva, provocată de altcineva.

Activitatea este o mișcare eficace. Iar eficace este ceea ce se mișcă prin sine. Astfel mânia este o activitate a părții irascibile a sufletului și un afect (παθος) al celor două părți ale sufletului și încă al întregului corp, când este dus de mânie cu forța spre fapte. Mișcarea s-a făcut în cineva, provocată de altcineva și tocmai aceasta se numește patimă.

Și în alt chip activitatea se numește patimă. Activitatea este o mișcare în conformitate cu firea, iar patima o mișcare contra firii. Potrivit acestei definiții activitatea se numește patimă când nu se mișcă potrivit firii, fie că este provocată prin ea însăși, fie că este provocată prin altul. Mișcarea pulsului inimii, pentru că este o mișcare naturală, este o activitate; palpitația însă, fiindcă este fără măsură și nu este naturală, este patimă și nu activitate.

Nu se numește patimă orice mișcare a părții pasionabile a sufletului, ci numai mișcările cele mai puternice și care ajung la simțire. Cele mici și cele imperceptibile nu sunt niciodată patimi. Căci trebuie ca patima să aibă

²³² Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 47r.

o intensitate considerabilă. Pentru aceea definiției patimii i se mai adaugă: mișcare percepută de simțire, deoarece mișcările mici, care scapă simțirii, nu produc patima.

Trebuie să se știe că sufletul nostru are două feluri de puteri: puteri de cunoaștere și puteri vitale. Puterile de cunoaștere sunt următoarele: mintea (νοῦς), judecata pură (διανοία), opinia (δοξά), imaginația (φαντασισ), percepția (αισθησισ). Puterile vitale, adică cele care privesc partea apetitivă a sufletului sunt: voința (δονλησισ) și alegerea (προαιρεσισ). Dar pentru ca să fie mai clare cele ce spunem, vom vorbi mai pe larg despre acestea. Și în primul rând să vorbim despre puterile de cunoaștere.

Despre imaginație și percepție s-a vorbit îndeajuns în cele de mai sus. Prin percepție se naște în suflet afectul (παθος), care se numește imaginație. Din imaginație se naște opinia. Judecata pură apoi, după ce examinează părerea, dacă este adevărată sau falsă, judecă ceea ce este adevărat. Pentru aceea și cuvântul judecată pură derivă de la διόοεια = a judeca și de la διακρινειν = a examina pentru a decide. Iar ceea ce s-a judecat și s-a hotărât ca adevărat se numește cunoaștere.

Sau în alt chip: trebuie să se știe că prima mișcare a minții se numește gândire simplă (νοησισ). Gândirea simplă raportată la ceva se numește gând (εννοια). Dacă gândul persistă și fixează sufletul asupra ceea ce s-a gândit se numește reflexie (ενθυμησισ). Dacă reflexia rămâne în ceea ce s-a gândit și se verifică și se examinează pe sine însăși²³³ se numește înțelegere (γρονησισ). Dacă înțelegerea se mărește, dă naștere la raționament (δισλογισμοσ), care se numește și cuvânt mintal (ενδισθετοσ λογοσ). Pe acesta definindu-l, unii spun că este mișcarea cea mai completă a sufletului, care are loc fără vreo exprimare în puterea de raționare a sufletului. Ei spun că din ea rezultă cuvântul rostit (προφορικος λογοσ) care se grăiește cu ajutorul limbii. Așadar, după ce am vorbit despre puterile de cunoaștere, să vorbim despre puterile vitale sau apetitive.

Trebuie să se știe că în suflet a fost sădită o putere care dorește ceea ce este conform naturii și care ține pe toate cele care sunt în chip substanțial legate de fire. Această putere se numește voire (Θελησισ). Ființa dorește să existe, să trăiască și să se miște spiritual și senzual, râvnind după propria sa existență naturală și deplină. Pentru aceasta unii definesc această voință naturală θελημα astfel: Voința naturală este o dorință rațională și vitală, care depinde numai de cele naturale. Pentru aceea voirea (θελησισ) este însăși dorința naturală, vitală și rațională a tuturor celor ce constituie natura; ea este o putere simplă. Dorința ființelor neraționale; pentru că nu este rațională nu se numește voire.

²³³ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 48r.

Iar voința ($\delta\omicron\lambda\eta\sigma\iota\sigma$) este un anumit fel de voire naturală, adică o dorință naturală și rațională a unui lucru. Căci puterea de a dori în mod rațional se află în sufletul oamenilor. Așadar, când dorința rațională se mișcă în chip natural către un lucru, se numește voință ($\delta\omicron\lambda\eta\sigma\iota\sigma$). Căci voința este o dorință și un elan rațional către un lucru.

Se zice voință atât despre cele ce sunt în puterea noastră cât și despre cele ce nu sunt în puterea noastră, adică atât despre cele posibile, cât și despre cele imposibile. Căci de multe ori dorim să fim desfrânați sau să păzim curățenia sufletească sau să dormim sau altceva asemenea; acestea sunt în puterea noastră și posibile. Voim însă să fim împărați și aceasta nu este în puterea noastră. Voim probabil să nu murim niciodată; aceasta, însă, este din cele imposibile.

Voința țintește scopul și nu mijloacele care duc la scop. Scop este lucrul voit ($\tau\omicron\delta\omicron\lambda\eta\tau\omicron\nu$), spre exemplu: a împărați, a fi sănătos. Mijlocul care duce la scop este acela asupra căruia se poate delibera ($\tau\omicron\delta\omicron\lambda\epsilon\upsilon\tau\omicron$), adică modul prin care noi trebuie să fim sănătoși sau să ajungem împărați. După voință vine cercetarea și gândirea. Și după acestea, dacă lucrul este în puterea noastră, urmează sfatul ($\delta\omicron\lambda\eta$), adică deliberarea ($\delta\omicron\lambda\epsilon\upsilon\sigma\iota\sigma$). Deliberarea este o dorință examinatoare a acelor care sunt în puterea noastră de a le săvârși. Căci deliberăm dacă trebuie să ne apucăm de un lucru sau nu. Apoi judecăm ceea ce este mai bine; această operație se numește judecată ($\kappa\rho\iota\sigma\iota\sigma$). Apoi suntem dispuși și iubim ceea ce a fost judecat pe temeiul deliberării; această operație se numește opinie ($\gamma\nu\omega\mu\eta$). Căci dacă judecăm, dar nu suntem dispuși spre ceea ce a fost judecat, adică nu-l iubim, atunci nu se numește opinie. Apoi după dispoziție urmează preferința ($\pi\rho\omicron\omicron\iota\rho\epsilon\sigma\iota\sigma$), adică alegerea ($\epsilon\pi\iota\lambda\omicron\gamma\eta$). Preferința este a lua și a alege din două lucruri, care stau în față, pe unul înaintea celuilalt. Apoi ne pornim spre faptă: aceasta se numește impuls ($\omicron\rho\mu\eta$). Apoi se întrebuintează și se numește întrebuintare ($\chi\rho\eta\sigma\iota\sigma$). După întrebuintare dorința încetează.

La ființele iraționale, când se naște dorința spre ceva, urmează îndată și impulsul către faptă. Dorința celor fără de rațiune este irațională și ele se conduc de dorința naturală. Pentru aceasta dorința celor iraționale nu se numește nici voire, nici voință, căci voirea este o dorință naturală, rațională și liberă. La oameni, însă, care sunt ființe raționale, dorința naturală este condusă mai mult decât conduce. Căci omul se mișcă în chip liber și cu rațiune, pentru că în el sunt unite puterile de cunoaștere și puterile vitale. El dorește în chip liber, voiește în chip liber, examinează și gândește în chip liber, deliberază în chip liber, judecă în chip liber, se dispune în chip liber, alege în chip liber, se mișcă în chip liber, lucrează în chip liber cele naturale.

Trebuie să se știe că noi cu privire la Dumnezeu vorbim despre

voință, dar nu vorbim despre preferință în sensul propriu al cuvântului, căci Dumnezeu nu deliberează. A delibera înseamnă a nu avea cunoștință de ceva. Nimeni nu deliberează despre ceea ce este cunoscut. Iar dacă deliberarea este o consecință a neștiinței, negreșit că și preferința. Dumnezeu, deci, pentru că cunoaște toate într-un chip simplu, nu deliberează.

Nici cu privire la sufletul Domnului nu vorbim despre deliberare și preferință, căci nu era neștiutor. Chiar dacă firea sa omenească nu cunoștea pe cele viitoare, totuși, pentru că a fost unită după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul, avea cunoștința tuturor lucrurilor, nu prin har, ci, după cum s-a spus, potrivit unirii ipostatice, deoarece același a fost și Dumnezeu și om. Pentru aceea sufletul Domnului nici n-a avut o voință gnomică, ci Sfântul Lui suflet a avut o voință naturală, simplă, la fel cu aceea care se vede în toate persoanele omenești. Nu a avut opinie, adică voință gnomică (το θελητου)²³⁴ potrivit voinței Lui dumnezeiești, nici altă voință decât voința Lui dumnezeiască. Căci opinia se deosebește în același timp cu persoanele, cu excepția Dumnezeirii, sfinte, simple, necompuse și nedespărțite, în Dumnezeire, pentru că ipostasele nu se despart, nici nu se depărtează în nici un chip, nici voința gnomică nu se desparte. De asemenea, pentru că în Dumnezeire este o singură fire, este o singură voință naturală. Dar pentru că și ipostasele sunt nedespărțite, există o singură voință gnomică și o singură mișcare a celor trei ipostase. Cu privire la oameni, însă, pentru că este o singură fire, este și o singură voință naturală. Dar pentru că ipostasele sunt despărțite și sunt depărtate unele de altele în spațiu, în timp și în dispoziția față de lucruri și față de multe altele, pentru aceea și voințele și opiniile sunt deosebite. Acum, cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că naturile Lui sunt deosebite, sunt deosebite și voințele naturale ale Dumnezeirii Lui și ale omeneirii Lui, adică puterile voliționale. Dar pentru că este o singură ipostasă și unul singur care voiește, unul este și lucrul voit, adică voința gnomică, anume voința Lui omenească urmează voinței Lui dumnezeiești, și voiește pe acelea pe care voința Lui dumnezeiască a voit ca ea să le voiască.

Trebuie să se știe că altceva este voirea (θελησις) și altceva este voința (δουλησις) și altceva este lucrul voit (το θελητικον) și altceva cel înzestrat cu facultatea de a voi (το θελητικον) și altceva cel care voiește (ὁ θελων) Voirea este puterea simplă de a voi. Voința este voirea îndreptată spre un lucru. Lucrul voit, lucrul supus voinței, adică ceea ce voim, spre exemplu: dorința se mișcă spre mâncare. Simpla dorință este o voire rațională. Cel înzestrat cu puterea de a voi este cel care are facultatea de a voi, spre exemplu: omul. Cel care voiește, este acela care face uz de voire.

²³⁴ Am tradus το θελητου prin: voință gnomică, potrivit celor spuse de Sf. Ioan Damaschin la sfârșitul acestui capitol.

Trebuie să se știe că voința (θελημα) arată când voirea (θελησις) adică puterea de a voi și se numește voință naturală (θελημα φυσικον), când lucru voit(το θελητον) și se numește voință gnostică (θελημα γνωμηκον).

CAPITOLUL XXIII

Despre activitate

Trebuie să se știe că toate facultățile amintite mai sus, cele de cunoaștere, cele vitale, cele naturale și cele tehnice se numesc activități. Activitatea este puterea și mișcarea naturală a fiecărei ființe. Și iarăși: activitatea naturală este mișcarea înăscută a fiecărei ființe. Pentru aceea este clar că existențele care au aceeași ființă au și aceeași activitate, iar acelea care au naturi deosebite au și activitățile deosebite. Căci este cu neputință ca ființa să fie lipsită de o activitate naturală.

Activitatea naturală este iarăși puterea care aduce la expresie orice ființă. Și iarăși: Activitatea naturală este prima putere veșnic mobilă a sufletului gânditor, adică rațiunea ei veșnic mobilă, care izvorăște continuu în chip natural din ea. Și iarăși: Activitatea naturală este puterea și mișcarea fiecărei ființe, de care este lipsită numai neexistența.

Se numesc activități și faptele, spre exemplu: a vorbi, a merge, a mânca, a bea și cele asemenea. Dar și afectele cele naturale se numesc de multe ori activități, spre exemplu: foamea, setea și altele asemenea. Se numește iarăși activitate și îndeplinirea puterii.

În două moduri se zice că ceva este în putere și în act. Spunem că sugarul este filolog în putere, căci are facultatea de a învăța și de a deveni filolog. Spunem iarăși că filologul este filolog și în putere și în act; în act, că are cunoștința gramaticii; în putere, că poate să interpreteze, dar nu interpretează. Spunem iarăși că este filolog în act, când activează, adică când interpretează.

Trebuie să se știe că al doilea mod este comun și celui în putere și celui în act. În al doilea loc celui în putere și în primul loc celui în act.

Prima, singura și adevărata activitate a firii este voința voluntară sau rațională și liberă, care constituie firea noastră omenească. Cei care lipsesc pe Domnul de această fire nu știu pe ce se întemeiază când spun că El este Dumnezeu întrupat.

Activitatea este o mișcare eficace a firii. Iar eficace se numește ceea ce se mișcă de la sine.

CAPITOLUL XXIV Despre fapte voluntare și involuntare

Pentru că actul voluntar este într-o acțiune și actul socotit involuntar într-o acțiune, mulți așează actul cu adevărat involuntar nu numai în afect, dar și în acțiune. Pentru aceea trebuie să se știe că acțiunea este o activitate rațională. Acțiunilor le urmează lauda sau blamul. Unele din ele se săvârșesc cu plăcere, altele cu durere. Unele din ele sunt dorite de cel care săvârșește, altele evitate.

Dintre cele dorite, unele sunt dorite totdeauna, altele numai câțva timp. Tot așa și cu cele evitate. Și iarăși, unele dintre acțiuni dau naștere la milă și se învrednicesc de iertare și altele sunt urâte și pedepsite. Actului voluntar îi urmează negreșit lauda sau blamul și se săvârșește cu plăcere; acțiunile sunt dorite de cei care le săvârșesc fie totdeauna, fie atunci când se săvârșesc. Actul involuntar se învrednicește de iertare sau de milă, se face cu durere; actele involuntare nu sunt dorite și nici actul nu se îndeplinește de la sine, chiar dacă este silit.

Actul involuntar se săvârșește sau prin forță sau prin neștiință. Prin forță, când principiul determinant sau cauza este în afară, adică când suntem siliți de altcineva, fără să fim complet convinși, fără să contribuim din propriul nostru impuls, fără să colaborăm deplin la faptă și fără să facem prin noi înșine lucrul la care suntem siliți. Aceasta definind-o spunem: act involuntar este acela al cărui principiu este extern, la care cel silit nu contribuie prin propriul său impuls. Principiu numim cauza eficientă. Act involuntar săvârșit prin neștiință este atunci când nu suntem noi cauza neștiinței, ci se întâmplă astfel. Spre exemplu: dacă cineva fiind beat ucide, a omorât din neștiință, dar nu involuntar, căci el a provocat cauza neștiinței, adică beția. Dar dacă cineva trăgând cu arcul în locul obișnuit, a omorât pe tatăl său, care trecea pe acolo, se zice că a făcut aceasta din neștiință și involuntar.

Așadar, actul involuntar este de două feluri: prin forță și prin neștiință. Actul voluntar, însă, este contrar amândurora; căci actul voluntar nu se săvârșește nici prin forță, nici prin neștiință. Prin urmare, actul voluntar este acela al cărui principiu, adică cauza, este în însuși acela care știe toate detaliile prin care și în care este acțiunea. „Detalii“ sunt acelea pe care retorii le numesc circumstanțe. Spre exemplu: *cine*, adică săvârșitorul; *pe cine*, adică cel care a suferit acțiunea; *ce*, adică ceea ce s-a săvârșit, spre exemplu: a omorât; *cu ce*, adică cu ce instrument; *unde*, adică locul; *cînd*, adică în ce timp; *cum*, adică modul acțiunii; *pentru ce*, adică pentru care pricină.

Trebuie să se știe că sunt unele acte medii între cele voluntare și cele involuntare. Acestea, deși sunt neplăcute și dureroase, totuși le acceptăm, în locul unui rău mai mare. Spre exemplu: aruncăm din cauza naufragiului cele ce sunt în corabie.

Trebuie să se știe că copiii și ființele iraționale acționează voluntar, totuși nu și prin alegere. De asemenea, toate câte le facem din cauza mâniei fără ca să deliberăm înainte, le facem voluntar, totuși nu și prin alegere. Spre exemplu: ne vine prietenul pe neașteptate; venirea lui este pentru noi voluntară, dar nu și prin alegerea noastră. Sau: s-a întâmplat să dăm pe negândite peste o comoară; am dat peste dânsa în chip voluntar, dar nu și prin alegere. Toate acestea sunt acte voluntare, pentru că ne bucurăm de ele, dar nu sunt și prin alegere, deoarece nu sunt săvârșite prin deliberare. Și negreșit, după cum s-a spus, deliberarea precedează alegerea.

CAPITOLUL XXV

Despre cele ce sunt în puterea noastră, adică despre liberul arbitru

Discuția asupra liberului arbitru, adică asupra celor ce sunt în puterea noastră, pune mai întâi problema dacă este ceva în puterea noastră. Aceasta pentru motivul că mulți se opun acestei afirmații. În al doilea loc pune problema: care sunt cele în puterea noastră și asupra cărora avem stăpânire. În al treilea loc pune problema de a cerceta cauza pentru care Dumnezeu creându-ne ne-a făcut liberi.

Revenind așadar la prima problemă, să demonstrăm mai întâi că sunt în puterea noastră unele acte chiar din acelea recunoscute de ei că nu sunt în puterea noastră. Și să spunem în modul următor.

Ei susțin că pricina tuturor celor care se întâmplă este sau Dumnezeu, sau necesitatea, sau soarta, sau natura, sau norocul, sau întâmplarea. Opera lui Dumnezeu este ființa și pronia; opera necesității este mișcarea celor care sunt totdeauna la fel; opera soartei este ceea ce se îndeplinește prin ea cu necesitate, căci și soarta este opera necesității; opera naturii este nașterea, creșterea, distrugerea, vegetalele și animalele; opera norocului, cele rare și neașteptate. Căci ei definesc și norocul ca o coincidență și un concurs a două cauze, care își au începutul în alegere, dar care au un alt rezultat decât cel natural. Spre exemplu: cineva săpând o goapă, găsește o comoară. Nici cel care a pus comoara nu a pus-o astfel încât altul să o găsească, nici cel care a găsit-o n-a săpat astfel încât să găsească comoara; ci unul ca să o dezgroape când va voi, iar celălalt ca să sape groapa. Dar s-a întâmplat altceva decât ceea ce intenționau amândoi. Opera întâmplării sunt cele ce se întâmplă celor neînsuflețite și iraționale în

chip nefiresc și atehnic. Astfel spun ei.

În care din acestea deci să clasăm acțiunile omenești, dacă omul nu este cauza și principiul acțiunii? Căci nu este cu cale să atribuim lui Dumnezeu acțiunile rușinoase uneori și nedrepte; nici necesității, căci ele nu sunt întotdeauna la fel; nici soartei, căci ei spun că cele ale soartei fac parte din cele necesare și nu din cele posibile; nici naturii, căci operele naturii sunt viețuitoarele și vegetalele; nici norocului, căci acțiunile oamenilor nu sunt rare și neașteptate; nici întâmplării, căci ei susțin că cele produse de întâmplare aparțin celor neînsuflețite sau iraționale. Rămâne deci ca însuși omul, care acționează și lucrează, să fie principiul faptelor sale și să aibă liberul arbitru. Mai mult. Dacă omul cu nici un chip nu este principiul acțiunii sale, este zadarnic să aibă facultatea de a delibera. Căci la ce îi va folosi deliberarea, dacă nu este deloc stăpânul acțiunii sale? Orice deliberare se face în vederea acțiunii. Iar a declara că este de prisos partea cea mai frumoasă și cea mai de preț din om, ar fi una din cele mai mari absurdități. Prin urmare, dacă deliberează, deliberează în vederea acțiunii, căci orice deliberare este în vederea acțiunii și din pricina acțiunii.

CAPITOLUL XXVI Despre cele ce se întâmplă

Despre cele ce se întâmplă unele sunt în puterea noastră, altele nu sunt în puterea noastră. În puterea noastră sunt acelea pe care suntem liberi să le facem și să nu le facem, adică toate acelea pe care le facem voluntar. Căci nu s-ar zice că acționăm voluntar, dacă fapta nu ar fi în puterea noastră. Și într-un cuvânt sunt în puterea noastră acelea căroră le urmează blamul sau lauda și peste care este îndemn și lege. În sens propriu sunt în puterea noastră toate cele sufletești și asupra căroră deliberăm. Iar deliberarea este pentru cele deopotrivă posibile. Iar deopotrivă posibil este lucrul pe care îl facem și contrariul lui. Alegerea acestuia o face mintea noastră. Ea este principiul acțiunii. Prin urmare sunt în puterea noastră cele deopotrivă posibile, ca a te mișca și a nu te mișca, a porni și a nu porni, a dori cele ce nu sunt necesare și a nu le dori, a minți și a nu minți, a da și a nu da, a te bucura de ceea ce se cuvine și de asemenea a nu te bucura de ceea ce nu se cuvine și câte sunt de felul acestora, care sunt faptele virtuții și ale viciului. Față de acestea suntem liberi. Dintre cele deopotrivă posibile fac parte și artele. Este în puterea noastră de a învăța-o pe aceea pe care am voi-o și de a nu o învăța.

Trebuie să se știe că alegerea a ceea ce este de făcut este în puterea noastră. De multe ori însă, fapta este împiedicată, potrivit unui mod oarecare al proniei dumnezeiești.

CAPITOLUL XXVII

Pentru care motiv am fost făcuți cu voință liberă?

Prin urmare noi spunem că liberul arbitru însoțește în chip nemijlocit rațiunea și că prefacerea și schimbarea este înnăscută în cele ce se nasc. (Tot ceea ce este născut este schimbător, deoarece este necesar să fie schimbătoare acelea a căror naștere a început prin schimbare. Iar schimbarea este a fi adus de la neexistență la existență și a deveni altceva din o materie dată.) Cele neînsuflețite și cele iraționale se schimbă prin modificările corporale pomenite mai sus; cele raționale, prin alegere. Facultatea de a raționa are o parte teoretică și alta practică. Partea teoretică înțelege existențele așa cum sunt. Partea practică deliberează și hotărăște măsura dreaptă a lucrurilor care se săvârșesc. Partea teoretică se numește rațiune pură, iar cea practică, rațiune practică. Și iarăși, partea teoretică se numește înțelepciune, iar cea practică prudență. Tot cel care deliberează, deliberează pentru că are în stăpânirea sa alegerea celor care trebuiesc făcute, cu scopul de a alege ceea ce s-a judecat ca preferabil de deliberare și, alegându-l, să-l facă. Iar dacă este așa, urmează că liberul arbitru subzistă cu necesitate rațiunii. Astfel, sau nu va fi omul rațional sau, dacă este rațional, va fi stăpânul faptelor și înzestrat cu liberul arbitru. Pentru acest motiv cele iraționale nu au liberul arbitru, căci ele sunt conduse de natură mai mult decât o conduc. Pentru acest motiv nici nu se opun dorinței naturale, ci, îndată ce doresc ceva, se mișcă spre faptă. Omul însă, fiind rațional, conduce mai mult firea decât este condus de ea. Pentru aceea când dorește, dacă ar voi, are putere să-și înfrâneze dorința sau să-i urmeze. Din pricina acestor considerații, cele iraționale nu sunt nici lăudate, nici blamate; omul, însă, este și lăudat și blamat.

Trebuie să se știe că îngerii, fiind ființe raționale, sunt înzestrați cu liberul arbitru. Și pentru că sunt creați sunt și schimbători. Acest lucru l-a arătat diavolul. El a fost creat bun de creator, dar, în virtutea liberului arbitru, el și cu puterile care au apostaziat împreună cu el, adică demonii, a ajuns descoperitorul răutății, în timp ce celelalte cete ale îngerilor au persistat în bine.

CAPITOLUL XXVIII

Despre cele ce ne sunt în puterea noastră

Dintre cele ce nu sunt în puterea noastră unele au principiile sau cauzele în cele ce sunt în puterea noastră, adică răsplata faptelor noastre în

veacul de acum și în cel ce va să fie, iar toate celelalte depind de sfatul dumnezeiesc. Facerea tuturor lucrurilor își are originea în Dumnezeu; distrugerea, însă, a fost introdusă din pricina răutății noastre spre pedeapsă și folos. „Dumnezeu nu a făcut moartea și nici nu se bucură de pierderea celor vii”²³⁵. Moartea a fost introdusă mai degrabă prin om, adică prin călcarea lui Adam²³⁶; la fel și cu celelalte pedepse. Toate celelalte, însă, trebuie atribuite lui Dumnezeu. Facerea noastră o datorăm puterii Lui creatoare; menținerea noastră, puterii Lui de conservare; conducerea și mântuirea, puterii Lui proneitoare; desfătarea veșnică de cele bune, bunătății Lui față de aceia care păzesc starea naturală în care am fost creați. Dar pentru că unii tăgăduiesc pronia, să spunem puține cuvinte despre pronie.

CAPITOLUL XXIX

Despre pronie

Pronia este grija pe care o are Dumnezeu de existențe. Și iarăși: Pronia este voința lui Dumnezeu, în virtutea căreia toate existențele primesc conducerea potrivită. Dar dacă pronia este voința lui Dumnezeu, este necesar ca, potrivit dreptei rațiuni, toate câte se fac prin pronie să fie făcute în chipul cel mai bun și cel mai vrednic de Dumnezeu, în așa fel încât nu poate să se facă ceva mai bun. Este necesar ca același să fie și creator al existențelor și proniator. Căci nu este nici potrivit, nici logic, ca altul să fie creatorul existențelor și altul proniatorul. Dacă ar fi așa ar urma negreșit ca amândoi să fie imperfecti: unul în a crea, altul în a purta de grijă. Prin urmare Dumnezeu este și creator și proniator. Iar puterea Lui creatoare, conservatoare și proniatoare este voința Lui cea bună: „Toate câte a voit, Domnul a voit în cer și pe pământ”²³⁷. Voinței Lui nu i s-a împotrivit nimeni²³⁸. A voit să facă pe toate și s-au făcut; vrea ca lumea să se mențină și se menține și se fac toate câte vrea.

Iar că Dumnezeu poartă de grijă și că poartă bine de grijă, oricine o va putea vedea în chipul cel mai drept din următoarea argumentare. Singur Dumnezeu este prin fire bun și înțelept. Așadar pentru că este bun, poartă de grijă, căci cel care nu poartă de grijă nu este bun. Căci și oamenii și cele neraționale în chip firesc poartă de grijă de odraslele lor; iar cel care nu poartă de grijă este hulit. Apoi, pentru că Dumnezeu este înțelept, poartă de grijă de existențe în chipul cel mai bun.

²³⁵ Înțelepciunea lui Solomon I, 13.

²³⁶ Romani V, 12.

²³⁷ Psalmi CXXXIV, 9-10.

²³⁸ Romani IX, 19.

Observând acestea, trebuie să admirăm toate operele proniciei, pe toate să le lăudăm, pe toate să le primim fără de cercetare, chiar dacă multora li se par nedrepte. Aceasta pentru motivul că pronia lui Dumnezeu este incognoscibilă și incomprehensibilă, iar gândurile și faptele noastre și cele viitoare sunt cunoscute numai Lui. Când spun „toate“ înțeleg pe cele care nu sunt în puterea noastră; căci cele care sunt în puterea noastră nu sunt de domeniul proniciei, ci al liberului nostru arbitru.

Unele din acelea care sunt de domeniul proniciei sunt prin bunăvoință, altele prin îngăduință. Prin bunăvoință, acelea care fără discuție sunt bune; iar prin îngăduință, în diferite moduri²³⁹, căci de multe ori îngăduie ca și dreptul să cadă în nenorociri spre a arăta altora virtutea ascunsă în el, după cum este cazul lui Iov²⁴⁰. Altă dată îngăduie ca să se facă ceva absurd, ca prin fapta absurdă în aparență să se săvârșească ceva mare și minunat, după cum este mântuirea oamenilor prin cruce²⁴¹. În alt chip, Dumnezeu îngăduie ca cel cuvios să sufere cele rele, ca să nu cadă din conștiința lui cea dreaptă, sau ca să nu alunece în mândrie din pricina puterii și harului dat lui, cum a fost cazul cu Pavel²⁴². Este părăsit cineva pentru o bucată de vreme pentru îndreptarea altuia, ca să capete învățătură ceilalți care privesc la starea lui, după cum a fost cu Lazăr și cu bogatul²⁴³. Căci în chip natural ne căim când vedem pe unii că suferă. Este părăsit cineva pentru slava altuia sau pentru păcatele lui proprii sau ale părinților, după cum a fost orbul din naștere²⁴⁴ spre slava Fiului omului. Iarăși se îngăduie ca cineva să sufere spre râvna altuia pentru ca, prin faptul că slava celui ce suferă se mărește, să se facă activă suferința în alții, în nădejdea slavei viitoare²⁴⁵ și în dorința bunurilor ce au să fie²⁴⁶, după cum este cazul cu mucenicii. Uneori se îngăduie să cadă cineva și în o faptă rușinoasă spre îndreptarea unei alte patimi mai rele. Spre exemplu: dacă cineva se laudă cu virtuțile sau cu faptele lui, Dumnezeu îngăduie ca acesta să cadă în desfânare, pentru ca prin căderea sa, venind la conștiința propriei lui slăbiciuni, să se smerească și, apropiindu-se, să-și mărturisească Domnului păcatele.

Trebuie să se știe că alegerea celor care trebuiesc făcute este în puterea noastră. Ducerea până la capăt a faptelor bune se îndeplinește cu ajutorul lui Dumnezeu, care, potrivit preștiinței Sale, conlucrează cu cei care aleg binele cu dreaptă cunoștință. Ducerea până la capăt a faptelor rele, însă, se îndeplinește prin părăsirea lui Dumnezeu, care iarăși, potrivit

²³⁹ Am completat lacuna din ediția Migne PG, prin opera lui Nemesie, *Despre natura omului*, pe care Sf. Ioan Damaschin o folosește, cf. Migne PG, XL, col. 182 A.

²⁴⁰ Iov I, 12-22.

²⁴¹ I Corinteni I, 18.

²⁴² II Corinteni XII, 7.

²⁴³ Luca XVI, 19-31.

²⁴⁴ Ioan IX, 3.

²⁴⁵ I Petru V, 1.

²⁴⁶ Evrei X, 1.

preștiinței lui, îi părăsește în chip drept²⁴⁷.

Sunt două feluri de părăsiri: este o părăsire mântuitoare și instructivă și altă părăsire complet deznădăjduitoare. Cea mântuitoare și instructivă se face pentru îndreptarea, mântuirea și slava celui care suferă, sau pentru râvna și pilda altora, sau pentru slava lui Dumnezeu. Părăsirea completă, însă, este atunci când omul, cu toate că Dumnezeu a făcut totul pentru mântuire, rămâne insensibil, nevindecat, dar mai degrabă nevindecabil, din pricina propriei lui hotărâri. Atunci se dă pierderii celei desăvârșite, ca Iuda²⁴⁸. Să se milostivească Dumnezeu de noi și să ne ferească de asemenea părăsire!

Trebuie să se știe că felurile proniei lui Dumnezeu sunt multe și nu putem să le interpretăm cu cuvântul și nici să le înțelegem cu mintea.

Trebuie să se știe că toate întâmplările triste duc la mântuire pe cei care le primesc cu mulțumire și ele sunt negreșit pricinuitoare de folos. Trebuie să se știe că Dumnezeu voiește antecedent ca toți să se mîntuiască²⁴⁹ și să dobândească împărăția Lui. Căci nu ne-a plăsmuit ca să ne pedepsească, ci ca să participăm la bunătatea Lui, pentru că el este bun. Dar vrea să fie pedepsiți cei care păcătuiesc, pentru că El este drept.

Așadar, prima voință se numește antecedentă și bunăvoință, căci el este cauza ei; cea de a doua se numește voință consecventă și părăsire, căci își are cauza în noi. Și aceasta din urmă este dublă: una mântuitoare și instructivă spre mântuire, alta deznădăjduitoare spre pedeapsă desăvârșită, după cum am spus. Aceasta cu privire la acelea care nu sunt în puterea noastră.

Dintre cele care sunt în puterea noastră, pe cele bune le voiește antecedent și le binevoiește; pe cele rele, însă, și care în realitate sunt rele nu le vrea nici antecedent, nici consecvent, ci le lasă pe seama liberului arbitru. Căci nu este nici rațional, nici virtute ceea ce se face cu forța. Dumnezeu poartă de grija întregii creații și face bine prin întreaga creație și ne instruieste de multe ori chiar prin demoni, cum a fost cazul lui Iov²⁵⁰ și cu porcii²⁵¹.

CAPITOLUL XXX

Despre preștiință și predestinare

Trebuie să se știe că Dumnezeu știe totul dinainte, dar nu le

²⁴⁷ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția din Verona, 1531, f. 57v.

²⁴⁸ Matei XXVI, 24-25.

²⁴⁹ I Timotei XI, 4.

²⁵⁰ Iov I, 12.

²⁵¹ Matei VIII, 30-32; Marcu V, 12-13; Luca VIII, 32-33.

predestinează pe toate. Cunoaște mai dinainte pe cele ce sunt în puterea noastră, dar nu le predestinează. El nu voiește să se facă răul și nici nu forțează virtutea. Prin urmare predestinarea este opera poruncii preștiutoare a lui Dumnezeu. Predestinează pe cele ce nu sunt în puterea noastră, potrivit preștiinței Lui. Căci de pe acum chiar, prin preștiință Lui, a judecat mai dinainte totul, potrivit bunătății și dreptății Lui.

Trebuie să se știe că virtutea a fost dată în natură de Dumnezeu și El este principiul și cauza a tot binele și este cu neputință ca noi să voim sau să facem binele fără conlucrarea și ajutorul Lui. În puterea noastră este sau a rămâne în virtute și a urma lui Dumnezeu, care ne cheamă spre aceasta, sau a ne îndepărta de virtute, adică de a fi în viciu și de a urma diavolului, care ne cheamă spre aceasta, fără să ne silească. Căci viciul nu este nimic altceva decât îndepărtarea virtuții, după cum și întunericul este îndepărtarea luminii. Dacă rămânem în starea naturală suntem în virtute; dacă ne abatem de la starea naturală, adică de la virtute, și venim la cea contra naturii, ajungem în viciu.

Pocăința este întoarcerea, prin asceză și osteneli, de la starea cea contra naturii la starea naturală și de la diavol la Dumnezeu.

Creatorul a făcut pe om ca bărbat, dându-i harul lui dumnezeiesc și prin aceasta l-a pus în comuniune cu El. Din această cauză omul ca stăpân a dat în chip profetic nume viețuitoarelor, căci ele i-au fost date ca roabe²⁵². Apoi, pentru că este rațional, gânditor și liber, potrivit chipului lui Dumnezeu, pe bună dreptate i s-a încredințat de creatorul și stăpânul obștesc al tuturor conducerea celor pământesti.

Dar Dumnezeu, prin preștiința sa, pentru că știa că omul va călca porunca și va fi supus stricăciunii, a făcut din el femeia, ajutor lui, asemenea lui²⁵³. Femeia este ajutor pentru a menține, după călcarea poruncii, prin nașterea de copii, neamul omenesc. Căci creația primară se numește facere (γενεσις) și nu naștere (γεννησις). Creația este facerea primară săvârșită de Dumnezeu; nașterea, însă, este succesiunea unuia din altul, ca o consecință a condamnării la moarte, din cauza călcării poruncii.

Dumnezeu l-a pus pe Adam în paradis, care era atât spiritual cât și sensibil. În cel sensibil sălășluia cu trupul pe pământ, dar cu sufletul trăia împreună cu îngerii, cultivând gânduri dumnezeiești și hrănindu-se cu ele. Era gol din pricina simplității sale și a vieții lui naturale; se urca numai către creator cu ajutorul fapturilor, bucurându-se și veselindu-se de contemplarea Lui.

Pentru că Dumnezeu a împodobit pe om în chip natural cu voință liberă, i-a dat poruncă să nu mănânce din pomul cunoștinței²⁵⁴. Dar despre pom am

²⁵² Facerea II, 19-20.

²⁵³ Facerea II, 18, 21-23.

²⁵⁴ Facerea II, 17.

vorbit după puterea noastră destul în capitolul despre paradis²⁵⁵. Dumnezeu i-a dat această poruncă făgăduindu-i că dacă va păzi vrednicia sufletului, dând victorie rațiunii, cunoscând pe creator și păzind porunca Lui, va participa fericirii veșnice, va trăi în veci, ajungând mai presus de moarte. Dar dacă va supune sufletul corpului, dacă va prefera plăcerile corpului, neținând seamă de vrednicia lui, asemănându-se animalelor neînțelegătoare²⁵⁶, scuturând jugul creatorului și neglijând porunca Lui dumnezeiască, va fi responsabil de moarte și va fi supus stricăciunii și osteneții, ducând o viață nenorocită. Căci nu era folositor ca omul să dobândească nemurirea fără să fie încă ispitit și încercat, ca să nu cadă în mândria și condamnarea diavolului²⁵⁷. Diavolul din pricina nemuririi sale, după căderea lui de bunăvoie, s-a fixat în rău în chip neschimbat și fără posibilitate de pocăință. După cum iarăși și îngerii, după alegerea de bunăvoie a virtuții, s-au stabilit, prin har, în chip neschimbat în bine.

Prin urmare, trebuia ca omul să fie încercat mai întâi, căci un bărbat neispitit și neîncercat nu este vrednic de nimic. Și în încercare să se desăvârșească prin păzirea poruncii, ca astfel să primească nemurirea drept răsplată a virtuții. Căci omul, fiind la mijloc între Dumnezeu și materie, prin păzirea poruncii, după ce se libera de legătura firească cu existențele, avea să se fixeze în chip nestrămutat în bine, unindu-se cu Dumnezeu potrivit unei stări sufletești speciale. Prin călcarea poruncii, însă, îndreptându-se mai mult spre materie și smulgându-și spiritul său de la cauza lui, adică de la Dumnezeu, și-a impropriat coruptibilitatea, a ajuns pasibil în loc de impasibil, muritor în loc de nemuritor, are nevoie de legături trupești și de naștere seminală, s-a lipit, prin dragostea de viață, de plăceri, ca și când ele ar fi elementele constitutive vieții, și urăște fără nici o teamă pe cei care se sânguiesc să-l lipsească de ele, și a schimbat dragostea de Dumnezeu în dragosle față de materie, iar mânia contra adevăratului dușman al mântuirii a prefăcut-o în mânie față de ceilalți oameni. Așadar, prin invidia diavolului, omul a fost biruit. Căci diavolul invidios și urâtor de bine nu suferea, el, care a căzut din pricina mândriei, să dobândească cele de sus. Pentru aceea mincinosul momește pe nefericitul Adam cu nădejdea Dumnezeirii și după ce îl urcă la aceeași înălțime a mândriei, îl pogoară spre aceeași prăpastie a căderii.

²⁵⁵ Capitolul XI, cartea II.

²⁵⁶ Psalmi XLVIII, 13.

²⁵⁷ I Timotei III, 6.

CARTEA A TREIA

CAPITOLUL I

Despre dumnezeiasca întrupare, despre purtarea de grijă de noi
și despre mântuirea noastră

Cel îndurat, cel care a dat existența și cel care a dăruit o existență fericită, n-a trecut cu vederea pe omul care a fost amăgit prin acest atac al diavolului, începătorul răutății, n-a trecut cu vederea pe omul care n-a păzit porunca creatorului, care a fost lipsit de har, care s-a dezbrăcat de curajul pe care îl avea față de Dumnezeu, care s-a acoperit cu asprimea vieții plină de dureri — căci aceasta simbolizează frunzele de smochin²⁵⁸ — care s-a îmbrăcat cu murirea, adică cu mortabilitatea și grosolănia corpului — căci aceasta simbolizează îmbrăcarea cu piei²⁵⁹ — care a fost izgonit din paradis²⁶⁰, potrivit dreptei judecăți a lui Dumnezeu, care a fost condamnat la moarte și supus stricăciunii. Nu. Dumnezeu nu l-a trecut cu vederea, ci mai întâi l-a povățuit în multe chipuri, chemându-l să se pocăiască prin suspin și cutremur, prin potopul cu apă, prin distrugerea întregului neam omenesc aproape²⁶¹, prin amestecul și împărțirea limbilor²⁶², prin supravegherea îngerilor²⁶³, prin incendierea orașelor²⁶⁴, prin aparițiile tipice dumnezeiești, prin războaie, prin biruințe, prin înfrângeri, prin semne și minuni, prin diferite puteri, prin lege, prin profeți. Prin toate acestea se căuta să se distrugă păcatul, care se răspândise în multe feluri, care subjugase pe om și care îngrămădisise în viață tot felul de răutate și să readucă pe om la o existență fericită. Dar pentru că prin păcat a intrat moartea în lume²⁶⁵, ca o fiară sălbatică și neîmblinzită, distrugând viața omenească, trebuia ca cel care avea să aducă mântuirea să fie fără de păcat, să nu fie supus prin păcat morții, ci încă prin el să fie întărită și înnoită firea, să fie povățuită prin fapte, să fie învățată calea virtuții, care depărtează de la stricăciune și conduce spre viața veșnică. În sfârșit, Dumnezeu arată noianul cel mare al dragostei de oameni pe care o are pentru om. Căci însuși creatorul și Domnul primește să lupte pentru

²⁵⁸ Facerea III, 7.

²⁵⁹ Facerea III, 21.

²⁶⁰ Facerea III, 23-24.

²⁶¹ Facerea VI, 13.

²⁶² Facerea XI, 7.

²⁶³ Facerea XVIII, 1-33; XIX, 1-22.

²⁶⁴ Facerea XIX, 24-25.

²⁶⁵ Romani V, 12.

creatura Lui și se face învățător cu fapta. Și pentru că dușmanul amăgește pe om cu nădejdea Dumnezeirii²⁶⁶, acum este amăgit, căci Domnul s-a îmbrăcat cu haina trupului și arată în același timp bunătatea, înțelepciunea, dreptatea și puterea lui Dumnezeu. Bunătatea, pentru că n-a trecut cu vederea slăbiciunea făpturii Lui, ci s-a îndurat de cel căzut și i-a întins mâna. Dreptatea, pentru că omul fiind biruit, nu îngăduie ca altcineva decât omul să învingă pe tiran și nici nu răpește cu forța pe om de la moarte, ci pe acela pe care altă dată moartea îl subjugase prin păcat, pe acesta cel bun și cel drept l-a făcut iarăși biruitor și a mântuit pe cel asemenea prin unul asemenea, lucru ce părea cu neputință. Înțelepciunea, pentru că a găsit dezlegarea cea mai potrivită a acestui lucru imposibil. Căci prin bunăvoința lui Dumnezeu și a Tatălui, Fiul Unul-Născut și Cuvântul lui Dumnezeu, cel care este în sânul lui Dumnezeu și al Tatălui²⁶⁷, cel deoființă cu Tatăl și cu Sfântul Duh, cel mai înainte de veci, cel fără de început, cel care era dintru început și era cu Dumnezeu și cu Tatăl și era Dumnezeu²⁶⁸ și există în chipul lui Dumnezeu²⁶⁹, se pogoară aplecând cerurile, adică smerind fără să smerească înălțimea Lui cea nesmerită, se pogoară spre robii Lui printr-o pogorâre inexprimabilă și incomprezibilă. Căci aceasta înseamnă pogorârea. Și fiind Dumnezeu desăvârșit, se face om desăvârșit și săvârșește cea mai mare noutate din toate noutățile, singurul nou sub soare²⁷⁰, prin care se arată puterea infinită a lui Dumnezeu. Căci ce poate fi mai mare decât ca Dumnezeu să se facă om? Și Cuvântul s-a făcut fără schimbare trup²⁷¹ din Duhul cel Sfânt și din Maria Sfânta Pururea Fecioară Născătoarea de Dumnezeu. Și singurul iubitor de oameni se face mijlocitor între om și Dumnezeu²⁷², fiind zămislit în preacuratul pântece al Fecioarei, nu din voință sau din poftă sau din legătură bărbătească²⁷³ sau din naștere voluptuoasă, ci de la Duhul Sfânt și în chipul celei dintâi faceri a lui Adam. Și se face supus Tatălui, prin luarea firii noastre, vindecând neascultarea noastră și făcându-ni-se pildă de ascultare, în afară de care nu este cu putință să dobândim mântuire.

CAPITOLUL II

Despre modul zămislirii Cuvântului și a întrupării lui dumnezeiești

²⁶⁶ Facerea III, 5.

²⁶⁷ Ioan I, 18.

²⁶⁸ Ioan I, 1-2.

²⁶⁹ Filipeni II, 6.

²⁷⁰ Ecclesiastul I, 9-10.

²⁷¹ Ioan I, 14.

²⁷² I Timotei II, 5.

²⁷³ Ioan I, 13.

Îngerul Domnului a fost trimis la Sfânta Fecioară, care se trage din seminția lui David²⁷⁴: „Căci este evident că Domnul nostru a răsărit din Iuda, din care seminție nimeni nu s-a apropiat de altar”²⁷⁵, după cum a spus dumnezeiescul apostol. Despre aceasta vom vorbi mai precis mai pe urmă. Acesteia binevestindu-i îngerul i-a zis: „Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu tine”²⁷⁶. Ea s-a înspăimântat din pricina cuvântului, iar îngerul a zis către ea: Nu te teme, Marie, căci ai găsit har la Domnul și vei naște Fiu și îi vei pune numele Iisus”²⁷⁷. „Căci el va mîntui pe poporul lui de păcatele sale”²⁷⁸. Pentru aceea cuvântul Iisus se tălmăcește mîntuitor. Iar ea nedumerindu-se a zis: Cum va fi mie aceasta, pentru că eu nu cunosc bărbat?”²⁷⁹. Iarăși zice îngerul către ea: „Duhul cel Sfânt se va pogorî peste tine și puterea celui prea înalt te va umbri. Pentru aceea și Sfântul născut din tine se va numi Fiul lui Dumnezeu”²⁸⁰. Iar ea a zis către el: „Iată roaba Domnului, fie mie după cuvântul tău”²⁸¹.

Deci după asentimentul sfintei Fecioare, Duhul cel Sfânt s-a pogorât peste ea potrivit cuvântului Domnului, pe care l-a spus îngerul, curățind-o și dându-i în același timp și puterea de a primi Dumnezeirea Cuvântului și puterea de a naște. Atunci a umbrit-o înțelepciunea enipostatică și puterea prea înaltului Dumnezeu, adică Fiul lui Dumnezeu, cel deofiintă cu Tatăl, ca o sămânță dumnezeiască și și-a alcătuit Lui din sânghiurile ei sfinte și prea curate, trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, pârga frământăturii noastre. Nu și-a alcătuit corpul pe cale seminală, ci pe cale creaționistă, prin Duhul Sfânt. Nu și-a alcătuit forma trupului treptat prin adăugiri, ci a fost desăvârșit dintr-o dată. Însuși Cuvântul lui Dumnezeu s-a făcut ipostasă trupului. Căci Cuvântul dumnezeiesc nu s-a unit cu un trup care exista aparte mai dinainte, ci locuind în pântecul Sfintei Fecioare, și-a construit, fără ca să fie circumscris în ipostasa lui, din sânghiurile curate ale pururea Fecioarei, trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, luând pârga frământăturii omenești, și însuși Cuvântul s-a făcut ipostasă trupului. În chipul acesta este simultan și trup: trup al Cuvântului lui Dumnezeu și trup însuflețit, rațional și cugetător. Pentru aceea nu vorbim de om îndumnezeit, ci de Dumnezeu întrupat. Căci fiind prin fire Dumnezeu desăvârșit, același s-a făcut prin fire om desăvârșit. Nu și-a schimbat firea, nici nu avem o iluzie de întrupare, ci s-a unit după ipostasă în chip neamestecat,

²⁷⁴ Matei I, 16; Luca I, 27.

²⁷⁵ Evrei VIII, 14, 13.

²⁷⁶ Luca I, 28.

²⁷⁷ Luca I, 30-31.

²⁷⁸ Matei I, 21.

²⁷⁹ Luca I, 34.

²⁸⁰ Luca I, 35.

²⁸¹ Luca I, 38.

neschimbat și neîmpărțit cu trup însuflețit, rațional și cugetător, care are în el însuși existența, pe care l-a luat din Sfânta Fecioară, fără ca să se schimbe firea Dumnezeirii Lui în ființa trupului și fără ca să se schimbe ființa trupului în firea Dumnezeirii Lui și fără ca să rezulte o singură fire compusă din firea Lui dumnezeiască și din firea omenească pe care a luat-o.

CAPITOLUL III

Despre cele două firi contra monofiziților

Firile s-au unit unele cu altele fără să se schimbe și fără să se prefacă. Firea dumnezeiască nu s-a îndepărtat de simplitatea ei proprie, iar firea omenească nici nu s-a schimbat în firea Dumnezeirii, nici n-a devenit inexistentă și nici din cele două firi nu s-a făcut o singură fire compusă. Firea compusă nu poate să fie deoființă cu nici una din cele două firi din care a fost compusă, deoarece din naturi deosebite rezultă ceva deosebit. Spre exemplu: corpul este compus din cele patru elemente, dar nu se spune că este deoființă cu focul, nici nu se numește foc, nici aer, nici apă, nici pământ și nici nu este deoființă cu vreunul din acestea. Dar dacă, după cum spun ereticii, Hristos ar fi fost după unire dintr-o singură fire compusă, atunci s-a schimbat dintr-o fire simplă într-o fire compusă și în realitate ei nu mai este deoființă nici cu firea simplă a Tatălui nici cu aceea a mamei. O astfel de fire nu este compusă din Dumnezeire și omenire, nici nu este în Dumnezeire și omenire și nu va putea fi numit nici Dumnezeu, nici om, ci numai Hristos. Iar cuvântul Hristos nu va fi numele ipostasei, ci, după cum ei gândesc, al unei singure firi.

Dar noi învățăm că Hristos nu este dintr-o fire compusă, nici că a rezultat ceva deosebit din naturi deosebite, după cum rezultă omul din suflet și corp, sau după cum corpul rezultă din cele patru elemente și din cele deosebite, aceleași. Mărturisim că Hristos este din Dumnezeire și omenire, același este și se numește Dumnezeu desăvârșit, și om desăvârșit²⁸², din două și în două firi. Cuvântul Hristos spunem că este numele ipostasei; acest cuvânt nu indică numai o singură natură, pe cea omenească sau pe cea dumnezeiască, ci arată că este din două naturi. Căci El însuși s-a uns pe sine: a uns ca Dumnezeu corpul cu Dumnezeirea Lui, iar ca om a fost uns; căci El este și Dumnezeu și om. Dumnezeirea e ungerea umanității. Căci dacă Hristos ar fi dintr-o singura fire compusă, și dacă este deoființă cu Tatăl, atunci va fi și Tatăl compus și deoființă cu trupul, lucru absurd și plin de toată blasfemia.

²⁸² Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 63r.

Cum va fi cu putință ca o fire să primească deosebiri substanțiale contrare? Cum este cu putință ca aceeași fire să fie în același timp zidită și nezidită, muritoare și nemuritoare, circumscrisă și necircumscrisă?

Dacă ei susțin că Hristos are o singură fire, ei vor spune că ea este simplă și prin aceasta vor mărturisi sau că El este numai Dumnezeu și vor introduce o iluzie de întrupare, și nu întrupare, sau că este numai om, după cum susține Nestorie²⁸³. Unde mai este atunci adevărul că este desăvârșit în Dumnezeire și desăvârșit în omenire? Și când vor putea ei susține că Hristos are două firi, dacă ei spun că după unire El are o singură fire compusă? Este evident fiecăruia, însă, că Hristos înainte de unire are o singură fire.

Ceea ce face ca ereticii să rățăcească este faptul că ei identifică noțiunea de fire și ipostasă. Când spunem că oamenii au o singură fire, trebuie să se știe că nu spunem aceasta referindu-ne la definiția sufletului și a corpului, căci este cu neputință să spunem că sufletul și corpul comparate unul cu altul sunt de o fire. Dar pentru că ipostasele oamenilor sunt foarte multe, toți primesc aceeași definiție a firii, căci toți sunt compuși din suflet și corp, toți participă firii sufletului și posedă ființa corpului și o specie comună. Spunem o singură fire a ipostaselor celor multe și diferite. Cu toate acestea fiecare ipostasă are două firi, este compusă din două firi, adică din suflet și corp.

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos nu se poate admite o specie comună. Căci nici nu a fost, nici nu este, nici nu va fi cândva un alt Hristos din Dumnezeire și omenire, în Dumnezeire și omenire, același și Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit. Prin urmare nu se poate vorbi cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos de o singură fire compusă din Dumnezeire și omenire, după cum se poate vorbi cu privire la individ (om) de o singură fire compusă din trup și suflet. Aici este un individ. Hristos, însă, nu este un individ și nici nu există specia Hristos, după cum există specia om. Pentru aceea spunem că unirea s-a făcut din două firi desăvârșite, din cea omenească și cea dumnezeiască; ele nu s-au amestecat, nici nu s-au confundat, nici nu s-au combinat, după cum au zis urgisitul de Dumnezeu Dioscur²⁸⁴, Eutihie²⁸⁵ și Sever²⁸⁶ și ceata lor blestemată; și nici nu s-au unit printr-o unire personală sau morală sau printr-o unire de

²⁸³ Nestorie, patriarh al Constantinopolei de la 428 - 431, a ajuns reprezentantul ereziei care îi poartă numele. Despre Nestorie să se vadă D. Fecioru, *op. cit.*, nota 5, p. 172.

²⁸⁴ Dioscur, patriarhul Alexandriei de la 444 - 451, a fost unul din cei mai înverșunați apărători ai lui Eutihie (+ după 451).

²⁸⁵ Eutihie, arhimandritul unei mănăstiri de lângă Constantinopole, mort după 451, a fost scânteia care a dezlănțuit monofizitismul. Punctele doctrinale ale sale se reduceau la următoarele două: a) Hristos nu este deoființă cu noi; b) după unire n-a avut decât o singură fire.

²⁸⁶ Sever, episcopul monofizit al Antiohiei, mort după 530, a fost cel mai subtil și cel mai bun teolog monofizit, înverșunarea cu care combate hotărârile sinodului de la Calcedon (451) și le justifică prin aceea că doctrina sa este identică cu doctrina Sfântului Chiril al Alexandriei (+ 444).

demnitate sau de voință sau de cinste sau de nume sau de bunăvoință, după cum au spus urătorul de Dumnezeu Nestorie, Diodor²⁸⁷, Teodor al Mopsuestiei²⁸⁸ și adunarea lor cea diavolească; ci prin unire, adică după ipostasă, fără schimbare, fără confundare, fără prefacere, fără împărțire și fără depărtare. Mărturisim o singură ipostasă în două firi desăvârșite a Fiului lui Dumnezeu întrupat. Afirmăm că Dumnezeirea și omenirea au aceeași ipostasă și mărturisim că după unire se păstrează în el cele două firi. Nu așezăm pe fiecare din firi deosebit și separat, ci unite una cu alta într-o singură ipostasă compusă. Spunem că unirea este substanțială, adică reală și nu imaginară. Iar când spunem substanțială nu înțelegem că cele două firi au dat naștere unei firi compuse, ci că sunt unite una cu alta în chip real într-o singură ipostasă compusă a Fiului lui Dumnezeu și stabilim că se păstrează deosebirea lor substanțială. Ceea ce este creat a rămas creat, iar ceea ce este necreat a rămas necreat; ceea ce este muritor a rămas muritor, iar ceea ce este nemuritor a rămas nemuritor; ceea ce este circumscris a rămas circumscris, iar ceea ce este necircumscris a rămas necircumscris; ceea ce este văzut a rămas văzut, iar ceea ce este nevăzut a rămas nevăzut. Unul strălucește prin minuni, iar celălalt s-a supus ocărilor.

Cuvântul își împrăziază cele omenești — căci ale Lui sunt toate cele ale sfântului Lui trup — împărțășește corpului cele ale Lui proprii, potrivit modului comunicării însușirilor, din cauza întrepătrunderii reciproce a părților și a unirii după ipostasă și pentru că a fost unul și același cel care a lucrat atât pe cele dumnezeiești cât și pe cele omenești în fiecare din cele două forme cu tovarășia celeilalte. Pentru aceea se zice că s-a răstignit Domnul slavei²⁸⁹, deși firea Lui dumnezeiască nu a pățimit. Tot astfel se mărturisește că Fiul omului era în cer înainte de patimă, după cum însuși Domnul a spus²⁹⁰. Unul și același a fost Domnul slavei, care a fost prin fire și cu adevărat Fiul omului, adică om. Cunoaștem că atât minunile cât și patimile sunt ale Lui, deși același cu altă natură făcea minunile și cu alta suferea patimile. Aceasta pentru motivul că știm că după cum se păstrează unitatea ipostasei Lui, tot astfel se păstrează și deosebirea substanțială a firilor. Și cum s-ar păstra deosebirea, dacă nu s-ar păstra cele care se deosebesc unele de altele? Iar deosebirea este ceea ce face ca lucrurile să se deosebească între ele. Așadar în ce privește modul prin care se deosebesc firile lui Hristos una de alta, adică cu privire la ființă, spunem că El se unește cu extremitățile: în virtutea Dumnezeirii Sale se unește cu Tatăl și cu

²⁸⁷ Diodor, episcopul Tarsului, mort înainte de 378, a fost întemeietorul școlii exegetice din Antiohia. Din pricina doctrinei sale hristologice poate fi socotit, după cum spune Sf. Chirii al Alexandriei, drept izvorul ereziei nestoriene.

²⁸⁸ Teodor, episcopul Mopsuestiei, a trăit în sec. IV. Despre Teodor să se vadă: D Fecioru, *op. cit.*, nota 3, p. 184.

²⁸⁹ I Corinteni II, 8.

²⁹⁰ Ioan I, 13.

Duhul; iar în virtutea omenirii Sale se unește cu Maica Sa și cu toți oamenii. Dar cu privire la modul prin care sunt unite firile Lui, spunem că se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica Sa și de ceilalți oameni. Firile se unesc în ipostasa Lui și au o ipostasă compusă, în virtutea căreia se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica Sa și de noi.

CAPITOLUL IV Despre modul comunicării însușirilor

Am spus în repetate rânduri că altceva este ființa și altceva este ipostasa, și că ființa indică specia comună și cuprinzătoare a ipostaselor de aceeași specie, spre exemplu: Dumnezeu, omul, iar ipostasa arată individul (persoana) adică Tatăl, Fiul, Sf. Duh, Petru, Pavel. Așadar, trebuie să se știe că numele de Dumnezeire și omenire indică ființele sau firile; iar numele de Dumnezeu și om se referă și la fire, ca atunci când spunem că Dumnezeu este ființă incomprehensibilă și că Dumnezeu este unul; se ia, însă, și despre ipostase, când cel particular primește numele celui general, ca atunci când Scriptura zice: „Pentru aceea te-a uns pe Tine, Dumnezeul Tău”²⁹¹. Căci iată a arătat pe Tatăl și pe Fiul. Sau atunci când spune: „Era un om în țara Avsitidi”²⁹², căci a arătat numai pe Iov.

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că știm că are două firi și o singură ipostasă compusă din cele două, când avem în vedere firile, le numim Dumnezeire și omenire; dar când avem în vedere ipostasa compusă din firi, îl numim când după amândouă firile: Hristos, Dumnezeu și om în același timp, Dumnezeu întrupat, când după una din părți: Dumnezeu numai, Fiu al lui Dumnezeu, om numai, Fiu al omului, când numai după cele înalte și când numai după cele smerite. Căci unul este cel care este deopotrivă și acela și acesta; unul existând fără vreo pricină totdeauna din Tatăl, iar altul făcându-se mai pe urmă pentru iubirea de oameni.

Când vorbim despre Dumnezeirea Lui nu-i acordăm Dumnezeirii însușirile firii omenești, căci nu spunem că Dumnezeirea este pasibilă sau creată. De asemenea, nici nu atribuim trupului Lui, adică omenirii lui, însușirile Dumnezeirii, căci nu spunem că trupul, adică omenirea, este necreată. Când este, însă, vorba de ipostasă, fie că o numim după cele două firi, fie că o numim după una din părți, îi atribuim însușirile celor două firi. Căci Hristos — și acest nume cuprinde amândouă firile — se numește și Dumnezeu și om, și creat și necreat, și pasibil și impasibil. Când este însă numit după una din părți, Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu, primește

²⁹¹ Psalmi XLIV, 9.

²⁹² Iov I, 1.

însușirile firii cu care s-a unit, adică ale trupului, și este numit Dumnezeu pasibil, Domnul slavei răstignit²⁹³, nu în atât ca Dumnezeu, ci în atât că același este și om. Și când este numit om și Fiu al omului primește însușirile și măririle firii dumnezeiești: copil înainte de veci, om fără de început, nu în atât ca om și copil, ci în atât ca Dumnezeu, care există înainte de veci și care s-a făcut în vremurile din urmă copil. Acesta este modul comunicării însușirilor, anume că fiecare fire dă celeilalte propriile ei însușiri în virtutea identității ipostasei și întrepătrunderii reciproce. Potrivit acesteia putem spune despre Hristos: „Acesta este Dumnezeul nostru, care s-a arătat pe pământ și cu oamenii a petrecut”²⁹⁴, precum și: omul acesta este necreat, impasibil și necircumscris.

CAPITOLUL V Despre numărul firilor

După cum cu privire la Dumnezeire mărturisim o singură fire, și după cum spunem că sunt în realitate trei ipostase și afirmăm că toate însușirile naturale și substanțiale sunt simple, și că cunoaștem deosebirea ipostaselor numai în cele trei însușiri, anume în necauzat și părintesc, în cauzat și firesc, în cauzat și purces, și cunoaștem că ipostasele sunt nedespărțite și nedespreunate unele de altele, unite și întrepătrunse fără confundare — ele sunt unite, dar nu se confundă, căci sunt trei, chiar dacă sunt unite, căci sunt despartite, dar fără să se despreuneze. Și chiar dacă fiecare există în sine, adică este o ipostasă desăvârșită și are o însușire proprie, adică un mod deosebit de existență, totuși sunt unite prin ființă și prin însușirile naturale și prin aceea că nu se despart și nici nu se depărtează de ipostasa părintească; pentru aceea este și se numește un singur Dumnezeu — tot astfel și cu privire la dumnezeiasca și inexprimabila întrupare, care depășește orice minte și orice înțelegere a unicului Dumnezeu Cuvântul al Sfintei Treimi, Domnul nostru Iisus Hristos, mărturisim două naturi, cea dumnezeiască și cea omenească, care s-au legat reciproc și s-au unit după ipostasă, formând din cele două firi o singură ipostasă compusă. Spunem că se păstrează cele două firi și după unire în singura ipostasă compusă, adică în singurul Hristos și că atât ele cât și însușirile lor naturale există în realitate: unite fără să se confunde, despartite fără să se despartă și numărate. Și după cum cele trei ipostase ale Sfintei Treimi sunt unite fără confundare și se despart fără să se despartă și se numără — iar numărul nu produce în ele împărțire sau separare sau înstrăinare și tăiere, căci cunoaștem un singur Dumnezeu: pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh — în

²⁹³ I Corinteni II, 8.

²⁹⁴ Baruh III, 36, 38.

aceiași chip și firile lui Hristos, chiar dacă sunt unite, sunt unite fără să se amestece. Și chiar dacă se întrepătrund reciproc, totuși nu primesc schimbare sau prefacerea uneia în alta. Fiecare fire își păstrează neschimbată însușirea ei naturală. Pentru aceea se și numără, iar numărul nu introduce împărțire. Căci unul este Hristos, desăvârșit în Dumnezeuire și omenire. Numărul nu este cauza naturală a împărțirii sau a unirii, ci indică cantitatea celor numărate, fie că sunt unite, fie că sunt despărțite. Unite în sensul în care spunem că acest zid are 50 de pietre: despărțite în sensul în care spunem că în câmpia aceasta se găsesc 50 de pietre. Sau un alt exemplu: sunt unite în sensul în care în cărbune sunt două naturi, adică foc și lemn; despărțite în sensul că alta este natura focului și alta natura lemnului. Altul este motivul care le unește și le desparte și nu numărul. Așadar, după cum este cu neputință să spui că cele trei ipostase ale Dumnezeirii — chiar dacă sunt unite unele cu altele — fac o singură ipostasă, ca să nu se amestece și să se nimicească deosebirea ipostaselor, tot astfel este cu neputință să spui că cele două firi ale lui Hristos, unite după ipostasă, sunt o singură fire, pentru ca să nu nimicim, să amestecăm și să desființăm deosebirea lor.

CAPITOLUL VI

Întreaga fire dumnezeiască în una din ipostasele ei s-a unit cu întreaga fire omenească și nu parte cu parte

Cele comune și universale sunt atribuite și celor particulare care sunt sub ele. Comun este ființa, ca specie, iar particular ipostasa. Este particular nu că ar avea o parte a firii, căci nu are o parte din ea, ci particular prin număr, spre exemplu: individul. Ipostasele se deosebesc prin număr și nu prin fire. Ființa este afirmată de ipostasă, pentru că ființa este desăvârșită în fiecare din ipostasele de aceeași specie. Pentru aceea ipostasele nu se deosebesc între ele în ceea ce privește ființa, ci în ceea ce privește accidentele, care sunt însușiri caracteristice, însușirile caracteristice, însă, aparțin ipostaselor și nu firii. Ipostasa se definește: ființa împreună cu accidentele. Pentru aceea ipostasa posedă comunul împreună cu particularul și existența în sine. Ființa, însă, nu există în sine, ci este considerată în ipostase. Prin urmare, dacă pătimește una din ipostase, atunci întreaga ființă pătimește, căci a pățimit ipostasa, și se spune că a pățimit în una din ipostasele ei. Dar nu este necesar ca să sufere toate ipostasele de aceeași specie cu ipostasă care suferă.

Astfel, mărturisim că firea Dumnezeirii este în chip desăvârșit întreagă în fiecare din ipostasele ei, toată în Tatăl, toată în Fiul, toată în

Sfântul Duh. Pentru aceea Tatăl este Dumnezeu desăvârșit, Fiul Dumnezeu desăvârșit, Sfântul Duh Dumnezeu desăvârșit. Astfel și în întruparea unicului Dumnezeu Cuvântul al Sfintei Treimi spunem că firea întregă și desăvârșită a Dumnezeirii în una din ipostasele ei s-a unit cu toată firea omenească și nu parte cu parte. Căci spune dumnezeiescul apostol: „în el locuiește în chip trupesc toată deplinătatea Dumnezeirii”²⁹⁵, adică în trupul Lui. Iar ucenicul acestuia, purtătorul de Dumnezeu Dionisie, cel prea bine cunoscător al celor dumnezeiești, spune că Dumnezeirea a comunicat cu noi în întregime în una din ipostasele ei²⁹⁶. Nu suntem siliți să spunem că s-au unit după ipostasă toate ipostasele sfintei Dumnezeiri, adică cele trei, cu toate ipostasele omenirii. Căci prin nimic altceva nu a fost părtaș Tatăl și Sfântul Duh la întruparea Cuvântului lui Dumnezeu decât prin bună voință și voință. Spunem, însă, că s-a unit întreaga ființă a Dumnezeirii cu întreaga fire omenească. Dumnezeu Cuvântul n-a lăsat nimic din cele ce a sădit în firea noastră când ne-a plăsmuit la început, ci le-a luat pe toate, corp, suflet gânditor și rațional și însușirile acestora. Căci viețuitoarea lipsită de una din acestea nu este om. El în întregime m-a luat pe mine în întregime, El în întregime s-a unit cu mine în întregime, ca să-mi dăruiască mie în întregime mântuirea. Căci ceea ce este neluat este nevindecat.

Așadar, Cuvântul lui Dumnezeu s-a unit cu trupul prin intermediul minții, care stă la mijloc între curățenia lui Dumnezeu și grosolănia trupului. Căci mintea este puterea conducătoare a sufletului și a trupului. Mintea este partea cea mai curată a sufletului, iar Dumnezeu este superior minții. Și când cel superior îngăduie, mintea lui Hristos își arată propria sa conducere. Cu toate acestea este supusă, urmează celui superior și lucrează pe acelea pe care voința dumnezeiască le vrea.

Mintea s-a făcut lăcaș Dumnezeirii unite cu ea după ipostasă, după cum și trupul; ea nu locuiește împreună cu Dumnezeirea, după cum rățăcește părerea blestemată a ereticilor, zicând că într-un vas de 50 de litri nu încap 100 de litri, judecând pe cele imateriale în chip material. Căci cum se va putea spune că Hristos este Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit și deoființă cu Tatăl și cu noi, dacă în El s-a unit o parte a firii dumnezeiești cu o parte a firii omenești?

Spunem că firea noastră s-a sculat din morți și s-a înălțat și s-a așezat de-a dreapta Tatălui, nu în sensul că toate ipostasele oamenilor au înviat și s-au așezat de-a dreapta Tatălui, ci în sensul că firea noastră întregă este în ipostasa lui Hristos. Căci zice dumnezeiescul apostol: „Ne-a sculat împreună cu El, ne-a așezat împreună cu El, în Hristos”²⁹⁷.

Spunem și aceasta că unirea s-a făcut din ființe comune. Căci orice

²⁹⁵ Coloseni II, 9.

²⁹⁶ *Despre numele dumnezeiești*, Migne, PG, III, 592 A.

²⁹⁷ Efeseni II, 6.

ființă este comună ipostaselor cuprinse sub ea și nu se poate găsi o fire sau ființă particulară și deosebită, pentru că atunci ar fi necesar să spunem că aceleași ipostase sunt și de aceeași ființă și de ființă deosebită și să spunem că Sfânta Treime, potrivit Dumnezeirii ei, este și de aceeași ființă și de ființă deosebită. Prin urmare aceeași fire se găsește în fiecare din ipostasele ei. Iar când spunem după fericiții Atanasie²⁹⁸ și Chiril²⁹⁹ că firea Cuvântului s-a întrupat³⁰⁰ spunem că Dumnezeirea s-a unit cu trupul. Pentru aceea nu putem să spunem că firea Cuvântului a pățimit, căci nu a pățimit în El Dumnezeirea. Spunem, însă, că a pățimit în Hristos firea omenească, fără să lăsăm să se înțeleagă toate ipostasele omenești, ci mărturisim că Hristos a suferit în firea omenească. Astfel când spunem „firea Cuvântului“ indicăm pe însuși Cuvântul. Iar Cuvântul posedă și comunul ființei, dar și particularul ipostasei.

CAPITOLUL VII

Despre singura ipostasă compusă a Cuvântului lui Dumnezeu

Spunem deci că dumnezeiasca ipostasă a Cuvântului lui Dumnezeu a preexistat fără de timp și veșnic, că este simplă, necompușă, necreată, necorporală, nevăzută, impalpabilă, necircumscrișă și are pe toate câte le are Tatăl, pentru că este deoființă cu El; se deosebește de ipostasa părintească prin modul nașterii și prin relație, este desăvârșită și nu se desparte niciodată de ipostasa Tatălui, în vremurile din urmă, însă, Cuvântul, fără să se despartă de sânurile părintești, a locuit, cum numai El știe, în pântecul Sfintei Fecioare, în chip necircumscriș, fără de sămânță și într-un chip incompreensibil și și-a luat în însăși ipostasa Lui cea mai înainte de veci corp din Sfânta Fecioară.

Cuvântul lui Dumnezeu era în toate și mai presus de toate, chiar când era în pântecul Sfintei Născătoare de Dumnezeu, în ea era prin energia întrupării. Așadar s-a întrupat, luând din ea pârga frământăturii noastre,

²⁹⁸ Sf. Atanasie, episcopul Alexandriei, apărătorul dogmei deoființimei Fiului cu Tatăl, a trăit între 295 - 373. Despre Sf. Atanasie să se vadă: T. M. Popescu, *Sfântul Atanasie Patriarhul Alexandriei*, Chișinău, 1927; Pr. Cicerone Iordăchescu, *Sfântul Atanasie*, în „Misionarul“; D. Fecioru, *op. cit.*, nota 2, p. 33-34.

²⁹⁹ f. Chiril, episcopul Alexandriei, mort în 444, a avut același rol pentru hristologie pe care l-a avut Sf. Atanasie pentru deoființimea persoanelor Sfintei Treimi. Despre Sf. Chiril să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 10, p. 132-133.

³⁰⁰ Aici este vorba de celebra formulă: „o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul“. Această formulă a apărut într-o mărturisire de credință (MG, XXVIII, col. 25-30), care a circulat sub numele Sfântului Atanasie; de fapt, această mărturisire nu aparține lui Atanasie, ci lui Apolinarie al Laodiceii (+ între 385 - 392). Sf. Chiril al Alexandriei, socotind formula atanasiană, și-o însușește în multe scrieri justificând-o: *Combaterea blasfemiilor lui Nestorie*, MG, LXXVI, col. 60, 61 C; *Cuvânt adresat prea binecredincioaselor împărătese*, MG, LXXVI, col. 1212 A; *Epistola XL*, MG, LXXVII, col. 193 A; *Epistola XLIV*, MG, LXXVI I, col. 224 D; *Epistola XLVI*, MG, LXXVII, col. 245 A. Același lucru îl face și Sf. Ioan Damaschin în lucrarea de față, Cartea III. cap. XI.

trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător. Pentru aceea însăși ipostasa Cuvântului lui Dumnezeu s-a făcut ipostasa trupului, iar ipostasa Cuvântului, care era mai înainte simplă, a devenit compusă. Compusă din două firi desăvârșite, din Dumnezeire și omenire. Ea are atât însușirea caracteristică și determinantă a ființii dumnezeiești a Cuvântului lui Dumnezeu, potrivit căreia se deosebește de Tatăl și de Duhul, cât și însușirile caracteristice și determinante ale trupului, potrivit cărora se deosebește de mamă și de ceilalți oameni. Are apoi și însușirile firii dumnezeiești, potrivit cărora este unit cu Tatăl și cu Duhul, și însușirile firii omenești, potrivit cărora este unit cu Maica Sa și cu noi. Mai mult, se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica Sa și de noi, prin aceea că același este simultan și Dumnezeu și om. Căci știm că aceasta este însușirea cea mai specială a ipostasei lui Hristos.

Prin urmare mărturisim că El este unicul Fiu al lui Dumnezeu și după întrupare și același este și Fiul omului, un Hristos, un Domn, singurul Fiul Unul-Născut și Cuvântul lui Dumnezeu, Iisus Domnul nostru. Cinstim două nașteri ale Lui, una din Tatăl înainte de veci, mai presus de cauză, de rațiune, de timp și fire, și alta în vremurile din urmă, pentru noi, asemenea nouă și mai presus de noi. Pentru noi, pentru că este pentru mântuirea noastră. Asemenea nouă, pentru că s-a făcut om din femeie și la timpul firesc sorocit pentru naștere. Mai presus de noi, pentru că nu s-a născut din sămânță, ci din Duhul Sfânt și din Sfânta Fecioară Maria, mai presus de legea nașterii. Nu-l propovăduim numai Dumnezeu, lipsit de omenirea noastră, și nici numai om, lipsindu-l de Dumnezeire. Nu propovăduim două persoane deosebite, ci una și aceeași, și Dumnezeu și om în același timp, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit; în totul Dumnezeu și în totul om; același în totul Dumnezeu împreună cu trupul său și în totul om împreună cu Dumnezeirea Lui mai presus de Dumnezeire. Prin expresia „Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit“, arătăm deplinătatea și desăvârșirea firilor. Prin expresia „în totul Dumnezeu și în totul om“, arătăm unitatea și indivizibilitatea ipostasei.

Mărturisim o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul. Prin expresia „întrupată“ indicăm, împreună cu fericitul Chiril, ființa trupului Așadar, Cuvântul s-a întrupat și n-a pierdut imaterialitatea sa: în întregime s-a întrupat și în întregime este necircumscriș. În ce privește corpul se micșorează și se strânge; în ce privește Dumnezeirea este necircumscriș, pentru că trupul lui nu se compară cu Dumnezeirea Lui necircumscrișă.

Prin urmare Domnul nostru Iisus Hristos în totul este Dumnezeu desăvârșit, dar nu în întregime Dumnezeu, căci nu este numai Dumnezeu, ci și om; și în totul este om desăvârșit, dar nu în întregime om, căci nu este numai om, ci și Dumnezeu. Căci expresia „în întregime“ arată firea, iar „în totul“ arată ipostasa, după cum expresia „alta“ arată firea, iar expresia

„altul“ arată ipostasă.

Trebuie să se știe că chiar dacă spunem că firile Domnului pătrund unele în altele, totuși știm că întrepătrunderea provine din partea firii dumnezeiești. Căci aceasta străbate prin toate³⁰¹, după cum voiește, dar prin ea nu pătrunde nimic. Și ea împărtășește trupului din măririle sale, dar rămâne impasibilă și nu participă la patimile trupului. Căci dacă soarele, care ne împărtășește nouă din energiile lui, nu participă la cele ale noastre, cu cât mai mult Făcătorul și Domnul soarelui!

CAPITOLUL VIII

Către cei ce spun: firile Domnului se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă

Dacă va întreba cineva despre firile Domnului dacă se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă, vom spune că firile Domnului nu sunt nici un corp, nici o suprafață, nici o linie, nici timp, nici spațiu, ca să se reducă la o cantitate continuă. Căci acestea sunt lucrurile care se numără continuu.

Trebuie să se știe că numărul este pentru acelea ce se deosebesc și este cu neputință să se numere cele care nu se deosebesc întru nimic, întrucât se deosebesc întru atâta se și numără. Spre exemplu: Petru și Pavel, întrucât sunt uniți nu se numără, căci sunt uniți prin definiția ființei și nu pot să se numească două firi. Dar prin faptul că se deosebesc după ipostasă, se numesc două ipostase. Astfel numărul este pentru acelea care se deosebesc; și în modul în care se deosebesc cele ce se deosebesc, în același mod se și numără.

Așadar, firile Domnului sunt unite după ipostasă fără de amestecare, dar se împart fără să se despartă prin definiția și prin modul deosebirii. Prin modul în care sunt unite nu se numără, căci nu spunem că firile lui Hristos sunt două după ipostasă. Dar prin modul în care se împart, fără să se despartă, se numără, căci firile lui Hristos sunt două prin definiția și prin modul deosebirii. Deoarece prin faptul că sunt unite după ipostasă și au întrepătrunderea reciprocă, sunt unite fără amestecare, păstrându-și fiecare propria sa deosebire naturală. Prin urmare, pentru că firile se numără numai prin modul deosebirii se vor reduce la cantitatea întreruptă.

Unul este deci Hristos, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, căruia împreună cu Tatăl și cu Duhul ne închinăm printr-o singură închinăciune împreună cu preacuratul Lui trup, deoarece nu susținem că trupului Lui nu i se cuvine închinăciune. Trupul este adorat în singura ipostasă a Cuvântului,

³⁰¹ Ieremia XXIII, 24.

care s-a făcut ipostasa trupului. Prin aceasta nu ne închinăm făpturii, căci nu ne închinăm trupului Lui ca unui simplu trup, ci ca unuia unit cu Dumnezeu, pentru că cele două firi ale Lui se reduc la o singură persoană și la o singură ipostasă a lui Dumnezeu Cuvântul. Mă tem să ating cărbunele din pricina focului care este unit cu lemnul. Mă închin celor două firi ale lui Hristos din cauza Dumnezeirii unită cu trupul. Căci nu introduc a patra persoană în Treime — să nu fie! —, ci mărturisesc o singură persoană a lui Dumnezeu Cuvântul și a trupului Lui. Căci Treimea a rămas Treime și după întruparea Cuvântului³⁰².

CAPITOLUL IX

Răspuns la întrebarea: dacă există fire neipostatică

Chiar dacă nu există fire neipostatică sau ființă nepersonală — căci atât ființa cât și natura este considerată în ipostase și persoane — totuși nu este necesar ca firile unite unele cu altele după ipostasă să posede fiecare o ipostasă proprie. Aceasta pentru motivul că este cu puțință ca să se împreune într-o singură ipostasă, fără ca să fie neipostatice și fără ca să aibă fiecare o ipostasă deosebită, ci amândouă să aibă una și aceeași ipostasă. Astfel aceeași ipostasă a Cuvântului este ipostasa celor două firi, fără ca să îngăduie ca una din ele să fie neipostatică, fără ca să permită să aibă una față de alta ipostase deosebite și fără ca să fie uneori a acesteia, iar alteori a celeilalte, ci este totdeauna ipostasa amândurora în chip neîmpărțit și nedespărțit. Ipostasa nu este împărțită și despartită și nici nu dă o parte a ei uneia, iar altă parte alteia, ci toată acesteia și toată celeilalte, pentru că este neîmpărțită și completă. Trupul lui Dumnezeu Cuvântul nu există într-o ipostasă proprie, nici nu s-a făcut o altă ipostasă în afară de ipostasa lui Dumnezeu Cuvântul, ci există în aceea, își are mai degrabă ipostasa sa în ipostasa Cuvântului, și nu are o ipostasă care să existe prin sine însăși.

³⁰² După acest capitol se află în ediția Migne PG un text pe care nu l-am încorporat traducerii, deoarece reproduce, în idei și în cuvinte, textul capitolului IX. Pentru aceasta îl dau în notă. Dar ca să se vadă asemănarea dintre cele două texte, am subliniat textele identice.

Către cei care întreabă dacă cele două firi se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă.

„Firile Domnului nu sunt nici un corp, nici o suprafață, nici linie, nici spațiu, nici timp ca să se reducă la o cantitate continuă. Căci acestea sunt lucrurile care se numără continuu. Firile Domnului sunt unite după ipostasă fără amestecare și se împart fără să se despartă, prin definiția și modul deosebirii. Nu spunem că firile lui Hristos sunt două ipostase sau două după ipostasă. Dar prin modul prin care se împart fără să se despartă, se numără, căci sunt două firi prin definiția și modul deosebirii. Deoarece prin faptul că sunt unite după ipostasă și au întrepătrunderea reciprocă, sunt unite fără amestecare și nu primesc schimbarea uneia în alta, păstrându-și fiecare și după unire propria sa deosebire naturală. Ceea ce este creat a rămas creat, ceea ce este necreat a rămas necreat. Prin urmare, pentru că firile se numără numai prin modul deosebirii, se vor reduce la cantitatea întreruptă. Este cu neputință să se numere cele care nu se deosebesc întru nimic, întrucât se deosebesc întru atâta se și numără. Spre exemplu: Petru și Pavel, întrucât sunt uniți, nu se numără, căci sunt uniți prin definiția ființei și nici nu sunt, nici nu se numesc două firi. Dar prin faptul că se deosebesc după ipostasă se numesc două ipostase. încât deosebirea este cauza numărului“.

Pentru aceea nici nu este neipostatic și nici nu introduce o altă ipostasă în Treime.

CAPITOLUL X Despre Trisaghion

Ca o consecință a celor spuse mai sus, hotărâm că este o hulă adaosul pus la Trisaghion de Petru Gnafevs³⁰³ cel prost, pentru că sau introduce o a patra persoană și face deosebire între Fiul lui Dumnezeu, puterea enipostatică a Tatălui, și între cel răstignit, ca și cum ar fi altul decât „cel puternic“, sau învată că Sfânta Treime este pasibilă și că s-a răstignit împreună cu Fiul și Tatăl și Duhul Sfânt. Departe cu această vorbărie hulitoare și fără rost! Noi raportăm cuvintele „Sfinte Dumnezeule“ la Tatăl și prin aceasta nu dăm numai Lui numele Dumnezeirii, deoarece știm că este Dumnezeu și Fiul și Sfântul Duh. Cuvintele „Sfinte tare“ le raportăm la Fiul, dar nu lipsim pe Tatăl și pe Sfântul Duh de putere. Iar cuvintele „Sfinte fără de moarte“ le raportăm la Duhul Sfânt, fără ca să punem în afară de nemurire pe Tatăl și pe Fiul, ci raportăm în chip simplu și absolut toate numirile dumnezeiești la fiecare dintre ipostase, imitând pe dumnezeiescul apostol care zice: „Pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, în care sunt toate, și noi din El; și un singur Domn, Iisus Hristos, prin care sunt toate și noi prin El”³⁰⁴; și un singur Duh Sfânt în care sunt toate și noi în El. Nu numai el, dar și Grigore Teologul, care spune undeva așa: „Pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, din care sunt toate și un singur Domn, Iisus Hristos, prin care sunt toate și un singur Duh Sfânt în care sunt toate”³⁰⁵. Cuvintele „din care“, „prin care“ și „în care“ nu indică o deosebire de firi — căci dacă ar fi așa nu s-ar putea schimba prepozițiile sau ordinea numelor — ci ele caracterizează însușirile unei singure și neamestecate firi. Și aceasta este evident din aceea că se adună iarăși în una, dacă nu se citește superficial ceea ce se găsește la același apostol: „Din El și prin El și în El toate. A Lui este slava în vecii vecilor, Amin”³⁰⁶. Că Trisaghionul se raportează nu numai la Fiul, ci la Sfânta Treime este martor dumnezeiescul și sfințitul Atanasie³⁰⁷, Vasile³⁰⁸ și Grigore³⁰⁹ și tot

³⁰³ Petru Gnafevs (+ 488), monofizit, a fost în trei rânduri patriarh al Antiohiei: 469(470), 475(476) și 485 - 488. El s-a făcut celebru prin introducerea cuvintelor „care ai fost răstignit pentru noi“ în „Sfinte Dumnezeule“, înainte de: „miluiește-ne pe noi“. Odată introduse aceste cuvinte, urmează că imnul Trisaghion nu se raportează la Sf. Treime, ci numai la Hristos. Dar, îndeobște, Trisaghionul era raportat la Sf. Treime, așa că dacă se admitea adaosul lui Gnafevs, însemna că se introduce vechea erezie patripasiană.

³⁰⁴ Corinteni VIII, 6.

³⁰⁵ *Cuvântul 31, La sfințele Lumini*, MG, XXXVI, col. 348 AB.

³⁰⁶ Romani XI, 36.

³⁰⁷ *Epistolă despre sinoadele ținute în Italia la Rimini și în Seleuda Italiei*, MG, XXVI, col. 760 B.

³⁰⁸ *Cuvântul IV contra lui Eunomiu despre Sfântul Duh*, MG, XXIX, col. 661 A; *Epistola CCXXVI*, MG,

corul purtătorilor de Dumnezeu părinți. Căci sfinții Serafimi ne indică în chip precis prin repetarea cuvântului „sfânt“ de trei ori, pe cele trei ipostase ale Dumnezeirii supraființiale. Prin o singură Domnie, ei indică o singură ființă și împărăție a Treimii teahice. Căci zice Grigore Teologul: „Astfel Sfintele Sfintelor, care sunt acoperite de Serafimi și sunt slăvite de trei ori prin cuvântul «sfânt», se unesc într-o singură Domnie și Dumnezeire”³¹⁰. Același lucru l-a gândit într-un mod foarte frumos și foarte înalt unul din cei dinaintea noastră.

Cei care au compus Istoria Bisericească spun că în timp ce poporul din Constantinopole făcea litanii pentru înlăturarea unei urgii trimise de Dumnezeu, petrecută în timpul arhiepiscopului Proclu³¹¹, s-a întâmplat să fie răpit un copil din norod și a fost învățat în chip tainic imnul Trisaghion prin învățătură îngerească astfel: „Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi“. Și întorcându-se iarăși copilul a vestit învățătura tainică; și tot norodul a cântat imnul și astfel s-a curmaturgia. Iar în sfântul, marele și ecumenicul al patrulea sinod, adică la Calcedon, s-a predat ca acest imn Trisaghion să se cânte așa. Și astfel se găsește în actele acestui sfânt sinod³¹². Ar fi într-adevăr de râs și de batjocură ca această cântare întreit sfântă, pe care am învățat-o în chip tainic prin îngeri, care a fost crezută din cauză că a încetat nenorocirea, care a fost ratificată și întărită de sinodul atâtor sfinți părinți și care a fost mai întâi cântată de Serafimi, ca să se arate Dumnezeirea în trei ipostase, să se calce în picioare și să se îndrepte așa-zicând de părerea nejudecată a lui Gnafevs, ca și cum el ar fi mai presus de Serafimi. Dar ce obrăznicie, ca să nu zic nebunie! Noi, însă, așa spunem chiar dacă ar crăpa demonii: „Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi“.

CAPITOLUL XI

Despre firea considerată în specie și în individ. Despre deosebire, unire și întrupare. Cum trebuie înțeleasă expresia: „O singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul“

Firea se înțelege sau abstract — căci nu există prin sine însăși — sau comun în toate ipostasele de aceeași specie, unindu-le, și se numește fire considerată în specie, sau integral prin adăugarea accidentelor, așa cum există într-o ipostasă, și se numește fire considerată în individ; ea este

XXXII, col. 848 C.

³⁰⁹ *Cuvântul XXXVI, La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, MG, XXXVI, col. 320 BC.

³¹⁰ *Cuvântul XXXVI, La Teofanie, adică la Nașterea Domnului*, MG, XXXVI, col. 320 BC.

³¹¹ Proclu a fost patriarh al Constantinopolei între 437 și c. 446. Să se vadă și D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 62.

³¹² Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Paris - Leipzig, VI, col. 936 C.

aceeași cu cea considerată în specie. Dumnezeu Cuvântul întrupat nu a luat nici o fire care se înțelege în chip abstract — căci aceasta nu este întrupare, ci înșelăciune și aparență de întrupare — și nici pe cea considerată în specie — căci n-a luat toate ipostasele — ci a luat pe cea considerată în individ, care este aceeași cu cea considerată în specie — căci a luat pârga frământăturii noastre. Aceasta n-a existat prin sine însăși și n-a fost mai înainte individ ca să fi fost luată ca atare de El, ci a fost o fire care a existat în ipostasa Lui. Căci însăși ipostasa lui Dumnezeu Cuvântul s-a făcut ipostasa trupului, și, potrivit acesteia, „Cuvântul s-a făcut trup”³¹³, fără să se schimbe Cuvântul, trupul s-a făcut Cuvânt fără să se modifice trupul, iar Dumnezeu s-a făcut om. Cuvântul este Dumnezeu și omul este Dumnezeu, din pricina unirii ipostatice. Prin urmare, este același lucru a spune firea Cuvântului și firea considerată în individ. Căci prin aceasta nu se indică în sens propriu și exclusiv nici individul, adică ipostasa, nici comunul ipostaselor, ci firea comună considerată și studiată în una din ipostase.

Altceva este unirea și altceva este întruparea. Unirea indică numai legătura; ea nu indică și cu cine s-a făcut legătura, întruparea, însă, este același lucru cu a spune înomenire, și indică unirea cu trupul, adică cu omul, după cum și înroșirea fierului indică unirea cu focul. Însuși fericitul Chiril în scrisoarea a doua către Suchensos, interpretând cuvintele „o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul”, spune astfel: „Dacă atunci când am spus o singură fire a Cuvântului, am fi tăcut fără să adăugăm «întrupată», ci am fi exclus întruparea, poate că ar fi avut o oarecare crezare cuvântul lor, când prefăcându-se întreabă: Dacă «în întregime» este o fire, unde este «desăvârșirea în omenire»? Sau: cum există ființa cea asemenea nouă? Dar pentru că prin expresia «întrupată» s-a introdus desăvârșirea în omenire și indicarea ființei noastre, să înceteze de a se sprijini pe un toiag de trestie”³¹⁴, în acest text Sfântul Chiril a pus firea Cuvântului în loc de fire. Dacă ar fi luat firea în locul ipostasei, ar fi fost firesc să spună același lucru și fără cuvântul „întrupat”, căci nu greșim dacă spunem în chip absolut o singură ipostasă a lui Dumnezeu Cuvântul. De asemenea și Leontie Bizantinul³¹⁵ a înțeles expresia raportând-o la fire și nu la ipostasă. Dar în apologia celui de al doilea anatematism îndreptat către reproșurile lui Teodoreit³¹⁶, astfel zice fericitul Chiril: „Firea Cuvântului,

³¹³ Ioan I, 14.

³¹⁴ *Epistola XLVI*, Migne PG, LXXVI, col. 244 A.

³¹⁵ Leontie Bizantinul (+ 542) este cel mai subtil teolog al epocii lui Iustinian. Lui i se datorește crearea teoriei „enipostasierii” pe care o aplică hristologiei și de care se folosește foarte mult Sf. Ioan Damaschin. El a înțeles cel mai bine acordul care există între formulele efesene și calcedoniene și s-a silit să „arate acest acord și mai cu seamă să convingă pe monofiziți că pot fi calcedonieni fără să fie nestorienii”. Despre raportul lui Leontie cu călugării sciți să se vadă: Pr. V. Sibiescu, *Călugării sciți*, Sibiu, 1936.

³¹⁶ Teodoret (+ c. 460), episcopul Cirului, a fost figura cea mai reprezentativă a școlii din Antonia. Despre Teodoret să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 9, p. 129-130.

adică ipostasa, care este însuși Cuvântul”³¹⁷, Astfel expresia firea Cuvântului nu indică nici numai ipostasa și nici comunul ipostaselor, ci firea comună considerată integral în ipostasa Cuvântului.

S-a spus deci că firea Cuvântului s-a întrupat, adică s-a unit cu trupul. Până acum însă n-am auzit că firea Cuvântului a suferit în trup, ci am fost învățați că Hristos a suferit în trup. Pentru aceea expresia „firea Cuvântului“ nu indică ipostasa. Rămâne deci să spunem că a fi întrupat înseamnă a fi unit cu trupul, iar a se face Cuvântul trup înseamnă că însăși ipostasa Cuvântului a devenit în chip neschimbat ipostasa trupului. S-a spus de asemenea, că Dumnezeu s-a făcut om și că omul s-a făcut Dumnezeu — căci Cuvântul fiind Dumnezeu s-a făcut fără schimbare om. N-am auzit deloc că Dumnezeirea s-a făcut om, sau s-a întrupat sau s-a înomenit. Am fost învățați, însă, că Dumnezeirea s-a unit cu omenirea în una din ipostasele ei. S-a spus, de asemenea, că Dumnezeu capătă formă sau ființă străină, adică a noastră. Căci numele „Dumnezeu“ se dă fiecăreia dintre ipostase, dar numele „Dumnezeire“ nu putem să-l dăm ipostaselor. Căci n-am auzit că Dumnezeire este numai Tatăl sau numai Fiul sau numai Sfântul Duh. Cuvântul Dumnezeire indică firea, iar cuvântul Tată indică ipostasa, după cum și omenirea indică firea, iar Petru indică ipostasa. Cuvântul „Dumnezeu“ indică și comunul firii, dar se dă prin derivație și fiecăreia din ipostase, în același fel și cu cuvântul „om“. Dumnezeu este cel care are fire dumnezeiască, iar om cel care are fire omenească.

Pe lângă acestea toate, trebuie să se știe că Tatăl și Duhul Sfânt sub nici un motiv nu au participat la întruparea Cuvântului decât numai prin minuni, bunăvoință și voie.

CAPITOLUL XII

Sfânta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu. Contra nestorienilor

Propovăduim că Sfânta Fecioară este în sensul propriu și real Născătoare de Dumnezeu. Prin faptul că cel născut din ea este Dumnezeu adevărat, este adevărată Născătoare de Dumnezeu aceea care a născut pe Dumnezeul adevărat, întrupat din ea. Spunem că Dumnezeu s-a născut din ea, nu în sensul că Dumnezeirea Cuvântului a luat din ea începutul existenței, ci în sensul că însuși Cuvântul lui Dumnezeu, cel născut înainte de veci, în afară de timp, din Tatăl, care există fără de început și veșnic împreună cu Tatăl și cu Duhul, în zilele cele mai de pe urmă, pentru mântuirea noastră, s-a sălășluit în pântecul ei, s-a întrupat și s-a născut din ea fără să se schimbe.

Sfânta Fecioară n-a născut simplul om, ci un Dumnezeu adevărat: și

³¹⁷ *Către cei care îndrăznesc să apere învățătura lui Nestorie spunând că este justă. Contra lui Teodoret, Migne PG, LXXVI, col. 401 A.*

nu un Dumnezeu simplu, ci un Dumnezeu întrupat. Cuvântul nu și-a pogorât din cer corpul, care să fi trecut prin ea ca printr-un tub, ci a luat din ea un trup de o ființă cu noi pe care l-a ipostasiat în El însuși. Căci dacă și-ar fi adus corpul din cer și n-ar fi luat firea noastră, la ce mai folosește înomenirea? Înomenirea lui Dumnezeu Cuvântul pentru aceasta s-a făcut ca însăși firea, care a păcătuit, care a căzut și care s-a corupt, să învingă pe tiranul, care a înșelat-o și astfel să se elibereze de stricăciune, după cum spune dumnezeiescul apostol: „Pentru că prin om moartea, tot prin om învierea morților”³¹⁸. Dacă prima este adevărată, este adevărată și a doua.

Dar dacă spune: „Primul Adam, din pământ, pământesc, al doilea Adam, Domnul din cer”³¹⁹, nu afirmă că este din cer corpul lui, ci evident că nu este simplu om. Căci iată l-a numit și Adam și Domn, indicând pe amândoi. Cuvântul „Adam” se tâlmăcește: făcut din pământ; și este neîndoielnic că firea omului este făcută din pământ, pentru că a fost plăsmuită din pământ. Cuvântul „Domn”, însă, arată ființa dumnezeiască.

Și iarăși spune apostolul: „A trimis Dumnezeu pe Fiul Său Unul-Născut, care s-a făcut din femeie”³²⁰. N-a spus „prin femeie”, ci „din femeie”. A arătat așadar dumnezeiescul apostol că însuși Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu și Dumnezeu este cel făcut om din Fecioară și că însuși cel născut din Fecioară este Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu. Căci s-a născut în chip corporal, întrucât s-a făcut om. N-a locuit într-un om mai dinainte făcut, ca în profeți, ci însuși s-a făcut om în chip substanțial și real, adică în ipostasa Lui există un trup însuflețit cu suflet rațional și gânditor și El însuși s-a făcut ipostasa trupului. Aceasta înseamnă cuvintele: „s-a făcut din femeie”. Căci cum ar fi fost sub lege însuși Cuvântul lui Dumnezeu, dacă n-ar fi fost om deoființă cu noi?

Pentru aceea pe bună dreptate și cu adevărat numim Născătoare de Dumnezeu pe Sfânta Maria. Acest nume constituie toată taina întrupării. Iar dacă aceea care a născut este Născătoare de Dumnezeu, negreșit și cel născut din ea este Dumnezeu și, negreșit, este și om. Căci cum s-ar fi născut din femeie Dumnezeu, care are existența înainte de veci, dacă nu s-ar fi făcut om? Este evident că Fiul omului este om. Iar dacă cel născut din femeie este Dumnezeu, este evident că este unul și același atât cel născut din Dumnezeu Tatăl, potrivit ființei dumnezeiești și fără de început, cât și cel care în vremurile din urmă s-a născut din Fecioară, potrivit ființei care are început și cade sub timp, adică ființei omenești. Acest fapt indică o singură ipostasă, două firi și două nașteri ale Domnului nostru Iisus Hristos. Nu numim deloc pe Sfânta Fecioară Născătoare de Hristos. Această denumire a născocit-o spurcatul, pângăritul Nestorie, cel cu cuget iudeu,

³¹⁸ I Corinteni XV, 21.

³¹⁹ I Corinteni XV, 47.

³²⁰ Galateni IV, 4.

vasul necurăției, pentru a desființa termenul: „Născătoare de Dumnezeu“, ca supărător și spre a necinsti pe singura care cu adevărat este mai cinstită decât toată zidirea, pe Născătoarea de Dumnezeu, chiar dacă ar crăpa el împreună cu Satan, tatăl său. Hristos (= *uns*) este și David regele și Aaron arhiereul, căci demnitatea de împărat și preoția se ungeau. Poate să se numească de asemenea Hristos orice om purtător de Dumnezeu; acesta, însă, nu este Dumnezeu prin fire. Astfel urgisitul de Dumnezeu Nestorie s-a semețit să numească purtător de Dumnezeu pe cel născut din Fecioară. Departe de noi de a-l numi sau de a gândi că este purtător de Dumnezeu! Nu, ci îl numim Dumnezeu întrupat. Căci însuși Cuvântul s-a făcut trup, a fost conceput din Fecioară, s-a născut Dumnezeu împreună cu natura pe care a luat-o și care a fost îndumnezeită de El în același timp în care a fost adusă la existență, în așa fel încât cele trei: luarea naturii noastre, existența și îndumnezeirea ei de Cuvânt s-au întâmplat simultan. Și în chipul acesta Sfânta Fecioară se înțelege și se numește Născătoare de Dumnezeu și nu numai din pricina firii Cuvântului, ci și din pricina îndumnezeirii firii omenești. Zămislirea și existența acestora, adică zămislirea Cuvântului și existența trupului în însuși Cuvântul, au avut loc într-un chip minunat în același timp. Însăși Maica lui Dumnezeu a dat în chip minunat Făcătorului să se plăsmuiască, iar lui Dumnezeu și făcătorului universului să se facă om, îndumnezeind ceea ce a luat; unirea a păstrat cele unite așa cum ele au și fost unite, anume nu numai firea dumnezeiască, dar și firească omenească a lui Hristos, cea mai presus de noi și cea asemenea nouă. Nu s-a făcut mai întâi om, și mai pe urmă Dumnezeu, ci totdeauna, din primul moment al existenței, a existat în amândouă chipurile, pentru că de la începutul zămislirii a avut existența în însuși Cuvântul. Este omenesc, deci, potrivit firii omenești; și este a lui Dumnezeu și dumnezeiesc într-un chip supranatural. Mai mult, a avut și însușirile unui corp însuflețit, căci Cuvântul le-a primit pe acestea în virtutea întrupării. Acestea, potrivit ordinii activității naturale, sunt cu adevărat naturale.

CAPITOLUL XIII Despre însușirile celor două firi

Mărturisind că același Iisus Hristos, Domnul nostru, este Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, spunem că același le are pe toate câte le are Tatăl, afară de nenaștere și le are pe toate câte le are Adam cel dintâi, afară de păcat numai, adică: corp și suflet rațional și cugetător. Potrivit celor două firi, el are double însușirile naturale ale celor două firi: două voințe naturale, cea dumnezeiască și cea omenească; două activități naturale, cea dumnezeiască și cea omenească; doi liberi arbitri naturali, cel dumnezeiesc și cel omenesc; și înțelepciune și cunoștință atât dumnezeiască cât și

omeneasca. Căci, fiind deoființă cu Dumnezeu și cu Tatăl, voiește și lucrează liber ca Dumnezeu; dar fiind deoființă și cu noi, același voiește și lucrează liber ca om. Ale Lui sunt minunile, ale Lui sunt și patimile.

CAPITOLUL XIV

Despre voințele și libertățile voințelor Domnului nostru Iisus Hristos

Așadar, pentru că Hristos are două firi, spunem că are două voințe naturale și două activități naturale. Dar pentru că este o singură ipostasă a celor două firi ale lui, spunem că este unul și același cel care voiește și cel care lucrează în chip natural potrivit celor două firi, din care, în care și care este Hristos, Dumnezeul nostru. El nu voiește și nu lucrează în chip despărțit, ci unit, căci voiește și lucrează în fiecare din cele două forme cu participarea celeilalte. Căci cele care au aceeași ființă au aceeași voință și activitate; dar cele care au ființa deosebită, acelea au și voința și activitatea deosebită. Și contrariul: cele care au aceeași voință și activitate, acelea au aceeași ființă; iar cele care au voința și activitatea deosebită, acelea au și ființa deosebită.

Pentru aceea cu privire la Tatăl și la Fiul și la Sfântul Duh deducem identitatea firii din identitatea activității și a voinței; iar cu privire la dumnezeiasca întrupare, deducem deosebirea firilor din deosebirea activităților și voințelor. Cunoscând deosebirea firilor, mărturisim o dată cu aceasta și deosebirea voințelor și a activităților. Căci după cum numărul firilor — înțeles și rostit în chip cucernic — ale aceluiași și ale unui singur Hristos nu împarte pe unul Hristos, ci indică deosebirea firilor păstrată și în unire, tot astfel și numărul voințelor și activităților legate în chip substanțial de firile Lui — căci cu amândouă firile Lui voia și lucra mântuirea noastră — nu introduce împărțire — să nu fie! — ci arată atât numai păstrarea și conservarea lor chiar în unire. Căci afirmăm că voințele și activitățile sunt însușiri firești și nu ipostatice. Aceasta este puterea volițională și activă, potrivit căreia voiește și lucrează, atât pe cele pe care le voiește cât și pe cele pe care le lucrează. Dacă am admite că acestea sunt însușiri ipostatice, atunci am fi siliți să spunem că cele trei ipostase ale Sfintei Treimi sunt cu voințe și activități deosebite.

Căci trebuie să se știe că nu este același lucru a voi și a voi într-un fel oarecare (το πως θελνει). A voi este o însușire a firii ca și a vedea, căci o au toți oamenii. Dar a voi într-un fel oarecare nu este o însușire a firii, ci a felului nostru de a gândi, după cum și a vedea într-un fel oarecare, bine sau rău, căci nu toți oamenii voiesc la fel și nici nu văd la fel. Același lucru îl vom admite și despre activități. Căci a voi într-un fel oarecare, a vedea într-un fel oarecare sau a lucra într-un fel oarecare este modul întrebuințării

voinței, vederii și activității și sunt proprii numai aceluia care face uz de ele și îl deosebește de ceilalți în virtutea așa-numitei deosebiri comune.

A voi în mod simplu se numește voire (θελησις) sau putere volițională, care este o dorință rațională și o voință firească. Dar a voi într-un fel oarecare, adică ceea ce este supus voinței, se numește lucru voit (θελητον) și voință gnostică (θελημα γνωμηκον). Iar volițional (θελητικον) este cel care are facultatea de a voi, spre exemplu: firea dumnezeiască, ca și firea omenească, este volițională. Cel care voiește (θελων) este acela care face uz de voire, adică ipostasa, spre exemplu: Petru.

Așadar, pentru că unul este Hristos și una este ipostasa Lui, unul și același este cel care voiește în chip dumnezeiesc și omenesc. Dar deoarece are două firi voliționale, pentru că sunt raționale, — căci tot ceea ce este rațional este și volițional și liber — vom spune despre El că are două voinți, adică două voințe naturale. Același este volițional potrivit celor două firi ale Lui. El a luat puterea volițională care există în chip firesc în noi. Și pentru că unul este Hristos și același care voiește potrivit fiecăreia din cele două firi vom spune despre El că are același lucru voit, nu în sensul că voia numai pe acelea, pe care în chip firesc le-a voit ca Dumnezeu — căci nu este o însușire a Dumnezeirii a voi să mănânci sau să bei sau altele asemenea — ci că El voia pe acelea care ajută la menținerea firii omenești, și aceasta nu în virtutea unei împotriviri de păreri, ci în virtutea însușirii firilor. Căci atunci le voia pe acestea în chip firesc, când voința Lui dumnezeiască le voia și îngăduia trupului să sufere și să facă cele ale sale.

Voirea se află în chip firesc în om; și acest lucru este evident din următoarea argumentare. Dacă facem abstracție de viața dumnezeiască, trei sunt felurile vieții: vegetativă, senzitivă și gânditoare. Însușirea distinctă a vieții vegetative este puterea de nutriție, de creștere și de naștere; a vieții senzitive, mișcarea impulsivă, iar a vieții raționale și gânditoare liberul arbitru. Așadar, dacă în chip firesc se află în viața vegetativă puterea de nutriție, iar în viața senzitivă mișcarea impulsivă, urmează că în chip natural se află în viața rațională și gânditoare liberul arbitru. Liberul arbitru nu este nimic altceva decât voirea. Prin urmare, dacă Cuvântul s-a făcut trup însuflețit, gânditor și liber, s-a făcut și volițional.

Mai mult: noi n-avem nevoie să învățăm cele naturale. Nimeni nu învață să gândească, să trăiască, să flămânzească, să înseteze sau să doarmă. Și nici nu învățăm să voim. Prin urmare a voi este ceva natural.

Și iarăși: în ființele lipsite de rațiune conduce firea; în om, însă, este condusă firea, pentru că omul se mișcă în chip liber potrivit voinței; prin urmare omul este prin fire volițional.

Și iarăși: omul a fost făcut după chipul fericitei și supraființialei Dumnezeiri; firea dumnezeiască, însă, este prin natură și liberă și

volițională; prin urmare omul, fiind o icoană a ei, este prin natură și liber și volițional. Căci părinții au definit liberul arbitru voință.

Mai mult: în toți oamenii există voința și nu la unii există, iar la alții nu există; dar ceea ce se observă în chip obștesc la toți caracterizează firea care este în indivizii de sub ea; prin urmare, omul este prin natură volițional.

Și iarăși: nu se poate spune despre fire că este mai mult sau mai puțin decât este ea; de asemenea, voința există în toți și nu în unii mai mult, iar în alții mai puțin; prin urmare, omul este prin fire volițional. Și acum dacă omul este prin fire volițional, urmează că și Domnul este prin fire volițional, nu numai ca Dumnezeu, dar și pentru că a fost om. După cum a luat firea noastră, tot astfel a luat, prin fire, și voința noastră. Și pentru acest motiv părinții au spus că El și-a format în El însuși voința noastră.

Dacă voința nu este ceva care ține de natură, va fi sau ipostatică sau contra naturii. Dar dacă este ipostatică, Fiul va avea altă voință decât Tatăl, căci ipostaticul este caracterul ipostasei numai. Dar dacă este contra naturii, voința va fi o distrugere a naturii, căci cele contra naturii distrug pe cele potrivit naturii.

Dumnezeu și Tatăl tuturoră voiește sau ca Tată sau ca Dumnezeu. Dar dacă voiește ca Tată, voința Lui va fi alta decât voința Fiului, căci Fiul nu este Tatăl. Dar dacă voiește ca Dumnezeu, și este Dumnezeu și Fiul și este Dumnezeu și Sfântul Duh, urmează că voința este a firii, adică firească.

Încă: dacă, după cum spun părinții, cele care au o singură voință, acelea au și o singură ființă, urmează că una singură este voința Dumnezeirii lui Hristos și una singură a omenirii lui. Prin urmare, una și aceeași va fi ființa acestora.

Și iarăși: dacă, după cum spun părinții, deosebirea firii nu se distinge într-o singură voință, este necesar ca sau să nu vorbească de o deosebire naturală în Hristos cei care vorbesc de o singură voință, sau să nu vorbească de o voință cei cari vorbesc de o deosebire naturală.

Și iarăși: dacă, după cum spune dumnezeiasca Evanghelie, că „venind Domnul în părțile Tirului și ale Sidonului și intrând într-o casă a voit să nu știe nimeni de El, dar n-a putut să se ascundă”³²¹; dacă voința Lui dumnezeiasca este atotputernică și dacă voind să se ascundă n-a putut, urmează că voind ca om n-a putut, deci era volițional și ca om.

Și iarăși: „Venind la locul Căpățâniei, a zis: Mi-i sete. Și i-au dat Lui vin amestecat cu fiere. Și gustând n-a voit să bea”³²². Dacă a însetat ca Dumnezeu și gustând n-a voit să bea, urmează că are afecte și ca Dumnezeu, căci este afect atât setea cât și gustarea. Dar dacă n-a însetat ca

³²¹ Marcu VII, 24.

³²² Matei XVII, 34; Ioan XIX, 28-30.

Dumnezeu, negreșit a înșetă ca om și prin urmare a fost volițional și ca om.

Fericitul Pavel apostolul zice: „S-a făcut ascultător până la moarte, și la moarte pe cruce”³²³. Ascultarea este supunerea unei voințe care există, nu a unei voințe care nu există³²⁴. Căci nu vom spune că ființa lipsită de rațiune este ascultătoare sau neascultătoare. Domnul s-a făcut ascultător Tatălui, nu pentru că a fost Dumnezeu, ci pentru că a fost om. Ca Dumnezeu nu era nici ascultător, nici neascultător, deoarece a fi ascultător, și neascultător, după cum a spus purtătorul de Dumnezeu Grigore, aparține celor care sunt supuse³²⁵. Prin urmare, Hristos a fost volițional și ca om.

Când spunem voință naturală nu afirmăm că aceasta este constrângătoare, ci liberă; căci dacă este rațională, este negreșit și liberă. Nu numai firea dumnezeiască și nezidită nu are nimic constrângător, dar nici firea cugetătoare și creată. Lucrul acesta este evident. Dumnezeu, fiind prin fire bun, prin fire creator și prin fire Dumnezeu, nu este prin constrângere acestea. Căci cine este acela care să-l constrângă?

Trebuie să se știe că liberul arbitru se vorbește în sens omonim, dar în alt fel cu privire la Dumnezeu, în alt fel cu privire la îngeri și în alt fel cu privire la oameni. Cu privire la Dumnezeu în chip supraființial. Cu privire la îngeri în așa fel că la ei executarea merge împreună cu dispoziția spre acțiune, fără ca să se scurgă vreun timp între dispoziție și executare. Având în chip firesc liberul arbitru, fac uz de el neîmpiedicat, căci nu au nici o împotrivire din partea trupului și nici nu au pe cineva care să-i ispitească. Dar cu privire la oameni în așa fel că la ei dispoziția este concepută în timp înaintea execuției. Omul este liber și are în chip firesc liberul arbitru; el are însă și ispita diavolului și mișcarea corpului. Așadar prin ispită și prin greutatea corpului execuția este posterioară dispoziției.

Dacă Adam a ascultat pentru că a voit și dacă a mâncat pentru că a voit, urmează că în noi voința a pățimit pentru prima oară. Iar dacă voința a pățimit pentru prima oară și Cuvântul întrupat n-a luat-o pe aceasta împreună cu firea, urmează că nu ne-am făcut în afară de păcat.

Mai mult: dacă facultatea liberului arbitru al firii omenești este opera Cuvântului, dar Cuvântul n-a luat-o pe aceasta, urmează că sau cunoaște că nu este bună creația Sa, sau ne invidiază dacă ne vindecă această facultate; prin aceasta pe noi ne lipsește de o vindecare completă, iar pe El se arată ca fiind stăpânit de patimă, căci nu vrea sau nu poate să ne mântuiască desăvârșit.

Este cu neputință să spunem ceva compus din două voințe, după cum spunem o ipostasă compusă din două firi. Mai întâi, pentru că sunt

³²³ Filipeni II, 8.

³²⁴ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția din Verona, 1531, f. 79v.

³²⁵ *Cuvântul al patrula teologic, despre Fiul*, Migne PG, XXXVI, col., 109 C.

compuse numai cele care există într-o ipostasă și nu acelea care se găsesc sub o altă noțiune și nu sub a sa proprie. Al doilea, pentru că dacă vom spune că pot forma ceva compus voințele și activitățile, vom fi siliți să spunem că pot forma ceva compus și celelalte însușiri firești, anume însușirea de a fi nezidit și zidit, nevăzut și văzut și altele ca acestea. Cum se va numi voința compusă din voințe? Căci este cu neputință ca ceea ce s-a compus să fie numit cu numele acelora din care a fost compus. Pentru că atunci vom numi fire și nu ipostasă ceea ce a fost compus din firi. Mai mult: dacă vom spune că Hristos are o voință compusă, îl despărțim de Tatăl prin voință, căci voința Tatălui nu este compusă. Prin urmare, rămâne să spunem că numai ipostasa lui Hristos este compusă și comună; și după cum este o ipostasă compusă și comună a firilor tot astfel este și a însușirilor sale firești.

Este cu neputință să vorbim de opinie (γνώμη) și de preferință (προαίρεσις) cu privire la Domnul, dacă ar fi să vorbim în sensul propriu al cuvântului. Căci opinia este o dispoziție pentru ceea ce a fost judecat, după cercetare și deliberare, adică sfat și judecată, asupra lucrului pe care nu-l cunoaștem. După părere urmează preferința, care alege și preferă pe unul în locul altuia. Domnul, însă, pentru că n-a fost simplu om, ci și Dumnezeu, și pentru că știa toate nu avea nevoie de gândire, de cercetare, de deliberare și de judecată; El, în chip firesc, era atras spre bine și se îndepărta de rău. Astfel spune și proorocul Isaia că „înainte de a cunoaște copilul să aleagă pe cele rele, va alege binele; pentru că înainte de a cunoaște copilul binele sau răul, va lepăda răul ca să aleagă binele”³²⁶. Cuvântul „înainte” arată că El nu cercetează și deliberează în felul nostru, ci fiind Dumnezeu și subzistând în chip dumnezeiesc în trup, adică unit cu trupul după ipostasă, avea binele prin fire, pentru că era Dumnezeu și pentru că știa toate. Virtuțile sunt naturale și există în toți în chip natural și deopotrivă, chiar dacă nu toți fac deopotrivă cele ale firii. Căci prin călcarea poruncii ne-am abătut de la cele conforme naturii la cele contra naturii. Domnul, însă, ne-a adus de la cele contra naturii la cele conforme naturii. Aceasta înseamnă cuvintele „după chip și după asemănare”³²⁷. Iar asceza și ostenele acesteia n-au fost născocite pentru a dobândi virtutea, adusă din afară, ci pentru a da la o parte viciul străin și contra firii, după cum și rugina nu este ceva firesc, ci ceva care se depune din pricina neglijenței; prin muncă, însă, o îndepărtăm și dăm la iveală strălucirea naturală a fierului.

Trebuie să se știe că termenul opinie (γνώμη) are multe sensuri și multe însemnări. Uneori înseamnă îndemn, după cum zice dumnezeiescul apostol:

³²⁶ Isaia VII, 15.

³²⁷ Facerea I, 26.

„Despre fecioare nu am poruncă de la Domnul, ci îndemn vă dau”³²⁸. Alteori înseamnă sfat, ca atunci când spune profetul David: „Asupra poporului tău sfat au urzit”³²⁹. Alteori înseamnă hotărâre, ca atunci când Daniil spune: „Pentru cine a ieșit această hotărâre fără de rușine?”³³⁰. Alteori se ia în loc de credință, de părere sau de cugetare și, ca să spun pe scurt, cuvântul opinie (γνώμη) se ia în 28 de sensuri.

CAPITOLUL XV

Despre activitățile care sunt în Domnul nostru Iisus Hristos

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos spunem că are și două activități. Ca Dumnezeu și deoființă cu Tatăl a avut activitate dumnezeiască, iar ca om și deoființă cu noi a avut activitatea firii omenești. Trebuie să se știe că altceva este activitatea (ενεργεία), altceva activ (ενεργητικό), altceva actul (ενεργημα), și altceva cel care activează (ο ενεργων). Activitatea este mișcarea eficace și substanțială a firii; activă este natura de unde provine activitatea; actul este îndeplinirea activității; cel care activează este cel care face uz de activitate, adică ipostasa. Activitatea se numește însă și act, iar actul și activitate, după cum și creatura se numește creație, căci zicem astfel: „toată creația“, indicând creaturile.

Trebuie să se știe că activitatea este o mișcare și ea mai degrabă lucrează sub o cauză externă decât lucrează în mod activ, după cum zice Grigore Teologul în cuvântarea despre Sf. Duh: „Dacă există o activitate, atunci este evident că va lucra sub o cauză externă și nu va lucra din proprie inițiativă, și va înceta imediat după ce va fi lucrat sub impulsul altuia”³³¹.

Trebuie să se știe că însăși viața este o activitate și este prima activitate a viețuitoarei. Activitate este și toată alcătuirea viețuitoarei: puterea de nutriție, de creștere, adică vegetală³³², mișcarea impulsivă, adică senzitivă, facultatea gândirii și a liberului arbitru. Activitatea este îndeplinirea puterii. Dacă toate acestea se văd la Hristos, vom spune deci despre El că are și activitate omenească.

Se numește activitate și primul gând care se naște în noi; el este o activitate simplă și fără relație prin aceea că mintea dă la iveală, prin sine însăși, în chip tainic, propriile ei gânduri, fără de care nu s-ar putea numi pe bună dreptate minte. Se numește iarăși activitate și exteriorizarea și răspândirea

³²⁸ I Corinteni VII, 25.

³²⁹ Psalmi LXXXII, 4.

³³⁰ Daniil II, 15.

³³¹ *Cuvântul XXXI, al cincilea teologic, despre Sfântul Duh*, Migne PG, XXXVI, col.140 A.

³³² Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 82r.

celor gândite prin exprimarea cuvântului. Această activitate, însă, nu este fără relație și simplă, ci ea se găsește într-o relație, pentru că este alcătuită din gândire și cuvânt. Activitate este și însăși relația ce există între săvârșitor și lucrul săvârșit. Se numește activitate și însăși îndeplinirea activității. Prima activitate este o activitate a sufletului numai; a doua este a sufletului care face uz de corp; a treia a corpului însuflețit cu minte; a patra, îndeplinirea. Mintea vede mai dinainte ceea ce are să se întâmple și lucrează prin corp potrivit acestei vederi. Așadar sufletul este cel care conduce; el se folosește de corp ca de un instrument, conducându-l și dirijându-l. Activitatea corpului este alta: ea este condusă și pusă în mișcare de suflet, îndeplinirea aparține și trupului și sufletului; trupului aparține atingerea, ținerea în mâini și cuprinderea a ceea ce se lucrează; sufletului îi aparține forma și înfățișarea a ceea ce se face. Tot astfel și despre Domnul nostru Iisus Hristos, puterea facerii de minuni a fost activitatea Dumnezeirii lui; dar lucrarea cu mâinile, a voi, a spune: „vreau, curățește-te”³³³ a fost activitatea omeneirii Lui. Îndeplinirea aparține pe de o parte firii omenești, cum este ruperea pâinilor³³⁴, auzirea leprosului și rostirea cuvântului „vreau”³³⁵, iar pe de altă parte a celei dumnezeiești cum este înmulțirea pâinilor³³⁶ și curățirea leprosului³³⁷. Prin amândouă, prin activitatea sufletului și a corpului, a arătat unica, aceeași, asemenea și întocmai activitate dumnezeiască a Lui. Căci după cum cunoaștem că firile sunt unite și că au întrepătrunderea una în alta și nu tăgăduim deosebirea acestora, ci le numărăm și cunoaștem că sunt nedespărțite, tot astfel cunoaștem și unirea voințelor și a activităților, cunoaștem și deosebirea și le numărăm, dar nu introducem despărțire. Căci în chipul în care s-a îndumnezeit trupul și n-a suferit schimbarea firii, în același chip și voința și activitatea Lui s-au îndumnezeit, dar nu ies din propriile lor granițe. Căci unul este cel care este și aceasta și aceea, și în chipul acesta și în chipul acela, adică cel care voiește și lucrează dumnezeiește și omenește.

Așadar este necesar să spunem că Hristos a avut două activități, din cauză că a avut două firi. Cele care au firea deosebită, acelea au și activitatea deosebită; iar cele care au activitatea deosebită, acelea au și firea deosebită. Și contrariul: cele care au aceeași fire, acelea au și aceeași activitate; iar cele care au o singură activitate, acelea au și o singură ființă, după cum spun părinții, grăitorii celor dumnezeiești. Așadar, este necesar una din două: sau să spunem că una este și firea lui Hristos, dacă spunem că Hristos are o singură activitate, sau, dacă ne ținem de adevăr și mărturisim potrivit Evan-

³³³ Matei VIII, 3; Marcu I, 41; Luca V, 13.

³³⁴ Matei XIV, 19; Marcu VI, 41; Luca IX, 16; Ioan VI, 11.

³³⁵ Matei VIII, 3; Marcu I, 41; Luca V, 13.

³³⁶ Matei XIV, 19-21; Marcu VI, 36-44; Luca IX, 12-17; Ioan VI, 5-14.

³³⁷ Matei VIII, 3; Marcu I, 42; Luca V, 13.

gheliei și părinților că Hristos are două firi, trebuie să mărturisim și două activități corespunzătoare acestora. Căci fiind, în virtutea Dumnezeirii, deoființă cu Dumnezeu și cu Tatăl, va fi asemenea Lui și în ce privește activitatea. Și apoi fiind, în virtutea omenirii, deoființă cu noi, va fi asemenea nouă în ce privește activitatea. Căci spune fericitul Grigore, episcopul Nisei³³⁸: „Cele care au o singură activitate, negreșit că au și aceeași putere, căci orice activitate este îndeplinirea puterii”³³⁹. Este cu neputință ca firea nezidită și cea zidită să aibă o singură fire, sau o singură putere, sau o singură activitate. Dar dacă vom spune că Hristos are o singură activitate, vom atribui Dumnezeirii Cuvântului afectele sufletului rațional, adică frica, supărarea și neliniștea.

Dacă vei obiecta însă că sfinții părinți vorbind despre Sfânta Treime au spus: cele care au o singură ființă acelea au și o singură activitate, și cele care au o ființă deosebită acelea au și activitatea deosebită și că nu trebuie să aplicăm asupra întrupării termenii întrebuiințați asupra Dumnezeirii, vom spune: dacă părinții au vorbit numai despre Dumnezeire și dacă Fiul după întrupare nu este de aceeași activitate cu Tatăl, nu va fi nici de aceeași ființă. Și atunci cui vom atribui aceste cuvinte: „Tatăl Meu până acum lucrează și Eu lucrez”³⁴⁰; și: „Fiul face de asemenea pe acelea pe care vede că Tatăl le face”³⁴¹; și: „Dacă nu mă credeți pe Mine, credeți faptelor Mele”³⁴²; și: „Faptele pe care le fac Eu mărturisesc despre Mine”³⁴³; și: „După cum Tatăl învie pe morți și dă viață, tot așa și Fiul dă viață acelorora cărora vrea”³⁴⁴. Toate aceste locuri îl arată nu numai deoființă cu Tatăl și după întrupare, dar și de aceeași activitate.

Și iarăși: dacă purtarea de grijă de toate nu este numai opera Tatălui și a Sfântului Duh, ci și a Fiului și după întrupare, și dacă aceasta este activitate, urmează că și după întrupare este de aceeași activitate cu Tatăl.

Dacă cunoaștem din minuni că Hristos este de aceeași ființă cu Tatăl și dacă minunile sunt o activitate a lui Dumnezeu, urmează că este după întrupare de aceeași activitate cu Tatăl.

Dacă activitatea Dumnezeirii Lui și a trupului Lui este una, atunci ea va fi compusă, iar Hristos va avea sau altă activitate decât Tatăl, sau și Tatăl va avea o activitate compusă. Iar dacă activitatea este compusă, este clar că și firea.

Iar dacă vor spune că prin activitate se introduce persoana, vom

³³⁸ Sf. Grigore de Nyssa (+ c. 385), fratele cel mai mic al Sfântului Vasile, a fost episcopul Nisei. Despre Sf. Grigore să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 4, p. 46.

³³⁹ *Explicarea Rugăciunii Domnești*, MG, XLIV, col. 1160 A,

³⁴⁰ Ioan , V, 17.

³⁴¹ Ioan V, 19.

³⁴² Ioan X, 38.

³⁴³ Ioan X, 25.

³⁴⁴ Ioan V, 21.

spune că dacă prin activitate se introduce persoana, atunci potrivit unei juste inversiuni și energia va fi introdusă prin persoană, în chipul acesta Sfânta Treime va avea trei activități, pentru că are trei persoane sau ipostase; sau, pentru că are o activitate, va avea o persoană sau o singură ipostasă. Sfinții Părinți, însă, au spus în de comun acord că cele care au aceeași ființă au și aceeași activitate.

Mai mult: dacă prin activitate se introduce persoana, atunci cei care au hotărât să nu se vorbească nici de o activitate, nici de două activități ale lui Hristos³⁴⁵ au poruncit să nu se vorbească nici de o persoană a lui și nici de două.

Și după cum cu privire la cuțitul înroșit în foc se păstrează firile focului și ale fierului, tot astfel și cele două activități și îndeplinirile lor. Fierul are proprietatea de a tăia, iar focul proprietatea de a arde; tăierea, însă, este îndeplinirea activității fierului; iar arderea este îndeplinirea activității focului. Deosebirea acestora se păstrează în tăierea cea arsă și în arderea cea tăiată, cu toate că după unirea fierului cu focul nici arderea nu s-a îndeplinit fără tăiere, nici tăierea fără ardere. Și nici nu spunem că sunt două cuțite înroșite în foc din pricina dublei activități naturale și nici nu amestecăm deosebirile lor substanțiale din pricină că este un singur cuțit înroșit în foc. Tot astfel și în Hristos; a Dumnezeirii Lui este activitatea Lui dumnezeiască și atotputernică, iar a omenirii Lui activitatea noastră, îndeplinirea activității omenești este ținerea mâinii copilei și ridicarea, iar a celei dumnezeiești, învierea³⁴⁶. Altceva este aceasta și altceva cealaltă, chiar dacă există nedespărțite una de alta în activitatea Lui teandrică. Dar dacă pentru motivul că ipostasă Domnului este una, va fi și activitatea Lui una, atunci și firea Lui va fi una, pentru că una este ipostasă Lui.

Și iarăși: dacă am spune cu privire la Domnul că are o singură activitate, vom spune că aceasta este sau dumnezeiască sau omenească sau nici una din două. Dacă este dumnezeiască, vom spune că este numai Dumnezeu, lipsit de omenirea noastră; dacă este omenească, vom huli, spunând că este simplu om; iar dacă spunem că nu este nici dumnezeiască, nici omenească, vom spune că nu este nici Dumnezeu, nici om, nici deoființă cu Tatăl, nici cu noi. Identitatea după ipostasă s-a făcut prin unire; iar dacă nu-i așa, atunci se distruge deosebirea firilor. Dacă este păstrată, însă, deosebirea firilor, vor fi păstrate negreșit și activitățile acestora. Căci nu există fire fără activitate.

Dacă Stăpânul Hristos are o singură activitate, atunci va fi sau creată sau necreată, căci nu există o activitate intermediară acestora, după cum nu

³⁴⁵ Este vorba de mărturisirea de credință redactată în 636 de Sergie, patriarhul Constantinopolei și semnată de împăratul Heraclie în 638, prin care se interzicea de a se vorbi de o activitate sau două activități în Mântuitorul Hristos.

³⁴⁶ Matei, IX, 25; Marcu, V, 41 -42; Luca, VIII, 54-55.

există nici fire. Așadar, dacă este creată va arăta numai firea cea creată; iar dacă este necreată, va caracteriza numai ființa cea necreată. Căci trebuie negreșit ca însușirile firești să fie corespunzătoare firilor. O fire imperfectă, însă, este cu neputință să existe. Activitatea firească nu există în însușirile cele din afara firii și este evident că nici nu poate să fie, nici nu poate să se cunoască fire fără activitate firească. Căci fiecare, atât timp cât nu se schimbă, își învederează firea sa prin cele ce activează.

Dacă Hristos are o singură activitate, atunci aceeași activitate face și pe cele dumnezeiești și pe cele omenești. Nici una din existențe, atât timp cât rămâne în însușirile ei firești, nu poate să facă ceva contrar firii ei. Focul nu răcește și încălzește și nici apa nu usucă și udă. Prin urmare în chip Hristos, care este prin fire Dumnezeu și care s-a făcut prin fire om, a săvârșit atât minunile cât și patimile, cu o singură activitate?

Așadar, dacă Hristos a luat minte omenească, adică suflet gânditor și rațional, negreșit că El trebuie să fi gândit și trebuie să fi gândit pururea; iar cugetarea este o activitate a minții; prin urmare Hristos a fost activ și ca om și a fost activ pururea.

Prea înțeleptul și marele Sfânt Ioan Hrisostom³⁴⁷, în explicarea Faptelor Apostolilor, spune astfel în a doua omilie: „Nu ar greși cineva dacă ar numi patima Lui faptă, căci prin faptul că a pățimit toate, a făcut lucrul acela mare și minunat, distrugând moartea și făcând toate celelalte”³⁴⁸.

Dacă orice activitate, după cum au decis despre aceasta învățații, se definește ca o mișcare substanțială a unei firi, atunci unde a văzut cineva o fire imobilă sau complet inactivă, sau unde a găsit o activitate, care să nu fie mișcarea unei puteri firești? Dar după cum spune fericitul Chiril, nici un om care cugetă just nu va admite că Dumnezeu și creatura au o singură activitate firească³⁴⁹. Firea omenească nu învie pe Lazăr³⁵⁰ și nici puterea dumnezeiască nu lăcrămează³⁵¹. Căci plânsul este propriu firii omenești, iar viața este proprie vieții enipostatice. Cu toate acestea, fiecare din ele este comună amândurora firilor din cauza identității ipostasei. Căci unul este Hristos și una este persoana Lui, adică ipostasa. Și totuși are două firi, a Dumnezeirii și a omenirii Lui. Așadar, din Dumnezeire decurge în chip firesc slava care a fost comună fiecăreia din cele două firi din pricina identității ipostasei, iar din trup cele smerite, care sunt comune fiecăreia din

³⁴⁷ Despre Sf. Ioan Hrisostom (+ 407) să se vadă T.M. Popescu, în „*Fântâna Darurilor*“, 1937 și D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 48-49.

³⁴⁸ *Comentar la Faptele Apostolilor*, Migne PG, LX, col. 18.

³⁴⁹ Citatul nu este al Sfântului Chiril, ci al Sfântului Grigore de Nyssa, *Contra lui Eunomiu*, Migne PG, XLV, col. 705 C. Cf. Dr. Dionys Stiefenhofer, *Des heiligen Johannes von Damaskus Genaue Darlegung des onhodoxen Glaubens*, Munchen, 1923, p. 160, nota 3.

³⁵⁰ Ioan XI, 1-44.

³⁵¹ Ioan XI, 35.

cele două firi. Căci unul este și același cel care este aceasta și aceea, adică Dumnezeu și om, și ale aceluiași sunt atât cele ale Dumnezeirii cât și cele ale omenirii. Dumnezeirea săvârșea minunile, dar nu le săvârșea fără trup; trupul, însă, pe cele smerite, dar nu fără Dumnezeire, în timp ce trupul pătimea, Dumnezeirea era unită cu El, cu toate acestea rămânea imposibilă și săvârșea patimile cele mântuitoare. Și în timp ce Dumnezeirea Cuvântului lucra, sfânta Lui minte era unită cu ea, gândind și știind cele ce se săvârșeau.

Așadar Dumnezeirea împărtășește corpului măririle sale proprii, dar ea nu participă patimilor trupului. Căci n-a suferit trupul Lui prin Dumnezeire așa după cum Dumnezeirea a lucrat prin trup. Trupul n-a fost decât un instrument al Dumnezeirii. Așadar, chiar dacă din primul moment al zămislirii n-a fost nici cea mai mică despărțire între cele două firi, ci faptele fiecăreia din cele două firi au fost continuu ale unei singure persoane, totuși cu nici un chip nu amestecăm pe acelea care s-au săvârșit în mod nedespărțit, ci cunoaștem din calitatea faptelor ale cărei din cele două firi este fiecare faptă.

Prin urmare, Hristos lucrează potrivit fiecăreia din cele două firi ale lui și fiecare fire din cele două lucrează în El cu participarea celeilalte. Cuvântul, în virtutea stăpânirii și puterii Dumnezeirii, lucrează cele ce sunt ale Cuvântului, toate câte sunt domnești și împărățești. Iar corpul lucrează pe ale sale, potrivit voinței Cuvântului, care s-a unit cu el și căruia îi aparține. Corpul nu se mișcă spre efectele firești, nici nu se îndepărta și evita de la sine pe cele dureroase sau pe cele care veneau din afară, ci corpul lui lucra așa potrivit firii sale, prin faptul că voia Cuvântul și îngăduia în vederea mântuirii să pătimească aceasta și să săvârșească propriile sale activități pentru ca, prin faptele firii sale, să fie învederat adevărul.

Dar după cum, în chip supraființial, a luat ființă născându-se din Fecioară, tot astfel lucrează și cele omenești mai presus de om, mergând cu picioare pământești pe apă nestatornică³⁵², nu pentru că apa s-a prefăcut în pământ, ci pentru că, prin puterea suprafirească a Dumnezeirii Lui, apa și-a pierdut calitatea ei de a mai curge și n-a cedat greutatei picioarelor materiale. Nu săvârșea în chip omenească pe cele omenești, căci nu era numai om, ci și Dumnezeu. Pentru aceea și patimile Lui sunt de viață făcătoare și mântuitoare. Și nici nu lucra în chip dumnezeiesc pe cele dumnezeiești, căci nu era numai Dumnezeu, ci și om. Pentru aceea săvârșea minunile prin pipăit, prin cuvânt și prin cele asemenea.

Dar dacă ar spune cineva: noi vorbim de o activitate cu privire la Hristos fără ca să desființăm activitatea omenească; aceasta pentru motivul

³⁵² Matei XIV, 25-26; Marcu VI, 48-49.

că activitatea omenească, în opoziție cu activitatea dumnezeiască, se numește patimă; prin urmare, potrivit acestei cugetări vorbim de o singură activitate cu privire la Hristos.

La aceasta vom spune: potrivit acestui raționament și cei care vorbesc de o singură fire nu vorbesc de aceasta desființând pe cea omenească, ci pentru că firea omenească, în opoziție cu cea dumnezeiască, se numește pasibilă. Dar departe de noi de a numi patimă activitatea omenească din pricina opoziției ei cu activitatea dumnezeiască. Căci, în general vorbind, nu se cunoaște și nici nu se definește existența cuiva din juxtapunere sau din comparație. Dacă ar fi așa, ar urma ca lucrurile să fie alternativ cauzele lor. Căci dacă activitatea omenească este patimă din pricină că cea dumnezeiască este activitate, atunci negreșit că și firea omenească va fi rea din pricină că firea dumnezeiască este bună. Și invers prin antiteză: mișcarea dumnezeiască se numește activitate, pentru că mișcarea omenească se numește patimă, iar firea dumnezeiască va fi bună pentru că firea omenească este rea. În chipul acesta toate făpturile vor fi rele, iar cel care a spus: „Și a văzut Dumnezeu toate câte a făcut și iată foarte bune”³⁵³, minte.

Dar noi spunem că sfinții părinți au numit mișcarea omenească în multe feluri, potrivit problemelor pe care le discutau. Au numit-o putere, activitate, deosebire, mișcare, însușire, calitate și patimă. Au numit-o putere, nu în opoziție cu cea dumnezeiască, ci pentru că este o putere care își are cauza în ea însăși și pentru că este neschimbătoare. Au numit-o activitate, pentru că este ceva caracteristic, care scoate la iveală ceea ce este asemenea în toate cele de aceeași specie. Au numit-o deosebire, pentru că ea face deosebirea între specii. Au numit-o mișcare, pentru că ea indică specia. Au numit-o însușire, pentru că ea constituie specia și se află numai în ea și nu în alta. Au numit-o calitate, pentru că ea este specifică speciei. Au numit-o patimă, pentru că se mișcă — căci toate cele ce sunt din Dumnezeu și după Dumnezeu, prin faptul că se mișcă, suferă, pentru că ele nu sunt prin ele mișcătoare și prin sine puternice. Așadar, după cum s-a spus, nu se numește așa prin opoziție³⁵⁴, ci potrivit felului de a fi, sădit în ea la creație de către cauza făcătoare a universului. Pentru aceea sfinții părinți, dându-i același nume au numit-o activitate. Căci cel care a spus³⁵⁵: „Lucrează în fiecare din cele două forme cu participarea celeilalte”³⁵⁶, ce altceva a făcut decât cel care a spus: „Și postind patruzeci de zile, după aceea a flămânzit”³⁵⁷. Căci a îngăduit firii să lucreze cele ale sale când a

³⁵³ Facerea I, 31.

³⁵⁴ Tradus prin corectarea textului ediției Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 86v.

³⁵⁵ Este vorba de papa Leon cel Mare (+ 461) și de Epistola XXVIII, către Flavian patriarhul Constantinopolei (+ 449).

³⁵⁶ *Epistola XXVIII către Flavian*, Migne PG, LIV, col. 768 B.

³⁵⁷ Matei IV, 2.

voit. Sau ce altceva au spus cei care au afirmat că Hristos are în El o activitate deosebită, sau cei care au afirmat că are o activitate dublă, sau cei care au afirmat că are alta și alta? Aceste din urmă numiri indică prin antonimie pe cele două activități. De multe ori prin antonimie se indică numărul ca prin a zice: dumnezeiesc și omenesc. Căci deosebirea este ceea ce face ca lucrurile să se deosebească între ele. Dar cele care nu există cum pot să se deosebească?

CAPITOLUL XVI

Către cei care spun: Dacă omul are două firi și două activități, este necesar ca Hristos să aibă trei firi și tot atâtea activități

Omul, luat separat, fiind alcătuit din două firi, din suflet și din corp, și avându-le pe acestea neschimbate în el, se poate spune, pe bună dreptate, că are două firi. Fiecare păstrează și după unire însușirea naturală. Nici corpul nu este nemuritor, ci muritor; nici sufletul muritor, ci nemuritor; nici corpul nevăzut, nici sufletul vizibil ochilor trupului, ci unul rațional, gânditor și necorporal, altul, gros, vizibil și irațional. Cele care se împart prin opoziție după ființă nu sunt de aceeași fire; prin urmare sufletul și corpul nu sunt de aceeași ființă.

Și iarăși: omul este ființă rațională și muritoare. Dacă orice definiție indică firile asupra cărora se face definiția și dacă potrivit noțiunii de fire nu este identitate între rațional și muritor, urmează că omul, potrivit legii proprii sale definiții, nu are o singură fire.

Iar dacă se spune uneori că omul are o singură fire, atunci se ia numele firii în locul speciei, ca atunci când spunem că omul nu se deosebește de om prin vreo deosebire a firii. Dar pentru că toți oamenii au aceeași constituție și pentru că sunt compuși din suflet și corp și pentru că fiecare om are două firi, toți se reduc la o singură definiție. Acest lucru nu este absurd. Și sfințitul Atanasie, în lucrarea: „Contra celor care hulesc Duhul Sfânt“, a spus că există o singură fire a tuturor fapturilor, pentru că sunt făcute. El spune astfel: „Este cu puțință să se vadă iarăși că Duhul Sfânt este superior creației, că este altceva decât firea celor făcute și că este propriu numai Dumnezeuirii”³⁵⁸. Tot ceea ce este comun și se observă în mulți, fără ca să fie în unul mai mult, iar în altul mai puțin, se numește ființă. Prin urmare, pentru acest motiv, se zice o singură fire a oamenilor, pentru că orice om este compus din suflet și corp. Despre ipostasa Domnului însă, nu putem spune o singură fire, căci fiecare din firi

³⁵⁸ *Epistola I, către Serapion, contra celor cari hulesc și spun că Duhul cel Sfânt este făptura.* Migne PG, XXVI, col. 589 C.

păstrează, și după unire, însușirea firească și nu este cu puțință să găsim o specie Hristos. N-a fost un alt Hristos, din Dumnezeire și omenire, același și Dumnezeu și om.

Și iarăși: nu este același lucru a fi unul potrivit speciei de om, și a fi unul potrivit ființei sufletului și trupului. A fi unul potrivit speciei de om indică completa asemănare în toți oamenii; a fi unul potrivit ființei sufletului și corpului, însă, distruge însăși existența acelora, ducându-i la completă inexistență. Căci sau cel unul își va schimba ființa în cealaltă ființă, sau din cele două se va face altceva, sau amândouă se vor schimba sau, dacă rămân în definițiile lor proprii, vor fi două firi. Căci, potrivit noțiunii de ființă, nu este identitate între corporal și necorporal. Prin urmare nu este necesar, dacă vorbim de o singură fire cu privire la om — căci vorbim de o singură fire nu pentru că este identică calitatea substanțială a sufletului și a corpului, ci pentru că sunt cu totul asemenea indivizii de sub specia om — să vorbim de o singură fire cu privire la Hristos, pentru că aici nu există o specie care să cuprindă mai multe ipostase.

Mai mult: se spune că tot ceea ce este compus constă din cele imediat compuse. Căci nu spunem că o casă este compusă din pământ și apă, ci din cărămizi și lemn. Dacă ar fi așa ar fi necesar să spunem că omul este compus din cel puțin cinci firi, adică din cele patru elemente și suflet. Tot astfel și cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, nu avem în vedere părțile părților, ci pe cele ce sunt imediat unite, adică Dumnezeirea și omenirea.

Mai mult: dacă noi spunem că omul are două firi, vom fi siliți să admitem la Hristos trei firi; și atunci și voi veți învăța că Hristos este din trei firi, pentru că spuneți că omul este din două firi. Tot astfel și despre activități, căci este necesar ca activitatea să corespundă firii. Că omul se numește și este din două firi este martor Grigore Teologul, care zice: „Sunt două firi, Dumnezeu și omul, pentru că este și suflet și corp”³⁵⁹. Iar în cuvântarea la Botezul Domnului zice astfel: „Pentru că noi suntem dubli, din suflet și corp, din o fire văzută și nevăzută, este dublă și curățirea, prin apă și prin duh”³⁶⁰.

CAPITOLUL XVII

Despre îndumnezeirea firii trupului și a voinței Domnului

Trebuie să se știe că nu spunem că trupul Domnului s-a îndumnezeit, s-a făcut asemenea lui Dumnezeu și Dumnezeu în virtutea unei modificări sau schimbări sau prefaceri sau amestecări a firii, ci, după cum spune

³⁵⁹ *Epistola CI, către presbiterul Clindonie contra lui Apolinarie*, Migne PG, XXXVII, col. 180 A.

³⁶⁰ *Cuvântul XL La Sfântul Botez*, Migne PG, XXXVI, col. 368 A.

Grigore Teologul, „dintre firi, una a îndumnezeit și alta a fost îndumnezeită”³⁶¹, iar eu îndrăznesc să spun că a fost făcută asemenea lui Dumnezeu, căci cel care unge s-a făcut om, iar cel care a fost uns s-a făcut Dumnezeu. Acestea nu prin schimbarea firii, ci prin unirea în vederea întrupării, adică după ipostasă, potrivit căreia trupul s-a unit, fără să se despartă, cu Dumnezeu Cuvântul și prin întrepătrunderea firilor uneia în alta, în chipul în care vorbim și de înrosirea fierului prin foc. După cum mărturisim că întruparea s-a făcut fără modificare și schimbare, tot astfel hotărâm că s-a făcut și îndumnezeirea trupului. Prin faptul că „Cuvântul s-a făcut trup”³⁶², nici Cuvântul n-a ieșit din granițele Dumnezeirii Sale și nici din măririle Sale proprii demne de Dumnezeu și nici trupul, pentru că s-a îndumnezeit, nu și-a schimbat firea lui sau însușirile lui firești. Căci au rămas, și după unire, firile neamestecate, iar însușirile acestora nevătămate. Trupul Domnului, însă, s-a îmbogățit cu activitățile dumnezeiești în virtutea unirii prea curate cu Cuvântul, adică după ipostasă, fără să sufere vreo pierdere însușirile cele firești. Căci nu lucrează cele dumnezeiești în virtutea energiei lui, ci în virtutea Cuvântului unit cu el, Cuvântul arătându-și prin el propria lui energie. Căci fierul înroșit în foc arde, nu pentru că posedă, în virtutea unui principiu firesc, energia de a arde, ci pentru că posedă această energie din pricina unirii cu focul.

Așadar, trupul era muritor prin el însuși, dar dăător de viață din cauza unirii după ipostasă cu Cuvântul. Tot astfel și cu îndumnezeirea voinței; nu spunem că activitatea firească a ei a fost modificată, ci că s-a unit cu voința Lui dumnezeiască și atotputernică și a devenit voința Dumnezeului înomenit. Pentru aceea voința firii Sale omenești voind să se ascundă n-a putut de la sine³⁶³, din cauză că Dumnezeu Cuvântul a binevoit să-și arate în El însuși existența reală a slăbiciunii voinței omenești. Voind, însă, a curățat pe lepros³⁶⁴ din pricina unirii cu voința dumnezeiască. Trebuie să se știe că îndumnezeirea firii și a voinței este dovada cea mai semnificativă și cea mai demonstrativă despre existența celor două firi și celor două voințe. Căci după cum înroșirea prin foc nu schimbă în foc firea celui înroșit prin foc, ci arată atât pe cel înroșit prin foc, cât și pe cel care înroșește prin foc, și arată că sunt două și nu unul, tot astfel și îndumnezeirea nu dă naștere unei singure firi compuse, ci arată două firi și unirea cea după ipostasă. Căci spune Grigore Teologul: „Dintre firi, una a îndumnezeit și alta a fost îndumnezeită”³⁶⁵. Și prin cuvintele „dintre firi“, „una“ și „alta“ a arătat că sunt două.

³⁶¹ *Cuvântul XXXVIII La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, Migne PG, XXXVI, col. 325 BC.

³⁶² Ioan I, 14.

³⁶³ Marcu VII, 24.

³⁶⁴ Matei VIII, 3; Marcu I, 42; Luca V, 13.

³⁶⁵ *Cuvântul XXXVIII La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, Migne PG, XXXVI, 325 BC.

CAPITOLUL XVIII

Încă despre voințe și liberul arbitru, minte și înțelepciune

Când spunem că Hristos este Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, negreșit îi atribuim pe toate cele firești, atât ale Tatălui cât și ale Mamei. S-a făcut om ca să învingă pe cel învins. Căci cel care poate totul nu era lipsit de puterea de a elibera pe om de tiran prin stăpânirea și puterea Sa atotputernică. Aceasta însă ar fi dat motiv de acuzare tiranului, anume că omul a fost învins de el, dar a fost silit de Dumnezeu. Dumnezeu cel milostiv și de oameni iubitor, însă, voind să arate biruitor pe cel căzut, se face om, ca să ridice pe cel asemenea prin unul asemenea.

Nimeni nu tăgăduiește că omul este o ființă rațională și gânditoare. Cum s-a făcut însă Cuvântul om, dacă a luat un trup fără suflet sau un suflet fără minte? Unul ca acesta nu este om. Dar ce folos am fi avut din întrupare, dacă cel care a fost supus pentru prima dată patimii n-a fost mântuit, nici nu a fost reînnoit și nici întărit prin legătura cu Dumnezeu? Căci ceea ce n-a fost luat, n-a fost vindecat. Prin urmare Cuvântul ia pe om în întregime și ia de asemenea și partea lui cea mai bună, care a căzut sub boală, ca să dea mântuire omului în întregime. O minte neînțeleaptă și lipsită de cunoștință nu poate să existe niciodată. Iar dacă este inactivă și imobilă, negreșit este și neexistentă.

Așadar, Dumnezeu Cuvântul, voind să înnoiască pe „cea după chipul lui Dumnezeu”³⁶⁶, s-a făcut om. Dar care era „cea după chipul lui Dumnezeu“, dacă nu mintea? A luat oare Cuvântul partea mai rea din om, lăsând partea mai bună? În adevăr mintea este intermediarul între Dumnezeu și trup, al trupului ca împreună locuitor, al lui Dumnezeu ca chip. Mintea, așadar, se amestecă cu mintea și mintea este la mijloc între curățenia lui Dumnezeu și grosolănia corpului. Dacă Hristos a luat un suflet fără minte, atunci a luat sufletul unei ființe iraționale.

Dacă Evanghelistul a spus: „Cuvântul s-a făcut trup”³⁶⁷, trebuie să se știe că uneori în Sfânta Scriptură omul este numit suflet, ca în următorul text: „Iacov a intrat în Egipt cu 75 de suflete”³⁶⁸; alteori este numit trup, ca în următorul text: „Tot trupul va vedea mântuirea lui Dumnezeu”³⁶⁹. Așadar, Domnul nu s-a făcut trup lipsit de suflet, nici lipsit de minte, ci om. Căci însuși spune: „De ce mă lovești pe mine, omul care v-a vorbit

³⁶⁶ Facerea I, 26.

³⁶⁷ Ioan I, 14.

³⁶⁸ Facerea XLVI, 27.

³⁶⁹ Luca III, 6; Isaia XL, 5.

adevărul?”³⁷⁰. Așadar, a luat trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, care conduce trupul, dar este condus de Dumnezeu Cuvântului.

Prin urmare a avut în chip firească și ca Dumnezeu și ca om voință. Voința omenească urma și se supunea voinței Lui; nu se mișca prin propria ei opinie, ci voia pe acelea pe care le voia voința Lui dumnezeiască. Căci prin îngăduința voinței dumnezeiești, suferea în chip firească cele ale Sale. În momentul când a îndepărtat moartea, în chip firească a îndepărtat-o, a trăit clipe de agonie și s-a înfricoșat pentru motivul că voința Lui dumnezeiască a voit și a îngăduit. Iar când voința Lui dumnezeiască a voit ca voința Lui omenească să aleagă moartea, atunci ea de bunăvoie s-a supus patimii, căci s-a dat pe sine însuși de bunăvoie morții, nu numai ca Dumnezeu, ci și ca om. Pentru aceea ne-a dăruit îndrăzneală contra morții, înainte de mântuirea patimă, Domnul spune astfel: „Tată, dacă este cu puțință trecă de la Mine paharul acesta”³⁷¹. Din aceste cuvinte este clar că El avea să bea paharul ca om, nu ca Dumnezeu. Prin urmare, ca om voiește să trecă paharul, căci cuvintele pronunțate de El exprimă frica firii omenești. „Dar să nu se facă voia Mea”³⁷², adică aceea potrivit căreia sunt de altă ființă decât Tine, ci voința Ta, adică a Mea și a Ta, potrivit căreia sunt deoființă cu Tine. Iar acestea sunt iarăși cuvintele îndrăznelii. Căci sufletul Domnului, care a fost om adevărat, potrivit bunăvoinței Lui, simțind dragostea firească de ființa Sa omenească, a încercat mai întâi slăbiciunea firii Sale la gândul despărțirii de corp, dar fiind întărită de voința dumnezeiască, are iarăși îndrăzneala contra morții. Pentru că același a fost în totul Dumnezeu împreună cu omenirea Lui și în totul om împreună cu Dumnezeirea Lui; același ca om a supus, în El și prin El, lui Dumnezeu și Tatălui ceea ce este omenesc și a fost ascultător Tatălui dându-se pe El însuși exemplul și pilda cea mai bună.

A voit în chip liber prin voința dumnezeiască și omenească. Voința liberă este înnăscută, negreșit, în orice fire rațională. Căci la ce va avea rațiunea dacă nu judecă în chip liber? O dorință naturală a sădit creatorul și în ființele iraționale; aceasta le conduce în chip necesar pentru menținerea firii lor proprii. Căci cele lipsite de rațiune nu pot conduce, ci sunt conduse de dorința naturală. Pentru aceea la ființele iraționale dorința și impulsul spre faptă sunt simultane, căci ele nu fac uz de rațiune, de deliberare, de gândire sau judecată. Pentru aceea nu sunt lăudate și fericite dacă săvârșesc virtutea și nici nu sunt pedepsite dacă fac răul. Firea rațională are în adevăr o dorință naturală care activează; în aceia, însă, care păzesc starea naturală, este condusă și orînduită de rațiune. Căci aceasta este superioritatea rațiunii: voința liberă, pe care o numim o activitate firească în rațiune.

³⁷⁰ Ioan VIII, 23; VIII, 40.

³⁷¹ Matei XXVI, 39; Marcu XIV, 36; Luca XXII, 42.

³⁷² Ibidem.

Pentru aceea când săvârșește virtutea este lăudată și fericită, iar când săvârșește viciul este pedepsită.

Prin urmare, sufletul Domnului a voit mișcându-se în chip liber, dar a voit în chip liber pe acelea pe care voința Lui dumnezeiască a voit ca să le vrea. Trupul nu se mișca la un semn al Cuvântului — Moise și toți sfinții se mișcau la un semn dumnezeiesc — ci același unul fiind și Dumnezeu și om a voit potrivit unei voințe dumnezeiești și omenești. Pentru aceea cele două voințe ale Domnului nu se deosebeau unele de altele în opinie, ci mai degrabă în putere firească. Căci voința Lui dumnezeiască era fără de început, atoatefăcătoare, era însoțită de putere și era impasibilă; voința Lui omenească, însă, a luat început în timp și a suferit înseși afectele naturale și neprihănite. În chip natural ea nu era atotputernică; dar prin faptul că a fost cu adevărat și real voința Cuvântului lui Dumnezeu a fost și atotputernică.

CAPITOLUL XIX Despre activitatea teandrică

Când fericitul Dionisie spune că Hristos a trăit printre oameni cu o activitate nouă, teandrică³⁷³, nu suprimăm activitățile firești ale celor două firi, în sensul că ar spune că a rezultat o singură activitate din cea dumnezeiască și cea omenească — căci dacă ar fi așa, am fi spus și o singură fire nouă, rezultată din cea omenească și cea dumnezeiască. Căci, după cum spun Sfinții Părinți, cele care au o singură activitate acelea au și o singură ființă —, ci fericitul Dionisie a numit cele două activități astfel, voind să arate modul nou și inexprimabil de manifestare al activităților firești ale lui Hristos, mod înrudit cu modul inexprimabil al întrepătrunderii reciproce a firilor lui Hristos, traiul lui ca om, străin și minunat și necunoscut firii existențelor, ca și felul comunicării însușirilor care rezultă din unirea inexprimabilă a firilor. Nu spunem că activitățile sunt despărțite și nici că firile activează despărțit, ci fiecare lucrează în chip unit ceea ce are propriu cu participarea celeilalte. Nici pe cele omenești nu le-a lucrat în chip omenesc, căci n-a fost simplu om, și nici pe cele dumnezeiești numai ca simplu Dumnezeu, pentru că n-a fost simplu om, ci El a fost în același timp și Dumnezeu și om. Căci după cum cunoaștem unirea și deosebirea firească a firilor, tot astfel cunoaștem unirea și deosebirea voințelor și activităților firești.

Trebuie să se știe așadar că despre Domnul nostru Iisus Hristos vorbim când ca despre două firi, când ca despre o singură persoană, dar și una și alta se raportează la un singur concept. Cele două firi sunt un singur Hristos; iar singurul Hristos este cele două firi. Așadar este același lucru

³⁷³ *Epistola IV către Gaius*, Migne PG, III, 1072 C.

când spui: Hristos lucrează potrivit fiecăreia din cele două firi ale Lui, și: fiecare din cele două firi lucrează în Hristos cu participarea celeilalte. Prin urmare firea dumnezeiască participă corpului care lucrează, prin faptul că prin bunăvoința voinței dumnezeiești i se îngăduie să sufere și să facă cele ale Sale și prin faptul că activitatea trupului este negreșit mântuitoare. Aceasta din urmă nu este opera activității omenești, ci a celei dumnezeiești. Trupul participă la Dumnezeirea Cuvântului, care lucrează, pentru că săvârșește lucrările cele dumnezeiești prin corp ca printr-un instrument și pentru că unul este cel care lucrează atât dumnezeiește cât și omenește în același timp.

Trebuie să se știe că sfânta Lui minte lucrează lucrările ei naturale, gândind și cunoscând, că este mintea lui Dumnezeu și că este adorată de toată făptura, amintindu-și de traiul și de patimile Sale de pe pământ. Participă la Dumnezeirea activă a Cuvântului, conduce și guvernează totul, gândind, cunoscând și conducând nu ca minte simplă a unui om, ci ca una unită cu Dumnezeu după ipostasă și care este minte a lui Dumnezeu.

Prin urmare, termenul „activitate teandrică“ arată aceasta, anume că Dumnezeu s-a făcut bărbat, adică s-a înomenit și activitatea Lui omenească a fost dumnezeiască, adică îndumnezeită; activitatea Lui omenească n-a fost lipsită de activitatea Lui dumnezeiască, iar activitatea Lui dumnezeiască n-a fost lipsită de activitatea Lui omenească, ci fiecare este considerată împreună cu cealaltă. Felul acesta se numește perifrază, anume când cineva cuprinde printr-un singur cuvânt două lucruri. După cum spunem că este una atât arderea care taie, cât și tăierea care arde a cuțitului înroșit în foc; dar spunem că altă lucrare este tăierea și alta arderea, și că arderea focului și tăierea cuțitului sunt activitățile unor firi deosebite, tot astfel și când vorbim de o singură activitate teandrică a lui Hristos, înțelegem pe cele două activități ale celor două firi ale Lui, a Dumnezeirii Lui, activitatea dumnezeiască, iar a omenirii Lui, activitatea omenească.

CAPITOLUL XX

Despre afectele firești și neprihănite ale lui Hristos

Mărturisim că Hristos a luat toate afectele firești și neprihănite ale omului. Căci a luat pe om în întregime, și a luat pe toate cele ale omului, afară de păcat. Acesta nu este firesc, nici însămânțat în noi de creator, ci s-a născut în voința noastră liberă, prin noua însămânțare a diavolului, fără a ne stăpâni prin forță. Se numesc afecte firești și neprihănite acelea ce nu sunt în puterea noastră, adică acelea care au apărut în viață din pricina condamnării prilejuite de călcarea poruncii, spre exemplu: foamea, setea, oboseala, durerea, lacrimile, coruptibilitatea, fuga de moarte, frica, agonia,

din care provine sudoarea, picăturile de sânge, ajutorul îngerilor, din pricina neputinței firii și cele asemenea, care există în chip firesc în toți oamenii.

Prin urmare pe toate le-a luat ca pe toate să le sfințească. A fost ispitit³⁷⁴ și a învins ca să ne dea nouă biruință și să dea firii putere de a învinge pe dușman, pentru ca firea învinsă odinioară să învingă³⁷⁵ pe învingătorul de altă dată prin aceleași ispite, prin care a fost învinsă.

Cel rău l-a ispitit pe Hristos din afară și nu prin gânduri, la fel ca și pe Adam. Căci și pe acesta nu l-a ispitit prin gânduri, ci prin șarpe. Domnul, însă, a respins ispita și ca fumul a împrăștiat-o, pentru ca să fie învinse și de noi afectele care l-au ispitit pe El și le-a învins, și Adam cel nou să mântuiască pe Adam cel vechi.

Fără îndoială afectele noastre firești erau în Hristos și conform firii și mai presus de fire. Afectele activau în El conform firii, când îngăduia trupului să sufere cele ale Sale; erau, însă, mai presus de fire, pentru că în Domnul afectele firești nu precedau voința, în El nu se poate vedea nimic silit, ci toate sunt de bunăvoie. Dacă a voit a flămânzit, dacă a voit a însetat, dacă a voit i-a fost frică, dacă a voit a murit.

CAPITOLUL XXI

Despre neștiință și robie

Trebuie să se știe că Hristos a luat o fire ignorantă și roabă. Căci firea omului este roabă lui Dumnezeu, care a făcut-o, și nu cunoaște pe cele viitoare. Așadar, dacă, după cum spune Grigore Teologul, desparți vizibilul de spiritual³⁷⁶, trupul se numește rob și ignorant. Din pricina identității ipostasei, însă, și a unirii nedespărțite, sufletul Domnului a fost îmbogățit cu cunoașterea celor viitoare și cu celelalte faceri de minuni. Trupul oamenilor, potrivit firii Lui, nu este făcător de viață; trupul Domnului, însă, unit după ipostasă cu însuși Cuvântul lui Dumnezeu, nu s-a despărțit de mortabilitatea firească, ci a devenit făcător de viață din cauza unirii după ipostasă cu Cuvântul și nu putem spune că n-a fost și nu este totdeauna făcător de viață. Tot astfel firea omenească nu posedă în chip substanțial cunoașterea celor viitoare; sufletul Domnului, însă, din pricina unirii cu însuși Dumnezeu Cuvântul și a identității ipostatice a fost îmbogățit, după cum am spus, cu celelalte minuni și cu cunoașterea celor viitoare.

Trebuie să se știe că nu putem să-L numim rob. Căci numele robiei și al stăpânirii nu indică firea, ci relația, cum este numele de Tată și de Fiu.

³⁷⁴ Matei, IV, 1-11; Marcu, I, 12-13; Luca, IV, 1-13.

³⁷⁵ Tradus prin corectarea textului ediției Migne PG, după ediția de la Verona. 1531, f. 93r.

³⁷⁶ Cuvântul XXX, al patrulea cuvânt teologic, despre Fiul, Migne PG, XXXVI, col.124B.

Aceste nume nu indică ființa, ci relația. Așadar, după cum am spus și despre neștiință, tot astfel și aici, dacă desparți prin gânduri pure sau pe cale abstractă, ceea ce este creat de ceea ce este necreat, atunci trupul este rob, dacă nu este unit cu Dumnezeu Cuvântul. Dar o dată ce s-a unit după ipostasă cum va fi rob? Căci unul fiind Hristos, nu poate fi Lui și rob și Domn. Aceste nume nu se spun despre cele absolute, ci despre cele relative. Așadar cui va fi rob? Tatălui? Dar dacă este rob Tatălui nu sunt ale Fiului toate câte le are Tatăl³⁷⁷. Iar rob al Său nu este nici într-un caz. Dar dacă este rob, în ce sens spune apostolul despre noi, care am fost înfiați prin El³⁷⁸: „Încât nu mai ești rob, ci fiu”³⁷⁹? Se numește rob cu numele — căci El nu este rob — deoarece a luat pentru noi chip de rob³⁸⁰ și a fost numit rob împreună cu noi³⁸¹. Impasibil fiind, a robit pentru noi patimilor, și s-a făcut slujitor mântuirii noastre. Dar cei care numesc pe Hristos rob, împart pe unul Hristos în două, întocmai ca Nestorie. Noi, însă, îl numim Stăpânul și Domnul întregii creații și afirmăm că unul Hristos, același Dumnezeu și om în același timp, știe totul. „Căci în El sunt toate visteriile cele ascunse ale înțelepciunii și ale cunoașterii”³⁸².

CAPITOLUL XXII

Despre progresul Domnului în înțelepciune, vârstă și har

„El sporea, spune Scriptura, în înțelepciune, în vârstă și în har”³⁸³. Creștea în vârstă; dar prin creșterea în vârstă scotea la iveală înțelepciunea care se afla în El. Mai mult: El își făcea progres al Său progresul oamenilor în înțelepciune, în har și în îndeplinirea buneivoințe a Tatălui, adică cunoașterea lui Dumnezeu și mântuirea oamenilor, și-și însușea pretutindeni firea noastră. Dar cei care afirmă că El progresa în înțelepciune și în har, ca și cum ar fi primit un adaos la acestea, afirmă implicit că unirea celor două firi nu s-a făcut din primul moment al existenței Sale în trup și nici nu mărturisesc unirea după ipostasă, ci ascultând³⁸⁴ de prostul Nestorie, născocesc o unire relativă și o simplă locuire a Cuvântului în om, „neștiind nici ce vorbesc, nici despre ce lucruri dau adevăritate”³⁸⁵. Căci dacă trupul s-a unit cu adevărat cu Dumnezeu Cuvântul din primul moment al existenței Sale în trup, și mai mult că a existat în El și avea identitatea

³⁷⁷ Ioan XVI, 15.

³⁷⁸ Galateni IV, 4-5.

³⁷⁹ Galateni IV, 7.

³⁸⁰ Filipeni II, 7.

³⁸¹ Filimon 16.

³⁸² Coloseni II, 3.

³⁸³ Luca II, 52.

³⁸⁴ Tradus prin corectarea textului ediției Migne PG, după ediția de la Verona. 1531, f. 94v.

³⁸⁵ I Timotei I, 7.

ipostatică cu El, cum oare nu l-a îmbogățit în chip desăvârșit cu toată înțelepciunea și harul? Trupul nu s-a împărțit de har și nici n-a participat prin har însușirilor Cuvântului, ci, mai degrabă, în virtutea unirii după ipostasă, prin care atât cele omenești cât și cele dumnezeiești sunt ale unuia singur Hristos — căci același era și Dumnezeu și om în același timp - izvorăște lumii harul, înțelepciunea și plinătatea tuturor bunurilor.

CAPITOLUL XXIII

Despre teamă

Numele de teamă are un sens dublu. Este o teamă firească, când sufletul nu vrea să se despartă de corp, din pricina dragostei naturale și a familiarității puse în el de la început de creator, în virtutea căreia, în chip firesc, se teme, agonizează și evită moartea. Definiția acestui fel de teamă este următoarea: teama firească este o putere care se alipește prin teamă de existență. În adevăr, dacă toate au fost aduse de creator de la neexistență la existență, au în chip firesc dorința de a exista și nu de a nu exista. Caracterul firesc al acestora este tendința spre cele ce mențin firea. Prin urmare și Dumnezeu Cuvântul, făcându-se om, a avut această dorință; în cele care mențin firea și-a arătat tendința prin care era împins spre mâncare, băutură și somn și a făcut în chip natural experiența tuturor acestora; în cele care distrug firea, însă, și-a arătat repulsia, ca în timpul patimii când, în chip voluntar, s-a temut de moarte. Chiar dacă cele ce s-au făcut s-au făcut prin legea firii, totuși nu s-au făcut în chip silit, cum este cazul cu noi. Căci voind în chip voluntar le-a primit pe cele firești. Prin urmare, această teamă, frică și agonie aparțin afectelor naturale și neprihănite; ele nu sunt supuse păcatului.

Este apoi o teamă care constă din trădarea gândurilor, din necredința și din neștiința ceasului morții, ca atunci când ne speriem în timpul nopții când se produce vreun zgomot. Această teamă este contra firii și o definim astfel : frica contra firii este teama provocată în noi pe neașteptate. Domnul n-a avut acest fel de frică. Pentru aceea niciodată nu s-a temut în acest fel, afară de momentul patimii, chiar dacă de multe ori s-a temut în virtutea întrupării Sale, căci El cunoștea timpul morții.

Că s-a temut cu adevărat spune sfințitul Atanasie în lucrarea contra lui Apolinarie : „Pentru aceasta Domnul a spus: «Acum s-a tulburat sufletul meu»³⁸⁶. Cuvântul «acum» arată momentul când a voit; totuși a arătat și existența fricii; n-a numit neexistența ei ca existentă, ca și cum cele spuse de El s-ar fi întâmplat în aparență. Toate s-au întâmplat prin fire și cu

³⁸⁶ Ioan XII, 27.

adevărat³⁸⁷. Iar mai jos: „Cu nici un chip Dumnezeirea nu-și împrăziată patima fără de un trup care suferă; nici nu arată tulburare sau durere fără de un suflet care se întristează și se tulbură, nici nu se neliniștește sau se roagă fără de o minte care se neliniștește și se roagă. Dar chiar dacă cele săvârșite nu s-au întâmplat prin învingerea firii, totuși s-au săvârșit spre arătarea existenței”³⁸⁸. Cuvintele „cele săvârșite nu s-au întâmplat prin învingerea firii” arată că a suferit acestea de bună voie.

CAPITOLUL XXIV Despre rugăciunea Domnului

Rugăciunea este ridicarea minții către Dumnezeu. Sau: rugăciunea este cererea celor ce se cuvin de la Dumnezeu. Așadar, în ce sens se ruga Domnul la învierea lui Lazăr³⁸⁹ și în timpul patimii³⁹⁰? Căci sfânta Lui minte n-a avut nevoie să se urce către Dumnezeu, o dată ce era unită după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul, și n-avea nevoie să ceară ceva de la Dumnezeu. Căci unul este Hristos. Dar împrăziindu-și persoana noastră și formând în El însuși firea noastră, ni s-a făcut nouă pildă, ne-a învățat să cerem de la Dumnezeu, să ne ridicăm mintea spre El, deschizându-ne nouă, prin sfânta Lui minte, urcarea spre Dumnezeu. Căci după cum a suferit afectele, pentru ca să ne dea biruință asupra lor, tot astfel s-a și rugat, ca să ne deschidă, după cum am spus, urcarea către Dumnezeu și să plinească în locul nostru toată dreptatea³⁹¹, după cum a spus către Ioan, și să ne împace cu Tatăl Lui, să-l cinstească ca principiu și cauză și să arate că El nu este potrivnic lui Dumnezeu. Când la învierea lui Lazăr a spus: „Tată, îți mulțumesc că m-ai ascultat. Eu însă știam că totdeauna mă ascuți; dar am spus pentru poporul care se află aici ca să cunoască că Tu m-ai trimis”³⁹², nu este clar tuturor că a rostit aceste cuvinte pentru a cinsti pe Tatăl, ca pe cauza Lui, și a arăta că nu este potrivnic lui Dumnezeu?

Dar când a spus: „Tată, de este cu puțință, trecă de la Mine paharul acesta, da nu cum voiesc Eu, ci cum Tu voiești”³⁹³, nu este clar oricărui că ne învață să cerem în ispite ajutor numai de la Dumnezeu, să preferăm voința dumnezeiască voinței noastre și arată că și-a împrăziat cele ale firii noastre și că are cu adevărat două voințe, corespunzătoare firilor Lui, firești, dar nu potrivnice? A spus „Tată”, pentru că este deoființă cu El; a spus „de este cu

³⁸⁷ *Cuvântul I despre întruparea Domnului contra lui Apolinarie*, Migne PG, XXVI. col. 1124 A.

³⁸⁸ *Cuvântul II despre mântuirea întrupare a lui Hristos contra lui Apolinarie*, MG. XXVI, col. 1153 B.

³⁸⁹ Ioan XI, 41-42.

³⁹⁰ Matei XXVI, 39-44; Marcu XIV, 32-41; Luca XXII, 41-46; Ioan XVII, 1-26.

³⁹¹ Matei III, 15.

³⁹² Ioan XI, 41-42.

³⁹³ Matei XXVI, 39; Marcu XIV, 36; Luca XXII, 42.

putință“ nu pentru că nu știa — căci ce este cu neputință la Dumnezeu? — ci pentru ca să ne învețe pe noi să preferăm voința dumnezeiască voinței noastre. Cu neputință este numai ceea ce Dumnezeu nu, voiește, nici nu îngăduie. A spus: „Dar nu cum voiesc Eu, ci cum Tu voiești”³⁹⁴, deoarece ca Dumnezeu are aceeași voință cu Tatăl; ca om, însă, arată, în chip natural, voința omenirii Lui. În adevăr, aceasta în chip firesc evită moartea.

A spus cuvintele: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce m-ai părăsit”³⁹⁵, pentru că și-a împrăștiat persoana noastră. Căci Tatăl nu este Dumnezeul lui Hristos, afară numai dacă, despărțind pe cale abstractă vizibilul de spiritual, s-ar fi așezat în același rând cu noi, și nici n-a fost părăsit vreodată de Dumnezeirea Sa, ci noi suntem cei părăsiți și noi cei trecuți cu vederea. Pentru aceea s-a rugat, pentru că și-a împrăștiat firea noastră.

CAPITOLUL XXV

Despre împrăștierea firii noastre

Trebuie să se știe că sunt două feluri de împrăștiere: una firească și substanțială și alta personală și relativă, Împrăștierea firească și substanțială este aceea potrivit căreia Domnul, pentru iubirea de oameni, a luat firea noastră și toate însușirile firești, căci s-a făcut om prin natură și cu adevărat și a experimentat însușirile firești, împrăștierea personală și relativă este atunci când ia locul altei persoane, pe baza unei relații oarecare, adică mila sau dragostea, sau când rostește în locul altei persoane pentru ea cuvinte care nici într-un caz nu se potrivesc Lui. Potrivit acestei împrăștiere personale și relative și-a împrăștiat blestemul și părăsirea noastră și cele asemenea care nu sunt firești, fără ca El să fie sau facă acestea, ci a luat persoana noastră și a fost așezat în același rând cu noi. Un astfel de sens au cuvintele: „S-a făcut blestem pentru noi”³⁹⁶.

CAPITOLUL XXVI

Despre patima corpului Domnului și despre impasibilitatea Dumnezeirii Lui

Prin urmare însuși Cuvântul lui Dumnezeu a suferit toate în trup, în timp ce firea Lui dumnezeiască și singura impasibilă a rămas impasibilă. Căci prin faptul ca a suferit unul Hristos, compus din Dumnezeire și

³⁹⁴ Ibidem.

³⁹⁵ Matei XXVII, 46; Marcu XV, 34.

³⁹⁶ Galateni III, 13.

omenire și care este în Dumnezeu și omenire, a suferit firea cea pasibilă, ca una ce prin natură este pasibilă, dar n-a suferit împreună cu ea și firea impassibilă. Sufletul este pasibil; pentru aceea, când corpul este tăiat el simte durere și suferă împreună cu corpul, cu toate că el n-a fost tăiat. Dumnezeirea, însă, pentru că este impassibilă, n-a suferit împreună cu corpul.

Trebuie să se știe că spunem: Dumnezeu a suferit în trup, dar nici într-un caz că Dumnezeirea a suferit în trup, sau că Dumnezeu a suferit prin trup. Căci dacă atunci când soarele luminează un copac, iar securea taie copacul, soarele rămâne netăiat și impassibil, cu atât mai mult rămâne impassibilă Dumnezeirea impassibilă a Cuvântului unită cu trupul după ipostasă, atunci când trupul suferă! Și după cum dacă cineva varsă apă pe un fier înroșit în foc, unul, adică focul, care are însușirea naturală de a suferi din pricina apei, se stinge, dar fierul rămâne nevătămat, căci nu are însușirea naturală de a se strica din pricina apei, cu cât mai mult suferința nu este proprie Dumnezeirii, singura impassibilă, și cu atât mai mult rămâne depărtată de suferință, atunci când trupul suferea! Dar nu este necesar ca exemplele să se potrivească complet și perfect, în exemple este necesar să se observe asemănarea și deosebirea, căci altfel nu este exemplu. Căci asemănarea în totul va fi identitate și nu exemplu, și aceasta este valabilă mai ales despre cele dumnezeiești. Este însă cu neputință să se găsească exemple întru totul asemenea cu privire la doctrina despre Dumnezeu și despre întrupare.

CAPITOLUL XXVII

Dumnezeirea Cuvântului rămâne nedespărțită de suflet și de corp și în moartea Domnului, și rămâne o singură ipostasă

Domnul nostru Iisus Hristos a fost fără de păcat, „căci păcat n-a făcut cel care ridică păcatul lumii și nici nu s-a găsit viclenie în gura Lui”³⁹⁷. Nu era supus morții, de vreme ce prin păcat a intrat moartea în lume³⁹⁸. Așadar, Domnul moare, primind în locul nostru moartea, se aduce pe sine însuși în locul nostru jertfă Tatălui, căci noi am păcătuit față de Tatăl, și El trebuia ca să-l primească pe El, în locul nostru, preț de răscumpărare ca astfel să ne libereze pe noi de condamnare. Sângele Domnului n-a fost adus ca jertfă tiranului. Să nu fie! Așadar, moartea se apropie și înghițind momeala corpului este străbătută de undița Dumnezeirii; și gustând din corpul infailibil și făcător de viață este distrusă și dă îndărăt pe toți aceia pe care altădată i-a înghițit. Căci după cum întunericul dispare când vine lumina,

³⁹⁷ I Petru, II, 22; Isaia LIII, 9; Ioan I, 29.

³⁹⁸ Romani V, 12.

tot astfel și stricăciunea este alungată la apropierea vieții; atunci toți capătă viață, iar cel care a introdus stricăciunea în viață, distrugere.

Așadar, chiar dacă a murit ca om, și chiar dacă Sfântul Lui suflet s-a despărțit de corpul Lui prea curat, totuși Dumnezeuirea nu s-a despărțit de cele două, adică de suflet și de corp, și astfel nici unica ipostasă nu s-a despărțit în două ipostase. Căci corpul și sufletul au avut de la început, în același timp, existența în ipostasa Cuvântului, și cu toate că în timpul morții a fost despărțit sufletul de trup, totuși fiecare a rămas, având existența în unica ipostasă a Cuvântului. Astfel, unica ipostasă a Cuvântului a fost și ipostasa Cuvântului și a sufletului și a trupului. Niciodată, nici sufletul, nici corpul n-au avut o ipostasă proprie, alta decât ipostasă Cuvântului. Ipostasa Cuvântului a fost totdeauna una și niciodată două. Prin urmare, ipostasa lui Hristos este una totdeauna. Chiar dacă spațial sufletul s-a despărțit de corp, ipostatic, însă, era unit prin Cuvânt.

CAPITOLUL XXVIII

Despre coruptibilitate și distrugere

Numele de coruptibilitate are două sensuri: indică aceste afecte omenești: foamea, setea, oboseala, străpungerea cu cuiele, moartea, adică despărțirea sufletului de corp, și cele asemenea. Potrivit acestei însemnări spunem că trupul Domnului este coruptibil, căci a luat pe toate acestea de bunăvoie. Coruptibilitatea, însă, înseamnă și descompunerea și dispariția completă a corpului în elementele din care a fost compus. Aceasta este numită de mulți mai ales distrugere. Corpul Domnului n-a avut experiența acesteia, după cum spune profetul David: „Că nu vei părăsi sufletul meu în iad, și nici nu vei da ca să vadă cel cuvios al tău distrugere”³⁹⁹.

Este necucernic să spui că este incoruptibil corpul Domnului înainte de înviere, după concepția nebunului Iulian și Gaian, potrivit primului sens al Cuvântului coruptibilitate. Căci dacă era incoruptibil nu era deoființă cu noi și atunci nu s-au întâmplat cu adevărat, ci numai în aparență, acelea care spune Evanghelia că s-au întâmplat, foamea, setea, cuiele, împungerea coastei, moartea. Iar dacă s-au întâmplat aparent, atunci taina întrupării este o înșelăciune și o minciună, atunci aparent și nu adevărat s-a făcut om, atunci aparent și nu adevărat am fost mântuiți. Să nu fie! Iar cei care vorbesc așa să fie lipsiți de mântuire. Noi, însă, am dobândit mântuirea cea adevărată și o vom dobândi. După al doilea sens al cuvântului coruptibilitate, mărturisim că trupul Domnului este incoruptibil, adică nepieritor, după cum ne-au predat purtătorii de Dumnezeu părinți. Dar după

³⁹⁹ Psalmi XV, 10.

învierea din morți a Mântuitorului, spunem că trupul Domnului este incoruptibil și după primul sens. Și Domnul a dăruit prin corpul Lui propriu și corpului nostru învierea și incoruptibilitatea, care urmează după înviere, făcându-ni-se însuși pârga învierii, a incoruptibilității și a impasibilității. „Căci trebuia, spune dumnezeiescul apostol, ca acest corp stricăcios să se îmbrace în nestricăciune”⁴⁰⁰.

CAPITOLUL XXIX Despre pogorârea în iad

Sufletul îndumnezeit se pogoară în iad, ca după cum celor de pe pământ a răsărit soarele dreptății⁴⁰¹, tot astfel să strălucească lumină și celor de sub pământ și care stau în întuneric și în umbra morții⁴⁰²; ca după cum a binevestit pacea celor de pe pământ, slobozenie celor robiți, vedere celor orbi⁴⁰³, și celor care au crezut a devenit pricina mântuirii veșnice, iar celor care n-au crezut, mustrare a necredinței, tot astfel și celor din iad. „Pentru ca Lui să se plece tot genunchiul celor cerești, celor pământești și celor dedesupt”⁴⁰⁴. Și astfel a slobozit pe cei legați din veci și iarăși a revenit dintre morți deschizându-ne calea către înviere.

⁴⁰⁰ I Corinteni XV, 53.

⁴⁰¹ Maleahi IV, 2.

⁴⁰² Luca I, 79; Isaia IX, 2.

⁴⁰³ Isaia LXI, 1; Luca IV, 18.

⁴⁰⁴ Filipeni II, 10.

CARTEA A PATRA

CAPITOLUL I

Despre cele de după înviere

După învierea din morți a lepădat toate afectele, adică coruptibilitatea, foamea și setea, somnul și oboseala și cele asemenea. Căci chiar dacă a gustat din mâncare după înviere⁴⁰⁵, totuși nu în virtutea unei legi a firii — căci n-a flămânzit — ci în virtutea întrupării Sale, ca să învedereze adevărul învierii, anume că este însuși trupul Lui, care a suferit și a înviat. N-a lepădat nici una din părțile firii, nici corpul, nici sufletul, ci avea și corpul și sufletul rațional și gânditor, volițional și activ și astfel se așează în dreapta Tatălui⁴⁰⁶, voind dumnezeiește și omenește mântuirea noastră și lucrând, pe de o parte dumnezeiește, purtarea de grijă, conservarea și conducerea tuturor, iar pe de altă parte omenește, amintindu-și de viețuirea Sa de pe pământ, văzând și cunoscând că este adorat de toată făptura rațională. Sfântul Lui suflet cunoaște că este unit după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul și că este împreună adorat ca suflet al lui Dumnezeu și nu ca simplu suflet, înălțarea de la pământ la cer și coborârea Lui iarăși sunt activități ale unui corp circumscris: „Căci va veni iarăși, spune Sfânta Scriptură, către voi așa precum l-ați văzut mergând la cer”⁴⁰⁷.

CAPITOLUL II

Despre șederea în dreapta Tatălui

Spunem că Hristos s-a așezat cu trupul în dreapta lui Dumnezeu și a Tatălui, dar nu vorbim de o dreaptă spațială a Tatălui. Căci cum va avea o dreaptă spațială cel necircumscris? Dreapta și stânga au numai lucrurile circumscrise. Numim dreapta Tatălui slava și cinstea Dumnezeirii, în care Fiul lui Dumnezeu, ca Dumnezeu și deoființă cu Tatăl, există înainte de veci, și în care, după ce s-a întrupat în vremurile din urmă, șade și cu trupul, deoarece trupul Lui este slăvit împreună cu El. Căci este închinat de toată creația într-o singură închinăciune împreună cu corpul lut.

⁴⁰⁵ Luca XXIV, 41-43.

⁴⁰⁶ Marcu XVI, 19; Romani VIII, 34; Efeseni I, 20; Coloseni; III, 1; Evrei XIII, 2; I Petru III, 32.

⁴⁰⁷ Fapte I, 11.

CAPITOLUL III

Către cei care spun: dacă Hristos are două firi,
sau adorați creația închinându-vă unei firi create,
sau spuneți că o fire este adorată
și una neadorată

Ne închinăm Fiului lui Dumnezeu împreună cu Tatăl și cu Sfântul Duh; înainte de înomenirea Lui îl adorăm necorporal, dar acum, după întrupare, îl adorăm pe același întrupat și făcut om, dar și Dumnezeu. Așadar, trupul lui Hristos, în virtutea firii Sale proprii, dacă vei despărți pe cale abstractă vizibilul de spiritual, este neadorat, pentru că este creat; dar pentru că este unit cu Dumnezeu Cuvântul este adorat din pricina Cuvântului și în Cuvânt. Căci în chipul în care împăratului i se dă închinăciunea și când este dezbrăcat și când este îmbrăcat, iar porfira, ca simplă porfiră, se calcă în picioare și se aruncă, dar când ajunge îmbrăcăminte împărătească este cinstită și slăvită, iar dacă ar disprețui-o cineva este condamnat la moarte, lucru care s-a întâmplat de multe ori, și după cum simplul lemn se poate pipăi, dar când este unit cu focul și făcut cărbune nu poți să-l atingi, nu din cauza lui, ci din cauza focului unit cu el — căci firea lemnului nu este inaccesibilă pipăitului, ci cărbunele, adică lemnul înroșit în foc — tot astfel și trupul, în virtutea firii sale, nu este adorat, dar este adorat în Cuvântul lui Dumnezeu întrupat; nu este adorat din pricina lui, ci din pricina lui Dumnezeu Cuvântul, unit cu el după ipostasă. Și nu spunem că ne închinăm unui simplu trup, ci trupului lui Dumnezeu, adică Dumnezeului întrupat.

CAPITOLUL IV

Pentru ce s-a făcut om
Fiul lui Dumnezeu și nu Tatăl și nici Duhul?
Ce a săvârșit întrupându-se ?

Tatăl este Tată și nu Fiu; Fiul este Fiu și nu Tată; Duhul este Sfântul Duh și nu Tată și nici Fiu. Căci însușirea este imobilă. Altfel cum ar putea să rămână însușire, dacă este mobilă și se schimbă? Pentru aceea Fiul lui Dumnezeu se face Fiu al omului, ca să rămână imobilă însușirea. Fiind Fiul lui Dumnezeu, s-a făcut Fiul omului, întrupându-se din Sfânta Fecioară, iar prin aceasta nu s-a depărtat de însușirea de a fi Fiu.

Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat ca să dăruiască iarăși omului aceea

potrivit căreia l-a făcut la început. Căci l-a făcut „după chipul lui”⁴⁰⁸, adică gânditor și liber, și „după asemănare”⁴⁰⁹, adică desăvârșit în virtuți, atât pe cât este cu puțință firii omenești. Un fel de caracteristici ale firii dumnezeiești sunt acestea: lipsa de grijă, curăția, bunătatea, înțelepciunea, dreptatea și a fi lipsit de orice răutate. Așadar, la început l-a pus în comuniune cu El — „căci l-a făcut pentru incoruptibilitate”⁴¹⁰ — și l-a ridicat prin comuniunea cu El către incoruptibilitate. Din pricina călcării poruncii, însă, am întunecat și am distrus caracteristicile chipului dumnezeiesc, am ajuns în viciu și am fost lipsiți de comuniunea dumnezeiască. „Căci ce împărtașire are lumina cu întunericul?”⁴¹¹. Și ajungând noi în afara vieții, am căzut în stricăciunea morții. Pentru că Dumnezeu ne-a dat o stare mai bună, dar n-am păzit-o, Cuvântul ia starea mai rea, adică firea noastră, ca să înnoiască, prin El însuși și în El însuși, starea omului „după chipul și după asemănarea lui”⁴¹², ca să ne învețe pe noi viețuirea în virtute — căci ne-a făcut virtutea prin El însuși ușoară de practicat — ca să ne libereze de stricăciune prin comuniunea cu viața, făcându-se pârga învierii noastre și să reînnoiască vasul cel netrebnic și stricat, ca să ne răscumpere de tirania diavolului, chemându-ne la cunoștința de Dumnezeu, să ne întărească și să ne învețe să biruim pe tiran prin răbdare și smerenie.

A încetat religia demonilor, s-a sfințit zidirea prin dumnezeiescul sânge, s-au surpat capiștele și templele idolilor, s-a sădit cunoștința lui Dumnezeu; Treimea cea deoființă, Dumnezeirea nezidită este închinată, un Dumnezeu adevărat, creator și Domn al tuturor; virtuțile sunt îndeplinite, nădejdea învierii s-a dăruit prin învierea lui Hristos; diavolii se înfricoșează de oamenii pe care altă dată îi țineau sub a lor robie. Și lucru minunat este că toate acestea s-au făcut prin cruce, prin patimi și prin moarte, în tot pământul s-a predicat vestea cea bună a cunoașterii lui Dumnezeu și n-a pus pe fugă pe cei potrivnici cu ajutorul războiului, nici cu ajutorul armelor, nici cu ajutorul oștilor; nu, ci puțini oameni goi, săraci, neînvățați, persecutați, bătuți, dați morții, au biruit pe cei înțelepți și pe cei puternici, predicând pe cel răstignit în corp și pe cel care a murit, căci cu ei era puterea atotputernică a celui răstignit. Moartea, atât de înfricoșătoare înainte, este învinsă; ea, socotită altă dată groaznică și odioasă, acum este preferată vieții.

Acestate sunt izbânzile venirii lui Hristos! Acestate sunt semnele puterii lui! Căci n-a mântuit ca prin Moise un popor din Egipt și din robia

⁴⁰⁸ Facerea I, 26.

⁴⁰⁹ Ibidem.

⁴¹⁰ Înțelepciunea lui Solomon II, 23.

⁴¹¹ II Corinteni VI, 14.

⁴¹² Facerea I, 26.

lui Faraon, despărțind marea⁴¹³, ci mai mult, a izbăvit întreaga omenire de stricăciunea morții și de sub robia crudului tiran, a păcatului. Nu duce cu forța spre virtute, nici nu acoperă cu pământ⁴¹⁴, nici nu arde cu foc⁴¹⁵ și nici nu poruncește să fie loviți cu pietre cei păcătoși⁴¹⁶, ci convinge, prin blândețe și îndelungă răbdare, ca oamenii să aleagă virtutea, să lupte prin necazuri pentru ea și să se bucure de roadele ei. Altă dată cei care păcătuiau erau pedepsiți, dar stăruiau mai departe în păcat și păcatul le era socotit ca Dumnezeu; acum, însă, oamenii aleg pentru credință și virtute asupriri, torturări și moarte.

Slavă Ție Hristoase, Cuvinte al lui Dumnezeu, înțelepciune. Putere și Dumnezeule atotputernic! Ce-ți vom da noi neputincioșii, în schimbul tuturor acestora? Căci toate sunt ale tale și nu ceri de la noi nimic altceva decât să ne mântuim; dar și pe aceasta o dai și din pricina nespusei Tale bunătați ești chiar recunoscător celor care o primesc.

Mulțumesc Ție celui care ne-ai dat existența, celui care ne-ai dăruit o fericită existență, celui care ne-ai adus, prin negrăita Ta bunăvoință, iarăși la această stare pe noi, cei căzuți din ea!

CAPITOLUL V

Pentru cei care întrebă

dacă ipostasa lui Hristos este creată sau necreată

Ipostasa Cuvântului lui Dumnezeu înainte de întrupare a fost simplă, necompusă, necorporală, necreată; când s-a întrupat, însă, și a devenit ipostasa trupului, a ajuns compusă din Dumnezeirea pe care o avea întotdeauna, și din trupul pe care l-a luat. Ipostasa are însușirile celor două firi și este cunoscută în două firi. Din această pricină aceeași unică ipostasă este necreată, în virtutea Dumnezeirii, și creată, în virtutea omenirii, văzută și nevăzută. Altfel, suntem siliți sau să împărțim pe unicul Hristos, dacă spunem două ipostase, sau să fie negată deosebirea firilor și să introducem schimbare și amestecare.

⁴¹³ Ieșirea XIV, 16-31.; Deuteronom XI, 4.

⁴¹⁴ Numeri XVI, 31-33; Deuteronom XI, 6.

⁴¹⁵ Numeri XVI, 35.

⁴¹⁶ Iisus Navi VII, 25.

CAPITOLUL VI Când Cuvântul a fost numit Hristos?

Mintea nu s-a unit cu Dumnezeu Cuvântul, după cum mint unii, înainte de întruparea din Fecioară și nici nu s-a numit de atunci Hristos. Această absurditate face parte din neroziile lui Origen, care a susținut preexistența sufletelor. Noi afirmăm, însă, că Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu a devenit Hristos din momentul în care s-a sălășluit în pântecul Sfintei pururea Fecioarei, s-a făcut trup în chip neschimbat și a fost uns trupul cu Dumnezeirea. „Aceasta este ungerea omenirii“, după cum zice Grigore Teologul⁴¹⁷. Iar prea sfințitul Chiril al Alexandriei, scriind către împăratul Teodosie, a spus acestea: „Eu spun că Iisus Hristos nu trebuie să se numească nici Cuvântul din Dumnezeu fără omenire și nici templul care s-a născut din femeie, fără a fi unit cu Cuvântul. Aceasta pentru motivul că prin numele Hristos se înțelege Cuvântul cel din Dumnezeu împreunat în chip tainic cu omenirea, în virtutea unirii săvârșite prin întrupare”⁴¹⁸. Iar în scrierea către împărătese, spune astfel: „Unii spun că numele Hristos se cuvine numai Cuvântului născut din Dumnezeu Tatăl care este gândit și există deosebit. Noi, însă, n-am fost învățați să gândim sau să spunem așa, ci spunem că în momentul în care Cuvântul s-a făcut trup, în același moment a și fost numit Iisus Hristos. Se numește Hristos, pentru că a fost uns cu untdelemnul bucuriei⁴¹⁹, adică cu Duhul de la Dumnezeu și Tatăl. Dar că ungerea este pentru omenire nu se va îndoii nimeni din cei care sunt obișnuiți să judece drept”⁴²⁰. Iar Atanasie, cel de veșnică pomenire, în cuvântul despre mântuitoarea întrupare spune astfel: „Dumnezeul care există înainte de venirea în trup n-a fost om, ci a fost Dumnezeu la Dumnezeu⁴²¹, fiind nevăzut și impasibil. Dar când s-a făcut om este adus prin trup numele Hristos, pentru că numelui îi urmează patima și moartea”⁴²².

Chiar dacă Sfânta Scriptură zice: „Pentru aceea te-a uns pe tine Dumnezeule, Dumnezeul tău, cu untdelemnul bucuriei”⁴²³, totuși trebuie să se știe că de multe ori dumnezeiasca Scriptură întrebuițează timpul trecut în locul viitorului, ca în versetul următor: „După acestea s-a arătat pe

⁴¹⁷ *Cuvântul XXX, al patrulea cuvânt teologic, despre Fiul*, Migne PG, XXXVI, col.132 B.

⁴¹⁸ *Cuvânt adresat prea binecredinciosului împărat Teodosie, despre credința cea adevărată în Domnul nostru Iisus Hristos*, Migne PG, LXXVI, col. 1173 C.

⁴¹⁹ Psalmi XLIV, 9; Evrei I, 9.

⁴²⁰ *Cuvânt adresat prea birtecredincioaselor împărătese*, Migne PG, LXXVI, col. 1220 C.

⁴²¹ Ioan I, 1.

⁴²² *Cuvântul II despre mântuitoarea întrupare a lui Hristos contra lui Apolinarie*, Migne PG, XXV, col. 1133 B.

⁴²³ Psalmi XLIV, 9; Evrei I, 9.

pământ și a petrecut cu oamenii”⁴²⁴; când s-au spus aceste cuvinte nici nu s-a arătat, nici n-a petrecut Dumnezeu cu oamenii. De asemenea, și următorul text: „La râul Vavilonului⁴²⁵, acolo am șezut și am plâns”⁴²⁶, căci aceasta niciodată nu s-a întâmplat.

CAPITOLUL VII

Către cei care întreabă dacă

Sfânta Născătoare de Dumnezeu a născut două firi și dacă au fost răstignite pe cruce două firi

Cuvintele $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\sigma$ și $\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\sigma$, scrise cu un singur ν , se raportează la fire și indică firea necreată și creată. Cuvintele $\alpha\gamma\epsilon\nu\nu\eta\tau\omicron\sigma$ și $\gamma\epsilon\nu\nu\eta\tau\omicron\sigma$, scrise cu doi ν , nu se referă la fire, ci la ipostasă și indică ceea ce este nenăscut și născut. Firea dumnezeiască este $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\sigma$, adică necreată; iar cele ce vin după firea dumnezeiască sunt $\gamma\epsilon\nu\eta\tau\alpha$, adică create. În firea dumnezeiască și necreată se vede nenăscutul în Tatăl, căci n-a fost născut; născutul în Fiul, căci s-a născut din veșnicie din Tatăl; iar purcesul în Sfântul Duh. Primele exemplare ale fiecărei specii de animale sunt $\alpha\gamma\epsilon\nu\nu\eta\tau\alpha$, nenăscute, dar nu $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\alpha$, necreate, căci ele s-au făcut de creator, dar nu s-au născut din cele asemenea lor. Cuvântul $\gamma\epsilon\nu\epsilon\sigma\iota\sigma$ înseamnă creare, iar cuvântul $\gamma\epsilon\nu\nu\eta\sigma\iota\sigma$ înseamnă naștere. Cu privire la Dumnezeu nașterea este ieșirea numai din Tatăl a Fiului celui deoființă cu El; cu privire la corpuri, însă, nașterea este ieșirea unei ipostase de aceeași ființă din împreunarea bărbatului cu femeia. Din aceasta cunoaștem că nașterea nu este o însușire a firii, ci a ipostaselor. Căci dacă nașterea ar aparține firii, nu s-ar vedea în fire și nașterea și nenașterea. Prin urmare Sfânta Născătoare de Dumnezeu a născut o ipostasă cunoscută în două firi; în ce privește Dumnezeirea Sa a fost născut din Tatăl în afară de timp, dar în ce privește omenirea sa, a fost întrupat în vremurile din urmă din Sfânta Fecioară în timp și s-a născut în trup.

Dacă cei care întreabă ar lăsa să se înțeleagă că cel care s-a născut din Sfânta Născătoare de Dumnezeu este din două firi, spunem: da, sunt două firi, căci același este Dumnezeu și om. Tot astfel și despre răstignire, înviere și înălțare. Aceste fapte nu sunt ale firii, ci ale ipostasei. Hristos, care este în două firi, a suferit și a fost răstignit cu firea cea pasibilă, căci pe cruce a fost răstignit cu trupul și nu cu Dumnezeirea. Dar dacă ar răspunde negativ la întrebarea noastră: dacă au murit două firi, vom spune: prin urmare n-au fost răstignite cele două firi, ci Hristos a fost născut, adică

⁴²⁴ Baruh III, 38.

⁴²⁵ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531. f 102v.

⁴²⁶ Psalmi CXXXVI, 1.

Cuvântul dumnezeiesc înomenindu-se a fost născut în trup, a fost răstignit în trup, a pățimit în trup, a murit în trup, rămânând, însă, impasibilă Dumnezeirea Lui.

CAPITOLUL VIII

În ce sens se numește prim născut Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu?

Primul născut este cel născut întâi, fie că este unicul născut, fie că este născut înaintea altor frați. Dacă Fiul lui Dumnezeu s-ar numi primul născut, dar nu s-ar numi Unul-Născut, atunci am presupune că este primul născut dintre creaturi, ca și cum ar fi o creatură. Dar pentru că este numit primul născut⁴²⁷ și unul născut⁴²⁸, trebuie să păstrăm cu privire la El, pe amândouă. Spunem că este „primul născut din toată creația”⁴²⁹, pentru că și El este din Dumnezeu, dar și creația este din Dumnezeu; dar pentru că El este Unicul născut, în afară de timp, din ființa lui Dumnezeu și a Tatălui va fi numit pe bună dreptate Fiul Unul-Născut, prim născut și nu prim creat, căci creația nu este din ființa Tatălui, ci a fost adusă de la neexistență la existență prin voința Lui. El este numit „primul născut între mulți frați”⁴³⁰ — căci este unicul născut și din mamă — pentru că a participat în chip asemănător nouă sângelui și trupului și s-a făcut om, iar prin El ne-am făcut și noi fii ai lui Dumnezeu⁴³¹, înfiiți fiind prin botez⁴³². El, care este prin fire Fiul lui Dumnezeu, s-a făcut primul născut între noi, care am ajuns prin poziție și prin har fii ai lui Dumnezeu și am fost numiți frați ai Lui. Pentru aceea a spus: „Mă urc la Tatăl Meu și la Tatăl vostru”⁴³³. N-a spus „Tatăl nostru“, ci „Tatăl meu“, adică este Tatăl Său prin fire, și: „Tatăl vostru“, adică prin har. A spus de asemenea „Dumnezeul Meu și Dumnezeul vostru”⁴³⁴. N-a spus „Dumnezeul nostru“, ci „Dumnezeul Meu“, și înțelegi sensul cuvintelor dacă, pe cale abstractă, desparti vizibilul de spiritual — și „Dumnezeul vostru“, pentru că este creator și Domn.

⁴²⁷ Luca II, 7; Romani VIII, 29; Coloseni I, 15, 18; Evrei I, 6.

⁴²⁸ Ioan I, 14, 18; III, 16, 18; I Ioan IV, 9.

⁴²⁹ Coloseni I, 15.

⁴³⁰ Romani VIII, 29.

⁴³¹ Matei V, 9, 45; Luca VI, 35; Romani IX, 26; II Corinteni VI, 18; Galateni III, 26.

⁴³² Galateni III, 26-27.

⁴³³ Ioan XX, 17.

⁴³⁴ Ibidem.

CAPITOLUL IX

Despre credință și botez

Mărturisim un botez spre iertarea păcatelor și spre viața de veci. Botezul indică moartea Domnului⁴³⁵. Ne îngropăm, deci, prin botez împreună cu Domnul, după cum spune dumnezeiescul apostol⁴³⁶. Și după cum o dată s-a săvârșit moartea Domnului, tot astfel o dată trebuie să ne botezăm. Ne botezăm, după cuvântul Domnului, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh⁴³⁷; iar prin aceste cuvinte suntem învățați mărturisirea în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh. Așadar toți cei care au fost botezați în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh și au fost învățați prin aceasta o singură fire a Dumnezeirii în trei ipostase și se botează din nou, aceștia răstignesc încă o dată pe Hristos, după cum spune dumnezeiescul apostol: „Căci este cu neputință ca cei odată luminați“ și cele ce urmează, „să se înnoiască iarăși spre pocăință, pentru că ei răstignesc pentru ei din nou pe Hristos și-l batjocoresc”⁴³⁸. Dar toți cei care n-au fost botezați în Sfânta Treime, trebuie rebotezați. Chiar dacă spune dumnezeiescul apostol că „ne-am botezat în Hristos și în moartea Lui”⁴³⁹, spune totuși că nu trebuie să se facă așa invocația de la botez. Prin aceste cuvinte spune atât numai că botezul este tipul morții lui Hristos⁴⁴⁰, deoarece botezul prin cele trei cufundări indică cele trei zile cât a stat Domnul în mormânt. Prin urmare a fi botezat în Hristos înseamnă a se boteza cei care cred în el⁴⁴¹. Și este cu neputință să credem în Hristos dacă n-am fost învățați mărturisirea în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh. Hristos este Fiul Dumnezeului celui viu, Fiu, pe care Tatăl l-a uns cu Sfântul Duh, după cum spune dumnezeiescul David: „Pentru aceea te-a uns pe tine Dumnezeu, Dumnezeul tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decât pe părtașii tăi”⁴⁴². Iar Isaia, ca din partea Domnului, spune: „Duhul Domnului peste mine, din cauza căruia m-a uns”⁴⁴³. Domnul, învățând pe ucenicii Săi invocația de la botez, a spus: „Botezându-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”⁴⁴⁴. Dumnezeu ne-a făcut pentru nestrăciune; dar pentru că noi am călcat porunca lui mântuitoare, ne-a condamnat la străciunea morții; totuși, ca să nu fie

⁴³⁵ Romani VI, 4; Coloseni II, 12.

⁴³⁶ Coloseni II, 12.

⁴³⁷ Matei XXVIII, 19.

⁴³⁸ Evrei VI, 4-6.

⁴³⁹ Romani VI, 3.

⁴⁴⁰ Romani VI, 4; Coloseni II, 12.

⁴⁴¹ Galateni III, 27.

⁴⁴² Psalmi XLIV, 9; Evrei I, 9.

⁴⁴³ Isaia LXI, 1; Luca IV, 18.

⁴⁴⁴ Matei XXVIII, 19.

răul veșnic, s-a pogorât, în virtutea milostivirii Sale, spre robi și, făcându-se asemenea nouă, ne-a răscumpărat, prin patima sa, din stricăciune. Ne-a izvorât nouă, din sfânta și prea curata Lui coastă, izvorul iertării. Apa izvorâtă din coasta Sa este spre renaștere și inundarea păcatului și a stricăciunii, iar sângele este băutura pricinuitoare vieții veșnice. Ne-a dat porunci ca să ne renaștem prin apă și prin Duh⁴⁴⁵, deoarece prin rugăciune și invocare Sfântul Duh se pogoară asupra apei. Dar pentru că omul este dublu, din suflet și corp, ne-a dat dublă și curățirea, prin apă și prin Duh. Duhul, pe de o parte, reînnoiește în noi starea după chipul și asemănarea lui Dumnezeu⁴⁴⁶; iar apa, pe de altă parte, curățește, prin harul Duhului, corpul de păcat, și-l eliberează de stricăciune. Apa îndeplinește icoana morții, iar Duhul dă arvună vieții.

De la început „Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apelor”⁴⁴⁷ și dintru început Scriptura mărturisește despre apă că este curățitoare. Pe timpul lui Noe, Dumnezeu a înecat păcatul mondial prin apă⁴⁴⁸. Prin apă, potrivit legii, se curățește tot cel necurat, până chiar și înseși hainele sunt spălate cu apă⁴⁴⁹. Ilie a arătat că harul Duhului este unit cu apa, căci cu apă a ars jertfa⁴⁵⁰. Și potrivit legii, aproape toate se curătesc cu apă. Căci cele văzute sunt simboluri ale celor spirituale. A doua naștere se petrece în suflet, căci cu toate că suntem creaturi, credința are atâta putere să ne înfieze prin Duh și să ne ducă la fericirea de altă dată.

Prin botez se dă tuturora în mod egal iertare de păcate; harul Duhului însă, în măsura credinței și a curățirii antecedente. Prin urmare, luăm acum prin botez pârga Sfântului Duh; iar renașterea este pentru noi începutul unei alte vieți, pecete, talisman și luminare.

Trebuie cu toată puterea și cu tărie să ne păstrăm pe noi înșine curați de lucrurile întinate, ca să nu ne întoarcem ca și câinele la vărsătura sa⁴⁵¹ și să ne facem iarăși pe noi înșine robii păcatului. „Credința fără fapte este moartă”⁴⁵² după cum și faptele fără credință. Credința adevărată se încearcă prin fapte.

Ne botezăm în Sfânta Treime. Aceasta pentru motivul că cei care se botează au nevoie de Sfânta Treime pentru menținerea și dăinuirea lor și este cu neputință ca să nu fie împreună unele cu altele cele trei persoane ale Sfintei Treimi, căci Sfânta Treime este nedespărțită.

Primul botez a fost botezul potopului⁴⁵³ pentru curmarea păcatului. Al doi-

⁴⁴⁵ Ioan III, 5.

⁴⁴⁶ Facerea I, 26.

⁴⁴⁷ Facerea I, 2.

⁴⁴⁸ Facerea VI, 17-22; VII, 1-24; VIII, 1-18.

⁴⁴⁹ Levitic XV, 10.

⁴⁵⁰ III Regi XVIII, 32-38.

⁴⁵¹ II Petru II, 22.

⁴⁵² Iacob II, 26.

⁴⁵³ Facerea VII, 17-24.

lea, botezul prin mare și nori⁴⁵⁴, căci norul este simbolul Duhului, iar marea simbolul apei. Al treilea, botezul legii vechi, căci tot cel necurat se spăla cu apă, ba încă își spăla și hainele și astfel intra în tabără⁴⁵⁵. Al patrulea, botezul lui Ioan⁴⁵⁶, care a fost introductiv și conducea la pocăință pe cei botezați ca să creadă în Hristos. „Eu, spune Sfântul Ioan Botezătorul, vă botez cu apă, dar cel care vine în urma mea vă va boteza cu Duhul Sfânt și cu foc”⁴⁵⁷. Așadar, Ioan curățește mai dinainte prin apă, în vederea Duhului. Al cincilea, botezul Domnului⁴⁵⁸, cu care s-a botezat El însuși. Se botează nu pentru că El a avut nevoie de curățire, ci pentru că și-a împrumutat curățirea mea, ca să zdrobească capetele balaurilor în apă⁴⁵⁹, ca să înecă păcatul, ca să înmormânteze pe tot Adamul cel vechi în apă, ca să sfințească pe Botezător, ca să împlinească legea, ca să descopere taina Treimii, ca să ne dea nouă pildă și exemplul de a ne boteza. Și noi ne botezăm cu botezul desăvârșit al Domnului, cel prin apă și prin Duh. Se zice că Hristos botează cu foc, pentru că a revărsat harul Duhului peste sfinții apostoli în chipul limbilor de foc⁴⁶⁰, după cum spune însuși Domnul: „Ioan v-a botezat cu apă, dar voi veți fi botezați cu Sfântul Duh și cu foc, nu mult după aceste zile”⁴⁶¹, sau din pricina botezului pedepsitor al focului ce va să fie. Al șaselea botez este botezul prin pocăință și lacrimi, care este cu adevărat greu. Al șaptelea, botezul prin sânge și mucenicie, cu care însuși Hristos s-a botezat în locul nostru; ci este foarte cinstit și fericit, pentru că nu se pângărește a doua oară cu întinăciunea. Al optulea botez și ultimul⁴⁶², nu este mântuitor, ci pe de o parte distruge răutatea — căci nu mai guvernează răutatea și păcatul — iar pe de altă parte, pedepsește neconținut.

Duhul Sfânt s-a pogorât peste Hristos în formă corporală ca un porumbel⁴⁶³ și arată pârga botezului nostru și cinstește corpul. Pentru că și acesta, adică corpul, este Dumnezeu prin îndumnezeirea lui. Încă de la început a obișnuit ca un porumbel să binevestească sfârșitul potopului⁴⁶⁴. Dar peste sfinții apostoli s-a pogorât în chip de foc⁴⁶⁵. Căci El este Dumnezeu, iar „Dumnezeu este foc mistuitor”⁴⁶⁶.

Botezului îi urmează ungerea cu untdelemn; el indică ungerea

⁴⁵⁴ I Corinteni X, 2; Numeri IX, 15-22.

⁴⁵⁵ Levitic XV, 3-33.

⁴⁵⁶ Matei III, 1-12; Marcu I, 4-8; Luca III, 2-18.

⁴⁵⁷ Matei III, 11; Marcu I, 8; Luca III, 16.

⁴⁵⁸ Matei III, 13-17; Marcu I, 9-11; Luca III, 21-22; Ioan I, 29-34.

⁴⁵⁹ Psalmi LXXIII, 14.

⁴⁶⁰ Fapte II, 1-4.

⁴⁶¹ Fapte I, 5.

⁴⁶² Adică focul cel veșnic de după judecata obștească.

⁴⁶³ Matei III, 16; Marcu I, 10; Luca III, 22; Ioan I, 32.

⁴⁶⁴ Facerea VIII, 11-12.

⁴⁶⁵ Fapte II, 1-4.

⁴⁶⁶ Deuteronom IV, 24; Evrei XII, 29.

noastră, ne face hristoși (=unși) și ne făgăduiește, prin Duhul Sfânt, mila lui Dumnezeu, pentru că porumbelul a dus o ramură de măslin celor care au fost izbăviți de potop⁴⁶⁷.

Ioan a fost botezat punând mâna pe capul dumnezeiesc al Stăpânului⁴⁶⁸ și cu sângele său⁴⁶⁹.

Nu trebuie să se întârzie botezul, când credința acelor care se apropie de el a fost mărturisită prin fapte. Cel care se apropie de botez cu viclenie va fi mai degrabă pedepsit decât va folosi.

CAPITOLUL X

Despre credință

Credința este dublă: una, „credința din auzite”⁴⁷⁰. Auzind dumnezeieștile Scripturi credem în învățătura Duhului Sfânt. Ea se desăvârșește prin toate cele legiuite de Hristos, este învederată prin fapte, este cucernică și îndeplinește poruncile aceleia care ne-a reînnoit. Necredincios este acela care nu crede potrivit predaniei Bisericii sobornicești sau acela care are părtășanie cu diavolul prin fapte urâte.

„Credința este iarăși încredințarea despre cele nădăjduite, dovedirea lucrurilor nevăzute”⁴⁷¹, sau o nădejde neîndoielnică și oarbă în cele făgăduite nouă de Dumnezeu și a dobândirii cererilor noastre. Prima credință aparține sufletului nostru, cea de a doua, harurilor duhului.

Trebuie să se știe că prin botez ne tăiem împrejur de tot acoperământul de la naștere, adică de păcat, și devenim israeliți duhovnicești și poporul lui Dumnezeu⁴⁷².

CAPITOLUL XI

Despre cruce și încă despre credință

„Cuvântul cruce este nebunie pentru cei pierduți, dar pentru cei care ne mântuim este puterea lui Dumnezeu”⁴⁷³. „Cel duhovnicesc le judecă pe toate, dar omul sufletesc nu primește pe cele ale Duhului”⁴⁷⁴. În adevăr,

⁴⁶⁷ Facerea VIII, 11.

⁴⁶⁸ Nici un text din Evangheliile nu se referă că Sf. Ioan Botezătorul a pus mâna pe capul Mântuitorului când l-a botezat. Afirmația aceasta s-a păstrat prin Tradiție și prin influența iconografiei botezului Domnului.

⁴⁶⁹ Matei XIV, 3-12; Marcu VI, 17-29.

⁴⁷⁰ Romani X, 17.

⁴⁷¹ Evrei XI, 1.

⁴⁷² II Corinteni VI, 16; Evrei VIII, 10; Apocalipsa XXI, 3.

⁴⁷³ I Corinteni I, 18.

⁴⁷⁴ I Corinteni II, 15, 14.

crucea este nebunie pentru cei care nu o primesc cu credință și care nu țin seamă de bunătatea și atotputernicia lui Dumnezeu, ci cercetează cele dumnezeiești cu gânduri omenești și firești. Toate cele ale lui Dumnezeu sunt mai presus de fire, de cuvânt și de cuget. Căci dacă cineva va socoti cum și pentru care pricină a adus Dumnezeu pe toate de la neexistență la existență și va voi să ajungă la această cunoștință prin gândire naturală, nu va înțelege. Această cunoștință este sufletească și demonică⁴⁷⁵. Dar dacă cineva condus prin credință va socoti că ființa dumnezeiască este bună, atotputernică, adevărată, înțeleaptă și dreaptă va găsi pe toate lucioase și netede și cale dreaptă. Este cu neputință să te mântuiești fără credință⁴⁷⁶, căci prin credință se mențin toate, atât cele omenești, cât și cele duhovnicești. Nici plugarul nu taie brazda pământului fără credință, nici negustorul nu-și încredințează unui mic lemn sufletul lui noianului înfuriat al mării, nici nu se fac nunți, nici altceva din cele ce sunt în viață. Prin credință înțelegem că toate s-au adus prin puterea lui Dumnezeu de la neexistență la existență și prin credință izbândim toate, atât pe cele dumnezeiești, cât și pe cele omenești. Credința este un asentiment care nu iscodește lucrurile.

Orice faptă și orice minune a lui Hristos este foarte mare, dumnezeiască și minunată. Dar cea mai minunată decât toate este cinstita Lui cruce. Căci prin nimic altceva decât prin crucea Domnului nostru Iisus Hristos s-a distrus moartea, s-a dezlegat păcatul strămoșesc, s-a prădat iadul, s-a dăruit învierea, ni s-a dat puterea să disprețuim cele prezente și chiar moartea, s-a săvârșit întoarcerea la fericirea primară, s-au deschis porțile raiului, s-a așezat firea noastră în dreapta lui Dumnezeu, ne-am făcut copii și moștenitori ai lui Dumnezeu⁴⁷⁷. Prin cruce toate s-au îndeplinit. „Căci toți câți ne-am botezat în Hristos, spune apostolul, ne-am botezat întru moartea lui”⁴⁷⁸. „Toți câți în Hristos ne-am botezat, în Hristos ne-am îmbrăcat”⁴⁷⁹. „Hristos este puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu”⁴⁸⁰. Iată dar că moartea lui Hristos, adică crucea, ne-a îmbrăcat cu înțelepciunea enipostatică și puterea lui Dumnezeu. Cuvântul crucii este puterea lui Dumnezeu, sau pentru că prin ea ni s-a arătat puterea lui Dumnezeu, adică biruința asupra morții, sau pentru că, după cum cele patru brațe ale crucii se țin și se strâng prin încheietura de la mijloc, tot astfel se țin prin puterea lui Dumnezeu înălțimea, adâncimea, lungimea și lățimea⁴⁸¹, adică toată creația

⁴⁷⁵ Demonică în sensul cunoștinței demonice de care vorbește Socrate, așa că ar fi putut fi tradus aici „cunoștință demonică” prin „cunoștință naturală, pe care o dobândim prin propriile noastre puteri sufletești”.

⁴⁷⁶ Evrei XI, 6.

⁴⁷⁷ Matei V, 9, 45; Romani VIII, 17; IX, 26; I Corinteni VI, 18; Galateni III, 26, 29; IV, 7.

⁴⁷⁸ Romani VI, 3.

⁴⁷⁹ Galateni III, 27.

⁴⁸⁰ I Corinteni I, 24.

⁴⁸¹ Efeseni III, 18.

văzută și nevăzută.

Crucea ni s-a dat semn pe frunte în același chip în care s-a dat lui Israil tăierea împrejur. Prin ea ne despărțim cei credincioși de cei necredincioși și ne cunoaștem. Crucea este pavăza, arma și trofeul contra diavolului. Crucea este pecetea pentru ca să nu ne atingă nimicitorul, după cum spune Scriptura⁴⁸². Crucea este scularea celor căzuți, sprijinul celor care stau, reazemul celor slabi, toiagul celor păstoriți, călăuză celor convertiți, desăvârșirea celor înaintați, mântuirea trupului și a sufletului, izgonitorul tuturor răutăților, pricinuitoarea tuturor bunătăților, distrugerea păcatului, răsădina învierii, pomul vieții veșnice.

Prin urmare, acest lemn cinstit cu adevărat și venerabil, pe care Hristos s-a adus jertfă pe sine în locul nostru, trebuie venerat pentru că s-a sfințit prin atingerea cu Sfântul Lui trup și sânge. Trebuieenerate și cuiele și lancea și îmbrăcămintea și Sfintele Lui locașuri, anume: ieslea, peștera, Golgota, mormântul mântuitor și făcător de viață, Sionul, acropola Bisericii, și cele asemenea, după cum a spus dumnezeiescul părinte, David: „Vom intra în locașurile Lui, ne vom închina în locul unde au stat picioarele Lui”⁴⁸³. Că în acest text vorbește despre cruce, se vede din cele ce urmează: „Scoală-te, Doamne, întru odihna Ta”⁴⁸⁴. În adevăr după cruce urmează învierea. Dacă dorim casa, patul, haina celor pe care îi iubim, cu cât mai mult cele ale lui Dumnezeu și ale Mântuitorului prin care am și fost mântuiți!

Ne închinăm, deci, semnului cinstitei și de viață făcătoarei cruci, chiar dacă este făcut din altă materie. Noi nu cinstim materia — să nu fie! — ci semnul, ca simbol al lui Hristos. Căci a spus pe când le vorbea ucenicilor săi: „Atunci va apărea semnul Fiului omului pe cer”⁴⁸⁵; prin aceste cuvinte a indicat crucea. Pentru aceea și îngerul învierii a spus femeilor: „Căutați pe Iisus Nazarineanul cel răstignit?”⁴⁸⁶, iar apostolul: „Iar noi predicăm pe Hristos cel răstignit”⁴⁸⁷. Sunt mulți Hristoși și Iisusi, dar unul este cel răstignit. Îngerul și apostolul n-au spus cel străpuns cu sulița, ci „cel răstignit”. Prin urmare, trebuie să ne închinăm semnului lui Hristos. Acolo undeva fi semnul, acolo va fi și El. Dar nu trebuie să ne închinăm materiei din care este făcut semnul crucii, chiar dacă ar fi din aur și din pietre scumpe, dacă se întâmplă să se distrugă semnul. Ne închinăm deci tuturor celor afierosite lui Dumnezeu, aducând Lui închinăciunea.

Pomul vieții, care a fost sădit de Dumnezeu în rai⁴⁸⁸, a preînchipuit această

⁴⁸² Ieșirea XII, 12-13; Evrei XI, 28.

⁴⁸³ Psalmi CXXXI, 7.

⁴⁸⁴ Psalmi CXXXI, 8.

⁴⁸⁵ Matei XXIV, 30.

⁴⁸⁶ Marcu XVI, 6.

⁴⁸⁷ I Corinteni I, 23.

⁴⁸⁸ Facerea II, 9.

cinstită cruce. Dar pentru că prin pom a venit moartea⁴⁸⁹, trebuia ca prin lemn să se dăruiască viața și învierea. Iacov cel dintâi a închipuit crucea când s-a închinat vârfului toiagului lui Iosif⁴⁹⁰, iar când a binecuvântat pe fiii lui Iosif cu mâinile încrucișate⁴⁹¹ este foarte lămurit că a descris semnul crucii. Toiagul lui Moise a lovit marea în chipul crucii și a mântuit pe Israil, iar pe Faraon l-a înecat⁴⁹². Mâinile întinse în chipul crucii au biruit pe Amalic⁴⁹³. Prin lemn se îndulcește apa cea amară⁴⁹⁴, iar piatra curge și revarsă izvoare⁴⁹⁵. Toiagul lui Aaron face cunoscută vrednicia preoțească⁴⁹⁶. Șarpele, deși era mort, a fost înălțat în triumf pe lemn, iar lemnul mântuiește pe cei credincioși care privesc la dușmanul omorât⁴⁹⁷. Tot astfel a fost pironit Hristos, care nu știa de păcat, într-un trup al păcatului. Moise cel mare a strigat: „Priviți viața voastră atârnată pe lemn, în fața ochilor voștri”⁴⁹⁸. Iar Isaia: „Toată ziua am întins mâinile mele către un popor neascultător și împotriva grăitor”⁴⁹⁹. Cei care ne închinăm acestui semn să dea Dumnezeu să dobândim partea lui Hristos cel răstignit, Amin.

CAPITOLUL XII

Despre închinarea către răsărit

Nu ne închinăm către răsărit fără motiv și nici la întâmplare. Pentru că suntem alcătuiți dintr-o fire văzută și nevăzută, adică spirituală și sensibilă ne închinăm Creatorului într-un chip dublu, după cum cântăm și cu mintea și cu buze trupești, ne botezăm prin apă și prin Duh, și ne unim într-un chip dublu cu Domnul, împărțându-ne tainelor și harului Duhului. Pentru că Dumnezeu este lumină spirituală⁵⁰⁰, iar Hristos în Scripturi se numește și soarele dreptății⁵⁰¹ și răsărit⁵⁰², trebuie să-i afierosim Lui răsăritul spre închinăciune. Tot lucrul bun trebuie afierosit lui Dumnezeu, din care tot lucrul bun se îmbunătățește. Căci spune dumnezeiescul David: „împărățiile pământului, cântați lui Dumnezeu, cântați Domnului care s-a

⁴⁸⁹ Facerea III, 1-24.

⁴⁹⁰ Facerea LXVII, 3.

⁴⁹¹ Facerea LXVIII, 14.

⁴⁹² Ieșirea XIV, 16-29.

⁴⁹³ Ieșirea XVII, 8-13.

⁴⁹⁴ Ieșirea XV, 25.

⁴⁹⁵ Ieșirea XVII, 5-6; Numeri XX, 7-11.

⁴⁹⁶ Numeri VII, 2-8.

⁴⁹⁷ Numeri XXI, 8-9.

⁴⁹⁸ Deuteronom XXVIII, 66.

⁴⁹⁹ Isaia LXV, 2.

⁵⁰⁰ I Ioan I, 5.

⁵⁰¹ Maleahi IV, 2.

⁵⁰² Zaharia VI, 12; Luca I, 78.

suit peste cerul cerului spre răsărituri”⁵⁰³. Mai mult, și Sfânta Scriptură spune: „Dumnezeu a răsădit raiul spre răsărit în Eden”⁵⁰⁴; acolo a pus pe omul plăsmuit de El, pe care, când a călcat porunca, l-a dat afară⁵⁰⁵ și l-a pus să locuiască în fața paradisiului desfătării, adică la apus. Ne închinăm lui Dumnezeu căutând patria de altă dată și uitându-ne către ea. De asemenea cortul lui Moise avea catapeteasma și ilastiriul către răsărit⁵⁰⁶. Seminția lui Iuda, pentru că era mai cinstită și-a fixat locuința spre răsărit⁵⁰⁷. În templul vestit al lui Solomon, poarta Domnului se afla spre răsărit. Dar și Domnul, când a fost răstignit, privea spre apus și așa ne închinăm, uitându-ne la El. Iar când s-a înălțat, a pornit spre răsărit și astfel i s-au închinat apostolii și El va veni tot așa în chipul în care l-au văzut mergând la cer, după cum însuși Domnul a spus: „După cum fulgerul iese de la răsărit și se arată până la apus, tot așa va fi venirea Fiului omului”⁵⁰⁸. Așteptându-l deci pe El, ne închinăm spre răsărit. Această predanie a apostolilor este nescrisă. Și în adevăr multe ni s-au predat fără să fie însemnate în scris.

CAPITOLUL XIII

Despre Sfintele și Prea Curatele Taine ale Domnului

Dumnezeul cel bun, a tot bun și mai presus de bunătate, care este în totul bunătatea, din pricina bogăției covârșitoare a bunătății Sale, nu s-a mulțumit numai să fie bun, adică să existe numai ființa Sa, fără ca să participe cineva la ea, ci pentru aceasta a făcut mai întâi puterile spirituale și cerești, apoi lumea văzută și sensibilă, apoi din cea spirituală și sensibilă pe om. Prin urmare, toate cele făcute de El, întrucât există, participă bunătății Lui. El este existența tuturor — pentru că „în El sunt toate”⁵⁰⁹ — nu numai pentru că ne-a adus de la neexistență la existență, dar pentru că energia Lui conservă și ține pe cele făcute de El. În chip covârșitor, însă, conservă și ține viețuitoarele, căci acestea participă la bunătatea lui Dumnezeu și prin faptul că există, dar și prin faptul că sunt părtașe vieții. Ființele raționale participă bunătății Lui și pentru motivele arătate mai sus, dar și pentru că au rațiune și mai cu seamă pentru aceasta. Ele sunt oarecum mai aproape de El, cu toate că El negreșit le depășește în chip incomparabil.

⁵⁰³ Psalmi LXVII, 33-34.

⁵⁰⁴ Facerea II, 8.

⁵⁰⁵ Facerea III, 23-24.

⁵⁰⁶ Levitic XVI, 14.

⁵⁰⁷ Numeri II, 3.

⁵⁰⁸ Matei XXIV, 27.

⁵⁰⁹ Romani XI, 36.

Așadar, omul, fiind făcut rațional și liber a primit puterea de a se uni pentru totdeauna cu Dumnezeu prin proprie alegere, dacă va rămâne în bine, adică dacă va asculta de Creator. Dar pentru că a călcat porunca Creatorului său și a fost supus morții și stricăciunii, Făcătorul și Creatorul neamului nostru, din pricina îndurărilor milei Sale, s-a făcut asemenea nouă, făcându-se întru totul om fără de păcat și s-a unit cu firea noastră. Și pentru că ne-a dat chipul Lui și Duhul Lui și nu l-am păzit, el însuși ia firea noastră săracă și slabă ca să ne curățească, ca să ne facă nestricăcioși și să ne facă iarăși părtașii Dumnezeirii Lui.

Trebuia, însă, să se împărtășească de cel mai bun nu numai pârga firii noastre, ci tot omul care vrea să se nască a doua oară, să se nutrească cu o hrană nouă și proprie nașterii, ca astfel să ajungă la măsura desăvârșirii. Prin nașterea lui Dumnezeu Cuvântul, adică prin întrupare, prin botez, prin patimă, prin înviere, a eliberat firea de păcatul strămoșesc, de moarte și de stricăciune, a devenit pârga învierii, s-a făcut pe Sine cale, pildă și exemplu, ca și noi, mergând pe urmele Lui, să ajungem fii⁵¹⁰ și moștenitori ai lui Dumnezeu⁵¹¹ prin poziție așa cum este El prin fire, și împreună moștenitori cu El⁵¹². Așadar, după cum am spus, ne-a dat a doua naștere, pentru ca după cum fiind născuți din Adam, ne-am asemănat Lui, moștenind blestemul și stricăciunea, tot astfel născându-ne din El, să ne asemănăm Lui, moștenind nestricăciunea, binecuvântarea și slava Lui.

Pentru că acest Adam este duhovnicesc trebuia ca și nașterea să fie duhovnicească; tot astfel și mâncarea. Dar pentru că suntem dubli și compuși trebuie ca și nașterea să fie dublă; tot astfel și mâncarea compusă. Nașterea ni s-a dat prin apă și prin Duh⁵¹³, adică prin Sfântul Botez; iar mâncarea este însăși pâinea vieții⁵¹⁴, Domnul nostru Iisus Hristos, cel care s-a pogorât din cer⁵¹⁵. El, voind să primească în locul nostru moartea cea de bunăvoie, în noaptea în care s-a dat pe Sine a lăsat moștenire testament nou sfinților săi ucenici și apostoli și prin ei tuturor celor care cred în El. Așadar, în foișorul Sfântului și slăvitului Sion⁵¹⁶, după ce a mâncat pastele cel vechi cu ucenicii Săi și a plinit testamentul cel vechi, spală picioarele ucenicilor⁵¹⁷; prin aceasta le-a dat un simbol al Sfântului Botez. Apoi, frângând pâinea, le-a dat-o zicând: „Luați, mâncați, acesta este trupul Meu”⁵¹⁸, „care se frînge pentru voi spre iertarea păcatelor”⁵¹⁹. De asemenea,

⁵¹⁰ Matei V, 9, 45; Romani IX, 26; II Corinteni VI, 18; Galateni III, 26.

⁵¹¹ Romani VIII, 17; Galateni III, 29; IV, 7.

⁵¹² Romani VIII, 17.

⁵¹³ Ioan III, 5.

⁵¹⁴ Ioan VI, 48.

⁵¹⁵ Ioan VI, 50.

⁵¹⁶ Matei XXVI, 17-19; Marcu XIV, 12-16; Luca XXII, 7-13.

⁵¹⁷ Ioan XIII, 4-12.

⁵¹⁸ Matei XXVI, 26; Marcu XIV, 22; Luca XXII, 19; I Corinteni, XI, 23-24.

⁵¹⁹ I Corinteni XI, 24.

luând și paharul, în care era vin și apă, l-a dat lor zicând: „Beți din acesta toți, acesta este sângele Meu, al legii celei noi, care pentru voi se varsă spre iertarea păcatelor”⁵²⁰. „Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea”⁵²¹, căci de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, vestiți moartea Fiului omului și mărturisiți învierea Lui până ce va veni”⁵²².

Dacă „Cuvântul lui Dumnezeu este viu și lucrător”⁵²³ și „toate câte a voit Domnul a făcut”⁵²⁴, și dacă a zis: „Să se facă lumină”⁵²⁵ și s-a făcut; „să se facă tărie”⁵²⁶ și s-a făcut; dacă „prin Cuvântul Domnului s-au întărit cerurile și prin Duhul gurii Lui, toată puterea lor”⁵²⁷, dacă cerul, pământul, apa, focul, aerul și toată podoaba lor s-au alcătuit prin Cuvântul Domnului și chiar această ființă faimoasă, omul; dacă voind însuși Dumnezeu Cuvântul s-a făcut om și și-a făcut fără sămânță corp Lui și din sângiurile curate și neîntinate ale Sfântei Pururea Fecioare, nu poate oare să facă pâinea Trup al său și vinul și apa, sânge? La facerea lumii a spus: „Să scoată pământul iarbă verde”⁵²⁸ și până acum când plouă, pământul fiind împins și împuternicit scoate vlăstarele sale prin porunca dumnezeiască. Dumnezeu a spus: „Acesta este trupul Meu” și „acesta este sângele Meu” și „aceasta faceți-o întru pomenirea Mea” și se face prin porunca Lui atotputernică, până ce va veni. Căci așa a spus: „Până va veni”⁵²⁹. Și plouă, prin invocare, în această țarină nouă puterea umbritoare a Sfântului Duh. După cum toate câte a făcut Dumnezeu le-a făcut cu energia Sfântului Duh, tot astfel și acum, energia Duhului lucrează cele mai presus de fire, pe care nu le poate cuprinde nimic altceva decât credința. „Cum îmi va fi mie aceasta, zice Sfânta Fecioară, pentru că eu nu cunosc bărbat”⁵³⁰. Iar arhanghelul Gavriil îi răspunde: „Duhul cel Sfânt se va pogorî peste tine și puterea celui prea înalt te va umbri”⁵³¹. Și acum mă întrebi cum pâinea se face trupul lui Hristos și vinul și apa sângele lui Hristos? Ți-o voi spune eu. Sfântul Duh se coboară peste ele și face pe acelea ce sunt mai presus de cuvânt și de cuget.

Se ia pâine și vin. Dumnezeu cunoaște slăbiciunea omenească; El știe că de multe ori se întoarce cu dezgust de la acelea pe care nu le săvârșește în mod obișnuit. Așadar, făcând uz de îngăduința obișnuită face, prin cele obișnuite

⁵²⁰ Matei XXVI, 28; Marcu XIV, 24; Luca XXII, 22; I Corinteni XI, 25.

⁵²¹ I Corinteni XI, 24.

⁵²² I Corinteni XI, 26.

⁵²³ Evrei IV, 12.

⁵²⁴ Psalmi CXXXIV, 6.

⁵²⁵ Facerea I, 3.

⁵²⁶ Facerea I, 6.

⁵²⁷ Psalmi XXXII, 6.

⁵²⁸ Facerea I, 11.

⁵²⁹ I Corinteni XI, 26.

⁵³⁰ Luca I, 34.

⁵³¹ Luca I, 35.

ale firii, pe cele mai presus de fire. Și după cum la botez, pentru că este obiceiul oamenilor să se spele cu apă și să se ungă cu untdelemn, a unit harul Duhului cu untdelemnul și cu apa și a făcut-o baie a renașterii⁵³², tot astfel, pentru că este obiceiul oamenilor să mănânce pâine și să bea apă și vin, a unit cu acestea Dumnezeirea Lui și le-a făcut trupul și sângele Lui, ca să ajungem la cele mai presus de fire prin cele obișnuite și potrivite firii.

Pâinea și vinul sunt în chip real trupul unit cu Dumnezeirea; ele sunt trupul luat din Sfânta Fecioară. Asta nu înseamnă că se pogoară din cer trupul care a fost înălțat, ci că însăși pâinea și vinul se prefac în trupul și sângele Domnului. Dar dacă cauți să afli chipul în care se face aceasta, îți este de ajuns să auzi că se fac prin Duhul Sfânt, după cum Domnul și-a făcut prin Duhul Sfânt, luiși în El însuși, trup din Sfânta Născătoare de Dumnezeu. Mai mult nu cunoaștem decât că Cuvântul lui Dumnezeu este real, activ, atotputernic, dar modul în care se prefac nu se poate cerceta. Nu este rău să spunem și aceasta, că după cum în chip natural, prin mâncare, pâinea, iar prin băutură, vinul și apa se prefac în trupul și sângele celui care mănâncă și bea, și nu devine alt corp decât corpul lui cel mai dinainte, tot astfel și pâinea punerii înainte, vinul și apa, prin invocarea și pogorîrea Sfântului Duh se prefac în chip supranatural în trupul și sângele lui Hristos și nu sunt doi, ci unul și același.

Pentru cei care cu credință, în chip vrednic, se împărtășesc, împărtășania este spre iertarea păcatelor, spre viața veșnică, spre păzirea sufletului și a trupului; dar pentru cei care se împărtășesc cu necredință în chip nevrednic, este spre muncă și pedeapsă, după cum și moartea Domnului pentru cei care cred a devenit viață și nestrăduire spre desfătarea fericirii veșnice, iar celor necredincioși și ucigătorilor Domnului, muncă și pedeapsă veșnică.

Pâinea și vinul nu sunt tipul trupului și sângelui lui Hristos — să nu fie! — ci însuși trupul îndumnezeit al Domnului, însuși Domnul când a spus: „Acesta este trupul Meu”⁵³³, n-a spus: „acesta este tipul trupului Meu“, ci a spus: „Acesta este trupul Meu“; și n-a spus: „Acesta este tipul sângelui Meu“, ci: „acesta este sângele Meu”⁵³⁴. Și înainte de aceasta, a spus iudeilor: „Dacă nu mâncați trupul Fiului omului și nu beți sângele Lui, nu aveți viață întru voi”⁵³⁵. „Căci trupul Meu este mâncare adevărată și sângele Meu băutură adevărată”⁵³⁶. Și iarăși: „Cel care mă mănâncă va trăi”⁵³⁷.

Pentru aceea să ne apropiem cu toată frica, cu conștiința curată și cu o

⁵³² Tit III, 5.

⁵³³ Matei XXVI, 26; Marcu XIV, 22; Luca XXII, 19; I Corinteni XI, 24.

⁵³⁴ Matei, XXVI 28; Marcu XIV, 24; Luca XXII, 22.

⁵³⁵ Ioan VI, 53.

⁵³⁶ Ioan VI, 55.

⁵³⁷ Ioan VI, 57.

credință neîndoielnică și negreșit ne va fi nouă după cum credem, dacă nu ne îndoim. Să o cinstim pe aceasta cu toată curățenia, atât sufletească cât și trupească, căci este dublă. Să ne apropiem de ea cu o dorință înfocată, și încrucișând palmele să primim trupul celui răstignit. Punând peste dânsul ochii, buzele și fruntea să ne împărtășim cu dumnezeiescul cărbune, pentru ca focul dorinței din noi, luând arderea din cărbune, să ardă complet păcatele noastre, să lumineze inimile noastre, să ne aprindem și să ne îndumnezeim prin împărtășirea focului dumnezeiesc. Cărbune a văzut Isaia⁵³⁸. Cărbunele nu este un lemn simplu, ci este unit cu focul. Tot astfel și pâinea împărtășaniei, nu este pâine simplă, ci unită cu Dumnezeu; iar trupul unit cu Dumnezeu nu este o singură fire, ci una a trupului și alta a Dumnezeirii unite cu el; pentru aceea amândouă împreună nu sunt o fire, ci două.

Melchisedec, preotul Dumnezeului celui prea înalt, a primit cu pâine și cu vin pe Avraam care s-a întors după învingerea celor de alt neam⁵³⁹. Masa aceea preînchipuia masa aceasta mistică, după cum și preotul acela era tipul și icoana adevăratului arhieru Hristos⁵⁴⁰. „Tu, spune Scriptura, ești preot în veac după rânduiala lui Melchisedec”⁵⁴¹. Pâinile punerii înainte⁵⁴² închipuiau această pâine. Aceasta este jertfa cea curată, adică nesângeroasă, care a spus Domnul, prin profet, să i se aducă de la răsăritul soarelui până la apus⁵⁴³.

Trupul și sângele lui Hristos slujesc la menținerea sufletului și trupului nostru; ele nu se mistuiesc, nu se strică, nu se aruncă afară — să nu fie! — ci slujesc ființei și menținerii noastre. Sunt un mijloc de pază pentru orice vătămare și un mijloc de curățare pentru toată întinăciunea, întocmai ca acela prin care cureți, prin foc curățitor, aurul fals pe care l-ai luat, ca să nu fim condamnați împreună cu lumea în veacul ce va să fie⁵⁴⁴ — căci curățată prin boli și tot felul de neazuri — după cum spune dumnezeiescul apostol: „Dacă ne-am fi judecat pe noi înșine, n-am fi judecați. Dar fiind judecați de Domnul, suntem pedepsiți, ca să nu fim osândiți împreună cu lumea”⁵⁴⁵. Cuvintele acestea se referă la ceea ce a spus puțin mai sus: „încât cel care se împărtășește cu nevrednicie cu trupul și sângele Domnului, osândă luiși mănâncă și bea”⁵⁴⁶. Fiind curățați prin El, ne unim cu trupul Domnului și cu Duhul Lui și ajungem trup al lui Hristos⁵⁴⁷.

⁵³⁸ Isaia VI, 6-7.

⁵³⁹ Facerea XIV, 17-18.

⁵⁴⁰ Evrei VI, 20; VII, 28.

⁵⁴¹ Psalmi CIX, 5.

⁵⁴² Ieșirea XXV, 30; XL, 21; Leviticul XXIV, 5-9.

⁵⁴³ Maleahi I, 11.

⁵⁴⁴ I Corinteni XI, 32.

⁵⁴⁵ I Corinteni XI, 31-32.

⁵⁴⁶ I Corinteni XI, 29.

⁵⁴⁷ I Corinteni X, 16-17; Romani XII, 5; I Corinteni XII, 12, 27.

Pâinea aceasta este pârga pâinii ce va să fie, care este spre ființă. Cuvântul „pâinea cea spre ființă”⁵⁴⁸ indică fie „pâinea ce va să fie“, adică pâinea veacului ce va să fie, fie pe aceea cu care ne hrănim pentru conservarea ființei noastre. Fie că este luat într-un sens, fie că este luat în celălalt, pâinea va fi numită în chip propriu trupul Domnului. Duh făcător de viață este trupul Domnului, căci a fost zămislit din Duhul făcător de viață. Cel născut din Duh, Duh este⁵⁴⁹. Spun aceasta fără să distrug firea trupului, ci voiesc să arăt că acesta este făcător de viață și dumnezeiesc.

Dar dacă unii au numit pâinea și vinul antitipuri ale trupului și sângelui Domnului, după cum a spus purtătorul de Dumnezeu Vasile, nu le-au numit așa după ce ele au fost sfințite, ci înainte de a fi sfințite. Ei au numit astfel acest dar de jertfă.

Ea se numește împărtășanie, căci prin ea ne împărtășim cu Dumnezeirea lui Hristos. Se numește și cuminecătură și este cu adevărat, pentru că prin ea ne cuminecăm cu Hristos și participăm trupului și Dumnezeirii Lui. Prin ea ne cuminecăm și ne unim unii cu alții, pentru că ne împărtășim dintr-o singură pâine și devenim toți un trup⁵⁵⁰ și un sânge al lui Hristos și mădulare unii altora⁵⁵¹, ajungând toți împreună — trup al lui Hristos⁵⁵².

Așadar, cu toată puterea să ne păzim să nu luăm o împărtășanie de la eretici și nici să dăm⁵⁵³. Căci spune Domnul: „Nu dați cele sfinte câinilor, și nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor”⁵⁵⁴, ca să nu ne facem părtași relei lor credințe și osândirii lor. Dacă negreșit împărtășania este unire cu Hristos și a unora cu alții, atunci negreșit ne unim cu toții cei care, potrivit voinței libere, se împărtășesc împreună cu noi. Într-adevăr, această unire se săvârșește prin voință liberă și nu fără asentimentul nostru. Căci, după cum spune dumnezeiescul apostol: „toți suntem un trup, pentru că ne împărtășim dintr-o singură pâine”⁵⁵⁵.

Pâinea și vinul se numesc și antitipuri ale celor viitoare, nu pentru că ele n-ar fi în chip real trupul și sângele lui Hristos, ci pentru că acum participăm prin ele Dumnezeirii lui Hristos, iar atunci numai spiritual prin contemplație.

⁵⁴⁸ Matei VI, 11; Luca XI, 3.

⁵⁴⁹ Ioan III, 6.

⁵⁵⁰ I Corinteni X, 16-17; Romani XII, 5.

⁵⁵¹ Romani XII, 5.

⁵⁵² I Corinteni XII, 27.

⁵⁵³ Ioan Moshu în lucrarea sa: *Limonariul*, istorisește multe întâmplări din viața creștinilor din timpul său, prin care se pune în evidență tocmai acest adevăr, anume de a nu participa cu nici un chip la Sfânta Împărtășanie săvârșită de eretici și de asemenea de a nu împărtăși noi ortodocșii pe eretici cu Sfânta Taină a euharistiei.

⁵⁵⁴ Matei VII, 6.

⁵⁵⁵ I Corinteni X, 17.

CAPITOLUL XIV

Despre genealogia Domnului și despre Sfânta Născătoare de Dumnezeu

Despre Sfânta și prea lăudata pururea Fecioară și Născătoare de Dumnezeu Maria ne-am ocupat pe cât trebuia în cele de mai sus, expunând partea cea mai însemnată, anume că se numește și este în sensul propriu și real Născătoare de Dumnezeu. Acum vom completa cele ce au rămas.

Ea a fost predestinată prin sfatul preștiutor și mai înainte de veci al lui Dumnezeu, a fost preînchipuită și mai înainte propovăduită prin Duhul Sfânt, prin diferite simboluri și prin cuvintele profeților. În timpul mai dinainte hotărât, a odrăslit din rădăcina lui David, potrivit făgăduințelor făcute către el. Căci spune: „S-a jurat Domnul adevărul lui David și nu-l va lepăda: din rodul pântecului tău voi pune pe tronul tău”⁵⁵⁶. Și iarăși: „Odată m-am jurat întru cel sfânt al Meu, că nu voi minți pe David. Sămânța lui rămâne în veac și tronul lui ca soarele înaintea Mea și ca luna făcută pentru veșnicie și care este martor credicios în cer”⁵⁵⁷. Și Isaia: „Va răsări toiag din Iesei și floare se va înălța din rădăcina lui”⁵⁵⁸.

Așadar, că Iosif se trage din seminția lui David au arătat precis prea sfințiții Evangheliști Matei și Luca. Matei coboară pe Iosif din David prin Solomon⁵⁵⁹, iar Luca, prin Natan⁵⁶⁰. Amândoi, însă, au trecut sub tăcere genealogia Sfântei Fecioare.

Trebuie, însă, să se știe că nu era obiceiul la evrei și nici în dumnezeiasca Scriptură să se facă genealogia în linie feminină; dar era lege ca să nu se facă căsătorii între seminții⁵⁶¹. Iosif se cobora din seminția davidică; și pentru că era drept — căci așa mărturisește despre el dumnezeiasca Evanghelie⁵⁶² — nu s-ar fi logodit contra legii cu Sfânta Fecioară, afară numai în cazul dacă ea nu se cobora din aceeași seminție. Așadar, evangheliștii s-au mulțumit să arate numai linia descendentă a lui Iosif.

Trebuie să se știe și aceasta că era lege ca atunci când murea un bărbat fără moștenitor să se căsătorească fratele lui cu femeia celui răposat și să se ridice sămânța fratelui⁵⁶³. Cel care se năștea era după fire fiul celui

⁵⁵⁶ Psalmi CXXXI, 11; II Regi VII, 12.

⁵⁵⁷ Psalmi LXXXVIII, 35-36.

⁵⁵⁸ Isaia XI, 1.

⁵⁵⁹ Matei I, 6-16.

⁵⁶⁰ Luca III, 23-31.

⁵⁶¹ Numeri XXXVI, 6-9.

⁵⁶² Matei I, 19.

⁵⁶³ Facerea XXXVIII, 8; Deuteronom XXV, 5-6.

de-al doilea, adică al celui care l-a născut; după lege, însă, al celui răposat.

Din linia genealogică a lui Natan, fiul lui David, Levi a născut pe Melhi și pe Pantira, Pantira a născut pe Barpantira, căci așa se numea. Acest Barpantira a născut pe Ioachim, Ioachim a născut pe Sfânta Născătoare de Dumnezeu. Natan a avut femeie din linia genealogică a lui Solomon, fiul lui David, din care s-a născut Iacov. Dar când a murit Natan, Melhi, cel din seminția lui Natan, fiu al lui Levi, dar frate al lui Pantira, s-a căsătorit cu femeia lui Natan, mama lui Iacov și din ea a născut pe Ili. Așadar Iacov și Ili au devenit frați din aceeași mamă. Iacov din seminția lui Solomon, iar Ili din seminția lui Natan. Ili cel din seminția lui Natan a murit fără copil și Iacov, fratele lui, cel din seminția lui Solomon, a luat pe femeia lui și a ridicat sămânța fratelui lui și a născut pe Iosif. Așadar, Iosif prin fire este fiul lui Iacov, care se coboară din Solomon, dar după lege al lui Ili, care se coboară din Natan.

Ioachim, s-a căsătorit cu cinstita și vrednica de laudă Ana. După cum Ana cea de altă dată fiind fără de rod a născut pe Samuil, prin rugăciune și făgăduință⁵⁶⁴, tot astfel și aceasta, prin rugăciune și făgăduință către Dumnezeu, primește pe Născătoarea de Dumnezeu, ca și în aceasta să nu rămână cu nimic în urma femeilor slăvite. Așadar, harul — căci așa se talmăcește numele Ana — naște pe Doamna — căci aceasta înseamnă numele Maria — și în adevăr a ajuns Doamna tuturor fapturilor, fiind Maica Creatorului. Se naște în casa lui Ioachim, care se găsea lângă poarta oilor și este adusă la templu. Apoi în casa lui Dumnezeu, sădită și îmbogățită fiind de Duh, a ajuns ca un măslin încărcat de rod, locașul oricărei virtuți, depărtând mintea de orice dorință lumească și trupească, păstrându-și astfel feciorelnic sufletul împreună cu trupul, după cum trebuia, deoarece sânul avea să primească pe Dumnezeu. El, sfânt fiind, întru sfinți se odihnește⁵⁶⁵. Stăruie, deci, în sfințenie și se arată templu sfânt, minunat și vrednic al prea înaltului Dumnezeu.

Pentru că dușmanul mântuirii noastre pândește fecioarele din cauza profeției lui Isaia care spune: „Iată fecioara va avea în pântece și va naște fiu și vor numi numele lui Emanuil, care se talmăcește: cu noi este Dumnezeu”⁵⁶⁶, cel care prinde pe cei înțelepți în viclenia lor⁵⁶⁷, ca să amăgească pe cel care se îngâmă totdeauna cu înțelepciunea, face ca să fie logodită tânăra cu Iosif, este dată de preoți „cartea cea nouă celui care știe carte”⁵⁶⁸. Logodna a fost păzitoare a fecioarei și înșelăciune a celui care pândește fecioarele. Când a venit plinirea vremii⁵⁶⁹ a fost trimis îngerul

⁵⁶⁴ I Regi I, 10-11; 20-21.

⁵⁶⁵ Isaia LVII, 11.

⁵⁶⁶ Isaia VII, 14.

⁵⁶⁷ Iov V, 13; I Corinteni III, 19.

⁵⁶⁸ Isaia XXIX, 11.

⁵⁶⁹ Galateni IV, 4.

Domnului la ea și i-a binevestit zămislirea Domnului⁵⁷⁰. Astfel a zămislit pe Fiul lui Dumnezeu, puterea enipostatică a Tatălui, nu din voința trupului, nici din voința bărbatului⁵⁷¹, adică împreunare și sămânță, ci din bunăvoința Tatălui și din conlucrarea Sfântului Duh. A îngăduit Creatorului să se creeze, Făcătorului să se plăsmuiască. Fiului lui Dumnezeu și lui Dumnezeu să se întrupeze și să se facă om din cărnurile și sânziurile ei curate și neîntinate, plătind datoria strămoasei. Căci după cum aceea a fost plăsmuită fără de împreunare din Adam, tot așa și aceasta a născut pe noul Adam, care s-a născut potrivit legii nașterii, dar mai presus de natura nașterii. Se naște fără de Tată, din femeia și fără de mamă din Tată. Potrivit legii nașterii, pentru că s-a născut prin femeie; mai presus de natura nașterii, pentru că s-a născut fără Tată; potrivit legii nașterii, pentru că s-a născut la timpul sorocit nașterii — căci se naște când a împlinit nouă luni și trece în a zecea — mai presus de legea nașterii, căci s-a născut fără să pricinuiască durere. În adevăr, aceleia căreia nu i-a precedat plăcerea nu i-a urmat nici durerea, potrivit cuvintelor profetului: „înainte de a simți dureri, a născut”⁵⁷². Și iarăși: „înainte de a veni vremea durerilor, ea a fugit și a născut băiat”⁵⁷³.

S-a născut dar din ea Fiul întrupat al lui Dumnezeu. Nu s-a născut om purtător de Dumnezeu, ci Dumnezeu întrupat. N-a fost uns ca un profet, prin energie, ci prin prezența deplină a celui care unge, încât cel care unge s-a făcut om, iar cel care a fost uns s-a făcut Dumnezeu. Aceasta nu prin schimbarea firilor, ci prin unirea după ipostasă. Același era atât cel care unge, cât și cel care a fost uns. Ca Dumnezeu s-a uns pe Sine ca om. Cum deci să nu fie Născătoare de Dumnezeu aceea care a născut din ea pe Dumnezeu întrupat? În adevăr, este în sensul propriu și real Născătoare de Dumnezeu, Doamnă care stăpânește toate făpturile, roabă și maică a creatorului. După cum atunci când a fost zămislit Cuvântul a păstrat fecioară pe aceea care a zămislit, tot astfel și atunci când a fost născut a păzit nevătămată fecioria ei, trecând numai prin ea și păstrând-o încuiată. Zămislirea s-a făcut prin auz, iar nașterea prin scoaterea obișnuită la iveală a celor care se nasc, cu toate că unii spun povesti că s-a născut prin coasta Maicii Domnului. Căci era cu puțință să treacă prin ușă fără să strice pecețile ei.

Rămâne așadar și după naștere fecioară cea pururea Fecioară, necunoscând deloc bărbat până la moarte. Chiar dacă s-a scris: „Și nu a cunoscut-o până nu a născut pe Fiul ei cel primul născut”⁵⁷⁴, trebuie să se

⁵⁷⁰ Luca I, 26-38.

⁵⁷¹ Ioan I, 13.

⁵⁷² Isaia LXVI, 7.

⁵⁷³ Ibidem.

⁵⁷⁴ Matei I, 25.

știe că prim născut este cel care a fost născut întâi, chiar dacă ar fi unicul născut. Cuvântul „prim născut“ arată că s-a născut primul, dar nu indică negreșit și nașterea altora. Cuvântul „până“ indică pe de o parte sorocul cel hotărîl al vremii nașterii, iar pe de altă parte nu neagă timpul ce urmează după aceasta. Căci zice Domnul: „Iată sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul veacului”⁵⁷⁵; aceasta nu înseamnă că se va despărți după sfârșitul veacului, deoarece dumnezeiescul apostol zice: „Și astfel vom fi totdeauna cu Domnul”⁵⁷⁶, adică după învierea obștească.

Cum ar fi admis legătura cu bărbat, ea care a născut pe Dumnezeu și care a cunoscut minunea din experiența celor care au urmat? Departe cu acest gând! Nu este lucrul unei rațiuni înțelepte de a gândi asemenea lucruri și nici într-un caz de a le face.

Dar însăși fericita, care a fost învrednicită cu darurile supranaturale, care a fost scutită de dureri când a născut, le-a suferit pe acestea în timpul patimii Domnului, suportând sfâșierea inimii din pricina dragostei de mamă, pentru motivul că vede omorât ca pe un făcător de rele pe acela pe care îl știa Dumnezeu prin naștere; atunci a fost sfâșiată de gânduri ca de o sabie. Acest lucru vor să-l spună cuvintele: „Și sabie va trece prin însuși sufletul tău”⁵⁷⁷. Bucuria învierii, însă, care propovăduiește că este Dumnezeu cel care a murit în trup, schimbă durerea.

CAPITOLUL XV

Despre cinstirea sfinților și a moaștelor lor

Trebuie cinstiți sfinții pentru că sunt prieteni al lui Hristos, fii și moștenitori ai lui Dumnezeu, după cum zice Ioan Teologul și Evanghelistul: „Toți cîți l-au primit le-a dat putere să ajungă copii ai lui Dumnezeu”⁵⁷⁸. „Încât nu mai sunt robi, ci fii”⁵⁷⁹; „dar dacă sunt fii sunt și moștenitori, moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună moștenitori ai lui Hristos”⁵⁸⁰. Iar Domnul în sfintele Evanghelii zice apostolilor: „Voi sunteți prietenii mei. Nu vă mai numesc robi, căci robul nu știe ce face Domnul lui”⁵⁸¹. Dar dacă Creatorul tuturor se numește împăratul împăraților⁵⁸², Domnul domnilor⁵⁸³, Dumnezeul dumnezeilor⁵⁸⁴, negreșit că și sfinții se

⁵⁷⁵ Matei XXVIII, 20.

⁵⁷⁶ I Tesaloniceni IV, 17.

⁵⁷⁷ Luca II, 35.

⁵⁷⁸ Ioan I, 12.

⁵⁷⁹ Galateni IV, 7.

⁵⁸⁰ Romani VIII, 17.

⁵⁸¹ Ioan XV, 14-15.

⁵⁸² Apocalipsa XIX, 17.

⁵⁸³ Apocalipsa XIX, 17; Deuteronom X, 17.

⁵⁸⁴ Deuteronom X, 17; Psalmi XLIX, 1; LXXXIII, 8; CXXXV, 2.

numesc dumnezei, domni și împărați. Dumnezeuul acestora este și se numește Dumnezeu, Domn și Împărat. „Căci eu, spune Dumnezeu lui Moise, sunt Dumnezeuul lui Avraam, Dumnezeuul lui Isaac și Dumnezeuul lui Iacov”⁵⁸⁵. Iar pe Moise Dumnezeu l-a făcut dumnezeul lui Faraon⁵⁸⁶. Nu spun că ei sunt dumnezei, împărați și domni prin fire, ci sunt numiți așa pentru că au împărățit și au stăpânit peste patimi și au păzit nefalsificată asemănarea cu chipul dumnezeiesc, potrivit căruia au fost creați — căci se numește și icoana împăratului împărat — și pentru că sunt uniți cu Dumnezeu după voință și l-au primit locuitor înăuntrul lor, iar prin participarea la El au devenit prin har ceea ce este El prin fire. Pentru ce dar nu trebuie cinstiți cei care au ajuns slujitori și prieteni și fii ai lui Dumnezeu? Căci cinstea dată de cei împreună robi către cei buni este dovada dragostei față de Stăpânul obștesc.

Aceștia au ajuns cămări și locașuri curate ale lui Dumnezeu. „Voi locui și voi umbla întru ei, spune Dumnezeu, și voi fi lor Dumnezeu”⁵⁸⁷. Iar dumnezeiasca Scriptură spune că „sufletele dreptilor sunt în mâna lui Dumnezeu și nu se va atinge de ele moartea”⁵⁸⁸. Moartea celor sfinți este mai degrabă somn decât moarte. „Căci s-au ostenit în veacul de acum și vor trăi până la sfârșit”⁵⁸⁹. Și: „Cinstită este înaintea Domnului moartea cuviosilor Lui”⁵⁹⁰. Și ce este mai cinstit decât a fi în mâna lui Dumnezeu? Dumnezeu este viață și lumină, iar cei care sunt în mâna Domnului sunt în viață și lumină.

Dar că Dumnezeu a locuit prin mijlocirea minții și a trupurilor lor, o spune apostolul: „Nu știți că trupurile voastre sunt templu al Sfântului Duh, care locuiește întru voi?”⁵⁹¹, „Domnul este Duh”⁵⁹². Și: „Dacă va strica cineva templul lui Dumnezeu, Dumnezeu îl va strica pe acela”⁵⁹³. Prin urmare, cum nu trebuie cinstite templele însuflețite ale lui Dumnezeu, locașurile însuflețite ale lui Dumnezeu? Aceștia pe când trăiau au stat cu îndrăzneală înaintea lui Dumnezeu.

Stăpânul Hristos ne-a dat ca izvoare mântuitoare moaștele sfinților, care izvorăsc, în multe chipuri, faceri de bine și dau la iveală mir cu bun miros. Nimeni să nu fie necredincios! Dacă prin voința lui Dumnezeu a izvorât în pustiu apă din piatră tare⁵⁹⁴ și din falca măgarului apă pentru

⁵⁸⁵ Ieșirea III, 6.

⁵⁸⁶ Ieșirea VII, 1.

⁵⁸⁷ II Corinteni VI, 16; Leviticul XXVI, 12-13.

⁵⁸⁸ Înțelepciunea lui Solomon III, 1.

⁵⁸⁹ Psalmi XLVIII, 10.

⁵⁹⁰ Psalmi CXV, 6.

⁵⁹¹ I Corinteni VI, 19.

⁵⁹² II Corinteni III, 17; Ioan IV, 24.

⁵⁹³ I Corinteni III, 17.

⁵⁹⁴ Ieșirea XVII, 5-6; Numeri XX, 7-11.

Samson căruia îi era sete⁵⁹⁵, este de necrezut ca să izvorască mir bine mirositor din moaștele mucenicilor? Cu nici un chip pentru cei care cunosc puterea lui Dumnezeu și cinstea pe care o au sfinții de la Dumnezeu.

În legea veche era socotit necurat tot cel care se atingea de un mort⁵⁹⁶, dar nu erau socotiți necurați înșiși morții. Dar după ce însăși viața și cauza vieții a fost socotită între morți, nu mai numim morți pe cei care au adormit întru nădejdea învierii și cu credința în El. Cum poate să facă minuni un corp mort? Cum dar prin ei demonii sunt puși pe fugă, bolile sunt alungate, bolnavii se vindecă, orbii văd, leproșii se curăță, ispitele și supărările se risipesc și se pogoară toată darea cea bună de la Tatăl luminilor⁵⁹⁷ peste aceia care cer prin ei cu credința neîndoielnică? Cât de mult trebuie să te ostenești ca să găsești un sprijinitor, care să te prezinte împăratului celui muritor și să pună pe lângă el cuvântul pentru tine! Dar nu trebuie oare cinstiți apărătorii întregului neam omenesc, apărători care se roagă lui Dumnezeu pentru noi? Da, trebuie să-i cinstim, ridicând biserici lui Dumnezeu în numele lor, aducând roduri, prăznuind pomenirile lor, bucurându-ne în aceste zile de prăznuire în chip duhovnicesc, pentru ca să fie potrivită bucuria cu aceia care ne-au adunat la prăznuire, pentru ca nu cumva încercând să-i cinstim, din contră să-i supărăm. Prin cele care Dumnezeu este cinstit, prin acelea se vor bucura și slujitorii lui: de acelea de care Dumnezeu se mînie, de acelea se vor mânia și ostașii lui. În psalmi, în imne și în cântări duhovnicești⁵⁹⁸, în umilință și în milostenie față de cei lipsiți, noi credincioșii să cinstim pe sfinți, căci prin acestea mai ales se cinstește Dumnezeu. Să le ridicăm stâlpi, icoane văzute și noi înșine să ne facem, prin imitarea virtuților lor, stâlpi și icoane însuflețite ale lor. Să cinstim pe Născătoarea de Dumnezeu, pentru că este în sens propriu și real Maica lui Dumnezeu. Să cinstim pe proorocul Ioan, pentru că este înainte mergător, botezător, apostol și mucenic — căci, după cum a spus Domnul, „nu s-a ridicat între cei născuți din femei mai mare decât Ioan”⁵⁹⁹ — pentru că și acesta a fost primul propovăduitor al împărăției. Să cinstim pe apostoli, pentru că au fost frați ai Domnului, martori oculari și slujitori ai patimilor Lui „pe care Dumnezeu și Tatăl cunoscându-i mai dinainte, mai dinainte i-a și hotărât să fie asemenea chipului Fiului Lui”⁶⁰⁰, „întâi apostoli, al doilea prooroci, al treilea păstori și învățători”⁶⁰¹. Să cinstim pe mucenicii Domnului, aleși din toate categoriile sociale, pentru că sunt ostași ai lui Hristos și au băut paharul Lui atunci când s-au botezat cu

⁵⁹⁵ Judecători XV, 19.

⁵⁹⁶ Numeri XIX, 11; Leviticul XI, 36.

⁵⁹⁷ Iacov I, 17.

⁵⁹⁸ Efeseni V, 19; Coloseni III, 16.

⁵⁹⁹ Matei XI, 11.

⁶⁰⁰ Romani VIII, 29.

⁶⁰¹ I Corinteni XII, 28; Efeseni IV, 11.

botezul morții Lui făcătoare de viață, așa că au ajuns părtași patimilor și slavei Lui. Înainte stătorul lor este protodiaconul și apostolul lui Hristos, primul mucenic Ștefan. Să cinstim și pe cuvioșii noștri părinți, pe purtătorii de Dumnezeu asceți, cei care au luptat cu tărie mucenicia cea mai îndelungată și mai grea a conștiinței, „care au pribegit în piei de oaie și în piei de capră, fiind lipsiți, strâmtorați, îndurând rele, ei de care lumea nu era vrednică, rătăcind în pustii, în munți, în peșteri și în crăpăturile pământului”⁶⁰². Să cinstim pe profeții dinaintea venirii harului, pe patriarhi, pe drepti, pe cei care au vestit mai dinainte venirea Domnului. Privind la traiul tuturor acestora, să le urmăm credința⁶⁰³, dragostea, nădejdea, zelul, viața, stăruința în patimi, răbdarea până la sânge ca să avem părtășie cu ei și la cununile slavei.

CAPITOLUL XVI

Despre icoane

Pentru că unii ne hulesc că ne închinăm și cinstim icoana Mântuitorului și a Stăpânei noastre și încă și a celorlalți sfinți și slujitori ai lui Hristos, să audă că dintru început Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său. Pentru care motiv, oare, ne închinăm unii altora, dacă nu pentru motivul că suntem făcuți după chipul lui Dumnezeu? După cum spune grăitorul de Dumnezeu Vasile cel prea renumit în cele dumnezeiești, „cinstea adusă icoanei se îndreaptă spre originalul ei”⁶⁰⁴. Dar originalul ei este cel înfățișat în icoană, cel după care se face icoana. Pentru care pricină poporul mozaic se închina de jur împrejurul cortului, care purta în el icoana și tipul celor cerești, dar mai degrabă al întregii creații? Dumnezeu spune lui Moise: „Vezi vei face pe toate după chipul care ți-a fost arătat în munte”⁶⁰⁵. Heruvimii, apoi, care umbreau ilastiriul (chivotul)⁶⁰⁶, nu erau lucrurile mâinilor omenești? Ce era templul prea renumit din Ierusalim? Nu făcut de mâini și construit prin meșteșugul oamenilor?⁶⁰⁷.

Dumnezeiasca Scriptură, însă, acuză pe cei care se închină celor cioplite, dar și pe cei care jertfesc demonilor. Jertfeau păgânii, dar jertfeau și iudeii. Păgânii jertfeau demonilor, iar iudeii lui Dumnezeu. Jertfa păgânilor era de disprețuit și de condamnat; jertfa dreptilor, însă, bine primită de Dumnezeu. Noe a jertfit și „Dumnezeu a mirosit mireasma cea

⁶⁰² Evrei XI, 37-38.

⁶⁰³ Evrei XIII, 7.

⁶⁰⁴ *Despre Sfântul Duh, către cel întru sfinți Amfilohie, episcopul Iconiei*, Migne PG, XXXII, col. 149 C.

⁶⁰⁵ Ieșirea XXV, 40; Evrei IX, 5.

⁶⁰⁶ Ieșirea XXV, 20; XXXVI, 9.

⁶⁰⁷ III Regi VI, 1-37; II Paralipomena III, 1-16.

cu bun miros”⁶⁰⁸ a bunei lui voințe primind mireasma cea bine plăcută a bunei voinței sale către El. Astfel idolii păgânilor sunt de disprețuit și opriți, căci erau închipuirile demonilor. Pe lângă acestea cine poate să facă chipul Dumnezeului nevăzut, necorporal, necircumscris și fără de formă? Este culmea nebuniei și a lipsei de credință să înfățișezi Dumnezeirea. Pentru acest motiv în Testamentul Vechi nu era obișnuită întrebuițarea icoanelor. Dar când Dumnezeu, din pricina milostivirii milii Lui, s-a făcut om cu adevărat pentru mântuirea noastră și s-a făcut om, nu cum s-a arătat lui Avraam în chip de om⁶⁰⁹ și nici cum s-a arătat profeților, ci s-a făcut om în chip substanțial și real — a locuit pe pământ, a petrecut cu oamenii⁶¹⁰, a făcut minuni, a suferit, a fost răstignit, a înviat, s-a înălțat și toate acestea s-au întâmplat în chip real și a fost văzut de oameni; deci când s-au făcut acestea, s-a înfățișat în icoană chipul Lui spre a ne aduce aminte de El și spre a căpăta învățătură noi, care n-am fost de față atunci, pentru ca fără să fi văzut, dar auzind și crezând, să avem parte de fericirea Domnului. Dar pentru că nu toți știu carte, și nici nu se ocupă toți cu cititul, părinții au socotit ca să fie pictate acestea în icoane ca niște fapte de vitejie spre a ne aduce aminte repede de ele. În adevăr, de multe ori neavând în minte patima Domnului, dar văzând icoana răstignirii lui Hristos, ne aducem aminte de patima mântuitoare, și căzând în genunchi ne închinăm. Nu ne închinăm materiei, ci celui ce este înfățișat în icoană, după cum nu ne închinăm materiei din care este făcută Evanghelia, nici materiei crucii, ci chipului crucii. Deci prin ce se deosebește crucea care are chipul Domnului de una care nu-l are? Tot astfel și cu privire la Maica Domnului. Cinstea dată ei se urcă spre cel întrupat din ea. Tot astfel și cu isprăvile sfinților bărbați, isprăvi care ne îndeamnă spre bărbăție, spre râvnă, spre imitarea virtuții lor și spre slava lui Dumnezeu. Căci după cum am spus, cinstea dată de cei împreună robi către cei buni este dovada dragostei față de stăpânul obștesc, și cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfățișat în icoană. Tradiția închinării la icoane este nescrisă, după cum nescrisă este și închinarea spre răsărit, închinarea la cruce, și altele foarte multe asemenea acestora.

Se povestește și o istorie: Pe când Avgar era împărat în orașul edesenilor, a trimis pe un pictor să picteze chipul Domnului, dar din pricină că pictorul n-a putut să-l picteze din cauza luminii strălucitoare a feții, Domnul, punând haina pe obrazul Lui dumnezeiesc și de viață făcător, s-a imprimat pe haină chipul Lui și astfel a trimis-o lui Avgar, care o dorea⁶¹¹.

⁶⁰⁸ Facerea VIII, 21.

⁶⁰⁹ Facerea XVIII, 1; XIX, 27.

⁶¹⁰ Baruh III, 38.

⁶¹¹ Acest fapt mai este menționat de Sf. Ioan Damaschin în: *Primul tratat apologetic contra celor care atacă Sfintele icoane*, sub această formă: „A venit la noi cuvânt din bătrâni, că Avgar, regele Edesei, auzind de Domnul, s-a aprins de dragoste dumnezeiască și a trimis soli, cerându-i să-l viziteze; iar dacă ar

Dar că și apostolii au predat foarte multe în chip nescris o scrie Pavel, apostolul neamurilor: „Deci dar, fraților, stați bine și țineți predaniile noastre pe care le-ați învățat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră”⁶¹². Iar către Corinteni spune: „Vă laud, fraților, că vă aduceți aminte de toate ale mele, și țineți predaniile așa cum vi le-am dat”⁶¹³.

CAPITOLUL XVII Despre Scriptură

Dumnezeu, propovăduit de Vechiul și Noul Testament, lăudat și slăvit în Treime, este unul, deoarece Domnul zice: „N-am venit să stric legea, ci să o plinesc”⁶¹⁴. El a lucrat mântuirea noastră, pentru care este toată Scriptura și toată taina. Și iarăși: „Cercetați Scripturile, căci ele mărturisesc despre mine”⁶¹⁵. Și apostolul spune: „în multe părți și în multe feluri Dumnezeu a vorbit odinioară părinților noștri prin profeți, iar în zilele din urmă ne-a vorbit prin Fiul”⁶¹⁶. Așadar au vorbit prin Sfântul Duh legea și profeții, evanghelistii, apostolii, păstorii și învățătorii.

„Toată Scriptura este inspirată de Dumnezeu” și negreșit „și folositoare”⁶¹⁷, încât este un lucru foarte bun și foarte folositor sufletului ca să cercetăm dumnezeieștile Scripturi, întocmai ca un copac sădit la izvoarele apelor⁶¹⁸, tot astfel și sufletul udat cu dumnezeiasca Scriptură se îngrașă și dă rod copt, credința ortodoxă, se împodobește cu frunze totdeauna verzi, adică cu fapte plăcute lui Dumnezeu. Prin Sfintele Scripturi suntem îndreptați spre virtute și contemplație netulburată. În ele găsim îndemn spre orice fel de virtute și îndepărtare de la toată răutatea. Dacă suntem iubitori de învățătură vom fi și cu multă învățătură, căci prin silință, prin osteneală și prin harul lui Dumnezeu, care dă, se duc la bun sfârșit toate. „Cel care cere primește, cel care caută găsește, și celui care bate i se va deschide”⁶¹⁹. Să batem, deci, la paradisul prea frumos al Scripturilor, la paradisul cel cu bun miros, cel prea dulce, cel prea frumos, cel ce răsună la urechile noastre cu tot felul de cântări ale păsărilor

refuza să facă aceasta, a poruncit unui pictor să-i facă chipul Lui. Lucrul acesta știindu-l cel care cunoaște toate și poate toate, a luat o bucată de pânză și lipind-o de fața sa a imprimat acel chip, care se păstrează până azi”. (Sf. Ioan Damaschin, *Cutul Sfintelor icoane*, traducere din grecește cu un studiu introductiv de D. Fecioru, București, 1937, p. 37).

⁶¹² II Tesaloniceni II, 15.

⁶¹³ I Corinteni XI, 2.

⁶¹⁴ Matei V, 17.

⁶¹⁵ Ioan V, 39.

⁶¹⁶ Evrei I, 1-2.

⁶¹⁷ II Timotei III, 16.

⁶¹⁸ Psalmi I, 3.

⁶¹⁹ Luca XI, 10.

spirituale purtătoare de Dumnezeu, cel care se atinge de inima noastră, care o mîngăie când este întristată, o potolește când este mâniată și o umple de o bucurie veșnică, care ne înalță mintea noastră pe spatele strălucitor ca aurul și prea luminat al porumbiței dumnezeiești și o suie cu aripile prea strălucitoare către Fiul Unul-Născut și moștenitorul săditorului viei celei spirituale și prin el o aduce la Tatăl luminilor. Să nu batem superficial, ci mai degrabă cu osîrdie și cu stăruință. Să nu trîndăvim de a bate. Căci în chipul acesta ni se va deschide. Dacă citim o dată, de două ori, și nu înțelegem ceea ce citim, să nu ne trîndăvim, ci să stăruim, să medităm, să întrebăm. Căci spune Scriptura: „întrebă pe tatăl tău și-ți va vesti și pe bătrânii tăi și-ți vor spune”⁶²⁰. Cunoștința nu este a tuturor. Să scoatem din izvorul paradisiului apă veșnic curgătoare și prea curată, care saltă spre viața veșnică. Să ne veselim, să ne desfătăm fără de saț, căci are un har nesfârșit. Dar dacă am putea să culegem ceva folositor și din literatura laică, nu este oprit. Să fim, însă, zarafi încercați ca să adunăm aurul cel bun și curat și să înlăturăm pe cel falsificat. Să luăm învățăturile cele bune, iar pe zeii cei ridicoli și poveștile neroade să le aruncăm câinilor. Căci am putea dobândi din ele cel mai bun argument contra lor.

Trebuie să se știe că Vechiul Testament are douăzeci și una de cărți, după numărul literelor alfabetului ebraic. Alfabetul ebraic are douăzeci și două de litere, dintre care cinci se dublează, așa că fac douăzeci și șapte. sunt duble literele Haf, Mem, Nun, Pe și Sadi. Pentru aceea și cărțile Vechiului Testament se socotesc în acest chip douăzeci și două, dar se găsesc douăzeci și șapte, din cauză că cinci din ele se dublează. *Rut* se adaugă la *Judecători* și se numără la *Evrei* o singură carte. Cartea întâia și a doua a *Împăraților* se socotesc o carte; cartea a treia și a patra a *Împăraților*, o carte; cartea întâia și a doua a *Paralipomenelor*, o carte; carte întâia și a doua a lui *Esdra*, o carte. Astfel cărțile Vechiului Testament sunt formate din patru pentateuhuri⁶²¹ și rămân alte două cărți, încât cărțile canonice sunt următoarele: Cele cinci cărți ale legii: *Facerea*, *Ieșirea*, *Leviticul*, *Numerii*, *Deuteronomul*. Acesta formează primul pentateuh și se numesc Legea. Apoi alt pentateuh, așa-numitele grafia, iar de alții numite aghiografe; acestea cuprind următoarele cărți: *Iisus al lui Navi*, *Judecători* cu *Rut*, cartea întâi și a doua a *Împăraților*, o carte, cartea a treia și a patra a *Împăraților*, o carte, și cele două cărți ale *Paralipomenelor*, o carte. Acestea formează al doilea pentateuh. Al treilea pentateuh, cărțile în versuri: *Iov*, *Psaltirea*, *Proverbele lui Solomon*, *Eclesiastul* al aceluiași, *Cântarea Cântărilor* a aceluiași. Al patrulea pentateuh, cel profetic cei doisprezece profeți, o carte, *Isaia*, *Ieremia*, *Iezechil*, *Daniil*. Apoi cele două cărți ale lui *Esdra*, unite într-o carte și *Ester*. Iar *Panaretul*, adică *Înțelepciunea lui*

⁶²⁰ Deuteronom XXXII, 7.

⁶²¹ Pentateuh = cinci cărți.

Solomon și Înțelepciunea lui Iisus, pe care tatăl lui Sirah a compus-o în evreieste, dar nepotul acestuia, Iisus, fiul lui Sirah, a tradus-o în grecește, sunt cărți folositoare și bune de citit, dar nu se numără în canon și nici nu stau în chivot.

Cărțile Noului Testament sunt următoarele: patru *Evanghelii*, cea după *Matei*, cea după *Marcu*, cea după *Luca*, cea după *Ioan*; *Faptele sfinților apostoli* scrise de evanghelistul Luca; șapte epistole sobornicești: una a lui *Iacov* două ale lui *Petru*, trei ale lui *Ioan*, una a lui *Iuda*; patrusprezece epistole ale apostolului *Pavel*; *Apocalipsa* evanghelistului Ioan și *Canoanele* sfinților apostoli scrise de Clement.

CAPITOLUL XVIII

Despre textele din Scriptură privitoare la Hristos

Textele din Scriptură privitoare la Hristos se împart în patru categorii generale: unele i se potrivesc înainte de întrupare, altele în unirea Cuvântului lui Dumnezeu cu firea omenească, altele după unirea Cuvântului lui Dumnezeu cu firea omenească și altele după înviere.

Textele care se potrivesc lui Hristos înainte de întrupare sunt de șase feluri. Unele din acestea arată unirea firii și deofiintimea lui cu Tatăl, ca următoarele texte: „Eu și Tatăl una suntem”⁶²²; și: „Cel care m-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl”⁶²³; și: „Care există în chipul lui Dumnezeu”⁶²⁴ și cele asemenea.

Alte texte arată desăvârșirea ipostasei lui Hristos, ca acestea: „Fiul lui Dumnezeu”⁶²⁵ „Chipul ipostasei Lui”⁶²⁶ și acest text: „înger de mare sfat, sfetnic minunat”⁶²⁷ și cele asemenea.

Alte texte arată întrepătrunderea reciprocă a ipostaselor, ca acesta: „Eu în Tatăl și Tatăl în Mine”⁶²⁸ și arată că El își are temelia Sa indivizibilă în ființa Dumnezeirii, cum sunt expresiile: Cuvânt⁶²⁹, înțelepciune⁶³⁰, putere⁶³¹

⁶²² Ioan X, 30.

⁶²³ Ioan XIV, 9.

⁶²⁴ Filipeni II, 6.

⁶²⁵ Matei IV, 3; VIII, 29; XIV, 33; XVI, 16; XXVI, 63; XXVII, 40, 43, 54; Marcu III, 11; V, 7; XV, 39; Luca I, 35; IV, 3, 9, 41; VIII, 28; Ioan I, 34, 49; III, 18; V, 25; IX 35; X 36; XI, 4, 27; XIX, 7; XX, 31; Faptele Apostolilor VIII, 37; IX, 20; Romani 1,4, 9; V, 10; VIII, 3, 29, 32; I Corinteni, 1, 9; II Corinteni 1,19; Galateni I, 16; II, 20; IV, 4, 6; Efeseni IV, 13; Coloseni I, 13; I Tesaloniueni I, 10; Evrei IV, 14; VI, 6; VII, 3; X, 29; I Ioan I, 3, 7; III, 8, 23; IV, 9, 15; V, 5; V, 9, 10, 11, 12, 13, 20; II Ioan 3; Apocalipsa II, 18.

⁶²⁶ Evrei I, 3.

⁶²⁷ Isaia IX, 6.

⁶²⁸ Ioan X, 38; XIV, 10, 11; XVII, 21.

⁶²⁹ Ioan I, 1, 14; I Ioan I, 1; Apocalipsa IX, 13.

⁶³⁰ I Corinteni I, 24.

⁶³¹ Ibidem.

și strălucire⁶³². Cuvântul își are temelia Sa indivizibilă în minte — aici vorbesc de Cuvântul substanțial⁶³³ — înțelepciunea de asemenea, puterea, în cel puternic, strălucirea în lumină și izvorăsc din ele.

Alte texte arată raportul lui Hristos cu Tatăl, care este cauza Lui, cum este acesta: „Tatăl este mai Mare decât Mine”⁶³⁴. Din El are atât existența cât și pe toate câte le are. Existența o are pe calea nașterii, nu a creației, cum este acest text: „Eu am ieșit și vin de la Tatăl”⁶³⁵; și „Eu trăiesc din cauza Tatălui”⁶³⁶. Și are pe toate câte le are Tatăl, dar nu prin participare și nici prin instrucție, ci ca de la cauza Sa, cum este acest text: „Fiul nu poate să facă de la Sine nimic, dacă nu va vedea pe Tatăl făcând astfel”⁶³⁷. Dacă nu este Tatăl, nu este nici Fiul. Fiul este din Tatăl și în Tatăl și simultan cu Tatăl și nu după Tatăl. Tot astfel și ceea ce face, din El și cu El. Există una, singura și aceeași — nu asemenea, ci aceeași — voință, activitate și putere a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh.

Alte texte arată că toate cele ale lui Hristos se împlinesc prin activitatea Lui potrivit bunăvoinței părintești, nu ca printr-un instrument sau printr-un rob, ci ca prin Cuvântul, înțelepciunea Lui substanțială și enipostatică, din pricină că se observă în Tatăl și în Fiul o singură mișcare, ca acest text: „Toate s-au făcut prin El”⁶³⁸; și acesta: „Trimis-a Cuvântul lui și i-a vindecat”⁶³⁹; și acesta: „Ca să cunoască că Tu m-ai trimis”⁶⁴⁰.

Alte texte sunt spuse în chip profetic. Din acestea unele se raportează la cele viitoare, spre exemplu: „Va veni în chip văzut”⁶⁴¹ și textul din Zaharia: „Iată împăratul tău vine la tine”⁶⁴², și cuvintele spuse de Mihea: „Iată Domnul pleacă din locul Lui și se va coborî și se va urca pe înălțimile pământului”⁶⁴³. Alte texte se raportează la cele viitoare, dar sunt spuse ca și cum s-ar fi întâmplat, ca acest text: „Acesta este Dumnezeuul nostru. După aceasta s-a arătat pe pământ și a petrecut între oameni”⁶⁴⁴, și acesta: „Domnul m-a zidit început căilor Lui spre lucrările Lui”⁶⁴⁵; și acesta: „Pentru aceasta te-a uns, Dumnezeule, Dumnezeuul tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decât pe părtașii tăi”⁶⁴⁶ și cele asemenea.

⁶³² Evrei I, 3.

⁶³³ Despre cuvântul substanțial, cuvântul mintal și cuvântul rostit să se vadă mai sus Cartea I,6,13.

⁶³⁴ Ioan XIV, 28.

⁶³⁵ Ioan XVI, 28.

⁶³⁶ Ioan VI, 57.

⁶³⁷ Ioan V, 19.

⁶³⁸ Ioan I, 3.

⁶³⁹ Psalmi CVI, 20.

⁶⁴⁰ Ioan XI, 42.

⁶⁴¹ Psalmi XLIX, 2.

⁶⁴² Zaharia IX, 9.

⁶⁴³ Mihea I, 3.

⁶⁴⁴ Baruh III, 36, 38.

⁶⁴⁵ Pildele lui Solomon VIII, 22.

⁶⁴⁶ Psalmi XLIV, 9.

Textele privitoare la Hristos, texte care i se potrivesc înainte de unire, pot fi spuse despre El și după unirea firii dumnezeiești cu firea omenească. Dar nici într-un caz nu pot fi spuse despre El înainte de unire acelea care i se potrivesc Lui după unire, decât în chip profetic, după cum am spus.

Textele care i se potrivesc Lui în unirea firii dumnezeiești cu firea omenească sunt de trei feluri.

Primul fel, când vorbim despre partea Lui superioară; atunci spunem îndumnezeirea, încuvântarea, înălțarea trupului și cele asemenea. Prin acestea noi arătăm bogăția care s-a adăugat trupului prin unirea și coeziunea cu Dumnezeu Cuvântul cel prea înalt.

Al doilea fel, când vorbim despre partea Lui inferioară; atunci spunem întruparea lui Dumnezeu Cuvântul, înomenire, golire, sărăcire, smerenie. Acestea și cele asemenea lor se spun despre Cuvânt și Dumnezeu din pricina unirii cu firea omenească.

Al treilea fel, când vorbim despre amândouă în același timp; atunci spunem unire, comuniune, unger, coeziune, conformare și cele asemenea. Din pricina acestui de-al treilea fel sunt spuse cele două feluri amintite mai sus. Prin unire se arată ce a primit fiecare din cele două, în virtutea unirii și a întrepătrunderii celui care există împreună cu El. În virtutea unirii ipostatice se zice că trupul se îndumnezeiește, că devine Dumnezeu și asemănător lui Dumnezeu Cuvântul. Și la fel: Dumnezeu Cuvântul s-a întrupat, s-a făcut om, se numește făptură și se numește „cel din urmă”⁶⁴⁷. Asta nu înseamnă că cele două firi se prefac într-o fire compusă, — căci este cu neputință ca însușirile firești contrarii să se găsească într-o singură fire — ci în sensul că cele două firi, unite după ipostasă, au întrepătrunderea reciprocă fără confundare și fără amestecare, întrepătrunderea n-a venit din partea trupului, ci din partea Dumnezeirii, căci este cu neputință ca trupul să pătrundă prin Dumnezeire. Dar firea dumnezeiască, o dată ce a pătruns prin trup, a dat și trupului întrepătrunderea inexprimabilă cu ea, pe care o numim unire.

Trebuie să se știe că se vede contrariul privitor la primul fel și al doilea fel al textelor care se potrivesc lui Hristos în unire. Când vorbim despre trup, spunem îndumnezeire, încuvântare, înălțare, unger. În adevăr, acestea sunt din partea Dumnezeirii, dar se văd la trup. Când vorbim, însă, despre Cuvânt, spunem golire, întrupare, înomenire, smerenie și cele asemenea. Acestea, după cum am spus, se spun despre Cuvânt și Dumnezeu ca din partea trupului. Căci a suferit de bună voie acestea.

Textele privitoare la Hristos după unirea firii dumnezeiești cu firea omenească sunt de trei feluri.

⁶⁴⁷ Apocalipsa I, 17.

Primul fel care arată firea Lui dumnezeiască, ca acesta: „Eu sunt în Tatăl și Tatăl în Mine”⁶⁴⁸; și „Eu și Tatăl una suntem”⁶⁴⁹. Toate câte se spun despre El înainte de întrupare acelea se vor spune despre El și după întrupare, afară de faptul că n-a luat trup și însușirile firești ale acestuia.

Al doilea fel, cel care arată firea Lui omenească, ca acest text: „De ce căutați să mă omorâți pe Mine, omul, care v-am vorbit adevărul”⁶⁵⁰ și acesta: „Astfel trebuie să se înalțe Fiul omului”⁶⁵¹ și cele asemenea.

Textele care se spun sau s-au scris privitor la firea omenească a lui Hristos, fie că El a vorbit, fie că El a săvârșit, sunt de șase feluri.

Unele din ele s-au săvârșit și s-au spus în virtutea firii Lui omenești în vederea întrupării, spre exemplu: nașterea din Fecioară, creșterea și progresul în vârstă, foamea, setea, oboseala, lacrimile, somnul, străpungerea cu cuie, moartea și cele asemenea, care sunt afecte firești și neprihănite, în toate acestea există o unire a firii dumnezeiești cu firea omenească, fără de care nu este învederată existența trupului, deoarece firea dumnezeiască n-a suferit nimic din acestea, dar a săvârșit mântuirea noastră.

Alte texte s-au spus în chip de prefăcătorie, cum este întrebarea: „Unde l-ați pus pe Lazăr?”⁶⁵², mergerea la smochin⁶⁵³, ascunderea Sa⁶⁵⁴ sau retragerea Sa încetul cu încetul⁶⁵⁵, rugăciunea⁶⁵⁶ și cuvintele: „S-a făcut că merge mai departe”⁶⁵⁷. De acestea și de cele asemenea n-avea nevoie nici ca om, nici ca Dumnezeu, ci lua o atitudine omenească, după cum cerea trebuința și folosul. Astfel rugăciunea a făcut-o pentru a arăta că nu este contra lui Dumnezeu și că cinstește pe Tatăl ca pe cauza Sa. A întrebat⁶⁵⁸, nu pentru că nu știa, ci ca să arate că este om cu adevărat, împreună cu existența lui ca Dumnezeu. S-a retras încetul cu încetul⁶⁵⁹, ca să ne învețe să nu lucrăm cu îndrăzneală și nici să ne lăsăm în voia soartei.

Alte texte s-au spus în virtutea împrăștiării noastre și a relației cu noi, cum este textul acesta: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai lăsat”⁶⁶⁰; și acesta: „Pe cel care n-a cunoscut păcat, l-a făcut păcat în locul nostru”⁶⁶¹; și acesta: „S-a făcut blestem în locul nostru”⁶⁶²; și acesta:

⁶⁴⁸ Ioan X, 38; XIV, 10,11; XVII, 21.

⁶⁴⁹ Ioan X, 10.

⁶⁵⁰ Ioan VIII, 40.

⁶⁵¹ Ioan III, 14.

⁶⁵² Ioan XI, 34.

⁶⁵³ Matei XXI, 19; Marcu XI, 13.

⁶⁵⁴ Marcu I, 35-37; Ioan VIII, 59; XII, 36.

⁶⁵⁵ Luca IV, 30; Ioan VIII, 59.

⁶⁵⁶ Ioan XI, 41-42.

⁶⁵⁷ Luca XXIV, 28.

⁶⁵⁸ Ioan XI, 34.

⁶⁵⁹ Luca IV, 30; Ioan VIII, 59.

⁶⁶⁰ Matei XXVII, 46.

⁶⁶¹ II Corinteni V, 21.

„Fiul însuși se va supune celui care i-a supus Lui toate”⁶⁶³. Hristos n-a fost părăsit niciodată de Tatăl nici ca Dumnezeu, nici ca om; de asemenea El n-a fost nici păcat, nici blestem și nici n-are nevoie să se supună Tatălui. Ca Dumnezeu este egal Tatălui și nu este nici potrivnic Lui și nici supus Lui; ca om n-a fost niciodată neascultător celui care l-a născut, ca să fi trebuit să se supună. A spus aceste cuvinte, deci, ca să arate că și-a împroriat persoana noastră și că s-a așezat în rândul nostru. În adevăr, noi am fost cei acuzați de păcat și de blestem, pentru că am fost nesupuși și neascultători, și din pricina aceasta am fost părăsiți.

Alte texte s-au spus potrivit despărțirii pe care o facem cu mintea între firile lui Hristos. Dacă vei despărți cu mintea pe acelea care sunt în realitate nedespărțite, adică trupul de Cuvânt, atunci Hristos se numește și rob⁶⁶⁴ și ignorant⁶⁶⁵. El avea o fire roabă și ignorantă și dacă trupul nu s-ar fi unit cu Dumnezeu Cuvântul, ar fi fost rob și ignorant. Dar din pricina unirii după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul, n-a fost nici rob, nici ignorant, în sensul acesta Hristos a numit pe Tatăl Său Dumnezeu.

Alte texte s-au spus ca să ne facă cunoscut cine este El și să ne încredințeze pe noi de acest adevăr, cum este textul acesta: „Tată, slăvește-Mă cu slava pe care am avut-o la Tine înainte de a fi lumea”⁶⁶⁶. El era și este slăvit, dar slava Lui nu ne era făcută cunoscută nouă și nici nu fusese crezută. Și cuvintele spuse de apostol: „celui care a fost hotărât Fiu al lui Dumnezeu în putere, după Duhul sfințeniei, din pricina învierii din morți”⁶⁶⁷. În adevăr a fost făcut cunoscut și a fost crezut în lume și prin minuni, prin înviere și prin pogorârea Sfântului Duh. Și acest text: „Sporea în înțelepciune și har”⁶⁶⁸.

Alte texte sunt spuse despre Hristos în virtutea împrorierii persoanei iudeilor, socotindu-se pe Sine însuși împreună cu iudeii, după cum zice către samarineancă: „Voi vă închinați la ceea ce nu știți, noi ne închinăm la ceea ce știm, căci mântuirea este din iudei”⁶⁶⁹.

Al treilea fel de texte privitoare la Hristos după unire sunt acelea care indică o ipostasă și care reprezintă pe cele două firi, spre exemplu: „Eu trăiesc din cauza Tatălui și cel care mă mănâncă pe Mine acela va trăi din cauza mea”⁶⁷⁰; și acesta: „Mă duc la Tatăl și nu mă veți mai vedea”⁶⁷¹; și

⁶⁶² Galateni III, 13.

⁶⁶³ I Corinteni XV, 28.

⁶⁶⁴ Isaia XLIX, 6; Filipeni II, 7.

⁶⁶⁵ Matei XXIV, 36; Marcu XIII, 32.

⁶⁶⁶ Ioan XVII, 5.

⁶⁶⁷ Romani I, 4.

⁶⁶⁸ Luca II, 52.

⁶⁶⁹ Ioan IV, 22.

⁶⁷⁰ Ioan VI, 57.

⁶⁷¹ Ioan XVI, 10, 16.

acesta: „N-ar fi răstignit pe Domnul slavei”⁶⁷²; și acesta: „Nimeni nu s-a suit în cer decât cel care s-a coborât din cer, Fiul omului, care este în cer”⁶⁷³ și cele asemenea.

Dintre textele care s-au spus despre Hristos după înviere unele se potrivesc Dumnezeirii Sale, ca acesta: „Botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”⁶⁷⁴, adică în numele Fiului pentru că este Dumnezeu. Și acesta: „Iată Eu sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul veacului”⁶⁷⁵ și cele asemenea, căci este cu noi pentru că este Dumnezeu. Alte texte din această categorie se potrivesc omenirii Lui, ca acesta: „Au cuprins picioarele Lui”⁶⁷⁶; și acesta: „Și acolo mă vor vedea”⁶⁷⁷ și cele asemenea.

Textele spuse despre Hristos după înviere, texte care i se potrivesc omenirii Lui, sunt de diferite feluri.

Unele texte sunt spuse ca întâmplare în chip real, dar nu în virtutea firii omenești, ci în virtutea întrupării, pentru a da încredințare că a înviat însuși trupul care a suferit, cum sunt rănilor⁶⁷⁸, mâncarea, băutura cea de după înviere⁶⁷⁹.

Alte texte sunt spuse ca întâmplare în chip real și în chip firesc, ca de a se duce de la un loc la altul fără să se ostenească și de a intra prin ușile încuiate⁶⁸⁰.

Alte texte sunt spuse în chip de prefăcătorie, ca acesta: „Se prefăcea că vrea să meargă mai departe”⁶⁸¹.

Alte texte scot la iveală firile, ca acesta: „Mă urc la Tatăl Meu și Tatăl vostru, la Dumnezeul Meu și la Dumnezeul vostru”⁶⁸²; și acesta: „Va intra împăratul slavei”⁶⁸³; și acesta: „A stat în dreapta mării într-o cele înalte”⁶⁸⁴.

Alte texte sunt spuse în virtutea împărțirii pe care o facem pe cale abstractă între firile lui Hristos, pentru că El s-a pus pe Sine însuși în același rând cu noi, ca acest text: „Dumnezeul Meu și Dumnezeul vostru”⁶⁸⁵.

Trebuie așadar să atribuim pe cele înalte firii dumnezeiești,

⁶⁷² I Corinteni II, 8.

⁶⁷³ Ioan III, 13.

⁶⁷⁴ Matei XXVIII, 19.

⁶⁷⁵ Matei XVIII, 20.

⁶⁷⁶ Matei XVIII, 9.

⁶⁷⁷ Matei XVIII, 10.

⁶⁷⁸ Luca XXIV, 39; Ioan XX, 20, 27.

⁶⁷⁹ Luca XXIV, 42-43; Ioan XXI, 5-13.

⁶⁸⁰ Ioan XX, 19.

⁶⁸¹ Luca XXIV, 28.

⁶⁸² Ioan XX, 17.

⁶⁸³ Psalmi XXIII, 7,9.

⁶⁸⁴ Evrei I, 3.

⁶⁸⁵ Ioan XX, 17.

superioară patimilor și trupului, iar pe cele smerite, firii omenești, adică singurului Hristos, care este Dumnezeu și om, și trebuie să știm că amândouă, atât cele înalte cât și cele smerite, sunt ale unuia și ale aceluiași, Domnul nostru Iisus Hristos. Dacă cunoaștem caracterul fiecăreia din ele și dacă vedem că amândouă sunt săvârșite de o singură persoană, atunci vom crede drept și nu vom rătăci. Din toate acestea se cunoaște deosebirea firilor unite și că în Hristos nu există identitate între Dumnezeire și omenire în ceea ce privește calitatea naturală a lor, după cum spune dumnezeiescul Chiril: „Unul este Fiul și Hristos și Domnul”⁶⁸⁶; și pentru că este unul, una este și persoana Sa, căci cu nici un chip nu este împărțită unirea cea după ipostasă din pricina cunoașterii deosebirii firii lor.

CAPITOLUL XIX

Dumnezeu nu este cauza răului

Trebuie să se știe că este obiceiul dumnezeieștii Scripturi să numească îngăduința lui Dumnezeu activitatea Sa, ca atunci când spune apostolul în epistola către romani: „Sau n-are putere olarul peste lutul lui să facă din aceeași frământătură un vas de cinste și altul de necinste?”⁶⁸⁷. El face și pe acestea și pe acelea, căci numai El este creatorul tuturor; totuși El nu construiește lucruri cinstite și necinstite, ci voia liberă a fiecăruia. Acest lucru este evident din cele ce spune însuși apostolul în a doua epistolă către Timotei: „într-o casă mare nu sunt numai vase de aur și de argint, ci și de lemn și de lut, unele sunt spre cinste, altele spre necinste. Deci de se curățește cineva pe sine de acestea, va fi vas de cinste, sfințit și de bună trebuință stăpânului, potrivit pentru tot lucrul bun”⁶⁸⁸. Este clar că în chip voluntar se îndeplinește curățirea, căci spune: „Dacă se curățește cineva pe sine“. Și este justă și inversiunea termenilor: dacă nu se va curăți, va fi un vas de necinste, nefolositor stăpânului și vrednic de distrugere. Așadar citatul de mai sus și acesta: „Dumnezeu i-a închis pe toți în neascultare”⁶⁸⁹, și acesta: „Le-a dat Dumnezeu duh de amorțire, ochi ca să nu vadă, urechi ca să nu audă”⁶⁹⁰, nu trebuiesc înțelese că sunt săvârșite de Dumnezeu, ci că Dumnezeu le îngăduie din cauza liberului arbitru și din cauză că binele este neforțat.

Este obiceiul dumnezeieștii Scripturi să numească îngăduința Lui

⁶⁸⁶ *Epistola IV, către Nestorie*, Migne PG, LXXVII, col. 45 C; *Epistola XLV, prima epistolă către Suchensos, episcopul Diocesareii, despre credință*, Migne PG, LXXVII, col. 233 A; *Epistola L, către Valerian, episcopul Iconiei*, Migne PG, LXXVII, col. 257 B.

⁶⁸⁷ Romani IX, 21.

⁶⁸⁸ II Timotei II, 20-21.

⁶⁸⁹ Romani XI, 32.

⁶⁹⁰ Isaia XXIX, 10; Romani XI, 8.

activitate și faptă a Sa. Când Scriptura spune: „Dumnezeu face rele”⁶⁹¹ și: „Nu este răutate în oraș pe care n-a făcut-o Domnul”⁶⁹², nu arată că Dumnezeu este cauza relelor, ci cu totul altceva. Cuvântul „răutate” are sens dublu: uneori arată răul prin natură; acesta este contrar virtuții și voinței lui Dumnezeu; alteori arată răul și durerosul în raport cu simțirea noastră, adică supărările și nenorocirile. Acestea sunt numai în aparență rele, deoarece sunt dureroase, dar în realitate sunt bune. Pentru cei care pricep rostul lor, ajung pricinile convertirii și ale mântuirii. Acestea, spune Scriptura, se întâmplă prin Dumnezeu.

Trebuie să se știe că noi suntem cauza acestor rele, căci din relele voluntare se nasc relele involuntare.

Trebuie să se știe și aceasta: este obiceiul Scripturii să exprime cauzal pe unele care trebuiesc exprimate incidental, ca acest text: „Ție unuia am greșit și rău înaintea Ta am făcut, ca să te îndreptezi întru cuvintele Tale și să biruiești când vei judeca Tu”⁶⁹³. Cel care a păcătuit n-a păcătuit cu scopul ca Dumnezeu să învingă, și nici Dumnezeu n-are nevoie de păcatul nostru ca să se arate prin acesta învingător — căci Dumnezeu este, în chip incomparabil, biruitorul tuturor, chiar al acelor care nu păcătuiesc, deoarece este creator, incomprehensibil, nezidit și pentru că are o slavă naturală și nu una primită din afară — ci ca să se arate biruitor al răutății noastre, prin faptul că ne pedepsește, în virtutea dreptății Sale, dacă păcătuim și ne iartă dacă ne pocăim. Totuși nu am păcătuit în vederea acestui scop, ci pentru că așa se întâmplă lucrul. Spre exemplu: dacă cineva stă și lucrează și vine un prieten, el spune: prietenul a venit ca să nu lucrez astăzi. Prietenul, însă, n-a venit ca să nu lucreze, ci așa s-a întâmplat. El nu lucrează, fiind ocupat cu primirea prietenului. Se numesc și acestea incidentale, pentru că așa se întâmplă lucrurile. Dumnezeu nu vrea să fie numai drept, dar ca toți să se asemene Lui atât cât este cu putință.

CAPITOLUL XX

Nu sunt două principii

Vom cunoaște din cele ce urmează că nu sunt două principii, unul bun și altul rău. Binele și răul sunt contrarii unul altuia, se distrug unul pe altul și nu există unul în altul și nici unul cu altul. Prin urmare fiecare din ele va fi în o parte a universului, în primul loc, fiecare va fi circumscris nu numai de univers, dar chiar și de o parte a universului.

În afară de aceasta: cine este acela care împarte fiecăruia locul? Căci

⁶⁹¹ Isaia XLV, 7.

⁶⁹² Amos III, 6.

⁶⁹³ Psalmi L, 6.

nu vor spune că binele și răul s-au înțeles și s-au învoit unul cu altul, deoarece răul, care aduce pace și care trăiește în bună învoială cu binele, nu este rău, și nici binele nu este bine când trăiește în prietenie cu răul. Dar dacă altcineva a hotărât locul propriu fiecăruia, atunci acela va fi mai degrabă Dumnezeu.

Este necesar, însă, una din două: sau să se apropie și să se distrugă reciproc, sau să existe ceva mediu, în care nu va fi nici binele, nici răul, ca un fel de barieră, care să despartă binele de rău. Și atunci nu vor fi două principii, ci trei.

Este necesar de asemenea una din două din acestea: sau să fie în pace, lucru pe care răul nu-l poate, căci a fi în pace nu este rău; sau să se lupte, lucru pe care nu-l poate binele, căci acela care se luptă nu este în chip desăvârșit bine. Sau să lupte răul, iar binele să nu se opună și să fie distrus de rău, sau să fie totdeauna chinuit și să sufere răul; dar acesta nu este caracterul binelui. Prin urmare nu există decât un singur principiu, liber de orice rău.

Dar dacă așa stă lucrul, spun ereticii, de unde provine răul? Căci este cu neputință ca răul să se nască din bine. La acestea spunem că răul nu este nimic altceva decât lipsa binelui și o abatere de la starea conformă firii la una contrară firii. Răul nu are existență prin fire. Toate câte a făcut Dumnezeu, așa cum s-au făcut, sunt foarte bune⁶⁹⁴. Dacă rămân așa cum au fost zidite sunt foarte bune. Dar dacă se îndepărtează, în chip voluntar, de la starea conformă naturii și dacă vin la o stare contra naturii, ajung în rău.

Potrivit firii lor toate sunt roabe și supuse creatorului. Dar când una din făpturi s-a revoltat și n-a ascultat de făcător, a format în ea însăși răul. Răutatea nu este o ființă, nici o însușire a ființei, ci un accident, adică abaterea de bunăvoie de la starea conformă firii la una contrară firii, care este păcatul.

De unde provine, așadar, păcatul? El este născocirea voinței libere a diavolului. Dar este diavolul rău? Așa cum a fost creat nu este rău, ci bun, căci a fost creat de creator înger luminos și prea strălucitor și liber, pentru că este rațional. De bunăvoie, însă, s-a depărtat de virtutea firească și a ajuns în întunericul răutății, depărtându-se de Dumnezeu, singurul bun, făcător de viață și făcător de lumină. Căci prin Dumnezeu tot binele se îmbunătățește. Și întrucât se îndepărtează de El prin voință — căci nu se îndepărtează prin loc — a ajuns în rău.

CAPITOLUL XXI

Pentru care motiv Dumnezeu, dacă este preștiutor,

⁶⁹⁴ Facerea I, 31.

a mai creat pe cei care aveau să păcătuiască
și care nu aveau să se pocăiască

Dumnezeu, din pricina bunătății Sale, aduce cele ce sunt de la neexistență la existență. El cunoaște mai dinainte pe cele ce vor fi. Dacă cei păcătoși n-aveau să existe și nici n-aveau să fie răi, atunci nici n-ar fi fost cunoscuți de mai înainte. Cunoștințele sunt în legătură cu existențele, iar precunoștințele sunt în legătură cu cele ce vor fi. În primul loc este existența și apoi existența bună sau existența rea. Dar dacă Dumnezeu ar fi oprit să existe aceia care aveau să existe în virtutea bunătății lui Dumnezeu și care aveau să fie răi din pricina propriei lor voințe, atunci răul ar fi biruit bunătatea lui Dumnezeu. Prin urmare Dumnezeu face bune pe toate câte le face; dar fiecare ajunge bun sau rău prin propria lui alegere. Și dacă Domnul a spus: „că era mai bine omului aceluia să nu se fi născut”⁶⁹⁵, nu a spus-o blamând propria Lui creatură, ci blamând răutatea, care s-a produs în creatura Lui, prin propria ei alegere și lenevire. Căci lenevirea propriei voințe a făcut pentru el nefolositoare facerea de bine a lui Dumnezeu. Aceasta este la fel cu următorul exemplu: dacă cineva primește de la împărat bogăție și dregătorie și va tiraniza pe binefăcătorul Lui, atunci împăratul pe bună dreptate îl va prinde și îl va pedepsi, dacă vede că el stăruie mereu în tirania lui.

CAPITOLUL XXII

Despre legea lui Dumnezeu și legea păcatului

Ființa dumnezeiască și voința Lui este bună și mai presus de bunătate. Aceea este bun ceea ce vrea Dumnezeu. Legea este porunca care învață aceasta, pentru ca rămânând în ea să fim în lumină. Călcarea acestei porunci este păcatul. Păcatul se naște prin ispita diavolului și prin acceptarea noastră nesilită și liberă. Păcatul se numește și lege⁶⁹⁶.

Legea lui Dumnezeu⁶⁹⁷, urcându-se în mintea noastră, ne atrage spre ea și excită conștiința noastră. Conștiința noastră se numește „legea minții noastre”⁶⁹⁸. Ispita celui rău, adică legea păcatului, urcându-se în mădularele trupului nostru⁶⁹⁹, ne ispitește prin trup. Dacă am călcat o dată de bunăvoie legea lui Dumnezeu și am acceptat ispita diavolului, atunci i-a dat ispitei intrare, vânzându-ne pe noi înșine păcatului. Pentru aceea corpul nostru

⁶⁹⁵ Matei XIV, 21.

⁶⁹⁶ Romani VII, 23.

⁶⁹⁷ Roamni VII, 25.

⁶⁹⁸ Romani VII, 23.

⁶⁹⁹ Ibidem.

este dus cu ușurință spre păcat. Mirosul și simțirea păcatului care se găsește în trupul nostru, adică pofta și plăcerea trupului, se numește și „legea din mădularele trupului nostru“.

Așadar „legea minții mele”⁷⁰⁰, adică conștiința, se bucură de legea lui Dumnezeu, adică de poruncă⁷⁰¹ și o voiește. Legea păcatului, însă, adică ispita care vine prin legea cea din mădulare, adică prin pofta corpului, prin înclinația, prin mișcarea și prin partea irațională a sufletului, luptă, în virtutea firii mele compuse, contra legii minții mele, adică a conștiinței și mă face prizonier pe mine, care voiesc legea lui Dumnezeu și care o iubesc și care nu vreau păcatul⁷⁰². Prin dulceața plăcerii și prin pofta trupului și a părții iraționale a sufletului, după cum am spus, rătașește și este convins să slujească păcatului. „Dar ceea ce era cu neputință legii, întrucât era neputincioasă din pricina cărnii, aceea a făcut Dumnezeu, trimițând pe Fiul Lui în asemănarea trupului păcatului”⁷⁰³ — căci a luat trup, dar nici într-un caz păcatul — „a osândit păcatul în trup ca să fie împlinită dreptatea legii în aceia care nu umblă potrivit trupului, ci potrivit Duhului”⁷⁰⁴. Căci „Duhul vine în ajutor slăbiciunii noastre”⁷⁰⁵ și dă putere legii minții noastre contra legii din mădularele noastre. Căci cuvintele: „Nu știm să ne rugăm cum trebuie, dar însuși Duhul se roagă pentru noi cu suspinuri negrăite”⁷⁰⁶, arată că ne învață ce vom cere în rugăciune. Prin urmare este cu neputință să indeplinim poruncile Domnului fără de răbdare și rugăciune.

CAPITOLUL XXIII

Contra iudeilor, despre sâmbătă

Ziua a șaptea a fost numită sabbat (= sâmbătă). Cuvântul „sabbat” înseamnă odihnă, căci în ea „s-a odihnit Dumnezeu de toate lucrurile Lui”⁷⁰⁷, după cum spune dumnezeiasca Scriptură. Pentru aceea numărul zilelor merge la șapte și se reîntoarce iarăși și începe de la ziua dintâi. Numărul șapte este în cinste la iudei, deoarece Dumnezeu a poruncit să nu fie cinstit la întâmplare, ci cu pedepse foarte grele, în caz de călcare a poruncii⁷⁰⁸. Dumnezeu n-a poruncit aceasta fără motiv, ci pentru anumite motive mistice, pe care le înțeleg bine bărbații duhovnicești și cei înzestrați cu harul profetiei.

⁷⁰⁰ Ibidem.

⁷⁰¹ Romani VII, 22.

⁷⁰² Romani VII, 23.

⁷⁰³ Romani VIII, 3.

⁷⁰⁴ Ropmani VIII, 3-4.

⁷⁰⁵ Romani VIII, 26.

⁷⁰⁶ Ibidem.

⁷⁰⁷ Facerea II, 2.

⁷⁰⁸ Numeri XV, 32-36.

După cât cunosc eu neînvăţatul, iată motivul pentru care se ţine sâmbăta. Şi voi începe de la cele mai de jos şi de la cele mai grosolane. Dumnezeu, cunoscând grosolănia, iubirea de plăcerile trupului şi înclinarea completă către materie a poporului israelitean şi cunoscând în acelaşi timp şi lipsa lui de judecată, a poruncit să se ţină sâmbăta, în primul loc „ca să se odihnească şi robul şi vita“, după cum este scris⁷⁰⁹, deoarece „bărbatul drept are milă de sufletele vitelor lui”⁷¹⁰; în al doilea loc, ca să fie, prin despărţirea de grijile materiale, liber spre a se aduna către Dumnezeu ca să-şi petreacă toată ziua a şaptea în psalmi, în imne, în cântări duhovniceşti, în studiul dumnezeieştilor Scripturi şi să se odihnească în Dumnezeu. Când nu era lege şi nu era nici Scriptura inspirată de Dumnezeu, nici sâmbăta nu era afierosită lui Dumnezeu. Când însă a fost dată prin Moise Scriptura inspirată de Dumnezeu, i s-a afierosit lui Dumnezeu sâmbăta, ca măcar în ea să se ocupe cu studiul ei cei care nu-şi afierosesc întreaga lor viaţă lui Dumnezeu, cei care nu slujesc din dragoste Stăpânului ca unui Tată, ci să dea ca nişte robi nerecunoscători măcar o mică şi neînsemnată parte a vieţii lor lui Dumnezeu, şi aceasta de frica tragerii la răspundere şi a pedepselor care urmează din călcarea poruncii. „Legea nu este pentru cel drept, ci pentru cel nedrept”⁷¹¹. Cel dintâi care a călcat ţinerea sâmbetei a fost Moise. Când acesta a stat lângă Dumnezeu 40 de zile şi apoi încă alte 40⁷¹², negreşit că se chinuia pe sine cu postul în zilele de sâmbăta, cu toate că legea porunceşte să nu ne chinuim pe noi înşine în ziua sâmbetei⁷¹³. Dar dacă ar spune iudeii că aceasta s-a întâmplat înainte de darea legii, ce vor spune despre Ilie Testiveanul, care a mers cale de 40 de zile cu o singură mâncare?⁷¹⁴ Acesta a dezlegat sâmbăta, chinuindu-se pe sine în sîmbetele celor 40 de zile, nu numai prin post, dar şi prin călătorie. Şi Dumnezeu, care a dat legea, nu s-a supărat de aceasta, ci ca o recompensă a virtuţii, i s-a arătat lui în Horib⁷¹⁵. Ce vor spune despre Daniil? N-a stat el trei săptămâni nemâncat?⁷¹⁶ Oare nu-şi circumscriu toţi israeliţii copilul sâmbăta, dacă se întâmplă să cadă în a opta zi?⁷¹⁷ Oare israeliţii nu postesc postul cel mare, prescris de lege, chiar dacă ar cădea sâmbăta?⁷¹⁸ Oare nu calcă şi preoţii şi leviţii sâmbăta prin lucrările lor de la cort, şi totuşi sunt nevinovaţi? Iar dacă ar cădea o vită în groapă sâmbăta, cel care o scoate

⁷⁰⁹ Ieşirea XX, 10; Deuteronom V, 14.

⁷¹⁰ Pildele lui Solomon XII, 10.

⁷¹¹ I Timotei I, 9.

⁷¹² Ieşirea XXIV, 18; XXXIV, 28; Deuteronom IX, 18.

⁷¹³ Iudita VIII, 6.

⁷¹⁴ III Regi XIX, 8.

⁷¹⁵ III Regi XIX, 9-18.

⁷¹⁶ Daniil X, 2.

⁷¹⁷ Facerea XVII, 12; Leviticul XII, 3.

⁷¹⁸ Leviticul XXIII, 27-44.

este nevinovat, iar cel care o vede și trece este vinovat⁷¹⁹. Oare n-a purtat tot Israelul chivotul lui Dumnezeu, înconjurând zidurile Ierihonului, timp de șapte zile⁷²⁰, în care negreșit a fost și sâmbăta?

Prin urmare, după cum am spus, a fost hotărâtă păzirea sâmbetei, pentru a avea omul timp liber și pentru Dumnezeu, ca să-i dea și Lui cea mai mică parte din timp, și să se odihnească atât robul cât și vita. Păzirea sâmbetei a fost hotărâtă pentru cei care sunt încă copii și care sunt robiți stihiiilor lumii⁷²¹, pentru cei trupești, care nu pot să înțeleagă nimic mai presus de trup și literă. „Dar când a venit plinirea vremii, a trimis Dumnezeu pe Fiul Său Unul-Născut, făcut om din femeie, care a fost făcut sub lege, ca să răscumpere pe cei de sub lege, ca să primim înfierea”⁷²². Toți câți l-am primit, ne-a dat celor care credeam în El puterea să ajungem copii ai lui Dumnezeu⁷²³, încât nu mai suntem robi, ci fii⁷²⁴; nu mai suntem sub lege, ci sub har⁷²⁵, nu mai slujim puțin timp Domnului de frică, ci suntem datori să-i afierosim tot timpul vieții noastre și, dezlipindu-ne de păcat, să îngăduim ca robul, adică mânia și pofta, să se îndeletnicească totdeauna cu Dumnezeu; pofta întregă să o îndreptăm mereu către Dumnezeu; mânia să o înarmăm contra celor potrivnici lui Dumnezeu; iar pe dobitoc, adică trupul, de asemenea dându-i odihnă de robia păcatului, să-l îndemnăm să slujească poruncilor dumnezeiești.

Acestea ne poruncește legea duhovnicească a lui Hristos, iar cei care o păzesc ajung superiori legii mozaice. „Când a venit ceea ce este desăvârșit, ceea ce este din parte s-a desființat”⁷²⁶, acoperământul legii, adică catapeteasma s-a rupt prin răstignirea Mântuitorului⁷²⁷, Duhul a strălucit cu limbi de foc⁷²⁸ litera s-a desființat, cele trupești au încetat, s-a împlinit legea robiei și ni s-a dăruit legea libertății⁷²⁹. Acum sărbătorim odihna desăvârșită a firii omenești, adică ziua învierii, în care Domnul Iisus, conducătorul vieții și Mântuitorul, ne-a introdus în moștenirea făgăduită celor care adoră duhovnicește pe Dumnezeu, în care a intrat El, înainte mergătorul nostru, înviind din morți și, dechizându-i-se ușile raiului, s-a așezat cu trupul de-a dreapta Tatălui⁷³⁰, unde vor intra și cei care păzesc legea cea duhovnicească.

⁷¹⁹ Matei XII, 11.

⁷²⁰ Iisus Navi VI, 1-27.

⁷²¹ Galateni IV, 3.

⁷²² Galateni IV, 4-5.

⁷²³ Matei V, 9, 45; Luca VI, 35; II Corinteni VI, 18; Galateni III, 26; IV, 6.

⁷²⁴ Galateni IV, 7.

⁷²⁵ Romani VI, 14.

⁷²⁶ I Corinteni XIII, 10.

⁷²⁷ Matei XXVII, 51, Marcu XV, 38; Luca XXIII, 48.

⁷²⁸ Fapte II, 3.

⁷²⁹ Iacov I, 25; II, 12.

⁷³⁰ Marcu XVI, 19; Romani VIII, 34; Efeseni I, 20; Coloseni III, 1; Evrei XII, 2; I Petru III, 22.

Așadar nouă, celor care umblăm în Duh și nu în literă⁷³¹, ne incumbă toată lepădarea celor trupești, adorarea cea duhovnicească și unirea cu Dumnezeu. Tăierea împrejur este lepădarea plăcerii trupești, este lepădarea celor de prisos și nu a celor necesare. În adevăr, prepuțiul nu este nimic altceva decât piele de prisos a părții sexuale, căci orice plăcere care nu se face de la Dumnezeu și în Dumnezeu este un prisos de plăcere. Tipul acesteia este prepuțiul. Sâmbăta însă, este odihna de păcat, încât amândouă ajung una și astfel când sunt săvârșite de cei duhovnicești nu săvârșesc nici cea mai mică călcare de lege.

Mai mult: trebuie să se știe că numărul șapte indică întreg timpul prezent, după cum spune prea înțeleptul Solomon ca „să dea parte celor șapte și chiar celor opt”⁷³². Iar grăitorul de Dumnezeu David, cântând despre a opta⁷³³, a cântat despre starea ce va să fie după învierea din morți. Așadar, când legea a poruncit să se odihnească în ziua a șaptea de cele trupești, dar să se îndeletnicească cu cele duhovnicești, a arătat în chip mistic adevăratului popor israelitian, care poate să vadă pe Dumnezeu cu mintea, ca să se aducă pe sine însuși tot timpul lui Dumnezeu și să se ridice peste cele trupești.

CAPITOLUL XXIV

Despre feciorie

Cei trupești și cei iubitori de plăceri blamează fecioria și aduc drept mărturie următorul text: „Blestemat este cel care nu ridică sământa în Israel”⁷³⁴. Dar noi având încredere în Dumnezeu Cuvântul, care s-a întrupat din Fecioară, spunem că fecioria este de la început și că dintru început a fost sădită în firea oamenilor. Omul a fost plăsmuit din pământ virgin. Din Adam numai a fost făcută Eva. În paradis domnea fecioria. Dumnezeiasca Scriptură spune că atât Adam cât și Eva erau goi și nu se rușinau⁷³⁵. Când însă au călcat porunca, au cunoscut că erau goi și, rușinându-se, și-au cusut lor învelitori. Și după călcarea poruncii, când au auzit: „Pământ ești și în pământ te vei întoarce”⁷³⁶, când prin călcarea poruncii a intrat moartea în lume, atunci „a cunoscut Adam pe Eva, femeia Lui, și a zămislit și a născut”⁷³⁷. Pentru aceea a fost înființată căsătoria, ca să nu se distrugă și să se desființeze, din pricina morții, neamul omenesc, pentru că, prin nașterea

⁷³¹ Romani II, 29; VII, 6; II Corinteni III, 6.

⁷³² Ecclesiastul XI, 2.

⁷³³ Psalmul VI.

⁷³⁴ Deuteronomul XXV, 9.

⁷³⁵ Facerea II, 25.

⁷³⁶ Facerea III, 19.

⁷³⁷ Facerea IV, 1.

de copii, avea să se mântuiască neamul omenesc.

Poate că cei care au făcut obiecția de mai sus vor întreba: ce vor să spună cuvintele: „Bărbat și femeie”⁷³⁸ și cuvintele: „Creșteți și vă înmulțiți”⁷³⁹. La acestea vom spune: cuvintele „Creșteți și vă înmulțiți” nu indică numaidecât înmulțirea oamenilor prin împreunarea conjugală. Dumnezeu putea să facă să se înmulțească neamul omenesc și în alt chip dacă ar fi păzit până la sfârșit necălcată porunca. Dar Dumnezeu, prin preștiința Sa, cel care știe pe toate înainte de nașterea lor, știind că au să calce porunca și au să fie condamnați la moarte, anticipând aceasta, a făcut bărbatul și femeia și a poruncit să crească și să se înmulțească. Să mergem mai departe în cele spuse și să vedem și superioritatea fecioriei, care este tot una cu a vorbi despre castitate.

Poruncindu-i-se lui Noe să intre în corabie, și încredințându-i-se să păstreze sămânța lumii, îi poruncește astfel: „Intră tu și fiii tăi și femeia ta și femeile fiilor tăi”⁷⁴⁰. I-a despărțit pe ei de femei, pentru că trebuia să treacă în curăție noianul de ape și potopul acela mondial. Dar după încetarea potopului spune: „Ieși tu și femeia ta și fiii tăi și femeile fiilor tăi”⁷⁴¹. Iată este îngăduită iarăși căsătoria pentru înmulțirea neamului omenesc. Apoi Ilie, conducătorul carului care suflă foc, omul care străbate cerul⁷⁴², n-a îmbrățișat necăsătoria și a fost mărturisit prin înălțarea sa mai presus de oameni? Cine a închis cerurile?⁷⁴³ Cine a sculat morții?⁷⁴⁴ Cine a tăiat Iordanul?⁷⁴⁵ Nu Ilie, care a trăit în feciorie? Dar Elisei, ucenicul acestuia, arătând aceeași virtute, n-a moștenit îndoit darul Duhului, când l-a cerut?⁷⁴⁶ Dar cei trei tineri? Nu prin faptul că au păzit fecioria au ajuns superiori focului, căci, prin feciorie, trupurile n-au putut fi mistuite de foc?⁷⁴⁷ Nu vom trece sub tăcere nici pe Daniil, al cărui trup a fost întărit de feciorie încât dinții fiarelor n-au putut să-l înghită⁷⁴⁸. Oare Dumnezeu când a voit să se arate israeliților, n-a poruncit să-și curețe corpul?⁷⁴⁹ Oare preoții nu se curățau pe ei înșiși, când pășeau în Sfânta Sfântelor? Oare legea n-a numit curățenia mare făgăduință făcută lui Dumnezeu?

Trebuie așadar să se înțeleagă în chip mai duhovnicesc porunca legii. Există o sămânță duhovnicească, zămislită prin dragoste și teamă de

⁷³⁸ Facerea I, 27.

⁷³⁹ Facerea I, 28.

⁷⁴⁰ Facerea VII, 7.

⁷⁴¹ Facerea VIII, 16.

⁷⁴² IV Regi II, 11.

⁷⁴³ III Regi XVII, 1.

⁷⁴⁴ III Regi XVII, 17-24.

⁷⁴⁵ IV Regi II, 8.

⁷⁴⁶ IV Regi II, 9-14.

⁷⁴⁷ Daniil III, 12-28.

⁷⁴⁸ Daniil VI, 16-22.

⁷⁴⁹ Ieșirea XIX, 15.

Dumnezeu într-un pântece sufletesc, care suferă și naște duhul mântuirii. Astfel trebuie înțelese cuvintele: „Fericit cel care are sămânță în Sion și rude în Ierusalim”⁷⁵⁰. Este oare fericit, chiar dacă va fi curvar, bețiv, idololatra, numai dacă are sămânță în Sion și rude în Ierusalim? Nici un om care cugetă just nu va vorbi așa.

Fecioria este viața îngerilor, însușirea oricărei firi necorporale. Spunem aceasta fără să hulim căsătoria — să nu fie! — căci știm că Domnul a binecuvântat căsătoria atunci când a trăit printre oameni⁷⁵¹ și știm și pe cel care a spus: „Cinstită este căsătoria și patul neîntinat”⁷⁵². Știm totuși că fecioria este superioară căsătoriei. Atât în virtuți cât și în vicii sunt grade mai înalte și mai joase. Cunoaștem că toți muritorii, afară de începătorii neamului omenesc, sunt odrasle ale căsătoriei. Aceia sunt plăsmuiri ale fecioriei și nu ale căsătoriei. Necăsătoria, însă, după cum am spus, este imitarea îngerilor. Prin urmare pe cât este superior îngerul omului, pe atât mai cinstită este fecioria decât căsătoria. Dar ce spun înger? însuși Hristos, slava fecioriei, născut numai din Tatăl fără de început, neseminal și fără de împreunare, dar și întrupat pentru noi fără de împreunare din Fecioară și făcut om asemenea nouă, însuși a arătat în El însuși fecioria cea adevărată și desăvârșită. Pentru aceea nici nu ne-a poruncit-o, „căci nu toți pricep acest cuvânt”⁷⁵³, după cum însuși a spus. El însă, prin faptă, ne-a învățat și ne-a împuternicit spre aceasta. Dar cui nu-i este clar că acum fecioria domnește între oameni?

Bună este nașterea de copii, pe care o aduce căsătoria! Bună este căsătoria din pricina destrăbălărilor!⁷⁵⁴ Căsătoria le curmă pe acestea și nu îngăduie furiei poftelor să fie mânată spre fapte nelegiuite, din pricina împreunării legale din căsătorie. Bună este căsătoria pentru cei care nu se pot înfrîna! Dar mai bună este fecioria, deoarece cultivă nașterea de copii ai sufletului și aduce lui Dumnezeu rugăciunea, ca un fruct copt. „Cinstită este căsătoria și patul neîntinat, dar pe curvari și pe preacurvari îi va judeca Dumnezeu”⁷⁵⁵.

CAPITOLUL XXV Despre circumcidere

Circumciderea a fost dată lui Avraam înainte de a fi dată legea⁷⁵⁶,

⁷⁵⁰ Isaia XXX, 9.

⁷⁵¹ Ioan II, 1-10.

⁷⁵² Evrei XIII, 4.

⁷⁵³ Matei XIX, 11.

⁷⁵⁴ I Corinteni VII, 2.

⁷⁵⁵ Evrei XIII, 4.

⁷⁵⁶ Facerea XVII, 10-14.

după ce a primit binecuvântările⁷⁵⁷ și făgăduința⁷⁵⁸ ca un semn care îl despărțea pe el, pe cei din el și pe cei din familia lui de neamurile printre care trăia. Acest lucru este evident, căci atunci când în pustie Israel a trăit singur 40 de ani, fără să se amestece cu alt neam, toți cei care s-au născut în pustie n-au fost circumscriși. Dar când Iisus i-a trecut Iordanul, au fost circumscriși și a fost a doua lege a circumciderii. Legea circumciderii s-a dat pe timpul lui Avraam, apoi a încetat în pustie 40 de ani. Dumnezeu a dat din nou lui Iisus al lui Navi legea circumciderii, după ce a trecut Iordanul, cum este scris în cartea lui Iisus al lui Navi: „în timpul acesta a zis Domnul către Iisus: Fă-ți cuțite din piatră, din piatră culturală și șezând circumcide pe fiii lui Israel a doua oară”⁷⁵⁹. Și mai jos: „Timp de 42 de ani s-a învățat Israel în pustia Madvaritidei⁷⁶⁰ și pentru aceasta erau netăiați împrejur cei mai mulți dintre războinicii care au ieșit din Egipt, care nu s-au supus poruncilor lui Dumnezeu, pe care i-a hotărât să nu vadă pământul cel bun, pe care Domnul s-a jurat părinților lor să-l dea lor, pământ în care curge lapte și miere. Și în locul acelor a așezat pe fiii lor, pe care Iisus i-a circumscris, pentru că ei au fost necircumscriși în timpul călătoriei”⁷⁶¹. Astfel circumciderea era un semn, care despărțea pe Israel de celelalte neamuri printre care trăia.

Circumciderea era tipul botezului. Căci după cum circumciderea nu taie o parte folositoare a corpului, ci un prisos nefolositor, tot astfel, prin Sfântul Botez, ni se taie împrejur păcatul. Păcatul, însă, este clar că este un prisos al poftei, și nu o poftă folositoare. Este cu neputință ca cineva să nu poftască deloc, sau să fie complet insensibil plăcerii. Ceea ce este nefolositor din plăcere, adică pofta și plăcerea nefolositoare, aceea este păcatul, pe care îl circumscrie Sfântul Botez, dându-ne semn pe frunte, cinstita cruce, care ne desparte pe noi de păgâni. Toate neamurile au dobândit botezul și au fost pecetluite cu semnul crucii. Dar, în fiecare neam, cel credincios se desparte de cel necredincios. Pentru că s-a arătat adevărul, tipul și umbra sunt nefolositoare. Prin urmare, acum este de prisos circumciderea și este împotriva Sfântului Botez, căci „cel circumscris este obligat să păzească toată legea”⁷⁶². Domnul s-a circumscris⁷⁶³ ca să plinească legea⁷⁶⁴; a păzit toată legea și sâmbăta, ca să plinească și să întărească legea⁷⁶⁵. Dar după ce a fost botezat și după ce

⁷⁵⁷ Facerea XVII, 4-5.

⁷⁵⁸ Facerea XVII, 6-8.

⁷⁵⁹ Iisus Navi V, 2.

⁷⁶⁰ Corelat prin textul Septuagintei. În ediția din Migne PG și de la Verona, f. 134v, are această formă: „Vattaritidei“.

⁷⁶¹ Iisus Navi V, 5-7.

⁷⁶² Galateni V, 3.

⁷⁶³ Luca II, 21.

⁷⁶⁴ Matei V, 17.

⁷⁶⁵ Ibidem.

Duhul cel Sfânt s-a arătat oamenilor, pogorându-se peste El în chip de porumbel⁷⁶⁶, de atunci s-a propovăduit cultul și viața cea duhovnicească și împărăția cerurilor.

CAPITOLUL XXVI

Despre antihrist

Se cuvine să se știe că trebuie să vină antihrist. Este antihrist tot cel care nu mărturisește că Fiul lui Dumnezeu a venit în trup⁷⁶⁷, că este Dumnezeu desăvârșit și că s-a făcut om desăvârșit, fiind în același timp și Dumnezeu. Dar în sens propriu și special, antihrist se numește acela care vine la sfârșitul veacului⁷⁶⁸. Trebuie, însă, mai întâi să se propovăduiască Evanghelia la toate neamurile, după cum a spus Domnul⁷⁶⁹. Și atunci va veni spre musturarea iudeilor potrivit lui Dumnezeu. Domnul le-a spus lor: „Eu am venit în numele Tatălui Meu și nu mă primiți; vine altul în numele Lui și pe acela îl veți primi”⁷⁷⁰. Iar apostolul: „Pentru aceea, pentru că n-au primit dragostea adevărului ca să se mântuiască, va trimite lor Dumnezeu lucrarea înșelăciunii, ca să creadă minciunii, pentru a fi osândiți toți acei care n-au crezut adevărului, ci le-a plăcut nedreptatea”⁷⁷¹. Așadar, iudeii n-au primit pe Domnul Iisus Hristos și Dumnezeu care este Fiul lui Dumnezeu, dar vor primi pe înșelător, pe cel care se numește pe sine Dumnezeu. Căci se va numi pe sine însuși Dumnezeu, îl învață ingerul pe Daniil, spunând așa: „Nu va ține seamă de Dumnezeul părinților lui”⁷⁷². Iar apostolul spune: „Să nu vă amăgească pe voi nici într-un chip, că va veni mai întâi lepădarea de credință și se va arăta omul păcatului, fiul pierzării, potrivit, care se înalță mai presus de tot ce se numește Dumnezeu sau este închinat, așa încât să șadă el în Biserica lui Dumnezeu, arătându-se pe sineși cum că ar fi Dumnezeu”⁷⁷³. Când spune apostolul „în Biserica lui Dumnezeu“, nu vorbește de Biserica noastră, ci de cea veche⁷⁷⁴, de cea iudaică. Căci antihrist nu va veni la noi, ci la iudei. Nu va veni pentru Hristos, ci contra lui Hristos⁷⁷⁵; pentru acest motiv se și numește antihrist.

Trebuie mai întâi să se predice Evanghelia la toate neamurile⁷⁷⁶. „Și

⁷⁶⁶ Matei III, 16; Marcu I, 10; Luca III, 22; Ioan I, 32.

⁷⁶⁷ I Ioan IV, 3; II Ioan 7.

⁷⁶⁸ Matei XIII, 40; XXIV, 5.

⁷⁶⁹ Matei XXIV, 14.

⁷⁷⁰ Ioan V, 43.

⁷⁷¹ II Tesaloniceni, II, 10-12.

⁷⁷² Daniil XI, 37.

⁷⁷³ II Tesaloniceni II, 3-4.

⁷⁷⁴ Adică de Templul din Ierusalim (n.n.).

⁷⁷⁵ Tradus prin corectarea ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 135v.

⁷⁷⁶ Matei XXIV, 14.

atunci se va arăta cel fără de lege, a cărui venire va fi cu lucrarea satanei, cu toată puterea și cu semne și cu minuni mincinoase, cu toată amăgirea nedreptății la cei care pier, pe care Domnul îl va omorî cu graiul gurii Sale și-l va pierde cu venirea arătării Sale⁷⁷⁷. Deci nu însuși diavolul se face om așa cum s-a înomenit Domnul — să nu fie! — ci se naște om din curvie și primește toată energia lui satan. Căci Dumnezeu, cunoscând mai dinainte toată perversitatea voinței lui, pe care o va avea, îngăduie ca să locuiască diavolul în el.

Se naște deci din curvie, după cum am spus, este crescut în ascuns și pe neașteptate se răscoală, se împotrivește și împărătește. La începutul împărăției lui, dar mai degrabă a tiraniei lui, ia chipul sfințeniei, dar când ajunge stăpânitor, persecută Biserica lui Dumnezeu⁷⁷⁸ și-și face cunoscută toată răutatea lui. Va veni cu „semne și minuni mincinoase”⁷⁷⁹, înșelătoare și nu adevărate și pe cei care au slabă și neîntărită temelia minții îi va înșela și-i va despărți de Dumnezeu cel viu, încât „să se smintească de va fi cu puțință și cei aleși”⁷⁸⁰.

Vor fi trimiși Enoh și Ilie Testiveanul⁷⁸¹, și „vor întoarce inima părinților către copii”⁷⁸², adică sinagoga către Domnul nostru Iisus Hristos și către predica apostolilor, dar ei vor fi omorâți de antihrist. Și va veni Domnul din cer, în chipul în care sfinții apostoli l-au văzut mergând la cer⁷⁸³, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, cu slavă și putere⁷⁸⁴ și va omorî pe omul fără de legi și pe fiul pierzării cu Duhul gurii Lui⁷⁸⁵. Așadar, nimeni să nu aștepte pe Domnul de pe pământ, ci din cer, după cum însuși ne-a dat încredințare⁷⁸⁶.

CAPITOLUL XXVII

Despre înviere

Credem și în învierea morților. Căci în adevăr va fi, va fi învierea morților. Iar când spunem înviere, spunem învierea corpurilor, deoarece învierea este starea de a doua a celui căzut. Sufletele, însă, pentru că sunt nemuritoare, cum vor învia? Dacă moartea se definește ca o despărțire a sufletului de corp, negreșit că învierea este iarăși unirea sufletului și a

⁷⁷⁷ II Tesaloniceni II, 8-9.

⁷⁷⁸ Matei XXIV, 6-10.

⁷⁷⁹ II Tesaloniceni II, 9.

⁷⁸⁰ Matei XXIV, 24.

⁷⁸¹ Maleahi IV, 5; Matei XVII, 10-12; Marcu IX, 11-12.

⁷⁸² Maleahi IV, 6.

⁷⁸³ Fapte I, 11.

⁷⁸⁴ Luca XXI, 27.

⁷⁸⁵ II Tesaloniceni II, 8.

⁷⁸⁶ Matei XVI, 27; XXV, 31; Luca XXI, 27.

trupului și a doua stare a viețuitoarei care s-a descompus și a căzut. Prin urmare, însuși corpul coruptibil și descompus, însuși va învia incoruptibil. Căci nu este neputincios cel care la început a făcut corpul din țarina pământului și care s-a descompus și s-a întors iarăși în pământul din care a fost luat, nu este neputincios să-l învieze din nou, potrivit hotărârii Creatorului.

Dacă nu este înviere, „să mâncăm și să bem”⁷⁸⁷ și să ducem o viață plăcută și desfătătoare. Dacă nu este înviere, în ce ne deosebim de cele iraționale? Dacă nu este înviere, să fericim fiarele câmpului, care au o viață lipsită de necaz. Dacă nu este înviere, nu există nici Dumnezeu, nici pronie, ci toate sunt conduse și purtate în chip automat. Iată vedem pe foarte mulți drepti că sunt săraci și nedreptățiți și nu au parte în viața aceasta de nici un ajutor, iar pe păcătoși și pe nedrepti că trăiesc în bogăție și în toată desfătarea. Și care om, care judecă just ar admite că aceasta este opera unei drepte judecăți și a unei pronii înțelepte? Prin urmare va fi, va fi înviere. Căci Dumnezeu este drept și răsplătilor al celor care îl așteaptă. Dacă sufletul ar fi purtat singur lupta pentru virtuți, numai el ar fi încununat; iar dacă numai el s-ar fi tăvălit în plăceri, pe bună dreptate numai el s-ar fi pedepsit. Dar pentru că nici virtutea nici viciul nu l-a săvârșit sufletul fără trup, în chip drept amândouă vor avea parte de răsplată.

Mărturisește și dumnezeiasca Scriptură că va fi învierea corpurilor. Dumnezeu spune către Noe după potop: „Ca iarbă verde v-am dat vouă toate. Numai carne cu sângele sufletului nu mâncați. Căci voi cere sângele vostru sufletelor voastre și îl voi cere din mâna tuturor fiarelor și voi cere sufletul lui din mâna a tot omul, fratele lui. Cel care varsă sângele omului, i se va vărsa sângele lui în locul sângelui aceluia, căci am făcut pe om după chipul lui Dumnezeu”⁷⁸⁸. Cum va cere sângele omului din mâna tuturor fiarelor, decât că vor învia trupurile oamenilor care au murit? Căci nu vor muri fiarele în locul omului.

Și iarăși spune Moise: „Eu sunt Dumnezeuul lui Avraam și Dumnezeuul lui Isaac și Dumnezeuul lui Iacov”⁷⁸⁹. Dumnezeu nu este Dumnezeuul morților“, al celor care au murit și al celor ce nu vor mai fi, „ci al celor vii”⁷⁹⁰ ale căror suflete trăiesc în mâna Lui; iar corpurile vor trăi iarăși prin înviere. Iar David, părintele lui Dumnezeu, spune către Dumnezeu: „Lua-vei duhul lor și se vor sfârși și în țarină se vor întoarce”⁷⁹¹. Iată este vorba despre trupuri. Apoi adaugă: „Vei trimite duhului Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului”⁷⁹².

⁷⁸⁷ I Corinteni XV, 32; Isaia XXII, 13.

⁷⁸⁸ Facerea IX, 3-6.

⁷⁸⁹ Ieșirea III, 6; Matei XXII, 32; Marcu XII, 26; Luca XX, 37.

⁷⁹⁰ Matei XXII, 32; Marcu XII, 27; Luca XX, 38.

⁷⁹¹ Psalmi CIII, 29.

⁷⁹² Psalmi CIII, 30.

Iar Isaia spune: „Vor învia morții și se vor scula cei din morminte”⁷⁹³. Este evident că nu stau în morminte sufletele, ci trupurile.

Iar fericitul Iezechiel zice: „Și s-a făcut, pe când am proorocit eu și iată cutremur și s-au apropiat oasele, os lângă os, fiecare la încheietura lui. Și am văzut și iată s-au născut peste ele nervi și carne a răsărit și s-a suit peste ele și s-a întins pielea deasupra lor”⁷⁹⁴. Apoi arată cum poruncindu-li-se s-au reîntors duhurile⁷⁹⁵.

Și dumnezeiescul Daniil zice: „Și în timpul acela se va ridica Arhanghelul Mihail, cel care stă peste fiii poporului tău. Și va fi timp de întristare, întristare cum n-a mai fost de când s-a făcut neamul omenesc pe pământ până în timpul acela. Și în timpul acela se va mântui poporul Tău, tot cel care va fi găsit scris în carte. Și mulți dintre cei care dormeau în țarina pământului se vor scula. Unii spre viața de veci, alții spre ocară și rușine veșnică. Și cei care au fost înțelegători vor străluci ca lumina tăriei și din dreptii cei mulți ca stelele în veci și încă vor străluci”⁷⁹⁶. Spunând că „mulți dintre cei care dormeau în țarina pământului se vor scula“, este clar că indică învierea trupurilor. Căci nu va spune cineva că sufletele dorm în țarina pământului.

Dar și Domnul în sfințitele Evanghelii, în chip precis, a predat învierea corpurilor: „Vor auzi, spune El, cei din morminte vocea Fiului lui Dumnezeu și vor ieși cei care au făcut fapte bune întru învierea vieții și cei care au făcut fapte rele întru învierea judecății”⁷⁹⁷. Niciodată un om, din cei care judecă just, nu va spune că sufletele sunt în morminte.

Domnul a făcut cunoscută învierea trupurilor nu numai prin cuvânt, ci și prin faptă, în primul loc, a înviat pe Lazăr⁷⁹⁸, care era în mormânt de patru zile, care se stricase și mirosea⁷⁹⁹. Căci n-a înviat sufletul lipsit de trup, ci trupul împreună cu sufletul, și n-a înviat altul, ci însuși acela care se stricase. Căci cum s-ar cunoaște și cum s-ar crede învierea celui mort, dacă nu subzistă însușirile caracteristice? Pe Lazăr l-a înviat pentru a dovedi Dumnezeirea Lui și pentru a ne încredința de învierea Lui și de a noastră. Lazăr avea să se întoarcă iarăși spre moarte, în al doilea loc, însuși Domnul s-a făcut pârga învierii desăvârșite, care nu este supusă morții. Pentru aceea și dumnezeiescul apostol Pavel a spus: „Dacă morții nu înviază, nici Hristos n-a înviat. Iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința noastră și deci suntem încă în păcatele noastre”⁸⁰⁰. Și: „Hristos a înviat, pârga celor adormiți”⁸⁰¹. Și: „Primul născut dintre morți”⁸⁰². Și iarăși: „Căci

⁷⁹³ Isaia XXVI, 19.

⁷⁹⁴ Iezechiel XXXVII, 7-8.

⁷⁹⁵ Iezechiel XXXVII, 9-10.

⁷⁹⁶ Daniil XII, 1-3.

⁷⁹⁷ Ioan V, 28-29.

⁷⁹⁸ Ioan XI, 39-44.

⁷⁹⁹ Ioan XI, 39.

⁸⁰⁰ I Corinteni XV, 16-17.

⁸⁰¹ I Corinteni XV, 20.

dacă credem că Hristos a murit și a înviat, așa și Dumnezeu va aduce împreună cu El pe cei adormiți prin Hristos”⁸⁰³. Apostolul a spus „așa“, pentru că Domnul a înviat.

Este clar că învierea Domnului a fost unirea trupului, devenit nesticăcios, și a sufletului — căci trupul și sufletul au fost despărțite în moartea Domnului — căci a zis: „Dărâmați templul acesta și în trei zile îl voi zidi”⁸⁰⁴. Și este martor vrednic de credință sfințita Evanghelie că vorbea de trupul Lui⁸⁰⁵. „Pipăiți-mă și vedeți, spune Domnul ucenicilor Săi, care credeau că văd duh, că Eu sunt și nu m-am schimbat, că duhul n-are carne și oase, după cum vedeți că am Eu”⁸⁰⁶. Și spunând aceasta, le-a arătat lor mâinile și coasta și i-a întins-o lui Toma să o pipăie“. Nu sunt oare de ajuns acestea pentru ca să fie crezută învierea trupurilor?

Iarăși spune dumnezeiescul apostol: „Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nesticăciune și acest trup muritor să se îmbrace cu nemurirea”⁸⁰⁷. Și iarăși: „Se seamănă întru stricăciune, înviază întru nesticăciune; se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere; se seamănă întru necinste, înviază întru slavă; se seamănă trup suflesc” — adică gros și muritor — „înviază trup duhovnicesc”⁸⁰⁸, ca și trupul Domnului după înviere, care a trecut prin ușile încuiate, care nu simțea oboseala și nu avea nevoie de mâncare, somn și băutură. „Căci vor fi, spune Domnul, ca îngerii lui Dumnezeu. Nu mai este căsătorie, nici naștere de copii”⁸⁰⁹. Căci spune dumnezeiescul apostol: „Petrecerea noastră este în ceruri, de unde și așteptăm pe Mântuitorul, pe Domnul Iisus, care va schimba trupul smereniei noastre ca să fie la fel cu trupul slavei Lui”⁸¹⁰. Nu vorbesc de o schimbare în altă formă — departe cu acest gând! — ci mai degrabă de o schimbare din stricăciune în nesticăciune.

„Dar va spune cineva: Cum învie morții?”⁸¹¹. Ce necredință! Ce nebunie! Cel care, prin voință numai, a prefăcut țarina în trup, cel care a poruncit să crească în pânțele o mică picătură de sămânță și să alcătuiască acest trup, care are atâtea înfățișări, cum nu-l va învia iarăși, voind numai, cu atât mai mult cu cât a existat și s-a descompus? „Dar cu care trup vin? Nebune!”⁸¹². Dacă învârtoșenia inimii nu-ți îngăduie să crezi în cuvintele lui Dumnezeu, crezi cel puțin în fapte. „Ceea ce semeni tu nu înviază, dacă nu moare. Și

⁸⁰² Coloseni I, 18.

⁸⁰³ I Tesaloniceni IV, 14.

⁸⁰⁴ Ioan II, 19.

⁸⁰⁵ Ioan II, 21.

⁸⁰⁶ Luca XXIV, 39.

⁸⁰⁷ I Corinteni XV, 53.

⁸⁰⁸ I Corinteni XV, 42-44.

⁸⁰⁹ Marcu XII, 25.

⁸¹⁰ Filipeni III, 20-21.

⁸¹¹ I Corinteni XV, 35.

⁸¹² I Corinteni XV, 35-36.

cea ce semeni nu este trupul care va fi numai grăuntele gol, poate de grâu sau de altceva din celelalte. Iar Dumnezeu îi dă trup precum a voit și fiecăreia din semințe trupul ei propriu”⁸¹³. Privește, așadar, la semințele îngropate în brazde ca în morminte! Cine este cel care a pus în ele rădăcini, tulpină, frunze, spice și țepii cei foarte fini ai spicului? Nu creatorul tuturor? Nu porunca celui care a creat toate? Crede, deci, că la fel va fi și învierea morților prin voința și semnul dumnezeiesc. Căci la Dumnezeu puterea coincide cu voința.

Prin urmare vom învia. Sufletele se vor uni cu trupurile, iar acestea vor fi nesticăcioase, pentru că vor dezbrăca stricăciunea. Astfel ne vom apropia de înfricoșatul scaun de judecată al lui Hristos⁸¹⁴. Diavolul, demonii lui, omul lui, adică antihrist, cei necredincioși și cei păcătoși vor fi predați focului veșnic⁸¹⁵. Focul acesta nu va fi material ca acesta de aici, ci un foc cum numai Dumnezeu îl știe. Cei care au făcut fapte bune și cu îngerii vor străluci ca soarele spre viața veșnică împreună cu Domnul nostru Iisus Hristos. Îl vor vedea pururea, vor fi văzuți de El și vor culege bucuria nesfârșită, care vine de la El, lăudându-l împreună cu Tatăl și cu Sfântul Duh, în vecii nesfârșiți ai vecilor, Amin.

⁸¹³ I Corinteni XV, 36-38.

⁸¹⁴ Romani XIV, 10; II Corinteni V, 10.

⁸¹⁵ Matei XXV, 41.